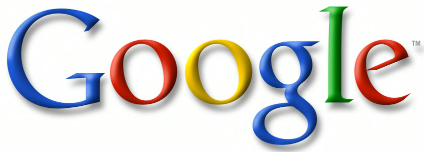

DE NAVORSCHER.

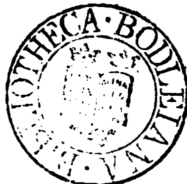
EEN MIDDEL TOT GEDACHTENWISSELING
EN LETTERKUNDIG VERKEER,
TUSSCHEN ALLEN DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN,
OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Viresque Acquirit Eundo.

VIJFTIENDE JAARGANG.

NIEUWE REEKS.

5e. Jaargang.

TE AMSTERDAM, BIJ C. M. VAN GOGH.

1865.

Al gaande wint hij krachten.

Snelpersdruk van GEBR. BINGER.

GESCHIEDENIS.

Reeckeninghe van de onckosten van de reyse van Willem II naar Engeland 1614. (Vervolg van dl. XIV. bl. 354.)

N°. 37. Den Stalmeester mons^r DU MOIRE heeft betaelt 't ghene volcht als eerstelijck als hy den 10^e Junij van Hellevoetsluys naer den Briel voer, voor wagevracht betaalt . . . . ƒ 2—10—0.
Van den Briel op Maeslantsluis overvaren . . . » 0—18—0.
voor een wagen van Maeslantsluis op Rotterd^m. . . » 2—16—0.
Voor een ontbijt aldaer » 0—16—0.
Te Rotterdam met zijn dienaer verteert en verslapen . » 4—10—0.
noch eenijge matrosen, diet paerdeschip, hetwelck aen de grond lach affhielpen tot een vereeringe gegeven . . . » 6— 0—0.
Voor vrachten om haver ende hoy van Rotterdam met sloupen aent schip op gront leggende te brengen, betaelt » 12— 0—0.
Den 11^e ditto aen de matrosen, die aent hooft te Rotterdam de paerden hielpen vuijtschepen, ende op stal leijden » 5— 8—0.
Voort kruijen van de baggage tot de zelve paerden hoorende, betaelt . . . » 1—16—0.
Te Rotterdam verteert ende verslapen met zijn dienaer » 4—10—0.
Den 12^e ditto met alle de paerden van Rotterdam naer den Hage gereijst, ende te Rotterdam betaelt voor stallinge v. 18 paerden ; . » 10—16—0.
noch voor stallinge van 6 paerden bet. . . . . . » 5— 8—0.
den stalknecht vereert . » 0—12—0.
noch aen twee perssoonen die de paerden in den Hage hielpen brengen . . . . » 3—12—0.
dien dach met zijn dienaer in den Hage verteert . . » 3— 6—0.
Voor vracht van de stalbaggage van Rotterdam in den Hage te brengen . . . . » 3— 0—0.
Van den 13^e tot den 18^e Junij met sijn dienaer in den Hage verteert . . . . . » 15—15—0
den 18^e ditto door ordre van S. H. uijt den Hage naer Bueren vertrocken, onderwege in de Veenen voort passeren van de hecken bet. . » 0—18—0.
te Haestrecht s' middachs met zijn Dienaer verteert . » 2—10—0.
Aldaer voor voerage ende stallinge van 12 paerden betaelt » 6— 0—0.
Voor montkosten van drij palfreniers ende drij lacqueijen, aldaer betaelt . . . » 2— 8—0.
noch tot Isselsteijn verteert en verslapen met zijn dienaer » 2—10—0.
Aen voerage ende stallinge voor de paerden . . . . » 6—19—0.
Te Vijanen voort overvaren betaelt . . . . . » 1— 4—0.
Voor twee ijsers onder de paerden te leggen . . . » 0—12—0.
Aen 10 palfreniers ende koetsiers gegeven voor hun montkosten in den Hage van 11^e tot den 13^e, ijder daechs 12 stuiv. is samen . . . » 12— 0—0.
noch aen een man die bij gebreck van een palfrenier gedient heeft in den stal, van 11^e tot den 22^e ditto, zijnde 12 dagen a 12 stuiv. daechs » 7— 4—0.
noch aen een palfrenier die te Marijgat aen hoij verschoten hadde, het wederom gegeven» 13—11—8.
Aen JAN de Lacqueij die door ordre van S. H. van Bueren heen, in den Hage ende wederom gesonden worden, voor reijs en teerkosten . » 11— 0—0.

ƒ 150— 9—8.

N°. 38. FLORIS JANSZ, MELIS CLAESZ. ARIJ JANSZ en CLAES CLAESZ, hebben met noch 14 andre huijsluijden, met hunne wagens ende paerden de suite ende Baggage gevoert van Bueren naert Leger voor Gheneperhuijs, ende onderwegen geweest twee nachten, en is hun door ordre van den Heere VAN DORP voor hun kost en dranck, en voer voor de paerden toegeleijt, ijder 2 rijxdaeld., is samen . . . ƒ 90—0—0.

N°. 39. Den Stalmeester mons^r. LE MOIRE heeft betaelt tot Deel voor een Chaloupe die de Pagens ende Lacqueijen aen Boort van de oorloch schepen roeijden . ƒ 3—8—0.
noch aen FALENTIJN palfrenier die van den eersten tot den lesten Junij gedient heeft in de stal van S. H. zijnde een maent voor gage . . . . » 18—0—0,

ƒ 21—3—0.

N°. 40. Den Heere Tresorier Generael VOLBERGEN heeft betaelt aen DAVIT JOOSTEN schipper, de somma van 725 Gl. voor bedongen vracht, bij den Heere VAN DORP

met hem verackordeert daer voor hy met zijn Boeyer soude overvoeren tot Rotterdam toe, van Lonnen aff alle de baggage ende paerden, van S. H. ende is hem daer benevens belooft 12 Gl. tot een nieuwen Hoet, als de reijse wel volbracht soude zijn, dus hier de zelve somme van . *f* 737—0—0.

N°. 41. Noch heeft ditto DAVIT JOOSTEN in spijse en dranck onderhouden, thien palfreniers met noch eenyge Lacqueijen, den tijt van 4 dagen daer voor hem by den Stalmeester is toegelegt de somma van *f* 50—0—0.

N°. 42. JAN GHERMAIJER palfrenier heeft met den stalmeester 11 dagen in den Hage geweest, komt hem voor ijder dach kostgelt 15 stuiv., is samen . . *f* 8—5—0.

N°. 43. HENDRICK JONCKMAN Lacqueij heeft door ordre van S. H. ende met kennisse van den Stalm^r. gesonden geweest van Bueren naer Utrecht, ende voorts naer den Hage omme aldaer eenijge Baggage voor S. H. te halen ende naer Buren te brengen, ghints ende weder, als reijs ende teerkosten betaelt . . . . . *f* 40—18—0.

N°. 44. NICKLAES BALLE Lacqueij van S. H. heeft, alsoo hy een Accident aen de hant hadde, 15 dagen in den Hage moeten blijven met kennisse van den Stalmeester.

N°. 45. Den Stalm^r. mons^r. LE MOIRE heeft betaelt den 24^e Junij, onderwege voor teerkosten en voerage voor de paerden die met hem vooruijt reden als S H. van Bueren verreijsden naer 't Legher *f* 4—10—0.
tot Nimegen voor voerage en stalling van 16 paerden betaelt . . . . » 16— 0—0.
noch aen een man, die by gebreck van een palfrenier in de stal van S. H. geholpen heeft 5 dagen, betaelt . . » 3— 0—0.

f 23—10—0.

N°. 46. THOMAS MAISTROOME fourier heeft door ordre van den Heere VAN DORP verschoten, doen wy naer Enghelant reijsden, alsoo hij verscheyde malen wiert ghesonden vuijt den Hage naer Rotterdam aen de Boeijers om het laden van 't goet te bevorderen; in Englant komende is hy van Marijghat voor vuijt gesonden naer Lonnen met PHILIPS STAETSZ halbardier omme de Logementen te versorgen, daer naer binnen Lonnen verscheijde malen worden vuijtgesonden, te samen betaelt soo aen vrachten postpaerden als vordere reijs en teerkosten volgens declaratie bij den H^r. VAN DORP gheteykent . . . . . . *f* 93—6—0.

N°. 47. Den Heere Tresorier Generael VOLBERGEN heeft betaelt aen JAN VAN ACKER Schipper van de Boeijer genaemt het *postpaert* de somme van *f* 240 voor bedonghen vracht by de Heere VAN DORP met hem gheackordeert daer voor hy met zyne Boeijer vn^t. soude overvoeren van Lonnen tot Vlissingen toe, en soo voorts met cleijne schuijten binnen deur naer Rotterdam ofte Delfshaven toe, alle de Baggage ende paerden van S. H. en de suite, soo veel zijn schip laden konde; dus hier dezelve *f* 240-0-0.

N°. 48. HENDRICK JANSZ koetsier heeft betaelt doen wij vuijt Engelant ghekomen waren, voor de Baggage te Rotterdam vuijt de stal aent Schip te cruijen om naer den Hage gevoert te worden, voor dezelve wederom in den Hage te kruijen vuijt het schip in de Stal, en teerkosten voor hem onderwege te samen . . . *f* 3—0—0.

N°. 49. HENDRICK ADRIJAENSZ in de *dry Snelletgens* heeft doen wij naer Enghelant reijsden, verschoten aen arbeyders die de Baggage voor zijn deur hielpen schepen, de somma van . . . . . *f* 2—6—0.

Somma schuijt ende waghevrachten mitsgaders reijskosten bedraghen *f* 4986—0—0.
(get.) A. VAN DORP.

Ghaghens vande Koetsiers ende Palfreniers die op de Reyse in Enghlant hebben ghedient.

N°. 50. De Tresorier Generael VOLBERGHEN heeft betaelt aen de naervolgende perssonen 'tghene volcht voor hunne verdiende tracktementen op deze reijse, als:

Aen HENDRICK JANSSZ, PIRON LORAN, JAN PIETERSSZ, JAN FRANSSZ, HANS JACKOBSZ, AMBROSIJUS BARENTSZ ieder de somma van *f* 17—1—0, alle over hunne maentlyck tractement vande maent meij 1641 by hun in Englant verdient, bedragende over de voorn: zes, soo koetsiers als palfreniers, te samen . . . . . . *f* 102—6—0.

Koopen ende Hueren van Paerden.

N°. 51. HENDRICK VAN NIENAERDEN, Credencier, heeft tot verscheijde tijden als S. H. buijten reet en hy met den dranck moste volgen, betaelt voor vyff huerpaerden en onckosten van over de Teems te setten, samen 24½ Eng. Schell is Hollants . . . . *f* 12—5—0.

N°. 52. RICHARD MARTYN heeft op den 20 Maijus 1641 als S. H. te Kingstoone reet, aen den Stalm^r verhuert ses koetspaerden, daer voor van huer in eenen dach bedongen 40 Engelsche Schell: is Hollants ghelt . . . . *f* 20—0—0.

N°. 53. NICLAES WILLIJAMS heeft op ditto aan Heere Stalmeester verhuert ses koetspaerden ende een Karosse, daertoe comt van huer voor eenen dach, met den Stalm^r. bedongen 30 Engelsch Schell:, is Hollants gelt. . . . . . *f* 15—0—0.

N°. 54. ROBBERT BROUN heeft op ditto

aen Stalm[r] vnt. verhuert acht postpaerden daer mede eenijghe van de swite volchden, voor ijder paert van huer beloofł voor een dach vyff Engelsch Schell, is samen 2 pont Sterl: is in Hollants ghelt . *f* 20—0—0.

N°. 55. HANS RIDDER palfrenier heeft door ordre van den stalmeester voorn[t] betaelt aen een man die gheheele nacht liep om in Lonnen bequame huerpaerden te soecken voor syne moeyten, twee Engelsch: Schell., is Hollants gelt . . *f* 1—0—0.

N°. 56. Den Stalmeester Mons[r] LE MOIRE heeft betaelt toen S. H. Hantinghkoert was besichtijgen, eerstelijck voor 7 huerpaerden 35 Eng. Schell. . . . . £ 1—15—0.

onderwege voor voerage voor de paerden	»	0— 6—0.
noch voor huer van twee karossen ende twaelf koetspaerden	»	4— 0—0.
voor overvaren met de geheele suite over de Teems.	»	0—15—0.
noch doen S.H.te Greenwits was, voor huer van een karosse met ses paerden daertoe	»	1—10—0.
noch voor acht huerpaerden	»	2— 0—0.
noch in verscheijde reijsen van S. H. vuytgesonden zynde vervaeren	»	0— 8—6.
noch doen S. H. t'Huijs van den Grave van Hollant was besichtijgen voor 4 huerpaerden	»	1—0—0.
Engels	£	11—14—6.
is Hollants gelt	*f*	117—5—0.

N°. 57. Syne Ghenade den Grave VAN SOLMS heeft aen S. H. Prince WILHELM overgelaten een Enghels paert by Syne Ghenade ghekocht voor vyfthien ponden sterlings het welcke by den Tresorier JOHAN VAN VOLBERGHEN aen de Hoffm[r]. van Syne Ghenade VAN SOLMS is gherestitueert, comt dezelve hier in Hollants gelt *f* 150—0—0.

(*Wordt vervolgd.*) V. D. N.

De Achtkante boer (vgl. XII. 234, 321, 358; XIII. bl. 34, 105, 138, 196, 228, 257; XIV. bl. 4, 65, 137). De heer KRAMM heeft in een anachronisme door mij begaan bij het verhalen van eene overlevering omtrent den Achtkanten boer, een bewijs willen ontdekken, dat die held nooit de provincie Utrecht ontgonnen heeft. Ik schreef daar *straat*weg, terwijl ik had behooren te schrijven *klei*weg of *trek*weg, omdat, zegt de heer K., de *straat*weg ten tijde van den Achtkanten boer nog niet bestond, en eerst door NAPOLEON gelegd is. Allen eerbied voor *dien* Achtkanten-boer-in 't-groot! maar ik houd hem toch niet voor den schepper van de plaats waarop *onze* Achtkante boer zijne sprongen kon wagen, noeme men die plaats dan *klei*weg, *trek*weg, of — horribile auditu voor den ingewijde in Utrechts oudheid — *straat*weg. Om in dezen, mijns inziens vergefelijken, misgreep dadelijk een reden te vinden tot geringachting van het genie en de bereisdheid van onzen held, is de kritiek in zake den Achtkanten boer wat ver gedreven. Eerst dacht ik, dat het muisje van den heer KRAMM een staartje had, en misschien tast ik niet geheel mis, wanneer ik in dat stukje een satyre op de historische kritiek onzer dagen meende te ontdekken.

»1°. De Achtkante boer kon nooit van den straatweg op de schuit springen, er lag toen langs den Vaartschen-Rijn nog geen *straat*weg; 2°. heb *ik* nooit gehoord, dat de Achtkante boer het sticht van Utrecht onveilig heeft gemaakt: ergo is de man daar nooit geweest." Nog één stap verder en zelfs het bestaan van den held ware ontkend! De Achtkante boer, in spijt van zijne kolossale, onësthetische vormen, in een nevelbeeld herschapen! Benijdenswaardige schepping op elfen-gebied; materiëel genoeg voor een geheelen *Midsummernights-dream!*

De overlevering, t. a. p. door mij medegedeeld, hield ik lang voor een »conte à dormir debout," doch zij is voor mij in waarde gerezen. De springtalenten van den Achtkanten boer zijn reeds door verschillende Navorschers bezongen. En dat de man wel degelijk in Utrecht heeft rondgezworven, werd ook bevestigd. Het liedeboek *De Nieuwe Oostindische Roozeboom* (door een ander navorscher aangewezen) verhaalt in een *Nieuw lied van de Agtkante Boer*, hoe deze in Utrecht 't gerecht in handen viel.

Ten slotte kan ik mededeelen, dat de *Délices de Leide*, etc. *Leide, chez* (óók door?) PIERRE VAN DER AA, 1712, melding maken van het geraamte van »le Compagnon du fameux Larron, dit le Paysan quarré" (men vergeve deze stiefmoederlijke vertaling van 's mans weidschen titel). Het bevond zich in de snijkamer onder ander goed gezelschap, zoo als: „Le squelette d'un fameux Larron, nommé PHILIPPE le Tailleur, étranglé pour ses larcins à Ter Gouw; le squelette du Capitaine des Larrons nommé KOOY d'Amsterdam, assis sur un Cheval; le squelette d'un homme qui avoit dérobé des vaches, *et qui est assis sur un Boeuf* (de Snijkamer remunerator!) etc., etc., genoeg om een doodendans te stofferen. Kan welligt een ander navorscher iets van dien »compagnon" te weten komen, en door hem de geschiedenis van zijn hoofdman opsporen?

Ik wilde niet gaarne oorzaak zijn, dat toekomstige biografen van den Achtkanten boer, het spoor van den heer KRAMM volgende, maar zóó een kapittel uit hun heldendicht schrapten: »'s Mans heldenfeiten in Utrecht." Dat woord *straat*weg heeft mij dan ook als een steen op het hart gelegen, en mijn geweten wel bezwaard. Daarbij: ik geloof aan een geestenwereld. Deze regelen ter bevrediging van 's Achtkanten boers schimme!

L—F—T.

Handboogschutterijen in Zeeland (vgl. IV. bl. 352). Geenszins kan ik eene volledige opgaaf van de thans bestaande handboogschutterijen in Zeeland, met de datums harer oprigting, leveren, doch ik wil gaarne B. geven, wat ik uit de oude rekeningen van Axel aangeteekend heb. — In 1492 presenteerde Axel aan »de ghesellen van St. Sebastiaan- en St. Jorisghulde toen zij de gaeij [elders papegaeij] schoten IV en en VI kannen wijns naer 'd ouder costume," in de daarop volgende rekening komen een St. Victor- en een Cruce-gilde voor. — Terzelfder tijd had men op het thans verdwenen dorp Beöostenblij de gilden van St. Joris, St. Sebastiaan, St. Hubert en Onzelieve-vrouw; te Terneuzen het gilde van St. Sebastiaan met een keizer en een koning; te Zuiddorpe de gilden van St. Joris en St. Sebastiaan; te Hulst het gilde van St. Joris en op het thans verdronken dorp Peerboom een gilde van onze lieve vrouw.

Goes. F. CALAND.

Jochem Gijsen (Vgl. XIV. bl. 324). Van JOACHIM GIJSEN wordt wel is waar weinig gewag gemaakt bij de geschiedschrijvers, maar toch altijd meer dan van veel anderen onzer zeevoogden. DE JONGE in zijne *Gesch. v. h. zeewezen*, dl. I. bl. 316, vermeldt de luisterrijke proef van moed en dapperheid, in den jare 1627 bij het eiland Cuba tegen eenige spaansche schepen, door hem geleverd, van welke hij een fregat en den onder-admiraal der Hondurasvaarders veroverde, die, door hem in de maand September van dat jaar in Holland opgebragt, op 12 tonnen gouds werden geschat. Hij werd met een gouden keten vereerd en zijn volk met 13 maanden extra soldij beschonken —

GIJSEN was in dienst van de Westindische maatschappij, hij wordt dan ook kommandeur genoemd; dat hij admiraal zoude geweest zijn is mij niet gebleken.

Zie voorts over zijn bedrijf *Het Leven van* FREDERIK HENDRIK, dl. I. bl. 194 en 195.

V. D. N.

Vitriool (vgl. XIV. bl. 264). Het vervoer van vitriool (zwavelzuur) zal in 1791 wel even gevaarlijk geweest zijn als thans; waarom het aan de compagnieschepen verboden werd. — Nog heden zijn er schippers die geen vitriool willen laden. Sommigen willen die niet ontvangen dan wanneer de in manden gepakte fleesschen zijn geplaatst in houten hokken, omdat zij voor het breken der fleesschen vreezen. Wegens het bijtend vermogen van dit zuur zou dit èn aan de overige geladene goederen, èn aan het vaartuig zelve groot nadeel kunnen te weeg brengen.

J. H. R.

Nederlandsche vlag (vgl. A. R.). Na alles wat daarover is geschreven zal welligt het nogmaals terugkomen daarop aan velen vervelend voorkomen. Mogelijk is mijne vraag reeds ergens, in een mij onbekend geschrift, beantwoord; zoo ja, dan verzoek ik vriendelijk mij derwaarts te verwijzen; zoo neen, dan vraag ik: weet iemand mij den grond voor onderstaande bewering aan te wijzen, welke men vindt in de *Curiosités historiques*, Paris 1155, p. 206 (geschreven, naar ik meen, door ED. FOURNIER): »Vers la fin de son règne, la »Hollande, qui achevait de constituer sa »nationalité, fit demander à HENRI IV qu'on »lui accordât le droit de s'attribuer les »couleurs françaises. Il y consentit, et le »drapeau qu'il envoya pour preuve de son »consentiment au Stathouder (?) d'Amster»dam, était un drapeau aux trois couleurs. »Depuis, la Hollande n'en a point, eu »d'autre?"

u.—H.

Heidens. Kaartspelen (vgl. XIV. bl. 100, 161, 356). Er is reeds zooveel over de uitvinding van de speelkaarten en de kaartspelen geschreven, dat men geen onaanzienlijke bibliotheek over die kwestie zou kunnen verzamelen. De oudste melding van 't vervaardigen van speelkaarten is die van 1392, in een lijst van uitgaven van KAREL VI: »à JACQUEMIN GRINGONNEUX, peintre, cinquante six sols parisis, pour trois jeux de cartes en or et à diverses couleurs, pour l'esbatement du pauvre roi." Dat bewijst echter niet, dat de kaarten toen voor 't eerst werden uitgevonden; en men heeft op goede gronden de uitvinding een veel hooger ouderdom toegekend, en bij de Arabieren den oorsprong gevonden.

Met de meening van A—A, als zouden de Heidens het kaartspelen *uitgevonden*, en de kaarten hoofdzakelijk tot voorspellingen gebruikt hebben, kan ik mij moeielijk ver-

eenigen. Dat het *Art Journal* van dat gevoelen is, betwijfel ik haast. De Heidens hadden genoeg aan de chiromantie; er bestond voor hen geen aanleiding om expresselijk een ander en nog wel zulk een ingewikkeld middel tot hunne voorzeggingen uit te denken. Zij hadden er geen behoefte aan. Doch toen de speelkaarten eens bestonden, en het kaartspelen ook in het heidenkamp was doorgedrongen, zullen de spelers bij de flikkering van hunne veldvuren spoedig hebben opgemerkt wat al grillige combinaties het geluk hun in handen speelde, en welke gewigtige rol die kaarten in hun dagelijksch bedrijf — het voorspellen — konden bekleeden. Is mijn beschouwing juist, dan zal de cartomantie uit het kaartspelen, en niet het kaartspelen uit de cartomantie zijn ontstaan. Ik wil echter wel aannemen, dat de Heidens in sommige streken het kaartspelen hebben *ingevoerd*, en dat is misschien wat A—A. in het *Art Journal* gelezen heeft.

L—F—T.

Stadsgekken (vgl. XIII. bl. 174; XIV. bl. 356). Dat men in Nijmegen er ook stadsgekken (narren) op nahield, blijkt uit het volgende:

Bij gelegenheid van de eerbewijzing in 1546 te Nijmegen aan keizer KAREL V betoond, had er den dag na keizer KARELS plegtigen intogt aldaar, een optogt plaats, die ten doel had de overbrenging der geschenken, die door de regering, uit naam der geheele burgerij, aan den keizer en zijne zuster zouden worden aangeboden. De trein werd geopend door de twee roêdragers, voorzien van hunne ambtstaven of roeden, en werd gesloten door twee personen, aan wie eene tamelijk groote ruimte ter hunner beschikking was gelaten, en die door hunne bonte kleeding, zoowel als door hunne potsierlijke bewegingen, reeds van verre de aandacht tot zich trokken. Het waren de twee *stadsnarren*, genaamd *de lange* JACOB en *de kleine* ARENT, tegen des keizers komst, geheel op nieuw door de stad gekleed en uitgedost. Een ruim gebruik makende van het hun thans verleende verlof, om aan hunne tongen den vrijen loop te laten, spaarden zij niemand van de aanschouwers, het allerminst de aanschouweressen, telken oogenblik door hunne nabootsende gebaren en spotternijen en kwinkslagen een schaterend gelach onder de menigte doende ontstaan.

Zie *Gelderschen Volks-Almanak* 1850.

K. v. S. N°. 2.

St. Pontarus- en St. Aloutsdag (vgl. XIV. bl. 324). Zoo als de namen daar staan, zal men ze, geloof ik, te vergeefs zoeken. Maar de steenhouwer, of die hem het grafschrift opgaf, heeft zich vergist. Misschien waren de namen in den volksmond ook alreeds verbasterd. 't Zal toch waarschijnlijk *Pontianus*- en *Alo'sdag* moeten zijn. *Pontianus* stond in onze oude calendariën op 9 november, en *Alo* is niemand anders dan *Eloy* of *Eligius*, die op 1 december stond. Nu moge de vrager zelf beslissen of het verschil en de nabijheid van 19 nov. en 1 dec. aan de beteekenis van het grafschrift in den weg staat.

S. J.

Wabe Kamp (vgl. XIV. bl. 364). WABE KAMP en zijn *Patriotsche Catechismus*, zonder naam in 1795 uitgegeven, worden met meer andere zijner schriften vermeld bij V. D. AA, *Biog. W. B.* in voce; hij werd geboren in 1758, woonde en stierf te Leiden, 1 april 1828, was aldaar lid van de Maatsch. v. Letterkunde. Van zijne vroegere lotgevallen schijnt weinig bekend, doch hij wordt geprezen als een zeer verdienstelijk letterkundige, die zich zelven had gevormd, en aan een schat van kennis en ondervinding groote minzaamheid paarde. In het laatst van zijn leven verdeelde hij zijnen tijd tusschen het geven van onderwijs aan een jongeling en het schrijven voor de drukpers.

V. D. N.

Doctor-titels. Volgens een berigt in den *Algemeenen Konst- en Letterbode*, 1860, n°. 3, zoude de rector magnificus der hoogeschool te Munchen een krachtig vertoog in het licht gegeven hebben tegen het verkoopen van het doctoraal diploma, welk misbruik sedert zoo vele jaren te Giessen bestaat, en zoude toen o. a. aldaar een beiersche barbier, MULLER genaamd, bevorderd zijn tot doctor in de medicijnen, enkel tegen betaling van het daarvoor vastgestelde tarief.

Kan soms iemand mij mededeelen of het vertoog van den rector magnificus dat misbruik heeft doen ophouden, of dat zulks werkelijk nog bestaat? G. A. B.

Nederlandsche vestingen. Onlangs las ik ergens, dat Nederland van alle staten van Europa de meeste vestingen onderhoudt. Dit noopte mij eens te onderzoeken hoevele sterke plaatsen wij dan toch bezitten, maar ik kon nergens eene authentieke opgave daarvan vinden. Misschien weet een of ander navorscher mij te regt te helpen. In afwachting daarvan deel ik mede wat ik heb kunnen opsporen, zonder echter voor de volkomene juistheid in te staan.

Noordbrabant. Grave, Heusden, s' Hertogenbosch, Geertruidenberg, de Klundert,

Willemstad, Bergen op Zoom en misschien nog andere.

Gelderland. Nijmegen, Groenlo (?), Doesburg (?), Zutfen, St. Andries (?).

Holland. Gorinchem en Loevestein, den Briel (?), Muiden, Naarden, Woerden, den Helder in de linie tusschen Amsterdam en Haarlem.

Zeeland. Vlissingen (?), Neuze, Philippine, Axel, Hulst, Sluis, Sas van Gent en Bath.

Utrecht. Utrecht, Amersfoort en de linie van de Grebbe.

Overijssel?

Friesland?

Groningen?

Drenthe. Coevorden is, zoo ik meen, ontmanteld.

Limburg. Maastricht, Roermond en Venlo.

Volgens deze rekening zouden wij dus vier en dertig vestingen bezitten, maar waarschijnlijk zullen er meer zijn, enkele der opgenoemde zijn daarentegen misschien opgeheven. Ook is er onderscheid te maken tusschen vestingen en enkele forten, maar wie helpt mij hier uit de onzekerheid?

Om nu te weten, of de boven aangehaalde bewering juist is, zou men het aantal vestingen van andere continentale staten, b. v. van Belgie, Frankrijk en Pruisen moeten kennen. Waar kan men daarvan eene juiste opgave vinden?

P. R.

IJsbreker. In het *Aanhangsel* op mijn werk, heb ik ABRAHAM en ISAACQ SPYCK als kunstenaars vermeld, die mij alleen bekend werden als mannen van een ondernemenden geest tot nut van 't algemeen. Als zoodanig vond ik hen in de *Resolutien der Staten Generaal*, 3 februarij 1646, vermeld: »De requeste van ABRAHAM en ISAACQ SPYCK, schilders ende vuurwerckers, woonende tot Amsterdam omme te hebben octroy op seecker middel ende nieuwe inventie die zy voorgeven te hebben, omme den ysganck inde binnenlantsche rivieren eene bequame openinge te maecken, omme te mogen passeren, sonder soo grooten gewelt te connen doen dat de dycken ende dammen daerdoor eenige schade ofte inbreuck zouden comen te lyden, is naer voorgaende deliberatie gestelt in handen van de heeren BRINCKHORST, WIMMENUM, DE VETH, VAN DER HOOLCK, MÜLERT, omme te visiteren ende te examineren de voors. supplicatie, ofte een van dien voor haer te beschryven, noopende de voersz. inventie naerder mondelinge te hooren ende verstaen, ende van alles rapport te doen, omme hetselve gehoert ende ingenomen synde, voerts gedaen te werden naer behooren." — 10 februarij 1646: »Synde gehoort het rapport vande heeren BRINKHORST, WIMMENUM, DE VETH, VAN DER HOOLCK, MÜLERT, in crachte van haere Ho Mo. resolutie van den 3 deses, gevisiteert ende geexamineert hebbende de requeste ten selven dage aen haere Ho. Mo. gepresenteert uyt den naem ende van wegen ABRAHAM ende ISAACK SPYCK, schilders ende vuurwerckmeesters, woonende tot Amsterdam, nopende hun inventie van het ijs te breecken. Oock de Supplianten dien aengaende gehoort, is naer voorgaende deliberatie goetgevonden ende verstaen, deselve mits desen toe te leggen vyftich gulden tot het maecken van een model tot het voors. ijsen, te weten, vijffentwintich gulden gereet ende vijffentwintich gulden als de voers. supplianten tvoors. model sullen hebben gelevert, ende sal ordonnantie ter voers. somme worden gedepescheert." — 17 februarij 1646: »Sijnde gehoort het rapport van de heeren BRINKHORST ende andere haere Ho Mo. gedeputeerden, in crachte van derselver resolutie van den 10 deses de preuve genomen hebbende van het model van het Instrument twelck ABRAHAM ende ISAACQ SPYCK, schilders ende vuurwerckers, woonende tot Amsterdam, hebben geexhibeert nopende het scheuren ende breecken van het ijs; is naer voorgaende deliberatie goetgevonden ende verstaen mits desen te bedancken de opgemelte heeren haere Ho Mo. Gedeputeerden over ende ter saecke van de moeijte by hun genomen, ende wert de voors. supplianten mits desen geconsenteert octroy op hun voers. instrument, cum solitis clausulis et poenis, voor den tijd van *dertich jaren,* moetende becomen attache binnen de provintie ofte provincien, daer zy het voors. instrument sullen willen gebruicken. Ende wert de supplianten boven de twee mael vyffentwintich gulden hun den 10e deses vooruyt toegeleyt noch geaccordeert vyftich gulden, maeckende te samen hondert gulden eens, waervan haer ordonnantie sal gedepescheert worden." Is dit nu de *ijsbreker* die te Amsterdam bekend is, om bij winter des noods de waterschuiten in de stad te brengen? In dat geval zouden zij de uitvinders van de daartoe gebezigde werktuigen kunnen zijn; want WAGENAAR in zijne *Beschrijving van Amsterdam*, in fo. II. bl. 480, stelt de invoering van den ijsbreker »als voor eene eeuw (1665) of langer:" en dus schijnt de uitvinding daarvan aan hem niet bekend te zijn geweest. Daar de ijsbreker van SPYCK, als moetende dienen bij ijsgang wordt genoemd, zou het belangrijk zijn te weten, of er in zoodanigen toestand werkelijk proeven mede zijn genomen, en wat de uitslag is ge-

weest. Dit onderzoek zou des te belangrijker zijn, dewijl men in onzen tijd insgelijks tot dat einde een ijsbreker tracht in te voeren.

U. C. KRAMM.

Legaat van W. Senserf. »De Ridder Baronet WALTER SENSERF, burgemeester te Rotterdam, in oogstmaand (1751) overleden, had bij uitersten wille uit zijne nalatenschap besproken eene jaarlijksche uitkeering van *ƒ*500 aan een der Hervormde Leeraars dier stad, ter keuze zijner weduwe, om daarvoor acht leerredenen te houden tegen het ongeloof, welke taak de Eerw. J. PATIJN het eerst op zich nam." Dit verhaalt STUART, *Vaderl. Historie*, dl. I. bl. 74. Ik wenschte wel te weten of er nog ieder jaar acht zulke preken te Rotterdam gehouden worden. Zoo ja, wie kiest den predikant, wien dit privilegie wordt vergund? De weduwe SENSERF is toch waarschijnlijk dood: althans op de lijst der honderdjarigen in den *Navorscher* heb ik haren naam niet gevonden. Zoo neen, waar is dat geld gebleven of waartoe wordt het besteed?

GERRIT.

Klooster aan de Maas. Bij mij berust een met kleuren geteekend schetskaartje uit den aanvang der 17de eeuw, waarop eenige landerijen rondom zeker »klooster" zijn afgebeeld. Op geringen afstand van daar staat aangegeven »den hooghen Maesdyck". Alle verdere woorden zijn in 't Nederduitsch. Waar kan zulks zijn, in Gelderland, Zuidholland of Noordbrabant? Het moet ergens zijn waar een hooge dijk aan de Maas was. En welk klooster kan hier onder schuilen? Het klooster wordt aangeduid door een breed gebouw met een torentje ter wederzijde.

L. B. N.

H. Sijpkens. Zijn er ook levensbijzonderheden bekend van H. SIJPKENS te Groningen, in 1796 representant der nationale vergadering te 's Gravenhage? Er komt een silhouet portret van hem voor, in C. ROGGE, *Geschiedenis der Staatsregeling voor het Bataafsche volk*, Amst. bij J. ALLART 1799.

J. C. K.

Kocher am Fall. In den roman *der Zauberer von Rom*, van KARL GUTZKOW, Leipzig 1859, Band. II S. 204, las ik het volgende over evengemeld plaatsje.

»Die Kirchen hier sind uralt; noch älter »is aber die Synagoge. Die Stadt Kocher »ist schon von PONTIUS PILATUS angelegt »gewesen und war gewiss eine Jüdische »Colonie, Ursprunglich hiess sie ohne Zwei»fel KOSCHER (כשר) die Reine."

Ofschoon niet waarschijnlijk acht ik het medegedeelde toch mogelijk. Er zijn meer steden in Duitschland, o. a. de stad Worms, waar kort vóór of weinigen tijd na de christelijke tijdrekening synagogen zijn gebouwd. Dat de oorspronkelijke naam een *hebreeuwsche* is geweest, geloof ik gaarne. Ook elders en inzonderheid in Spanje — welk land zelf aldus moet zijn genoemd naar het woord שפן (*Saphan*) *haas*, omdat daarin vele hazen worden aangetroffen — vindt men sporen daarvan, als *Cadix*, vroeger *Cadir* van גדר (*Géder*) *omheining*, daar het eene vesting was; *Sevilla* van שפל (*Schâfâl*) *vlakte* of *vlak land* en eindelijk *Toledo* van תולדות (*Tooldoth*) nakomelingschap, zijnde die stad werkelijk eene joodsche koonie geweest.

Nog merk ik op, dat in de Krim wel de grootste massa *Karaïten*, eigenlijk *Karaïm*, Hebr. קראים worden aangetroffen.

ALEXANDER.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Racine (vgl. XIV. bl. 335). In de *Leçons de Littérature* van TISSOT (tome II. p. 453) lees ik: »En 1697, la France était en proie à de grandes calamités, suites inévitables d'une guerre longue et desastreuse. Madame de MAINTENON, pleine de confiance en RACINE, et touchée comme lui des maux de la patrie, lui conseilla de rédiger pour LOUIS XIV un *mémoire* sur les moyens de remédier à tant d'infortunes. RACINE s'abandonna dans cette composition à tout l'élan d'une âme chaleureuse. Le roi piqué de ce qu'un poète osait lui donner des avis, répondit avec fierté à cette oeuvre, qu'il aurait dû récompenser: »Parce qu'il fait bien des vers, croit-il tout savoir? et parce qu'il est grand poète, veut-il être ministre." RACINE fut affligé de cet accueil fait à un travail qu'il regardait comme une bonne action; mais l'humeur de LOUIS ne dura point; il conserva son estime et sa bienveillance au poète et ne cessa jamais de le voir."

Voorts vind ik in een brief, door RACINE den 4en maart 1698 uit Marly aan mevrouw DE MAINTENON geschreven, de volgende

zinsnede, die tot de zaak in questie betrekking schijnt te hebben: »J'avois pris le parti de vous écrire au sujet de la taxe qui a si fort dérangé mes petites affaires, mais n'étant pas content de ma lettre, j'avais simplement dressé un *mémoire*, dans le dessein de vous supplier de le présenter à sa majesté." Hadde ik de brieven van mevr. DE MAINTENON bij de hand, dan zou het mij welligt mogelijk zijn aan te toonen, of dit schrijven van RACINE al dan niet een nasleep van zijn vroeger schrijven is, en of dit laatste enkel een *mémoire* of *brochure* dan een uitgebreid werk was. — Uit het medegedeelde van TISSOT ziet men, dat deze niet van BUCHNERS meening is, alsof de koning RACINE sedert niet meer had willen zien.

L. v. M.

Callot (vgl. XIV. bl. 335). Op de prenten, *De Droeve Ellende van den Oorloogh* enz., door JAQUES CALLOT zelven vervaardigd, staat de fransche tekst en het jaarmerk 1633. Hij is in 1635 te Nancy in Lorraine overleden, waar hij in 1593 geboren werd. De hollandsche uitgave bij GERRIT SCHAGEN is nog van veel later tijd, dan die bij CLAES JANSZ. VISSCHER en G. VALK, ook met franschen tekst verschenen. Het zijn alle kopijen, die ook andersom en veelal zeer afgedrukt zijn.

U. C. KRAMM.

Salomon van Rustingh (vgl. XIV. bl. 270). Nog zijn de volgende werken in mijn bezit: *De volgeestige werken van* SALOMON VAN RUSTINGH, *Med. Doct., bestaande in lust en onlust in den Hemel, Aran en Titus gemetamorphozeert. Wapenstrijt tusschen* AJAX *en* ULISSES, *alsmede Apollo's Majesteijt. Ondergang der Goden op Jupiters Verjaar-Feest, En vaarzen van* DIONISIUS CATO, *Beneffens D'Iliaden van* HOMERUS. ULISSES *in Pheaka. Prognosticatie op het jaar* 1693. *En meer andere geestigheden. Den vierden druk. t'Amsterdam by* JAN VAN HEEKEREN *en* JAN GRAAL 1712, *in* 8°. 700 blz.

Het tweede deel heeft in den aanhef denzelfden titel, en de inhoud van het boek is 686 blz. groot, alles de pen van *dien Salomon* waardig. Daarna volgt *Goede gelukzegging zonder gekruisten Penning, ofte Tijdverdrijvige voldoening. Op honderd en Agttienderlei Nieuwsgierigheden ofte Begeertens. Tot meerder nut van diegene, welke haar geld by Duiveljaagers, Heidens en Waarzeggers brengen. Door* SALOMON VAN RUSTINGH, *In zijn leven medicijnen docter tot Zuid-Schermer. Te Rotterdam, by* NICOLAES KORSE, 1727. in 8°. 118 blz.

U. C. KRAMM.

Zumbach (vgl. XIV. bl. 333). Deze casselsche professor zal de heer LOTHARIUS ZUM BACH DE COESFELT geweest zijn, wiens zoon de medic. dr. CONRAD ZUM BACH DE COESFELT te Leiden geleefd heeft en omstreeks 1770 gestorven is. Over dezes laatsten portret, zijn wapen, rijke en veelzijdige schriften en lijksteen in de Pieterskerk te Leiden (met de spreuk: *Vrees God, eer gij hier zijt*) veelligt op een anderen tijd meer.

L. B. N.

Jan Perfect (vgl. XIV. bl. 334). De schrijver van dezen roman is PETRUS DE WACKER VAN ZON, die nog meer andere schriften naamloos heeft uitgegeven, of soms onder den naam van BRUNO DAALBERG. Tot de luimige en geestige romans, die vol zijn van levendige karakterschildering en diepe menschenkennis, behooren nog: *Willem Hups; De 32 woorden, of de les van Kotzebue; De Steenbergsche familie; De Overijsselsche predikants-dochter.* Ook wordt hij gehouden voor den redacteur van een weekblad: *De prullemand en Apollo*, waarvan slechts eenige nummers het licht zagen, en van andere werken, die men genoemd vindt in het *Beknopt Biogr. Woordenboek*, door A. C. V. SOMEREN te Zutphen, uitgegeven. In den *Navorscher* V. 84; *Bijblad* 1855 bl. 69 en 145 wordt ook van hem gewaagd.

J. C. K.

Jan Perfect. De tweede druk is bij J. IMMERZEEL Jr. te *Amsterdam*, in 1834, 2 deelen, in kl. 8°., verschenen; daarbij staat, doch alleen op den gedrukten omslag, en dus door IMMERZEEL, die het wel geweten zal hebben, er bijgevoegd: »door P. DE WAKKER VAN ZON."

C. KRAMM.

Bijbels (vgl. XIV. bl. 334, 366). In de eerste plaats moet ik ALEXANDER dank zeggen voor zijn bereidvaardig aanbod, om hem daarna mede te deelen, dat door mij eigenlijk bedoeld wordt het onderscheid der bijbels van genoemde genootschappen. De orthodoxe partij onder anderen wil altijd liever de uitgave van het Britsch dan van 't Nederl. Bijb.-Gen. hebben. Mogt ALEXANDER dit niet der moeite waardig achten om te beantwoorden, hij zal mij dan toch verpligten met het verschil van andere bijbels op te geven. De leek wil dat wel kennen.

Utrecht. A. v. R.

W. Sewel (vgl. XIV. bl. 244, 269, 308, 329). Waarom F. MULLER SEWEL een »Boekzaalschrijver" noemt, kan J. C. K. nergens

beter beantwoord vinden, dan in de *Boekzaal* zelf. RABUS, de geestige redacteur, of de »rabbelende RABUS", zoo als een bot tegenstander hem noemde, stierf 13 januarij 1702, doch reeds voor dien tijd waren oneenigheden met den uitgever oorzaak, dat hij zijn arbeid staakte. De uitgever van de *Boekzaal*, BARENT BOS te Rotterdam, geeft in de *Uyttreksels van alle eerstuytkomende boeken* voor de maanden julij en augustus, den lezers van de *Boekzaal* kennis, dat WILLEM SEWEL RABUS zal vervangen. Dat ook deze verandering geene verbetering was, zullen de boekzaal-snuffelaars het beste weten.

SEWEL woonde te Amsterdam aan 't einde van de Egelantiersgracht aan de zuidzijde, en bleef tot en met 1705 medewerker. In zijn tijd, toen het tijdschrift in FRANÇOIS HALMA een nieuwen uitgever kreeg, onderging de titel van de *Boekzaal*, eene hervorming; voorheen *Boekzaal van Europa*, werd zij nu *Boekzaal der Geleerde Wereld*, en is onder dien naam onlangs ten grave gedaald. Vóór den jaargang 1705 vind ik SEWELS portret door G. RADEMAKER, met onderschrift van F. HALMA. Zij, die de gelaatkunde niet geheel en al verwerpen, zullen na het vergelijken van RABUS' en SEWELS portretten minder verwonderd zijn een verschil in hunne lettervruchten te vinden. RABUS' en SEWELS pen waren dan ook niet van ééne gans.

L—F—T.

Willem Sewel. Behalve het omtrent dezen reeds vermelde, vind ik nog bij WAGENAAR, *Amst.*, dl. XI. blz. 326, dat zijn grootvader WILLIAM SEWEL een Engelschman was, omtrent het einde der zestiende eeuw met de Brownisten hier in het land gekomen. Zijn vader schreef zich JAN WILLEMSZOON ZEENWEL of ZEEWEL. Had hij redenen om zijnen naam dus te veranderen? Hij ging van de Brownisten over tot de Vlaamsche Doopschgezinden, waartoe zijne vrouw JUDITH ZINSPENNING ook behoorde. Doch de man schijnt nog al van verandering gehouden te hebben; althans omtrent 1657 voegde hij zich bij de Kwakers. Zijn zoon WILLEM SEWEL, die weer tot den ouden vorm van zijn familienaam terugkeerde, geboren in 1654, trouwde in 1681 JACOMINA BOEKENOGEN en overleed 13 maart 1720, nalatende eenen zoon en drie dochters, die alle ongehuwd gestorven zijn.

LAMED.

Nicolaas Borremans (vgl. XIV. blz. 122, 171, 208, 267, 328). BORREMANS was niet alleen prozaschrijver, maar ook dichter. Gedichten van hem vindt men in den *Bloemkrans van verscheiden gedichten*, Amst. 1659. Het zijn de volgende:

Bl. 61. Eergaaf, op het verjaren van den Vromen ende zeer geleerden jongman D. DANIEL GOULART, den 16 van Slachtmaand, 1641. GOULART moet volgens dit gedicht een predikantszoon en predikant te Amsterdam geweest zijn. Wat is van beide bekend?

Bl. 100. Troost-rijm voor KORNELIS VAN WAARDER op 't afsterven van zijn Huisvrouw MARGARITA VAN ZEVENHOVEN.

Bl. 102. Graf-schrift op dezelfde. Duidelijk eene navolging van HOOFTS grafschrift op BRECHJE SPIEGELS.

Ald. Grafschrift voor den Konstrijken Schilder en Dichter KORNELIS VAN WAARDER, kort na zijn huisvrouw gestorven. Het bevat eene flaauwe woordspeling. Wat is er van K. V. WAARDER als dichter en schilder bekend?

Bl. 104. Rechte oorzaak van de straffen. Bijna alle mogelijke ondeugden worden opgenoemd. Men zou er uit opmaken, dat het een zeer booze tijd was, waarin BORREMANS leefde.

Bl. 169 wordt een gedicht gevonden van W. VAN. HEEMSKERK (de man was lakenfabrikant te Leiden) op de bruiloft van D. NIKOLAUS BORREMANS ende JOHANNA DE LA TOMBE: 't Amsteldam getrouwt den 1sten van Wijnmaand, des jaars 1645. Daarna een gedicht van denzelfden aan BORREMANS als bruidegom van 16 sept. van dat jaar, gevolgd door een antwoord van BORREMANS van den 17den dier maand.

Bl. 231. Op de Gedenk-penning, gegeven aan de Lijk-dragers van Zal. Mr. SIMON EPISCOPIUS. Twee epigrammen.

Bl. 250 en 251. De Tien Geboden en 't Vader-ons, berijmd.

Bl. 281. Op de tirannij der geestelijkheid, naar aanleiding van het gebeurde te Kampen in 1648.

Bl. 283. Een epigram op hetzelfde onderwerp.

Bl. 290. D. CASPARIS BARLAEI Latijnsche versjes, staande rond om de Amsteldamsche Ontleden-Kamer verduitscht, 2 stuks, benevens eene vertaling van een dergelijk gedichtje van OUWENS.

Was SUSANNA BORREMANS, de vrouw van den dichter ANTONIDES, van dezelfde familie als deze NIKOLAAS?

Jonkvrouwe Agnes Isabelle Emilia van Tuyll van Serooskerken (vgl. XIV. bl. 363) was geboren in 1750 op het kasteel te Zuilen. Haar vader was DIEDERIK JAKOB baron VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN, heer van Zuilen enz.

Op haar 13e jaar gaf zij te Amsterdam een boekje uit getiteld: »*Le Noble.*" Conte in — 8°. par Mlle de Z....l....., naderhand

herdrukt *avec un discours préliminaire de l'éditeur*, Londres 1770 in 12°.

Zij trouwde in 1780 met den heer ST. HYACINTHE DE CHARRIÈRE, gouverneur van haar broeder WILLEM RENÉ baron VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN, die in 1839 overleed als lid der eerste kamer van de staten-generaal. Zij was de tante van mevrouw VAN DER CAPELLE, weduwe van den gouverneur generaal van O.-Indië, die nog te Zuilen woonachtig is. — Haar huwelijk was niet gelukkig en bleef kinderloos. — Na haar vertrek uit het vaderland schreef zij de navolgende werken:

1. *Lettres Neuchatelloises*, 1784 in 12°.
2. *Lettres de Mrs. Henley*, 1784 in 12°.
3. *Calliste ou Lettres ecrites de Lausanne*, 1788 2 vol. in 12°. ook 3 v. in 8°. 1798 en Paris 1857 (CHARPENTIER.)
4. *Honorine d'Uzerche ou le danger des Systèmes*, 1796 2 v. in 12°. ook 1809 in 8°.
5. *Les trois femmes*, Nouvelle 1798 in-12°. en
6. *Sir Walter Finch et son fils Williams*, 1806 in 12°.

Verscheidene harer werken verschenen onder het pseudonym van *L'abbé* DE LA TOUR, bepaaldelijk die vermeld zijn sub n°. 1, 4, 5 en 6.

Calliste is in 1857 door DE STE BEUVE op nieuw uitgegeven met een uitvoerig, maar niet altijd naauwkeurig levensberigt, waaruit blijkt, dat zij ook de schrijfster was van: *Observations et conjectures politiques;* vroeger op naam van MIRABEAU uitgekomen. — Men noemt nog onder hare werken: *St.-Anne ou les mines de Yedbourg*, maar dit komt mij onzeker voor. Zij schreef ook vier tooneelstukken, I. *Le toi et le vous.* II. *L'émigré.* III. *L'énfant gaté.* IV. *Comment le nomme t'on?*

Eenige harer werken zijn door haar vriend LUDWIG FERDINAND HUBER en zijne vrouw THERÉSE HUBER, beide bekende letterkundigen, in het Hoogduitsch vertaald.— Zij overleed in 1806.

Hare schrijfwijze is van het sentimentele genre, zoo als toen de mode was.

Mevrouw DE KRUDENER, met wie men haar wel eenigzins zou kunnen vergelijken, heeft haar in de *Valérie* daarin nog verre overtroffen.

Meer wensch ik, om vele redenen, nu over *Mme* DE CHARRIÈRE niet mede te deelen.

JANID.

Adriana van Overstraten (vgl, XIV. bl. 270, 331, 361). Door het reeds op deze vraag medegedeelde is die toch nog niet genoegzaam, naar mij dunkt, beantwoord, waarom nog dient aangewezen dat het meest volledig berigt over deze dichteres te vinden is bij dr. C. R. HERMANS, *Geschiedk. Mengelwerk over de provincie Noordbraband*, dl. II. bladz. 18 en 44—47 waaruit blijkt, dat zij in 1756 te Bergen op Zoom geboren, eerst is gehuwd geweest met SEBASTIAAN RAUWS, en vervolgens met mr. N. VAN CUIJLENBORG, die almede, benevens zijn werk over het marquisaat van Bergen op Zoom, in hetzelfde *Mengelwerk* bladz. 18 en 44 wordt vermeld. Zij overleed als weduwe den 10den januarij 1828, oud 72 jaren.

Bij mij is een portret (en medaillon), 12° formaat, denkelijk uit een almanak of jaarboekje, waarbij staat aangeteekend A. VAN OVERSTRATEN, Dicht*. Zij is afgebeeld met eene groote hooge muts, waaruit veel en lang afhangend, gekruld haar, met eenen zeer ruimen overdoek op de borst, en een omslagdoek over den linkerarm hangende; voor haar ziet men een rank met fraaie druiven die zij schijnt te bewonderen, onder staat E. G. KRUGER, *fec.*

V. D. N.

Gedenkschriften van François Schoutheete. In het werk »*Maldeghem la loyale,*" geeft de gravin DE LALAING op bladz. 80 eene lijst van de thans zeldzaam gewordene werken, gebruikt door ROBERT VAN MALDEGHEM, heer van Grimarez, bij zijne historische onderzoekingen. Op die lijst komen ook de gedenkschriften voor van FRANÇOIS DE SCHOUTHEETE, ridder, heer van Erpe en Laerne, geboren den 6den febr. 1532 te Aalst uit PIETER DE SCHOUTHEETE van Zuylen van Erpe en IZABELLA VAN DER GRACHT; hij speelde te Gent eene belangrijke rol in de troebelen der XVIe eeuw, werd na den slag van St. Quentin in 1557 ridder geslagen, verkreeg in 1560 den post van gouverneur en hoogbaljuw van de kanselarij van Kortrijk en huwde in 1566 ANNA DE MONTMORENCY.

Door RIJHOVE en HEMBYSE den 28sten oct. 1577 te gelijk met den hertog VAN AARSCHOT, MAX. VILAIN, FRANS HALEWIJN, CORN. SCHEPPERUS en anderen gevangen gezet, ontsnapte hij, in den nacht van den 15den en 16den junij 1579 en stierf, na het hoofd der malcontenten geweest te zijn, den 10den april 1596 te Rijssel.

Kan iemand mij eenige inlichtingen geven over gemelde gedenkschriften? Weet iemand of zij nog bestaan en of de inhoud handelt over staat-, geslacht- of oudheidkunde, geschiedenis of godsdienst?

St. Nikolaas. Ridder DE SCHOUTHEETE.

A. B. C. Boek Ruim veertig jaren en misschien langer geleden bestond een dusdanig boek, hetwelk ik later nooit terug

heb kunnen vinden. Het was kl. 8°. met gekleurde prentjes. Het weinige dat er mij van bekend is, deel ik hier mede:
A. Stelde voor eenen zittenden aap, in conversatie met eenen boer. De boer spreekt:

Wel Aap, hoe kijkt gij zoo naar mij?
(A.) Ik wed gij zijt een boer. — (B) en gij?
(A.) Ik ben een Aap van smaak
— — — — — — — — — — — —
Wij apen van fatsoen
Zijn lieden die niet anders doen
Dan wand'len, slapen, drinken, eten.
(B.) En ik, ik wil geen luijaard heten.

B. is een bijenkorf waar de bijen om heen vliegen.
D. stelt eene donderbui voor en eenen doedelzak die op den grond ligt.
M. is een landschap met eenen hond in den maneschijn.
Het daarbij gevoegde vers begint aldus:

Een zeek're dikke vette mops
Ging in de maneschijn spanseren.

V. is een vogelaar. Op het prentje is een klein hutje, waaruit men eenen man naar de vogels ziet schieten. Op den achtergrond zit een uil op eene kruk.
IJ. stelt het ijs voor, daarbij, meen ik, leest men:

Ga toch vooral niet op het ijs,
Gij zoudt ligt arm en beenen breken.

Mogt de een of ander lezer van dit tijdschrift iets meer omtrent dit boekje weten op te geven, of mij gelegenheid kunnen aanduiden om er eens inzage van te erlangen, zoo zoude hij mij groot genoegen doen.

u—H.

—

Mr. Johannes in de Betouw. Mr. JOHs. IN DE BETOUW, geb. te Nijmegen in 1731, overl. aldaar 11 nov. 1820, bekend als oudheidkenner en geschiedkundige, en als schrijver van eenige stukjes betrekkelijk zijne geboorteplaats en over aldaar of in den omtrek gevondene romeinsche oudheden. Hij was lid van 't Zeeuwsche genootschap en corresponderend lid van de 2e klasse van het Koninklijke Nederl. Instituut en heeft de bibliotheek te Leiden met een aanzienlijk legaat vermeerderd.
Kan men mij zeggen of er een portret van hem bekend is, en levensbijzonderheden van hem mededeelen?

K. v. S. N°. 2.

—

Verkeerd gedateerde boeken. In het engelsche *Athenaeum* van 3 december l. l. wordt gewezen op de zonderlinge gewoonte van vele uitgevers om boeken van een later jaartal te voorzien, hetgeen des te meer afkeuring verdient, naarmate de bibliographie zich tot den rang eener wetenschap begint te verheffen. Ook hier te lande is deze gewoonte niet zeldzaam en ziet men dikwerf boeken in de laatste helft van een jaar, ja somtijds reeds in julij uitgegeven, die den datum van het volgende jaar op het titelblad dragen. Ik neem dus de vraag van het *Athenaeum* hier over: Waartoe dient deze gewoonte, en is er eenig werk bekend, dat ooit door het jaartal van het jaar na de uitgave te dragen, grooter debiet heeft gehad?

u—H.

—

Pamfletten aangaande de aprilbeweging. Sints eenigen tijd werden door mij bijeengebragt de verschillende brochures, gelegenheidsgedichten etc., die in het jaar 1853 bij gelegenheid van de zoogenaamde aprilbeweging in ons vaderland in het licht verschenen. Volgens een uit verschillende gegevens door mij opgemaakten catalogus bedraagt hun aantal reeds meer dan 250. Intusschen zijn vele van die stukken òf in het geheel niet òf althans zeer moeielijk meer verkrijgbaar. Welligt bevindt zich echter onder de lezers van den *Navorscher* deze of gene die in het bezit is eener dergelijke verzameling. Hoogst aangenaam zou het mij zijn, wanneer deze zich aan mij bekend maakte, om daardoor welligt in de gelegenheid te worden gesteld, hetzij door overname, hetzij door verruiling van vele mijner duplicaten, mijne verzameling, die nu reeds ongeveer tot een 200tal is aangegroeid, verder te kunnen completeren.
Utrecht. J. H. L. DE VOOGT.

—

Stadsbibliotheek te Alkmaar. In den *Tegenw. Staat der Vereen. Nederl.*, dl. V. bl. 397, wordt gesproken van eene stadsbibliotheek te Alkmaar, die vroeger in verval geraakt, in 1594 wederom opgerigt en merkelijk vermeerderd werd. Zij bestond toen uit meer dan »drie honderd en zestig excellente fraye gebonden boeken, meest in 't Latijn, onder welke verscheidene met de hand geschreven." Bestaat die bibliotheek nog? Bevat zij ook belangrijke boeken en handschriften? En bestaat er gelegenheid om die boeken te gebruiken?

LAMED.

—

Katechismen. Wie kan mij inlichting geven omtrent den schrijver en de drukplaats der beide volgende boekjes:
1°. *Kurtzer Inhalt der Christlichen Religion für die Kinder und einfältigen gestellet. Psal.* 119 *v.* 9. *Wormit &c. Im Jahr Christi* 1629. (24 bladzijden) 12mo.
2°. *Kurtzer Unterricht von dem christlichen Gottesdienst,* 1. *Tim:* 4. 8. *Die Gottseligkeit*

&c., *Gedruckt im Jahr Christi* 1630. (101 bladzijden) 12mo.

De amsterdamsche luthersche predikant ELIAS TADDEL maakt in de voorrede van zijn in 1649 uitgegeven leerboekje gewag van een te Rotterdam gedrukten hoogduitschen katechismus, en klaagt er over dat de schrijver den goeden weg heeft verlaten, dien LUTHER had betreden. Het door hem bedoelde boekje hield hij dus wel voor een lutherschen katechismus; en een stap verder gaande, waagde ik het in 1839 (*Bijdr. tot de Gesch. der Ev. Luth. Kerk in de Nederl.* stuk I. bl. 46) het vermoeden uit te spreken, dat het geschreven kon zijn door den rotterdamschen leeraar mr. HIERON. HIRNIUS, geboortig van Maagdeburg, en in 1648 overleden. Daar mij 10 of 12 jaren later gebleken is, dat HIRNIUS nederduitsch predikant was, en de luthersche gemeente te Rotterdam nooit een hoogduitschen heeft gehad, moet ik dat vermoeden voor ongegrond verklaren. Al wederom eenigen tijd later werd ik eigenaar van de beide bovengenoemde boekjes, in denzelfden band vereenigd met eenige werkjes van WTENBOGAERT, DE GROOT, OSTORIUS en RIJCWAERT, en alzoo van remonstrantschen oorsprong. Maar Remonstranten en Lutherschen, en onder de laatsten vooral HIRNIUS, waren vrienden; en de eersten, uit de nederlandsch-luthersche rigting van den vorigen tijd voortgekomen, zouden zich weder aan de laatsten hebben aangesloten, en deze zouden zich weder gaarne met hen hebben verbroederd, indien zij niet bevreesd waren geweest daardoor alle bij oogluiking verkregen vrijheid weder te zullen verliezen, en indien niet eene duitschgezinde partij te Amsterdam die vrees had gevoed. En toch — hoe komen de Remonstranten, die zelfs te Friedrichstadt Nederlanders bleven, aan een hoogduitschen Katechismus? Ofschoon ik mijn vroeger vermoeden, eenmaal losgelaten, niet weder durf opvatten, komt het mij toch voor, dat de zaak navorsching verdient, en de aan het hoofd dezer regelen gedane vraag daartoe den weg kan banen.

SCHULTZ JACOBI.

—

Onleesbaar schrift uit Herculanum. Wie is de vernuftige Hollander geweest, die, te Napels vertoevende, op het zien van de te Herculanum uitgegraven bladen papier en rollen perkament in 1753, op zich nam om door middel van eenig door hem uitgevonden vocht de onleesbaar geworden letters weder te voorschijn te doen komen? En met welken uitslag is zijne poging bekroond?

S. J.

—

KUNSTGESCHIEDENIS.

Francisco de Ollanda (vgl. XIV. bl. 337). FRANCISCO DE HOLANDA was de zoon van ANTONIO DE HOLANDA, van portugesche afkomst, en te Lissabon geboren. Hij beoefende het miniatuurschilderen, even als zijn vader, die, volgens berigt van zijn zoon, deze kunst het eerst in Portugal heeft gebragt, en daarin zoo ervaren was, dat keizer KAREL, door hem geschilderd, verreweg beter geleek, dan het portret door TITIAAN gemaakt. FRANCISCO heeft menig getijdeboek, o. a. dat van koning don JUAN III zeer geestig met miniaturen beschilderd. Later ging hij naar Italië, bestudeerde de antieken en slaagde daarin zóó, door den omgang met MICHEL ANGELO, dat hij in dat vak grooten roem verwierf. Hij heeft ook over de beeldende kunsten geschreven. Nu is het ligt te begrijpen, dat hij wel eene teekening voor een fontein, voor zijne geboorteplaats, toen er sprake was daar eene op te rigten, zal vervaardigd hebben, die welligt niet geheel gevolgd is. Zoo hij een Hollander geweest ware, zou hij mij niet ontsnapt en in mijn werk opgenomen zijn.

U. C. KRAMM.

—

J. Lievensz (vgl. XIV. bl. 335). Dat er twee schilders van dien naam bestaan hebben, zal C. duidelijk blijken uit het onschatbaar werk van C. KRAMM: *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders* enz., op de artikels JAN en JAN ANDRÉ LIVENS.

J. C. K.

J. Lievens (XIV. bl. 335). Ten tijde van G. HOET en A. HOUBRAKEN, was er een portretschilder JAN ANDRÉ LIEVENS, die te Leiden, zijne geboorteplaats, was gevestigd. Hij was meer dan waarschijnlijk de zoon van den beroemden JAN LIEVENS, zoodat er wel deugdelijk in de kunstwereld en voornamelijk in den handel eene meer juiste aanduiding noodig was; van daar dat bij hun werk werd gevoegd, van *den Oude* of van *den Jonge*. Zie verder in mijn werk op de beide namen, waar dit alles breedvoerig is uiteen gezet.

C. KRAMM.

—

Anna Maria Schuurman (Schurman) (vgl. XIV. bl. 274). Ik heb verscheidene portretten van geleerden gezien door juf-

vrouw SCHURMAN, op perkament met potlood en kleuren geteekend, die eveneens, van achteren met den naam van den persoon dien het voorstelt, en ANNA MARIA SCHURMAN *pinx.* beteekend waren, als die in het bezit van C. Of nu de aanduiding door haar zelven daar achter opgeschreven is, zou ik betwijfelen, en zoo er op die bij C. SCHUURMAN staat, is dit zeker een bewijs daartegen, want zij schreef zich SCHURMAN.

C. KRAMM.

Familieschilderij. Portret van de Ruyter. Hetgeen niet algemeen bekend is, is dat er een levensgroot portret van dien admiraal, kniestuk, bestaat, twee jaren vóór zijn dood door NICOLAES MAES uitmuntend geschilderd. Het is curieus, dat die echte Hollander er toen nog aan moest om naar de toen heerschende mode met een alonge pruik te worden afgebeeld. Als zoodanig is hij alleen te zien bij de erven van den burgemeester RAM te Utrecht. Dit kan aan het berigt van J. L. A. I. t. a. pl. worden aangeknoopt.

U. C. KRAMM.

Cornelis Gilles Ocker Stoop (vgl. XIV. *bl.* 336). In antwoord op de vraag van J. C. K. zij dienende:

Dat een uitvoerig levensberigt over mr. C. G. O. STOOP is opgesteld door mr. P. A. SANDER, officier van justitie te Dordrecht en geplaatst in het *Nederlandsch jaarboekje voor Vrijmetselaren*, 5856 (1856) te Amsterdam bij gebroeders DIEDERICHS, bl. 98, als: „*Verslag der rouwloge gehouden in het O∴ van Dordrecht, den 19den d∴ der 9de m∴ van het j∴ d∴ w∴ l∴* 5855 *door de A∴ Loge la Flamboyante; ter nagedachteuis van wijlen haren meester van Eer, den Z∴ E∴ B∴ Mr.* CORNELIS GILLES OCKER STOOP, *fondateur dier Loge,*" waarnaar kortheidshalve wordt verwezen.

Verder zij dienende: dat CORNELIS GILLES OCKER was de zoon van ANTHONY BALTHAZAR STOOP en van CLARA MARGARETHA VAN DER POT; hij werd te Dordrecht geboren den 1 januarij 1785 en overleed aldaar den 10 october 1855. Hij huwde te Dordrecht met JOSINA THEODORA KUIJZER. Van zijne negen kinderen waren er bij zijn overlijden nog in leven: CORNELIA, GILLES, JAKOB, JACOMINA, en ANTHONY.

Aan de leidsche hoogeschool heeft hij zijne regtsgeleerde studiën volbragt en is daar op den 30 october 1807 tot doctor in de regten bevorderd.

Spoedig na zijne promotie is hij bij den toenmaligen sousprefect als secretaris werkzaam geweest, tot hij op den 5 april 1811 provisioneel belast werd met de waarneming der functiën van griffier bij het vredegeregt van het 2de kanton te Dordrecht, tot dat hij bij keizerlijk besluit van den 9 september 1811 definitief als zoodanig aangesteld werd. Onverminderd deze betrekking werd hij door den souvereinen vorst, bij besluit van den 14 januarij 1814, benoemd tot griffier bij de regtbank van policie te Dordrecht en den 15 februarij 1815 tot vrederegter te Dordrecht in het 2e kanton aangesteld, welke betrekking hij, toen, bij de invoering der nieuwe regterlijke organisatie in 1838, de vredegeregten werden opgeheven, verwisselde met die van kantonregter in het 1e kanton van het 4e arrondissement te Dordrecht, en die tot aan zijn dood toe heeft vervuld.

In de hagchelijke oogenblikken der novembermaand van 1813 behoorde hij onder de verdedigers van het vaderland en meer bijzonder van de stad Dordrecht, waarvoor hij werd vereerd met de medaille bij Z. M. besluit ingesteld, en uitgereikt den 3 mei 1819 aan de burgers, die zich bij de omwenteling van november 1813 bijzonder gekweten hadden. — Ten tijde der belgische omwenteling heeft hij in den rang van sergeant der 2e kompagnie vrijwillige rustbewaarders te Dordrecht gediend, uit welke betrekking hij, bij vereerend diploma en onder dankzegging voor zijne belangrijke aan den koning en het vaderland bewezene diensten, in 1840 is ontslagen geworden.

Den 5 october 1836 werd hij verkozen tot lid van den stedelijken raad van Dordrecht volgens de wet van 4 januarij 1824; na onafgebroken in die betrekking te zijn werkzaam geweest, werd hij bij de regtstreeksche verkiezingen, volgens de wet van 29 junij 1851, den 10 september 1851 op nieuw als zoodanig verkozen en heeft die betrekking bekleed tot 6 september 1853, daar hij bij zijne laatste periodieke aftreding openlijk aan de kiezers zijn verlangen had te kennen gegeven, voor eene nieuwe keuze niet meer in aanmerking te komen.

Hij heeft uitgemaakt een lid van het bestuur van de commissie van financiën en van het collegie der stads-fabrijkage van Dordrecht, van welk laatste hij jaren president was; zoo ook heeft hij vele jaren de betrekking bekleed van generaal-brandmeester van Dordrecht. — Hij maakte een lid uit van het bestuur der stads bouwkundige teekenschool te Dordrecht, van 12 december 1851 tot 16 februarij 1854, waarbij hij het voorzitterschap bekleedde en op zijn verzoek eervol ontslagen werd. Zoo ook is hij vele jaren lid geweest van het zeemans-collegie te Dordrecht onder de zinspreuk: „*tot Nut van Handel en Zeevaart,*" later daarbij lid van het bestuur en lang vice-president.

Hij werd benoemd in ao. 1822 tot hoog-

heemraad van het dijkcollegie der vier polders in gemeene dijkagie op het eiland Dordrecht, — den 13 november 1823 tot regent van het stads-gast- of ziekenhuis te Dordrecht, — den 2 januarij 1838 tot heiligen geest- en pesthuismeester ter Nieuwekerk te Dordrecht, — en den 4 april 1840 tot lid van de commissie tot de stedelijke begraafplaats der stad Dordrecht, alle welke betrekkingen hij tot zijn overlijden toe met ijver vervulde.

In 1848 en 1849, toen Dordrecht vreeselijk door de cholera geteisterd werd, heeft hij zich als medebestuurder van het toen opgerigt ziekenhuis zoo gunstig onderscheiden, dat de raad der stad hem, bij besluit van 1 december 1849, een zilveren inktkoker vereerde met een toepasselijk daarin gegraveerd randschrift, vergezeld van een vereerend schrijven van den burgemeester.

Den 19 november 1810 werd hij als lid aangenomen in de loge *het vrij geweten*, gevestigd te Breda: na aldaar van leerling tot medgezel te zijn bevorderd, is hem den 23 december 1811 het meesterloon toegekend. — Hij was medestichter van de op den 16 october 1812 te Dordrecht opgerigte loge *La Flamboyante;* hij heeft daarin verscheidene officiersbetrekkingen bekleed, zoo als dekker, 2de opziener, zegelbewaarder en eindelijk meester van eer. — Zijn stoffelijk overschot werd, als van den eenig in haar midden overgebleven fundateur, door die loge ter laatste rustplaats geleid, en de achtbare meester A. J. SCHOUTEN gaf aan de stille groeve in een dichterlijke ontboezeming aan het gevoel zijns harten lucht.

Zijn portret werd vervaardigd ten koste der loge *La Flamboyante* en in eene plegtige rouwloge aan de leden ten geschenke gegeven.

Het wapen van het geslacht STOOP bestaat in een veld van sabel, doorsneden van een fasce of bare van keel, beladen met drie kruiken (stoopen) van goud,— het hoofd voorzien van een wilden zwijnskop van goud. — Het helmteeken de wilde zwijnskop tusschen eene vlugt van keel en goud. (Zie M. BALEN, *Beschrijving van Dordrecht*, bladz. 1243.)

Dordrecht. SMITS VAN NIEUWERKERK.

De rijder (vgl. XIV. bl. 308, 367). Den heer VAN DER SCHAAFF moet ik dank zeggen voor de gedane aanwijzing der plaats, alwaar ik de bewuste plaat dan ook gevonden heb. Nu wenschte ik aan hem de schrijvers te kunnen noemen, door welke het *Praaltooneel* is zamengesteld; doch tot heden is mij daarvan niets bekend. Geschiedkundige waarde heeft het werk zeker, voor zoo verre in soortgelijke boeken bijzonderheden worden vermeld of aangevoerd, waarvan elders niets blijkt. De plaats der uitgave, Embden, zal ongetwijfeld een pseudoniem zijn, doch opmerkelijk is het, dat, terwijl de heer V. D. SCHAAFF het jaartal 1753 als dat van de uitgave noemt, bij mij de 4 eerste deelen zijn van 1748, het 5de van 1753, en het 6de van 1754; het 7de deel bestaat uit een stukje achter het 6de deel gevoegd, zoo als bladz. 111 aldaar gezegd wordt. Bladz. 112 bevat een lijst van de platen in het geheele werk, alwaar die in het 4de deel *de Triomfwaagen van* PIET RIJERS wordt genoemd.

V. D. N.

De twaalf apostelen met hunne attributen (vgl. XIV. bl. 307). Ter voldoening aan het verlangen van den heer J. VAN DER BAAN acht ik eene volledige opgave beter dan eene verbrokkelde. De eerste zal misschien ook anderen kunnen dienen, de laatste zou tot het naslaan van vroegere opgaven verpligten. Bovendien bestaat hier en daar eene afwisseling van namen en attributen, die wij 't best bij eene volledige lijst kunnen in het oog houden. Ik ga uit van *de Thorwaldsensche beelden* in de Frauenkirche te Kopenhagen, die dus vooropstaan. Het overige is aanvulling.

ANDREAS, met het kruis = St. Andrieskruis = X.

BARTHOLOMEUS, met het mes. Soms heeft hij bovendien de hem afgestroopte huid, met of zonder hoofd, in de hand. In de plaats van het mes komt wel eens bijl of lans, en een gebroken zuil.

JACOBUS, de zoon van ZEBEDEUS = major, met den pelgrimstaf. Soms ook met pelgrimsmantel, pelgrimstaf (paltzer), pelgrimsmuts met drie jacobsschelpen, en op bloote voeten. Soms ook met een zwaard (*Hand. der App.* XII. 2) en in spaansche beelden zittende op een wit paard, omdat hij gezegd wordt zóó het spaansche leger tegen de Saracenen te hulp te zijn gekomen.

JACOBUS, de zoon van ALPHEUS = minor = LEVI, met gescheiden haarlokken en leunende op zijn staf. Soms heeft hij een lakenvollersstok in de hand, ten aandenken zijns doods, omdat hij, na van de tinne des tempels te zijn geworpen, daarmede is doodgeslagen.

JOHANNES, met den arend, bepaald als Evangelist. Soms met een in de linkerhand gehouden beker, waaruit of twee slangenkoppen, of een draak te voorschijn komen, en de beide voorste vingers van de regterhand opgestoken. Soms staat hij in eene nis, of klimt af in een open graf.

JUDAS, de zoon van JACOBUS, = LEBBEUS = THADDEUS, met gevouwen handen, en een strijdakst in de hand, Soms ook met een omgekeerd kruis. Zeldzaam met een Christushoofd in medaillon op de borst of in de hand. Enkele malen met een palmtak in de hand.

JUDAS ISKARIOTH, door THORWALDSEN niet onder zijne apostelbeelden opgenomen. Met rood haar, en een geldbuidel in de hand.

LEBBEUS. Zie JUDAS.

LEVI. Zie JACOBUS ALPHEÏ, *Mark*. II. 14, vgl. met III. 18 en *Handel*. I. 13.

MATTHEUS, met den engel, en een buidel aan zijne voeten. Soms heeft hij dien buidel in de hand. Soms ook met lans of hellebaard, soms met een winkelhaak, of een bijl. De engel staat hem bepaald als Evangelist ter zijde.

MATTHIAS, door THORWALDSEN voorbijgegaan. Soms met een lans, soms met een bijl, en zelfs met een valbijl of guillotine.

NATHANAËL. Zie SIMON van Kana.

PAULUS met het zwaard. Dit beeld is door THORWALDSEN zelven geheel alleen bewerkt. Voor het eene zwaard komen soms twee zwaarden in de plaats. Gewoonlijk draagt hij een boek = het Evangelie. Soms is hem 't hoofd afgeslagen, en ontspringen door 't daarbij gestorte bloed 3 bronnen.

PETRUS, met de sleutels. In oudere voorstellingen komt de apostel ook slechts met een enkelen sleutel voor. Soms heeft hij een omgekeerd kruis bij zich. Waar hij een haan bij zich heeft, wringt hij zich wel eens de handen, ten teeken van zijn opgewekt berouw.

PHILIPPUS, met een ligt kruis in de hand. Waar het beeld tot een tafereel is uitgewerkt, verdrijft de apostel met dat kruis, dat geen crucifix maar een lange ronde staf is, die in een T of Antonius-kruis eindigt, godenbeelden en pestduivelen van een altaar, aan welks voet eenige kranken en reeds afgeworpen daemonen liggen.

SIMON, JONA'SZOON. Zie PETRUS.

SIMON van Kana, = NATHANAEL = SIMON ZELOTES met een zaag.

THADDEUS. Zie JUDAS.

THOMAS, met een winkelhaak. Soms ook met een lans.

Ten aanzien der beide Evangelisten buiten den Apostelkring teeken ik te gelijk aan, dat

MARCUS soms een eenvoudigen, soms een gevleugelden leeuw; en

LUCAS niet alleen den os, maar soms palet en penseelen bij zich heeft, en in het laatste geval wel eens bezig is met eene madonna te schilderen. S. J.

Jan Pietersz. Zweling (vgl. A. R.). De Maatschappij tot bevordering der toonkunst heeft in hare 35e algemeene vergadering als nieuwe prijsvraag opgegeven: »Eene uitvoerige monographie over J. P. SWEELINCK (geboren te Deventer 1540) den grondlegger der Duitsche orgelschool: — Toegelicht door eene zoo volledig mogelijke verzameling zijner in handschrift of in druk bestaande werken." Wij voldoen gaarne aan het verzoek der genoemde Maatschappij om onze lezers, voor zooverre zij er nog geene kennis van mogten dragen, hiermede bekend te maken. Het kon zijn, dat een hunner lust gevoelde de prijsvraag te beantwoorden. Wij zouden het wenschen, want het onderwerp is inderdaad belangrijk. Maar al is er niemand onder hen, die het wagen wil, wij houden ons verzekerd dat vele hunner belangstellen in het onderwerp. Wij noodigen hen daarom uit indien zij daaromtrent iets weten wat niet algemeen bekend is, het door middel van ons tijdschrift mede te deelen. Over het leven van ZWELING valt misschien weinig meer te zeggen dan reeds in den *Navorscher* of in de daar genoemde werken gezegd is. Meer ontbreekt er zonder twijfel tot een goed antwoord op het tweede deel der vraag. Bijdragen tot eene lijst van ZWELINGS gedrukte en ongedrukte werken, met vermelding van de plaats waar een exemplaar daarvan gevonden wordt, zullen ons dus vooral welkom zijn. Kent men eenmaal den weg om met zijne werken bekend te worden, dan twijfelen wij niet, of JAN PIETERSZ. ZWELING zal, al is het misschien zoo spoedig niet als de maatschappij wenscht, eenen landgenoot vinden die zijne verdiensten wil in het licht stellen. BESTUUR.

Nederlandsche muzikale literatuur (vgl. XI. bl. 349; XII. bl. 20, 89, 121, 150, 220, 275). »Eene naamlijst althans der voornaamste toonkunstenaars en schrijvers over toonkunst, die in den vroegsten tijd tot in het begin der XVIIIde eeuw in de noordelijke Nederlanden (binnen de grenzen van het tegenwoordig koninkrijk) geboren zijn of geleefd hebben; — met opgave van 't geen bekend mogt zijn omtrent hun leven en hunne werken, en met aanwijzing der openbare of bijzondere verzamelingen in welke die werken, in handschrift of in druk, te vinden zijn." — Deze is de andere prijsvraag door de Maatschappij tot bevordering der toonkunst uitgeschreven. Zij verlangt ook hier iets waaraan inderdaad behoefte bestaat. Doch indien er iets is, waarop het spreekwoord »veel handen maken ligt werk" van toepassing

is, het zijn zulke lijsten. Hoe meer er zijn die er toe bijdragen, hoe ligter niet alleen, maar ook hoe beter en vollediger zoodanig werk wordt. Onze medewerkers en lezers worden vriendelijk uitgenoodigd, wat zij, behalve het reeds in dat tijdschrift t. a. pl. vermelde, daaromtrent weten, mede te deelen. Eene lijst toch van onze toonkunstenaars en hunne werken, zoo volledig mogelijk, moeten wij bezitten, eer het mogelijk zal zijn eene geschiedenis der muzijk in Nederland, die eenige waarde heeft, te schrijven.

BESTUUR.

Lettergieterijen en stempelsnijders. Zijn er ook lezers van den *Navorscher*, die mij kunnen berigten, wat er geworden is van de lettergieterij van JAN SMID, firma JOANNES DAUW en Cie te Rotterdam, waarvan de letterproef in 1780 het licht zag?

In 1780 werd te Amsterdam verkocht de lettergieterij van de heeren VOSKENS en DE CLERCK; de koopers waren grootendeels: PLOOS VAN AMSTEL te Amsterdam, JOH. ENSCHEDÉ te Haarlem en de makelaar POSTUMUS. Deze laatste kocht voor rekening van de heeren MAPPA, luitenant, in garnizoen te Groningen en WYBO FIJNJE, courantier te Delft. De heer MAPPA rigtte met het gekochte gedeelte eene gieterij te Rotterdam op, op de Leuvenhaven. Wat is er van deze gieterij geworden? En is er eenig bewijs aan te brengen voor de overlevering, dat de heer MAPPA daarmede naar Amerika is verhuisd?

De hierboven genoemde JAN SMID was volgens zijne letterproef de graveur van al de daarin vervatte schriften. Is er omtrent het wedervaren van dezen kunstenaar ook iets bekend?

Kan eindelijk iemand mij ook inlichtingen geven omtrent de stempelsnijders AMEET TAVENIER en CHRISTOFFEL VAN DIJK? Volgens de letterproef van JOH. ENSCHEDÉ (Haarl. 1768), heeft de eerste voor PLANTIJN te Antwerpen, de tweede voor de ELZEVIERS en in 1662 voor JOSEPH ATHIAS te Amsterdam gesneden. CHRISTOFFEL VAN DIJK schijnt zelf eene gieterij te hebben gehad. Kan dit ook dezelfde geweest zijn als die van de ELZEVIERS?

A. J. E.

Zeldzame en onbekende portretten. Er wordt door mij berigt gevraagd omtrent de onderstaande echtgenooten, van wie niets bekend schijnt dan het schoone randschrift.

Men leest om 't hoofd der vrouw:

Felices animae, felicia corpora, casto
Foedere quae potuit jungere purus amor. 1584.

Om dat haars mans:

Nempe vagos coelum po(l)lutosque odit amore(s).
Tantum grata Deo non temerata fides. 1584.

't Is de afbeelding van een nederlandsch paar echtgenooten, van middelbaren leeftijd, gesneden (door WIERICX of GOLTZIUS) en médaillon, in 1584. Bij welke gelegenheid? Voor hunne kinderen, en op hun zilveren bruiloft? In Holland of in Antwerpen?

L. B. N.

Schayk (Otto Reijers). Dezen heb ik als een haagsch beeldhouwer gevonden, die aanvraag deed om octrooi op zijne vinding, hetwelk hem bij *Resolutie der Staten Generaal*, 15 februarij 1648 werd verleend: »Synde ter Vergaderinge gelesen de requeste aen haere Ho. Mo. gepresenteert uyt den naem ende van wegen OTTO REIJERS SCHAYK, beeltsnyder, woonende alhier in den Hage; is naer voorgaende deliberatie goetgevonden ende verstaen den Suppliant mits desen te consenteeren ende accorderen octroy cum solitis clausulis et poenis, voor den tyt van twaelff naestcommende jaeren, om alleen, met seclusie van allen anderen te mogen practiseren, int werck te stellen, venten ende vercoopen seeckere syne nieuwe inventie van *houtvormen* tot allerley *schoone verheven wercken ende beelden van potaerde te backen*, omme binnen 's huys boven deurcasynen als andersints ende buyten 's huys boven deur ende cruyscasynen, alsmede andersints, tot sonderlingh cieraet van de huisen gestelt ende gemetselt te worden, twelck volgens des Suppliants te kennen geven, seer raer, cierlyck ende oncostelyck sal wesen, oock wel soo durabel als hartsteen enz." Hieruit blijkt alweêr, dat zich de nijverheid bij ons over zeer veel zaken heeft uitgestrekt, die ook later weder in onbruik zijn geraakt, en thans als *nieuwe zaken*, veelal door vreemden ons worden aangeboden en opgedischt.

U. C. KRAMM.

AB. van der Heek. Ik heb voor mij eene schilderij, voorstellende een geograaf, zittende aan eene tafel, met een gekleurd kleed, waarop een opengeslagen boek, getiteld, *Orbis terrarum*, voorts een aardglobe.

De schilder is een der beste leerlingen van G. DOU, ten minsten volgens dit stuk, dat uitvoerig en geheel in de manier van DOU geschilderd is.

Ik vind niets over dien AB. VAN DER HEEK, dan een paar regelen in IMMERZEEL onder den verkeerden naam van G. VAN HECK, zonder aanhaling van bron, volgens gewoonte. Alleen in HOETS *Catalogussen*, II. p. 83. is een stuk van A. V. D. HECK, *het verzoek der Joden aan* PILATUS »uitne-

mend uitvoerig;" voor fl. 185 in 1743 te Amsterdam verkocht. In het register achter dit deel is de naam juist geschreven, even als op de schilderij, AB. V. DER HEEK. Gaarne wenschte ik iets meer te weten over dien schilder. Waarschijnlijk gingen diens stukken onder DOUS naam door.

C.

S. Savry. Deze graveur der schoone platen in VAN DER VEENS *Zinnebeelden* is weinig bekend Wie heeft die platen, duidelijk uit de school van REMBRANDT, geteekend? Ook SAVRY? Weet iemand iets meer over dezen graveur, dan in V. D. WILLIGENS werk (nageschreven door IMMERZEEL) voorkomt?

C.

Cornelis van Haesdonck. Van dezen kwam een portret in mijn bezit, waarvan de beschrijving volgt. Hij is gekleed in een zijden wambuis met galon en opengesneden mouwen, waaruit het linnen te voorschijn komt; de korte mantel, waarover een platte kraag ligt, hangt van zijne schouders af. Hij staat voor eene tafel, met de linkerhand op een bijbel, terwijl hij met de regter een wereldbol afwendt. Achter hem zijn wapen: eene zuil waartegen twee halve leliën zijn bevestigd. Onder het portret een 4regelig vers:

„*Wegh snoode werelt wegh, met al 't gedrogh der sonden,*" enz.

CORNELIS VAN HAESDONCK *Gebooren den* 11/4 *Meert in Hamburg* A° 1608. D. LIEUENS *Pinxit* 1 *May* 1640. S. SAVRY sculp.

Vrage: wie is CORNELIS VAN HAESDONCK en zal niet J. LIEVENS de schilder en D. LIEVENS eene fout van den lettergraveur zijn?

D. FRANKEN DZ.

M. Heugelenburg. Zijn er van dezen bijzonderheden bekend of werken voorhanden, geschreven of gegraveerd, behalve eene voor mij liggende verzameling van: *Verscheide figuuren getrokken door* M. HEUGELENBURG 1680?

Die figuren, menschen, viervoetige dieren, vogels en insekten, zijn met wezenlijk sierlijke en kunstige trekken gevormd en onderscheiden zich, door juisten vorm en het goed aanbrengen der krullen, gunstig boven de vele wansmakelijke voortbrengselen in dat genre.

D. F. Dz.

David Joris. Volgens den *Tegenw. Staat der Ver. Ned.*, 5e dl. bl. 461, vond men in de Westerkerk te Enkhuizen in den noorderkap eenige glazen, door den bekenden DAVID JORIS beschilderd. Zijn die glazen er nog? Bestaan er meer van DAVID JORIS? En had hij het in die kunst zoo verre gebragt, dat hij onder onze goede glasschilders mag gerekend worden?

F. F.

TAALKUNDE.

Kruierwijn, Wolverstraat (vgl. XIV. bl. 83, 278, 346, 369). Ik geloof met den heer VAN LENNEP, dat het, om de juiste spelling van een woord te weten, niet genoeg is op naambordjes af te gaan. Ik wil, op zijn gezag, ook wel aannemen, dat men oudtijds, in het meerv. *wolveren* schreef, even als *kalveren*, *kinderen*, ofschoon het vreemd is, dat dit meervoud zoo zeer en zoo lang verloopen is, dat men er in de meest bekende oude boeken over onze taal geen spoor van vindt.

Het kan zijn, dat de heer VAN LENNEP, tot voor 25 jaar, het woord *wolvenstraat* door geen echt Amsterdammer anders dan *wolverstraat* heeft hooren uitspreken; maar de vraag is, wat de heer VAN LENNEP door een' *echt* Amsterdammer verstaat.

Volgens mijne ervaring van vóór 50 jaar, werd door geen Amsterdammer dat woord anders dan *wolvenstraat* gespeld en uitgesproken. Ik moet dus onderstellen, dat ik, ofschoon Amsterdammer en te Amsterdam zijnde opgevoed en gewoond hebbende, nooit het geluk heb gehad een' *echt* Amsterdammer te ontmoeten. J. WAGENAAR noemde zich een geboren burger van Amsterdam en hij zal het ook wel zijn geweest. Of hij een *echt* Amsterdammer was weet ik niet, maar in zijne beschrijving dier stad schrijft hij ook al *wolvenstraat*, en het is dan toch zeker geen innovatie, als men nu ook alzoo schrijft; belagchelijkheid is er, dunkt mij, kwalijk in te vinden. In ieder geval, zou men eenig nader bewijs kunnen vragen voor de stelling, dat *wolverstraat* eene goede, door het gebruik van derd'halve eeuw geijkte benaming is!

Bespottelijk en nieuwerwetsch noemt de heer VAN LENNEP ook de schrijfwijze *peerenboom*, *paardenstal*, *hoedenmaker*, *brievenport* *). Het is een feit, dat in de zamenstelling van dergelijke woorden groote on-

*) Meer algemeen zegt en schrijft men toch: *briefport*, maar daarentegen *brievenpost*.

gelijkheid bestaat, maar of daarom de bedoelde schrijfwijze des heeren VAN LENNEPS qualificatie verdient, is alles behalve uitgemaakt. Dat het gebruik van het omschrijvend woord in het meerv. bij dergelijke composita, niet zoo nieuw is, behoeft, meen ik, geen breed betoog. Ik zou kunnen volstaan met te verwijzen naar WEILANDS *Handwoordenboek voor de spelling*, dat meer dan eene halve eeuw oud is. Maar misschien wordt die autoriteit gewraakt *), en ik beroep mij dus op andere en, in de eerste plaats op PLANTIJNS *Thesaurus theutonicae linguae*. Daar lees ik: *hemdemaker*, *naeldemaker*, *spelle* (*spelde*) *maker*, *sporemaker*, *noteboom*, *notebloemen*, *pannekoeck*, *tinnewerk*, *pannevisch*, *sonneschaduwe*, *sonnewijser;* maar ook: *eykenboom*, *eykenbosch*, *roosenkrans*, *roosenhof*, *roosengaard*, *notenbosch*, *sonnenloop*, *sonnenstraal* enz. In de tweede plaats haal ik KILIAANS *Etymologicum teutonicae linguae* aan. Aldaar lees ik: *spelle* (*spelde*) *maecker*, *kerseboom* enz., maar ook: *eyckenboom*, *eijckenbosch*, *ghespenmaecker*, *messenkoker*, *pannendekker*, *pannenkoek*, *roosengaerd*, *roosenhoed*, *roosenhonigh*, *roosenknoppen*, *roosenkrans*, *roosenwater*, *roosenwijn*, *sonnenhitte*, *sonnenjaer*, *sonnenschijn*, *sonnenstraelen* enz.

Het gebruik van het omschrijvend woord in het meerv. is dan niet van zoo nieuwe dagteekening, terwijl de aangehaalde voorbeelden ook doen zien hoe ongelijk de zamenstelling van dergelijke woorden voor *drie* eeuwen reeds was. En die ongelijkheid springt te meer in het oog, als men weet, dat men toen ook schreef: *slotmaker*, *kistmaker*, *mesmaker*, *glas-* en ook *glazenmaker*, *matmaker*, *tingieter*, *hoedmaker*, *hoedband*, *potbakker*, *roosolie*, *paard-* of *paardsstal*, *paardstaart* enz. De spelling van dergelijke woorden schijnt mij dan ook toe geen zoo gemakkelijke zaak te wezen, en welke regeling men daarin ook zou willen brengen, ongelijkheden zullen er steeds blijven bestaan. Ik geloof, b. v. dat men altijd zal blijven schrijven: *zonne-loop*, *-licht*, *-kring*, *-jaar*, *-cirkel*, *-vlekken*, en daarentegen: *maan-loop*, *-licht*, *-kring*, *-jaar*, *-cirkel*, *-vlekken*, hoe weinig reden er ook schijnt te bestaan, om het omschrijvend éénlettergrepig woord, op *n* uitgaande, in het eene geval wèl, in het andere niet te verlengen. Ons oor is nu gewoon aan: *maanlicht*, maar, terwijl men vrij algemeen *maneschijn* zegt, zou men even goed *maneloop* kunnen zeggen, doch het gehoor onbevredigd laten.

Wat nu *kruiderwijn* betreft, al vindt men het woord ook alzoo gespeld in WEILANDS *Handwoordenboek*, waarin men evenwel ook leest: *kruidwijn*, ik ben niet overtuigd dat dit de ware spelling is. Azijn, waarop kruiden getrokken zijn, noemt men *kruidenazijn;* pap uit kruiden bestaande: *kruidenpap;* teelt van kruiden: *kruidenteelt*, en zoo zou ik wijn, waarop kruiden getrokken worden, ook noemen *kruidenwijn*. Zoo zou ik een' winkel, waarin kruiden verkocht, een magazijn of eene doos waarin kruiden bewaard worden, ter onderscheiding ook van *kruid* (buskruid),- *winkel*,*-magazijn* en *-doos*, respectivelijk noemen een' *kruidenwinkel*, een *kruidenmagazijn*, eene *kruidendoos ;* het woord *kruiden* ook in deze voorbeelden uitsprekende zonder de *d* te doen hooren. De schrijfwijze, die ik voorsta, heeft echter weinig kans van bijval te vinden. Volgens WEILAND toch, die hier PLANTIJN en KILIAAN navolgt, ondergaat het omschrijvend woord *kruid* (*herba*) in de compositie van dezen aard geene verandering en zegt men *kruid-hof*,*-boek*,*-doos*,*-winkel*,*-koek*. En zoo zou men dan ook moeten zeggen: niet alleen *kruidazijn*, *kruidpap*, *kruidteelt*, maar ook *kruidwijn*.

Haarlem. DIXI.

Krensen (vgl. XIV. bl. 340, 373.) Het verklaren der beteekenis van VAN DER VEENS vers in het 42ᵉ zinnebeeld, blz. 214, edit. 1642 (1ᵉ meen ik), is niet moeielijk voor een Hattemer: de burgers eigenaars van huizen hebben van oudsher zeker regt om hun melkgevend rundvee in eene groote weide bij de stad, genaamd *Hoomoet*, te doen grazen; naar gelang der grootte van het huis, is dat regt voor 2 à 12 beesten op ieder huis gevestigd en wordt *schaar* genoemd. De eigenaars van het weiden geen gebruik makende, ontvangen eene uitkeering in geld. De zinspeling van *Hooghmoedt* met den naam der weide, waarin de koeien der burgers grazen, maakt de bedoeling des dichters in het 2ᵉ vers duidelijk.

C.

Krensen, Krenselen, hoogmoed doet nooit iemand goed. *Krensen*, of liever het frequentatief daarvan, *krenselen*, is nog in onderscheidene oorden van ons land (b. v. Gelderland en Overijsel) in gebruik. Het wordt te regt door KILIAEN, door *purgare frumentum* overgezet. Door die bewerking wordt toch de laatste hand aan het schoonmaken van het koren gelegd. Wanneer het koren door middel van den windmolen van het kaf en ligtste koren is gezuiverd, wordt

---

*) Het *Woordenboek* van WEILAND levert ook nog al eens eene afwijking op van de leer, in zijne *Spraakkunst* voorkomende. Volgens het *Woordenboek* zou men b. v. moeten schrijven *tandenstoker*, *beerenklaauw*, *messenmaker*, *naaldenkoker*. In § 62 van het eerste deel der *Spraakkunst* is de leer intusschen anders.

het bij gedeelten in de wan gedaan, die door een man bij de twee groote ooren aan de zijde, met uitgestrekte armen, dus tot tegen zijne beenen wordt opgetild en bestendig heen en weer geschud, waardoor het nog overgebleven ligte koren naar boven rijst, en zich vooraan in de wan verzamelt, en dan daaruit met een ganzevleugel verwijderd wordt. Dit noemt men *krenselen*, en dat koren, *krenselingen* of *gekrenseld*. *Krenselen* is dus *heen en weer schudden of draaijen*, en wordt aldus in overdragtelijken zin gebezigd. BILDERDIJK heeft dus verkeerd *krentelen*, voor *heen en weer dribbelen*, geschreven, doch mogelijk deed hij zulks om het rijm.

Wat het tweede, in dit artikel betreft:

»Den hooghmoedt doet geen goet, alleen de burgerij
Van Hattem krijght daardoor de boter in de brij,"

behoef ik alleen ter opheldering aan te merken, dat bij het stadje Hattem eene groote stads-weide is gelegen, thans *Homoet*, doch vroeger misschien *Hoogmoet* genoemd, als de trots der Hattemers, waarop ieder, die een huis in eigendom in de stad bezit, uit kracht daarvan beesten kan weiden zonder betaling, en die dus eene voorname bron van welvaart voor de burgerij is. Het is derhalve eene woordspeling; zie daar dunkt mij het historische.

B. J. D.

Erweelt (vgl. XIV. bl. 341). Ik gis dat de wortel van dit woord is *wel; wellen* is dus *rijzen*, ook wel *opwellen* genoemd, hetwelk eene eigenaardige werking der *wellen* is: men denke aan de artesische putten. Van hier het overdragtelijke *naar boven komen*, *zich opwerken* enz. *Er* vóór dat woord zal wel geene zwarigheid hebben. Men denke slechts aan *erinneren* voor *herinneren*.

V. B. J. D.

Erweelt. De gissing van den heer B. J. D. is onjuist. *Erweelt* is, zoo als ik t. a. pl. gezegd heb, niet anders dan een grove germanismus, het is het hoogd. *erwählt*. Dat het ook niet *opgeklommen*, maar *verkozen* beteekent, bewijst reeds de door den heer ROOS medegedeelde plaats uit BIDLOO, waar het eerstgenoemde woord niet goed passen zou. Is men met mijne eenvoudige verzekering, dat het woord in de 17e eeuw in die beteekenis niet zeer zeldzaam is, niet tevreden en verlangt men bewijs, dan verwijs ik kortheidshalve naar MEYERS *Woordenschat*, waar men in het 3e deel leest: *Erweelen*, verkiezen. LODEWIJK MEYER mag hier als autoriteit gelden, omdat het woord in zijnen leeftijd in gebruik was.

P. L. Wz.

Kerk (vgl. XIV. bl. 179, 341)). Bij al de gissingen omtrent den oorsprong van dit woord, waag ik nog deze vraag. Kan het ook zijn ontstaan uit het grieksche woord *κήρυγμα* (prediking) of *κήρυξις*?

B. J. D.

Kerk. De gissing van den heer B. J. D. is niet slechter dan vele andere, maar ook niet beter. Het is niets meer dan eene gissing. De letters van beide woorden komen wel overeen, doch er is niets wat bewijst of waarschijnlijk maakt dat *κήγυγμα* of *κήρυξις* ooit *kerkgebouw* beteekend heeft. De afleiding van *κυριακὸν* daarentegen is meer dan eene gissing, zij steunt op goede gronden. Mijne bewijsvoering is misschien voor sommige lezers niet duidelijk genoeg geweest, zij komt hierop neêr.

De verschillende vormen die het woord *kerk* in de duitsche talen heeft, vooral het verschil van quantiteit van de vocaal der tweede lettergreep, doen vermoeden dat het geen echt duitsch woord is.

Is het een vreemd woord, dan moet het ontleend zijn aan de taal van hen, die het Christendom tot de Duitschers hebben overgebragt. Het moet dus uit het Latijn of uit het Grieksch overgenomen zijn.

Uit het Latijn zal het wel niet overgenomen zijn, omdat wij het noch in die taal noch in de talen die daaruit regtstreeks ontstaan zijn, aantreffen.

Er blijft ons dus alleen over den oorsprong van het woord in het Grieksch te zoeken.

In het Grieksch vinden wij in de 4e eeuw *κυριακὸν* in de beteekenis van kerkgebouw.

Het Christendom is door grieksche zendelingen aan de Slaven en Gothen gepredikt. De volken hadden voor *kerk* geen woord. Het is dus a priori waarschijnlijk, dat zij het woord, dat hun ontbrak, uit het Grieksch hebben overgenomen.

Dat de slavische volken dit gedaan hebben blijkt. Omtrent de Gothen kan het bewijs niet geleverd worden, omdat ons van dit volk geen geschrift is overgebleven, waarin van eene kerk gesproken wordt.

Daar de overige duitsche volken insgelijks geen woord hadden voor *kerk*, daar dit woord niet van duitschen en evenmin van latijnschen oorsprong is, daar het en in vorm en in beteekenis met *κυριακὸν* overeenkomt, is het ten hoogsten waarschijnlijk, dat zij het van de Gothen, het eerste der duitsche volken, dat tot het Christendom bekeerd is, overgenomen hebben.

Dit wordt bevestigd door de getnigenis van WALEFRIDUS STRABO, een Duitscher uit de 7e eeuw. Men wist toen zeer weinig van het Grieksch, en zou dus niet ligt een woord, dat een anderen oorsprong had, uit die taal afleiden. Wij mogen daarom onderstellen, dat dit berigt op eene oude overlevering berust, die wij, daar er niets tegen, integendeel veel voor is, alle reden hebben om voor geloofwaardig te houden.

P. L. Wz.

Verbuiten (vgl. XIV. bl. 341) is natuurlijk *verruilen*, nl. het eene paard voor het andere. Zoude *vermangelen* ook willen te kennen geven, *het in verscheidene handen overgaan van hetzelfde paard op dezelfde markt*, door meer dan eens verkocht te worden, waarvoor telkens die XXe penn. was verschuldigd? Het grondwoord is toch zeker *mangen*, of *mengen* en het frequentatief kan in overdragtelijke zin voor gedurig *verwisselen* genomen worden,

V. B. J. D.

Boekverkooper, wijnkooper (vgl. XIV. bl. 340). Zou die verschillende benaming ook hierin zijnen oorsprong hebben, dat het eene (boekverkooper) gebezigd wordt van zaken, die de verkooper zelf fabriceert, en dus uit de eerste hand verkoopt (boekdrukker en boekverkooper was toch van ouds één) en het andere van zaken, die men van den eenen koopt, om ze aan den anderen weêr te verkoopen, zoodat men als het ware een makelaar is tusschen den voortbrenger en den verbruiker?

V. B. J. D.

Boekverkooper, wijnkooper. Ik geloof dat wij den grond van dit onderscheid elders moeten zoeken. Raadplegen wij KILIAEN, dan vinden wij bij dezen: *Kooper*, emptor, mercator: *Verkooper*, venditor, institor. Een kooper is dus bij onzen woordenboekschrijver vooreerst *emptor*, een man die koopt, maar ten tweeden *mercator*, een koopman, een man die handel drijft, die in koopen en verkoopen zijn bestaan vindt. *Verkooper* is eenvoudig een man die verkoopt. Het eerste woord duidt dus meer den koopman in het groot aan, het laatste den winkelier, den slijter, die bij enkele stukken of bij kleine hoeveelheden verkoopt. De composita, die wij in het genoemde woordenboek vinden, bevestigen het. Wij vinden daar *korenkooper*, *graankooper*, *kaaskooper*, het zijn kooplieden, die hetzij op de markten hetzij elders de producten van de voortbrengers koopen, om ze weer aan andere kooplieden over te doen. Daarentegen vinden wij *ooftverkooper*, *moesverkooper*, *appelverkooper*, *vleeschverkooper*, *droogerijverkooper*, *specerijverkooper*, *olieverkooper*, *konfijtverkooper*, *boekverkooper*. Moes en vleesch zijn artikelen die in het klein verkocht worden. Appelen en ander ooft werden in dien tijd ook altijd door den voortbrenger geleverd aan hem die ze aan den gebruiker verkocht. Boeken verkoopt men niet bij de partij maar bij het exemplaar. *Droogerij-*, *specerij-*, *olie-* en *konfijtverkoopers* zijn winkeliers bij wie die artikelen te koop zijn. *Droogerijverkooper* en *droogist* is bij KILIAEN dan ook geheel hetzelfde en ieder weet dat nog heden ten dage dit laatste woord niet den koopman, maar den winkelier te kennen geeft. En dat hij door *specerijverkooper* insgelijks den winkelier in die artikelen verstaat blijkt uit de vertaling aromatopola, terwijl *specerij-winkel*, aromatopolium, taberna aromataria heet. Uit zijne vertaling van *olieverkooper*, olearius, qui oleum venundat, en *konfijtverkooper*, salgamarius, qui salgama et fructus muria conditos vendit, blijkt insgelijks dat hij denkt aan winkeliers of kramers.

Letten wij nu nog op de zamenstellingen met *kooper*, nevens welke bij KILIAEN eene zamenstelling met *verkooper* voorkomt, dan zien wij dat deze hetzelfde resultaat geven. *Oud-kleer-kooper*, *oud kleer-lapper* is interpolator, mango, veteramentarius sartor, scrutorum emptor, scrutarius, derhalve de man die oude kleeren opkoopt, niet alleen bij het stuk, maar ook en wel meestal bij partijtjes en daaruit weer andere kleeren zamenlapt. De *kleerverkooper* daarentegen is vestiarius, de man die de kleederen bij het stuk verkoopt. Hij is meestal dezelfde persoon met den *kleermaecker*, die bij KIL. sartor, sarcinator, vestiarius, vestium sarcinator heet. Den *vischkooper* noemt KIL. piscarius: het is de man aan wien de visschers leveren wat zij gevangen hebben en die dit weer bij partijtjes verzendt en verkoopt. Den *vischverkooper* geeft KIL. ook wel den naam van piscarius (want in het Latijn gaat het niet gemakkelijk het onderscheid uit te drukken dat tusschen de zamenstellingen van *kooper* en *verkooper* bestaat), maar hij voegt er bij cetarius, ichthyopola om ons te doen begrijpen dat wij hier denken moeten aan den persoon dien wij op de vischmarkt zien zitten en die ons daar zijne waar bij het stuk of bij het pond aanbiedt. De *wijnkooper* van KIL. is hij wien wij nog zoo noemen, die geen winkel doet, maar ons bij het anker of half anker zijnen wijn levert. Maar de *wijnverkooper* heet niet alleen vinarius maar ook oenopola en is de slijter of tapper van wien wij den wijn bij de flesch of de kan nemen. Dat

dit de meening van KIL. is blijkt ook nog hieruit, dat hij den *wijntapper*, oenopola, tabernarius, vinarius, en den *wijntavernier*, oenopola noemt. Deze zijn dus dezelfde met den *wijnverkooper*.

Hetzelfde onderscheid, dat in KILIAENS dagen bestond, bestaat nog. Nog zijn de *korenkooper*, de *glaskooper*, de *wijnkooper*, de *houtkooper*, de *steenkooper*, kooplieden die hunne waren meer of minder in het groot verkoopen, altoos geene winkeliers of venters. De *paardekooper* en *beestenkooper* verkoopen die dieren wel bij het stuk, maar zij doen dit op de markt, niet in den winkel. De *boterkooper* en *kaaskooper* zijn insgelijks kooplieden in het groot. Den komenijsman, die ook boter en kaas verkoopt, maar voor den toonbank bij het pond, zal niemand *boter-* of *kaaskooper* noemen. De *tabakskooper* is de man die in tabak handelt bij vaten en pakken, de *tabaksverkooper* de winkelier. Te Amsterdam echter hoort men nu en dan ook aan dezen laatsten den naam van *tabakskooper* geven.

P. L. Wz.

Wijnkooper, boekverkooper. Zoo men de benamingen van *lakenkooper*, *houtkooper*, *gestkooper* ongemoeid wil laten, kan het zijn, dat een *wijnkooper* dáárom zoo heet, omdat hij den wijn wel in *natura* inkoopt, doch hem meestentijds *vermengd* verkoopt. De *boekverkoopers* (de antiquaren hiervan uitgezonderd) daarentegen koopen doorgaans geene boeken van het publiek, en een groot gedeelte van hunnen voorraad hebben vele hunner meestentijds in commissie. In de plaats nu van *kooper* of *verkooper* ware het beter *koopman* of *handelaar* te zeggen.

Ter eere van ons land mag nogtans worden gezegd, dat in onze taal toch niet zoo vele vreemdklinkende benamingen van bedrijven worden aangetroffen als wel in andere talen. Vooral in Engeland vindt dit plaats. Behalve de zonderlinge namen van *cheesemonger* (kaaskooper), *ironmonger* (ijzerkooper), *horsemonger* (paardekooper), *dealer*, *brooker* (koopman) heet een winkelier in garen en band daar *haberdasher*, een naam die een duitschen oorsprong heeft. De eerste kooplieden in die waren in Engeland waren Duitschers, die aanvankelijk de Engelschen evenmin als deze hen konden verstaan. Kwam er iemand in zoo'n duitschen winkel, dan vraagde men »habt ihr dass?" en daarvan is het woord *haberdasher* afgeleid. Om gelijke reden heeten de modemaaksters *milliners*, omdat de eerste van haar uit Milaan kwamen.

Leeuwarden. ALEXANDER.

Blue Stockings (vgl. XIV. bl. 375). Dat lord BYRON de *savantes* wel eens »*blue-stockings*" heeft genoemd, is volkomen waar. Wil J. B. J. S. die toespelingen vinden, dan verwijs ik hem naar BYRONS *Beppo*, *The Blues: a literary eclogue* en *Don Juan*, *Canto* IV en IX. De type van de *blue-stocking* is zeker het onbetaalbare portret van *Donna* INEZ in *Canto* I van *Don Juan*. Wie echter beweert, dat BYRON de schepper van het woord is, werd niet goed ingelicht. De uitdrukking is veel ouder dan BYRON.

Omstreeks 1781 vormden zich in Engeland letterkundige clubs, waar de dames de hoofdrol speelden. Mrs. ELISABETH MONTAGUE, schrijfster van *An Essay on the Writings and Genius of Shakspeare*, hield ten haren huize in *Portman-Square* een dergelijke ruelle, waar o. a. m^r^. BENJAMIN STILLINGFLEET werd opgemerkt. Zijne kleeding was bijzonder deftig en ernstig, en vooral zijne kousen, blaauw van kleur, onderscheidden hem van de overige leden. Doch niet alleen blaauwe kousen, ook welsprekendheid en een uitmuntende conversatietoon waren zijn onderscheidingsteekenen. Wanneer 't gesprek niet vlotten wilde, bemerkte men maar al te zeer STILLINGFLEETS afwezendheid, en dan heette het: »we can do nothing without our *blue stockings*". Deze anecdote vindt men bij BOSWELL, wiens gezag wel niemand in twijfel zal trekken. Het woord vond ingang en spoedig was de naam »*Blue-Stocking-Clubs*" of »*Blue-Stockings*" algemeen. Daar de vereenigingen, even als die van de *Précieuses*, voor 't meerendeel uit dames bestonden, is de naam haar erfdeel geworden, ofschoon in den eersten tijd de mannelijke bezoekers van genoemde clubs evenzeer *blue-stockings* waren. Een voornaam Franschman, wien de naam beviel, bragt hem mee uit Engeland en maakte het woord *Bas-Bleu*, de oudste dochter van de *Blue-Stocking*. HANNAH MORE, de bekende schrijfster van honderd en één zalvende romans, heeft in haar gedicht »*Bas-Bleu*" verscheidene toespelingen gemaakt op de voornaamste leden van die *coteries*. KRAMERS (zie *Kunstwoordenboek*) heeft BENJAMIN STILLINGFLEET in eene dame herschapen, zeker niet bedenkende dat die metamorphose de bewuste vereenigingen stilzwijgend beschuldigt van ongepaste nieuwsgierigheid. Die letterkundige zamenkomsten waren geene boudoirs waar men zich in beschouwingen verdiepte over de kousen der vrouwelijke leden. M^r^. STILLINGFLEET echter, zal even als de heeren van zijn tijdperk, een korte broek gedragen hebben, en de dames konden dus, zonder aan de *pruderie* te kort te doen, een wel-

gevalligen blik werpen op de kuiten des heeren STILLINGFLEET.

L—F—T.

[Een antwoord van gelijken inhoud ontvingen wij van onzen medewerker u—H.]

Blue Stockings, bas bleu. Deze benaming heeft den volgenden oorsprong:

De salon van lady MONTAGUE was de verzamelplaats van alle beroemde geleerden en letterkundigen van haren tijd. ADDISON, STEELE, YOUNG en vooral zereke STILLING FLEET lieten zich er vinden. Deze laatste droeg gewoonlijk blaauwe kousen. Lord MELBOURNE, een origineel van het eerste water, liet er zich ook voorstellen. Het toeval wilde nu, dat er op het oogenblik zijner komst in het salon van lady MONTAGNE niemand anders dan FLEET alléén aanwezig was. Het salon verlatende ontmoette hij POPE, en op diens vraag: »Wat hebt gij gezien?" — antwoordde hij: »Blaauwe kousen." — »Maar wat heeft uwe aandacht geboeid?" — »Blaauwe kousen", antwoordde hij wederom. Kortom hij wilde niets hebben gezien dan »blaauwe kousen," en dit gaf aanleiding, dat in het eerst de salon van lady MONTAGUE met dezen naam werd bestempeld; hij kwam vervolgens aan de geleerde vrouw zelve, en eindelijk werden alle vrouwen, die door letterkundige werken zich een naam verwierven, *blue-stockings* genoemd.

Het bovenstaande vond ik opgeteekend in een werk, getiteld: *de Banneling*, I. dl. bl. 235, in eene noot van den vertaler.

Leeuwarden. ALEXANDER.

Nederlandsche geldbenamingen(vgl.XIII. bl. 377; XIV. bl. 16, 51, 82, 126, 372). H. O. vraagt of de *groot*, het *oortje* en de *penning* niet *werkelijk geslagen* munten zijn geweest en wijst aan, dat de twee eerstgemelde inderdaad zulke munten waren. Voor zooverre hier eenige teregtwijzing ware bedoeld ten aanzien van mijn antwoord, aan 9 JANUARIJ gegeven, vermeen ik te moeten opmerken, dat in mijne bijdrage (XIV. bl. 51) het vroeger bestaan dier munten volstrekt niet in twijfel is getrokken. Integendeel ik heb uitdrukkelijk gezegd, dat de door mij opgenoemde fictive munten in vroeger tijd waarschijnlijk alle hebben bestaan. Doch de vraag, waarop mijn antwoord slaat, liep ook niet daarover, en ten dien aanzien verwijs ik naar hetgeen daaromtrent door mij nader is opgemerkt (XIV. bl. 126).

Haarlem. DIXI.

Morsdood. Van waar het eerste deel van dit woord? Is het het latijnsche *mors*, of behoeven wij om de beteekenis te vinden niet zoo ver van honk te gaan, hetgeen ik bijna zou vermoeden uit de duitsche uitdrukking: *es brach morsch entzwei*, waarin *morsch* plotseling, geheel en al beteekent.

V. M.

Kunsthandelaar. Sedert geruimen tijd is deze benaming in navolging van het duitsche *„Kunsthändler"* door sommige hh. boekhandelaren, die tevens platen en prenten verkoopen, aangenomen. Toevallig kreeg ik dezer dagen eene duitsche adreskaart in handen van FRIEDRICH WILMANS, *Buch und Kunsthändler* in Frankfurt a/M., welke heer zich echter op de daarnevens gevoegde fransche adreskaart *libraire et marchand d'estampes* noemt. In Engeland heet dit bedrijf mede eenvoudig *print-seller*. Wel is waar worden de litographien enz., die bij hen zijn te verkrijgen, kunstplaten genoemd, doch dit geeft nog geenszins het regt tot den titel van *Kunsthandelaar*.

Zelfs zijn er auctie-houders, die hun bedrijf *boek- en kunstverkooping* noemen. Onwillekeurig herinnert mij dit het volgende uit LESSINGS *Emilia Galotti* (I. Aufs. II. Auftr.)

»*Prinz*. Guten Morgen, Conti. Wie leben Sie? Was macht der Kunst?

Conti. Prinz. Die Kunst geht nach Brod."

Mogelijk zal men mij tegenwerpen, dat ook bij andere bedrijven het edele woord *kunst* is aangeknoopt geworden; doch onder *kunstenaar*, artist, verstond men ten allen tijde een uitstekend beoefenaar van de eene of andere kunst, ja zelfs de man, die bij kermissen halsbrekende toeren verrigt, mag *kunstemaker* heeten, en ik gun volgaarne aan ivoor- of beendraaiers en haarwerkers de titels van *kunstdraaiers* en *kunsthaarwerkers*, daar zij alle in verschillenden aard hun bedrijf met meerdere of mindere kunst in praktijk brengen [1]), maar bloot als *handelsartikel* kan het woord *kunst* er bij mij niet door.

Leeuwarden. ALEXANDER.

Ghetto. Gelijk men weet is dit de naam der afgezonderde wijk van de Joden te Rome en in andere steden in Europa. Gaarne zou ik den oorsprong van dit woord willen weten, dat waarschijnlijk wel in het Italiaansch moet worden gezocht, maar door mij daarin niet is gevonden. Misschien zal men aan het nieuw-hebr. woord גט (*Geth*) echt-

[1]) De handelaren in antiquiteiten en schilderijen worden ook wel *kunstkoopers* genoemd, doch daar zij in den regel tevens *kunstkenners* zijn, komt hun die naam werkelijk toe.

scheiding denken, doch er bestaan geene gronden om te meenen, dat de Joden zelve den naam van *Ghetto* aan dit hun ballingsoord hebben gegeven.

Leeuwarden. ALEXANDER.

Bakeljaauw en kabeljaauw. De *Europische Mercurius* van 1753, sprekende van den toenemenden bloei van Hallifax, en gewag makende van de ongeloofiijke menigte visch in de Chebucto, noemt afzonderlijk kabeljaauw, schelvisch, bakeljaauw, heilbot, makreel, haring, enz. Ik heb vroeger mij verbeeld, dat *kabeljaauw* en *bakeljaauw* slechts door omzetting van de letters onderscheiden waren. Maar de *Mercurius* spreekt van onderscheiden vischsoorten. Bij wien schuilt de dwaling, bij den *Mercurius* of bij mij?

S. J.

Doodeerlijk. Is in dit woord, *dood* eene verbastering van *door*, en dus doodeerlijk = dooreerlijk?

v. M.

Doodeerlijk. Het woord beteekent hetzelfde als *dooreerlijk*. Ik geloof nogtans niet dat het daarvan eene verbastering is. Er zijn een aantal bijv. naamwoorden met *dood* zamengesteld en de meeste daarvan zijn gemakkelijk te verklaren. *Doodziek* en *doodkrank* is ziek, krank, tot den dood, zoo ziek dat de dood er waarschijnlijk het gevolg van zal zijn. *Doodmoede* en *doodbezwaard* moeten op dezelfde wijze verklaard worden: insgelijks *doodzwak*. *Doodbleek*, *doodkoud* en *doodstil* beteekenen zoo bleek, zoo koud, zoo bedaard, zoo stil, alsof men dood ware. *Doodgoed* en *doodarm* zijn op dezelfde wijze gevormd, zij beteekenen zoo goed, zoo arm alsof men dood ware. Want wie dood is verdraagt alles, laat alles toe, men kan alles met hem doen wat men wil, en hij is zoo arm als men zich iemand denken kan, want hij bezit volstrekt niets. In al deze zamenstellingen heeft *dood* eene bepaalde beteekenis, maar drukt toch nagenoeg hetzelfde uit wat een of ander intensivum zou uitdrukken. *Doodziek*, *doodzwak*, *doodbleek*, *doodarm* enz., geven hetzelfde te kennen als zeer ziek, zeer zwak, zeer bleek, zeer arm: het eenige onderscheid is dat de zamenstellingen met *dood* de eigenschap in een nog hoogeren graad uitdrukken dan die met *zeer*.

Er zijn echter nog drie zamenstellingen met dood (meer herinner ik er mij niet), die op andere wijze moeten verklaard worden. Het zijn *doodeerlijk*, *doodeenvoudig* en *doodnuchter*. Het laatste klinkt zeker nog al vreemd, als men denkt aan het engelsche *dead-drunk*, dat den hoogsten graad van dronkenschap te kennen geeft, wanneer de dronkaard zonder bewustheid en onbekwaam om zich te bewegen neerligt, wat wij uitdrukken door de spreekwijze *hij is lijk*. Wij hebben gezien, dat *dood* in een aantal zamenstellingen de kracht heeft van een intensivum. Dit nu had ten gevolge dat men op de eigenlijke beteekenis minder lette en het als intensivum ging beschouwen. Vandaar dat men het op het laatst als een eenvoudig intensivum gebruikte. Zoo zijn *doodeerlijk*, *doodeenvoudig*, *doodnuchter* ontstaan, die niet anders beteekenen dan *geheel eerlijk, zoo eenvoudig mogelijk*, *volkomen nuchter*. De geschiedenis van dit woord *dood* is dezelfde als de geschiedenis van alle intensiva. En is geen enkel woord, dat oorspronkelijk louter intensive kracht had. Alle hadden zij eene bepaalde beteekenis, die de meeste in sommige gevallen nog hebben. *Heel* is = geheel, ongeschonden, *zeer* = pijnlijk, *erg* = slecht, het fransche *fort* = sterk, het engelsche *very* = in waarheid, maar wanneer zij als intensiva gebruikt werden, beschouwt men ze alleen als zoodanig en denkt aan de eerste beteekenis niet meer.

Doodeerlijk en *dooreerlijk* geven nagenoeg hetzelfde te kennen. Er bestaat evenwel een klein verschil van beteekenis. *Doodeerlijk* noemen wij den eenvoudigen vromen man, die er niet aan denken zal om ons te bedriegen of te bestelen; *dooreerlijk* is de man van beproefde eerlijkheid, die een zoo sterken afkeer heeft van oneerlijkheid, dat hij, al komt hij in zware verzoeking tot oneerlijkheid, eerlijk zal blijven.

P. L. Wz.

Nederlandsche voornamen. In het belangrijke artikel over het dialeet van Westfriesland, *Nav.* XIV. bl. 338, wordt gezegd: »De i wordt in de uitspraak wel eens met de ij verwisseld" enz. »zoo ook *Sijmen* en *Tijmen* van Simon, Timon; de o, die men in deze namen schrijft, wordt nooit uitgesproken."

Moet dan, vraag ik, in die namen eene o geschreven en uitgesproken worden?

Simon is een zeer bekende naam. Hij behoort tot de klasse der heiligennamen. Maar men weet, dat die namen in het noordelijk deel van ons vaderland in de middeleeuwen nog weinig in gebruik waren. Langzamerhand kwamen zij er van dien tijd af in gebruik, het eerst onder de hoogere standen, later onder de burgers der grootere steden, eindelijk ook op het platte land. Zij verdrongen de oude echte namen. Hieruit volgt:

1°. Namen van vreemden oorsprong waren

in de groote steden eerder in gebruik, en zijn daar nog heden ten dage meer in gebruik dan in de kleinere steden en de dorpen. Sommige zijn overal reeds zeer algemeen b v. JAN, JACOB, CORNELIS, NICOLAAS. Maar vindt men namen, die in de grootere plaatsen meer voorkomen dan in de kleinere, dan zullen dit altijd vreemde namen zijn, b. v. THEODORUS, ALEXANDER, MARTINUS, ANNA, *) SUSANNA, enz.

2°. Oorspronkelijk duitsche namen hebben in kleinere en meer afgelegene plaatsen gewoonlijk langer stand gehouden dan in de grootere steden, die meer voor vreemden invloed toegankelijk waren. Er zijn er die nog overal door zeer velen gedragen worden, b.v. HENDRIK, FREDERIK, WILLEM. Maar men mag het er veilig voor houden, dat die namen, die op kleinere plaatsen algemeener zijn dan op grootere, echte duitsche namen zijn. Zoo b. v. DIRK, een naam die wel nergens tot de ongewone behoort, maar in onze groote steden toch niet tot de meest gebruikelijke; terwijl hij op het platte land van Noordholland een van de allergewoonste is en in Friesland geen enkele naam zooveel wordt aangetroffen als deze [1]). Zoo ROELOF, BOUDEWIJN, GOVERT, enz.

Dit laatste is ook het geval met SIMON of SIJMEN. SIMON behoort in onze grootere steden niet tot de zeer gewone namen, al komt hij nu en dan nog wel eens voor. In Noordholland daarentegen is SIJMEN niet alleen een van de meest gebruikelijke, maar, in Waterland althans, de meest gebruikelijke van alle namen.

Wat is dan SIMEN? Het is zamentrekking van SIGIMAN, een naam die overwinnaar beteekent. De *g* is er uitgeworpen, even als uit vele namen, wier eerste deel hetzelfde is, b. v. SIBOLD, SIBERT, SIWERT, en uit zeer vele andere woorden, b.v. *peil*, *zeil*, *dweil*. Daarom zegt men ook in Friesland altijd SIMEN, en in Noordholland SIJMEN, niet SIMON. En reeds lang geleden sprak men niet alleen zoo, maar men schreef ook den naam op dezelfde wijze. Zoo vinden wij b.v. te Amsterdam in 1551 LAURENS SYMENSZ (WAGENAAR, *Amst.*, VIII. bl. 231) en in 1628 SYMEN B. APPELMAN en SYMEN SYMENSEN (ald. IV. bl. 402, 403). Wij vinden, wel is waar, op diezelfde lijsten ook den naam SYMON. Doch dit is niet vreemd. Den oorsprong van den naam SYMEN was men reeds vergeten. Den vreemden naam SIMON kende men uit den kalender, want de dag van St. Simon en Judas behoorde tot de voorname heilige dagen. En men was in de middeleeuwen gewoon, wanneer men iets vermeldde, daarbij niet de maand en den dag dier maand, maar dien heiligen dag waarop het was voorgevallen of die er het naast bij was te noemen. Zoo, om slechts een enkel voorbeeld te vermelden, geeft WAGENAAR, *Amst.*, dl. II. bl. 285 en verv., vijf gedateerde brieven van den bisschop van Utrecht van 1404 en 1405: deze zijn aldus gedateerd, de eerste »in crastino Beati Egidii Abbatis," de tweede »in crastino beati Remigii," de derde »die Sabbathi post festum Epiphaniae Domini," de vierde »feria quarta post festum beatae Scholasticae virginis," de vijfde »in crastino beatae Margareta virginis." Leeken, die niet zoo juist met alle heilige dagen bekend waren, die alleen de groote heilige dagen naauwkeurig kenden, noemden deze wanneer hetgene zij vermeldden op of kort voor of na zulk een grooten heiligen dag was voorgevallen, anders noemden zij dikwijls maand en dag. Men zie, indien men er voorbeelden van verlangt, de uittreksels uit de grafelijke rekeningen die in verschillende werken voorkomen. Van die gewoonte vindt men nog overblijfsels. In verschillende streken van ons vaderland, ook in zulke waar de Protestanten de groote meerderheid der bevolking uitmaken, zal men nog heden ten dage b.v. nooit hooren spreken van 2 februarij of 1 november, maar altijd van Vrouwendag en Allerheiligen.

SIMON of SIJMEN is dus geen slordige uitspraak van SIMON, maar omgekeerd is SIMON ontstaan uit SIMEN, hier omdat men den oorsprong van den naam SIMON vergeten was en meende dat hij een was met dien van den bekenden kerkheilige SIMON, daar omdat men de dwaasheid had, liever een vreemden dan een echt nederlandschen naam te willen dragen.

TIMEN is zamentrekking van TIEDEMAN, een naam die als voornaam in oudere tijden niet zelden voorkomt, en die nu nog de familienaam is van meer dan een bekend geslacht. Het eerste deel daarvan, TIEDE, is eene verkorting van de eene of andere zamenstelling met DIED, waarschijnlijk van den meest gebruikelijken onder die namen, DIEDERIK. Het laatste deel, MAN, aan verkorte namen toegevoegd maakt ze tot hypocoristica, vlei- of troetelnamen. Onder de friesche voornamen vinden wij er meer van dien aard, b. v. HEDMAN, HEIMAN, TIELEMAN, welke laatste ook buiten Friesland aangetroffen wordt. TIEDEMAN nu werd zamengetrokken tot TIEMAN, of, zoo als men

---

*) Men houde in het oog dat ANTJE geen verkorting is van ANNA, maar eenen geheel anderen oorsprong heeft.

[1]) Er zijn er onder de friesche voornamen van mannen bij de twintig, die verkortingen of verkleiningen zijn van den éénen naam DIEDERIK.

het ook wel schreef, sedert het verschil tusschen de opene i en ie in de uitspraak minder in acht genomen en opgemerkt werd, TIMAN. Zoo vinden wij b. v. in 1628 bij WAGENAAR, *Amst.*, II. bl. 402, eenen THYMAN JACOBS HINLOOPEN genoemd.

Nu kan ik mij nog wel voorstellen, dat iemand die voor den naam van SIMEN, dien zijne voorvaderen met eere gedragen hebben, den neus optrekt en zich liever den vreemden naam toeëigent, zich SIMON laat noemen. Dat behoort tot de dwaasheden van onze eeuw. Maar hij kan toch altijd nog een achtenswaardig man aanwijzen, wiens naam hij aanneemt, den apostel SIMON. Doch wie niet langer TIMEN heeten wil en meent dat de naam TIMON deftiger staat, weet hij wel naar wien hij zich noemt?

TIMON is een grieksche naam, en de geschiedenis spreekt ons van een drietal die zoo heetten. De eerste is een dichter van wien niet veel meer bekend is dan de naam. De tweede was een burger van Elis, wiens paarden in de olympische spelen den prijs gewonnen hadden. PAUSANIAS zag te Olympia een bronzen wagen, die ten gedenkteeken strekken moest van zijne overwinning. Beide zijn dus personen, die bijna niemand kent. Zoo is het niet met den derden. Vele onzer lezers heeft zonder twijfel LUCIANUS, noch meer misschien SHAKSPERE den Athener TIMON leeren kennen, wiens karakter zijn bijnaam *de menschenhater* genoeg aanduidt. Wie hem niet kent, hoore slechts de boodschap die hij aan de burgers van Athene laat doen. Zij is niet van SHAKSPERES vinding:

I have a tree, which grows here in my close,
That mine own use invites me to cut down,
And shortly must I fell it. Tell my friends,
Tell Athens, in the frequence of degree,
From high to low throughout, that who so please
To stop affliction, let him take his haste;
Come hither, ere my tree hath felt the ax
And hang himself. —

Het is zeker een bewijs van verstand en goeden smaak, wanneer men den naam van grootvader of oom TIMEN verwisselt voor dien van den vriendelijken Athener, die aan al zijne medeburgers zijnen vijgeboom aanbood om — er zich aan op te hangen!

Maar zoo als met SIMEN en TIMEN is het gegaan en gaat het nog met een aantal echt nederlandsche namen. Zij klinken te eenvoudig, te gewoon, te nederlandsch. — Even als voor twee en drie eeuwen de geleerden te pedant waren om hunnen familienaam, zoo als zij dien van hunne vaderen geërfd hadden, te dragen, maar dien of van eenen latijnschen uitgang voorzagen of in het Latijn of het Grieksch vertaalden, zoo zijn thans vele niet-geleerden niet te vreden indien hun naam niet een latijnschen of griekschen klank heeft. Zoo is bij velen BARTHOLOMEUS uit BARTELE, MARKUS uit MARK, MATTHEUS uit TIESSE, THEODORUS uit DIRK, EVA uit AAFJE, ANNA uit ANTJE, MARIA uit METJE ontstaan.

Zeker zou het er zoo verre niet mede gekomen zijn, indien men van die namen meer gekend had dan den klank. Maar het is of men hier te lande de eigennamen niet voor woorden erkennen wil. De studie daarvan is op eene onbegrijpelijke wijze verwaarloosd. Zeer weinigen hebben er over geschreven en slechts enkelen onder hen met de noodige kennis. De schrijvers onzer grammaticaas hebben gedaan alsof er geene eigennamen bestonden. Het gevolg is dan ook geweest dat de meeste Nederlanders van den oorsprong en de beteekenis der eigennamen niet het minste begrip hebben, en dat mannen, die voor het overige in grondige kennis onzer taal uitmunten, waar zij eigennamen behandelen, deerlijk mistasten. Een bewijs daarvan levert weder de eerste aflevering van het in vele opzigten uitstekende woordenboek van de hh. DE VRIES en TE WINKEL. Eigennamen zijn daarin niet opgenomen. Ik erken ook dat zij in een zoodanig woordenboek niet te huis behooren, dat het beter is daarvan afzonderlijke woordenboeken of lijsten te geven. Alleen zoodanige namen worden er in gevonden die in spreekwoorden of spreekwijzen voorkomen. In deze eerste aflevering vindt men er drie — en van geen van drieën is de oorsprong geheel juist aangewezen. De eene is AAF. Het woordenboek zegt er van:

»Vrouwennaam, verkl. *Aafje*, van den Frieschen mansnaam *Abe*, *Aebe* of *Eabe*, ohd. *Abo*, *Abbo* (FÖRSTEM. 2), waarschijnlijk één met goth. *aba* man, maritus (SCHULZE 1), *Abe*, m., ABEKE, AAFKE, f (WASSENB. *Bijdr.* 2, 95).”

Hierop is alleen dit aan te merken, dat hier ten onregte vermoed wordt, dat ABE van het goth. *aba* zou zijn afgeleid, Dat het goth. *aba*, waarvan de vrouwennaam ABEKE eene verkleining zou zijn, een naam is die alleen op eenen man, niet op eene vrouw van toepassing zijn kan, geeft geen bezwaar; want vrouwennamen worden door verkleining van mansnamen gevormd, onverschillig wat deze laatste beteekenen. Men beschouwt in dat geval den naam bloot als naam, en neemt de beteekenis volstrekt niet in aanmerking, al kent men die beteekenis ook zeer goed. Zoo is de friesche vrouwennaam BROERKJE eene ver-

kleiningsvorm van den mansnaam BROER (= broeder). — Maar ABO, ABE, waarvan ABEKE verkleiningsvorm is, is niet het goth. *aba*. Laten wij ons eens voor den geest stellen hoe de eigennamen ontstaan zijn. Men koos voor zijn kind eenen schoonen, eervollen naam, eenen naam, die te kennen gaf wat men hoopte dat het later worden zou. Van dien aard zijn alle namen, met uitzondering van eenige namen van dienstbaren en van enkele verwantschapsnamen. Van de laatste ken ik slechts BROEDER en ZUSTER, namen die oorspronkelijk gegeven zullen zijn aan kinderen van gezinnen, waar reeds meer kinderen waren. Den naam VADER, dien men in het ohd. aantreft, zou ik liefst nemen in de beteekenis van vader, hoofd des huisgezins, zoodat ook deze de eervolle plaats te kennen gaf die men hoopte dat het kind eenmaal zou bekleeden. Maar wien zou het ooit in de gedachte komen, zijn kind *aba*, d. i. echtgenoot, te noemen? De geleerde schrijvers van het Woordenboek hebben zich hier van het spoor laten brengen door de Duitschers, die over eigennamen gehandeld hebben. Deze, en onze landgenooten die dit onderwerp behandeld of aangeroerd hebben zijn hen daarin gevolgd, meenen dat er een groot getal onzamengestelde duitsche eigennamen bestaan. Een naauwkeurig onderzoek evenwel van de eigennamen van eene of twee lettergrepen geeft andere uitkomsten. Het leert dat het getal van onzamengestelde eigennamen zeer klein is. Onder nagenoeg veertien honderd friesche mansnamen die ik verzameld had — die lijst is echter met mijne overige papieren verloren gegaan — heb ik slechts vijf of zes niet zamengestelde aangetroffen. Daartoe behoort ABE niet. ABE is van ADELBERT of ADALBOLD. Van de laatste lettergreep van het eerste deel der zamenstelling, die toonloos is, viel hier bij de uitspraak eerst de slotconsonant, vervolgens ook de vocaal gemakkelijk weg. Bekend is b. v. ADOLF voor ADALOLF. In de geschiedenis der kruistogten treffen wij eenen bisschop ADEMAR (= ADALMAR) en elders eenen ADABERT (= ADALBERT) aan. Evenzoo is GISEBRECHT, GIJSBRECHT, GIJSBERT uit GISALBRECHT of GISALBERT, AGIOLD, (later AYOLD) uit AGILOLD, INGRAM uit INGELRAM ontstaan. Men hield dus over ADBERT, ADBOLD. Maar de *d* kon vóór de *b* geen stand houden. Zij verdween of werd door de *b* geassimileerd, even als in LUBBERT van LUDBERT, ROBERT van RODBERT. Eindelijk vielen, zoo als in honderd andere namen, de slotkonsonanten weg, en ziedaar ADALBERT of ADALBOLD tot ABE geworden.

Omtrent AAL zegt het *Woordenboek* »vrouwennaam, verkorting van *Alida*, gelijk dit van *Adelheid;* verkl. *Aaltje*."

Er zijn op dit kleine artikeltje niet minder dan twee aanmerkingen te maken. Vooreerst moet het, dunkt mij, ieder, die iets van de geschiedenis onzer voornamen weet, al is hij er ook maar vrij oppervlakkig meê bekend, zeer vreemd in de ooren klinken als hij AALTJE verkorting van ALIDA hoort noemen. ALIDA is ALEID. Men heeft daar, toen men den naam niet meer verstond en alle namen met latijnsche uitgangen opschikte, eene *a* aangehangen. De tweede lettergreep, die een zwakker accent had (want men zeide ÁLEID en niet zoo als nu dikwijls verkeerd uitgesproken wordt ALEÍD) moest ten gevolge daarvan toonloos worden. ALIDA is dus vrij laat ontstaan en veel, waarschijnlijk eenige eeuwen, jonger dan AALTJE. En wie bekend is in de streken van ons land waar de naam AALTJE het meest voorkomt, weet dat verreweg de meeste van degene die hem dragen en van haar naar wie deze genoemd zijn, geen ALIDA heeten of geheeten hebben, maar eenvoudig AALTJE. En waar de naam ALIDA voorkomt, wordt hij meestal niet tot AALTJE maar tot DAATJE verkort. AAL of AALTJE is dus geene verkorting van ALIDA, maar omgekeerd is ALIDA uit ALEID en later dikwijls uit AALTJE verknoeid.

Wat is dan AALTJE? Verkleining van AAL, zegt het *Woordenboek*, en ziedaar de tweede fout. AALTJE heeft tweederlei oorsprong. Soms is het de mansnaam ALE, door middel van den verkleiningsuitgang *tje* tot vrouwennaam gemaakt. Soms, en waarschijnlijk in de meeste gevallen, is het ontstaan uit den vrouwennaam ADELHEID, zamengetrokken ALEID. Dergelijke namen ondergingen dikwijls eene nieuwe verandering door afwerping van het laatste gedeelte. Maar hoe? Door bloote afwerping? Geenszins. Men liet dan hetgeen van den naam overgebleven was op *a*, later *e*, uitgaan; van BERTRAD maakte men BERTE of BAERTE, van GEERTRUID, GEERTE, maar nooit BAART of GEERT: zulke vormen treft men uitsluitend onder mansnamen aan. Of, en dit had meestal plaats, men voegde er eenen verkleiningsuitgang aan toe, b. v. MACHTELD of MECHTELD werd METJE, HADEWIG werd HAASJE. Waar men dergelijke namen zonder *e* of zonder verkleiningsuitgang aantreft, zijn het verkortingen. Men zal ook bevinden dat zij, wie men AAL, MET, GEERT enz. hoort noemen, voor verreweg het grootste deel althans, bij den burgerlijken stand als AALTJE, METJE, GEERTJE enz. te boek staan. Wel is waar, in den zuidwesthoek van Friesland is dit anders. Men

hoort daar zeer dikwijls vrouwennamen als BAUK, FROUK, WIJBK en dergelijke en zij die zoo genoemd worden heeten inderdaad zoo. Maar in vroegere eeuwen moet dit toch anders geweest zijn. Het blijkt bij voorbeeld uit namen, afgeleid van mannennamen op *d* of *t*. Zoo zijn MEINOU en REINOU duidelijk verkleiningen van MEINOUTJE en REINOUTJE; maar toen men den verkleiningsuitgang *tje* wegwierp, bedacht men niet dat met de eerste letter van dien uitgang de laatste letter van den naam waar hij aan toegevoegd geweest was, de *d*, was zamengesmolten. Het blijkt ook daaruit, dat in dat gedeelte van Friesland menige vrouw eenen naam draagt, die een mansnaam is, b.v. WIGER, SIGER, ja men ontmoet daar niet zelden eene vrouw die JAN heet. Niemand meene, dat men daar de dwaasheid heeft gehad aan vrouwen mansnamen te geven; neen, het zijn oorspronkelijk vrouwennamen, door verkleiningsuitgangen van mannennamen afgeleid, BAUKJE, FROUKJE, WIJBKJE, MEINOUTJE, REINOUTJE, WIGERTJE, SIGERTJE, JANTJE, of JANTSEN, waarvan men later, uit overgroote zucht om korte namen te bezigen, dien uitgang weder heeft afgekapt.

De naam AAL komt in geene nederlandsche spreekwijze voor, wel AALTJE in »van AALTJE zingen" en het is om deze reden dat AAL in het *Woordenboek* opgenomen is. Daar evenwel AALTJE geen verkleining is van AAL, maar integendeel de laatste naam verkorting, van de eerste, had AAL niet in het woordenboek moeten voorkomen, maar in plaats daarvan eenige bladzijden verder: »AALTJE, verkleiningsvorm van ALEID, en dit zamentrekking van ADELHEID" enz.

Eindelijk vinden wij:

»AAGJE, zie AAGT."

»AAGT, vrouwennaam, verkorting van *Agatha*, en daarom met *g* te schrijven. Verkl. AAGTJE of gewoonlijk AAGJE, want de *t* wordt in de uitspraak niet gehoord."

Het woord is opgenomen om den wille van de zegswijze „nieuwsgierig Aagje van Enkhuizen." Maar de noordhollandsche en friesche vrouwennaam AAGJE staat tot AGATHA (of AAGT, wat daarvan, zoo als te regt gezegd wordt, verkorting is) in geene de minste betrekking. Wel hebben in lateren tijd verscheidene AAGJES, die als vele andere op latijnsche en grieksche namen verzot waren, den haren in AGATHA veranderd; men denke slechts aan onze schrijfster DEKEN die zich AGATHA noemt, maar AAGJE heette (zie *Nav.* XII. bl. 235); maar dit was geene verwisseling van den verkorten en verkleinden naam voor den oorspronkelijken, onveranderden. Integendeel; AAGJE is vrouwennaam, door middel van den verkleiningsuitgang gevormd van den mansnaam AGE.

Het blijkt hieruit:

Wanneer tusschen de *ch* (of *g* die in dit geval als *ch* uitgesproken wordt) en den uitgang *je* eene *t* komt, valt deze in Holland in de uitspraak weg. Wij zeggen *nachje, nichje, wichje, zuchje*. Wel wordt echter die *t* geschreven, want ieder weet dat deze woorden verkleiningen zijn van *nacht, nicht*, enz. Bij eigennamen herinnert men zich dat niet altijd zoo goed. Vandaar vindt men wel eens geschreven BRECHJE; dikwijls echter ook BRECHTJE. Maar men zal *altijd* geschreven vinden AAGJE, nooit AAGTJE. Een bewijs dat men er geen verkleiningsvorm van AAGT in zag.

Den naam AAGT treffen wij reeds verscheidene eeuwen geleden aan. Men schreef toen gelijk men sprak: men schreef derhalve niet AAGT maar AECHT (met *ch*). Hadde men AAGJE voor verkleiningsvorm daarvan gehouden, men zou dan geschreven hebben AECHJE. Deze schrijfwijze echter herinner ik mij niet te hebben aangetroffen.

In Noordholland benoorden het IJ en Friesland, waarschijnlijk de deelen van ons vaderland waar de naam AAGJE het meest wordt aangetroffen, zegt men, dien verkortende, altijd AAG, nooit AAGT. Daarentegen wanneer men in Noordholland den naam BRECHJE verkort zal men nooit zeggen BRECH, maar altijd BRECHT.

In Friesland, waar men gewoon is wat minder slordig te spreken dan in Holland, wordt in dergelijke namen de *t*, zoo die er in behoort, bij de uitspraak niet verwaarloosd, maar integendeel zeer duidelijk en scherp, zelfs geaspireerd, uitgesproken. Men zegt daar BRECHTJE, RICHTJE, met geaspireerde *t*. Maar daarentegen altijd AAGJE zonder dat er eene *t* in gehoord wordt.

P. LEENDERTZ WZ.

Daarstellen (vgl. XIV. bl. 245, 274, 308). Het is mij volmaakt onverschillig of dit woord een entrée-kaartje zal krijgen voor het *Nederl. Woordenboek* of niet. Misschien heeft men ten dien opzigte meerder licht daargesteld, als eenmaal de letters A. B. C. volledig zijn daargesteld en D. en de 22 volgende nog moeten daargesteld worden. Ik geef echter in bedenking, of het niet zonde en jammer zou wezen een woord te verbannen dat aan zoo vele oogmerken voldoet! Waarom is trouwens dit woord leelijker dan de andere composita van stellen? Waarin bestaat, in 't algemeen, het mooie of leelijke van een woord op zich zelf, en wie hebben eindelijk het regt een woord

het ostracismus op te leggen, nadat het door 't gebruik is ingewijd,

Quem penes arbitrium est et jus et norma loquendi? u—H.

Snaphaan. Welke is de afkomst van dit woord? Behoort het tot de mooie woorden der nederlandsche taal?

u—H.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Het adellijke geslacht de Perponcher-Sedlnitzky (vgl. XIII. bl. 358, XIV. bl. 57, 93). Uit het doopboek der gemeente Aardenburg heb ik aangeteekend: 29 Sept. 1658 gedoopt AGNIETA ARDENBURGINA — ouders: WILLEM DE PERPONCHER DE MAISONNEUVE, kommandant en CATHARINA VAN DER STEENE.

F. CALAND.

Van Cats en van Brederode (vgl. XIV. bl. 222, 249). In het koor der kerk te Kappelle bevindt zich nog een geschilderd glas, doch zoo geschonden dat ik dit er slechts op heb kunnen lezen:

».... VAN CATS ridder, heer van Bruëlis, Cappelle en Bieselinge .... en vrouw GEERTRUIJT VAN WASSENAAR sijne..,.... 1628." Het wapen van WASSENAAR is gekwartileerd met een: »*d'azur à la fasce d'or.*" — Het glas is ook voorzien van het wapen van: VAN SANDELIN: d'arg. à 3 fleurs de lis de sable, en van LIERE: palé d'or et de gueules [?]

F. CALAND.

Heeren van Axel (vgl. XIII. bl. 188, 254, 381 en XIV. bl. 128, 216, 309). De ridder DE SCHOUTHEETE te Sint Nicolaas schrijft mij het volgende over den grooten reiziger JOOST VAN GHISTELLES: »Quant à la date exacte de sa mort, elle est donnée dans le passage suivant du tome I^r. du livre intitulé: *Bruges et le Franc ou leur magistrature et leur noblesse*, par J. GAILLARD, Bruges 1857, p. 89.

» GÉRARD VAN GHISTELLE, seigneur d'Axele »et de Moere, qui s'allia avec ISABEAU DE »WILDE, dame de Maelstede, Renesse, fille »de JEAN et de MARIE DE MALSTEDE. Il eut »de son mariage un fils JOSSE VAN GHIS»TELLE, chevalier, seigneur d'Axele, Moere, »Maelstede, écoutête héréditaire de Hulst »et d'Axele, conseiller et Chambellan de »l'archiduc MAXIMILIEN, grand bailli de la »ville de Gand en 1499, et surnommé *le »grand voyageur,* lequel mourut le 21 sep»tembre 1516, ayant été marié avec MAR»GUÉRITE DE RAVESCHOOT, fille de JACQUES »et de JOSSINE VILAIN, laquelle fut inhu»mée à Gand en l'église de St. Jean, avec »son père qui mourut le 11 mars 1475 et »avec sa mère qui était fille de GUILLAUME »et de MARGUÉRITE BORLUUT et qui décéda »le 13 septembre 1466."

De schrijver geeft echter slechts *twee*, in plaats van *drie* dochters van den grooten reiziger.

Goes. F. CALAND.

Onbekend wapen (vgl. XIV. bl. 349, 378). Dit wapen, voorkomende op pergament, is het wapen van PELGROM en staat in mijne genealogie even zoo als het t. e. a. pl. beschreven wordt; de kroon en uitkomend beeld ontbreken. — Daar staat PIETER HOUTCYN, trouwd GEERTRUY ELISABETH PIERARD, en hertrouwd JOHANNA GERTRUDA PELGROM, zij hertrouwde vervolgens ADRIAAN VAN ALDERWERELT a°. 1738, agent van Z. M. keizer v. Oostenrijk. — Het geslacht der PELGROMS wordt van ouds genoemd. Van het voormalig kasteel Puttensteen bij Elburg wordt heer genoemd HERBERTUS, wiens eenige dochter verliefde op één harer hovelingen PELGROM VOS VAN STEENWIJK of VOLLENHOVEN, zij trouwden a° 1375. Nu vraagt de ondergeteekende: kan dat fragment of die brief niet ontcijferd of gelezen worden? en van welk jaar dagteekent het? Wat den naam MAXIMILIAAN betreft, zoo meen ik, dat die was MAXIMILIAAN graaf DE BOSSU, anders genaamd MAXIMILIAAN DE HENNIN, graaf VAN BOSSU, zoodat het woord HENDRIK, hetwelk wordt opgegeven, misschien het woord HENNIN zijn kan.

Arnhem. V. A. H.

Onbekend wapen. Het aldaar beschreven onbekende wapen schijnt mij te zijn van het geslacht PELGROM. In een *Kwartierboek* zie ik SOPHIA PELGROM vermeld, gehuwd met MICHIEL BODE MATTHIJSZ.: zij voerde zoodanig wapen, zijnde de vogel in n°. 1 een arend, en de leeuwen in n°. 2 twee eekhoorntjes, voor het overige 3 en 4 zoo als die worden beschreven; de kroon en het daaruit komende ontbreken bij die afbeelding.

Dit wapen schijnt echter niet tot de familie PELGROM te 's Hertogenbosch te behooren, welker wapen daarvan geheel verschilt, als blijkt uit de *Wapenkaart der Regeringsleden* van die stad.

V. D. N.

Geslacht Pelgrom (vgl. XIV. bl. 348). Het geslacht van dezen naam te 's Hertogenbosch was reeds vroeg aldaar bekend en in aanzien. Het zal P. N. niet onbekend zijn, dat SIMON PELGROM, PELGROMIUS of PELEGRONIUS, omtrent 1507 aldaar geboren, behoorde tot de aanzienlijkste geslachten der stad; dat hij in 1540 den *Oorspronck van 's Hertogenbosch* in het Latijn heeft beschreven, welk werk door OUDENHOVEN vertaald en vervolgd, in 1629 te Amsterdam in 4°. is uitgegeven.

Mr. JAN PELGROM werd in 1629 door prins FREDERIK HENDRIK als stadhouder tot vroedschap te 's Hertogenbosch benoemd. Deze voerde tot wapen: van goud met eene aan beide zijden gekanteelde fasce en daarboven een insect (eene bij?), beide van sabel.

In het geslacht van VAN BEVEREN wordt genoemd KATHARINA PELGROM, dochter v. LAURENS en van MARIA VAN VEEN, vrouwe van Weyenberg, die huwde JOHAN VAN BEVEREN van Oosterwijk.

In het geslacht van VAN BREUGEL komt voor MARGARETHA PELGROM, gehuwd met jonkhr. EGROM VAN ASPEREN, wier dochter huwde JOAN VAN BREUGEL.

Het blijkt echter, dat een geslacht PELGROM bestond, dat een wapen voerde, geheel verschillend van dat van het geslacht te 's Hertogenbosch; indien het wapen van die te Zevenaar bekend is, zal het tot meer bepaald onderzoek kunnen leiden.

V. D, N.

Geslacht Pelgrom. In een brief van predikantenen ouderlingen der luthersche gemeente te Amsterdam van maart 1621 aan M. VAN OVERBEEK, te Leiden, komt een STEPHANPELGROM voor, die aanzienlijken handel moet hebben gedreven, maar daarin een ongelukkig tijdperk heeft gehad. Als ik naga, dat de geslachten BRANDT en VAN BAERLE met elkander bevriend waren, en dat GERARD BRANDT, de grootvader van onzen kerkgeschiedschrijver, insgelijks tot de luthersche gemeente te Amsterdam heeft behoord, dan geloof ik grond te hebben, om STEPHAN PELGROM, bovengenoemd, in betrekking tot de gedane vraag te mogen opgeven.

S. J.

Geslacht van Amelroys (vgl. XIV. bl. 221). *Amelroys* is inderdaad, zoo als de heer CALAND meent, hetzelfde als *Ammersooien*. Z. *Lijst van Nederl. plaatsnamen* door de Kon. Academie, bl. 49.

F. F.

Wapen van van Baerle (vgl. XIV. bl. 348). Wijlen de heer W. J. C. VAN HASSELT, van wien de opgave is in den *Nav.* XII. bl. 323, door V. A. bedoeld, was te zeer bekend met alles wat het geslacht VAN BAERLE betrof, dan dat men *zijne* beschrijving van het wapen van dat geslacht in twijfel zoude trekken. Ook bij mij vind ik meestal de afbeeldingen daarvan overeenkomstig *die* opgave. Met dat al moet worden erkend, dat soms de afbeeldingen ook doen twijfelen. *Beschrijvingen* van het wapen zijn mij nog niet voorgekomen; het zal dus afhangen waar en bij wien V. A. het door hem beschrevene gelezen of gezien heeft, ten einde te kunnen beoordeelen of zulks eenig gezag verdient; zoo lang dat het geval niet is, acht ik de opgaven van v. H. de juiste te zijn.

V. D. N.

Geslacht v. Heemskerck (vgl. XIV. bl. 378). De afstammelingen van:

1°. COENRAAD v. H. en AGNES MARGARETHA ALBINUS zijn:

a. JEAN HENRY, graaf v. H., geb. 14 sept. 1739, heer van Achttienhoven, schepen te Haarlem, trouwt:

1°. 13 maart 1763, GEERTRUID CATHARINA TESTART, geb. 4 dec. 1741, overl. 27 sept. 1775 te Suriname, dochter van ELBERT, waarbij 6 kinderen.

2°. 17 april 1778 te Suriname, JOH. SUS. FRANCINA DANDERAN, dochte van DAVID THEODORE en JOH. CATH. DES LOGIS. Hij kwam met zijne familie in 1792 weder in Nederland en begaf zich met der woon naar Nantes, van daar naar Blois, vervolgens naar Parijs en woonde later te Versailles.

Uit zijn tweede huwelijk had hij 5 kinderen.

b. SUSANNA CATH., gravinne H., geb. 25 Junij 1741, ob....., trouwde 1761 MEYNARD V. VISVLIET, heer v. Ruttingen en Sandvoort, pensionaris van Tholen, daarna van Middelburg, zoon van MEYNARD en van A. M. BACHMAN.

c. ANNA PETRONELLA ANTOINELLA, gravinne v. H., geb. 30 junij 1744, ob. 12 junij 1791, trouwt JACQUES FRANÇOIS ARMAND, fransch predikant te 's Gravenhage.

2°. WILLEM, graaf v. H., had geene kinderen uit zijne twee huwelijken.

3°. CORNELIS, graaf van H., geb. 5 oct. 1706. ob. 22 oct. 1722.

C. P.

Geslachten Tulleken (vgl. XIV. bl. 378). Zoude de hr. VAN DER SCHAAFF zoo goed willen wezen, mij op te geven de namen der ouders van RUTGER TULLEKEN en van

diens huisvrouw GEERTRUID GAEYMANS, met vermelding tevens van de data van hunne doop-, trouw- en doodaanteekening.

C. P.

Geslachten Huigens en Sluisken (vgl. XIV. bl. 378). Uit het aldaar medegedeelde door den heer VAN DER SCHAAFF, gelijk aldaar gezegd wordt uit onder hem berustende papieren, blijkt, dat het bestaan van een gedrukt *kort Sommier uit het Genealogisch Stamboek* der familie van TULLEKEN, loopende tot de 12de genaratie, hem onbekend is.

RUTGER TULLEKEN en zijne dochter WILLEMKE met WILLEM HUIJGENS en hunne 10 kinderen, ook kleinkinderen en achterkleinkinderen worden vermeld op bladz. 25 tot 29; de namen van hunne vrouwen staan echter daarbij niet aangeteekend.

V. D. N.

[Voor een gedeelte werd ons dit insgelijks medegedeeld door onzen medewerker K. v. S. n°. 2.]

Oorsprong der familiewapens (vgl. XIV. bl. 57, 85). Ik moet den heer L. U. Z. zeggen, dat ik nog nergens gevonden heb, dat *een gekwartilleerd wapen met een verschillende figuur in elk kwartier* geen wapen is; in tegendeel massaas wapens zijn mij bekend die zoo waren; b. v. op het standbeeld tegenover het kon. paleis; van TINDAL; MICH. ADR. DE RUYTER; BARCHMAN WUYTIERS; DE BEIJER; CALKOEN VAN VOORDAAN (alle uit RIETSTAPS *Arm. General*); HOVELL THURLOW baron Thurlow (pl. 26), baron CAWDOR (pl. 27), GORDON (pl. 29), countess GREY (pl. 33): de laatste staan in STOCKDALES *peerage*. En behalve deze zijn er nog veel meer, zoo adellijke als onadellijke.

M. D. V.

Wapen van Evert de Ridder. Zou men ook het wapen kunnen navorschen van EVERT DE RIDDER, die in 1522 ongeveer geleefd heeft te Overlangbroek, prov. Utrecht.

Van Wouw (VAN WOU). »19 mei 1641 aangeteekend: CORNELIS VAN DER BEECKE met jonkvrouwe MACHTELINA VAN WOU, beide alhier wonende te 's Gravenhage."

Hij was zoon van CORNELIS VAN DER BEECKE en QUIRINA BOOT...

Wie waren hare ouders?

Te vergeefs overal gezocht hebbende, zou men mij zeer verpligten die vraag te beantwoorden.

E. n°. 3.

Geslacht Raeshoren. Kan een der lezers van den *Navorscher* mij ook eenige inlichtingen geven omtrent de familie RAESHOREN of RAESHOORN, welke omstreeks 1540 moet geleefd hebben?

Q.

Van der Meule. In J. B. RIETSTAP, *Arm. General*, staat bl. 705 col. 2 v. o. VAN DER MEULE (Holl.) d'arg. à l'arbre sec et arr. de sable.

Zou deze familie ook tot de afstammelingen van D. V. D. MOLEN (vgl. omslag V. dl. XIV, 2e en 3e afl.) kunnen behooren, daar zij beide hetzelfde wapen hebben?

M. D. V.

MENGELINGEN.

Schilda en Krähwinkel. De Duitschers laten hunne kamperstukken te Schilda of te Krähwinkel geschieden. Bestaan deze steden werkelijk? En indien zij bestaan, waar liggen zij en om welke reden worden van haar die fraaie historiën verteld?

Geerende huizen (vgl. A. R.). Het geeren of niet zuiver haaksch staan van huizen is een algemeen gebrek; laat iemand een honderdtal van de voornaamste huizen, met hunne onderdeelen (kamers, gangen, enz.) in oogenschouw nemen, en naauwkeurig opmeten, hij zal waarschijnlijk de grootste helft onzuiver bevinden. Men neme een of ander *zoo gezegd* vierkant vertrek, late daarin een tapijt snijden, en keere dit dan in eene andere rigting, dan die waarin het gesneden werd, om; er is twee tegen één te wedden, dat het niet even goed passen zal in de tweede als in de eerste rigting.

Zoetwaterharingen. In de *Illustrated London News* van 16 aug: 1862 leest men, dat in de meeren bij *Loch Maben* (Schotland) een visch voorkomt, dien men *vendace*, ook *vendiss*, noemt en die overal elders onbekend zou zijn. Bij de afbeelding beweert men, dat deze visch gelijkt op de *clupea charengus* en dat MARIA STUART dien aldaar van het vaste land zou hebben laten overbrengen. Dit laatste rijmt niet met de bewering, dat de soort alleen in de bedoelde meeren van Schotland wordt aangetroffen, ten ware de soort, ter plaatse van waar zij werd overgebragt, mogt uitgestorven zijn.

Natuurkundigen rekenen den visch te behooren tot het geslacht der *corrigoni*. In *Loch Lomond* vindt men eene andere vischsoort de *powan*, die tot de *salmonidae* gerekend wordt door PARNELL en die almede elders onbekend zou zijn. Wij kunnen de verdere bijzonderheden omtrent deze en andere visschen niet uitschrijven, maar wenschten te mogen vernemen of in ons vischrijk vaderland ook deze (of andere minder gewone) vischsoorten worden aangetroffen? In de Kromme rijn nabij Utrecht, vooral bij de brug die er overgeplaatst is kort bij de Tolsteegpoort, hoorden wij wel eens beweren dat eene geheel buitengewone vischsoort eenige malen gevangen werd. Over *forellen* (trouts) geeft het genoemde engelsche tijdschrift t. a. pl. bijzonderheden op die voor de ichthyophagen niet niet zonder belang zijn.

A. L. T. A.

Apostelstraat te Amsterdam (vgl. XIV. bl. 31, 157). De Apostelstraat is de Pijlsteeg. — In de tweede helft der 15e eeuw heette zij al Pijlstege; maar de naam Apostelsteeg was toch ook in het midden der 17e eeuw nog niet vergeten.

Mogelijk vraagt men nu, waarom hebt ge dit en meer niet geschreven in uw boekje over de *namen der straten en grachten*, opdat ieder 't weten kon? — Ik gevoel inderdaad berouw, dat ik toen, uit te groote zucht naar beknoptheid, een aantal namen stilzwijgend ben voorbijgegaan, en zal daarom, binnen kort, een tweede boekje uitgeven, om 't ontbrekende aan te vullen.

J. TER GOUW.

Het kwik tot een vast smelt- en smeedbaar metaal gemaakt. In de *Nieuwe Alg. Vad. Lett. Oefeningen, voor* 1787, dl. II. *Mengelw.* bl. 343—345, leest men: »Een Heer, die zich alleen door de eerste letteren van zijn naam en ampt (M. D. S. D. M. L. C. D. M.) bekend gemaakt heeft, schreef uit Parijs, in Julij deezes jaars, aan de uitgeeveren van het *Journal Encyclopedique*, den volgenden brief:“

»Ik heb de eer, mijne Heeren, om u hier nevens toe te schikken het uittreksel van een brief, door een mijner vrienden uit Parijs ontvangen; een uittrekzel mij toegezonden, met verzoek, om het in uw werk te doen plaatzen, naa dat ik zelve ooggetuigen geweest was van de kunstbewerking daar in vermeld. — Ik geloofde, te meer, verpligt te weezen aan 't verzoek mijns vriends te voldoen, daar ik het kwikzilver tot een vast lichaam heb zien brengen, en in alle deelen verzekerd ben van de waarheid des voorgeevens van Madame D'ORBELIN, die met het uiterste genoegen haare kunstbewerkingen herhaalt, in tegenwoordigheid van Liefhebbers en Kunstenaars. — Eene ontdekking van dien aart en dat gewigt, moet niet onbekend blijven; zij heeft te veel invloed op de Weetenschappen, om in Uw Tijdschrift niet gevoegd te worden bij veele andere, waar aan gij geen plaats geweigerd hebt.“

» *Uittrekzel van een brief uit Parijs, den* 1 *Febr.* 1785, *aan den Heer Baron* DE M**, *geschreeven door Madame* D'ORBELIN.”

»Ik heb u beloofd, mijn Heer, u een verslag te zullen geeven, als 'er iets, uwer nieuwsgierigheid waardig, mij voorkwam, in de geringe Chymische bewerkingen, waar aan ik eenige uuren van uitspanning besteed. Ik haast mij, om u berigt te doen toekomen, dat ik thans eene ontdekking gedaan heb, welke mij toeschijnt van belang te weezen voor de Maatschappij, in 't algemeen, en voor de rechtschaapen Liefhebbers in 't bijzonder. Het tot een vast lichaam brengen van het Kwikzilver, het voorwerp van zo veele nasporingen, van zo veele herhaalde vrugtlooze Proefnemingen, is eindelijk gelukt onder de hand eener Vrouwe. — Twijfelt gij 'er aan? Ik noodig u, om, waneer gij te Parijs komt, dit wonder verschijnzel te zien voortbrengen in eene Werkplaats, welke niet geschikt schijnt om iets zo verbaazends voort te brengen... Ja, mijn Heer, ik heb het kwikzilver tot een volstrekt vast lichaam gemaakt; en smeltbaar gelijk de andere Metaalen, zonder het bijvoegen van eenige Metaalagtige zelfstandigheid. Ik stel het, naa de vastmaaking, bloot aan de werking van het sterkste vuur, zonder dat het (gelijk veele kenners dagten, voor zij de bewerking gezien hadden,) iets van de los- en vloeibaarheid aanneemt, welker beginzel ik geheel heb weggenomen. Integendeel, heb ik ontdekt, dat de vastheid zodanig is, dat deeze zelfstandigheid, hoe meer ze gesmolten wordt, hoe meer ze verdikt, geslootener en broozer, alsmede glinsterender wordt.

Mijne bewerking is niet omslagtig: zij is zoo eenvoudig, als die de Natuur gebruikt om wonderen te doen: doch veel korter: dewijl in minder dan een uur alles afloopt.

Zie daar, mijn Heer, een nieuw vast Metaal, om bij de andere gevoegd te kunnen worden. Ik bepaal den rang niet, welken het moet bekleeden, noch ook welk eene overeenkomst het met de andere Metaalen hebbe. Dit laat ik te eenemaal over aan de bestellingen van Mijnstofkundigen, verlichter en geoefender dan ik; desgelijks laat ik aan hun te beproeven, voor welk eene maate van volmaaktheid het vatbaar

is, en welk nut de Maatschappij en de Metaalkunde er van konne trekken: ik bepaal mij tot het stil genot der voldoening, veel streelender voor iemand van mijn Staat en Sexe, dan voor eenig ander Liefhebber, dat ik een geschilstuk, 't geen de bekwaamste Chimisten tot nog onoplosbaar oordeelden, heb kunnen uitmaaken door daadlijke Proeven.

Ik heb de eer te zijn, &c.

D'ORBELIN, *à l'hôtel de la Providence, rue de Fossoyeurs, près de S. Sulpice.*"

Aan de echtheid dezer uitvinding meen ik te moeten twijfelen, te meer om dat madame D'ORBELIN zegt: dat zij het tot vastheid gebragte kwik kan gloeien, smelten en weder hard doen worden; terwijl integendeel dat vloeibaar metaal, op den 600sten graad van warmte naar FAHR., geheel in damp overgaat. Daarentegen kan men het door eene kunstmatige koude van 40° onder 0, naar FAHR., tot een vast en smeedbaar metaal brengen. Noch in het *Lehrbuch der Apothekerkunst*, van KARL GOTTFRIED HAGEN, Wien, 1788, noch in de *Eléments de Pharmacie*, par A. BAUMÉ, 7e. *édition, revue corrigée et considérablement augmentée* (par l'Auteur), Paris 1795, vindt men iets omtrent die uitvinding vermeld, alhoewel een, in zijn vak, door en door kundig en oplettend man, als BAUMÉ, zeker wel over die uitvinding zoude gesproken hebben, als ze had plaats gevonden. Ook geeft het *Handboek voor Drogisten- en Apothekers-Leerlingen*, door P. J. CAMPAGNE, tweede veel vermeerderde en verbeterde druk, Tiel 1831, noch het *Exposé des Connaissances Pharmaceutiques*, par H. J. VAN HINSBERG, Bruxelles 1846, eenig berigt van deze eigenschap van het kwik of van die inventie.

Weten hh. medewerkers iets van deze uitvinding? Ik gis dat het verhaal daarvan een *canard* is, en dat wel van de grootste soort.

H. C. STRIK VAN WIJK.

Zonnevlekken en natte zomers. In het jaar 1697 schreef men de koude en natte weersgesteldheid toe aan de vele vlekken, die de sterrekundigen destijds op de zon hadden waargenomen. In het begin van den zomer van 1860 heeft men insgelijks opgemerkt, dat er zich meer dan gewoon vele vlekken op de zonneschijf vertoonden; terwijl, zoo als men weet, de zomer doorgaande koel en vochtig is geweest.

Heeft men meermalen waarnemingen gedaan, die eenig verband schijnen aan te wijzen tusschen buitengewone zonnevlekken en natte koele zomers? J. BOUMAN.

Honderdjarigen en meer dan honderdjarigen (vgl. V. bl. 35, 299; XIV. bl. 210, 254, 282, 319, 320, 349). Op al deze aangehaalde plaatsen vindt men eene menigte voorbeelden van meer dan honderdjarigen ouderdom vermeld. Des begeerenden kunnen er nog meer vinden opgegeven in de *Bibliotheek van Theologische Letterkunde*, jaargang 1810. VIII, 654, 655, en door prof. VETH in het *Bijb. Woordenboek*, art. *Ouderdom*, III. 46. Ook in het boekje van ANDREAS SKOLKA, *Zeldzame natuurverschijnsels*, dat ik alleen ken uit de *Boekzaal* voor 1810, bl. 178, 179, waarin gezegd wordt, dat JOHAN ROWIN, uit het Temeswarer Banat in Hongarije, 172 jaren geleefd heeft; dat zijne vrouw, met wie hij 147 jaren gehuwd was, 164 jaren oud geworden is, en dat bij zijn overlijden de jongste hunner kinderen den leeftijd van 115 jaren bereikt had. Voorts dat een Schot, SCHANELY geheeten, te Strathbogy in zijn 178ste jaar stierf; hij had 19 kinderen en 1014 kinds-, achter- en achter-kinds-kinderen, waarvan er echter bij zijn overlijden niet meer dan 213 in het leven waren. Van hem verschilde weinig in leeftijd WILLIAM WORTON, ook een Schot, die te Darel in zijn 179ste jaar stierf.

In den *Alg. Konst- en Letterbode* voor 1818, bl. 288, wordt medegedeeld, dat in dat jaar te Sint Germain en Laye een weduwe leefde, MADELAINE DURÉE, toen 110 jaren oud, die, niet meer dan eenmaal gehuwd, 23 kinderen ter wereld gebragt heeft, waarvan de eerste 22 alle zoons waren, en de laatste, in haar 59ste jaar geboren, eene dochter. Van die zoons stierven 19 in den krijgsdienst.

Men vindt in het maandschrift: *de Vereeniging*, onder redactie van dr. HELDRING, jaarg. 1851, bl. 394, verhaald, dat op den 19 oct. 1851 op den kansel eener Wesleyaansche kapel te Oxford predikte de eerwaarde heer FLETCHER, toen 135 jaren oud, terwijl omtrent dien zelfden grijsaard in de *Archives du Christianisme* van 11 febr. 1854, bl. 32, vermeld wordt, dat hij op 1 jan. 1854 nog gepredikt heeft in de kapel der Methodisten van Clapham Common te Londen. Het was toen het 84ste jaar van zijnen predikdienst, en schoon dus 108 jaren oud, was hij nog krachtig naar ligchaam en geest, bezat eene goede stem, een vast geheugen en een helder oog. Hij overtrof dus in leeftijd en dienstjaren den op 30 julij 1864 overleden WALDO, predikant te Fulton in Noord-Amerika, die op 40 dagen na 102 jaren oud geworden is, en als predikant een diensttijd van 75 jaren had, na vroeger onder WASHINGTON als militair gediend te hebben.

E. A. P.

GESCHIEDENIS.

Wabe Kamp (vgl. XIV. bl. 364; XV. bl. 5). Het verheugt mij, door eene bijzondere gelegenheid in staat te zijn, de tot dusverre onbekende vroegere lotgevallen van dezen verdienstelijken man, die zich zelven geheel gevormd had, mede te deelen.

Hij was in 1758 geboren op Wittenburg te Amsterdam, uit ouders van den geringen burgerstand. Zijn vader was touwslager op de lijnbaan der oostindische compagnie; zijne moeder was eene Molkwerumsche, en heette SIPK WABES: van daar zijn in Holland zoo vreemde naam van WABE. Na eenig onderwijs in lezen en schrijven op eene gebrekkige school ontvangen te hebben, moest hij, nog zeer jong, een beroep kiezen. Hij wilde kunstenaar worden, maar daartoe ontbraken de middelen. Om eenigermate aan zijn lust te voldoen, deed zijn vader hem in de leer bij een goudsmid, waar hij een schelling in de week verdiende. Zijn meester leerde hem echter niet, maar liet hem tot stichting van zich en zijne knechten onder 't werk oude kronijken voorlezen. Dat voorlezen legde den grond tot zijne kennis en wekte zijn lust op om meer te weten, waartoe hij van zijn weinigje zakgeld alle mogelijke oude couranten kocht en las, waardoor hij tot verder onderzoek kwam.

Eindelijk begreep hij, zich meer met ijver op eenig vak te moeten toeleggen en dit deed hij met de hem bijzonder eigene wilskracht. Destijds was drijfwerk van zilver zeer in den smaak, en hierop legde KAMP zich toe, en oefende zich daartoe, zonder onderwijs, ijverig in het teekenen, zoodat hij daarin later onderrigt kon geven. Hij bragt het in het drijfwerk tot eene aanmerkelijke hoogte, verdiende veel geld, verzamelde zich eene boekerij, oefende zich verder in zijne rusturen, ja leerde de gronden der latijnsche en grieksche talen; terwijl hij zich ook in het Fransch en Hoogduitsch bekwaamde, en zich bij voorkeur op de aardrijkskunde en geschiedenis toelegde.

Toen echter het drijfwerk uit de mode geraakte, moest hij naar een ander middel van bestaan omzien, en koos toen de letterkunde, waartoe zijne neiging hem dreef. Intusschen trouwde hij met eene weduwe, die een boekwinkel te Amsterdam had; doch, geen financier zijnde, had hij verzuimd onderzoek te doen naar den stand der zaken van haren eersten man, die alles behalve gunstig was. Nu zag hij zich in tallooze moeiten gewikkeld, en daar hij meer in de boeken dan in den winkel te huis was, kon hij zich niet redden, maar zag zich, bij den dood zijner vrouw, verpligt, alles en ook zijne eigene fraaie boekerij op te offeren, om zijne crediteuren eerlijk te voldoen. Dat verlies, hetwelk hem griefde, werd later eenigermate vergoed door den boekverkooper JOHS. VAN DER HEY, die zich zijner aantrok en hem letterkundigen arbeid verschafte, vooral ten behoeve van den *Recensent ook der Recensenten.*

Intusschen zagen van hem het licht: *Uitspanningen in de eenzaamheid*, Amst., 1792; *Patriottische Catechismus der Zedenleere, voor de burgeren van het Bataafsch Gemeenebest* (zonder naam), Amst., 1795; *Prometheus; verzameling van mengelstukken over godsdienst philosophie en zedekunde*, enz. Amst., 1796. Hij werd buitengewoon lid van het dichtgenootschap: Kunstliefde spaart geen vlijt, en leverde verscheidene bijdragen in de *Poëtische mengelstoffen* van dat genootschap, waaronder zijn dichtstuk: *De krijg* bewijs leverde van een krachtiger dichttrant dan de zoetzappige toon zijner kunstgenooten [1]).

Bijzondere omstandigheden bragten hem omstreeks 1800 in kennis met den heer JOHANNES BINKES te Bolsward, die hem als gouverneur de opleiding zijner twee zonen opdroeg, in welke betrekking hij veel tijd vond om zijne studiën voort te zetten. Gedurende tien jaren was hij in die betrekking met veel genoegen werkzaam. Hij werd in die familie hoog geacht om zijne veel omvattende kennis, zoodat men hem weleens een wandelenden dictionnaire noemde. Zijne leerwijze was hoogst eenvoudig: eerst was zij spelende; later liet hij zijne leerlingen zoeken, daar het zijn stelregel was: de zelfzoeker onthoudt het best. Met veel vlugheid van bevatting leerde en doceerde hij hier ook de algebra, en bestudeerde hij alle stelsels van wijsbegeerte, vooral dat van KANT, waarin hij het zeer ver bragt.

Toen omstreeks 1810 een zijner kweekelingen naar de akademie vertrok, droeg de heer mr. RUDOLPHUS MUNTZ, daarna burgemeester van Bolsward, hem het onderwijs van zijne drie zonen op, in welke betrekking hij tot 1818 werkzaam was. Hij werd toen, door tusschenkomst van dr. VOET VAN CAMPEN, die van Bolsward naar

1) VAN DER AA, *Biogr. Woordenb.*, X. 12, waar hij zeer kort vermeld wordt.

Zalt Bommel vertrok, opvoeder van den eenigen zoon van mevr. de wede. VAN DEN BERG, die, toen ds. VAN CAMPEN naar Leiden werd beroepen, hem derwaarts volgde.

Zoo kwam KAMP, bij het klimmen zijner jaren, eindelijk in eene akademiestad, waar hij geheel op zijne plaats was, en spoedig in vriendschappelijke betrekking geraakte met onderscheidene hoogleeraren en anderen, die hem leerden hoogachten, dewijl hij aan een schat van kennis en ondervinding eene groote minzaamheid in den omgang paarde. Eene *verhandeling* van KAMP, *over 's menschen oorspronkelijken aanleg voor zedelijkheid en godsdienst*, is door prof. TYDEMAN in het 14e dl. der *Mnemosyne* opgenomen.

Hij zag zich vereerd met de benoeming tot lid der Maatschappij van letterkunde en overleed den 1 april 1828, ten huize van ds. VAN CAMPEN, bij wien hij in de laatste jaren zijns werkzamen levens inwoonde.

Al heeft hij, die alles aan eigene oefening en inspanning was verschuldigd, weinig naar buiten geschitterd — de dankbaarheid zijner leerlingen voor eene vaderlijke opleiding heeft zijn graf lang overleefd, en stelde ook mij in staat deze herinneringen van zijnen levensloop mede te deelen.

W. EEKHOFF.

Zotten (vgl. XIII. bl. 298, 353; XIV. bl. 193, 229). In eenige rekeningen der gemeente Axel komen deze zonderlinge posten voor:

1505—1506. Op vastelavont gepr. (gepresenteerd) de *coninc* der sotten II £ VI ß.

1507—1508. JAN STOLPAERT te vastelavont als hij zijn *conincfeeste* van de *sotten* hielt 2 kannen wijns.

1516—1517. Gepr. de St. Janslieden die te vastelavont speelden over de zweerden.

1513—1514. Item betaelt de jonghens deser stede die te vastelavont de *morisschendans* vorspeelden.

1530—1532. Item betaelt den speleman van de Calvedansers VI ß.

Goes. F. CALAND.

Collecte in Nederland gedaan, ten behoeve der verdrukte protestanten in Ierland, ao. 1644 (vgl. XIV. bl. 299). In den *Navorscher* t. a. pl. heb ik de opbrengst dier collecte, wat Leiden betreft, vermeld. Sedert heeft de heer S. VAN DER PAAUW alhier mij indachtig gemaakt, dat daarvan eene opgave gevonden wordt in de Resolutiën der Staten van Holland en West-Friesland, van 5 julij 1645, bl. 137, waaruit blijkt, dat Sr. DIRCK HOSTE zijne brieven van credentie van de beide huizen van het parlement van Engeland aan de gecommitteerde raden had vertoond, onder dankbetuiging voor de toegestane collecte, en met verklaring dat de gelden dier collecte verstrekt zijn geworden tot »inkoop van vi»vres en victuaille; en niet in Ammunitie »van oorlog, gelijk door sommige kwaad»willigen werd uitgestrooid. Hierop werd »besloten, dat in de Resolutiën *ad perpe»tuam rei memoriam* zal worden ingevoerd »de lijst der collecte door genoemden HOSTE »overgeleverd, waaruit de posteriteit zal »kunnen zien, hoedanig de gemelde collecte »in iedere stad is geweest."

Daarop volgt:

Delft en de dorpen van die classis.	*f*	16,456.10. 2
Rotterdam en classis . .	»	17,718. 6.14
Gouda en classis. . . .	»	7,372. 9. 0
's Hage en classis . . .	»	17,956. 1. 0
Leyden en classis . . .	»	22,046. 1. 8
Gorcum en classis . . .	»	5,035. 7. 4
Brielle en classis. . . .	»	2,672. 4. 8
Breda en halve classis. .	»	1,484.14. 0
Woerden en classis . . .	»	2,901. 2.—
Buren en classis. . . .	»	2,518.—.—
Dordrecht en classis . .	»	15,696.—.12
Edam en classis	»	5,190. 7.—
Hoorn en classis. . . .	»	7,335.—.12
Enkhuyzen en classis . .	»	6,463.15. 4
Haarlem en classis . . .	»	9,223. 6. 6
Amsterdam en classis . .	»	55,582. 7. 8
Alkmaar en classis . . .	»	4,259. 7. 8
de Provintie Utrecht . .	»	18,279. 4. 8
» » Vriesland .	»	21,784. 8.14
» » Overijssel .	»	8,492. 9.—
» » Zeeland . .	»	43,467.—.—
» » Groningen .	»	3,000.—.—
» » Gelderland nog bezig met collecteren op rekening.	»	7,001. 8.—
van Wateringen	»	201. 8.—
van Wassenaar	»	125. 4.—
Totaal.	*f*	302,262. 8. 4

Zoodat in Holland en Westfriesland gecollecteerd is 199,911 gl. 11 st. 6 p.

.. ELSEVIER.

St. Pontarus en St. Aloutsdag (vgl. XIV. bl. 324; XV. bl. 5). Op eene grafzerk in de Preekkerk te Goes staat als sterfdag: »*Sinte Oloutedach.*" Misschien kan dit den heer J. VAN DER BAAN eenige inlichting geven. F. CALAND.

Hervatting van den predikdienst te Axel in 1578. De geachte schrijver, die bezig is aan het opstellen eener geschiedenis der kerkhervorming in Vlaanderen, kan mis-

schien het volgende gebruiken uit de rekening der gemeente Axel van 1578 tot 1582.

Betaelt ARNOUT DE STEUR, minister over sijn dienst vañ 24 dec. 1578 tot 17 febr. 1579 [1] . . . . LXXXIIIJ £ p.

Item JACOBUS MOERTMAN [2]) minister over sijn dienst bij ons ghedaen van 17 febr. tot 13 maert 1579 . . . . . LX £ p.

Item ARNOUT STEUR van 15 maart tot 8 mei 1579 volgens zijn contract iiij^{xx}x £ p.

Item betaelt den minister van Winkele van 3 mei tot 4 junij 1579, ghemerckt hij hier reeds verteerde bij wel weten van Mr. P. DE VISCH, JAC. LAUWAERT en JACOB REIJNANT . . . . xxiiij £ p.

Item ARN. STEUR, predicant vañ 6 junij tot 6 october 1579 . . . i^{c}iiij^{xx}xii £ p.

Item JACOB REIJNANT koster en luider van 24 junij 1578 tot 24 junij 1580 i^{c}iiij^{xx}ij £ p.

Item betaelt CH. VAN BULCKE minister nu jegenswoordig voor zijn dienst bij hem ghedaen int administreren Godts woord van 12 oct. 1579 tot 31 dec. 1581 xv^{c}iiij^{xx}x £ p.

Item Mr. JACOB ZEGERS scholaster van 24 junij 1579 tot 22 jan. 1581 iij^{c}xxv £ p.

Item SEBASTIAEN DE SCHEPPERE voor tbedienen van voorn scholasterie van 6 feb. tot 6 aug. 1581 . . . . iiij^{xx}XVI £ p.

Item betaelt P. DE MEIJERE voor tbedienen van der costerie en luijden een en een half jaer verschenen laetsten december 1581 . . . . i^{c}XLiiij £ p.

Somma ij^{m} vij^{c} iiij^{xx}vij £ p. (2787 £ parises of 1393,50 gld.

Item betaelt in handen van ARNOUT DE STEUR voor dat hij verteert had in vacheeren tot Bouchaute in de klassis 6 Sept. 1579 . . . . iij £

Item JAC. LAUWAERT over de lever. van yserwerc gebesigt aan de kerk vant hospitael in *teerste* als men er inne es gaen prediken; mitsg. van coetse (?) . . .
tune vañ preekstoel en ander reparãẽ, 'tmaken van banken etc. xxxix £ vii ß vi d.

Item den 8 sept 1579 voor een bibel en handboek die men dagelijks nog is gebruikende in de kerk . . . . . viij £ xiiij ß

Item pps [FILIPS] VAN BULCKE en JACOB ZEGHERS van vacãẽ [vacatie] en verschoten peññ by hemlieden gedebourseerd int vervolgen om thebben ordoññ op de exercitie van de gereformeerde religie van almentãẽ SANDERS BRECHT in de ordoññ geexpresseert alhier, metsgrs om te vertogen [bewijzen] tgone dat men de voorn. gedagvaerde persoonen ten laste leijde te wetene beide de pastoors van Beöosten blie en JAN BLOCK, pape was binnen deser stede, van doopen, trauwen en andersints, gevacheert van 4 oct^{r} tot 1 nov^{r} 1579. . xix £ iiij ß

Item betaelt 8 april 1580 de klerk van de Heeren der keure van Ghendt voor de copie eener ordonnantie dat men op den Zondag niet zou drinken noch spelen bij welweten van predikant van Beöosten blij xxxvj ß

Betaelt ten voorn. daghe ten presentie van voorn. predikant een Syngiet ofte Zeghele om [voor] den kerckedienaer, blyckende bij den voorn. zeghele rustende onder den predikant . . . . . . xxxviij ß.

Goes. F. CALAND.

[1]) J. SCHARP in zijne *Geschiedenis van Axel* zegt, dat de predikdienst hervat werd in 1579; deze werd echter reeds, zoo als hier blijkt, hervat den 24 dec^{r} 1578.

[2]) Den naam van JACOBUS MOERTMAN heb ik nooit ontmoet. Waar was hij predikant?

Speldenfabriek van Cornelis Jansz. Houbraecken te Gorinchem in 1575. Uit een verzoekschrift van den 20^{n} maart 1575, dat CORNELIS JANSZ. HOUBRAECKEN bij de regering van Leiden indiende, leert men eenige bijzonderheden, o. a. dat hij te 's Hertogenbosch was geboren, en bij de komst van den hertog van Alva naar Engeland vertrok. Bij den terugkeer van den prins van Oranje (1572), verliet hij Engeland en vestigde zich te Gorinchem, waar hij eene speldenfabriek opgrigtte, die aan ruim 300 personen werk verschafte.

Hij verzocht zijn fabriek en handel naar Leiden over te brengen, waarmede deze stad, even als 's Hertogenbosch, zeer zoude zijn gebaat; doch onder de volgende voorwaarden:

1°. De stad zou hem *f* 1200, zonder interest, voor den tijd van 5 jaren leenen.

2°. Vrijdom van accijns en huishuur voor hem en zijne familie.

3°. Verzekering voor 2 jaren, dat hij in zijn fabriek mogt plaatsen 50 jongens en 15 meisjes boven de 9 jaren oud; na die 2 jaren, zoude hij hun loon geven, ten minsten *f* 10 voor het 1^{e} jaar, en meer, al naar gelang hunner bekwaamheden.

4°. Indien er jongens boven de 15 jaren waren, zoude hij ze binnen den tijd van 3 jaren (behalve de verdiensten van 12, 13 en 14 gl. die zij in het 3^{e} jaar zouden hebben) bekwaam maken om in het 4^{e} jaar, 6, 7 of 8 stuivers daags te verdienen.

Hierop werd besloten dat de rekwestrant zich te Leiden mogt vestigen, waar men hem alle mogelijke »adresse" zou doen — doch dat men hem de *f* 1200 en den vrijdom van accijnsen niet kon geven; de rest werd hem toegestaan.

Het is mij nog niet gebleken, dat hij zijn fabriek hier ter stede heeft overgebragt.

Is van hem nog iets bekend?

R. E.

Eerste fabriek van geraffineerde suiker in Holland. In het jaar 1577 verzochten de gebroeders PIETER en JASPER DE MORIMONT (die eertijds te Antwerpen allerlei suiker geraffineerd hadden, en vervolgens naar Engeland vertrokken waren) aan de regering van Leiden om zich te dier stede te vestigen, en er allerlei suiker te raffineren, welke nering, zeggen zij, »nooit in deze stad huns wetens, gebruikt is geweest hopende zoo veel suiker en sieroop te bezorgen, dat het gansche land van Holland en omliggende landen daarmede genoeg zullen gediend zijn, en tot zulken redelijken prijs als men den suiker en sieroop tot Antwerpen zoude kunnen koopen."

Zij verzochten tevens vrijdom van bier- en wijn-accijns, en omdat zij omtrent 60 jaren oud waren, vrijstelling van de schutterij en inkwartiering.

Hierop is hun het poorterschap en vrijstelling van schutterij en inkwartiering gegund; terwijl de vrijdom van accijnsen opgeschort werd, in afwachting wat zij zouden fabriceren.

Het is mij niet gebleken, dat zij zich te Leiden hebben gevestigd. Zouden zij zich hier te lande elders hebben gevestigd? Zou hunne fabriek de eerste in Holland geweest zijn?

.. R. E.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Dokkumer munt. In den *Tegenw. Staat der Vereen. Ned.*, dl. XIV. bl. 256, wordt verhaald van een penning, dien de magistraat van Dokkum, zoo het schijnt, in het laatst der 16e eeuw heeft laten slaan, waarop onder anderen vermeld wordt, dat koning GONDEBALD de stad met muren heeft omringd en een gouden penning laten slaan. Er wordt bijgevoegd: »Hetgeen in dit opschrift, aangaande GONDEBALD gezegd wordt, is zeer geloofwaardig, men heeft ten minsten in 't huis van Adelen bij Sixbierum weleer een' penning gevonden, op welken aan de eene zijde stond de naam van GONDEBALDUS I ADGILLI filius, en aan de andere zijde, Moneta aurea civitatis Dokkumensis, anno dom. VIIc XXXIX." Heeft die penning werkelijk bestaan? Bestaat hij nog? En zoo ja, is hij echt? Het komt mij wat vreemd voor, dat een vorst uit dien tijd zich GONDEBALD *de eerste* noemt. En bestaan er ook wel zoo oude munten met een jaargetal er op?

Rijnsgulden. Wat verstaat men onder de benaming van *rijnsgulden*, in vroegere eeuwen in ons land in gebruik; had de rijnsgulden dezelfde waarde, en was hij verdeeld in stuivers en penningen even als de hollandsche gulden, of verschilde hij daarvan?

L.

Bokalen van schout en schepenen der stad Leiden. Op de tentoonstelling van oudheden te Delft gehouden, heeft de stad Leiden o. a. ingezonden een kistje waarin zich 4 bokalen bevonden, die gebruikt werden in het wekelijksch gezelschap van schout, schepenen en griffier van Leiden.

Daarbij waren gevoegd de verzen op die glazen gemaakt, alsmede dat op het kastje, keurig op perkament geschreven.

Zij luiden aldus:

Op de vier Bokaalen:

Waar van de eerste
aan de
E. G. M. Heeren Staaten
van
Holland en Westvriesland,
en de
E. G. A. Heeren
Burgemeesteren dezer Stad;
De tweede
den Doorluchtigen Huize van
Oranje Nassau;
De derde
der
Gerechtigheid;
De vierde
aan de
Vrindschap
is toegewijd;
En die allen gebruikt worden in het weeklijksche Gezelschap
Van de Wel Edele Heeren,
Schout,
Schepenen en Griffier
der Stad
Leijden.

Op het Eerste Glas.

Wie zou eedler dronk begeeren,
't Geldt hier Hollands Overheid;
't Geldt haar Magt, haar Majesteit;
't Geldt hier Leijdens Burgerheeren,
Die 't Sieraad van 't Glas vermeêren!

Zugt voor Vrijheid, Land en Stad;
Eerbied voor hun aller Vadren,
Wekke een' zuivrer drift in de adren,
Dan 't verkwikkend druivennat
Ooit in zijn' vermogen had!

Kroon der zeven Vrije Landen!
  Glansrijk Staats- en Stadsgebied!
  Dwinglandij ontruste u niet,
Noch bestaa, met klaauw en tanden,
Uw bezitting aanteranden!

  Leeft, o wettige Overheên,
Onder Gods bescherming, veilig!
Uw Regeeringsvorm blijv' heilig!
  Leeft bemind, en aangebêen!
  Leeft tot zegen van 't Gemeen!

Op het Tweede Glas.

Laat ons 't Prinslijk Huis Oranje,
  Door een' reine Huwlijksvlam,
Naauw vermaagschapt aan Brittanje;
  Laat ons Nassaus grijze Stam,
Wijd vermaard door dappre Helden,
  Die, voor 't heil van 't Vaderland,
  Zich, met hun gevreesde hand,
Moedig in de bresse stelden;
  Laat ons Neêrlands Oogelijn,
  Met dit Glas, gedachtig zijn!

Gulden Vrijheid! sier den schedel
  Van het Vorstlijk Huisgezin!
't Blijv' doorluchtig, roemrijk, edel,
  En gekluisterd aan uw min!
Hemel! doe dien wensch beklijven,
  Maar verhoor ook deeze beê!
  Wil, door Eendragt, Vrijheid, Vreê,
's Lands gezag en aanzien stijven!
  Houd de Oranjestam in bloei,
  En verschaf de Welvaart groei!

Op het Derde Glas.

Nu eens ten boorde vol geschonken,
En 't Glas, met eerbied, leêg gedronken!
Gerechtigheid! gij Hemelspruit,
Lokt onzen wensch ten boezem uit.
U, u, o Zuil van Troonen, Staaten,
O Scherm en Schut der Onderzaaten,
U, wier alwijze en dierbre wet,
De Boosheid straft, haar paalen zet,
En Weêuw en Wees, en Deugd, beveiligt,
U zij onze aandacht toegeheiligd.
Geen vrees, noch hoop, geen gunst, noch haat,
Geen blinde drift, noch eigenbaat,
Vervoere ons buiten 't spoor der Reden,
Als we, in uw' naam, ter Vierschaar' treeden!
Elk onzer houde uw Beeld in 't oog,
En merke uw' invloed van omhoog!
Zo zien we u, naar ons ziels verlangen,
Het zegel aan ons vonnis hangen.
Heel de Aard' blijve aan uw' dienst gehecht,
En oeffene, in haare uitspraak, Recht!

Op het Vierde Glas.

  Helsche Tweedragt berst' van spijt,
Als zij ons dit Glas ziet leêgen,
  't Welk, der Vrindschap toegewijd,
Ook heeft Eendragts naam verkreegen!

  Heilig Tweetal, ééns van aard!
U, die, afgedaald van boven,
  Niet dan heil aan 't Menschdom baart,
Willen we eeren, lieven, looven.

  Maar, o Schoonen, vergt ons niet,
Dat we, om u, het Recht verkrachten!
  Gij, noch Themis zelfs, gebiedt
Juist geene eenheid van gedachten.

  't Zal, o neen, beminlijk Paar,
't Zal uwe eer, noch achting krenken;
  Onze trouw loopt geen gevaar,
Hoe verschillend wij ook denken.

  Vrindschap! Eendragt! laat uw' geest
Staêg door dit Gezelschap zweeven!
  Eeuwig zij 't een Vreugdefeest!
Vrindschap is het zout van 't leeven.

Aan het Kasje.

Daar de vier Bokaalen in bewaard worden.

  Berg, vrolijk, in uwe ingewanden,
  Een viertal onwaardeerbre Panden!
  Draag zorg 'er voor! hun konstrijke Eer,
  o Pronkstuk! is, als Glas, zo teêr.

Penning op Trijntje van Hummel. Eene fraaie, kleine, gestempelde zilveren medaille, DISHOECKE *fec.* »Ter gedagtenis van TRIJNTIE VAN HUMMEL, geboren 26 sept. 1637, overleden 16 mey 1704" (alzoo in ruim 66 jarigen ouderdom). »*Mors vestibulum vitae.*" Een engel zich ten hemel verheffende met een sikkel in de eene en een afgesneden bloem in de andere hand. Aangekocht uit de verzameling van wijlen dr. A. DE VRIES te Haarlem 1864. Weet iemand omtrent deze persoon of deze medaille iets mede te deelen? Men vindt haar, voor zoo ver men kan nagaan, in geen enkelen anderen catalogus van verkochte medailles of eenig penningkundig werk vermeld, zoodat zij onder de zeldzaam voorkomende behoort.

Amsterdam. J. D. V Jz,

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Jan Perfect (vgl. XIV. bl. 334, 367; XV. bl. 8). De schrijver van dit werk PETRUS DE WACKER VAN ZON, is geboren te Amsterdam, 9 aug. 1758. Behalve de reeds vroeger in dit tijdschrift vermelde werken schreef hij: *Nog wat lectuur op 't ontbijt en de theetafel.* — *Nieuwe bijdragen tot de geschiedenis der kruisvaarten.*

M. J C. A.

Mr. Samuel Chappuzeau (vgl. XII. bl. 46). Deze leermeester van den prins van Oranje was gehuwd met MARIE DE LA SERRA, als blijkt uit het doopregister der waalsche gemeente te Leiden; want aldaar is gedoopt:

»7 janv. 1660, HENRI ALBERT, fils de M^r^. SAMUEL CHAPPUZEAU et mademoiselle MARIE DE LA SERRA; témoins ALBERT SNOECKERT, seigneur de Doornstadt, et MARIE DE KILGRÈ dame de Sulstein (Suilenstein)."

»20 janv. 1661, LUCRÈCE MARIE — idem; témoins M^r^. FRANCOIS DE VICQ, docteur en médicine et madame LUCRÈCE BOUDAENS VAN GANGELT. .. R. E.

Driekoningenlied (vgl. XIV. blz. 333, 361). Het volgende lied heb ik uit den mond van twee zangers, die het in Waterland zongen, opgeschreven. Drie andere personen die insgelijks eene uit linnen vervaardigde en met figuren beplakte ster draaiden, zongen het laatste couplet het eerst, omdat het na den 26sten december was. De laatste regel van elk vers is misschien een stopregel, om het couplet volkomen te maken; — of heeft hij nog eenige beteekenis?

De melodie waarop het gezongen werd was wel in kleine terts, maar kennelijk niet zoo oud, als de woorden en de melodie van een dergelijk lied, dat ik in den omtrek van Enkhuizen heb hooren zingen door drie personen, van welke de eene eene ster draaide, waarop een ezel, drie personen, eene ster en eene kribbe geschilderd waren; in het midden zat MARIA met een kind op haren schoot. Het is mij echter niet gelukt het lied in zijn geheel magtig te worden.

De Herders lagen in het veld,
En weidden hunne schapen,
Blijdschap werd aldaar vermeld
Al onder de herdersknapen.
Een ster heeft hen dan ook verzeld,
En bracht hen toen ook uit het veld,
Dit was een godsbehagen,
Vier heeft de klok geslagen!

Zij vonden daar ook nergens plaats
Voor hen om te vernachten,
Al in een beestenstal helaas
Stort Maria hare klagten,
Zij voelde daar ook barensnood,
Verlostte van een koning groot,
Dit was ook Gods behagen,
Vier heeft de klok geslagen!

Spoedt u nu met ons naar Bethlehem,
De Heer die is gevonden!
Al in een krib hoort daar zijn stem,
Met doeken teeder omwonden,
Hij is Jehovah onze God
Die van de Joden wordt bespot
Hij wil die straf wel dragen,
Vier heeft de klok geslagen!

Speelt nu op bas, viool en fluit,
En laat uw stemmen hooren!
Zingt met malkanderen overluid:
Dat Jezus is geboren!
Te Bethlehem al in een stal
Daar ligt die groote God van al,
Al in zijn *kribsbehagen*,
Vier heeft de klok geslagen!

J. SLOK, WZ.

[Dit lied schijnt mij toe oorspronkelijk niet tot de echte driekoningenliederen te behooren, maar tot eene andere soort, de nachtwachtsliederen, liederen die tusschen kermis en nieuwjaarsdag door de nachtwakers in de steden gezongen werden wanneer zij hunne gewone ronde deden en waaraan dan de gewone roep, „twee, drie, vier heeft de klok geslagen," als slotregel werd toegevoegd.]

Een kinderboekje (vgl. XIV. bl. 363). De vraag, in den *Navorscher* t. a. pl. gedaan, naar een kinderboekje, heeft betrekking op dat van 'T HOEN, wiens voornaam, zoo 'k mij niet bedrieg, was PIETER. De versjes zijn in de geest van de kindergedichten van VAN ALPHEN, doch veel meer in getal, met goed gegraveerde plaatjes ter grootte van een speelkaart. In mijn vroege jeugd bezat ik er een exemplaar en ik vermeen dat het opgegevene versje moet zijn:

Kom zuster lief, het klokgebrom
Roept ons om naar het Heiligdom
Van 's Hemels heer te treden,

Zoo heeft het ook een prentje, voorstellende twee bejaarde landlieden, en een jongeling met een spade, welke vermaand wordt niet te veel te arbeiden, waaronder staat:

Neen, riep JOHAN, ik word niet moê
Omdat 'k het voor mijn ouders doe.

Arnhem. V. A. H.

Een Kinderboekje. Het in den *Navorscher*, XIV. bl. 363 bedoelde kinderboekje is gedrukt te Zutphen bij W. C. WANSLEVEN. De titel is: *Fabelen en kleine gedichten voor Kinderen door* PIETER 'T HOEN.

F. A. v. S.

Poorterschap verleend aan Nicolaas Simon van Winter en zijne huisvrouw Lucretia Wilhelmina van Merken, a°. 1774, door de regering van Leiden. Burgemeesteren en regeerders der stad Leyden, in achting genoomen hebbende de loffelijken iever en vlijt door NICOLAAS SIMON VAN WINTER en LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN, echte luyden betoont, om onder het bevorderen en beschaven van taal en dichtkunde op een aangenaame en innemende wijze veele roemwaardige daaden, die welgeaarde gemoederen tot voorbeelden ter navolging kunnen en behooren te verstrekken, der vergetelheid t' ontrukken, en inzonderheid de prijzenswaardige liefde tot het vaderland, die de gemelde LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN ten klaarste heeft doen blijken door hare deftige dichtaanderen en wel besneede pen bezig te houden in het verlevendigen van d'ongekreukte trouw en heldendeugd der dappere voorvaderen in het beleg derzelver stad betoond, hebben zoo in erkentenis van d'opdragt van het stuk, geïntituleert. *Beleg der stad Leyden*, aan de regering aldaar gedaan, als ten betoog, dat zy waare deugd en fraaye wetenschappen ten hoogste waarderen, goedgevonden de voornoemde NICOLAAS SIMON VAN WINTER en LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN, echteluyden, het Burgerschap deeser stad te schenken, en hun daarvan deese acte ter hand te doen stellen.

Aldus gedaan den 8 September 1774, (onder stond:) Ter ordonnantie van dezelven IJSBRAND VAN DAM, en bezegeld met het zegel der gemelde stad, gedrukt in rood ouwel, overdekt door een papieren ruyt.

Op gelijke wijze is het poorterschap verleend aan mr. C. A. WETSTEIN, voor zijn latijnsch gedicht op het beleg van Leiden.

.. ELSEVIER.

S. Vaillant. Is SEBASTIANUS VAILLANT, die leefde van 1669—1722, geboren in Frankrijk te Vigny bij Portoise, die later het bestuur had over den kruidtuin te Parijs, de eerste geweest, die de ontdekking deed, dat het stuifmeel der bloeiende planten de bevruchting van het zaadstof bevorderde? Immers er staat onder zijn portret: »Primus hic ante alios florum connubia vidit, — Ordinat et stirpes classibus inde suis." Is dit portret, door J. HOUBRAKEN gegraveerd, welligt genomen uit zijn *Botanicon Parisiense*, door BOERHAVE in 1727 te Leiden uitgegeven? Zouden er in het hooggeroemde dichtstuk van den leidschen hoogleeraar: »*De amoribus et connubiis plantarum*," dat mij onbekend is, ook soms eenige berigten voorkomen omtrent den eersten ontdekker?

Ik voeg er nog eene vraag bij: staat SEBASTIANUS VAILLANT ook in betrekking tot de brabantsche schilders en graveurs VAILLANT?

J. C. K.

G. C. Udemans en H. Vogellius. Waar kan ik omtrent deze godgeleerden, die o. a. als afgevaardigden van Zeeland en Overijsel in de dordsche synode zaten, eenige levensbijzonderheden vinden? Tot mijne verbazing ontdekte ik, dat zij in het *Biogr. woordenboek van Nederl. godgeleerden* van GLASIUS geheel zijn vergeten. Toch zijn mij van beide verschillende en daaronder zeer belangrijke en curieuse werkjes bekend. In welke gemeenten zijn zij predikanten geweest?

TOT.

Joannes Lydius. Kan iemand mij ook de verschillende standplaatsen en andere biografische bijzonderheden opgeven van JOANNES LYDIUS, die in 1615 predikant te Oudewater was? In welke betrekking stond hij tot de latere predikanten van denzelfden naam in Dordrecht?

TOT.

Samuel Beyer. Is SAMUEL BEYER, die zich als voorstander der schuurpredikanten tegen den beruchten SLATIUS heeft doen kennen (zie de *Bibliotheek van Nederl. pamfletten*, n°s. 1286 en 1288), predikant geweest? Zoo ja, waar? Kan hij de vader geweest zijn van een regtsgeleerde van dien naam, die later te Rotterdam woonde?

TOT.

Drinkwetten, genaamd de wetten der XII tafelen. Op het leidsch archief zijn eenige gedrukte exemplaren aanwezig van een gedicht, genaamd, de *Wetten der XII tafelen*. Zij zijn in het Latijn en Hollandsch gedrukt, en met de onderteekening *Ter ordonnantie van de Gedeputeerden der stadt Leyden*. P. B. Den 1 Januarij 1682.

Het is niet denkelijk dat dit stuk door mr. PIETER BURGERSDIJK zal zijn gemaakt, en op deze wijze zal zijn uitgegeven. Waarschijnlijk heeft een student het stuk gemaakt, en de letters P. B. doen mij onwillekeurig denken aan PIETER BURMAN. Het is denkelijk in beslag genomen.

.. ELSEVIER.

Leges XII. Tabularum.

Libera sint aliis, sed quae nos dona rogamus
Excutit invita pagina scripta manu;
Nec petimus nisi quae poterunt constare decoro,
Et quae corrupti crimine tota vacant.
Vindicet exilio Romanas Julia sordes,
Conductique premat judicis illa scelus.
Non facient nos vina reos donata, nec unquam
Leidensis turpi prostitit aere pater.
Majorum fuerit probitas illaesa character,
Haec eadem seri cura nepotis erit.

I.

Conscriptos inter dederis si nomina Patres,
Et titulum Domini magna potentis habes.
Vina dabis, sed quae tenui placitura palato
Algentem poterunt vel regelare senem.
Convenit hic tanto Bacchus pretiosus honori,
Simplice nec cyatho constat adire deos.
Sed madeant totae profuso nectare mensae
Grataque donanti turbula dicet ave.

II.

Publica si fuerint tibi vectigalia curae,
Et patriae solita lege locabis opes.
Amphora praestanti donetur plena falerno
Tantilla constat conditione vale.

III.

Protenus & repetas communia limina sospes,
Et tetigit felix pinguia jura manus,
Tunc veniant duplices vino saliente lagenae,
Seu dedit has Rhenus, Gallia sive dedit,
Sola tamen legis sit quanti cura, bibentes
Quem malint, petulans elige lingua cadum.

IV.

Si quis in ambiguo fiat discrimine judex,
Grataque jucundum sportula reddat onus.
Splendida tunc fulvo spument Cristallina Baccho,
Et sapidum pigro ludat in ore merum,
Sed duplex cyatus, quis enim, cui messis abundat,
Paucula si dederit spicula, justus erit.

V.

Si fastidita quis libertate juventae
Depereat blandi vincula dura tori.
Vina dabit, nec sollicitet nova cura bibentem,
An donum, an fatui poena furoris erit.
Vina, quibus veteris fit firma oblivio vitae,
Quaeque novi pellunt taedia longa jugi.

VI.

Si semel excusso repetat quis vota capistro,
Non tollent tantum pocula sola nefas,

De Wetten der XII. Tafelen.

Die schenckt, om dat het wesen moet,
Houd net sijn handen, end' 't gemoet,
En niemant sal ons overtuygen,
Dat wy, om dees' geschonken wijn,
Der Weesen Onderdruckers zyn,
Of 't recht der Weduwen verbuygen.
Vergeefs zyn in het blancke Velt
De Leydtsche Sleutels niet gestelt.
Het rechte sinnebeelt is *Sluyten;*
Maer dan is 't sluyten 't beste werck,
Wanneer m' in 't Raedthuys en de Kerck
De deught sluyt in, de ondeugt buyten.

I.

Wie eerstmaal uyt den Leydtschen Raedt,
Als Man te Roer ter Dagvaert gaet,
Diens intreed' dient te zyn begooten;
Dees huldingh eyst een Fles met Wijn,
Want sulcke heergewaden zyn
Bevallighst aen de Disgenooten.

II.

Dien met een Hoffelijck Patent,
't Gemeene Landt ter Pachtingh sendt,
Hy heeft op reys noch luck, noch zegen,
Soo, eer hy van den drempel gaat,
Sijn trage handt geen munt en slaat,
En helpt in 't rond een drieling legen.

III.

Hy komt te rugh, ey! siet hoe swelt
Sijn vette Beurs van Staten gelt,
Een Lichter dient den Heer t' ontlasten;
Dogh hoe oock 't Schip is overla'en,
Soo magh hy voor een Tol bestaan,
Van twintigh Kelckjes voor de Gasten.

IV.

Wie tot een Reghter werdt gesteldt,
Daer 't goed, of eer, of leven gelt,
Hy, als een Kender van de Wetten,
Weet', dat daer 't loon soo rustigh is,
Men op den algemeene Disch
Moet een paer Luyxsche Flessen setten.

V.

Wie sat der gulde Vryigheit
Verstrickt in 't Vrouwe garen leyt,
Laet die den Rhijnschen Beker schencken,
Om soo bestoven van de Wijn,
Dewijl 't nu anders niet kan zyn,
Aen 't oude leven niet te dencken.

VI.

Maer wie oyt voor de tweede reysch
Werd Kooper van het Vrouwe Vleysch,

Ostrea sed veteri jungantur salsa falerno,
Aut quidquid solita promovet arte sitim.

Nae dat hy 't hoekje was te boven,
En met een laedste veege snick
Sijn Lief die smertelijcke strick,
Hem van den hals hadt afgeschoven,
Dien wierdt van sulck een dolligheydt,
Een swaerder boeten opgeleydt,
Hier vliet den Wijn by heele Beecken;
't Sa Mannen, 't Mesjen in de Vuyst,
En schoon de Oesters zyn begruyst,
Elck weer' hem in het open steecken.

VII.

Ille dabit, vivus quoties cui nascitur infans,
Nec nato satis est amphora sola mari:
Excedat mensura modum, geminusque rependat
Nectaris infusi grandia dona calix.
Det totidem, prima nomen qui prole parentis
Induit, & pignus posteritatis habet.
Nec puer augebit pretium, sed uterque daturus,
Et Bacchum, & cyathos, masque puella, pares.

VII.

Noch vordert dese Tafel wet
Van hem, diens Wijf in 't Kinder Bedt
Van Soon of Dochter is bevallen,
Een eele Kan vol Rijnsche wijn,
Maer van een Soon sal 't dubbelt zijn;
Seght vry, hoe kostelijck is 't mallen.
Die d' eerstemael 't geluck ontmoet,
Dat hy als Vader werdt begroet,
Hy kan de boeten niet ontsnappen,
Maer moet te beurs, en dese schult,
Voor dat men ons twee Flessen vult,
Kan niemant uyt 't Register schrappen.

VIII.

Ergone foecundum torquebit poena cubile,
Et steriles reddent pocula nulla tori.
Hoc superi, neque jura sinunt, contemtaque lecti
Foedera, & amota conjuge spretus amor.
Sed coelebs, viduusque dabunt sua vina quotannis,
Vilius exosas nec Venus ulta faces.

VIII.

Maer hoe, sal dan alleen de wet
Soo strengh zyn aen het echte bed,
Dat soo veel lasten heeft te dragen?
Meer is hy strafbaer aen den Staat,
Die 't heylig Huwelijck versmaat,
En dient veel hooger aengeslagen;
Waerom dogh *Venus* soo gehoont,
En 't ongebonde Volk verschoont?
Neen, die soo vry en vrank wil leven,
Weet dat hy jaerlijcks voor tribuyt,
('t Schijnt moog'lijck wel een streng besluyt)
Twee Flessen moet voor *Ruyngeldt* geven.

IX.

Ille falerna dabit, qui pulla, tristis, amici,
Aut nova compositus funera, veste, dolet.
Tolle supercilium, & contractas excute rugas,
Et facie accumbas conveniente mero.
Suspirare licet, sed solo teste cubili,
Vade dolor procul hinc, improbe vade dolor.

IX.

Daer komt een Heer in 't swart Gewaat,
Men siet de droefheydt in 't gelaat,
Hem is een Bloedverwant ontdragen;
Fiat voor sulck een ongemack
Een *recipe* van Fontinjac,
Of loop nae boven, wilje klagen.

X.

Si tamen ex aliquo speretur codice lucrum,
Temperet aut lacrimas portio parva tuas,
Tunc setina fluant, & quicquid Nectare divo
Tarpeio potuit carius esse Jovi.

X.

Maer isser voordeel in de Doodt
Van Vriendt of Maegh of Bedgenoot,
't Zy 't Landrecht voor hem is gelegen,
Of dat in een bezegeld bladt,
Een gift of maecking is vervat,
Dan moet men heele Stoopen legen.

XI.

Sive novum recipit, seu quis deponit honorem,
Bina decus meruit pocula, bina quies.
Nec gradus officii pretium facturus, eadem
Mensura constant munera quaeque meri.

XI.

Krijght yemand nieuwe staet of eer,
Of leydt hy sijn Bedieningh neer,
Een dobble Kan is voor de Gasten,
Want in het voorgesteldt geval,
Hy nieuwe tytels krygen sal,
Of sigh van oude sorgh ontlasten.

XII.

Si cujus tetricae vexarunt corpora febres,
Aut agilem invasit lenta podagra manum.
Altera vel de mille malis artusque, pedesque,
Viscera, vel totum corripuere virum.
Ut sanus redeas, dabit eluctata medentum
Dextera fatales Cretica vina dolos.

Neve quis has legis poenas declinet avarus,
Aut expectanti det nisi verba gulae.
Hoc sciat, ut simplex crescat male poena negando:
Obsequium petitur, noxia lingua sile.
Denique & arbitrio semper constare bibentum,
Pocula quae lites, quae meruere moras.
Adductis pulsata crepent jam pocula dextris,
Et vivat, quisquis vivere dignus erit.

Calendis Januarii
CIↃ IↃC LXXXII.

Decreto Deputatorum
Leydensium.

P. B.

XII.

Heeft u of Koorts of Jight gequelt,
En zyt gy wederom hersteldt,
Weest dan niet sparigh in het geven;
Wegh met den Julep, Pil, en Croes;
Das fris, und nobele gaar oes,
Is beter als aen 't Bedt te kleven.

Dit dient geweten boven al,
Dat, wie sich onderwinden sal
Dees' Wet met woorden te ontleggen,
Hy, voor sijn kunstige krakeel
Betalen moet het dubbel deel;
Hier gelt het geven, niet het seggen.
Laet nu 't Bocael eens omme gaen,
De handen tegen handen slaen,
En Roemers tegen Roemers klincken.
Verkonden anderen haer keur
Op straat, of met een open deur,
Wy doen 't met pleghtelijck te drincken.

Ter Ordonnantie van de Gedeputeerdens der Stadt Leyden.
P. B.
Den 1 *January* 1682.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Portret van E. Swalmius (vgl. XIV. bl. 335, 367). Ter nadere beantwoording van deze vraag van J. C. K. laat ik hieronder volgen een extract uit de genealogie van HENDRIK SWALMIUS:

»HENDRIK SWALMIUS in 1580 predikant te Rohn; in 1602 te Blijswijk, alwaar hij in de consistorie op zijn verzoek is begraven, nalatende vier zonen: 1. ELEAZAR, 2. HENDERIKUS, 3. CAREL, 4. ARNOLDUS.

1. ELEAZAR SWALMIUS in 1605 predikant te Portugal, in 1612 te Schiedam, in 1621 te Amsterdam; gestorven 1652.

2. HENDERIKUS SWALMIUS in 1600 predikant te Alblas, in 1604 te Oud Beijerland, in 1617 te Delft, in 1621 te Haarlem; gestorven 1649."

Doesburg. J. J. NEDERBURGH.

Afbeelding eener doorbraak tusschen Amsterdam en Haarlem (vgl. XIII. bl. 93). Vermoedelijk behoort die plaat tot de doorbraak van 1675, waarvan wij lezen: »Den 4 nov. viel de zee zoo geweldig op de Helder in, dat die een stuk van Huysduynen weg nam. Wieringen en de Zijp wierden met water bedekt. De zeedijk bij Hoorn brak bij 't Zwartkerkje en den Ouden dijk door, enz. Allertreurigst was de gesteldheid der menschen en landen in Noord Holland bij Hoorn.

In Waterlant ging het weinig beter wijl het water over den Asschendelfschen dijk spoelde, en een gedeelte van Waterlant onder water zette. Voorts moest de St. Aagtendijk, tegen over den Asschendelfschen dijk liggende, ook voor 't geweldt der wateren buygen. — Als ook de Slaper bij Sparendam waar 't lant tot duyn toe onderraakte.

En de IJdijk tusschen Haarlem en Amsterdam brak, niettegenstaande alle aangewende moeite, bij halfwegen door, tusschen de 30 *en* 40 *roeden lang en* 33 *voeten diep.*

Amstellandt stondt als eene zee, overal verdronken veele menschen en beesten, groot was de schade, en men zag 't water eenige duymen hooger als in Allerheiligen vloedt van 't jaar 1570."

J. BOUMAN.

Meindert Hobbema (vgl. A. R.). Het is reeds genoegzaam bekend dat hij te Amsterdam geboren, gehuwd en overleden is. Maar bij het doorbladeren van het *Officiantenboek* (aanstellingen van ambtenaren) op het stads-archief van Amsterdam, vond ik o. a. de aanstelling van MEINDERT HOBBEMA in 1666 tot *wijn-, traan-* en *olieroeyer.*

Of hij dezelfde is als de schilder, is nog niet bewezen of uitgemaakt. In eenige *Officiantenboeken* is het tijdstip van overlijden der ambtenaren vermeld; doch bij

dat van HOBBEMA is zijn naam slechts doorgehaald; anders was het spoedig uitgemaakt, of hij de schilder geweest is.

Het is aan d[r]. P. SCHELTEMA nog niet mogen gelukken, deze zaak uit te maken.

.. ELSEVIER.

Joh. de Bruijn. Op den titel van een beroemd portretwerk vind ik als uitgever vermeld JOH. DE BRUIJN, te Brussel, zonder opgave van jaartal. In welken tijd, of liever tot hoelang was deze uitgever daar werkzaam? Was hij een zoon van den schilder en graveur ABRAHAM DE BRUIJN en broeder van NICOLAAS DE BRUIJN? De bewuste titelplaat schijnt op eene gebeurtenis in 1638 te duiden.

B-s.

Prent, betreffende het twaalfjarig bestand. In het leidsch archief heb ik eene zeldzame prent gevonden, waarbij twee verklaringen gevoegd zijn, die hier volgen. Het vreemde der zaak is, dat de *koperen plaat*, waarop de prent gedrukt is, ook in het archief terug gevonden wordt. Ik zoude daaruit afleiden, dat de prenten en plaat door de justitie zijn opgehaald, en zoo doende op het archief gekomen. Wie kan hieromtrent eenig berigt geven?

De verklaringen zijn van den volgenden inhoud:

I.

Verklaaring van de Prent.

HENRRIK DE IV. Koning van Vrankrijk wist de Vereenigde Nederlanden, hier door eene Melkkoe afgebeeld, dermaate te strooken en te streelen, dat de zelven door zijnen *getrouwen raad* tot een twaalfjaarig Bestand, of den Vreede geraakte, welke door eenen Engel, die nevens hem staat, afgeschetst is, biedende de koe den olijftak aan; terwijl de oorlogswolf geketend en aan den band gelegd is, en de Nederlandsche Koe met *voorzigtigheid* door twee persoonen, dat de Stadhouders zijn, gemolken wordt; staande in gevaar van ondertusschen door 't veelhoofdige dier [verstaa de redenlooze gemeente] dat in zijn hart niet dan twist, guigelspel, heerschzugt, en gelddorst voet, gekwetst en geschopt te worden, vertrappende door uitgelaate dolheid de Christelijke wetten met de Heilige Schrift, en tragtende den Zuil van Staat en bondel der zeven pijlen te schenden en te verbreeken; maar door den neus geringd en gesnoerd, wordt het door de Stadhouders beteugeld en onder den voet gehouden.

Deeze twee, Prins MAURITS Stadhouder van Holland, Zeeland, enz. en WILLEM LODEWIJK VAN NASSOU, Stadhouder van Vriesland, Groeninge, Ommelanden enz. houden den bondel pijlen in de handen; doch MAURITS, alszoo die over het grootste deel der Gewesten het gezag voerde, houdt dien daarom met beide de handen vast, en dewijl de eendragt magt geeft, staat 'er nevens hem, *Godt bemint d'enicheit,* en boven deeze twee Opperhoofden zietmen de Wapenschilden der Zeven Vereenigde Gewesten, over welke zij het gebied voerden. Dewijl 'er onderanderen in de leden van het Bestand bedongen was, dat de Hollanders of onderzaaten der Vereenigde Nederlanden, in de Landen des Aardshertogen of des Konings van Spanje, geene kwelling of inquisitie onderworpen zouden zijn in hunnen Godsdienst, en de Vereenigde Gewesten thans van de haatelijke geloofsonderzoeking en vervolging bevrijd waren, ja, of wel Prins MAURITS niet dan voor eene groote somme gelds en verdubbeling van wedde voor zich en de zijnen, in 't maaken des Bestands bewilligd hadt, echter zietmen de Voorbaarige Geestlijken, als of aan deeze twee Stadhouders de eer van zoo groote zaaken alleen toekwam, den lof deezer Helden, als Voorvegters van de Kerke, uitbazuinen, in hoope, dat zij door hulp der zelven het zuivere licht, bevrijd van de nevels en dampen van dwaalingen en bijgeloovigheden, nu op den kandelaar zouden zien, en het reine geloof van 't hemelsch licht bescheenen, als herbooren, en gevestigt op de Melkkoe, zoude zien stand houden.

Bij de zeven Geestlijken staan de zeven Gewesten, als Opperheerschers met gedekte hoofden, en de zwaarden in handen afgebeeld, op de zwaarden zijn eenige Bijbelspreuken of woorden, die een gevolg van die der bazuinen schijnen, te leezen, strekkende, mijns oordeels, tot opwekking en aanmoediging der Stadhouderen; luidende

Op de Bazuinen.

1. De Gemeente.
2. Het Coningrijke.
3. De beloften en Segening.
4. Het Priesterdom.
5. Het Propheets ampt.
6. De Verlossinge.
7. 't Verbond Gods.

Op de Zwaarden.

1. De Geest des Crachts.
2. De Geest des Oordeels.
3. Den Trooster, den Segel 't pand onser Erve.
4. De Heijlichmaakinge des Geloofs.
5. De aenneeminge.
6. De Wedergeboorte.
7. De Vrijheid en de Waerheid.

Onder zietmen in een afzonderlijk tafereel, de verschillende beweegingen der Roomschgezinden van verscheidene staaten, welken in opzigt van hunnen Godsdienst nu als eene lelie onder de doornen bevonden, dierhalven raadeloos staan afgebeeld, om dat de Staaten der Vereenigde Nederlanden het verzoek des Franschen Konings, van de vrije oeffening des Roomschen Godsdienst in de Vereenigde Nederlanden, door JEANNIJN gedaan, niet ingewilligd hadden.

II.

De verbeelding van de medegedeelde prent dunkt mij, onder verbetering, dat het volgende zoude betekenen.

Dewijl naa het sluijten van het twaalfjarig-bestand, door het welke de zoolang gewoed hebbende Oorlogswolf eijndelijk aan den band gelegd was, zoodaanige distelige geloofsgeschillen tot versmachtens toe tusschen de Lelijen der Hervormde Kerke waaren opgewasschen, dat van der zelver daaronder verbeelde ledemaaten, eenigen met den anderen in zeer vinnig geschil raakten, gene neerslachtig of verzuft stondt, die zelf door zijne vrijster, om het verschil van gevoelen, zijn verzoek zag afwijzen, een ander weer naar den Hemel om eene goede uijtkomst verzuchte, en anderen of ter handhavinge huns gevoelens zamenspannen, of om de verschillendheijd naar elkanders bewijsreden niet willen luijsteren, zoo gaven deeze in 't land ontstaane verdeeldheden aan den Spaanschen Koning gelegenheijd, om de Nederlandsche Koe, welke zoo door eenen Spanjaard als eenen finantie bediende van Staat, ten voordeel dier twee verschillende Heeren *voorzigtiglijk* gemelkt wordt, tusschen derzelver hoornen het hoofd streelende *getrouwen raad* te geeven, van, naar het voorbeeld der Staaten van Braband, Vlaandre en Artoijs, wier wapenschilden de Spaansche Koning daarom aan zijnen buijkriem gehecht heeft, zich bij 't maaken van eenen volslaagen vreede insgelijks weer onder zijn gebied te vlijen: en waarom de nevens den Koning verbeelde Vreede haaren Olijftak aan de Nederlandsche Melkkoe te ruijken geeft. Te meer, omdat de Arminiaansche aanhang, door de Zeven Vereenigde Gewesten verspreijd en daarom door eenen zevenhoofdigen Manspersoon verbeeld, de Synodaale besluijten der Dordrechtsche Kerkvergaderinge met den voet vertradt, ja zelf de tot dus lang verknocht geweest zijnde pijlen van het vereenigde bondgenootschap scheen te willen loszaagen; 't gene zekerlijk noch zonder het omschoppen van den Melkemmer, dat is, zonder het verspillen van 's lands gelden, noch het quetsen van de Nederlandsche Melkkoe zelve niet geschieden kon. Dees zevenhoofdige aanhang is voords nog met vier blazoenschilden of tafereelen op de borst versierd. In wier eerste aan de daar rondom staande gemeente, door drie personen, verstaa, OLDENBARNEVELD, GROENEVELD en Dominus SLATIUS, een treureyndneemend Staatsspel op een tooneel of liever schavot vertoond wordt; wiens eene bedrijf, verbeeld op het tweede schild, den gesmeden aanslag van BARNEVELDS Zoon, om zijnen Gereformeerden Geloofsbroeder MAURITS, als een andere ABEL om het leeven te brengen, bevat. Op het derde schild is het tweede bedrijf of de te lastgelegde beschuldiging van OLDENBARNEVELD vertoond, van dat hy zoude hebben toegelegd, om het Staatsgezag des Lands van 't welke de kruijslings leggende bevelstaf en degen het zinnebeeld zijn, weder onder de daarboven verbeelde kroon van Spanje te hebben willen brengen. Het laatste bedrijf is op het vierde tafereel door eene Stokkebeurs, Geldzak en Nachtmaalskelk afgeschetst, als zinnebeelden hoe door den Arminiaanschen zoo Geestlijken als Wereldlijken aanhang van SLATIUS is toegelegd geworden, om zich zoo van 's lands geldmiddelen, als van de bestiering der Kerke, in 't gezigt zelf van de rondom staande zeven getabbaarde Manspersoonen, meester te maaken. Welke als de Staaten van Holland, Zeeland, Gelderland, Vriesland, Groeninge, Uijtrecht en Overyssel betekenende daarom ook de wapenschilden dier Gewesten boven hunne hoofden geplaatst hebben, en voords nog, als de Souveraijnen dier zeven Landschappen zijnde, daarom allen maar alleen hunne hoofden met hoeden eensdeels gedekt, andersdeels ieder een bloot slagzwaard, als het teken van de Hooge oppermagt ter bescherminge zoo van MAURITS stadhouderlijk bewind, als van GOMMARUS Geloofsleer in de hand hebben. Wier eersten niet alleen het veelhoofdige Arminiaandom, ter oorzaake *God d'eendragt bemint* met den voet vertrapt, maar met beyde zijne handen den bundel van zeven pijlen, nu op het punt van los te gaan, bij den anderen verknocht houdt: zijnde hierin bijgesprongen door den naast hem staanden BOGERMAN, President van het Dordrechtsche Sijnode, mids die het zevenhoofdig Arminiaandom insgelijks vertrappende, met de eene hand, even als MAURITS, den in gevaar zijnde pijlbundel van te ontsloopen niet alleen bij elkanderen vereenigd, maar met de andere door de breijdels der te Dordrecht genoomene kerkbesluijten, de monden van het getuijmelde en veelhoofdige Arminiaandom, als geringde Beeren, gebreijdeld en onder be-

dwang houdt. Over welken gelukkig te wege gebragt(en) uijtslag de bovendrijvende Geestlijken der Zeven Vereenigde Provincien MAURITS en BOGERMAN met hunne bazuijnen en verscheijdene bygestelde byspreuken eensdeels toejuijchen, andersdeels het gezuyverde licht hunner nu op den kandelaar geplaatste leer vertoonen, met welke zij voordaan, door hunne predikatien de ledemaaten der kerke moeten verlichten, die boven de Nederlandsche Koe, als eene schoone vrou met eene schaal in de hand en in haare voorige herstelde rust verbeeld, thans wederom van 's Hemels gunst en genade zeer mildlijk als voorheen bestraald en overstolpt wordt.

.. ELSEVIER.

TAALKUNDE.

Dialect van Westfriesland (vervolg van deel XIV. blz. 375). De l en r worden met elkander verwisseld in *kulk* en *kurk*, *ergel* en *elger* (een vischtuig), *ulger* en *urgel* (orgel) enz.; ook in een aantal frequentatieven, b. v.: *kokkeren* en *kokkelen* (het klokken van eene kip); — de o in dit woord is zacht; *kokkeren* met eene scherpe o is voor kok spelen, eten gereed maken — *bikkelen* en *bikkeren*, d. i.: des middags eten; *smikkelen* en *smikkeren*, d. i.: smullen, lekker eten; *hokkelen* en *hokkeren*, d. i.: zich warm kleeden — het werkwoord *hokken* beteekent koorn in garven zetten, b. v. mosterd hokken; het vetmesten van varkens noemt men *op 't hok leggen* — *smokkelen* en *smokkeren* — hiermede staat zeker in verband het algemeen gebruikelijke *smok*, *smoek*, ook *smoeg*, *smuig*, *smuif*, welke de beteekenis hebben van: stil, geheim, verscholen — b. v. »hij houdt zich smok of smoek" (bij bejaarden in het N. O. ook »smoege of smoeke lui", d. i.: stille lieden); »de eend smuigt in 't gras." — Een *smuiger* of *smuiver* is een schoorsteen, of liever stookplaats in een verborgen hoek van 't huis (dus een smooker?); ook een geheimen bedrieger noemt men *smuiger*. *Grimlach* en *glimlach*, onverschillig gebezigd, hebben eene beteekenis ten goede, maar *grim* heeft de beteekenis van grijnzen, en duidt den lach aan van een valsch mensch; *glim* (uitspraak *glijm*) is de lagchende trek op het gelaat van een goedaardig mensch, de verleden tijd van *glijmen* is *gleem*, maar het deelwoord wordt niet gebezigd. Een voortdurend lagchen duidt men aan door *gigchelen*, waarvan de g zeer sterk is (uitspr. *chichelen*); ook van dit woord wordt het deelwoord nooit gehoord.

Achter de l verwisselt men de m met de p in *gilpen* (galmen); *gulpen* en *gölpen* (golven) vertoont de p. voor f(v); »hij gölpt het naar binnen" beteekent: hij drinkt met groote teugen — »het water golpt er in": het water stroomt er bij golven in.

De w, in wr aan het begin en in rw aan het einde van een woord, wordt altijd als v(f) uitgesproken: — *vrak*, *vringen*, *vreeken*, *vrok*, *vreed* — *tarf*, *murf*. *Zwaluw* heet overel *swavel*, en *durven* in het N. O. *durren;* in *waren*, verleden tijd van *zijn*, hoort men de z, *wazen*, dat in het N. O, *wazzen* uitgesproken wordt; in *harden* wordt de d met de r verwisseld: *harren*, *uitharren* (uithouden); voor *psalm* zegt men gewoonlijk *zalm*, *zalmzingen*.

De omzetting van den uitgang *sel* in *les* is niet zeldzaam; bij bejaarden hoort men zeer dikwijls *dekkel* en *dekles* voor deksel, *witles* voor witsel, *stremles* voor stremsel, *hangles* voor hengsel; *maakles* en *makely* voor maaksel, *styveles* en *stysel* voor stijfsel, enz. Eene andere omzetting hoort men in *gurf* voor groef, *gurf* en *vurg* (groef, ploegsnêe, voor, is misschien geheel onbekend).

De m wordt zelden met andere letters verwisseld; in het N. O. hoort men soms bij bejaarden *pramen* en *prangen* in den zin van dringen, knellen. *Prangen* is bijna niet meer in gebruik dan in de uitdrukking »de nood prangt" en *pramen*, zoo als men het in het N. O. en O. nu bezigt is een werkwoord afgeleid van *praam* — eene schuit — en beteekent zooveel als boomen, d. i. met een stok (*kloet* genoemd) varen. In Zeeland (Schouwen) hoorde ik *pramen* en *prangen* in den zin van laveeren.

Het uitlaten en invoegen van letters.

De *n* van den uitgang *en* wordt nergens gehoord: *doeke*, *denke*, *geve*, *schrijve* voor doeken enz. In woorden, die op te eindigen wordt het meervoud door de s in plaats der n gevormd: *dieptes*, *hoogtes*, *gedeeltes* voor diepten enz. De verkleiningsuitgang *tje* is in de uitspraak *je* wanneer het zelfstandig naamwoord op eene n eindigt, *pje* als het zelfst. naamw. op eene m. eindigt, en gaat het op eene l of r uit, dan blijft *tje* behouden, maar nooit wordt de medeklinker verdubbeld; zoo zegt men *panje*, *manje*, *kanje* voor pannetje enz. [1]); *kompie* (*pje* is in de uitspraak *pie*) *dampie* voor, kommetje, dammetje enz.; *baltje*, *kartje* voor balletje, karretje. Heeft het zelfst. naamw. in het enkelvoud *ng*, dan wordt de *g* tot

[1]) Ook *Janje* voor een kleine jongen die Jan heet.

k versterkt en de verkleiningsuitgang *tje* verliest de *t*, ook dan wordt er geene *e* ingevoegd, bv. *rinkie*, ringetje; *dinkie*, dingetje; *gezankie*, gezangetje enz. Wanneer het zelfst. naamw. een langen klank heeft, verliest *tje* gewoonlijk de *t* of de verkleiningsuitgang wordt *ke* bv. *stoelke*, *leike*(leitje), *meidje* en *medke* voor meisje; *tuinje* en *tuinke* voor tuintje. *Tje* is vroeger veel minder in gebruik geweest dan tegenwoordig en nog heden ontdekt men, dat *tje* bij bejaarden door *ke* of *je* vervangen wordt in woorden, die met dien verkleiningsuitgang voor velen moeielijk uit te spreken zijn, bv. *schutteltje*); (schoteltje) *belke* en *belje* (belletje); *dubke* (dubbeltje); *kinje* (kinnetje); *rolje* en *rolke* (rolletje) enz. Bij vele woorden wier stamsyllabe op eene *n* eindigt, wordt de euphonische *d* uitgeworpen bv. *henne* (n) en *hoene* (n) voor hoenderen; *biene* (n) voor beenderen [1]; *dun-er*, *klein-er* (uitspr. dunner, kleiner), *fijner*, *min-er* enz, voor dunder, kleinder, enz.; nader wordt uitgesproken als het duitsche *näh* (er), naderen *näher* komen, nabij *nähbij*, bijna drukt men uit door *temet;* soms, door *al te meê;* na (achter) door *nä* (he) bv. »hij komt nä mij". *Minner* of *min-er* geeft eene hoedanigheid te kennen en *minder* duidt meer hoeveelheid of hoegrootheid aan, bv. »de zieke is nog minner dan gister"; — »hij heeft minder geld". Elders wordt gewoonlijk uitgedrukt door *ergens-aars* (ergens-anders, op eene andere plaats) ceêl in huurceêl (cedel) en êel zijn veel in gebruik; de ee in eel (edel) is zachtlang, eel met de harde ee is aal (visch). Vele woorden, die op *sel* uitgaan, verliezen in de uitspraak de d: *binsel*, *voesel*, *kneesel*, *reesel* (raadsel) enz. [2]); ook de *t* wordt niet gehoord, wanneer zij door de *s* gevolgd wordt, zoo als in *klosse* (n) voor klotsen, *bosse* (n) voor botse (n), *klusse* (n) voor klutsen, *kase* (n) voor kaatsen enz.; in de verbuiging dezer werkwoorden wordt de *t* steeds weggelaten, ik *bos*, hij *boste* enz. [3]). Het weglaten der *d* in vader en moeder (*vaar* en *moer*) dat in het N. O. bij bejaarden in gebruik is, wordt voor onbeschaafd gehouden; *taat* en *mem* is meer in gebruik; *broêr* en *broeder* zijn in W. F. zeer onderscheiden, *broer* geeft een graad van bloedverwantschap te kennen, maar *broeder* is een zakkoek, een dun mengsel van water, of melk, of hui en grutten-(boekweiten) meel in een zak gekookt en gewoonlijk zonder gest. Een meer taai mengsel van die deelen, doch met gest toebereid, in een pot of pan gebakken, heet hier *dikkoek* [de klemtoon op koek!]. Broedertjes of poffertjes noemt men hier *bollebuisjes*. De *ng* wordt weggelaten in *aarf* en *aarlef* (anderhalf), *aars*, anders; *joôn*, jongen, soms ook *slaan* voor slagten. Voor de *k* wordt dikwijls de *l* weggelaten: *zuk* en *zok* voor zulk; *huk* voor hulk en hurk. Voor sedert, sints, hoort men meestal *seit* of *sit*; voor terwijl zegt men *twijst*. Ochtend verliest de t (*ochend*) en *goede* (n) in goeden avond verliest geheel zijn klank, men zegt overal *gemörgen*, *gendag*, *gneevend* (goeden avond), *gnacht* (goeden nacht).

J. SLÓK WZ.

(*Wordt vervolgd*).

[1]) Vischgraten, doodsbeenderen, menschenvoeten, alles wordt aangeduid door *biene* (n): bv. *vis*(ch)-*biene* enz.

[2]) De *s* wordt in deze woorden sterk uitgesproken.

[3]) *Klis-* of *kles*wortelen wordt onverschillig gebezigd, maar op zich zelf is *kle* (t) *s* een tusschenwerpsel: „kles! daar lag het" (ook *klesnat* voor doornat) en *klis* eene zeer onzindelijke morsige vrouw.

Drinkuitsma-state. Deze state ligt of lag althans in de vorige eeuw bij het dorp Goutum in Leeuwarderadeel (*Tegenw. staat der Ver. Nederl.*, dl. XIV. bl. 9). Hoe komt zij aan dien wonderlijken naam?

Scoensken harinc (Schoonsken haring). In een keurboek van Leiden van 1360 leest men:

»Wie ander harinc te coop helde, dan »*scoensken harinc*, dair sel hi een *teken up* »*hebben*, *wit ende roet* (rood) — als openbair-»lic dattet kenlic is. — die des niet en »dede, verbeurde den harinc ende xxii ß. — »ende wat harinc verbeurt worde, die sel »men int gasthuus draghen — hierof die »graue x ß; die borchgraue v ß, die stede »v ß. ende die scout ii ß."

Men vraagt wat men door *scoensken* verstaat, en welke soort van haring hiermede bedoeld wordt?

Kan hiermede in verband staan, dat de nieuwe haring thans met eene bloem (oost-indische kers) in den bek, verkocht wordt?

.. R. E.

Spelling. Nederlandsche plaatsnamen. De *Navorscher* is geen recenserend tijdschrift. Worden er nu en dan boeken in aangekondigd, het zijn altijd goede boeken, die handelen over de vakken waartoe de onderwerpen in dit tijdschrift ter sprake gebragt voor het grootste deel behooren of die daarmede in verband staan, boeken, die, zij mogen het eene en andere te wenschen overlaten, toch aanbevelens waardig zijn. Ik vertrouw echter, dat onze lezers het mij ten goede zullen houden, dat ik voor eene enkele maal van die gewoonte afwijk en hun verslag geef van een boek, dat geene aanbeveling verdient, namelijk

van de *Lijst van nederlandsche plaatsnamen, naar de nieuwere regelen gespeld. Uitgegeven door de letterkundige afdeeling der koninklijke akademie van wetenschappen.* Amst. 1864.

Wanneer een bijzonder persoon een boek uitgeeft, dat zonder waarde is of dat zoo groote gebreken heeft dat deze tegen het goede dat er in gevonden wordt rijkelijk opwegen, mag de *Navorscher* daaromtrent het stilzwijgen bewaren. Het boek toch, al maakt het misschien gedurende korten tijd eenigen opgang, zal spoedig genoeg erkend worden voor hetgeen het is, en het grootste kwaad dat het sticht, is veeltijds, dat sommigen er een paar gulden voor uitgeven, die zij nuttiger hadden kunnen besteden. Maar wanneer de Akademie van wetenschappen zulk een boek uitgeeft, is het eene zaak van anderen aard. Wij leven in een land, waar rangen en titels alles afdoen, en waar men het zonder deze niet verre brengt. Is de naam van den schrijver met een of meer titels gewapend, zijn werk wordt er beter om ontvangen. Komt een boek uit de pen van eenen hoogleeraar, het wordt met diepen eerbied aangestaard. Is het, eindelijk, door de Koninklijke Akademie in de wereld gezonden, door de uitverkorenen uit allen die in de wetenschap eenen hoogen rang bekleeden, dan geldt het als autoriteit. Neemt men buitenslands de moeite, den stand der wetenschap in Nederland te onderzoeken, dan zullen het de werken van sommige der meest bekende schrijvers, maar in de eerste plaats de werken der Akademie zijn die bij dat onderzoek ten grondslag gelegd worden. De Akademie moet dus, hare eer en de eer van het vaderland eischen het, iets goeds leveren, en waar zij in plaats daarvan iets zeer gebrekkigs levert, is het noodig dat dit opgemerkt en bekend gemaakt wordt.

Vooral is het noodig ten opzigte van dit boek. Het heeft zijn ontstaan te danken, zoo als het *Voorbericht* ons leert, aan »een verzoek van Z. Exc. den Minister van oorlog om inlichtingen te bekomen over de spelling van eenige namen van steden, dorpen en gehuchten in Nederland.” De Afdeeling voldeed niet alleen aan dit verzoek; zij deed meer, zij strekte haar onderzoek uit tot de namen van alle de steden en dorpen en een groot deel der gehuchten en gaf daarvan deze lijst. De spelling der namen is dus op verzoek van eenen der ministers vastgesteld. Het gevolg zal zijn, dat die spelling niet alleen bij dit, maar ook bij de overige ministeriën wordt aangenomen. De besturen van provinciën, van gemeenten, de regterlijke ambtenaren en allen die met hen in betrekking staan, zullen zich verpligt rekenen die spelling te gebruiken. Voor de onderwijzers op de lagere scholen zal de lijst, op verzoek van de regering door het hoogste wetenschappelijke collegie opgemaakt, een orakel zijn. Zoo zal het niet lang duren, of de spelling der plaatsnamen, door de Akademie verkozen, is in geheel Nederland ingevoerd. De Akademie heeft dit zonder twijfel vooruitgezien, zoowel als ieder ander. Maar zij was daarom dan ook verpligt geweest, eene lijst te geven, waarop althans niet zeer veel aan te merken viel. Zij heeft er eene geleverd, die — het hooge woord moet er uit, — zeer gebrekkig is.

De Secretaris der Afdeeling verwijst in het *Voorbericht* de lezers van dit boek naar het vierde, vijfde en zesde deel der *Verslagen en Mededeelingen,* waar rapporten te vinden zijn omtrent dit onderwerp uitgebragt. Bij het oordeelen over dit boek hadden deze mij waarschijnlijk wel van dienst kunnen zijn. Maar ik heb ze niet gelezen, ik heb ze niet willen lezen eer ik dit schreef. Want ik weet, dat men weinig dank behaalt, wanneer men het waagt een ongunstig oordeel uit te spreken over het werk van hen, die naar het gevoelen van het algemeen boven het bereik der kritiek staan. Het heugt mij nog, welk een kreet er opging, welke beschuldigingen en vermoedens men hoorde, toen JONCKBLOET het waagde een ellendig boek van LULOFS in den *Gids* ten toon te stellen, hoewel hij niets zeide wat hij niet ook bewees. Het heugt mij ook nog, hoe, toen het Instituut een roemloozen dood gestorven was, dien het, de tweede klasse althans, dubbel verdiend had, de minister THORBECKE een Wandaal en allen die zijn besluit goedkeurden vijanden van wetenschap en verlichting geheeten werden. En het is hier te lande sedert dien tijd in dit opzigt iets, maar toch nog niet veel beter geworden. Wat de Akademie geeft moet goed, moet voortreffelijk zijn, en wie het ontkent, loopt gevaar van pedanterie of van hatelijkheid beschuldigd te worden. De eerste beschuldiging zal ik mij, als het wezen moet, getroosten: de laatste werp ik verre van mij. Ik heb niets tegen de leden der Akademie; integendeel ik houd ze voor mannen van kennis en bekwaamheid in verschillende vakken, er zijn velen onder hen voor wie ik hooge achting heb, sommigen die ik tot mijne vrienden reken. Ik wil zelfs den schijn niet hebben, dat ik dezen of genen van hen onaangename waarheden wensch te zeggen, en daarom heb ik de rapporten ongelezen gelaten, waarin ik misschien vermeld zou gevonden hebben,

wie hunner zich meer bijzonder met dit werk hebben bezig gehouden. Ik voer geenen strijd tegen personen. Wat ik wil is eenvoudig dit: waarschuwen tegen een boek, dat den volke als wetboek van spelling in handen zal gegeven worden, maar dat er geheel ongeschikt voor is, een boek, dat dienen moet om eene verbeterde spelling in te voeren, maar waardoor meer bedorven dan verbeterd zou worden.

Er zouden naar aanleiding van de spelling der namen op deze lijst en de daarbij gevoegde aanteekeningen eene menigte vragen te doen zijn, die de Afdeeling misschien niet alle even gemakkelijk zou kunnen beantwoorden. B. v. met welk regt op blz. 47 *Siegerswoude* met *ie* geschreven wordt? In het Friesch en ook in goed Hollandsch schrijft men in de namen, die met *sigi* (tegenw. *zege*) zamengesteld zijn, geen *ie*, maar *i*: men schrijft *Siger*, *Sibold*, *Siwart* of *Sivaart*. De laatste naam wordt in Noordholland geschreven en uitgesproken *Sijvert*.

Men zou kunnen vragen aan de Afdeeling, die, op dezelfde bl., *Rauwerd* (gem. Rauwenderhem) schrijft en niet *Raard*, »om het te onderscheiden van Raard bij Dokkum en de naamsafleiding", of zij dan inderdaad meent, dat de beide plaatsnamen eenen verschillenden oorsprong hebben? *Raard* is zamentrekking van *Rawerd*, even als *Baard* van *Bawerd*, *Hennaard* van *Hennawerd*, *Britsaard* van *Britsawerd*, en *Rauwerd* is ook niets anders dan *Rawerd*, waarin om den wille der *w* eene *u* is ingevoegd. Reeds de *Tegenwoordige staat* had haar uit den droom kunnen helpen, die het dorp in Westdongeradeel bij afwisseling *Raard* en *Rauwerd* noemt. Nog beter misschien het *Charterboek* van SCHWARZENBERG: het komt mij althans waarschijnlijk voor, dat wij *Rawerth*, dat daar in 1389 genoemd wordt [1]) niet in Rauwerdehem, maar in Westdongeradeel te zoeken hebben.

Men zou kunnen vragen, waarom de Afdeeling, die somtijds varianten opgeeft welke niets dan eenvoudige zamentrekkingen zijn, bij *Augsbuurt*, bl. 46, de variant *Augsbuur* niet heeft opgegeven. Zoo vindt men het dorp genoemd in den *Tegenwoordigen staat* (een boek door de Afdeeling dikwijls aangehaald, en met reden, want voor Friesland althans is het zeer naauwkeurig,) zoo heb ik het in die provincie altijd hooren noemen. Er is vóór die spelling ook wel iets te zeggen. Ik geloof niet dat *buurt* een friesch woord is. Wel vindt men het reeds bij GIJSBERT JAPICX, doch deze heeft wel eens meer een woord dat niet oorspronkelijk Friesch, maar uit Holland naar Friesland overgewaaid was. Wanneer wij spreken van de bij elkander staande huizen of, zoo als men dat wel eens noemt, de kom van het dorp, noemen wij die *de buurt*, eigenlijk *het gebuurte*. De Friezen echter gebruiken in dat geval geen collectivum, maar een meervoud, en zeggen *de buren*, d. i. *de huizen*. Nevens eene menigte namen met *buren*, vindt men in Friesland dan ook slechts weinig namen met *buurt* zamengesteld, en deze zijn hoogstwaarschijnlijk uit lateren tijd. Een bewijs daarvan is o. a. dat zij niet meer, als de meeste oude steden en dorpen, naar eenen persoon genoemd zijn, maar naar de plaatselijke gesteldheid, b. v. naar een adellijk huis, eene kerk, eenen molen, eene brug of iets dergelijks, nevens welke zij gelegen waren. *Augsbuurt* zou dus, en ook hierom is het niet waarschijnlijk dat de naam met *t* moet geschreven worden, eene uitzondering op de regel zijn. *Augsbuur* daarentegen heeft niets tegen zich. *Buur* beteekent woning, en men vindt meer plaatsnamen, al zijn het er niet zeer veel, waarvan dit woord het laatste deel uitmaakt.

Men zou kunnen vragen naar het bewijs van hetgeen de Afdeeling bl. 38 zegt, dat HUNNO dezelfde naam is als ONNO, OENE. Dat het mogelijk is, ontken ik niet. Om het echter voor zeker, of ook slechts voor waarschijnlijk te houden, heb ik meer noodig dan de autoriteit der Akademie.

Verder: op wat grond de Akademie, ten bewijze dat *Dokknm* met de letter *k* geschreven moet worden, beweert, dat die naam het woord *dok* (haven) bevat (bl. 45). Mij komt die afleiding, om niet meer te zeggen, ten hoogsten onwaarschijnlijk voor. In het leven van LUDGERUS door ALTFRIDUS heet de stad *Doccinga* en in de 9[e] eeuw *Dockynchirica*, en ik ben het volkomen eens met een lid der Akademie, den heer VAN DEN BERGH, die reeds twaalf jaren geleden zeide (*Middelned. Geographie*, bl. 138), »men heeft den naam van een *dok* willen afleiden, dat daar zou geweest zijn, doch dit is grammatisch onjuist, het beteekent het ga of de kerk van DOCKO, dat den genitivus op *in* vormt en zoo ik meen de latere naam DOEKE is." Of de oude Friezen het woord *dok* gekend hebben weet ik niet: bij oude hollandsche schrijvers herinner ik mij niet het gevonden te hebben en in het Angelsaksisch schijnt het ook niet voor te komen, althans BOSWORTH geeft het niet op, en dit geeft wel aanleiding om er aan te twijfelen. Maar gesteld dat zij het gekend hebben, dan zal het toch wel sterk gedeclineerd zijn geworden. Daarenboven, in de *Traditiones*

[1]) Indien *Runwerde* in de *Traditiones Fuldenses* inderdaad Rauwerd is, wat altoos eenigzins onzeker blijft, dan twijfel ik niet of het is daar verkeerd geschreven.

Fuldenses vinden wij *Tochingen*, dat is *Doccingheim*, want de *d* van het woord is bij den Duitscher *t* geworden, en van *en* voor *heim* zijn voorbeelden in overvloed aan te wijzen. Maar *heim* beteekent *erf*, de plek gronds waar het huis op staat. Het is dus zeer verklaarbaar, dat eene plaats den naam draagt van het erf van Dokke of van den zoon van Dokke; maar *het erf van het dok* zou immers louter onzin zijn?

Men zou verder kunnen vragen, wat de Afdeeling bewogen heeft, *Delftshaven* (met *t*) te schrijven. Of neen, men behoeft dat niet te vragen, want eene aanteekening zegt ons: »de oorsprong van den naam ligt in de aloude betrekking der plaats tot Delft, waarvan zij de haven uitmaakt. Er bestaat geen reden, om door het weglaten van de *t* dien oorsprong te verduisteren." Waarlijk eene allervreemdste redenering. De oude naam der stad is *Delf*. Maar later heeft men er eene *t* aan toegevoegd, die er niet bij behoort. Nu is de spelling van dien naam met *t* zoo algemeen in gebruik, dat de Afdeeling meent, daarin geene verandering te moeten brengen. Tot zoo verre gaat het goed. Maar nu! Indien de Afdeeling nog maar wilde, dat wij niet meer *nicht* en *gracht* zouden uitspreken en schrijven, maar *nift* en *graft*, om toch vooral niet te vergeten, dat zij met *neef* en *graven* in verband staan, wij zouden moeten erkennen, dat die vormen goed zijn, dat zij in vroegeren tijd in gebruik zijn geweest, en er alleen dit tegen kunnen hebben, dat zij nu in het geheel niet meer in gebruik zijn. Maar *Delftshaven*, wat de Afdeeling ons wil opdringen, opdat wij ons in den oorsprong van het woord niet zouden vergissen, en *delftsch* en *Delftenaar*, zoo als wij dan om den wille der eenparigheid ook zouden moeten zeggen, zijn niet alleen niet in gebruik, maar zijn daarenboven nooit in gebruik geweest, en zijn, wat nog het ergste is, slechte woordvormen, die niet verdienen in gebruik te komen. De Afdeeling slacht hier den kok, die bij ongeluk de kalfsvleeschpasteitjes met zout bedorven heeft, en nu met opzet de kalfscarbonnaden te sterk zout, om de gasten te herinneren, dat het van hetzelfde vleesch is, wat zij zoo even met lange tanden gegeten hebben. Maar even veel moeite als hij heeft, om hunne tongen aan zijnen zouten kost te gewennen, zal de Afdeeling, ik voorspel het haar, hebben, om ons haar *Delftshaven*. *delftsch* en *Delftenaar* smakelijk te maken.

Men zou nog vrij wat meer kunnen vragen. Ik wil mij echter met die bijzaken niet langer ophouden, en mij tot de hoofdzaak bepalen. Wat de Afdeeling met dit boek gewild heeft, verklaren ons de laatste woorden van het Voorbericht: »Zij vleit zich, dat hare pogingen, om de spelling der plaatsnamen niet aan willekeur prijs te geven, gunstig opgenomen mogen worden, en het gewenschte gevolg hebben zullen." Ik twijfel er aan, of die pogingen zoo gunstig opgenomen zullen worden, althans door hen, die de lijst met eenige aandacht doorloopen. Immers wat baat het ons, of wij van de willekeur van ik weet niet wie verlost worden, om overgeleverd te worden aan de willekeur der Akademie. Mij dunkt het verschilt niet veel, of men van de kat gebeten wordt of van den kater. Willekeur en inconsequentie zijn de voornaamste kenmerken van dit boek. Ik zal een aantal proeven laten volgen, groot genoeg, om onze lezers te overtuigen, dat ik niet te veel zeg.

Op de eerste bladzijde lezen wij: »in het algemeen heeft de Afdeeling den regel aangenomen, dat de namen der plaatsen de gewone regelen der spelling moeten volgen." De titel leert ons verder dat op deze lijst de plaatsnamen »naar de nieuwere regelen" gespeld zijn. Het zou goed geweest zijn, indien de Secretaris in het Voorbericht met een enkel woord gezegd had, welke »nieuwere regelen" men gevolgd heeft, die van SIEGENBEEK of die van dr. TE WINKEL in zijne *Grondbeginselen der nederlandsche spelling*, Leiden 1863. Nu laat men er den lezer naar raden, en wat nog het ergste is, men geeft hem een raadsel op als dat van SIMSON, dat onmogelijk te raden is, zoo de Akademie zich de oplossing niet laat ontvallen. Leefde SIEGENBEEK nog, dan zou men meenen, dat de Afdeeling, om beide heeren te vriend te houden, beurtelings het gezag van den eenen en van den anderen geëerbiedigd, maar toch eene enkele maal, om te toonen dat zij ook eens haren eigenen weg wilde gaan, het gezag van beide verworpen had.

Wij vinden hier vier verschillende gevallen.

1°. Men houdt zich nu eens aan SIEGENBEEK, dan eens aan TE WINKEL.

Ik heb gemeend dit op te merken, toen ik bl. 9 las Mennonitenbuurt en bl. 39 Mennonietenbuurt. Want TE WINKEL zegt (a. w. bl. 23) dat de redactie van het *Woordenboek* voornemens is, de volle *ie* te bezigen in de achtervoegsels *-ief*, *-iek* en *-iet*, zoolang die den klemtoon behouden, ook dan wanneer *ie* op het einde der lettergreep komt, b. v. in *motie-ven*, *substantieven*, *fabrie ken*, *Israelie-ten*, *Mennonie-ten*." SIEGENBEEK daarentegen gebruikte hier de enkele *i*: hij schreef: *Israëliten*, *Leviten*.

Men weet, dat SIEGENBEEK over woorden als *lagchen*, *ligchaam*, *pragchen* enz. spre-

kende, zich zeer voorzigtig uitlaat, maar ten slotte toch aan de spelling met *gch* de voorkeur geeft. Ook voor de redactie van het *Woordenboek* schijnt hier de beslissing nog al moeielijk geweest te zijn: althans zij zegt (TE WINKEL a. w. bl. 29), dat zij lang in bedenking gestaan heeft bij de vraag »moet de *ch* na kort afgebroken klinkers al of niet verdubbeld worden, en zoo ja, hoe dan." Eindelijk verklaarde zij zich voor de enkele *ch*. »Er schoot niet anders over dan van twee gebruikelijke schrijfwijzen de minst gebrekkige te kiezen, die dan ook het langst en algemeenst in gebruik is geweest." De Afdeeling heeft goed gevonden met TE WINKEL te spellen *Lochem* (bl. 56), *Echel* (bl. 81) en *Vechel* (bl. 76), ofschoon zij die namen ook met *gch* had gespeld gevonden en *Egchel* en *Vegchel* zelfs door de gemeentebesturen waren opgegeven. Bij den laatsten dezer namen vinden wij in eene aanteekening vermeld, dat de Afdeeling dien met de enkele *ch* schrijft omdat dit »de oudste spelling," is. Mij dunkt dat dit argument hier weinig ter zake doet. Want omtrent de uitspraak van den naam bestaat geen verschil. Of men met de Afdeeling schrijft *Vechel* of met het gemeentebestuur *Vegchel* of met een charter van 1207 *Vegghele* (V. D. BERGH, *Mnl. Geogr.*, bl. 236), al die verschillende schrijfwijzen moeten dienen om ééne en dezelfde uitspraak uit te drukken. Immers had de Afdeeling gemeend, dat men in 1207 *Veggel* heeft uitgesproken, dan zou zij die spelling wel in hare tweede kolom hebben opgenomen. Er moest hier alleen beslist worden, of na eene korte opene vokaal *ch* of *gch* behoorde geschreven te worden. De Afdeeling besliste hier volgens het gevoelen van TE WINKEL. Doch bij *Tjugchem* (bl. 104), *Ugchelen* (bl. 59), en *Megchelen* (bl. 56), hield zij zich aan SIEGENBEEK en handhaafde de *gch*.

2°. SIEGENBEEKS haan kraait koning.

Als voorbeelden hiervan zal het voldoende zijn te wijzen op *Poederooijen* (bl. 58), *Wadenooijen* (bl. 60), *Eijerland* (bl. 5). Het is opmerkelijk dat deze spelling behouden wordt. Het is toch van algemeene bekendheid, dat, hoeveel verschil er omtrent de spelling van dergelijke woorden ook moge bestaan, niemand die er over nagedacht heeft, de *ij* verkiest. Er zijn er die de *i*, er zijn er die de *y* gebruiken, er zijn er zelfs die de *j* wenschen gebruikt te zien. Maar de spelling met *ij* behoort tot de antiquiteiten: zij wordt nog gevolgd door hen, die de woorden blijven schrijven zoo als zij dit op de school geleerd hebben en door hen, die meenen dat men zich in allen deele aan de door SIEGENBEEK voorgeschrevene spelling moet houden, maar door niemand anders.

3°. D^r. TE WINKELS gezag wordt erkend.

Wij vinden b. v. op bl. 46 *Kollumer* en op bl. 12 *Pettemer* met ééne *m*, maar op bl. 6 *Haarlemmermeer* met twee.

In het geheele boekje van d^r. TE WINKEL is mij geene enkele stelling voorgekomen, zoo vreemd en zoo onhoudbaar als de volgende. Nadat er gezegd is, dat de verdubbeling van eenen medeklinker onnoodig is na toonlooze klinkers en men dus schrijven moet *botteriken*, *perziken*, *monniken*, *kieviten*, *diemiten*, *Gorkumer*, *Dokkumer*, *Bergumer*, wordt er bijgevoegd: »het gezegde is natuurlijk niet toepasselijk op *Arnhemmer*, *Haarlemmer* enz., waarin de tweede lettergreep, hoewel zwak van toon, toch niet toonloos wordt uitgesproken, en de *e*, hoe kort ook, toch den scherpen *è*-klank behoudt." Ik heb altijd hooren uitspreken *Haarlem* en *Arnhem* (of liever *Arnem* of *Aarnem*, want de *h* in dien naam wordt gewoonlijk weggelaten) met toonlooze *e*. Te Amsterdam, waar die namen nog al eens genoemd worden en waar men eenen Haarlemerdijk, Haarlemersluis, Haarlemerplein en Haarlemer Houttuinen heeft, en in Noordholland benoorden het IJ spreekt ieder zoo. En indien er zijn (en ik wil gaarne gelooven dat d^r. TE WINKEL goed gehoord heeft) die *Haarlèm* met scherpe *e* zeggen, dan is dit wanspraak, die niet tot regel mag verheven worden. Immers, wanneer aan een woord van twee lettergrepen, welks eerste den klemtoon heeft, eene lettergreep met toonloozen klinker wordt toegevoegd, op welke lettergreep zal dan, indien het noodig is, een zwakkere klemtoon vallen? Heeft de tweede eenen korten of langen klinker of eenen tweeklank, dan op deze; maar heeft zij eenen toonloozen klinker dan op de derde. Zoo zegt men *hárnássen*, *boódschâppen*, *bísdómmen*, maar *kóningén*, *édelén*, *vónnissén*. Daar men nu ook zegt *Haárlemér* en niet *Haárlémmer*, blijkt het, dat de *e* in de tweede lettergreep van dit woord toonloos is. Bovendien, wanneer in eenen plaatsnaam van twee lettergrepen de eerste den klemtoon heeft, spreekt ons volk de vocaal der laatste gaarne toonloos uit. Heeft die laatste lettergreep eenen langen klinker of tweeklank, of eenen korten klinker door twee medeklinkers gevolgd, dan moet het dien dikwijls dulden, ofschoon het allerlei middelen te baat neemt om dien in eenen toonloozen om te zetten. Zoo verandert het *Utrecht* en *Mijdrecht* in *Uitert* en *Meiert*, *Niedorp* en *Ransdorp* in *Nierop* en *Rarop*, *Bolsward* in *Boalsert*, *Bafloo* in *Baffelt*: het werpt de laatste lettergreep weg, als in *Zweel* en *Grol* voor *Zweeloo* en *Groenloo*, of

brengt integendeel den vollen klemtoon op die laatste lettergreep over, als in *Tietjérk* en *Ursém*. Maar eenen korten klinker door slechts éénen medeklinker gevolgd, duldt het in de laatste lettergreep van zulke woorden niet gemakkelijk: het verandert dezen zoo spoedig mogelijk in eenen toonloozen. Men zal ook niet veel zulke namen vinden, in welker laatste lettergreep een andere dan een toonlooze klinker wordt gehoord. In al de zamenstellingen met *heim* is de tweeklank verdwenen, en daar de nu kort geworden klinker slechts door éénen medeklinker gevolgd werd, kon hij nergens stand houden, maar moest overal, ook in *Haarlem* en *Arnhem*, voor eenen toonloozen klinker plaats maken, behalve in die namen waar de klemtoon er op werd overgebragt, als *Ursém*, *Etershém*.

Ook bij de keuze tusschen de enkele en dubbele *s* heeft men zich aan dr. TE WINKEL gehouden. Men schrijft *IJselmonde* (bl. 26), *IJselstein* (bl. 43), *Heesel* (bl. 54), *Huisen* (bl. 55), enz. SIEGENBEEK gebruikte hier de dubbele *s*, hij schreef *Pruissen*, *IJssel*. Toch schijnt men er tegen op gezien te hebben, den ouden wetgever op het gebied der taal overal ongehoorzaam te zijn. 't Is zeker daarom, dat wij de dubbele *s* nu en dan nog eens ontmoeten, b. v. op bl. 21, *Krimpen aan den IJssel*, bl. 22, *Nieuwerkerk aan den IJssel*, bl. 23. *Ouderkerk aan den IJssel*.

4°. SIEGENBEEK en TE WINKEL beide worden in het ongelijk gesteld.

Dit geschiedt, wanneer de Afdeeling van de zoo even vermelde regel omtrent de *s* afwijkt en (bl. 59 en 60) *Vaassen* en *Veessen* schrijft. Zij doet dit niet uit onnaauwkeurigheid. Neen, bij den eersten dezer namen vinden wij de aanteekening: »de spelling *Vasen* zou misschien tot eene valsche uitspraak leiden." Hoe dat mogelijk is begrijp ik niet. Want *Vasen* kan slechts op ééne wijze uitgesproken worden. Immers de Academie heeft overal waar de *s* als *z* uitgesproken wordt die letter door de *z* vervangen, en hoe iemand die Hollandsch lezen kan zich bij het uitspreken van dit woord op eene andere wijze zou kunnen vergissen, zie ik niet. Maar wat ik wel zie, is, dat men zoo schrijvende en de regelen van SIEGENBEEK en die van TE WINKEL verwerpt. Want wie *Vaassen* schrijft, moet, zal hij althans consequent zijn, ook schrijven *braassem;* maar deze schrijfwijze wordt en door SIEGENBEEK en door TE WINKEL afgekeurd. Men zie den eersten, *Verh. over de spelling*, 4°. dr. bl. 193, den laatsten, a. w. bl. 32

De namen van plaatsen, zegt de Afdeeling, behooren de gewone regelen der spelling te volgen. Zij heeft daarom voor een aantal namen eene andere spelling voorgeslagen dan die tot nu toe gevolgd werd, zonder dat de uitspraak van den naam daardoor veranderd wordt. Zoo heeft zij b. v. begrepen, dat de *x* in nederlandsche namen niet te huis behoort en die overal in *ks* veranderd. Zij wil, dat wij schrijven *Akswijk*, *Nibbikswoud*, *Boksmeer*, *Bokstel*, *Aksel*, *Eekst*, *Saaksum*. Maar zie, *Boxum* vinden wij onveranderd gelaten, met deze aanteekening daarnevens: »de *x* schijnt wegens het nimmer weifelend gebruik toegelaten te moeten worden." Maar weifelt dat gebruik dan ten opzigte van *Boxmeer* en *Axel?* Ik herinner mij niet, die ooit met *ks* geschreven te hebben gezien. Weifelt het ten opzigte van *Laaxum*, *Waaxens* en *Exmorra?* Of wil misschien de Afdeeling in deze laatste drie namen de *x* behouden? Wij weten het niet: want aangaande Friesland is deze lijst bitter schraal. Terwijl van andere provinciën alle steden en dorpen en nog een aantal gehuchten daarenboven in alphabetische orde werden opgenoemd, zijn van deze provincie »de *gehuchten* en *buurten*" (de Friezen zullen groote oogen opzetten als zij o. a. Drachten, Oldeboorn en Akkrum daaronder gerangschikt zien) »geplaatst onder de gemeente waartoe zij behooren," en dat in zoo kleinen getale, dat sommige gemeenten b. v. Haskerland en Westdongeradeel in het geheel niet vermeld, en onder Wonseradeel met zijne zes en twintig dorpen en vele gehuchten slechts vier, onder Wijmbritseradeel met zijne acht en twintig dorpen slechts drie namen genoemd worden.

De *th* is een medeklinker, dien onze taal reeds sedert lang niet meer bezit. De spelling van den nieuweren tijd duldt hem nog bij uitzondering in een paar woorden aan het begin der lettergreep, maar aan het einde daarvan nergens. Het is zeker daarom, dat de Afdeeling *Leut* en *Lobit* (bl. 56) zonder *h* schrijft. Maar waarom behoudt zij dan de *th* in *Lith* (bl. 74), *Reuth* (bl. 75), *Nuth* (bl. 87), *Puth*, *Raath* (bl. 88), *het Rooth* (bl. 89)?

De *j*, die in *Anjum*, *Donjum*, *Pinjum* en *Kornjum* geschreven wordt, en die de Afdeeling, al komt geen dezer namen op hare lijst voor, er zeker ook wel in schrijven zal, zou ons de spelling *Dojum* doen verwachten, indien niet *Poederooijen*, waar wij reeds kennis mede gemaakt hebben, ons voor *Dooijum* deed vreezen. Doch neen, noch het eene, noch het andere; 't moet *Doyem* zijn, zegt de Afdeeling. Dus ook *Bayem*, *Hiyem* (of *Hyem?*), *Goyem*, *Hayem?* Dus ook — want plaatsnamen en alle andere woorden volgen dezelfde regelen — dus ook *oyevaar?*

Waar eene *z* uitgesproken wordt, wil de Afdeeling, dat deze en niet de *s* geschreven

worde, en men heeft om die reden in verscheidene namen eene kleine verandering gebragt. Doch waarom dan in den eenen veranderd, in den anderen niet? Waarom b.v. *Terzool* met *z*, maar *Peasens* met *s*? De vraag, of het goed is deze operatie op friesche namen toe te passen, moet ik nu laten rusten, maar vindt men dat goed, dan moet men, heeft men eenmaal A gezegd, ook B zeggen. In *Tersool* en *Peasens* wordt de letter op dezelfde wijze uitgesproken: zij behoort dan ook op dezelfde wijze geschreven te worden.

De Afdeeling gaat nog verder. Niet alleen in het midden van friesche namen, waar soms de zachtere klank gehoord wordt, wil zij de *z* schrijven, maar ook aan het begin daarvan, waar de *s* altijd scherp wordt uitgesproken. Wij zien dit in *Zurig* (bl. 48). Jammer, dat de lijst wat Friesland betreft zoo onvolledig is, anders zouden wij er (indien althans de Afdeeling hier, tegen hare gewoonte, consequent was) ook *Zumeer*, *Zuwoude* en *Zormorra* op zien prijken, namen die geen Fries uit kan spreken. Want die namen beteekenen *Zuidermeer*, *Zuiderwoude*, *Zuidermorra* even als *Surig*, *Zuiderig;* het eerste deel der zamenstelling is in alle hetzelfde.

Op bl. 20 heeft men de *t* van *Ellewoutsdijk* in *d* veranderd, omdat de oorsprong van den naam dat vordert. Maar vordert dezelfde reden niet, dat men met *Barwoutswaarder*, wat de Afdeeling onveranderd laat staan, even zoo doe? *Barwoudswaarder* wordt, volgens den *Tegenw. staat*, ook *Barreboswaarder* genoemd, een bewijs dat men er eene zamenstelling met *woud* in ziet. Of mogt dit niets zijn dan eene woordspeling, zoo als men er meer aantreft, en de naam van het dorp eene zamenstelling met den persoonsnaam BARWOUD, ook in dat geval behoort die met *d* en niet met *t* geschreven te worden.

Kabauw (bl. 36) en *Longerhouw* (bl. 48) moeten zich het verlies der laatste letter getroosten. Ook *Grouw?* De lijst geeft daarop geen antwoord. Wel zien wij, dat *ter Gou* (bl. 19) ook zonder *w* geschreven wordt. Maar indien ergens, dan is het bij de Akademie waar, geen regel zonder uitzondering. Hier heeft die uitzondering plaats ten gunste van het dorp *Wouw* (bl. 77). En toch zou ik meenen, dat indien er één naam is die zonder *w* geschreven moet worden, het deze zal zijn. De oorsprong en beteekenis en van blijken uit den ouden vorm *Woude*. En ieder weet, dat wanneer wij *zoude*, *koude*, *Abkoude*, *Schellingwoude* afkorten, wij *zou*, *kou*, *Abkou*, *Schellingwou* schrijven zonder *w*. Derhalve ook *Wou*, niet *Wouw*.

Ik had niet gedacht, dat de Akademie ons eene zoo barbaarsche spelling zou aanbieden, als *Tzum* en *Tzummarum* (bl. 45). De uitspraak van dergelijke namen met onze letters geheel juist uit te drukken, is niet mogelijk. Wij zien dan ook, dat men het op allerlei wijze beproefd heeft. Wij vinden ze in stukken van vroegeren tijd met *tj*, *ts*, *tz*, *tzi*, *tzj*, ja zelfs met *zt* geschreven. De Akademie heeft daaruit de *tz* gekozen. Hare schrijfwijze verdient echter om meer dan eene reden afkeuring. Vooreerst wordt de *j* in de uitspraak gehoord. Ten anderen is het eene letter, die reeds van den beginne af in deze woorden aanwezig is geweest. Ik meen mij te herinneren, dat ik het eerstgemelde dorp in een stuk van vroegeren tijd *Tjommehem*, d. i. het erf van TJOMME, genoemd heb gevonden, en de persoonsnaam TJOMME is door assimilatie en verkorting uit THIODMAR ontstaan. Van den naam van het andere is mij geen oudere vorm bekend; doch er is geen twijfel aan, of deze is *Thiodmarheim*. De *i* of *j* moet dus noodzakelijk in deze namen geschreven worden. Eindelijk, de *z* achter de *t* uit te spreken, is bijna niet mogelijk, en de Friezen vermoeien zich ook niet met vruchtelooze pogingen om dit te doen. De spelling, die het naast aan de uitspraak komt, zou zeker zijn *Tsjum*, *Tsjummarum*. Doch deze spelling geeft de uitspraak ook niet geheel juist weder, zij brengt ons van het spoor bij het zoeken naar den oorsprong der namen, waaraan de *s* vreemd is, en zij strijdt tegen de gewoonte der Friezen, die in dergelijke woorden *tj* schrijven. Om al deze redenen te zamen zou ik de spelling met *tj* verkiezen. De Afdeeling heeft die spelling behouden in *Tjalleberd* (andere plaatsen in Friesland met *tj* ontbreken op de lijst) en *Tjamsweer* (prov. Groningen), dorpen, die insgelijks genoemd zijn naar personen, van wier naam *Thiod* of *Thiad* het eerste deel was.

Wanneer de Afdeeling, bl. 9, wil, dat wij schrijven *Middelbeemster*, dan is dit in overeenstemming met de vrij willekeurige regel, door d[r]. TE WINKEL omtrent dit punt gesteld. Mij althans komt het vrij willekeurig voor, dat men in dergelijke zamenstellingen *middel* verkiest boven *midden*, terwijl het laatste den oorsprong van dit deel des woords duidelijker in het oog doet vallen, terwijl het geene aanleiding geeft, om het woord verkeerd te verstaan, iets wat bij sommige zamenstellingen wel eens gebeuren kan indien wij *middel* schrijven, en terwijl de invloed van het Hoogduitsch en het gezag van SIEGENBEEK te zamen niet hebben kunnen verhinderen, dat velen in den lande nog, sprekende zoo wel als schrijvende, in verscheidene zamenstellingen *midden* ge-

bruiken. Waar de stand der quaestie zoodanig is, acht ik dat men wel doet, indien men beide spreek- en schrijfwijzen toelaat, en de beslissing aan den tijd, of om juister te spreken, aan het volk, wien zij toekomt, overlaat. Dat de Afdeeling zich aan d^r. TE WINKEL houdt, en daarom *Middelbeemster* verkiest en *Middenbeemster*, hoewel dit in Noordholland de gewone uitspraak is, verwerpt, hierover wil ik nu niet met haar twisten. Meent zij zich aan de beslissing van d^r. TE WINKEL te moeten onderwerpen. het staat haar vrij, mits zij slechts overal diezelfde zucht tot eenparigheid in de spelling laat blijken. Maar neen : zij laat ons, blz. 24, de keus tusschen *Papekop*, en *Papekoop*, en dat, terwijl zij op bl. 36 *Benschop* verandert in *Benskoop*, omdat het is »eene zamenstelling met hetzelfde *kop* of *koop*, hetwelk ook in *Boskoop*, *Oukoop*, *Vriezekoop* voorkomt." Zij keurt op blz. 45 *Lieve-Vrouwe-Parochie* en *Lieve-Vrouwen-Parochie* beide goed, ofschoon zij toch wel schijnt te weten (althans uit hare spelling, *Vrouwenpolder*, bl. 33, en *Vrouwenakker*, blz. 14, zou men dit opmaken) dat in dezen naam de *n* niet gemist mag worden.

Soms drijft zij hare zucht tot eenparigheid zeer verre. Op bl. 35 kiest zij uit de beide vormen van den naam, die haar bekend zijn, *Abstede* en *Abtstede*, den eersten »naar de analogie van Abdij, Abbenbroek, Abswoud." Maar laat men ons toch geene knollen voor citroenen willen verkoopen! Dat *Abbenbroek* eene zamenstelling met *abt* is, kan zijn, hoewel de schrijver van den *Tegenw. staat* er aan schijnt te twijfelen. Maar dit zou dan ook het eenige woord zijn, naar analogie waarvan men misschien *Abstede* spellen kon. Want in *Abtswoud* eischt niet alleen de oorsprong des woords de *t*, en voor de Afdeeling, die deze letter in *Aartswoud* handhaaft, ofschoon iedereen in Noordholland *Aarswoud* of *Ierswoud* zegt, moest reeds dit argument voldoende zijn; maar ook in de vorige eeuw althans, werd *Abtswoud* geschreven, b. v. door VAN RIJN in zijne *Oudheden en Gestichten*, door den schrijver van den *Teg. staat*, door POOT, die er geboren was en woonde. Eindelijk ieder weet, — weet de Afdeeling alleen het niet? — dat uit *abdij*, evenals uit *abdis* en *proosdij* de *t* weggevallen is, omdat er eene *d* op volgt, maar dat in andere zamenstellingen de *t* behouden blijft. En indien zij inderdaad meent, dat alle dergelijke woorden zonder *t* geschreven moeten worden, waarom schrijft zij dan, bl. 30, *Heer-Abtskerke* met die letter?

Een ander voorbeeld van overdrevene prijsstelling op eenparigheid van spelling bevat dezelfde bladzijde. *Bemuurde Weerd* wordt daar veranderd in *Bemuurde Waard*, »omdat uit de voorbeelden van Maarschalkerwaard, Breukelerwaard, blijkt, dat de schrijfwijze Weerd geen vaststaand provincialismus in Utrecht is; het schijnt geraden als eenparige schrijfwijs die in te voeren, welke het meest met de algemeen aangenomene overeenkomt." Daarom moeten ook *Pijlsweerd* en *de Weerd* hunne *ee* voor *aa* ruilen. Maar in Gelderland vinden wij van de namen met dezen uitgang sommige met *aa*, andere met *ee* gespeld. Het schijnt, dat men aan die van plaatsen in de Betuwe de *aa*, aan die van plaatsen op de Veluwe en in de Graafschap de *ee* heeft toegedeeld, waarschijnlijk omdat men hier *Weerd*, daar *Waard* uitspreekt. Maar waarom dan niet ook in Utrecht met de uitspraak te rade gegaan en aan de namen op *weerd* in dat gedeelte der provincie, waar men er de *ee* in uitspreekt, dien klank gelaten? Waarom dan in de Betuwe, waar men overal elders in *waard* de *aa* wil geschreven hebben, alleen *Heerewaarden* van zijne *aa* beroofd en er *Herwarden* van gemaakt? Men schreef »oudtijds *Herivurda, Herwarden, Herwerden*" zegt de aanteekeking. Is dit de reden? Moet men, hoewel de Afdeeling geene andere uitspraak van dezen naam schijnt te kennen, dan de door het gemeentebestuur opgegevene *Herewaarden*, den langen klinker in een korten veranderen, omdat er in de middeleeuwen een korte werd in geschreven? Maar vooreerst bewijst die schrijfwijze nog niet, dat men toen eene korte *a* of *e* heeft uitgesproken: want de lange of korte *a* door eene *r* gevolgd neemt dikwijls een klank aan, zwevende tusschen *a* en *e* en tusschen lang en kort, dien wij met onze letters niet goed kunnen uitdrukken en dien wij dan ook bij onze oude schrijvers nu eens door *a*, dan eens door *e*, dan weder door *ae*, dat is *aa*, somtijds ook door *ee* uitgedrukt vinden, en waarvoor men nog geene wijze van uitdrukking gevonden heeft die allen voldoet, zoo als blijkt uit het verschil dat nog heerscht omtrent de spelling van het woord *wereld*. Dezen klank stelt de *a* of *e* voor in de oude schrijfwijze *Herwerden* of *Herwarden*. Men had dus dezen plaatsnaam niet met *a* maar met *aa* moeten schrijven, en omdat die gewoonlijk zoo geschreven wordt, en omdat de Afdeeling alle andere namen van plaatsen in de Betuwe op *waard* met *aa* wil geschreven hebben. Ten anderen verandert men de *aa* van *Heerewaarden* in *a*, omdat het woord oudtijds met deze letter geschreven werd, dan moet men die operatie ook op andere namen toepassen en b. v. niet *Dorenweerd* maar *Dorenwerd* schrijven, omdat volgens de bij dien naam gevoegde

aanteekening »de oude vorm is *Dorenwerde*."

De Afdeeling zoekt wel eens meer knoopen in biezen. Onder anderen waar zij bl. 69 *Stokkum* in *Stokkem* verandert, omdat wij dien naam »in 1188 en 1331 *Stochem*" genoemd vinden, en waar zij op de volgende blz. *Wilsum* in *Wilsem* verandert, insgelijks omdat zij in de 13e en 14e eeuw dien plaatsnaam met *e* geschreven heeft gevonden. Maar waarom schrijft zij dan *Engelum* (bl. 46) en niet *Engelim*, terwijl de oudste spelling van dien naam, van 1483, *Inglim* is? Zal zij dan in *Eagum*, *Hemelum*, *Hichtum*, die niet op de lijst voorkomen en die de Afdeeling dus waarschijnlijk wil blijven schrijven zoo als zij tot nu toe geschreven zijn, ook geene verandering moeten brengen omdat de oudste spelling is *Aghem*, *Hemlem*, *Hichtim?* En welke keuze zal zij doen bij *Rottum* dat in 1338 *Rotthum*, in 1481 *Rottim*, — welke bij *Roordahuizum* dat in 1389 *Rorthahusim*, in 1460 *Roerdehusem* geschreven wordt, — welke bij *Reitsum*, in 1389 *Reysim*, in 1465 *Reysem*, in 1491 *Reysum* gespeld? Die afwisseling in de spelling laat zich gemakkelijk verklaren. In dergelijke woorden, die den klemtoon op de voorlaatste lettergreep hebben, wordt in de laatste wel eene toonlooze vocaal gehoord, maar die, en wegens den sterken klemtoon die op de eerste lettergreep valt, en wegens de *m* aan het einde, zoo snel, zoo toonloos en zoo onduidelijk wordt uitgesproken, dat wij niet kunnen onderscheiden of zij het meest naar *e*, naar *i*, naar *o* of naar *u* zweemt, ja haar naauwelijks meer eene vocaal kunnen noemen. Het is hetzelfde geluid, dat wij hooren tusschen de twee laatste letters van de gothische woorden *nadr*, *maithm*, *silubr*, hetwelk ULFILA voor geen vocaal aanzag en daarom niet in schrift uitdrukte. Men moet dus een van beide, of bij zulke woorden de gewone schrijfwijze volgen, of ze alle op dezelfde wijze schrijven. Het is een ander geval, wanneer de klemtoon op de antepenultima valt; dan wordt de laatste lettergreep minder snel, minder zwak uitgesproken, en wij kunnen b. v. in *Hillegom* de *o*, in *Hilversum* de *u* vrij duidelijk hooren. Voor deze namen schijnt de Afdeeling de schrijfwijze te kiezen, die het meest met de gewone uitspraak overeenkomt, ja op dat punt zoo naauwgezet te zijn dat zij *Heukelom* in Limburg (bl. 83) met *o*, *Heukelum* in Zuidholland (bl. 20) met *u* schrijft, ofschoon in den naam van laatstgenoemd stadje toch niet zelden eene *o* geschreven en uitgesproken wordt. Daarentegen schroomt zij niet, voor eenen der weinige namen met dien uitgang, die den hoofdtoon op de laatste lettergreep hebben, eene spelling voor te slaan, geheel in tegenspraak met de gewone uitspraak, en *Etersheim* te schrijven, terwijl men in Noordholland altijd *Etershem* [1]) zegt.

Dat er zoo hooge waarde gehecht wordt aan eenparigheid van spelling, zou men weder niet zeggen als men bl. 46 geschreven ziet *de Bird* en bl. 44 *Tjalleberd* en *Luinjeberd*, en wel, volgens de bij deze laatste namen gevoegde aanteekening, omdat »deze spelling is aangenomen op de kaart der Gemeente, in de provinciale Almanak, en sedert de laatste dertig jaren gevolgd." Ten opzigte van het laatste vergist zich de Afdeeling: in de laatste dertig jaren vindt men in deze namen zoowel *i* als *e* geschreven; in het eerste het beste boek dat ik opsla, de *Doopsgezinde bijdragen*, lees ik *Tjallebird*, en was ik niet tot mijne eigene bibliotheek beperkt, ik zou zonder veel moeite nog verscheidene andere werken vinden, waarin men even zoo leest. En wat de kaart der gemeente en den provincialen Almanak betreft, zij kunnen gelden voor getuigen dat deze naam ook wel met *e* geschreven wordt, maar voor niets meer Er is dus niets, wat ons hier de *e* boven de *i* zou doen verkiezen. Integendeel verdient hier de spelling met *i* de voorkeur, omdat deze zonder twijfel in *bird* de oorspronkelijke vocaal is.

P. LEENDERTZ WZ.

(*Het slot van dit artikel in het volgende nommer.*)

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht Huygens en Sluisken (vgl. XIV. bl. 128, 185, 215, 378; XV. bl. 30). Ik ben in het bezit van een geslachtregister, waarin, betreffende de familie HUYGENS, het volgende:

HUGO JACOB HUYGENS huwt BARBARA VAN SLANGWIJK, dochter van GERRIT VAN SLANGWIJK. Zij hadden 5 kinderen:

I. JACOB HUYGENS huwt JENNEKEN ADRIAENSE. Zij overleed te Breda den 13den november 1732 in den ouderdom van ruim 86 jaren. Zij hadden 2 kinderen:

1. MARIA HUYGENS, geb. 1 mei 1680, huwt HUYBERT SCHEEVERS, in 2de huwelijk CORNELIS KAMERLING, tienraad der stad Breda († 1725) en in 3de huwelijk CORNELIS

---

[1]) Ook de *Tegenw. staat* schrijft zoo.

DE VROOM († te Breda 1747). Zij overleed te Etten, den 25sten mei 1764. Uit het 2e huwelijk had zij 5 kinderen.

2. HUGO HUYGENS, geb. 30 junij 1683.

II. CORNELIS HUYGENS, huwt SUSANNA MISPELBLOM. Zij hadden 2 kinderen:

1. HUGO HENDRIK HUYGENS, woonde te Breda.

2. ELISABETH HUYGENS, huwt CONSTANTIJN VAN VECHELEN, (in 1717, benoemd tot secretaris van de stad Breda). Zij hadden 3 kinderen.

III. MARIA HUYGENS huwt N. PLASSIUS, predikant. Zij hadden 2 kinderen:

1. HUGO PLASSIUS, predikant te Ter Heijde, † in 1738.

2. JOHANNA PLASSIUS huwt CORNELIS VAN DER HULT (tienraad (1706) en schepen (1712) van de stad Breda). Zij hadden 4 kinderen.

IV. ADRIANA HUYGENS, huwt SAMUEL SIBS. Geene kinderen.

V. ELISABETH HUYGENS huwt WEERK VAN WASBEEK, in 2de huwelijk HENDRIK HEYBLOM, en in 3e huwelijk PIETER VAN DEUTECUM, notaris te Breda. Uit het 2e huwelijk eene dochter:

1. HENDRINA HEYBLOM, huwt ISAAC DOORSCHOT, officier in engelschen dienst. Zij hadden 2 kinderen.

Men vindt daarbij ook nog gewag gemaakt van eene CORNELIA HUYGENS, die gehuwd was met N. N. JERLAND, ritmeester in engelschen dienst. In welke betrekking deze tot de bovenvermelden stond, is mij onbekend. Alle inlichtingen dienaangaande, alsmede opgaven omtrent de jaren en plaatsen van geboorte, van overlijden, enz., die in bovenstaand geslachtregister ontbreken, zoude het mij zeer aangenaam zijn te mogen ontvangen. Ook wenschte ik te weten wie de moeder van BARBARA VAN SLANGWIJK was. Heette zij VAN NIEUWENHOVE?

Dr. C. L.

Versierde kruik van 1582 (vgl. A. R.). De op deze kruik afgebeelde wapens zijn vermoedelijk die van GERARD VAN HANXLER en zijne vrouw, CHRISTINA BERTOLF [dr. van JAN, heer van Belven, 1565, en van MARIA VAN LINTZENICH], erfdochter van Belven [1]). Vgl. FAHNE, *Gesch. d. Köln., Jül. u. Berg. Geschl.*, Bd. I. S. 24.

HANXLEDEN, HANXLER, HANGSCHEDE, HANGELSCHEIDT, een geslacht, welks stamhuis van denzelfden naam in het keulsche ambt Fredeburg bij Bodefelt lag, voert, even als de BELLINGHAUSEN en REVEN, *in blaauw een gouden muuranker en op den helm eene blaauwe vlugt, elke vleugel beladen met het gouden muuranker*. »Die Familie — zegt FAHNE, aan wien ik deze berigten ontleen, t. b. a. p. Bd. I. S. 133 — rühmte »sich die älteste in deutschen Landen zu »sein. Die Chroniken von Paradis und »Scheida sagen: Als KARL der Grosze nach »Deutschland kam, brachte er die FÜRSTENBERGE in das Land, die HANXLEDEN aber »fand er darin vor. In dem, was ich zu »sammeln Gelegenheit hatte [vervolgt F.], »habe ich keine Veranlassung gefunden, »jene Behauptung zu unterstützen, wohl »aber die grosze Verzweigung dieses Ge»schlechts durch die cölnischen, clevischen, »geldrischen und jülich-bergischen Lande »anzudeuten." — Onder de door F. geleverde afstammingen van ettelijke leden van dit geslacht [een volledigen stamboom geeft hij niet], treft men echter den door hem t. b. a. pl. genoemden GERARD VAN HANXLER niet aan. Vgl. Bd. II. S. 55, waar nog staat: »Die Burg Hanxleden lag 3 »Stunden von Meschede bei Kirchrarbach. »Sie war von 1000 bis 1635 in dem Besitz »der Familie." In 1843 werd dit slot, toen in het bezit van den graaf VON SPEE, afgebroken. — Zie nog over dit geslacht: HATTSTEIN, *die Hoheit des teutsch. Reichsadels*, III. Th. S. 230 u. f.; STREVESDORFF, *Archid. colon. descript.*, p. 74, die ook het wapen geeft, dat ook voorkomt bij CHRISTINAEUS, *Jurispr. Her.*, onder de kwartieren van den grave van Coupigny en Morchoven.

Het geslacht van BERTOLF [BERTOLFF, ook BERTHOLF], waartoe de vrouw van GERARD VAN HANXLER behoorde, zat in de 15de eeuw te Aken in de schepensbank, en voerde *in zwart een gouden eenhoorn en op den helm een zwarten tournooihoed, op welken de eenhoorn wederom voorkomt.* Zie FAHNE, t. a. p. Bd. I. S. 24, die een doorloopend stamlijstje van dit geslacht levert, sedert JOHANN BERTOLF, schepen te Aken [2]), gehuwd in 1445, 12 jan., met AGNES VON DEM PANHUS, die hem het huis Belven bij Eupen aanbragt. Beide waren de bet-oud-

---

[1]) Belven ging door het huwelijk (1624) van hunne dochter, CHRISTINA VON HANXLER, met HANS GEORG VON NASSAU zu Detzum, Feltz, Neuerburg enz. [zoon van WOLFGANG, † 1629, en van GERTRAUD COB VON NUDINGEN], in dit geslacht over, en wederom, door huwelijk [17 jan. 1645] van beider dochter, MARIE ELISAB. VON NASSAU, met PHILIPPE EDMOND DE LAITTRES [ridder, heer van St. Mard, Allondrel en la Malmaison, zoon van CLAUDE en van LOUISE DE WAHA], † 6 julij 1677, in dat van den laatsten. Zie BÄRSCH, *Eiflia illustrata*, II. Bd. II. Abthl. S. 125; NEYEN, *Biogr. luxemb.*, t. I. p. 304.

[2]) Een MARTIN BERTOLF, schepen te Aken, in 1429 en 1430, vermeldt CHR. QUIX, *Schloss. Rimburg*, S. 73, 201, 203, 206, 208.

overgrootouders van CHRISTINA BERTOLF voornoemd.

Uit dit geslacht was mede gesproten: GREGORIUS BERTOLF, voorzitter van het hof van Friesland, † 27 febr. 1528, wiens grafschrift, in de kloosterkerk der Predikheeren te Leeuwarden [3]), GABBEMA [*Verh. van Leeuw.*, bl. 357] mededeelt, onder bijvoeging dat hij in zijn testament [van 27 octob. 1527] begeerd had, »by zijn eerste »beddegenoot begraaven te worden in Santa »Goedelen kerke tot Brussel, of te Loven »tot Sant Pieters, onder zijn vaaders graf»steen. maar beide is 't hem mislukt. Hy »liet naa een zoon [die volgt] en drie »dochteren [4]): met eenige bastaarden, die »hy, by uitterste wille, elk vijfentwintig »Rijns-guldens maakte."

JAN BERTOLF [5]), de zoon, werd raad in den provincialen raad van Vlaanderen, den 16den october 1554, en stierf in 1557. Hij voerde „*de sable, au licorne d'argent, défendu et crineté d'or*" [6]), en liet, volgens LE ROUX [7]), na: »CORNILLE BERTOLF, écuier, seigneur de Schilthove et Seerost, issu de famille noble et ancienne de la ville imperiale d'Aix, allié à la maison de THEMSEKE," die den 24sten maart 1629, door den koning van Spanje, ridder gemaakt werd.

Van de drie dochters is mij alleen bekend: CHRISTINA BERTOLF, die in het huhuwelijk trad met den beroemden Fries, JOACHIM HOPPERUS [8]). Zij stierf den 3den november 1540, 65 jaren oud, volgens haar grafschrift in de kloosterkerk der Dominikanen te Brussel, waar zij met volgende kwartieren begraven ligt:

HOPPERS, JONGAMA, FRIESMA (PIERSMA), JARIGA, BERTOLFF, SCRIBANI [9]), VAN ADINGEN [10]), BREVIVRE. Zie *Le Grand Théatre sacré de Brabant*, t. 1, p. 264.

Van het geslacht zelve, zegt CHRISTIAN QUIX [11]) nog het volgende:

»In dem Theile des ehem. Herzogthums »Limburg, der jetzt den Kreis Eupen »bildet, besasz das hiesige Sepulchrinen»Kloster [zu St. Leonard in Achen] noch »das Stocklehen des Propsteilichen Lehen»hofes der Münsterkirche, den *Neuenbau*, »früher *Rauershaus* genannt. Die dortige »Volkssage macht dasselbe zu einer Besit»zung der Tempelherren, vermuthlich sei»ner dicken Thürmen wegen, deren Spuren »man noch siehet. Auch war dasselbe mit »einem Wassergraben umgeben.

---

3) Bevinden zich op 's mans grafzerk ook kwartieren en wapens? — GACHARD deelt, in *Précis de la Corresp. de Philippe* II, t. 2, p. 351, n°. 1226, den korten inhoud mede van eene *Lettre du secrétaire* ALBORNOZ *au secrét.* ÇAYAS, *écrite de Nimègue, le* 16 *avril* 1573, dus luidende: „Il cherche à mettre en suspicion la fidélité d' Hopperus, en disant que son beau-père [GACHARD voegt hier in noot bij: „GRÉGOIRE BERTHOLFF, présid. du cons. en Frise"] s'est fait prendre, et qu'il sert de conseiller du prince d' Orange; que" enz. — Wie kan hier, daar GREGORIUS BERTOLF, volgens zijn grafschrift, in 1528 stierf, met dien *beau-père* van HOPPERUS bedoeld worden?

4) MARGARETE DE BERTHOLF [CHRISTINAEUS, t. a. pl., pt. 1, p. 399, noemt haar MARGARETA DE BERTHOUT], † 21 aug. 1550, rust in S. Gudula te Brussel, bij haar man SIMON LONGIN, rekenmr. van Luxemburg in de Kamer van Brabant, † 24 april 1528. Zie *Le grand théatre sacré, cit.*, t. 1, p. 211. — Zij zal tot een ander geslacht behoord hebben, want onder de kwartieren van MARIA DE JODE VAN HARDINXVELD, † 22 julij 1607 [vrouw van JAKOB SCHROOTS, hr. van Werm, † 16 nov. 1570], op een grafzerk in de kerk van Melver bij S. Truyen, vind ik ook die van LONGIN en BERTHOLTS [ouders van MARIA LONGIN, vrouw van mr. ABEL VAN DE COULSTER], en aldaar als wapen van het laatste: *doorsneden van zilver en blaauw, met een zon, doorsneden van rood en goud, over alles heen.* Zie DE HERCKENRODE, *Collect. de tombes, etc.*, p. 378; en vgl. voor de afstamming van MARIA DE JODE voorn.: GOUTHOEVEN, *Chron.*, VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, KOK, *Wapenb* in *Coulster* en *Jode.*

5) Cappellen op den Bosch en Ramsdoncq werden den 1sten august. 1626, door den koning van Spanje, verpand aan eenen JEAN DE BERTHOLT, voor 22000 gulden. Zie LE ROY, *Hist. de l' aliénation, engagere et vente des seigneuries, etc. au duché de Brab., de Limb., et Pays d' Outre-Meuse*, p. 32. — Holzet en Voels (Vaals) werden door denzelfden koning, sedert den 18den august. 1626, verpand aan heer ADOLFF BERTOLT, voor 3700 gulden, — de parochie van Balen met hare appendentien, den 14den octob. 1648, verkocht aan den heer van Belven [NASSAU?] voor 12000 gulden Ib. t. a. p. pp. 42, 45.

6) Volgens eene *Liste des membres de l'ancien conseil de Flandre* (1385 *à* 1733--1799) naar een ms. van L. J. VAN DER VYNCKT, medegedeeld door D'HANE-STEENHUYSE, in zijn werkje: *La Noblesse de Flandre du* Xe *au* XVIIe *siècle*, chap. V, p. 160. — DE HERCKENRODE, a. p., p. 324, geeft BERTOLF VAN BELVEN tot wapen: *d'azur à la licorne acculée d'argent, accornée d'or.*

7) *Recueil de la nobl. de Bourgogne, Limbourg, etc.*, p. 252.

8) Zie over beide: *Biographie Universelle* [Paris, MICHAUD], tom. XX, art. HOPPERUS (JOACHIM).

9) Een CAROLUS SCRIBANIUS, rector van het jezuïten-collegie te Antwerpen, rust aldaar in de kloosterkerk dier orde. Zie *Le grnnd théatre sacré de Brab.*, t. 2, pt. I, p. 137

10) Is dit: EDINGEN of ENGHIEN, ook wel ADINGEN genoemd? De stamlijst van dit vermaarde huis geven BUTKENS, *Troph. de Brab.*, t. 2, -p. 113—122, 225, *Suppl.* t. 2, *addit.* p. XI; LE CARPENTIER, *Hist. de Cambray*, pt. 3, p. 515—522, met wien men LE ROUX, a. p., p. 151—172, dient te vergelijken. Allen maken ook gewag [de laatste breedvoerig] van den bastaardtak van dit geslacht, waaruit de heeren van Kestergat sproten, doch laten het huwelijk van eene VAN ADINGEN of EDINGEN, met een BERTOLF, onvermeld. Ook te Gend zat dit geslacht in de regering. Zie DE L'ESPINOY, *Recherche de la noblesse de Flandres*, p. 408.

11) *Das ehem. Spital zum h. Jacob, das Sepulchrinen-Kloster zu St. Leonard* [beide in Aken] enz., Aachen 1836, S. 26.

»Diese alte Burg gehörte schon in den »Zeiten, von denen wenige Kunden auf uns »gekommen sind, der in dieser Gegend da- »mals sehr begüterten und nunmehr aus- »gestorbenen ritterbürtigen Familie der BER- »TOLF VON BELVEN, deren Stammsitz in »der Bürgermeisterei Walhorn, jetst zu 3 »Gehöfen geworden ist." Vgl. hiermede, wat die schrijver t. a. p. S. 14—16 medede eelt, en zie over ELISABETH BERTHOLDTS VON BELVEN [wed. van FRANS VAN MERODE gen. HOUFALISE], vrouw van WERNER VAN PALLAND, aldaar genoemd, ook zijn werkje: *Aachen und dessen Umgeb.* [Frkf. a. M. 1818], S. 93.

Behalve de door FAHNE en QUIX gemelde, vind ik nog huwelijksverl indtenissen der BERTOLFS VAN BELVEN met die van BOECOP, CRÜMMEL, DRAECK, GULPEN, HAULTEPENNE, LAMBOY, ST. FONTAINE, SCHWARTZENBERG; bij VAN DYCKE, a. p. p. 188, 300; DE HERCKENRODE, a. p. p. 324, 676; FAHNE, a. p. Bd. I. S. 72, Bd. II. S. 7. Zie ook KOK, a. p., 14de gener. BORSELEN-RAERSDORP, en zijn *Woordenb.* dl. 7, bl. 826, taf. 3.

Nog in deze eeuw bestond er een geslacht VAN BEELEN-BERTHOLFF, 'twelk o. a. door huwelijk vermaagschapt was met de huizen van PELICHY, DE CASTRO Y TOLEDO en VAN DER MEEREN DE CRUYSHAUTEM. Vgl. VAN DYCKE, t. a. p. p. 334, en VAN DER HEYDEN, *Notices sur les maisons de v. d. Heyden*, p. 56.

Onderscheiden van de BERTOLFS VON BELVEN waren, volgens FAHNE, a. p. Bd. I. S. 24, de BERTOLFS VON HERGENRAID.

Ten slotte moet ik hier nog opmerken, dat JEAN DE BERTHOLT, boven noot 5, als pandheer van Capellen op den Bosch en Ramsdoncq [in Zuidbrabant] vermeld, vermoedelijk tot dat geslacht van BERTOUT behoorde, 'twelk o. a. uitgeleverd heeft: »ALEXANDRE BERTOUT DE CARILLO. seign. de Cauwenbourg, Ottignies, Quenonville etc.," die den 6[den] maart 1736 den titel van burggraaf verkreeg, en voerde: »*d'azur au chevron d'argent, accomp. en chef de deux étoiles d'or.*" Zie *Nobil. des Pays-Bas*, p. 780, en VAN DYCKE, a. p., p. 369. [HYACINTUS JOZEPHUS VAN BEUGHEM [zoon van MATTHIAS, hr. van Ottignies, rekenm. van Brabant], rekenm. van Brabant, † 4 jan. 1735, wordt, in het *Suite du suppl au Nobil. des Pays-Bas*, t. V. p. 285, ook heer van Ottignies, Capelle op den Bosch en Ramsdonck genoemd; welke beide laatste heerlijkheden overgingen op zijn zoon, den eersten burggraaf VAN BEUGHEM.]

Van dit geslacht van BERTOUT was wederom onderscheiden dat, 'twelk sproot uit de oude heeren van Mechelen, en waartoe ook behoorden, zij wier namen in volgend grafschrift, in St. Pieterskerk te Anderlecht [zie *Le grand théatre sacré de Brab.*, t. 1, p. 307], worden vermeld:

Bartholdus optimis parentibus CORNELIO JOANNE A BERTHOULTZ, Sacratiss. Cæsaris Caroli. V. Hollandiæ Curiæ feudorum Grafiario. Et KATHARINA BARTHOLOMEA A ZECCWAER in Haga Comitis genit' dum hic Āderlaci Dño scholastico Petro Wichmaño (12) Preceptore gnaviter bonis dat operā Lr̄is ānos natus XIII. fatis concessit año Dn̄i MDXXXII. die julij XX. cum xpi fidelib' hic inhumat' requiescat.

Het aldaar in plaat gebragte gedenkteeken vertoont het wapen van BERTHOUT [dat is: in goud drie roode palen], gebroken door een blaauwen barensteel, en omgeven van volgende kwartieren: BERTHOUT vol, en: in goud een zwart rad [ELSHOUT?], van vaders zijde; SEGWAERT en VAN DER BURCH, van moeders zijde. Vgl. de stamlijst van SEGWAERT bij BEVERWYCK, *Beschr. van Dordr.*, bl. 24, 25, en BALEN, *Dordr.*, bl. 1219, 1220.

M°.

Het geslacht van der Lisse (vgl. XIV, blz. 313). Volgens SMALLEGANGE, bl. 684, was ADOLF VAN HAAMSTEDE, zoon van WITTE VAN HAAMSTEDE en AGATHA VAN SCHENGEN, d[r]. van JACOB, gehuwd met:

1°. MARIA VAN DER LISSE,
2°. JACQUELINE D'AUXI en
3°. ANNA VAN ALMERAS.

F. CALAND.

Geslacht de Munck [**de Meunck**] vgl. XIV bl. 315). Gaarne geef ik den chevalier DE SCHOUTHEETE tot aanvulling van bovengenoemd geslacht mijne weinige aanteekeningen.

M[r]. ALEX. DE MUNCQ, burg[r]. van Middelburg 1677, 82, 85, 89, 92, 95, 98 en 1701, rentm[r].-gener. van Zeeland bewester Schelde, bewindhebber der oostind. compagnie, heer van Oostersouburg, zegt SMALLEGANGE, alhoewel ik daarvan elders nooit iets gevonden heb, was gehuwd met CORNELIA STEENGRACHT (d[r]. van JOHAN, secretaris der admiraliteit, en van BARBARA VETH, dochter van den raadpensionaris m[r]. ADRIAAN VETH) wed[e]. van JOHAN HUYSSEN, heer van Ravels, en had eene dochter:

JEANNETTA CORNELIA, geh. 1°. WILLEM FREDERIK HUIJSSEN, heer van Kattendijke, schepen en raad van Middelburg [zoon van m[r]. HENDRIK en MARIA SUZANNA HUIJSSEN]

---

12) Kanunnik van S. Pieter te Anderlecht, † 1535. *Théatre sacré, cit.*, t. 1, p. 297.

en 2°. GERARD DE MAREGNAULT, heer van Grijpskerke, burg^r. van Vere 1719, 1720, gecommitteerde in de generaliteits-rekenkamer (zoon van JOHAN en CORNELIA CLARA HUIJSSEN).

Deze JEANNETTE CORNELIA had alleen uit het eerste huwelijk een zoon: m^r. ALEX. JOHAN. HIERONYMUS, burg^r. van Middelburg, geh. met ANNA HURGRONJE.

M^r. JOHAN [JACOBUS] DE MUNCQ, secretaris der rekenkamer van Zeeland, kiesheer van Middelburg, was gehuwd met GEERTRUIDA VAN DER NISSE [d^r. van DAVID en CLARA VAN BORSELEN VAN DER HOOGE] en had twee dochters:

A. GEERTRUIDA JOHANNA, geh. met CHARLES VAN MIDDELHOVE, kapitein;

B. CLARA JOHANNA [SARA], overl. 1753, geh. 28 april 1749 met JAN VAN CAMPENHOUT, burgem^r. van Axel 1724 en 1725, overl. 1750, wed^r. van AGNETA LUGTEN uit Sas van Gent.

In het derde stukje der *Beschrijving van Vere* door J. ERMERINS, vind ik als schepenen dier stad

1775, 77 en 78 m^r. JOHAN CANTER DE MUNCK, terwijl hij in 1779 genoemd wordt: m^r. JOHAN CANTER DE MUNCK DE SEROOSKERKE. Was hij dan heer van Serooskerke?

De zuster van ALEXANDER DE MEUNCK, wier voornaam SMALLEGANGE openlaat, heette SARA.

Goes. P. CALAND.

Geslacht Mogge. Was PIETER MOGGE VAN RENESSE de edele en weldadige Zierikseenaar, de bekwame staatsman, niet de zoon van mr. HUBERTUS PIETERSZOON MOGGE in 1680 en 81 burgemeester van Zieriksee en van eene dochter van DANIËL OCKERSE [MARTINA?], want, zegt wijlen de heer A. MOENS VAN BLOOIS in den *Zeeuwschen volksalmanak* voor 1846 bl. 77: »het stoffelijk overschot van mr. »P. MOGGE VAN RENESSE den 6 nov. 1756 »te 's Hage overleden, werd in de prachtige graftombe bijgezet, die zijn oom mr. »JOHAN DANIËL [DANIËLZOON] OCKERSE voor »zich en zijn' broeder CORNELIS OCKERSE in »de kerk te Dreischor had doen stichten." [Wanneer?]

Is dit geslachtlijstje toevallig goed?

CORNELIS MARINUS [MARINUSZOON] MOGGE, burg^r. van Zieriksee in 1618 en 1624.

Mr. ROCHUS, burg^r. van Zieriksee in 1646, 49 en † 52.

PIETER, burg^r. van Zieriksee, in 1661.

Mr. HUBERTUS PIETERZOON, burg^r. van Zieriksee in 1680 en 81.

Mr. PIETER MOGGE VAN RENESSE † 6 nov. 1756.

In welke betrekking staat dan onze P. M. VAN RENESSE tot mr. IMAN MOGGE VAN HAAMSTEDE, tresorier van Zieriksee, geh.

1°. met CONSTANTIA THIBAUT.

2°. met HELENA CATHARINA DE WITTE VAN HAAMSTEDE, dr. VAN JACOB in 1670 heer VAN HAAMSTEDE.

RUTGER met AGATHA WENDELA HOOFT, dr. VAN WILLEM, burg^r. van Delft.

Mr. IMAN, † 1738, met AGATHA VAN COLLEN, dr. VAN BOUDEWIJN.

Hoe tot mr. JOHAN MOGGE in 1684 burg^r. van Zieriksee, geh. 1°. met MARIA MAGDALENA STAVENISSE,

2°. ANNA POUS, dr. van BONIFACIUS en van VICENTIA VAN DER HAER.

AGATHA met HENDRIK DE BEAUFORT, heer van Duivendijke, schepen en raad van Middelburg.	VICENTIA met mr. JOHAN BALFOUR, luiten.-kolonel, kommandeur van Sas van Gent.

Hoe tot ROCHUS MOGGE, geh. met DANA DE VAGER.

Mr. CORNELIS met MARIA POTTEY.	CORNELIA met CORNELIS DE VAGER.	HELENA met GUILLELMUS APOLLONII.	DANA met JACOB PLUIJMPOT van Brouwershaven.

CORNELIA HELENA met PIETER MOGGE.

Hoe tot CORNELIS MOGGE, geh. met CATHARINA THIELENUS dr. van WILLEM en van ELIZABETH DE JONGE? [1]) En eindelijk hoe tot DANA MOGGE geh. met JOB DE JONGE?

Gaarne ontving ik eenige mededeelingen over de zeeuwsche familie MOGGE, heeren van Koudekerke, Westerschouwen, Dreischor, St. Janskerke enz., alsmede over hun wapen; want RIETSTAP geeft er *twee* verschillende op:

het eene: d'arg. à 2 fasces ondées d'azur

[1]) Uit het huwelijk van ELIZ. DE JONGE en WILLEM THIELENUS sproot nog eene dochter voort, MARIA, geh. 2°. met ABDIAS HATTINGA, den vader van WILLEM TIBERIUS HATTINGA en den grootvader der ingenieurs HATTINGA, zoodat zij aan de voornaamste zeeuwsche familiën waren.

acc. en chef de 9 taons de sable 5 et 4 et en p. d'un fer de cheval de sa;

het andere: éc. 1 et 4 coupé: *a* de sa: à une fasce ondée d'arg, *b* d'arg. plein; sur le tout un écusson d'arg. chargé d'un sautoir de gu. [wapen der familie MANÉE, zie SMALLEGANGE]; 2 et 3 de gu à 2 épeés d'arg, garnies d'or passées en sautoir les pointes en bas, [wapen van ROEMERSWAAL].

Sproot dan de familie MOGGE voort uit het geslacht MANÉE of ROEMERSWAAL?

Goes. F. CALAND.

Geslacht Buma. »Meer dan één adellijk geslacht van dien naam, — zeggen de bewerkers van het *Stamboek van den Frieschen adel*, dl. I. bl 414, — vermeldt de Friesche geschiedenis [1]).

Onder anderen was er één gevestigd in Dantumadeel." Eenige van dien naam komen te Akkrum in Utingeradeel, en te Oudwoude in Kollumerland, in Westdongeradeel, Achtkarspelen, Menaldumadeel, Wijmbritzeradeel, en elders, voor.

Tot één, of meer, van deze geslachten behoorden de edele bondgenooten, wier verrigtingen gedurende den worstelstrijd met Spanje, door TE WATER, in zijn *Verbond der Edelen*, vermeld worden.

Zijn de berigten over hun bedrijf minder schaarsch, des te meer zijn het die over hunne personen [die men niet behoorlijk van elkander weet te onderscheiden] en hun geslacht. Veelal berust, zoowel in genoemd werk als in het *Stamb.* voorn., alles wat daarop betrekking heeft, slechts op gissingen, en het is daarom, dat men verlangt te weten: of, sedert de uitgave van gemeld *Stamboek*, meer zekere en volledige berigten over die personen en hunne afkomst zijn bekend geworden.

Met geen van deze adellijke geslachten heeft de thans nog in Friesland gevestigde familie BUMA iets gemeen. In tegendeel, uit de stamlijst van deze familie [als »Bijlage" van die van DE WITH [2]), te vinden in meergemeld *Stamb. v. d. Frieschen adel*] blijkt: dat zij afstamt van WIJBE FEDDES, gestorven 1676, timmerman en steenkooper te Deersum in de grietenij Rauwerderhem. »Zijn wapen" [dus leest men in aant. 3 op de aangehaalde stamlijst], »zoo als het, door »zijne zorg in zilver gegraveerd, nog onder »zijn nazaat, mr. WIARDUS WILLEM BUMA, »berust, bestond uit een, door eenen, van »lambrequins voorzienen, helm, gedekt, »schild, waarop, op de eene zijde of helft, »de gewone halve arend, en, op de andere »helft, eene ster in het bovenste vieren»deel, en daaronder, in het benedenste »vierendeel, eene romeinsche F rijzende uit »eene gelijke W."

Wij willen gaarne gelooven, dat een dergelijk wapen onder genoemden mr. W. W. BUMA berust, doch niemand kan ons doen gelooven aan een wapen van een timmerman; veel minder aan een wapenschild van een timmerman, *gedekt door eenen, van lambrequins voorzienen, helm*, en het verwondert ons, dat mr. DE HAAN HETTEMA niet tegen dergelijk argument is te velde getrokken.

Liever nemen wij aan, dat WIJBE FEDDES dit wapen [3]) op het uithangbord van zijnen winkel had laten schilderen [4]) en het tevens als merk voor zijne waren gebruikte.

Behoorde tot deze familie ook: JOHANNES BUMA, zoon van NICOLAAS BUMA, apotheker te Leeuwarden, geb. 1694, † 1756, be-

---

[1]) De naam BUMA is „afkoomstig van den man„nelijken voornaam BUWE, vanwaar de geslachts„naam onder de verschillende vormen van: BU„WEMA, BUWMA, BUMA, ook BUWINGA, BUÏNGA, „BUNGA, BONGA, BONNINGA, BONNEMA en BUNGINGA „vóórkomt, terwijl, nademaal BUWE ook wel BOUWE „wordt geschreven, van daar ook de vormen: „BOUWMA, BOUMA, en BOUWINGA vóórkomen." *Stamb.* a. b., t. a. pl. en bl.

[2]) Ook eene weinig bekende familie, bij diploma van 26 julij 1841, tot den adelstand verheven in den persoon van mr. DANIEL DE BLOCQ VAN HAERSMA DE WITH te Buitenpost, die de eer genoot, zijnen vorst, bij diens bezoek aan Friesland [in julij 1841], voor eenige oogenblikken te herbergen. — Den oorsprong van deze familie DE WITH, die tot het beroemde dordsche geslacht van dien naam in geenerlei betrekking staat, zoekt men, zonder daarvoor voldoend bewijs te leveren, in Denemarken. Zie *Stamboek* voormeld, dl. I. bl. 413, II. bl. 286, waarin de geslachtlijst voorkomt, die aanvangt met CORNELIS DE WITH [kruidlezer bij de oostind. compagnie, te Amsterdam] en JAN DE WITH [mede in dienst van gezegde compagnie], gebroeders. Laatstgenoemde stierf te, Oenkerk, den 12den september 1781

[3]) Reeds dit wapen werd [volgens aant. 5 op de stamlijst voorn.] door zijn zoon, FEDDE WIJBES BUMA, koopman te Sneek, zoodanig veranderd, „dat hij, met behoud van den halven arend, op „de andere helft, in het bovenste vierendeel, een „paard onder een boom, en, in het benedenste, „drie klaverbladen, stelde. Welke redenen hem „tot deze verandering hebben geleid, is niet be„kend." [Vermoedelijk die, in de volgende noot voorkomende].

[4]) „De een ontleende zijn wapen van zijn voor„malig uithangbord, of den naam van zijn huis, „een ander van zijn pas aangenomen toenaam, of „zijn beroep." V. D. BERGH, *Nederl. Zegel- en Wapenk.*, 2e dr., bl. 13. — Kan dit wapen van WIJBE FEDDES ook dat van den toenmaligen bezitter eener state bij Deersum gelegen, *vermeerderd met een naamcijfer*, geweest zijn? — „Ein oft „angewendetes Mittel, sich vor seines Gleichen „auszuzeichnen und sich Kunden zu verschaffen, „ist," — zegt prof. BERND, in zijn *Handb. der Wappenwissensch.*, S. 101, — „wenn Künstler und „Handwerker die Erlaubnisz nachsuchen, ein herr„schaftliches Wappen an ihrem Hause etc. zu „befestigen." — Vgl. *Nav.* II. bl. 36, in de noot.

kend als dichter van de *Boeren bruiloft of het huwelyk van Moddeworst en Griet Beerdberg* [zie WITSEN GEYSBEEK, *Anthol. Biogr. Crit. Woordenb. d. Ned. Dichters*, op den naam]?

In de Haarl. cour. van vrijd. 18 julij 1856, maakt J. L. VAN BUMA bekend, dat, op den 14 julij 1856, te Benschop, ten zijnen huize, in den ouderdom van 90 jaren, overleden is, zijne tante AAFKE BUMA, wed. van L. HUYSINGA. Ook deze zijn voorzeker van Friesche afkomst?

U.

Geslacht van Nispen. Stamt het tegenwoordige geslacht VAN NISPEN af van de oude heeren van Nispen, komende door het huis van VOORNE uit Holland? — Zij voeren hetzelfde wapen, doch dit zegt niet veel; nergens heb ik het verband tusschen genoemde geslachten kunnen vinden. Vóór het jaar 1814 werd dit geslacht ook volstrekt niet tot den gelderschen adel gerekend.

Baron X....

Van den Abeele. Boven het jaartal 1427 op de kerkdeur te Kapelle in Zuidbeveland staan de namen van de 5 stichters der kerk: HEYNRICH VĀ ABELE, JACOB WILLEMSZ̄, PIETER GOVERTSZ̄, HEYN......, ANDRIES WILLEMSZ̄, en in de kerk ligt deze grafsteen waarop een ridder met zijne vrouw is uitgehouwen: »Hier leet begraeven JACOP VĀ »ABELE, die sterf in 't jaer MCCCCēn LXVJ, »vijj daghen na bamisse [9 oct[r].]; hier is be»graeven Joncf. MECHTELE VĀ BRUĒLIS JACOPS »wijf VĀ ABELE sterf a°. MCCCCLXXIIJ »te wijtghanghe meije [31 mei]." Volgens SMALLEGANGE bl. 665 moet ik HEYNRICH VĀ ABELE houden voor HENDRIK VAN DEN ABEELE, zoon van FLORIS, ridder, en MEYNS VAN HERLAER, want nadat deze gehuwd was geweest 1°. met ELIZ. VAN STAPELE en 2°. met CATHARINA VAN HAAMSTEDE, huwde hij ten 3°. HEILWIGE VAN WELDAMME, wier moeder was uit de heeren van MAELSTEDE en wel naar mijn inzien eene erfdochter, want haar kleinzoon JACOB was, volgens SMALLEGANGER en volgens den steen, reeds heer van het slot Maelstede bij Kapelle. Weet iemand den naam der ouders van HEILWIGE VAN WELDAMME? Is dat CATS VAN WELDAMME, dan geeft SMALLEGANGE LIEVEN VAN CATS met ERMGARD VAN DER MAELSTEDE en de *Batavia illustrata* bl. 901, LIEVEN VAN CATS ridder, zoon van RENGER en van AGATHA VAN BORRENDAMME, geh. 1°. met ERMGARD VAN MAELSTEDE en 2°. met MARGARETHA VAN THOORNE. Mededeelingen omtrent het zeeuwsche geslacht VAN DEN ABEELE zullen ook welkom zijn aan

Goes. F. CALAND.

Wapens gevraagd. MAILLART. FROMENT. DE BUS (of DU BUS).

DANIEL MAILLART, gehuwd met ELISABETH DESPEROUX, wed° JABOT (CHABOT), te Rotterdam.

JACQUES MAILLART, predikant te Delft, aldaar overleden 30 april 1767, in den ouderdom van 82 jaar.

Hun vader was:

ISRAEL MAILLART, gehuwd met FRANÇOISE SEMERY, zoon van

DAVID MAILLART en ANTOINETTA FROMENT, die zich in 1682 in Holland vestigden, zoon van

CHARLES MAILLART en ANNE DE BUS.

Weet iemand welke familie VAN DER HULST het volgende wapen voerde en of deze familie nog bestaat?

Van goud met een zwarten keper, beladen, met 6 hulstbladeren en begeleid van 3 zwarte merlettes.

MENGELINGEN.

Plaatselijke lekkernijen (vgl. XIV. bl. 352). De lijst kon zeker nog aanmerkelijk worden aangevuld. Bekend zijn ook:

Haarlemmer halletjes,
Bloemendaalsche kruidnoten,
Delfsche jaapmaatjes,
Goudsche moppen,
Haagsch ontbijt,
Haagsche heerekoekjes.

Haarlem. DIXI.

Plaatselijke lekkernijen. Een geboren Schoonhovenaar geeft mij welwillend den oorsprong op van de zoogenaamde fonteinkoek. Voorbij het raadhuis woonde in de vorige eeuw om den hoek van een klein steegje, vroeger en thans ook nog het Fonteinsteegje genaamd, een banketbakker. Deze wilde den janhagel dien hij bakte lekkerder maken dan gewoonlijk en beproefde dit te verkrijgen door er bijzondere kruiden in te doen. Dit gelukte, en ziet, er ontbrak alleen nog maar een bijzondere naam. Die naam was ook spoedig gevonden. Zijne woonplaats gaf hem daar aanleiding toe. Zoo is de fonteinkoek in de wereld gekomen.

Utrecht A. v. R.

Plaatselijke lekkernijen. Behalve de op

genoemde plaatselijke lekkernijen zijn mij nog bekend:

Delfsche jaapmaatjes,
Haagsche hopjes,
Haarlemsche halletjes,
Leidsche bolussen en bul.
Rotterdamsche boterbiesjes.

C M. A. H.

Op het uiteinde der Fransche republiek.

Indivisible citoyenne
Qui ne deviez jamais périr
Vous n'avez pu supporter sans mourir
L'opération Césarienne.

Ouderdom van sommige standen. Daar men bij herhaling in dit tijdschrift mededeelingen vindt van hoog geklommen leeftijd, zal het niet oneigenaardig geacht kunnen worden, in herinnering te brengen eene berekening van den levensduur van sommige standen. Ik schrijf ze af uit den *Alg. konst en letterbode* van 1835, bl. 300.

Van de 100 godgeleerden bereiken meer dan 70jarigen leeftijd	42
Landbouwers en vorsten	40
Hooge ambtenaren, kooplieden en ambachtslieden	35
Militairen en mindere ambtenaren .	32
Advokaten	29
Kunstenaars	28
Onderwijzers	27
Geneeskundigen	24

E. A. P.

Honderdjarigen (vgl. A. R.; XIV. bl. 210, 254, 282, 319, 349; XV. bl. 32). In de opgave over THOMAS PAR (PARR) is het sterfjaar 1653 eene fout en moet zijn 1635, want hij is maar 152 jaren oud geworden. — Onder zijn portret door C. VAN DALEN *sculp.*, in 8°, leest men: »*The olde, old, very olde Man or* THOMAS PARR, *the sonne of* JOHN PARR, *of Winnington in the Parish of Alberbury, in the country of Shropshire, who was barne in* 1483 *in the Raigne of King* EDWARD *the* 4th, *and is now* (?) *living in the Strand, being aged* 152 *jeares and* 6 *Monethes* 1635. *Hee dijed November the* 15th *and is now buryed in Westminster* 1635." Dit strookt volkomen met het opschrift op zijn grafzerk aldaar. Zie *An historical Description of Westminster abbey its Monuments etc.* London 1826 in 8°. bl. 106. — Doch het merkwaardigste en wat hem zeker onder de oude aartsvaders rangschikt, is, dat hij op 100jarigen leeftijd de kerkelijke tucht in zijne gemeente moest ondergaan, omdat hij een kind buiten het huwelijk had verwekt, en dat hij, 120 jaren zijnde, eene tweede vrouw nam, bij wie hij een kind verwekte. Zie over het laatste *Universel Biography etc. by* J. LEMPRIERE *D. D.* London. 1808. 8°.

U. C. KRAMM.

Honderdjarigen Thomas Parr. Volgens het onderstaande, te vinden bij AITSEMA, in f°. deel 2, bl. 266, is deze latere METHUSALEM geen 170 jaren oud geworden, maar heeft hij het niet verder dan 152 gebragt, het jaar zijns overlijdens was *niet* 1653, maar 1635, de twee laatste cijfers zijn dus verkeerd geplaatst. 't Geboortejaar 1483 is juist. »De Graef van *Arundel* hadde »voor eenighen tijdt uijt het Landt in Lon»den laten brengen een oudt man, genaemt »THOMAS PARR; werdende verseeckert dat »hij oudt was *hondert twee en vijftigh jaer*, »hebbende gekent koningh EDUARD DE VIER»de, ende alle volghende koningen; men »seijde dat hij *hondert* Jaer oudt sijnde een »Dochter buijten Echt met kinde hadde ghe»maekt, ende daer over nae de Engelsche »manier penitentie gedaen. Ick was mede »curieux ende gingh hem sien den *veer»tienden Novembris* 's morgens; hij sat op »een stoel, hebbende sijn hoofd ende rugge »teghen een kussen, sonder eenighe bewe»genis, zonder spraeck, soo dat ick de Man »aansiende, seijde; *hij sterft:* niet te min als »men hem seijde datter een was ghekomen »om hem te sien, ende dat hij soude mijn »handt (die ick hem toe reijckte) kussen: »soo voelden ick dat hij dat verstont; »'s anderen daegsch vernam ick dat hij ge»storven was."

W. D. V.

Honderdjarigen. Hooge ouderdom. Bij een geregeld doorloopen, voor een bepaald doel, van de *Goesche Courant*, in zoo verre die nog sedert den tijd van hare eerste uitgaaf aanwezig is, teekende ik, met opzigt tot *honderdjarigen*, aan:

's Gravenhagee 6 febr. 1822 overl. MACHIEL HARTOG DE JONGH, oud 101 jaar en 8 maanden, geboortig van Amsterdam, israëlitisch koopman.

In de gem. Oldebroek, buurschap Wezep, overl. 19 januarij 1822 HARMAN VAN OMMEN, klompenmaker van beroep, oud 104 jaar en 10 weken.

Te Maria Leerne, in België, overl. 27 febr. 1827, ELISABETH VAN DE VELDE, wed. van den hovenier van den heer DUBOIS DE VROYLANDE, oud 101 jaar en 4 maanden.

In de gemeente Beaupuy, depart. du Gers, Frankrijk, overl. 14 oct. 1822 DOMINIQUE ESPANSEIL, oud 108 jaar, die nooit ziek geweest was.

Te Loenhout, prov. Antwerpen, overl 1 julij 1823 HELENA ELST, oud 103 jaar en 4 maanden.

Te Nijmegen overl. 24 april 1824, oud 101 jaar en 4 maanden, SAVERI URI, van beroep weêrglazenmaker, aldaar meer dan 50 jaar gewoond hebbende, Italiaan van geboorte, die altijd gezond en vlug ter been was, en nooit eenen bril behoefde te gebruiken.

In de gemeente Warempage distr. Marche, groothertogd. Luxemb., overl. 13 mei 1824 WILLEM KESCH, oud 119 jaar, die enkel van roggebrood en aardappelen geleefd had.

Te Flogizzo in Piemont overl. in julij 1824 eene wed., met name CATHARINA GENTA, oud 120 jaar en 40 dagen, welke tot aan het einde haars levens het gebruik van al hare zintuigen en verstandelijke vermogens behouden had.

In de *Goesche Courant*, no. 10, van maandag 3 febr. 1823, werd uit Rusland berigt: »Volgens de door het heilige synode bekend gemaakte aanteekeningen, welke echter alleen de belijders van de Grieksch-Russische godsdienst betreffen, hadden er, onder de overledenen van het mannelijk geslacht, in den loop van het jaar 1820, in het gansche Rijk, 807 den ouderdom van meer dan 100 jaren bereikt, 300 van meer dan 105. 143 van meer dan 110, 78 van meer dan 115, 41 van meer dan 120, 14 van meer dan 125, 7 van meer dan 130, 4 van meer dan 135, en 1 den hoogen ouderdom van 140 tot 145 jaren.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Honderdjarigen. Hooge ouderdom. In de *Kaapsche Courant* van 1 junij 1805, n°. 22 wordt eene lijst overgenomen uit de *Engelsche Courant* van 25 dec. 1804, waarop de namen voorkomen van bijna 50 personen — meestal *Engelschen* — die 130 jaren en daar boven oud zijn geworden als:

27 tusschen de 130 en 140 jaren.
10 » » 140 » 150 »
7 » » 150 » 160 »
2 » » 160 » 170 »
1 van 175 jaren.

Ook in de *Nederlandsche Jaarboeken* van 1781, deel 1, bl. 14 en 15, komt een opgave voor van eenige personen, die een honderd- en meerjarigen leeftijd hadden bereikt.

LABORANTER.

Honderjarigen. Ik miste op de lijst JACOB JANSEN, geboren te Amsterdam, 1698, overleden te Wormer, 2 maart 1808. Hij stelde er eene soort van glorie in, dat hij in drie eeuwen had geleefd. Zijne afbeelding in hoogen ouderdom, zittende in chambre-cloak, gaat in plaat uit; eene houtgravure er naar, staat met een stukje van mij in *Lectuur voor de Huiskamer*, 1854, bl. 41. V. O.

Een request op rijm. - Aan Haar Edele Groot Achtbare de Heeren Directeuren der Geoctroyeerde Societeyt van Suriname &&&.

Een lanck versoeck geciert met opgepronkte reden,
En is nooyt aangenaam aan d'Ed. Achtbaarheden;
Zu sonderling dat in het drukste van den tijd
Veel smekelingen versoeken elk om strijd.

Als dit nu is soo 't sy, sal my dog niemant laken,
Aan u mijn Heeren! die soo Edel als mogent bent,
Needrig, ootmoedigh, dog op 't allerkorst myn saken,
Waar om ik hier verscheen, te maken dus bekent;
Een jong soldaat versoekt om 'tgeen men op de kant
Leest, van dit smeekbrief aan de Heeren van dit Land.

Imployeerende een Favorabele dispositie,
't welk doende
(Was geteekend)
PIETER NOLLEN.

Bovenstaand verzoek werd in het jaar 1740 door den kadet PIETER NOLLEN aan de directeuren der societeit van Suriname te Amsterdam ingezonden; het liep echter aan tot den 5den september 1742, toen hij bij resolutie van dien dag zijn wensch bevredigd zag.

LABORANTER.

Eene hollandsche Messalina. In de *Memoiren des Herren von Schnabelewopski* zegt HEINE: »Ich weiss eine Blondine aus einem der besten niederländischen Häuser, die zuweilen ihr schönes Schlosz am Zuydersee verliess, und inkognito nach Amsterdam und dort ins Theater ging, Jedem der ihr gefiel, Apfelsinen schalen auf den Kopf warf, zuweilen gar in Matrosenherbergen die wüste Nächte zubrachte, eine holländische Messaline."

Is dat waarheid of verdichting?

Kan iemand mij — voor zoover zulk een mededeeling gepast kan zijn — zeggen wie HEINE bedoelt?

L—F—T.

Pakhuizen van Pels. Paaschavont. Waar stonden op de Keizersgracht de pakhuizen van den heer PELS?

Waar is of was de buurt »*Paaschavont*"?

Met de beantwoording dezer vragen zal men mij verpligten. Die plaatsnamen komen voor in een »*Naamwijzer, waar in vertoond worden de Naamen en Woonplaat-*

sen van haar Ed. Gr, Achtb. de Heeren Regeerders der stad Amsterdam, dezes jaars 1787," enz. Welke jaargangen bestaan van dit boekje?

L—F—T.

[De Pels-pakhuizen staan, meenen wij, op de Keizersgracht bij de Leidschestraat.]

Een bosje stroo aan te koop aangeboden voorwerpen (vgl. XIV. bl. 318, 380). ALEXANDER vraagt wat het beteekent wanneer men tot iemand, die een lange pijp rookt, zegt: »*'t stroo is goedkoop!*" Ik voor mij geloof, dat die uitdrukking niets met het besproken bosje stroo te maken heeft. Men kan veilig aannemen, dat die woorden slechts een *persiflage* zijn op de beurs, den tabak of het rooktalent van hem, wien men de uitdrukking toevoegt. Zoo zegt men wel tot iemand wiens baard of snor de kritiek niet kan doorstaan: »*'t Is een goed hooijaar!*" Wanneer ALEXANDER zulke gezegden, die aan »*neef Nurks*" doen denken, spreekwoorden noemt, dan bewijst hij ze te veel eer.

L—F—T.

Een bosje stroo. Onder de spreekwoorden door L—F—T. bedoeld, behooren de volgende, die in Noordholland in zwang zijn: »*hij leit op stroo,*" dat is, hij is dood: Men legt hier nl. de bedden op stroo; wanner nu iemand sterft, wordt hij geheel uitgekleed en gereinigd en vervolgens in een wit kleed gewikkeld; alsdan wordt het bed van het stroo afgenomen en de doode daarop uitgestrekt.

»*Hij zit op stroo.*" Door dit gezegde duidt men aan, dat iemand door eigen schuld van zijne goederen of zaken is afgeraakt.

»*Hij zet hem op stroo*" beteekent iemand van zijne bezittingen berooven; ook wel het verbond breken en den bondgenoot aan zijn lot overlaten, of ook door kwade trouw iemand in 't ongeluk storten.

»*Hij slaapt op stroo*" zegt men van iemand die geen bed heeft om op te slapen.

»*Een bosje stroo achterop en de Beemster in*" — dit voegt men eene dienstmeid toe, die telkens ontslagen wordt. Het ziet op stroo, dat de paarden, zoolang zij te koop zijn, aan den staart dragen, want men voegt er gewoonlijk bij: »*gij komt van alle markten terug*" Met »de Beemster in" wil men zeggen: »die u kent, koopt u niet, en wie u koopt kent u niet," de Beemster is groot, daar kent men u niet overal en het is dus mogelijk, dat gij daar een kooper vindt.

»*Die is niet van stroo*" beteekent: die is sterk, die laat zich niet gemakkelijk van zijn stuk brengen.

Het moet aan den stok. Gelijk men voorwerpen, die te koop staan, met een stok, waaraan een bosje stroo is,voorziet, om daardoor de opmerkzaamheid van het publiek te trekken, wil men door deze spreekwijze te kennen geven, dat ie mands inboedel publiek verkocht moet worden.

In Schouwen en Duiveland speelt het stroo een bijzondere rol. Wanneer daar een kind sterft bindt men een bosje stroo aan het bovenste gedeelte van het deurkozijn; sterft er een volwassen persoon dan stapelt men een hoop stroo voor de deur of stoep van het huis in den vorm van eene piramide, waarvan de grondlaag uit 4 tot 10 groote bossen of schoven bestaat, naarmate de overledene meer of minder aanzienlijk of rijk was, zoodat de stroopiramide bij de rijken somtijds tot de goten van het huis reikt. Zoodra het lijk en zij, die het tot het graf volgen, uit het huis zijn, wordt de pyramide omgesmeten en als het ware verstrooid en de deur digt gehaald. Wanneer nu de plegtigheid is afgeloopen en alle vrienden vertrokken zijn, wordt het stroo terstond opgeraapt, en hiermede heeft de uiterlijke aanduiding, dat er een lijk in huis was, opgehouden.

Wanneer in Noordholland een engagement verbroken wordt en één der geëngageerden later met een ander trouwt, krijgt de overgeblevene een pop van stroo op het huis of in een boom, die voor de glazen staat. Deze pop verbeeldt een man of een vrouw, naarmate hij aan eene vrouw of aan een man wordt toegedacht. Gewoonlijk worden de vrienden en familie ter bruiloft verzocht door middel van brieven, die men onder de deur schuift of op eene of andere wijze heimelijk weet te bezorgen. Somtijds is de stroopop met een op papier geschreven vers of rijm versierd. De pop zelve noemt men een *dor* en zij duidt aan dat degene voor wie zij bestemd is vrij, en dus voor een ander te koop is.

Landsmeer. J. SLOK, WZ.

Een bosje stroo aan te koop aangeboden voorwerpen. In een op perkament geschreven, keurboek van Leiden, van den jare 1360, leest men o. a.

»Alle butter die men bi helften ter marct »brenct, die sel weghen een *spinnepont*, bi »XII ß ende die butter int gasthuys.

»Ende wie *puuskede* butter ter marct »brenct, die sel een *wasie van stroe upt* »*hoeft hebben* ter wilen dat hi daermede te »coop staat, bider boete van iij ₰, ende »die butter int gasthuys."

Diergelijke keuren zijn langen tijd in zwang gebleven, tot dat men door de verandering der tijden, begreep, een nieuw en

keurig boek te moeten maken. Daarom verscheen in 1583 een keurboek op *het Raadhuis* te Leiden gedrukt, waarin vele artikelen weg gelaten en nieuwe ingevoegd of verbeterd zijn.

Op bl. 58, van dat keurboek, is het bovengenoemde artikel aldus veranderd:

»Alle halve stucken boters, die men ter »marct brengt, moeten wegen *een pont en* »*vier loot;* gehele of vierendelen naer be»loop van dien, op verbeurte van twaelf »stuvers, mitsgaders van de boter ten be»hoeve van Sinte Catrijnen gasthuys. Ende »zo wie *puyschede of biestige* boter ter marct »brengt, zal, zo lange daarmede gestaen »wert, en *stroy-wisch* daerop stellen, op de »boete van *drie guldens* ende verbeurte van »de boter, ten behouve als voors.

Uit deze keuren leert men: dat een *spinnepont* (spindepont?), in 1583, woog 1 *pond en* 4 *lood;* dat *puyschede*, beteekent *biestig* (eerste melk der koe, nadat zij gekalfd heeft); dat er in 1360 slechts één gasthuis (dat van St. Catharina) bestond; want na dien tijd zijn er nog twee andere bijgekomen, het *St. Elisabeth-* en *Vrouwengasthuis.*

In het eerst, moest de verkooper het stroo op het hoofd hebben, dat later, in 1583, reeds in zooverre veranderd was dat het op de boter geplaatst werd.

.. ELSEVIER.

[Puytschede boter. Holl. j. biestige boter. Butyrum e colostro. KIL.]

Fooien (vgl. XIV. bl. 317, 380). Op bl. 380 wilde ik den bakerschelling een monument noemen door de bakersfooien opgerigt. De zetter van den *Navorscher* zag hier de gelegenheid te schoon, om ook niet eens een duit in 't zakje te gooien, en ziet! hij is de schepper van een niet onaardigen *pun* geworden. De bakerschelling is bij hem geen *monument* maar een *monijment*. De bedoeling was natuurlijk *moneijment*, doch al is die man wat van zijn engelsch vergeten, een gegeven paard mag men niet in den bek zien. Of zetter met het oog op andere monumenten dien geestigen zet gedaan heeft, zullen we maar in 't midden laten.

L.—F.—T.

Fooien. De door P. gedane vraag betreft een misbruik, dat wel moeielijk gekeerd zal kunnen worden, omdat het te diep is ingeworteld. Als belooning voor *vrijwilligen* dienst heeft de fooi iets natuurlijks en is zij van hooge, hooge oudheid. Aan voorbeelden daarvan zal het niet behoeven te ontbreken. Als een merkwaardig blijk van de geldswaarde heb ik eens aangeteekend, dat, toen MAXIMILIAAN VAN OOSTENRIJK en de hertog van Kleef in 1480 Wageningen belegerden, 200 burgers van Doesburg uittrokken tot ontzet van de benaauwde stad, en de busmeester of kanonnier van Doesburg midden door den vijand heen derwaarts werd gezonden. Voor het volbrengen van die gevaarlijke expeditie werd de busmeester van stadswege *beschonken* »met 15 Klaeskens, daervan 3 maecken »eenen stuyver." Alzoo 25 centen!!

S. J.

Een nieuwe hoed. Op bl. 2 van dezen jaargang lezen wij van eenen schipper, wien, in geval hij zijne reize wel volbragt, 12 gulden »tot een nieuwen hoet" beloofd werden. Nog bestaat het gebruik, dat wanneer iemand een huwelijk tot stand brengt, hij er een nieuwen hoed aan verdient. Ik vraag in welke gevallen had dat meer plaats en waarom bestond dat geschenk juist in een nieuwen hoed en niet in iets anders?

Nederlandsche spot- en scheldnamen (vgl. A. R. enz.). *Amelander balkedieven.* »Het wapen der heerlijkheid Ameland bestaat uit drie balken, met een halve maan daaronder, de oorsprong hiervan is zeer duister, tenzij men 't sprookje wil gelooven, volgens 't welk de Amelanders dit wapen aangenomen hebben, om daarmede het geheugen te vereeuwigen van een diefstal, door hen bij lichte maan op Terschelling gepleegd, en bestaande in 't wegrooven van drie balken, om er eene galg van te bouwen, en daaraan de dieven, die uit Friesland en van elders hun vee kwamen stelen, op te hangen." *Tegenw. staat der Nederl.* dl. XIV. bl. 366.

Het is misschien om die reden dat de schrijver die galg rekent tot de merkwaardigheden van het dorp Ballum, welke hij in deze, nog al vreemde, volgorde opnoemt. Eerst beschrijft hij het *kasteel*, de *kerk* en de *pastorij* en gaat daarna voort: »Midden in 't dorp, in de hoofdstraat, staat een *klokhuis* of toren, weleer van hout, doch in 1755 van steen opgebouwd; waarbij men teffens ziet het *schavot* en den *geesselpaal.* Nog heeft men in dit dorp eene goede *herberg,* een geoctrojeerde *korenmolen*, twee *Mennonite Godshuizen* en even buiten 't zelve ten westen de *Galg.*"

---

[1]) bl. 54.

GESCHIEDENIS.

Reeckeninghe van de onckosten van de reijse van Willem II naar Engeland 1641 (Vervolg en slot van bl. 3).

Nº. 58. HUYBEERT DE KINDRE Halbardier, is doen wy vuyt Englant vertrocken, door ordre vande Heere VAN DORP met 32 karossen voor vuyt gereden van Lonnen naar Gravesant, om S. H. komste aldaer te verwachten, ende alsoo der niet karossen ghenoch waren, om de ghehele swite van daer naer Rochester te voeren, voor de zelve ghehuert 21 postpaerden, voor yder van huer betaelt 25 stuiv. holl. is

	f 26— 5—0.
noch van Rochester tot Kantelbury en voorts tot in Duyns voor huer van paerden.	» 26— 4—0.
noch geduerende dese reijse met de Dienaers van den koningh onderwege verteert	» 8— 0—0.
	f 60— 9—0.
Somma koopen ende hueren van paerden bedraget te samen.	*f* 395—19—0.

Onkosten van de Valckeniers ende byhebbende Valcken.

Nº. 59. WILLEM VERBRUGGE, Valckennier heeft betaelt ten dienste van S. H. t' ghene volcht.

Eerstelyck voor onckosten van beddingen en bequaem sitten voorde Voghelen, t' scheep te maecken, reijs ende teerkosten voor hem ende syne knechts, onderwegen soo hier ende daer, als voor de Voogelen, ende wat daer voorts aen dependeerende was, blyckende by syne declaratye, gheattesteert by den Stalmʳ monsʳ. DU MOIRE monteerende de zelve in alles t' sedert den 1ˢ tot den 30ˢ maijus 1641 de somma van Elff pont veerthien schell Eng. is Holl. gelt de somma van . . . . *f* 112.17.0.

Somma sommarum dese ghehele reeckeninge bedraghet de somma van Ses Duijsent vyffhondert negen ende tnegentich Guldens sesthien stuivᵉ. dus hier dezelve som van . . . . *f* 6599.16.0.

Dese *f* 6599:16 syn gepasseert in de maentrekeninge graal van Hoffhoudinge Junij 1641 fo. 30.

Inwelcke voorschreve somma de kappittelen in't partiekulier bedraghen als blijckt by de voorschr. Reeckeninghe.

Haver ende Hoij en Stroij.	*f* 666,11.0.
Meublen aengaende de stal	» 326, 3.0.
Schuijt ende wagevrachten als reyskosten.	» 4,986, 0.0.
Ghagens van de palfreniers en koetsiers	» 102, 6.0.
Koopen en hueren van paerden	» 395,19.0.
Onckosten vande Valcken.	» 122,17.0.
	f 6,599,16.0.

Somma Somarum de dispentie van de stal en waghen en schuten vrachten beloopt ses dusent vyf hondert negen en tnegentich Gul. sestien stuvers

(get.) A. VAN DORP.

V. D. N.

Isaac Massa (vgl. XIV. bl. 355). De heer V. D. N. deelt ons mede, dat in de laatste regel van het t. a. pl. medegedeelde latijnsche vers voor *nobiliore* moet gelezen worden *nobiliori.* Wij brengen dit op deze wijze ter kennisse van onze lezers, en niet op de gewone wijze, daar zij anders misschien aan eene drukfout in de lijst der drukfouten zouden denken.

BESTUUR.

Stadsgekken (vgl. XIII. bl. 174; XIV. bl. 356; XV. bl. 5). Even als te Leiden was er ook te Kampen een *stadsgek*, die jaarlijks gekleed werd, met een bonnet voorzien was en het stedelijk wapen op zijn kleed droeg. De bewijzen daarvan zijn in het archief aldaar te vinden.

C. J.

Legaat van W. Senserf (vgl. XV. bl. 7). Hetgeen GERRIT daarvan meldt vindt men breeder bij IJPEIJ, *Geschiedenis der Christelijke Kerk in de* 18ᵉ *eeuw*, II. 91—94, waar gezegd wordt, dat de weduwe SENSERF, bij haren uitersten wil, het bestuur over het legaat van haren man opgedragen heeft aan drie raden en weesmeesteren te Delft, en dat deze, na den dood van PATIJN, het houden der vereischte leerredenen opgedragen hebben aan ds. I. HABBEMA; daarna aan ds. H. H. VIERVANT, en na diens vertrek naar Amsterdam aan ds. P. G. SPRENGER VAN EYK. Diens opvolger is, meen ik, geweest ds. J. SCHARP. Ik maak dat op uit eene aanteekening, die in het *Godg. Nederland* van GLASIUS voorkomt, III. 284, dus luidende: »SCHARP hield zes jaarlijksche leerredenen, ten gevolge der beschik-

king van een in 1792 te Rotterdam opgerigt gezelschap." Deze aanteekening houd ik voor zeer vitieus, en meen, dat GLASIUS verkeerd ingelicht is, daar van zulk eene beschikking van een rotterdamsch gezelschap, zoo veel ik weet, geene bekendschap bestaat. Hij had moeten schrijven, dat SCHARP ieder jaar acht leerredenen hield, tengevolge van eene beschikking, door SENSERF gemaakt. Na het overlijden van SCHARP is deze taak opgedragen aan ds. J. C. VORSTMAN, en na diens emeritaat aan ds. W. FRANCKEN AZ., die nog tegenwoordig aan het bepaalde voldoet.

E. A. P.

Legaat van W. Senserf. Breedvoeriger berigt dan het *Nav.*, XV. bl. 7 aangehaalde uit STUART, vindt men aangaande dat onderwerp bij IJPEIJ, *Kerk. Gesch. der* 18[de] *eeuw*, dl. II. bl. 91. Het komt hoofdzakelijk hierop neder, dat WALTER SENSERFF, ridder, oud-burgemeester van Rotterdam, bewindhebber der oostind. comp., bij codicil van 16 october 1751, (hij kan dus niet, zoo als in het vraag-art. staat, in augustus van dat jaar overleden zijn), eene beschikking maakte, vrij gelijk aan die van BOYLE te Londen (zie deswegens IJPEIJ, *t. a. pl.* dl. I, blz. 431, volg.) en zeer zeker in navolging daarvan. Die beschikking is in het vraag-art., hoewel niet volledig, vermeld. Zij kent namelijk het aldus genoemde eeregeld toe voor het houden van acht leerredenen telken jare »tegen Atheïsten, Deïsten, Heidenen, Joden, en Mahomedanen, of andere openbare tegensprekers van het christelijk geloof." Bij het noemen dier ongeloovigen wordt tevens uitdrukkelijk bepaald, dat de prediker-apologist zich »niet met ronde woorden zou mogen laten hooren, tegen de zoodanigen, welke men onder de Christenen doorgaans gewoon is ketters en sectarissen te noemen."

Deze taak werd het eerst opgedragen aan den predikant J. PATIJN, na diens emeritaat (1777) aan J. HABBEMA, die haar vervulde, totdat hij in 1789 door krankzinnigheid buiten staat werd gesteld tot zijn dienstwerk. Voorloopig en in afwachting der mogelijke herstelling van HABBEMA, werden de leerredenen toen gehouden door H. H. VIERVANT, tot dat deze in 1792 naar Amsterdam vertrok, en P. G. SPRENGER VAN EIJK hem in het houden der bedoelde leerredenen opvolgde. Dit een en ander wordt ook vermeld door VAN HARDERWIJK, *Naamlijst* enz. *der predikanten te Rotterdam;* maar deze anders naauwkeurige schrijver vult niet aan, wat hij te dezen van IJPEIJ overnam. SPRENGER VAN EIJK overleed in 1806. Op wien toen de taak overging, weet ik niet met zekerheid; ik meen op J. J. LE SAGE TEN BROEK of J. SCHARP. Als ik het wel heb, werd SPRENGER VAN EIJKS opvolger, opgevolgd door J. C. VORSTMAN, terwijl ik met zekerheid kan zeggen, dat de taak thans wordt vervuld door W. FRANCKEN, AZ. Doch deze rekent zich niet meer aan het *achttal* apologetische leerredenen gehouden, daar ook, vermoedelijk ten gevolge der tierceering onder NAPOLEON, het eeregeld aanmerkelijk besnoeid is, gelijk ik van mijnen medebroeder FRANCKEN weet; ik acht het echter min kiesch het bedrag op te geven.

GERRIT vraagt ook, wie den titularis benoemt. De eerste keuze geschiedde, krachtens het testament, door de weduwe van den erflater. Zij droeg bij testamentaire beschikking die aanstelling over op drie raadsleden en de weesmeesteren te Delft. De tegenwoordige uitbetaling geschiedt door de commissie tot liquidatie der wees- en momboirkamers.

H. M. C. VAN OOSTERZEE.

De heer van Oosterwee (vgl. XIV.bl.323). ADRIAAN VAN GENT, heer van Oosterwede, zoon van JOHAN, en van EGGERIK ADRIANA SYBILLA VAN RIPPERDA. Hij had in 1673, voor Maastricht, zijn linkerbeen verloren, en huwde, in 1678, met ELISABETH MARIA, dochter van EMANUEL FELIX, prins van Portugal, en van JOHANNA, dochter van den graaf ALBERTUS VAN HANAU.

De bedoelde prinses van Portugal was dus de kleindochter van onze prinses EMILIA VAN NASSAU.

N. VAN EMDE.

Nederlandsche vestingen (vgl. XV. bl. 5). Eene authentieke opgave der sterke plaatsen, die wij bezitten, kan P. R. vinden in het koninklijk besluit van den 25sten januarij 1854 (*Staatsblad* n°. 8), genomen ten gevolge der wet van den 21sten december 1853 (*Staatsblad* n°. 128). Ampliatiën van dat organiek besluit zijn de koninklijke besluiten van 12 augustus 1855 (*Staatsblad* n°. 111), 16 september 1859 (*Staatsblad* n°. 100), 13 november 1861 (*Staatsblad* n°. 98) en 24 november 1861. Bij laatstgemeld besluit, dat niet in het *Staatsblad* schijnt te zijn geplaatst, is de vesting Veere opgeheven.

Haarlem. DIXI.

Nederlandsche vestingen. Van de nederlandsche vestingen vinden wij eene opgaaf in het *Handboekje der aardrijkskunde van het Koningrijk der Nederlanden, enz.* door onzen verdienstelijken stadgenoot den heer P. H. WITKAMP.

Volgens genoemden heer zijn de vestingen des rijks:

Noordbrabant. Bergen op Zoom, Breda, Geertruidenberg, Grave, 's Hertogenbosch, Heusden, Steenbergen, de Willemstad, Woudrichem.

Gelderland. Doesborg, Nijmegen, Zutfen.

Holland. Brielle, Hellevoetsluis, Muiden, Naarden, Oudewater, Weesp, Woerden.

Zeeland. ter-Neuzen, Veere, Vlissingen.

Utrecht.

Overijsel. Deventer.

Friesland.

Groningen. Delfzijl, Groningen.

Drenthe.

Limburg. Maastricht, Venlo.

De voornaamste forten zijn:

Loevenstein, Bath, Rammekens of Zeeburg, Willem I te Breskens, de Wierikerschans, de Nieuwersluis, Uitermeer, Kijkduin, Erfprins, Admiraal Dirksz., de forten rondom Utrecht, Willem II te Honswijk, Crevecoeur, de Nieuweschans, de Bourtange. St. Pieter te Maastricht en St Michiel bij Venlo.

Al deze vestingen en schansen vormen, nevens vele mindere werken, de navolgende liniën van defensie.

1. de linie van Amsterdam, op de beide oevers van het IJ.

2. de linie van de Vecht of de Nieuwe hollandsche waterlinie, strekkende van Naarden langs de Vecht tot Utrecht en voorts langs Honswijk, Asperen, Gorinchem en Woudrichem tot aan den Biesbosch.

3. de linie van de Grebbe, van de Zuiderzee bij Spakenburg tot den mond der Grebbe, en verder tot Ochten aan de Waal.

4. de linie van den IJsel, van den mond van het Zwarte water tot de scheiding van IJsel en Rijn.

5. de linie van Drenthe en Groningen, van het Zwarte water tot den mond der Eems.

6. de Noordbrabantsche linie, van de Schelde tot de Maas.

7. de linie van de Schelde, op beide oevers van dezen stroom.

8. de linie van de Maas, van Maastricht tot Nijmegen.

9. de linie der zeegaten, aan den Helder, op Voorne, op Walcheren, te Breskens, te Delfzijl, enz.

Nederland heeft dus zeven en twintig vestingen en zeventien forten; alzoo te zamen vier en veertig sterkten.

Wat Frankrijk betreft, hiervan heb ik -de volgende opgaaf gevonden:

Vestingen, oorlogsplaatsen, oorlogshavens en handelsplaatsen.

Gewesten.

Région de l'Est. — *Chaumont*, Langres, Neuf-Brisack, Belfort.

Région du Nord-Est. — *Laon*, La Fère, Soissons, Vitry sur-Marne, *Mezières*, Rocroy, Givet, Sedan, Mont Médy, Verdun, *Metz*, Bische, Thionville, Sierck, Phalsbourg, Toul, *Strasbourg*, Haguenau, Schelestadt, Weisembourg, Lauterbourg.

Région du Nord. —Vincennes, *Amiens*, Abbeville, St. Valery, Doullens, Péronne, Ham, *Arras*, Béthune, Boulogne, Calais, Montreuil, Aire, *Lille*, Avennes, Landrecies, Maubeuge, Le Quesnoy, Cambrai, Douai, Dunkerque, Bergues, Gravelines, Valenciennes.

Région du Nord-Ouest. — Rouen, Dieppe, Le Havre, St. Valery en Caux, *Caen*, Isigny, Grandville, Cherbourg.

Région d'Ouest. — Rédon, St. Malo, Cancule, St. Servan, St.-Briene, Paimpol, Binie, Dinan, Launion, Tregnier, *Vannes*, Lorient, Port-Louis, Quiberon, Guimper, Audierne, Brest, Landerneau.

Région du Sud.-Ouest. — *Angles*, Saumur, *Nantes*, Paimboeuf, Luçon, Sables-d'Olonne, Morie, *la Rochelle*, Royan, Rochefort.

Région du Sud-Ouest. — Bordeaux, La Teste-de-Buch, Blaye, Pauliac, Dax, Bayonne, St. Jean de Luz, St. Jean Pied de Port.

Région du Sud. — *Carcassonne*, Narbonne, *Perpignan*, Bellegrade, Collioure, Prats de Mollo, Ville Franche, Mont Louis.

Région du Sud-Est. — Auxonne *Besançon*.

Région du Sud-Est. — *Lyon*, *Grenoble*, *Valence*, Embrun, Entrevaux, Sisteron, *Montpellier*, Cette, Agde, *Marseille*, Laciotat, Arles, *Ajaccio*, Bastia, Calvé, Corte, Bonifacio.

Rekent men nu de hoofdsteden der departementen, die cursijf gedrukt zijn, als de voornaamste vestingen, dan heeft men twee en twintig. Veronderstelt men nu de andere plaatsen (wier namen gespatiëerd gedrukt zijn) als vestingen van minder belang, dan heeft men acht en zestig, alzoo te zamen negentig sterkten. De plaatsen, wier namen met gewone letter gedrukt zijn, zijn of oorlogshavens, of handelsplaatsen, of oorlogshavens en handelplaatsen.

België.

Vestingen. Antwerpen, Namen, Charleroi, Doornik, de Citadel van Gent en Luik; Lier en Hasselt en de forten Lillo en Lief-

kenshoek, benevens de zeeplaatsen Ostende en Nieuwpoort.

Pruisen.

Vestingen. Küstrin en Spandau, in Brandenburg; Glatz, Glogau, Schweidnitz, Neisse, Silberberg en Kosel in Silezië, Graudenz, Pillau, Thorn, Dantzig, Weichelmünde in Pruisen; Posen in het Gr. Hert. Posen, Colberg en Stettin in Pommeren; Maagdenburg, Wittenberg, Torgau en Erfurt in Saksen; Minden in Westfalen; Wezel, Keulen, Saarlouis, Coblenz; Ehrenbreitstein in de Rijnprov.

A. C. D. G.

Belofte der Doopschgezinden (vgl. XIII. bl. 299). Het antwoord op de vraag: wanneer is het afleggen van de belofte, met ware woorden, in stede van eed, hier te lande aan de Doopschgezinden veroorloofd? is uiterst moeielijk, zoodat het niemand behoeft te verwonderen, dat, volgens het onlangs gegeven register, die vraag, in 1863 gedaan, nog altijd onbeantwoord is. Gedurende de dagen onzer republiek gold in de eene provincie een wet of costuum, die in eene andere volstrekt geen kracht had; zelfs de steden hadden elk hare autonomie, zoodat de eene toeliet wat de andere streng verbood. Indien deze algemeene opmerking ergens van toepassing op is, ze is het op de bedoelde vrijstelling van het eedzweren, aan de Doopschgezinden verleend. Het volgende is dan ook verre van volledig; 't betreft maar enkele provinciën of steden en wordt hier medegedeeld, in de hoop dat anderen deze opgave zullen aanvullen.

De eerste mij bekende moeielijkheid tusschen de overheid en de Doopschgezinden over het afleggen van den eed ontstond in 1577 en 1578 te Middelburg, waar de regering hun den poortereed afeischte. Door tusschenkomst van prins WILLEM I werden zij er echter van vrijgesteld; een zeer oude copij van zijn brief te dezer zake berust nog op 't archief der Doopschgezinde gemeente te Amsterdam. De staten van Zeeland namen echter geen genoegen met dit besluit en dienden zelfs in 1582 bij de algemeene staten een voorstel in, om bij een speciale wet alle Doopschgezinden hier te lande tot den eed te verpligten. Hun voorstel vond echter zoo weinig ingang, dat in hunne eigene provincie de regering te Goes twee jaar later de Doopschgezinden van den schutterseed vrijstelde en dat in 1585 de staten van Holland besloten de Doopschgezinden in Holland van den eed te ontheffen, zoodat het voor hen voldoende zou zijn »in plaats van een eed te doen »hunne verklaring of bevestiging te geven »bij hunlieder conscientie en mannen- of vrouwen-waarheid." Wel werd deze formule door 't Hof van Holland, volgens ordonnantie van 28 maart 1588, te zwak geacht en bovendien geëischt bij zoodanige verklaring »Godt den Heeren Almachtich te getuyge te nemen" — maar in de praktijk vergenoegde men zich sedert dien tijd met de uitdrukking: »met ware woorden, »inplaats van eed;" ja, hier en daar bleef de oude formule: »met mannenwaarheid »en vrouwenwaarheid" nog in zwang, — getuige de merkwaardige brief van P. C. HOOFT, 20 mei 1625, aan 't gerecht van een der Gooische dorpen (nº. 121 in de uitg. van B. HUYDECOPER; nº. 136 in die van VAN VLOTEN, I, bl. 249). De regering van Amsterdam kon dan ook reeds in 1597 in hare brieven van voorschrijving (WAGENAAR, I. bl. 409) teregt beweren, dat de Doopschgezinden altijd op hunne verklaring »met ware woorden" geloofd werden, zonder tot den eed verpligt te zijn.

Geheel anders was het in Friesland. In datzelfde jaar 1597 ging daar den 8sten maart eene resolutie uit (SCHWARTZENBERG, IV. bl. 962) dat de Doopschgezinden, die het afleggen van den eed weigerden, in rechten niet zouden geadmitteerd worden. Eerst den 19den maart 1659 (SCHWARTZENBERG, V. bl. 621) werd de verpligting tot eedzweren voor de Doopschgezinden in Friesland opgeheven en den 13den julij 1700 (SCHWARTZENBERG, VI. bl. 339) de *vorm* der verklaring, die men van hen eischte, nader bepaald,

Veel gunstiger betoonden zich in dit opzigt de Groningers. Van de weeskamer te Groningen ging reeds in 1613 de bepaling uit, dat men de Doopschgezinden bij »toleratie" van den eed verschoonde, en, bleef ze derhalve in den aanvang tot zaken van boedelscheiding of boedelaanvaarding beperkt, welhaast werd ze tot alle rechtszaken, tot het geheele burgerlijke leven uitgestrekt bij stedelijke resolutie van den 25sten april 1616.

CONSTANTER.

Geboorteplaats van Menno Simons (vgl. XIII. bl. 237, 291; XIV. bl. 293). Volgens aanwijzing t. l. a. p. van ALOF heb ik bij den winkelier TJEBBE GRATEMA te Pinjum terstond narigten zoeken in te winnen. Helaas! »het oude handschrift" bleek niets anders te zijn dan een exemplaar der bekende uitgave van de Werken van MENNO SIMONS in 1646 en de »zilveren gedenkpenning" niets anders dan de bekende zilveren plaat, die aan de eene zijde het borstbeeld van MENNO SIMONS met het

omschrift: MENNO SIMONS *aetat. anno* LXVI *vitae postremo* MDLXII M. HOLTZHEY *fec.* draagt en aan de andere zijde te lezen geeft:

Dit 's MENNO, die door leer en leven
De weerelt blijken heeft gegeven
  Van zijne deugdt en vromen aert.
Die tegen al den vuilen handel
Van JAN VAN LEIJDENS leer en wandel
  Zich menigmalen heeft verklaert.
Zijn spreuk was Lijden en verdragen.
  Vier nu 's mans tweede jubelfeest
  Met een verslagen hart en geest,
Dat zal den Heere best behagen.

(Geb. te Witmarsum 1496, uit het Pausd. uitgegaan 1536, overl. omtrendt Lubek 1561.) In genoemd exemplaar der Werken staat bijgeschreven, dat het boek met de zilveren plaat door twee vrijsters te Haarlem APLONIA STORM en MARIA STORM den 18 aug. 1787 aan TJEBBE YTES WYNALDA vereerd is. Andere documenten betreffende MENNO bezit GRATEMA niet.

CONSTANTER.

Geboortejaar van Menno Simons (vgl. XIII. bl. 295). De geheele questie omtrent de geboorteplaats en het geboortejaar van MENNO is onlangs uitvoerig behandeld in de *Doopsgez. Bijdragen*, IV. bl. 125 en verv., waar het blijkt, dat het zeker het veiligst is zich aan de getuigenis van MENNOOS eigen dochter te houden, dat hij in 1492 (te Witmarsum) geboren en op vrijdag den 13den januarij 1559 in den ouderdom van 66 jaren gestorven is.

CONSTANTER.

Wederdoopers te Munster (vgl. XIV. bl. 201). Wil de vrager meer namen kennen, hij raadplege het uitnemende werk van CORNELIUS, *Geschichte des Münsterischen Aufruhrs*, dat ongetwijfeld het beste en 't volledigste is van alle monografiën, die over deze gebeurtenis in 't licht zijn gegeven.

CONSTANTER.

Draagkoetsjes. Wanneer waren de draagkoetsjes in gebruik en wanneer zijn ze in onbruik geraakt? K. H. J. K.

Prins von Anhalt en B. G. Keiser. Voor mij ligt *Deductie van* BENJAMINA GEERTRUYD KEISER *op ende jegens* CHARLES LODEWIJK *Prince van Anhalt Schaumburgh, collonel van het 2e Bataillon van den Hr. Prince van Waldeck, ten dienste deezer landen.* 's Gravenhage 1761, waarbij de impetrante beweert gehuwd te zijn met eerstgemelden prins te Stevenswaard den 25 maart 1748. Het proces werd gevoerd voor den Hoogen krijgsraad. Is iemand met den geheelen loop der zaak bekend?

Plundering van Hattem in 1786. Volgens vele schrijvers (*Vervolg* op WAGENAAR, XII. 245; WITSEN GEYSBEEK, *Tafer. der Nederl. Geschied.*, VIII, 292; VAN DER AA, *Aardrijksk. Woordenb.*), zou Hattem in 1786 *geheel* zijn uitgeplunderd. Anderen daarentegen (DE BOSCH KEMPER, *Staatspart. in Nederl.* blz. 276) melden, dat van die plunderingen slechts *een weinig* waar is geweest. Wat is waarheid, en welke *onpartijdige* bescheiden bestaan er over die gebeurtenis?

U.—H.

D. Pipardus. Onder de eerwaarde heeren, die omstreeks 1623 sterk ijverden tegen de Remonstranten te Kampen moet ook geweest zijn zekere D. PIPARDUS. Mij is alleen 's mans naam bekend. Wie weet iets meer van hem? Is hij tot zijn dood te Kampen gebleven?

P—P.

Hoog hout in Holland. In de *Revue des deux mondes* 1861, p. 548 leest men: »Des »arbres de Hollande, tout venus, gigantes»ques, sur l'ordre de LOUVOIS, avaient fait »le voyage; ils mouraient; d'autres reve»noient; plusieurs, qui cependant avaient »subi cette tyrannie, esclaves résignés, ver»doyaient tristement." Is er iets meer van zoodanigen houthandel of houtroof, hier te lande bekend?

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Romeinsche oudheden. Door den oudheidkenner J. SMETIUS moet nagelaten zijn een boekdeel in folio, waarin is afgeteekend al het romeinsch huisraad, zoo van vazen, potten, lampen, naalden, gespen enz., vroeger te Nijmegen gevonden; zie: *Nijmegen, de oude Hoofdstad der Batavieren,* door H. K. ARKSTÉE, bladz. 159.

Wie kan mij omtrent dit boekdeel eenig narigt geven?

K. v. S. no. 2.

Penning bij Roermond gevonden. In de omstreken van Roermond werd onlangs de volgende medaille gevonden: V Z. Een man en eene vrouw staande afgebeeld; boven uit den rand komen zonnestralen; het omschrift is:

PRAESIDE COELESTI HALITV LVCEQVE BEATVM.

K Z. Twee zich parende duiven zittende op twee door elkander gevlochte takken waarboven twee vlammende harten met het omschrift:

Bar. Glms. Amygdalinis Lylae fit amabilis Ulnis. Pace et Amen dico Concicicant in unum.

Het metaal is rood koper; middellijn 47 nederlandsche strepen.

Kan dit ook een huwelijkspenning zijn en voor welk huwelijk is hij dan geslagen?

J. B. S^{t}.

[Wij gelooven niet dat de penning veel waarde heeft. Wij zouden eerder vermoeden dat het een speelpenning of zoo iets, dan een huwelijkspenning was. Het omschrift op de voorzijde schijnt één, dat op de keerzijde twee hexameters te zijn. Maar er zijn fouten in: waarschijnlijk waren zij niet goed leesbaar meer. De laatste regel gissen wij dat zal moeten zijn;

Pace et amore duo sic conciliantur in unum.

Hoe de andere verbeterd zouden kunnen worden, wil ons nu niet invallen].

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Jacob Steendam (vgl. XIV. bl. 305). Uit het door LABORANTER over JACOB STEENDAM t. a. p. medegedeelde schijnt te blijken, dat hij belang stelt in de geschiedenis van dezen man, wiens dichtwerk, getiteld *de Distelvink,* 3 deelen in 1 band in 4°., uitgegeven bij G. VAN GOEDESBERGH te Amsterdam, 1649, weinig voorkomt. Ik kan hem daaruit eenige bijzonderheden mededeelen, voor zoo verre den levensloop van STEENDAM vóór zijn vertrek naar Oostindië betreft.

In 1637 dagteekent hij een *Zegezang* op de overwinning van Breda door FREDERIK HENDRIK; in 1640 huwelijkszangen in Overijsel en te Zwol; in 1641 onderscheiden dergelijke te Amsterdam en in hetzelfde jaar den 11^{den} van Wijnmaand een »*Vreugde Baak* op zijne Tesselsche uijt»vaard met het schip *de Goude Ree,* neffens »'t schip *Deventer* na *Guinea*"; hij zegt daarin Amsterdam vaarwel »waar dat hij jeugdig kwam," — alzoo van elders, welligt van Enkhuizen, dewijl hij het 3de deel zijner zangen, *Hemelsang* getiteld, opdraagt aan den eerw. hooggel. »d^{s}. HIERO»NIMUS VOGELLIUS t' Enchuijsen, aan wien »hij veelvuldige gonsten en weldaden te ver»gelden hadt"; — ook bezingt hij meermalen eene AAFJE CORNELIS, jonge dochter en poëtesse aldaar; ook huwelijken in 1639 voor echtparen binnen die stad.

Op de reis naar Guinea werden zij tusschen den 17^{den} en 18^{den} van wijnmaand bij het eiland Wight door een schrikkelijk onweder bejegend, waarop door hem *Klaagliederen* en *Lofsangen* werden vervaardigd; ook een *Lofsang* over de gelukkige aankomst voor 't vaste kasteel Delmina op de Goudkust in Afrika, den 19^{den} van wintermaand 1641.

Waarschijnlijk was hij in ondergeschikte betrekking in 's lands dienst of in dien der westindische compagnie (welligt als schrijver, doch dit blijkt niet); eens geeft hij een *Bootmans Sang,* dien hij ook op zich toepast.

Den 7^{den} van sprokkelmaand 1642 maakten zij zich gereed het fort Axem te bevechten, en den 9^{den} van die maand werd het ingenomen, onder den bevelhebber JACOB RUIJCHAVER, directeur-generaal over het noordergedeelte der kuste van Africa wegens de nederl. geoctr. westind compagnie (deze was dezelfde persoon, van wien door mij melding is gemaakt *Nav.* XIV. bl. 27).

Den 9^{den} van louwmaand 1642 bezocht RUIJCHAVER met den heer ANTHONY FLORAAN, advocaat-fiscaal, en den eerwaardigen MEYNERD HENDRIKSZ, predikant op 't kasteel Mina, het schip *de Goude Ree,* en den 22sten van wintermaand 1645 vertrok deze (RUIJCHAVER) met het schip *de Eendracht* van Amsterdam en de fluit *de Eendracht* van Enkhuizen naar Holland; insgelijks JOANNES FOULLON, opperkoopman op 't fort Nassou tot Mouré, toen ruim 30 jaren oud, met wien STEENDAM blijkt bevriend te zijn geweest. STEENDAM zelf schijnt voorts het fort Axem bewoond te hebben, alwaar hij aan de landziekte zwaar heeft geleden. Op alle de genoemde onderwerpen vervaardigde hij *Gesangen;* zoo ook eene »*Ziel»schatering* tot God over syn Vaderlyke »bescherming in zyne langdurige (8jarige) »reijse en gelukkige t'huyskomst met het »schip *de Melkmeid,* Tessel gepasseert, den »3^{den} July 1649." — Uit een gedicht »aan zyn waarde Huijsvrou SARA DE ROSSCHOU" leeren wij den naam van deze kennen.

V. D. N.

Verkeerd gedateerde boeken. (vgl. XV. bl. 11.) Of er een werk bekend is, dat

door het jaartal van het jaar na de uitgave te dragen grooter debiet heeft gehad, durf ik niet met zekerheid beslissen; wel is mij gebleken, dat zulk een boek, langer nieuw schijnende, ook langer gevraagd bleef. Dit is vooral 't geval met kinderboekjes en romans. Immers waarop wordt bij 't koopen daarvan (helaas!) 't meest gelet? slechts of ze oud of nieuw zijn. Dat deze gewoonte dus eenig nut heeft voor den zak van den speculativen uitgever verwondert ons geenszins, maar wij zagen liever dat de uitgevers, zoo hier als elders, meer degelijkheid in hunne uitgaven bragten, zoodat niet een onnoozel jaartal, barbaarsche advertentiën en meer dergelijke kwakzalverijen noodig waren om hun debiet, zoo 't dit ten minste kan, te vergrooten.

A. v. R.

Zumbach (vgl. XIV. bl. 334; XV. bl. 8). LOTHARIUS ZUM BACH DE KOESVELD was med. doct. en schijnt eene betrekking gehad te hebben aan de leidsche hoogeschool, 'tgeen ik zou opmaken uit de opdragt van zijn *Planetolabium*, door J. C. K. aangehaald, aan de curatoren en de burgemeesters aldaar.

Er bestaat verder nog een werk van hem, getiteld: C. ZUMBAG DE KOESFELT, *Over het droogmaken van de groote meer of geneesmiddelen tegen Hollands ondergang door twater, met eene kaart,* Leyden 1742.

Hij heeft nog meer over den waterstaat onzes lands geschreven in 1770. Zie *Catalogus bibl. te Waterianae*, p. 260 en 282, 'tgeen ik nu niet verder kan opgeven, omdat ik dezen niet bij de hand heb.

Eindelijk heb ik op den catalogus der bibliotheek van prof. VAN SWINDEN nog aangetroffen: L. Z. DE COESFELD, *Geometria Practica* L. B. 1730.

C. J.

A. B. C. boek (vgl. XV. bl. 10). Het bedoelde boekje is: J. H. CAMPE's *handleiding om, door aanschouwing, zonder spellen de kinderen te leeren lezen, in het Nederduitsch bewerkt door* P. G. WITSEN GEYSBEEK. Met platen. Te Amsterdam bij H. VAN KESTEREN 1812. Misschien eenigzins naar de behoeften van dezen tijd omgewerkt, verdiende dit boekje wel eene nieuwe uitgaaf. Het schijnt, volgens mijne meer dan vijftigjarige ondervinding, meer dan de meeste andere kinderboekjes in den smaak der kinderen te vallen.

[Twee onzer medewerkers, een te Haarlem en een te Tiel, zijn bereid den vrager dit boekje ten hunnen huize te laten zien. Indien hij van dit aanbod wenscht gebruik te maken, zullen wij hem hun adres opgeven.]

Groninger Raarekiek (vgl. XIV. bl. 239, 270). Voor eenigen tijd werd bij het nazien der bibliotheek van een man van ouden huize te Groningen eene aanteekening gevonden in een exemplaar van gemelde *Raarekiek*.

Deze aanteekening was den 28[sten] januarij 1836 opgesteld door een geleerden oudheidkenner, alsnu reeds verscheidene jaren overleden, een achtingwaardig man. Zij luidt aldus: »dit geestige gedicht, waarin »de karakters der Groningsche Ambtenaren, »*waarvan ik de meesten gekend* heb, met »eene *hooge mate van juistheid* geteekend »zijn, hoezeer een sterke kleur, en somtijds »misschien een partijdig licht aan sommige »karakters gegeven is.... De maker is altijd »onbekend gebleven. Men houdt er door»gaans voor prof. GADSO KOOPMANS, daarin »ondersteund door Mr. TONCKO MODDERMAN, »en misschien nog anderen. De beide ge»noemden waren goede dichters en bezaten »vooral veel geest."

Deze nota is bekrachtigd door des opstellers handteekening, en de naam zou gewigt aan de nota bijzetten; doch wij vinden voorshands geene vrijheid dien naam mede te deelen. Het valt te betwijfelen of de gissingen juist zijn, uithoofde het niet te denken is dat het geheim zoo wel bewaard zou zijn gebleven, indien meer dan één maker bestaan had. Ook heerscht er in al de stukken één geest en dichttrant. Behalve de namen in de nota opgegeven hebben wij ook wel een lid der familie TRIP hooren noemen, als zijnde de schrijver, die zich zelven ook in 't gedicht ergens heeft ten tooneele gebragt, uit loosheid om niet voor den maker gehouden te worden.

Dit is echter onmogelijk, tenzij men aanneme dat meer dan één persoon er de hand in gehad hebbe. Immers de bedoelde perspon, LUCAS TRIP, een beroemd dichter overleed in 1783, en het derde vervolg verscheen in 1784. Men moet dan komen tot het besluit, dat na 's mans overlijden een persoon, die wist dat TRIP de schrijver was der eerste twee of drie stukjes, goedgevonden heeft in denzelfden trant het werk voort te zetten. Over TRIP kan men zien den *Groninger Volksalmanak* van 1846 en 1850. In den eerstgemelden jaargang bl. 209 vindt men wat van TRIP in 1782 ('t eerste vervolg) gedrukt werd en daaruit kan men wel eenigermate afleiden, dat TRIP niet vreemd aan 't werk was; althans in zijne verbeterde dichtluim zingt hij:

Ik dorst weleer
Maar nu niet meer
Mij 't *toetsteensambt* betrouwen, enz.

Dit evenwel kan ook op andere producten zien dan de *Raarekiek*.

Kersliederen. Even als met driekoningen worden, zooals de heer L·F·T teregt aanmerkt, met of tegen kersmis hier in deze stad door kinderen langs de huizen liedjes gezongen. Een daarvan, dat altijd gehoord wordt, heb ik magtig zien te worden, en deel het, lang niet om vorm en dichterlijke waarde, maar meer om de curiositeit mede, tevens om mijne meening te bevestigen, dat dit soort van liedjes meestal beneden alle kritiek is.

De Heiland is geboren,
In het midden al van den nacht,
Die zoo lang reeds van te voren
De wereld heeft rond gebragt.
Spoed u o herderen, [1])
Zoo zongen de Engelen,
Spoed u met blijde stem
Spoed u naar Bethlehem.

Toen zij daar zijn gekomen,
Vonden zij een klein kindeke
Op hooi en stroo geboren,
Zoo zoet als een lammetje;
Zijn oogjes van stonden af aan
Zag men vol tranen staan.
Zij weenden van druk en rouw
Al in der [2]) die felle kouw.

Herder hoed uwe schapen,
En wil zacht naar buiten gaan,
Het is God zooals men ziet. } *bis.*
Kersnacht toen is 't geschied }

Zekerlijk is 't verminkt, want ik kan niet nagaan, dat ooit iemand ter wereld zoo'n nonsens zal gedebiteerd hebben; zelfs van den waterachtigsten rijmelaar heb ik nog betere gedachten.

Het driekoningenlied begint aldus:

't Was op een driekoningenavond,
't Was op een driekoningendag
Toen stonden Maria Magdalena
Op onze lieve Heertjes graf.

Alles wordt gezongen op den temerigsten toon, zoodat men al spoedig in den zak tast, om dit gezang kwijt te zijn. Beide worden daardoor gebaat, zangsters, 't zijn meest meisjes, en hoorders.

Utrecht. A. v. R.

George Chastellain. Voor eene uitgebreide studie over, en volledige uitgaaf van de werken van den belgischen dichter GEORGE CHASTELLAIN, ook GEORGE L'AVENTURIER genaamd, wenscht men zoo spoedig mogelijk eene opgaaf te erlangen van de handschriften in onze openbare of bijzondere boekerijen aanwezig, waarin kronijken. balladen enz. van dien schrijver voorkomen. Anonyme kronijken der vijftiende eeuw in de fransche taal kunnen hier ook in aanmerking komen, omdat CHASTELLAIN vaak zijn naam niet bij de voortbrengselen zijner historische muze plag te stellen.

Alle opgaven of aanwijzingen zullen dankbaar ontvangen worden.

M. F. A. G. CAMPBELL.

Oordeel over Cats. Zekere recensie in het eerste nr. van een tijdschrift van dit jaar heeft, en teregt, algemeene afkeuring ondervonden, minder echter om de kritiek, dan om den vorm. Hoe is het te verklaren, dat, toen in datzelfde tijdschrift van dezelfde hand eene hoogst onwaardige kritiek verscheen tegen onzen meest populairen dichter, en aan dezen niet alleen niets goeds werd overgelaten, maar aan hem ook al het »slijmerige en ellendige" wat er sedert ruim twee eeuwen in Nederland bestond, als directe oorzaak werd toegeworpen, niemand onzer letterkundigen is opgetreden zoowel om de eer van den man te verdedigen, als om het oordeel onzer landgenooten zelve te regtvaardigen, die sedert twee honderd jaren »Vader CATS" onder hunne meest geachte huisboeken rekenen?

U.—H.

J. Urbanus. J. URBANUS moet in het begin der 17e eeuw predikant te Hattem zijn geweest. Van hem is mij de titel bekend van één geschrift (*Tapeinophrosyne*), ofschoon hij er ongetwijfeld meer in 't licht zond. Wie kan mij nader omtrent hem inlichten?

P—P.

J. Sceperus. C. Streso. Hoe onverklaarbaar het ook zijn moge, de namen van SCEPERUS en STRESO, die in de 17e eeuw predikanten waren te Gouda en 's Gravenhage, en die door hun vinnig geschrijf vrij wat van zich hebben doen spreken, komen in het werk van GLASIUS over onze nederlandsche godgeleerden niet voor. Ik wensch te weten welke werken ik omtrent deze mannen moet naslaan, welke gemeenten zij met hunne gaven hebben gediend en wanneer ze gestorven zijn.

P—P.

[Omtrent STRESO zie men *Navorscher*, III. bl. 322; Bijbl. 1855, bl. XIX, CXXIX; VI. bl. 329; VII. bl. 324; VIII. bl. 155.]

---

[1]) Hier wordt altijd „herderenen" gezongen, zeker om de maat te krijgen.

[2]) *Der* schijnt ook de maat te moeten aanvullen.

Confession de fe christiana. Cassiodoro de Reyna. Waar kan ik een exemplaar vinden van:

1°. *Confession de Fe christiana, hecha por ciertos Fieles Espannoles, los quales* &c. 1559, of van de door E. VON REDROTH in 1601 en door J. URSIN in 1611 daarvan geleverde hoogduitsche vertalingen? en

2°. CASSIODORO DE REYNA, *De periculis piorum ministrorum verbi in tempore cavendis.* Francof. 1573, of van F. DE BRUIN, *Overeenstemming der Evangelischen.* Dordrecht 1690, waarin die verklaring van Matth. IV, van bl. 435—482 vertaald is ingelascht.

Met het laatste wenscht de heer C. RAHLENBECK te *Brussel*, met het eerste ook ik zelf kennis te maken.

Rotterdam. SCHULTZ JACOBI.

Will, Merkwaardige levensbeschrijving. Wiens levensbeschrijving bevat onderstaand boek?

WILL, *Merkwaardige levensbeschrijving van een zeer zonderling geleerd man.* Dort 1792.

M°.

J. Mylii poemata, 1568. Dit werkje werd op woensdag den 7den december 1864, te Leiden, door gebr. VAN DER HOEK, boekhandelaren aldaar, verkocht. Zie catalogus der boekverzameling nagelaten door G. DE BRUIN, mr. P. S. SCHULL, dr. P. J. UIJLENBROEK, en and., op no. 4391. Waar wordt van hem als dichter gewag gemaakt?

M°.

Historisch verhaal enz. Wie is de maker van het weinig voorkomende boekje, getiteld: »*Historisch verhael en politique Bedenkingen aengaende de bestieringhe van Staet en Oorloghs zaken voorgevallen onder de bedieningen van de Heeren* CORNELIS *en* JOHAN DE WITT, *beginnende A°.* 1653 *en eyndigende in het jaer* 1672 *met hunne Doot. Waarin alles zeer naeuwkeurigh en oprechtelijk is waergenomen.* Te Amsterdam bij J. H. B. 1677. Postoctavo, ongeveer 650 bladzijden.

K. H. J. K.

Cicero, de Officiis enz. door Coornhert vertaald. M. T. CICERONIS, *van de onderlinghe plichten, drie Boecken, streckende tot eenen eerlycken handel en wandel. Noch Cato Major, hoe men d' Ouderdom geduldigh dragen en sijne Laelius hoe men de vriendschap onderhouden sal. Neffens zijne Paradoxa of wonderredenen aen Brutum en de droom van Scipio. Noyt aldus in 't duyts bij een gevoeght.* Tot Amsterdam bij DIRCK PIETERSZ. Boeckverkooper in de witte Perse, over de Koornmerckt.

De vertaler is blijkbaar D. V. COORNHERT; maar wanneer is 't gedrukt?

K. H. J. K.

Van Marle's rijmelarij. Deze werd gedrukt in 1814. In welke maand? In het voorberigt zegt hij, ten einde zich van de verdenking van letterdieverij te zuiveren genoodzaakt geweest te zijn, zich bij het publiek openlijk den maker van de κατάβασις te belijden. Dit ziet op zijn strijd met BILDERDIJK over dit stukje; ik meen dat die strijd gevoerd is in de *Haarlemsche Courant.* Kan iemand de nommers en datums opgeven, of aanwijzen waar elders van dien strijd mogt blijken? Het stukje is gedagteekend 8 maart 1813. In vergelijking met andere stukjes betrekkelijk den terugtogt uit Rusland is dit vrij laat. Uit bladzijde 25 der *Rijmelarij* blijkt, dat de dichter 23 april 1813 door de politie gevangen werd genomen. Volgens het voorberigt zou hij, zonder de tusschenkomst van veelvermogende beschermers, onfeilbaar het slagtoffer zijn geworden van de in der tijd, hoogst gevaarlijke ruchtbaarheid die de καταβασις had verkregen. Wie kan omtrent het beloop van gevangenneming en bevrijding het wetenswaardige mededeelen?

A. L. T. A.

Chr. Huygens Jr. M. SIEGENBEEK berigt in zijn onschatbaar werk, *Gesch. der Leidsche hoogeschool* enz. II. T. en B. bl. 104, dat de hoogleeraar in de wiskunde FRANS VAN SCHOOTEN JR., — die zijne lessen in 't Nederduitsch mededeelde, — onder zijne leerlingen den vermaarden CHRISTIAAN HUYGENS zou geteld hebben. — Deze was 17 jaren oud toen de gemelde hoogleeraar stierf, in 1646. — In het kort levensberigt, dat SIEGENBEEK VAN F. V. SCHOOTEN JR. — den opvolger van zijn vader — mededeelt, wordt van het bovenstaande geen gewag gemaakt, hoewel N. G. V. KAMPEN in zijne *Beknopte gesch. der letteren en wetenschappen in de Nederl.*, III. 130** beweert, dat CHR. HUYGENS, ook onder zijne leerlingen behoord heeft, en dat de hoogleeraar voor diens werk: *De ratiociniis in ludo aleae*, 1657, een belangrijk berigt plaatste *ad lectorem.* — Is het een en het ander waar?

J. C. K.

KUNSTGESCHIEDENIS.

David Joris (vgl. XV. bl. 17). De beruchte DAVID JORISZ, eigenlijk JORIS DE COMAN, in 1501 te Delft geboren, is een bekwaam glasschilder geweest; in 1544 moest hij wegens zijne buitensporigheden en geestdrijverij zijne geboortestad en de Nederlanden verlaten, vestigde zich onder den naam van JAN VAN DEN BROEK te Bazel, en stierf aldaar in 1556.

K. v. S. n°. 2.

J. M. Baud en F. J. Dumbeck. Staat of stond J. M. BAUD, med. en chir. dr. medic. in acad. Lovaniensi, prof. ord., ook in eenige betrekking tot Noordnederland? Zijn fraai gelithografieerd portret door A. LEMONNIER, naar HESS ad. viv. ligt voor mij. Dezelfde vraag moet ik doen omtrent FR. J. DUMBECK, phil. dr. philos. en litt. hum. in acad. Lov. prof. ord., naar en door dezelfden als boven.

J. C. K.

TAALKUNDE.

Krensen (vgl. XIV. bl. 340, 373; XV. bl. 18). P. L. Wz. meldt, dat te Amsterdam *krenselen* gezegd wordt van iemand, die zich op zijn stoel heen en weder beweegt en van den slapeloozen of onrustig slapenden, die zich op het bed omkeert en woelt. In Overijsel hoort men zeer dikwijls bezigen het adjectief *krenselig*, in de beteekenis van lastig, knorrig, neutelig, ligtgeraakt. *'t Is een krenselig kereltje* wordt gezegd van hem wiens humeur van dien aard is. Welligt is dit ook elders in gebruik.

C. J.

Wolverstraat, kruierwijn (vgl. XIV. bl. 33, 278, 346, 369; XV. bl. 17). Zoodra DIXI, dien ik weet, een Amsterdammer te zijn, verklaart, nooit anders dan *Wolvenstraat* gehoord te hebben, ben ik te beleefd om hem tegen te spreken.

Ik heb meer gemerkt, dat woorden in sommige kringen en familiën heel anders worden uitgesproken dan in andere: in de eene familie zegt men *eigelijk*, *opelijk*, *wezelijk*, in de andere hoort men *eigenlijk*, *openlijk*, *wezenlijk:* een derde voegt een *t* achter de *n* en zegt *eigentlijk*, enz.

Even zoo is 't met namen van zaken: toen ik 17 jaar oud was en mijn vader hertrouwde, was ik zeer verwonderd mijn tweede moeder te hooren spreken van een *potdoek*, terwijl ik het voorwerp nooit anders had hooren noemen dan *va(at)doek*, en wat ik als *appelpent* had leeren kennen te bestempelen met den naam van *appelmoes*.

Maar WAGENAAR had DIXI er niet by moeten halen; WAGENAAR kan, waar 't de spelling van eigennamen geldt, geen aanspraak maken op de minste autoriteit. Hy had eenmaal een eigen spelling aangenomen en wrong daarin alle namen, eigene zoo wel als gemeene. Zoo schrijft hy VALKENIER, BIKKER, HUIDEKOPER en DE GRAAF, waar hy van Regenten spreekt, die zelve VALCKENIER, BICKER, HUYDECOPER en DE GRAAFF schreven.

Om te weten hoe onze vooronders de straat *in questie* noemden, zullen de Puiaanteekeningen, oude kontrakten enz. moeten worden nageslagen; en dan zal men den naam gespeld vinden *Wolfsstraat*, *Wolverstraat* en *Wolvestraat*. De *n* houd ik voor een bijvoegsel van WAGENAAR.

Wat *kruidewijn* betreft, zoo verwijs ik DIXI behalve naar het *Handwoordenboek*, naar alle oude katalogussen. — Maar hoe hij er aan komt dat men *kruidenazijn* zoû moeten zeggen, is my onverklaarbaar, en ik kan niet gelooven, dat hy, of dat iemand, Amsterdammer of niet, 't woord ooit zoo heeft hooren uitspreken. Hij zelf erkent, dat men *kruidkoek* en *kruiddoos* zegt, en in die woorden hoort men de *d* die in *kruidazijn* even als in 't meerv. *kruiden* zelf zelden of ooit vernomen wordt. In den konversatietoon althans zal men van *kruiazijn* en van *kruiën* spreken.

Ik geloof voor 't overige aan DIXI volkomen toe, dat het schier ondoenlijk is, vaste regels te stellen, wanneer men een *n* achter 't eerste deel eener zamenstelling te plaatsen heeft en wanneer niet. Laat ons hopen, dat de kommissie voor 't woordenboek (*woordboek*, zoo als HOOFT schrijft, of *woordeboek*, als ik consequenter zou achten) ons daaromtrent een *norma scribendi* aan de hand zal doen; ik voor my, heb reeds vooraf onderwerping beloofd.

Wat *zonneloop* en *maanziek* betreft, zoo vindt men meerendeels dat, waar een enkele klinker in 't eerste woord voorkwam, men meende dat de welluidendheid een achtervoegsel vorderde, maar niet, wanneer de klinker verdubbeld was of waar 't woord op meer dan één medeklinker eindigt. Zoo zeide en schreef men:

blom-me-tje	*maar*	*bloem-pje,*
ster-re-tje	»	*staart-je,*
vel-le-tje	»	*viool-tje,*
Fem-me-tje	»	*Miet-je,*
Sy-me-tje	»	*Lijs-je.*

Maneschijn zal wel uit den tijd zijn, toen men nog *mine* schreef, en bewijst niets tegen den hier gestelden regel.

J. VAN LENNEP.

Kameraar. Benevens vele andere fraaie zaken, bezit de stad Utrecht ook eenen *kameraar*, zijnde, meende ik, zooveel als adviserend architect. Waarin bestaat eigenlijk de betrekking van dien persoon, van waar komt de titel, en zijn nog andere steden in Nederland even rijk? U—H.

[De vrager zal zijne vraag voor een gedeelte, doch niet geheel, beantwoord vinden *Nav.* X. bl. 65, 210.]

Erweelt (vgl. XV. bl. 19). Volkomen kan ik mij vereenigen met hetgeen de heer P. L. Wz. hierover gezegd heeft.

Dat *erweelt* afkomt van *erwählen* en *verkiezen* beteekent, blijkt ook nog uit de volgende dichtregelen van J. J. STARTER.

1. In zijn *Bruylofts-gedicht,* ter eeren ALBERT VEELKER, en TAETSKEN ORNIA, waar hij zegt:

Ick heb voor U *erweeld* de schoonste, soetste maeghd
Die ghy u leven lang oyt met u oogen saeghd;

2. *Bruydt-lofs-gedicht*, ter eeren HANS ABBAS, ende TIEDTJE RHALA.

De vaêr van dese maeghd,
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
Door zyn getrouheyd, deughd, vlyt, heuscheyd, goed verstand,
Ontfanger is *erweeld* van al de Cloostergoeden,

3. *Den Nieuwen Kuyper, en afbeeldende den staet van den tegwoordighen tijd*, enz.

Dus hoop ick, alsoo haest myn lieve vaderlandt,
Een in hun raedt ontbreeckt, ...
. . . .
. . . .
Sal worden voor *erweeld*, tot myn gheluck en eer.

A. C. D. G.

Op de straat (vgl. XIV. bl. 372). Terwijl *straat* eigenlijk is *via strata*, de geplaveide weg, moest men, zoo wordt mij geantwoord, ook zeggen: ik woon *aan* de Leidsche straat: ik wandelde *op* de Leidsche straat. Maar dat laatste zegt men inderdaad, en, wat meer is, waar men te Amsterdam bij de namen van alle andere straten, dan de vijf door mij genoemde, de prepositie *in* bezigt, gebruikt men bij de laatstbedoelde de prepositie *op*. Niet alleen zegt men: hij woont, wandelt, rijdt *op* de Leidsche-, Utrechtsche-, Weesper-, Reguliers- en Joden- of St. Anthonies breestraat; maar ook: het is gebeurd, daar staat een huis, er is brand *op* eene dier straten. Het kan zeer wel zijn, dat het gebruik der prepositie *op* bij de namen dier vijf straten een overblijfsel is van een vroeger; maar het is toch vreemd, dat men dit overblijfsel aantreft bij de namen van straten, wier aanleg dagteekent van een' tijd, dat dat gebruik geen reden van bestaan meer had, terwijl bij de namen der oudste straten van *Amsterdam*, geen zoodanig overblijfsel zich voordoet. Het is daarbij opmerkelijk, dat ook bij de namen der dwarsstraten, die naar eene dier vijf straten, waarop zij uitloopen, genoemd worden, de prepositie *op* niet wordt gebruikt. Geen Amsterdammer zal zeggen: ik woon *op* de Leidsche- of Utrechtsche dwarsstraat. Zou eene meer bijzondere reden voor het gebruik der prepositie *op* in dezen ook gezocht moeten worden in de omstandigheid, dat de bedoelde straten op poorten uitloopen of hebben uitgeloopen? Op de Leidsche straat, bijv. zou dan *per ellipsin* gezegd worden voor; de straat die op de Leidsche poort uitloopt. Maar hoe dan met de Wetering- en Muiderstraat, waarbij de prepositie *op* niet gebruikt wordt? Daarop zou misschien kunnen worden geantwoord, wat de eerstgemelde straat betreft, dat de Weteringpoort oorspronkelijk meer eene poterne dan eene eigenlijk gezegde poort was en, wat de andere aangaat, dat deze niet onmiddellijk op de Muiderpoort uitloopt. Ik meen, dat hetgeen bij de poortstraten te Amsterdam in dezen zich voordoet, ook in andere steden wordt aangetroffen.

Haarlem. DIXI.

Op de straat. Met hetgeen ik t. a. pl. gezegd heb, heb ik niet bedoeld, dat men te Amsterdam zou zeggen: hij wandelt *in* de Leidschestraat. Misschien heb ik mij wat onduidelijk uitgedrukt en er te weinig aan gedacht dat vele onzer lezers niet weten, wat mij als Amsterdammer bekend is. Hetgeen DIXI omtrent den oorsprong van het gebruik van het voorzetsel *op* in dit geval vermoedt, heb ik meer hooren opgeven, maar het komt mij toch niet zeer aannemelijk voor: ik begrijp niet wat het

hier zou afdoen, of eene straat op eene poort uitloopt of niet. DIXI meent dat ook elders dan te Amsterdam *op* in dergelijke gevallen gebruikt wordt. Het zou mij aangenaam zijn, indien onze lezers, die er voorbeelden van kennen, ze mededeelden. Misschien zou dit ons in staat stellen, den oorsprong van dit gebruik met meer zekerheid aan te wijzen.

P. L. Wz.

Nederlandsche geldbenamingen(vgl.XIII. bl. 377; XIV. bl. 16, 51, 82, 126, 372; XV. bl. 22). BRENDER à BRANDIS zegt in zijne *Verhandeling over de Vaderlandsche munten*: »Veele van dezelven ontleenden hunne namen, van de tekens met welke zij versierd waren. Dus had men hier *Lammen*, *Botdragers*, *Kromstaarten*, *Vliezen*, *Schilden*, *Vuurijzers*, *Kroonen*, *Kraag-* en *Baardmannen*, naar maate zij een *Lam*, *Vogel*, *gulden Vlies*, *Vuurijzer*, *Schild* of *Kroon* ten teken hadden; of naar maate de daarop verbeelde persoonen, *botten*, *kraagen* of *baarden* droegen: even zoo als men nog heden de *Reiders* naar den ophebbenden Ruiter noemt. — Ook deze gewoonte was, en is bij de buitenlanders gemeen: men noemt in Portugal de munten met een kruis voorzien Crusados, welke vooral ten dienste der Kruisvaarders naar het H. Land dus bestempeld wierden. In A°. 1344, wierdt in Engeland een Munt, met een roos versierd, geslagen, welken men daarom ook *Rozenobel* noemde. De *Angelot* ontleende haaren naam van den Engel MICHAEL die er op geschroeft was. De *Salut* die van *Salutatio*, of groetenisse aan MARIA, welke zij vertoonde, benoemd was, en zoo met verscheiden anderen.

De eerste benaaming welke ons in de vaderlandsche Munten voorkomt, is die van *Penningen*, schoon dezelve geenszins in wezen zijn. Dit woord stamt af van die oude Looden en holle munten, welken eerst de gedaante van een kleine *Pan* hadden, en om die reden, in het Monnikken Latijn, *Panningi*, of *Pfanningi*, en in het Hoogduitsch *Pfenninge* genoemd wierden.

De oude Duitschers verstonden onder het woord *Penning*, of *Denarius* ook het 16[de] gedeelte van een Lood, en tekenden dezelve, als het geringste zijnde met de twee eerste letters van dien naam, welk teken wij nog tegenwoordig, ook voor het kleinste gedeelte van ons Koopmans Telpond, namelijk voor de *Grooten* in onze Schriften gebruiken. Gelijk nu het woord *Nummus*, bij de Latijnen geld in 't gemeen beduidt; zo is ook het woord *Penning*, bij ons en de Duitschers, van eene algemeene betekenis geworden, met welke ieder stuk geld, van wat metaal of stoffe ook gemaakt, en van welke hooge of laage waarde ook gehouden, in 't algemeen betekend wordt; van waar dan ook het woord *Penningkunde* weder zijnen oorsprong heeft."

Zie *Vaderlandsch Kabinet van Koophandel*, *Zeevaart*, *Landbouw*, *Fabrijken* enz. Amst. 1756.

J. BOUMAN.

Ooievaren (vgl. XII. bl 28; XIV. bl. 126). Er bestaat, vooral op het platte land, een kinderspel, hetwelk men *ooievaartje spelen* noemt, bestaande in het bijeenverzamelen van allerlei takken, rietstoppels en ruigte die men in den vorm van een ooievaarsnest in malkander vlecht, waarop men vervolgens plaats neemt, en door allerlei vreemde sprongen en gebaren den ooievaar poogt na te bootsen. Zoude dit spel ook aanleiding hebben gegeven tot het schrijven: *Ooievaren* (*verzamelen*, *met kunstjes nemen*)?

Er is ook nog een ander kinderspel, dat men *Ooievaren* heet en even als het ganzebord in prent afgebeeld met dobbelsteenen gespeeld wordt. Ik heb dit spel eens in mijn jeugd gespeeld, sedert heb ik er nooit iets meer van vernomen. De persoon, die het voorstelde, trok met een stuk krijt een kring op de tafel, dat hij het *ooievaarsnest* noemde, om dezen kring nog een tweeden en een derden. Op den laatsten of buitensten kring moest elk speler een duit leggen, vervolgens deed ieder een worp met 3 dobbelsteenen; die de meeste oogen had geworpen plaatste zijn duit op den tweeden kring en zoo vervolgens tot al de duiten op één na in het nest verzameld waren, de langst aanblijvende was *ooievaar* en maakte het nest ledig.

Ik herinner mij ook, meermalen als kind mij met andere knapen vermaakt te hebben, met een kunstje of aardigheid, bestaande in het teekenen van eenige stippen en lijnen, die eindelijk tot een geheel vereenigd, als bij verrassing een *ooievaar* vertoonden. Eerst teekende men een langwerpig ronde figuur, die een vischkom of vijver moest verbeelden, dan op zekeren afstand onder de vijver twee stippen, die twee wachten aanduidden; iets lager, op gelijken afstand doch meer naar voren, nog twee stippen, voorstellende twee vischdieven; vervolgens plaatste men aan de bovenzijde van de vischkom naar voren een derde wacht met een snaphaan. De eene dief loopt naar de wacht en vind dien slapende, gaat voort naar den vijver om visch te stelen; evenzoo gaat het met den anderen dief. Nu laat de derde wacht zijn stem hooren, hen dreigend toeroepende: »indien gij u

niet spoedig wegmaakt, zal ik u schieten dat gij in een *ooievaar* verandert;" tegelijk de laatste lijn trekkende was de ooievaar geteekend. J. BOUMAN,

---

Snaphaan (vgl. XV. bl. 28). WEILANDS afleiding schijnt zeer aannemelijk: van *snap* of *snep*, springveer, en *haan*, dat gedeelte van het geweerslot, welks overspringen het kruid doet ontbranden. Het is dan *pars pro toto*. V. O.

Morsdood (vgl. XV. bl. 22). In meer of minder dood zijn wel geen graden; maar zou het niet zijn: zoo ontwijfelbaar dood alsof men vermorzeld was?

V. O.

Schosser, ruttelaar, kwanselaar. De woorden *tuischen* en *vermangelen*, in de beteekenis van ruilen, zijn hier niet in gebruik; het eerste althans in het geheel niet, het laatste hoort men nog wel eens noemen. In plaats van *paardentuischer* zegt men hier *paardenkooper* of *knollenhouder*.

Veehandelaars in het klein of zoogenoemde *koopmannetjes*, die allerlei groot en klein vee, hetzij gezond, ziek of dood, aan de huizen der landlieden opkoopen, heet men gewoonlijk *ruttelaars*, in onderscheiding van *schossers*, die slechts tijdelijk handel drijven. Men vindt ze op de gewone jaarmarkten, waar zij het vee aan den ingang der plaats van de aankomende boeren opkoopen, om het aan de markt weder te verhandelen.

Nog eene andere soort van kooplieden, die soms tevens kleine veehouders zijn, noemt men *kwantselaars*, omdat zij met koopen en verkoopen, of verruilen hun vermogen verkwantselen; even als vele anderen, die nimmer met hetgeen zij bezitten te vreden zijn, hunne huismeubelen, kleedingstukken en lijfsieraden gedurig verruilen of verkoopen en weer andere aankoopen, en zoo doende hun geld *verkwanselen* en verkwisten.

Van daar *schossen*, *ruttelen* en *kwanselen*, waarvoor men misschien elders weer andere namen heeft.

de Beemster. J. BOUMAN.

Terp, dorp. Volgens P. WEILAND en anderen vindt het woord *dorp* zijnen grond in het oude woord *terp*, naderhand *vlieberg* genoemd.

G. OUTHOF daarentegen zegt: »Wat het woord *dorp* of *dorpen* belangt, ik twyffele in 't minste niet, of 't zelve is afkomstig van 't Grieksche woord *δόρπον* (dorpon), dat is, *een avondmaal*, enz."

Zie OUTHOFS *Verhaal van alle de Hooge Watervloeden*, enz. Emden 1718.

Welke afleiding is de aannemelijkste?

J. BOUMAN.

Terp, dorp. De vraag is zeer moeielijk, want beide gevoelens zijn geheel onaannemelijk. Dat van OUTHOF zal in onze dagen wel geenen enkelen verdediger meer vinden; ik kan dus de moeite sparen om het te weêrleggen.

Dat *dorp* en *terp* verschillende woorden zijn blijkt uit de eerste letter. Het verschil in beteekenis is ook vrij groot.

P. L. Wz.

Achterste knikkebol. Men noemt hier in Noordholland, vooral op het platte land, een achterneef of -nicht veelal *achterste knikkebol*. Van waar die naam?

J. BOUMAN.

Spelling. Nederlandsche plaatsnamen (vervolg van bl. 46). De Afdeeling wil ons eene lijst van plaatsnamen geven, naar de nieuwere regelen gespeld. Het is ons gebleken, dat zij er zelfs niet tegen op ziet, waar die regelen dit vorderen, ons eene spelling voor te schrijven, die ons in den beginne wel wat vreemd voorkomen zal. Wij hebben reeds gezien, dat zij b. v. in *Axel* en *Boxtel* de x door ks wil vervangen hebben, omdat in nederlandsche woorden de x niet te huis behoort. Dit is eene verandering in de spelling en niets meer. Op de uitspraak heeft zij geenen invloed: niemand zal *Axel* en dergelijke namen, wanneer hij ze met x geschreven ziet, verkeerd uitspreken. Maar waar de Afdeeling kleine dieven hangt, mag zij de groote niet laten loopen. Waar zij de schrijfwijze van namen verandert, omdat zij met de nieuwere spellingregelen niet overeenkomt, mag zij die niet onveranderd laten, wanneer zij en tegen de uitspraak en tegen den oorsprong des woords zondigt. Zij heeft dat gedaan o. a. bij *Stavoren*. Ik kies met opzet dit voorbeeld, omdat de aanteekening bij dezen naam bewijst, dat wij hier aan geene slordigheid of onnaauwkeurigheid kunnen denken, maar dat de Afdeeling willens en wetens, men zou bijna zeggen tegen beter weten aan, de slechte spelling heeft behouden. Nadat twee verschillende schrijfwijzen, *Stavoren* en *Staveren*, zijn opgegeven, wordt de eerste goedgekeurd en er bij gevoegd: »evenwel in de 10e eeuw *Staverun*, en in de 11e eeuw *Staveren*. De vermeende afleiding van *Stavo* is van later tijd." Derhalve de Afdeeling vermoedt, dat de *o* in *Stavoren* geschreven wordt ten gevolge van eene verkeerde af-

leiding, zij weet dat het oudtijds geschreven werd met *e*, en dat deze schrijfwijze meer overeenkomstig is met den oorsprong van den naam dan de andere: wij mogen onderstellen dat zij ook weet, dat niemand *Stavoren* zegt, dan misschien de eene of andere schooljongen, wien men het zoo kwalijk niet nemen kan, dat hij eene *o* uitspreekt waar hij eene *o* geschreven vindt: — en zij besluit, dat men schrijven moet *Stavoren*.

Zulk een eerbied voor eene met den oorsprong des woords en de uitspraak beide strijdende, dus in alle opzigten slechte schrijfwijze, die niets vóór zich heeft dan dit, dat zij in de laatste eeuwen (niet de eenige maar) de meest gewone schrijfwijze is geweest, is mij onbegrijpelijk. Zij is mij dit vooral, wanneer ik zie, dat de Afdeeling, die zich hier zoo ultraconservatief betoont, elders zoo revolutionair is. Zij schroomt toch niet b. v. *Vaardeburen* (bl. 45) in *Vaartburen* te veranderen »om de ligging aan de *Blijervaart*." 't Is waar, dat om deze reden de plaats zoo heet. Maar de uitspraak is toch *Vaardeburen*: nooit wordt het anders uitgesproken, zelfs nooit anders geschreven. De uitspraak van het woord verbiedt dus hier verandering te maken. En dat de oorsprong daarvan dit eischt, zal de Afdeeling toch ook niet meenen. Ik heb van hare taalkennis beteren dunk. Ik verwacht, dat zij ook wel weet, dat *vaart* een van die woorden in onze taal is (wij hebben er niet veel), die oorspronkelijk eene *d* hadden, maar waarin deze letter in lateren tijd door misbruik in *t* veranderd is, een misbruik dat wij niet meer kunnen weren, omdat het algemeen geworden is. Onze ouden zeiden *vaarde*; KILIAEN kent geenen anderen vorm van het woord en nog bij HOOFT komt *vaarde*, althans als verbogen naamval, voor. Men wil ons hier dus van een woord, dat een deel van eenen naam uitmaakt, den nieuwen slechteren vorm in plaats van den ouden beteren opdringen, en dat niettegenstaande en in het spreken en in het schrijven nooit eene andere dan die oude betere vorm gebezigd wordt.

Deed de Afdeeling ditzelfde overal, hield zij zich overal aan de tegenwoordige uitspraak der woorden die deelen van plaatsnamen uitmaken, bleek het dus dat zij dit als regel had aangenomen, dan zou men haar slechts hebben te bewijzen dat die regel verkeerd is, iets wat niet moeielijk zou zijn. Doch het is hier weder dezelfde inconsequentie, die men het geheele boek door bespeurt. *Tholen* b. v. (bl. 33) wordt door de Afdeeling veranderd in *Tolen*. Waarom niet in *Tolle* of *Tollen?* Immers, zoo als de aanteekening zegt, »de plaats ontleent haren naam van *Tol:* vroeger was hier een grafelijke tol gevestigd, welke tot de stichting der gemeente aanleiding heeft gegeven." Het woord *tol* komt van het grieksche τελώνιον, in middeleeuwsch Latijn *telonium*. Dit werd bij ons *toolne* of *tolne*. De plaats waar de grafelijke tol was heette om die reden *Ter toolnen*. Later werd *tolne* afgekort tot *tol*. Meent men nu *Vaardeburen* te moeten veranderen in *Vaartburen*, dan moet men ook niet meer *Tolen* schrijven, maar *Tolle*. Ja het laatste is nog beter te verdedigen dan het eerste. Want vooreerst *vaart* is een bedorven vorm, *tol* daarentegen is niet bedorven, slechts afgekort, en ten anderen *tol* is ouder dan *vaart*. Dezen laatsten vorm, wij hebben dit reeds gezien, kende KILIAAN nog niet, zelfs nog na zijnen tijd wordt *vaarde* gevonden; maar *toolne* was in de dagen van onzen woordenboekschrijver reeds niet meer in gebruik, hij kent slechts *tol* en geeft daarvan eene menigte zamenstellingen, tol-bancke, tol-huys, tol-meester, tolpachter, tol-schrijver, tol-vrij, die ons bewijzen dat de vorm *tol* reeds eenen geruimen tijd vroeger in gebruik moet zijn geweest.

Voor hem, die een spellingsysteem wil geven, is en blijft altijd de moeielijkste vraag: wat beslist over de spelling van een woord, de oorsprong of de uitspraak? Beide, niemand ontkent dit, behooren in aanmerking genomen te worden, maar welke van beide het meest? Er is hier verschillend geantwoord: sommigen hebben met SIEGENBEEK aan den oorsprong der woorden de meeste waarde toegekend, anderen met BILDERDIJK aan de uitspraak. En ik erken het, welke keuze men doet, het valt niet gemakkelijk in allen deele consequent te zijn. Maar zoo bovenmate inconsequent als de Afdeeling hier is — 't loopt waarlijk over den kerfstok. Wanneer men enkele aanteekeningen leest, zou men zeggen, dat zij voor de uitspraak eenen buitensporigen eerbied heeft. Zij schrijft b. v. (bl. 29) *Grooten-abeele* en niet *Grooten-abele* »overeenkomstig de meest gewone uitspraak, al schijnt de afleiding van *Abel* voor de enkele *e* te pleiten." Zij had hier, zonder zich tegen de meest gewone uitspraak te verzetten, de enkele *e* kunnen behouden; maar het schijnt, dat zij met opzet de dubbele *e* gekozen heeft, om haren diepen eerbied voor de meest gewone uitspraak te betoonen en den terugkeer tot de minder gewone, met den klemtoon op de eerste lettergreep, onmogelijk te maken. Zij kiest bl. 59 *Uddel* boven *Uttel*, »als meest beantwoordende aan de uitspraak." In *Ellershuizen* (bl. 96) durft zij geene *d* invoegen, hoe weinig ook de uitspraak daardoor zou veranderen. Op beslissenden toon zegt zij:

»er is geene reden om van de gewone uitspraak af te wijken; naar den ouden vorm [*Eilerdehusen* en *Elderhuizen*] te oordeelen, zou de ware spelling zijn: *Eilerdshuizen*". Op de volgende bladzijde is zij even afkeerig van de uitwerping der *t* uit *Garsthuizen*, ofschoon die er, naar haar gevoelen, eigenlijk niet in behoort te staan. »De zeldzaamheid van de uitspraak Garshuizen," zegt zij, »doet aan den gewonen vorm van den naam de voorkeur geven, hoewel de afleiding van *Gars* (bij letteromzetting voor *gras*) waarschijnlijk is." Op bl. 38 vinden wij bij *Hoogelande*, welke schrijfwijze onveranderd gelaten wordt, de aanteekening: »de oudste voorkomende vorm is *Hoghenlande*, waaruit de familienaam ontstaan is." Wij zien hier, dat zelfs slechte grammaticale vormen genade vinden in de oogen der Afdeeling, indien zij maar de autoriteit van het gebruik voor zich hebben. Want *lande* is een dativus en moet dus ook het adjectivum in den dativus bij zich hebben, derhalve *hoogen*, niet *hooge;* en die dativus *lande* zou ons reeds zeggen, al kenden wij geenen anderen vorm van den naam, dat die oudste vorm moet geweest zijn *Ten hoghen lande.* Zelfs ons volk heeft gevoeld, dat *Hoogelande* niet door den beugel kan en daarom maakten velen er *Hoogelanden* van, eenen meervoudsvorm, die dus wel iets anders uitdrukt dan de oorspronkelijke, maar toch grammaticaal zuiver is. Er is wel iets vreemds in, dat de Akademie, welke wij toch moeten onderstellen dat het puik onzer geleerden bevat, zich niet ergert aan iets, wat er bij eenvoudigen, ongeleerden, niet door kan.

Ik twijfel echter of het overeenkomstig is met de regel, die men volgens deze aanteekeningen vermoeden zou dat de Afdeeling zich gesteld heeft, dat zij bl. 5 schrijft *Kallantsoog.* Nevens deze spelling toch heeft zij eene andere gevonden, *Kalansoog*, die beter met de uitspraak overeenkomt; want er wordt in dezen naam geene *t* gehoord. Het is wel waar, dat men, in Noordholland althans, zeer dikwijls de *d* of *t* weglaat waar die tusschen *n* en *s* staat, b. v. in *iemands*, *binnenlandsch*, *aanstonds;* doch is dit hier geschied, of is hier de *t* ten onregte in het woord ingevoegd? Ik geloof het laatste. De oudste bekende vorm van den naam is, zoo als ons ook de aanteekening herinnert, *Callinge.* Dit doet ons vermoeden, dat *Kallansoog* oorspronkelijk is *Kallansoog*, dat is »Kallings eiland." Men weet, dat het gedeelte van Noordholland waar *Kallansoog* ligt in vroegeren tijd waarschijnlijk een eiland geweest is. Het zal dus in den beginne niet de naam van het dorp geweest zijn, maar van de streek waar het dorp in ligt. *Kallingsoog* werd door slordige uitspraak *Kallensoog* en de *a* der eerste lettergreep maakte dat de *e* der tweede ook als *a*, eerst misschien geschreven, later uitgesproken werd.

Op bl. 34 wordt *Heesselt* veranderd in *Heesel* omdat de naam »oudtijds *Hesola*" was. Op zich zelven keur ik dit niet af. Die *t* heeft zijnen oorsprong in de gewoonte, die men in het saksische gedeelte van ons vaderland aantreft, om achter eene liquida eene *t* te voegen. *Heesselt* is dus even verkeerd als *Zutfent* en *Meppelt.* Maar wat geeft de Afdeeling, die zich aan de uitspraak zoo slaafsch onderwerpt, en van dezen naam geenen anderen vorm dan *Heesselt* schijnt te kennen, regt om hier verandering te maken?

»Het gebruik heeft beslist," zegt zij bij *Portengen* (bl. 40), »ofschoon de oudste bekende vorm van 1320 eigenlijk Bertangen is." Bij *Jagerswijk* (bl. 99) geeft zij nog twee andere vormen op *Jouwerswijk* en *Jouwers:* maar zij kiest den eersten. »*Jagerswijk*," zegt zij »is gewone schrijfwijze geworden, hoezeer de ware naam wel *Jouwerswijk* zal wezen." Zij blijft hier aan haar beginsel getrouw. Maar slaan wij bl. 45 op, dan vinden wij geheel iets anders. In plaats van *Bartlehiem* wil zij *Bethlehem* geschreven hebben, omdat dit de oude naam is. Intusschen deze naam is in het geheel niet meer in gebruik. Reeds de *Tegenw. staat* spreekt van »Bethlehem, hedendaags bij 't gemeene volk Bartlehiem geheeten." Later is de laatste naam nog algemeener in gebruik gekomen. Vraag in Friesland naar Bartlehiem, een kind zal u teregt helpen; vraag naar Bethlehem, niemand weet waar het ligt. Het is dus niet twijfelachtig, welken naam de Afdeeling had moeten kiezen.

Dat zij eene verandering in de schrijfwijze maakt, die geenen invloed heeft op de uitspraak, ten einde den oorsprong van den naam duidelijker te maken, niemand zal dit afkeuren, indien het maar overal geschiedt waar het om die reden noodig is. In de eerste plaats had dit zeker behooren te geschieden bij *Nieuwaal* (bl. 57). Het invoegen eenen *w* zou hier den oorsprong van den naam verduidelijkt hebben, immers het is niet zamengesteld uit *Nieuw* en *aal*, maar uit *Nieuw* en *waal*, en de uitspraak zou er in het minst niet door veranderd zijn. De tweede *w* is hier dus noodig om dezelfde reden als in *Nieuwwerve*, zoo als bl. 31 naar behooren geschreven wordt. En vreemd is het, dat de Afdeeling hier schijnt te schroomen eene *w* in te voegen, daar zij in *Noordijk* (bl. 67) nog eene *d* invoegt, omdat het »kennelijk zamengesteld is uit *Noord* en *Dijk*." Wij heb-

ben hier toch twee gevallen, die geheel gelijk zijn.

Beest (bl. 50) wordt in *Beesd* veranderd, omdat wij het »oudtijds *Besede* genoemd vinden." De uitspraak zal er dezelfde om blijven, want *sd* is niet uit te spreken, en waar wij deze letterverbinding aan het einde van een woord aantreffen, spreken wij de *d* als *t* uit. Maar wanneer men om deze reden in *Beest* eene zoodanige verandering maakt, waarom dan niet in *Jutfaas*, waarvoor wij, volgens de aanteekening, in het oudste charter *Judefax* lezen? Ook dit immers zou geene verandering van uitspraak ten gevolge hebben, want de *d* kan vóór *f* niet uitgesproken worden, zij wordt daar in de uitspraak *t*. Waarom dan de spelling *Amersfoort* behouden? Dat men in dit woord de *f* behoudt, wil ik toegeven. Stelde men daar eene *v* voor in de plaats, zij zou toch bij het uitspreken van den naam den klank der *f* aannemen. Maar waarom geene *d* aan het einde? Niet alleen bestaat hier dezelfde reden tot verandering als bij *Beest*, maar nog andere daarenboven. De oorsprong van den naam *Beesd* is mij onbekend; of zij aan de leden der Afdeeling bekend is, weet ik niet; maar ik geloof het niet, omdat men in de aanteekening zich niet op den oorsprong, maar op den oudsten bekenden vorm beroept. Het is dus zeer waarschijnlijk, maar toch niet geheel zeker, dat de spelling met *d* den oorspronkelijken vorm het meest nabij komt; van *Amersfoord* daarentegen is de oorsprong en de beteekenis bekend, het is *de voorde van den Eem:* hier kunnen wij dus met zekerheid zeggen, dat de oorsprong des woords eene *d* aan het einde eischt. Ten anderen, *voorde* is een woord, dat nog heden ten dage, in Gelderland althans, in gebruik is: in eenen naam met zulk een woord zamengesteld moet de oorspronkelijke consonant, althans indien de uitspraak het niet verbiedt, gehandhaafd, of, is zij ten gevolge van slordige schrijfwijze door eene andere vervangen, hersteld worden. Eindelijk, of men eenen inwoner van *Beest* eenen *Beester* of *Beesder* noemt, weet ik niet; maar wel weet ik, dat van *Amersfoord* het adjectivum *Amersfoorder* gemaakt wordt, een bewijs te meer, dat de naam met *d* behoort geschreven te worden. Zijn *Kromvoort* (bl. 73) en *Helvoort* (bl. 74) ook zamenstellingen met *voord*, wat ik niet zeker weet, dan moet ook in deze namen de *t* in *d* veranderd worden.

Evenmin ken ik den oorsprong van den naam *Vriescheloo* (bl. 105.) Maar gaarne zou ik toch weten, waarom de Afdeeling, die *Friesland* schrijft, en de *v* van *Vriezekoop*, *Vriezenveen* en *Vrieswijk* in *f* verandert, hier alleen de *v* behoudt. Kent zij aan dezen naam eenen anderen oorsprong toe? Of heeft zij hier gedaan zoo als elders, b.v. bij *Terband* (bl, 44), waar zij, ofschoon de spelling met *t* kennende, die met *d* verkoos, terwijl zij nogtans (bl. 72) *Noord-Brabant* schrijft. Zij zal toch niet meenen, dat *bant* in *Terbant* een ander woord is dan *bant* in *Brabant?*

Hield de Afdeeling zich geheel aan de uitspraak, zij zou bl. 3 *Aarswoud* geschreven hebben, want zoo spreekt men in West-friesland, wanneer men ten minsten deftig spreken wil, anders zegt men *Ierswoud.* Maar zij heeft waarschijnlijk den naam niet uit den mond des volks, maar uit geschreven stukken, en deze gaven *Aurdswoud* of *Eertswoud.* Hier moest dus weer uit *d* en *t* gekozen worden. Het schijnt wel, dat deze letters voor de Afdeeling de moeielijkste uit het gansche alfabet zijn. Wij hebben reeds gezien dat zij er over gestruikeld is bij *Delfshaven*, *Barwoudswaarder*, *Vaardeburen*, *Amersfoord* en *Terbant*: hier vinden wij er op nieuw een voorbeeld van. Zij schrijft *Aartswoud* »omdat de naam waarschijnlijk beteekent het woud van Eder of Edaert. In de *Middel-Ned. Geogr.* van V. D. BERGH, bl. 240, wordt de oude spelling *Edaertswoude* vermeld." Was de beteekenis »het woud van Eder", dan kwam in dezen plaatsnaam noch *d* noch *t* te pas. De Afdeeling schijnt het er echter (het blijkt uit hare beslissing) voor te houden, dat de naam van den persoon, naar wien het dorp geheeten is, EDAERT was, en in dat geval behoort in den dorpsnaam eene der twee genoemde letters geschreven te worden. Maar welke? Het is bekend, dat men in de middeleeuwen schreef zoo als men sprak, en daar men nu aan het einde van een woord altijd *rt* uitsprak, schreef men ook gewoonlijk zoo, al eischte de etymologie eene *d*. Men schreef b.v. *woort*, *waert*, *swaert*, waar wij *woord*, *waard*, *zwaard* zouden schrijven. De Afdeeling heeft dus de schrijfwijze *Edaert* ten onregte als bewijs voor de *t* aangezien: zij bewijst in dat opzigt niets. De volle naam zal zeer waarschijnlijk geweest zijn ADALHARD of EDELHARD. Door uitwerping der *l* (waarvan wij in voornamen meer voorbeelden aantreffen, zie *Nav.* XV. bl. 26), werd die ADHARD, EDHARD, en nadat de *h* weggevallen en de *a* door den invloed der *r* die haar volgde lang geworden was, ADAERD, EDAERD. Wij doen in zulke gevallen niet zoo als onze voorvaderen. Waar de etymologie dit vordert schrijven wij *d*, al spreken wij deze letter als *t* uit. Daarom moeten wij dan ook *Aardswoud* schrijven en niet *Aartswoud.*

Wij hebben reeds gezien, dat de Afdee-

ling de wet, die zij zich gesteld heeft, om zich aan de meest gewone uitspraak te houden, wel eens overtreedt. Ik zou daar meer voorbeelden van kunnen aanwijzen. Ik zou b.v. kunnen aanwijzen, hoe zij *Borculo* (bl. 50) in *Borkeloo* verandert, hoewel het eerste niet alleen de meest gewone, maar de algemeene uitspraak is, hoe zij voor *Zeerijp* (bl. 16), *Zurijp* wil geschreven hebben, omdat men in de 17ᵉ eeuw, naar alle waarschijnlijkheid in overeenstemming met den oorsprong van het woord, zoo schreef, hoe zij wil dat wij *Santpoort* en niet *Zandpoort* schrijven (bl. 13) »ondersteld dat de naam is zamengesteld uit *Sant* (een heilige) en *poort*," zegt de aanteekening: zij schijnt deze afleiding dus nog niet voor zeker te houden. Maar ik geloof niet, dat het noodig is meer voorbeelden te geven. Het zal den lezer reeds genoeg gebleken zijn, dat de Afdeeling nu eens de uitspraak, dan den oorsprong van den naam ten grondslag legt aan hare spelling. Enkele malen stoort zij zich aan geen van beide, b. v. op bl. 33. Zij schrijft daar *Wolfertsdijk*. De hier ingevoegde letter (het is weêr eene *t*) wordt, zoo het schijnt, in de uitspraak niet gehoord: althans de Afdeeling kent zoodanige uitspraak niet, want het gemeentebestuur had opgegeven *Wolphaarsdijk*, en als afwijking daarvan hetzij door dat bestuur opgegeven hetzij der Afdeeling van elders bekend, vinden wij alleen *Wolfaarsdijk* vermeld. De oudste bekende spelling van den naam, van 1105, is *Wolfgersdike* (V. D. BERGH a. w. bl. 245); daaruit blijkt, dat de persoon naar wien de plaats genoemd is WOLFGEER heeft geheeten en niet WOLFAARD. Had hij dezen laatsten naam gedragen, dan zou de Afdeeling regt gehad hebben in den plaatsnaam eene letter in te voegen, maar het moest dan eene *d*, geene *t*, geweest zijn. Nu doet zij niets anders, dan de gewone uitspraak van den naam veranderen en hen die naar den oorsprong daarvan zoeken van den wal in de sloot helpen.

Er komen evenwel, wanneer men deze lijst doorbladert, nog veel ergere dingen voor den dag. Hadde de Afdeeling zich maar bepaald tot de taak die zij zich had opgelegd, de spelling der nederlandsche plaatsnamen naar de nieuwere regelen! Maar neen, zij is verder gegaan; zij heeft een groot aantal namen veranderd, en waar zij dit gedaan heeft, heeft zij niets verbeterd, maar wel bedorven. Zoo schrijft zij bl. 9 *Mennonitenbuurt*. Het is waar, het gemeentebestuur heeft den naam zoo opgegeven. Maar er zijn er toch, meen ik, wel onder de leden der Afdeeling, die genoeg op de hoogte zijn van de geschiedenis der taal en genoeg in Noordholland bekend. om te weten dat men nooit zoo gesproken heeft of spreekt. Reeds de *Tegenw. staat*, die *Menniste buurt* heeft, had de Afdeeling indachtig moeten maken, dat het gemeentebestuur zich hier door eene dwaze zucht tot deftigheid had laten misleiden. En daar zij bl. 36, voor het door het gemeentebestuur opgegevene *Catharijne*, *Katrijne* schrijft, met de aanteekening »er schijnt geen bezwaar tegen den echt-oudhollandschen vorm te bestaan," wat ik haar ten vollen toestem, had zij hier nog veel eerder het dwaze *Mennonitenbuurt* in *Mennistenbuurt* moeten veranderen. Want nevens *Katrijn* is *Catharijne* in gebruik geweest en is het, geloof ik, nog: het zijn twee onderscheidene vormen van hetzelfde woord; maar *Mennoniet* is een ander woord dan *Mennist*, en een woord dat nooit tot de spreektaal behoord heeft. Men herinnere zich onze spreekwoorden en spreekwijzen, waarin de *Mennisten* dikwijls genoemd worden, maar waarin men nooit van *Mennoniten* zal hooren of lezen. Geen wonder! De volgers van MENNO waren eenvoudige ongeleerde lieden. Wanneer zij menschen wilden te kennen geven die tot de eene of andere partij (die er toen vele waren) behoorden, zetten zij eenvoudig *ist* achter den naam van hem die aan het hoofd dier partij stond. Zoo spraken zij in die dagen van *Mennisten*, *Dirkisten*, *Davidjoristen* enz. In lateren tijd zien wij deze nog door een aantal andere *isten* gevolgd, tot de *Lammisten* en *Zonnisten* het hek sluiten. Maar zelden komen er onder hen *iten* voor. Om vele zoodanige namen, althans om den naam *Mennoniten* te kunnen uitdenken, hadden zij Latijn moeten verstaan en weten, dat in die taal *Menno* in den genitivus *Mennonis* maakt. Den naam *Mennoniten* vinden wij later wel bij schrijvers; maar het volk nam dien niet over, het bleef van *Mennisten* spreken, en het spreekt er nog van. Bovendien is *Mennoniten* nu geheel verouderd: men schrijft reeds sedert geruimen tijd algemeen *Doopschgezinden*.

Ik heb hier echter inzonderheid het oog op de namen, die het lidwoord voor zich hebben. Die met *ter* (*te* en den vrouwelijken dativus van het lidwoord) kan ik laten rusten. Ik heb daaromtrent alleen aan te merken, dat ik in het geheel niet begrijp, welke regel de Afdeeling gevolgd is. Zij schrijft b. v. *Ter Idzerd* (bl. 48), en *Terschelling* (bl. 13). Daaruit zou men opmaken, dat in den eersten dezer namen de beide woorden naauwer aan elkander verbonden zijn dan in den tweeden. Toch is juist het omgekeerde het geval. In den eersten zijn zij zoo naauw verbonden dat

ter nooit wordt weggelaten, ook niet bij het van den naam afgeleide adjectivum: men zegt, b. v., *teridzerder turf*. Bij *ter Schelling* daarentegen is dit wel het geval. De bewoners van dit eiland noemen het *Skilinge* of *Skîlge*. Bij onze dichters uit de 17de eeuw komt het ook wel eens onder den naam van *Schelling* voor. — Nog minder begrijp ik waarom de naam van het dorp *Ter Heiden* in Zuidholland (bl, 25) in twee woorden, die van het Noordbrabantsche *Terheiden* (bl. 76) als één woord moet geschreven worden.

Van de plaatsnamen, die het verbogen artikel voor zich hebben, heeft de Afdeeling althans de meeste onveranderd gelaten. Er zijn er echter, die zij op de eene of andere wijze verminkt heeft. In Noordholland is dit het geval met *den Hoorn* op Tessel, waarvoor wij hier *Hoorn* geschreven vinden. Waarom hier het lidwoord weggelaten, terwijl men het in *den Hoorn* in Groningen (bl. 98) behoudt? De dativi *den Burg* (bl. 4) en *den Ilp* (bl. 7) worden tot nominativi gemaakt. Waartoe, vraag ik, dienen die willekeurige, de taal bedervende veranderingen? Begrijpt men dan niet, dat door de weglating der *n* de beteekenis van het woord eene merkelijke verandering ondergaat? Op het eiland Tessel stond in vroegeren tijd een burgt, men kent dien uit de geschiedenis van ADA van Holland. Om en bij dien burgt werden van tijd tot tijd huizen gebouwd, die eindelijk een aanzienlijk dorp uitmaakten. Wie daar woonde zeide, dat hij woonde *aan den Burg*: het dorp kreeg dus den naam van *het dorp aan den Burg*, bij verkorting *den Burg*. Even zoo heeft *den Ilp*, het dorp bij het water den Ilp gebouwd, zijnen naam gekregen. De bijvoeging of weglating van de *n* bij deze woorden brengt dus verandering van beteekenis te weeg. *Den Burg op Tessel* is een groot dorp, *de Burg op Tessel* bestaat niet meer: *den Ilp* wordt door visschers bewoond, *de Ilp* door visschen.

Maar nergens ontdekken wij zoo veel willekeur, als bij de plaatsnamen die het onverbogen artikel voor zich hebben. Terwijl men een groot aantal daarvan het artikel laat behouden, wordt het aan een aantal andere ontnomen. Ik zal mij, om niet te wijdloopig te zijn, tot de lijst der namen van ééne enkele provincie, Noordholland, bepalen. Wij lezen hier onder anderen (want ik kon er nog een aantal bijvoegen) bl. 3. *Bangert* ('t moest bovendien *Bangerd* zijn), bl. 4. *Beemster*, bl. 5. *Bijlmermeer*, bl. 6. *Gein*, *Haarlemmermeer, Heer-Hugo-waard*, bl. 9. *Langereis*, *Middelbeemster*, *Overtoom*, bl. 13. *Rijp*, bl. 14. *Vogelenzang*, *Vrouwenakker*, *Watermolens*, *Wijdewormer*. Nu moge men zulk eene taal nu en dan in publicatiën en dagblad-advertentiën aantreffen, bij niemand die er prijs op stelt eene behoorlijke taal te schrijven zal men die lezen, van niemand die op die plaatsen of in den omtrek daarvan woont zal men die hooren. Weest verzekerd, dat een Noordhollandsche boer, die u hoorde vertellen, dat gij *naar Middelbeemster*, *naar Gein*, *naar Langereis* gingt, of dat gij *te Rijp*, *te Overtoom*, *te Watermolens* geweest waart, u om zulke brabbeltaal dapper zou uitlachen. Om er nog een klein staaltje bij te voegen van de willekeur en inconsequentie, waarmeê men bij de spelling der namen van deze soort is te werk gegaan, wijs ik op *Zijpe* (bl. 16) en *Beets* (bl. 4) in Noordholland, nevens *de Zijp* (bl. 43) en *de Beets* (bl. 35) in Utrecht, en *Leek* (bl. 100) in Groningen, nevens *de Leek* (bl. 9) in Noordholland, en dat niettegenstaande men ook in Noordholland altijd van *de Zijp* en *de Beets*, en in Groningen van *de Leek* zal hooren spreken.

Tot nu toe sprak ik alleen van letters. Wij vinden echter in dit boek meer: wij vinden er ook streepjes, heel veel streepjes. Niet overal hebben zij dezelfde beteekenis. Somtijds moeten zij dienen om voor eene verkeerde uitspraak te waarschuwen. Het schijnt wel wat vreemd, dat de Afdeeling van de gewone schrijfwijze afwijkt bij *Leggelooerveld* (bl. 110), *Ekslooerveen* en *Ekslooermond* (bl. 109), die zij zonder deelteeken schrijft (en dit zonder twijfel met opzet, daar toch het gemeentebestuur *Leggeloërveld* had opgegeven) zoodat sommigen in twijfel zullen staan of zij b. v. *Leggelooërveld* of *Leggeloöerveld* moeten uitspreken; en dat zij ons aan den anderen kant weer, insgelijks tegen de gewone schrijfwijze, *Kok-ange* (bl. 110), *Nieuw-erf* (bl. 57), *Kok-engen* (bl. 38), *Panoven* (bl. 88) wil laten schrijven.. Maar die streepjes missen wij weer b. v. in *Zweserengᵉ* (bl. 42), *Vrouwenakker* (bl. 14), *Pekela* (bl. 102), in *Aalsmeer* (bl. 3) en *Boksmeer* (bl. 72), waar toch een onkundige *Aal-smeer* en *Bok-smeer* van zou kunnen maken enz. Wij zien hieruit, dat, indien de Afdeeling ons eene grammatica geeft, zij ons zal leeren schrijven *brand-offer*, *zak-uurwerk*, *domoor*, *kat-uil*, enz.

Maar elders moeten die streepjes ons iets anders leeren. Zij moeten ons aanwijzen, in welke betrekking de deelen van het woord tot elkander staan. Op bl. 10 wordt geschreven *Nieuwe-Niedorp* »in twee woorden," zegt de aanteekening, want »men heeft een *Oude* even als een *Nieuwe Niedorp*." Daarentegen op dezelfde bladzijde wordt geschreven *Noordscharwoude*. Ook

van deze schrijfwijze wordt de reden opgegeven. »De S moet geen kapitale zijn. Noordscharwoude en Zuidscharwoude zijn afzonderlijke dorpen, geen deelen van één geheel, dat Scharwoude heeten zou. Er is dus geene reden om hier Noord-Scharw. en Zuid-Scharw. te schrijven, zoo als men de beide deelen van Holland: Noord-Holland en Zuid-Holland schrijft." Ik sprak zoo even over hetgeen een grammatica, door de Afdeeling bewerkt, ons te zien zou geven. Waarlijk daar zouden wij vreemde zaken in vinden. Zij zou daarin b. v. (ondersteld altoos dat zij consequent was), aldus redeneren: »Eene voordeur en eene achterdeur zijn twee verschillende deuren, maar eene onderdeur en eene bovendeur zijn deelen van één geheel, dat *deur* heet. Derhalve moeten wij schrijven *voordeur* en *achterdeur*, maar *onder-deur* en *boven-deur*."

Ondersteld dat zij consequent was, zeg ik. Maar wij weten reeds, dat wij bij haar geene consequentie moeten zoeken. Wij vinden die ook in dit opzigt niet. Want *Oudeschoot* en *Nijeschoot* (bl. 47) zullen toch wel deelen zijn van één geheel. *Oostknollendam* en *Westknollendam* zijn deelen van één dorp, dat *Knollendam* heet. Die namen zijn evenwel zonder streepje geschreven. Bij *Wormer* en zijne zamenstellingen zou men geneigd zijn te vragen, of de Afdeeling wel met de kaart van Noordholland bekend was. Er is daar een dorp *Wormer* en een polder, eene drooggemaakte meer, *de Wormer*. Een gedeelte van dezen polder heet *de Wijde Wormer*, een ander gedeelte *de Enge Wormer*. Wat vinden wij nu op de lijst? *Wormer*, maar niet *de Wormer*, en *Engewormer* en *Wijdewormer* aan elkander geschreven en zonder lidwoord. Dat er van *de Wormer* niet gesproken wordt omdat hare beide deelen vermeld zijn, kunnen wij niet onderstellen: immers wij vinden op de lijst ook *Beemster* (insgelijks zonder lidwoord) en daarnevens *Middelbeemster*, *Kruisoord*, enz.

Waar echter de aanteekeningen ons niet teregt helpen, wordt het zeer moeielijk te bepalen, waarom de Afdeeling hier streepjes zet, daar niet. Ja, hoe langer wij er over nadenken, hoe duisterder het ons wordt. Waarom b. v., vragen wij, *Hof-van-Delft* (bl. 20) en *Sas van Gend* (bl. 32)?

Waarom bl. 63 *Deldener-broek* en bl. 64 *Elzenerbroek?*

Waarom bl. 24 *Katwijk-aan-Zee* en bl. 72 *Bergen-op-Zoom*, maar bl. 5 *Egmond aan Zee? Op* en *aan* beteekenen hier hetzelfde. MELIS STOKE zegt *Berghen an den Soem* en zoowel als *Egmond aan zee* zeggen wij *Egmond op zee:* het laatste is misschien nog het meest in gebruik.

Waarom bl. 45 *Lieve-Vrouwen-Parochie* en bl 14 *Vrouwenakker?* Ik zou er de vraag kunnen bijvoegen, waarom in den eersten dezer namen en in *Sint-Antonie-Polder* (bl. 25) *Parochie* en *Polder* met kapitale letters, terwijl men schrijft *Adriaan-Pietersen-ambacht* (bl. 17) *Heer-Oudelands-ambacht* (bl. 20), enz.?

Omtrent een aantal namen blijven wij in het onzekere verkeeren, ten gevolge van de inrigting der lijst. De kolommen zijn zoo smal, dat men menig woord heeft moeten afbreken. Maar dat heeft ten gevolge, dat wij dikwijls niet weten, of het streepje, dat vóór het laatste gedeelte van den naam staat, zeggen wil, dat die deelen van den naam aan elkander geschreven moeten worden, of door een streepje verbonden, of wij b. v. schrijven moeten *Heer-Hugo-waard* of *Heer-Hugowaard*, *Sint-Maartens-burg* of *Sint-Maartensburg*. Bij de verregaande inconsequentie, die in deze lijst heerscht, is het niet mogelijk hier te beslissen. Immers wij lezen op dezelfde bladzijde (32) *Sint-Anna-land* en *St. Jansland*, op bl. 20 *Heer-Jans-dam* maar op bl. 30 *'s Heer-Abtskerke*, *'s Heer-Arendskerke* enz., op bl. 66 *St. Jans-Klooster* en bl. 45 *St. Jacobi-Parochie*, maar bl. 48 *Oegeklooster* en bl. 28 en verv. *Aagtekerk*, *Meliskerke* enz. Dit alles is niets dan slordigheid en inconsequentie, want er is geen grond te bedenken, waarop dit verschil in schrijfwijze zou kunnen rusten. Bovendien is de schrijfwijze *'s Heer-Abtskerke*, zoo ongerijmd, dat men waarlijk de moeite niet zou nemen haar te weêrleggen indien men haar niet in een werk van de Akademie vond. *'s Heer-Abtskerke* is de kerk van den heer abt, het woord is dus zamengesteld uit twee deelen, namelijk *'s Heer abts* en *kerke*. Het eerste dezer deelen bestaat weder uit meer dan één woord. Nu weet ieder, dat, wanneer twee woorden zeer naauw zamen verbonden zijn, zij als één woord aan elkander worden geschreven, maar dat de verbinding van twee woorden door een streepje eene minder naauwe vereeniging uitdrukt. Men zou dus hier, wilde men één streepje gebruiken, moeten schrijven *'s Heerabts-kerke*. *'s Heer-Abtskerke* zou niet anders kunnen beteekenen, dan *de abtskerk van den Heer.*

Er zijn meer vragen te doen. Waarom zegt men *Egmond aan den Hoef* (bl. 5), maar *Sint-Anna-ter-Muiden* (bl. 32)?

Waarom zegt men (bl. 43) *Benoorden de Zuwe* en (bl. 42) *Buiten-Wittevrouwen?* Ik geloof bovendien, dat deze laatste naam zal moeten zijn *Buiten de Wittevrouwen*. De Afdeeling zegt t. l. a. pl. »Wittevrouwen is plaatsnaam geworden als vervangende: *het Wittevrouwen-Klooster*. Ik weet niet, of

men hier niet eerder aan de Wittevrouwenpoort denken moet. Het woord *buiten*, in verband met de ligging der plaats, geeft er wel aanleiding toe. Bovendien zegt men te Utrecht ook, *buiten de Tolsteeg*, *buiten de Katrijnen*, en verstaat er dan buiten allen twijfel *poort* onder. Misschien is het hier even zoo; maar dan moet het lidwoord er bij uitgesproken en geschreven worden. Doch al moet men hier niet aan de poort, maar aan het klooster denken, dan had toch het lidwoord niet weggelaten moeten worden. Want in dit geval is het niet verkorting van het woord *Wittevrouwenklooster*, maar de naam der bewoonsters wordt in plaats van den naam der woning genoemd. Wij zeggen immers niet, *achter Begijnen*, *langs Karthuizers*, maar *achter de Begijnen*, *langs de Karthuizers*. Even zoo zou men dus behooren te zeggen, *Buiten de Wittevrouwen*.

Waarom moeten wij schrijven *de Honderdmorgen?* Wil men ons dan ook laten schrijven, het schip *de Drie-gebroeders*, de herberg *de Vier-Heemskinderen?* Namen van huizen en schepen zijn ook eigennamen.

Ik zou hier nog veel kunnen bijvoegen. Want behalve die welke ik heb aangewezen zijn er nog een aantal namen, wier spelling niet goed is. Iederen keer dat ik de lijst inzie, vind ik er meer. En toch zijn er honderden plaatsnamen, over wier spelling ik niet oordeelen kan. Van sommige is de oorsprong mij geheel duister: andere behooren tot gedeelten van ons vaderland, die mij te weinig bekend zijn. Maar ik twijfel niet, of hetgeen ik gezegd heb zal voldoende zijn, om te bewijzen, dat de lijst, welke de Letterkundige afdeeling der Koninklijke akademie ons geleverd heeft zeer gebrekkig is, en ik hoop dat het anderen zal opwekken, om het hunne te doen, om te verhinderen, dat dit boek als wetboek voor de spelling onzer plaatsnamen worde aangenomen.

Vraagt men, hoe het komt, dat de Afdeeling zulk een boek kon uitgeven, terwijl er toch onder hare leden zijn, wien het aan grondige en uitgebreide kennis van onze taal niet ontbreekt? Die vraag is niet moeielijk te beantwoorden. Het is, omdat de Afdeeling een werk ondernomen heeft, dat zij niet had moeten ondernemen. Het is geen gemakkelijk werk. Er is, behalve taalkennis en kennis van de oudere vormen der dikwijls vrij wat veranderde namen, voor zoo verre die te verkrijgen is, ook vooral toe noodig, dat men de ligging der plaatsen, de uitspraak van de namen op de plaats zelve en in den omtrek, de volksoverleveringen omtrent den naamsoorsprong enz. naauwkeurig kent. Den arbeid, die hiertoe vereischt wordt, getroost zich niet ligt eene maatschappij, academie of hoe eene vereeniging van dien aard moge heeten. De leden hebben ieder hunne eigene bezigheden en, willen zij ook gaarne voor een werk dat de vereeniging onderneemt een klein deel van hunnen tijd ten beste geven, veel tijds en arbeids besteden zij daartoe gewoonlijk niet. Bovendien, voor hun eigen werk zijn zij persoonlijk verantwoordelijk; maar brengen zij te zamen iets gebrekkigs voor den dag, dan komt de schuld daarvan op de vereeniging neêr, wier breede rug die gemakkelijk draagt.

Bij een werk, zoo als de Afdeeling hier ondernomen heeft, is inconsequentie een der grootste gebreken, zoo niet het allergrootste, te noemen. En juist dit gebrek is bijna onvermijdelijk, wanneer zulk een werk door eene vereeniging ondernomen wordt. Wij hebben in het vorige jaar de eerste aflevering ontvangen van twee voortreffelijke woordenboeken, dat van DE VRIES en TE WINKEL voor onze hedendaagsche en dat van DE VRIES voor onze oude taal. Voor beide hebben de schrijvers van velen hulp ontvangen. Dit was noodig, want een zoodanig werk, zal het meer dan middelmatig zijn, kan niet zonder de medewerking van velen tot stand komen. Maar al leveren velen hunne bijdragen, één moet er zijn, die alles overziet en schikt, die een bepaald plan en vaste regelen volgt, die in het werk de eenheid, de orde, de consequentie brengt, in woordenboeken vooral zoo onmisbaar. Daarom kunnen DE VRIES en TE WINKEL voortreffelijke werken leveren; maar om dezelfde reden moest het werk der Afdeeling mislukken.

Ten slotte nog eene vraag. De *Navorscher* heeft het geluk, vele medewerkers te hebben in Zeeland. Wie hunner kan mij zeggen, waar het dorp *Smoutskerke* ligt? Ik heb er den *Tegenwoordigen staat* op nagezien, ik heb mijne oogen moê getuurd op de kleine letters der uitvoerige kaarten van Zeeland door de HATTINGAAS, maar vruchteloos. Een oogenblik heb ik aan eene drukfout gedacht: want ik miste op de lijst, die voor Zeeland vrij uitvoerig is en waarop ik geen ander dorp dier provincie vergeefs gezocht heb, het dorp *Sinoutskerke* (bl. 33). Ik kan dat echter niet blijven denken. Niet omdat deze laatste naam niet met *t* maar met *d* geschreven zou moeten worden, want met deze letters is de Afdeeling gedurig in de war; maar omdat op de alfabetische lijst de naam staat tusschen sl en st, tusschen *Sluishil* en *Stavenisse*. En met zoo verregaande slordigheid kan ik toch niet gelooven dat dit boek bewerkt is, dat een naam die eene schrijffout bevatte, om die reden op

de alfabetische lijst eene verkeerde plaats zou gekregen hebben. Zoo iets kan alleen geschieden, wanneer men de plaatsen in eene provincie gelegen niet eens goed bij name kent. Wie helpt mij dan teregt, en zegt mij, waar *Smoutskerke* te vinden is?

P. LEENDERTZ, WZ.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht Westenberg (vgl. XIV. bl, 211). In den *Navorscher* voor 1864, aflev. julij, blz. 211 en volgende, wordt eene uitgebreide opgave gedaan omtrent het geslacht WESTENBERG, en tevens verdere mededeelingen dienaangaande gevraagd.

Welligt kunnen de volgende inlichtingen en teregtwijzingen aan het verlangen van den inzender voldoen.

Het oude geslacht WESTENBERG, waartoe de opgenoemde personen behooren, is afkomstig uit Duitschland; maar dat het denzelfden oorsprong zou hebben met dat van QUESTENBERG, is minder waarschijnlijk, ondanks eene overlevering, schrijver dezes ook bekend.

Vooreerst toch is het wapen geheel verschillend, zonder dat eenige geschiedkundige grond voor de wijziging of verandering is te vinden; en verder verdient opmerking, dat, terwijl het geslacht WESTENBERG nog in 1490 in dienst was bij keizer FREDERIK III, en eerst *in* of althans niet *vóór* 1496 in de Nederlanden kwam, dat van QUESTENBERG reeds lang voorheen daar schijnt gevestigd te zijn geweest. — Reeds dertig jaren vroeger bekleedden toch leden van het laatstgenoemde geslacht het ambt van burgemeester der stad Deventer, in de jaren 1464, 1465, 1466, 1472 en 1473. (DUMBAR, *Kerkelijk en Wereldlijk Deventer*, I. bl. 77).

Waarschijnlijk heeft dus eene verwarring plaats gehad met een ander geslacht van gelijkluidenden naam.

Volgens onderzoek en aanteekeningen is het in den *Navorscher* bedoelde geslacht afkomstig uit Frankenland in Beieren, en behoorde tot de oudste adellijke en ridderlijke geslachten van Duitschland.

Oudtijds werd de naam afwisselend FESTENBERG, VESTENBERG en, met de dubbele V, WESTENBERG geschreven, maar nooit QUESTENBERG.

In de nabijheid van de stad Ansbach, bevindt zich nog het dorp en de ruïnen van den stamburgt van het geslacht.

Van dat slot zijn weinige overblijfselen; in de oorlogen der XVI eeuw geteisterd, door de Zweden eindelijk omstreeks 1633 verbrand, bestond tot voor ongeveer 30 jaren nog slechts de laatste toren, die tot dorpsschool werd gebezigd, doch ook toen, wegens bouwvalligheid, moest afgebroken worden. Alleen de slotkapel is nog aanwezig en dient tot dorpskerk; het oude geslachtswapen is aldaar op eenen steenen doopvont nog zigtbaar.

Bij vele oude schrijvers en heraldici wordt van dit geslacht melding gemaakt.

De eerste van den naam die voorkomt is:

PHILIPS VESTENBERG, die reeds op het tweede der groote rijkstournooien anno 942 te Rothenburg gehouden, met elf andere ridders tot voorzitter bij den Helmschau (?) werd gekozen.

Daarna komen voor:

ERNFRID VESTENBERG, die door den adel van Frankenland op het derde rijkstournooi, te Constanz in 948 gekozen, om op den tweeden dag, zijnde woensdag na allerheiligen Griesswartel (kampregter?) te zijn, met GANGOL FRUDISZHEIM, ANSELM V. MERSPURG, en LEBOTTO V. WALDAW.

CONRAD VESTENBERG, op het rijkstournooi te Merspurg, op dingsdag na St. Andriesdag anno 990 gehouden.

Hij behaalt er den vierden prijs, en ontvangt dien uit handen van HEDWIG V. HATZFELT, geboren REIFFENBERG, en noodigt daarop de ridders en edelen tot een tournooi te Ipfhofen, op zondag na St. Lucas Anno 991. — Dezelfde komt voor op het rijkstournooi te Brunswijk, zondag na Driekoningen Anno 996 gehouden, als tournooivoogd van wege Frankenland.

Op dit tournooi, waar nevens hem WILHELM V. WALDENSTEIN, tournooivoogd van wege den Rijn, HILPOLD V. SCHÖNSTEIN, van Beieren, en FREDERIK V. VESTERSTETTEN van wege Zwaben waren, wordt hij door markgraaf LUDOLF VAN BRANDENBURG tot tournooikoning benoemd. Zijn naam wordt hier nu eens FESTENBERG, dan VESTENBERG geschreven.

CONTZ V. VESTENBERG, tournooivoogd van wege Frankenland op het tournooi te Trier, anno 1019.

HEINRICH V. VESTENBERG, op het rijkstournooi te Keulen anno 1179, en diens dochter ELIZABETH, aldaar tot eene der twaalf eerejonkvrouwen gekozen.

SEBASTIAN V. VESTENBERG en diens vrouw op het tournooi te Würzburg 1235.

VEIT V. VESTENBERG op het tournooi te Heilbronn, anno 1408.

Twee leden van hetzelfde geslacht, zonder opgave der voornamen, op het tournooi, te Würzburg anno 1479 gehouden.

Zij maakten aldaar met 53 anderen deel uit van eene ridderlijke vereeniging, aangevoerd door den markgraaf VAN BRANDENBURG. Onder meer bepalingen was voor den aanvang van dit tournooi besloten niemand toe te laten die niet van adel was, noch die eene onadellijke vrouw had gehuwd, noch die zich met handel ophield.

CASPAR V. VESTENBERG, die op het rijkstournooi te Heidelberg, zondag ná St. Bartholomaeus 1481, verscheen, met hertog GEORG V. BEIEREN. Dezelfde verscheen op het tournooi te Bamberg, zondag na St. Bartholomeus 1486, evenals op dat te Regensburg gehouden in 1487, waaromtrent men leest: »Die hiernach benennten sind zu dem Durchl. Fürst Herzog GEORG v. Bayern gestellt mit seinem gnaden in den Schranken zu reiten, zu den obern Thor vom Thurm hinein: CASPAR V. VESTENBERG" aliique.

Op de evengenoemde tournooien te Heidelberg en Bamberg verscheen ook KARIUS V. WESTENBERG, lid eener ridderlijke vereeniging, aangevoerd door ERASM. V. ROSENBERG. (Zie RÜXNER, *Gross Thurnierbuch; EINZIGER V. EINZING*: *Bayerischer Löw* 1762. — J. F. GAUHEN, *Adels-Lexicon* 1742. — TH. KIRCHMEIJER 1677. — J. O. SALVER. — JOH. SEIFFERT 1707—1711. — G. SCHUBART's *Nachrichten in* STRÜV's *Hist.-Polit Archiv. I.* — A. W. ENKEL, *Denkwürdigkeiten des Bayerischen Adels* Nurnberg 1705 en anderen.)

Onder de vier kwartieren op het graf van CONRAD IV († 1544), vorst-bisschop van Wurzburg, uit het geslacht van BIBRA, komen voor: BIBRA, SECKENDORFF, WESTENBERG en.... Ook in diplomatische zendingen onderscheidde zich dit geslacht. In het werk van J. J. FÜGGER, *Spiegel der Ehren des Höchst Löblichen Erz. hauses v. Oesterreich*. Nürnberg 1668, fol. Boek V. Cap. 34, pag. 965, leest men: »Viele Für»sten des Reichs so nit selber erscheinen »konten, haben durch Ihre Gesandten den »Reichsdag (te Nurnberg 1485) beigewoh»net.... Herzog GEORGENS in Bayern Ge»sandten waren, Graf SEBASTIAN V. ORTEN»BURG, CASPAR V. VESTENBERG, Ritter, und „Dr, JOHANN LÖFFENHOLZ. — Es kame »aber nachmals um Pfingsten Herzog GEORG »in Person nach Nürnberg, und wiewohl »er bald wieder abgereiset, ist er doch nach »Bartholomei wieder angelangt. Erhalte bei »sich 200 Pferde, alle mit Spiessen. — »Alle Fürsten ritten ihm entgegen; und »der Kaiser selber, welches er sonsten »keinem Fürsten gethan. Er hatte auch »zum Oestern beim Kaiser zwo und drei »Stunden lang geheime Audienz gehabt, »der ihm gleichfalls als er den 2ten Sep»tember das letzmal wieder abgereiset, selbst »aus der Stadt begleitet."

De heerlijkheid Schwarzenberg, vroeger aan het geslacht v. VESTENBERG behoorende, werd door hetzelve anno 1425 aan dat van CZERNAKONA verkocht, 't welk sedert den naam van SCHWARZENBERG aannam en voerde. (Dr. E. VEHSE, *Geschichte von Oesterreich.*) — De heerlijkheid Vestenberg zelve is omstreeks 't midden der XVIde eeuw uit het geslacht van dien naam aan dat van EIB gekomen, die vroeger »Hoffmeisters zu Vestenberg" waren, o. a. MARTIN en HANS V. EYB (RÜXNER).

Een der kleinzoons van bovengenoemden CASPAR V. VESTENBERG was ALBRECHT V. VESTENBERG, een edelman aan 't hof van keizer KAREL V, en diens bijzonder vertrouwen genietende, gelijk blijkt uit de volgende omstandigheid omtrent hem opgeteekend:

Keizer KAREL V, in 1552 door MAURITS van Saksen beoorloogd en te Innsbruck bijna ingesloten, poogde van daar naar de Nederlanden te ontsnappen, de eerste maal vergezeld van zijn opperstalmeester D'ANDELOT en ALBERT V. ROSENBERG, mitsgaders een paar bedienden. — Deze poging mislukte; de tweede ondernam hij alleen vergezeld van één vertrouwd edelman, ALBRECHT V. VESTENBERG. Dr. E. VEHSE in zijne *Gesch. der Deutschen Höfe seit der Reformation, zweite Abth. Oesterreich.* Deel VII, pag. 312 deelt het geval op de volgende wijze mede:

»Nach dem misglückten ersten Fluchtversuche, machte CARL noch einen zweiten. Er verkleidete sich dabei als ein altes Weib, und die Absicht war, in einem bedeckten Packwagen, über Ehrwald nach Hohenschwangau, und von da durch Wurtemberg über Speyer in die Niederlanden zu entkommen. — Sein Begleiter war ALBRECHT V. VESTENBERG, der angewiesen war vorzugeben, er führte ein altes Frauenzimmer in's Wildbad. Auch diese Reise geschah im allertiefsten Geheimniss; der alte Kammerdiener DUBOIS musste sich sogar in Innsbruck, statt des Kaisers, in dessen Bett legen, und in der Küche ward gekocht, als ob der Kaiser gegenwärtig wäre. Zwei kurze Tagesreisen wurden zurück gelegt, der neugebaute Pass des Fern überstiegen. Der Kaiser stieg im Dorfe Lermos aus, um eine Mahlzeit einzunehmen. Ein Mädchen dass ihm nur in Bildniss gesehen, erkannte ihm hier trotz seiner Verkleidung; Sie rief aus: Ei! wie sieht die alte Frau dem Kaiser sogleich! Da erschrack CARL und kehrte wiederholt um."

Deze ALBRECHT V. VESTENBERG stierf omstreeks 1554.

Zijn zoon is opgeteekend in MEDERER *Annales Ingolstadiensis Acad.* Ingolstad 1782, part. I, pag. 293. Anno Domini 1565 in-

scriptus est Nobilis SEBASTIAN DE WESTENBERG.

De oudoom (grootvaders broeder) van evengemelden ALBRECHT WAS WENCEL V. VESTENBERG, gehuwd met CATHARINA V. REITZENSTEIN, die zich omstreeks de Nederlanden vestigde na den landvrede van 1495. De reden dat hij juist Westfalen (de Roode aarde) tot woonplaats koos, zal wel te zoeken zijn in de gevolgen van den landvrede, waardoor de veemgerigten werden afgeschaft, waarbij hij betrokken schijnt te zijn geweest.

Van den duitschen tak van het geslacht (niet te verwarren alzoo met de graven VAN QUESTENBERG) is weinig persoonlijks meer opgeteekend, alleen wordt nog melding gemaakt van eene baronesse V. WESTENBERG, die in 1720 abdisse werd van het adellijk stift van S^{te}. Clara te Weenen, nadat zij ongeveer 50 jaren daarin als stiftsdame had geleefd. (J. F. GAUHEN op. cit). De vestiging in de Nederlanden van den eenen tak en deszelfs overgang tot het protestantisme hadden de betrekkingen met de duitsehe stamverwanten allengs geheel doen ophouden.

Van dezen in Nederland gevestigden tak, die zich allengs definitief WESTENBERG schreef, vindt men vermeld:

BERNHARDUS DE VESTENBERG, FREDERICI Monasteriensis Episcopi. Ducis Saxoniae.

JOAN WESTENBERG, hoofdman eener compagnie voetknechten, omstreeks 1620 of 1630.

ZENO WESTENBERG, geb. 1635, schepen van Deventer.

ELBERT WESTENBERG, gesneuveld te Seneffe 1674.

JOHAN WESTENBERG, geb. 1642, jur. utr. dr., hoofdschout van het schoutambt Lochem, verscheidene malen ordinaris gedeputeerde ter vergadering van H. H. M. en den raad van state.

ERNEST WILLEM WESTENBERG, geb. 1670, med. dr. en professor aan de hoogeschool te Harderwijk, ob. 1712.

JOAN ORTUINUS WESTENBERG, geb. 1666, overl. 1737, jur. utr. dr., professor in de regten te Harderwijk, in 1716 te Franeker en in 1723 te Leiden. Hij schreef verschillende regtsgeleerde werken, waaronder *Divus Marcus, seu Dissertationes ad Constitutiones Marci Aurelii Antonini Imp.*, Leiden 1736. — *De Legitima Portione &c. &c.* Bovenal is hij beroemd door zijn leerboek der *Institutiones Justiniani*, dat zeven uitgaven had; en door zijn leerboek der *Pandecten*, waarover SAVIGNY voor eenige jaren nog voorlezingen hield, en dat meer dan twaalf uitgaven had. (Zie WARNKOENIG, *Vorschule der Institutionen und Pandecten*, pag. 261, HAUBOLDT, pag. 141, HUGO, pag. 465.)

Zijn portret bevindt zich in de groote gehoorzaal der academie van Leiden.

JOAN WESTENBERG, geb. 1694, jur. utr. dr., burgemeester van Zwolle, en ordinaris gedeputeerde ter vergadering van H. H. M. de Staten generaal, in welke hoedanigheid hij anno 1746 overleed.

JOAN ORTUINUS WESTENBERG, jur. utr. dr., burgemeester van Lochem en ordinaris gedeputeerde ter vergadering van H. H. M. geb. 1701, overl. 1738.

BERNHARD WESTENBERG, hoofdofficier in dienst dezer landen, geb. 1697, gesneuveld 11 mei 1745 in den slag van Fontenoy.

JAN JOSIAS WESTENBERG, geb. 12 oct. 1764, nederlandsch generaal, maakte de campagnes van 1792—1794 mede, later de oorlogen in Duitschland en Spanje, was luit.-colonel bij het regiment jonge gardes (pupilles de la garde), trad in 1814 weder in nederlandschen dienst en onderscheidde zich te Quatre-Bras en te Waterloo, waar hij het vijfde landmilitie commandeerde (zie BOSSCHA, *Leven van Willem II*, pag. 290). Eene uitstekende getuigenis wordt van hem gegeven door Z. K. H. den prins van Oranje, in het legerberigt uit Brussel 22 junij 1815.

»De luitenant-kolonel WESTENBERG van »het bataillon landmilitie n°. 5, is een zeer »goed en braaf officier, en heeft zijn ba»taillon, dat zich zeer dapper en braaf in »den slag gedragen heeft, met zeer veel »beleid aangevoerd."

(*get.*) WILLEM, *Prins van Oranje.*

Later werd hij generaal en lid van 't hoog militair geregtshof. Hij was ridder der Militaire Willemsorde, van 't Legioen van Eer, en commandeur der orde van de Unie. Zijne eenige dochter huwde den generaal jhr. VAN SPENGLER, adjudant van Z. M. koning WILLEM I en minister van oorlog.

DAVID WESTENBERG. jur. utr. dr., geb. 1778, bekleedde verschillende regterlijke betrekkingen, was lid van de commissie voor de zamenstelling der nederlandsche wetboeken, en eindelijk raadsheer in den hoogen raad der Nederlanden. Overl. 1846 of 1847.

GERHARD WESTENBERG, med. dr. en professor te Deventer, geb. 18 maart 1738, overl. 14 october 1795. Van dezen is mr. B. O. T. H. WESTENBERG, secretaris van legatie, een achterkleinzoon.

Andere leden van dit geslacht worden ook nog vermeld, maar sommigen komen niet voor, waaronder ELBERTUS, BERNARDUS en WESSELUS, in den *Navorscher* bl. 213 opgegeven.

Het geslachtwapen wordt in den *Navorscher* niet geheel juist opgegeven, ofschoon

vaak het daar vermelde alleen wordt gebezigd.

Hetzelve is: écartelé 1 et 4, de sinople à la fasce d'argent, 2 et 3 de gueules à bande d'or, chargée de trois feuilles de sinople. Het eerste is het oorspronkelijke stamwapen, het laatste is afkomstig van het geslacht REITZENSTEIN er bij aangenomen omstreeks 1481, bij het huwelijk van WENCEL V. VESTENBERG met CATHARINA V. REITZENSTEIN, met bijvoeging der drie klaverbladen, wegens het groene veld van 't oude stamwapen. De cimiers zijn: regts, gesloten helm, groen en zilveren helmdekken, beladen met een zilveren rood getongd hondenhoofd; links gesloten helm rood en gouden helmdekken, beladen met een rol deployé, regts d'or à bande de gueules, links de gueules à bande d'or, beide gechargeerd met drie groene klaverbladen, en tusschen de beide vleugels een opstaande zwarte pijl. Hierin ligt het bewijs dat dit kwartier afkomstig is van REITZENSTEIN; zijnde het de votive pijl van EHRHART of ERASM. V. REITZENSTEIN, commandeur der duitsche orde, beërfd door CATHARINA V. REITZENSTEIN, VROUW VAN WENCEL V. VESTENBERG. Zie over dezen pijl *Chronik van* PAUL POLE ms. der Königsberger Stadtbibliothek, fol. 359. CASPAR HENNEBERGER, *Erklörung der Preuss. Landtoffel*, S. 19. HARTKNOCH in zijne uitgave van PETRUS DUSBURG, Diss. XIV. p. 238 en VOIGT, *Geschichte Preussens*, I. 665.

PHILARCHUS.

Geslacht Sluisken (vgl. XIV. bl. 128, 185, 215, 378; XV. bl. 30,54). Behalve de in den *Novorscher*, XIV. bl. 135 en 215 opgegevene, vind ik nog:

JAN SLUYSKEN tr. 1550 (ongeveer) NALIDE VAN DOORNIK.

N. SLUYSKEN tr. 1570 (ongeveer) HENDRIK OP TEN NOORT.

LUYDT JANSDR. SLUYSKEN, † 1609, tr. JAN ENGELEN, burgemeester van Arnhem, n. 1539 † 1588.

SUSANNA SLUYSKEN, n. 1706 † 1771 te Dordrecht (tr. JOHAN GEVAERTS n. 1691 † 1777), dochter van WILHELM SLUYSKEN, raadsheer in den hoogen raad, en van ADRIANA VAN DER HEIM. Hare kwartieren:

SLUYSKEN	VAN DER HEIM
DE NEUFVILLE	HEINSIUS
VAN DER WAEIJEN	MAURIQUEZ
BEX	DEDEL

ANNA CATHARINA SLUYSKEN, tr. HENDRIK FAGEL 1706—1790.

Verder:

CORNELIA SLUYSKEN, tr. GERARD CANIS, ridder, burgemeester van Nijmegen.

MARGARETHA SLUYSKEN, tr. JAN DE VOGEL.

CORNELIA SLUYSKEN tr. JAN CRAEYVANGER.

N. SLUYSKEN en haren echtgenoot N. VAN BRIENEN.

N. SLUYSKEN en zijne echtgenoot N. TULLEKEN.

Gaarne zal ik alsnog vernemen, of de ouders van EVERARD SLUYSKEN en zijne vrouw NALEKEN VAN DAUS TOT PIERIKHART bekend zijn.

's Gravenhage. B. D.

Geslachten Huygens. — Tulleken. — Gaeymans (vgl. XIV. bl. 128, 185, 215, 378; XV. bl. 30, 54) De ouders van RUTGER TULLEKEN en GEERTRUID GAEYMANS waren RUTGER TULLEKEN, en N. VAN UCHELEN, en N. GAEYMANS en N. VAN DEN BONGARE, volgens een wapenboek, waarin staat: »WILHELMINA TULLEKEN, wed. van WILHELM HUYGENS, gecommitt. van H.H.M. en burgemeester van Arnhem," met deze kwartieren:

TULLEKEN	GAYMANS
UCHELEN	VAN DEN BONGARE

Die WILHELMINA was de dochter van R. TULLEKEN en G. GAEYMANS. De ouders van dien WILHELM HUYGENS (heer van Schoonderlocht en Opvoort, † 13 Aug. 1616) zijn mij niet bekend.

Het geslacht TULLEKEN komt (zonderling genoeg!) in KOKS *Vad. Woordenb.* voor op de A, namelijk i. v. ARNT TULLEKEN. Daar wordt blz. 1327 gezegd:

»De oudheid en uitgebreidheid van dit »geslacht zo in de klimmende als daalende »Linie zal ons blijken uit *nevenstaande* (?) »Tafelen; getrokken uit het *Genealogisch* »*Stamboek* deezer Familie, reeds voor anderhalve Eeuw bij een verzameld en met authen»tike bewijzen bevestigd." Die *Tafelen* komen in mijn exemplaar (2ᵉ druk 1786) niet voor. Zijn ze nimmer bij het Woordenboek uitgegeven? Is dit *Geneal. Stamboek* hetzelfde, als waarvan het *Kort Sommier* wordt vermeld in den *Navorscher*, XV. bl. 30? Waar is òf het *Stamboek*, òf het *Kort Sommier* te vinden?

B. D.

Heeren van der Nisse (vgl. XIV. bl. 186, 248, 312, 348). Als lid van dit geslacht vond ik sedert ook nog vermeld:

Mʳ. PIETER CORNELISZ. VAN DER NISSE, was schepen van Vere, aᵒ. 1691, 92 en 93. (ERMERINS, *Z. Oudh.*, dl. VI, bl. 45—46.)

Wolfaarsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht de Munck (vgl. XIV. bl. 315). ALEXANDER DE MUNCQ, kiesheer van Middelburg en bewindhebber der oostindische comp. aldaar, had drie kinderen uit zijne echtgenoot JOHANNA STALINS:

1. Mr. ALEXANDER DE MUNCQ, heer (niet van *Oostsouburg*, maar) van *Serooskerke*, geb. te Middelburg 9 mei 1655, en overl. op zijne buitenplaats, *het Hof niet altijd Zomer*, begr. in de Oostkerk te Middelburg; is gehuwd geweest (niet met HENRIËTTE THIEBAUT, maar) met CORNELIA STEENGRACHT, en was raad, en burgem. van Middelburg a°. 1677, 82 en 85. (SMALLEG., *Cron. v. Zeeland*, bl. 433, 438, 488 en 665; SCHELTEMA, *Staatk. Nederl.*, II, bl. 127—128; WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*, XVII, bl. 151 en DE LA RUE, *Gelett. Zeeland*, bl. 119—120.)

2. Mr. JACOBUS DE MUNCQ, als kiesheer van Middelburg en griffier der staten van Walcheren, wedr. van MARGRIETA . . . . . PLOOS VAN AMSTEL, ondertr. 9 januarij 1694 te Middelburg en vervolgens ook aldaar getrouwd met GEERTRUID VAN DER NISSE (geb. te Goes en 21 maart 1674 ald. gedoopt) dochter van mr. DAVID VAN DER NISSE en CLARA VAN BORSSELE VAN DER HOOGE, — uit welken echt o. a. geboren werd:

GEERTRUIDA JOHANNA DE MUNCQ, geh. met CHARLES VAN MIDDELHOVEN, die van 1723—1738 achtervolgens vaandrig, luitenant en kapitein was bij het regiment van Holstein-Beck.

Mr. JACOBUS DE MUNCQ werd 6 april 1697 aangesteld als secretaris van de rekenkamer van Zeeland en als zoodanig gelicentieerd 6 april 1705 (*Trouw- en doopregister* te Goes; V. D. BAAN, *Geschiedk. besch. van Zaamslag*, bl. 84 *in notis*, en *Naaml. der Rekenm. v. Zeel.*, in plano.)

3. SARA DE MUNCQ, wed. van ADRIAAN VAN RIJMSDIJK, in leven schepen van Middelburg, hertrouwde met mr. DAVID VAN DER NISSE, wedr. van CLARA VAN BORSSELE VAN DER HOOGE, ondertr. te Middelburg 13 maart 1693 en vervolgens ook aldaar getrouwd. (SMALLEG. *Chron. v. Zeel.*, bl. 488, en *Trouwboek* te Goes.)

De vader, ALEXANDER DE MUNCQ, komt voor als diaken bij de nederd. herv. gemeente te Middelburg, a°. 1654, 1658 en 1662, en als ouderling a°. 1666 en 1670. (NAGTGLAS, *de Alg. kerker. der Ned. Herv. gem. te Middelburg*, bl. 80, 156 en 157.)

Terwijl eindelijk ook mr. JOHAN CANTER DE MUNCK *de Serooskerke* vermeld wordt bij ERMERINS, *Z. Oudh.*, dl. VI. bl. 130, 131 en 147, als benoemd tot raad der stad Vere 13 mei 1774 (van welke betrekking hij a°. 1783 vrijwillig afstand deed), en als schepen dier stad a°. 1775, 77, 78 en 79.

Wolfaarsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht Cabeliau (vgl. A. R. en XIV. bl. 248 en 280). Van dit geslacht zijn mij sedert ook nog voorgekomen: KAREL CABELIAU, werd raad der stad Vere, a°. 1581, was schepen aldaar a°. 1586, 87 en 88 en overleed 1603. (ERMERINS, *Z. Oudh.*, dl. VI. bl. 69, 70 en 142.)

JEREMIAS CABELIAU, werd raad der stad Vere, 6 sept. 1615, was schepen aldaar, a°. 1617, en overleed 7 maart 1625. (ERMER. ib. bl. 79 en 140.)

WILLEM JAN CABELIAU, ridder, was in de 17de eeuw commandant of gouverneur van Sas van Gent. (SMALLEGANGE, *Cron. v. Zeel.* bl. 766.)

Wolfaarsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht van der Kemp (vgl. XIII. bl. 126). wat FRANÇOIS of FREDERIK ADRIAAN V. D. KEMP betreft, deze werd geboren te Kampen in 1752, hij behoorde tot de Doopschgezinden, bij wier gemeente te Leiden hij leeraar werd. Indien deze opgave bij VAN DER AA, *Biogr. Woordenb.*, juist is, kan het niet moeilijk zijn, den naam zijner ouders te leeren kennen. Hij overleed te Oldenbarneveld in den staat van New-York in Amerika 8 sept. 1829, oud ruim 77 jaren, zie ook *Letterbode* 1829, dl. II. n°. 46, bl. 289/90; 1848, dl. I. bl. 179/80. Ook in den *Navorscher* is reeds van hem melding gemaakt, zie dl. VI. bl. 269; VII. bl. 57/58 en 117.

V. D. N.

Onkekend wapen (vgl. XIV. bl. 349, 378; XV. bl. 28). Dit wapen is, volgens gedane opgave, dat van het geslacht PELGROMS in Vlaanderen, verwant aan de op de hierboven aangehaalde bladz. genoemde familiën [1]).

V. A. H., die in zijn onderzoek naar het geslacht PELGRIM, of PELGROM, verder gaat, zegt, bl. 28 van dezen jaargang: »Het geslacht der PELGROMS wordt van ouds genoemd. Van het voormalig kasteel Puttenstein bij Elburg wordt heer genoemd HERBERTUS, wiens eenige dochter verliefde op één harer hovelingen, PELGROM VOS VAN STEENWIJK of VOLLENHOVEN, zij trouwden a°. 1375.”

Vermoedelijk ontleende hij deze zijne mededeeling over het huwelijk van de erfdochter van Putten enz., met den zoon der

---

[1]) SMALLEGANGE, *Chron. van Zeeland*, vangt, bl. 486, den stamboom van het geslacht VAN DER BURCH aan met WOLFAERD V. D. B., die leefde in 1385, en bij MARGRIETE VAN HALEWIJN, HUGO en CATH. VAN HEUTKERKE [HOUTKERKE] dr., behalve twee zonen, eene dochter naliet, „JOSIJNE, getrout met ELOY PELGROM. die voerde *goud en sable gedeelt in fasce, daer op 3 merletten, 2 en 1, van 't een in 't ander.*” — Vermoedelijk behoorde ook dit geslacht PELGROM in Vlaanderen te huis.

VOSSEN VAN STEENWIJK, aan de werken van PONTANUS en SLICHTENHORST [die het handschrift van ARENT TOE BOECOP hierover raadpleegden], of wel aan de *Historische Camper-kronyk* [Campen, bij de erven ÆG. VALCKENIER], 8ste stukje, waarin het aldus geboekt staat. Latere schrijvers, als VAN SPAEN [*Inl. t. d. Hist. van Gelderl.*], NIJHOFF [*Gedenkw. uit de geschied. v. Gelderl.*] en MAGNIN [*Onderz. naar den adel v. h. geslacht* DE VOS VAN STEENWIJK], stemmen hiermede evenwel niet in.

Eerstgenoemde schrijver toch getuigt, dl. IV. bl. 191 vlgg. dat HERBEREN VAN PUTTEN, van 1356 tot zijn dood in 1380 toe, in de geldersche geschiedenissen overbekend; die in 1363 door den hertog van Gelder verlijd werd, »met het huis te Putten, en 36 beleende mannen, met de hoorige luiden van Oosterwolde, met den hof te Putten bij Ermel, met de hoorige luiden en thinsen, met de molenwind te Doornspijk, met de gruite en cijs te Elburg [2]),"drie zoons naliet, PILGRIM, in 1402 met Putten beleend, DIEDERIK en HERBEREN [3]). PILGRIM nu, had bij zijne eerste vrouw eene dochter OTTA, getrouwd 1. met ARNOLD VAN ALPEN [4]), 2. met WILLEM VAN LANGERACK [5]); en bij de tweede, JUTTA VAN ARNHEM [6]), ook eene dochter, ALEYD, die trouwde met »REYNIER DE VOS VAN STEENWYCK, die in haar vaders dienst stond," en »neffens haaren man in 1420 met Putten beleend wierd." [7])

De andere schrijver, MAGNIN, — die zijn *Onderzoek* schreef naar aanleiding van eene in het *Leeskabinet voor* 1842, n°. 9 [of: dl. III.], bladz. 185 en volg., voorkomende episode uit de veertiende eeuw, getiteld: REINALD DE VOS VAN STEENWIJK *en* ALEID VAN PUTTEN, geschreven te Elburg en geteekend E. VAN DER MAATEN, — toont uit vele echte bescheiden aan, dat REINALD DE VOS VAN STEENWIJK [»of liever REINOLD, zoo als hij in de meeste stukken, hem betrekkelijk, genoemd wordt"], zoon van JOHAN, of JAN, VOS, of DE VOS, VAN STEENWIJK, leenman van Batingo [die in oorkonden van 1360, 63, 68, 70, 95, bij denz., voorkomt], en niet PELGROM, of PELGRIM [REINOLDS kleinzoon], getrouwd was met ALEID VAN PUTTEN, PELGRIMS en KATHARINA VAN ZINDEREN dochter. [N.B. PELGRIM DE VOS voorz. was in 1488 burggraaf of kastelein op 't slot Rozendaal. Zie VAN HASSELT, t. a. p. bl. 408.]

Uit dit huwelijk sproten drie dochters en een zoon, HENDRIK [alle in oorspr. stukken, bij denz., voorkomende], die heer van Putten werd, en bij MARGARETHA VAN UTERWYCK o. a. in echt verwekte: PELGRIM DE VOS VAN STEENWIJK VAN PUTTEN, den eersten uit dit geslacht, dien wij bij MAGNIN met den voornaam PELGRIM vermeld vinden.

V. A. H. kan uit het hier, volgens geloofwaardige schrijvers, medegedeelde zien, dat zijne opgaven onjuist zijn. En dat het door hem gebezigd gezegde: *dat het geslacht der* PELGROMS *van ouds genoemd wordt, daar men reeds in* 1375 [8]) *een huwelijk van eenen* PELGROM VOS VAN STEENWIJK, *of* VOLLENHOVEN [9]), *met de eenige dochter van* HUBERTUS, *heer van Puttenstein bij Elburg, vermeld vindt*, ten eenemale ongegrond

---

2) VAN SPAEN verwijst naar het *Geldersch Leen-Register*. Hij putte ook uit ARENT TOE BOECOPS hs., op het stedelijk archief van Kampen voorhanden, en thans, onder den titel van · *Croenick der Byscoppen van Uttert enz.*, in druk verschenen, en geplaatst in de werken van het Hist. Gen. te Utrecht: *Codex Diplomaticus*, 2[e] *Serie* Ve *Deel*. Zie aldaar over het groot aanzien der heeren van Putten, bl. 365 volgg., en vooral ook NIJHOFF, t. a. p., dl. III bl. XXI volgg.

3) Deze drie gebroeders worden door TOE BOECOP, t. a. p. bl. 370, 372 en eld., genoemd.

4) FAHNE, *Gesch. d. Köln., Jül., u. Berg. Geschl.*, heeft, I. Bd. S. 6: „JOHANN v. A. zu Honnepel h. WESSALID VON BOETZLAER: ARNOLD h. OTTONIA PILGRINA [PILGRIMS?] VON PUTTEN."

5) Misschien dezelfde, die bij VAN HASSELT, *Rozendaal*, bl. 145, 153, voorkomt.

6) Vgl. staml. van ARNHEM [in KOKS *Wapenb.*], 9de gen., waar zij dr. van DIRK en JUTTE VAN LEMBEKE en wed. van JOH. VAN APPELTERN heet. 't Is echter zeker, dat zij niet de moeder was van ALEID, daar deze, „*Pelgrims oeltste dochter, de buten horen maghen hoer seluer ghemant heeft an Reinalt den Vos van Steenwijc*," benevens hare zusters, OTTO, KATHERINA en MARGRETA, verwekt was bij KATHARINA VAN ZINDEREN; blijkende zulks uit den oorspr. perk. brief van junij 1399, uitgegeven in NIJHOFF a. w., dl. III. oorkonde n°. 221.

7) „Desse van Putten synnen alle verstoruen, dat daer nyet meer dan een arffdochter is van ghebleuen, dye by hoer hadde een edelman van dye Vossen van Stenwick, gheboren uyt dye lande van Oueryssell, daer sye op verlyffde. Ende dye fforst van Gelre, (soe my vake ghesacht is, dan voer waer nyet can scriuen) wolde sye bestadet hebben an den graue van Bentem, dan hadde sich myt horren edelman Vos van Stenwick allsoe verselt, dat hetselliue toe late was, ende myt densselliuen inder ee trat, woer voelle soens ofquamen, dye oik [even als de heeren van Putten] voelle orelichs myt dye stat van Campen hebben ghehat ende voelle schades ghedaen, als op syn tyt verhalt sal worden." TOE BOECOP, t. a. p. bl. 380, die zich elders minder gunstig over de afkomst van genoemden VOS VAN STEENWIJK uitlaat. Maar vergel. MAGNIN, t. a. p.

8) Waar staat dit?

9) MAGNIN zegt, t. a. p. bl. XLIII, dat hem uit geen enkel stuk is gebleken, dat meergenoemde REINOLD DE VOS' v. S., noch zijn vader, noch één zijner broeders, eenige vaste goederen van aanbelang te Vollenhove, of in de nabijheid van die plaats, heeft bezeten, of dat één hunner aldaar ten eenigen tijde zijn verblijf zoude hebben gehouden.

is. kan hieruit blijken, dat reeds in 1141 van eenen PELGRIM [PEREGRINUS] VAN HOLLAND [10]), den eersten der bekende heeren van Voorn en der burggraven van Zeeland, gewag gemaakt wordt [zie o. a. de *Beschr. van Briele en den lande van Voorn, door* VAN ALKEMADE *en* VAN DER SCHELLING, bl. 9, 182, 183, 185, 192—195]: in 1145 van eenen PELLEGRON VAN CAMPFFELDE [bij TOE BOECOP, t. a. p. bl. 125]: in 1303 van eenen PELGRIMUS VAN VOLLENHO, deken van Drenthe [bij MAGNIN, *de voormal. kloosters in Drenthe*, blz. 136]: in 1364 van eenen PELGRIM VAN RYN, kanunnik van St. Pieter te Utrecht, [bij MATTHAEUS, *de Nobilit.* p. 782, 787; *de Fundat. Eccles.*, p. 117]: in 1378 van eenen PILLEGROM VORREN: in 1392 en 1403 van eenen PILLEGROOM MORRE [bij TOE BOECOP, t. a. p. bl. 379, 476].

Waar zouden wij blijven. indien wij alle geslachten, die den voornaam PELGRIM of PELGROM gevoerd hebben, wilden opnoemen, daar hun aantal talloos is. Daarom willen wij hier ten slotte ook alleen nog bijvoegen, dat die voornaam mede, reeds in de 13de en 14de eeuwen, eigen was aan het geslacht der heeren van Putten op de Veluwe, en zij dien met velen, zoo in Gelderland als in Overijssel, gemeen hadden.

M°.

Geslacht Pelgrom (vgl. XIV. bl. 348; XV. bl. 29). FAHNE zegt in zijne *Gesch. d. Köl., Jül. u. Berg. geschl.*, I. Bd., S. 331, 322:

PILGRUM, PILGRAM, een keulsch patricisch geslacht, voerde in blaauw een gouden keper, vergezeld van drie gouden pelgrimsstaven [de toppen naar boven], en op den helm een pelgrimsstaf tusschen een blaauwen en een gouden vleugel. Het schijnt zich in het begin der 15de eeuw uit Holland naar Keulen verplaatst te hebben. Ik vind: N. PILGRUM tr. N. KANNEGIETER [1]), waarbij: N. PILGRUM tr. N. FEDDERHEN [2]), waarbij: GERARD, senator te Keulen 1538, † 1551, tr. ANNA STRAUSZ van Antwerpen [3]); laten 7 kinderen na: 1. GERARD, senator en daarna burgemr. te Keulen, † 22 julij 1593, bedenkt in zijn testament, van 8 jan. 1580, zijne broeders en neven, en laat bij zijne tweede vrouw, KATH. VAN LYSKERKEN [4]), ééne dochter na, RICHMODA, posthuma, getr. met JAKOB VAN ROOTKERKEN, burgemr. 1633 [5]). 2. 3. en 4. dochters, alle getrouwd. 5. JAN ging naar Holland, tr. ANNA BERENBACH van Antwerpen, en had: GERARD, die volgt, JAN en ARNOLD. 6. ARNOLD ging naar Holland, woonde te Antwerpen, en had twee zonen, GERARD en JAN [6]). 7. eene dochter, tweemaal getrouwd.

GERARD, senat. te Keul., werd luthersch, tr. N. BLYENBOSCH, eene protestantsche, en had bij haar: GERARD, geb. te Dordrecht, werd katholijk, kanunnik te St. Gereon, † omstreeks 1664, begraven in St. Christoffel. In eene kapel van St. Gereon staan zijne wapens aldus: Pilgram. Strausz. Berenbach. Vischnach. Blynbosch [Blyenburg]. Bongart [Bogaert]. Cool. Ooms [Oem].— Ook vind ik volgende stamdeelen: Pilgrum. Kannegieter. Federhen. Mulheim, Strausz. Wasservas. Suderman. Hardenrath. Berenbach. Merl. Heimbach. Huppe. Schidderich. Hardevuist.

JAN PILGRUM tr. N. VAN DER DUSSEL [7]), hunne dochter tr. N. MUSER.

Tot zoover FAHNE, die van de uit Keulen naar de Nederlanden verhuisde leden van dit geslacht, van hunne ambten, huwelijken en kinderen, slechts zeer gebrekkige en onvolledige berigten geeft. — De stamlijst van BLYENBURG [bij BALEN, *Beschr.* van Dordr.] toch vermeldt: »LUCRETIA VAN BLYENBURG [die FAHNE BLYENBOSCH noemt; dochter van ADRIAAN, ambachtsheer van Schobbeland [8]), † 1582, en van KATHARINA COOL, † 1620, ADRIAANS en LUCRETIA OEM

---

[10]) Jonger zoon van DIRK DEN VIden, van dien naam, en de IXde graaf van Holland, en SOFIA, dochter van OTTO VAN RYNEGGE, paltsgraaf op den Ryn, en broeder van FLORIS DE IIIde, graaf van Holland.

[1]) Keulsch geslacht, bij FAHNE, I. Bd. S. 213.

[2]) Ibid., bij denz., S. 97.

[3]) Dit geslacht behoorde vermoedelijk in Keulen te huis. Ibid. S. 425.

[4]) Dochter van CONSTANTIJN, burgem. van Keulen, † 1581, en van ELIZAB. VAN HACKENEY. Zij hertrouwde met HENDR. SUDERMAN, senator en wijnmeester te Keulen, zoon van den burgem. HILBRAND en van HELENA IMHOF. Ibid. S. 252, 426.

[5]) Zoon van JACOB, † 1617, en MARG. KLEPPING. Hij was ook heer tot Isenburg, burgem. 1623—1650, hertr. in 1633 met MARIA VAN HETZINGEN, en † 14 maart 1650. Ibid. S. 366.

[6]) In *Le grand théatre sacré de Brab.*, t. 2, pt. 1, p. 126, komt volgend grafschrift, in de minderbroederskerk te Antwerpen, voor: D. O. m. s. JUSTUS CANIS amantissimis Conjugibus CATHARINAE DE HASE & BESSELAE PELGROM sibique Pos. Obiit Catharina A°. 1610. Bessela 1641, die 24 Novemb. Justus 1644, die 11 Aprilis & D. PETRONILLAE MARIAE VAN CROMSTRETEN Obiit 1706, die 10 Julii ejusque filiae JACOBAE MARIAE VAN EVERSDYCK Obiit 26. Octob. 1711.

[7]) Keulsch geslacht, bij FAHNE, I. Bd. S. 35.

[8]) Zoon van ADRIAAN VAN BLYENBURG, waardijn van de munt van Holland, schout van Dordr., enz. en van CLARA BOGAERT, vr. van Schobbeland, mr. GERARDS dr., pension. en burgem. van Dordr., bij ADRIANA VAN HEERJANSDAM — en, als zijn vader, waardijn van de munt voorz. enz. Zie BALEN, bl. 124, 843, 992, 993; BEVERWIJCK, *Beschr. van Dordr.*, bl. 92. 96, 97; VAN DER EYCK, *Beschr. van Dordr.*, bl. 92, 96, 97; VAN DER EYCK, *Beschr. van Zuydt-Holl.*, bl. 57.

dr. [9])], nata 1564, obiit 1636 [10]), getroud met d' Heer GERARD DE PILGRUM, Patricius, geboren van Colen, Hoofd-schout van Breda [11]): Commissaris van de' monstering: Ontfanger van den vijfden Pennink over den Lande, en 't Quartier van Breda, en Steenbergen, by commissie van de Staten Generaal van den 30 december 1611, en Waardeyn van des Graaffelijkheyds munte van Holland tot Dordrecht: hy sterff den 16 maart 1649. Hebben te zamen gehad deze twaalf naarvolgende kinderen.

KLARA, geb. in Dordr. 30 jun. 1591, † ald. 4 mey 1659. GERARD, g. 29 oct. 1592, † tot Breda 21 sept. 1604. LUCRETIA, g. in Dordr. 6 jun. 1594; is ongetr. ADRIAAN, g. 12 nov. 1595, † 11 aug. 1622, als vaandrig voor 's Hertogenbosch. MARGARITA, g. 3 sept. 1597, † tot Breda 5 sept. 1597. ARNOLDUS, g. 17 oct. 1598. Is Commissaris van de monstering; ongetr. BELIA, g. 23 jul. 1600, † tot Breda 22 aug. 1600. KORNELIS, g. 28 dec. 1601, † 26 sept. 1602. KATHARINA, g. 25 aug. † 25 sept. 1603. JOHANNES, g. 5 † 7 oct. 1604. ANNA, g. 25 sept. 1606, † 5 maart 1607. GERARDUS, geb. den 25 jan. 1608. Obiit Choor-Bisschop en Kanonik des Frye Adelijke Stifts van St. Gerion binnen Colen, en aldaar begraven den 16 april 1669."

Het geslacht PELGROM, of PELGRIM, 't welk herhaaldelijk onder de schepenen van 's Hertogenbosch voorkomt, stamde, volgens de stamlijst van DE BIE [in KOKS *Nederl. Gesl.-Stam- en Wapenb.*, 1. dl.], af van HENDRIK DE BIE STEVENSZ., die aldaar, in de 9[de] generatie, volgenderwijze vermeldt wordt: »HENDRIK DE BIE, President van 's Hertogenbosch, [obiit?] de 13 febr. 1444, nam de toenaam van *Pilgrim* of *Pelgrim* aan, waar door ontving de Ridder Order van 't H. Graf te Jerusalem, hy had getroud MARGARETHA VAN BYLAND, waar by gewonnen 1 zoon [in de volgende generatie genoemd], THIRY [DIRK] DE BIE gezegd PILGRIM, obiit de 23 april 1484, troude ELISABETH COENEN, ob. 1523, waarby gewonnen 3 kinderen [in de volg. gen. genoemd]: 1. HENDRIK PILGRIM, tr. CATH. VAN DEN EYNDE, dr. van WILLEM en ALIDA BACK, waar uit 1 zoon [in de volg. gen. genoemd], LAURENS PILGRIM, welke getr. was met JUDITH VAN VEEN, waar by 2 kinderen [in de volg. gen. genoemd], PIETER [12]) en CATH. PILGRIM, ob. 1640 te Oosterwyck, tr. WILLEM VAN BEVEREN, waar van moeder was VAN VEEN, begraven te Oosterwyck met 16 quartieren. 2. CATHARINA PILGRIM. 3. HERMAN PILGRIM. ob. de 15 may 1540 [13])."

Van dit geslacht vind ik de volgende grafschriften in *Le grand théatre sacré de Brabant*, t. 2, pt. 2, p. 36.

In St. Janskerk te 's Hertogenbosch:

MONUMENTUM. „Nobilis & Ornatissimi Viri D. HENRICI PELGROM, suo tempore Præsidis hujus Civitatis, qui Obiit anno 1544 [zal drukfout zijn voor 1444], 10 Februarii.

In dezelfde kerk:

Hier leyt begraven DIRCK PELGROM DE BYE Henrickxz., sterft den 23. Dagh April 1484. En ELISABETH COENEN syn huysvrou, sterft den 14. Dag July 1523. En HERMAN PELGROM Dircksz., sterft in 't jaer 1540. den 10. Mey. En Mr. HERMAN PELGROM [14]), Raedt ende Rentmeester deser Stadt, sterft den 26. July 1625.

En t. z. p. t. 2, pt. 2, p. 124, in de kerk van Oosterwijk, een wapenkabinet van jonkvr. CATHARINA PELGROM, in haar leven huisvrouw van jr. WILLEM VAN BEVEREN [15]), gest. in 1640, met deze 8 kwartieren: Pelgrom, Coenen, van Veen, van Wyck, van den Eynden, Back, van Amerongen, Hulten.

De zegels waarmede deze PELGRIMS of PELGROMS, als schepenen van 's Hertogenbosch, in 1489, 1536, 1551 en 1621 zegelden, worden nog ten archieve dier stad bewaard. Zie *Handel. v. h. prov. gen. v. K. en W. in N.-Brab.*, ov. 1847, bl. 74 en bijl. n°. 1. — Hun wapen is voorzeker ook te vinden in de in 1863 uitgekomen *Naamlijst en wapenkaart der leden van de regering enz. van 's Bosch, door* R. A. VAN ZUYLEN. M°.

Wapen van van Baerle (vgl. XIV. bl. 348; XV. bl. 29). De beschrijving van den heer V. D. N. vinden wij in het, »*Iets,*

---

[9]) BALEN, bl. 1011, 12, 1177; BEVERW., bl. 333.

[10]) „Den 9[den] aug.," zegt BEVERW., bl. 97, „naerlatende twee zonen, en twee dochters."

[11]) Sedert 1591, volgens VAN GOOR, *Beschr. van Breda*, bl 213.

[12]) Liet drie zoons na, o. a. JAN, schepen van den Bosch, met wiens beide zoons de stamlijst der PELGRIMS bij KOK eindigt. Zie voor de verdere afstammelingen *Nav.* IX. bl. 48, XI, bl. 328.

[13]) Hij had bij CATH. VAN DORT, wier kinderen, o. a. ALBERT, vader, bij ELISAB. VAN VLIERDEN, van CHRISTINE PILGRIM, † 12 apr. 1623, vrouw van HERMAN ROMBOUTS, schepen en med. doct. te 's Hertogenb., † 24 apr. 1644. Staml. a. b., en *Le gr. th. sacr. de Brab.*, t. 2, pt. 2, p. 41.

[14] Vermoedelijk een achterkleinzoon van DIRCK HENRICKXZ voorz. Vgl. staml. a. b.

[15]) Hij stierf in 1652, 13 dec. Zijn wapenkabinet, in dezelfde kerk, had deze 8 kwartieren: De Bever, van Veen, Beelarts, De Campo, Monix, Spirincx, Sterkenburg, Veenbos. Zie t. b. a. p. en bl., en p. 131, waar. onder de wapens in de kerk van het dorp Gemunde bij S. Michielsgestel, ook genoemd wordt: „le blason de noble JEAN DE BEVER, Pensionaire de sa majesté, & damoiselle CATHERINE PELGROM, son épouse."

over SUSANNA VAN BAERLE, *echtgenoote van* CONSTANTIJN HUIJGENS", door W. J. C. v. H. (ASSELT); te Amsterdam, voorkomende in de *Vaderlandsche Letteroeffeningen* van maart 1821, mengelwerk bl. 172, in de aanteekeningen.

Men kan het wapen ook vinden op een grafsteen in de Nieuwe kerk, bezijden het koor te Amsterdam, d. d. 1605.

Uit een en ander zal men kunnen zien, dat het een gouden veld is met drie fasces van sabel.

E. C.

Geslacht de Villegas. Kan iemand mij ook eenige inlichting geven aangaande de afstammelingen van DIEGO DE VILLEGAS en zijne echtgenoot ADRIANA DE LA CORONA? Hij ligt begraven te Antwerpen in het klooster te Bogaerde, en zij te Brussel in de kerk van Onze Lieve Vrouwe in de kapel van Nieuwenhove.

Voorburg. HEIGNIUS.

Geslacht van Leeuwen. Wie kan aanwijzing doen van de familiepapieren van het geslacht VAN LEEUWEN, in 1787 bij de plundering, die plaats had ten huize van JOHANNES DIEDERIK VAN LEEUWEN, vermist? X.

Geslacht Viruly. Is de familie VIRULY van joodsche afkomst?

D. L. R.

Van Pallandt en von Palant. In Duitschland hebben bestaan en bestaan misschien nog familiën VON PALANT, genaamd »ZU BREIDENBENT, ZU BORSCHEMICH, ZU ST. LAURENZBERG." Is er eenige verwantschap tusschen die familiën en het nederlandsche geslacht »VAN PALLANDT?"

Geslacht van Loo. De verdienstelijke zamenstellers van het *Stamboek van den Frieschen Adel* hadden gaarne eene volledige genealogie van dit geslacht, hetwelk tot zoovele friesche familiën in betrekking gestaan heeft, gegeven, maar dit is niet gelukt en zij zijn genoodzaakt geworden zich te bepalen bij eenige fragmenten. Het eerste konden zij alleen bij gissing, het tweede en het derde in het geheel niet aan de beide vorige schakelen, latende nog veel onzekers over. Geen ander gedeelte van hun werk heeft hun zoo groot eene moeite en zulk eenen arbeid gebaard, als juist die fragmenten. Zij houden het echter voor onbetwistbaar zeker, dat alle de VAN LOOS die in Friesland zijn gevestigd geweest, tot stamvader hebben gehad · ARENT VAN LOO, die in Holland zal gewoond hebben, en bezitter is geweest van het huis Loo in Rijnland. Hij zal daaraan zijn toenaam hebben ontleend of welligt was dit reeds gedaan door zijne voorouders, die dan tot den hollandschen adel hebben behoord. — Tot denzelven hebben ook behoord de vrouw van ARENT VAN LOO, die volgens de kwartieren voorheen te zien op de grafzerk van haar zoon GERRIT, in Oldenhove te Leeuwarden, ZWENTERS of ZWINTERS heette. Reeds GERRITS vader schijnt zich in Friesland te hebben nedergezet en welligt aldaar een ambt bekleed. — Onder de kinderen van GERRIT VAN LOO † 28 december 1562 en zijne echtgenoot MARGRIETTE VAN EEMSKERCK vinden wij in het eerste fragment vermeld:

»6. MARIA VAN LOO trouwde ADRIAAN DIRCKS VAN LEYDEN."

Overeenkomstig daarmede vind ik in een oud handschrift aangeteekend het volgende:

»X ADRIAEN VAN LEYDEN was vroedschap, »en te gelyck Pensionaris der stadt Delft, »en getrouwt met MARIA VAN LOO dogter »van GERRIT VAN LOO rentm^r. Generael van »keyser KAREL de V^e over Vrieslandt heeft »van dese vorst mede eenige aensienlyke »weldaden ontvangen en is wegens Hol»landt in den jare 1555 Gedeputeert naer »Brussel om by te woonen de overgift der »Nederlanden, welke de voorgemelt keyser »aen synen soon PHILIPS deet. dese ADRI»AEN maekte zyn Testament op den Laes»ten october des jaers 1557 ten overstaen »van zyne Swaegers de heer PIETER VAN »DECAMA Ridder en Raet ord. van den »koning, en den heer BOUDEWYN VAN LOO, »ook raet en Rentm^r. Generael van Vries»Lant.

»Hy stierff den 26 November 1562 en »liet een minderjarigen soon na.

»XI DIRCK ADRIAENSZ. VAN LEYDEN, die »naerdien ARENT VAN LEYDEN zyn Oom »en voogt voor hem op den 9 may 1566 »van zyn Oud Oom NICOLAES ADRIAENSZ. »VAN LEYDEN VAN LEEUWEN, de hofstadt »Leeuwen gekogt hadde, den bynaem van »VAN LEEUWEN weder aennam. Hy wiert »in den jare 1582 Raet in den provintia»len Hove van Hollant en in den jare »1591 Raet in den Hogen raet. Hy stierff »den 20 April 1596 oud 47 jaren. Zyn »eerste vrouw was HILLEGONDA VAN LOO, »zyne nigt, dogter van ALBERT VAN LOO, »Heer van Hodenpyl, Raet des konings over »zyne finantien te Brussel, en van MARIA »VAN DER MYLE, dogter van ARENT VAN »DER MYLE, Heer van der Myle, Dubbel»dam enz., Burgerm. der Stadt Dordrecht, »en van CORNELIA VAN ALBLAS by welke »hy geen kinderen verwekte.

»Zyne tweede Gemalin was CATHARINA »VAN DER GOES dogter van PIETER VAN »DER GOES Bailluw en Dijkgraeff van Delf- »lant rentm^r. der Domeynen van Hollant »enz., enz., enz."

Zie ook FERWERDA, *Adelijk Wapenboek*, deel III, generatie 10 en 11, genealogie van het geslacht van VAN LEYDEN.

THEODOBALD.

Tot. Sommige familiën schrijven bij hunne namen de bijnamen ontleend aan heerlijke goederen, met *tot*. Welke is de zin daarvan? Er zijn er, die hier eene aanduiding in zien, dat de aldus schrijvende is de verbeider of vermoedelijke erfgenaam van het goed. Anderen geven er de beteekenis aan, dat men eigenaar is van het goed, of van de heerlijkheid, in onderscheiding van andere familieleden, die zich ook daarnaar noemen, zonder regt op het goed te beweren. Van beide schrijfwijzen zouden voorbeelden bij te brengen zijn, indien het noodig ware. Welke is de ware beteekenis? of zijn beide aannemelijk?

Geslacht Wentholt. Was ARNOLDUS WENTHOLT burgemeester te Zutfen, dezelfde die in 1746 in de Staten Generaal afgevaardigd was? Wie waren zijne ouders? Was zijne moeder.... VAN DAM en zijne grootmoeder ELISA TEN BEHM?

D. B.

Grafelijke familiën. Zijn er meer hier te lande of tot den nederlandschen adel behoorende dan de achttien volgende: BENTINCK, VAN DEN BOSCH, VAN BIJLANDT, VAN DER DUIJN, VAN DER GOLTZ, VAN HEERDT, VAN HEIDEN, VAN HOGENDORP, DE LARREY, VAN LIJNDEN, VAN NASSOU, VAN RANDWIJCK, VAN RANZOW, VAN RECHTEREN, VAN REEDE, SCHIMMELPENNINCK, VAN LIMBURG STIRUM, WORBERT VAN WASSENAER STARRENBURG, VAN ZUYLEN VAN NIJEVELT? Bestaan er van al deze titelvoerders, of zijn enkele uitgestorven? In de oostenrijksche erflanden telt men, meen ik, vierentachtig grafelijke familiën. De namen worden niet verlangd; maar is het getal juist?

MENGELINGEN.

Luchtverschijnsel (vgl A. R.; XII. bl. 155; XIV. bl. 224, 288, 351). Bij 't geen over dit verschijnsel al is megedeeld zou nog het volgende kunnen gevoegd worden. In de ruïne van een romeinschen schouwburg was op eene stellaadje een troon geplaatst, waarop HUYGENS gezeten den nieuwen eed van getrouwheid ontving, en eene algemeene amnestie afkondigde. Gedurende die plegtigheid zag men een luchtverschijnsel, dat wel niet vreemd was, maar de bijzondere aandacht trok, omdat het juist op dien tijd gezien werd. Het was een van die kringen, die zich soms door de terugkaatsing der zon op de wolken vertoonen. Daar die kring nu juist boven den troon stond, gaf dit stof tot verschillende opmerkingen. HUYGENS maakte er een latijnsch puntdicht op, als zinspelende op de 3de kroon van WILLEM III. Maar CROCHANT, proost van 't kapittel van Oranje, paste het toe op den heer van Zuilichem, die, als beroemd dichter, in plaats van een lauwerkroon, voor hem te gering, door Phoebus beschonken werd met eene kroon, gevlochten van de stralen der zon. Hij deed zulks in de volgende verzen:

Laeta in Arausiaco dantem spectacula Circo
Exoriens Phoebus viderat Hugenium;
Cum subito e coeli radiis contexta Corona
Hugenii crines cingere visa fuit.
Tunc tibi, Musarum cultor, nova munera Phoebus
Donat, et insolito fulget honore caput.
Scilicet ipse tuos ornaverat ante capillos;
Castalia Lauro conspiciendus eras:
Sed dum te innumerae cernit dare jura Coronae,
Et populum Domino conciliare suo,
Dum videt ingentes tibi quos largimur honores,
Vilis Parnasi; Laurea visa Deo est;
Atque ut te digno donaret honore, Coronam
Hanc tibi de radiis texuit ipse suis.

BASNAGE deelt het mede in zijne *Jaarboeken*, de *Boekzaal* in zijne recensie van dat werk, oct. 1719, bl. 422, en daaruit in den *Navorscher*

J. C. K.

Buitengewone vruchtbaarheid (vgl. A.R; XI. bl. 25, 186, 320; XII. bl. 128; XIII. bl. 128; XIV. bl. 250, 318). De outertafel, waarop m^r. WILLEM STOOP met echtgenoot en zeventien kinderen zijn afgebeeld, behoort niet aan A. DE HOOP te Dordrecht, zoo als verkeerdelijk wordt opgegeven in den *Catalogus van de Delftsche tentoonstelling*, maar aan mijnen neef den heer ADRIAAN STOOP te Dordrecht.

A. A. STOOP.

Beweegbare letters (vgl. XI. bl. 379; XII. bl. 32). In eene door de maatsch. tot Nut van 't Alg. in 1820 met goud bekroonde *Verhandeling over de volstrekt noodzakelijke kundigheden welke in de Openbare en Armenscholen in het koningrijk der Nederlanden behooren medegedeeld te worden enz.* van H. W. C. A. VISSER, leeraar der hervormde gemeente te IJsbrechtum (Friesland), vond ik omtrent de zoogenaamde *beweegbare letters* het volgende opgeteekend bij de behandeling der »hulpmiddelen gebezigd wanneer »de kinderen alreeds beginnen te leren:

»1°. Voor den onderwijzer *de tafels der »grondklanken* enz., enz.

»2°. Voor de leerlingen, door een *rad en »schuiflijsten* [1]). Op het rad zelf worden, »op gelijken afstand, de enkele en dubbele »medeklinkers geplaatst. Op iedere schuif»lijst vindt men de grondklanken geplaatst, »welke tot eene tafel behooren. Dit rad »is zoo gemaakt, dat door eene daarover »liggende houten plaat met eene juist toe»reikende opening, alléén een regel van de »letters van het rad zigtbaar wordt. Wan»neer men hierachter en nevens het rad »eene der schuiflijsten schuift, wordt ook »daarvan slechts één klank zigtbaar, en »alzoo met den voorstaanden medeklinker »van het rad slechts één woord leesbaar. »Door eene geringe omdraaijing van het »rad wordt een andere medeklinker voor »den grondklank geplaatst, en alzoo een »ander woord, op denzelfden grondklank »eindigende, uitgesproken [2]).

Te oordeelen naar hetgeen de schr. laat voorafgaan, mag men het er voor houden, dat de heer NIEUWOLD het eerst deze machine in Friesland heeft ingevoerd, die wel eenige overeenkomst had met de letterkast van PRINSEN en de leesmachine en letterkast van DELABARRE (zie bl. 51). De hoofdonderwijzer van eene der stads-armenscholen alhier zeide mij, dat nog weinige jaren geleden het door VISSER vermelde *rad* enz. op zijn school werd gebruikt, en gewis nog hier of daar op eene der scholen aanwezig is.

Leeuwarden. ALEXANDER.

Middelburg in Gooiland. REYGERSBERGH in zijne *Chronycke van Zeelandt*, bl. 91, zoo mede BOXHORN, II. bl. 97, spreken daar van een »Middelburch in Goylandt". In *Nehalennia*, Zeeuwsch jaarboekje voor 1849, is, bl. 267, reeds gevraagd: »Wat is dit Middelburg?" Op welke vraag in het volgende jaarboekje, voor 1850, is geantwoord, bl. 310—311, dat dit bij de chronykschrijvers niets anders is dan eene misstelling voor *Muiderberg*. — Zoude men bij de beantwoording dezer vraag wel gelet hebben op hetgeen de Egmonder monnik JOANNIS À LEIDIS, in zijne *Ann. Egmond.*, c. 6, vermeldt, waar deze gewaagt van een *Middelburg* bij *Alkmaar*?

Wolfaarsdijk. J. VAN DER BAAN.

Drukfouten (vgl. XIV. bl. 349). Bij de hier vermelde opzettelijke drukfout, kan ik eene opzettelijke schrijffout voegen, begaan door iemand te A., die, redenen van ontevredenheid over het bestuur zijner gemeente vermeenende te hebben, aan hetzelve eenen brief rigtte, geadresseerd »aan het gemeene bestuur te A."

Wolfaarsdijk. J. VAN DER BAAN.

Plaatselijke lekkernijen (vgl. XIV. bl. 352; XV. bl. 60). In Zeeland is het stadje Vere bekend door zijne Veersche bolletjes. Opmerking verdient almede, dat de grove peperbollen, uitsluitend op het eiland Walcheren, *Arnemuienaars* geheeten worden.

Wolfaarsdijk. J. VAN DER BAAN.

Hooge ouderdom. — Honderdjarigen (vgl. A. R.; XIV. bl. 210, 254, 282, 319, 349; XV. bl. 32, 61). Op den »Catalogue de livres rares et curieux proven. de la biblioth. d'un viel amateur, en vente, à prix marqué, chez M. D. GUILLEMOT, libraire. Paris 1864, n°. 19," komen deze werkjes voor:

(N°. 6021 van den Catal.) *Almanach de la vieillesse ou notice de ceux qui ont vécu cent ans et plus.* Paris, LOTTIN 1761—73, in-18, 12 vol. 12 fr. 50 c.

»Collect. très-rare complète, conten, la nomenclat. des noms des personnages dep. l'origine du monde jusqu'en 1773, anecdotes, tables, etc."

(N°. 6022 van id.) *Galerie des centenaires anciens et modernes, par* CH. LEJONCOURT. Paris, 1842, in 8°. (1 portr.) 3 fr.

De portretten van »de 100jarige ALBERTJE KUYSKENS, geb. te Haarlem", en van »de 100j. MARIA JOHANNA MANGE te Haarlem, door J. BECKERS, in O. I. inkt," werden in Nov. 1864, door gebr. VAN DER HOEK, te Leiden, verkocht. Zie »Catal. der boekverzamel. nagelaten door G. DE BRUIN, mr. P. S. SCHULL, dr. P. J. UIJLENBROEK", en and., onder de »Portretten", no. 26, en de »Teekeningen", no. 25.

---

[1]) Achter het werk komt onder n°. 19 de volgende noot voor: „Dit rad is voor *f* 2,50 bij „SMIDTS, te IJsbrechtum te bekomen. In som„mige Lancastersche scholen gebruikt men een „dergelijk rad, om de kinderen de letters te leeren. „HAMEL, *der gegenw. Unterricht*, S. 175 noot."

[2]) Blz. 54.

Men zie voorts GEORG WILH. ALBERTI, *Briefe betreff. d. allerneuesten Zustand der Religion und der Wissensch. in Gross-Brittanien*, Hannov. 1751, Zweite Brief, en de aldaar aangehaalde werken, als: *British Magaz.* 1748, p. 259; HARLEY *Miscell.*, t. 7 en B. 6, n. 8; D. HOOCK, *Philosophical experiments;* WALLACE, *Account of the Orkneys*, p. 64, 65 [1]). ENDTER, *d.* 100 *jähr. Alter, welches etliche männer u. Frauen glücklich zurückgelegt haben*, Frankf. 1764. GEORG FRIED. WEHRS *Samml. einiger Nachrichten von Personen, welche eir Ungewöhnl. hohes Alter erreicht haben*, Hann. 1787, 158 pp. in kl. oct. [2]). *Geogr. Woordenb van Friesl.*, Leeuw. 1749, bl 98.

M°.

—

Fooien (vgl. XIV. bl. 317, 380; XV. bl. 64). Op de vraag naar den oorsprong der gewoonte om fooien te geven, heb ik het volgende antwoord in mijne adversaria gevonden.

Fooien, eigentlijk *vooien*, is een woord afgeleid van het latijnsche *via*, fransche *voie*, beteekenende *weg* of *reis*. In den tijd toen er nog geen logementen waren, maar de reizigers door de gastvrijheid alléén werden verpleegd, werd het gewoonte om de dankbaarheid voor het genoten onthaal op den laatsten dag, door het geven van eenige versnapering te bewijzen. De bedienden vooral werden dan door den gast op eigen kosten onthaald, verschillend naar landaard, bezitting en reisdoel. Dit onthaal werd het voie-maal (reis-maal) genoemd, waarbij den reiziger goede reis werd toegewenscht. Later werd in plaats van aankoop der versnaperingen, *eenig geld* tot dat doel aan de bedienden gegeven, om voor dat bedrag na het vertrek van den gast een voie-maal te houden. Den gift werd kortaf de *voie* genoemd en van lieverlede ook na kortere bezoeken uitgereikt en is weldra geworden, »un usage funeste, à corrom»pre les moeurs des domestiques" volgens het gevoelen van een fransch schrijver uit het midden der 18de eeuw, ja scheen overal eene onaangename belasting gebleven.

Dat van het oorspronkelijke woord *voie* het woord fooi ligtelijk kon ontstaan, behoeft geene aanwijzing.

v. G.

—

[1]) Men leest aldaar, volgens ALBERTI, dat een man die op zijn honderdste jaar een zoon teelde, nog de geboorte van diens kinderen beleefde. Ook verhaalt hij, volgens denz., van eene vrouw, die op 63-jarigen leeftijd eenen zoon baarde.

[2]) Dit boekje, in mijn bezit vermeldt, bl. 71, ELISABETH BEMELMAN, geb. PIETERS, die bij haar overlijden. 5 jan. 1730 te Amsterdam, volle 111 jaren telde.

Fooien. Bij KILIAEN is *voye*, *foye*, *letste*, vinum profectitium, symposium viae causa. In dezelfde beteekenis van afscheidspartij gebruikt HOOFT het woord, als hij bij een zijner tafelspelen aanteekent: »Op de foij van Monsr. HOVIJN (?) gespeelt. 1602."

P. L. Wz.

—

Schilda en Krähwinkel (vgl. XV. bl. 30). Schilda is een klein stadje, gelegen tusschen Torgau en Eilenburg, in het ambt Torgau, in het markgraafschap Meissen, en behoort der Keur-Saxische linie toe. Men wil dat deze plaats, benevens het klooster, door markgraaf DIDERIK VAN LAUFNITS EN LANDSBERG, OTTO's broeder, gesticht is.

K. v. S. N°. 2.

Schilda en Krähwinkel. Schilda is een stadje met 1400 inwoners in het regeringsdistrict Merseburg der pruisische provincie Saksen; Krähwinkel telt 1000 inwoners en ligt in het hertogdom Saksen-Coburg-Gotha. Waarom echter die plaatsjes de »Kampens" van Duitschland zijn, weet ik even weinig als waarom Kampen het Schilda van Nederland is. Weet iemand dit ook te zeggen? Doch anders dan met eene der tallooze anecdoten: want die worden op rekening der IJselstad gezet omdat deze nu eenmaal het nederlandsche Schilda is, niet het omgekeerde.

V. O.

—

De raaf en de vos. Ieder kent de geestige fabel van LAFONTAINE onder dien titel. Men vraagt of beide dramatis personae werkelijk kaasliefhebbers zijn en of de raaf, even als de ekster, bekend is wegens diefachtigheid?

—

De raaf en de ekster. De vrager denke slechts wat het eene dier betreft aan de bekende vertelling, die den tekst geleverd heeft voor de opera *La gazza ladra*, wat het andere betreft aan de spreekwijze *stelen als de raven*. Alle liefhebbers, die er ooit eene raaf of eenen ekster op na gehouden hebben, wat wel eens gebeurt omdat men hen eenige woorden kan leeren nazeggen, zullen hem ook proeven van de diefachtigheid dezer dieren kunnen leveren. Bij hen vervoege hij zich ook om antwoord op zijne eerste vraag, wat ik hem niet kan geven.

P. L. Wz.

—

GESCHIEDENIS.

De rhijngraaf van Salm. Dat de beruchte rhijngraaf VAN SALM niet slechts als krijgsbevelhebber maar ook als diplomaat is opgetreden, bewijzen deze brieven, van welke afschriften in ons bezit zijn; tot ons leedwezen kunnen wij er niets meer over mededeelen, daar het ons zelfs onbekend is aan wien deze gerigt werden.

De onderhandelingen, die door den rhijngraaf met het fransche hof gevoerd werden, zijn genoegzaam onbekend. BILDERDIJK, die, als hij er iets van geweten had, dit zeker zoude hebben vermeld, spreekt niet van den rhijngraaf als diplomaat; hij zegt van de bemiddeling van Frankrijk en het bijleggen van de twisten met keizer JOSEPH: »*door 't welk de bovendrijvende partij in Holland de handen te ruimer kreeg om alles door te zetten.*" M^r^. GROEN VAN PRINSTERER vermeldt in zijn *Handboek der geschiedenis van het Vaderland* den rhijngraaf ook niet als onderhandelaar (*à la suite*) bij het fransche hof. Onze gezanten bij dat hof waren toen m^r^. GERARD BRANTSEN, als minister plenipotentiaris, en LESTEVENON VAN BERKENRODE, als ambassadeur, die sedert 1782 werkzaam waren aan het onderhandelen over den vrede, die in het volgende jaar te Fontainebleau gesloten werd.

Van de bemoeiingen des rhijngraafs is ons verder niets gebleken; alleen vonden wij nog een' brief van zekeren DUMAS, die schrijft: *La Haye* 31 *Octobre* 1785 — *en attendant que le Rh.Gr., — qui arrivera aujourdhui ou demain* etc.

Tot verduidelijking van de hier medegedeelde brieven, meenen wij niet beter te kunnen doen dan te verwijzen naar hetgeen m^r^. GROEN V. PRINSTERER in zijn bovengenoemd *Handboek*, bl. 921, 922, over die onderhandelingen schrijft.

De noodlottige gevolgen van vreemde hulp worden ons daar voor oogen gesteld, en vooral was deze gevaarlijk voor een land, dat, zoo als toen ons vaderland, door binnenlandsche partijschappen verdeeld werd, en waar elke partij zich door buitenlandsche ondersteuning in het bewind trachtte te bevestigen.

De niet onbaatzuchtige vriendschap van Frankrijk, dat voor ons $4^1/_2$ millioen betaalde, is ons later duur te staan gekomen; de valsche vriend was in huis gehaald, — de familiebelangen waren met hem behandeld — hij gaf raad en geld, maar met hoe grooten woeker heeft hij het later terug genomen!

Onder de vreemde fortuinzoekers, die in het laatst der vorige eeuw ons land overstroomden, en van de goede trouw der Hollanders misbruik maakten, was de rhijngraaf VAN SALM niet een van de minste. »Hij hoopte," zegt BILDERDIJK, »kapitein generaal in 's prinsen plaats te zullen worden."

In het XI. dl. van het *Verv. op de Vaderl. Historie van Wagenaar* lezen wij bl. 168: »Men liep hoog weg met den Rhijn-Graaf doch hij was bij eenigen verdagt. Zijne verregaande gemeenzaamheid wekte bij niet weinige doorzigtigen agterdogt, hoewel het in die dagen niet geraaden ware denzelven te laaten blijken."

De oogmerken, de bekwaamheden van dien man te verdenken, was een onvergefelijke misdaad in 't oog der vooringenomenen.

Ten slotte schrijven wij hier af wat in de *Biographie Universelle* over dezen rhijngraaf te lezen is:

»FREDERIC III, wild-ou Rhingrave de Salm-Kirbourg né à Limbourg en 1746. Après avoir visité les principaux états de l'Europe, il fixa sa residence ordinaire à Paris, où l'hôtel qu'il a fait bâtir est devenu le palais de la Lég. d'Honneur. La correspondance de m^me^ DU DEFFANT donne une idée peu favorable de la jeunesse de ce prince. En 1787 il voulut jouer un rôle dans la révolution de la Hollande, et s'étant présenté comme dévoué aux intérêts de la France, CALONE lui fit donner le brevet de marechal-de-camp, avec un traitement de 40,000 fr. dont il se fit compter le capital. Il partit alors, et rendit sa conduite équivoque aux yeux de tous les partis; on peut surtout lui reprocher d'avoir abandonné aux Prussiens, sans coup férir la ville d'Utrecht qu'il s'était chargé de défendre avec 8000 hommes.

Revenu en France, il affecta d'embrasser le parti populaire, prit du service dans la garde Nationale Parisienne, encourut les plaisanteries des écrivains de l'époque, et ne put échapper aux proscriptions révolutionnaires; il perit sur l'echafaud en 1794.

Sa soeur, la princesse AMELIE DE HOHENZOLLERN fit faire des recherches pour retrouver son corps. Cette action touchante a fourni à FRENEUIL le sujet d'un poème élégiaque: *Amelie ou l'heroisme de la piété fraternelle.* Paris 1807 et 1808."

L. Maart 1865.

KNEPPELHOUT V. STERKENBURG.

18 Sept. 1785. Reçue le 23ᵉ.

J' etois chez M. DE VERGENNES quand le courier arriva qui apporta la résolution de L. H. P. par la quelle Elles prenent le Roi pour arbitre de leur différent avec l'Empʳ. — Je saisis ce moment pour représenter à mr. DE VERGENNES, avec toute l'énergie dont mon zele et notre cause est susceptible, qu'il tenoit entre ses mains de quoi bâtir ou détruire les véritables intérêts du Roi et les amis de la France. Je ne crois avoir rien oublié pour l'émouvoir. J'ai employé tous les motifs pour le déterminer à plaider notre cause, et à diminuer autant que possible les fraix d'un proces inique. Il m'a répondu, et je crois qu'il disoit vrai, qu'il étoit convaincu de ce que je lui disois; qu'il feroit tout ce qui dependroit de lui. Il dépecha sur le champ mr. DE RAINEVAL à Paris, pour annoncer à mr. DE MERCY, que la négociation étant entre les mains du Roi, il le prioit d'expédier ce soir même un Courier à Bruxelles, pour qu'on retirât les troupes de nos frontieres, et qu'on voulût bien en donner promptement connoissance en Hollande. Il marqua quelques doutes sur cette derniere complaisance de la part des Autrichiens. Il prendra des ce soir les ordres du Roi, verra demain mrs. DE MERCY, BRANTSEN et BERKENRODE, et veut menager après demain une conférence décisive entre ces Messieurs sous sa préseance.

Par son Courier expédié sur mes premieres conversations avec lui, il me dit avoir fait proposer six millions d'Empire par mr. DE NOAILLES, en ajoutant que les Hollandois n'en offroient que cinq de leur monnoie, et que le Roi, par amour de la paix, ajouteroit le reste, s'il le falloit: que l'Empereur avoit pris cette proposition d'humeur; mais que l'ordre de faire avancer les troupes avoit été donné précédement: que huit millions d'Empire étoient la some à la quelle il avoit pu jusqu'ici réduire mr. DE MERCY, qui lui avoit montré une Lettre, sans doute ostensible, de la propre main de l'Empʳ, où il lui fixoit dix millions, en ajoutant qu'il pouvoit, pour terminer promptement, rabattre quelque chose, mais pas beaucoup. Je verrai, m'a-t-il dit, ce que je puis faire de cela.

Je l'ai prié la-dessus de se souvenir, de ne point laisser en arriere des comptes d'Apoticaire, pour inondation etc. etc. Il m'a dit que c'étoit une bagatelle, que mʳ. DE MERCY ne stipuloit qu'à 60 ou 70 mille florins; mais qu'il y songeroit.

Son grand désir seroit de signer les Preliminaires et l'alliance le même jour. J'ignore si mrs. BRANTSEN et BERKENRODE ont assez de pouvoir étendu pour cela. Il tacheroit alors, dit-il, de réparer vis-à-vis des amis de la France, ce qu'il ne pouvoit pour eux dans la circonstance présente.

Il a fini par m'assurer que nous ne savions pas, et ne saurions jamais, combien le Roi avoit fait pour nous; combien il en avoit fait, sans compter les chagrins qu'il avoit essuyés.

Nous n'ignorons pas ce dernier article: ce qui nous fait payer les pots cassés. La solution du probleme est que l'Empʳ. voyant les choses réduites à quelques millions de différence, a fait avancer les troupes, assuré par son parti à Versailles, que mʳ. DE VERGENNES n'oseroit heurter la Reine, en mettant le Roi en avant pour si peu de chose. Mʳ. DE COLONNE me le dit hier encore, aux noms près.

Je crois que mʳ. DE VERGENNES rabattra quelque chose des huit millions. Il me l'a promis: mais à peine puis-je me flatter, que la some du rabais sera considérable. Je le verrai tous les jours, lui ou mʳ. DE RAINEVAL, ainsi que les autres personnes de ma connoissance qui ont quelque influence, pour pousser et améliorer s'il se peut la besogne.

Que ne somes nous en mesure de pouvoir disputer nos droits à la pointe!

Je partirai la semaine prochaine à vue de pays, au désespoir de n'avoir pu arracher de meillieures conditions. Je ne crois pas avoir passé de ma vie un temps plus désagréable. — Le moyen de persuader, à un Ministre, de risquer sa place pour bien servir son Roi! Je brûle d'envie d'être de retour. J'aurai du moins la consolation de voir, que nous n'acheterons pas la paix de nos ennemis du dedans.

Mʳ. DE VERGENNES promet de faire des merveilles contre ceux-là: ce dont nous n'aurons pas trop besoin, je pense. Je suis revenu fort tard de Versailles, avec l'honnête mʳ. BERENGER, qui m'a fidelement assisté. Le départ de la poste me presse. Mardi un Courier sera expédié, dont je profiterai.

Mille amitiés au Déchiffreur

21ᵉ 7br. reçue le 24 a 1 heure après minuit.

J'ai reçu celle du 17.— J'y vois avec regret votre juste mécontentement sur les dures Lois que la Puissance médiatrice nous impose. J'ai travaillé nuit et jour. J'ai obsédé jusqu'à me rendre importun. Je n'ai pu rabattre que les fraix d'inondation, et autres. Je n'ai pu obtenir que la promesse, que dans les Echanges à faire on ne permettroit pas qu'il fût touché à nos intérêts comerciaux, et que les paiements

seroint à longs termes. Enfin, j'ai risqué d'arracher au Roi la Dèclaration, qui le charge si on le veut, d'une partie des fraix. J'ai cru que cela pourroit sans nuire, être de quelque utilité dans vos mains.

Mr. DE VERGENNES, avec qui je viens d'avoir une conversation de deux heures, me charge de vous prévenir, que mr. BRANTSEN refuse de signer l' Alliance, d'après l'autorisation d'ancienne date: qu'il se fonde sur l'avis qui lui en auroit été donnée à ce sujet par mr. le Grand Pensionnaire; que lui Comte DE VERGENNES auroit refusé pour cet effet de garantir de la part du Roi les articles arrêtés avec l'Empereur, pour laisser cet article de plus, pour accélérer l'Alliance: qu'il etoit d'avis, que pour éviter des lenteurs inutiles par l'existence d'une résolution formelle, il suffiroit d'engager le Grand Pensionnaire à lever les scrupules de mr. BRANTSEN. — Il offre d'ailleurs à concourir en toutes choses aux vues des Patriotes, et m'a donné à connoître ce que je ne savois que trop, qu'une influence majeure l'avoit forcé à des ménagements contradictoires au principe qu'il avoit manifesté dans la premiere Déclaration faite à Vienne.

A mr. DUMAS

Nous voici à la fin de notre correspondance, mon cher Compatriote dans tous les sens. Helas! que ne puis-je dire *Finis coronat opus*. Ma conscience me dit, que j'ai tout fait ce qui étoit dans l'ordre des possibles; et mon amour-propre, que j'ai fait plus que la moitié du peu de bien fait qu'il y a dans tout eela.

Le Courier par le quel celle ci vous parviendra, apporte à mr. DE VERAC le Détail des articles arrêtés entre nos Ambassadeurs et mr. DE MERCY, en conséquence de la derniere résolution de L. H. P.

Il n'y a pas eu moyen de rabattre quelque chose des huit millions exigés par la Cour de Vienne, si ce n'est les fraix d'inondation et autres comptes d'Apoticaire de cette nature, que mr. DE VERGENNES a eu la sagesse de faire comprendre dans cette some ronde. Tous les autres sont ou arrangés ou s'arrangeront facilement, sans inconvenient notable pour la Republique. L'offre du Roi de se charger de la some exédant celle que nos Ambassadeurs ont été chargés d'offrir par leurs instructions avant dernieres, est un procédé, qui du moins servira à fermer la bouche à nos adversaires, qui accusent la France de nous avoir vendus à l'Empereur.

Si les articles de la paix sont onéreux, il est consolant du moins de voir par-là expirer le dernier espoir qui restoit aux ennemis de la liberté d'opprimer la Repub. par ses propres armes.

J'ose me flatter, et ma conscience m'en rend le témoignage le plus tranquillisant, que j'ai fait tout ce qui a humainement dépendu de moi, pour rendre des services utiles à la République en cette occasion. Je suis au désespoir de n'avoir pu le devenir davantage. L'individu ne sauroit lutter contre le concours des circonstances.

Mr. DE VERGENNES m'ayant donné un Rendezvous pour Vendredi, je ne pourrai partir d'ici que vers la fin de cette semaine. Le Courier part dans ce moment.

Paris 25 Mars 1786.

J'aurois pu vous écrire 5 ou 6 lettres depuis mon séjour ici; mais j'aime mieux faire qu'écrire, et n'écris pas volontiers avant d'avoir fait. — Dites à nos amis, qui, je crois, me connoissent, que malgré mes pauvres yeux je n'ai pas perdu un seul moment; que j'ai remis 4 gros mémoires, qui ont été lus au Conseil du Roi, contenants tout, sans rien oublier, de ce qu'ils devoient renfermer. — Le résultat, dont je suis informé par différens Ministres, en a été, qu'on a adopté notre systême dans toute son étendue. On l'appuiera de tous ses moyens. Il ne sera plus question des lambineries de ci-devant. On imposera silence au Roi de Pr., en prévenant sérieusement, que les abus du Stadhouderat doivent être réformés jusqu'au bout; sousentendu que ce bout sera déterminé par les Gardiens de la Liberté.

Ordre a été donné à m. DE VERAC, de suivre dans toutes ses démarches l'impulsion de ceux-ci. On lui augmentera son traitement. On lui donnera tous les fonds nécessaires pour toute sorte de fraix extraordinaires que les circonstances exigeront. Enfin on n'épargnera rien, on ne refusera rien, pour soutenir le systême établi. L'unanimité du Conseil a pris cette résolution. Je réponds de sa réalite, et de ses effets, sur ma foi et sur celle qui m'attache saintement au parti de la liberté.

Mr. DE VERGENNES m'a promis de seconder de tous ses moyens l'affaire du hareng et celle des raffineries. Les miens en particulier ne resteront pas oisifs pour faire réussir une affaire qui me paroît majeure.

Le seul objet pour le quel on n'est pas abordé dans mon sens, est celui de la Déclaration officiele à faire pour offrir l'appui contre toute imixtion étrangere." Nous saurons faire taire le R. de Pr. »Nous donnerons sous mains les promesses les plus

positives par nous et M. le M. DE VERAC. Mais nous manquons de prétexte pour donner une Déclaration publique. Nous la donnerons. Nous ferons tout »ce qu'il faudra, dès qu'on nous le fournira." [1])

Malgré l'extrême envie qu'on a d'obliger, et d'assister de toutes les manieres, je n'ai pu, par toutes mes raisons (et assurément je n'en ai pas oublié une) déterminer à cette démarche jusqu'ici.

Vos Lettres, par un accident que je vous expliquerai une autre fois, me sont arrivées toutes à la fois dans ce moment.

Les nouvelles que le Courier de M. DE VERAC m'a apportées, me déterminent à aller sur le champs à — — — — — où je ferai les derniers efforts pour arracher la susdite Déclaration dans les termes, les plus approchants qu'il me sera possible, de celle qu'on a envoyés par la voie de m^r. DE VERAC.

Je crois avoir le moyen de faire refuser le présent des Vaisseaux, dans les termes les plus obligants, et par le motif qu'on ne veut point diminuer les forces navalles de son Allié.

Mandez-moi ce qu'on juge convenable de faire à cet égard: je remplirai à la Lettre ce dont on me chargera par les vôtres.

L'évênement d'Utrecht me charme l'Ame, celui de la Haie est un Dieu-donné, qui porte l'Empreinte de la malédiction qui inspire les entreprises follement perverses de nos ennemis, dont la providence se sert pour nous tirer de nos plus grands embarras.

Dites où il appartient, combien je suis reconnoissant à ceux qui se sont intéressés à la conservation de ma Légion. Elle ne suivra jamais que les Bannieres de la Liberté. J'aurois mille choses à vous dire encore; mais ma voiture est à la porte. Je dois partir. Après-demain les détails ultérieurs. J'aurai une occasion sûre pour les faire passer. *Post nubila Phoebus*. J'avois l'oreille un peu basse, me voilà guéri de toutes mes inquiétudes. J'ai un nouveau ressort, et je ne reposerai pas, je ne retournerai pas, sans avoir rendu des services completement utiles à la véritableRépublique.

P. S.

Faites bien sentir à nos amis, qu'ils peuvent se reposer sur moi come sur leurs oreilles, que je les prie de suspendre leur jugement sur les fruits de mon voyage, jusqu'à mon retour, que je suppose à trois semaines. J'espere prouver alors, que la machine est dressée de maniere, qu'ils seront à même de la maniveller à leur gré. Il y a là dessus des choses que je ne puis pas expliquer encore.

---

[1]) C. à. d. ce prétexte.

L'affaire de M. GRIMOISE est traitée come on peut la traiter pour le moment.

Déchiffré la nuit du 30 au 31 Mars.

Paris 26 Mars 1786.

Déchiffrez d'abord.

Je reviens de Versailles, où après avoir plaidé avec chaleur et douceur, et enfin avec emportement, l'indispensabilité d'une Déclaration qui pût tranquilliser les esprits du comun des homes sur les terreurs paniques Prussiennes, et sur la crainte d'être abandonnés sans secours à celles-ci. Je n'ai rien pu gagner sur la circonspection cautuleuse connue; jusqu'à-ce qu'un coup de lumiere me fit aviser à un Expédient qui, répondant au but, fit disparoître tous les fantômes de scrupule. — Je dis: si on répugne absolument au grand mot de Déclaration, qu'on insere dans la Dépeche à m^r. DE VERAC, la some de ce que nous demandons; qu'on lui ordonne d'en donner comunication au Président de semaine, au Grand Pensionnaire, au Greffier, par une note officielle; que de plus m^r. DE VERAC soit autorisé de faire des comunications semblables aux provinces, aux Villes, même à des particuliers lorsque la circonstance l'exigera, et que les chefs des patriotes en requerront m^r. DE VERAC là-dessus. — Amen, la chose sera proposée dès ce soir au Conseil du Roi, agréée et expédiée apres-demain par m^r. DE LA COSTE, qui se rendra à La Haie. Je n'ai point oublié d'insister par-tout où il appartient sur la valeur des paroles à employer, dont tout dépend pour frapper avantageusement les Esprits.

27e. Mars.

Comuniquez sans perdre un seul moment, ceci à Mess. van BERCKEL, DE GYSELAAR, PAULUS et COËT COURS(?); mais à eux seuls, et *à personne autre*. J'ai des raisons pour cela.

[1]) Les Lettres par lesquelles m^r. DE VERGENNES charge l'Ambassadeur du Roi d'engager les Cantons à écrire à leur Régimens en Hollande, pour les attacher aux Etats et à la Liberté plutôt qu'au P^ce d'Or.

M^r. De MANS arrive ici pour traiter de l'accession de l'Espagne à l'Alliance, qui ne tardera pas à être proposée. Mrs. DE VERGENNES et RAINEVAL me l'ont dit: En peu de jours je connoîtrai cette affaire à fond.

---

[1]) Omis ou „J'ai vu" au comencement ou „sont parties" à la fin de cette période.

La position ici est telle, que je me charge de faire réussir toute chose raisonnable et possible que nos amis jugeroient à propos de faire demander par moi, soit politique, coñerce ou autre chose.

Mr. DE REEDE m'a offert sa coopération, à Berlin, à la Paix-générale de tous les Partis, dont il me croit chargé. Il a recu visiblement quelque Impulsion du Loo pour cet effet, operée par THULEMEIJER.

Reçu et déchiffré le Vendredi 5 May à midi.

Paris 27e Avril 1786.

Je suis richement payé de mes peines, si par leur produit j'ai pu faire plaisir à nos amis et quelque bien à la chose publique. Soyez persuadés que j'ai employé tout ce qui était en mon pouvoir pour faire entrer dans la composition autant de Baume que possible. Chaque goute en a été marchandée. Enfin j'en suis content, depuis que je sais qu'on l'est chez vous. Je tâcherai de rendre le reste de mon séjour ici, qui ne sera pas long, d'une utilité qui me permettra de croire à mon retour, que je n'aurai rien à me reprocher du côté de l'oubli, ni de celui de la paresse. J'ose en revanche me flatter qu'on voudra mettre la même chaleur à préserver ma Légion des coups mortels que nos ennemis coñuns songent à lui porter. J'ai fait de mon côté tout ce qui pouvoit intimider la mauvaise volonté à cet égard. Je ne doute pas qu'on n'avise de votre part à tous les moyens que la constitution offre, pour obvier à la destruction d'une Troupe, dont l'armée, si elle doit être bien constituée, ne sauroit être privée sans absurdité manifeste.

Une nouvelle Représentation du Conseil d'Etat faite à LL. HH. PP. qui feroit un nouveau sujet de délibération pour les Provinces récalcitrantes, gagneroit du temps et donneroit le moyen de faire revenir sur des Résolutions surprises à la bonne foi des Provinces mal-informées, de l'indispensabilité dont les Troupes légeres sont aujourd'hui à toute armée qu'on compte employer sérieusement, et de l'impossibilité d'en former de présentables au moment de la guerre: ce que l'expérience n'a que trop prouvé dans ces derniers temps.

Le Conseil d'Etat ne peut à mon gré se refuser à la Représentation sus dite, étant entierement conforme à ses principes énoncés. De plus, il me semble que la coñission assemblée pour examiner ce qui concerne la Défence de la République, pourroit servir, sous la forme qu'on jugera la plus convenable, à suspendre une Réforme réprouvée par la Raison, et sollicitée par des motifs opposés au service de l'Etat.

Je m'abandonne avec résignation et confiance aux Lumieres et au zele patriotique de mes amis: et je serai dans tous les cas convaincu qu'ils auront avisé pour le mieux possible.

En peu de jours un Exprès me mettra à même d'écrire plus amplement sur cet objet, et sur d'autres détails intéressants.

P.S. du 28 Avril.

L'hoñe du compte partira mardi au plus tard avec l'expedition complette de l'affaire pour la quelle il a été envoyé ici. Tout est arrangé à cet égard *in pleno.*

Pour le Déchiffreur.

Jugez, mon ami, combien l'article de ma Légion doit me tenir à coeur, c'est le fruit de tous mes travaux. — Ameûtez tous mes amis. Mettez votre esprit et le leur ensemble pour prévenir sa destruction. La Raison est pour nous. Avec de l'intelligence et de la fermeté on triomphe des formes. Servez-moi; j'y compte

Le Pce de Darmstadt a été proposé au Grade de Genl. Major par le Prince. Celui de Waldeck a présenté Requête pour le même but. On m'avoit promis de parler de moi dans ce cas supposé.

Consultez avec mes amis sur ce qu'il faut faire; et faites présenter une Requête par mon Soliciteur HENEMAN à LL. HH. PP. pour cet objet, en cas que ceux qui je dois consulter le jugent convenable.

Mr. VAN DER BORGH peut servir pour arranger la chose avec HENEMAN. Adieu. Je suis accablé d'affaires, d'inquiétudes et d'Humeur.

Mr. PAULUS et en outre Mr. DE GIJSELAAR.

5 May 1786.

Après avoir lu, je vous supplie, Messieurs d'agir en conséquence vigoureusement et de m'écrire chacun en réponse quelque chose de consolant, que je puisse mander mardi à notre ami.

mes respects aux Dames. T. à v. D.

Votre avis m'est nécessaire aussi pour savoir si l'on doit présenter tout de suite la Requête à leurs H. P. On dit que la proposition sera mise sur leur tapis la semaine prochaine. Il faudra toujours alors que la Hollande, et s'il se peut la Frise aussi prennent ad referendum. Ne négligeons rien. *Periculum in mora.*

Copie d'une Lettre de Mr. le Rh. Gr. de S.

12e May 1786.

Les affaires qui m'ont occupé depuis ma

derniere, sont d'une nature trop compliquée pour pouvoir être développées dans mes Dépeches. Bientôt je quitterai ce séjour et serai à même d'informer de bouche mes amis de ce que j'ai tenté, et de ce que j'ai fait pour le bien de la bonne cause. En attendant ils peuvent être surs que ses intérêts me sont trop chers, pour n'avoir pesé avec scrupule, et tout le discernement dont je suis susceptible, chaque parole et chaque démarche; et je me flatte d'avance de leurs suffrages, sur la maniere dont j'ai arrangé les choses pour le présent, et dont je les ai disposées sur l'avenir. La tournure de ce qui concerne ma Légion m'inquiette et m'afflige. Des amis, des Parens, une foule de braves gens bien choisis, j'ose le dire, déçus par l'espérance que je leur avois fait naître, par ce que je l'avois moimême, entrâinés par là à des dépenses extraordinaires pour recruter, habiller et remonter leurs troupes: le dérangement de mes propres affaires: le triomphe insolent de nos ennemis: tout cela me fait envisager la réforme de ce corps comme un malheur véritable dont je suis ménacé.

Je sais que vous ferez tout ce qui dépendra de vous, pour me préserver du coup le plus fatal qui puisse m'arriver; et j'attends l'évenement avec patience et résignation. Qnoiqu'il en arrive, je n'en serai ni plus ni moins attaché et zêle pour le service et la liberté de la République.

S'il n'a pas été dans mon pouvoir de rendre jusqu'ici des services assez éclattants pour provoquer la bienveillance publique, je m'appliquerai sans relâche à la mériter, et à confondre par-la ceux qui, pour me faire de la peine, oublient jusqu'à l'intéret palpable de l'Etat, pour saisir l'occasion de me nuire.

Il seroit déplacé sans doute, de vous suggérer les Expédiens qui me paroissent pouvoir être mis en usage pour dérouter les mal-intentionnés, et ramener les égarés. Vous savez mieux que moi ce qui est praticable; et je suis intimément convaincu que vous ne négligerez aucun des moyens qui vous paroîtront de ce nombre.

P. S. Confidentiel du 12 May, pour le Déchiffreur seul.

Dans 15 jours je leverai le pied ici avec la conscience nette. Je n'aurai rien laissé en arriere; et j'aurai d'apres mon usage fait de tous les côtés plus que je n'avois d'abord promis de faire. Mais mon ami, ce sera pour les autres; pour le bien public, il est vrai; et cela est beau et flatteur pour l'amour propre, mais le *ego*, si cher à tout homē, si on réforme ma Légion! Je suis pour toutes mes peines, pour tous les risques que j'ai courus, a la fin des fins —, ruiné de fond en comble. Mes amis, mes Parens, rassemblés dans mon Corps, me maudiront; et mes ennemis se moqueront de moi J'ai fait de mon côté tout ce qui étoit humainement possible pour éviter ce coup fatal. J'ai sacrifié mes intérêts pour avoir une troupe plus belle que toutes les autres, j'ai insulté aux méchants, en m'attachant aux Bons. J'ai rendu service à la chose publique autant que Personne; et au bout de tout cela, je me verrai traité comē le comūn des martyrs: cela est dur à digérer. Mes amis avoient sans doute les meillieures intentions du monde pour moi; mais il ne fallait pas négliger les Provinces, surtout l'Over Yssel, où l'on etoit le maître, et où l'on a laissé sonner le tocsin contre moi.

Le mal est fait. Qu'on avise du moins un remede. On a beau dire, on peut le trouver si l'on prend pour devise *sapere aude*. Votre déduction [1]) renferme de belles et bonnes vérités: mais quand je serai pendu, il ne sera guere consolant de prévoir avant mon exécution que mes mauvais juges le seront à leur tour.

Savez vous, mon ami, ce qui m'a fait le mal?

C'est cette belle Déclaration [2]). Et je le savois d'avance. On vouloit tout faire pour moi, si je voulois à mon tour servir de certaines gens ici. Après que la Pièce eut paru, on n'espéra plus de me séduire, et la rage provoqua tout naturellement à la vengeance contre moi.

Soit, pourvu que mes amis m'assistent tant qu'ils peuvent: *ultra posse nemo tenetur*. Je ferai de mon coté tout ce que je devrai et tout ce que je pourrai pour la cause comūne.

Parlez à M^r. V. D. B^ch, à qui j'écris en détail; au Cte. Co—y que j'aime et sers; à m^rs. P^s., DE G^r., V. B^l.

Remercie M^r. R—l des bonnes intentions qu'il a pour moi, et de son opinion consolante sur l'état de mes affaires. Enfin travaillez pour moi avec autant de chaleur, et j'ose dire d'intelligence, que je fais pour vous et bien d'autres; et je suis sûr que mes ennemis ne me noyeront pas comē un chien galleux. Il y a remede à tout: il s'agit de le chercher entre les deux sourcils, et d'oser l'employer avec nerf et caractere.

Je ne veux point empêcher le P— de H— ni celui de W— d'être Généraux. Je prétends seulement l'être comē un autre.

---

[1]) Pour calmer les inquiétudes d'un grand persoñage et rectifier ses idées, j'avois composé quelque chose que M^r. DE G^r. a vu, et dont j'avois envoyé copie au Rh. Gr.

[2]) La note présentée ici le 21 Avr.

Qu'ils le soyent, que je le sois, et je suis content.

Pardon, mon Ami, j'ai de l'humeur; je suis malade; je vois avec un profond chagrin que tous mes traveaux me conduiront à l'hôpital. L'intérêt ne me gouverne guere; mais l'honneur, mon ami, l'honneur! la risée de mes lâches ennemis! Je ne la supporterois pas.

Legaat van W. Senserf (vgl. XV. bl. 7, 65). De heer VAN OOSTERZEE meent, doch is er niet zeker van, dat SCHARP de bij het legaat van SENSERF voorgeschrevene leerredenen gehouden heeft. E. A. P. meent het ook en houdt de aanteekening van GLASIUS voor zeer vitieus, waarin deze zegt dat „SCHARP zes jaarlijksche leerredenen hield ten gevolge der beschikking van een in 1792 te Rotterdam opgerigt gezelschap," daar van zulk eene beschikking van een rotterdamsch gezelschap, voor zooverre hij (E. A. P.) weet, geene bekendschap bestaat. Hij heeft echter ongelijk: GLASIUS vermeldt hier wat te lezen is bij IJPEIJ en DERMOUT, *Gesch. d. ned. herv. kerk,* IV. bl. 52. Nadat daar van het *Haagsch genootschap*, dat nog bestaat, gesproken is, wordt er gezegd: »Met dit genootschap vereenigde zich in gelijken geest een genootschap of liever gezelschap, hetwelk ten jare 1792 te Rotterdam tot stand werd gebragt door eenige godsdienstige leden der hervormde gemeente aldaar, welker namen nogtans onbekend bleven. Volgens het door dezen gemaakt ontwerp zoude het aan éénen hunner predikanten worden opgedragen, om jaarlijks zes leerredenen te houden, waarin de waarheid van het Evangelie opzettelijk verdedigd werd tegen *de nieuwe arianen, socinianen* en anderen, onder den naam van *nieuwe hervormers, illuminaten* enz. bekend. Dit ontwerp wat den vorm belangt, geheel ingerigt naar dat van SENSERFF, werd weldra in werking gebragt, nadat door de leden van dit genootschap daartoe, op een jaarlijksch eeregeld, gekozen was de predikant JAN SCHARP, een man van meer dan gemeene geleerdheid, en zeer bedreven in de schriften der genen tegen welke hij zoude te strijden te hebben. Dit bleek welhaast uit drie kort op elkander volgende leerredenen, welke hij, in slagtmaand des gemelden jaars, bij wege van voorbereiding, met eene bewonderenswaardige vaardigheid van geest, mannelijk uitsprak. Ook sedert dien tijd heeft hij getoond, hoe wel hij voor dezen arbeid berekend was" enz. Zou nu SCHARP, die voor dit genootschap zoodanige leerredenen hield, er ook wel voor het legaat van SENSERFF gehouden hebben? Het komt mij niet waarschijnlijk voor. Wie kan het met zekerheid zeggen?

H. Sijpkens (vgl. XV. bl. 7). HENDRIK SIJPKENS was geboren te Eexta in Groningerland 1736 of 38, zijn academische dissertatie, *Observationes ad origines Hebraeos* is van 1760, hij werd 1763 predikant te Lippenhuizen, later te Leeuwarden en in 1774 te Groningen, alwaar hem, nadat hij voor het hoogleeraarsambt te Harderwijk bedankt had, de eeretitel van doctor der godgeleerdheid gegeven werd. Over hem als lid der Nationale Vergadering, en hetgeen hij in die betrekking verrigte, zie men het *Vervolg* op WAGENAARS *Vad. Hist.*, het *Register*. In 1798, toen hij weigerde eene toen verlangd wordende belofte af te leggen, werd hij uit die vergadering gezet; na welken tijd hij tot hoogleeraar in de oostersche talen en hebreeuwsche oudheden te Groningen werd aangesteld, welk ambt hij in 1799 aanvaardde en bekleedde tot zijn overlijden op 9 julij 1812.

Zie over hem ook nog BUCHERUS, *Gesch. van Stadt en Lande;* GLASIUS, *Godgeleerd Woordenboek* in *voce*, welk artikel niet zonder abuizen, vooral in de cijfers, is; en eindelijk het laatst uitgekomen *Verslag der feestviering van de Groningsche Hoogeschool* in 1864.

V. D. N.

Omwenteling van 1813 (vgl. XIII. bl. 298, 331, 367; XIV. bl. 1, 33, 65, 100, 130, 198). Als eene geringe bijdrage tot de geschiedenis van de bevrijding des vaderlands in 1813, geven wij een uittreksel uit een brief geschreven door J. VRIEMOET DRABBE te Franeker aan J. H. REGENBOGEN, professor te Leiden, d. 24 nov. 1813.

— »Men heeft ons hier eene Proclamatie »gezonden van een graaf VAN LIMBURG »STYRUM aan de bewoners van den Haag, »als mede een Haagsche Courant die be»gint en eindigt met *Oranje boven*, beide »stukken hebben niet veel om 't lijf.

»Oranje leuzen worden te Franeker vol»strekt niet en in de andere oorden van »het departement exempt de Zuidhoek, »Sneek en Bolsward zeer weinig gedragen, »te Leeuwarden hebben vier Heeren het »eenmaal geprobeert, doch men heeft het »algemeen afgekeurd. Wat dunkt U dat »in die stad het cour d'assises aanstaande »Dingsdag nog gehouden staat te worden? »Men mag dan wel recht spreken in naam »van zijne Rus. Keyserlijke Majesteit. De »algemeene opinie is hier, dat de afstam»melingen van het Doorluchtige Huis we-

»der aan het hoofd van zaaken zullen »komen maar of het de 6de of 7de WILLEM »zal zijn hierover zijn het de Geleerden »niet eens, schoon veler gevoelen voor »den laatstgemelden is, wijl zeggen zij, »Prins WILLEM de 6de door zijn verblijf »te Parijs bij Engeland in ongenade is »gevallen. De Heer HUMALDA evenwel houdt »deze reden voor niet gegrond genoeg tot »uitsluiting en meent, zoo als ik ZEd. voor »weinige dagen heb horen zeggen, dat het »de Erfprins wel degelijk zijn zal. Iemand »als de Heer HUMALDA zegt, dunkt mij, in »een vol gezelschap zoo iets niet, zonder »daarvoor genoegzame gronden te hebben."

C. K. v. S.

Hoggner (vgl. XIV. bl. 356). In de *Verhalen uit de lijfstraffelijke rechtspleging* door CHRISTEMEIJER, is er een omtrent een koetsier, dienende bij den heer H., en wegens moord onschuldig veroordeeld, hetgeen veel overeenkomst heeft met het hier vermelde. Voor ruim dertig jaar geleden werd mij door iemand verhaald, die het uit goede bronnen had, dat de heer H. de heer HOGGUER was; misschien zou de heer CHRISTEMEIJER, die, meen ik, nog leeft, kunnen en willen mededeelen uit welke bronnen hij geput heeft, en dus de vraag kunnen beantwoorden.

A. Br.

Hervatting van den predikdienst te Axel in 1578 (vgl. XV. bl. 34). De hier vermelde JACOBUS MOERTMAN is mij nog nergens als predikant voorgekomen. Wel PETRUS of PIETER MOERMANS, van 1608—1628 pred. te Serooskerke in Walcheren, daarna op de groenlandsche vloot en eindelijk van 1639 te Waarden in Zuidbeveland, waar hij den 17den januarij 1651 overleed. Alsmede GABRIËL MOERMANS, als prop. bij de class. van Walchereren beroepen te Biervliet in 1629 en aldaar in 1648 overleden.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Dirk Schaey, Schaij of Scheij (vgl. XIV. bl. 324). In het koninklijk museum van zeldzaamheden te 's Gravenhage bevindt zich de zilveren beker, waarvan DIRK SCHEIJ met zijne gezellen gebruik gemaakt heeft, en waarop zij hun wedervaren hebben doen graveeren.

In den rand van binnen:

Dit wilt gejaecht,
heeft God behaecht
en gehaelt al met het sweert,
den Prins en heeft er niet van begeert.
Deze jacht
door Gods macht
en syn genadige hant,
hebben wy gebracht
by den Prins in 't lant.

en buiten op den beker:

Toen de Koninck zyn stroomen sloot
Practiseerden wij dit exploot.
Met voorbedachten raet beleyt
Tot lants welvaert synde bereyt.
1626 den 29 december de klock 12, van Colln gevaren.

Comende te Dusseldorp met eer
ARENT SMIT sei: DIRK SCHEIJ! wat is u begeer
Spreek op, vrint: legget roer aan een sij
Hierop sprack DIRK SCHEIJ so furieus
Viva Orange was daer de leus.

Te 8 uren quamen wy t' Keyserweert
Sy volgden ons te voet en te peert
Maar wy royden met herten bly
Het moest er evenwel verbij.

De Angevoort seer kleyn geacht
Daar hielden sy de beste wacht.

Tien uren zijn wy
Orsoy gevaren verbij.

De clock 1 lieten het wy
Rynberck dryven verbij.

Ten 2 uren zyn wy
Wesel gevaren verby.

Wy hebben 't door 5 soldaten vaillant
De clock 6 gebracht tot Rees aan 't lant.

Met namen:

DIRCK SCHEIJ, JAN REIJERSEN, ARENT SMIT, GERRIT VIER, BOMENGEL van Ceulen, 1626 den 30 December.

Deze beker is hoog 9½ dm. R. of 0,245 N. el en weegt 27 oude oncen.

B. J. A. M.

Bevolking van Noordholland in de 17e en 18e eeuw. Omtrent de bevolking in ons land in vroegeren tijd missen wij juiste opgaven. Eene enkele maal vinden wij vermeld, hoe groot op zekeren tijd de bevolking van deze of gene plaats is geweest, en het is nog de vraag in hoeverre wij daarop vertrouwen kunnen. Het meeste licht geven ons in in dit opzigt nog de verpondingslijsten. Het getal der bewoners van ieder huis was wel niet hetzelfde en terwijl op sommige plaatsen de huizen meestal door één gezin bewoond werden, waren er op de andere dikwijls een aantal

in één en hetzelfde huis. Maar wij kunnen toch uit het getal der huizen opmaken, hoe groot omtrent het getal der inwoners moet geweest zijn, vooral op de dorpen, waar een huis zelden meer dan één gezin bevatte. Een vrij zeker bewijs vooral van het toe- of afnemen der bevolking in de dorpen, geeft ons het getal der huizen op verschillende tijden. Omtrent de dorpen van Noordholland leeren ons de verpondingslijsten van 1632 en 1732 het volgende.

In den omtrek van Haarlem vinden wij de bevolking sterk toegenomen. Dat de dorpen aan de Meer gelegen, wier grondgebied door dat water jaarlijks kleiner werd, hierop eene uitzondering maken, spreekt van zelven. Maar behalve Zandvoort, welks huizental van 148 tot 92 vermindert, zien wij overal toeneming. Te Sparendam klimt het van 65 tot 76, te Velzen van 122 tot 203, of volgens eene andere opgave tot 183, te Tetrode c. a. van 107 tot 217. Volgen wij de duinstreek naar het noorden, dan vinden wij:

	in 1632	in 1732	
Beverwijk	333,	439	huizen
Wijk op zee	114,	159 of 164	—
Wijk aan 't duin	22,	31 of 42	—
Heemskerk	129,	177 of 125	—
Kastrikum	88,	109	—
Bakkum	15 of 25,	24	—
Egmond binnen en Egmond op den hoef	184,	216	—
Egmond op zee	213,	257	—

Tot hiertoe steeds toeneming van het getal huizen. Gaan wij verder, dan wisselt het af. Wij vinden:

Wimmenum	in 1632	28,	in 1732	24 h.
Bergen	— —	126,	— —	154
Schoorl	— —	227,	— —	220
Groet	— —	50,	— —	46
Petten	— —	171,	— —	122

Van deze dorpen is Bergen het eenige dat toegenomen is, de overige zijn afgenomen, inzonderheid Petten.

Met het nog meer noordelijk liggende Kallansoog is het even zoo gegaan: van 105 huizen in 1632 zijn in 1732 slechts 85 overgebleven. Eene zeer sterke toeneming zien wij in Huisduinen en den Helder waar in 1632 slechts 230 huizen stonden, eene eeuw later 589.

Het getal der huizen wijst eene groote vermeerdering van bevolking aan in de dorpen aan de Zaan gelegen en de daaraan grenzende Krommenie en Assendelft. Even zoo is het met die welke in den omtrek van Amsterdam gelegen zijn.

Van de dorpen tegenover Amsterdam aan het IJ gelegen vinden wij Schellingwoude en Buiksloot van 260 op 236 huizen gedaald. Daarentegen had Zunderdorp en Nieuwendam in 1632 121, in 1732 176, Landsmeer in eerstgenoemd jaar 209, in laatstgenoemd 262 huizen. Ook de iets verder gelegene dorpen Ransdorp en Zuiderwoude zijn vooruitgegaan, het eene van 241 tot 281, het andere van 117 tot 125 huizen.

Overal elders echter in Noordholland vinden wij van 1632 tot 1732 het getal huizen verminderd. Zoodra wij de duinstreek verlaten vinden wij in de Kennemer dorpen grooten achteruitgang. Wij vinden te

Uitgeest	in 1632	440,	in 1732	385 huizen
Limmen	— —	140,	— —	124 »
Akersloot	— —	297,	— —	185 »
Heiloo	— —	126,	— —	115 »

Nog erger is het gesteld op het Schermereiland.

		huizen.		huizen.
Grootschermer	heeft in 1632	225,	in 1732	159
Schermerhorn	— —	375,	— —	250
de Rijp	— —	641,	— —	574
Graft c. a.	— —	622,	— —	490

Even zoo in de daaraan grenzende dorpen Wormer en Jisp. Het eerste zag het getal zijner huizen van 654 tot 493, het laatste van 381 tot 320 verminderd.

Zoo erg is het wel niet in Waterland en den Zeevang, doch ook daar bespeuren wij groot verval, zoodra wij ons slechts op eenigen afstand van Amsterdam bevinden. Reeds te Broek, dat in 1632 156 huizen had, zien wij in 1732 eene kleine vermindering: er waren daar toen 148. Doch de overige dorpen zijn verder achteruit gegaan.

		huizen		huizen
Purmerland c.a,	had in 1632	362,	in 1732	336
Katwoude	— — —	97,	— —	38
Kwadijk	— — —	154,	— —	93
Middelie	— — —	207,	— —	154
Warder	— — —	130,	— —	91

Slechts Oosthuizen is vooruit gegaan: het getal der huizen is daar van 150 tot 185 geklommen.

In Drechterland zien wij insgelijks vermindering.

		huizen		huizen
Wervershoof	had in 1632	87,	in 1732	69
Bovenkarspel	— —	398,	— —	193
Grootebroek	— —	316,	— —	249
Hoogkarspel	— —	192,	— —	149
Oosterblokker	— —	121,	— —	90
Westerblokker	— —	141 of 114,	— —	91
Hem	— —	159,	— —	117
Venhuizen	— —	233,	— —	213
Wijdenes	— —	100,	— —	86
Schellinkhout	— —	160,	— —	100
Oosterleek	— —	89,	— —	45
Zwaag	— —	129,	— —	98
Grosthuizen	— —	59,	— —	56
Schardam	— —	30,	— —	28
Den Oudendijk	— —	90,	— —	77
De Beets	— —	118,	— —	90

Tegen de vermindering in de vijf andere Streekdorpen kan de vermeerdering van 179 tot 193 te Lutjebroek en van 55 tot 70 te Westwoud niet opwegen. Behalve daar, vinden wij slechts eene kleine vermeerdering van acht huizen te Scharwoude en van één huis te Avenhorn, en eene grootere te Berkhout van 136 tot 183. Maar grooter dan de toeneming in dit dorp was de afneming in het daaraan grenzende Ursem, waar men in 1632 206, in 1732 nog slechts 120 huizen zag.

Ook in de vier Noorderkoggen werd gedurende die eeuw meer afgebroken dan gebouwd. Behalve te Opperdoes, waar het getal huizen van 96 tot 108 klom en Opmeer waar het in beide jaren 72 was, verminderde het overal. Het daalde tusschen 1632 en 1732

te	Abbekerk	van	107	tot	92
—	Twisk	—	227	—	129
—	Midwoud	—	49	—	38
—	Lambertschaag	—	55	—	43
—	Sijbekarspel	—	86	—	75
—	Benningbroek	—	99	—	64
—	Oostwoud	—	79	—	59
—	Wognum	—	184	—	138
—	Watweide	—	35	—	25
—	Nibbikswoud	—	54	—	33
—	Hauwert	—	81	—	59
—	Hoogwoud	—	279	—	186
—	Aardswoud	—	116	—	91
—	Spanbroek	—	172	—	140
—	Obdam	—	136	—	104
—	Hensbroek	—	127	—	107

In het overige deel van Westfriesland, vinden wij behalve te Ursem, dat ik reeds vermeldde, slechts eene vermeerdering te

	Kolhorn	van	127	tot	176
	Warmenhuizen	—	209	—	221
	Oterleek	—	31	—	41
en	Veenhuizen	—	35	—	44

Maar in alle andere dorpen wordt in 1732 een kleiner getal huizen opgegeven dan in 1632.

		huizen.		huizen.
Te Oudorp	in 1632	54,	in 1732	48
St. Pankras	— —	96,	— —	74
Broek op Langedijk	— —	138,	— —	137
Zuidscharwoude	— —	168,	— —	135
Noordscharwoude	— —	115,	— —	112
Koedijk	— —	250,	— —	184
Barsingerhorn	— —	372,	— —	250
Haringhuizen	— —	60,	— —	25
Nieuwe Niedorp	— —	314,	— —	235
Oude Niedorp	— —	179,	— —	171
Winkel	— —	289,	— —	225
Harenkarspel	— —	181,	— —	179
Oudkarspel	— —	161,	— —	158
St. Maarten	— —	153,	— —	110
Eenigenburg	— —	53,	— —	40
Valkkoog	— —	96,	— —	47

Van Schagen wordt in den *Tegenw. Staat*, waaruit ik deze opgaven genomen heb, niet het getal der huizen, maar dat der inwoners vermeld. Dit was in 1632, 2748, in 1673, 1803, in 1701, 1563, in 1703, 1464, in 1709, 1414, in 1717, 1268. In 1734 was het weer tot 1301 geklommen.

Op de verpondingslijsten van 1749, zeventien jaren later, is het getal der huizen op nieuw verminderd. In de dorpen van Noordholland, waarvan de *Tegenw. Staat* het getal huizen volgens de verpondingslijsten opgeeft, alle te zamen genomen, vinden wij er in laatstgenoemd jaar weder ruim 400 minder dan in 1732. Wij mogen daaruit besluiten dat ook de bevolking weder zal zijn afgenomen.

Vermindering van het aantal huizen wijst op vermindering van bevolking, vermindering van bevolking op vermindering van welvaart, indien zij ten minsten niet door heerschende ziekten, oorlog of iets dergelijks veroorzaakt is. Zoodanige oorzaken weet ik tusschen 1632 en 1732 niet aan wijzen. Ik vraag daarom, is in dien tijd, juist den tijd toen, volgens onze geschiedschrijvers, Holland in zijn hoogsten bloei stond, het platte land van Noordholland in welvaart achteruit gegaan? En zoo ja, aan welke oorzaken was dat toe te schrijven?

Sterfdag van Mr. Jacob Valcke. In den *Zeeuwschen Volksalmanak* voor het jaar 1845 komt, na het stukje van d. E. B. SWALUE: *Hulde aan Mr. Jacob Valcke*, een brief voor van wijlen den heer DRESSELHUIS, waarin hij zegt, dat mr. JACOB VALCKE niet gestorven is den 9 julij 1603, zoo als P. DE LA RUE zegt, want in de *resol. Gener.* van 9 junij wordt reeds van zijn dood gewaagd en in eene ms. aanteekening staat daarvoor 2 junij. De dag van zijne begrafenis blijkt met zekerheid uit de »rekeninghe vañ kerc»kelijcke begraevingen gevallen binnen den »jaere 1603 ghedaen bij P. JACQUES BORS»SELAER als kerckm̄r. eñ bouckhouder", waar men leest: »Junius den XVn is alhier [Goes] »begraeven m̄r. JACOB VALCKE tresorier van »Zeelandt eñ was gestorven in Engelant »deñ ..... wesē aldair ambassadeur voir de »geunieerde provincien van hollandt, zeelt »x ß. — ontfangen van acht mael over »doode te luijden eñ voir VALCKE dubbeld »xv ß vijj ß."

Het openen van zijn ligchaam, het begraven zijner ingewanden in Engeland, het vervoeren van zijn lijk van Londen naar Goes, het ter aarde bestellen aldaar, dat zeker met veel plegtigheid zal geschied zijn, getuige het dubbel luiden, zal wel eenigen tijd gevorderd hebben en men zal daar-

mede wel 14 dagen noodig gehad hebben, zoodat men den datum van het ms. 2 junij wel zal mogen aannemen als den sterfdag van m^r. JACOB VALCKE.

Den 2^den jan. 1623 werd te Goes begraven NEELKE JANS, vrouw van PIETER VALCKE, en den 22sten aug. 1657 stonden als getuigen bij den doop van CORNELIA d^r. van MICHIEL VAN BAARLAND en GEBELIA VAN GERNOUW, heer JACOB VALCKE en MARIA VAN GERNOU, misschien man en vrouw. Zouden deze geene afstammelingeu van m^r. JACOB VALCKE kunnen zijn?

Goes. F. CALAND.

Ontruiming van Utrecht in 1673.

Tydinge wegens het verlaten van Uytrecht,
Als meede/ de Namen van de Heeren/ die de uyttreckende Francen mede hebben genomen. Geschiet op Vrydagh den 17 November 1673.

Myn Heeren,

Alhier is tot vreughde van alle goede Patriotten van ons lieve Vaderlandt seer gewisse Tydinge als dat de Francen de stadt Utrecht in der haest hebben verlaten, zonder aan deselve stadt ofte Burgers eenig molest te doen, alleenigh mede nemende dese onder genomineerde Luyden met haer, lichtelijk meenende hierdoor eene goede somme geldts te fineren.

De Predikant LODESTEYN.
De Predikant VAN ENGELE.
Burgemeester BOOT.
Burgemeester DE GOYER.
De soon van Burg. DE LEEU.
De soon van de Raetsh. NYPOORT.
De Heer KASENBROOT.
De Heer Commissaris ROSA.
Doctor WASSENAER.
De Heer HONTHORST.
DE GOYER, Secret. van Leckend.
Noch een ander Heer DE GOYER.
De Heer SPIERINGH.
Professor DE ROY.
De Heere State VAN ROSSEM.

Zy zyn seer spoedigh en seer schielyk wegh getrocken, waer na toe weet men niet, maer met nader tydinge sal 't u adviseeren.

Ook het belegeren van de Stadt Zons/ door het Leger van de Keyser/ en de Prins van Oranje.

Ceulen den 14 november. Die van Bon/ den 12 deser gecapituleert hebbende/ is den 13 dito/ tusschen 9 en 10 uren het Guarnisoen daar uyt getrocken. De Keysersse marcheeren nae Zons daer 2 Compagnien zijn binnen gekomen; maer sal 't niet langh kunnen houden men twyffelt/ of 't Dusseldorp ook wel mocht gelden/ en dan verwacht men den Hartogh van Nieuburgh hier.

t' Amsterdam, Gedruckt by JAN JANSZ.

Wat is er bekend omtrent de in dit stuk »genomineerde Luyden"? Zijn er nog van hunne nakomelingen in leven?

Roosters op de kerkhoven. In den *Tegenw. Staat der Nederl.*, dl. 8, bl. 441, wordt verhaald op welke wijze te Schagen de regering gekozen wordt. Onder anderen wordt daar gezegd, dat die van de vroedschappen die door het lot benoemd zijn om de nominatie te maken, waaruit de afgaande schepenen de burgemeesters moeten verkiezen, eer zij die nominatie maken met den baljuw uit de kerk, waar zij vergaderd zijn geweest, »naar buiten gaan op den kerken-rooster, alwaar zij den eed afleggen."

Dit zal wel niet alleen te Schagen maar ook elders geschied zijn. Waarom moest men dien eed juist op den rooster doen? Ligt aan dit gebruik misschien het eene of andere bijgeloof ten grondslag?

Geschiedenis van het volksonderwijs. Wie kan mij door middel van dit tijdschrift mededeelen: of de Israeliten, Egyptenaren enz., Grieken, Romeinen enz. enz. lagere scholen hadden, eenigzins gelijk aan de onze? En, weet men ook iets van den toestand van 't volksonderwijs in de lagere school van eeuw tot eeuw in ons vaderland?

WILHELMINA.

[Men zou over dit onderwerp een boek kunnen volschrijven. Wij gelooven nogtans, dat het mogelijk is aan het verlangen van WILHELMINA te voldoen, zonder al te breedvoerig te worden en zonder alleen te vermelden wat ieder weet. Omtrent de geschiedenis van het onderwijs is nog veel te vinden wat niet algemeen bekend is.]

Peter de Groote te Vlissingen (vgl. XIV. bl. 138, 195). In GARGONS *Walchersche Arcadia*, II. bl. 145, komt eene afbeelding en beschrijving voor van het drooge dok te Vlissingen, waaruit blijkt dat dit in zijn tijd (1714) nog het eenige hier te lande was.

CHR.

Eene vergaderplaats (vgl. XIII. bl. 37; XIV. bl. 163). Volgens den platten grond van wijk 30 had »de Spijker" zoo als de Mennonitenkerk bij den (Janrodenpoorts) Toren daar genoemd wordt, wel twee uit-

gangen naar de Heerengracht; maar de Pottebakkersgang was geen dezer beide stegen. Zij lag digter bij de Oude Leliestraat en kan met de kerk niet in gemeenschap gestaan hebben. Er waren meer huizen dan één, alle echter kleine gebouwen, zoodat de bewuste vergaderplaats er mogelijk wel kan geweest zijn; doch ik houd het waarschijnlijker dat zij niet te Amsterdam moet gezocht worden. Er was behalve deze gang geene te Amsterdam die dien naam droeg, wel eene Pottebakkerssteeg tusschen de N. Z. Kolk en de Korsjespoortsteeg. CHR.

Hoitsma (vgl. XIV. bl. 324, 359). Kan deze »Brutus van zijn tijd" ook oprigter zijn geweest van de Groninger krant? Deze wordt thans nog bij eenen HOITSEMA uitgegeven.

CHR.

Daniel Raap. In verscheidene geschiedenissen over Amsterdam vond ik aangeteekend, dat bij den dood van DANIEL RAAP een liedje gezongen werd, hetwelk aldus aanving:

Raap is dood, Raap is dood.

Te vergeefs heb ik naar het geheele liedje gezocht. Eindelijk in het bezit geraakt zijnde van een twintigtal stukken, DANIEL RAAP betreffende, vond ik ook dit liedje.

»Door een groote menigte Volks, verzeldt van twee Muzicanten; wierd gist'ren Avond, langs de Vygendam; door de Kalverstraat, Cingel, &c. het volgende Lied, gezongen."

Stem: *Zouw ik zoo.*

1.

Raap is dood, Raap is dood,
En zyn Ziel is voor den duyvel:
Raap is dood, Raap is dood,
Al de doelisten, in groote Nood;
Waar zal nu zyn ziel Belanden?
Aan d' Oever van de stijnxe stranden.
Raap is dood, Raap is dood,
Al de doelisten, in groote Nood.

2.

Al 't gespuis, al 't gespuis,
Van gevloekte Doelenisten
Al 't gespuis, al 't gespuis,
Die maakten zo veel gedruis;
Die hem na 't graf moesten Leyden
Moeten nu geduldig Leyden,
Dat men zegt, dat men zegt,
Raap moest aan de Galg gehegt.

3.

't Raven Aas, 't Raven Aas,
Is zyn eygen dood gesturven
't Raven Aas, 't Raven Aas,
Die gevloekte doelen Baas
Is de Galg wel ontkoomen:
Maar de duyvel zal hem Loonen.
't Raven Aas, 't Raven Aas,
Die gevloekte doelen Baas.

A. C. D. G.

Almeri. In werken uit de middeleeuwen wordt deze naam meermalen gevonden. Sommigen verstaan er door de Zuiderzee, anderen de Alkmaarder meer. Kan men met zekerheid weten welk water men Almeri genoemd heeft.

F. F.

Gemeenslieden. — Sint Nicolaas Gilde. Te Nijmegen werden den 28e januarij 1592 door prins Maurits, stadhouder van Gelderland (zie JOANNES SMETIUS *Chronyk van Nijmegen,*) twee en dertig Gemeenslieden »gesurrogeerd" (blijvende voor geheel hun leven aangesteld) als »representerende in de Raad de gantsche Borgerye om te raden en te daden helpen by de Raet als tot eer best en welfaart der gemeine Stad behooren zal," en zulks in plaats »der (8) Meestern van het *Sint Nicolaas Gilde* ('t welk geformeerd werd uit tweehonderd voorname burgers) voorts der Broederschappen en Meestern van de Ampten en Gildens."

Ik zoude gaarne weten, *wat* dit Sint Nicolaasgilde was, dat hier afzonderlijk genoemd wordt, alsmede iets over deszelfs instelling enz.

Kan een der navorschers mij zulks ook verhalen?

G. E. N.

Kalenders uit de 15e eeuw. In alle handschriften van de vijftiende eeuw, die van een (italiaanschen) kalender voorzien zijn, vond ik dezen ingerigt als volgt:

Voor iederen dag van het jaar is geplaatst een van de negentien guldentallen, voor zoo ver zij overeenkomen met de juliaansche epacta. Bovendien draagt iedere dag van de week den naam van één der zeven eerste letters van het alfabet. Daargelaten eene kleine afwijking soms, die ik aan een vergissing van den schrijver meen te moeten toeschrijven, is de *orde in de plaatsing* van die getallen steeds dezelfde. Hieronder laat ik het begin van zulk een 15eeuwschen, permamenten kalender volgen, en voeg achter het guldental tusschen ( ) de corresponderende jul. epacta, want deze is in die kalenders zelden aangeteekend.

Januarius heeft 31 dagen.
Die maen heeft 30 »

KL.	3	(iij)	A	7	(xvij)	c
			b			d
	11	(j)	c	15	(xv)	e
			d	4	(xiv)	f
	19	(xxix)	e			g
	8	(xxviij)	f	12	(xij)	A
			g	1	(xj)	b
	16	(xxvj)	A			c
	5	(xxv)	b	9	(ix)	d
			c			e
	13	(xxiij)	d	17	(vij)	f
	2	(xxij)	e	6	(vj)	g
			f			A
	10	(xx)	g	14	(iv)	b
			A	3	(iij)	c
	18	(xviij)	b			

Februarius heeft 28 dagen.
Die maen heeft 29 »

KL.	11	(j)	d
			e

Zoo voortgaande, telkens wanneer de guldentallen of letters ten einde zijn, weêr van voren af aan, vindt men voor den 27sten dag van maart het guldengetal 17 (overeenkomende met de jul.epacta vij) en de letter b. Deze dag staat in al die kalenders uit de vijftiende eeuw genoteerd: 17 b »ons herē verrisenis." Op een twintigtal, dat ik onderzocht, vond ik slechts een paar uitzonderingen.

Nu vraag ik 1°. waarom vangen de kalenders uit de 15e eeuw en daaromtrent alle (er zijn ook slechts zeldzame uitzonderingen) het jaar aan met het guldental 3 (of de jul.epacta iij), d. i. waarom beginnen zij te rekenen met den derden dag vóór nieuwe maan, in plaats van met een nieuwe maan (of epacta o)?

2°. Waarom stellen zij het Paaschfeest, een *beweegbaar* feest, op een zekeren datum en juist alle op den 27sten dag van maart; terwijl de inrigting van den kalender met de guldentallen, in de volgorde, zooals wij hierboven aanwezen, en de letters juist dienen moet, om voor ieder jaar de viering van het Paaschfeest en van de andere beweegbare feesten, die daarvan afhangen, te bepalen?

Men kan toch moeielijk aannemen, dat men alleen aan de zucht om het jaar in den kalender aan te vangen met een heilig getal, het nut heeft opgeofferd, dat men van die getallen in de orde zoo als hierboven is aangegeven, hebben kan, indien men ze dus plaatst:

Januarij	(guldent.)	(corresp. epacta)	(letter)
1°.		o	A
2°.	19	xxix	b
3e.	8	xxviij	c
4e.			d

en zoo verder. Welk gemak zij, dus in den kalender geplaatst, zouden aanbieden, zal blijken bij de berekening van den ouderdom der maan op een gegeven dag van een gegeven jaar, bv. op den 21 maart van 't jaar 1450. Nadat men op de bekende wijze heeft gevonden, dat het 't zevende jaar was van den toen loopenden maancirkel en dat dus de epacta van 't jaar 1450 is xvij, dat de zondagsletter (de letter waarop iedere zondag van dat jaar valt) is D, behoeft men slechts in den kalender het guldental van 21 maart te zoeken; men zou daar vinden guldental 1, hetwelk overeenkomt met epacta xj. Dat wil dus zeggen, dat zoo men het jaar begint met een nieuwe maan, men op den 80ste dag van het jaar, of den 21 maart elf dagen verwijderd is van een nieuwe maneschijn. Nu begon 1450 niet met een nieuwe maan, want de epacta was xvij, d. i. de maan was reeds zeventien dagen oud. Trek de epacta, corresponderende met het guldengetal in den kalender aangewezen voor 21 maart, af van de epacta van 't jaar 1450 en de uitkomst is de ouderdom van de maan op 21 maart 1450: (17—xj) = 6 of zes dagen.

Zooals echter *nu* de guldentallen in den kalender voorkomen, kan men ze zeer goed missen; langs anderen weg komt men tot dezelfde uitkomsten.

Het jaar 1450 heeft tot zondagsletter D; 21 maart heeft in den kalender de letter C, aan de zondagsletter voorafgaande, dus was 't zaturdag den 21 maart 1450. De eerstvolgende volle maan is negen dagen later den 30sten maart en aangezien, overeenkomstig de door de kerkvergadering van Nicea (325) gemaakte regeling, het Paaschfeest gevierd wordt op de eersten zondag *na* de eerste *volle* maan die *na* 21 maart invalt, zoo was het in 1450 Paschen op den vijfden april, op welken datum men na 30 maart (volle maan) voor 't eerst weêr de zondagsletter D aantreft.

Volgens deze door de geheele christenheid aangenomen regeling, kan het Paaschfeest invallen het vroegst op 22 maart, het laatst op 25 april.

Van 't jaar 1300 af tot op de gregor. tijdrekening (1582) is Paschen *tienmalen* ingevallen op den 27sten maart, nl. in de jaren 1323, 1334, 1345, 1407, 1418, 1429, 1502, 1513 en in de schrikkeljaren 1440 en 1524. Men kan moeielijk aannemen, dat *al* de kalenders, waarin ik Paschen gedateerd vond 27 maart, juist in gemelde jaren zouden zijn geschreven.

Indien men mij ter beantwoording van mijne eerste vraag, mogt verwijzen naar de »*Tabula Paschalis antiqua reformata*," waar guldentallen en epactae e op de volgende wijs zijn verbonden:

Aureus numerus	Cyclus Epactarum
8	o
	xxix
11	xxviij
	xxvij
19	xxvj

en zoo voort, zoodat in de bewuste kalenders het jaar werkelijk werd aangevangen met nieuwe maan, dan vraag ik: Hoe komt men tot de overeenkomst van het guldental met de in dier voege daarachter geplaatste epactae?

Bedoelde *Tabula* met nog een paar andere behooren bij de rubriek *De anno et ejus partibus*, welke men voor ieder *Missale* en *Breviarium Romanum* geplaatst vindt.

's Gravenhage. M[r]. H.

Saint Simon in Holland (vgl. XIV. bl. 175). Ik heb tot heden nergens iets omtrent »het verblijf en de gedragingen" van SAINT SIMON in Holland kunnen vinden; maar ik veroorloof mij, A. L. T. A. te doen opmerken, dat SAINT SIMON met de »mouvement politique en Hollande" waarvan het resultaat »l'expulsion du Stadhouder" was, zal bedoeld hebben de beweging van 1781—87, die toch immers met de feitelijke verbanning van den Stadhouder uit Holland eindigde, zoodat hier niet aan 1795 behoeft gedacht te worden. CHR.

Fransche scholen in het begin dezer eeuw. In het begin dezer eeuw en in de vorige werden verscheidene fransche scholen of instituten gesticht door mannen, die tot aanzienlijke of gegoede geslachten behoorden, daaronder waren vele réfugiés. Ons zijn bekend de namen van VAN DEN BROEK, te Antwerpen; DE MONTMÉJEAN, BESSELY of BASELY? te Rotterdam; DOUBLET, te Voorburg; WAUBERT DE PUISEAU, te Leeuwarden; F. VAN EXTER, te Wormerveer. Zijn iemand meerdere namen bekend, of, liever nog, kan hij ons omtrent den arbeid en de relaties van zulke mannen iets mededeelen, dan zal hij ons kunnen verpligten, en tot wederdienst bereid vinden.

Ook de gelijksoortige Dames-instituten verdienen de aandacht. Wij noemen hier slechts de namen van de dames ELLINCKHUIZEN, te Rotterdam; WÄGELIE, te Noordwijk; LAROQUE, NEUSTECKEL, NIÈPSE; en deze lijst zou zeker met een groot aantal te vermeerderen zijn. N.

[Overgenomen uit het *Driemaandelijksch Tijdschrift voor het onderwijs*, op verzoek van den uitgever daarvan.]

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Begrafenispenningen. De gewoonte om penningen bij plegtige gelegenheden in eene familie te doen maken, was vooral in de 17[de] en 18[de] eeuw in ons vaderland in gebruik. Vele huwelijkspenningen, of die ter herinnering van een 25- of 50jarig huwelijk gemaakt werden, zijn reeds vroeger in den *Navorscher* bekend gemaakt. Minder was dit nog het geval met de dood- of begrafenispenningen; er eene lijst van zamen te stellen kan in vele opzigten belangrijk zijn; wij willen er daarom eenige, die in ons bezit of aan ons bekend zijn, vermelden.

Maar wij wenschen de vraag te mogen doen, wat is er van die gewoonte, behalve de overgeblevene penningen, bekend? Aan wie werden die gegeven? Op wiens kosten werden die gemaakt?

Niet tot de aanzienlijkste en rijkste burgers alleen strekte zich deze gewoonte uit. Zij werden ook niet aan allen die ter begrafenis tegenwoordig waren vereerd, want van deze penningen zijn doorgaans maar zeer weinig exemplaren, meestal slechts één, bekend.

De penning op het overlijden van den dichter J. V. D. VONDEL werd aan de 14 dichters die hem grafwaarts droegen vereerd. Zeker niet door de familie. Door wie dan?

In het werk over *de levens en werken der Kunstschilders* van C. KRAMM wordt op 493, dl. II. van die penningen het volgende geschreven:

dat zij bij de begrafenis aan de naastbestaanden, *die niet erfden*, uitgereikt werden, en er van goud bestaan, zelfs ter waarde van *f* 500. — die tot aandenken aan dezulken zijn geschonken.

Onder de begrafenispenningen die aan ons bekend zijn is de volgende de oudste:

Begrafenispenning van den admiraal JACOB VAN HEEMSKERCK 1607.

Deze is gegraveerd door DIRCK STRIJCKER en komt voor op den catalogus der penningen, nagelaten door den kolonel jhr. DE ROIJE VAN WICHEN, nov. 1863; op het oog staat gegraveerd DIRCK P. HEEMSKERCK, *Anno* 1611.

Penning op het overlijden van den kunstschilder GOVERT FLINK, a°. 1660. (gedreven).

Beschreven en afgebeeld in het *Tijdschrift voor Munt en Penningkunde* door P. O. V. D.

CHIJS, dl. II, bl. 763—779, beschreven door E. H. V. D. NOORDAA.

De penning op het overlijden van TANNEKEN VAN ERPEKOM, gestorven 25 febr. 1665, met het vers van VONDEL op de k. z. is reeds vroeger in den *Navorscher* opgegeven. Deze is ovaal en gegraveerd.

Op het overlijden van d'. HERMANNUS AMYA te Leiden werd een gegraveerde penning gemaakt. Hij overleed 28 dec. 1668.

In het *Tijdschrift voor Munt- en Penningkunde* is ook nog afgebeeld de zeldzame gegraveerde penning op het sneuvelen van den leidschen student CORNELIS MINA, 3 *Sept.* 1672.

Op het overlijden van PIETERTIEN ADRIAANS, *obyt. den.* 11. *Februarius.* A°. 1688.

V. z. een grasmaaier. K. z. de profeet ELIAS op den vurigen wagen, zijn mantel aan ELISA toewerpende.

Van meer bekende dood- of begrafenispenningen, die b. v. in VAN LOONS penningwerk voorkomen, hebben wij natuurlijk hier niet willen spreken.

C. K. v. S.

[In den *Navorscher* zijn reeds van vele begrafenispenningen vermeld of beschreven dl. VI. bl. 71, 260; XI. bl. 7, 362; XII. bl. 76, 110, 170, vooral op de lijst daarvan, die onze thans overledene medewerker, de bekwame penningkundige C. G. B(OONZAJER) daarvan dl. XII. bl. 208 en 332 heeft gegeven. Toch is die lijst nog niet volledig; zij vermeldt o. a. den begrafenispenning van den admiraal JAC. VAN HEEMSKERK niet.]

Huwelijkspenningen (vgl. A. R.; XI. bl. 65, 362; XII. bl. 111, 304). Behalve de t. l. a. pl. vermelde zilveren penningen van JACOBSON en LOTH, bezit ik ook nog:

1826. 25jarig huwelijk van S. J. VAN COEVORDEN en F. S. VAN PRAAGH.

1845. 25jarig huwelijk van J. F. BRODHAAG en J. C. MUNTER.

1864. 50jarig huwelijk van C. A. F. LOTH en C. VAN NAERSSEN.

De twee eerste zijn van zilver; de laatste is van goud.

Voorts bevindt zich in het munt- en penningkabinet van het Bataviaasch genootschap van kunsten en wetenschappen:

1686. 25jarig huwelijk van T. VAN RHEE en H. VAN KRIEKENBEEK (zilver).

Batavia, Januarij 1865.

J. S. VAN COEVORDEN.

Grafschriften in kerken (vgl. XIV. bl. 327). Onze kerkgebouwen, die vroeger ook tot begraafplaatsen dienden, bezitten menig grafschrift dat verdient opgeteekend te worden. De heer D. F. Dz. heeft daarvan t. a. pl. een goed voorbeeld gegeven, dat, hoop ik, door velen zal nagevolgd worden. In de kerk te Medemblik vond ik er slechts twee die vermelding verdienen. Het is echter mogelijk dat nog andere merkwaardige grafschriften gevonden worden op de zerken die door stoelen en banken bedekt zijn.

Het eene luidt aldus:

HIER LEYT BEGRAVEN M^R.
HENDRICK JANSEN PRINS
WYTBEROEMDE ORGANIST
EN UYTSTEKENDE MUSI-
CYN BINNEN MEDENBLIC
GERUST DEN 19 MAERT
A°. 1667.

Van H. J. PRINS zijn onder anderen de melodiën van al de liederen in het *Medemblicker Scharrezoodtje.*

Het andere:

HERE
LIES ENTERRED THE BODY
OF THE RIGHT HON^BLE LORD
GEORGE MURRAY
THE FIFTH SON OF HIS
GRACE JOHN DUKE
OF ATHOLE WHO DIED
THE 11 DAY OF OCTOBER 1760
IN THE 66 YEAR OF HIS
AGE LEAVING BEHIND HIM
A MOURNFUL WIDOW THREE
SONS AND TWO DAUGHTERS.

I KNOW THAT MY
REDEMMER LIVETH JOB 19.25.

Het wapen dat op de zerk staat vindt men ook op een wapenbord aan den kerkmuur opgehangen, en daar met de volgende kwartieren:

Duke of Athole.	Duke of Hamilton.
Earl of Derby.	Earl of Denbich.
Earl of Broadalbine.	Earl of Clencairn.
Duc de Tremouile.	Villars of Broxbie.
Stewarte of Athole.	Earl of Strathmore.
Lord Sinclair.	Aston of Tixale.
Earl of Oxford.	Earl of Broadalbine.
Prince d' Orange.	Villars.

Wie was die aanzienlijke Engelschman? Hoe komt het, dat hij te Medemblik begraven is? Heeft hij daar gewoond?

P. L. Wz.

Rijnsgulden (vgl. XV. bl. 36). Dit was eene in der tijd zeer gezochte *gouden* muntsoort, in de 14e en 15e eeuw geslagen door de keurvorsten aan den Rijn. Het gebruik daarvan was vrij algemeen, zoo in werkelijkheid als ook bij berekeningen. Men noemde ze hier te lande ook *keurvorster guldens*, *averlandsche guldens* of *averlandsche rijnguldens*. Zoo kocht de stad Deventer in 1450 het veer over den IJsel van bisschop RUDOLF VAN DIEPHOLT voor 2000 *averlandsche rijnsche guldens* (MOONEN *Kro-*

nijk, blz. 52). Ze waren van 75 in het mark keulsch en hielden 18½ karaat, zoo dat ze aan fijn goud bevatten 2.4035 w. (zie V. D. CHIJS *Munten der Graven en Hert. van Gelderland*, blz. 131 en *Overijss. Alm. voor O. Lett.* 1854 blz. 19). Een bewijs van derzelver algemeenheid en hoe geacht ze waren, vindt men daarin, dat ze soms als grondslag voor zilveren munt werden aangenomen, onder anderen door de steden Deventer, Kampen en Groningen, die in 1479 besloten zilveren penningen te munten, waarvan 20 en 40 voor een rijnschen gulden zouden gelden (*Ov. Alm.* 1854 blz. 18). Ook zijn ze in onderscheidene gedeelten van ons land en elders nageslagen, waardoor er van allerhande soort in de wereld kwamen. De valuatie of waardering, die vroeger ter zake van de vele muntsoorten en het afwisselende der prijzen telkens plaats had, was zeer verschillende en de prijs is in den loop des tijds en bij de steeds veranderde verhouding tusschen zilver en goud merkelijk gerezen, zoodat deze in den loop eener eeuw meer dan verdubbeld is. Men vindt een overzigt daarvan in de bekende verhandeling van den heer GROEBE, blz. 35. Wil men er meer van weten, men raadplege de verschillende deelen van het groote werk van den heer VAN DER CHIJS, waar nog wel het een en ander te vinden is, waarmede het bovenstaande kan worden aangevuld.

De heer L. zal hieruit zien, dat de rijnsche gulden buiten den naam niets gemeen had met den door hem bedoelden zilveren generaliteitsgulden. Deze is eerst van later tijd, namelijk van het laatst van de 17de eeuw.

C. J.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Zumbach (vgl. XIV. bl. 333; XV. bl. 8, 71). Behalve het door mij t. l. a. pl. opgegevene bestaat er nog een werk van dezen man getiteld *Ontwerp tot droogmaking van het Haarlemmermeer zonder voorafgaande bedijking* van dr. CONRADUS ZUMBAG DE COESFELT, 1742, met eene kaart. De heer mr. W. J. C. VAN HASSELT heeft dit in 1838 op nieuw uitgegeven te Amsterdam bij G. J. A. BEIJERINCK. Men leest dit in de levensbeschrijving van dien geleerde in de *Handelingen van de maatschappij der Nederl. Letterkunde*, bl. 178 en 195.

Ik vind op den catalogus van de bibliotheek van wijlen prof. TYDEMAN, waarvan het 2de deel eerstdaags verkocht wordt, op bl. 102 n°. 2373 nog een werk van dezen man onder dezen titel: ZUMBAG *de Koesfelt Horologium autobarum ad longit. inven. L. B.* 1749 *c. fig. Id. Belg.* en daarbij aangeteekend:

»Ce joint le même ouvrage en Anglais »en MS. autogr. de l'auteur."

C. J.

Samuel Beijer (vgl. XV. bl. 39), Of deze voorstander der schuurpredikanten (oft de ware Leeraars der ghereformeerde Kercken), ook predikant geweest is, vraagt TOT. Naar aanleiding van n°. 1287 der door hem aangehaalde *pamfletten*, alwaar SAM: BEYER, *een snyder* genaamd wordt, laat zich zulks *niet* denken, want al ware zulks een schimpnaam, dan nog is het verband tusschen een *predikant* en een *snijder* moeilijk te vinden; zijn naam komt ook niet voor op de lijsten der predikanten van Zuidholland; HUGO BEYERUS werd 1605 predikant te Hillegondsberg, 1617 te Schiedam, 1618 te 's Gravenhage: denkelijk was deze van zijn geslacht; mr. SAMUEL BEIJER werd 1672 lid in de vroedschap te Rotterdam, waarschijnlijk was deze een kleinzoon van hem.

V. D. N.

Een kinderboekje (vgl. XIV. bl. 363; XV. bl. 38). De titel van het kinderboekje waar N. N. naar vraagt, is: *Nieuwe Proeve van kleyne gedichten voor Kinderen*, 1e stukje, door PIETER T' HOEN, derde druk, te Utrecht bij SAMUEL DE WAAL en C. VAN DEN BRINK JANSZ., MDCCLXXVIII. Dit werkje is in zes stukjes uitgegeven, waarvan het laatste in 1779 bij denzelfden uitgever verscheen.

Brummen. SLICHER VAN BATH.

Pamfletten aangaande de aprilbeweging (vgl. XV. bl. 11). De Maatschappij der nederlandsche letterkunde heeft ten vorigen jare van jhr. mr. GEVERS VAN ENDEGEEST ten geschenke ontvangen »eene bijna volledige verzameling der vele brochures, die in april en mei 1853, voor en tegen de invoering der Roomsche Hierarchie hier te lande, verschenen zijn." Zie *Handelingen* 1864, bl. 44. Het zal zeker voor den vrager van belang zijn die verzameling, zoo zij hem nog niet bekend mogt zijn, te leeren kennen.

S. Vaillant (vgl. XV. bl. 39). Tusschen de woorden hoogleeraar — en de amoribus etc. bestaat eene gaping — *hiatus* — hetzij door onachtzaamheid van den letterzetter of de mijne ontstaan. Mijn handschrift —

als het nog niet in de snippermand ligt — zou het kunnen uitwijzen. Doch, bij wien ook de schuld op den kerfstok sta, de gaping moet aangevuld worden met de woorden: ADRIANUS VAN ROIJEN, *die het dichtstuk uitsprak den* 19 *junij* 1732.

J. C. K.

[Wij hebben de kopij, die nog aanwezig is, nagezien en bevonden, dat de zetter in dezen onschuldig is.]

G. C. Udemans en H. Vogellius (vgl. XV. bl. 39). Wat betreft GODEFRIDUS CORNELII UDEMANS, is deze vraag op onderscheidene plaatsen in den *Navorscher* reeds beantwoord. Zie inzonderheid dl. X. bl. 206, 302, dl. XI. bl. 10; maar ook dl. III, Bijbl. bl. xviii, dl. VII. bl. 248, 292, dl. VIII. bl. 310.

HIERONYMUS VOGELLIUS werd prop^t. zijnde beroepen te Hem in 1610, te Hasselt in 1614, vanwaar hij wegens Overijsel naar de synode te Dordrecht in 1618 en 1619 werd gezonden; beroepen en bevestigd te Enkhuizen in 1630, is hij aldaar emeritus geworden den 24 september 1652 en gestorven 1653.

In het boek, *Synodus* getiteld, te Dord^t. bij CANIN 1619, staat bij zijnen naam, waarmede hij de gevoelens en het oordeel der synode onderteekende:

HIERONYMUS VOGELIUS Hasseltanae Ecclesiae Pastor, tempore deputationis inserviens Ecclesiae Orthodoxae Campensi.

Zie ook BRANDT, *Reform.*, en het *Kerkelijk Alphabeth v. d. Namen der Leeraren van Noord-Holland* van VEERIS en PAAUW, ook NOORDBEEK, *Naemketen van Overijssel.*

V. D. N.

[Ook J. C. K. en J. VAN DER BAAN maken den vrager opmerkzaam op hetgeen reeds vroeger aangaande UDEMANS in den *Navorscher* is vermeld. Wij voegen daarbij wat ons door B. omtrent zijn portret wordt medegedeeld.]

Udemans (G. C.), afgevaardigde uit Zeeland naar de synode te Dordrecht, volgens den navorscher TOT. — Ook bij DE LA RUE is deze zierikseesche predikant niet vermeld, of misschien, als geboortig uit Bergen op Zoom, met opzet voorbijgaan, hoewel deze laatstgemelde stad kerkelijk tot den zeeuwschen coetus behoorde. Ik houd hem voor denzelfden dien MULLER vermeldt, *Catal. van Portrr.* n°. 5507. Hij komt daarop voor alleen met den voornaam GODEFRIDUS, en als geboren te Bergen op Zoom in 1582, met een achtregelig latijnsch vers van den lat. dichter JOHANNES WESTERBERG, dat aldus luidt:

Ecce virum, toto cui pulchra modestia vultu
  Excubat, et plenus Numine verba facit:
Aut vigil aeterni condit monumenta laboris,
  Fulta quibus pietas, cum pietate fides.
Simplicitas oculos, doctam facundia linguam:
  Pura verecundus pectora candor habet.
Scilicet ante fores tali famulante coronâ;
  Virtutem Dominam quis neget esse domi?

Hij was in april 1633 scriba der classis van Schouwen. De tijd van zijn overlijden is mij niet bekend. In meer dan één album der dordsche synode komt zijne inscriptie voor. IJPEIJ en DERMOUT zwijgen van hem. Hij wordt geroemd wegens bedaardheid, billijkheid en onpartijdigheid.

L. B.

H. Vogellius. Het verheugt mij, dat ik aan TOT althans omtrent een der mannen naar wie door hem gevraagd wordt, eenig narigt kan geven. HIERONYMUS VOGELLIUS, of (zoo als hij zelve in eene handteekening ten jare 1612 schreef) VOGELIUS, aanvaardde den predikdienst in het jaar 1610 en wel in de gemeente van Hem; in het jaar 1614 vertrok hij naar Hasselt (van waar hij voor Overijsel tot de dordsche synode werd afgevaardigd); in 1630 werd hij predikant te Enkhuizen, waar hij omstreeks 23 jaren in dienst is geweest en met november 1653 in bijna 75jarigen ouderdom emeritus werd. Deze bijzonderheden, van elders mij bekend, werden mij onlang bevestigd door de, in het kerkelijk archief van Enkhuizen, aanwezige notariële copie van een rekwest door den kerkeraad bij de staten van Holland en Westfriesland ingediend, om voor den emeritusverklaarden leeraar een pensioen te verzoeken, welk verzoek met goed gevolg bekroond werd, daar evengemelde copie ook een marginaal appointement van 24 julij 1653 bevat, waarbij (nadat het rekwest in handen gesteld was geweest van gecommitteerde raden o. a. om »over de middelen en faculteit van den predikant JERONIMUS V. te informeeren") bepaald wordt, dat aan VOGELLIUS het »ordinaris stipendium tot den dienste der Kercke binnen Enchuijsen staende" zal uitgekeerd worden. Uit dat rekwest, hetwelk door een van gelijke strekking, door de classis ingediend, ondersteund werd, blijkt dat VOGELLIUS al twee jaar den predikdienst niet had kunnen waarnemen, reeds tot tweemaal toe met eene beroerte uit de predicatie was weggedragen en zeer verzwakt was van memorie, spraak en gang. Twee jaren had hij nog genot van zijn emeritaat, immers volgens het oude begrafenisregister werd hij op 23 november 1654 te Enkhuizen begraven.

Uit de *Historie van Enkhuizen* van BRANDT en CENTEN, dl. II. bl. 70, leeren wij VOGELLIUS kennen als een ijverig bestrijder der Roomschgezinden. Op den 9den september 1631 hield hij ten huize van een koopman te Amsterdam met een roomsch priester, aldaar woonachtig, een twistgesprek over de geschilpunten tusschen de Hervormden en Roomschen, van 'snamiddags drie tot 's avonds half ... uren, zonder, zoo als niet vreemd klinkt, dat de een den ander had kunnen overtuigen. Dit twistgesprek werd in 1634 door VOGELLIUS in het licht gegeven, nadat hij alvorens den priester had uitgenoodigd het opstel te zien en er in te veranderen, wat hem voorkwam te eenzijdig en niet naar waarheid te zijn voorgesteld, wat evenwel door dezen geweigerd werd. In het jaar daaraanvolgende den 12den februarij heeft hij schriftelijk een twistreden aangegaan met een roomsch priester te Enkhuizen over het avondmaal en andere geschilpunten. Ook deze schriftelijke onderhandeling werd in 1634 door VOGELLIUS uitgegeven met eene opdragt aan de regering van Enkhuizen.

Ziedaar, wat ik van VOGELLIUS weet te berigten. Mogt TOT mij nu den werderdienst willen bewijzen, om mij met de werkjes van V., waarvan hij spreekt, bekend te maken, of althans de titels met iets van den inhoud in dit tijdschrift te willen vermelden! Zijn deze ook bij de geschriften zoo even vermeld?

Enkhuizen. V. F. J. BOONACKER.

Godefridus Cornelii Udemans. Aangaande dezen godgeleerde kan de geëerde vrager een en ander te lezen vinden in J. VAN DE VELDE's *tweehonderdjarig jubelfeest van Zierikzee uit Spaansche dwingelandij*, uitgegeven te Zieriksee bij J. DE KANTER EN ZOON, 1777. Of ook in *Burgerlijk en kerkelijk gedenkboek van Haamstede door* D. NIEUWHOF, uitgegeven te Tholen bij J. STEENMEIJER, 1857. Deze G. C. UDEMANS is predikant geweest te Haamstede en te Zieriksee, waar hij in januarij 1649, na bijna vijftigjarigen evangeliedienst, overleed. Hij schreef verscheidene werkjes, ook van bijzonderen aard, als bijv. zijnen *Absalom*, gerigt tegen het dragen van lang haar.

HENRICUS VOGELLIUS is, volgens SOERMANS, *kerkelijk register*, predikant geweest te Poederoijen en te Buurmalsem, waar hij in 1666 overleed. P. FRET.

[In de vraag is alleen de eerste letter van den voornaam van VOGELLIUS opgegeven, uit het daar bijgevoegde evenwel, dat hij lid der synode van Dordrecht geweest is, blijkt dat niet HENRICUS, maar HIERONYMUS gemeend is.]

Joannes Lydius (vgl. XV. bl. 39). Deze predikant te Oudewater was de oudste zoon van MARTINUS LYDIUS, die hoogleeraar in de godgeleerdheid te Franeker geweest is, en broeder van BALTHAZAR, die predikant te Dordrecht werd. Hij was in 1579 te Frankfort geboren, oefende zich te Leiden en te Amsterdam en werd in 1601 predikant te Aarlanderveen en in 1602 te Oudewater, alwaar hij in 1643 overleden is. Meer biografische bijzonderheden van hem, ook zijne uitgegevene schriften betreffende, zijn breedvoerig vermeld in het *Biogr. Woordenboek* van VAN DER AA, nu SCHOTEL, en de vele schrijvers, aldaar genoemd, bij welke nog gevoegd kunnen worden: BAYLE, *Dictionnaire Crit.* en SOERMANS, *Kerkelijk Register der Predikanten van Zuyd-Holland*, Haarl. 1702. V. D. N.

Joannes Lydius. JOANNES LYDIUS, die predikant was te Oudewater en door het uitgeven van geleerde schriften zijnen naam vermaard heeft gemaakt, was de broeder van BALTHASAR LYDIUS, die predikant is geweest te Dordrecht tusschen de jaren 1603 en 1629; deze had vier zonen die alle het leeraarsambt bekleed hebben; de meest bekende daarvan zijn IZAAK en JACOBUS, welke beide in hunne geboorteplaats Dordrecht predikant zijn geweest.

K. v. S. nº. 2.

Johannes Lydius. JOHANNES LYDIUS werd te Frankfort geboren, waarschijnlijk in het jaar 1578 of 1579; destijds althans hield zijn vader, MARTINUS LYDIUS, later hoogleeraar der godgeleerdheid te Franeker, in de eerstgenoemde stad zijn verblijf. Hij werd in 1601 predikant te Aarlanderveen, den 11 april 1602 te Oudewater bevestigd en overleed aldaar in 1643. »Biographische bijzonderheden" zijn mij niet van hem bekend, dan alleen, dat hij twee zonen had, die beide het leeraarambt hebben bekleed: HENRICUS, die predikant geweest is te Antwerpen en te Maastricht, waar hij den 20 julij 1707 emeritus werd; en NICOLAAS, predikant te Zoeterwoude (1667) en te Franeker (1681), waar hij ook overleed (1687). Over den oudewaterschen kerkleeraar zie men, behalve GLASIUS, *Godg. Ned.* op het w., SCHOTEL, *Kerk. Dordr.*, dl. I. blz. 260, aant., waar zijne schriften worden vermeld en onderscheidene schrijvers over hem aangehaald.

»In welke betrekking — vraagt TOT mede — stond hij tot de latere predikanten van denzelfden naam in Dordrecht?" BALTHASAR LYDIUS, dordsch predikant 1602—1629 was zijn jongere broeder; IZAAK en JACOBUS LYDIUS, in 1637 beide te ge-

lijk in hunne geboortestad beroepen en er overleden, IZAAK den 2den augustus 1660, JACOBUS in 1679, waren zonen van BALTHASAR. Na hem komt de naam LYDIUS niet meer op de lijst der predikanten te Dordrecht voor. Over de opgenoemden vindt men — 't is naauwelijks noodig het te zeggen — naauwkeurige berigten in SCHOTELS *Kerkelijk Dordrecht*. Ik neem er niets van over, èn omdat dit werk bekend genoeg is, èn omdat TOT er niet naar vraagt.

H. M. C. v. O.

[Nog ontvingen wij op deze vraag antwoorden van onze medewerkers J. C. K., E. A. P. en P. FRET, waarin het eene andere vermeld wordt, wat in bovenstaande antwoorden insgelijks voorkomt.]

Jonkvrouwe Agnes Isabella Emilia van Tuijll van Serooskerken (vgl. XIV. bl. 363; XV. bl. 9). Het portret van madame DE CHARRIÈRE door SAINTE-BEUVE is ook opgenomen in zijne *Portraits de femmes*; nouv. éd. revue et corrigée. Paris, 1856; p. 365 en vgg. Men vindt deze schrijfster mede vermeld in: *Le dix-huitième Siècle à l'étranger. Histoire de la littérature française dans les divers pays de l'Europe depuis la mort de Louis XIV jusqu'à la Révolution française par* A. SAYOUS. Paris, 1851; t. II. p. 403 en vgg.

— pd. —

Mr. Johannes in de Betouw (vgl. XV. bl. 11). Eenige levensbijzonderheden van dezen oudheidkenner zal K. v. S. n°. 2 kunnen vinden in het werk van V. D. AA, *Biogr. W. B.* in voce, en bij de aldaar aangehaalde schrijvers als: SAXE *Onomast.*, pars VIII; *Vervolg Vaderl. Hist.* van WAGENAAR dl. XL, XLVI; *Konst- en Letterbode* 1808, 1809, 1820; VAN KAMPEN, *Gesch. Nederl, Lett. en Wetensch.; Biogr. Univ, etc.* Van een portret wordt daar geen melding gemaakt, doch zijn geboorte gesteld op den 7 januarij 1732 en zijn overlijden op den 20 nov. 1820, voorts vindt men daar een breede lijst der schriften door hem, deels op zijnen naam, deels onder dien van zijn zoon mr. G. C. IN DE BETOUW, in 1805 overleden, uitgegeven.

V. D. N.

Mr. Johannes in de Betouw. Van hem is geen portret mij bekend, maar wel staat de waardige man mij nog levendig voor oogen, wien ik in mijne jeugd mogt bezoeken. Toen ik, 22 jaren oud, in den jare 1819 zijne verzameling oudheden wenschte te zien, liet hij mij weten dat hij mij des anderen daags wachten zoude. Ik was hem niet geheel onbekend, daar hij een vriend mijns oudooms LUCHTMANS geweest was. Ik werd door hem ontvangen, *armé de pied en cap*, met een zwarten rok, punthoed op en degen op zijde, en hij had het geduld met mij, nog slechts luttel van romeinsche oudheden wetende, zijne geheele verzameling te doorloopen.

Hij was 21 december 1753 te Leiden op eene dissert. *de lege Rhodiâ de jactu* gepromoveerd. Zie wat er voorts over hem in *Konst- en Letterbode* 1820, n°. 48, dl. II. blz. 340 te lezen staat, waar zelfs veel te kort in 's mans lof wordt uitgeweid. Hij was secretaris der voormalige Staten des kwartiers van Nijmegen en der provincie Gelderland ten landsdage, correspondent der IIe klasse van 't K. N. Instituut, lid van 't Zeeuwsche en andere genootschappen, ofschoon de Maatsch. der Ned. Lett. hem helaas niet onder hare leden telde. Hij en zijn geletterde zoon, mr. G. C. IN DE BETOUW (geb. 13 dec. 1765, † 25 maart 1805) hebben dertig grootere en kleinere latijnsche en nederduitsche geschriften over romeinsche oudheden, te Nijmegen gevonden, of over den voormaligen toestand dier stad en hare regten, in het licht gezonden, waarvan wij des verlangd, de lijst zouden kunnen leveren, daar zij alle bij ons voorhanden zijn (1783 tot 1819). Meer dan 25 jaren moest hij dien zoon overleven. Voor het overige verwijzen wij tot de opgave van prof. REUVENS, in de *Antiquiteiten* door hem en ds. WESTENDORP, in 't licht gezonden, dl. II. 1823, bl. 275 tot 283, en 287 en v.

L. J. T. B. N.

Oude reis naar Londen (vgl. XIV. bl. 364). Dit verslag in 't mengelwerk der *Vad. Letteroef.* van 1846 over SIXTUS ARNOLDINUS' reize, was van ds. SPRENGER VAN EIJK. De Heer mr J. DIRKS gaf zijn verslag dier reize in den *Frieschen Volksalmanak* voor 1860, bl. 106—131.

Bijbels (vgl. XIV. bl. 334, 366. XV. bl. 8). Daar A. v. R. toch gaarne iets van mij wil weten, deel ik hem mede, dat — naar men mij heeft berigt — daar, waar de bijbels van het Britsch bijbelgenootschap in depôt zijn, hieraan de voorkeur wordt gegeven, terwijl dit zelfde plaats vindt bij die van het Nederl. bijbelgenootschap. Dat de orthodoxe partij de britsche liever heeft, is zeer begrijpelijk als men nagaat, dat Engeland het eigenlijke vaderland dier partij is, welke in den bijbel willen zoeken, wat er *niet* in is.

Als ik van bijbels spreek, bedoel ik alleen

het Oude Testament, want ik ben te onbedreven in het Grieksch, om te durven oordeelen of de vertalingen van het Nieuwe Testament al dan niet juist zijn.

Wat nu de nederlandsche overzettingen van het Oude Testament betreft, mag ik A. v. R. gerustelijk zeggen, dat, naar mijn bescheiden oordeel, VAN DER PALM wel *het eerlijkst* bij zijne vertaling is te werk gegaan, èn dat hij *het minst* van den oorspronkelijken tekst is afgeweken.

Eindelijk moet ik A. v. R. herinneren, dat ook ik maar *één leek* ben, 't geen hij toch genoegzaam uit mijne bijdragen in den *Navorscher* heeft kunnen opmaken en wel inzonderheid uit mijn antwoord aan *geen liefhebber* (zie *Navorscher* XII. bl. 351). Èn om die reden zal het ook mij aangenaam zijn, zoo deskundigen of beter ingewijden zich de moeite willen geven de vragen van A. v. R. te beantwoorden.

Leeuwarden. ALEXANDER.

J. Sceperus. C. Streso (vgl. XV. bl. 72). Van STRESO en het predikantengeslacht van dien naam is in *Nav.* III. bl. 322, *Bijbl.* 1855, bl. 19, 20 en 129, *Nav.* VI. bl. 329; VII. bl. 324; VIII. bl. 155 en 320; XI. bl. 153, reeds uitvoerig melding gemaakt. CASPARUS STRESO, geb. te Anhalt 1603, werd eerst pred. te Monster 1637; van daar beroepen naar 's Gravenhage 10 febr. en bevestigd 11 april 1638, overleed hij als pred. bij die gemeente, 27 mei 1664, oud 61 jaren. Hij staat ook vermeld bij KIST en ROYAARDS, *Arch. voor kerkel. geschiedenis*, dl. V. bl. 492 en X. bl. 272.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

J. Urbanus (vgl. XV. bl. 72). Deze pred. te Hattem is reeds vermeld in *Nav.* XI. bl. 131.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

D. Pipardus (vgl. XV. bl. 69). DANIEL PIPARDUS was rector en pred. bij de waalsche gemeente te Kampen. Nadere bijzonderheden van hem zijn reeds te vinden in *Nav.* X. bl. 37 en 267, zoo mede bij KIST en ROYAARDS. *Arch. voor kerkel. geschiedenis*, dl. V. bl. 119.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Filips von Zesen (vgl. A. R. XIV. bl. 267). WAGENAAR zegt (III. bl. 158) dat hij te Priorau in Meissen geboren en raadsheer des prinsen van Anhalt was. Ik meen dat hij te Amsterdam de betrekking van consul van Anhalt bekleedde.

Wat de reden betreft waarom hij met het poorterschap beschonken werd, men zou kunnen veronderstellen dat het juist zijne duitsche beschrijving van Amsterdam was waaraan hij dit te danken had, indien deze niet eerst in 1664 uitgegeven was, terwijl VON ZESEN reeds in 1642 met het burgerregt beschonken werd (WAGENAAR t. a. p.), en uit zijn boek zelf blijkt dat het toen nog niet in handschrift bestond. Anders, zulk een werk, waarin Amsterdam zoodanig tot in de wolken verheven werd en dat van den roem dier stad heel Duitschland moest doen gewagen (zoo als 't ook ongetwijfeld gedaan heeft, daar het werk thans in Duitschland nog evenzeer, indien niet meer voorhanden is dan hier) verdiende eene dergelijke belooning wel. — Er zijn mij van dit boek een druk in 4°. en een in 12°. bekend, de laatste is de zeldzaamste; doch op bl. 295 van den IV^{en} jaargang van den *Navorscher* wordt door 't Bestuur nog van een 8° editie gesproken. Bestaat deze werkelijk? ik twijfel er aan. In den cat. KONING, in dien van FRED. MULLER en in het werk van BODEL NIJENHUIS staat zij althans niet vermeld, wel de 4°. en 12°.

VON ZESEN was een geletterd man, hij maakte duitsche, hollandsche en latijnsche verzen, in zijn *Beschr. von Amst.* komen er voor ter eere van CORN. WITSEN en op de tafel van VAN RIJSWIJK, die onlangs op de delfsche tentoonstelling was en ook door VONDEL bezongen is. Hij spreekt steeds met grooten eerbied over VONDEL, HOOFT, V. BAERLE enz., en geeft duidelijke blijken van groote belezenheid in de holl. literatuur en geschiedenis.

Zie hier als proeve van zijn dichttalent een paar verzen door hem vervaardigd onder het portret van REINIERIUS LIGARIUS van Norden in Oostfriesland, luth. pred. te Amst., grav. naar CRISP. DE PAS:

Relligione ligat qui corda *Ligarius* en heic
de cupro fictus intuitu *legitur*.
Visn' animi speciem? Speciose proditur illa,
cum vitae facies protinus inspicitur.

PHIL. CAESIUS.

Also ist gestalt LIGAR, der getreue Seelen-hüter,
Der dem Amstel-Volk alhier zeugt die guldnē him̄elsgüter,
Wilstu schauen von gemüht und von gaben diesen man,
Ei! so schau sein hohes werk und sein niedrigs leben am.

FIL. VON ZESEN.

CHR.

Pierre le Jolle (vgl. VI. bl. 139). Een ander buitenlandsch beschrijver van Amsterdam uit de 17e eeuw. Zijne *Description burlesque*, thans ruim zoo zeldzaam als VON ZESENS werk, verscheen in 1666 bij JAQUES LE CURIEUX (wie is dat?) Zijn er ook levensbijzonderheden van LE JOLLE bekend? Die welke uit zijn werkje zijn op te maken zijn niet veel meer dan dat hij tot de waalsche gemeente schijnt behoort te hebben, het niet te breed had en waarschijnlijk bediende op een koopmanskantoor was. Voorts schijnt het een losse kwant te zijn geweest, doch de bijzondere ingenomenheid en uitvoerigheid waarmede hij de stadsbibliotheek beschrijft, bewijst dat hij in de wetenschappen en letteren bij lange na geen vreemdeling was.

CHR.

Ant. Hoppenbrouwer en Joh. Titama. Kan iemand mij ook iets mededeelen omtrent ANTONIUS HOPPENBROUWER en JOHANNES TITAMA? De eerste heeft een gedicht, de tweede eene soort van predikatie gemaakt op den vrede van Rijswijk. Men kan deze geschriften opgegeven vinden in de *Bibliotheek van Nederl. Pamfletten*, door FR. MULLER uitgegeven onder n°. 9511 en 9514.

P—p.

David Millius. Wie was DAVID MILLIUS? Hij moet omstreeks 1750 te Utrecht eene dissertatie verdedigd hebben over de rivier de Nijl.

P—p.

[Over DAVID MILLIUS zie men *Nav.* VII. bl. 127, 281, 368. De daar vermelde kan echter omstreeks 1750 te Utrecht geene dissertatie over den Nijl verdedigd hebben. Berust de vraag ook op eene vergissing? Van MILLIUS bestaan *Selectae dissertationes:* misschien is er daaronder eene over dit onderwerp.]

W. Scott, Leven van Napoleon. Navolgende vraag behoort misschien beter t'huis in den franschen *Intermédiaire* dan in den *Navorscher;* doch mogelijk vindt zij ook hier belangstelling, t. w.: waaraan is de minachting toe te schrijven, welke aan het *Leven van Napoleon* door WALTER SCOTT is te beurt gevallen?

Meermalen heb ik dat werk gelezen, en onnaauwkeurigheden, gelijk men ze overal schier vindt, daargelaten, over 't algemeen zeer gematigd en waarheidlievend bevonden. Zelfs wordt NAPOLEON veeleer verheven, dan met een strenge kritiek behandeld, gelijk hij zoo dikwerf verdient. — Ook CHATEAUBRIAND in zijne *Mémoires d'Outre-tombe*, III, 178 heeft dat erkend: »WALTER SCOTT." schrijft hij, »est de la »plus grande impartialité; il est évident »que ceux qui parlent de son ouvrage »comme d'un livre écrit sous l'influence »des préjugés nationaux Anglais et dans »un intérêt privé, ne l'ont jamais lu. Loin »de rien exagerer contre BONAPARTE, l'au»teur est effrayé par l'opinion. La modé»ration de ses jugements est si grande »qu'elle degénère en apologie."

Desniettemin gaat men voort, vooral in Frankrijk, met dit werk verre beneden de overige van W. SCOTT te stellen; BRUNET b. v. (*Manuel* V. col. 238) zegt er van: »Cette histoire est une production tout à »fait indigne du célèbre auteur de *Waver»ley*." Nogmaals dus: waaraan is die voortdurende ongunstige oordeelvelling toe te schrijven?

U—H.

Maandelijksche berigten uit de andere wereld. Op de verkooping van wijlen A. D. SCHINKEL komt op bl. 122 n°. 1712 voor: *Maandelijksche berigten uit de andere wereld*, 37e *samenkomst tusschen L. J. Koster, L. A. Seneca en J Hus.* Jan. 1758, gedrukt te Amsterdam bij JAC. HOFFMANN en P. MEIJER, 60 blz. 12°. Vóór den titel staat een gegraveerde prent met de portretten (sic) van HUS, SENECA en KOSTER, de laatste met de letter A in de linkerhand; en onder die prent: »Samenspraak tusschen Laurens Jans. Koster, eerste uitvinder der Boekdruk konst; Lucius Annaeus Senica, Roomsch wijsgeer, leermeester van Nero; en Johannes Hus, eerste Hervormer der kerke." Volgens ingewonnen berigten zouden er van dit boekje slechts *twee* exemplaren bekend zijn, een op de stadsbibliotheek te Haarlem, het andere bij SCHINKEL, thans in mijn bezit. Zelfs dr. DE VRIES, die zooveel voor de eer van de uitvinding der boekdrukkunst gedaan heeft, bezat er geen; ten minsten op de verkooping van zijne bibliotheek door F. MULLER komt het niet voor; hij had slechts eene copie in oostindischen inkt van de titelprent. Kan iemand mij ook inlichten of dit boekje inderdaad zóó zeldzaam is? De »samenspraak" bevat vele belangrijke punten met betrekking tot de uitvinding der boekdrukkunst, waarvan de eer natuurlijk aan onzen KOSTER wordt toegekend.

C. EKAMA.

Jacobus van Stryen. Bij DE LA RUE, *Gelett. Zeel.*, bl. 430; GLASIUS, *Godgel. Nederl.*, III. bl. 400 en de aldaar verder aangehaalde schrijvers, wordt melding gemaakt van den godgel. JACOBUS VAN STRYEN, als geboren te Goes den 15 januarij 1662

en achtereenvolgens pred. te Krabbendijke 1686, te Kapelle 1688, te Oostzaan 1693, te Middelburg 1695 en te Rotterdam 1699, waar hij den 21 maart 1727 overleed. Bij VAN HARDERWIJK, *Naaml. der Rotterd. Predikanten*, bl. 62—63, vindt men dezelfde opgaven, met bijvoeging intusschen, dat hij een zoon was van MARINUS VAN STRYEN en te Utrecht gestudeerd heeft.

Evenwel is mij, bij een naauwkeurig onderzoek in de geboorte- of doopregisters te Goes, gebleken, dat er, ja, in dien tijd, aldaar wel een geslacht VAN STRYEN bestond, doch dat geen der leden den naam van MARINUS voerde; terwijl onder de gedoopte kinderen van dien naam slechts één JAKOBUS voorkomt, op den 5 mei 1668, als zoon van WILLEM JACOBSE VAN STRYEN en MAEYKEN LEENDERTSZ.

Nu er eene lijkrede in druk bestaat over Luc. 2 : 29—30, door d^r. JACOBUS FRUYTIER op zijn' ambtgenoot VAN STRYEN (1 april 1727) gehouden, en waarin men, zegt DE LA RUE, »omstandiger berigt van zijn' persoon en hoedaanigheden kan leezen," zoo wenschte ik gaarne van iemand, die deze lijkpredikatie mogt bezitten, te vernemen, welke biografische bijzonderheden daarin worden opgegeven, en inzonderheid of daar ook werkelijk genoteerd staat, dat JACOBUS VAN STRYEN, als zoon van MARINUS, den 15 januarij 1662 te Goes geboren is, dan wel, gelijk ik eerder zou gelooven, in eene gemeente in den omtrek van Goes, dewijl men het geslacht van VAN STRIJEN toen reeds in dat gedeelte van Zuidbeveland verspreid vond.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

—

Lammert Lammerts. Ik heb al lang te vergeefs gezocht naar zekeren LAMMERT LAMMERTS, die omstreeks 1640 geleefd moet hebben. Aan wien is hij bekend? Kan hij een doopschgezind predikant zijn geweest?

Y.

—

P. Dittelbach. Wat is er bekend van den labadist P. DITTELBACH, den schrijver van *Verval en val der Labadisten* 1692?

Y.

—

J. H. Lestevenon. Wie was JAN HENDRIK LESTEVENON, die in de 18de eeuw te Amsterdam een *Specimen* heeft uitgegeven *de gemmis in pectorali pontificis Hebraei?* Zijn naam staat niet in het *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*.

Y.

—

J. Mulder. Was er in het laatst der vorige eeuw aan de hoogeschool te Franeker een hoogleeraar J. MULDER? Ik ben niet in de gelegenheid dit ergens na te slaan. En zoo ja, hoe lang is hij daar dan geweest en wat heeft hij geschreven?

Y.

—

J. P. Michell. Wie was J. P. MICHELL, die eene lofrede op P. NIEUWLAND moet geschreven hebben?

Y.

—

Doopdag van Mattheus Smallegange. In »*Nehalennia, jaarboekje voor Zeeuwsche Geschiedenis en letteren* voor 1849", komt onder op bl. 61 in de bijdrage van m^r. S. DE WIND »iets over *Mattheus Smallegange en zijne kronijk van Zeeland*", eene noot voor geteekend V(AN) O(OSTERZEE), behelzende het ontvangen berigt, dat MATTHEUS SMALLEGANGE te Goes gedoopt is den 1 jan. 1620.

Het is waar, op dien dag werd er een MATTHEUS SMALLEGANGE gedoopt, doch *niet* de kroniekschrijver, zoo als men uit het hier bijgevoegde lijstje zien kan, getrokken uit de doop- en begraafboeken der stad Goes.

M^r. JOHAN SMALLEGANGE geb.... overl. 15 junij 1628 [1]), doctor in de beide regten, deed ondertrouw te Goes 9 julij en huwde 6 aug. 1616 SOETJE OOSTDIJK [2]), jonge dochter van Goes, en had bij haar:

ELIZABETH, ged. 12 jan. 1618, begraven 20 junij 1618.

MATTHEUS, ged. 1 jan. 1620, begraven 5 mei 1620.

GEERTRUIDA, (onbekend), begraven 21 mei 1621.

NICOLAAS, ged. 21 sept. 1622, begraven 19 julij 1623.

MATTHEUS, ged. 29 dec. 1624.

ADRIANA, ged. 5 sept. 1627 [3]).

—

[1]) 20 Juny 1628 begraeven eñ geluidt over m^r. JOHAN SMALLEGANGE, compt xxxij ß vj d.

[2]) De moeder van SOETJE OOSTDIJK is niet te vinden; ik weet alleen dat haar vader NIKOLAAS MICHIELZOON als weduwnaar te Goes ondertrouw deed:

1°. 16 oct. 1604 met CLARA ACKELON (ACHELEN) van Antwerpen, welke begraven werd 23 nov. 1609, en

2°. 11 febr. 1612 met ELIZABETH OIJLLAERTS van Vlissingen, wed. van JONAS REIGERSBERG.

[3]) Van deze ADRIANA heb ik niets meer gevonden; ik hoop later in staat te zijn nog het een en ander over het geslacht SMALLEGANGE, in een protestantschen en roomschen tak verdeeld, te kunnen leveren.

De voor de geschiedenis van Zeeland zoo verdienstelijke historieschrijver MATTHEUS SMALLEGANGE is dus *niet* geboren in december 1619 maar in dec. 1624 en den 29sten dier maand gedoopt, waarbij als getuigen stonden doctor NIKOLAAS OOSTDIJK en CORNELIA OOSTDIJK.

Goes. F. CALAND.

J. J. Calckman enz. Kan iemand mij ook opgeven of de volgende personen predikanten zijn geweest, en zoo ja waar zij gestaan hebben? Het jaartal achter hunne namen duidt aan, dat zij omstreeks dien tijd geleefd hebben:

J. J. CALCKMAN (1629), R. NEUHUSIUS (1674), B. BINET (1689), G. MULOCK (1689), J. DE ROOY (1689), J. SCHUTS (1689), W. DE FREIN (1691), D. SMOUT (1700).

[Over D. SMOUT zie de vrager *Nav.* XIV. bl. 209, 239, 267.]

KUNSTGESCHIEDENIS.

David Joris (vgl. XV. bl. 17, 74). DAVID JORIS was, volgens verscheidene schrijvers, »glasschilder van zyn ambacht, ge»boortig van Delft, ongeletterd, sonder naem, »sonder gheslachte, eigen wys, wezende de »vlecke en de striemen syns vaderlandts." Wat zijne bekendheid betreft, hierdoor geloof ik, moeten wij verstaan, zijne betrekking als leeraar bij de Doopschgezinden. Door vele droomen, zoo als hij voorgaf, goddelijke ingevingen ontvangende, wist hij het volk te misleiden en van aanzienlijke lieden geld te krijgen. Maar openlijk den priester, bij eenen omgang van het sacrament des altaars te Delft, van afgoderij beschuldigende, werd hij gevangen genomen, en tot straf zijne tong met eenen priem doorstoken. Vervolgens werd hij gebannen en vertrok naar Bazel, waar hij onder den naam van JAN VAN BRUGGHE (volgens anderen JAN VAN PROCK) eenige jaren leefde en den 26 augustus 1556 stierf. Drie jaren na zijnen dood werd hij opgegraven, en met zijne boeken en beeltenis, op bevel van den magistraat van Bazel, door beulshanden verbrand. JACOB MOELAERT te Dordrecht bezat vier teekeningen, door DAVID JORIS gemaakt, te weten:

De vinding van Mozes,
De afbeelding van het Heilige land,
Petrus de sleutels ontvangende, en
De hoofdman over honderd.

Zij waren met de pen geteekend en »met het penseel geschaduwt."

De werken, die DAVID JORIS in het licht gegeven heeft, zijn:

1. 't Wonder-boeck, waer in, dat van der werlt aen versloten, geopenbaert is.
2. 't Boek van de Volkomenheyt.
3. Van de ongerechte en de rechte Predikanten.
4. Verklaringe der Scheppenisse, aen u myn beminde Kinderen unde Broeders, lief-hebberen Christi alleen, geschreven.
5. Een seer goede vermaninge of onderwysinge voor alle goedwillige Godvresende herten des Geloofs.
6. Dit is den weg, den selvigen gaet.
7. Catechesis, dat is, onderwyslyck ghespreck tusschen Vader ende Soon, enz.

A. C. D. G.

Joh. de Bruijn (vgl. XV. pl. 43). De historieschilder en graveur NICOLAAS DE BRUIJN die in 1570 te Antwerpen geboren werd, was de zoon van ABRAHAM DE BRUIJN die in 1538 te Antwerpen geboren en te Keulen overleden is.

K. v. S. n°. 2.

Elias Nosti (vgl. XIV. bl. 274, 307). Hij heette NOSKI: zoo staat ook bij VON ZESEN en niet NOSTI, zoo als ter eerst a. p. verkeerdelijk is geschreven of gedrukt.

CHR.

Afbeelding van de loterijzaal te 's Gravenhage (vgl. XIV. bl. 79, 147, 209, 335). Onlangs zag ik een prentje uit den *Nederl. Mercurius*, verbeeldende de loterijzaal van binnen met het trekken der loterij. Het zal een der drie laatste zijn op blz. 209 vermeld.

Geschilderde glazen (vgl. XIV. bl. 125). Ten einde eene vraag als deze niet op de lijst van onbeantwoorde vragen te doen voorkomen geef ik aan bestuurders in overweging om den heer H. E., als ZEd. geen topografische bibliotheek zich wil aanschaffen of wil raadplegen, te raden zijn beenen onder den arm te nemen en het te loopen kijken. Men zal toch niet verlangen dat men in den *Navorscher* lijsten geve van zaken, die ieder, die zich de moeite wil geven, zelf kan vinden.

CHR.

[Het bestuur heeft geene zwarigheid gemaakt de vraag te plaatsen. Het vertrouwde, en heeft zich daarin niet bedrogen, dat niemand aanwijzingen of beschrijvingen zou inzenden van de geschilderde glazen in de kerken te Gouda, te Amsterdam, te

Alkmaar enz., die ieder kent en waarvan beschrijvingen genoeg bestaan. Maar het hoopte, dat er onder de medewerkers zouden zijn, die de aandacht vestigden op geschilderde glazen die niet zeer bekend zijn en juist daardoor te weinig geacht worden en gevaar loopen bij deze of gene gelegenheid vernietigd te worden. Het dacht o. a. aan hetgeen vijf of zes jaren geleden te Medemblik gebeurd is, waar een gedeelte der kerk is afgebroken, juist dat wat zeer goede geschilderde glazen bevatte en waar, zoo wij meenen, die glazen niet bewaard zijn. Een zoodanig verlies van kunstwerken, die nu niet meer of althans niet zoo goed meer vervaardigd kunnen worden, is een onherstelbaar verlies.]

Portret van G. C. F. Meister. Voor mij ligt een portret en medaillon van eenen ouden geparuikten knorrigen heer G. C. F. MEISTER geheeten. Ruw etswerk. Onder hetzelve staat *F. BVR sc. & del.* 1776 12mo. Wie is deze MEISTER? En wie mag onder dien graveursnaam schuilen?

L. B.

Johanna de la Torre. Onlangs kwam mij in handen een portret, geheel ten voeten uit, waaronder te lezen staat: *Madame* JOHANNA DE LA TORRE *in hare kleding op het Baal der Weertschap gehouden, in het keiserlijke Hoff tot Wenen.* P. VAN DEN BERGE *del. et fec. Amstelod. cum Privil.*. Op den achtergrond een maaltijd. Deze dame is gekleed in zwart jak en rok, wit voorschoot, op lage muilen, met een zakdoek met kwastjes in de hand. 't Geheel doelt op omstreeks den jare 1700, toen V. D. BERGE in zijne kracht was en op Amsterdam waar hij werkte. Maar wie is JOHANNA DE LA TORRE? hoe kwam zij te Weenen? En staat zij in verband tot den bisschop van Ephese in partibus JACOBUS DE LA TORRE van dienzelfden tijd? Zij was toch geene geestelijke zuster? En wat is dat bal der weertschap?

L. B.

Borstbeeld van Oldenbarneveld. In den laatsten tijd is er weder eene treurige vermaardheid gegeven aan het delfsch ongeval, het breken namelijk van het hoofd in was van OLDENBARNEVELD.

Veel werd er over geschreven en gesproken, misschien wel meer dan het voorwerp waard was, en het proces dreigde zelfs noodlottige gevolgen te zullen hebben. Nu kwam ons onlangs een catalogus in handen, waaruit blijkt dat dit boetseersel niet het eenige geweest is dat van OLDENBARNEVELDS gelaat bestond, maar dat er nog gevonden worden, eveneens in was geboetseerd. Het scheen ons belangrijk genoeg toe om het mede te deelen. Mogelijk kan de treurende eigenaar van den gevallen OLDENBARNEVELD er eenmaal nog door in staat gesteld worden die beeltenis zijn eigendom te doen worden en zijn gemoed tot rust komen, wanneer hij althans gelukkig genoeg is om op te sporen waar zich dit was-preparaat thans bevindt, indien namelijk dit kunststuk niet, na verloop van ruim 40 jaren, hetzelfde noodlot als het zijne heeft moeten ondervinden.

Het was in een catalogus van boeken etc., die bij B. SCHEURLEER, Veenestraat te 's Gravenhage den 2 september 1822 verkocht werden, dat op bl. 120, n°. 192, onder oudheden en beeldwerk vermeld wordt: Het borstbeeld van J. VAN OLDENBARNEVELD, het hoofd van het ligchaam »afgezondert, even na zijn dood geboetseerd, »door den beroemden DU QUENOI, na een »welgelijkend portret, uit zijn beste leef»tijd, natuurlijk gecouleurd, levensgroote, »en in het costuum van dien tijd, zijnde »een zeldzaam kabinetstuk, afkomstig van »den heer VAN AERSEN VAN SOMMELSDIJK.

C. K. v. S.

Jacob Moelaert. In het werk van C. KRAMM, *Levens en werken der Holl. en Vl. kunstschilders*, enz. lees ik op het art. JACOB MOELAERT het volgende: »Verder, dat er van hem een gegraveerd *Portret* bestaat, *staande voor eene nis. waarin eenige opgeslagen kunstboeken*, waarin hij bladert; achter hem zijn schildervertrek, met eene menigte studiën, enz.; in een plint, onder de nis, een vers van JACOB ZEEUS; *Dus stelt sig* MOELAERT *in zijn const-vertrek ten toon* enz.; A. HOUBRAKEN *inv.* N. VERKOLJE *fecit*, in mezzotinto, in f°., zeldzaam."

Ik bezit dit portret, doch lees op de plint geheel wat anders, namelijk:

»Dit is al 't geen de Konst van Teekenen kon geven,
Door trecke en schaduwen aan MOELARDS beeltenis.
Die dus leeft bij de Konst en helpt de Konst aan 't Leven
Waarom dezelve ook zijn drift verschuldigt is.

A. HOUBRAKEN.

Heeft ZEEUS het vers van HOUBRAKEN te duister gevonden en een beter gemaakt en heeft VERKOLJE daarop dit laatste in plaats van het eerste op de plaat gebragt?

Tot beter begrip moet ik er nog bijvoegen dat ik van dat portret nog eenen anderen afdruk bezit, kennelijk later genomen, waarop de plint eerst met witte dekverw is gedekt en daarna met gewone inkt beschreven. Ik lees daar de volgende zes regels:

Wat of de kunst zich magh met MOELAERT onderwinden!
In MOELAERTS geest is 't beelt van MOELAERT niet te vinden.
Zijn geest en werken staen in 't harnas tegen een.
Wie hem wil kennen moet in zijn vertrek hem naderen;
Daer aest, daer graest hy op een schat van gouden bladeren.
Daer wordt de kunst van hem als heiligh aangebeên.

JAKOB ZEEUS.

De hand en spelling zijn geheel van dien tijd; het is mogelijk dat ZEEUS zelf de schrijver is.

Eindelijk moet ik er nog bijvoegen, dat met een zeer sierlijk schrift in drukletters onder de prent op het opzetpapier bijgevoegd zijn de volgende rijmregels van ZEEUS, waarschijnlijk dezelfde als die door den heer KRAMM zijn aangehaald:

Dus stelt zig MOELAERT in zijn konstvertrek ten toon,
Wiens oog gestadig speelt op levendige Doôn,
Men mag aan Hem wel vrij penceel en verwen sparen;
Zijn Weezen leeft in 't brein van duizend kunstenaren,
't Is niet dan louter Kunst, wat uit zijne oogen straalt,
De Kunst is 't Element, waar in hij adem haalt.

Indien MOELAERTS geest en werken in 't harnas tegen elkander stonden, welke betrekking bekleedde hij dan? Wat was hij?

S. VAN VOLLENHOVEN.

A. van der Werff. Nergens vind ik vermeld, dat ADRIAAN VAN DER WERFF in zwarte kunst gewerkt heeft. Drie plaatjes van zijne hand, in die manier bewerkt, zijn mij bekend; zij zijn slechts 2 tot 3 duim hoog en weinig meer dan 2 breed. De twee grootste stellen PAULUS *met het zwaard* en PETRUS *met de sleutels* voor; het kleinste vertoont *een man met zwaren baard houdende een lantaarntje* (?) *in de hand en omziende naar een persoon met een gepluimde baret op het hoofd, die hem iets schijnt te vragen.* Of deze figuur DIOGENES moet voorstellen, waag ik niet te beslissen. Op schoonheid van afdruk valt niet te roemen.

S. VAN VOLLENHOVEN.

Carel de Moor. BASAN zegt, dat CAREL DE MOOR in zwarte kunst gewerkt heeft. HUBER schijnt dit te betwijfelen en geen der door mij nageslagen levensbeschrijvers vermeldt iets naders dienaangaande, behalve C. KRAMM, doch deze spreekt eenigermate onbepaald. Op blz. 1148 toch van de *Levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders* enz. lees ik: »Hij (C. DE MOOR) heeft ook geëtst, als (na vier andere opgaven volgt): *Eene dame, die aan eene tafel een brief zit te schrijven;* CAREL DE MOOR *p. et fecit;* in den trant van zwarte kunst; in 4°.

Het prentje, dat de heer KRAMM bedoelt, is derhalve geëtst in den trant van zwarte kunst, of moet ik het anders verstaan? Mij is bekend een werkelijk geschraapt plaatje, waarvan ik een afdruk bezit, voorstellende eene dame, gekapt met drie witte vederen, gekleed in een phantasiecostuum. zittende te schrijven aan eene tafel met een donker kleed bedekt, terwijl zij den wijsvinger der linkerhand op den mond houdt. Onder dit prentje staat: CAREL DE MOOR *P. et fecit.*

S. VAN VOLLENHOVEN.

J. van Taerlingh. In het werk van C. KRAMM, *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders* enz. leest men omtrent dezen kunstenaar het volgende: »De eenige, voor als nog van hem bekende arbeid in zwarte kunst is een *Man, bij kaarslicht, eene pen vermakende,* in 4°., hetgeen in alle geval werk is van een leerling van N. VERKOLJE. LABORDE, *Histoire de la Gravure en manière noire*, Paris, 1839, maakt geen gewag van hem. Dit berigt is uit WEIGELS *Kunst-Catalog*, n°. 12057. Een dergelijk onderwerp gaat er van N. VERKOLJE naar G. SCHALKE (N), in kl. 4°. uit, dat hoogst zeldzaam is, en waarvan ik een exemplaar bezit, door HELLER (L) beschreven als van en naar genoemde meesters, hoewel er geen naam op voorkomt. Dewijl op de eerstgenoemde gravure staat N. VERKOLJE *in.* J. V. TAERLINGH *fe.*, zoo zou dit prentje wel eene kopij naar dat van VERKOLJE kunnen zijn."

Uit bovenstaande regelen schijnt te blijken, dat de heer KRAMM slechts een der beide zwarte kunst-plaatjes gezien heeft en wel het laatste, dat in zijn bezit is. Beide bezittende kan ik den lezers van den *Navorscher* de verzekering geven, dat de conjectuur van den heer KRAMM juist is en dat de plaat van TAERLINGH eene copij is naar die van VERKOLJE. Bij deze zit de man zoo, dat men voor drie vierden links zijn aangezigt ziet; op de copij ziet men hem van de regterzijde en vermaakt hij de pen met de linkerhand. De plaat van TAERLINGH is ongeveer een ned. duim hooger en een halven duim breeder. Voor het overige

mist de copij de fijnheid van het origineel en is het gezigt eenigzins vertrokken, de neus te grof, de hand, die de pen houdt te sterk gerimpeld, het glasraam achter de figuur te diep geschraapt, enz.

S. V. VOLLENHOVEN.

Een prentwerk uit de 16e eeuw. Onlangs vond ik een boek in perkament gebonden dat 99 goed gegraveerde platen bevat (plaat 21 en 33 ontbreken). Het moet uit het laatst der 16e eeuw zijn. Elk plaatje heeft bovenaan den titel in het Latijn en onderaan twee latijnsche verzen, twee hollandsche verzen en zes fransche verzen op twee regels gedrukt. De fransche verzen van het eerste plaatje zijn deze:

Divine sagesse
Donne-moi adresse
Pour aller à vous.
Commence à refraindre
Ton coeur et à craindre
De Dieu le courroux.

Het laatste plaatje stelt voor Christus het kruis dragende; om hem heen tien schilders, voor hunne ezels zittende met het opschrift: Orbita probitatis ad Christi imitationem veridico Christiano subserviens. Wie kent den titel van dit boekje, den tijd van uitgave, den naam van den graveur der plaatjes.

L. M.
(*Intermédiaire*).

TAALKUNDE.

Op de straat (vlg. XIV. bl. 372; XV. bl. 75). Waarom de Amsterdammer zegt *op* de Leidsche-, Utrechtsche-, Weesper-, Reguliers- en St. Antoniesbreêstraat is, dunkt mij, gemakkelijk te verklaren: de drie eerste zijn straten op hoofdpoorten uitloopende en waren, vóór de latere uitleggingen, waarschijnlijk dijken of hooge wegen. Van de Joden- of St. Antoniesbreestraat is ten minsten zeker, dat het de St. Antoniesdijk was en zij liep ook op de St. Antonius poort op de Nieuwmarkt van buiten af aan, zoo als de Reguliers breestraat op de Regulierspoort; zoo ten minsten hebben velen met mij het altijd begrepen.

A. B. C.

Op de straat. De geachte redacteur vraagt alleen naar voorbeelden; eischte hij tevens verklaring, dan zou ik moeten zwijgen, want ik weet met het *op* of *in* ook geen raad.

Gij komt te Utrecht van »buiten Wittevrouwen" (ook in *Nav.* XV. bl. 83, besproken,) *in* de Wittevrouwenstraat en wilt naar het spoorstation. Uw naaste weg is niet *in* maar *op* de Voorstraat. De trein is vertrokken — gij komt te laat en gaat de stad doorwandelen. Gij staat stil voor de Luthersche kerk *in* de Hamburgerstraat, maar bezoekt een vriend *op* de Breestraat; komt gij door de Lijnmarkt, dan zijt gij er *in*, niet *op*. Maar de Lijnmarkt is ook eene straat, geen marktveld. 't Zal elders ook wel *schijnbaar* willekeurig zijn met dat *op*. of *in*. Onze waardige redacteur heeft gelijk: door gegevens van voorbeelden moet men den sleutel in handen krijgen.

V. O.

Krensen (vgl. XIV. bl. 341, 378; XV. bl. 18, 74.) In de door mij aangehaalde uitgave van VAN DER VEEN staat zeer duidelijk *Robbert Robbertsen*: dit tot narigt van den heer v. O.

G. P. ROOS.

Spelling. Nederlandsche plaatsnamen (vgl. XV. bl. 46 en 77). Den geachten redacteur zij berigt, dat in Zeeland geen *Smoutskerke* bekend is of ooit bekend was. Het is gewis *Sinoutskerke*. Dat deze naam met eene *d* zou moeten geschreven worden, zij zoo; maar zeker is het, dat het woord nooit anders dan met *t* geschreven wordt. De ietwat schertsende vraag van den redacteur moet dus beantwoord worden met verwijzing naar den »breeden rug" der »Afdeeling."

H. M. C. VAN OOSTERZEE.

Spelling. Nederlandsche plaatsnamen. Op de door den heer LEENDERTZ hier geleverde zeer belangrijke opmerkingen, veroorloven wij ons de vrijheid met een enkel woord terug te komen.

1°. *Smoutskerke* is ongetwijfeld eene schrijf- of drukfout voor *Sinoutskerke*, welke alzoo aanleiding heeft gegeven tot eene verkeerde plaatsing op de alfabetische lijst tusschen *Sluishil* [lees: *Sluiskil*] en *Stavenisse*.

2°. Wat betreft *Wolfaartsdijk*. Niet alleen in vroegeren tijd, maar zelfs nog heden ten dage, blijft er verschil bestaan in de schrijfwijze van deze plaatsbenaming. Hoezeer van gouvernementswege de spelling van *Wolphaartsdijk* in gebruik is gebracht, volgde wijlen de geleerde dr. AB UTRECHT DRESSELHUIS intusschen steeds de spelling van *Wolfaartsdijk*, en stond diè ook bijzonder voor, de verwisseling van *ph* in *f* van wei-

nig aanbelang rekenende, maar bepaaldelijk de handelwijze afkeurende van hen, die voortdurend *Wolphaarsdijk* of *Wolfaarsdijk*, met weglating van de *t*, schreven.

Wij stemmen toe, dat de oudste bekende spelling van dien naam is *Wolfgersdike*, welke aldus ten jare 1105 voorkomt in eene uitspraak van BURCHARD, bisschop van Utrecht, tusschen die van Sliedrecht en Houweninge, betreffende hunne kerken, en waarbij als leenman van den bisschop vermeld wordt zekere GISELBERTUS *de Wolfgersdike* (zie V. MIERIS, *Gr. Charterb.*, I. 78; KLUIT, *Hist. Crit. Com. Holl.*, II. 144; id. *Cod. dipl.*, n°. 21; MATTHAEUS, *de Nobilitate*, p. 557; *Kerkel. Oudh. van 't Bisdom van Utrecht*, III. 571, en V. D. BERGH, *Handl. der Middel-Nederl. geographie*, bl. 27, 225 en 245). Deze persoon was ontwijfelbaar niemand anders dan GYSELBERTUS *van Welle*, vrijheer *van Cats*, ridder, de eerste van dit geslacht, die in 1123 overleed (zie V. LEEUWEN, *Batavia Illustrata*, p. 897).

Is het eiland Wolfaartsdijk vermoedelijk bedijkt door eenen WOLFAERT, uit het aloude geslacht van VAN BORSSELE, — zeker is het, dat de ambachtsheerlijkheden in dit eiland reeds vroeg in het bezit waren van het rijke en adellijke geslacht van VAN CATS, onder welks afstammelingen die zelfs gedeeltelijk verbleven zijn tot aan de laatste helft der 18° eeuw.

Op grond hiervan, houden wij het daarvoor, dat de naam van *Wolfgersdike* verkeerdelijk is overgenomen voor *Wolfaersdike*, wijl er geene de minste reden bestaat om dien naam af te leiden van eenen WOLFGEER, maar veelmeer om hier te denken aan eenen WOLFAERT, welke naam bijzonder eigen was aan het geslacht van VAN BORSSELE.

Immers reeds MELIS STOKE (uitgaaf van HUYDECOPER, boek IV. vs. 521, dl. II, bl. 221) spreekt a°. 1288 van »*Wolfaertsdike*," en onder dien naam komt dit eiland vervolgens ook voor: in een charter van graaf FLORIS V, van 29 mei 1270, als *Wolfarsdike;* in een charter van 12 junij 1290, als *Wolfardsdic;* in een verdrag tusschen GUIDO, graaf van Vlaanderen, en JAN I, graaf van Holland, de dato 12 febr. 1298, als *Wolfaerdike;* in een charter van 28 maart 1298, als *Wulpharsdiic*, en in een testament van PIETER VAN LEYDEN, kanunik van St. Pieters te Utrecht, gedateerd den 10 nov. 1316, als *Wolfaertsdycke* (zie KLUIT, *Hist. Crit. Com. Holl.*, I. 357, II. 936, 983, 995 en 1028; id. *Hist. der Holl. Staatsreg.*, V. 270, en V. MIERIS, *Gr. Charterb.*, II. 176).

Hoezeer dan ook in de uitspraak de *t* niet gehoord wordt, vermeenen wij echter, dat die, om de afleiding van den naam WOLFAART, daaruit niet mag worden weggelaten. Wel gelooven wij, dat die naam oorspronkelijk was WOLFAARD, en dat, uit dien hoofde de *t* door *d* zoude moeten vervangen worden; doch hierdoor zoude men voorzeker in strijd geraken met het gebruik, hetwelk ons reeds aan de *t* gewend heeft.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Spelling. Nederlandsche plaatsnamen. Ik zeg onze geachte medewerkers dank voor de mij gegevene inlichtingen aangaande *Smoutskerke*, en den heer VAN DER BAAN in het bijzonder voor het medegedeelde aangaande *Wolfaartsdijk*. Dat het eiland door een der BORSSELENS zou bedijkt zijn, schijnt genoemde heer zelve voor niet meer dan eene gissing te houden. De voorbeelden van de spelling van den naam met *ar* of *ard* door hem aangewezen zijn oud, zij zijn evenwel alle van kort voor of na 1300, terwijl wij in 1105 *Wolfgersdike* geschreven vinden. Hoewel het dus *mogelijk* is dat het laatste door eene schrijffout uit *Wolfaersdike* is ontstaan, is dit daarom nog verre van zeker. Want 1°. een vorm als *Wolfaersdike*, waaruit niet alleen de *e*, maar ook de *d* weggevallen is, en waarin bovendien de *ae* voorkomt, behoort niet te huis in het begin der 12° eeuw; in dien tijd zouden wij eerder *Wolfhardesdic* verwachten. 2°. Kan in bijna tweehonderd jaren de naam wel verbasterd zijn. Daartoe kan aanleiding gegeven hebben, dat in de familie van BORSSELEN, misschien ook in andere zeeuwsche familiën, de naam WOLFAARD door velen gedragen werd, terwijl daarentegen de naam WOLFGER gedurig zeldzamer werd.

Kon men bewijzen dat de *terra Vulfras*, in eenen brief van 961 genoemd, Wolfersdijk is, dan zou daaruit over den oorsprong van den naam nog al licht opgaan. Doch dit schijnt vrij onzeker te wezen (V. D. BERGH, *Mnl. Geogr.*, bl. 27).

De heer VAN DER BAAN meent, dat, indien het eiland naar eenen WOLFAARD genoemd is, wij *Wolfaartsdijk* moeten schrijven, om niet in strijd te geraken met het gebruik. Mag ik hem doen opmerken dat de Letterk. Afdeeling der kon. akademie althans den naam met *d* had behooren te schrijven. Wat zij bij *Ellewoutsdijk*, niet onoverlegd maar om eene bepaalde reden gedaan had, mogt zij bij *Wolfaartsdijk* niet nalaten. En ik geloof dat zij gelijk heeft, wanneer zij in dergelijke namen de *t*, die er gewoonlijk in geschreven wordt, in *d* verandert. De *d* aan het einde eener lettergreep wordt meestal als *t* uitgesproken. Dit was reeds zoo in de 13° eeuw. Men schreef toen zoo als men sprak, en daarom werden in dien tijd en nog lang daarna

alle zoodanige woorden met *t* geschreven. Maar in het laatst der 16e eeuw kwam daarin verandering. Men begon toen over onze taal na te denken en de meeste woorden waarin de *d* de oorspronkelijke letter was, met *d*, of althans met *dt*, te schrijven. Later is de schrijfwijze met *d* algemeen geworden. Wel is in enkele woorden de *t* behouden gebleven; maar al die woorden, waarin, wanneer er eene lettergreep aan toegevoegd wordt, de *d* wordt gehoord, schrijft men ook met *d*. Omdat men b. v. zegt *goede paarden*, schrijft men *goed*, *paard*, niet *goet*, *paart*. Dezelfde regel geldt voor plaatsnamen. Men zegt b. v. »onder de Borselens vindt men verscheidene Wolfaarden": men moet dus ook, ingevalle het dorp naar eenen WOLFAARD genoemd is, schrijven *Wolfaardsdijk*.

P L. Wz.

Daarstellen (vgl. XIV. bl. 245, 274, 308; XV. bl. 27). Met belangstelling las ik den strijd van G. A. F. tegen het woord *daarstellen*.

Waarlijk geen schelm moet meer gehaat worden volgens die oorlogsverklaring, dan dat woord. Trouwens, de vogelvrijverklaring daarvan is scherper dan die van menigen doodschuldige, — want die het 't aanzijn laat behouden, begaat, in dit opzigt, zonde. Waarom? omdat 't geen Hollandsch is en omdat het in zoo veel onderscheiden gevallen gebruikt wordt, en dat nog wel door geleerden en ongeleerden.

Is 't geen Hollandsch? een vreemd (barbaar of barbarisme) is 't vast niet: het heeft geheel het hollandsch voorkomen. VAN MOOCK heeft 't in zijn *Dictionnaire* en zegt er van, dat het *naar* 't hoogduitsch gevormd is.

De woorden, waaruit het is zamengesteld, zijn zuiver Nederduitsch, *daar* en *stellen*. *Daar* meest gebruikt in bijwoordelijke beteekenis tegenover *hier*, heeft ook eene meer algemeene beteekenis, in uitdrukkingen b. v. als: »Ik meende, dat mijn vriend A. naar Amerika was, en ziet, *daar* staat hij zoo op eenmaal voor mij." Met *stellen* vereenigd moge het nu eene meerdere of mindere bepaaldheid aanduiden, het geeft toch altijd in de gedachte of in wezenlijkheid eene plaats te kennen, en het geheel duidt aan op heel geschikte wijze, voor velerlei dingen en zaken het in aanwezen brengen, het vestigen of stellen van die zaken, wat 't dan ook zij, daar of waartoe het behoort. Wien nu de uitdrukking of 't woord *daarstellen* hinderen moge, die gebruike vrij een ander woord.

In de regel stelt men anders toch, dat *dat* woord het beste is, 't welk het duidelijkst, het verstaanbaarst en op de meest gebruikelijke en gewone wijze de meening uitdrukt: en waarom zou mij dan hinderen, dat ik lees: men heeft wetten daargesteld, en nog een heelen boel andere dingen. Laat ze maar daarstellen, als 't maar goede dingen zijn. Vóór ik mij op daarstellen boos maak, moeten de geleerden, de taalrigters, het grondwoord *stellen* van zijne magtig vele beteekenissen wat ontdoen.

Ik haat 't niet om zijn velerlei gebruik.

Ik had eens een arbeider, dien ik tot allerlei kon gebruiken; hij was zoo'n *factotum*, een doeal, maar juist daarom stelde ik hem op zeer hoogen prijs; jammer, dat ik hem eindelijk kwijt raakte. Waarom dan ons geërgerd, dat een woord zoo veel dienst kan bewijzen, en waar 't dat doet, het zoo regt te pas doet!

Ik protesteer tegen het verjagen van dien trouwen knecht. Ik beschouw hem niet als een barbaar, zelfs niet als een Germaan.

Maar verondersteld hij was een halve bastaard van germaansch ras, of op germaansch voetspoor gevormd, waarom zouden wij niet zoo vrij zijn als Duitscher of Franschman? De laatste vooral is niet zoo benaauwd om een overlooper aan te nemen; hij doet er meê als met een soldaat, die van den vijand overkomt; hij steekt hem in franschen uniform en weg er meê naar de legerbenden.

Laat ons hier de les van SALOMO betrachten: *Wees niet al te regtvaardig*, van nl. iets voor ons zelven voor zonde te houden, dat wij anderen gaarne toestaan.

Ten slotte moeten wij zeggen, dat G. A. F. vreemd handelt. Hij spreekt het doodvonnis uit over een twijfelaar van afkomst en vult eigen leger aan met vreemd volk. Hij schrijft: »geen taalkundige van *professie* zijnde en op dat oogenblik geen taalkundige *autoriteit* voor den geest hebbende" enz. — en aan 't einde van zijn opstel spreekt hij van »*aan*kiezen" — van »een geschikt *terrein* voor zulk een veldtogt," enz. — en dat: »de *rest* zal volgen."

Is dat taalzuivering voorstaan, dan onderrigte men EN LEERE MIJ.

Lares en Penates (vgl. XIV. bl. 246, 308). Door H. R. wordt gevraagd, waarin het kenmerkend onderscheid bestaat. Door —E— wordt daarop een antwoord gegeven; het schijnt mij toe dat dit niet juist is, en daarom veroorloof ik mij mijne zienswijze mede te deelen. *Lares* waren de tweelingzonen van de nimf LARA of LARUNDA, en werden geacht de goden te zijn, welke Rome, hare wijken en kruiswegen beschermden en bewaakten. Zie OVIDIUS, *Fast.*, lib. II. 615.

»Fitque gravis, geminosque parit, qui compita servant,
»Et vigilant nostra semper in Urbe, Lares."

Het is niet onwaarschijnlijk dat het grieksche woord *λαύρα wijk* van Lares afstamt. Dat de *Lares* voor goden bij de Romeinen werden gehouden, en wat hun geofferd werd, vinden wij bij HORATIUS, lib. III. od. 23 en Sat III. 3, 164.

Van de *Penates* zegt CICERO, *de Nat. Deor.*, II. 27. »Vis autem ejus (VESTAE) ad »aras et focos pertinet, itaque in ea dea, »qua est rerum custos intimarum, omnis »et precatio et sacrificatio extrema est. Nec »longe absunt ab hac VI dii Penates, sive »a penu ducto nomine (est enim omne, quo »vescuntur homines, penus) sive ab eo, »quod penitus insident; ex quo etiam *pe*»*netrales* a poetis vocantur."

De *Penates* komen dus, zoo als het mij voorkomt, overeen met de *Θεοὶ γενέθλιοι, πατρῷοι* of *ἐφέστιοι* der Grieken, en ik zou dus het onderscheid naar hetwelk hier gevraagd wordt niet beter weten op te geven dan door *Lares de wijkgoden* en *Penates* de *huis- en haardgoden* te noemen.

De Lemmer.

C. L. VAN BEIJMA THOE KINGMA.

Friesch Woordenboek. Weet ook iemand mij een friesch woordenboek op te geven? Het woordenboek op de gedichten van GIJSBERT JAPIX is in mijn bezit.

T. H.

[Bedoelt de vrager de oude friesche taal, dan is het woordenboek van RICHTHOFEN het beste. Van het nieuwere Friesch kennen wij geen volledig woordenboek.]

Riggelmeester. In den *Tegenw. staat der Nederl.*, dl. VIII. bl. 459 wordt van de stede Abbekerk gezegd: »De Vroedschappen worden gekozen, uit de rijkste Burgers, door zes daaruit gemagtigde *Rijkdommen* of *Riggelmeesters*, die lysten van elks Bezittingen en Regt hebben, om de Burgers, onder eede af te vragen, hoe zij gegoed zijn. De Riggelmeesters kiezen jaarlijks, negen Schepenen" enz. Welke is de oorsprong van het woord *Riggelmeester* en waarom heetten de genoemde personen zoo?

T. G.

Woorden in Zeeuwschvlaanderen in gebruik. In het *Bibliographisch Album* van den heer H. FRYLINK (n°. 3 van 1865) vind ik van ZEd. *Het woordenboek op de Gedichten van G. Az. Bredero, door A. C. Oudemans Sr. nagelezen.*

Een paar opmerkingen houde men mij, in afwachting mijner woordenlijst, ten goede:

Bruijsen. Zvl. bruussen, voor schuimbekken, z. n. broesem.

Doudeijnen. Nog in Zvl. in gebruik, voor een kind wiegen, met het liedje:

Dou Dou Deene kwam van Brugge,
Mee' 't de pappot op z'n rugge,
Mee te wiegband in z'n and,
Zoo kwam Dou Dou Deene in 't land!"

Graan. Zvl. granig = korrelig, ook garstig, van spek.

Gruysich. Zvl. gruselig.

Kostverloren. Te Aardenburg heeft men »'t verloren kostje", eene fraaie boompartij op den ouden Zuidwal.

Kuyn in Zvl. kuun (chique)

Lepelzucht in Zvl. honger. »i is van de lepelzucht (van honger) gestorven."

Ontdragen, zuiver vlaamsch = stelen.

Ontraden. Zvl. ontrajen = afraden.

Verschieten, zuiver vlaamsch = schrikken, verschrikken.

Alle zijn nog in gebruik.

G. P. ROOS.

[*Bruwsen* = schuimen, *bruws* = schuim, en *gruwsig* = vuil zijn in Friesland, *verschieten* = schrikken in Noordholland nog in gebruik. *Doudijnen*, is, geloof ik, ook nog niet verouderd; ik meen het wel eens gehoord te hebben, hoewel ik mij niet herinner waar. Men vindt het ook bij schrijvers uit deze eeuw nog wel, o. a. bij BILDERDIJK.]

Helleveeg. Toen ik blz. 201 van den vorigen jaargang las van de sneeker jonge dochter HILLA FEIJCKEN, die den bisschop van Munster wilde vermoorden, kwam mij in de gedachte of ook uit haar naam 't woord *helleveeg* zou ontstaan zijn. Of is daarvan eene andere afleiding bekend?

CHR.

Afleiding van namen te Amsterdam. Ongetwijfeld hebben velen met mij met groot genoegen van den heer TER GOUW, die reeds zooveel gedaan heeft om de oude historie van Amsterdam op te helderen en populair te maken, vernomen, dat hij voornemens is binnen kort zijn verdienstelijk werkje over de namen der straten en grachten door een tweede aan te vullen. Mogelijk is er dan meteen wel gelegenheid om het eerste op een paar punten eenige revisie te doen ondergaan. Er komen toch daarin enkele zaken voor, die mij toeschijnen nog wel voor discussie vatbaar te zijn en de heer TER GOUW zal het wel niet kwalijk nemen, als de medewerkers aan dit tijdschrift, door hun gevoelen over een of ander duister punt te bepleiten, hem in de gelegenheid stellen om in het ter perse gaande werk dit of dat op te nemen wat anders zijn aandacht zou zijn ontsnapt of

hem in deze of gene duisternis een lichtstraal doen opmerken. Zelve kan ik dat wel niet doen, maar wat ik wensch is eene discussie uit te lokken, en wel vooreerst over den naam der stad zelve.

Niemand zal de kwestie hierover, zoo ik hoop, als te nietig beschouwen om tot eene gedachtewisseling aanleiding te geven: 't is mij niet te doen om »den oorlog om twee letters" te vernieuwen, maar ik wenschte dat de thans bestaande wapenschorsing in een definitief vredesverdrag veranderd en in dezen tijd, nu wij op een onpartijdig standpunt staan, de kwestie beslist werd.

Ik heb mij de zaak altijd dus voorgesteld: de oude naam is Amestelredamme, hetwelk (heb ik 't mis of niet?) niet anders moet uitgesproken worden dan *Aamstelerdam* en dit *Aamsteler* is de genitivus van 't woord *Aamstel,* dat men in de middeneeuwen *Aemstel*, *Amestel* of *Amestelle* schreef. Uit *Aamstelerdam* is door versnelde uitspraak eerst de eerste *e* uitgeworpen, toen de *l* (en hoe of waarom de lange *aa*klank in de eerste lettergreep in een korte veranderd is weet ik *niet*). Ik heb op blz. 346 en 370 van den vorigen jaargang gezien, dat dit gevoelen ten minsten nog niet verouderd is en althans gedeeld werd door de heeren J. V. LENNEP en P. LEENDERTZ WZ., dat zijn nog al autoriteiten, maar hoe denkt de heer TER GOUW er over? Als hij niet van opinie veranderd is dan is hij het *niet* met hen eens. AURELIUS keurt wel de spelling met *r* niet af, maar op een geheel anderen grond dan de boven aangestipte; hij zegt dat de rivier ook Amster werd genoemd en dat dáárom Amsterdam even goed is als Amste*l*dam; hij wil dus geen genitivus in het woord zien en vindt de spelling met eene *l* volstrekt niet vicieus.

De gevolgtrekking, die hieruit te maken is, ligt voor de hand. Er moge een tijd geweest zijn, dat men Amste*r* schreef — dit is slechts verbastering, de oude echte naam is Amste*l*; wordt dus 't gevoelen van den heer TER GOUW algemeen aangenomen, dan zal men, zoodra men weêr in 't hoofd krijgt de spelling te verbeteren, weer Amste*l*dam gaan schrijven; ware het dus niet beter, dat thans door alle autoriteiten op dit gebied eenstemmig werd erkend dat oudtijds de genitivus in 't woord is geweest? Of is er nog iets dat tegen dit gevoelen pleit? Het eenige argument daartegen zou kunnen zijn, dat men in de brieven van FLORIS V van 1275 en 91 Amestel*l*edamme gespeld vindt, doch daarentegen moet, als wij V. MIERIS mogen vertrouwen, in de brieven van 1282 en 85 Amestel*r*edamme staan (COMMELIN, bl. 44, WAGENAAR I. 85, V. SPAAN, 50, TER GOUW, *Gijsbr. v. Amstel*, 154 en 155) zoodat het wat sterk is uitgedrukt als AURELIUS (*Amst.*, blz. 16) zegt, dat de *r* eerst in de 14ᵉ eeuw naast de *l* komt, en wij integendeel mogen aannemen, daar de spelling Amstel*l*edamme later niet meer voorkomt, dat men in de 13ᵉ eeuw zoowel als in de 14ᵉ de plaats Aamste*ler*dam noemde, al schreven de klerken van graaf FLORIS ook Amstel*l*edamme.

Nu nog iets over de rivier of het landschap Amstel zelve. Ik vernam uit *Gijsbr. van Aemst. of de opkomst van Amsterdam* blz. 133 dat *Ame water* beteekent en ik neem dat gaarne aan, maar wat beduidt de uitgang *stel*? *Stelle* beteekent plaats zegt de heer TER GOUW op beslissenden toon; is dit zoo? ik bedoel, is dit zoo in 't Hollandsch van de 13ᵉ eeuw? Als ik KILIAAN in voce goed begrijp, dan zou *stelle* des noods plaats kunnen beteekenen in den zin van ligplaats van een gebouw, stelling (*position*) maar nimmer plaats in den zin van landstreek, oord (*lieu*). Verdient niet de gissing, dat *stel* hier beduidt steel, tak van een rivier, een gissing, zoo ik meen, door H. FRIJLINK geopperd, de voorkeur? Ik spreek vragenderwijs, want 't is hier glibberig terrein voor mij, daar ik in de oude taalkennis niet genoegzaam ervaren ben. Maar mogelijk voelt onze geachte bestuurder wel lust om zijn gevoelen over deze kwestie meê te deelen.

Thans wensch ik over te gaan om het werk van den heer TER GOUW over de naamsafleidingen verder te doorloopen: een arbeid die spoedig verrigt zal zijn, want de aanmerkingen, die er op te maken zijn, zijn al heel luttel in getal.

Het eerst stuit ik op de Vinkestraat. De Rietvink, het veld waarop in deze gemeente het eerst de »zuivere leer" openbaar verkondigd werd, is zeker een merkwaardig punt, wel waardig dat men de plaats waar het lag wete aan te wijzen, maar die plek kan niet de tegenwoordige Vinkestraat zijn, om de eenvoudige reden dat deze binnensdijks ligt, terwijl de Rietvink buitensdijks lag. Men zal dus eerder omtrent het tegenwoordig Bikkerseiland moeten zoeken. 't Mag schier als hoogstwaarschijnlijk worden aangenomen, dat het hoekhuis van de Vinkestraat en de korte Prinsengracht, aan welks uithangbord of gevelsteen volgens V. ZESEN (blz. 223) de Vinkestraat haar naam te danken heeft, dat schild, waarop een Rietvink prijkte, voerde als eene gedachtenis aan het bovenvermelde stuk lands en het daar voorgevallen feit.

Is het wel waar, wat de heer TER GOUW naar de getuigenis van DAPPER (door ANTONIDES in de bekende versregels uitgedrukt) aanneemt, dat de gevangenen om 't geloof of om de vrijheid werkelijk in de Haringpakkerstoren zonder vorm van proces in

't geheim werden vermoord? WAGENAAR schijnt er niet veel geloof aan te hechten, en zoolang ik er geen beter bewijs voor heb dan 't losse zeggen van DAPPER, door COMMELIN nagepraat, neem ik de vrijheid het ook niet te gelooven, dat Amsterdam ooit door zulk eene handelwijze is onteerd. En waartoe ook? JOOST BUIJK en HENDRIK DIRKSZ. in de lange »Deventer koek" *schaamden* zich voor het ketterslagten niet.

Dat echter de H. Kruistoren in den inquisitietijd tot een gevangenis gediend heeft en menigeen hier gepijnigd is en misschien, zoo als v. ZESEN (103) voorzigtiger schrijft, hier ook wel teregtstellingen hebben plaats gehad, is niet onmogelijk, hoewel ik het laatste altijd nog onwaarschijnlijk acht; maar dat »bij stilte in den vloed smooren" houd ik voor een overlevering zonder grond, en als ik op de Martelaarsgracht de schuit op Zaandam zie liggen, die nog heden ten dage de Martelaar heet, dan ben ik prozaisch genoeg om te gelooven, dat die schuit den naam aan de gracht gegeven heeft en zelve haar naam te danken heeft aan het onophoudelijk heen en weder varen tusschen de twee koopsteden, die van oudsher zoo drukke handelsgemeenschap onderhielden. Ook de algemeen aangenomen naamsreden van de Barndesteeg komt mij apocrief voor, daar deze steeg reeds lang vóór de geloofsvervolging bestond.

De naamsoorsprong, dien de heer TER GOUW geeft voor 't Rusland, t. w. Urselland, bevalt mij beter dan de vroeger opgeworpen gissing van Ursels-end, maar daar het eenvoudige het kenmerk is van het ware, waag ik het een andere gissing te berde te brengen, t. w. of hier wel eenige verbastering heeft plaats gehad en of het Rusland niet dood eenvoudig is het *Ruschland*. Russchen zijn een soort van biezen, aan de overzij der Zuiderzee wel bekend; 't is dunkt mij zeer waarschijnlijk, dat deze rietsoort in den omtrek van het Nesmoeras wel zal zijn voortgekomen en dan hebben wij in het *Ruschland* een pendant van het *Liesdel*.

De namen van de Heeren-, Keizers- en Prinsengracht hebben altijd voor mij nog iets duisters; de uitlegging, die AURELIUS er van geeft, is heel mooi, maar waar blijven wij dan met de Koningsgracht, zoo als men in 't begin der 17de eeuw het Singel verdoopte, of moeten wij bij geval aan koningin ELISABETH denken, de beschermster der republiek, toen het Singel binnen de stad getrokken werd?! Ik kan niet zeggen dat mij die gissing erg toelacht, maar wij zouden iets dergelijks moeten bedenken, als wij de uitlegging omtrent de andere grachten als ernstig gemeend wilden beschouwen.

De Montelbaanstoren (al werd hij naar de zijde van de limiten van Gelre gebouwd, daarom was hij nog geen grensvesting) heeft al aanleiding tot vele gissingen gegeven. 't Komt dus op één meer of minder niet aan: de oude naam schijnt Monkelbaanstoren. Zou men niet mogen veronderstellen dat een monkelbaan reeds bestond toen de toren daar gebouwd werd? Maar wat is een *monkelbaan?* wat is *monkelen?* bestaat er een werkwoord van dien naam? wie helpt mij? Ik heb een kus wel eens een »*mokkeltje*" hooren noemen; is *monkelen* ook vrijen, liefkozen? Wanneer er in de oude tijd eens een laan was geweest, waarmede men, den St. Antonisdijk omtrent de plaats waar thans de sluis is verlatende, IJwaarts kon wandelen en aan den hoek van de Waal uitkomen, zou dan zoo'n laan, vooral in den maneschijn, niet bijzonder geschikt zijn geweest voor minnende paartjes die een luchtje wilden scheppen en .... een apartje hebben?

Toen de Schippersbeurs niet meer gebruikt werd voor het doel waarvoor ze was aangelegd, waren de amsterdamsche jongens spoedig bij de hand om het terrein in te nemen als een geschikte speelplaats. En zoo maakten die »platjes" (Amsterdamsch voor *guiten*) hun beurs er van. Zoo heeft mijn vader mij verteld. Maar 't is ook mogelijk, dat de naamsreden, dien de heer TER GOUW van de platjesbeurs geeft, juister is; doch ze komt mij meer gezocht voor.

De Stilsteeg, zegt de heer TER GOUW, is al van de 15de eeuw af tot heden een bij uitstek woelige geweest. 't Is mogelijk; maar ik kan 't moeielijk gelooven, omdat ik niet begrijp waarom. Vóór de vergrooting toch leidde deze steeg niet naar een poort, maar alleen naar den Gasthuismolen en naar de wallen, zoodat, dunkt mij, de steeg haar naam wel degelijk verdiende en de naamsreden niet ver te zoeken is.

Over 't Papeneiland en de Jordaan heb ik reeds vroeger in dit tijdschrift mijne meening gezegd. Ook de Vinkebuurt is daarin uitvoerig genoeg behandeld.

In de verbastering van *Oudekerksteeg* in *Oudekennissteeg* zie ik minder een gevolg van 't eigenaardig dialect (dat dan toch aan de westzij van den Voorburgwal in de namen der Wijde en Enge kerkstegen zich evenzeer zou hebben doen hooren als aan de oostzij dier gracht in de Oudekerksteeg) dan wel aan eene volks-aardigheid, een »amsterdamsche ui." Ook FOCKENS' *Rockuijt* voor *Rokin* (zeker nooit in ernst gezegd) houd ik voor een ui — maar dit is dan een Groninger.

CHR.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht van Heemskerck (vgl. XIV. bl. 378; XV. bl. 29).

JAN HENDRIK graaf van Heemskerk
tr. ANNA PETRONELLA VAN SCHUIJLENBURCH,
heeft 7 kinderen in leven.

COENRAAD tr. 1738 A. M. ALBINUS.	WILLEM tr. A. A. BACKER later C. J SCHUIJLENBURCH.	CORNELIS ongehuwd overl.

JEAN HENRI. tr. GEERTRUID CORNELIA TESTARD.	SUZANNA CATHARINA tr. mr. MEINARD VAN VISVLIET.	ANNA PETRONELLA ANTOINETTE.

COENRAAD ongeh. overl.	ANNA PETRONELLA tr. 1799, D. J. DE SUPERVILLE, kinderloos.	MEINARD kinderloos.	DANA MAGDALENA tr. jhr. mr. FRANS CLEMENT DE JONGE.

CORNELIA DIGNA. tr. mr. W. H. LANTSHEER, later jhr. mr. J. G. SCHORER van St. Philipsland.	MEINARD PIETER tr. FLORA DE CHASTILLON.	MAGDALENA tr. jhr. W. H. V. PANHUIJS.	ANNA PETRONELLA tr. GERARD JACOB SPRENGER.	ANNA tr. GEORGE VAN DER MEIDEN van Opmeer.

Deze kinderen van jhr. mr. FRANS CLEMENT DE JONGE en DANA MAGDALENA VAN VISVLIET zijn nog alle in leven met talrijke kinderen en kleinkinderen. Wanneer T......n dit mogt verlangen, wil ik hem ook gaarne daarvan opgave doen. Mogt hij verdere inlichtingen verlangen over de familie van HEEMSKERCK, dan ben ik bereid hem die te verschaffen uit eene uitstekend fraaie, met al de familiewapens voorziene genealogie dier familie, welke in mijn bezit is. Deze genealogie is echter sedert het begin dezer eeuw niet meer bijgehouden. Hij vrage mijn adres aan de redactie van dit maandschrift.

[Het hier vermelde is voor een gedeelte in strijd met het door C. P. op bl. 29 medegedeelde.]

Geslacht van Heemskerck. SCHELTEMA zegt [*Staatk. Nederl.*, dl. I. bl. 437] van den ambassadeur COENRAAD VAN HEEMSKERCK: »Bij den keizer LEOPOLD, was hij »bijzonder in achting; deze verhief hem »en zijn nageslacht, tot den rijksgraven»stand, en vermeerderde zijn wapen met »aanzienlijke teekenen van eer, volgens di»ploma van 12 dec. 1697; de nederigheid »van hem en zijne nakomelingen deed hun »*geen gebruik maken van dien tijtel.* Hij was »gehuwd aan CORNELIA PAUW, vrouwe van »Achttienhoven en Bosch, en liet bij zijn »overlijden op 23 julij 1702, eenen zoon en »eene dochter na.”

M•.

Het Geslacht van der Lisse. (vlg. XIV. bl. 313 en XV. bl. 57). Van dit geslacht zijn mij sedert de vorige opgaaf nog de twee volgende voorgekomen:

CORNELIS JACOBSE VAN DER LISSE ontving commissie als dijkgraaf van Quael-ambacht bij Zieriksee, a°. 1604 (*Register op het 4de copulaat*, fo. 59, ms.

FRANCISCUS VAN DER LISSE, een Dortenaar, en bacelier in de h. godgeleerdheid. Aan hem werd de dienst bij de R. Katholijken in Zuidbeveland opgedragen, a°. 1665, doch hij moest 1671 wegens onpasselijkheid verhuizen (H. VAN RIJN, *Oudh. en Gestichten v. Zeel.*, II. bl. 117).

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht Hattinga. (vgl. AR; XI. bl. 296; XIII. bl. 235; XIV. bl. 228, 262). Het door mij hier en elders over dit geslacht geleverde kan vermeerderd worden met hetgeen ik vond in het poorterboek der stad Goes: 25 mei 1748 eed als poorter dezer stede gedaan, doctor WILLEM TIBERIUS HATTINGA geboren te *Leeuwarden*.

F. CALAND.

Van Pallandt en von Palant (vgl. XV. bl. 93) zijn één; ergo zijn de duitsche VON PALANT en de nederlandsche VAN PALLANDT ééne en dezelfde familie. Raadpleeg BÄRSCH, *Eiflia illustrata;* VON STEINEN, *Westphäl. Gesch.;* SCHOTEL, *geslachtlijst van* PALLANDT; TE WATER, *Verbond der Edelen.* Men kan bijna geen geslachtboek opnoemen, waarin van dit beroemde huis geen melding wordt gemaakt.

M•.

GESCHIEDENIS.

Wederdoopers te Amsterdam (vgl. XIV. bl. 301). Na de lezing van dit hoogst merkwaardige stuk ben ik tot de conclusie gekomen (is zij onjuist, dan zal 't mij aangenaam zijn beter ingelicht te worden), dat de regering van Amsterdam waarlijk niet ten onregte door den graaf VAN HOOGSTRATEN en de commissie uit den hove van Holland beschuldigd werd, te slap te zijn geweest in 't tegengaan der Wederdoopers. Immers blijkt uit deze belangrijke confessie (van welker inhoud 't hof van Holland den amsterdamschen magistraat toch niet onkundig zal hebben gelaten), dat JAN PAUW, hoogstwaarschijnlijk wel de blokkemaker van dien naam, die in maart 1535 werd teregtgesteld (WAGENAAR, I. 241), reeds in 1533 of uiterlijk januarij 1534 in hechtenis was geweest. Die man is dus, niettegenstaande al de bezwaren die uit deze confessie tegen hem bleken te bestaan, weder losgelaten. (De preventieve gevangenis toch — die menschonteerende, afschuwelijke schandvlek onzer zich menschlievend noemende 19de eeuw — was toen nog niet in zwang.) En de waardin uit den Lederen Emmer bij de St. Jacobskapel (VOLKERTJE schijnt haar naam te zijn geweest), bij wie JAC. VAN KAMPEN voor de broeders te bevragen was (volgens de medegedeelde confessie), zij was gevlugt en eerst in 't voorjaar van 1535 werd zij ingedaagd, waaruit men veilig mag opmaken, dat niet veel vroeger bevel van inhechtenisneming tegen haar uitgevaardigd was. En 't merkwaardigste van alles is nog, dat in deze confessie zeer duidelijk worden aangewezen de beide huizen in de Pijlsteeg (WAGENAAR t. a. pl.) »van PIETER GAAL en een bakker daarnaast" (WAGENAAR, I. 242), van »een Backer.... ende daernaest tot des Backers wijfs suster" (*Nav.* XIV. 301), waar de Wederdoopers in den nacht van 10 op 11 mei zich verzamelden tot den beruchten aanslag, die bijna Amsterdam in het lot van Munster had doen deelen. Waarlijk nu dit bekend is, is het bijna ongeloofelijk hoe men zóó nalatig kon zijn en zóó zorgeloos, dat in huizen die, reeds anderhalf jaar bijna, als verzamelplaatsen der Wederdoopers bekend waren, deze nog hun zamenzwering konden tot stand brengen, en is het bijna onmogelijk, de regering van Amsterdam vrij te pleiten van de beschuldiging, dat zij den aanslag had kunnen voorkomen, indien zij haren pligt had gedaan.

CHR.

Een Amsterdammer en Frederik de groote (vgl. XIV. bl. 200). L—F—T. stelle zich gerust. »Bij een der oudste keuren hadden de poorters van Amsterdam het voorregt verkregen, dat het geregt zig hunne zaaken aantrekt wanneer zij 't eeniger tijde, buitenslands verongelijkt zijn" (WAGENAAR III. 147). En de amsterdamsche regering was in dien tijd nog te wakker en had nog te lange armen, dan dat een duitsch vorst aan een poorter van Amsterdam dergelijke geweldddadigheden zou hebben durven te plegen.

't Was ook niet FREDERIK DE GROOTE, maar zijn vader FREDERIK WILLEM, wiens voorliefde voor »*grosse kerls*" als soldaten zoo bekend geworden is. En deze was *wel* de man om ter liefde van zijn liefhebberij een geleerde uit zijn land te laten vertrekken maar *niet* de man om zulk een afschuwelijke schanddaad te plegen voor wat ook.

CHR.

Stadsgekken (vgl. XIII. bl. 174, XIV. bl. 356; XV. bl. 5, 65). De stad Goes schijnt omtrent 1548 in een zekeren HANNES PUYSSEN zijn stads-potsemaker gehad te hebben. Zie R. A. S. PICCARDT, *Bijzonderheden uit de geschiedenis der stad Goes.* Goes, F. KLEEUWENS & ZOON 1865, bl. 183.

L. D. R.

Stadsgekken. Dat ook bij gelegenheid van schiet- en rethorijkspelen, »de gene die de personnagien van zot speelden," gekleed, en o. a. met »zilvere zottinnen" beschonken werden, blijkt uit de *Beschr. van Lier, door* CHR. VAN LOM, bl. 143, 162, 163, 241, 242, 252. Zie ook WILLEMS, *Belg. Mus.*, dl. I. bl. 139, 422; IV. bl. 415; KOPS, *Schets eener gesch. der Rederijkers* in de Werk. v. d. maatsch. d. N. L., te Leiden, 2de dl., bl. 216 en volg.

M°.

Nederlandsche Vestingen (vgl. XV. bl. 5 en 66). De aanwijzing, die ik deed van de koninklijke besluiten, waarin de sterke plaatsen worden vermeld, die wij bezitten, verdient de voorkeur boven de opgave, welke A. C. DE G. mededeelt, naar aanleiding van WITKAMPS *Handboekje der Aardrijkskunde.*

In die opgave toch, worden even zoo min als in het *Handboekje* [1]) alle onze sterkten vermeld, terwijl, wat vreemd voorkomt, van

[1]) Ik heb voor mij liggen den derden veel vermeerderden druk van 1859.

de vesting *Gorinchem* geheel en al wordt gezwegen.

Hoe nu wijders A. C. DE G., terwijl hij uit en met WITKAMP slechts de voornaamste forten opgeeft, kan zeggen, dat wij er daarvan slechts 17 bezitten is mij niet duidelijk.

Haarlem. DIXI.

De Delfsche poort te Rotterdam (vgl. XIV. bl. 323, 359). Op het aldaar reeds gegeven antwoord, moet ik echter doen volgen, dat de vrager, de heer v. W. te Rotterdam, een uitvoerig berigt over de vermaarde HATTINGAAS, in het *Aanhangsel* op mijn werk *Levens en werken der Holl. en Vlaamsche schilders* enz. vinden kan, uit oorspronkelijke bescheiden opgemaakt, waarin de bestaande dwalingen aangaande de doopnamen dier broeders zijn te regt gebragt. Verder in genoemd werk zelve het art. P. DE SWART, waar men dezen uit zijne aldaar vermelde werken meer van nabij zal leeren kennen. Dat van eenen P. SWART geene der gevraagde bijzonderheden bekend zijn, is zeker. Maar dit is de schuld van H. J. R. VAN HARDERWIJK, die hem in zijn *Biographisch Woordenboek der Nederlanden* P. SWART noemt, gelijk mede blijkt uit zijne mededeeling in den *Navorscher*, X. bl. 188.

C. KRAMM.

Zotten (vgl. XIII. bl. 298, 353; XIV. bl. 193, 229). Zie over paap THEUN, den zot van KAREL V, hiervoren genoemd, ook DE REIFFENBERG, *Souvenirs d'un pélerinage en l'honneur de Schiller, Appendice: Charles-quint considéré comme renommée populaire*, op p. 464, waar die schrijver mededeelt:

»Les fous de cour étaient alors à la mode »et continuèrent à l'être longtemps après. »Floegel [1]) en donne à Charles-Quint plu»sieurs: Pedro de San Erbas, Zapata et »Pape Thuin, qui devait appartenir à une »famille de bouffons, puisque Brusthem »assure qu'en 1487, le 17 mars, mourut à »Louvain le seigneur Antoine, dit Paep »Thoen, dont les bons mots passaient pour »miraculeux: *Cujus joci mirandi* fuerunt [2]). »Celui-ci était une illustration toute belge, »un plaisant du crû, un farceur national. »Il avait été marguillier à Louvain, et il »était monté de là aux brillantes fonctions »de fou gradué. J'ai rapporté ailleurs [3]) »un trait de lui qu'on a attribué à Gonel, »à Uyle-Spiegel et à Roquelaure [4]), tant »la propriété de la gloire est chose incer»taine, tant il y a d'usurpations même en »fait de bêtise!"

Bij de »blyde inkoomste" van vrouwe MARIA VAN BOURGONDIEN binnen Lier, op den 15 oct. 1477, werden »haer Sotten of Hof-Narren," door den magistraat dier stad, met »15 grooten" beschonken. Zie VAN LOM, *Beschr. van Lier*, bl. 279. Over KOEN VAN DER ROSEN, den koenen hofnar van haar gemaal MAXIMILIAAN, spreekt SNELLAERT, in *Belg. mus.*, dl. I. bl. 231 en volg., met verwijzing naar FLÖGEL e. a. Men ziet aldaar ook zijn portret.

L'ANGÉLI, de hofnar van LODEWIJK XIV, had den prins VAN CONDÉ toebehoord. De graaf VAN GRAMMONT zeide: »que de tour »les foux qui avaient suivi monsieur le »Prince, il n'y avait que L'ANGÉLI qui eût »fait fortune." Zie *Le siecle de Louis* XIV, Londr. 1788, t. III. p. 36. en vert. door LE CLERCQ, dl. II. bl. 33.

M°.

Labienus. Is LABIENUS, over wien in het bekende werkje van ROGEARD gehandeld wordt, inderdaad een historisch persoon, en zoo ja, wat meldt de geschiedenis van hem?

F. F.

---

[1]) „*Gesch. d. Hofnarren*, Liegn u. Lpz. 1789. Il y a un aperçu sur Floegel et son histoire de la littérature comique dans *Anekdoten von Gelehrten und Curiositäten der Litterat.* Stuttg., F. H. Köhler, 1836." Noot 2 bij DE R.

[2]) „Appendices à la *Chron.* de PH. MOUSKES, I, 581; II, 814. *Le nouv. Bouffon de la cour*, Par., 1709, in-12, 36—37; *Archiv. pour servir à l'hist. civil. et littér. des Pays-Bas*, IV, 101—2; *Hist. des fous en titre d'office*, à la suite du *Lundi*, 270—71, etc." Noot 3 bij id.

[3]) In de *Lettres sur la vie intér. de l'emp. Charles-Quint*, van WILLEM VAN MALE?," voorafgegaan — leest men in *Onze Tijd*, dl. V (1850) — van eene inleiding, waarin DE R. eene reeks van anecdoten over KAREL V laschte, die allen populair zijn geworden."

[4]) De „bouffonnerie" schijnt in het huis van ROQUELAURE ook erfelijk geweest te zijn, want zoowel ANTONIE VAN ROQUELAURE, in 1625 als maarschalk van Frankrijk gestorven, als zijn zoon GASTON JAN BAPTISTA hertog (1652) VAN ROQUELAURE, even als zijn vader gouverneur van Guyenne, en in 1683 gestorven, munteden daarin bijzonder uit. Aan den laatsten worden de kwinkslagen toegeschreven, die in 1718 en 1727 te Keulen (Amsterd.), in—12°, werden uitgegeven, onder den titel van: *Le Momus françois, ou les avantures du duc de Roquelaure*, „un recueil — zegt de schrijver van zijn artikel in den te Caen gedrukten *Nouv. dictionn. hist.* — „qui est merveilleux pour amuser les la„quais. Tout ce qu'on peut dire de ROQUELAURE, — vervolgt hij — „c'est qu'il étoit homme d'esprit, „d'une société agréable, et fort au-dessus de „ceux dont on lui a prêté les quolibets." Men noemde hem, meen ik, den leelijksten man van Frankrijk. De ROQUELAURES, hoewel niet uit Gascogne herkomstig, stamden toch, volgens eenigen, van de oude hertogen van dat land af. Zie over hen SULLY, *Mém.*; ANSELME, *Grands-Officiers*; LEGENDRE, *Hist. de France*; GAUHEN, *Helden-Lex.*; *Neues Rhein. Conv.-Lex*; *Menagiana*; *Gasconiana*; enz.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Romeinsche oudheden (vgl. XV. bl. 69). Van een boekdeel in *folio*, dat door den oudheidkenner J. SMETIUS moet nagelaten of in druk uitgegeven zijn, is mij niets bekend, maar wel van een matig kwartijntje, thans voor mij liggende, en uitgekomen te Nijmegen bij REINIER SMEDING in 1678. Het draagt den titel: *Antiquitates Neomagenses, sive Notitia rarissimarum rerum antiquarum, quas in veteri Batavorum oppido studiose comparavit* JOHANNES SMETIUS, *pater et filius, in quâ annuli, gemmae, amuleta claves, styli, tintinnabula, fibulae, lampades, arae, marmora, mensurae, pondera, statuae, sigilla, lagenae, vasa, atque alia Antiquorum monumenta explicantur et varia Romanorum numismata hactenus non visa illustrantur*, met een aantal fraai uitgevoerde afbeeldingen op koper. Mij dunkt dit zal wel het boek zijn, dat K. v. S. N°. 2 bedoelt. Voorts is het bekend, dat, na het overlijden van de SMETIUSSEN (vader en zoon), de verzameling oudheden door hem beschreven is aangekocht voor de som van 20,000 guld. door den keurvorst JOHAN WILLEM van de Palz, stichter der beroemde galerij van Dusseldorp. Alzoo is de verzameling der SMETIUSSEN, de vrucht van hunnen meer dan tachtigjarigen verzamellust, alleen met uitzondering van eenige steenen beeldjes, in haar geheel naar Dusseldorp en vervolgens naar Mannheim overgebragt. Van däár is zij waarschijnlijk, door de verlegging der residentie, naar Karlsruhe en daarna naar München verhuisd; immers dus schrijft REUVENS, *Antiquiteiten* II. 2 bl. 154.

QUIESCENDO.

Politieke speeltuigjes (vgl. XIV. bl. 359). Aan HORA RUIT wordt berigt, dat ik in het bezit ben van een antiek schilderijtje van ovalen vorm, waarop in kleuren zijn geschilderd eenige viooltjes, in de bladeren waarvan het profil gevonden wordt van de portretten van WILLEM V, zijne vrouw en zijn zoon. Daarbij zijn gevoegd de volgende regelen:

»Beschouw met aandacht deze bloemen!
Beschouw 't papier, langs rank en blad!
Vindt gij 't geheim, dan zult gij roemen
Des makers kunst en Neêrlands schat.

Dit versje heb ik van een ander exemplaar elders afgeschreven, en naar ik mij herinner, was de spelling geheel anders dan in het bovenstaande.

Verder bezit ik eene schilderij op glas, hoog 0.34, breed 0.26 ned. el, een vergulde bloemruiker op zwarten grond, waarin, langs sommige bladeren en bloemen, vijf portretten gezien worden. Twee daarvan hebben groote overeenkomst met die van WILLEM V en zijn vrouw, doch de overige kan ik niet te huis brengen. Deze laatste schilderij is zeer zeldzaam.

Arnhem. J. A. GROEN A.J.ZN.

Onbekende penning (vgl. XIV. bl. 360.) Waarschijnlijk op het huwelijk van prins WILLEM en prinses ANNA. Zoodra ik dien penning vind, dien ik niet kan veronderstellen dat zeldzaam is, zal ik het opgeven.

CHR.

Penning op Pryntje van Hummel (vgl. XV. bl. 87). De inzender J. D. V. Jz. te Amsterdam van het artikel, behelzende de vraag omtrent eene medaille op VAN HUMMEL, schreef duidelijk, dat de naam was PRYNTIE VAN HUMMEL. De zetter heeft er van gemaakt TRIJNTIE, hetwelk alzoo hier wordt verbeterd, met bijvoeging, dat te Haarlem en welligt elders hier te lande, de voornaam PRYNTIE, of PRIJNTJE nog bekend is. — Daar de vorige eigenaar van dezen gestempelden zeer fraaijen, zilveren lijk- of begrafenispenning, dr. A. DE VRIES, te Haarlem woonde en vroeger te Leiden, en slechts enkele medailles naliet, zonder verzamelaar te zijn, is het waarschijnlijk, dat hij dien bij de eene of andere toevallige gelegenheid, ter genoemde plaatsen, of wel te Amsterdam of Nijmegen, waar hij nog vroeger woonde, verkregen hebbe en de penning alzoo betrekking hebbe op eenig persoon van eene dier plaatsen.

Amsterdam. J. D. V. Jz.

Rijnsgulden (vgl. XV. bl. 36, 111.) Deze was eene gouden munt van 74 à 75 in 't mark en werd ook goudgulden genoemd.

In 1489—1491 was hij gevalueerd op $18^1/_2$ stuiver.

In 1526	op 1 gl. : 8 st.	
In 1552	op 1 gl. : 11	
In 1577	op 2 gl. : —	
In 1586	op 2 gl. : 8	
In 1598	op 2 gl. : 14	
In 1607—1613	op 2 gl. : 15	
In 1622—1634	op 2 gl. : 18	
In 1667	op 3 gl. : 12 : 45 mijt.	

H. O.

Wandalisme. Daar de toenemende beschaving tot heden nog geen invloed schijnt uit te oefenen, genoegzaam om een dam op te werpen tegen het zoogen. wandalisme, vooral wat oude gebouwen aangaat, zoo wenschte ik — vooral ook naar aanleiding van hetgeen in de jongste zittingen der Letterk. Afd. van de Kon. Akad. van Wetensch. is verhandeld geworden, de vraag te opperen:

Welke middelen zouden nog kunnen beproefd worden en kans hebben van wel te slagen, om het publiek in het algemeen en gemeenteraadsleden en dergl. in het bijzonder gezondere denkbeelden in te boezemen aangaande de waarde van oude gebouwen voor de kunst in het algemeen, voor het schilderachtig schoon der steden die er meê prijken, voor den kunstzin van het volk dat ze dagelijks aanschouwt en aangaande de waarde, die, qua monument, aan oude schoone gebouwen te hechten is even zoowel als aan standbeelden en andere beeldhouwwerken? M. a. w. wat zou nog kunnen gedaan worden om gemeenteraadsleden en dergl. althans zooveel notie van kunst te doen verkrijgen dat vernielingen van openbare monumenten voortaan niet meer voorkomen.

Daar de commissie tot opsporing en behoud van overblijfsels van vaderl. oudheid en kunst zelve (volgens 't verslag der Lett. Afd.) naar dergelijke middelen zoekt, worden belangstellenden uitgenoodigd haar bij die opsporing te helpen. Ik heb redenen mij overtuigd te houden, dat zij der comm. geen ondienst zullen doen; en dat de zaak aller aandacht verdient, dat de tot nog toe aangewende middelen blijken ontoereikend te zijn, en dat het geringe aantal der kunstbouwwerken, die nog in onze hollandsche steden overig zijn, juist eene reden te meer is om *met alle magt* te trachten ze te behouden, zijn zaken die geen betoog behoeven.

CHR.

Penning op Anselm Franz von Thurn-und-Taxis. In het werk van F. VAN MIERIS, *Histori der Nederl. Vorsten*, dl. III. bladz. 397, is eene medaille afgebeeld en beschreven op ANTHONY VAN TAXIS, postmeester van den keizer en koning PHILIPS, te Antwerpen. Bekend is 't, hoe tot heden dit postregt als privilegie nog in dezelfde familie is blijven stand houden. Er bestaat echter eene zeer fraaie zilveren gestempelde medaille, door den beroemden PETER PAUL WERNER, die omstreeks het einde der 18e eeuw medailleur te Neurenberg was, ter eere van ANSELMUS FRANCISCUS VON THURN-UND-TAXIS, met diens borstbeeld op de voorzijde en omschrift: ANSEL. FRANC. S. R. I. P. de TVR. & TAX. A. V. E. P. I. G. H., onder den arm P. P. W. (WERNER); op de keerzijde zijn wapen en het omschrift: *Virtus turri fortior*, met zinspeling op dat wapen en den geslachtsnaam. Men vraagt, waar iets te vinden is omtrent dezen persoon, of waar deze penning beschreven is? Hij is, voor zoo ver men heeft kunnen nagaan, zeldzaam, en komt alleen voor in den catalogus van in april 1862 bij G. TH. BOM verkochte medailles, uit het kabinet van OOSTERDIJK, WILLEUMIER, EVERTS en SCHMITZ.

Amsterdam. J. D. V. Jzn.

Twee penningen op Laurens Coster. Gegraveerde penning met het borstbeeld van COSTER en dat van HADRIANUS JUNIUS op de keerzijde. Deze penning komt voor op den catalogus van penningen van SCHINKEL op bl. 35 onder nº. 318. Gaarne wenschte ik te weten of deze penning slechts eene aardigheid is geweest van dezen of genen, dan of hij inderdaad eene historische beteekenis heeft en bij de eene of andere hengelijke gebeurtenis gemaakt is? Zoo bezit ik ook een penning in zilver met het borstbeeld van COSTER op de eene zijde en een wereldkloot met de liefde daarboven aan de andere zijde, welke waarschijnlijk evenmin eenige historische waarde heeft.

C. EKAMA.

Munt van Holland. In een oud muntboekje »Gheprint Tantwerpen, 1580" komt de volgende munt voor: VZ.: I O H I S: * * C O M * D * H O L A. Een geharnast ridder met ongedekten hoofde, staande, in de regterhand een zwaard met de punt omlaag, de linkerarm rustende op een wapenschild, waarop twee arendspooten. KZ.: ✠ MON * NO * FACTA * MONASTELES *, een wapenschild met een faas, binnen een compartiment, dat is: de figuur, waar binnen de rijksappel geplaatst is op de goudguldens van Deventer, Kampen en Zwol. In mijn muntboekje gaat zij door voor eene »Munte van Hollant", maar dit is klaarblijkelijk eene verkeerde uitlegging van HOLA, want geen hollandsche graaf JAN heeft ooit twee arendspooten gevoerd.

Wie is in staat en gezind hieromtrent eenige ophelderingen te geven? Hij zal daarmede zeer verpligten

H. O.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Een Navorscher in Spanje. Het getal der *Navorschers* is dit jaar weder met eenen vermeerderd. Ook in Spanje heeft men behoefte gevoeld aan een tijdschrift van dien aard, en ten gevolge daarvan is den 25sten januarij dezes jaars te Barcelona het eerste nommer uitgegeven van den *Consultor Universal.* Hoeveel nommers er iedere maand of ieder jaar zullen uitkomen wordt niet gezegd. Waarschijnlijk zal dit van de bijdragen die ingezonden worden en van het getal der inteekenaren afhangen. De inrigting is geheel dezelfde als die van den *Intermédiaire.* Elk nommer bestaat uit een vel in 8°, in twee kolommen gedrukt, en bevat eerst vragen, daarna antwoorden, eindelijk aanteekeningen. De vragen betreffen bijna alle onderwerpen van dezelfde soort, als meestal in den *Navorscher* en den *Intermédiaire* behandeld worden. Zij behooren grootendeels tot de geschiedenis, oudheidkunde, letterkunde, kunstgeschiedenis en taalkunde. Zoo vindt men er b. v. vragen over den zeevaarder JEAN COUSIN uit Dieppe, die vóór COLUMBUS Amerika zou ontdekt hebben, over het zoogenoemde graf der SCIPIOOS bij Tarragona, over de chrysographie (de kunst om gouden letters op papier of perkament te schrijven), over verschillende spaansche werken, over den oorsprong van woorden en spreekwijzen enz. Wij wenschen den *Consultor* toe, dat het hem niet aan lezers en medewerkers moge ontbreken, en dat hij in Spanje evenveel dienst bewijze en nut stichte als de *Notes and Queries* en de *Navorscher* reeds een aantal jaren in Engeland en Nederland gedaan hebben.

BESTUUR.

Driekoningenlied (vgl. XIV. bl. 333, 361; XV. bl. 38). Het schijnt mij toe, dat de mededeeling van echte, onverminkte, driekoningenliederen zeer schaarsch gevonden wordt. Ik heb daarom gemeend, dat hetwelk voorkomt in een zeer zeldzaam r. k. boekje, in kl. 8°., waarin zoowel latijnsche als hollandsche liederen ten gebruike voor kerk en leeken voorkomen, hier af te moeten schrijven.

VAN DE DRIE KONINGEN.

Stemme: *'t Is heden een dag van vrolijkheid.*

Doe Jesus geboren werd,
Tot Bethlehem in der stede,
Doe rees daar op al met der vaart,
Een schoone sterre daar mede:
Drie Koningen worden daar gewaar,
Dat die sterre scheen alzoo klaar;
Zy zeyden ook alle gelyke:
Den Joden is een Koning geboren,
Ons bidden en is niet al verloren;
Wij zoeken hem in 't Joodsche ryke.

Die Koningen scheiden van daar,
Zy en wouden niet langer beyden,
Die sterre scheen voor hen zoo klaar,
Zy woude hen regte leyden:
Zij was ligter als den dag,
Zy leyden die Koningen by der nagt:
Haren gang was by den aarden,
Hare wegen waren alzoo menigfout,
Onze God hadde die sterre vaut (?)
Tot die Joden dat zy keerden.

Te Jeruzalem zy quamen dan,
Die sterre bleef verloren,
Zy vraagden, weet daar niemand van
Waar is dat kind geboren?
Een teken hebben wy vernomen,
Wij hebben een sterre gezien,
Alzoo verre in Oostenryke,
Het en kan ons al niet ontgaan,
Wy willen hem bidden aan,
Wy drie ook alle gelyke.

Doe Herodes dat vernam,
Zijnen angst en was daar niet kleine,
Hy werd in zynen zinne gram,
Ende al die stad gemeine,
Hy liet halen de oudste Meesteren,
Ende daar toe wijze Priesteren,
Die waren uitverkoren:
Gy Heeren, een dink heb ik gehoert,
Dat zult gy my maken vroet,
Waar is dat kind geboren?

Zy zeyden alle dat is waar,
Te Bethlehem is geboren,
Dat sprak een Propheet klaar,
Zoo menig jaar te voren:
Doen Herodes hadde vernomen,
De drie Koningen liet hy voer hem komen,
Hy vraagde hen heymelyke,
Gy Heeren, hoe zal ik dat verstaan,
Waar zaagt gij die sterre opgaan?
In uwen Koningryke.

Die Heeren dogte daarin geen quaad,
Zy deden hem openbaren,
Herodes sprak ik geve u raad,
Te Bethlehem zult gy varen:
Dat kind zult gy vinden daar,
Dat zeg ik u al openbaar,

Dat heb ik zoo vernomen:
Als gij weet waar dat kindeken is,
Zoo maket mij des dinges wis,
Als gy weder zyt gekomen,

Zoo willen wy komen als wy mogen,
Ende doen hem groote eere,
Dat kind willen wy bidden aan,
Voor eenen regten Lands Heere:
Die Koningen scheiden doe van daar,
Die sterre scheen voor hen zoo klaar,
Daar zy voor 't huysken quamen,
Zonder vensteren ofte glas,
Daar dat kleine kindeken was,
Met MARIA end' JOSEPH t' zamen.

Zy traden in dat huys alle drie,
Daar toe en was 't niemand leede,
Zy vonden 't kind, schoon ende edel en klaar,
MARIA ende Joseph mede,
En zy vielen op beider knie,
Zij baden dat kindeken alle drie
Met hertelyker minnen,
Zij loken op haar schatten boud,
Zy offerden Myrrhe, Wierook ende Goud.
Met alzoo hertelyker minnen.

Des nagts omtrent den middernagt,
Doe quamen in haar droomen,
Zy zoude tot Jeruzalem niet keren,
Ende niet tot Herodes komen:
Ende zy waren doe alzoo wel getroost,
Zy waren al van Herodes verlost,
Zy wouden niet weder tot hem komen,
Zy waren doe alzoo wel gemoed,
Zy koren een ander weg was goed,
Al na haren Koningryke."

Zie: *Een nieuw zuyverlyk Boeksken, in den welken gy vinden zult veele schoone Leijsenen ende geestelyke Liedekens, alle menschen tot devotie verwekkende. Nog zijn hier bygevoegt, veel oude ende nieuwe geestelyke Liedekens, zoo men van ouder yewoonte in de heilige Kerke pleeg te gebruijken. Op nieuw gecorrigeert, ende met verscheide Nieuwe Liedekens vermeerdert. Utrecht, by* HENRIK JAN BOSCH, *Boekverkoper in 't Musiek-boek*, 1758, 12°.

U. C. KRAMM.

George Chastellain (vgl. XV. bl. 72). Behalve de opgaven, voorkomende bij S. DE WIND, *Bibl. v. Ned. Sch.* bl. 78 en 520, meen ik den heer CAMPBELL te mogen verwijzen naar RENARD, *Quelques observations à propos de* 14 *chapitres inédits de* GEORGE CHASTELLAIN, geplaatst in *Trésor National* (Bruxelles 1842) livr. 1 p. 91. — *Oeuvres de* G. CHASTELAIN, *publiées par* M. *le Baron* KERVIJN DE LETTENHOVE, t. I. (1417—1422.) t. II. (1430, 31, 52, 58.) Bruxelles 1863, en naar het gegeven verslag omtrent die uitgave in den *Bibliophile Belge* t. XIX. p. 439. Dat in de genoemde uitgave echter eene en andere belangrijke uitlatingen plaats hebben, wordt aangewezen in het berigt, voorkomende *Journal des Savants* 1863, p. 208 et 204.

QUIESCENDO.

Verkeerd gedateerde boeken (vgl. XV. bl. 11, 70). De meeste dezer boeken komen in het laatste gedeelte van het jaar uit; meestal in de drie laatste maanden. Kan de oorzaak hiervan ook zijn, wat ik eens heb hooren zeggen, dat zoo doende de uitgever op de rekening van de boekhandelaren van dat jaar (het effectieve jaar waarin het boek verschijnt) eenen post uitspaart, die dan pas op de rekening van het volgende jaar komt te staan, en zoo doende de voor den handel zeer wenschelijke harmonie van posten op rekeningen en datums van geleverde goederen tot stand brengt? Zoo zou men de zaak kunnen verklaren zonder de toevlugt te nemen tot onderstellingen ten nadeele van de moraliteit der boekhandelaars.

Hoe het ook zij, het is zeer wenschelijk, dat deze gewoonte om der lieve waarheid wille worde afgeschaft.

V. R.

Oordeel over Cats (vgl. XV. bl. 72). Den schrijver van het in den *Nav.* dezes jaars, bl. 72 opgenomen opstel, met een titel als boven, een volledig antwoord te geven op zijne nog al veel omvattende vraag — ik erken, dat dat moeielijk is. Om dat eenigzins te kunnen doen, zou men naar gronden moeten gaan delven in de ideeënstroomen van den geest dezer eeuw, en vrij wat wijsgeerige punten moeten ophalen en aanstippen, om het »waarom" aan te toonen der meer en meer algemeene wordende verachting van onzen goeden, ouden, trouwhartigen »VADER CATS".

Wanneer ik mij evenwel een gissing mag veroorloven, dan geloof ik, dat het zwijgen op de hoogst onwaardige kritiek tegen onzen meest populairen dichter voornamelijk daarin gelegen is, dat zij, die partij voor den dichter hadden kunnen en moeten opnemen, op het godsdienstig gebied te veel aan een verstandsgeloof hechten om een opregt, eenvoudig, kinderlijk geloof te kunnen huldigen, dat de kern uitmaakt van de geschriften van CATS, en dat in zijne werken op iedere bladzijde met meer helderheid doorstraalt, dan er uitgaat van dat geloof met duizend oogen.

Ik voel mij niet geroepen, noch bevoegd, om in dit tijdschrift, waarvan ik de eer

heb medearbeider te zijn, noch elders meer in het breede op te treden als kampioen voor den niet te bezwalken roem van CATS, èn als dichter èn als staatsman, want ik acht het beneden mij, mij tegenover zulk eene kritiek te zetten, mijn ridderlijk rapier is niet gewoon zich met een dolk te meten.

Bovendien ben ik geen krijgsman, hoewel ik een pantser draag, noch een tournooiheld, hoewel mij een helm siert en ik een schild voer met een waardig devies: ik ben veeleer een eenvoudige schildknaap, die gedurig bewonderende oogen opsloot naar den grooten kampvechter voor onze letterkunde. Hem past een wapenrusting en de speer; hij drilt haar goed — en zijn schild is een waarborg voor zijn woorden. Behaalde hij in menigen kamp de zege — hij trad ook op tegen de verguizers van Neêrlands CATS. Hij streed voor de eer en den roem van CATS, in een tijd toen men aanving aan beide te knagen; en ook thans nog, nu men aanvangt beide, zoo mogelijk, te ondermijnen en te doen wegzinken — mogen op de belagers en verguizers van CATS toepasselijk worden geacht de woorden, die met gouden letteren op de stalen punt van zijn strijdlans gegrift staan:

»O CATS, als dichter meer, dan al die u verachten!"

Ik heb voor de aanranders van zijn roem geen krachtiger woord. Dat zij, die het met mij in den zin dezer woorden eens zijn, BILDERDIJKS geheele gedicht: »*Aan Cats*," waarin bovenstaande alexandrijn voorkomt, aandachtig lezen: dan zullen zij weldra al het »ellendige" inzien der CATS zoo onwaardig naar het hoofd geslingerde kritiek, en ontwaren, dat een adder die zijn gift te overmatig uitbraakt, in zijn eigen slijm en zwadder stikken moet.

Aarle-Rixtel. F. F. C. STEINMETZ.

[Wij laten hetgeen in dit artikel gezegd is voor rekening van den schrijver, die het met zijnen naam onderteekend heeft. De vraag, ieder ziet het, is er niet door beantwoord. Het zal ons aangenaam zijn, indien er iemand optreedt, die tracht hetgeen omtrent CATS in den *Gids* gezegd is te weerleggen, voor zooverre dit althans mogelijk is: de *Nav.* zal zoodanige weerlegging met genoegen opnemen; maar geene lofredenen, daarvan zijn wij reeds meer dan verzadigd.]

Daniel Pipardus (vgl. XV. bl. 69, 116). »Wie was zekere PIPARDUS," vraagt P. P. DANIEL PIPART was predikant bij de waalsche gemeente te Kampen. Hij werd aldaar aangesteld in 1609. Ten jare 1620 vereenigde hij met den predikdienst de waardigheid van rector der latijnsche school, in de plaats van M. GUALTHERUS, die wegens arminiaansche gevoelens uit die betrekking was ontslagen (zie FOPPENS, *Bibl. Belg.*, p. 839). PIPART verkreeg zijn emeritaat in 1640 en overleed kort daarna. Zijne in druk uitgegeven geschriften worden opgenoemd door BRANDT, *Gesch. der Reform.*, dl. IV. bl. 512, verg. met bl. 14. Aan antiremonstrantschen ijver ontbrak het bij hem niet. QUIESCENDO.

Daniel Pipardus. Hij komt reeds voor in dit tijdschrift, deel X. bl. 267, alsmede bij V. D. AA, *Biogr. Woordenb.*, op het art. MARCUS GUALTHERUS, waar hij te onregt RIPARD wordt genoemd. Zijn zoon CASPARUS overleed als predikant te Drunen in 1673. Vermoedelijk was DANIEL een broeder van JACQUES PIPART, die in 1615 in dienst was bij de waalsche gemeente te Arnemuiden, doch bij het te niet gaan dier gemeente in 1616 buiten dienst geraakte, en met 1617 weder in dienst trad als waalsch pred. bij de kruisgemeente in Westvlaanderen l'Olive, van waar hij in 1618 naar Zierikzee als waalsch pred. vertrok en daar in 1625 overleed. Zijn zoon JOHANNES werd in 1652 pred. te Oosterland, waar hij, na jaren sukkelen en veel reizen ter bevordering zijner gezondheid, eindelijk in 1662 overleed.

T. A. R.

Jacobus Sceperus (vgl. XV. bl. 72) werd pred. te Oostzaan in 1633, te Gouda in 1638 en overleed daar in 1678.

T. A. R.

Kamphuijzen, Meische morgenstond (vgl. XIV. bl. 364.) Alvorens er tusschen twee zal worden beslist, wie de maker van dit vers is, stel ik voor KASPAR BRANDT er als mededinger bij op te nemen. Zoo mijn geheugen (het is wel 40 jaar geleden) mij getrouw is, meen ik gezien te hebben, dat deze BRANDT dit vers gemaakt heeft onder de groote prent van JAN LUIJKEN, den *Meischen morgen* voorstellende, of omgekeerd heeft deze de prent bij het vers van BRANDT gemaakt. Alles te zamen staat op een groot bl. in plano, met twee kolommen letterdruk, en werd meestal, op carton geplakt, aan de wanden hangende gevonden, waardoor de exemplaren grootendeels bedorven en verloren geraakt zijn. De prent zal alsnu moeten beslissen, of die derde mededinger al of niet zal vervallen.

U. C. KRAMM.

De gekortwiekte Faam (vgl. A. R.; XIV. bl. 111, 361.) Ik heb geene verdere mededeelingen ten opzigte van de aldaar behandelde vraag te doen, doch dewijl ik niet weet, of de oorsprong van den titel van dat tijdschrift ergens vermeld staat, geef

ik hier, om der geschiedenis wil, het volgende. Bij den verbouw van het academisch auditorium te Utrecht, werd het oude spreekgestoelte met zijn hemel of klankbord mede weggeruimd. Op het klankbord stond eene bazuinende vliegende faam, die met den eenen voet op den aardbol neêrkwam. Het aan de vleugels zeer beschadigde beeld werd onder de afbraak verkocht, en is toen in den tuin van een huis op den stads-buitencingel naast het Maliehuis beland. Toen vervolgens bleek, dat geen faam de oude plaats meer zou bekleeden, gaf dit aanleiding tot bespiegelingen over den akademischen roem van het verleden en het heden, waarna de oude faam voor het publiek als loopmare kwam verschijnen en de *gekortwiekte faam* genoemd werd.

U. C. KRAMM.

Pauperies pacem (vgl. XIV. bl. 334). Het geref. diac. wees- en oudemannenhuis te 's Gravenhage aan 't oostelijk uiteinde van 't Spui was vroeger het hotel van den zweedschen ambassadeur. Mogelijk is de schoorsteen er nog wel.

CHR.

Oude almanakken (vgl. XIV. bl. 208). Ten opzigte van den *Alman. de l' Arrond. d' Orange* is de heer V. D. S. op een dwaalspoor. De Almanak was niet van 1610 maar van 1810 en bevatte niets bijzonders hoegenaamd.

Een belangwekkende almanak: »St. Nicolaas alm. voor 1789, met nieuwe vermeerderde afbeeldingen, zoo patriotten te voet als te paard, karikaturen enz." in lang 8°., is verkocht in mei 1864 door G. TH. BOM en toegewezen aan den heer IS. MEULMAN voor *f* 5¾. De heer V. D. S. moest eens beproeven dezen almanak te zien te krijgen. Ik meen mij te herinneren, dat de caricaturen in dezen almanak oude prenten waren, die op de patriotten toepasselijk waren gemaakt, zoo als dat vroeger meer gebruikelijk was. Mogelijk vindt de heer V. D. S. er de plaatjes uit zijn almanak van 1759, hetzij eenige, hetzij alle, wel in terug.

CHR.

Cicero de officiis enz. door Coornhert vertaald (vgl. XV. bl. 73). De vertaling van D. V. C. is eerst uitgegeven in 1561. Zie MOONEN, *Poëzy*, aant. bl. 846, en WAGEN., *Amst.*, dl. XI. bl. 206, 211.

P. H. T.

Aanhaling. Is het volgende versje niet van HUYGENS?

»Ik zie dat ieder volgt zijn eigen wil en wijsheid,
»Maar Gods wijs volgen, mensch! is 't merg van alle wijsheid."

Kan men mij ook opgeven waar het gevonden wordt. V. H.

Aanhaling. Kan iemand mij ook mededeelen van wien deze regels afkomstig zijn?

Trouw, Eer en Recht
Namen Schalck tot een knegt
Schalck neegh en boogh
Tot dat men hem in den raedt toogh.
Nu heeft Schalck soo genegen en geboogen
Dat Trouw, Eer en Recht in den raedt niet en mogen.

Januarij 1619.

B. N°. 2.

Jubilee ter eere van Shakspere in 1769. Er bestaat eene kleine gestempelde zilveren medaille op SHAKSPERE, voorzijde: zijn borstbeeld, omschrift: *we shall not look upon his like again.* Onderaan: *Westwood f.* Keerzijde: *Jubilee at Stratford in honour and to the memory of Shakespeare. Sept.* 1769. *D. G. Steward.*

Uit de talrijke, zoo binnen- als buitenslands uitgekomen, gedenkschriften ter gelegenheid van de drie eeuwen sedert de geboorte van den ook hier hooggeschatten dichter, september 1564—1864, heb ik, (voor zoover ik dit kon nagaan) niet gevonden, welk jubilee in 1769 te Stratford, 's dichters geboorteplaats, gevierd is, en wat alzoo deze engelsche medaille beteekent.

Amsterdam. J. D. V. Jz.

Petrus Bontemps. Was PETRUS BONTEMPS, die in het midden der 17° eeuw leefde, niet waalsch predikant te Haarlem? Gaarne vernam ik omtrent hem een en ander. P—p.

Thomas Greaves. Kan er in de 18° eeuw in Rotterdam een engelsch predikant zijn geweest, die den naam droeg van THOMAS GREAVES? Zoo ja, wat is er dan van zijn levensloop bekend? P—p.

Joseph Hill, Johannes Hogeus, John en William Price, Thomas Scott. Genoemde mannen zijn engelsche predikanten in ons vaderland geweest. Wie kan mij nader omtrent hen inlichten? P—p.

Johannes Sylvius. Kan er omstreeks 1675 te Amsterdam een hoogduitsch predikant van dezen naam zijn geweest? Bestond toen aldaar eene afzonderlijke hoogduitsche gemeente? P—p.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Spotprent van 1664, J. v. d. Velde (vgl. XIII. bl. 119). Nadere inlichting, dezen persoon betreffende, vindt men in korte trekken bij KOK, *Vaderl. Woordenboek*, op VELDE (ABRAHAM VAN DE), want dit is de doopnaam van dien roemruchtigen duitschen predikant, en niet JOHANNES, zoo als, wat onbegrijpelijk is, onder de in druk verschenen verklaring van de spotprent *Het Elendige Kerkhof* voorkomt. Nu rijst natuurlijk de vraag, heeft KOK dan gelijk, en kan men dit tegen zulk een oorspronkelijk stuk van den dag aannemen? Ja. Hoogst zeldzaam (welligt is het exemplaar, in mijn bezit, het eenige) is het werkje, getiteld: *Rehabeams Raedt van Utrecht, behelsende de redenen der goede Mannen van Utrecht ende Patriotten des Vaderlandts, waerom sij een Request hebben overgelevert aen syn Excell. de grave van Herne.* Zonder meer, in 4°. 12 blz. Dit stuk is eene toelichtende memorie van al de handelingen der utrechtsche anti-stadhouderlijke regering, door derzelver tegenpartij, in 1673 overgelegd, en ook door den druk verder verspreid.

Op blz. 6 leest men: »Ten 4°. De politiken hebben haer vinnig en grousaem aengestelt tegen de vrome Leeraren A°. 1660; den 19 July hebben sy sonder eenige reden te geven twee Princen en Zeeuse predicanten D. VAN DE VELDE, nu predicant te Middelborgh en D. TEELINCK, nu tot Campen, met krygsmagt en met oncosten van omtrent 80,000 guld. binnen 6 uren uyt de stadt gezet met soodanige acte. »*De Vroetschap der Stadt Utrecht, heeft om redenen haer daertoe moverende, geresolveert, dat de persoon van* D. A. VAN DE VELDE *en* D. J. TEELINCK, *op huyden voor* 6 *uren na noen uyt dese stadt en vryheydt van dien sullen hebben te vertrecken, sonder daer weer in te comen op poene van Bannissement, en dat dit aenstonts door een stads deurwaerder haer sal worden geinsinueert, relateerende na behooren. Actum den* 19 *Juli* 1660. *Onder stond* A. VAN NYPOORT.

Dese leeraers syn evenwel geweest vrome en Godtsalige leeraers, die daerom oock van de kerckenraedt, bestaende omtrent uyt 50 mannen, dusdanige attestatie hebben bekomen: D. ABRAHAM VAN DE VELDE en JOHANNES TEELINCK, *dienaers des H. Euangeliums binnen Utrecht, onse waerde medebroeders, heeft sich gedurende den ganschen tydt synes dienst onder ons in syn leven en wandel exemplaer stichtelyck gedragen, gesont in de Leere der waerheyt, die na Godtsaligheyt is, en in alle deelen van synen dienst seer getrouw en ijverigh, met groote betoninge van Geestelyke kracht, en onderwysinge, vermaninge, bestraffinge, waerschouwinge en vertroostinge naer gelegenheit; en is noyt van enigh collegie so veel als ons bekent is, aen syn E. persoon, of by de kerckenraedt, ofte ander kerckelycke vergaderinghe, eenige bebeschuldinghe of aenklachte over syn E. gedaen. Actum in onse consistoriale vergaderinge, presentibus Diaconis den* 19 *July* 1660, *binnen Utrecht.* Onder stond: uyt de naem en last van de voorgemelte vergaderinge ARNOLDUS TECKMANNUS. Praeses Scriba." Hieruit kan men afleiden hoe het in Utrecht gesteld was, daar twee wettige vonnissen over twee en dezelfde personen op een en denzelfden dag werden geveld. »Hemel en Aerde wierde beweegt om dese attestatie wederom te doen intrekken; maer door Gods genaden heeft sy stant gehouden," zegt prof. VAN LEUSDEN, want deze wordt als schrijver van *Rehabeams Raedt van Utrecht* vermeld.

Dat dit boekje door de ten toon gestelde partij vernietigd is, lijdt geen twijfel, want het is zeker het eenige bewijsstuk, waarin de ongehoorde en ongeoorloofde handelingen, en wel met bijvoeging der namen, stoutweg worden aangewezen. Wanneer is eigenlijk deze spotprent op ABR. VAN DE VELDE gemaakt? Bij zijne vermelde uitzetting 1660 (niet 1661)? bij zijne herstelling 18 mei 1675 te Utrecht, volgens G. BRANDT, *Tweejarige geschiedenissen* enz. Amst. 1678. 4°. bl. 600? of wel bij zijn overlijden, alsnog bij mij onbekend? Dat is mij niet klaar gebleken, en ik zou eerder het laatste dan het eerste kunnen vermoeden, omdat bij zijne begrafenis, zijn geheele aanhang in rouw medegaat; omdat hij in 1673 nog predikant te Middelburg was; maar vooral ook, omdat op de lijkkist twee hoofden, knikkebollende, zijn afgebeeld, die ongetwijfeld de afbeeldingen van VAN DE VELDE en TEELINCK, die reeds overleden was, moeten voorstellen, en deze laatste ook niet onder het gevolg der lijkstatie voorkomt, wat anders zeker het geval zou zijn geweest. Van deze spotprent bestaat ook eene kopij andersom. Op het origineel, in mijn bezit, is het kerkportaal regts van den aanschouwer. Zoo nu de nommers in de prent, die met die van den gedrukten text alles ophelderen, eveneens op de kopij gevolgd zijn, dan kan de volgende verklaring, hiervoor afgeschreven, voor beide geldend wezen.

»De Kerckelycke Lyck-statie van den seer

devoten Domine JOHANNES VAN DE VELDE, Ondersoecker des Schats der Uytrechtse Kerckelycke Goederen, en Inquisiteur over de Ketters van de nieuwe Secte."

1. 't Lyck sal geleyt worden in de groote Kerk van de Geestelycke oppermogentheyt.

2. De Jonge van Alexander de Kopersmit, Ley-jonker van den Uytvaert.

3. Vrouw Martha, een vuijl oproerig wyf.

4. Rey van nauwgekapte susterties, schreyende en balkende voor 't Lyk.

5. JOCHEM LEYDECKER een Ouderling en Dominé KALK METSELAAR, twee geestelycke Trompetters.

6. De Nuncius VAN DER GOES, Herout van Wapenen.

7. Een paer styloorea op een kruck, voor twee spooren gedragen door D°. HEYLING, predicant tot Grypskerck.

8. De Catechiseer-mof gedragen door D°. GROEN.

9. De Uytrechtse weer aengenomen afgeslofte schoenen door D°. VAN RYSSEN, met een of twee kreupel Argumenten tegen de Coccejanen ondersteunt.

10. Des overledens Casket, door CORNELIS HEERMANS, alias HOOGENHOECK.

11. 't Groot Blasoen met bellen voor fleurons, etc. de kant-teekende Bybel met styloorea, aen 't hooge kasquet geciert met een Nacht-uyl.

12. De grove onwetenheyt met den domper van 't licht der Natuure, houdende een dief-lantarentje, sonder licht leydende.

13. De dwalende conscientie, blint, kreupel, gebocchelt, etc. draijende en omwandelende als een Mantel op een kapstock.

14. Domine POTS met de Bisschops-staf.

15. Domine GIJSBERT VAN LANGENBERG, met 't geestelyk sweert.

16. Domine TILLENUS met de geestelyke wapen-rock van d' eene kapstock op d'ander.

17. Den standaert van bedrogh en Kercklyk meesterschap, door een Gedeputeerde van 't classis van Walcheren.

18. 't Paert van Triumph, geleyt door D°. DE LACHER, *de Jonge*, met vier schilden, Geveijnstheid, Oproer, Koppigheyt, Bedriegerije.

19. Den standart van Opper-regeering, door THADDEUS LANTMAN.

20. Den Masoretschen Bybel met al syn punten, door D°. JOHANNES NICOLAI.

21. D°. LEYDECKER.

22. D°. KOELMAN.

23. D°. APPELDOORN.

24. KUYSER. Den grooten Accresçant.

25. Drie Bidders D°. LA RIVE, S. VAN DER MEER, en de ronde Timmerman.

26. 't Lyck gedragen door ses schippers, en ses van Sint Jans Gilt, de slippen gehouden door D° SCHORREL, predikant tot Koukerck; D°. VAN DEYNSEN, Predicant tot Vlissingen; D°. UYTENBROECK, Predicant tot Saemslag; D°. HOORNBEECK, Predicant tot Vlissingen.

27. D°. SMITMAN Predicant tot West-Cappel, D°. VAN DER WIELEN Predicant in 't Sas van Gent. De wapens zijn ongehoorsaemheyt, eygenliefde, onrecklyckheyt, kuypery, geestelycke hovaerdy, onversoenlyckheyt.

De naeste Bloet-vrienden.

28. Twee protesterende Broeders, d'een *Doct. Theol. Canonisatus*, d'ander d' Heer MICHIELSEN Pensionaris tot Vlissingen.

29. Leytsche Professoren, praelectoren etc. van de Ligue.

30. Uytrechtse Professoren van de Ligue.

31. d'Heer SPANHEYM, met twee nieuwe alumnen onder de Kerck-gard.

32. Luyden die uyt muytery haer intreat soecken.

33. Schouvagers, Sackdragers, Jan Hagel en syn Maet, geassissteert met een redoutable bende soldaten, en gedeckt achter aen met alle

34. Aristotelische instrument-dragers, als *Entilechia a materia*, *forma substantialis*, *privatio*, *etc.* van ouderdom en swackheyt geswachtelt.

35. Huys van Onrust, waer binnen te sien is de Tempel van de Moderatie geruineert, getimmert ter syden af van den Hemel, daer siet men BILEAM de valsche Propheet etc."

U. C. KRAMM.

Twee historieplaten (vgl. XII. bl. 277; XIII. bl. 91). Onder dankbetuiging aan den geachten medewerker, die t. l. a. p. mij heeft willen helpen, moet ik hem echter mededeelen, dat de stormbrug van Alkmaar een anderen vorm had dan dien op de door mij bedoelde prent afgebeeld, en dat mij sedert gebleken is, dat laatstgemelde de schootvrije brug is, die MAURITS bij 't beleg van Sluis liet maken in 1604.

Ik vernam zulks uit MULLERS *Cat. van Ned. historieprenten*, waar de door mij bedoelde prent beschreven staat onder n°. 1214. Ik maak van deze gelegenheid gebruik om dit verdienstelijk werk, dat in dit tijdschrift nog niet besproken is, aan de liefhebbers aan te bevelen.

Zal ik met de andere plaat, waar ik naar vroeg, moeten wachten, tot dat dit werk tot de 18e eeuw gevorderd is! of zou nog een onzer medewerkers zich over mij ontfermen?

CHR.

Schilderijen behoorende aan de O. I. C. (vgl. XIV. bl. 211). Het antwoord op het

eerste deel der Vraag geeft dr. OLF. DAPPER in zijn *Hist. Beschr. v. Amst.* Ao. 1663 (f. 449) aldus: »In de zaal daar de Bewindhebbers vergaderen hangen te pronk Chineesche en Japonsche schilderijen. Daar hangt ook de groote stad Batavien met haar schrikkelijk en onwinbaar kasteel. Daar hangt het Koninklijk hof van Japon wiens gelijk in de gansche wereld niet is van kostelijkheid, grootte en sterkte. Daar hangen rondom d' eilanden van de Molukken, sloten, bosschaedjens digt van specerijboomen, steden, havens, kapen, die wij aan het ander eind des werelds bezitten. Daar hangen uitgeschilderd de plaatsen digt bij China gelegen waaraan men speurt wat een gunst de Nederlanders bij verre gelegen volken dagelijks meer en meer vinden."

Waar de copiën zijn, weet ik niet; denkelijk zullen zij nog wel te Dresden bewaard worden. Maar waar zijn de schilderijen zelf? Op 't museum op 't Mauritshuis? of bij de veroverde vlaggen waarvan vroeger in dit tijdschrift gehandeld is?

OHR.

De rijder (vgl. XIV. bl. 308, 367). In de vorige eeuw waren er zooveel liefhebbers van 't verzamelen van pamfletten, dat men er rekening bij vond, om als er vele losse stukjes over 't een of ander feit waren uitgekomen, die gezamenlijk te herdrukken. Zoo zijn al de spotprenten betrekkelijk den actiehandel in een band herdrukt onder den titel: *Groot tafreel der dwaasheid.* Zoo bestaat er eene verzameling van een honderdtal brochures over 't afbranden van den amst. schouwburg in 1772. En zoo heeft ook het *Dichtkundig praaltoneel* aan die verzamelliefhebberij zijn ontstaan te danken, daar er alles in is herdrukt, brochures, paskwillen, versjes, tooneelstukken, prenten, ernst en boert, rijp en groen, wat over de volksbeweging ten tijde van prins WILLEM IV is uitgegeven. Dat zulk een werk groote geschiedkundige waarde heeft, wel te verstaan voor wie er zich met oordeel des onderscheids als bron van weet te bedienen, kan men even ligt begrijpen, als dat het onmogelijk is, de vraag te beantwoorden: »Wie er de schrijvers van waren."

OHR.

Rubens, beeldhouwer. *De Nederl. Spectator*, 1865, bl. 22, geeft ons een belangrijk berigt over een, niet in den handel voorkomend, te Londen in 1862, voor den auteur, den heer HENRY F. HOLT, gedrukt boekje. Deze is in 't bezit van een klein basrelief in albast, voorstellende *de aanbidding der koningen*, hoog 9, breed 7 duim, waarschijnlijk engelsche maat, en daar de compositie overeenkomst heeft met vele dergelijke, vooral met die in de kerk te Winoxbergen en in den St. Jan te Mechelen van de hand van RUBENS, zoo geeft dit den heer HOLT gewenschte aanleiding, om zijn eigendom tot den handenarbeid van RUBENS te rekenen; en bij gevolg RUBENS als a *sculptor* tot het publiek te brengen. De *Spectator* heeft zich in geenen deele met al die betoogen vereenigd, en met regt. Ik wil in het kort eenige zijner betoogen nagaan.

Het is algemeen bekend, dat toen RUBENS reeds langen tijd in Italie vertoefd had, allen die hem omringden ten hoogsten verbaasd stonden, hem niet te zien kopiëren of schilderen, daar dit geheel buiten de gewone handelwijze der reizende kunstenaars lag. Vraagde men hem »hoe het kwam, dat hij niets verrigtte;" dan antwoordde hij: »als ik niets doe, doe ik het meest." En zeer natuurlijk. RUBENS, de groote dichter in de beeldende kunsten, kwam om zich met zijn genie in de bronnen aldaar te baden, en wel in die, waaraan hij behoefte gevoelde, vooral die van TITIAAN. Zou nu RUBENS, in dat forum van den Parnassus hebben zitten gaan beitelen, om ook eens een basreliefje te vervaardigen, gelijk honderden reeds hadden gedaan, dat immers voor hem een monnikenwerk zou zijn geweest? Ik geloof het niet. Wat de overeenkomst der voorstelling betreft, deze kan geen grond voor het betoog opleveren, maar veeleer voor het tegendeel, namelijk dat gevierde schilderijen van voorname meesters op allerlei wijzen tot model werden genomen, om het debiet bevorderlijk te zijn. Maar hoe kan men de oude bekende hulpbron, om voor het te vervaardigen tafereel alles geheel als een tooneel met beelden op eene kleine schaal te vervaardigen, hierbij aanhalen? Dit getuigt tegen het betoog: want deze geheele operatie dient den schilder om het tooneel naar zijne keuze te bedagen, ten einde het natuurlijke licht en bruin, als het ware, in zijn tafereel over te brengen. Het is overbekend, dat JAQUES LOUIS DAVID voor zijne bekende schilderijen *les Sabines* en *les Thermopyles*, geheele tooneelen met door hem geboetseerde beelden, om daar naar te schilderen, vervaardigd heeft. Een basrelief kan dan alleen dienen, om er in het groot een basrelief naar te schilderen. Zonder in verdere bepeinzing te willen treden, of verder de mogelijkheid van het betoogde stelling te willen tegenspreken, moet ik alleen nog wijzen op hetgeen de heer HOLT er bijvoegt. Hij ziet namelijk zijn betoog geheel bevestigd door het volgende, dat ik hier nog wil aanhalen: »de lijst, waarin het basrelief gevat is, in hout gesneden uit denzelfden

tijd; deze bestaat uit omgewonden laurierbladeren en takken, met eene *heraldieke roos* in het midden van andere rozen. En nu was juist een *open roos* het familiewapen van RUBENS, toen hij te Rome was; eerst later, in 1620, ontving hij van MARIA DE MEDICI het regt, om eene *lelie* bij zijn wapen te voegen." Doch hier berust het bewijs, dat het zegel op alles moet drukken, geheel op eene valsche stelling, want *het geslacht* RUBENS *heeft nooit eene roos in deszelfs wapen gevoerd.* Het is waar, dat men in de meeste zeer kleine wapens van RUBENS, die voorkomen, eene roos vindt afgebeeld. Doch dit is ontstaan door het groote wapen in verkleinden vorm over te brengen, en daardoor heeft een *veld-* of *jagtflesch* de gedaante van een roos gekregen.

Zulke gevallen doen zich legio voor, dewijl naar versleten cachetten nieuwe worden gemaakt, zonder bescheiden van de ware voorstelling daarbij over te leggen. Het volle wapen van RUBENS is: schild coupé, bovenhelft goud, waarop in het midden een jagthoorn van *sabel*, aan de beide zijden daarvan is een veld- of jagtflesch van....... geplaatst. Deze flesschen zijn plat en rond, in het centrum met een deuk om die gemakkelijk vast te kunnen houden, gelijkende veel op een gebakken bestel; boven aan een hals en aan de beide zijden twee ringen voor een koord, om daarmede de flesch om den hals van den jager te hangen. Die vijf figuren nu aan den omtrek van den cirkel en de holligheid in het midden, gelijken in het klein van zelven naar eene roos. De tweede helft, de grond azuur, midden op een groote gouden lelie. Vooraan in den bovenhoek is een klein schild van eer of zoogenaamd *franc quartier* geplaatst, keel, waarop een staande leeuw van goud, den regterpoot opgeheven. Boven het wapen de gewone helm, en als helmteeken de gouden lelie, gelijk in de andere helft van het wapen wordt gezien. Dit wapen kan men in het groot vinden onder het portret van RUBENS, geplaatst voor het prachtwerk: *La gallerie du Palais de Luxembourg peint par Rubens etc. Paris* 1710, atlas-formaat, in mijn bezit, als ook een andere prachtige prent, waarop zijn wapen, onder *zijn portret*, met dat van A. VAN DIJCK, op ééne plaat, in gr. fol. oblong voorkomt, met veel zinnebeeldig bijwerk, door ERASMUS QUELLINUS geteekend, en door PAUL PONTIUS gegraveerd. Meer zal er niet noodig wezen, om de echtheid van dat wapen aan te wijzen, daar al deze genoemden tijd- en stadgenooten van RUBENS en van VAN DIJCK waren. Zie ook den *Navorscher*, IV. bl. 234. Ten slotte moet ik nog meêdeelen, dat de basreliefs, gelijk die van den heer HOLT, mij niet zeldzaam zijn voorgekomen, vooral naar aanleiding van hetgeen hij er van zegt, dat het »vertoont sporen van verguldsel." Zulke basreliefs, die nog sporen van verguldsel dragen, heb ik meermalen gezien, alle helsche figuren of legenden van heiligen voorstellende, altijd in oorspronkelijke houten lijsten, meer of min rijk bewerkt, en soms met kleuren afgezet, Zulk fabrikaat is ook wel kloosterwerk, het werd in de XVII eeuw in massa uit Italië verzonden, gretig gekocht, en veelal tot sieraad bij het wijwatervat in de huisgezinnen geplaatst, waardoor ze veel van rook en smook hebben geleden en bij het schoonmaken het verguldsel verloren, dat echter in de groeven is gebleven. Het komt mij voor met het basrelief van HOLT hetzelfde geval te zijn geweest. Slechts eenmaal is mij een geheel zuiver ongeschonden albasten exemplaar voorgekomen, dewijl er een glas in eene sponning der lijst, als eene schuif, voor was. Het stelde voor *Ursula met de* 11,000 *Maagden*, zeer fraai bewerkt, en werd door mij aangekocht. Ik vertoonde het in 1839 aan FLORENT ridder VAN ERTBERN, toen gouverneur van Utrecht, die in een ongeschonden exemplaar zulk een behagen vond, dat ik het hem vriendschappelijk voor zijne verzameling afstond, en zoo het er in is gebleven, zal het in het *Museum van Ertborn*, te Antwerpen, nog aanwezig zijn. De slotsom van mijn onderzoek komt dus hierop neder, dat ik vooralsnog RUBENS, *als beeldhouwer*, in het door mij geschreven levensberigt niet kan noch mag opnemen, zoo lang er geen meer afdoende bewijzen daarvoor worden geleverd.

U. C. KRAMM.

Judas. Men zegt, dat op alle schilderijen de apostel JUDAS afgebeeld wordt met een rooden baard. Vindt men hem reeds in den vroegsten tijd, uit welken schilderijen of andere afbeeldingen in kleuren bestaan waarop hij voorkomt, op die wijze voorgesteld? En waarom?

F. F.

Utrechtsche schoorsteen. In den catalogus der vorstelijke nalatenschap van de roerende en onroerende goederen van den heer GERRIT BRAAMCAMP, overleden te Amsterdam, aldaar verkocht in 1771, komt onder de beschrijving der woonhuizen het volgende voor: »n°. 5. Het vermaarde en alom bekende logement, genaamt *Het Wapen van Amsterdam*, staande en gelegen op den hoek van de Cloveniers Burgwal en het Rusland... ter regterzijde twee behangen

kamers, met zijn *Utrechtsche schoorsteen*, en rondom gelambriseert enz. Wie der lezers van den *Navorscher* kan mij genoegen doen met eene duidelijke beschrijving van zulk een schoorsteen, die destijds genoeg bekend scheen om ze onder de benaming van *Utrechtsche schoorsteen* in een makelaarsplakkaat aan te kondigen. In de beschrijving van andere vertrekken van datzelfde huis wordt van engelsche en italiaansche schoorsteenen gesproken; er waren aldaar dus verschillende soorten van schoorsteenen. Verder kan ik hier bijvoegen, dat de negen daarin vermelde huizen te zamen de som van *f* 336720 hebben opgebragt, waaronder n°. 1. het woonhuis van dien beschermer der schoone kunsten, (die eene europesche vermaardheid heeft verworven en tot heden de beroemdste kunstverzamelaar in ons land is geweest,) genaamd *Sweedenrijk*, op de *Heerengracht*, *het tweede van de Nieuwe Spiegelstraat*, met een koetshuis en stalling, nevens een fraaien tuin van dit perceel, uitkomende in de Spiegelstraat, dat toen door den makelaar D. KOSTER voor *f* 136,000 werd gekocht. (Was dit niet het huis, later bekend onder den naam van het *huis met de slangen*— als trapleuningen aan de straat — en zoo ik meen ook door den vermaarden kunstverzamelaar JAN GILDEMEESTER bewoond?) Het montant van al het verkochte heeft beloopen *f* 658,182. Hieronder is niet begrepen het zilverwerk, waarbij een koninklijk tafelservies voor 18 personen, gebruineerd en geschulpt, ongemeen kunstig bewerkt door den beroemden heer F.T. GERMAIN te Parijs.

U. C. KRAMM.

Nederlandsche muzikale literatuur (vgl. XI. bl. 349; XII. bl. 20, 89, 121, 130, 220, 275; XV. bl. 15). Ter laatst aangehaalder plaatse wordt door het bestuur gevraagd eene naamlijst der voornaamste toonkunstenaars en schrijvers over toonkunst, die in den vroegsten tijd tot in het begin der 18de eeuw in de noordelijke Nederlanden geboren zijn of geleefd hebben, met opgave van 't geen bekend mogt zijn omtrent hun leven en hunne werken.

De vraag is gedaan om de beantwoording van de prijsvraag, uitgeschreven door de Maatschappij van Toonkunst, gemakkelijker te maken. Uit de graaflijke rekeningen(G.), die der rentmeesters van Noordholland (R.) en eenige acten (A.) heb ik de namen van eenige organisten, enz. opgeteekend. Met aanwijzing der plaats, waar ik het vond, geef ik mijne aanteekeningen aan hem, die daarvan wil gebruik maken.

LAMBOUT, organist der kapel op het Hof te 's Gravenhage (G. $138^{0}/_{1}$ fol. 112).

RUTGER, organist derzelfde kapel (Rek. $142^{8}/_{9}$ f. 37).

TEEUKIJN, organist van PHILIPS VAN BOURGONDIE (G. $142^{7}/_{8}$ f. 23).

JANNES, organist te Utrecht, herstelde het orgel in voormelde kapel (R.$14^{29}/_{30}$ f.39).

JOHANNES *die blinde*, organist in de genoemde kapel (G. $143^{0}/_{1}$ f. 85).

GHERYT *die Bruyn*, organist derzelfde kapel (R. $14^{39}/_{40}$ fol. 54).

JAN SIJMONS, kapellaan, bespeelde het orgel dier kapel (R. $144^{3}/_{4}$ f. 46); men deed voor hem een discantboek schrijven, hetgeen kostte 12 ℔ (R. $144^{7}/_{8}$ fol. 47).

PIETER *de Beste*, priester, bespeelde het orgel dier kapel (R. $145^{3}/_{4}$ f. 56).

ANDRIES GERYTS, priester, deed dit later (R. $145^{7}/_{8}$ f. 52).

HEYN GIJSBERT PIETERS, priester, was vervolgens organist dier kapel, waarvoor hij 6 ℔ 's jaars had (R. $146^{0}/_{1}$ f. 52; $146^{4}/_{5}$ f. 56; $146^{6}/_{7}$ f. 60).

»BRIXSIUS DE MOER kanter en sangm^{r} »ons gen: heren in sijn cappelle binnen den »hove inde Hage 6 pond 10 scelling van »XL g^{r} vlaems 't pond — voor eens over »syne arbeit, sallaires en loon van dat hy »tott' selver cappelle behoeff gestelt heeft »in gescrifte ende genoteert in musijcke in »achte grote sesterne van franchijn, elke »sesterne houdende zes dubbelde blade, »zeven geheel missen in discante elcx mit »ene mouthet om die in voorsz: cappelle »te mogen bezigen" (R. $147^{8}/_{9}$ f. 227).

REIJNIER SAEL, priester en capellaen in de capel (in den Haag) 4 ℔—18 over het schrijven van missen en moutetten in die groote musijckboucken (R. 1493 f. 103).

AERNT ANTHONISZ., sangmeester in myns heren cappelle in den Hage 3 ℔—2—6 over sijn loon en sallar. van diversche missen ende moutetten gescreven te hebben in die musijckboucken wesende in deselve capelle (R. 1494 f. 158).

Hetzelfde leest men van JAN, alias HONTKIN, sangmeester dier kapel (R. 1504 f. 153), JAN SCREVEEL, zanger op het hof (R. 1522 f. 84) en PIETER ALLERTS, zanger, mede op het hof in den Haag (R. 1533 f. 85).

ANDRIES VAN COOLHEM, organist in den Haag (A. 1545).

KOENRAET OELLOFS, mede organist aldaar (A. 1560).

De volgende speellieden vond ik genoemd in de rekeningen van den Haag; BAPTISTA VAN DALEM ($159^{0}/_{1}$ f. 134), LAMORETTE de zangmeester ($159^{5}/_{6}$ f. 44), m^{r}. FRANCHOYS ($159^{7}/_{8}$ f. 108); JOACHIM VAN DEN HOVE, luitspeler (1608 f. 258); JAN BURBON (1627 f. 337); JOHAN BURLOS (1648 f. 365); benevens de volgende organisten der Groote Kerk JAN JACOBSZ. (1602 f. 211), PIETER

ALEWIJNS DE VOIS (1612 f. 274 en 1635 f. 294). Ten behoeve van den magistraat kocht hij in 1613 voor 150 pond »een clavesimbael met een staert." STEVEN VAN EIJCK (1662 f. 124); DIRCK VAN NIEUWENHUIJSEN (1674 fol. 60); STEPHANUS COUSYNS (1680 f. 80).

Voor hen, die er belang in stellen, wil ik nog aanteekenen, dat volgens R. 1487 fol. 115 het orgel in de genoemde kapel vermaakt werd door CLAES GERIJTSZOON, orgelmaker te Leiden. Het nieuwe werk moest een halve toon lager zijn, dan het oude: de voorste pijpen waren van tin en de achterste van lood; doch de kast bleef dezelfde. Het orgel zou hebben drieërlei geluid, te weten: »dat principaele, een doef (dof) en een scharp." De orgelmaker ontving 16 ₰ vlaems.

E.

David Joris (vgl. XV. bl. 17, 74). Aanteekeningen onder mijne familiepapieren berustende komen niet geheel overeen met de opgaaf van K. v. S. n°. 2. t. l. a. pl. Ik vind van hem vermeld, dat hij was zoon van JORIS DE KOMEN, een kamer- of sinnespeler, geb. te Brugge, en van MARRIGTJE JANS DE GORTERS, geboren a°. 1481, in 1538, oud 57 jaren, te Delft om het geloof ten Cellenbroederen onthalst en aldaar begraven, »hun zoon DAVID JORIS in den »doop JAN genaemd doch met zijn vader »JORIS agter land reysende en in 't verto»nen der sinnespelen gemeenlijk de persoon »van DAVID verbeeldende, heeft daarvan »den naam van DAVID behouden — geboren »a°. 1502 tot Delft, overleden 1556, 26 »augustus, oud 54 jaren, tot Basel.

»Hij was een konstigh Glas schilder tot »Delft. Anno 1538 wiert hem door OBBE »PHILIPS het Leerampt onder de doopsge»sinden opgelegt. (OBBE PHILIPS heeft »MENNO SIMONS ook de handen opgeleght »en gesonden om te prediken.) Anno 1544 »is hij met er woon uyt Hollant getrokken »na Bazel, 11 jaren daer wonende, heeft »hij om redens wille zijn naem verandert »in JOHAN VAN BRUGGE: tr. DIRKJE WILLEMS »A°......, overleden A°. 1556 in Augusto, »weijnigh dagen voor DAVID JORIS tot Basel.

Hunne kinderen hebben zich later in Duitschland en Holland gevestigd.

A. A. R.

S. Savry (vgl. XV. bl. 47). Volgens deze vraag is het, alsof het werk van KRAMM *Leven en werken der Holl. en Vlaamsche schilders, niet* bestaat; immers daarin ziet men een vrij breedvoerig artikel over dezen graveur, vooral wat zijn werk betreft; terwijl hij IMMERZEEL verbetert, die SAVRY verkeerdelijk SEBASTIAAN noemde, dat SALOMON zijn moet, en zijn geboortejaar 1594 en zijn huwelijk in 1616 met MAIJKE PANTEN, naar aanleiding van de puiboeken der stad Amsterdam, vermeldt; waarbij tevens blijkt, dat ook hij tot de familie der schilders van denzelfden naam behoorde. Ofschoon de heer KRAMM de platen in VAN DER VEENS werk noemt, zegt hij niet naar welken teekenaar.

Tot de portretten, door S. SAVRY gegraveerd, behoort ook dat van GIJSBERTUS DE VOS à VOSSENBURCH, Viennae 1680, fol., waarvan in den *Navorscher,* I. 314 en II. 145/6 melding is gemaakt.

V. D. N.

Een portret van Napoleon. Voor eenigen tijd kreeg ik het volgende versje in handen:

Echte beeldtenis des veroveraars.

De Pruissische Ad'laar is de hoed, die vastgeklemd,
Den kop niet loslaat, dien zijn klaauw ten val bestemt.
De Lijken, die ten blijk van zijne roemzucht strekken,
Bij honderd-duizenden geofferd, zijn de trekken
Van 't aangezigt. *De Kraag* verbeeldt den stroom van bloed,
Waarmede 't monster zich baldadig heeft gevoed;
De Rok de landkaart, zijnde op ieder oord geteekend
't Verlies der slagen, door zijn trotsheid nooit berekend.
't Ontbonden Rhijnverbond onttrok zich 't schrikbewind:
Ook zonder *Ehrfurts* naam verklaart men *'t Roode lint.*
Van 't legioen van eer is 't schittrend ordeteeken
Niets, dan *een Spinneweb*, wier draad, zeer ligt te breken,
Het gansche Rhijnverbond, bespotlijk, overspant.
Alleen in *de Epaulette* ontdekt men 's Hoogsten hand,
Verbrekende het web, dat Duitschland hield omtogen,
Daar zij *de Kruisspin* doodt, wier giftigend vermogen,
De wereld door verspreid, niet langer de Almagt tart....
Die Spin vervangt de plaats van 't niet aanwezig hart.

De cursijf geschreven woorden duidden genoemde voorwerpen aan. Het geheel was het welgelijkende portret van Napoleon.

A. C. D. G.

TAALKUNDE.

Wolverstraat. Kruierwijn (vgl. XIV. bl. 33, 278, 346, 369; XV. bl. 17 en 74). Ik kan mij niet zoo geheel nederleggen bij hetgeen door den heer mr. J. VAN LENNEP nader wordt aangevoerd. Maar ik wensch op de zaak zelve niet terug te komen. Het *sapienti sat* moge hier gelden, en na hetgeen ten dezen door den heer P. L. WZN. is opgemerkt, kan ik het debat voor mij wel voor gesloten houden. Ik moet mij echter eene opmerking veroorloven, en ik doe dit onder den titel:

Plaatselijke benamingen. De heer VAN LENNEP zegt, dat in sommige kringen en familiën de woorden geheel anders worden uitgesproken dan in andere. Ik ben dit geheel met hem eens: maar als hij er bijvoegt, dat dit evenzoo is met namen van zaken, en daarbij vermeldt, dat hij zijne tweede moeder had hooren spreken van *potdoek* en *appelmoes*, terwijl hij die voorwerpen nooit anders dan *vaatdoek* en *appelpent* had hooren noemen, dan zie ik hier een verschil niet van *uitspraak*, maar van *benoeming*, en dat verschil is iets, niet tusschen familiën en familiën of kringen en kringen, maar tusschen plaatsen en plaatsen bestaande. In 's Gravenhage, en waarschijnlijk ook elders, zegt men: *potdoek* en *appelmoes*; in Amsterdam: *vaatdoek* en *appelpent*, zoo zegt men ook:

In Amsterdam:	maar in 's Gravenhage:
aanspreker,	*bidder*.
feil,	*dweil*.
lappen (van glazen)	*zeemen*.
leer,	*ladder*.
leerlap,	*zeemlap*.
luiken (van vensters)	*blinden*.
platte boender,	*schuijer*.
rapen,	*knollen*.
schel,	*bel*.
schilder,	*verwer*,
schrapen (van aardappelen)	*schrappen*.
slager,	*slagter*.
spersieboonen,	*princessen*.
stoffer,	*varken*.
sullen,	*glijden*.
tarwemeel,	*blom* (bloem).
wortelen,	*peen*.
wrijven, (van gladhout)	*boenen*.

Geene andere voorbeelden komen mij op dit oogenblik voor den geest; maar verschillen als de aangewezene bestaan er meer, en zijn, waarschijnlijk in grooten getale, ook wat andere plaatsen betreft, bij te brengen. De aanwijzing daarvan door onze taalvorschers komt mij voor niet van belang ontbloot te zijn en zou in dit tijdschrift, naar mijn inzien, gewisselijk eene goede plaats vinden.

Haarlem. DIXI.

Op de straat (vgl. XIV. bl. 372; XV. bl. 75). Niet alleen te Amsterdam, ook op andere plaatsen, b. v. te Nijmegen, zegt men niet: hij woont *aan* die straat of markt, maar *op* of *in* die straat, *op* die markt: en van het gebruik van *één* dezer voorzetzels zal een geboren Nijmegenaar niet ligt afwijken, zoodat men hieraan den vreemdeling kan herkennen. — Wat het uitloopen der straten op poorten betreft, juist in strijd met het door DIXI aangevoerde zegt men hier: in de Hezel- en Molenstraat, in de Hertogsteeg, in de Voerweg, in de Groote straat, welke straten uitloopen op de Hezel- Molen-, Hertogsteeg- en Hunnerpoort; terwijl de Grootestraat van den Blaauwensteen, het hoogste gedeelte der stad, naar beneden voert naar de Waalkade, waar vroeger de Kraanpoort stond.

Ook naar de hoogere of lagere ligging; der straten, hier zoo verschillend, schijnt zich het gebruik van *op* of *in* niet te rigten. Zoo zegt men b. v. *in* de Burgtstraat, *op* de Ridderstraat, *op* het Hoogstraatje en *in* het Stokkumstraatje, welke straten alle op het hoogste gedeelte der stad liggen, en waarvan de twee laatste als dwarsstraten de twee eerste verbinden; terwijl men zegt *op* de Lagemarkt, welke straat in het laagste gedeelte der stad ligt en op de Meipoort uitloopt.

Vreemdelingen alleen maken hierop eene uitzondering en zeggen b. v. *aan* de Markt, *aan* de Burgtstraat etc., een geboren Nijmegenaar zal zelden van het gebruikelijke *op* of *in* afwijken.

Zoude men dus hier, zoowel als te Amsterdam, niet alles op rekening moeten stellen van het *plaatselijk gebruik?*

Dr. J. H. A. S.

Op de straat. Ook te Utrecht bestaat hieromtrent een vast spraakgebruik. Men zegt *op* de Voorstraat, Breêstraat, Lange Nieuwstraat, Wittevrouwenstraat, Bildstraat. Bij andere straten gebruikt men: *in*.

Zonder hierin een verband van oorzaak en gevolg te zoeken, geef ik echter de omstandigheid in overweging, dat al de straten, waarbij men zich van het voorzetsel *op* bedient, groote en breede straten zijn. Er is mij geen kleine noch smalle straat bekend, waarbij men *op* gebruikt. Het zal dan ook niemand in het hoofd komen om

te zeggen, dat iemand *op* een *steeg* woont, zelfs niet daar, waar deze meer het aanzien heeft van een straat, zooals te Utrecht de Viesteeg, Gortsteeg, Smeedsteeg. Hebben nu ook zulke breede straten misschien het aanzien van eenen weg? Zijn zij ook voorheen landwegen geweest? Hebben zij ook vroeger buiten de stad gelegen, en zijn zij bij vergrooting van deze er in opgenomen?

Voor verder onderzoek kan misschien de herinnering dienstig zijn, dat men van een kerkhof sprekende zegt: *op* het Janskerkhof *op* het Munsterkerkhof, ook dan wanneer dit in den loop der tijden het aanzien van een straat heeft gekregen, zoo als b. v. te Utrecht het Oud kerkhof.

Kan nu iemand mij nog verklaren, waarom men te Utrecht zegt, dat iemand woont *in* de Maliebaan, en niet *op* de Maliebaan, wat m. i. natuurlijker zou zijn?

v. H.

Op de straat. Indien ik mij eene gissing, ten aanzien dezer gebruikelijke zegswijze, mag veroorloven, zoo meen ik, dat bij die straten, waarvan gewoonlijk *op* in plaats van *in* wordt gebezigd, moet worden gedacht aan de, bij den aanleg hoogere of meer verheven liggende straten in vergelijking der overigen, en dus aan hoofdstraten, die voornamelijk moesten dienen tot het in- en uitkomen der stad, en dan ook veelal op de poorten aan- of uitliepen. Zoo werd ook te Rotterdam gezegd, hij woont *op* de Hoogstraat, terwijl bij alle andere straten het *in* wordt gebezigd; alleen nog zegt men aldaar niet *op den*, maar *op het* Visschersdijk, thans eene straat gelijk vele andere daarbij gelegene, van welke laatste echter altijd gezegd wordt, dat men er *aan* woont. Nu is het bekend, dat de Hoogstraat eigenlijk is de Schielandsche dijk, gelegen tusschen den Hoogen- en Schiedamschen dijk en dat men wil, dat het Visschersdijk, of welligt -dijkje, de plaats was, alwaar de visschers in reeds lang verleden tijd hunne netten te droogen uitzetteden.

V. D. N.

Memlync. Bezig zijnde met de beoefening der levensgeschiedenis van den beroemden XVe-eeuwschen schilder, HANS MEMLYNC, trok een hollandsche plaatsnaam *Memlync* of *Memelynck* bij herhaling mijne aandacht. Ik lees b. v. in de rekeningen der stad Brugge 1573—74, bij de vermelding van gekochte poortersrechten (fol. xxxvj): »Van FLORENS F' JACOBS PIETERS»SONE gheboren van Memelynck in Hol»landt......" Waar ligt, of lag in de XVe en XVIe eeuw een *Memlync* of *Memelynck* in Holland?

Brugge. W. H. JAMES WEALE.

Memlync of Memelynck. Het is zeer waarschijnlijk Medemblik, door de bewoners van de dorpen in den omtrek nog meestal *Memelik* genoemd. Stelt de heer JAMES WEALE er belang in, hij geve mij dan slechts de namen der personen uit Memelynck op, die in de rekeningen van Brugge genoemd worden, en ik zal onderzoeken of er op het stadsarchief in doopboeken of andere stukken iets omtrent hen gevonden wordt. Op die wijze komen wij misschien tot zekerheid.

Memelik is geene verbastering van *Medemblik*; maar beide namen zijn ontstaan uit den ouden naam *Medemelaka*. De eerste door uitwerping der *d*. Men weet dat dit in onze taal iets zeer gewoons is. En, hoezeer het schijnt, dat de meeste onzer grammatici het niet willen gelooven, het is nogtans zeer zeker, dat die uitwerping der *d* reeds in de 13^e^ en 14^e^ eeuw, wel niet zoo veel voorkwam als later, maar toch volstrekt niet vreemd was. Ik heb dit meer dan eens in een aantal voorbeelden aangewezen en acht het daarom niet noodig het hier nogmaals te doen. Wanneer in *Medemelik* de toonlooze *e* der derde lettergreep niet werd uitgesproken, volgde de *l* op eene lettergreep die op *m* eindigde: om dien overgang van de *m*, waarbij de tong naar beneden gedrukt en de lippen vast aan een gesloten worden, tot de *b*, die met geopenden mond en de tong tegen het verhemelte gedrukt wordt uitgesproken, gemakkelijk te maken, liet men tusschen beide eene *b* hooren. Zoo werd het *Medemblik*. Eene *b* tusschen *m* en *l* of *r* om deze reden ingevoegd, ontmoeten wij in verscheidene fransche woorden, b. v. in *chambre*, *nombre*, *comble*, *trembler*, ontstaan uit *camera*, *numerus*, *cumulus*, *tremulare*. Ook in het Spaansch komt zij niet zelden voor. In onze taal heb ik haar slechts in *Medemblik* en nog een of twee plaatsnamen gevonden.

Medemblik. P. LEENDERTZ, WZ.

Kameraar (vgl. XV. bl. 75). Ofschoon men te Utrecht deze vraag volledig kan beantwoorden, wil ik alleen opmerken, dat die betrekking aldaar, ten minsten in vroeger dagen, geheel iets anders was, dan zulks in Overijssel moet geweest zijn, zie den *Navorscher*, dl. X. bl. 210. Naar ik meen was de *Kameraar* te Utrecht belast met het opzigt over de stads werken en de werklieden, en heeft in vroeger tijd een heer FALCK die betrekking vervuld.

V. D. N.

Spelling. Nederlandsche plaatsnamen (vgl. XV. bl. 77). Het is wel te bejammeren, dat soms de eene mensch door zijne fouten oorzaak is van vruchtelooze inspanning door anderen; maar meer dan te bejammeren is het, wanneer geleerden als de Letterkundige afdeeling der Koninklijke academie van wetenschappen in hunne letterkundige teregtwijzingen — waaraan men al ligt onbepaald vertrouwen zoude schenken — nogtans zulke onnaauwkeurigheden begaan, dat een belangstellende, om zich te overtuigen, eerst velerlei vruchtelooze pogingen, tot afmatting zelfs, moet aanwenden, alvorens tot zekerheid te komen, dat hetgeen men, *naar nieuwere regelen gespeld*, ten voorbeelde geeft, grove misleiding is.

Wij, Zeeuwen, zouden de moeite wel sparen om naar een dorp *Smoutskerke* in Zeeland te zoeken; veeleer zouden wij er eens om lagchen, of het aanstonds stellen onder de menigte, soms belagchelijke feilen, welke ons niet zelden van schrijvers over Zeeland, elders wonende, voorkomen.— Ware de heer P. LEENDERTZ WZ. maar bij zijn opgevat vermoeden aangaande *Sinoutskerke* gebleven, want ook de alphabetische plaatsing van *Smoutskerke* is niets minder dan eene tweede fout in dezelfde zaak. Zeker is het, dat er in Zeeland geen dorp *Smoutskerke* bestaat, noch ooit bestaan heeft, en dat alleen het dorp *Sinoutskerke* op Zuidbeveland kan bedoeld zijn.

Staat er nu nog op de alphabetische lijst (welke mij nog niet onder de oogen is gekomen) vóór dat niet bestaande *Smoutskerke*, *Sluishil* — even zeker is dit laatste dan mede fout, en moet zijn *Sluiskil*, dat in Zeeuwsch Vlaanderen gevonden wordt.

P. FRET.

[Er staat inderdaad *Sluishil.*]

Zingbaar, zangbaar. Mag men een dezer woorden, en zoo ja, welk van de twee gebruiken, om aan te toonen dat eenige muzieknoten gemakkelijk achter elkander kunnen gezongen worden?

v. H.

Zingbaar, zangbaar. Over de zamenstellingen met *baar* vindt men een zeer belangrijk stuk van dr. TE WINKEL in DE JAGERS *Archief voor Ned. taalkunde*, dl. III. bl. 137 en verv. Volgens dezen beteekenen de woorden uit een zelfst. naamw. en *baar* zamengesteld, » de zaak door het zelfst. naamw. aangeduid aan zich hebbende, of met zich brengende." *Zangbaar* zou dan moeten beteekenen, *zang aan zich hebbende*, *zangerig*, en zou dus gezegd kunnen worden van een muzijkstuk, dat eene vloeiende en aangename melodie heeft. Het woord (ik geloof dat het nieuw is, ik herinner mij ten minsten niet, het ooit gehoord of gelezen te hebben) kan alleen op die wijze verklaard worden: want het kan niet van den verleden tijd van *zingen* (oudtijds *zang*, nu *zong*) afgeleid zijn: woorden op *baar* op deze wijze gevormd zijn er niet.

Ik kan nu niet anders dan den vrager naar het genoemde artikel verwijzen. De hoofdstukken over de achtervoegsels der zelfst. en bijv. naamwoorden behoorden tot de gedeelten mijner grammatica, die reeds bijna afgewerkt waren, maar zij zijn met het overige verloren gegaan. Ik herinner mij niet juist meer, tot welke conclusiën mijn onderzoek omtrent de woorden op *baar* mij gebragt had, maar wel, dat zij verschilden van die van d'. TE WINKEL. Ik hoop later dit onderwerp nog eens te behandelen. Nu heb ik daartoe nog niet genoeg verzameld.

Zingbaar is wat gezongen kan worden, even als *eetbaar*, *draagbaar*, *bewoonbaar*, wat gegeten, gedragen, bewoond kan worden. Dat *kunnen* wordt evenwel niet altijd in den strengsten zin genomen. Wanneer wij b. v. van het water in het Noordhollandsche kanaal zeggen, dat het niet *drinkbaar* is, willen wij daarmede niet te kennen geven, dat het in het geheel niet *kan* gedronken worden, maar dat het niet zeer geschikt is om tot drank te dienen. Maar gebruikt men *zingbaar* op de wijze als v. H. voorstelt, dan verwijdert men zich al te verre van de oorspronkelijke beteekenis des woords. En hoe uitgebreider de beteekenis is van een woord, hoe minder duidelijk het is. Ik zou het daarom niet aanraden, *zingbaar* in genoemde beteekenis in gebruik te brengen.

P. L. Wz.

Uitwijden, uitweiden. Schrijft men » over eene zaak uitwijden of uitweiden? Zijn beide schrijfwijzen niet te verdedigen, maar is toch de eerste niet te verkiezen boven de laatste?

v. H.

Uitweiden. Dat men zoo schrijven moet, en niet *uitwijden*, en dat deze laatste schrijfwijze niet te verdedigen is, is zoo duidelijk aangetoond door d'. A. DE JAGER in den *Taalgids*, dl. IV. bl. 188—197, dat wij niet twijfelen, of de vrager zal, na dat stuk gelezen te hebben, het ten vollen toestemmen.

P. L. Wz.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht v. Loo (vgl. XV. bl. 93). In eene m.s. aanteekening van m[r]. J. REELAND komt voor (als vader van GERRIT VAN LOO, die MARGRIET VAN EEMSKERCK trouwde), m[r]. ALBERT VAN LOO, president v. Dordrecht, advocaat van Holland, getrouwd met MARTHA ZWINTERS, wiens vader was m[r]. ALBERT VAN LOO, getr. met DIVERTJE V. CRANENDONK, en, als ouders van dezen ALBERT, m[r]. ARENT GERRITZ V. LOO, getr. met CATHARINA BORRE VAN AMERONGEN. De kwartieren op de zerk te Leeuwarden waren: V. LOO, ZWINTERS, CRANENBURGH en AMERONGEN, d. i. volgens het wapen op de zerk voorkomende BORRE VAN AMERONGEN. Ergens anders vind ik eene m.s. aanteekening aldus: j[r]. AELBERT VAN LOO, schildknaap, getr. met jufvr. . . . . . VAN AMERONGEN, en hun zoon GERRIT, getr. met MARGRIET VAN HEEMSKERCK.

In de *Bat. Illustr.* p. 929 komt ook het kwartier LOO-KRANENBURGH voor.

Intusschen is òf de aanteekening van m[r]. J. REELAND foutief òf de plaatsing der kwartieren te Oldehove, die aldus gesteld waren, volgens eene mij bekende afteekening:

LOO,	EEMSKERCK,
ZWINTERS,	DIEMEN,
CRANENBURGH,	VOORHOUT,
AMERONGEN,	PERSIJN.

De eerste 4 kwartieren heb ik ook aldus aangetroffen:

VAN LOO,
CRANENBROEK,
AMERONGEN,
ZWINTERS.

B. D.

Westenberg (vgl. XIV. bl. 211; XV. bl. 85). De ondergeteekende wil niets afdoen van de oudheid en het aanzien van het genoemde geslacht, maar berigt alleen:

1°. dat hij op verzoek van den inzender van dit artikel de hem ten dienste staande genealogische werken heeft nageslagen, en dat hij noch onder den hoogen, noch onder den lagen adel, een geslacht van dien naam aantrof.

2°. dat deze naam in Nederland veelvuldig en ook elders kan voorkomen en zeker voorkomt, als zijnde een plaats- of oordsnaam. Wij weten, dat plaatsnamen aan verschillende geslachten veelal eigen zijn; bij de weinige aanteekeningen, die onze voorouders doorgaans maakten, valt het hoogst moeielijk deze verschillende geslachten uiteen te houden.

3°. dat een hem bekend en algemeen hooggeacht oudheid- en geschiedkundige, na de lezing van dit artikel, gezegd heeft, dat zijne moeder eene WESTENBERG was en hij daardoor omtrent dit geslacht papieren bezit, waaruit blijkt, dat het zijn naam ontleent aan eene hoeve, gelegen of gelegen hebbende bij Gildenhaus ten *westen van den berg* en van daar *Westenberg* genaamd. Het was eene aanzienlijke hoeve, want het was eene scholtenhoeve.

4°. dat in het *Groot Wapenboek* van SIEBMACHER onder de frankische geslachten, Theil II. S. 70, een wapen van een geslacht van dien naam voorkomt, voerende op een veld van lazuur *een bok*.

L. D. R.

Geslacht van Diemen (vgl. XIV. bl. 246; ook bl. 179, 221, 312). Had V. D. N. mijn artikel over de VAN DIEMENS met aandacht gelezen, of de moeite genomen, om de stamlijst van dit geslacht, zoo als die bij BALEN en KOK voorkomt, te raadplegen, hem zoude terstond gebleken zijn, dat, en hoe, het delfsche geslacht VAN DIEMEN uit het dordsche is voortgekomen. Die stamlijst toch vermeldt, in de 6[de] generatie, VRANK VRANKENSZ. VAN DIEMEN, † 1482, die naliet, behalve HUYG, raad en burgem[r]. te Delft, † 1545 z. k., en andere kinderen, eene dochter, AGATHA VAN DIEMEN, † 1497, die in eerste huwelijk kreeg KLAAS MEEUSZ. te Delft, wiens nazaten den naam VAN DIEMEN hebben aangenomen [1]).

Onder die nazaten nu wordt eerst genoemd m[r]. BARTHOLOMEUS VAN DIEMEN, raad en burgem[r]. te Delft, † 1533, die bij KLARA DE GROOT DIRKsdr., † 1509, o. a. verwekte KLAAS VAN DIEMEN, bijgenaamd DE GROOT, pensionaris van Dordrecht [2]),

---

[1]) VRANK VRANKENSZ. kwam door zijn huwelijk met MARG. BUSSCHAERT HUIGENS dr. te Delft in het patriciaat. — KLAAS MEEUSZ. noemt BALEN: „brouwer tot Delft"; maar op de regeringslijst vind ik nog in 1518 een CLAAS MEEUSZ. BROUWER vermeld, in de *Beschr. van Delft*, bij BOITET, bl. 120.

[2]) „Deze pensionaris," zegt VAN DE WALL, „wordt, in het Register der dagvaarten van AERT VAN DER GOES, gemeenlijk m[r]. CLAES of BARTHOLOMEI genaamd. Hij was een zoon van m[r]. BARTHOLOMEUS VAN DIEMEN, raad eñ burgem[r]. der stad Delft, en van KLARA DE GROOT, en voerde, naer zijn moederlijk geslagt, den geslagtnaam van DE GROOT; 't geen, door BALEN, bl. 356, niet behoorlijk opgemerkt zijnde, veroorzaakt heeft, dat hij NICOLAAS DE GROOT en NICOLAAS VAN DIEMEN voor twee onderscheiden pensionarissen koome te houden.

wiens nakomelingen den naam DE GROOT bleven voeren, en VRANK VAN DIEMEN, raad en schepen en, van 1553 tot 1562, schout der stad Delft, † 1562, wiens zoon HENDRIK, mede raad en schepen dier stad [3]), † 1606, kinderen naliet.

BARTHOLOMEUS, VRANK en HENDRIK VAN DIEMEN voornoemd, »voerden," zegt V.D.N. verder, »volgens de *Wapenkaart van Delft*, »een schild van keel beladen met een vijf»puntige star van goud, en alzoo geheel »verschillend van het wapen [der VAN DIE»MENS] bij BALEN, *Dordrecht*, en bij FER»WERDA."

Naar aanleiding van dit gezegde waag ik ook eene opmerking, en wel deze: Is het niet opmerkelijk, dat een bijna dergelijk wapen voorkomt op dat van HUIG DE GROOT [bij BRANDT, *Lev. van H. de G.*, op het portret, en in 't *Vervolg*, door CATTENBURGH, over bl. 416; bij TIMARETE, *Gedenkst.*, dl. I. bl. 82] en op dat van het geslacht CORNETS DE GROOT, 't welk WELEVELD en RIETSTAP, in hunne *Handb. der Wapenk.*, aldus beschrijven: »een rood »hartschild beladen met eene achtpuntige »zilveren ster." — In *Nav.* IX. bl. 2 leest men: »HUGO CORNETS DE GROOT, † 1567, »vermeerderde zijn wapen met eene gou»den ster in het hart, die vervolgens op »een middenschildje van sabel gevoerd is: »zie *Delftsche Wapenkaart.*" Deze laatste opgave strookt dus niet met die van W. en R., en ik waag daarom nog deze vragen: Plaatste HUGO CORNETS voornd., die den naam van DE GROOT aannam, het oorspronkelijke wapen van DE GROOT [de ster?] op het zijne? Was KLARA DE GROOT DIRKS dochter, gehuwd met m[r]. BARTHOLOMEUS VAN DIEMEN boven genoemd, eene zuster van ERMGARD DE GROOT, vrouw van CORNELIS DIRKSZ. CORNETS [ouders van HUGO CORNETS DE GROOT voorn.], en kan haar wapen [gesteld altijd dat dit eene gouden of zilveren ster (wordt niet dikwijls het aantal punten verkeerd opgegeven?) in rood of zwart was] ook door haar man en hunne kinderen zijn aangenomen geworden? Vierendeelde HUIG DE GROOT zijn stamwapen [CORNET], vierendeelt het geslacht CORNETS DE GROOT het zijne, met DE GROOT, of wel met KRAAIJENBURG [vgl. VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 1286]?

Nog lees ik in ditzelfde artikel, dat het wapen van den gouverneur van N. I., ANTONIE VAN DIEMEN [wiens afkomst uit de dordsche VAN DIEMENS ik niet als zeker heb aangetoond] daarom onjuist zoude zijn, omdat daarin twee dwarsbalken, geschakeerd van zilver en keel, op een schild van keel, voorkomen. Ik vraag wederom: zouden dan de wapens van AERSSEN, AMSTEL, APELTEREN, BROECKHUYSEN [met het kruis], DEDEM, DUSSEN, ERP [met het S. Andries kruis], HEERMAN [met den keper], DE JONGE VAN BAARDWIJK, VAN DER MARCK [graven], RUIVEN, THURINGEN [landgraven], NAMEN [graven], en zoo vele andere, alle onjuist of gebrekkig zijn?

En wat aangaat de opmerking: »dat bij »alle soortgelijke burgergeslachten [als dat »van ANTONIE VAN DIEMEN voorz.] zeer »weinig bewijs in de wapens moet gezocht »worden, daar zeer vele voorbeelden van »verwisseling, verandering en afwijking »zouden aan te wijzen zijn, zelfs bij het »door M°. vermelde geslacht [4])," — ook deze kan, in gelijke mate, op adellijke geslachten worden toegepast, want, nam niet VIANDEN, in 1288, dat van PERWYS aan; LANGDRIS dat van CHATEAUVILAIN; LIMBURG dat van HAZEDAEL of SCHOONVORST; GRAAZ dat van DES PREZ [5]); DAMMARTIN dat van WARFUSÉE; VOOGHT dat van GRYSE; WERVE dat van EVER [6]); ALKEMADE dat van WOUDE; WOUDE dat van WASSENAER; BEVEREN dat van LEUVEN; DUSSEN dat 't welk men ziet bij TIMARETE, *Gedenkst.*, I. bl. 17, 82: WIELE dat van STALPERT; LUDOVISI dat van ORLEY, in 1724; MICHIELSSEN [LOMBAERDS] dat van ENCKEVOORT, in 1530; enz. Zie HEMRICOURT, *Miroir des nobles de la Hesbaye*, p. 30, 322; DE HERCKENRODE, *Collect. de tombes etc.*, p. 368, 612, 691; VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*,

---

Sederd het jaar 1538 tot het jaar 1553, heeft hij het pensionarisschap met veel roems bekleed, en is, op den zesden julij van het jaar 1556, deezer wereld overleeden, nalaatende verscheiden kinderen, welken hij verwekt heeft bij APOLLONIA VAN ZWIETEN, dogter van HUGO en AECHTE VAN NIEWERKERKEN; zoo als in het geslachtregister der VAN DIEMENS, bij BALEN bl. 1038, kan gezien worden, en ons daarenboven gebleeken is, uit eenige Genealogische Aanteekeningen van den heer GERARD SCHAEP; welken in de uitgeleezen Boekerij van wijlen den wijdberoemden heer MEERMAN bewaard worden." *Handv. van Dordr.*, 5[de] afd., bl. 997 in notis; zie ook ald. bl. 1005, 1020, 1039, 1043, 1054, 1087, 1090.

[3]) Hij was ook in 1558 rentmeester van het konvent van Koningsveld, en verhief in 1579 de leenen van JAN VAN SPANGEN, toen nog onmondig. Zie *Oudh. en gest. van Delft.*, bl. 278; VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 1104.

[4]) Deze opmerking over het door mij vermelde geslacht, zal nu toch wel vervallen?

[5]) DESPREZ voerde *lozengé d'argent et d'azur, au chef de gueule*; dus hetzelfde wapen als TORCK. Zie HEMRICOURT, *Miroir etc.*, p. 319, die ook laatstgenoemd geslacht vermeldt, p. 307, 308.

[6]) MICHIEL VAN DE WERVE, wiens overlijden bij VAN LEEUWEN en in het *Suite du Suppl. au Nobil. des Pays-Bas*, t. V, p. 31, verkeerd wordt opgegeven, voerde alleen drie evers. Zie *le gr. théatre sacré de Brab.*, t. II. pt. I. p. 203.

bl. 835, 862, 1169, 1184, 1186; *Gesch. v. h. gesl. van Bevervoorde*, bl. 5, 48, 62; *Nav.* XIII. bl. 354; XIV. bl. 62, aant. 17; *Nobil. des Pays-Bas*, p. 692; *Suite du Suppl.* t. I. p. 79; *le gr. théatre sacré de Brab.*, t. II. pt. I. p. 38. — Ja, er werd zelfs handel in wapens gedreven! Zoo verkocht een Oostenrijker, JOHAN THAGAUNER, zijn wapen, schild, helm en zegel, in 1368 aan den ridder PILGRIM VON WOLFSTHAL en zijne erven, welk wapen, sedert 1479, toen het geslacht VON WOLFSTHAL uitstierf, aangenomen werd door dat van WINDISCHGRÄTZ, 't welk aan het eerstgenoemde getrouwd was. Zie WURMBRAND, *Colleg. geneal. hist.*, S. 75, 241, aangehaald bij GRUBER, *Kurzgef. Lehrsyst. sein. diplom. u. herald. Kolleg.*, S. 146; en talrijke voorbeelden bij RIETSTAP, *Handb. der Wapenk.*, bl. 48—50, 54, en PICHLER, *üb. Steirische Heroldsfig.*, p. 13, 14.

Wat voorts het dordsche geslacht VAN DIEMEN betreft, dit kan men gerustelijk rangschikken onder de oudste en aanzienlijkste van Zuidholland, in welks eerste stad het de eerste ambten heeft bekleed, en aldaar, en elders, met de eerste geslachten, als die van OEM, SONK, SUYS, BOOT, VAN NAERSSEN, HEEMSKERK, VAN BEEST, ABBENBROEK, BLYENBURG, SLINGELANDT, enz., door huwelijk verbonden was.

M°.

Wapen van van der Hulst (vgl. XV. blz. 60). Het aldaar opgegeven wapen werd gevoerd door den admiraal ABRAHAM VAN DER HULST, begraven in de Oude kerk te Amsterdam.

ANNA MARTHA VAN DER HULST, ALBERTS dochter, geb. 1695, en gehuwd 15 sept. 1720 met ANDREAS AMSINCQ, voerde ditzelfde wapen.

Is aan een der lezers van den *Navorscher* iets omtrent de genealogie van dit geslacht bekend?

Zeeuwsche geslachten. Gaarne zag ik de ontbrekende voornamen en jaartallen ingevuld.

.... VERBOOM, geh. .... VIERLING. — .... BRANDIJN, geh. .... LEYDEKKER.

RIJNBRAND VERBOOM, geh. ANNA BRANDIJN.

ANNA VERBOOM, geb. ....
geh. .... 1714 met PAUL AMSINCQ.

Van Pallandt en von Palant (vgl. XV. bl. 93, 128). Het nederlandsche geslacht VAN PALLANDT en het duitsche VON PALANT is hetzelfde geslacht. In Duitschland stierf het uit omstreeks de helft der vorige eeuw.

De genealogie van dit geslacht vindt men tot op het midden der 15e eeuw bij dr. G. D. J. SCHOTEL: *Floris I en II van Pallant, Graven van Culemborg;* verder van het midden der 15e eeuw tot op den tegenwoordigen tijd in een werkje, getiteld: *Genealogie van het geslacht van Pallandt, in verband met de genealogie van de graven van Culenborch.* Dit laatste werkje is niet in den handel.

Cz.

Grafelijke familiën (vgl. XV. bl. 94). De titelvoerders der in 1862 bestaande nederlandsche grafelijke familiën vindt men vermeld in den *Staats-Almanak voor het Koningrijk der Nederlanden*, jaargang 1862, uitgegeven bij NIJHOFF te 's Gravenhage en BROSSE te Utrecht.

Cz.

Geslacht Pelgrom (vgl. XIV. bl. 348; XV. bl. 29, 91). In de *Naamlijst en wapenkaart der leden van de regering, pensionarissen, griffiers en secretarissen van 's Hertogenbosch*, door R. A. VAN ZUYLEN, archivaris dier stad, vindt men het wapen van mr. JAN PELGROM, benoemd als lid der regering van den Bosch, in 1629, door Z. H. FREDERIK HENDRIK, prins van Oranje, als stadhouder. Het is een gouden veld, beladen met een gekanteelden en tegengekanteelden zwarten dwarsbalk, vergezeld in 't hoofd van eene bij van hetzelfde.

In de *Lijst der schepenen van de stad 's Hertogenbosch,* waarvan de schepenzegels bij het archief dier stad, of in het museum van het Provinciaal Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen in Noordbrabant nog aanwezig zijn, door R. A. VAN ZUYLEN, 's Hertogenbosch 1865, vindt men de volgende leden van het geslacht PELGROM of PELGRIM:

HENRICUS PELGROM, 1489.
FRANCISCUS PELGROM, 1536.
LAURENTIUS PELGRIM, 1546 en
JOANNES PELGROM, 1621.

Cz.

Petrus Peckius (vgl. XII. bl. 127; XIII. bl. 126), de geleerde Zeeuw, geb. te Zierikzee in 1529, † te Mechelen 17 julij 1589, wiens grafschrift men leest bij DE LA RUE, *Gelett. Zeel.*, bl. 192, en in *le gr. théatre sacré de Brab.*, t. I. p. 102, had bij KATHARINA GILLIS:

1°. een zoon van denzelfden naam, ridder, heer van Borsbeke, Bouchout en Hove [1]), lid van den geheimen raad, kanselier van Brabant, enz. [2]), † 28 julij 1625, en begraven te Brussel in de kerk der Annunciaten, waar men zijn grafschrift leest. Zie *le gr. théatre sacré de Brab.*, t. I. p. 286; CHRISTYN, *les tombeaux des hommes ill. du cons. priv.*, p. 60, en *Troph. de Brab.*, t. II. p. 374, waar zijne vrouw, BARBARA MARIA BOONEN, eene zuster van den aartsbisschop van Mechelen [3]) genoemd wordt. Hij verwekte bij haar eene dochter, in *Nav.* XIII. bl. 126 genoemd, t. w. MARIA, vrouwe van Borsbeke, gehuwd met ADRIAAN VAN ANDELOT, heer van Reume, tweeden zoon van JAN, heer van Reume, Hove bij Enghien, Lesclatiere, enz. [4]), uit zijn huwelijk met ANNA VAN JAUCHE, dochter van GABRIEL, graaf van Lierde, en JOHANNA VAN MONTMORANCY-CROISILLES.

2°. eene dochter, ALIDA of ALEIDA, gehuwd met ANTONIE VAN DEN HEETVELDE, j. u. l., heer van Tildonck, zoon van BARTHOLOMEUS, secretaris van Leuven 1535, en GEERTRUID WALHEYN, of WALHAIN, raad 1579, 82, 85, 87, 88, 92, 97, in de dekenij 1580, 86, schepen 1589, 91, 93, 94, burgem. 1590, van Leuven [5]). Zijne zuster GEERTRUID VAN DEN HEETVELDE was gehuwd met KORNELIS BOONEN, raad in den raad van Braband, en moeder van JAKOB BOONEN, j. u. l., raad te Leuven, in 1603 en 1604, en later aartsbisschop van Mechelen. BOONEN voert *d'or au sautoir de gueules, rempli d'argent, accompagné en chef d'un aigle de sable, becqué et membré de gueules, langué et armé de sable* [6]). Zie *Suite du Suppl. au Nobil. des Pays-Bas*, t. II. p. 80, 111; P. DIVAEUS, l. c. p. 92, n°. 27; *Nav.* IX. omslag, n°. 9.

Het geslachtsregister van WEYTSEN, bij BEVERWIJCK, *Beschr. van Dordr.*, bl. 336 en 337, vermeldt nog de volgende personen:

JACOB WEYTSEN, ridder, burgem. van Vlissingen, liet o. a. na: mr. QUINTIJN WEYTSEN, heer van Brandwijk, raad in 't hof van Holland [7]), begraven in de groote kerk in den Haag [TIMARETE, *Gedenkst.*, dl. II. bl. 14], die bij zijne eerste vrouw, JACOBMINA DE HUBERT, of HUYBERT, LIEVENS dr., o. a. verwekte: »ANTONETTE WEYTSEN, troude ANTHONIS WISSE PECK, ende wan QUINTIJN, CORNELIA, LIEVEN, ende mr. JACOB PECK. CLASINA PECK, troude mr. MAERTEN ROSA, griffier van den hoogen Rade [»heeft volgens VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 1484, eedt gedaan 20 april 1602, Obijt 1631"]. OCKERA PECK, troude mr. JAN BEDDEMAKER. JACOBMINA PECK, troude jr. N. VAN STEENHUYSE."

Mr. HENDRIK PECKIUS was in 1686 pen-

---

1) Hij zal deze heerlijkheden vermoedelijk in pandschap hebben bezeten, want men leest in de *Hist. de l'alienat., engagere, et vente des seigneuries, domain. etc. du duché de Brab. etc., rec. par* JACQ. LE ROY, p. 34: „*Borsbeque* fust engagé l'an 1559 „avec *Bockhoult* et *S. Laurens te Hove* [alle drie „in het kwartier van Antwerpen gelegen], et de„puis renchery le 18 may 1638 pour ANTOINE „MILLICH, pour son command, pour autres, pour „3000 fl. — Et encores renchery le 16 dec. 1642 „par HERMAN DASSA avecq autres, avecq 2041 fl. „Et vendue absolument le 16 mars 1649 à REMY „BERVELT, pour autres, pour 6100 fl. — *Bockhault* „et *S. Laurens te Hove* fust rencheri l'an 1638 le „18 may pardessus la vielle engagere avecq en„cores 3400 fl., et vendue absolument le 7 dec. à „l'advocat STOCKMANS, pour autres, pour 8466 fl. „7 s."

2) GOUTHOEVEN zegt, *Chron.* bl. 223, dat hij te Leuven geboren werd. — In 1622 was hij op de begrafenis van den aartshertog ALBERT. *Troph. de Brab.* t. I. *du Suppl.* p. 133; *Hist. de l'archid. Albert*, p. 370.

3) Zij stierf, volgens het grafschrift van haar man, den 25 oct, 1629. De aartsbisschop JAKOB BOONEN, geb. te Antwerpen in 1573, † te Brussel 30 julij 1655, was een zoon van KORNELIS BOONEN en GEERTRUID VAN DEN HEETVELDE, en had een oom ENGELBERT BOONEN, proost van S. Servaas te Maastricht, en eene tante MARIA BOONEN, † 1601, priorin van Leliendaal te Mechelen. Zie *le gr. théatre sacré de Brab.*, t. I. pp. 15, 23, 82.

4) Zie *Troph. de Brab.*, t. I. p. 655, en over dit geslacht, LE CARPENTIER, *Hist. de Cambray*, pt. III. p. 493, ook p. 269, 476, 705; *Nobil. des P.—B.*, p. 89; LE ROUX, *Recueil de la nobl. etc.*, p. 106; LE BLOND, *Quart. généal.*, p. 68, 130; *Théatre sacré cit.* t. I. p. 201; TE WATER, *Verb.*, 2de stuk, bl. 152. — PHILIPPE CHIFFLET droeg zijn werkje: *Hist. du prieuré* N. D. *de Bellefontaine au comté de Bourg.* (Anv. 1631), op aan „mess. FERD. D'ANDELOT chev. sgr. d'Olan, etc. colonel d'Aumont au comté de Bourg., gouv., capit. et prevost de la ville de Gray, prem. maistre d'hostel de S. A. S. l'Infante Isab. Claire Eugenie", wiens wapen [*échiqueté d'azur et d'arg., au lion de gueul., armé, lamp. et cour. d'or, brock. sur le tout*] voorkomt op p. 61 van de latijnsche beschrijving van dit prioraat, door ERYCIUS PUTEANUS (Antv. 1631), opgedr. aan denz. door IUL. en IO. CHIFFLETIUS.

5) Zie P. DIVAEUS, *Rer. Lovan.*, p. 92, n. 24; G. WILLEMS, *Meyers, borgem. enz. van Loven*; *Troph. de Brab.*, t. II. p. 414 seq.

6) BOONE te Brugge, aan DE CROESER, KNIBBE enz., vermaagschapt, voerde in 1617, „écartelé au 1 et 4 d'arg., à l'arbre de sin., au lion ramp. de sab.; au 2 et 3 d'az. à la fasce d'or, acc. de deux étoil. à six rais en chef, et d'un croiss. de même en pointe, qui est VAN DE ZWEENE" zie VAN DYCKE, *Recueil hérald. de Bruges*, p. 59. — Van eene familie BOONE, te Middelburg en te Vere in de regering geweest, gewagen BOXHORN *op* REIGERSB. *Chron. v. Zeel.*, dl. I. bl. 162, 167—170; SMALLEG., *Chron.*, bl. 281, 445; ERMERINS, *Vere*, III. st. bl. 84—90, 142.

7) Zie over JACOB en QUINTIJN WEYTSEN ook DE LA RUE, t. a. p. bl. 136; GOUTHOEVEN, bl. 105, 111; VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 1476.

sionaris van Vere, en, toen SMALLEGANGE zijne Chronijk schreef, nog in bediening.

Het wapen van PECKIUS vindt men bij SMALLEGANGE; dat van PIETER PECKIUS, onder die der kanseliers van Brabant, bij BUTKENS, *Troph. de Brab.*, t. II, en in het *Suppl.* op dat werk, t. I. livr. VII, onder de raden in den geheimen raad. Of het door hem, of door zijn vader, is aangenomen geworden, is mij niet gebleken, wel, dat het veel overeenkomst heeft met dat van VAN DEN DYCKE, want dit geslacht, 't welk den 29 aug. 1722 den titel van burggraaf van Grimbergen verkreeg, voerde *de sable à trois fasces d'or, au chef d'or, chargé d'un lion léopardé de gueules* [8]). PECCKIUS: *de sable à trois fasces d'or*, [volgens SMALLEGANGE: *fascé d'or et de sable de* 8 *pièces*] *au chef de gueules, chargé d'un lion passant* [alias *léopardé*] *d'or.* Volgens BUTKENS, t. b. a. pl., en CHRISTYN, t. b. a. pl. p. 61].

Een MATHIJS PECK was in 1406 burgemeester te Zieriksee [SMALLEG. t. a. p. bl. 505], en vermoedelijk een der voorzaten van PETRUS PECKIUS voorn., alhoewel er ook een geslacht van dien naam bekend geweest is 't welk voerde: d'or aux trois tonnes ou tonneaux de sable jetant des flammes au naturel et par le haut et par le flanc dextre"; zie DE HERCKENRODE, *Coll. de tomb. etc.*, p. 518—521, en eld.

In de »Permission de porter le nom de vicomte de Grimberghe octroyé par l'emp. CHARLES VI. en fav. de mr. JEAN FRANÇOIS VAN DEN DYCKE, par lettre pat. du 29 aoust 1722", wordt o. a. gezegd: »Nous »ayant esté remontré de la part de J. F. VAN »DYCKE, escuier, sgr. de Borght, Tertom»men, Schiplaecken etc. qu'il seroit pre»sentement chef du nom & des armes de »l'ancienne famille de son nom, comme dez »le 12 siecle en nôtre ville de Bruxelles, »laquelle ayant possedé plusiers terres & »seigneur dans nôtre duché de Brabant, »comme celles de Santvliet, Veersdyck, »Berendrecht, & Overdorp, & fait des al»liances tres nobles aux familles de VAN »DER DOES, RANST, MERHEM, DE BOXTEL, »VAN DER GENST, GREVENBROECK, MEGHEM, »VAN DER TOMMEN, NOYELLES, & autres,....; »que le Remonstrant seroit issu du costé »paternel de la famille de COUDENBERGH, »l'une des sept nobles & primitives familles »de la ville de Bruxelles, etc." Zie *Suppl. aux Troph. de Brab.*, t. I. p. 477, en vgl. LE ROY, *Théatre prof. de Brab.* p. 45; *du Brab.-Wallon*, p. 66; *Théatre sacré de Brab.* t. I. p. 83, 111, 240, 252, 264; *Suite du Suppl. du Nobil. des Pays-Bas*, t. IV. p. 28. — JEAN FRANÇOIS voornoemd, was gehuwd met de erf-burggravinne van Grimbergen, KATH. THERESIA VAN KERRENBROECK, zijne nicht, en sproot vermoedelijk, van vaderszijde, door de vrouwen uit den stam van COUDENBERG, die in rood drie zilveren torens, of burgten, gesloten van blaauw, voerde [*Troph. de Brab.*, t. II. p. 425]. — Het antwerpsche geslacht VAN of VAN DEN DYCK voerde in blaauw eene zilveren lelie, ondersteund door een wassenaar van 't zelfde [zie *Théatre sacré de Brab.*, t. II. pt. I. p. 204, pl. no. 1.], welk wapen, doch met eene gouden lelie, ook gevoerd werd door het in Normandië, en ook elders, bekende geslacht van LE BERCEUR [zie CHEVILLARD, *Nobil. de Normandie*]. Bij DE HERCKENRODE vindt men, t. a. t. h. pl. p. 373, op een grafzerk in de kapel van Rumsdorp, het wapen van KATH. DIJCK, vrouw van GILLIS VAN VELPEN gez. EVERAERTS, † 20 sept. 1654, zijnde in blaauw eene, volgens de afbeelding, zilveren, doch volgens de beschrijving op p. 376, zwarte lelie.

M°.

---

8) Zie BUTKENS l. c., *Suppl.*, t. I. p. 476; *Nobil. des P.—B.*, p. 694. Vgl. *Nav.* V. bl. 115, en *Bijbl.* bl. 78.

Geslachtregisters opgemaakt door George Seyn. In het handschrift van RYCKHUYZEN leest men: »GEORGE SEYN (getr. 1640 met »MARIA BOSCH, uit de familie DE LANGE te »Gouda) heeft 30 jaar gewerkt met de Ge»slachtregisters op te maken van alle de »familien in de 17 provincien met alle »hare wapens seer net met de couleuren »afgezet, beslaende 30 declen in folio." Kan iemand narigt omtrent dit werk geven?

's Gravenhage. B. D.

Leenvervolg van N. Waddinxveen en St. Hubrechtgeregt. — Geslacht van Belle (vgl. A. R.). VAN SPAAN zegt in zijne *Beschr. van Rotterdam*, op bl. 406 van den 2den druk:

»Voorts heb je hier (te R.) ook een huis van de W. I. maatschappije. Als mede een pragtig gebouw van de Geoktroy. O. I. komp., 't geen nu al meest voltooid is. Van binnen boven de deur pronkt het met een latijns geschrift, 't welk aldus luid:

JOSUA VAN BELLE, Toparcha Gronsvoordii, filius natu maximus JOSUÆ VAN BELLE, Domini Diæceseos S. Huberti, Toparchæ in Waddinxveen: Reipublicæ Rotterodamensis in Collegio Scabinorum quondam Præsidis: Senatoris ibidem: Ut & Rerum Orientalium Assessoris: hujus Ædificii fundamento primam adjecit manum VII Idus Septembris anni MVICXCV."

»De Rotterdamsche heeren Bewinthebberen zijn deze: HERMAN VAN ZOELEN, JO-

SUA VAN BELLE, mr. DIRK DE RAAD, JAN DANE, en mr. WILLEM VAN HOOGENDORP." (Ib. bl. 407.)

Voor 't zuider pand van 't weeshuis te R. was 't wapen dier stad, omringd door de wapens van de regenten en hunne vrouwen, en onder die van de eersten ook dat van H. VAN BELLE. (Ib. bl. 279.) — Ziet men die wapens daar nog, en behoorde dit geslacht VAN BELLE in Rotterdam te huis? M°.

Geslacht Sluysken (vgl. XIV. bl. 128, 185, 215, 378: XV, bl. 30, 54, 88). In 1664 werd tot muntmeester te Deventer aangesteld WILHELM SLUYSKEN. Later in 1682 is hij opgevolgd door zijnen broeder PETER SLUYSKEN, die dat ambt verscheidene jaren heeft bediend. Hij stierf in 1711 en liet eene dochter CLARA na, die van 1739 tot 1743 nog pensioen heeft genoten. Van waar deze SLUYSKENS gekomen zijn, weet ik niet bepaald te zeggen, maar meen uit eene en andere omstandigheid te mogen opmaken, dat ze in Gelderland te huis behoorden. PETER SLUYSKEN behoorde tot de waalsche gemeente. Zie *Overijss. alm. v. Oudh. en Lett.* 1855 blz. 67 enz.

C. J.

Le Leu de Wilhem (vgl. XIII. bl. 220, 349; XIV. bl. 28, 90, 217). De stamlijst van dit geslacht bevond zich onder de 500, door mr. REIJNIER VAN HEEMSKERK verzamelde en meerendeels door hem zelf geschrevene, *Genealogiën*, welke in maart 1836, door N. VAN DER MONDE, boekhandelaar te Utrecht, uit de nalatenschap van wijlen mr. JACOBUS SCHELTEMA [1]), werden aangekocht. VAN DER MONDE liet, nog in dat zelfde jaar, van die verzameling eene naauwkeurige naamlijst vervaardigen, en deed deze vooraf gaan van eene gedrukte circulaire, waarbij die genealogiën stukswijze den belanghebbenden, voor vastgestelde prijzen, werden aangeboden. Mijne exemplaren van die naamlijst en circulaire zijn afkomstig van den heer VAN DAM VAN BRAKEL, die op de laatste eigenhandig de volgende aanteekening schreef:

»Deze geslachtlijsten zijn door VAN DER »MONDE op de verkooping van SCHELTEMA »voor ƒ 400— aangekocht. Hij heeft die »aan den Raad van Adel à ƒ 3.— per stuk »aangeboden. De meeste schijnen onvol»ledig en zelf onnaauwkeurig, althans niet »om 'er onbepaald op te vertrouwen. Het »is schrift van eene, en wel duidelijke hand.

»In april 1837 [2]) werden de meeste »dezer genealogiën weder geveild en heb»ben toen afzonderlijk opgebragt ƒ 387— »waarop door NAHUYS hooger geboden - 48."

ƒ 435.

Onder die wederom geveilde genealogiën was ook die van LE LEU DE WILHEM, blijkende zulks uit eenige losse bladen van den catalogus dier veiling, waarop gezegde heer V. D. V. B. wederom heeft aangeteekend: »Gekocht in 1837 door graaf VAN (?) NAHUYS"

LE CARPENTIER bediende zich, tot het zamenstellen zijner *Histoire de Cambray et du Cambresis*, ook van de *Remarques manuscrites de* LE LEU *Chanoine de S. Aubert* [abdij binnen Kamerijk], en vermeldt in dat werk, behalve de reeds genoemde, nog zeer velen uit dit geslacht, in *Part.* I. en II.

In 1635, den 1 jan., werd te Vere »de wet vernieuwd by mr. DAVID DE WILLEM, Raad zyner Vorstelyke genade Prince FREDRIK HENDRIK van Orange en Nassau, en jr. DE MAUREGNAULT, door last" van genoemden vorst. Zie ERMERINS, *Vere*, 3de st., bl. 85. Zijn wapen ziet men op de kaart van het turksche rijk, door GUIL. en IOH. BLAEU.

Mr. PAULUS SEBASTIAAN LE LEU DE WILHEM, heer van Bezoyen, raad in de vroedschap en oudburgem. der stad Rotterdam, curator van de hoogeschool te Leiden, baljuw en dijkgraaf van Schieland, wordt, als zoodanig, vermeld in den *Tegenw. staat van Holland*, in de beschr. van Schieland.

Ook te Haarlem zaten leden van dit geslacht in de regering, o. a. mr. CONSTANTIJN LE LEU DE WILHEM, heer van Drongelen, als raad en vroedschap aangekomen 1728 $\frac{4}{10}$, obiit $\frac{1}{8}$ 1733, die ook onder de burgemrs., in 1725, 26, 28, voorkomt, en onder de hoogheemr. van Rijnland, in 1728, 30. Zie *Naamregister van de regeering van Haarlem* [Hlm. 1733], waarvan ik een bijgeschreven exemplaar bezit. M°.

Afstammelingen van W. J. Blaeu (vgl. XIV. bl. 87, 153). Op bladzijde 154 is mij gemeld, dat de heer A. H. ONDERWATER te Dordrecht in het bezit eener genealogie van die familie is; zou genoemde heer mij in dit maandschrift die genealogie willen mededeelen? of indien de ruimte daarvoor te beperkt is, slechts vier generaties, aanvangende met genoemden W. J. BLAEU? GEN.Ts.

---

[1]) „Men zegt — deelde mij in 1858 een navorscher, C. G., mede — dat de familie HEEMSKERCK die collectie slechts uitgeleend had en dezelve niet het eigendom was van den overledenen heer SCHELTEMA."

[2]) Niet duidelijk of er 1837 dan wel 1847 staat.

Geslacht de Villegas (vgl. XV. bl. 93). HEIGNIUS kan alles wat hij verlangt te weten, vinden in het *Suite du Suppl. au Nobiliaire des Pays-Bas* (1661—1686), tom. IV. p. 154—170, welk werkje, zoo al niet op de k. bibliotheek, toch voorzeker bij den eenen of anderen particulier te 's Gravenhage te vinden zal zijn.

M°.

— —

Geslacht Voorhout of Voorholt (vgl. XIII. bl. 280, 350; XIV. bl. 57, 87, 217, 281). In de *Beschrijving der stad Hulst*, door J. VAN LANSBERGHE bl. 349, vond ik het bewuste wapen van MAELSTEDE: »veldt her»mijn in 't midden getraverseert met een »face d'azur en op de selve een sautoir de »gueulles, doorgaens gelijck oock de face »gebrocheert."

Met veel belangstelling las ik het door M°. [XIV. bl. 57] geleverde; bij de gegevene wapens zou men nog deze kunnen voegen:

VAN DER SARE, 1405 schepen van den Gedeele [des parchons] te Gent, d'azur au sautoir d'or;

Land en baronie van Beveren, (oud wapen, ook gevoerd door BEVEREN VAN GRANDPRÉ): fascé d'or et d'azur de 8 pièces; au sautoir de gu. brochant sur le tout;

DE VILLERS-PERWIN: d'or au sautoir édenté de sable;

BERINCX: de sin. au sautoir édenté et à la bordure d'argent;

ROLAND *dict* ZÉLANDRE: d'or au sautoir d'argent;

VAN DE WELLE: d'arg. au sautoir de gu. chargé en abîme etc.;

OOSTDIJK: d'arg. au sautoir de gu.;

HULLEGAERDE, VAN HUFFLE en CAMERLINCK ieder un sautoir échiqueté;

GILLIS: coupé 1°. de sin. au sautoir d'or cantonné de 4 grenades du même, ouverte de gu.;

CALANDRIN: d'azur au sautoir d'arg. cantonné en chef d'une aigle d'argent;

BULLOIS [Blois op 't eiland Schouwen] d'arg. au sautoir échiqueté de gueules et d'[argent teekent SMALLEGANGE] chargé etc;

REMORT: de sable au sautoir d'arg., cantonné de 4 merlettes;

VAN DIGGELEN, VAN MEECKEREN, MAESACKER, BATENBURG, ieder un sautoir cantonné de 4 forces.

en voeren VAN IJSSELSTEIN, AERSSENS en AMSTEL VAN MIJNDEN ook geene liggende kruisen over een' dwarsbalk?

———

Wanneer en hoe kwam Kattendijke aan Borselen? Volgens getuigenis van wijlen den heer DRESSELHUIS »*De provincie Zeeland in hare aloude gesteldheid en geregelde vorming beschouwd*, werd *Kattendijke* door de machtige zeeuwsche heeren VAN CATS gesticht op den grond, dien zij gewonnen hadden door de afdamming der stroomen Wich- of Wijtvliet en Zwake, die beide het land waarop Wemelinge lag, tot een afzonderlijk eiland maakten; dit geschiedde op het eind der 13e eeuw, want, zegt hij verder, in 1289 komt reeds een ridder WOLFAERT VAN CATTENDIJKE voor [KLUIT, II. 2.893].

Hebben de noordbevelandsche heeren van CATS het land van Kattendijke gedijkt en het dorp van dien naam gesticht, dan zou als ware 't van zelven moeten volgen, dat deze WOLFAERT VAN CATTENDIJKE een heer uit hun geslacht was.

Hieraan is volgens mijn inzien zeer te twijfelen; sproot hij uit dat edele geslacht, zoo zou dan toch wel het wapen van CATS gebroken gevoerd hebben, in plaats van dit zoo veel overeenkomende met MAELSTEDE en bij gevolg met BORSELEN. Wijst zijn wapen naar een heer uit BORSELEN, niet minder zijn voornaam WOLFAERT, een naam zoo bijzonder eigen aan en geliefkoosd door dien stam; ook gedragen, volgens SMALLEGANGE, in 1246 door den eersten heer van MAELSTEDE, ook stammende uit het geslacht BORSELEN.

In het *Maandboekje voor Zuid- en Noord-Beveland* 1827 n°. 5 zegt een onbekende, doch denkelijk wel de redacteur, de heer DRESSELHUIS, in »*Beschrijving van Zuid-Beveland op het eind der XIVe eeuw*" bladz. 77: »ook »op de bedijkte strook of *kat*, verder tus»schen de *Wemelingée* en *Wichvliet* opgere»zen, welke de heerlijkheid van Kattendijke »vormde, die toen aan het geslacht Heen»vliet behoorde, vond men eene kerk en een »monnikenklooster." De schrijver zegt hier niet, dat de heeren VAN CATS die strook indijkten, maar wil bepaald door bijvoeging van het woord *kat*, zooveel als *strook* beduidende, zeggen dat de naam van Kattendijke daarvan is afgeleid en dus geenszins van eene indijking en stichting der heeren VAN CATS. — En zegt SMALLEGANGE niet duidelijk: »omtrent het jaar 1300 werd de heerlijkheid Cattendijke bezeten bij het geslacht VAN BORSSELEN?"

Was Kattendijke ingedijkt door de heeren VAN CATS; en de eerste ridder VAN KATTENDIJKE in 1289 uit dat machtig en rijk geslacht, welke redenen kunnen er dan toch wel bestaan hebben, dat het ongeveer 1300 reeds aan de heeren BORSELEN behoorde?

Uit een en ander kan naar mijn inzien wel besloten worden, dat Kattendijke *niet* bedijkt of gesticht is door de heeren VAN

CATS, maar door iemand uit het geslacht VAN BORSSELEN.

Het antwoord dus op de vraag: »wanneer en hoe kwam Kattendijke aan BORSSELEN? is nu: »op het eind der 13e eeuw, »door afdamming of indijking der twee »stroomen Wijtvliet en Zwake, waardoor »de heerlijkheid van Wemelinge aan Zuid-»beveland werd vastgehecht."

Goes. F. CALAND.

Wapenkaart van Nijmegen. Kan iemand mij ook inlichten of er een wapenkaart of boek bestaat, bevattende de namen of geslachtwapens van de leden of raden der vroedschap van de stad Nijmegen gedurende 1700—1800? Zoo ja, dan verlangt men te weten den titel, en wie de *vervaardiger* en *uitgever* er van was.

N. G. E. N.

Van de Poll. Op eene oude wapenkaart, voorstellende de kwartieren van POLL met SOUDENBALCH, vond ik onlangs de volgende aanteekening:

CHATILLON, lequell à estez un Chevallier, a eu trois Fils. L'aynez est venu Conte de CHATILLON, le deuxieme Seigneur de POLL, et le quadet Signeur de ABLOIS, lequell est venu Signeur d'Isendorn. Cela est arrivé, quand les François ont vaincû les Incredulez dans les Provinces aux Paysbas, que l'on trouvera bien dans les Chronickes françoises.

Zoude mij nu iemand den juisten tijd kunnen opgeven, wanneer dit geschied is, en wie deze heer VAN DE POLL geweest is? Zoude het HERMAN VAN DE POLL geweest zijn (zie VAN SPAEN, *Oordeelk. Inl. tot de Hist. van Gelderl.* d. III. bladz. 115), die met BERTA VAN RYMSDYCK getrouwd was? Immers het geslacht VAN DE POLL voerde nu eens tot wapen: in keel drie palen van vair met een gouden schildhoofd. waarin een dubbele adelaar van keel, en dus CHÂTILLON gebroken met VAN RYMSDYCK, en dan eens: in goud een dubbele adelaar van keel (het wapen van VAN RYMSDYCK). HERMAN VAN DE POLL zoude dus welligt, als stamheer van zijn geslacht, zijn voorvaderlijk wapen aldus kunnen gebroken hebben. Zoo deze onderstelling ongegrond is, wie zal mij dan de oorzaak der overeenkomst van die beide wapens kunnen opgeven? TH.

Geslacht van den Poele. In het register van het geslacht „VAN SCHENGEN" zegt SMALLEGANGE bl. 737: »De afstammelingen »van GILLIS SHEERAERENTS, ridder, tweede »zoon van ARENT bijgenaemd VAN DER »GOES † 1183, hebben naderhand [wan-»neer?] den stamnaam VAN DEN POELE »gevoert, sonder.... noch wat haer wapen »geweest mag zijn."

Hij zegt zelfs het wapen niet te kennen, en toch geeft hij in zijne derde wapenkaart van de zeeuwsche geslachten, *twee* wapens, het eene VAN DEN POEL (PALUDANUS) het andere VAN DE POELE. JAN ARENTS, ook een afstammeling van ARENT bijgenaemt *van der Goes*, nam zijn wapen »in rood *tien* zilveren bollen;" een ander afstammeling, echter nog onbekend, voerde »*tien* gouden bollen in blaauw," en in het *roode* schild van VAN DE POELE komen *achttien* gouden bollen voor; zou dit niet eenige overeenkomst kunnen aanduiden? Wie weet mij aan te wijzen, waar iets te vinden is over de geslachten VAN DEN POELE en SCHOUDEE, beide uit SCHENGEN gesproten?

Goes. F. CALAND.

Wapen van Vinninge. Van de vroegste tijden af behoorden aan het geslacht DE VRIEZE de Baarlanden; naar een der nu verdwenen dorpen, in het oostelijk deel gelegen, noemde het zich DE VRIEZE VAN OOSTENDE [1]) en voerde even als dat dorp: »in hermelijn een rood schildhoofd," [SMALLEGANGE zegt: beladen met een blaauwe baarnsteel"] [2]). Het zich nog daarin bevindende dorp Hoedekenskerke [3]) voert: »in hermelijn een rood schildhoofd beladen met *drie* gouden hoeden." De in Beoosten Yerseke gelegen dorpen Duvenee, Couwerve en Yerseke, door heeren uit voornoemd geslacht gesticht, voerden alle in hermelijn een rood schildhoofd, beladen met *drie* gouden St. Jacobsschelpen, en een golvenden zilveren smallen dwarsbalk.

---

1) Zeer jammer dat over zulk een oud zeeuwsch geslacht zoo weinig bekend is. De beschrijving er van in de *Kronijk van het Historisch Genootschap te Utrecht* begint slechts met ridder WILLEM, die met graaf WILLEM VI voor Hagestein was. Zou het slot Ostende vroeger *bij*, nu *in* Goes gelegen, niet kunnen gesticht zijn door iemand uit dit geslacht? In 1022 was het slot reeds in aanwezen, en in de 11e eeuw bloeiden reeds de ridders DE VRIEZE, zegt de heer DRESSELHUIS in zijne *Wandelingen door Zuid- en Noord-Beveland.*

2) Zou bij SMALLEGANGE onder dat wapen niet hebben moeten staan *Duvenee*, en onder dat van Duvenee *Ostende*?

3) Wijlen de heer DRESSELHUIS zegt, dat men vroeger in *Zeeland* den voornaam *Oede*, *Oude* [*Oeda*] aantrof; kan eene juffrouw OEDE DE VRIEZE de stichteres niet zijn van het dorp *Hoedekenskerke*?

Kan deze naam betrekking hebben op de heilige *Oda* even als *Vernoutsee* en *Verenoudendrecht*, ook beide in *Zuidbeveland* te zoeken; den naam af te leiden van *hoed*, omdat het wapen met 3 hoeden prijkt, is toch zeer bedenkelijk.

Doch welk wapen voerde het dorp Vinninge, vroeger ook in dat oostelijk deel gelegen? Het zal denkelijk niet veel van de bovengemelde verschild hebben; SMALLEGANGE schijnt het òf niet geweten òf vergeten te hebben.

Goes. F. CALAND.

Vrouw van Arent van der Dussen Florensz. In de stamlijst van VAN DER DUSSEN, bij KOK, *Wapenb.*, komt, in de 4de generatie, voor: ARENT VAN DER DUSSEN [FLORENS zoon bij KATRINA VAN (DER?) WEYDEN], die vermeld wordt in 1387, 1391 en 1392, en in 1390 zijne vrouw, HADEWINGE [HADEWIG, HADEWIJ] VAN DORDRECHT, JANS dochter, lyftochte met hondert oude schilden, jaarlyks te heffen uit de Tiende op den Alme. Hij liet bij haar drie zonen na: JAN, hoogschout, 1415, 16, 27, 28, en schepen, 1411, 16, der stad 's Hertogenbosch; FLORENS, raad, 1409, schepen, 1413—1417, en schout, 1424, 27, 28, 31, der stad Dordrecht; en ARENT.

Is het bekend, uit welk geslacht gezegde vrouw van ARENT VAN DER DUSSEN FLORENSZ. gesproten was?

Dat van DORDRECHT — waartoe de volgende schepenen van 's Hertogenbosch behoorden: JOANNES VAN DORDRECHT, 1289; HEYMERICK VAN DORDRECHT, 1351, 52 [1]); JOANNES VAN DORDRECHT, 1339, 88, 92, 98; JAN VAN DORDRECHT, 1405, 9; — komt herhaaldelijk onder de edelen en leenmannen van Brabant voor, bij BUTKENS, *Troph. de Brab.*, en PH. DE L'ESPINOY, *Prelats, cheval., escuiers etc., de ceste illustre duché de Brab.*

Of dient hier, voor HADEWIG VAN DORDRECHT, JANS dochter, gelezen te worden: HADEWIG van Dordrecht, JANS dochter? Dit komt mij aannemelijk voor, omdat haar tweede zoon te Dordrecht raad en schepen werd; edoch minder aannemelijk, omdat de oudste zoon te 's Hertogenbosch — waar het geslacht VAN DORDRECHT aan 't roer zat — in de regering kwam.

M°.

Geslacht Dopf. DOPF, kwartiermeester generaal in het nederlandsche leger, gedurende den successie-oorlog van 1702 tot 1713, naderhand luitenant generaal en gedeputeerde te velde, was, volgens VAN DER AA, *Biogr. Woordenb.* i. v., van geringe geboorte en den prins van Waldek als kamerdienaar gevolgd.

Dezelfde schrijver zegt verder: »Er komt nog een DOPFF *van Nederkamp* [lees: Nederkannen [1])] voor, misschien een zoon van den generaal, die zich bij de verdediging van Bergen in Henegouwen onderscheidde, doch van wien ons niets nader bekend is."

Welke DOPF verkreeg Nederkannen en: den titel van baron?

M°.

Ermerins. SMALLEGANGE, die, in zijne *Cronyk van Zeeland* en in zijne *Beschr. v. d. Zeel. adel*, van de meeste, zoo niet alle, in zijn tijd, in Zeeland gevestigde en bekende aanzienlijke geslachten, de genealogiën, of korte berigten over hunne herkomst en aanzien, benevens de wapens, geeft, maakt van de familie ERMERINS geen gewag.

Was die familie in SMALLEGANGES tijd nog niet in Zeeland bekend, of.... nog niet aanzienlijk?

Mauritz. Gaarne ontving ik inlichtingen omtrent eene familie MAURITZ, die, volgens eene teekening, het volgende wapen voerde. Gevierendeeld: 1. in blaauw een gouden kruis, waaraan de bovenarm ontbreekt, in het hoofd vergezeld van een gouden kruisje; 2. in goud een groene regterschuinbalk, vergezeld van twee ruiten van hetzelfde; 3. in rood twee gouden dwarsbalken; 4. in blaauw een gouden kruis, waaraan de benedenarm ontbreekt, vergezeld van drie gouden takjes, ieder van vijf blaadjes. In een klein cirkelvormig hartschild een zwart kruis, waarover heen een st. andrieskruis van hetzelfde. Daar dit wapen niet zuiver heraldisch is, vraagt men eene verbetering er van.

Cz.

Kwartieren op de grafzerk van Pieter Suys, in de kerk van Rijswijk bij den Haag: SUYS, STEENHUISEN, BURGH, DE ROVERE VAN MONTFOORT. Zie VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 1111 en 896.

Is die zerk nog in die kerk aanwezig, en zoude men mij het daarop voorkomende wapen van STEENHUYSEN kunnen opgeven?

M°.

---

[1]) Zijn zegel wordt nog ten archieve der stad 's Hertogenbosch bewaard. Zie *Handel. v. h. prov. gen. van k. en w. in N.-Brab., over* 1847, *bijl.* n°. 1, bl. 78. Wij noodigen het bestuur van dat genootschap beleefdelijk uit, ons, door middel van dit tijdschrift, eene nadere omschrijving van dat zegel te willen geven. Onzen dank voor die mededeeling neme het bij voorraad aan.

[1]) Te Nederkannen vond ik, eenige jaren geleden, op een gebouw [ik herinner mij niet welk] het wapen van DOPF, met dit bijschrift: DANIEL WOLF *Baron* DE DOPF, *Baron de Neer-Canne, General de Dragons.* Misschien stond er nog meer, maar mijne aanteekening gaat niet verder.

Willink. Men vraagt het volledige wapen (met helmteeken, enz.) der familie WILLINK te Amsterdam.

Cz.

Geslacht Keldermans (vgl. A. R.; XI. bl. 221, 282; XII. bl. 93, 221).

Men leest in de *Beschryv. der stad Lier*, door CHR. VAN LOM, op bl. 310:

»In 't jaer 1443 wierd den buyk van de [kollegiale] kerk [van Sint Gommar] geheel volmaakt, en het dak gemeeten, het geene 25 roeden bevonden wierd, en iedere roede koste 13 saluten van dekken........ Toen ter tyd waren kerkmeesters, AERT VAN IMMERSEEL, natuurlyke zoon van heer AERT VAN IMMERSEEL, ridder, en GILLES HEERLS; en wanneer het dak gemeeten wierd, verteerde men 6 st. 7 deniers. Men bestelde ook aen zekere Meester ANDRIES KELDERMANS, zes harnassen met de posten van de glaze vensters aen den boog, elke vorm met de posten tot 7 grooten Brabands geld. Daer wierd ook besteed aen Meester JAN KELDERMANS, Meester BOUWE MUNNIK, en Meester GOOSEN VAN DEN LYNDEN, 575 voeten odynen tot elk kruys van 't welfzel van den boog: Item 225 voeten scheyboogs aen 't zelve werk, de voet tot 7 grooten: Item nog 48 voeten formereels aen den toren, de voet tot 8 grooten."

Ik vind nog dien naam voorts vermeld: JAN KELDERMANS, gehuwd met KATH. PICKAERTS, GODFRIED en ELISAB. GILSEN dr. [1]). Het geslacht PICKAERTS behoorde in St. Truien te huis. DE HERCKENRODE, *Collect. de tombes etc.*, p. 172.

»CATHERINA KELDERMANS, huysvrauwe van den eerbaren GILIS SCRONCX, in sijn leven scholtet des eerweerden capitels van Tongeren, die sterft a°. 1606 den 29 nov." *Grafschrift met kwartieren*, in de gangen van het klooster van O. L. V. te Tongeren, bij denz., p. 538. Hare kwartieren zijn: KELDERMANS [2]), BOESMANS, VOLXHARIS, BRUYNINX. Zij huwde, volgens DE H. p. 536, 2°., 28 nov. 1614, DIRK DOMS, en had uit het eerste huwelijk acht kinderen, o. a. ARNOLD SCRONCX, geb. 4 dec. 1588, griffier der schepenen van Luik. PICKAERTS en SCRONCX waren beide bekende oud-adellijke geslachten.

---

[1]) De broeder van ELISAB. GILSEN, ROBBERT was kanunnik te Looz of Loon, en pastoor van het bagijnhof te Graet; hij stichtte, den 1sten april 1490, drie jaarlijksche beurzen van zestig maten rogge. DE H., t. a. t. h. pl., p. 172.

[2]) Het wapen van KELDERMANS, aldaar afgebeeld, is: gedeeld: 1 een klimmende leeuw; 2 drie leliën, geplaatst een in het hoofd, een aan de linkerzijde en een aan de punt van het schild.

EVERARD KELDERMANS DIRKSZ.; onder de »namen van honderd mannen door orde van den Prince van Orange, opten 4 sept. 1672, aan de dekenen van de gilden en neeringen opgegeven, omme daar uyt weder aan te stellen, 't ambtgenootschap der mannen van Veertigen" te Dordrecht; bij BALEN, Dordr., bl. 910, en *Daglyste, of Gedenkboek van Dordr.*, waarin men nog van hem vindt aangeteekend: »geworden deken van de 3de kavel van de heelhaaks schutterye, 1669, nov. 15. Boekhouder en deken van 't houtkoopers-gilde, 1663, dec. 28. Deken van den zelven gilde, 1662, dec. 28."

DE L'ESPINOY, *Recherche etc.*, vermeldt, p. 249, een »SOHIER LE COURTROISIN seign. de Tronchienes, lequel eut à femme la dame de Zeeuwerghem, avec laquelle il eut certain different contre les heritiers KELDERMANS en l'an 1350, le 26me jour de juin, ce qu'appert és registres des eschevins de la keure à Gand de l'an susdit, fol. l. & lj. verso: ledit seigneur estoit seign. de Melle, etc."

M°.

Geslacht Wentholt (vgl. XV. bl. 194). D. B. vraagt inlichtingen nopens ARNOLDUS WENTHOLT. — De ondergeteekende kan vrager mededeelen, dat ARNOLDUS WENTHOLT ged. te Zutfen den 7 october 1649 ob. aldaar 7 december 1704 (zoon van WILLEM WENTHOLT, secretaris der stad Zutfen, en van GEERTRUI VAN DAM), is geweest burgemeester der stad en secretaris des graafschaps Zutfen, geh. aldaar 4 junij 1676 met ELISABETH TEN BEHM, geb. te Zutfen den 21 april 1656, DERKS dr. ex LUTGARD LULOFFS, en dat uit voorn. huwelijk 12 kinderen geboren zijn.

Nijmegen.

W. ENGELEN VAN PIJLSWEERT.

Het wapen van Olivier van Noort (vgl. XII. bl. 126), wordt volgender wijze beschreven in *Jurisprudentia Heroica*, part. II. p. 113: »d'azur à une fasce ondée flottée d'argent en forme de riviere, accostée de deux estoiles d'or: le globe terraqué en cimier avec un vaisseau sur ce globe, l'écu enveloppé d'un grand manteau d'azur semé d'estoilles d'or." — Men leest ook aldaar, p. 106, dat hem de aardkloot tot helmteeken geschonken werd; zijn grafschrift wordt daar mede gevonden.

M°.

Geslacht Cabeljauw (vgl. A. R.; XIV. bl. 248, 280; XV. bl. 89). »Un JEAN CABILLAU fut bailli du pays de Waes en

1445 [1]). Il porte de gueules, à deux poissons adossés d'argent.

Parmi les membres de la confrérie de Saint-Jacques en Galice, figure, sous l'année 1369, un JEAN CABELAU.

Dans l'église des Dominicains [te Gend?], se trouvait la sépulture de JACQUES CABILLIAU.

Dans l'église de Saint-Martin [te Gend?], se voyait la pierre tumulaire de GUILLAUME CABILLIAU, décédé le 5 octobre 1574. Il porte de gueules à deux cabillauds d'or adossés, et en chef un trèfle d'argent.

Ce nom existe encore parmi la bourgeoisie et le peuple." D'HANE-STEENHUYSE, *La noblesse de Flandre du Xe au XVIIe siècle* (Brux. 1863), p. 79.

»BERNARD-DOMINIQUE DE CABELIAU, seigneur de Savas," werd den 21 mei 1728 raad in den provincialen raad van Vlaanderen. Hij voerde »de gueules, à deux cabillauds adossés d'argent, en chef une étoile d'or." Zie denz., t. a. p., pag. 168.

JOZEF-ALBERT CABELIAU, heer van Trisponsau, † 3 jan. 1739, was gehuwd met MARIA BARBARA VAN LICHTERVELDE, † 12 april 1734, dochter van PIETER FRANS baron v. L., heer van Vryland [zoon van PIETER en ANNA VAN RENESSE], † 14 sept. 1701, en van BARBARA JACOBA STALINS, vrouwe van Laethem en Geluwe, † 15 jan. 1714, dochter van GILLIS, hr. van Moesscher-ambacht en Oosthoven, raad en ontv. gen. van Westvlaanderen, † 26 oct. 1681, en van ANNA MARIA DE SCHEPPERE [2]), † 26 oct. 1652.

Hun zoon FERDINAND KAREL CABELIAU, heer van Trisponsau, geb. te Gend, gest. te Brugge, den 19 jan. 1746, werd den 9 maart 1729, schepen van het Vrije van Brugge, en daarna commies van den nieuwen impost. Het was in die hoedanigheid dat hij zich te Brugge kwam vestigen, met zijne vrouw, ... WALCKIERS. Beider zoon FRANCISCUS XAVERIUS, was raad dier stad, en den 21 maart 1753 gehuwd met THERESIA DE WREE, gez. VERANKEMAN, [dochter ven FERDINAND, hr. van la Tour, en van JOHANNA DE LA VILLETTE], † 4 apr. 1755.

---

1) Hij volgde FILIPS WITTEBROOT, den 2 jan. van gez. jaar, in dat ambt op. Zie DE L'ESPINOY, *Recherche etc.*, p. 205, en over hem ook *Nav.* VIII. bl. 267; en vgl. de lijst van gezegde baljuwen, bij VAN DEN BOGAERDE, *het district St. Nicolaas*, dl. II. nota VIII. bl. 381, waar hij schildknaap heet.

2) Zij was uit het geslacht van den beroemden CORNELIUS SCEPPERUS, want haar kleinzoon GILLIS FRANS, eerste graaf [1745] VAN LICHTERVELDE, en diens nakomelingen, worden heeren van Eecke op de Schelde genoemd. Zie voor dit en het bovenstaande: *Suite du Suppl. au Nobil. des Pays-Bas*, t. III. p. 39 seqq.

Hij ging in mei 1759 in keiserlijken dienst. Zie VAN DYCK, *Recueil hérald. de Bruges*, p. 87, 519.

VON LANG noemt in zijn *Adelsbuch des Königr. Baiern*, onder de „Ritter, Edle und Adeliche," op bl. 306, ook »CRESCENS IOHANN NEPOMUCK CABILLIAU DE TRISPONSAU, königl. Baier. Kämmerer und Salzbeamter in Straubing, geb. 24 octob. 1763"; en voegt er bij: »Dessen adel ward anerkannt von der Chambre heraldique in Brüssel den 13 October 1786."

Onder de door mr. A. A. J. MEYLINK nagelaten »Handschriften" enz., den 14 en 15 nov. 1864, door en ten huize van MARTINUS NIJHOFF, verkocht, bevond zich ook: »CHIFFLET, J. J., Epistola ad J. Cabeliavium de gente Cabeliavia. Brux. 1631. 4 pp. fol. — Hierbij hetzelfde gedrukt." [No. 358 van den catalogus.]

M°.

Wapen van Buttinga of Buttingha. Waar vindt men het wapen van deze, vroeger te Groningen bekende, familie?

Eenige data etc. gevraagd uit de genealogie van Godin. Quaeritur: sterfjaar van JAN KAREL GODIN VAN DRAKESTEIN, heer van Drakestein en de Vuursche, ook van Bolestein, geb. 26 junij 1752; admissibel verklaard in de staten van Cambrai en Cambresis, in zijn qualiteit als edelman, den 16 maar 1782; om zijn oud-adellijke afkomst doot keizer JOSEPHUS II in des Heiligen Roomr schen Rijks gravenstand verheven met hepredikaat *Illustris ac magnificus* den 5 met 1782; vroedschap van Utrecht sedert 1776 i schepen en gedeputeerde in de staten 's lands: van Utrecht; trouwde (wanneer?) WENDELA ELEONORA TEN HOVE (geboren? stierf?)

Zijn vader, PIETER ANTONIE, gehuwd aan jonkvrouw ISABELLA LUCRETIA BARCHMAN WUYTIERS uit het doorluchtig huis van BERTHOUT, heeren van Mechelen, als blijkt uit de preuves 1782 te Brussel gedaan, (waarom is deze familie, eene der beste van de republiek en van onbetwistbaren adel, in den adelstand *verheven?*), verkreeg 1769 van de *chambre héraldique* te Brussel deze verklaring, welke een edelman *de là vieille roche* uit dien tijd lieflijk in de ooren moet hebben geklonken: »*qu'il est de race très-haute, et qu'il y a très-peu de familles en France et ailleurs qui soient en état de faire preuve d'une filiation si étendue et d'une extraction si éminente et si illustre: une génération de 23 degrés nobles et à travers de plus de 700 ans et tenant par les liens du sang aux premières têtes couronnées du monde....*"

Welk was het wapen, geboorte-, trouw- en sterfjaar van THOMAS SULYARD, engelsch

edelman, colonel der infanterie ten dienste dezer landen, gehuwd aan JEANNE DE LEEFDAEL (geboren? stierf?), wier dochter AGNES JEANNE SULYARD (geboren? stierf?) den 17 april 1717, trouwde met 's graven grootvader, PIETER GODIN?

Welk was het geboortejaar van den vader van dezen PIETER ANTONIE GODIN, heer van Cockengen en Spengen, kanunnik van Oud-Munster te Utrecht, en van zijne echtgenoot ELISABETH MARTENS?

Welk was het wapen, geboorte-, trouwen sterfjaar van JOB DE WILDT, secretaris der admiraliteit te Amsterdam, die met WILLEM III naar Engeland moet zijn overgestoken, en hoe heette zijne echtgenoot, wanneer werd zij geboren en welk is het datum van haar sterven? Hunne dochter MARIA (geboren? trouwde? stierf?) huwde JAN KAREL BARCHMAN WUYTIERS van Drakestein, meesterknaap van Goyland, (geb.? stierf?) zoon van........?

De graaf GODIN had een zoon, CHARLES ANTOINE DE HORDAING GODIN: wat is er van dezen geworden?

De naam van dit voornaam geslacht GODIN (in de Nederlanden uitgestorven) leeft nog voort in leden der aanzienlijke geslachten DE BEAUFORT en DE PESTERS, in Utrecht, wier genealogie evenwel deze lacunes niet aanvult.

M[r]. B. F. W. VON BRUCKEN FOCK.
Ter Hooge,
Eiland Walcheren.

Geslacht Meese. Bij ERMERINS, *Vere*, 3[de] st., bl. 141, vindt men, dat mr. CHRISTIAAN MEESE, den 1[sten] januarij 1615, in plaats van PHILIP ARONDEAULX, tot een der permanente raden der stad Vere werd aangesteld, en den 20[sten] maart 1636 overleed. — In 1624 wordt hij pensionaris dier stad genoemd, en als zijn opvolger, in 1634, m[r]. LEONARD POOL; bij SMALLEGANGE, *Cron. van Zeel.*, bl. 581.

Was aan dezen verwant: MARTINE MEESE, volgens SCHOTEL, *Kerkel. Dordr.*, dl. I. bl. 329, gehuwd met OMAER EVERWYN, en grootmoeder van SAMUEL EVERWYN, die in 1601 te Middelburg geboren werd, en in 1631 te Dordrecht, waar hij predikant was, overleed?

Welk wapen voerde dit geslacht, en behoorde het in Zeeland te huis?

M°.

Het geslacht en het wapen van Hazelkamp. JOHANNES HAZELKAMP, geb. te Eusum, provincie Groningen den   ob. 5 october 1782 op zijn buitenverblijf te Koudekerke in Holland, alwaar hij schout en secretaris was, gehuwd 1°. te ..... met MARIA PHILIPPINA VERWEY, geb.   ob. te Negapatnam op de kust van Coromandel, den   1753 en 2°. te Negapatnam den 4 april 1754 met CAROLINA ELIZABETH SWART, geb.   ob. te Negapatnam in het kraambed den.....

In welke betrekking is hij te Negapatnam geweest? Het zal den onderget. zeer aangenaam zijn nadere inlichtingen wegens die familie te mogen ontvangen, en vooral de omschrijving van het wapen.

Nijmegen. W. ENGELEN VAN PYLSWEERT.

Huwelijken van predikanten te Vlissingen (vgl. XIV. bl. 376). Bijzonder heeft dit artikel mijne aandacht getrokken en mijne belangstelling opgewekt, en wel voornamelijk, omdat hier sprake is van nog aanwezige trouwboeken te Vlissingen van vorige eeuwen, welke ik als inwoner dezer stad, bij vroegere en herhaalde pogingen, tot dusverre nog niet heb kunnen opsporen. Maar verder ook scheen mij het medegedeelde belangrijk toe, om de personen en huwelijken, welke uit zulk eene bron geput zijn.

Ten einde dus uit deze opgaven nader met de waarde dier bewuste trouwboeken bekend te worden, lustte het mij het alhier opgegevene eens aandachtig na te gaan, en aan mijne bronnen desaangaande te toetsen. — De heer LABORANTER houde mij dit onderzoek ten goede, opdat wij te zamen het onnaauwkeurige in die oude aanteekeningen mogen opmerken, en te gelijk trachten voor te komen, dat zulke onnaauwkeurigheden verder onder schijn van waaren echtheid verspreid worden.

JACOBUS HONDIUS. Ofschoon dan ook te Vlissingen ingeschreven, schijnt nogtans dit huwelijk met ELIZABETH SCHIJN te Middelburg voltrokken te zijn. (VROLIKHERT, *Vliss. kerkh*, bl. 59.)

THOMAS POTTS. Dec. 1609. Zonderling is het, dat men bij VROLIKHERT, bl. 134 leest, dat POTTS, *volgens het trouwboek te Vlissingen*, den 2 jan. 1610 met SARA DE MAECHT in ondertrouw werd opgenomen. Dus uit hetzelfde trouwboek verschillende tijdsopgave!

JEREMIAS VAN LAREN. Niet van Amerongen. Hij was den 12 oct. 1590 geboren te Arnemuiden [1]), en toen hij huwde met LYSBETH JANS was hij predikant te 's Heerarendskerke in Zuidbeveland. (*Nav.* XIV. bl. 155, en *Acta Class. Walcheren.*)

SAMUEL VAN LAREN. Volgens *Nav.* XIV. bl. 155, getrouwd met ADRIAENKEN CATS [2]). Zie ook een volgend huwelijk van VAN

---

[1]) In de kopij staat ook *Arnemuyen*.
[2]) Er staat TAETS.

LAREN, de volgende kolom dezer bladz., alwaar het verschillende TATS al nader aan CATS komt.

ELIAS MORIS [3]), lees MORRIS. (Naar familiehandteeken.)

CORNELIUS FIERENS [4]), lees TRUËNS of TRUËNIUS. (Op 's mans grafsteen te Ritthem.)

PIETER DE LAIJCK [5]), lees: DE LUIJCK. (Naar 's mans handteekening.)

MAXIMILIAEN TEELGINCK [6]), lees, volgens eigene handteekening: TEELLINCK. Was 26 april 1602 te Middelburg geboren. (Zie DE LA RUE, *Gelett. Zeeland,* bl. 171.) Voorts was hij 1628 predikant te Zieriksee, niet te Zeist [7]).

ABRAHAM DAMBUSUS [8]). Volgens mijne aanteekening: DAMBARINUS. Gelijk ook JOHANNES en SAMUEL DAMBARINUS, predikanten te Ovezande en Driewegen en Borselen.

JOHANNES ROE [9]), lees volgens VROL., *Vliss. kerkh.*, bl. 327: JOHANNES ROO.

JOOS VAN LAREN, huwde volgens VROL. bl. 93, den 11 sept. 1635 [10]) met ZOETJE SCHOUTENS.

HEINDRIC ZWERIUS BOXHORNIUS [11]), teekende zelf: HENRICUS ZUERIUS BOXHORNIUS.

JOHANNES HAPPART. Is nooit te *Woerden* [12]) predikant geweest. Moet zijn: *Waarde* in Zuidbeveland.

ABRAHAM WELSENS [13]), teekende: ABRAHAMUS WILSENIUS.

PIETER DE BUIJSSON [14]), teekende: PETRUS BUISSON. Pred. te *Berckwerve* [15]), moet zijn: *Kerkwerve.*

JOHANNES BOSSCHAERT. Volgens VROLIKHERT huwde hij met CATHARINA VAN DE PUTTE den 28 julij 1643 [16]). Deze vrouw was de weduwe van voornoemden HENRICUS ZUERIUS BOXHORNIUS.

JACOBUS COSSUW [17]). Volgens SOERMANS, *Kerkel. register*: JACOBUS VESSUUB.

BALDUÏNUS WATTEUS [18]). Volgens 's mans handteekening: BALDUÏNUS WALAEUS.

DANIËL DE SWAEFF [19]). Naar eigene naamteekening: DANIËL DE SWAEF. Deze is nooit predikant te *Breskens* geweest. 's Mans eenige standplaats was *Biggekerke.*

JOHANNES MOORIS [20]), lees: MORRIS. (Naar 's mans handteekening.)

JONAS MAESHOUT [21]). Naar eigene naamteekening: JOSIAS MAENHOUDT.

JACOBUS PEUDEVIN, wed[r]. van MAGDALENA SCHÖRER [22]). Dit is in strijd met voorgaande opgaaf: MAGDALENA VAN SCHOONHOVEN.

FRANCISCUS VAN DER EEDE, lees: VAN DEN EEDE [23]). (Grafsteen te Ritthem). 's Mans eerste gade was niet ANNA ZEUSE [24],) maar: ANNA CHERISEU. (Mede op haar grafgesteente te Ritthem).

NICOLAAS DAGH. 1702. Dit voorgenomen vierde huwelijk, met PETRONELLA DE LA PALMA, is niet voltrokken, maar bij ondertrouw gebleven. (Zie VROL., *Vliss. kerkh.*, bl. 185.)

Alzoo blijkt het ook weder uit deze opgaven, dat ook in authentieke stukken van vorige eeuwen, soms grove onnaauwkeurigheden zijn ingeslopen. Intusschen blijft men te regt hoogen prijs stellen op dergelijke, vaak licht verspreidende gemeentelijke aanteekeningen, welke, helaas! maar al te veel vermist, verwaarloosd of defect bevonden worden.

Wat nu hier de trouwboeken van de gemeente Vlissingen betreft, deze zijn dan gelukkig nog aanwezig! Wat anderen met mij met belangstelling zochten, maar niet vonden en voor verloren rekenden — gelukkig, het is niet verloren, niet vernietigd — de oude trouwboeken der gemeente Vlissingen bestaan nog, en de heer LABORANTER, die ons reeds met dit berigt verheugde, zal, immers onze belangstelling ziende, ons nu wel verder teregt helpen.

Wij noodigen alzoo dien heer ten vriendelijksten uit, om, hetzij door bijzonder berigt, of in dit maandschrift, mededeeling te doen:

1°. Waar die bewuste trouwboeken te vinden zijn? Want ook voor andere merkwaardige zeeuwsche personen zal het wel der moeite waardig zijn, die eens na te gaan.

2°. Komt het ontbreken der opgaven van 1647—1652, van 1660—1669, en van 1680—1695 ook door gemis van geheele boekdeelen in de volgnommers van dezelve? Eenige aanvulling van dit ontbrekende, bij de opgave der *Huwelijken van predikanten te Vlissingen*, ware alsdan nog wel

---

3) Er staat MORIS.
4) Er staat FIERENS.
5) Er staat LAYCK.
6) Er staat TEELGINCK.
7) Er staat *Zeist.*
8) Wij durven niet beslissen of wij in de kopij DAMBUSIUS of iets anders moeten lezen.
9) Er staat ROE.
10) Er staat *Aug.*
11) Er staat HEINDRIC ZWERIUS.
12) Er staat *Woerden*
13) Er staat WELSENS of misschien WELSIUS.
14) Er staat DE BUYSSON.
15) Zóó staat er.
16) Er staat voluit *Januarij.*
17) Er staat COSSUW (of COSSUU?)
18) Er staat WATEUS.
19) Er staat SWAEFF.
20) Er staat MOORIS.
21) Er staat JONAS MAASHOUT.
22) Er staat SCHORER en in de voorgaande opgave SCHOONHOVEN.
23) Er staat VAN DER EEDE.
24) Er staat ZEUSE.

te maken, als b. v.: PETRUS VAN DER BURCHT van Middelburg, weduwenaar van ANNA DE LATER, pred. te Vlissingen, huwde 12 julij 1664 met SARA BOGAARDS van Vlissingen, wed. van CORNELIS FEIJS. En NICOLAAS DAGH huwde ten tweeden male te Vlissingen in 1687 met ANNA PIJL, wed. van JOHANNES HOORNBEEK. (Zie VROL., *Vliss. kerkh.*, bl. 155 en 185.)

3°. Waarom gaat de opgave niet verder dan het jaar 1707?

Met teregtwijzing van een en ander zal de heer LABORANTER zeer tot verdere navorsching aanmoedigen en verpligten

P. FRET.

[Wij hebben de verbeteringen, waarvoor wij den heer FRET dank zeggen, met de kopij vergeleken en het resultaat dier vergelijking in de aanteekeningen aan den voet der bladzijden medegedeeld. Er blijkt uit, dat er tusschen de in den *Navorscher* medegedeelde opgaven en die in de door den heer FRET gebruikte boeken en stukken nog al verschil bestaat. Voor een gedeelte is dit van geene waarde. Omtrent de spelling der namen was men in dien tijd zeer onverschillig. Zelfs mannen van hoogen rang, b.v. CONST. HUYGENS en de admiraal DE RUYTER, schreven hunnen naam niet altijd met dezelfde letters. Of wij dus ZWERIUS of ZUERIUS, of wij SWAEF met ééne f vinden of met twee, doet niets af. Bij een aantal namen daarentegen vinden wij wezenlijk verschil. Voor zoo ver de opgaven in den *Navorscher* niet naauwkeurig zijn, ligt de oorzaak daarvan zeker ten deele in het slechte schrift der trouwboeken, dat onze geachte medewerker LABORANTER, hoe bekend ook met het schrift van dien tijd, niet altijd in staat was te ontcijferen, ten deele in de niet zeer duidelijke kopij. Slechts op een paar plaatsen hebben letterzetter en corrector zich vergist, en dit is waarlijk weinig in een vrij lang en niet zeer duidelijk geschreven stuk, dat bijna geheel uit eigennamen bestaat. Wij maken van deze gelegenheid gebruik, om onze medewerkers dringend te verzoeken, eigennamen en titels van boeken zeer duidelijk te schrijven. Zonder dit is het onmogelijk, drukfouten te vermijden. Dit artikel levert er misschien weer een bewijs van. Men vindt er den naam DAMBARINUS; doch wij zijn niet zeker of er DAMBARINUS of DAMBURINUS geschreven staat. En toch hebben wij hier met geen slecht of slordig schrift te doen. Integendeel wij houden ons verzekerd, dat, indien er een wedstrijd in het schrijven gehouden werd door de medewerkers van den *Navorscher*, de heer FRET den eersten prijs zou winnen.]

MENGELINGEN.

Almanakspeld. In het »*Natuurlijk Toverboek of 't nieuw Speel-toneel der Konsten*" van »SIMON WITGEEST, Middelburger, t' Amsterdam" in 1684 uitgegeven, lees ik op bladzijde 306 »maer onder aen moet hij soo eng sijn, dat 'er een *almenaks speld* door kan gesteken werden". — Wie kan mij onderrigten wat dat voor spelden geweest zijn en of ze haar naam ontleend hebben aan haar doel.

Utrecht. A. v. R.

Chineesche houding-geneeskunde (vgl. IX. bl. 98). Welke de ziekten zijn, door de inboorlingen van het Hemelsche rijk genezen, door aan de patiënten zekere houdingen te doen aannemen, is mij onbekend. De geëerde vrager gaf zijne bron niet op; hij heeft dat met de meeste vragers gemeen, en bevorderde daardoor de beantwoording niet, die dan ook wegbleef. Het zij mij vergund aan te stippen, dat asthma wordt verligt door des lijders perpendiculaire houding, hetzij zittende alleen wat het bovenlijf betreft, hetzij staande en alsdan door de ondersteuning van de borstkas met de handen, die men op eene tafel, stoelleuning of ander hulpmiddel à portée doet rusten. Gaarne vernam men iets naders omtrent deze geneeskunde, zoowel *in* als *buiten* China.

De vier talen. In de *Haarlemsche courant* las men van eene persoon geschikt tot onderwijs in de vier talen. Welke talen mag men rekenen daarmede bedoeld te zijn? Nederlandsch, Hoogduitsch, Engelsch en Fransch? of welke andere?

[Waarschijnlijk de genoemde vier, die op de scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs geleerd worden.]

Op het uiteinde der Fransche Republiek (vgl. XV. bl. 61). Het hier medegedeeld vierregelig versje herinnerde mij de volgende aanteekening, welke de bron aanwijst, waaruit het, met eenige wijziging ontleend schijnt:

»En 1804, quand de consul à vie NAPOLÉON devint empereur, M. CH. NODIER écrivit à ses amis républicains à Besançon les vers suivans, sous la forme d'un billet d'enterrement:

Partisans de la république,
Grands raisonneurs en politique,
Venez assister en famille
Au convoi de votre fille,
Morte en couche d'un empereur.
L'indivisible citoyenne,
Qui ne devait jamais périr,
N'a pu supporter sans mourir
L'opération césarienne.
Mais vous n'y perdez presque rien,
O vous que cet accident touche,
Car si la mère est morte en couche,
L'enfant du moins se porte bien."

—PD—

Een bosje stroo (vgl. XIV. bl. 318, 380; XV. bl. 63). Men kan bij deze spreekwijzen nog voegen: *zich aan een stroohalm vasthouden.*

De gewoonte, om een sterfhuis door bossen stroo of een hoop stroo aan te duiden, is niet alleen op Schouwen en Duiveland, maar ook op Walcheren ten platten lande nog in zwang. B.

Een bosje stroo. Het stroo speelt in de maatschappelijke gebruiken eene voorname rol. Ik wil er een paar zeeuwsch-vlaamsche voorbeelden van opgeven.

Ten blijke, dat te veld staand vlas verkocht is, wordt er een stokje in gezet met een bosje stroo er aan.

De landlieden, die schapen houden, houden ook een stier. Iedereen heeft het recht zijne koeien gratis tot dien stier te zenden, zonder voor de geboren kalvers iets te moeten betalen; maar daarvoor heeft de landman het recht, om na november tot 31 maart zijne schapen op de weiden te drijven. Gaat nu iemand niet met zijne koeien bij den schaapboer, of verkiest hij daarvoor te betalen, dan verbiedt hij de schapendrift door het stellen van een bosje stroo in zijne weide.

Om 't langste stroo trekken, is eene plaatsvervanger van dobbelen, het lot trekken om iets. Daartoe houdt men eindjes stroo in de gesloten hand, die op gelijke lengte uit de vuist steken, doch wier lengte *in* de vuist natuurlijk verschilt. Wat de spreekwijze betreft: 't stroo is goedkoop, wanneer iemand zijn gouwenaar rookt, deze wordt in Zeeuwsch Vlaanderen mede gebezigd, doch met de verklaring of nadere uitlegging op den koop toe: »'t zal slecht weêr worden; de varkens loopen met lang stroo!" Inderdaad zijn de varkens goede weêrprofeten; tegen storm en slecht weêr zijn zij zeer onrustig, en werpen het stroo op de mestvaalt in de hoogte.

Een bosje stroo aan eenig gebouw hangende, duidt aan, dat het afgebroken of gerepareerd zal worden.

Een bosje stroo met een palmtakje er in op den stoep liggende, meldt dat er in 't huis een kinderlijkje is.

Iemand die een geveinsde rol speelt, om een ander buiten spel te houden, dient voor strooman.

Soms vecht men om „'n haver stroo." »I ligt op stroo": hij is overleden. 't Is 'n terve (tarwen) stroo breed": 't is een kleinigheid.

G. P. ROOS.

Een bosje stroo. L—F—T. vergist zich als hij zegt, dat ik de beteekenis vroeg van »*'t stroo is goedkoop*", welk gezegde door mij ook niet een *spreekwoord* werd genoemd, gelijk hij 't doet voorkomen. Ik zal hem daarom nog maar eens voorlezen, wat ik daarvan zeide:

»Nog hoorde ik wel eens zeggen tot »iemand, dien men uit een langen goud»schen pijp zag rooken (van wien men »dit niet gewoon is) *hé 't stroo is goedkoop.* »Wat dit beteekent is mij nooit opgelost."

Ik beveel L—F—T. derhalve aan, voortaan meer oplettend te lezen, eer hij tegen het een of ander te velde trekt.

Het gezegde »*'t is een goed hooi-jaar*" hoorde ook ik menigmaal aan jonge personen toevoegen, die met een paar haartjes om de kin, zich reeds verbeelden mannen te zijn, en meenen over alles te mogen meêpraten.

Overigens beken ik minder op de hoogte te zijn van sommige *spreekwoorden, gezegden* of *uitdrukkingen*, als door L—F—T. zelf nu en dan worden gebezigd, bv. van: »*een gegeven paard mag men niet in den bek zien*" en weet evenmin iets af van *Neef* NURKS enz.

Ongaarne echter wil ik in 't vervolg den *Navorscher* voor een kampveld gebruiken, zoo iemand mij den voet wil dwars zetten, vooral niet als men mij woorden in den mond legt, die ik nooit heb gebezigd.

Leeuwarden. ALEXANDER.

[De beteekenis van „'t stroo is goedkoop" zal ALEXANDER in het antwoord van den heer ROOS aangewezen zien. Over *neef* NURKS kan hij in de *Camera Obscura* het noodige vinden.]

Nederlandsche el (mètre). — Met veel zorg is die lengtemaat opgespoord, berekend, en met wetenschap en kennis zijn de thans gebruikelijke maten, tot aller gemak, daarop toegepast.

De hoofdoorzaak harer opsporing was, om een onveranderlijken standaard te hebben, aan de natuur ontleend en dien de natuur dus ook altijd kon hergeven.

Maar, nu lees ik elders, dat de omvang der aarde van 12000 tot reeds beneden de 5400 geografische mijlen is verminderd.

Blijft bij dezen toestand, en bij het nog jaarlijks afnemen van den omtrek der aarde, de standaard toch even kenbaar en even zeker?

Wie kan, zegge het

EN LEERE MIJ.

Middelburg in Gooiland (vgl. XV. bl. 95). De inzender van deze vraag verzoekt die als niet gedaan te beschouwen, daar zij op eene vergissing berust.

BESTUUR.

GESCHIEDENIS.

Bevolking van Noordholland in de 17e—18e eeuw (vgl. XIV. bl. 104). Met belangstelling zullen de lezers van ons tijdschrift voorzeker deze mededeeling ontvangen hebben. Gegrond is de opmerking omtrent het gemis van juiste opgaven over den staat der bevolking van voorheen. In de vorige eeuw werd dit gemis mede gevoeld, en pogingen gedaan om in het belang der wetenschap daarin te voorzien. NICOLAAS STRUYCK liet ten behoeve zijner studiën en op eigen kosten in vele steden en dorpen, vooral in Noordholland, de inwoners tellen. Die tellingen zijn te vinden in 's mans belangrijk werk: *Over den staat van het menschelijk geslacht*, in 1753 uitgekomen. Ook die tellingen geven voor Drechterland en de vier Noorderkoggen nogmaals eene vermindering in het huizental.

Waaraan is nu die vermindering toe te schrijven, in een tijd toen Holland, volgens onze geschiedschrijvers, in zijn hoogsten bloei stond? Ondanks die vermindering is dat schrijven evenwel de waarheid. Met Holland toch wordt door die schrijvers niet enkel Noord- maar ook Zuidholland bedoeld, en dat zuidelijk deel, zoo als de verpondingslijsten uitwijzen, genoot vooruitgang, even als Amsterdam, Haarlem en de omliggende dorpen, de Zaanlanden en de dorpen aan de duinreeks in Kennemerland. »Het ligchaam van een mensch kan welvarende zijn, schoon hetzelve in eenig lit een merkelijk ongemak gewaar word, ja iemand kan groeijen en toenemen schoon een arm of been ten uitersten verminkt is", zegt een oud schrijver, en zoo was het hier, en uit eene natuurlijke oorzaak. Noordholland ook was bloeiende en vooruitgaande; het kwaad zat hem alleen in Westfriesland en wel in Drechterland en de vier Noorderkoggen.

Dat de Zaanlanden eene vermeerdering van huizen en zielental aantoonen is te verklaren: want die dorpen waren destijds in een tijdperk van hoogen bloei, wat handel en fabriekwezen betrof. Dat Wormer en Jisp, hoe nabijgelegen ook, daarin niet deelden is mede te verklaren: de aanzienlijkste ingezetenen dier dorpen stierven kinderloos of lieten geene zonen na, en met de dochters, die hunne echtgenooten naar elders volgden, verloren de dorpen de kapitalen en den handel die er, mede gedreven werd. De beschuitbakkerijen, die zooveel menschen bezig hielden, vervielen meer en meer. De arbeid alzoo werd verplaatst of hield op, en menigeen toog naar elders, waar hem beter toekomst beloofd werd. Voor dit verval is dus eene reden, maar waaraan nu de teruggang in het Noorderkwartier toe te schrijven ten platten lande, daar toch in Amstelland, Kennemerland en Waterland de dorpen niet achteruitgingen?

Verminderden die dorpen ten koste der steden? Neen, want ook deze stonden reeds op een keerpunt. De koninginne der Zuiderzee en de parels aan hare kroon bogen en verbleekten reeds voor de stad en het IJ, en zagen haar vermogen en rijkdom afnemen. De achteruitgang der genoemde dorpen was enkel gelegen in de telkens verminderende waarde der landerijen. Dit werd veroorzaakt door de zware lasten, die voor het onderhoud der dijken gevorderd werden. Was dit onderhoud te dragen geweest, toen voor die dijken nog veel voorland gevonden werd; later toen de zee die natuurlijke bescherming verzwolg en een rij palen tot borstwering dienen moest, werd het al grooter en grooter, en toen eindelijk de paalworm dit kostbare werk vernielde en eene steenglooiing tot behoud der dijken noodzakelijk maakte, konden velen dien aanslag niet meer voldoen en werd het land van luttel waarde. Millioenen toch kostte dit werk aan de betrokkenen, en de dijkslasten werden bij de reeds zeer drukkende verpondingen eene ruïne voor velen. Verscheidene bewoners moesten huis en land abandonneren, omdat zij, meer dan ééne verponding of dijksaanslag ten achteren geraakt, niet bij magte waren te betalen. Zij lieten die bezittingen, voorwaar geene gewenschte, den steden en dorpen over, die de daardoor veroorzaakte tekorten weder moesten overslaan en dus te meer onder den last gebukt gingen. De huizen werden gesloopt en de bewoners zochten elders een goed heenkomen.

Die kosten zijn het geweest, die Drechterland en de Noorderkoggen ontvolkten; kosten die de landbouwers in Kennemerland en elders niet kenden en waardoor die dorpen zeker de als verdrevenen onder hunne bewoners mogten opnemen. — Die achteruitgang was dan ook zoo in het oogloopend, dat de staten gehoor gaven aan de herhaalde beden om eene nieuwe verponding, en de verpondinglijst van 1732 is daar, om het sprekendste bewijs te leveren, dat die beden niet ongegrond waren, iets dat van iedere klagt om vermindering van lasten niet altijd gezegd is kunnen worden.

Over die kosten van het dijkwezen in Drechterland en de Noorderkoggen, en den daardoor veroorzaakten achteruitgang in die oudtijds zoo bloeiende streken, leze men het *Vervolg op de Chronijk van Medemblik.*

H—g.

Stadsgekken (vgl. XIII. bl. 174; XIV. bl. 356; XV. bl. 5, 65, 129). LOUIS DE BAECKER, in zijne *Recherches histor. sur la ville de Bergues, en Flandre,* over de »confrérie de St. Sébastien, ou des archers de l'arc-à-main," te dier stede, sprekende, zegt aldaar p. 223: »Quand la société se rendait à des concours ou assistait à des réjouissances publiques, elle était précédée de plusieurs fifres et tambours, d'un drapeau blasonné aux armes de S. Sébastien, et d'un *fou,* appelé *zotje van de ghilde,* bizarrement vêtu, qui marchait en tête de la compagnie en sautant au travers d'un cercle et fesant toutes sortes de grimaces et de contorsions."

M°.

Hoitsma (vgl. XIV. bl. 324, 359; XV. bl. 108). Dat de *Groninger Courant* door een HOITSMA werd opgericht is mogelijk; waarschijnlijk echter niet door den Representant DIRK HOITSMA, den *Brutus* van 't portret. Deze toch was een Amsterdammer, en Voorzitter der Bataafsche clubs aldaar (zie *Verv. op de Vaderl. Hist.* XXXII. 49. *Verv. op Amst.* XXII. 319). Zonder de omwenteling ware de naam van dien politieken tinnegieter wel nimmer tot het nageslacht overgegaan. In de stad zijner inwoning onderscheidde hij zich door 't der Municipaliteit voortdurend met adressen enz. zeer lastig te maken; in de vergaderingen te 's Gravenhage door zijn kollegaas te verveelen met lange redevoeringen, ledig van zin, maar vol van bombast: op beide plaatsen door zijn aandringen op 't nemen van heftige maatregelen tegen de *Neroos,* de *Catilinaas* enz. enz. der *Oranje factie.* Intusschen kan men hem den lof niet ontzeggen van consequent in zijn beginselen te zijn geweest: immers toen in 1800 en 1801 de natie over 't algemeen reeds over genoeg had van de zoo duur gekochte vrijheid, bleef hij nog voortdurend in 's Lands vergadering dezelfde opgewonden taal voeren, maar die nu als een volslagen anakronisme klonk. Toen men, in 't laatstgemelde jaar, alle onnutte diskoersen eindelijk warsch geworden, den boêl opruimde en voor goed met de revolutie brak, verdween DIRK HOITSMA van het staatstooneel. Hoe glad hij toen vergeten werd bewijst de omstandigheid zelve, dat mannen van kunde als de heeren FRANKEN en CHR. moesten vragen wie hij was en wat hij gedaan heeft.

J. VAN LENNEP.

Wederdoopers te Munster (vgl. XIV. bl. 201; XV. bl. 69). RYCKHUYZEN geeft de volgende aanteekening: »JAN en AN»NETJE, kinderen van BOEKEL GERRITZ en »ALIJD JANSdr., 2 april 1528. NB. Deze »JAN ward namaels Conink tot Munster in »Westphalen, soe veele Historien claerlick »vermelden, heeft gewoond op den hoek »van 't Noord-eynde en Rapenburch."

B. D.

Ledenberg (vgl. XIV. bl. 138). De vraag, wat er van LEDENBERGS zoon geworden is, die zich bij hem in de gevangenis bevond, toen hij zijn leven door zelfmoord eindigde, en die slechts even in de geschiedenis voorkomt, en dan spoorloos (sit venia verbo) verdwijnt, kan ik niet beantwoorden; maar wel aanwijzen, dat door jonkvr. M. L. BOELLAARD, te Utrecht, op de aldaar, in 1857, gehoudene tentoonstelling was ingezonden het portret van LEDENBERG en zijn *zoon,* geschilderd door PAULUS MOREELSE.

J. L. A. I.

Paalworm (vgl. XIII. bl. 240). De heer HARTING heeft, in den *Volksalmanak, voor het jaar* 1861, eene belangrijke bijdrage geleverd over den paalworm, dien hij eenen kleinen, doch magtigen vijand van ons vaderland noemt; waarin hij tevens, omtrent de weringsmiddelen, verwijst naar het uitvoerig *Verslag,* kort te voren uitgegeven door de *Kon. Akademie van Wetenschappen.*

J. L. A. I.

Gemeenslieden. — Sint Nicolaas gilde (vgl. XV. bl. 108). Als vrije rijksstad had Nijmegen het regt hare eigen regering aan te stellen; daar het evenwel niet mogelijk was, dat ieder burger zich met de waarneming der dagelijks voorkomende zaken konde bezig houden, bepaalde men, dat er uit die burgers, die een goed rijpaard en knecht in dienst hadden, eenigen zouden gekozen worden, die dan verpligt waren dien last op zich te nemen, of anders de stad moesten verlaten.

De burgerij, die reeds vroeg verdeeld was in *gilden, broederschappen* en *ambten,* welke *hoofden* of *meesteren* hadden, opdat bij eene algemeene oproeping alles regelmatig konde geschieden, en de stemmen behoorlijk konden worden uitgebragt, had een *gild* opgerigt, bestaande uit 200 burgers, die uit de gilden, broederschappen

en ambten werden gekozen en dat *St. Nicolaas gild* genoemd werd.

Uit dit *gild* werden alle jaren acht meesteren gekozen, die de raadsvergaderingen bijwoonden, de ordonnantiën tot betaling, boven de zes gulden, mede teekenden, en tevens zorgen moesten, dat er in den raad niets werd gedaan, dat voor de burgerij nadeelig konde zijn; zij stemden nooit in zaken van belang voor dat zij de intentie van hunne principalen, namelijk *der gantsche borgerije*, vernomen hadden, die zij dan deden vergaderen; de broederen van dit *gild* waren verbonden door eene instructie, die zij moesten bezweren.

Burgemeesteren, schepenen en raad met »de meesteren van *St. Claas Gilde*, van wegens de burgeren *als hoige en geboirlicke overigheid* deser stad," maakten volgens de privilegiën van de roomsch-koningen en keizeren (later door de graven en hertogen bevestigd) de stads wetten.

Die wetten werden alle jaar op den 2den januarij nagezien, vermeerderd of veranderd, en daar zulks bij *overeenkomste, contract, conventie* of *accoord* geschiedde, hoewel met eene wet gelijkstaande, werden zij *overdrachten* genoemd.

»Wanneer er," volgens het *Geld. Placaatboek*, eenige »twijfelachtege poincten van rechten in deze stad waren, zijn nooit Burgemeesteren Schepenen en Raad sampt Mrn. van *St. Claas Gilde* van *wegens de Ampten, Gilden en gemeene Borgeren*, te raade gegaan met de Fursten van Gelre, maar hebben de articulen naar Aken overgezonden om daarop de *Scheffenmeisteren* und *Scheffenen* van Aken (welker stede privilegien door de Roomsch-koningen en keizeren aan de stad Nijmegen medegedeeld zijn) derzelver verklaring te hebben, waarvan nog poincten overig en bekend zijn: hebbende de Voor-Vorsten integendeel moeten beloven, dat sij een ieder Land en *Stad* recht zouden laaten wedervaren. Zo dat van immemoriale tijden af Burgemeesteren Schepenen en Raad neevens de gemeene Burgeren of wel derzelver Representanten (alsnu de Gemeenslieden) alleen en privative, met exclusie van alle andere, het recht gehad hebben, om, in navolging van de andere vrije Rijks-Steeden, binnen haare Stad en Jurisdictie alzulke wetten te maaken, en de oude in het geheel of ten deele zodanig te derogeren, te veranderen en te amplieren, als sij oordeelden voor haare Stad en Borgerije oirbaar te weezen.

In het oud archief der gemeente Nijmegen berusten *d' Ordonnantie ende insettinghe der meesteren van Sinter Claess gilde* en ook: *Die eendracht ende gelofte van St. Claess gilde*; beide stukken van 1434, die evenwel te uitvoerig zijn om in den *Navorscher* te worden opgenomen.

K. v. S. n°. 2.

Drommont. Men leest bij AITZEMA, *Saken van Staet en Oorlogh*, dl. 6, bk. 25, bl. 78, op het jaar 1645:

»Eenighe maenden langh sijn oock haere Ho: Mog: ghequelt gheweest met de disputen van den ridder DROMMONT ende THOMAS KUNIGHAM: over het agent ende conservateurschap der Schotse natie in Zeelandt. Daer van oock hier te voor [in dl. 5?] is ghemelt. DROMMONT versoeckende daer in ghemainteneert (als by den Coninck ghestelt) ende KUNIGAM om in DROMMONTS plaets geadmitteert te worden. In april verklaerden haer Ho: Mog: dat dese dispute van haer kennis niet dependeerde: namen nochtans KUNIGAM, die seer ghedreyght wierde van DROMMONT, op sijn KUNIGAMS versoeck onder des Generaliteyts protectie ende sauvegarde, tegen alle feytelijckheydt: doch onverkort DROMMONTS recht. Maer dewijl de Schotse natie self Parlements was tot Campvere: ende de prins niet goet vont DROMMONT te mainteneren, oock die van Hollant ende Zeelant voor KUNIGAM waren: so was DROMMONT niet te helpen."

Waar vindt men meer over dit geschil, en den persoon van DROMMONT [DRUMMOND?]? Kent men zijne ouders, vrouw, en nakomelingen?

M°.

Immerseel. In KOKS *Woordenboek*, op het artikel PAULUS en MARCELIS BAX, leest men, dat deze beroemde ridmeesters, in 1576, voor het eerst het harnas aanschoten, onder het beleid van IMMERSEEL. Wat is er van dien persoon, waarschijnlijk een krijgsman, bekend?

J. L. A. I.

Joannes Rothe. Wie kan mij eens op de hoogte brengen van de levensgeschiedenis van den geestdrijver JOANNES ROTHE? In de biographische bronnen, die mij ten dienste staan, komt hij niet voor.

SCH.

Dublin belegerd door twee zeelieden. Waar, durf ik niet te zeggen, maar ik heb eens gelezen, dat de stad Dublin omstreeks 1600 door twee fransche matrozen, XAVIER en CELESTIN of zoo ongeveer genaamd, op eene eigenaardige wijze in staat van beleg was gesteld. Door kwaadwillige handen namelijk was hunne bezitting geheel vernield en zij besloten daarom zich op de

eenvoudige Dublinners te wreken. Daartoe huurden zij in eene der drukste en aanzienlijkste wijken een huis, kochten voor hunne laatste penningen een vaatje buskruid en plaatsten dit zoodanig in een bekluisden kelder, dat bij ontploffing de naast aangelegen huizen zeer zeker mede in de lucht zouden vliegen. Nu deden zij allerlei bedreigingen, wilden dan dit en dan dat, ontvingen den burgervader in hun gevaarlijk huis, werden gedreigd, gebeden, doch hun plan bleef om Dublin voor 't gedeelte ten minste wat zij bewoonden, te laten springen, zoo niet de minste hunner wenschen onmiddellijk bevredigd werd. Meer hiervan te vermelden zou den *Navorscher* mogelijk vervelen en ik kom daarom maar met de vraag: Is er iets van dat alles aan? zoo ja waar kan ik 't gelezen hebben en meer bijzonderheden daaromtrent vinden?

Utrecht. A. v. R.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Grafschriften in Kerken. George Murray (vgl. XV. bl. 111). Lord GEORGE MURRAY, te Medemblik begraven, was de 5e zoon van JOHN, hertog van ATHOLE en zijne eerste vrouw CATHARINE, oudste dochter van WILLEM en ANNA, hertog en hertogin van HAMILTON. Betrokken in de rebellie van 1745, werd hij schuldig verklaard aan hoog verraad en ging buitenslands. Zijne vrouw was AMELIA, dochter en eenige erfgenaam van ..... MURRAY of STROWAN en GLENCARSE. Zij lieten na JOHN, JAMES, GEORGE AMELIA en CHARLOTTE.

JOHN trouwde lady CHARLOTTE MURRAY, dochter van JAMES, hertog van ATHOLE, en was lid van het parlement voor Perth in april 1761.

De broeder van lord GEORGE, WILLIAM, markies van TULLEBARDIN, vluchtte ter zake van de rebellie van 1715 naar Frankrijk. Teruggekeerd in 1745, werd hij in 1746 gevangen gezet in den Tower van Londen, waar hij in 1747 stierf. Een andere broeder, JOHN, markies van TULLEBARDIN, sneuvelde in den slag van Mons in 1709.

B. D.

Grafschriften in Kerken. Men leest op eene zerk in de kerk te Landsmeer:

Een schipper hier verzeijlt
Die leijt ook hier begraven
De dood die was pyloot
Het graf dat was zyn haven
De dood en ging niet regt
Alzoo men 't wel mag gissen
Dat hy de wormen gaf
Dat toekwam aan de vissen.

Deze zerk, die tot 1852 midden in de kerk lag is bij het bouwen der nieuwe kerk in genoemd jaar onder de banken gebragt, Het jaartal is mij onbekend.

J. SLÓK WZ.

Huwelijkspenningen (vgl. A. R.; XI. bl. 65, 362; XII. bl. 111, 304; XIV. bl. 111). Van deze bestaan nog, in zilver gegraveerd:

1622. Groen. WILLEM JANSEN en IEFIEN LENART, 20 november.
1626 » JACOB DIRKSZ en IMMETGEN JANS in d' echt versaemt, den 29sten martij.
1683 » ABRAHAM SALOMON VAN VLEUTEN en DIEUWERTIE DIRCKS VAN WIERINGHE.

De tweede genoemde groote, fraai gegraveerde penning is in mijn bezit en heeft aan de eene zijde boven het vermelde onderschrift een paar dat ingezegend wordt door een priester, waarboven een duif met een krans uit een lichtstralen schietende wolk zweeft. De personen zijn in romeinsche kleeding.

Om den rand

Twee hartten die oprecht, in lieffde wel vernoecht
Bestaen haer trouw in echt, den heemel 't samenvoecht.

En aan de keerzijde eene zinnebeeldige voorstelling van de trouw, eene vrouw reikt CHRISTUS, den dood vertredende, de hand, enz., het randschrift: Settet my gelijck eenen Segel op uwe herte ende gelijck eenen Segel op uwen arme, want de liefde is sterck gelijck de doot en de yver is vast gelyck de helle. Cantica 8.6.

H—g.

Gedenkpenning van een zeldzaam eeuwfeest. Zoo toch mag de penning wel genoemd worden, die tot herinnering aan de familieleden en het kantoorpersoneel door den chef van een der zaanlandsche handelshuizen werd uitgereikt, en die, hoe eenvoudig ook uitgevoerd, wel de vermelding verdient in een tijd, die wisselvalliger blijkt in den handel dan de vroegere. Het inschrift van dien penning luidt:

100jarig bestaan der firma WESSANEN & LAAN te Wormerveer, 22 maart 1865.
en aan de keerzijde:

22 maart 1765.
ADRIAAN WESSANEN,
DIRK LAAN.
10 januarij 1789.
DIRK LAAN.
6 maart 1795.
REMMERT LAAN.
1 januarij 1831.
JAN LAAN.
1 januarij 1832.
JAN LAAN,
ADRIAAN LAAN.
1 januarij 1851.
JAN LAAN.

H—g.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

D. Pipardus (vgl. XV. bl. 69, 116, 135). DANIEL PIPARDUS was predikant bij de waalsche gemeente te Kampen, en werd op verzoek der kerkelijken in 1619 door burgemeesteren aldaar aangesteld tot rector der latijnsche school, in de plaats van den geleerden MARCUS GUALTHERUS, die om zijne remonstrantsche gevoelens was afgezet, en tegen wien hij in 1621 een geschrift in het licht gaf, getiteld: *Korte aanwijzingen*, enz. — Hij werd in 1618 op de synode te Dord door die van Overijsel opgegeven, als geschikt tot het werk der herziening en vertaling eener nieuwe overzetting van den bijbel; echter werd hij daartoe *niet* benoemd, welligt min of meer *verdacht* ten aanzien zijner gevoelens, gelijk hij dan ook niet schroomde in het album van den remontstrantschen SAMUEL NAERANUS zijn naam te teekenen. — In 1640 werd hem te Kampen een hulpprediker verleend in JACQUES DU PRÉE, en in 1650 werd C. B. CARPENTARIUS, rector te Woerden, belast hem in het schoolwerk bij te staan; deze verving hem als predikant, toen hij in 1651 overleden was. — Zijn zoon CASPARIS werd als prop[t]. 1648, pred[t]. op de forten bij den Bosch; in 1651 te Drunen en Nieuwkuik, en stierf 1673. — Ziedaar al wat ik omtrent hem bij mij vind opgeteekend.

DANIEL PIPARDUS teekende reeds in 1609 *la Confession de Foy*.

V. D. N.

J. Sceperus, C. Streso (vgl. XV. bl. 72, 116, 135.) WAGENAAR, dl. XIII. bl. 155, verhaalt, dat SCEPERUS in 1665 te Gouda van den predikstoel allerlei hatelijkheden tegen JOHAN DE WITT en de zijnen zich veroorloofde, waarom de wethouderschap besloot, de gagie, die hij van de stad trok, provisioneel in te houden. Hij verwijst daarbij naar AITZEMA, dl. V. bl. 483, waar de vrager dus zeker meer vinden zal.

ALIQUIS.

J. Sceperus, C. Streso. JACOBUS SCEPERUS werd 1633 predikant te Oostzaan, in 1638 te Gouda, alwaar hij stierf 1678. Zijne schriften vindt men vermeld bij VAN ABKOUDE, *Naamregister van Nederduytsche Boeken*, dl. I. bl. 321, als:

Dankpredicatie over het innemen van Hulst, Gouda 1646, 12°.

Nederlands geheugenis over de eeuwigdurende vreede, uit Deuter. IV. v. 9. Amst. 1650, 8°.

Sluijtsteen aan de Nederlandse Republiek, Amst. 1655, 8°.

Schatboek voor krankbesoekers, Amst. 1671, 4°.

Nog bij denzelfden in het 2[de] deel bl. 188 en 89, alwaar hij SCEPERUS en SCHEPERUS wordt genoemd:

Afscheid predicatie van Oostzaanen, 8°.

Pilatus bloedbad, 8°.

Geschenk gegeven op St. Nicolaas avond, Gouda 1658, 8°.

De netten des vleijers ontdekt, Amst. 8°.

Goudse Herder tegen P. v. Limburgh, 8°.

Tegen de Articulen der Remonstranten, 8°.

Manasse tegen Ephraim. 4°.

Der ouden en hedendaagschen Dronck, Gouda, 1665, 8°.

De Chaldeen en Babyloniers onder de voet van den koning aller koningen, Amst. 1673, 4°.

Uit een en ander schijnt te blijken, dat zijn geschrijf veelal tegen de Remonstranten was gerigt. — Over CASPAR STRESO, zie het door mij medegedeelde *Nav.* VI. bl. 329.

V. D. N.

David Millius (vgl. XV. bl. 117). In zijne *Selectae dissertationes*, uitgegeven te Leiden in 1743, terwijl hij hoogleeraar was in de oostersche talen aan de utrechtsche akademie, komt de dissertatie voor *de Nilo et Euphrate terræ sanctæ terminis*, p. 183—200.

Bij deze vermelding nog eens naslaande wat in den VIIden jaargang over MILLIUS was medegedeeld, vind ik ald. bl. 281 aangeteekend, dat de oratie door hem gehouden bij de aanvaarding van het professoraat in de heilige oudheden, »waar-

schijnlijk afzonderlijk in het licht gegeven, maar ook opgenomen is in SCHLÄGER, *Diss. rariores de antiqq s. s.* (Helmstad 1742)." Den schrijver schijnt het niet bekend te zijn geweest, dat die oratie opgenomen is achter 's mans *Diss. selectæ*, p. 29 sqq. Ook vindt men zijne oratie *de fatis theologiæ exegeticæ*, achter zijne *Miscellanea sacra*, p. V. sqq.

E. A. P.

J. P. Michell (vgl. XV. bl. 118). JEAN PIETER MICHELL was in 't laatst der vorige eeuw geneesheer te Amsterdam. Dat hij een man was van patriottische gevoelens, die tevens letterkundige verdiensten bezat, bewijst zijn benoeming in 1791 (tevens met M. NIEUWENHUYZEN, H. W. RAUWENHOFF, M^r. JAN BONDT, G. SCHUTTE, M. VAN BERGEN, H. L. HAMAKER en (M^r. J. WALRAVEN) tot titulair Lid van het Genootschap *Doctrina et Amicitia* (vroeger de »Vaderlandsche Societeit"), welke eeretitel hem bij mangel van die twee vereischten niet ware toegekend. Hij deed in gemeld genootschap dan ook meer dan eene verhandeling, o. a. op 2 Januari 1792 »Over de noodzakelijkheid der omwentelingen." — Voor 1795 was hij effektief Lid geworden; doch 't zij, dat men hem voorbij ging, 't zij, dat de man geen ambitie bezat, hij kreeg zijn aandeel niet in den buit, dien zijn medeleden, toen zij op 19 Januarij 1795 de omwenteling te Amsterdam hadden doen plaats grijpen, zoo kwistig onder elkander verdeelden, en ook later bleef hij uit alle politieke- en stadsbetrekking.

Zie hier al wat ik van hem weet, en het doet mij leed, dat mijn mededeeling zelfs grootendeels van negatieven aard moet zijn; wellicht dat anderen die met ruimer hand kunnen aanvullen.

J. VAN LENNEP.

J. P. Michell. JAN PETERSEN MICHELL, geboren te Amsterdam in mei 1760, bezat uitstekende geestvermogens in een zwak en teeder lichaam. Hij verloor zijn vader toen hij 8 jaren oud was, bezocht de lat. scholen en het athenaeum aldaar, begaf zich in 1777 naar Leiden, waar hij de geneeskunde beoefende en eene diss. verdedigde, *de Sijnchondrotomia pubis*, en in 1781 eene doctorale verhandeling *de mirabili, quae caput inter et partes generationi dicatas, intercedit sympathia.* Hij vestigde zich in zijne geboortestad als geneesheer, behaalde in 1782 een' eereprijs bij 't geneeskundig genootschap *Servandis Civibus*, op eene verhandeling *over de koortsbast en deszelfs vermenging met andere geneesmiddelen* en deelde nog datzelfde jaar in 't mengelwerk der *Algem. Vaderl. Letteroef.* een stuk mede over de epidemische koorts, welke voornamelijk in junij te Amsterdam geheerscht had. Met scherpzinnigheid voerde hij met den hoogleeraar YPEIJ een geschil over den aard der uitwasemingen van bedorven water. De vele stukken over dat geschil zijn in gemeld maandwerk te vinden. In 1783 verwierf hij den gouden eerepenning bij 't Prov. Utr. genootschap voor eene verhandeling over *de oorzaken der vermeerdering der zenuwziekten in ons land;* één jaar later bij 't Zeeuwsche genootschap der wetenschappen te Vlissingen over *de oorzaken, den aard en de genezing der zinkingaartige koortsen.* En in vervolg van tijd gaf hij nog onderscheidene verhandelingen, die van zijne kunde en werkzaamheid getuigen. Van zijn luim — humor — gaf hij blijken in verschillende stukjes, door hem in Felix Meritis of elders voorgedragen, welke wij niet weten of alle zijn uitgegeven, o. a.: *Mijne luchtreize.* — *De modes in de geneeskunde.* — *Kruidje roer mij niet.* — *Onze vragen van den dag*, Amst. 1794. — Zijn *Iets ter nagedachtenis van* PIETER NIEUWLAND, heeft hij uitgesproken in 't genootschap Concordia et Libertate. Hij was lid van vele genootschappen, genoot vertrouwen om zijne kunde, achting om zijne menschlievendheid en veler vriendschap om zijne hartelijkheid en vergevensgezindheid. Hij was in 1783 gehuwd met JOHANNA JACOBA KIPS, die hem een zoon schonk. — Zijn vriend G. SCHUTTE stichtte hem een gedenkteeken door eene sierlijke lijkrede, uitgesproken 17 dec. 1795 in Felix Meritis. MICHEL was overleden den 4^den^ november van dat jaar. Dit berigt is verkort uit gemelde lijkrede geëxcerpeerd, door

J. C. K.

J. P. Michell. JAN PETERSEN MICHELL oefende te Amsterdam de geneeskunde uit; zijn zoon JAN MICHELL werd te Amsterdam geboren, overleed in 1811, nadat hij kort te voren, na zijne studiën aan de leidsche hoogeschool volbragt te hebben, tot geneesheer bevorderd was.

K. v. S. n°. 2.

J. Mylii poemata 1568 (vgl. XV. bl. 73). Van hem wordt gewag gemaakt, ook als dichter, bij JÖCHER, *Gelehrt. Lex.* in voce, die tevens verwijst naar ZEUMERI *Vitae professorum Jenensium.* Hij was een regtsgeleerde en hoogleeraar in de grieksche taal te Jena, geboren te Lichenrode in Thuringen; heeft onder andere werken geschreven: »*Catonem graeco-latinum, s.*, »DIONYS. CATONIS *disticha graece a se versa,*" met meer andere gedichten in 1568 te Leipzig gedrukt en uitgegeven; hij stierf

den 3den julij 1575. — Er bestaat eene *Historia Myliana vel de variis Myliorum familiis, cum imag. insig. et sigillis*, Jenae, 1751, 4°., welligt dat aldaar meer omtrent hem vermeld wordt.

V. D. N.

Gedichten van Geeraardt Brandt (vgl. XIV. bl. 122, 171, 208, 267, 304, 228). **Nicolaas Borremans** (vgl. XV. bl. 91). N. B. A. (NICOLAAS BORREMANS), heeft mede, onder den navolgenden titel, uit het Grieksch vertaald: PALAEPHATUS *van de ongeloofl̃ijke historien*. Vertaaldt door N. B. A. En op nieuws verbeeterdt door G. B.) GEERAARD BRANDT?) Amst., 1687, in 12°. De opdragt aan TIELEMAN CUPUS, zoon van PETRUS CUPUS, is gedagteekend: *Melandt, den* 14 *Novemb.* 1661.

J. L. A. I.

Nicolaas Borremans. Was deze een bloedverwant van SUSANNA BORREMANS, de vrouw van den dichter JOANNES ANTONIDES VAN DER GOES?

Lobedanius (vgl. XIII. bl. 47; XIV. bl. 75). Nader is mij gebleken, dat A. LOBEDANIUS mede heeft uitgegeven: F. LE COMTE, *Konst-Cabinet der Bouw- schilder- beeldhouw en graveerkunde*. Utr., ARNOLDUS LOBEDANIUS, 1745, 2 dln, in 8°.; en *Nieuwe oprechte Haegse Mercuur*, door mr. C. v. B(IJNKERSHOEK). 2e dr. Utr., ARNOLDUS LOBEDANIUS, 1745, in kl. 8°.

J. L. A. I.

Het boek der Conformiteiten (vgl. XIII. bl. 180; XIV. bl. 74). In mijn antwoord op deze vraag (XIV. bl. 74), zeide ik, dat de *Barvoeter-monniken Alkoran*, van ALBERUS, door een ongenoemde in het Nederduitsch is vertaald. Thans kan ik berigten, dat deze vertaling is geleverd door den bekeerden prediker-monnik JOHANNES MAURITIUS, die in de voorrede pag ***, omtrent het *Boek der Conformiteiten*, zich aldus uitlaat: »dat de Minnebroeders of Franciskaanen, het *Boek der Conformiteiten* van haaren St. FRANCISCUS, om desselfs Godtloosen inhoudt, als met lantaarens, aan alle kanten hebben opgesogt, en gelijk hy selve en andere gesien hebben, met vijfmaal soo veel geldt als het waardt was, op verscheyde Auctien of Boekverkoopingen, of daar zy het wisten te vinden, hebben gekogt; om het alsoo met alle sijne verborgentheden, met een eeuwig-duurende verberginge voor aller Menschen oogen te verbergen.”

J. L. A. I.

Simplicius Verinus, J. Pacius (vgl. XIV. bl. 119, 143, 170). J. PACIUS is geen denkbeeldig persoon geweest, zoo als QUIESCENDO vermoedt, veelmin JULIUS PACIUS, bijgenaamd DE BERIGA, een regtsgeleerde, te Vicenza in 1550 geboren, en in 1635 te Valencia overleden, zoo als V. D. N. bepaaldelijk vaststelt; want men kan, zonder tegenspraak, niet wel voor goede munt aannemen, dat aan een persoon in 1646 een brief zou zijn gerigt geweest, die reeds in 1635 niet meer bestond. De bedoelde is JUSTUS PACIUS, de pseudoniem waaronder THOMAS BROWNE zich verborg in zijn antwoord op het smadelijk en verachtelijk geschrijf van SALMASIUS tegen H. DE GROOT. Hij werd in 1604 in het graafschap Middlesex geboren, en was domheer van Windsor en rector van Oddington, toen hij, onder het protectoraat van CROMWELL, zich naar Holland begaf. Bij de herstelling van KAREL II. kwam hij wederom in het bezit zijner inkomsten, echter alleen met behoud van zijn domheerschap te Windsor, alwaar hij in 1673 overleed. Zie verder: *Dict. hist.*, Paris 1826.

Bij deze gelegenheid kan het niet ongepast worden geacht, in herinnering te brengen het gedicht van VONDEL:

Aan den Lasteraar
van wijlen den
Koninklijken Gezant
HUIG DE GROOT.

O Pharizeeuwsche grijns, met schijn-geloof vernist,
Die 't *Groote* lijk vervolgt, ook in zijn tweede kist;
Gij Hel-hont, past het u dien Herkles na te bassen?
Te steuren op 't Altaar den Phoenix in zijn asschen,
Den mont van 't Hollantsch Regt, by Themis zelf beweent,
Zoo knaag uw tanden stomp aan 't heilige gebeent.

In de amersfoortsche uitgave van J. V. VONDELS *Hekeldichten*, met aanteekeningen, 1705, zegt de aanteekenaar (GERARD BRANDT?): »Dit gedigt slaat op CLAUDIUS »SALMASIUS, die HUGO DE GROOT na zijn »overlijden met eenige schriften onder den »naam van SIMPLICIUS VERINUS aanrande: »in dit gevoelen dat SALMASIUS met dit »gedigt wordt gemeent, werd ik bevestigt »door zekeren brief, inden jare 1646 van »den digter VONDEL aan den drossaart »HOOFT geschreven, daar men leest, »*onze* »*goede en wijze* GROTIUS *is ook al heenen*, »SALMASIUS *kan dit gebeente niet laten rusten*, »*de Bourgonjons hebben het altijdt te Delft*

»*op levenden of dooden geladen.* BALTHAZAR »GERARDS op Prins WILHEM, *en deeze op* »GROTIUS *assche.*"

J. L. A. I.

J. Mulder (vgl. XV. bl. 118). JOHANNES MULDER, geb. te Franeker 15 mei 1769, ontving zijne eerste opleiding van den geneesheer G. COOPMANS, die hem voor de academische lessen bekwaamde. In zijne geboortestad studeerde hij onder YPEIJ, WASSENBERGH en anderen en werd in 1790 tot doctor in de wijsbegeerte bevorderd. Te Leiden oefende hij zich in de genees- en heelkunde bij SANDIFORT, VOLTELEN, BRUGMANS en DU PUI, wiens raad hij volgde om zich naar Londen te begeven (1792), ten einde zijne studiën in de heel- en verloskunde voort te zetten. Hier genoot hij de vriendschap en achting van beroemde mannen in zijn vak, en werd aangenomen tot honorair lid in Gray's hospitaal. Van daar teruggekeerd, bleef hij nog een jaar te Leiden en werd in 1794 te Franeker tot doctor in de geneeskunde gepromoveerd met eene *dissertatio historia literaria critica forcipum en vectium obstetriciorum*, door SCHLEGEL te Leipzig in 't Hoogd. vertaald, 1798. Te Leeuwarden als 's lands operateur en lector aangesteld in de ontleed- en verloskunde, aanvaardde hij die betrekking met eene voorlezing, *De fractura ossium.* Zijne kunde wekte de curatoren der franeker hoogeschool op, hem den leerstoel in de genees-, ontleed- en verloskunde aan te bieden. Hij opende zijne lessen aldaar met eene rede: *De iis quae studium chirurgicum en obstetricium nostra in patria cum maxime, amplificandum et melius excolendum impediunt.* 1797. Aldra verhoogde hij zijn roem door eene merkwaardige operatie, de afzetting namelijk van het dijbeen onder het heupgewricht, welke des te meer verwondering wekte, daar zij buitenslands met een ongelukkig gevolg beproefd was, en waarover zijn leermeester DU PUI zijne blijdschap openlijk aan den dag legde. Als oogarts erlangde hij eene erkende vermaardheid, terwijl hij tevens de eerste was, die in Friesland de inenting der koepokken aanried en aanwendde. In 1800 werd hij lid der commissie van geneeskundig toevoorzigt, en behaalde eene gouden medaille bij 't Heelkundig genootschap te Amsterdam voor eene verhandeling *Over het afhalen der nageboorte.* Tot hoogleeraar te Groningen in 1807 benoemd, sprak hij eene redevoering uit *De meritis P. Camperi in anatomiam comparatam.* Ook hier behaalde hij roem in al de hem toevertrouwde vakken, en veel lof wegens het door hem ingerigte heel- en verloskundig ziekenhuis. Als mensch muntte hij uit door dienstvaardigheid en milddadigheid. Zijne verdiensten werden in menig binnen- en buitenlandsch genootschap erkend. Hij overleed den 11den november 1810. Ontleend uit G. NIEUWENHUIZENS *Woordenb. van kunsten en Wetenschappen* in voce en uit *Hollands roem*, VII. 484.

J. C. K.

J. J. Calckman, R. Neuhusius (1674) enz. (vgl. XV. bl. 119). REINERUS NEUHUSIUS, waarschijnlijk de zoon van EDO NEUHUSIUS, 1531 geboren te Steinfurt in Westfalen, die zich te Leeuwarden vestigde, waar hij rector van het gymnasium werd. REINERUS NEUHUSIUS was te Leeuwarden geboren en rector van het gymnasium te Alkmaar; vele werken zijn door hem uitgegeven; hij overleed 1622. Mogelijk dat de hierboven genoemde R. N., die predikant zoude geweest zijn, een zoon van hem was.

K. v. S. n°. 2.

Kinderboekje (vgl. XIV. bl. 142, 363; XV. bl. 10, 38, 71, 112). Voor mij ligt een *Vaderlandsch A-B-Boek voor de Nederlandsche jeugd*, Amsterdam bij W. HOLTROP 1781. Vijf en twintig nette plaatjes met toepasselijke onderschriften dienen tot opluistering, zij zijn alphabetisch gerangschikt, te weten: A. Akkerman, B. Burger. C. Cijffermeester, D. Dijk en Duin, E. Eendragt, F. Fruit enz.

Daarna volgen: *Spel en Lees-oefeningen*, pag. 1 tot 60. Bij de *Spel-oefeningen* is een fraai plaatje gevoegd, afgedeeld in 25 figuren; de klinkletters met de beeldjes: Aap, Eend, Inkt, Oog en Uur. De medeklinkers: Bloem, Druif, Flesch, Glas, Hoed, Juk enz.

Als *Noodige Aanmerking* leest men naast het plaatje: »Eene Lettergreep is ééne of meer letteren, die als met ééne Greep van den mond of van de spraakdeelen gegreepen en op eenmaal uitgesproken worden. Zo veel lettergreepen als een woord heeft, even zo veel nieuwe greepen of pogingen moet de mond doen om hetzelve uit te spreeken.

Men kan geen kind vooraf beduiden hoe veel letters het te samen grijpen en op eenmaal uitspreeken moet in een woord, dat meer dan ééne lettergreep heeft; en dit is ook de voornaame reden, waarom het spellen doorgaans zo langwijlig en onaangenaam is. Om dit algemeen ongemak voor te koomen, heb ik het plaatje en de eerste spel- en lees-oefening zó uitgedagt, dat meest alle de woorden van ééne lettergreep zijn. Dus zal het kind deeze oefeningen niet alleen zeer gemaklijk spellen,

maar ook terstond leezen. In de overige spel- en lees-oefeningen zijn de lettergreepen door streepjes afgedeeld. — Op deeze wijze dagt ik best het moeilijke en walglijke der langwijlige spel-gewoonte mede te gemoet te koomen: want ik zou toch vruchtloos zulk eene verouderde gewoonte hier tegenspreeken."

Op de laatste bladzijde staat: De plaatjes van het *Vaderlandsch A-B-Boek* zijn »geïnventeerd door den Aucteur zelven, en voor hem verder geordineerd en geteekend door P. WAGENAAR DEN JONGEN, wiens fraaije ordinantie- en penseel-kunst bij alle kenneren reeds den verdienden lof begint te verwerven." De plaatjes zijn voor den auteur gegraveerd door L. BRASSER, N. VAN DER MEER junior, C. BOGERTS, C. BROUWER, B. DE BAKKER, het kaartje, de titel enz. door J. CONDET, en de houtsneedjes boven en onder den letterdruk door H. NUMAN.

Wie was de auteur van dit kinderboekje? En is er in de wijze waarop hij de kinderen het lezen wil leeren iets nieuws, zoodat het boekje in dit opzigt merkwaardig is?

J. BOUMAN.

[Men zie over het *Vaderlandsch A-B-Boek*. *Nav.* I. bl. 315; II. bl. 168, 227; VII. bl. 73. De eerste der vragen, hier gedaan, vindt men daar beantwoord. De auteur was mr. J. H. SWILDENS.]

Sterfdag van Mattheus Smallegange. In de reeds aangehaalde bijdrage van mr. S. DE WIND, »iets over *Mattheus Smallegange en zijne kronijk van Zeeland*" in *Nehalennia* voor 1849, staat in noot 2 op blz. 61:

»In het middelvak der preekkerk te *Goes*, »tegen over het orgel en dus bijna in het »kruis, ligt, volgens zeggen, onder den »plankenvloer, een zerk met het opschrift:

M. SMALLEGANGE
obiit 1704.

»Mededeeling van den Heer AB UTRECHT »DRESSELHUIS, die er echter bijvoegt: »ver»mits die vloer *vast* ligt, is het mij niet »mogelijk geweest er mij door autopsie »van te overtuigen dat er niets meer op»staat." "

Het is jammer en het verwondert mij zeer, dat de heer DRESSELHUIS, die zoo gaarne *autopsie* van den grafsteen zou gehad hebben, geenszins gedacht heeft *autopsie* te nemen van de begraafregisters op de secretarie alhier aanwezig; deze toch, loopende van 1581 tot op heden, zouden hem onmiddellijk ingelicht hebben omtrent den *juisten* datum van het begraven van MATTHEUS SMALLEGANGE. Zij doen mij althans zien, dat de gissing: »*obiit* 1704" geheel uit de lucht gegrepen is; in de *rekeninghe van kerckelijcke begraevingen van* 1710 *opgemaekt door* J. VAN DER GILLE toen de volgende heeren kerckmeesters waren: MARINUS OSSEWAERDE (burgr), NICOLAES VAN DE LEENE, CORNELIS VAN SUNDER en Mr ADRIAEN EVERSDIJK, staat duidelijk: »*den* »9 *Januarij de heer mr Matheus Smallegange* »*in de Nederkercke comt* 1—5—0 *gr vls.*"

Nagaande wat de heer mr. S. DE WIND in genoemde bijdrage van den *berooiden* toestand van M. SMALLEGANGE zegt, durf ik het er bijna voor houden dat zijn graf *nooit* bedekt is geworden door een steen met zijn naam voorzien; dit is altoos reeds zeker, dat, als de steen nu ligt in de *preekkerk*, hij niet op het graf ligt waar SMALLEGANGE is begraven, namelijk in de *nederkercke*.

MATTHEUS SMALLEGANGE geb. dec. 1624 en begraven januarij 1710, heeft dus den ouderdom van 86 jaren bereikt.

Goes. F. CALAND.

Fr. J. van Oldenburg, Adr. van de Vivere, G. Eglisemmius, D. Vlack de Jonghe, P. Dortsma. Wie waren D. VLACK DE JONGHE, ADR. VAN DE VIVERE, GEORGE EGLISEMMIUS, PAULUS DORTSMA en FR. J. VAN OLDENBURG? De drie eersten leefden in de 17e, de beide laatsten in de 18e eeuw.

SCH.

Simon Stevin. Waar kan ik iets vinden omtrent het leven van SIMON STEVEN?

SCH.

[Antwoord: In den *Navorscher*, I. bl. 252, 365, II. bl. 43, 68, 165, *Bijbl.* 1855 bl. cii, XIV. bl. 304, en de daar genoemde werken.]

Jacobus Viverius en Martinus Beconius. Wie waren JACOBUS VIVERIUS en MARTINUS BOCONIUS? Zij moeten in 't begin der 17e eeuw geleefd en nog al een en ander vertaald en geschreven hebben.

SCH.

[Over VIVERIUS zie de vrager *Nav.* I. bl. 318; VII. bl. 294, VIII. bl. 22, 141, 209. Naar BOCONIUS is *Nav.* XIV. bl. 244 reeds gevraagd. Tot nu toe echter is op die vraag geen antwoord ingekomen.]

Pierre Marteau. Wanneer ik mijn oog sla op de uitgevers en drukkers van boekwerken in de laatste helft der 17e en de eerste helft der 18e eeuw, dan ontmoet ik vaak den naam van PIERRE MARTEAU, ook wel DU MARTEAU en PETER HAMMER geschreven.

Keulen wordt doorgaans als de woonstede van dezen pseudoniem aangegeven.

Ofschoon nu de boeken onder dien naam als te Keulen uitgegeven voorkomen, zoo treft men toch den naam ook buiten Keulen aan.

De heer G. B., steller van een art. in het *Bulletin d. Bibl. Belges*, t. xx, p. 381, die zegt: »nous ne connaissons qu'un seul exemple qui nous montre PIERRE MARTEAU hors de Cologne; c'est la comédie patoise de Scatabunda qui l'indique comme travaillant à Rotterdam": vermeldt hem alzoo buiten Keulen.

Het blijkt echter dat behalve te Rotterdam de naam ook elders voorkomt.

Ik trof hem aan te *Amsterdam* in 1703; BRUNET, *Manuel*, t. III. col. 1206, in *den Haag* in 1732; dezelfde l. c. t. II. col. 1195, te *Brussel* 1712 en zegt: »on sait qu'elle a été imprimée à Bruxelles, chez GEORGE DE BACKER."

Behalve deze bepaalde aanwijzingen ziet men dikwerf achter den naam van MARTEAU aangegeven — *Hollande* — ook wel met eene bijvoeging b. v. *Hollande à la Sphère* 1686, 1690; — *à la Vérité* 1709.

Uit het groot aantal jaren dat wij dien naam in den boekhandel aantreffen, zien wij dat meer dan een uitgever zich van dien naam bediend heeft. Ik vond den naam van 1663—1765 en BRUNET *Manuel*, t. III. vol. 792, noemt zelfs »Les Héritiers de P. MARTEAU (Hollande)" in 1776.

Het is mij onbekend, of men de namen aangeven kan van hen die zich van dien naam bediend hebben; het is mij alleen bekend, dat mr. W. E. J. BERG in zijn werk *De réfugiés in de Nederlanden*, Amst. JOAN. MÜLLER 1845, 1e (en eenig) deel, bl. 179, schrijft: »Wat op naam van MARTEAU te Keulen uitkwam werd meest te Rotterdam bij REINIER LEERS [1]) gedrukt." Ook D. ELSEVIER te Amsterdam wordt genoemd.

Het blijkt voorts, dat men te allen tijde veel werk gemaakt heeft van hetgeen op dien naam in den boekhandel verscheen. Zoo lezen wij in de *Boekzaal van Europa*, Rotterdam 1694, *Janr. & Febr.*, bl. 515, door PETRUS RABUS geschreven: »Blijks genoeg voor een boek, dat het iets ongemeens behelst, als er de naam van MARTEAU voorstaat," en onlangs nog zag ik in den *Navorscher*, XIV. bl. 334, een werkje bij hem aangekondigd met bijvoeging »Ouvrage curieux."

———

1) ARNOLD en REINIER LEERS, verdienstelijke en te weinig bekende drukkers, welker uitgaven door CREVENNA en BRUNET geprezen worden. Eene kleine lofrede op den laatsten treffen wij aan in den *Mess. d. sc. hist. de Belg.* Gand. 1846. p. 29.

Een en ander deed bij mij den wensch ontstaan iets meer aangaande hen, die zich onder den naam van PIERRE MARTEAU schuil gehouden hebben, te vernemen. Er zijn onder de medewerkers of lezers van den *Navorscher* voorzeker eenige, die daar meer van weten, en ik houde mij alzoo aanbevolen dit te mogen vernemen.

A. M. LEDEBOER.

———

Medicijnboek van Christoph Wirtsung.

P. J. TWISCK in zijne *Chronyk* deelt uit het *Medicijnboeck* van CHRISTOPH WIRTSUNG mede, dat in den tijd dat deze zijn boek schreef, »te Cantelbergh in Engelant een canonick geweest is Doctor in de Godheyt ende oock in den Rechten JOHANNES COLETUS genaemt, denwelcken, doen hy sesthien jaer oudt was, is medeghedeelt eene Conste, waerdoor hy een soo wonderlycken stercken memorije behouden heeft, dat al 't ghene wat hy eens las, syn leven langh heeft onthouden." Toen COLETUS 39 jaren oud, »in stervensnoot" lag, baden hem zijne vrienden om hun voor zyn dood »dese verborgen Conste" te openbaren. Hy verklaarde hun toen, »dat hy van te voren een seer grof ende bot verstant hadde," maar door 't middel van deze Conste, hem door een gedoopten Jood geopenbaard, »alsulcken scherpen verstant ende memorije heeft ghecreghen, dat hy niet alleen en heeft connen onthouden wat hy las maar ooc alles wat hy hoorde en sagh, ghelyck hy oock de *Decreta Decretales*, de ordonnantiën aller keyserlycke Rechten, met hare uitlegginghe, ARISTOTELES en andere Leeraers, die hy besien ende gelesen hadde, van woorde tot woorde van buyten reciteren conde. Ooc hoeveel namen dat men hem voor-seyde, conde hy daernae, sonder eene te missen wederom herhalen etc. Den raet om de memorye te verstercken wordt daer op in der langhte beschreven," eindigt TWISCK zijne aanteekoning, zeer zeker tot teleurstelling van vele zijner lezers die het *Medecyn-Boeck* niet bezaten en toch zoo gaarne de conste zich eigen gemaakt zouden hebben. Of zou TWISCK met opzet den »raad" verzwegen hebben, als dien niet voldoende achtende en zijne lezers tot kwelling des geestes geen aanleiding hebben willen geven? Is het *Medecynboeck* en het recept nog bewaard gebleven, en is er iets meer over die conste om een sterke memory te verkrijgen bekend geworden en door bewijzen gestaafd?

H—g.

———

O. F. C. Hoffham. In de zoogenoemde *Hollandsche Illustratie* voor 1865 nº. 9, bij de levensbeschrijving van mevr. ROSA DE VRIES, VAN OS, wordt het volgende aan BILDERDIJK toegeschreven: »Men berispt in CATS zijn dikwijls herhaald *ick en weet niet wat*, terwijl men met lof gewaagt van het *je ne sais quoi* des vreemdelings.” — Eere, wien eere toekomt! Niet BILDERDIJK, maar OTTO FREDERIK CHRISTIAAN HOFFHAM is de zegsman in zijn puntdicht:

Aan CATS *berispers.*

Gij, die den braven CATS slechts met verachting leest,
Wijl *ik en weet niet wat* in hem u kan mishagen;
Indien die eed'le Zeeuw een Franschman waar' geweest,
Gij zoudt met lof van zijn *je ne sais quoi* gewagen.

J. C. K.

—

KUNSTGESCHIEDENIS.

Portret van Balthazar Huydecoper (vgl. XIII. bl. 182, 213). In de nagelatene handschriftenverzameling van jonkh^r. G. J. BEELDSNIJDER, te Utrecht, berust een eigenhandig geschreven brief van BALTHAZAR HUIJDECOPER, 1737, over een vers op zijn portret; doch, het is mij onbekend, of dit doelt op het vers onder zijn portret, door A. VAN HALEN, of op dat door HOUBRAKEN, met latijnsch bijschrift van D'ORVILLE.

J. L. A. I.

—

David Joris (vgl. XV. bl. 17, 74, 142). Dat DAVID JORIS tot de glasschrijvers of schilders behoorde, wordt èn door IMMERZEEL èn door KRAMM in hunne bekende werken vermeld; wat de glazen door hem in de kerk te Enkhuizen geschilderd betreft, die worden in de *Historie* dier stad door E. V. D. HOOF 1666, bl. 19, op het jaar 1522 gesteld.

De heer KRAMM zegt, »dat de glasschilders meestal glasschrijvers genaamd werden en veeltijds alleen in het graauw de voorwerpen afbeeldden. Hij vermeent tevens »dat JOHAN VAN BURK de ware aangenomen naam van DAVID JORISZ zal geweest zijn, en zulks op grond van het berigt dienaangaande te vinden in het werk van ARNOLD, *Kerk. Hist.*, dl. II, bl. 538, die over hem uitvoerig is, en met vele bijzonderheden bekend geweest moet zijn.”

In geval de bedoelde glazen nog te Enkhuizen mogten bestaan, zoude welligt een der h.h. medewerkers van den *Navorscher* in de gelegenheid zijn, over de verdiensten van het werk te oordeelen en deswegen mededeeling willen doen, te meer dewijl geen ander werk van dien aard van DAVID JORIS wordt vermeld, noch genoemd.

V. D. N.

—

Jacob Moelaert (vgl. XV. bl. 120). JACOB MOELART was portretschilder en kunstliefhebber te Dordrecht en geboren in het jaar 1649. Zijn portret wordt aldus beschreven in F. MULLERS *Beschrijvende catalogus van Nederl. portretten*, bl. 175, nº. 3667: »Ter halver lijve van voren en links staande onder eenen boog, ziende in een rijk gestoffeerd atelier. Voor hem eenige prenten en een doodshoofd. *Met 6regelig vers van* J. ZEEUS. Naar A. HOUBRAKEN, zwarte kunst door N. VERKOLJE, kl. fol. zeldzaam.”

D. G. J.

—

Lamme. »LAMME, een Haarlemsch glasschilder, in het midden der vijftiende eeuw te Haarlem”, wordt vermeld door V. D. AA, *Biograph. Woordenb. der Nederlanden.* Welke bijzonderheden kunnen er omtrent dezen persoon worden medegedeeld, en is hij een voorvader geweest van de tegenwoordig te Rotterdam wonende familie LAMME?

V.—D.—D.

—

Jan de Bisschop was advocaat bij het hof van Holland, en beoefende uit liefhebberij de schilder- en graveerkunst. De heer C. KRAMM, in zijn hoogst belangrijk werk: *de levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders*, enz. I. 96, maakt gewag van een handschrift: *korte aanteekeningen van de namen, manieren, werken en levenstijden der Italiaansche meesters, par* J. DE BISSCHOP, *avec un dessin de* J. STOLKER, *d'après* G. TERBURG, *en maroquin, doré sur tranche*, uit de nagelaten bibliotheek van den baron VERSTOLK VAN SOELEN, verkocht te 's Gravenhage 12 oct. 1846, nº. 142, bl. 13 van den Catalogus, en vroeger in 't bezit van C. PLOOS VAN AMSTEL, op wiens verkooping in 1800 het met *f* 51 werd betaald. Waar het belandde weet ik niet en men mag het bejammeren, dat het niet in druk tot ons gekomen is.” Zou er geen kans zijn, door middel van den *Navorscher* te ontdekken, waar dat handschrift schuilt? DE BISSCHOP was zwager van den beroemden G. BRANDT JR, als gehuwd, even als

hij, met eene dochter van den hoogleeraar C. BARLAEUS. Zie: *het leven van G. Brandt door* J. DE HAES, bl. 59.

J. C. K.

Pierre Colbert. Onder eenige oudheden en zeldzaamheden, geplaatst in de rariteitskamer behoorende tot het archief van Amsterdam, vindt men eene schuiftrompet van de oude schutters, met het opschrift, *Pierre Colbert ma faict a Reims* 1593.

Het schijnt dat COLBERT instrumentmaker is geweest. Kan iemand mij ook eenige bijzonderheden aangaande hem mededeelen? Stond hij ook in betrekking tot JEAN BAPTIST COLBERT, staatsdienaar van Frankrijk?

A. C. D. G.

TAALKUNDE.

Daarstellen (vgl. XIV. bl. 245, 274, 308; XV. bl. 27, 124). EN LEERE MIJ, na het woord *daarstellen* in zijn bescherming te hebben genomen, verwijt aan G. A. F., dat deze, na 't, als onhollandsch, te hebben afgekeurd, niet schroomt, vreemde woorden, als *autoriteit*, *terrein*, *rest*, te gebruiken.

Dat verwijt, ja die geheele slot-*tirade*, bewijst, dat EN LEERE MIJ, 't zij met alle *déferentie* gezegd, niet op de hoogte is van de *questie*, en het *motief*, waarom *daarstellen* door G. A. F. en anderen is aangevallen, volstrekt niet begrepen heeft.

Er steekt geen kwaad hoegenaamd in, dat men zich nu en dan, duidelijkshalve, of voor de *variatie*, eens bedient van een Fransch, Hoogduitsch, Engelsch, Latijnsch of ander aan een vreemde taal ontleend woord, en ik b. v. zal mij geheel niet *geneeren*, zulks te doen, zoo vaak zulks in mijn kraam te pas komt.

Even min is *daarstellen* op zich zelf te verwerpen: 't is even goed Nederduitsch, als *opstellen*, *uitstellen*, *gelijk stellen*, *over stellen*, *te vrede stellen* en alle mogelijke *samenstellingen* van *stellen*.

Maar wat afgekeurd wordt is dat men *daarstellen* bezigt in een beteekenis, die er, naar zijn vorm, onmogelijk aan kan worden toegekend.

Wie bastaardwoorden schrijft en er voor uitkomt, dat het bastaardwoorden zijn, doet hetzelfde als de man, die *argent christofle* of snoeren en tooisels van *kristal* verkoopt; 't eene is even geoorloofd als het andere.

Maar wie een uitheemsch woord in onze taal smokkelt door er een volkomen Hollandschen vorm aan te geven en het dan, niet voor een bastaardwoord, maar voor een Nederduitsch woord wil laten doorgaan, handelt als de man, die *argent christofle* voor gekeurd zilver, en *stras* voor echte juweelen wil aan den man brengen, en dat is ongeoorloofd.

Dit zoeken nu zij, tegen wie G. A. F. te velde trekt, met *daarstellen* te doen. Om dit aan EN LEERE MIJ duidelijk te maken, wil ik eens met hem nagaan wat *daarstellen*, naar zijn vorming, beteekenen moet.

Stellen — dit zal hij wel niet ontkennen — beteekent *mettre, poser, placer*.

Zoo is:

op zijn plaats stellen: — *mettre à sa place*,
voorop stellen: — *mettre en avant*,
ten toon stellen: — *exposer*.
samen stellen: — *composer*,
zich in betrekking stellen — *se mettre en relation*,
op een voetstuk stellen: — *poser*, *placer* of *mettre sur un piédestal*,
op een dak stellen: — *poser sur un toit*,
hier stellen: *poser ici*,
nevens stellen: — *poser à côté*,
DAAR STELLEN: — POSER LÀ,
ginds stellen: — *poser là-bas*.

Nu is het zeer waar, dat bij sommige samenstellingen de beteekenis van het woord *stellen* gewijzigd wordt, als b. v. in

aanstellen: — *nommer* (eigenlijk *placer*),
instellen: — *introduire*,
voorstellen: — *présenter*,
uitstellen: — *différer*.

Maar die gewijzigde beteekenis verkrijgt het alleen dan, wanneer het een praepositie nimmer, wanneer het een adverbium of ander rededeel voor zich krijgt, en *daar* is geen praepositie, maar een adverbium.

Op *daarstellen* kan alzoo die wijziging niet van toepassing wezen: het heeft eenmaal een beteekenis, de zoo even opgegevene, en het kan, naar zijn aard en vorm, nimmer iets anders beteekenen.

Bovendien is het strijdig met de natuur onzer logische taal, aan een woord een paar dozijn geheel verschillende beteekenissen te geven, gelijk men vrijheid vindt, met *daarstellen* te doen.

De een toch schrijft: »een vergrijp *daarstellen*" voor: »constituer *un delit*."

De ander: »een gedenkteeken *daarstellen*" voor »ériger *un monument*."

Een derde: »een kanaal *daarstellen*" voor: »creuser *un canal*."

Een vierde: »een fonds *daarstellen*" voor: »créer *un capital*."

Een vijfde: »een karakter *daarstellen*" voor: »représenter *un caractère*"

enz. enz. enz.

En nu moge EN LEERE MIJ vinden, dat het heel gemakkelijk is, altijd maar, om dat men zich de moeite niet getroosten wil, het rechte woord te zoeken, zijn toevlucht te nemen tot dat onbestemde *daarstellen*, zulk een handeling kan nimmer strekken tot bevordering 't zij van de klaarheid, 't zij van de sierlijkheid van den stijl. Wil hij het echter, in eene der beteekenissen, die het in 't Hoogduitsch heeft, blijven gebruiken, ik heb er vollen vrede meê; doch hij schame zich dan niet, het als bastaardwoord te bezigen; hij trekke 't geen Nederduitschen rok aan, maar schrijve, royaal weg: *dastellen*.

J. VAN LENNEP.

[*Aankiezen*, dl. XIV. bl. 369, waar EN LEERE MIJ met regt aanmerking op maakt, is een drukfout. De heer FOKKER had geschreven *verkiezen*.]

Woorden in Zeeuwschvlaanderen in gebruik (vgl. XV. bl. 125). De woorden hier opgegeven zijn ook nog in Noordholland en vooral in Westfriesland in gebruik. — *Bruisen* wordt daar gewoonlijk door *schuimen* voorafgegaan: »het *schuim en bruis* staat op zijn mond," even alsof schuim en bruis één woord ware. *Gruisig* beteekent daar gretig, graag: »de varkens zijn heel gruisig" dat is: zij vreten gulzig, gretig alles op; gruisig = gruwsig = vuil is hier *groezig*. *Kostverloren* is een zelfstandig naamwoord dat een nietswaardig persoon aanduidt, zoodat het voedsel — de kost — als verloren moet geacht worden, dewijl het te goed is om zoo iemand te voeden.

Doudeinen = *doedeldeinen* kan de redacteur zeer goed in Westfriesland gehoord hebben, dewijl het in den omtrek van Medemblik niet zeldzaam is. Hiermede staat zeker in verband het veel in zwang zijnde *doedelig* — slaperig — en *doetje* — eene vrouw, die weinig geestvermogens bezit, even als iemand die steeds door slaap gekweld wordt.

Kan *dandielen* = *dangelen*, waarvan *dangel* ook met doudeinen in verband gebragt worden? zoo niet, wat is dan de oorsprong van dat woord? — Een *dangel* is eene vrouw, die, ten nadeele van haar gezin, den tijd onnut doorbrengt.

J. SLÓK, WZ.

Afleiding van namen te Amsterdam (vgl. XV.bl.125).De discussie die CHR. wil openen, in het belang van den arbeid des heeren TER GOUW, zal menig een aanlokken en de Amsterdammers wel in het bijzonder. Mogen zij gerekend worden alles wat tot hunne »goede en treffelycke stad" in betrekking staat met ingenomenheid en belangstelling te ontvangen, dan voorzeker moeten zij er prijs op stellen, wat voor tegenspraak vatbaar schijnt, in het bedoelde werkje tot klaarheid gebragt te zien. CHR. heeft een goed voorbeeld gegeven en getoond op het terrein te huis te zijn. Hij duide het echter een' niet-Amsterdammer niet euvel, dat hij hier reeds tegen een zijner »aanmerkingen" opkomt.

Is het zóó ongerijmd, met den heer TER GOUW, op vroeger gezag, te gelooven, dat de H. Kruistoren gediend heeft tot het einde »dat Amsterdam onteerde?" — Werd in den ongelukkigen tijd, waarvan hier sprake is, Amsterdam door het volk niet Moorddam genoemd? En kan men, waar de algemeene stem dus oordeelde, om de gemoederen niet meer gaande te maken »bij stilte in den vloed" de ter dood gedoemden niet gesmoord hebben? — Latere schrijvers mogen uit ligt te verklaren oorzaken, de dingen op hun zachtst zijn gaan noemen, zoo niet het volk. Overleveringen zijn niet altijd weg te redeneren, al komen ze met latere begrippen soms in strijd. Er ligt dikwijls, zelfs meestal, eene waarheid aan ten grondslag, al wordt de kleur wat hooger en het feit wat monsterachtiger door het oververtellen uit zoo verscheiden monden in den loop der eeuwen.

Dat de Martelaarsgracht in verband met den H. Kruistoren, bij gebrek aan eene betere afleiding, gracht der martelaren werd, lag voor de hand, de verbeelding had er te schoon spel voor. Ik ben echter met den heer CHR. te prozaïsch in dezen, om aan de waarheid dier afleiding geheel geloof te slaan. Evenwel op andere gronden dan de zijne rust mijn twijfel. Het wil er bij mij niet in, dat die gracht haar naam van een schuit zou ontvangen hebben en wel van een Zaandammer, die er zijne ligplaats had. Wanneer men naleest wat WAGENAAR over het veer van Zaandam schrijft, komt men tot het resultaat, dat dit veer niet door een enkele maar door zeer vele schuiten is bediend geworden en dat die schuiten het eerst door Amsterdam in de geregelde vaart gebragt werden; de oudste resolutie daaromtrent is gedagteekend 20 september 1588.

Deze veerschuiten werden in die oude dagen *toren*schuiten genoemd, naar hunne ligplaats bij den H. Kruis-, later Haringpakkerstoren; de schuiten die van Oostzaandam afvoeren: *kerken*, omdat zij hunne ligplaats aldaar bij de kerk hadden; men ziet het, de dorper wilde voor de stad niet onderdoen. — De schuit, welke CHR. *martelaar* noemt, en die hij, wel zeer toevallig, in de Martelaarsgracht heeft zien liggen, is nog de eenige *pak*schuit, om 't

zoo eens te noemen, die van het oude, zoo aanzienlijke veer is overgebleven; er was nogtans eenmaal een tijd dat 36 schuiten dagelijks de dienst vervulden tusschen de IJstad en de dorpen Oost- en Westzaandam.

Hoe prozaïsch CHR. zich wil doen voorkomen, toch ligt er poëzij in zijne opvatting om dien eenzaam overgebleven schuit *martelaar* te noemen. Hij bewijst hiermede tevens met de overlevering in te stemmen, die dit vaartuig dus bestempelde, omdat de bemanning dier schuit, welke steeds goederen overvoerde, zwaarder arbeid had dan hunne confraters, die enkel de passagiers en kooplieden overbragten. Die naam dagteekent echter niet van zeer ouden tijd, in geene enkele der ordonnantiën of resolutiën op het veer komt hij voor, en wel om reden dat het volk alléén het vaartuig dus noemde.

Wil men echter dat er verband bestaat tusschen de schuit en de gracht, 't moet dan te vinden zijn in een omgekeerden zin, als CHR. meent. De gracht zou haren naam aan de schuit gegeven kunnen hebben, wanneer het bewezen kon worden, dat die schuit er oudtijds hare ligplaats had. Dit heeft evenwel zoo niet kunnen zijn. Immers voor de omdijking der Texelsche kaai, en later nog minder, zou wel geene schuit die gracht voor eene ligplaats kiezen. De Pakkerij en later de Jagthaven was voor de Zaandammers het best gelegen.

Wij meenen het gevoelen van CHR., wat de naamsafleiding der Martelaarsgracht betreft, voldoende wederlegd te hebben. Maar is nu het tot heden aangenomen gevoelen het ware? De oude overlevering komt ook ons wel een weinig gezocht voor.

Mogen wij eene andere afleiding ter toetse brengen? Kan — zoo als in de 16de eeuw, de boeren dikwijls uren lang moesten wachten eer de schutsluis tusschen het Spui en den Singel hunne schuiten doorlaten kon of mogt en die sluis daarom *Boerenverdriet* genoemd werd, — kan het met de Martelaarsgracht niet even zoo gegaan zijn? Kunnen de schippers, die de Haarlemersluis passeren moesten, niet denzelfden last gehad hebben; — dáár, in die engte bij het opdringen van vele vaartuigen en den aanslag van het IJwater, eene ware marteling doorgestaan hebben? En kan de gracht, waaraan zij hunne vaartuigen meerden, daarom niet de Martelaarsgracht genoemd zijn; even als voor de bewoners van de huizen die gracht in dien tijd ook geen Eden moet geweest zijn?

H—g.

Afleiding van namen te Amsterdam. Ik ben CHR. erkentelijk voor zijne goede bedoeling. Zijne aanwijzingen kwamen echter te laat, en waren *na*wijzingen.

Mijn *tweede stuk* was half maart reeds geheel afgedrukt; daarom vindt men onder 't voorberigt ook: *Maart* 1865; en 't boekje had op p°. april in 't licht moeten komen. Maar de omslag met zijn beeldjes heeft wat langer opgehouden, en zoo werd het p°. mei.

J. TER GOUW.

Afleiding van namen te Amsterdam. »Ongetwijfeld hebben velen met mij, met groot genoegen van den heer TER GOUW, die reeds zooveel gedaan heeft om de oude historie van Amsterdam op te helderen en populair te maken, vernomen, dat hij voornemens is, *binnen kort* zijn verdienstelijk werkje over de namen der straten en grachten, door een tweede aan te vullen." Zoo voorspelde de verdienstelijke navorscher CHR in n°. 4 van den *Navorscher* die in 't begin van mei uitkwam. Die voorspelling was vervuld, vóór dat de voorspelling tot ons kwam! Immers toen n°. 4 van den *Navorscher* verscheen, was 't beloofde werkje van TER GOUW reeds lang verschenen, en velen met mij hadden reeds met groote belangstelling kennis genomen van dien zoo moeielijken maar toch goed volbragten arbeid; — die volgens CHR. nog komen moet.

Steller dezes, die niets liever doet dan navorschen, om tot de kennisse van licht en waarheid te komen, verklaart echter dat in dit geval, de zaak hem, om met HUIJGENS te spreken, *te hoog* en *te wonderbaar* is; 't is daarom dat hij de hulp van elk navorscher, zelfs van den verdienstelijken CHR. inroept om hem eens op de hoogte te brengen, hoe een schrijver veranderingen en revisiën maken kan in zijn werk, als dat werk reeds in aller handen is? 't Is immers de uitgedrukte wensch van CHR.

Maar eilieve! hoe is 't mogelijk dat de schrijver 't een of ander duister punt, dat welligt in 't eerste stuk zijne aandacht ontgaan kon zijn, in 't tweede stuk zou kunnen herstellen, als CHR. die ontsnapte punten weêr onder de aandacht des schrijvers brengt dagen lang nadat 't werk alom verspreid is? — Zou hier, 't zij met bescheidenheid gevraagd, de mosterd niet na den maaltijd komen, en door te veel navorschen CHR. op 't dwaalspoor zijn geraakt? — Maar wat nog zonderlinger is, nog geheimzinniger zelfs, CHR. heeft vóór dat 't werk van den heer TER GOUW 't licht zag, de punten geweten, die volgens zijne meening de aandacht des schrijvers ontgaan zijn, en die hij nu als luttele aanmerkingen opgeeft. Maar dat is on-

houdbaar; — de beoordeelaar zegt dat een werk verschijnen zal, en reeds vóór de verschijning, wist hij wat aan de aandacht des schrijvers ontgaan kan zijn.

Hoe vorsch ik dat na? — CHR. heeft toch geen kennis met het werk gemaakt toen het nog in manuscript of in proef was? Ik veronderstel dat zulks geen plaats heeft gehad, noch voor noch na de uitgave van het werk, in 't eerste geval zou 't onedel zijn, en in 't laatste geval zou CHR. gezien hebben dat de heer TER GOUW juist wederlegd en met daadzaken wederlegd heeft, — juist — hoe vreemd! die punten die den schrijver *hadden kunnen*, maar *niet zijn* ontgaan. — En welke zijn die aanmerkingen? — Niet ééne! Wel heb ik voor mij leggen vier uitvoerige kolommen vol conjectures; — maar conjectures zijn geene aanmerkingen; 't zijn veronderstellingen op losse gronden, en vreemd; de meesten zijn uit het werk van den heer TER GOUW genomen en door den schrijver zelven reeds op onwederlegbare wijze wederlegd! 't Lust steller dezes niet CHR. in zijne aanmerkingen na te gaan; de ruimte, verleend aan de medewerkers van den *Navorscher*, verbiedt zulks; daarenboven heeft hij geene beoordeeling op eene beoordeeling willen schrijven; — de waarheid alleen en de waarde die hij hecht aan 't werk van den heer TER GOUW hebben hem gedrongen licht te vragen over eene beoordeeling, die zich zelven tegen spreekt. Een paar aanmerkingen over de aanmerkingen, die volgens CHR. luttel zijn, doch die hij niet heeft kunnen maken voor dat hij 't werk zelf lezen kon, mag steller niet voor zich houden. De veronderstelling die CHR. maakt over de Vinkenstraat, afgescheiden van zijne misstelling ten opzigte van 't huis „*met den rietvink als gevelsteen*," die zelfde veronderstelling maakt de heer TER GOUW in zijn werk op bladz. 27 en 28, en desnietemin haalt CHR. die veronderstelling aan, als ware zij aan des schrijvers aandacht ontsnapt; 't zelfde zonderlinge doet zich ook voor in des navorschers conjecture over het uitspreken van het woord Aam*s*telerdam; wat de schrijver veronderstellenderwijs terneder schrijft, alweer nu 't werk reeds in het licht is, heeft de heer TER GOUW op blz. 19—21 zoodanig bewezen, dat elke veronderstelling wegvalt; maar de gezochtste van alle die veronderstellingen zal wel deze zijn dat *monkelen*, kussen, vrijen, het grondwoord voor *mokkeltje* zou zijn en de *Monkelsbaanstoren* ons zou herinneren eene wandelplaats van mokkelzieke paartjes; — eilieve zijn dan *monkelen* en *mokkelen* werkwoorden van dezelfde beteekenis?

Maar genoeg; — steller heeft geene beoordeeling over conjectures willen maken, nog veel minder heeft hij willen critiseren, want, geachte CHR.! »*La critique est aisée, mais l'art est dificile!* Hij heeft alleen willen ingelicht worden over het geheimzinnige verband tusschen de veronderstellingen van den bekwamen navorscher en het werk van den nog bekwamer heer TER GOUW; — wie helpt hem?

H. ZEEMAN.

Afleiding van namen te Amsterdam. Men moet al zeer onbarmhartig zijn om iemand hulp te weigeren, wanneer hij zoo gemakkelijk te helpen is als de heer ZEEMAN. De dingen, die hem te *hoog* en te *wonderbaar* zijn, zijn doodeenvoudig, zoo zelfs dat het bestuur van den *Navorscher* zijn opstel niet zou geplaatst hebben, ware het niet om den heer CHR. kennis te geven, hoe er over zijn artikel op bl. 125 gedacht en gesproken wordt en hem in de gelegenheid te stellen zich te verdedigen, indien hij dat noodig mogt oordeelen.

Ik meen echter, dat het de pligt van het bestuur van den *Navorscher* is, den heer ZEEMAN omtrent enkele dingen, waarover hij zich verwondert, inlichting te geven. Vooreerst dan vindt hij het zeer vreemd, dat CHR. voorspellen kon, dat het werkje van den heer TER GOUW *binnen kort* het licht zou zien. De eenige oorzaak echter der bevreemding van den heer ZEEMAN is deze, dat hij niet weet of zich niet herinnert, dat de heer TER GOUW een half jaar geleden heeft geschreven en in den *Navorscher* (XV. bl. 31) laten drukken: »Ik gevoel inderdaad berouw, dat ik toen (d. i. bij het schrijven van zijn werkje over de namen der straten en grachten van Amsterdam) uit te groote zucht naar beknoptheid, een aantal namen stilzwijgend ben voorbijgegaan, en zal daarom, *binnen kort*, een tweede boekje uitgeven, om 't ontbrekend aan te vullen."

Verder verzekert de heer ZEEMAN, dat toen n°. 4 van den *Navorscher* uitkwam, waarin het artikel van CHR. geplaatst is, 't beloofde werkje van TER GOUW *reeds lang* verschenen was, en hij er reeds met groote belangstelling kennis van genomen had, en hij drijft den spot met CHR., die veranderingen en revisiën wenscht te maken in een boek, dat reeds in aller handen is. De heer ZEEMAN weet zonder twijfel, dat het vierde nommer van een tijdschrift dat maandelijks uitkomt het nommer voor april is. Hij heeft zelf, meen ik, wel eens iets uitgegeven: hij zal dus ook weten, dat het zetten, corrigeren, drukken, enz. eenigen tijd vereischt, dat derhalve de stukken die

in het aprilnommer geplaatst worden, in maart of vroeger moeten ingezonden zijn. Het boekje van den heer TER GOUW (deze deelt ons dat zelve in het voorgaande artikel mede) is 1°. mei in het licht gekomen. En toch was, volgens den heer ZEEMAN, dat boekje, toen het artikel van CHR. ingezonden werd, dus vijf of zes weken voor 1°. mei, dus vijf of zes weken voor dat het uitgegeven was, in ieders handen. Ziet, dat behoort tot de dingen, die *mij* te hoog en te wonderbaar zijn!

In hoe verre er overeenkomst bestaat tusschen hetgeen CHR. t. a. pl. en hetgeen de heer TER GOUW in zijn boekje zegt, weet ik niet, want ik heb nog geene gelegenheid gehad met het laatste kennis te maken. Maar die overeenkomst moet al zeer groot zijn om iemand te doen vragen, of CHR., eer hij zijne aanteekeningen schreef, de kopij of de proeven van het werkje van den heer TER GOUW ook ingezien heeft? Want vooreerst kennen de lezers van den *Navorscher* onzen medewerker CHR. uit menig artikel als iemand die belang stelt in al wat Amsterdam betreft, die daaromtrent veel heeft onderzocht en veel weet en dus niet noodig heeft waar hij over die onderwerpen schrijft met geleende veeren te pronken. Ten anderen weet ieder, of kan het althans bij eenig nadenken begrijpen, dat men zoo iets wel het allerminst mag vermoeden van hen, die anonym schrijven en hunne anonymiteit zoo streng bewaren als CHR.

Het schijnt, indien ik het door den heer ZEEMAN geschrevene wel begrijp, dat die overeenkomst te vinden is in het handelen over dezelfde zaken door beide, hetgeen door de kennis, die beide van Amsterdam en hetgeen die stad betreft bezitten, voldoende verklaard wordt. Vooral schijnt die te vinden te zijn in hetgeen beide aangaande den naam van de stad zelve en van de Vinkestraat zeggen. Is dit zoo wonderbaar? De opmerking omtrent genoemde straat is volgens den heer ZEEMAN bij beide niet eens in allen deele dezelfde, en wat CHR. omtrent den naam *Amsterdam* (niet omtrent dien van den *Amstel*) zegt, komt geheel op hetzelfde neder, als hetgeen daaromtrent door mr. J. VAN LENNEP en door mij gezegd is, het behoeft dus niet aan het boekje van den heer TER GOUW ontleend te zijn.

Tot dus verre meende ik als bestuurder van den *Navorscher* verpligt te zijn, op de aanmerkingen van den heer ZEEMAN te antwoorden. Daaromtrent meer te zeggen ligt niet op mijnen weg; CHR. moge het doen, indien hij er roeping toe gevoelt. Sommige zijner verklaringen of gissingen, die mij niet juist voorkomen, hoop ik later nog eens ter sprake te brengen. Ik zal daar evenwel mede wachten tot dat ik met het tweede stuk van den heer TER GOUW kennis gemaakt heb: Ik mogt anders eens hetzelfde zeggen wat daar gezegd is, en wie weet, of dan niet iemand mij verdenken zou van met het kalf des heeren TER GOUW geploegd te hebben.

P. LEENDERTZ WZ.

Dialect van Westfriesland (vervolg van bl. 45). De j van sj wordt niet uitgesproken: *Soerd*, *sorren* en *zorren*, *sokken*, *souwen*, *serp* voor Sjoerd, sjorren, sjokken, sjouwen, sjerp. In het N.O. vooral spreekt men *souwerlui* en *souwtjes* (eenig werk); een *souw* is daar eene vracht, die zich moeielijk laat dragen — een *sjouw* is een sein, dat meestal bestaat in een langen in den grond gestoken stok, met eene omgekeerde mand er boven op (of eenig ander ding, dat van verre zigtbaar is). De boeren bezigen dit teeken, om den stierenleider (hier *bullooper* genoemd) te kennen te geven, dat de stier in het land verlangd wordt.

De zachte *e* van den uitgang *de* wordt steeds weggelaten en de medeklinker scherp uitgesproken, b.v. »het *goet* dat hij doet voor: »het goede enz." — het betrekkelijke voornaamwoord *dat* wordt zeer dikwijls *deer* (daar) uitgesproken: »het goet, *deer* hij doet." Het woord *armoede*, dat *ermoet* uitgesproken wordt, heeft dikwijls de beteekenis van last, moeite, hindernis: »het schreeuwen deer de joôns (jongens) doen, is 'n akelige ermoet", d. i. het schreeuwen van de jongens is lastig — »wat hew (heb) ik 'n ermoet van die(n) man", d. i. het lot van dien man deert mij, of: ik heb medelijden met dien man.

Van vele woorden wordt het voorvoegsel *ge* nooit gehoord, zoo als: *trouw*, *heel*, *lijken* (ook *rooiën* genoemd: »dat rooit of lijkt er niet naar") *dijen*, *lukken*, *looven*, *wis*, *beuren* enz. voor: getrouw, gelijken, enz. Ook het voorvoegsel *be* wordt in de uitspraak dikwijls weggelaten, hoewel sommige woorden daardoor ook eene andere beteekenis krijgen, zoo als: *ramen*, *hoeven*, *hooren*, *houden* enz. voor beramen enz. — *ramen*, dat ook de beteekenis van begrooten heeft, zegt ook zooveel als een raam beschrijven. Zoo zegt men van een beschonken man, die slingerend loopt, »hij raamt". — Het slingerend loopen van een door ziekte krachteloos geworden mensch, noemt men: *stalramen*. — *Bereid* verliest het voorvoegsel en den uitgang en wordt *reed*, met een zeer scherpen *ee*klank, uitgesproken. — Dit *reed* heeft ook de beteekenis van schielijk, gezwind. Zoo spreekt men

van het eten *reed* maken (d. i. bereiden) »*is de schaft reed?*" (is het eten klaar, gereed, bereid). — »Hij is te *reed met zijn tong*" (te schielijk, te bereid); — »hij gaat er *reed* meê deur" (hij gaat er gezwind meê door).

De uitgang *aard* of *aart* wordt zelden gehoord: gewoonlijk luidt hij *ert: veinzert, gierigert*, enz. Het aantal bijvoegelijke naamwoorden, die door achtervoeging van dit *ert* tot zelfstandige naamwoorden gevormd worden, is zeer groot, waaronder vele woorden voorkomen, die nooit zóó geschreven worden, b.v. *slechtert, dikkert, langert, lievert, goeiert* (goedaard), *grootert, snukkert* of *snokkert* (van *snugger*, waarvoor men in Zeeland *sneeg* hoort. Dit *snukker* beteekent vlug, vatbaar, maar ook bevallig, aardig, lief: »hij is snukker of snokker" — »dat kleed staat hem wel snukker"), *leelijkert, lompert* enz. enz. Zij zijn alle mannelijk; worden er vrouwelijke personen bedoeld, dan ontvangt het stamwoord den uitgang *tje* of *ke*, b.v. *lievertje* of *liefke, dikkertje, mooike* enz.; *leelijkert* wordt zoowel van eene vrouw als van een man gezegd.

Woorden, die op *er* uitgaan, en van de onbepaalde wijs der werkwoorden afkomstig zijn en dus den werkenden persoon aanduiden, worden gewoonlijk uitgesproken zoo als men ze schrijft: *schreeuwer, looper*, enz., maar wanneer men de voortdurende werking aan den persoon toekent, wordt de uitgang er met eene t versterkt. Een *schreeuwer* noemt men iemand die schreeuwt, maar een *schreeuwert* is iemand dien het schreeuwen tot eene hebbelijkheid geworden is; hetzelfde onderscheid ontdekt men in slaper en *slapert*, looper en *loopert*, jager en *jaghert*. Ook bij die woorden, welke een werktuig beteekenen en die door achtervoeging der *t* weder den werkenden persoon verbeelden, b.v. *snuiter* en *snuitert, stoffer* en *stoffert*, enz. Wanneer de stam des woords op *l* of *r* uitgaat, dan wordt de *d* ingelascht: *zeurder, hoorder, malder* of *maller* (ook *maloor*), *vilder, vermeerder, leerder* enz. Waar men *aar* schrijft wordt de *d* ook gewoonlijk vóór den uitgang *er* ingelascht: *teekender, rekender, diender* enz., leugenaar heet zeer dikwijls *liegert*, schuldenaar ook *schuldigert*. Gewoonlijk wordt de uitgang aar slechts in deftige of ernstige gesprekken gehoord. *Zondaar* b.v. wordt in gewone gesprekken niet gebezigd, evenzoo *middelaar, tollenaar, redenaar* en andere.

In het meervoud ontvangen alle woorden die op *er* uitgaan eene *s*, terwijl de *t* in de uitspraak niet gehoord wordt.

De uitgang *achtig* wordt zeer weinig gehoord en gewoonlijk vervangen door *ig*, (waarvan de *i* geheel toonloos is), onverschillig of die uitgang achter zelfstandige naamwoorden, bijvoegelijke naamwoorden of werkwoorden komt, zoo als *steenig* (uitspr. *stienig*), *beenig* (uitspr. *bienig*), *zurig, roodig* (uitspr. *roojig* of *rootig*), *hoorig, pratig* enz. Al deze woorden geven eene overeenkomst te kennen met datgene, wat door den stam wordt uitgedrukt. Vele woorden, vooral die van werkwoorden zijn afgeleid, krijgen in de uitspraak nog *er* vóór den uitgang *ig*, doch dan drukt de uitgang meer eene geneigdheid tot de handeling uit en vrij naauwkeurig kan men het onderscheid tusschen overeenkomst en geneigdheid opmerken. Zoo zegt men van iemand, die op een snoeper gelijkt: »hij is *snoepig* (uitspr. *snobben, snobbig*), maar van hem die in zijn aard een snoeper is: »hij is *snoeperig*." Hetzelfde onderscheid hoort men in *pratig* en *praterig, werkig* en *werkerig, schrikkig* en *schrikkerig* en honderd andere.

Wanneer de uitgang *achtig* den klemtoon heeft wordt die in het NO. *aftig* uitgesproken: *waaraftig, meesteraftig* [1]), van haftig wordt bij verbuiging *ig* weggelaten: »de *manhafte* daad", »*heldhafte* knaap" [2]).

De uitgang *ig* is zeer in zwang; niet alleen wordt hij zeer dikwijls onmiddellijk achter den verbaalstam, zoo als *doenig, werkig, etig, willig, hoorig*, enz. gevoegd, maar het is ook niet vreemd, dien achter een tegenwoordig deelwoord te hooren, b.v.: *stinkendig, rookendig, kokendig;* deze woorden zijn echter niet anders dan deelwoorden; kokendig water is hetzelfde als kokend water. Door tusschenvoeging van *er*, dat eigenlijk een frequentatieve uitgang is, worden tot in het oneindige bijvoegelijke naamwoorden gevormd, waarvan de beteekenis dikwijls duister is voor hem, die niet met het spraakgebruik bekend is, b. v. *slaggerig, miggerig, iesterig, brommerig, pitterig, kolderig, deizerig, teisterig* of *treinsterig* (van teisteren) en honderden andere woorden [3]); iemand, die somber, in zich zelf gekeerd, ziekelijk is, noemt men in

---

[1]) *Meesterlijk* of *meesterig* beteekent hier zooveel als op meester gelijkende.

[2]) In het gebruikelijke *mannig* en *manlijk* of *mannelijk* heeft *ig* of *lijk* dezelfde beteekenis als in *meesterig*.

[3]) Wanneer de waterdampen als een fijne regen nederslaan, zegt men: het is *slaggerig* (ook *motterig*) weder. Als de muggen en vliegen (hier altijd *miggen* — *vliegen* kent men niet) bij warm weder, vooral in de hondsdagen, zeer menigvuldig voorkomen en lastig zijn, zegt men, het is *miggerig*. *Iesterig* is morsig; *petterig* is van *petteren, petten* (putten, van daar: hij is een putter) en duidt misbruik van sterken drank aan. *Kolderig* van *kolder*, eene paardenziekte, waardoor zij in eene draaiende beweging komen. *Deizerig* is mistig, *treinserig, teinsterig* is van teisteren.

het N. O. *daserig* of *daarsig*. *Zangerig* beteekent niet alleen geneigdheid tot zingen, maar men spreekt ook van *zangerige* brij, (als zij eenigermate smaakt of ruikt alsof zij aan den pot gezet of gebrand is) en *zangerige* beenen (als zij door vermoeidheid of warmte opgezet en loom zijn). Geeft *skimmelig* (de *sch* spreekt men uit als *sk*) te kennen zoowel beschaamdheid als bederf — eerste rotting; overgebragt op dingen, die aan geen schimmel onderhevig zijn, zegt men *skammerottig* — eigenlijk een pleonasme, daar *skamme(l)* reeds rottig is — dat misschien den hoogsten graad van laagheid, gemeenheid of slechtheid aanduidt, waaruit volgt, dat het betrekking heeft op handelingen, b. v. »dat staat hem skammerottig." Is er sprake van voorwerpen, dan laat men het achterste deel (rottig) weg en *sk* (sch) wordt verwisseld met *g*, die gewoonlijk in de uitspraak eene aspiratie ondergaat, *chammel*, hetwelk zooveel zegt als gebrekkig, arm; »mijn hoed is chammel." — Waarschijnlijk is dit *chammel* de westfriesche term voor *schamel* [4]),

De uitgang *sch* wordt als *s* uitgesproken, behalve in de weinige gevallen, waarin *sch* achter werkwoorden komt; alsdan hoort men vrij hard *sk*, zoo als *speulsk* (speelsch, d. i. natuurdrift bij honden — *spelig* of *speulig* is neiging hebbende tot spelen), *broesk*, d. i. geneigdheid tot broeien bij vogels.

Ook hoort men *ou(d)sk* (niet versch, — *ouwelijk* is op oud gelijkend »hij ziet er ouwelijk uit"), *wijnsk* (scheef), *zelsk* (gaarne in gezelschap zijnde), *nesk*, dat eenige overeenkomst heeft met *coquette* — het wordt van meisjes gezegd.

In sommige woorden wordt de *s* door eene *t* versterkt: *tsidderen*, *onvertsaagd*, *vertsieren* (geeft deze *ts* de duitsche *z* terug?) [5]), niet zelden ook *tsedert*, en in het N. O. hoort men altijd *tsestig*, *tseuventig*, *tachentig*, *tnegentig*, — *inkt* verliest de *t* en krijgt niet zelden *en* achterop — zoo spreekt men van een *inkflesch* zoowel als *inkenskan* en *enkenskruik*.

Wanneer het lidwoord *de* door een woord dat met een klinker aanvangt gevolgd wordt, smelt het met dat woord zamen en men hoort alleen den medeklinker: »*dien* zoowel als *daar*" de een zoowel als de ander — *als* verliest altijd de *l*. Evenzoo wordt de *h* en de zachte *l* weggelaten bij telwoorden, die met *half* zijn zamengesteld; de nadruk valt op half, terwijl het duidelijk te bespeuren is, welke telwoorden door *de* en welke door *ste* tot bijvoegelijke naamwoorden gevormd zijn, of liever, welke telwoorden op eene zachte en welke op eene scherpe letter eindigen: *dardalf*, *vierdalf*, *achtalf*, *elftalf*, *twaalftalf*, *dartiendalf*, *twintigstalf* enz. (anderhalf is *aarf* en *aarlef*.)

Landsmeer. J. SLÓK WZ.

(*Wordt vervolgd*).

---

[4]) *Gammel* is een geheel ander woord dan *schamel*. In het Oudhoogduitsch (*kamal*) en het Angelsaksisch (*gamol*) beteekende het *oud*. In Friesland is het nog in gebruik. Daar beteekent *gammel*, van personen gebezigd, een weinig ziek, ongesteld, sukkelend, van voorwerpen, oud, gebrekkig, zwak, maar toch zoo, dat men er zich bij gebrek van betere nog meê behelpen kan.

[5]) *Sidderen* en *sagen*, vanwaar *onvertsaagd*, zijn inderdaad uit het Hoogduitsch overgenomen.

Verklaring van bijbelplaatsen. Rom. XV. 19, 2 Cor. XII. 12. Verhaalt de apostel PAULUS, *Rom.* XV. 19 en 2 *Cor.* XII. 12, dat hij wonderen gedaan heeft? Of is dit zoo niet, wat zegt hij daar dan?

S. Z.

Venten, ventjagerij, ventjager. Zou men ook de afleiding dier woorden kunnen opgeven? Wij weten wel dat *venter*, verkooper in het klein, aanduidt; dat die er zich mede bezig hield *ventjager* en het bedrijf *ventjagerij* genoemd werd, maar de oorsprong van het woord is ons onbekend.

H.

Spelling i of ij. Volgens de voorgestelde nieuwe spelregeling in een nieuw *Woordenboek der Nederlandsche taal*, zoude men de *j* achter de tweeklanken *aai*, *ooi*, *ei*, *ui*, enz. moeten weglaten, en dus schrijven: *kraaien*, *leien*, enz. — Maar wat was reeds daarvan het gevolg, en wat zal het bij het lezen verder veroorzaken?

Kort geleden las ik eenige bladzijden in een nieuw uitgekomen schoolboekje over de dieren. Op eens verstond ik mij zelven niet meer, toen ik ongemerkt op het einde van eenen regel de eerste lettergreep — en vervolgens las: »*broei- ende in afgezonderden toestand zijnde*" — *ende* was er uit, en voorwaar niet minder hard en scherp als van de *ende-lezers* in den Statenbijbel.

Ik wilde daarop beproeven of de schuld aan mij lag, en verzocht nu dezen, dan genen, verscheidene goede lezers, om mij die bladzijde eens voor te lezen. En wat was het gevolg? Allen vielen met mij in den strik van den nieuwen spelregel.

Maar moet dit nu niet opmerkzaam maken? Rust die voorgestelde spelling zonder *j* wel op genoegzaam afdoende gronden? Immers is zij tegen de vaste regel, gedurende meer dan eene halve eeuw aangenomen en algemeen gevolgd? Dat de uitspraak der *j* niet stellig genoeg zoude beslissen, noemt d[r]. A. DE JAGER *eene tot hiertoe on-*

gehoorde bewering, welker onjuistheid in het oog springt. En dat de weglating der *j* bij het lezen gansch ongewoon en misleidende is, daarvan zullen met het bovenstaande nog wel andere proeven overtuigd hebben. En wat zal dan die spelregel ten gevolge hebben bij het lezen door schoolleerlingen? Al komen zulke woorden niet afgebroken voor — gewis, een stootend, onverstaanbaar *lei-en*, *kooi-en*, *broei-ende*, enz.!

Gelukkig evenwel, ik en veel anderen met mij, wij, die meer te volgen dan te beoordeelen hebben — gelukkig, bij het verschil van voorname taalgeleerden hebben wij keuze tot navolging. Door bondige redenen overtuigd, deelen wij alzoo de bezwaren van d^r. A. DE JAGER tegen de verwerping der *j* in bovengenoemde woorden en andere voorgestelde spelregels, en gaarne zal men zich houden aan het resultaat van 's mans onderzoek: »*de j behoeft in dezen niet afgeschaft te worden,*" gelijk ook aan de verklaring van d^r. KERN: »*uit een practisch oogpunt verdient de schrijfwijze bloeijen de voorkeur*", en alzoo aan de spelling, welke d^r. DE JAGER de *gevestigde* noemt.

P. FRET.

Familienamen. Ik heb reeds meermalen de opmerking gemaakt, dat er een gedeelte van onze taal is, dat tot nog toe van onze geleerden eene zeer stiefmoederlijke behandeling ondervonden heeft, te weten de eigennamen. Vooral mag dit gezegd worden van de familienamen. De plaatsnamen en voornamen hebben sommigen althans eenige aandacht waardig gekeurd. Over de familienamen echter ken ik, behalve enkele hier en daar verspreide opmerkingen, in onze taal slechts één enkel stuk van niet meer dan 30 bladzijden. Het is van m^r. L. PH. C. VAN DEN BERGH en wordt gevonden in DE JAGERS *Taalkundig Magazijn*, dl. IV. bl. 309 en verv. Hoe kort evenwel, het getuigt, zoo als wij trouwens van dien schrijver gewoon zijn, van onvermoeid en grondig onderzoek en geeft den lezer een aantal belangrijke opmerkingen over het ontstaan onzer familienamen, en een overzigt daarvan, zoo duidelijk en volledig, als bij zoo groote beknoptheid mogelijk is.

De hoop, door den schrijver in zijne inleiding uitgedrukt, dat de door hem gegevene eerste proeve anderen uitlokken zou om nieuw licht daaraan toe te brengen, is ten opzigte der familienamen nog niet vervuld. Wij mogen ons nu echter in het vooruitzigt daarop verheugen. Het wordt ons geopend door het *Programm der Gewerbeschule Basel*, 1863—64. Dit bevat »*Die deutschen Geschlechtsnamen, ihre Entstehung und Bildung von* FRIEDRICH BECKER. Ik twijfel niet, of ik zal den lezers van den *Navorscher* genoegen doen door hen een verslag te geven van dit werkje. Want de duitsche *Schulprogrammen*, zoo zij onze grenzen overgaan, komen hier te lande gewoonlijk in weinig handen, en dit, vermoed ik, zal ter nauwernood aan een enkelen onzer lezers bekend zijn. Toch verdient het onze belangstelling niet minder dan die onzer hoogduitsche naburen.

De schrijver geeft in dit werkje, dat van kleinen omvang is, maar de resultaten bevat van uitgebreide en grondige nasporingen, het antwoord op de volgende drie vragen: wanneer zijn de familienamen ontstaan, hoe zijn zij ontstaan, wat heeft ze doen ontstaan.

I. Slechts één was er onder de oude volken dat familienamen had, namelijk de Romeinen. In lateren tijd vinden wij ze ook onder volken door hen overwonnen, hier meer, daar minder. Na den ondergang echter van het groote romeinsche rijk verdwijnen zij. Duitsche stammen hebben zich van dat rijk meester gemaakt en ten opzigte der eigennamen is het gebruik onder hen bestaande heerschende geworden. Zelfs in Italië, zelfs te Rome en te Ravenna, die niet tot het rijk der Longobarden behoorden, vinden wij in de 8ste eeuw geene familienamen meer, maar meest duitsche eigennamen.

De Duitschers hadden slechts éénen naam. Zoo bleef het nog lang. Men vindt b. v. eene oorkonde van het bisdom Bazel van 1085 door negentien mannen, blijkbaar alle van hoogen stand (er is een hertog en een graaf onder) geteekend. Deze alle dragen slechts éénen naam. Zelfs zijn er twee onder die OUONO en twee die BURCHARDUS heeten; doch ook deze onderteekenen enkel met dien naam, zonder dat er iets bijgevoegd wordt om den eenen van den anderen te onderscheiden.

Een weinig later, reeds in het begin der 12de eeuw, zien wij de edelen zich noemen naar de geestelijke of wereldlijke ambten die zij bekleeden, naar hunne goederen, hetzij eigene, hetzij leenen, ja zelfs naar hunne geboorteplaats. Dit zijn echter nog geene familienamen. Deze laatste vinden wij het eerst in de steden, te Bazel in het laatste derde deel der 12de eeuw, te Zurich sedert 1145, te Keulen vindt men zelfs van 1106 tot 1200 reeds 56 verschillende familienamen. Nog vroeger treffen wij ze aan in Italië: het eerst te Venetië, waar er reeds in 805 een gevonden wordt en later in diezelfde eeuw nog verscheidene andere. MURATORI vermoedt dat het een gebruik is, door de Venetianen aangenomen in navolging van hetgeen zij te Constantinopel gezien hadden. Langzamerhand volgen de

andere steden van Italië. Te Milaan vinden wij voor het eerst familienamen in 882, te Verona in 905, te Florence in 973 en omstreeks 1100 zijn zij niet alleen in die steden, maar ook in Padua, Bologna en Rome reeds zeer gewoon. Het dragen van familienamen behoort dus tot de vele zaken, die de burgers der duitsche steden van die der italiaansche koopsteden hebben overgenomen. „Eine gründliche Ermittelung, zu welcher Zeit in jeder bedeutendern ältern Stadt und den verschiedenen Ländern Europa's die Geschlechtsnamen aufkommen, fehlt noch, namentlich für Frankreich, England, Norddeutschland u. s. w. Sie würde meiner Ueberzeugung nach das Ergebniss liefern, dass das frühere oder spätere Auftreten der Geschlechtsnamen an einem Orte oder in einer Gegend ein sicherer Gradmesser ist für die früher oder später dort eintretende *bürgerliche Entwickelung.*" Wij vinden toch de familienamen het eerst in de groote steden en wel bij de voornaamste burgers, namelijk de ridderboortige dienstmannen der bisschoppen en de patriciërs, maar noch bij hoogeren, noch bij lageren stand, noch bij den hoogen adel en de geestelijkheid, noch bij de handwerkslieden en de onvrije boeren. De hooge adel blijft zich naar zijne goederen noemen. Onder de geestelijkheid zijn de stiftsheeren uit aanzienlijke burgergeslachten de eersten, die met een familienaam voorkomen (reeds in 1230 te Zurich). Doch meestal hebben of gebruiken zij dien niet, slechts wordt vóór den naam de waardigheid die zij bekleeden genoemd en dikwijls de naam van dioecese, standplaats of klooster er aan toegevoegd. De handwerkslieden in de steden volgden langzamerhand het voorbeeld, door de aanzienlijke burgers gegeven. Daar er echter gedurig menschen van deze soort uit de dorpen zich in de stad kwamen vestigen, vindt men er nog lang zonder familienaam. „Bei dem Landvolke endlich hängt die Benamung offenbar mit dem Grade der errungenen Freiheit zusammen. Während die Leibeigenen in manchen Gegenden bis in 's XIV ja XVI Jahrhundert der Geschlechtsnamen entbehren, bieten uns die freien Landleute von Uri schon 1291 und 1294 eine grosse Anzahl wirklicher Geschlechtsnamen."

De Joden hebben eerst in de vorige eeuw op bevel der regeringen familienamen aangenomen [1]). Op denzelfden tijd en wijze zijn ook in Friesland, [2]) Holstein, Sleeswijk en Denemarken de familienamen algemeen geworden, waar tot op dien tijd toe zeer velen bij hunnen voornaam slechts dien van hunnen vader voegden.

II. Het is eene verkeerde meening, dat de toenamen zouden ontstaan zijn uit de behoefte die men gevoelde, om personen wier namen in geschrevene stukken voorkwamen, van anderen, die denzelfden naam droegen, te onderscheiden. Zij waren in gebruik voor dat zij geschreven werden. Er zijn een aantal oorkonden die dit bewijzen. Wij vinden er in den oudsten tijd de toenamen op deze wijze bijgevoegd: JOHANNES qui vocatur *Clario* (Milaan 882), JOHANNES qui alio nomine *Braccacurta* (kortbroek) vocitabatur (Verona 905); OCTEBERTUS qui supranomine *Fratello* (broertje) vocatur (Lombardije 1049); BURCARDUS dictus *de platea* (uit de straat). Dit *dictus* komt in duitsche stukken zeer dikwijls voor.

Hoe die namen ontstaan zijn? Wij kunnen ons dat gemakkelijk voorstellen. Het best zullen wij het ons kunnen voorstellen, wanneer wij het oog slaan op die streken, waar de familienamen eerst in zeer laten tijd in gebruik zijn gekomen. Het gaat daar, zoo als het in de middeleeuwen in de steden ging. Wij hebben die in ons vaderland zoowel als in Duitschland. In Friesland b. v. hebben de meeste bewoners der dorpen eerst in 1811 eenen familienaam aangenomen. Men gebruikt dien in geschreven stukken, maar van velen hoort men dien bijna nooit noemen. Men kent iemand vaak alleen bij den voornaam en den naam van den vader. Het heugt mij nog, hoe, bij de volkstelling van 1851, een welgestelde boer, die bij een lid van het bestuur kwam om door dezen geholpen te worden tot de invulling van zijn biljet, den familienaam van zijne vrouw niet wist op te geven. De bevolking der dorpen wisselt veel minder dan die der steden. Sommige familiën sterven uit, andere daarentegen worden zeer talrijk. En daar nu gewoonlijk een kind genoemd wordt naar een van de naaste bloedverwanten, vindt men op de meeste dorpen ook eenige voornamen, die door zeer vele personen gedragen worden. Maar hoe nu al die gelijknamige personen van elkander te onderscheiden? Hoe verwarring te voorkomen, wanneer men, zoo als in Friesland in ieder dorp een aantal KLAZEN, zoo als in Noordholland bijna in elke familie eenige DIRKEN, zoo als in sommige waterlandsche dorpen in een gezelschap van twintig personen somtijds acht of tien SIJMENS vindt? In Friesland voegt men gewoonlijk achter den naam dien van den vader, b. v. JELLE WY-

[1]) In ons vaderland in 1811. Vele portugeesche geslachten echter droegen toen reeds sedert lang familienamen.

[2]) Insgelijks in 1811.

BES, d. i. JELLE de zoon van WYBE, bij onechte kinderen dien van de moeder, b. v. GERBEN SJOUKJES, d. i. GERBEN de zoon van SJOUKJE [1]), of bij getrouwde vrouwen of weduwen vóór haren naam dien van haren man; zoo is TRIJNTJE MURKS, TRIJNTJE de dochter van MURK, maar MURKE TRIJNTJE, TRIJNTJE de vrouw of weduwe van MURK. Maar ook op eene andere wijze helpt men zich uit den brand. In vele dorpen heeft bijna ieder eenen bijnaam. Somtijds is die aan zijn beroep ontleend, b. v. SIJTZE *bakker*, SIPKE *schoenmaker*, JAN *ketellapper*, somtijds aan de eene of andere eigenschap van zijn persoon, b. v. *groote* PIER, JOHANNES *vet*, GOSSE *platneus*, somtijds aan eenig woord of eenige handeling, die de aandacht of den spot gewekt heeft van hen, die er bij tegenwoordig waren, somtijds aan de plaats waar hij woont, of, is het een vreemdeling, aan de stad of het dorp vanwaar hij gekomen is. Die bijnamen gaan dikwijls van hen, die ze het eerst ontvingen, op de afstammelingen over.

In Opperduitschland, zegt onze schrijver, is het evenzoo. Ook daar zijn de toenamen algemeen. De familienaam wordt, behalve in de school, bijna niet gehoord: men ziet dien in acten en andere geschrevene stukken. Maar ook daarin wordt in Bazelland en sommige andere streken de bijnaam gewoonlijk aan den familienaam toegevoegd.

Op dezelfde wijze ontstonden reeds in zeer vroegen tijd bijnamen, waaronder de personen aan wie zij gegeven werden zoo bekend waren, dat zij gewoonlijk aan hunne namen werden toegevoegd. Ieder kent GAJUS JULIUS CAESAR met den bijnaam *Caligula*. Uit niet veel lateren tijd lezen wij bij SUETONIUS *in Vitell.* cap. 18 »cui (ANTONIO) Verpasianei exercitus duci — Tolosae nato, cognomen in pueritia *Becco* fuerat; id valet gallinacei rostrum." In italiaansche oorkonden vinden wij in 843 ARIPALDUS *Incendimesse* (die den oogst aansteekt), omstreeks 1000 *Pallavicini*, oorspronkelijk *Pellavicinus* (burenplager) *rana cocta* (gekookte kikvorsch) *caput asini* (ezelskop) en andere: 't zijn alle aanzienlijke mannen die zoo heeten. Die bijnamen worden zelfs nog in lateren tijd, nevens den familienaam in geschrevene stukken aangetroffen. Zoo vinden wij onder den bazelschen adel in 1307 HUGO MÖNCH genannt *der Zwinger*; 1336 CONRAD MÖNCH genannt *der Siegel*; 1305 CONRAD SCHALER genannt *Rummelher*; 1315 JOHANNES VON EPTINGEN genannt *Spörlin*.

Op dezelfde wijze als in onze dorpen, waar de behoefte aan een middel om personen van denzelfden naam te onderscheiden bijnamen voortbrengt, zijn overal de familienamen ontstaan. Naar de wijze waarop zij ontstaan zijn, kan men ze in twee klassen onderscheiden.

De eene klasse bevat de namen, die men ernstige of prozaische zou kunnen noemen. Zij zijn ontleend aan den naam van den vader van den persoon, den naam van het huis of erf door zijn geslacht bewoond, zijn ambt of beroep, het land, de stad of het dorp vanwaar hij gekomen is, of het eene of andere waardoor zijn persoon zich onderscheidt, b. v. ZWART, WIT, GROOT, KLEIN, OUD, JONG enz.

De andere klasse zou men die der humoristische of wil men liever poëtische kunnen noemen. 't Zijn oorsponkelijk bijnamen, uit scherts of spot gegeven, somtijds scheldnamen. Deze kunnen weder tot twee soorten gebragt worden.

De namen van de eene soort zijn meest uit de 12[e] en 13[e] eeuw. Zij hebben doorgaans iets ridderlijks. 't Is hun aan te zien, dat zij onder de hoogere standen ontstaan zijn. Daartoe behooren:

1. Namen, meest zamengestelde, van ligchaamsdeelen, b. v. te Keulen 1147 *Minnefuss*, 1169 *Barfuss*, 1237 *Buntebart*, 1257 *Hardevust*.

2. Substantiva die eene handeling te kennen geven, waardoor de persoon zich kenmerkt, b. v. te Keulen 1149 *Fraz* (vreter), 179 *Genôz*, *Slevere* (slaper), *Schecher*, *Schad* (roover); Zurich 1240 *Manesse* (menscheneter, *Boneze* (booneneter).

3. De meeste namen die den vorm van een adjectivum hebben; sommige geven eene eigenschap van den persoon te kennen, b. v. *Klein*, *Zwart* enz., de meeste echter zijn echte bijnamen, b. v. *Overstolz*, *Ungestome*, *Unverzade* (onversaagd) *Cleinegedanc*, alle te Keulen.

4. Namen van dieren, voor zoover het niet oorspronkelijk namen van huizen zijn.

5. Namen die uit een geheelen of elliptischen volzin bestaan; b. v. in Italië 10[e] tot 12[e] eeuw *Tasta-guadum* (die eene voorde beproeft), *Ruba-conte* (die den graaf berooft). In Frankrijk omstreeks 1200 VIVIANUS *Nimium habens frumentum* (die te veel koorn heeft), HUBERTUS *Minat bovem* (die den stier dreigt). Het verdient opmerking,

[1]) In Noordholland, waar de familienamen reeds langer bestaan en ten gevolge daarvan meer gebruikt worden, onderscheidt men personen, die denzelfden voornaam en denzelfden familienaam dragen, gewoonlijk door den naam van den vader, b. v. SIJMEN DIRKS, HEIN GERRITSEN, KEES van SIJMEN, maar toch ook wel eens, al zijn het echte kinderen, door dien van de moeder, b. v. PIET van NEELTJE, AART van NAATJE.

dat zulke namen tot het jaar 1300 toe onder de burgers te Keulen, Zurich en Bazel zoo goed als in het geheel niet voorkomen, terwijl men er onder den landadel niet weinige aantreft. In het volgende tijdperk daarentegen, 1300—1500, zijn zij in de genoemde steden zeer gewoon: alleen in Neurenberg vindt men er over de 200, die echter reeds duidelijk de kleur van dien tijd dragen.

In deze eeuwen toch, die den overgang uitmaken van de middeleeuwen tot den nieuweren tijd, zien wij uitgelatene dartelheid en teugellooze ruwheid naast verschijnselen van geheel tegenovergestelden aard. Het is ook aan de namen uit dien tijd te zien, dat zij onder de woeste landsknechten, die de roofridders op hunne togten of de kleine vorsten op hunne ondernemingen tegen de steden volgden, of in drinkgelagen in de herbergen, of onder de onbeschaafde handwerksgezellen ontstaan zijn. »Meist witzig, stets mehr oder minder derb und roh, fassen diese Namen irgend ein charakterisches Merkmal des Trägers heraus und heften es ihm in keck komischer weise an, wie die Buben dem Kameraden einen Papierzopf. Es geht ihnen mehr oder weniger die Beziehung auf ein ehrbares, ansässiges Leben, auf Vorfahren, Wohnung, Amt und Würde ab, und wenn dass Handwerk hervortritt, meint man vielmehr den schweissigen russigen Gesellen vor sich zu sehen, als den ehrbaren Meister, der auch zu Rathe sitzen könnte." Daartoe behooren:

1. *Krijgsnamen*, b. v. *Stähelin, Eisenhut*. Vooral eene groote menigte namen die een geheelen volzin uitdrukken (Satznamen), als *Durchdenkopf*, *Füllsack*, *Fürenkrieg*, *Hebdenstreit*, *Raumensack*, *Renninsfeld*, *Schlaginhauffen*, *Schreckenwirt*, *Schüttenspiess* (= *Shakspere*), *Springinslant*, *Wagenhals*, *Zuckswert*, enz.

2. *Handwerksnamen;* gedeeltelijk namen van het handwerk met eenig voorvoegsel: zij behooren dan tot de eerste klasse b. v. te Neurenberg 1300—1500 48 namen met *bech* of *pech* (bakker) als *Fladenpech*, *Judenpech*, enz. Meestal echter spotnamen aan gereedschappen ontleend en doorgaans als ellipsen te verklaren, zoo heeten te Neurenberg smeden *Gareisen*, *Gerbeisen* enz.

3. *Boerennamen*. Tot de eerste klasse behooren de zamenstellingen met *-meier*, *-huber*, *-hofer:* tot de tweede de namen aan wagen en ploeg, hooi en stroo enz. ontleend, b. v. de talrijke namen op *-nagel*, als *Hartnagel*, *Bindnagel*, *Wackernagel*. Voorts *Haberthür*, *Hartkorn* enz.

4. Handwerksgezellen en boeren dragen dikwijls namen, bestaande uit den voornaam met een of ander voorvoegsel; zulke zamenstellingen, vooral met de zeer gewone namen HANS, HEINZ, KUNZ, FRITZ. Zoo komen in dien tijd te Neurenberg 30 soorten van HANZEN, 26 van HEINTZEN voor als BEINHANS, KINDHANS, WAGENHANS, GAISHEINTZ, BARTHEINZ enz.

5. Namen van jaargetijden, dagen, enz. als *Frühling*, *Sommer*, *Herbst*, *Winter*, *Donnerstag*, *Freitag*, *Ostertag*, *Morgen*, *Abend*.

6. Namen van spijzen, *Schweinefleisch*, *Kalbfleisch*, *Wurst*, *Altwegg*, *Sauerbrei*, *Süssmilch*. Namen van munten: *Pfenning*, *Grosch*, *Guldenmann*, *Funfschilling:* deze meest uit lateren tijd; alleen *Schilling* komt reeds vroeg en dikwijls voor.

7. Namen van planten. Een groot aantal komen in de 15e en 16e eeuw als heksennamen voor. Het zijn inzonderheid die planten, welke aan de goden van vroegeren tijd toegewijd waren, als *Wolgemut*, *Luzei*, *Wegetritt* enz.

8. Er is eindelijk nog eene geheel bijzondere soort van namen, tot deze klasse behoorende. Men kent den oostenrijkschen hertog HEINRICH *Jasomirgott* (1140), die zoo genoemd werd, omdat hij de woorden *ja so mir Gott helfe!* gedurig in den mond had. Op dezelfde wijze zijn een aantal dergelijke namen ontstaan, als *Helfgott*, *Gotznamen*, *Gotzwill*, *Gotseigeërt;* zelfs *Gotzzorn* en andere verwenschingen komen als namen voor.

9. Er blijft nog over eene soort van namen, die juist het tegenovergestelde zijn der humoristische, bovenmate deftige, doch die er somtijds kluchtig genoeg uitzien. Eenzijdige ingenomenheid met al wat grieksch en romeinsch was, is de schaduwzijde van het humanismus der 15e en 16e eeuw. De geleerden van dien tijd zagen daarom op hunne duitsche namen met minachting neêr en veranderden ze in heel- of halfgrieksche en -romeinsche. Zoo noemde *Koepfflin* zich *Capito*, *Heid Hedio*, *Hausschein Oecolampadius*. En nog leven de op deze wijze ontstane namen *Faber*, *Fabricius* (Smid of Timmerman), *Molitor* (Mulder), *Viëtor* (Kuiper), *Sartorius* (Snijder), *Agricola* (de Boer) en verscheidene andere dergelijke. Men zou ze *pedantennamen* kunnen noemen.

Na alzoo de familienamen, die onder duitsche volken voorkomen, in eenige afdeelingen gerangschikt en er ons zoo een overzigt van gegeven te hebben, leert de schrijver ons de belangrijkste soorten nog wat naauwkeuriger kennen; en wel in de eerste plaats de

Voornamen als familinamen gebruikt.

Hoe zijn voornamen familienamen ge-

worden? Een paar voorbeelden mogen dit duidelijk maken.

Te Keulen vinden wij onder de dienstmannen der abdij van St. Pantaleon in de jaren 1128 en 1147 als getuigen eenen RAZO. In 1149 onder de raadsheeren dier stad HERMAN *filius* RAZONIS, die ook in 1152, 1154 en 1157 voorkomt. In 1169 teekent zich een burger HENRICUS *ratio*, dezelfde in 1185 HENRICUS RAZONIS en in 1195 HENRICUS RAZO. In 1272 is THEODORICUS *dictus* RAZO burgemeester. Vermoedelijk zal de keulsche patricische familie RAITZ van deze mannen afstammen en dezen naam dragen naar den RAZO van 1128.

Te Zurich vinden wij in 1172 eenen burger RUODOLFUS *filius* DIETELONIS, die in 1187 als RUDOLFUS *filius* TIETELONIS voorkomt. In 1221 wordt onder andere voorname burgers van OULRICI DIETILN (genitivus) gesproken. In 1263 wordt DIETELO, ridder, in 1265 heer CHUONRAT DIETLO, in 1271 DIETLO, heer DIETLO, in 1277 DIETLO, *consul* genoemd. Ook hier is waarschijnlijk uit *filius* DIETELONIS de familienaam DIETLO ontstaan.

Het blijkt hieruit, hoe de familienamen uit voornamen ontstaan zijn. Eene familie, namelijk, noemde zich zoo, om zich als afstammende van eenen der aanzienlijksten onder zijn voorouders te doen kennen. Dit wordt hierdoor bevestigd, dat behalve de bekende patronymische uitgangen — *ing* en — *ung* en het in Noordduitschland zoo gewone *sen* (b. v. CLASSEN, WILMSEN) nog andere patronymische vormen dikwijls voorkomen.

Vooreerst genitiven, niet alleen van voornamen als PETERS, JACOBS, PHILIPPS, maar ook van beroeps- en andere namen, als BECKERS, SCHMITZ. Hierbij moet men niet denken, zoo als HOFFMAN V. FALLERSLEBEN doet, aan een ellips van het woord *huis*, zoo als men die in Opperduitschland en aan den Rijn hoort in »ich war" of »ich gehe in *'sBecker's*" of »*Burkhardt's*." Dit blijkt uit oorkonden, waarin wij reeksen ontmoeten als b. v. *Marescalcus* (ambtsnaam), daarna *filius Marescalci*, eindelijk MARSCHALK, als familinaam. De bazelsche familie REICH begint met eenen *filius divitis* PETRI. — De namen echter met latijnschen uitgang, JACOBI, NICOLAI, PETRI en dgl. behooren waarschijnlijk tot de van de woonplaats afgeleide.

In sommige gedeelten van Duitschland worden dergelijke namen met den uitgang *er* gevormd, als ANDERLER, HANSER, JÖRGER enz.

Eindelijk verkleinde namen en hypocoristische, vlei- of troetelnamen. In de kinderkamer en in het vertrouwelijk verkeer aan den huisselijken haard luiden de volle namen te ernstig, te krachtig, te deftig: men heeft behoefte aan vormen, die kort, van niet meer dan twee lettergrepen, die vloeiend zonder harde letterverbindingen en, kan het zijn, van eenen verkleiningsuitgang voorzien zijn, vormen zoo als in den mond van een kind passen, bij voorkeur reduplicerende, zoo als *papa*, *mama*, BEPPI, LILI, MIMI: uit ouderen tijd BABO, POPPO, DODO, GOGO, LALLO, LULLO [1]).

Reeds in eene oorkonde van de tiende eeuw vinden wij UODALRICUM, *quem ob leporem vocaverunt* UOZONEM. Verder komen nog voor het jaar 1000 voor: BUCCO=BURCHARD, BENNO=BERNHARD, CONO, CUNO=CUONRAD, EPPO=EBERHARD, ECCO=EKHARD. CONRAD heet tusschen beide ook HUGO, en dit staat weder voor CHLODOVEUS of BEZO. LIUDEGER wordt LIUDER; LUITHARD, LUITHAUS; LUITOLD, DUDO; LUITWARD, LIWARD; NEITHARD, NITHO of NIZO; SIGIBERT, SICCO;, THEODERICUS, THEUDO; WERINHAR, WARIN, WERINZO, WEZELO, WECIL; HUBERT wordt HUBEZO; LANDEFRIED, LANZO; LUIDPRAND, LIUZO; LIUDERICH, LUZO; HEINRICH, HEZILO (wat ook voor HERMANN staat); RADOALD, ROZO [2]); REGINBERT, REGIZO en REGINZO; REGINALD, REINZO; DAIBERT en TEUDOALD, TEUZO. Al deze voorbeelden uit FÖRSTEMANN, *Altd Namenbuch*. Bij de Longobarden nog (uit MURATORI) ATELA, ADELA, ADELIGIA, ADELGIDA, ADALASIA, ATHELASIA, ALDA=ADELHEID, GOTHELO=GODEFRID; CHUNIZA = CUNEGUNDIS. Voorts AZO=ADALBERT, ALBIZO=ADALBERO, OBIZO=ODOBERT, OBERTUS, BONIZO=BONIFACIUS.

Hieruit blijkt vooreerst, wat ook buitendien bekend is, dat er reeds toen personen gevonden werden, die twee namen droegen, doch niet beide te zamen, zoo als nu dikwijls b. v. LOUIS PHILIPPE, FRIEDRICH WILHELM, maar zoo het schijnt eenen officiëlen b. v. CONRAD en eenen waarbij zij in de wandeling bekend waren b. v. HUGO. Onder de verkortingen vinden wij er, waarbij geheel het tweede deel der zamenstelling is weggeworpen b. v. CUNO voor CUONRAT; voorts eene menigte vormen met *z*, *izo*, *ezo* b, v. LANZO, HUBEZO; sommige als HEZIL, WECIL met den verkleiningsuitgang *l*, *ilo* (nu *le*, *li*, *lein*); eindelijk toonen HEZILO=HEINRICH en HERMAN, TEUZO=DAIBERT en TEUDOALD, dat men reeds toen, bij

[1]) Houdt de schrijver deze laatste voor reduplicerende vormen in de eigenlijke beteekenis des woords, dan ben ik het niet met hem eens. Althans aan BABO, POPPO en LULLO zou ik eenen anderen oorsprong toekennen. De oorsprong van den ook in Friesland dikwijls voorkomenden naam DODO is mij nog duister.

[2]) Drukfout voor RAZO?

het smeden van dergelijke vormen, alleen op den vorm van den oorspronkelijken naam, niet op den inhoud, de beteekenis acht gaf.

Passen wij dit toe op de diminutiva of hypocoristica van den tegenwoordigen tijd, bepaaldelijk de alemannische, dan vinden wij:

1. Namen, waarin het eerste deel van den vollen naam genoegzaam onverminkt behouden is gebleven, meestal met den uitgang *e*, *i*, niet zelden ook *et*, b. v. AEBI (EBERHARD), AERNI (ARNOLD), ALBI (ALBERT) BÜRGI, BÜRKI (BURKHARD), GEHRET (GERHARD), WERNET (WERNHER), BERNET (BERNHARD).

2. Andere zijn niet alleen afgekort, maar daarenboven verminkt, BÄRLI, BÖRLI, BÄRI (BERNHARD), CHURI (CONRAD), HEIRI (HEINRICH), RUMPEL (RATBOLD), RUOFF, RÜFFEL (RUPRECHT), GAUTSCHI (WALTER), JOBBI (JACOB) enz.

3. Het eerste deel valt weg, het tweede blijft, al of niet verminkt. Dit geschiedt inzonderheid bij namen van vreemden oorsprong: BERTI (ALBERT), BÖLDELIN (LEOPOLD), LIEBI (GOTLIEB), HÄMMI, HAMMA (AARAHAM), HAUSER (BALTHASAR), RONI, MUSS, MISSI (HIERONYMUS), CLAUS, CLAS, CLOS, CLEWIN, GLEIWY (NICOLAUS), BASTI, BESTEL, BASCHI, BASCHONG, WASTI (SEBASTIAN).

4. De vormen op *z* hebben in vele zwitsersche dialecten, in plaats van die letter, *tsch*; b. v. BERTSCH (BARTHOLOMAEUS), BARTSCH, BERTSCHI, BERZ (BERCHTOLD en BERNHARD), DIETSCHI, DIETZ (DIETERICH), FRITSCHI, FRITZ (FRIEDRICH en FRIDOLIN) enz.

5. Deminutiva op *ke*, *ken*, *gen*, *chen* komen in de alemannische dialecten niet voor: daarentegen eene groote menigte op *i* (*e*) en *l* (*le*, *len*, *li*, *lin*, *lein*).

6. Een eigenaardigen vorm, bij den adel in deze streken (zegt de schrijver) zeer veel voorkomende, beginnen wij omtrent het einde der 13e eeuw aan te treffen. Aan den hypocoristischen vorm namelijk wordt *mann* toegevoegd. KARLMAN vinden wij reeds in de 8e eeuw en nog menige kleine KARL wordt in de eerste maand van zijn leven KARLMAN geheeten: de moeder ziet reeds in hare verbeelding den man, die uit het wichtje groeien zal. Zoo heet in 1368 een VON EPTINGEN als knaap GÜNTZMANN, maar negen jaren later als ridder GÜNTHER. Verder in de 14e en 15e eeuw BERTSCHMAN, GUNZMAN, DIETHERMAN, GÖTZMANN, LUTZMAN, UHLMANN en verscheiden andere. Met de 16e eeuw houdt het gebruik dezer voornamen op, en er komen er later nog slechts als familienamen voor.

P. LEENDERTZ WZ.

(Het slot in het volgende nommer.)

———

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Hogendorp (vgl. A. R.; XI. bl. 122; XII. bl. 126). Daar er tot nu toe geen antwoord op mijne vraag naar bovengenoemd geslacht is gekomen, schijnt er niet veel van bekend te zijn. [1])

Uit het doopboek der voormalige fransche gemeente van Goes teekende ik het volgende aan:

PIETER DAMAS graaf VAN HOGENDORP
CORNELIA DE GROOT.

a. SARA JOHANNA ged. 27 aug. 1775: get. DIRK JOHAN VAN HOGENDORP, secretaris van Amsterdam en zijne vrouw SARA JACOBA CLIFFORT.

b. WILLEM ADRIAAN ged. 4 mei 1777: get. WILLEM graaf VAN HOGENDORP, GEERTRUIDA VAN HOGENDORP, geb. DU BOIS.

c. FRANÇOIS, ged. 5 julij 1778: get. JAN FRANÇOIS VAN HOGENDORP.

d. MARINUS PIETER, ged. 2 jan. 1780 get. MARIA PETRONELLA MEUNICX, wed. heer VAN CAMPEN.

e. MARIA PETRONELLA, ged. 16 april 1781: get. als *d*.

MARIA PETRONELLA VAN HOGENDORP (denkelijk *e*) huwde WILLEM VAN CITTERS. Uit dit huwelijk spruit de thans te Middelburg wonende familie VAN CITTERS voort.

Den 24 sept. 1774 deed PIETER DAMAS graaf VAN HOGENDORP, geb. te 's Gravenhage, den burgereed te Goes, alsmede in 1788 PIETER DAMAS VAN HOGENDORP, geb. te Gastel.

Gaarne zou ik weten willen, welke betrekking er bestaat tusschen het grafelijk geslacht VAN HOGENDORP en GIJSBERT KAREL, die immers slechts in 1813 den titel van graaf ontfing — Graaf P. VAN HOGENDORP te Sas van Gent bezit een register, beginnende omgeveer 1200; de stamvader komt, vreemd genoeg, uit het zuiden van Frankrijk, en in den tijd van KAREL V heeft een tak den titel van graaf ontfangen, waardoor heeft ZEd. mij echter niet medegedeeld.

Goes. F. CALAND.

———

[1]) Het tegendeel zal den vrager blijken uit het volgende artikel. RED.

Geslacht Hogendorp. In *Nav.* XI. bl. 122, leest men: »Wie heeft ooit beweerd dat dit geslacht zou behooren tot de oud-adellijken van Holland? Zeker komt de naam niet voor bij KOK, *Vaderl. Woordenb.*, op het woord *Adel* (hollandsche), in of vóór 1620 bekend."

Dat heeft o. a. iemand beweerd, die uit de familie-papieren der HOGENDORPEN mogt putten, mr. F. A. VAN HALL, in zijne *Redevoering ter gedachtenis van* GIJSBERT KAREL GRAAF VAN HOGENDORP, Amst. 1835.

»Zijn [GIJSBERT KARELS] geslacht, oor»spronkelijk uit Noord-Holland, bloeide al»daar in de 14e [1]), 15e en 16e eeuwen, in »het bezit van onderscheidene leenen, en »in dienste van 's Lands Graven; voerende »tot wapen een molenrad van sabel op een »zilverveld [2]). Met dit wapen ligt onder »anderen in de Groote Kerk, te Haarlem, »begraven Ridder THOMAS VAN HOGENDORP, »Heer van Spaerenwoude en Penninxveer, »Rentmeester van PHILIPS DEN GOEDEN, »voor Kennemerland en Noord-Holland, en »omgekomen in een' volksoploop bij Alk»maar, op Hemelvaartsdag 1457 [3]). Zijne »weduwe, MARGARETHA VAN NOORDWYK [4]), »trok naar Brussel, om de investituur zij»ner leenen voor zijn' zoon FLORIS [5]) van »den Graaf te vragen, die zij ook verkreeg, »waarna zij aldaar overleed, en in de St. »Gudulen Kerk begraven werd.

»Niet vóór de grondlegging der Repu»bliek is het geslacht van VAN HOGENDORP »in Zuid-Holland overgebragt, als wanneer »GYSBERT VAN HOGENDORP, achterkleinzoon »van voormelden THOMAS, na zijne drie »zonen [6]) tot 's Lands dienst in den vrij»heidsoorlog te hebben gegeven, in het jaar »1582 in den Haag is ter woon gekomen, »ten einde zitting te nemen in den Hoo»gen Raad, bij welks eerste oprigting hij »is aangesteld. [Zie GOUTH., *Chron.*, bl. 110, VAN LEEUWEN, *Batt. ill.*, bl. 1482, 1483.]

»Staande de Republiek komt dit geslacht, »buiten andere betrekkingen in dienst van »den Lande, geregeld in de Vroedschap »van Rotterdam voor, te beginnen met JAN »VAN HOGENDORP, Burgemeester aldaar in »1636 [7]), tot JAN FRANÇOIS VAN HOGENDORP, »die zulks was bij de slooping van den »Staat in 1795.

»Uit voormelden GYSBERT VAN HOGEN»DORP en zijne huisvrouw JOSINA OEM VAN »WYNGAERDEN stammen al de bestaande »VAN HOGENDORPEN af, en wel in den per»soon van zijnen kleinzoon, mede GYSBERT »genaamd, in zijne jeugd officier in de lijf»wacht van Prins MAURITS, en schrijver »van het treurspel: *de Moord van* WILLEM »*den Eersten*, in 1619 gedrukt, en waar»mede de eerste Amsterdamsche Schouw»burg is ingewijd. Later, generaal in »Zweedsche dienst, stond hij, in 1635, als »commandant van Meintz, het beleg tegen »de Keizerlijken, onder den graaf VAN »DOHNA uit.

»In een geschiedverhaal van dit beleg »uit de archiven der stad Meintz, opge»maakt door FRANTZ JOSEPH BODMANN, en »aldaar in 1812 uitgekomen, komen vele »bijzonderheden omtren dezen GYSBERT VAN »HOGENDORP voor, als welken, volgens des »schrijvers getuigenis, bl. 126, de burgerij »van Meintz *nog toen ten tijde* (1812) *na* »176 *jaren, naar verdienste, den roem van* »*een edel, menschlievend en wakker krijgs*»*man toekende.* Op ontvangen berigt van »den hertog BERNARD VAN SAXEN WEYMAR, »dat en waarom hij op geene hulp of ont»zet te rekenen had, ging de stad over »bij eene capitulatie, die alsnog onder de »familie berust, en trok VAN HOGENDORP, »met alle krijgseer, aan het hoofd van

---

1) In 1373 was een CLAES VAN HOEGHENDORPE schout van Nieuweland, nu Nieuwdorp; DE LANGE v. W., *Heeren van der Goude*, dl. I. bl. 108.

2) Het komt o. a. aldus voor op SMALLEGANGE's Hollandsche Wapenkaart. — Meer noordhollandsche geslachten, o. a. dat van RAMP, voerden een molenrad in 't wapen.

3) Den 22sten maart 1438 (1439) werd JAN VAN SPAARNEWOUDE met de ambachtsheerlijkheid en het dagelijksche geregt van Spaarnewoude beleend. Zie *Chron. reg. op het verv. van* MIERIS *Charterb.*, bl. 13. — Wanneer werd THOMAS V. H. daarmede beleend?

4) Zij stamde vermoedelijk uit het geslacht 't welk oudtijds KORTICH heette, reeds in de 13de eeuw, en vervolgens, vermeld wordt, en de oudste regeerders van Haarlem heeft uitgeleverd. Zie MIERIS, *Charterb.*, dl. I. bl. 208, 269; II. bl. 135; III. bl. 380; IV. bl. 563; GOUTHOEVEN, *Chron.*, bl. 105, 120, 159, 166, 208, 473, 480; *Naamreg. van de regeer. van Haarl.*, Hlm. 1733.

5) Zeker dezelfde die, in 1464, als rentmr. van de Beverwijk, met anderen, rekening moest doen aan den rekenmr. JACOB CRUESING. Zie KLUIT, *Holl. Staatsr.*, V. Bijl., bl. 533, volgens M. V. D. HOEVE ms. *Charter-kron.* — In 1445 wordt DAMMES VAN HOGENDORP vermeld. Zie *Chron. regist.* a. b., bl. 39.

6) Zijne kinderen vindt men bij GOUTHOEVEN, a. p., en VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, in de stamlijst van WYNGAERDEN.

7) Tien jaren vroeger noemt LOIS, *Cron. van Rotterd.*, bl. 182, hem reeds onder de vroedschappen dier stad. In 1627, 1629, 1630, 1633, was hij aldaar wees- en in 1631, 1632, 1634, 1635, fabriekmeester. Hij stierf in 1636. Ib. bl. 181—192. — Mr. DANIEL VAN HOGENDORP, ridder, heer van Moerkappellen, enz., dijkgraaf van Schieland, van 1646 tot 1673, wordt bij MEYLINK, *Over een charter van Floris V*, in aangehaalde stukken vermeld; ook bij LOIS, t. a. p., bl. 163, 164, 190 en volg. — ALBERT VAN HOGHENDORP was in 1506 en 1507 kerkmeester te Haarlem. Zie *Naamregist. van de regeer. van Haarlem*, Hlm. 1733.

»zijn garnizoen uit, hetwelk van 10,000 »man tot op 3,000 was versmolten. In »zijn vaderland teruggekeerd, overleed hij »in den Haag, en werd aldaar begraven."

Deze uit de familie-papieren getrokken bijzonderheden vindt men nader bevestigd in de *Verzameling van Gedenkstukken in Nederland, door* P. TIMARETEN en A. FRESE, dl. II,' bevattende 's Gravenhage en Scheveningen, waar, op bl. 120 en 121, het opschrift van het gedenkstuk van de familie HOGENDORP, in de Groote Kerk te 's Gravenhage, wordt medegedeeld, 't welk o. a. het volgende bevat: »*Ne Jupiter* »*quidem omnibus. Sic transit gloria mundi.* »De Voorouderen sedert het jaar 1200 tot »1600, zyn in de verscheide provintien van »de Nederlanden begraven, waar van eenige »zyn verleydt geweest met de landen van »Texel, Vide het Graaflyke Geluwe Re»gister anno 1458. Synde de laatste ge»weest de heer VAN HOGENDORP, gouver»neur van Heusden [8]), mitsgaders de bur»gemeester en bewinthebber VAN HOGEN»DORP te Rotterdam, dewelke tot Heusden »en tot Rotterdam begraven zyn geworden. »Alhier rusten in den Heere, Jonck[r] GYS»BERT V. H., Lt. Gl. van Sweden, Gouv. »van Ments, en Overste van de Inf. obiit »1632 (?) [9]). J[r]. DIDERIK V. H., hr. in »Cromstryen, drossaart van Steenbergen, enz. »ob. 1702. J[r] DIEDERIK JOH. V. H., vryh[r]. »van Hofwegen, drossaart a. v. enz. ob. »1744. GYSBERT Grave v. H., baron van »St. Jan ter Steen [10]), Glossenberghe, vryh[r]. »van Hofw., hr. van Steenhuysen, Crom»stryen enz., oud-ontf.-gen. der Ver. Ne»derl., ob, 1750 [11]). SAMUEL Grave V. H., »ob. 1765."

Op dat gedenkstuk, t. z. p. afgebeeld, bevindt zich het gevierendeeld wapen, met het hartschild van HOGENDORP, 't welk WELEVELD, in zijn *Handb. v. d. Nederl. adel* medegedeelt als dat van den graaf v. H. van Hofwegen en drie andere graven v. H. Hij noemt den halven adelaar van het 1[ste] en 4[de] kwartier, *den halven Rijksarend*, waaruit, en uit het aangehaalde bij D'ABLAING, men zoude mogen opmaken, dat deze v. H. afstammen van een der bij TIMARETEN vermelde graven van dien naam, die dan voorzeker van den keizer, met den gravetitel, deze wapenvermeerdering verkregen. Ook WILLEM V. H., verheven tot den adelstand bij diploma van 16 sept. 1815, voerde, volgens WELEVELD, dit gevierendeelde wapen; GIJSBERT KAREL [graaf 1815] alleen het molenrad en een vrij kwartier ter herinnering aan het jaar 1813; en CAREL SIRARDUS WILLEM, die bij zijne verheffing tot den adelstand, in 1830, den titel van graaf bekwam, niets dan het molenrad.

Niet alle de HOGENDORPEN schijnen hunnen ouden adel te hebben kunnen bewijzen; iets 't welk zij met vele van onze nederlandsche geslachten gemeen hadden; want ook de VAN BREUGELS, HAEFTENS, LOCKHORSTEN, BOREELS, DE BYES, DUSSENS, BEVERVOORDES, HERZEELES, PANHUYSEN, VAN DER WIJCKEN, enz., hebben niet alle, ten spijt van oorspronkelijke stukken en stamregisters, waarin zij als edelen en ridders voorkomen, en van attesten van wapenherauten, erkenning, maar slechts verheffing in den adelstand kunnen erlangen; als bij WELEVELD kan gezien worden.

Hiermede meen ik de vraag op bl. 122 van *Nav.* XI. beantwoord te hebben. En wat aangaat de opmerking, dat de naam HOGENDORP niet voorkomt bij KOK, *Vaderl. Woordenb.* op het woord *Adel* (hollandsche), in of vóór 1620 bekend, deze willen wij volgende opmerking, of liever vraag, tegenoverstellen: Zijn de lijsten van den adel, bij KOK, volledig en zonder gebreken, en kan men onvoorwaardelijk aannemen, dat een geslacht, 't welk daarop niet voorkomt, daarom niet van oud-adellijke herkomst zoude zijn? M[o].

Geslacht Cabeljaauw (vgl. A. R.; XIV. bl. 248, 280; XV. bl. 89, 155). De doopboeken van Goes doen ons nog, behalve de 4 door den heer J. VAN DER BAAN opgegevene kinderen, de volgende kennen uit het huwelijk van kapitein JOHAN CABELJAUW en jvr. ADRIANA VAN BORRENDAMME:

---

[8]) In de *Beschr. van Heusden* wordt GILLIS VAN HOGENDORP onder de commandeurs dier stad opgeteld, en aldaar gezegd, dat hij den 17[den] febr. 1688 is overleden.

[9]) Hij schijnt van de zweedsche kroon geen hoogeren titel verkregen te hebben; ten minsten het blijkt niet uit dit opschrift. CHRISTINA was toen nog niet aan 't bewind. Gedurende hare regering werd, volgens CATTEAU-CALLEVILLE, *Christina, haar hof en haar tijd*, het getal der edelen meer dan verdubbeld. Zij schiep acht graven, vier en twintig baronnen en vier honderd acht en twintig edellieden. Onder de laatste was de kleedermaker van het hof, die den naam van LEIONCRONE ontving, en in groot aanzien kwam.

[10]) J. F. grave v. H., ontv.-gen. der Unie, kocht die heerlijkheid in 1731 van den heer JAK. WOUTERS; volgens BACHIENE, *Staats-Vlaanderen*.

[11]) M[r]. GYSBERT grave VAN H., oudste zoon van den ontv.-gen. van de Unie, schepen en raad der stad Middelburg, overleed den 2[den] mei 1760. Is begraven in de Choorkerk met een wapen en 16 quartieren. Hij was, 2 nov. 1751, gehuwd met MARIA ELISAB. RADERMACHER. FERWERDA, 8[e] gen. RADERMACHER. Hunne dochter SARA MARIA, rijksgravin v. H., werd, 20 oct. 1772, de vrouw van JOH. FRED. WILL. rijksvrijheer VAN SPAEN tot Ringenberg, Biljoen enz. D'ABLAING, *Vel. Jonk.*, bl. 425.

ADRIANA MAGDALENA ELIZABETH, ged. 3 oct. 1660; ADRIANA, ged. 10 aug. 1668; JOHAN, ged. 23 julij 1673.

Van GILLIS CABBELJAU en...... werd er ook te Goes gedoopt een zoon JOHAN den 9 maart 1631. (misschien de bovengenoemde kapitein)

Er werd te Goes begraven:

1668, 20 maart, bij nacht, kap. CABBELJAU, en den 3den junij 1682 een zoon van kap. CAPPELJAU.

In 1668 lag er te Kruisschans een kapitein CABBELJAU, geh. met LEONORA SEIJS.

Goes. F. CALAND.

Heeren van der Nisse—van Watervliet (vgl. XIV. bl. 186, 248, 312, 348; XV. bl. 88). Wat ik van die beide geslachten in de begraaf-, trouw- en doopregisters der gemeente Goes gevonden heb, wil ik hier getrouw laten volgen.

a. *Begraafregisters.*

1596, 29 maart, NIKOLAAS ANTONIE NISSENS huisvrouw.

1598, 21 maart, kind van burgemr CORNELIS GILLISSEN.

1606, 10 april, kind van JACQUES DIONISSIUS BROUWER [1]).

1606, 18 sept., kind van burgr CORNELIS GILLISSEN.

1611, 14 sept., IZABELLA WATERVLIET, vrouw van CORNELIS VAN SCHUIJLEN met haar kind.

1612, 6 junij, burgr. CORNELIS GILLISSEN VAN WATERVLIET.

1614, 10 febr., CORNELIS WILLEMZOON VAN DER NISSE.

1617, 6 novr., kind van burgr. mr. DAVID VORNISSIUS.

1622, 2 jan., PIETER GEERTZOON VERNISSIUS, de ter Nisse.

1622, 21 april, jufvr. CORNELIA WATERVLIET, vrouw van burgr. DAVID VERNISSIUS, ter Nisse.

1622, 15 junij, MARIA WATERVLIET, wed. van burgr. CORNELIS GILLISSEN WATERVLIET.

1627, 13 septr., kind van Heer van Schreijnskinderen [Heerhendrikskinderen[.

1632, 9 mei, kind van Heer WATERVLIET.

1633, 27 jan., kind van Heer van Schreinskinderen.

1636, 17 febr., burgr. CORNELIS WATERVLIET in een nieuwe dom.

1638, 29 maart, burgr. GERARD VAN DER NISSE.

1639, 22 febr., huisvrouw van CORNELIS VAN DE NISSE.

1645, 6 jan., kind van burgr. CORN. VAN DER NISSE.

1645, 10 sept., vrouw van raadsheer GERARD VAN DER NISSE.

1646, 3 octr., CORNELIS VAN SCHUIJLEN.

1652, 2 oct., Heer dijkgraaf mr. DAVID VAN DER NISSE.

1657, 1 april, in 't koor Heer van Waerden GILLIS VAN DER NISSE [2]).

1658, 4 junij, kind van GILLIS VAN DER NISSE.

1669, 17 oct., Heer van ELLEWOUTSDIJK, COUDORPE.

1670, 9 jan., ANNA VAN WATERVLIET, vrouw van kolonel SEDLNITZKY.

1677, *bij nacht*, raadsheer FREDERIK VAN WATERVLIET Heer van Ellewoutsdijk.

1684, 5 mei, Commandeur SEDLNITZKI in 't koor bij nacht.

1684, 7 decr., ANNA MARIA VAN WATERVLIET, dochter van burg. EMMERIJ VAN WATERVLIET.

1685, 19 oct., EMMERIJ VAN WATERVLIET, heer van Ellewoutsdijk enz.

1686, 3 jan., Jufvr. ELISABETH SEDLNITZKY.

1701, aug., kind van Heer van Ellewoutsdijk.

1702, dec. 22, ISAÄC DE PERPONCHER DE SEDLNITZKI (burgr.)

1713, maart, WILLEM DE PERPONCHER DE SEDLNITZKY.

1743, kind van S. A. DE PERPONCHER DE SEDLNITZKIJ, overl. te 's Gravenhage, begraven te Heintjeszand.

b. Trouwregisters. — datums van ondertrouw.

Jhr. JAN PIETERS VAN CATS, van Dermonde, met JAQUEMINE GILLIS, van Heintjeszand, 20 mei 1600. — Zij was zuster van burg. CORN. GILLISSEN.

DAVID VERNISSIUS, van Nisse, met CORNELIA CORNELISdochter [VAN WATERVLIET] 13 april 1602.

PIETER GEERTSEN VERNISSIUS, van Nisse, met LYSBETH JACOBS BOOM, van Goes, 25 nov. 1606.

CORNELIS CORNELISSE VAN SCHUIJLEN, van Goes, met IZABELLA CORNELIS, van Goes, 25 april 1609. (IZABELLA was dochter van burg. CORN. GILLISSEN en MARIA MATHIJSSEN.)

---

[1]) De heeren van Watervliet (een kasteel te Heintjeszand) heetten oorspronkelijk BROUWER.

[2]) Op bladz. 202 van de „*Voorlezingen over de Geschiedenis der stad Goes*, door R. A. S. PICCARDT", staat, dat het lijk van GILLIS VAN DER NISSE in de kerk van Waarde begraven en een praalgraf voor hem opgerigt werd dat daar nog gevonden wordt. — Wanneer is dat praalgraf, waarvan niets gemeld wordt door SMALLEGANGE, noch iets te vinden is in den *Tegenwoordigen staat van alle volkeren*, dl. XX, toch opgerigt? Zou het lijk van GILLIS daar later in zijn overgebragt, en wanneer?

Heer GILLIS VAN WATERVLIET, ridder heer tot Ellewoutsdijk Coudorpe, Driewegen, met JOSINA VAN DOES en VAN NOORTWYK j. d. van 's Gravenhage. — Aldaar ondertrouwd 29 maart 1618.

c. Doopboek.

1616, 8 Jan., GILLIS, ZOON van burg[r]. D. VERNISSIUS.

FERDINAND DE PERPONCHER DE SEDLNITZKY en ANNA MARIA VAN WATERVLIET.

ISAAC, ged. 19 feb. 1653.
CORNELIS, ged. 9 feb. 1655.
ELIZABETH, ged. 6 maart 1658.
WILLEM EMMERIJ, ged. 22 aug. 1664.

—

1635. 27 sept., CATHARINA, dochter van GERARD VAN DER NISSE.

—

DAVID VAN DER NISSE en CLARA BORSSELEN VAN DER HOOGE.

GEERTRUIDA, ged. 21 maart 1674. — Get. GEERTR[A] V. ALTEREN wed. GILLIS VAN WAARDE.

SUZANNA, ged. 10 mei 1676 get. MARTHA MARIA VAN CAMPEN, vrouw van ADRIAAN VAN BORSSELEN VAN DER HOOGE.

CLARA ADRIANA, ged. 1 nov. 1686.

—

1670, 19 nov., ANNA MARIA, dochter van EMMERIJ VAN WATERVLIET en CORNELIA VAN WAARDE.

Goes. F. CALAND.

—

Geslacht Viruly (vgl. XV. bl. 93). Is de familie VIRULY van joodsche afkomst?

In antwoord op de vraag van D. L. R. kan ik mededeelen, dat volgens mijne aanteekeningen de familie VIRULY noch van joodsche afkomst, noch aan joodsche of israelitische familiën verwant is.

In een familieregister, tot op heden tamelijk naauwkeurig bijgehouden, vind ik als stamvader CHARLES VIRULY. Bij BUTKENS *Tropheés du Braband*, Tome II. supplt. page 398, leest men over les Collèges de l'université de Louvain: »le Collège de Lys, »fut fondé par CHARLES VIRULY ou MAN»NEKEN qui en fut regent pendant 56 ans. »Il prend son nom de l'enseigne d'une »maison qu'il legua à ce collège par son »Testament en 1493, en partie pour l'usage »des pauvres étudians, en fondant des bour»ses pour eux, en partie pour l'usage des »maitres es arts qui s'exercent et font des »leçons actuellement dans le Collège du Lys."

Later hebben de leden dezer familie zich in Holland gevestigd en zich altijd onderscheiden als hevige Remonstranten.

Rotterdam. A. A. R.

—

Wapen van Evert de Ridder (vgl. XV. bl. 30). Dat van mr. W. DE RIDDER, 1684 raad in de vroedschap te Utrecht, en van WILLEM DE RIDDER, raad als voren 1719, ontmoet men op de wapenkaart der raden voorz., door, of bij, C. SPECHT, en is: in goud een dubbele zwarte adelaar. — WILLEM PIETER JUSTUS DE RIDDER, die bij diploma van 24 november 1816 tot den adelstand werd verheven, voerde ditzelfde wapen. Hij was in 1818 geadmitteerd in de ridderschap van Holland, doch heeft aldaar uithoofde van zijn vertrek uit de provincie bedankt. Zie WELKVELD, *Handb. v. d. Nederl. adel,* die hem als in Gelderland woonachtig vermeldt, en RIETSTAP, *Handb. der Wapenk.* Volgens beide was de adelaar roodgebekt, - getongd - en gepoot; het helmteeken: drie zilveren pluimen. De schildhouders zijn, volgens den laatsten, twee klimmende en aanziende natuurlijke leeuwen.

M°.

—

Geslacht Raeshoren (vgl. XV. bl. 30). PIETER QUEIJSEN j. u. d., gehuwd met MECHTELD RAESHOREN in 1558, is gevlugt uit Bergen in Henegouwen naar Deventer in 1567, wordt aldaar procurator en in 1586 secretaris dier stad. Deze hadden 8 kinderen, waarvan 2 afstammelingen na'ieten. Hij overleed te Deventer in 1600.

ANNA trouwt SAMUEL VAN MONKHOEVEN, overleden 14 oct. en 14 sep. 1624, beide aan de pest.

CATHARINA trouwt JOHANNES WADENS (of WOEDENS), predikant te Zwolle, overl. 18 en 27 sep. 1624, beide aan den pest.

Volgens een register van aanteekeningen.

PIETER QUEYSEN, onze stamvader, ligt begraven te Deventer in de groote kerk bij de deuren tegen over het Raadhuis tegen de muren onder de banken en het Zwolsche glas 1600.

Zijn vrouw MECHTELD RAESHOREN (of RAESHORN) is te Zwolle in de groote kerk begraven 1626.

Hare dochter CATHARINA QUEYSEN, getrouwd aan JOHANNES WOEDENS (of WADENS) zijn te Zwolle beide aan de pest gestorven en begraven a°. 1624, in de groote kerk tegen over den predikstoel aan den pilaar.

Gelijk ook hunne dochter ANNA QUEYSEN, getrouwd aan SAMUEL VAN MONKHOEVEN in dat zelfde jaar beide aan de pest gestorven, zijn te Rees in de Schansen, en in die stad in de nieuwe kerk begraven.

NB. Deze beide Heeren Swagers WADENS en MONKHOEVEN kregen de pest op een en denzelfden dag, stierven op een en denzelfden dag, en wierden op een en denzelfden dag begraven.

WADENS en zijn vrouw lieten twee dochters na, waarvan de eene genaamd was MECHTELD, geb. te Zutphen den 2 sep. 1602 en te Deventer gestorven den 2 julij 1626 en ligt aldaar begraven in haar grootvaders graf, zij was getrouwd aan GERRIT JACOBS den 17 julij 1625. Deze GERRIT JACOBS was gemeensman te Deventer en senior van de Assenstraat, en was overgrootvader van burgem. en cam. G. J. JACOBSON. GERRIT JACOBS kreeg by zyn vrouw MECHTELD WADENS een zoon gen. JOHANNES, geb. 22 junij 1626, welke aan de pest gestorven is den 12 aug. 1629 en bij zijn moeder begraven werd.

De andere dochter van WADENS was genaamd ELISABETH, zij was geb. den 19 dec. 1607 en is gestorven te Dordrecht 7 aug. 1628, komende uit Zeeland, daar zij bij hare nicht ter bruiloft geweest was. MONKHOEVEN en zijn vrouw lieten zes kleinkinderen na, van deze kinderen vinde ik niets als van EDUARD VAN MONKHOEVEN en SAMUEL van MONKHOEVEN, die op den 3 april 1634 geregtelijk bedanken haren monboren GERHARD SCHIPPINK en THEODORUS QUEYSEN, waarbij zij THEODORUS QUEYSEN haren oom noemen. EDUARD V.MONKHOEVEN wordt in die akte gezegd destijds oud te zijn 23 jaren en alreeds echtelijk verloofd te zijn, en SAMUEL VAN MONKHOEVEN was toen in militairen dienst van zijn Vorstelijke Gen. den landgrave van Hessen, beide toen reeds meerderjarig zijnde.

Noch deze. Naderhand heb ik nog verscheidene brieven gevonden van een J. VAN MONKHOEVEN, die na de Westindiën geweest was en destijds . . . . . . 1681, te Amsterdam was. In eenen dier brieven schrijft hij aan mijn grootvader HERMAN QUEYSEN, dat hij in Amsterdam gesproken had haar nicht uit Zeeland ELISABETH QUEYSEN met haar man, zoodat die getrouwd is geweest, maar noemt den man niet.

Zutfen. H. QUEYSEN.

Geslacht Clotterbooke-Couwenhoven. Uit de genealogische aanteekeningen van RIJKHUIJSEN in de bibliotheek te Leiden blijkt, dat WILLEM VAN COUWENHOVEN de zoon was van ALLARD JACOBSZ. VAN COUWENHOVEN, secretaris te Rotterdam, en van ADRIAENTJE WILLEMSdr. VAN DER ELST. Hij was weduwenaarvan MAGDALENA JACOBSdr. VAN CLEIJBURGH toen hij trouwde met EVA WELHOUCK, de dochter van CORNELIS CORNELISZ. WELHOUCK, gezegd BRIEL, een der 40 raden te Delft en van AGATHA GERRITSdr. VERDELFT (elders genaamd VAN DELFT).

Is aan iemand ook iets meer van de voorouders van ALARD en zijne familie bekend, en meer bijzonder, wie zijne moeder was? R. B.

Wapen van de Ruever (vgl. XIV. bl. 376). Op de wapenkaart der raden in de vroedschap der stad Utrecht ziet men het wapen van mr. ARN. ALBERT DE RUEVER, raad als voorz. in 1721, zijnde: in zilver een roodgetongde en -genagelde zwarte leeuw.

M°.

Braconnier (vgl. A. R.) Wordt verlangd: De geslachtwapens van ABRAHAM JOSUA BRACONNIER, predikant te Utrecht omstreeks 1720 (?) en van zijne echtgenoote CATHARINA DE WILDE (welke laatste zich als schrijfster en dichteres gunstig onderscheiden heeft.) Voorts, in den 5den jaargang van den *Navorscher*, bl. 224, zeide de heer ..R. E., dat er te Utrecht een oude heer BRACONNIER woonde, bij wien misschien nog eene genealogie van dat geslacht berustte. Is hiervan later nog iets gebleken, zoo ja, wie bezit die dan thans?

BR.

Geslachten Buma en Lemstra (vgl. XV. bl. 59). De onderstelling van U., dat mijne tante AAFKE BUMA, wier overlijden door mij in 1856 werd geadverteerd, uit Friesland afkomstig was, is juist. Zij en mijn vader HANSO BUMA hebben, vóór hun vertrek naar Holland in 1794, te Sneek gewoond. Dat zij eenige kinderen waren van BURDE BUMA en ELSKE LEMSTRA, gehuwd in 1761, en kleinkinderen van ROELOF BUMA, lid van de vroedschap der stad Bolsward, is alles wat mij van deze zijde mijner familie bekend is. Het wapen op ons cachet is gedeeld: links een vogel, regts, boven: een staande halve maan, beneden: drie klaverbladen 2 en 1 benevens een pijl tusschen deze beide laatste figuren. Zou hieruit de verwantschap met WIJBE TJEBBES kunnen worden aangenomen?

Iets meer is mij van de familie LEMSTRA bekend. In een ouden bijbel, door mij bezeten, staat vermeld: dat 2 aug. 1696 EISO VAN FRANCKENA [geb. op den Idzerd in 1652] is gehuwd met HENRICA VAN KLINCKENBERG; dat uit dit huwelijk is geboren, 24 febr. 1711, REYNSKJE, welke 7 maart 1734 is gehuwd met HANSO LEMSTRA, predikant te Heeg; dat uit dit huwelijk 23 januarij 1735 één kind is geboren, genaamd ELSKE [mijne grootmoeder]; dat REYNSKJE VAN FRANCKENA een broeder heeft gehad met name REINDERT, geb. 3 oct. 1700, die

op 32jarigen leeftijd, als predikant te Oldega en Colderwolde, is overleden; en dat het huwelijk van HANSO LEMSTRA is ingezegend door zijnen vader SIBILIUS LEMSTRA, predikant te Makkum.

De familienaam LEMSTRA is door mijn vader bij den zijnen gevoegd, om hem niet te doen verloren gaan, en, voor zoo veel mij bekend is, wordt hij niet meer aangetroffen.

Anders is het met dien van BUMA. Of echter mijn grootvader BURDE, of mijn overgrootvader ROELOF BUMA, broeders hebben gehad en van deze nog afkomelingen bestaan, weet ik niet.

Mogt door het bovenstaande aan eenig lezer van den *Navorscher* het middel zijn verstrekt, om nadere inlichtingen betreffende de geslachten BUMA en LEMSTRA te geven, dan zal het mij aangenaam zijn daarmede te worden bekend gemaakt.

Benschop. J. LEMSTRA VAN BUMA.

[Op een zilveren lepel, van de familie LEMSTRA afkomstig bevinden zich, volgens mededeeling van den inzender, de volgende twee wapens.

1. Gedeeld, links een vogel: regts, boven; een merk, bestaande uit T, F en naar het schijnt nog eene andere letter; beneden een klaverblad.

2. Gedeeld, links, dezelfde vogel: regts, boven: een vogel, beneden: drie klaverbladen.]

Grafschrift der kinderen van Kornelis Boot en Kornelia Droste. 't Moet zich bevinden op hunne grafstede, van blaauwen steen gemaakt, in St. Janskerk te Sluis. (Zie *Tegenw. Staat van Staats-Vlaand.*, bl. 448). Wie wil het mij mededeelen?

M°.

Kwartieren van Jean Piron. Welke zijn de kwartieren van den kolonel JEAN PIRON, wiens daden zijn vermeld bij VAN METEREN, 18de boek bl. 140, BOR, 33ste boek bl. 42, 44 en 65, enz.? Was zijne moeder N. N. BABADOT?

Q.

Onbekende wapens. Welke familiën voeren de volgende geslachtwapens?

1. In sinopel, een golvende faas van lazuur (?), waaronder een zilveren (?) roos; het hoofd is beladen met *vier* staande visschen van zilver (?).

2. In lazuur een zilveren faas beladen met een visch (tarbot?) van....?

Deze wapens, waarvan ik onder meer andere, een afdruk in lak bezit, zijn aan elkander gehecht en gedekt door een kroon; 1 is het mannelijke en 2 het vrouwelijke schild. Q.

MENGELINGEN.

Het Kalverbosch bij Delft. Op de merkwaardige tentoonstelling van oudheden te Delft in 1863 was ook eene uitstekende schilderij, van P. VAN ASCH, op den catalogus vermeld, bl. 44 onder n°. 1012, voorstellende een gezigt op Delft, genomen uit het vroegere Kalverbosch. Gelijk met vele voorwerpen het geval was, zoo was ook aan dit kunststuk eene geheel verkeerde plaats aangewezen. Voor eene geschikte verlichting dezer schilderij was geen zorg gedragen, en mij althans mogt het niet gelukken er een goed oog op te krijgen. Ik schrijf het daaraan toe, dat ik niet te weten kon komen, van welke zijde Delft hier genomen was. Kan iemand mij dus ook zeggen, aan welk gedeelte van Delft het Kalverbosch gelegen heeft? Ook zou ik gaarne weten, sedert wanneer dat bosch verdwenen is, alsmede waarom het dien naam droeg. Misschien staat die benaming wel in verband met den bekenden scheldnaam der Delvenaars. Mogelijk zal men aan het park, dat thans nabij de stad aangelegd wordt, denzelfden titel geven.

DELPHUS.

Westkerke op Zuid-Beverland. Bij H. VAN RIJN, *Oudh. en Gestichten van Zeeland*, dl. II, wordt, bl. 99, onder het dekenschap van Borselen ook opgenoemd de parochie Westkerke, van welke, bl. 139—140, nader wordt gesproken, als van »eene heerlykheit zedert eenigen tijd de Heeren van Westkerke toebehoorende, en eene Parochi-kerk met een' spitzen toren hebbende, waarin eene Vikarij had bestaan, tot welke Heer KORNELIS KORNELISZ. VAN STRYEN den laatsten van November 1571 benoemt is geweest, als deze open was gevallen door den afstand en de afzetting van den Heer LAMBRECHT JANSZ. VUYSTERT, anders *Welgemoed.*"

Die schrijver gewaagt dus hier van een Westkerke in Zuidbeveland, onderscheiden van de heerlijkheid Westkerke in het eil. Tholen, waarvan hij later, bl. 203, dan ook afzonderlijk melding maakt.

Buiten een Westkerke op Wolfaarsdijk, a°. 1377 vergaan, en een Westkerke op Borsselen, a°. 1532 door de zee mede geheel verzwolgen, — zijn mij intusschen geene plaatsen met den naam van Westkerke, noch ergens anders in Zeeland, noch op Zuidbeveland voorgekomen, en toch

brengt VAN RIJN hier een Westkerke ter sprake, als *in zijnen tijd*, althans zeker nog in 1571, bestaande. Wie kan mij hieromtrent nader inlichten?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

— —

Tooverwieg. Op eene verkooping van physische voorwerpen is door mij gekocht, onder anderen, n°. 142, vermeld op den catalogus:

»Eene tooverwieg van GUTTLE, zeer goed »werkende."

Zijn er lezers van den *Navorscher*, die omtrent gemelde tooverwieg inlichting kunnen verschaffen, hoe en op welke wijze wijze zij behandeld of gebruikt moet worden of wel een werk kunnen opgeven, waarin de beschrijving daarvan te vinden is?

P. P.

———

Een nieuwe hoed (vgl. XV. bl. 64). Iemand voor een fooi een nieuwen hoed geven, was welligt een gebruik in den goeden ouden tijd, toen schepenen kaplaken kregen, toen men op de gemeene rekeningen een post vond »voor den scepenen nieuwe kleedynghe" enz. Intusschen bestaat deze fooi in Zeeuwsch Vlaanderen nog. Iemand die iets gekocht heeft laat het ligt voor een nieuwen hoed (voor een kleine winst) aan een derden over. De landman die een hofstede huurt is verpligt den vlaamschen eigenaar »'n nieuwen hoed", diens bedienden »'n pot wijns" te geven. Zulk een nieuwe hoed is soms zeer duur, soms wel *f* 1000 kostende.

G. P. ROOS.

———

Fooien (vgl. XIV. bl. 317, 380; XV. bl. 96). *Fooien* van *voie* af te leiden komt mij omtrent even gewrongen en gezocht voor als dat men *Amersfoord* in *Amor fortis* zoekt, en wil men aan het woord volstrekt een Franschen oorsprong geven, dan zou ik dien nog liever, met BILDERDIJK, in *foi* zoeken, als ware de *fooi* een gift »op trouwe" geschonken.

Maar mij dunkt, de omstandigheid zelve, dat bij de Franschen noch het woord *voie*, noch dat van *foi* in den zin van fooi, noch de zaak zelve, die bij ons met dat woord wordt uitgedrukt, bekend of in gebruik is, en dat men er geen giften van dien aard dan zoogenamde *pour-boires* kent, moest ons weêrhouden de afkomst van *fooi* in Frankrijk te gaan zoeken. Woorden, die een eigenaardige beteekenis hebben, kunnen moeilijk ontleend zijn aan een taal, waarin zij die beteekenis missen.

De zaak is, dunkt mij, veel eenvoudiger, en *fooi* een echt duitsch woord, dat van oudsher in onze taal bestaan heeft. De Engelschen, die 't mede in zijn verzachten vorm *fee* bezitten, niet slechts als zn. w., maar ook als ww. voor »fooien geven", hebben dan ook nooit aan dien Germaanschen oorsprong getwijfeld. Sla men het woordenboek van BAILEY of eenig ander op, men zal overal *fee* verklaard vinden als *reward or wages, given to one for doing his office* — »loon of huur, aan iemand gegeven voor een dienst, dien hij doet," in 't Ang. Sax. *fea of feah*, zoodat *fee*, *fooi* en *fief* inderdaad hetzelfde woord zijn. Ik geloof dat deze verklaring natuurlijk en bevredigend genoeg is, om iedereen te ontslaan van de moeite, hier *midi à quatorze heures* te gaan zoeken.

J. VAN LENNEP.

Fooien. Ik acht het onnoodig in *dit* tijdschrift voorbeelden aan te halen, dat de fooien al van de middeneeuwen dagteekenen, daar hiervan juist in den *Navorscher* in meer dan een stuk voorbeelden zijn meêgedeeld. Het geven van fooien is een oud gebruik, wijl het een natuurlijk gebruik is. Sints wanneer het een misbruik geworden is, zal wel moeielijk te bepalen zijn. Willen P. of L—F—T. een geschiedenis der fooien schrijven, dan moeten zij vooral niet verzuimen even den *Holl. Spectator* van VAN EFFEN te raadplegen, waarin men een even uitvoerig als geestig geschreven stukje over de fooien vindt, waaruit men duidelijk kan zien hoe het in 't midden der 18de eeuw daaromtrent in Holland gesteld was [1]). Een halve eeuw later wekten de fooien de gal op van een ander boertig schrijver, ARENT FOKKE SZ., die schrijft dat men ze eigenaardig *verval* noemde, wijl ze veel lieden, die boven hun vermogen gaven, in *verval* bragten. — De *baker*schelling is bij de numismatici als zoodanig, zoover ik weet, niet bekend en zal door L—F—T. niet bij VERKADE gevonden worden.

CHR.

———

Namen van huizen. Dikwijls is in dit tijdschrift gevraagd naar of iets geschreven over huizen, in welke vermaarde personen geboren zijn, gewoond hebben of stierven. Meermalen is, ook met andere oogmerken, nader aanduiding dan straat of gracht, en naaste zijstraat of zijgracht, opgegeven, b. v. (ik verzin het voorbeeld): »op den Nieuwendijk te Amsterdam, het derde huis van den Oranjeboom." Sommige dier wapenborden van huizen bestaan nog, of zijn nog bekend, gelijk: de Liesveldsche bijbel, het huis met de Hoofden,

———

1) Opgenomen in de *Bloemlezing uit de Spect.* bij ROELANTS te Schiedam.

enz. Maar vele geraken ook, vooral bij verbouwing van den gevel, in vergetelheid. Het ware daarom m. i. niet onbelangrijk, die namen op de best mogelijke wijze te bewaren, met naauwkeurige aanduiding der standplaats.

———

Het Juffertje van de Domkerk. Toen GERARD HOET het tweede deel van zijn *Catalogus van Schilderijen met derzelver prijzen, enz.* te 's Gravenhage, 1752, uitgaf, heeft hij daarin opgenomen eenige catalogussen van schilderijen van toen nog bestaande kabinetten van levende kunstminnaars. In dien van mr. JOAN VAN DER LINDEN VAN SLINGELANDT te Dordrecht komt het volgende voor: »Een stuk, zijnde de stad Utrecht, langs den Rhijn, westwaards, bysonder uijtvoerig verbeelt, zoo als die sig vertoonde *voor het Juffertje van de Domkerk*, ook met een toorn aan de Mariekerk, en met den ouden Tollentoorn door....... h. 24 d. br. 84 d." Dordrechtsche maat. Nog al bekend zijnde met de utrechtsche geschiedenis, verklaar ik, nooit deze aanduiding, die toch gemeenzaam schijnt geweest te zijn, te hebben aangetroffen. Welligt zal een der lezers van den *Navorscher* mij de verlangde inlichting en aanduiding kunnen geven, wat ik onder de benaming van het *Juffertje van de Domkerk* zal hebben te verstaan.

U. C. KRAMM.

———

Titels. Volgens den thans gebruikelijken militairen briefstijl ontvangt de luitenant en kapitein den titel van wel edel gestrenge; de majoor, luitenant-kolonel, kolonel en generaal-majoor dien van h. e. g. en de luitenant-generaal dien van zijne excellentie. Zijn deze titels voorgeschreven en waar zijn zij te vinden?

HELP ONS.

———

Zoetwaterharingen (vgl. XV. bl. 30). **Meerval.** Of wij genoemde visschen in ons vaderland hebben, is mij tot nog toe niet gebleken. Voor eenige jaren hadden wij een' visch in ons land, die bij uitsluiting in de Haarlemermeer gevonden werd, maar die nu met de droogmaking van genoemde meer verdwenen is. Deze visch was de *meerval* (silurus glanis) en is slechts in enkele landen van Europa bekend. Aan de overzijde van den Rijn, in Belgie, Frankrijk, Spanje en Italië, alsmede in Engeland is hij geheel onbekend. Hoe meer oostwaarts, hoe meer men den meerval aantreft, en in het westen van Azië wordt hij in grooten overvloed gevonden. Hij is na den steur de grootste zoetwatervisch, heeft eene lengte van één tot vier en meer ned. ellen en weegt van 6 tot 50 ponden.

Dat hij als een bijzondere visch beschouwd werd, blijkt uit het verhaal, »dat, »toen KAREL X Straatsburg bezocht, hem »daar een meerval en een karper werden »voorgezet, welke beide visschen aan de »stad 700 francs hadden gekost."

A. C. d. G.

———

De groote klok te Delft. In de schoone of breede kerktoren te Delft moet een zeer groote en bijzonder zware klok hangen. Volgens het zeggen van sommigen is deze klok van hooge oudheid en de grootste die er bekend is. Er zouden ten minsten 24 man noodig zijn om dit gevaarte in beweging te brengen. Het gelui dezer klok zou tot in Brielle, ja zelfs nog verder gehoord kunnen worden. Men gebruikt haar alleen bij het ter aarde bestellen van vorstelijke personen. De begeerte om deze klok eens te hooren heeft mij meer aangedreven om den 17den maart naar Delft te gaan, dan de nieuwsgierigheid om den begrafenisstoet te zien. Ik werd echter teleurgesteld, want het scheen dat slechts gedurende eenige oogenblikken de klepel tegen de klok werd aangeslagen, ofschoon ook dit reeds eenen bijzonder sterken klank voortbragt. Men zeide dat de burgemeester hiertoe last had gegeven, omdat er een zieke was in eene familie, waarmede hij zeer bevriend was. Hoe dit zij — wat is er toch van dien klok?

GEEN DELVENAAR.

———

De Slotshoogte. Bij welk dorp in Gelderland bevindt, of bevond zich vroeger binnen — thans buitendijks, eene kleine hoogte, daar in den omtrek algemeen bekend onder den naam van *de Slotshoogte?*

M°.

———

Op het uiteinde der Fransche republiek (vgl. XV. bl. 61, 159). In het jongste nommer van den *Navorscher* trok mijne aandacht het »Billet d'enterrement," zijnde een sixain, waaruit de 3de regel schijnt in de pen gebleven te zijn. Zie hier mijne lezing:

Partisans de la République,
Beaux raisonneurs en politique,
Dont je partage la douleur,
Venez assister en famille
Au grand convoi de votre fille,
Morte en couche d'un Empereur.

———

GESCHIEDENIS.

Labienus (vgl. XV. bl. 130). De geschiedenis vermeldt, zoo veel ik weet, drie LABIENUSSEN: eenen rhetor en geschiedschrijver, die in de eerste eeuw onzer jaartelling leefde, doch wiens schriften niet tot ons zijn gekomen; TITUS LABIENUS, die door BRUTUS en CASSIUS tot ORODES I, koning der Parthen, werd gezonden om hulptroepen, het parthische leger hielp aanvoeren en in Cilicië den dood vond; en den LABIENUS wien de vraag betreft, des laatstgenoemden vader, TITUS LABIENUS, die een volkstribuun te Rome was, later als legaat van JULIUS CAESAR in Gallië hoogen krijgsroem behaalde en aanzienlijke rijkdommen verzamelde, doch later tot de gelederen van POMPEJUS overliep. Hij sneuvelde in den slag bij Munda in Afrika, 17 maart 45, waarin de partij van POMPEJUS den laatsten nekslag kreeg. Breedvoeriger berigten aangaande LABIENUS krijgsmansleven kan F. F. in elke eenigzins uitvoerige romeinsche geschiedenis vinden.

H. M. C. v. O.

[Betreft de vraag niet den eersten der hier genoemde LABIENUSSEN?]

Zotten (vgl. XV. bl. 130, kol. 2, noot 3). Het bestuur heeft achter den naam van WILLEM VAN MALE een ? gezet. Toch vond ik hem aldus, en als schrijver van de door DE REIFFENBERG uitgegeven *Lettres sur la vie intérieure de l'empereur* CHARLES-QUINT genoemd, door VAN DER HEYDEN, *Nobiliaire de Belgique*, tom. I. p. 271; wiens biographie van REIFFENBERG *Onze Tijd* vertaald wedergeeft. — Is WILLEM VAN MALE niet de schrijver van gezegde *Lettres?*

M°.

[Het vraagteeken is niet van het bestuur, maar van den schrijver van het artikel zelven, waarschijnlijk dus eene schrijffout.]

Mattheus de Lannoy en Heynrich Pennetier (vgl. VI. bl. 327, VIII. bl. 374). STRADA, dl. I. b. III. (bl. 170 der hollandsche vertaling, Antw. 1646) zegt: MONTIGNY »heeft ten lesten in de naervolghende maendt (16 novemb. 1561 te Doornik, waar hij den persoon, ten wiens huize de vergaderingen der hervormden gehouden werden, gevangen genomen en vele kettersche boeken verbrand had) oock ghevanghen ghenomen den Nachtprediker LANOY, die daer naer sijne ketterije afghegaen, ende voord-aen Catholijckelijck geleeft, jae oock goede Catholijcke boecken geschreven heeft." Een antwoord op die schriften bevat het boekje in den *Navorscher* t. l. a. pl. genoemd. LANNOY was vroeger priester geweest en had zich door zijn zedeloos leven gekenmerkt. STRADA had wel mogen nalaten van zijnen terugkeer zooveel ophef te maken, want het was iemand wien de beide partijen weinig reden hadden elkander te benijden.

Petrus Waldus In de Nederlanden. De plaats uit de *Hist. der Reform.* van BRANDT naziende, aangehaald in de vraag aangaande den *Rijmbijbel* in dit nommer opgenomen, vind ik daar bl. 18 het volgende: »Het gehoor dat hij [t. w. PETRUS WALDUS] vond en d'aenhang dien hij maekte, wierdt binnen weinig tijdts soo groot, dat hem de geestelijkheit verketterde, en een vervolging veroorsaekte, die sijn geloofsgenooten verstrooide, en verscheide deelen van Europa, ook de Nederlanden, daer hij self hene vlood, met ballingen vervulde." Op wiens gezag spreekt BRANDT van een verblijf van PETRUS WALDUS in de Nederlanden en wie is de oudste schrijver die daarvan melding maakt?

P. L. Wz.

Hoitsma (vgl. XIV. bl. 324, 359; XV. bl. 108, 162). De eerste *Groninger courant* werd in 1742 uitgegeven door den boekdrukker JACOBUS SIPKES, die daartoe voor 15 jaren octrooi ontving, hetwelk in 1757 voor 15 jaren verlengd werd, en bij overlijden overging op de erfgenamen, SIJNCO HOITSEMA, schoonzoon van genoemden SIPKES in 1761, en op zijne weduwe in 1768.

J. v. R.

De meestoof in Zeeland (vgl. A. R.). In de oudste burgemeestersrekening der stad Middelburg, loopende van maart 1364—maart 1365, medegedeeld door jhr. C. A. RETHAAN MACARÉ, en opgenomen in den *Codex Diplomaticus Neerlandicus van het Hist. Genootsch.* te Utrecht, tweede serie, tweede deel, eerste afd., komt een post voor over »*den meedemoelen.*" In dien tijd bestond er alzoo reeds eene *meestoof* te Middelburg.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Erasmus en zijn A. B. C. (vgl. A. R.; XII. bl. 103). Van een dommen jongen zegt men: hij slacht ERASMUS, die leerde zeven jaren over het A. B. C. De meesten houden dat voor een gezegde zonder eenigen

grond. Men mag zich echter wel tweemaal bedenken eer men zulke volksoverleveringen verwerpt. Al bevatten zij gewoonlijk veel wat bezijden de waarheid is, al zijn zij opgesierd of vergroot, al zeggen zij hier iets te veel, daar iets te weinig, geheel zonder grond zijn zij bijna nooit. Genoegzaam altijd is er waarheid in of ligt er althans waarheid aan ten grondslag. — Hier is de waarheid deze: ERASMUS werd in zijn vijfde jaar te Gouda, waar zijne moeder toen woonde, ter school gezonden. Het schijnt, dat hij daar omtrent vier jaren gebleven is. Maar hij heeft het er niet ver gebragt. Men had er zeer veel moeite om hem het lezen te leeren, zoodat hij er voor een dommen jongen doorging. Wanneer wij zien hoe snelle en groote vorderingen ERASMUS later maakte, dan vinden wij alle reden om te onderstellen, dat het onderwijs door den later zoo beroemden Rotterdammer op de eerste door hem bezochte school genoten, buitengewoon slecht geweest is. Doch hoe het zij, het blijft waar, dat hij langer dan alle zijne kameraden op het spelboek heeft zitten turen. Geen wonder dat de volksoverlevering die gaarne het wonderbare nog wonderbarer maakt en namen en cijfers wil en waar deze ontbreken ze invult, hier het heilige getal zeven uitgekozen heeft en ERASMUS zeven jaren over het A. B. C. laat leeren, even als zij *Bestje van Meurs* zeven jaren laat vasten.

De Jonkvrouw van Mechelen (vgl. XIII. bl. 143). Aldaar staat, kol. 2, noot 5, CUNERA VAN MEEREWAERT (Nederwoert?), lees: CUNERA VAN MEERDERVOORT. — Zij was eene dochter van ADRIAAN van Meerdervoort en half Puttershoek, en van DIGNA VAN DER MEER, en gehuwd met AREND VAN LIER, ridder, ARENDSZ. bij KLARA DE MOLENAERE. Zie OUDENHOVEN, *Beschr. van Zuyt-Holl.*, bl. 231; *Troph. de Brab.*, t. 2, p. 44, waar zij CUNERE DE MEERDERWEERT heet, maar ten onregte.

Volgend grafschrift, in de kerk van het dorp Santhoven (Antwerpen), leest men in *Le gr. théatre sacré de Brab.*, t. 2, part. 1, p. 203. »Hier leet begraeven Heer AERT VAN LYRE, Ridder, in syner tyt Schouteth van de Hooftbancke van Santhoven, sterft 1560, 22 Febr. — L'endroit où devoit être l'épitaphe de sa femme CUNERE DE MEERDERVOORT est vuide."

M°.

Thomas Basin. In het *Magasin Pittoresque*, XXXIII° année (1865), 1° aflevering, komt eene levensbeschrijving voor van THOMAS BASIN, bisschop van Lisieux van 1447—1474 en sedert dien tijd aartsbisschop van Cesarea. Hij stierf in zijn 80ste jaar te Utrecht den 3 december 1491. Men vraagt of er van zijn verblijf aldaar ook nog bijzonderheden bekend zijn en verder waar hij werd begraven.

H. v. J.

Ridders ten tijde van de nederlandsche republiek. In stukken uitgaande van de staten generaal, gedurende de republiek, houdende benoemingen tot ambten, commissiën enz. enz., komt achter den naam van den daarbij betrokkenen persoon, zoo deze door een' vreemden vorst tot ridder gemaakt was, die titel voor; b. v. achter den naam van JACOB CATS, ADRIAAN PLOOS VAN AMSTEL, ADRIAAN PAUW en meer anderen. Er bestond dus hier te lande een collegie (of staatslichaam) dat van eene zoodanige benoeming kennis kreeg en daarvan aanteekening hield. Welk collegie was dat?

C. P.

Slot Honingen. Welke geschied- en oudheidkundige herinneringen zijn verbonden aan het slot Honingen, nabij Rotterdam.

LUMEY.

Markgraaf. In het verhaal van de executie van CHRISTOFFEL SMIT of FABRICIUS, in 1564 te Brussel om den geloove verbrand, noemt BRANDT, *Hist. der Ref.* dl. I bl. 263, onder de autoriteiten die daarbij tegenwoordig waren, ook den *markgraaf*. Wat was dat voor een ambt?

M. S. kaarten van Indië, Nieuw-Guinea, Nieuw-Holland enz. uit de 17e en 18e eeuw. Ten einde de lijst eener niet onbelangrijke verzameling van zee- en landkaarten uit de 17e en 18e eeuw te completeren, wenschten wij de medewerkers en lezers van dit tijdschrift uit te noodigen, ons die wel te willen opgeven, indien ze daarvan in het bezit mogten zijn.

Kan men daarbij opgeven, door wien en wanneer zij vervaardigd zijn, zóo mede waar zij zich thans bevinden, dan zal men ons daarmede zeer verpligten.

LABORANTER.

Kaart van Carstensz' ontdekkingsreize in 1623. In 1623 werd de commandeur JAN CARSTENSZ van Batavia uitgezonden tot het doen van eenige ontdekkingen van het destijds zoogenaamde Zuidland.

De heer mr. L. C. D. VAN DIJK gaf in het jaar 1859 het oorspronkelijke journaal van CARSTENSZ in het licht onder den titel van *Twee togten naar de Golf van Carpentaria.*

Hij schrijft dat de kaarten van de ontdekte landen in 1624 met de schepen Leyden en Tholen naar het vaderland zijn gezonden; doch dat ze door hem te vergeefs gezocht zijn. Het mogt ook mij niet gelukken ze te vinden. Ze schijnen echter toch te bestaan, want in den *Algemeenen Konst- en Letterbode* van het jaar 1836, II, blz. 98—102, leest men in een stukje van den heer LAUTS, *Nog iets over Frederick Houtman*, onder anderen het volgende: Onder deze mannen behoort inderdaad F. H. Dit hoop ik te bewijzen bij de uitgave van het journaal en de kaart van CARSTENSZ ontdekkingsreize in 1623, welke oorspronkelijke stukken onlangs door mij zijn opgedolven, daar toch F. H. niet alleen veel aandeel heeft gehad aan de ontdekkingsreize van WILLEM JANSZ in 1605, aan wien wij de ontdekking van Nieuw-Holland te danken hebben, maar tevens aan de togt van CARSTENSZ, door wien de Golf van Carpentaria is benoemd [1]) en nader is bekend geworden."

Wat de reden is geweest dat de heer LAUTS het journaal van CARSTENSZ en even zoo de reis van WILLEM JANSZ — indien namelijk de heer LAUTS en de hoogleeraar LAUTS dezelfde persoon zijn — niet heeft uitgegeven, zoo als door hem beloofd was, weten we niet. Maar hij zoude ons eenen dienst bewijzen, met te willen opgeven, in wiens bezit zich thans de kaart van CARSTENSZ bevindt, ten einde eenige pogingen te kunnen aanwenden om daarvan inzage te bekomen.

LABORANTER.

Generaal Cambronne zoude in 1815 op de opeisching van zich met de garde over te geven geantwoord hebben: *la garde meurt et ne se rend pas.* Dit is op goede gronden weêrlegd, nog onlangs in een artikel, waarin de gevangenneming van CAMBRONNE door generaal HALKETT beschreven werd. Waar kan ik dit terug vinden?

B. J. A. M.

Oct. post ascens. dom. 1270. In V. D. BERGH, *Register van Holl. en Zeeuwsche Oorkonden*, Amsterd. 1861, wordt op bl. 69 een charter vermeld van FLORIS V, gedateerd: *Oct. post ascens. dom.* (28 mei) 1270. Bij KLUIT, *Hist. der Holl. Staatsreg.*, V, 270, vindt men ditzelfde charter gedateerd op 29 mei 1270. Zou die eerstgemelde datum wel goed zijn, naardien, volgens onze berekening, a°. 1270 het hemelvaartsfeest op 22 mei inviel?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

---

[1]) Waar kan men dat lezen? In zijn journaal komt het niet voor.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Grafschriften in kerken (vgl. XIV. bl. 327; XV. bl. 111, 164). In de kerk te Vlissingen merkte ik de volgende grafschriften op. Ik heb echter eene opmerking te maken; het is deze, dat de spelling op de zerken voorkomende zoo veel mogelijk is gevolgd; de wapens zijn bij vele uitgesleten en daarom kunnen deze ook niet naauwkeurig door mij worden opgegeven.

Ik wilde wel de lezers van den *Navorscher* te Vlissingen beleefdelijk verzoeken het ontbrekende aan te vullen, waarmede zij zeker ieder die daarin belang stelt zullen verpligten, opdat mettertijd eens een vernieuwde TIMARETEN het licht moge zien.

N°. 371 der grafzerken.

HIER LIGHT BEGRAVEN DE HEERSAME ABRAHAM QUERYNSE IN SYN LEVEN GEWEEST CAPYTEYN ENDE EQUIPAGEMEESTER VAN DE EDELE MOGHEN HEEREN DE GEOCTROYEERDE RADEN TER ADMERALITEYT VAN ZEELANDT OUDT DRYE EN VEERTYCH JAREN STERFT DEN 16 DECEMBER 1648

Daar onder:

DIT IS DE SEPULTURE VAN Mr. PIETER VERSLUYS ADVOCAET EN DOCTOR IN DE BEYDE RECHTEN.

N°. 29.

HIER RUST IN DEN HEERE CAP
CORNELIS SYMONSEN LONCKE
GEBOREN VAN ROOSENDALE
OUDT ONTRENT 74 JAREN
OVERLEEDT DEN 24e SEP
A° 1619

(Twee wapens, tusschen beide een uurglas, daaronder een doodshoofd.)

N°. 15 onder het orgel:

SEPULTURE VAN DE HEER JOOS DE MOOR VICE ADMIRAEL VAN SEELANT STERFT EN 18 FEBRUARUS ANO 1618 OUDT ?0 JAREN DINA CRINS SYN EERSTE HUISVROUWE
STERFT DEN 18 APRIL ANO 1583
OUDT 29 JAREN/ JANNEKEN LEUNIS
SINE TWEEDE HUISVROUWE STERFT
DEN 9e NOVEMBER AN° 1604
OUDT 40 JAREN/ CATHERINA

STRUVINGTS SYNE DERDE HUIS VROUWE STERFT DEN 2° AUGUSTO AN° 1613 OUD 50 JAREN/

(Zijn wapen 3 moorenkoppen, twee en een, gedekt door een dito.)

—

N°. 351.

HIER LIGHT BEGRAVEN INGEL JANSEN MOOR STERFT IN HET JAER 1626 ENDE JOFVROU URSULA GELLEE SYN HUYSVROU STERFT IN 'T JAER 1623. HIER LIGHT BEGRAVEN JOFVROU MARIA INGELS MOOR HUISVROU VAN D' HEER JASPER VAN DEN BUSSCHE OUT ONTRENT 36 JAREN. STERFT DEN 8° FEBRUARIO ANNO 1654 ENDE ELISABETH INGELS MOOR JONGE DOCHTER OUT ONTRENT 32 JAER STERFT DEN 24 NOVEMBER 1654.

(Het wapen uitgesleten.)

—

N°. 322.

SEPULTURE VAN ISAAK VAN DEN BUSSCHE

(Tusschen een grafornament leest men deze woorden:

LAET SWERELTS BUSCH
BEDENCKEN VOORT
DAT STEETS DE DOOT
LEYT VOOR DE POORT

(Drie wapens en daaronder een lijk ten voeten uit.)

—

N°. 26.

HIER RUST IN DEN HEERE CAPYT JOHAN REGHEMORTER DEN OUDEN OUT SYNDE 88 JAREN STERF DEN 6 DESEMBER A°. 16? HIER RUST IN DEN HEERE JANNE VAN REGHEMORTER DE HUISVROUWE VAN CAP^t. JAN VAN REGHEMORTER OUT SYNDE 60 JAREN OVERLEDEN DEN 12 APRIL A°. 1623.

(Het wapen heeft drie ××× ; daar onder tusschen twee klaverbladen? een liggende halve maan?: met een dito gedekt.)

—

SEPULTURE VAN GHELEYN PIETERSEN IN SYN LEVEN SCHIPPER DESER STADT VLISSINGEN OUDT 57 JAREN OVERLEDEN DEN 31 OCTOBER 1635 ENDE SYN HUYSVROUWE QUIRINA EN.....? OUT 57 JAREN OVERLEDEN DEN 18 JANUARY 1638.

DOOT SPAERT
GEEN GROOT
NOCH KLEEN

(Beider wapens.)

—

N°. 324.

HIER RUST IN DEN HEERE CAPITEYN VINCENT BASTIAENSE TREURNIET DIE GEDIENT HEEFT VAN HET JAAR 1574 TOT HET JAER 1626 ONDER H. M. H. ST. ENDE TEN DIENSTE VAN DEN PRINCE VAN ORAENGE OVERLEEDT DEN 13 OCTOBER 1640 OUT ONTRENT 88 JAEREN

(Zijn wapen: een merk tusschen de letters V. B.)

—

N°. 357.

HIER LIGT BEGRAVEN CAPITEYN JAN RUTGERSE QUACK OUT WESENDE 85 JAREN EN OVERLEDEN DEN 16 SEPTEMBER A°. 1633. HIER LIGT BEGRAVEN LISBET JANS DE HUYSVROUW VAN BARENT BARENTSE VAN HOEYE DE DOCHTER VAN CAP^t. JAN RUTGERSE QUACK OVERLEDEN?

—

N°. 383.

HIER LIGHT BEGRAVEN LISBET PIETERS SMIDTS HUYSVROUW VAN JAN LAMBRECHSEN COOLEN STARF DEN XII° OCTOBER 1596.

(Beider wapens: onder het eene T IS AL O (op deze o een †) onder het andere T IS AL O.)

—

N°. 346.

HIER LEYT BEGRAVEN.... CRINSENSEN SCHIPPER VAN VLISSINGHEN GESTORVE DEN 21 JANUARY OUT 56 JAER 1619.)

(Daaronder een merk.)

—

N°. 102.

HIER LEYDT BEGRAVEN PIETER ALTERAS IN ZIJN LEVEN ZIJNDE OUT SCHEPEN EN RAET DER STADT VLISSINGEN STERFT DEN 11 JANNEWARY IN HET JAER 1662.

(Zijn wapen.)

—

N°. 101.

HIER LEIJT BEGRAVEN DIA..... HUYSVROUWE VAN CAP^t. LOUWERYS JACOBSZ. ALTERAS BEGRAVEN OP DEN 17 .... A°. 1630.

—

N°. 159.

HIER RUST IN DEN HEERE LOWYS JANSEN ROSA STORF DEN 13 SEPTEM. 1617 OUT 74 JAER.

—

HIER LEYT BEGRAVEN

HET LIJK VAN DEN MAN.	□	HET LIJK VAN DE VROUW.

Ter plaatse waar wij een □ gezet hebben staat een schild waarin zoo het schijnt een hakmes of bijl. Aan den rand omtrent de helft van den steen aan beide zijden een schild met een merk. Voorts om den rand aan twee zijden (de derde is onleesbaar.):

CORNELIS SCOEMAEKER DIE STERF A°. XVᶜLI DEN XXIII DACH IN JULI.

—

N°. 372.

PIETER VAN DEN PUTTE SONE REYNIERS GEBOREN TOT THIENEN APOTHECAR DESER STAD.

—

N°. 373.

REYNIER VAN DEN PUTTE SONE REYNIERS GEBOREN TOT THIENEN OUT 82 JAER STERFT DEN 31 MARTIJ 1616.

—

N°. 374.

SEPULTURE VAN
CAREL VAN DEN PUTTE SONE REYNIERS GEBOREN TOT THIENEN A°.1570 STERFT OUD 79 JAREN.

—

N°. 381.

HIER RUST IN DEN HEERE MARIA LAMPSINS FIL?
(*) OUT 31 JAREN GEBOREN VAN OOSTENDE OP DEN 13 SEPTEMBER 1616 (*)
HIER RUST IN DEN HEERE JACOB LAMPSINS
F. CORNELIS GEBOREN VAN OOSTENDE DIE OVERLEEDT DEN 6 APRIL 1615 ENDE SIN HUISVROUWE JACOMINE PIETERS FIL JANS GEBOREN VAN NIEUPOORT DIE OVERLEET DEN 24 NOV. 1613.

Aan de andere zijde:

HIER RUST IN DEN HEERE JAN LAMPSINS FIL CORNELIS GEBOOREN VAN OOSTENDE DIE OVERLEET DEN 2 FEBRUWARI 1619.

(Daaronder de beide wapens. Dat van JACOB, twee sterren en het lam Gods, dat van JAN, eene biddende vrouw.)

HIER RUST IN DEN HEERE CORNELIS LAMPSINS DIE OVERLEET DEN 24 NOVEMBER 1624 OUT SINDE 84 JAREN ENDE MARIA MEUNICX FI JANS HUISVROUW VAN CORNELIS LAMPSINS BEYDE VAN OOSTENDE T SAMEN IN HUWELYCK GEWEEST HEBBENDE OVER DE 46 JAREN DIE OVERLEET DEN 14 DACH VAN JULIO A°. 1610 OUT SYNDE 77 JAREN.

—

SEPULTURE
PIETERSEN......?
ADMIRAEL......?
1620 O? DE?

Een bank belette mij verder te zien maar wie is die admiraal PIETERSEN?

—

N°. 352.

HIER LEGT BEGRAVEN JACOB SALOMONS SCHIPPER VAN VLISSINGEN ENDE STERF DEN 29 NOVᵇ. Ano 1624.

—

N°. 334.

HIER RUST IN DEN HEERE D'HEER ROGIER COBERT IN SYN LEVEN BURGMEESTER VAN VLISSINGHE... STATEN VAN WALCHEREN ENDE BEWINDHEBBER VAN DE WEST-INDISCHE COMPAGNIE OVERLEDN DEN 21 JULY ANNO 1626.

—

Op een steen in den muur:

HIER LIGT BEGRAVEN
JAN ALMAN
DIE DEN 6 APRIL 1572
TE VLISSINGEN TER AAN
SPOORING ZYNER MEDE
BURGEREN EEN TOEVAL
LIG MIDDEL IN GODS HAND
IS GEWEEST TOT WEERING
VAN SPAANSCHE INQUISITIE
EN BYGELOOVE
EN TOT INVOERING VAN
DEN WAAREN GODSDIENST.

—

Grafnaald in zwart en wit marmer ter gedachtenis van DANIEL OCTAVIUS BARWELL (ANGLI?), die uit Indië terugkeerende op onze kust met het schip Woestduin schipbreuk leed den 25 julij 1779, drie en twintig jaren oud zijnde, Onder aan ziet men eene voorstelling der schipbreuk, die zeer goed is uitgevoerd. Het is echter wat beschadigd. De vervaardiger is JOHANNES CAMHOUT van Middelburg.

(*) (*) Het tusschen deze teekens geplaatste aan den rand ter regter zijde.

Grafschrift in kerken, George Murray (vgl. XV. bl. 111, 164). Op bl. 111 van den *Navorscher*, dl. XV, komt eene vraag voor aangaande GEORGE MURRAY, begraven in de kerk te Medemblik. In LODGE's *Genealogy of the Peerage and Baronetage of England*, vind ik het volgende:

The first known ancester of the present Duke of Athole (MURRAY) Peer of Scotland and of Great Britain, was JOHN DE MORAVIA, d. about 1225; 9th. in descent from him was: Sir WILL. MURRAY of Tullibardine, d. about 1511, whose 2nd. surviving son, Sir ANDREW, was ancestor of the Earl of Mansfield, and

Sir WILLIAM, the eldest son, was great-grandfather of Sir JOHN MURRAY, created Baron MURRAY of Tullibardine in 1604, and Earl of Tullibardine in 1606; he d. in 1609; leaving issue: WILLIAM, 2nd. Earl.

JOHN, his son changed his title in 1629 to Earl of Athole, and the title of Earl of Tullibardine was transferred to his uncle PATRICK, 3rd. Earl, 3rd. son of the first earl, but on the death of his son JAMES, 4th. earl of Tullibardine in 1670 it reverted to

JOHN, 5th. Earl of Tullibardine, 2nd. Earl of Athole. (Son of JOHN 1st Earl of Athole) He was created Marquis of Athole in 1676, and d. in 1703, leaving issue.

JOHN, 2nd. Marquis of Athole, who was created in 1703 Duke of Athole and Marquis of Tullibardine. He d. in 1724, leaving issue:

JOHN, (eldest son) Marquis of Tullibardine, a Colonel in the Dutch Service, who was killed in the battle of Malplaquet in 1709 and:

Lord GEORGE (the fifth son of JOHN, Duke of Athole) a Lieut. General in the Pretender's Army in 1745, who was attainted by Act of Parliament, but escaped to the Continent, and d. in Holland in 1760, leaving three sons, the two younger of whom left no issue; the eldest was JOHN, the 3rd. Duke.

The third son of JOHN (the first Duke of Athole) b. 1690, succeeded his father 14 nov. 1724, to the exclusion of his elder brother. He died 8 jan. 1764 without male issue, and his titles devolved upon his nephew.

JOHN 3rd. duke (son of Sir GEORGE) b. 1729 and who d. 1774.

His son JOHN, 4th. Duke, K. T. was born 30 June 1755 and d. 29 Sept. 1830.

His son JOHN, 5th. Duke was b. 26 June 1778 and d. *unm.* 14 Sept. was succeeded by his nephew

GEORGE-AUG.-FRED. JOHN, 2nd. lord Glenlyon, present and 6th. Duke.

Cambridge. J. H. HESSELS.

Twee penningen op Laurens Coster (vgl. XV. bl. 132). Toen de bekende graveur MELORD zich te 's Gravenhage had nedergezet, stond hij in betrekking met den heer SCHINKEL, die hem verschillende werkzaamheden in zijn vak opdroeg, onder anderen ook met betrekking tot reeds bestaande penningen. Hoogst waarschijnlijk heeft de penning, die onder nº. 318 op zijn auctie voorkwam, in dien tijd zijne tegenwoordige gestalte gekregen. — ll.

Politieke speeltuigjes (vgl. XIV. bl. 359; XV. bl. 131). Ter vervollediging van dit onderwerp, wil ik nog mededeelen, dat zich, benevens het door den heer J. A. GROEN A.J.ZN., bl. 131, aangehaalde antieke schilderijtje van ovalen vorm, waarop in kleuren zijn geschilderd eenige viooltjes, in de bladeren waarvan het profil gevonden wordt van de portretten van WILLEM V, zijne vrouw en zijn zoon, in mijne familie bevindt een ander uiterst zeldzaam schilderijtje uit den tijd van het bovengenoemde, dat misschien wel eenig in zijne soort is.

Dit schilderijtje is rond, ten hoogsten zoo groot als een theeschoteltje en voorzien van een verguld koperen lijstje. Binnen dit lijstje bevat het een zeer dik bolvormig glas, hetwelk men bij aandachtige beschouwing, voor ééne zware massa zou houden. Het glas bezit eene lichtbruine kleur, en biedt niets anders dan enkel en alleen die kleur ter bezigtiging aan, uitgezonderd eenige onregelmatige zwarte krullen, die inwendig tegen het glas geschilderd zijn, en niets beteekenen. De verborgenheid is van een geheel anderen aard. Wanneer men het bewuste schilderijtje op eenen kleinen afstand boven een kool vuur houdt, zoodat het warm wordt, dan trekt de bruine kleur achter het bolvormige glas weg, alles wordt helder, en op den achtergrond vertoonen zich op zwarte zijde de gouden miniatuur-borstbeelden van prins WILLEM V en zijne vrouw, elkander aanziende en waartusschen staat een in een pot staanden oranjeboom, insgelijks van goud, en met appelen behangen. Achter de beide beeltenissen bevinden zich nog eenige allegorische figuren enz. Zoo lang het glas warm blijft, waardoor de geheimzinnige dampvormige spiritus, die onontsnapbaar achter het glas blijkt te zijn opgesloten, geneutraliseerd wordt, zijn al die voorwerpen duidelijk zigtbaar; maar naauwelijks begint het glas af te koelen, of de spiritus begint zijn gebied te heroveren — en na geheele afkoeling vertoont het schilderijtje niets meer dan de vorige bruine bolvormige glasmassa.

Dit speeltuigje moet ongetwijfeld zeldzaam zijn, want als zoodanig werd het reeds betiteld door wijlen mijne grootmoeder van moeders zijde, uit wier ouderlijken boedel het afkomstig was.

Nog herinner ik mij met genoegen de oogenblikken, toen ik als kind met belangstelling luisterde naar de vele en vreemde verhalen die mijne grootmoeder uit de veel bewogen tijden van 1789 doen kon — en niet zonder aandoening, doch tevens met diepe vereering voor het huis van Oranje, vertelde zij dan, welke groote opofferingen de partijschappen dier dagen aan hare ouders gekost hadden, tot zelfs de vogelvrijverklaring haars vaders toe. Deze vond dien ten gevolge dan ook zijn graf in een vreemd land. Bij deze verhalen werd dan ook het bewuste schilderijtje van hare slaapkamer voor den dag gehaald, en ons kinderen op de boven medegedeelde wijze door haar vertoond, hoe het voorgeslacht de beelden zijner vervolgde vorsten wist te vereeren en tevens te verbergen.

En op deze wijze scherpte de nooit volprezen goede vrouw haren kleinkinderen liefde in voor 't ons regerend vorstenhuis.

A.-R. FRANCESCO.

Rijnsgulden (vgl. XV. bl. 36, 111, 131). Ook te Amsterdam was de rijnsgulden in de 15e en 16e eeuw in gebruik.

Betreffende de Minderbroeders.

»SIBRICH JACOBSdr. die seylmakers wyf heeft ons gegeven t'eynde haer doet 't vierendeel van hoer huys, ende die barvoete broeders hebben ontfangen 4 *Rinsgulden* van 't vierendeel by SYMEN DIRCX." Kapelboek van sint Pieter A. (De aanteekening is zonder jaartal, doch moet omtrent 1470 gemaakt zijn.)

Betreffende de Sint-Paulus-broeders.

»PIETER ZEL SIMONSZ vereerde den 15[den] december 1488 aan het klooster zeven en twintig halve *Rynsche guldens* afkomstig van zekere nalatenschap, waarvan broeder SIMON PETERS het overige gedeelte bekwam, een bed met zijn toebehooren en andere goederen, door hem in het klooster benoodigd," enz. Archief van het Sint-Joris-hof.

»JAN MELYSZ gaf den 10[den] december 1509 aan de konventualen twee gouden *Keurvorsten guldens* jaarlijks tot eene eeuwige memorie, ééns des jaars te houden op den 12[den] september voor hem zelven en zijne huisvrouw JUTTE," enz. Archief van het Sint-Joris-hof.

A. C. D. G.

Medaille van Waterloo. In *De tamboer van Waterloo* door P. J. ANDRIESSEN, lees ik op bl. 160, dat de tamboer des zondags met zijne Waterloo medaille en kruis der M. W. O. op zijnen zondagsrok, wandelde. Vrage, of die Waterloo-medaille eene fictie van den geëerden schrijver is? Zoo niet dan wenschte gaarne de omschrijving, tijd en plaats der uitgifte te weten

B. J. A. M.

die niet bedoeldt het bij besluit van 10 mei l. l. door Z. M. ingesteld zilveren eerekruis voor de krijgsverrigtingen in 1813—1815, en vóór de uitgifte reeds nu oneigenaardig Waterloo-kruis geheeten.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

J. P. Michell (vgl. XV. bl. 118, 166. Deze was een beroemd amsterdamsch geneesheer. Indien ik mij niet bedrieg is van hem door het Utrechtsch genootschap eene natuur- en geneeskundige verhandeling over de zenuwziekten, welke men bij ons waarneemt, bekroond. (Zie COLLOT D' ESCURY, *Hollands Roem*, VII, 470.) Zijne lofrede op NIEUWLAND is wel niet zoo doorwrocht als de lijkrede van prof. SWINDEN, maar is ook in een' hartelijken, warmen toon geschreven, en doet NIEUWLAND, van wien hij een groot vriend was, vooral als mensch kennen. Hij heeft ook nog een zoon (J. MICHELL) gehad, die, ware hij niet in den bloei zijns jeugdigen levens, kort na zijne bevordering tot geneesheer, in 1811 gestorven, ongetwijfeld als dichter den hollandschen zangberg eer zou aangedaan hebben. Zie over laatstgenoemden WITSEN GEIJSBEEK, *Woordenb. der Ned. dichters*, IV. 418.

J. v. R.

J. Mulder (vgl. XV. bl. 118, 168). JOHANNES MULDER werd in 1797 te Franeker beroepen als hoogl. in de genees-, ontleed-, heel- en verloskunde, bleef aldaar tot in het jaar 1808, wanneer hij naar Groningen vertrok en den 15 van zomermaand zijnen post aldaar plegtig aanvaardde met het houden eener algemeen geprezen redevoering. Hij was den 15 mei 1769 te Franeker geboren, alwaar zijn vader, NICOLAUS genaamd, burgemeester der stad was. Hij stierf den 18 november 1809 te Groningen, even 40 jaren oud; op hem werd eene lijkreden gehouden door zijnen verdienstelijken leerling G. H. WACHTER PZ., med. doct., heel- en vroedmeester, bij uittreksel medegedeeld in den *Konst- en Letterbode* 1811, bl. 83, 100 enz.

V. D. N.

J. Mulder. Was er in het laatst der vorige eeuw aan de hoogeschool te Fra-

neker een hoogleeraar J. MULDER? Zoo vraagt Y. Mij bevreemdt die vraag. Immers de bedoelde geleerde is met roem bekend. JOHANNES MULDER, geboortig uit Franeker, verkreeg aldaar den 22 april 1790 den doctoralen graad in de geneeskunde na loffelijke verdediging van *dissertatio generalia quaedam de calore sistens.* Hij aanvaardde den 28 aug. 1797 de betrekking van hoogleeraar in de ontleed-, heel- en verloskunde aan dezelfde akademie, en hield den 16 novemb. van genoemd jaar eene redevoering in het nederduitsch: *Over de redenen, waarom de Nederlanders in het algemeen zeer weinig tot verbetering en uitbreiding der heel- en verloskunde hebben toegebragt.* Hij nam het rectoraat waar in 1800, en hield in den loop van dat jaar den 22 septb. eene lofrede op den overleden curator der akademie, GEORG COOPMANS. Bij het overdragen van het rectoraat sprak hij eene latijnsche orat. uit *de curâ erga insanabiles.* Hierop volgde zijne beroeping als hoogleeraar te Groningen in october 1807, alwaar hij, vooral ook door de oprigting van het heel- en verloskundig ziekenhuis en door menschkundig beleid in het bestieren daarvan, de algemeene achting als geleerde en als mensch in hooge mate verwierf. Hij overleed den 11 nov. 1810, nalatende drie kinderen, waaronder een zoon, die als geleerde en als hoogleeraar eerst aan het athenaeum te Franeker, later te Groningen waardiglijk de voetstappen zijns beroemden vader volgt. JOHANNES MULDER, de vader, was de eerste, die in Friesland de inënting der koepokken aanried en, door aanwending op eigen kinderen, anderen ten voorbeeld werd.

Zijne verhandeling *Historia literaria et critica forcipum et vectium obstetriciorum* (1794) werd door den geleerden SCHLEGEL in 1798 te Leipzig de eer eener hoogduitsche vertaling waardig gekeurd. Behalve in de acta m. s. van de voormalige friesche universiteit, waaruit ik het bovenstaande mogt ontleenen, vindt men eene uitvoerige beschrijving van 's mans verdiensten in het *Algem. Woordenb.* van NIEUWENHUIS ad voc.

QUIESCENDO.

[Ook een ander onzer medewerkers doet den vrager opmerken, dat hij wel van niemand betere inlichting zal kunnen erlangen dan van den zoon van den hier vermelde, prof. GL. MULDER te Groningen.]

———

J. J. Calckman enz. (vgl. XV. bl. 119, 168). REINERUS NEUHUSIUS, geboren te Leeuwarden, is onderwijzer te Alkmaar geweest, alwaar hij in het jaar 1662 in het 54ste jaar zijns ouderdoms is overleden. De volgende werken zijn door hem geschreven.

1. *Eerste Gronden der Welsprekendheit.*
2. *Bloemkrans van Taal- en Oudheidkundige zaken.*
3. *In de jeugdt gemaakte Gedichten.*
4. *Van den Oorspronk der Latijnsche tale* en meer andere werkjes tot onderwijzing der jeugd.

A. C. d. G.

———

George Chastellain (vgl. XV. bl. 72, 134). Ik ben QUIESCENDO zeer verpligt voor zijn antwoord op mijne vraag, eene eer welke mijne vragen, in den *Navorscher* gedaan, niet steeds is te beurt gevallen. Wanneer ik hem echter verzeker, dat mijn vraag uitsluitend gedaan is voor den baron KERVIJN DE LETTENHOVE en in het belang van diens uitgaaf van CHASTELLAIN, dan zal hij wel overtuigd zijn, dat zijne verwijzingen hier geen nut kunnen doen. Ik hoop alsnog nadere aanwijzing van bedoelde handschriften uit Nederland te ontvangen.

—H.

———

Thomas Greave (vgl. XV. bl. 136). THOMAS GREAVE was pred. bij de Eng. gem. te Rotterdam, van 1753 tot aan zijn dood, 1798 (BRANS, *kerkel. Register*, bl. 87).

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

———

Thomas Greaves. »1798 on Wednesday »the 30th of May about 2 o'clock in the »afternoon died the Revd. Mr. THOMAS »GREAVES, Minister of the English Pres»byterian Church in Rotterdam, having »preached on the Sunday morning before, »being the 27th of May and Whitsunday, »he was about half one hour after he came »house, seized with a paralytick stroke, »which in a moment deprived him of the »use of all his faculties. He was 74 years, »6 months and 20 days old, and had been »Minister of the above named Church 45 »years and ten months. He was buried or »rather what is called set by, in his own »grave in the great Church on monday »following being the 4th June, in the »afternoon at 2 o'clock."

Uit een ms. geslachtregister. De bezitter daarvan is bereid, indien dit verlangd mogt worden, meer aangaande THOMAS GREAVES mede te deelen; het zal hem tevens aangenaam zijn te weten, wie het is die in dezen belang stelt of wel waarom de vraag gedaan wordt.

[B. zegt, dat GREAVES in 1752 predikant te Rotterdam geworden is en verwijst naar WILLIAM STEVIN, *History of the Scottish Church, Rotterdam* Edimb. 1832 8°. p. 230, 232, 334—335.]

———

Johannes Sylvius (vgl. XV. bl. 136). Volgens WAGENAAR, begaven zich eerst »na de duitsche oorlog en later na den dood van den Paltsgrave FREDRIK, verkozen koning van Boheme, in den jare 1632" een groot getal hoogduitsche Gereformeerden naar Amsterdam. Van dien tijd af werd er een- of tweemaal in de week, in de Nieuwezijds kapel in het Hoogduitsch gepreekt. Verder schrijft WAGENAAR, dat in het jaar 1620 de eerste predikant door de Hoogduitsche Gereformeerden beroepen werd, zijnde OTTO BADIUS. Uit dit laatste blijkt, dat reeds vóór 1623 te Amsterdam eene gemeente bestond, ten minsten eene vereeniging, in staat een predikant aan te stellen en te bezoldigen.

In de naamlijst der nederduitsche en hoogduitsche predikanten bij WAGENAAR, vindt men:

1667. JOHANNES SILVIUS, beroepen van Zittert in de Hoogduitsche kerk alhier, bevestigt den 2 Augustus, overleden den 6 Junij 1699.

A. C. d. G.

Johannes Sylvius is in het jaar 1667 beroepen van Sittard tot hoogduitsch predikant te Amsterdam. In 1691 emeritus geworden, is hij 6 junij 1699 overleden.

Er bestond toen, evenmin als vroeger of thans, aldaar eene afzonderlijke hoogduitsche gemeente; maar onder de amsterdamsche predikanten is er steeds één, wien het prediken in het Hoogduitsch, eenmaal des zondags, en des winters in de week, is opgedragen ten behoeve van de duitsche leden der gemeente; doch die voorts onder de predikanten gelijken rang heeft, en, zoo als deze, het herderlijk werk verrigt. Dit zelfde heeft plaats in de ev. luthersche gemeente aldaar, en tot voor weinige jaren was er ook bij de hersteld-luthersche gemeente een in het Hoogduitsch sprekende predikant.

E. A. P.

Johannes Sylvius. »JOHANNES SILVIUS, beroepen van Zittert (Sittard) in de Hoogduitsche kerk alhier, bevestigd 2 Augustus 1667, overleden 6 Junij 1699." (WAGENAAR, *Amsterdam.)* Aan de navorschers, die zich voor eenige jaren zoo veel moeite gaven om predikanten met den naam DU BOIS op te sporen (waarvan sommigen zich ook SILVIUS verlatijnschten), is de amsterdamsche hoogduitsche predikant ontsnapt (zie *Alg. Reg.*).

En wat de tweede vraag betreft: te Amsterdam bestond nooit en bestaat ook nu nog niet »eene afzonderlijke hoogduitsche gemeente." Een der hervormde predikanten is er beroepen, bepaald voor den dienst in de hoogduitsche taal, welke er in de Nieuwezijdskapel plaats heeft; doch die predikant behoort in allen deele tot den kerkeraad der nederduitsche gemeente. WAGENAAR teekent op het jaar 1620 aan, dat OTTO BADIUS van Huchelhoven en Löveningh in Gulikerland, toen te Amsterdam als eerste predikant voor den dienst in het Hoogduitsch beroepen werd. Voorts raadplege men het naauwkeurige *Register der Amsterdamsche predikanten*, van den eerw. IS. PRINS (Amsterdam 1861).

H. M. C. v. O.

[Hetzelfde werd ons ook medegedeeld door den heer J. VAN DER BAAN.]

Joseph Hill enz. (vgl. XV. bl. 136). JOSEPH HILL, prop., beroepen 19 junij en bevest. 7 aug. 1667 als pred. bij de eng. gem. te Middelburg, vanwaar hij in aug. 1672 vertrok naar (Rotterdam?) (*Naaml. der Pred. van de Eng. gem. te Middelburg.*)

WILLEM PRICE, ber. van Londen 9 aug. 1648 als pred. bij de eng. gem. te Amsterdam, en aldaar in julij 1666 overleden. (*Naaml. der Pred. van de Eng. gem. te Amsterdam.*)

THOMAS SCOTT. Zie *Nav.* XV, omsl. van n°. 5.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Joseph Hill. Aangaande JOSEPH HILL staat het volgende in de *Naamlijst der Predikanten, Ouderlingen en Diakenen, die de Engelsche gereformeerde gemeente te Middelburg bediend hebben* (Middelburg 1770): »JOSEPH HILL, Baccalaureus in de H. Godgeleerdheid, voorheen lid van het Magdalena-Collegie te Cambridge, thans zijn verblijf houdende als reiziger en student in de universiteit te Leiden, werd beroepen den 19 Juni, en bevestigd 7 Augustus 1667 door PETRUS LACCHER (Predikant bij de Ned. gemeente te Middelburg). Omtrent het midden des jaars 1673 werd Zijn Eerw. (bevonden zijnde te wezen auteur van een boekje, tot opschrift voerende: *Het tegenwoordige interest der Vereenigde Provinciën:* 't gene, als schadelijk in dat tijdsgewricht, zoo in deze Provincie (— Zeeland —) alsmede kort naderhand in Holland, was opgehaald) van wege hun Ed. Mog. de Heeren Staten dezer Provincie gelast, zich, gedurende den toenmaligen oorlog tusschen Engeland en dezen Staat, van hier te absenteeren: hem niettemin vrijheid latende, om na het treffen van den vrede zijne terugkomst, ter wederaanvaarding zijner bediening, te verzoeken. Dan Z. Eerw. verklaarde aan den Kerkeraad, zoo mondeling

voor zijn vertrek, als naderhand schriftelijk, om gewichtige redenen besloten te hebben, niet weder tot zijnen dienst onder hen te keeren, maar van dezelve ten volle af te staan.

»Sedert heeft Z. Eerw. den Euangeliedienst in Engeland, onder de Non Conformisten, bestendig waargenomen, immers nog ten tijde der regering van WILLEM en MARIA, volgens D. NEALS, *History of the Puritans*."

H. M. C. v. O.

Joseph Hill, Joh. Hogeus, J. en W. Price, Th. Scott. Zij komen meerendeels ook bij W. STEVEN, *Scottish Church* 1832, voor: J. HILL. op bl. 323 325, 334 en 335, te Rotterdam, Presbyt. Church; J. PRICE, op bl. 311, te 's Gravenhage; WILL. PRICE, op bl. 279, te Amsterdam; TH. SCOTT, op bl. 306, 338, 339, 344, te Utrecht.

B.

Jan Jansz. Starter (vgl. A. R.; XI. bl. 335; XII. bl. 12, 275; XIII. bl. 179, 303, 335; XIV. bl. 118). »By resolutie van H. H. Mog. de Heeren Staten Generaal van den 11 Juny 1618. Is JAN JANSZ. STARCKER (?) Bouckdrucker tot Leeuwaerden toegeleet twintich guldens eens, voor dat hy Hare Ho. Mo. gedediceert heeft, het translaet by hem doen doen [1]) vuyt het Italiaens in de Latynsche Spraecke van de eerste predicatie van hoochgeleerden ende Eerwaerdigen Vader MARCUS ANTHONIUS DE DOMINIS Ertzbisschop van Spalaten, in Engelandt gedaen, mitsgaders voor de presentatie van eenige exemplaren van 't voorsz translaet."

De admiraliteit te Amsterdam vereerde hem bij resolutie van 25 jan. 1622 voor het aanbieden van 14 exemplaren van de begrafenis van graaf WILLEM, stadhouder van Friesland, de somma van *f* 112—. Zie *Nav.* XII. bl. 274, tweede kolom, onder aan.

LABORANTER.

Aanhaling (vgl. XV. bl. 36). Het gevraagde versje is te vinden in de »*Koren-Bloemen* van CONSTANTIN HUYGENS." Tweede druk, XXII boek, Sneldicht, bladz. 345 en is als volgt:

Beste wyse.

Ick sie dat yeder volght syn' eigen wil en wysheit;
Maer Gods wys volgen, mensch, is 't mergh van alle wysheit.

Aan den kant staat: Ephes: 5, 1.

A. C. D. G.

Rijmbijbel der Waldenzen. G. BRANDT spreekt in zijne *Hist. der Reform.* dl. I bl. 21 van de vervolging der Waldenzen in Vlaanderen in 1236—38 en gaat dan voort: »De verdrukten naemen niettemin toe, in getal en kennisse. Sy vertaelden de heilige Schriftuure die de kerkelyken den volke onttrokken en WALDO voor deesen in 't Fransch had doen oversetten, in Neerduitsch rym, volgens de gewoonte van die tyden herkomstig van d' oude Duitschen, die 't geen gedenkwaerdig was in dicht plagten te stellen. M. Z. VAN BOXHORN seit, dat d' afschriften van sulke Bijbels noch heden ten daege in sommige boekkassen te sien sijn. Sij gaven van hun doen deese reden: Dat daer in, dus luidt hunne taele, groote nutschap was; no boerte no fabelen no truffe no faloerde mer were woerden. Dat hier en daer wel was een herde coerste, mer dat het pit ende die soetheit van goet ende selicheit der in wel was te bekinnen."

Weet men ook meer van deze Rijmbijbels en bestaan de exemplaren, die BOXHORN gezien heeft, nog?

F. F.

Rijmbijbel der Waldenzen. De verzen, waar BOXHORN van spreekt, zijn deze:

Nu merct, ghi die hier in zult lesen,
Wat nutscap hier an sal wesen.
Hier in ne vindi favle no boerde,
No ghene truffe, no faloerde,
Maer vraye rime ende ware wort,
Hoe die tijt es comen vort,
Sint dat die werelt eerst begonde,
Toter wilen dat quam ter stonde
Dat Jhesus Christus themele clam,
Ende onse menscheit an hem nam.
Hier vindi reyne dachcortinge,
Ende daer toe ware leringe.
Der noten gelijct dese hystorie
(Dat merct wel in u memorie)
Die bitter hevet buten de slume,
Die scale so ard, dat mense cume
Metten tanden can gewinnen;
Maer al die soetheit esser binnen.
Want die bitterheit vander jeeste
Dats, dat de vroetste ente meeste
Van lancheit can ghegronden cume:
Dats de bitterheit vander slume.
Die artheit leghet an die scale,
Dats dat niemen al te male

---

[1]) In de origin. resolutie staat: doen doen [1]); mogelijk moet dit laatste zijn *drukken* en gelezen worden *doen drukken*.

[1]) *Doen doen* is laten maken.

BESTUUR.

Verstaen mach wat die worden bedieden.
Die soetheit der of es dat die lieden,
Die recht verstaen, ende minnen
Ende warheit ende goed bekinnen,
Dat sise gherne horen ende lesen.
Daer ne mach geen verlies an wesen.

De *Rijmbijbel*, waaruit ik deze verzen uitschrijf, is van geen Waldens, maar van een katholijken Vlaming, namelijk JACOB VAN MAERLANT. Zij zijn te vinden in de uitgave van dat werk door prof. J. DAVID, dl. I. bl. 2 en 3.

Vraagt men, hoe kwam BOXHORN er toe, om dit gedicht te houden voor eene berijmde vertaling van de vertaling die PETRUS WALDUS had laten maken? Ik antwoord: vooreerst, onze taal en letterkunde was in dien tijd in het geheel niet in achting. Van het vinden van een fragment van eenen griekschen of latijnschen schrijver zou men met grooten ophef gewaagd hebben, maar naar een geheel folio deel oude hollandsche gedichten zag men ter naauwernood om. BOXHORN b. v. zegt ons niet, hoe hij aan het fragment van *der Minnen Loep* gekomen is, dat hij in zijne aanteekeningen op de *Chroniik* van REYGERSBERG mededeelt — evenwel hij had er misschien goede redenen voor; maar hij zegt ons zelfs niet, tot welk gedicht het behoort, zoodat wij, indien wij het niet elders terugvonden, meenen zouden, dat het uit een rijmkronijk genomen was. Dezen rijmbijbel schijnt hij ook maar vlugtig ingezien te hebben: immers had hij de aanroeping van MARIA, die de verzen waarvan hij spreekt onmiddellijk voorafgaat, gelezen, dan had hij het werk niet aan eenen Waldens kunnen toeschrijven.

Ten anderen: in dien tijd was men met de kerkgeschiedenis der middeleeuwen slechts vrij oppervlakkig bekend. Vooral van de ketters en kettersche secten uit dat tijdvak wist men weinig. Even als anderhalve of twee eeuwen vroeger MAERLANT voor den schrijver moest doorgaan van bijna alle leerdicht, stichtelijk geschrift of berijmde legende, waarbij de auteur had nagelaten zijnen naam te noemen, zag men in de 17e eeuw overal Waldenzen. BRANDT t. a. pl. bl. 27 spreekt van Waldenzen die ook Lollaards genoemd werden. Nog veel erger maakt hij het bl. 18 waar hij zegt: »Men noemde hen niet alleen na WALDO Waldensen, of met verandering van letteren Vaudoisen; maer ook armen van Lyons, of Leonisten; Albigensen; Angennersers; Toulousers; Bulgaren; Picards; Wevers; Perfectisten; Humilisten; Insabbataten; Cathari of Gazaris; Chienards of Caignars; Frerons; Dulans; Lollards; Turlupijns; Paterinen; Piphles; Popelicanen, Publicanen; Passaginen; Petrobusianen; Henricianen; Josephinen; Arnaldisten,...... daer na ook Boheemsche broederen en Hussiten." De stippen zijn niet van mij, maar van BRANDT zelven. Zij zullen moeten beteekenen, dat hij hier nog meer namen van kettersche secten uit denzelfden of wat vroegeren of wat lateren tijd uit de mouw geschud zou hebben, indien hij er meer geweten had. Ja, hadden hij of zijne tijdgenooten er in Siberië gevonden, ik geloof zij zouden er Waldenzen van gemaakt hebben. Het werd niet beter, nadat in 1669, LEGER zijne *Histoire des églises Vaudoises* had uitgegeven. LEGER, een Waldens, die wegens de vervolgingen de valleien van Piemont verlaten had, was toen predikant te Leiden. Men heeft zijn boek tot voor korten tijd toe als hoofdwerk voor de geschiedenis der Waldenzen beschouwd. In hoeverre dat gedeelte, waarin hij de vervolgingen beschrijft die de Waldenzen in lateren tijd ondergaan hebben, waarde heeft, kan ik niet beoordeelen. Maar het eerste gedeelte, wat over den oorsprong en de oudste geschiedenis der Waldenzen handelt, is prulwerk, en van daar dat al wat er gedurende anderhalve eeuw later over dat onderwerp is geschreven, evenmin deugt, omdat het voor het grootste gedeelte uit zijn boek overgenomen is. Het was LEGER te doen om te bewijzen, dat de Waldenzen van den tijd der apostelen of ten minsten van den tijd van paus SYLVESTER II af, bestaan hebben. Hij doet dit ook, maar op eene wijze die ons noch van zijn oordeel, noch van zijn eerlijkheid gunstige gedachten geeft. Waar het noodig is om aan zijn gevoelen steun te geven, hebben alle schrijvers even veel gezag, wegen de getuigenissen van tijdgenooten niet zwaarder dan die van hen die tweehonderd jaren later leefden. De van de Waldenzen afkomstige stukken, die hij mededeelt, worden zonder bedenken tot de 12e eeuw gebragt, hoewel men ze slechts met aandacht behoeft te lezen, om te zien dat zij (de *Noble Leyzçon* uitgezonderd, die tot het einde der 12e eeuw schijnt te behooren) veel jonger zijn. Zaken, die niet alleen onbewezen, maar onwaar zijn, worden stilzwijgend als waar aangenomen, ja is dit nog niet voldoende, dan wordt eene aangehaalde plaats verminkt of vervalscht, tot dat zij bewijst wat hij haar wil laten bewijzen.

Reeds zijn zeer velen, die men in de 17e en 18e eeuw voor Waldenzen hield, gebleken dat niet te zijn en nog zijn er misschien wel overgebleven, die ten onregte dezen naam dragen. Zoo houdt men b. v. nog de oudste Doopschgezinden hier te lande voor

Waldenzen. Mij echter hebben noch HALBERTSMA noch BLAUPOT TEN CATE daar kunnen overtuigen. De historische bewijzen zijn zeer zwak. Wat de overeenkomst in denken levenswijze betreft, — wanneer men daaraf rekent datgene wat men niet alleen bij de Waldenzen, maar ook bij andere secten, die omstreeks denzelfden tijd bestonden, aantreft, en dat wat zijne natuurlijke verklaring vindt in den toestand der maatschappij in het eerste deel der 16ᵉ eeuw, toen de Doopschgezinden hier te lande opgemerkt werden, en wanneer men de Waldenzen kent, niet uit de berigten van LEGER en zijne afschrijvers, maar uit die van de schrijvers der 13ᵉ eeuw, waaronder er verscheidene gevonden worden die met de Waldenzen naauwkeurig bekend en tevens geloofwaardig zijn — dan blijkt die overeenkomst op verre na zoo groot niet te zijn, als velen meenen.

BOXHORN heeft den *Rijmbijbel*, waarvan hij sprak, ter naauwernood ingezien. Hij hield dien voor eene bijbelvertaling, en men behoeft dien toch waarlijk niet van het begin tot het einde door te lezen, om te zien, dat het niet dit, maar iets anders is, namelijk eene nu tamelijk naauwkeurige, dan zeer vrije berijming van de historische boeken des bijbels, hier en daar met verklaringen en toevoegsels voorzien. De naam *Rijmbijbel* is niet van MAERLANT zelven, maar in de 17ᵉ eeuw er aan gegeven en sedert behouden. Had BOXHORN iets verder gelezen, dan zou hij hebben gezien, dat de schrijver, vs. 183, spreekt van *de boec*, waaruit hij vertaalde, en waarschijnlijk begrepen, dat men in dien tijd niet op zoodanige wijze van den bijbel sprak.

Dat eene vertaling in het Nederlandsch van de bijbelvertaling die PETRUS VELDUS had laten maken, iets zeer vreemds zou geweest zijn, hebben BOXHORN noch BRANDT begrepen. De laatste zegt, dat „WALDO" den bijbel »in 't Fransch had doen oversetten." Maar dat Fransch zal toch wel de taal van Zuidfrankrijk, de *langue d'oc* of, zoo als het meestal genoemd wordt, het Provençaalsch geweest zijn. En onze middeleeuwsche literatuur bestaat wel voor een groot deel uit vertalingen uit het Noordfransch, de *langue d'oui*, maar vertalingen uit het Provençaalsch heb ik er niet in gevonden.

P. L. Wz.

Fransche courantiers in Nederland. De heer E. HATIN, te Parijs, die zich dezer dagen bijzonder verdienstelijk gemaakt heeft jegens de nederlandsche letterkunde en bibliographie door de uitgaaf van zijn werk »*Les gazettes de Hollande et la presse clandestine*" (Paris, PINCEBOURDE, 1865), zou zich zeer gelukkig rekenen, indien zijn arbeid aanleiding gaf tot het meer bekend worden van de lotgevallen der oudste fransche courantiers in Nederland, nopens wie hij menige bijzonderheid heeft kunnen mededeelen, wel is waar, maar aangaande welke hij er gaarne meer bij een wenscht te verzamelen, ten einde daarvan gebruik te kunnen maken in eene tweede uitgaaf van zijn werk. Zoo als het meer gaat, komt juist door de uitgaaf van een werk over eenig onderwerp, zulk een onderwerp eerst voldoende onder de algemeene aandacht en lokt dan de mededeeling van wetenswaardige bijzonderheden uit, welke op een bloot navragen ligtelijk achterwege zouden gebleven zijn.

Behalve voor opgaaf van alles wat hem met betrekking tot de fransche nederlandsche couranten belang in kan boezemen, houdt hij zich minzaamst aanbevolen voor bijzonderheden nopens de courantiers JEAN ALEXANDRE DE LA FOND en zijne opvolgers, te Amsterdam en te Leiden, SAINT-GUISLAIN of SAINT-GLAIN en JEAN TRONCHIN DU BREUIL te Amsterdam, J. F. DU FOUR te Rotterdam en te 's Gravenhage, enz.

— ll.

Cornelis Pauw, Heylsame Overdenkingen. Volgens onder mij berustende aanteekeningen is in het jaar 1663 of 1664 verschenen een werk, ten titel voerende: *Heylsame Overdenkingen en gedenkwaerdige Reysen etc. etc.*, houdende een verhaal van reizen door Turkije, het H. land, Egypte en de meeste duitsche staten.

De schrijver van dit werk is CORNELIS PAUW, die als secretaris van den orateur HAGA te Constantinopel (1611), daarna als hoofdconsul te Aleppo (1614—1622) later als gezant dezer landen bij koning GUSTAAF ADOLF, gedurende diens veldtogt in Duitschland (1631) en eindelijk als gezant bij de hoven van Brandenburg, Saksen, Brunswijk, Holstein enz. enz. (1632—1635) genoemde landen bereisd heeft en van deze zijne reizen en wederwaardigheden een verhaal opgemaakt en in druk uitgegeven heeft.

Is een der lezers van den *Navorscher* ook in het bezit van bedoeld werk, en casu quo welligt genegen, het mij of tegen een billijken prijs af te staan of ter afschrijving gedurende eenigen tijd toe te vertrouwen?

Zeist *Huize Pavia*.

C. PAUW VAN WIELDRECHT.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Spotprent van 1664. J. v. d. Velde (vgl. XIII. bl. 119; XV. bl. 137). In het stadsarchief te Medemblik zijn, behalve de volgende, ook nog andere stukken betreffende den predikant VAN DE VELDE aanwezig, als, in het

Pakket L' H. N° 106. Over het beroep van D^s VAN DE VELDE, Acte van Securiteyt voor denzelven; over de procedures enz. in de zaeck van de *pasquilmaeckers:* van den 10 maart 1661. LABORANTER.

W. J. van Croostwijk. Kan iemand mij ook berigten of van den schilder W. J. VAN CROOSTWIJK, in het begin dezer eeuw gestorven, eenige door hem vervaardigde schilderijen, teekeningen of etsen zich in particuliere verzamelingen of in musea bevinden en in welke? A. R.

Van Spanckeren. Wie is deze persoon, wiens naam met potlood aangeteekend is onder een portret, gesneden naar een onbekende, door H. W. COUWENBERG; misschien wel naar hem zelven. Er staat slechts *H. W. Couwenberg sculp.* 43, dat is, in 1843. Zoo teekende hij meermalen. Deze fraaie gravure stelt een waardig bejaard persoon voor van 60jarigen ouderdom, vlak van voren, in modernen rok met de orde van den Nederl. leeuw, zittende aan eene tafel met ineengesloten handen; groot formaat van plaat, breed 29 en hoog $36^1/_2$ duim. Deze, bij IMMERZEEL, noch KRAMM, noch MULLER genoemde Nederlander, van voor 22 jaren (in 1843), wie mag het zijn? was de heer VAN SPANCKEREN een ambteloos vergeten burger? te?
L. B.

TAALKUNDE.

Spelling. Nederlandsche plaatsnamen (vgl. XV. bl. 46, 77, 122, 145). Om nog eens terug te komen op hetgeen door ons en den heer LEENDERTZ is aangevoerd ten opzigte van de spelling van *Wolfaartsdijk*, meenen wij het er voor te mogen houden, dat door de *terra Vulfras*, vernoemd in eenen brief van a°. 961 (zie: MIRAEUS, *Opera diplom.*, I. 44, en VAN DEN BERGH, *Handb. der Middel-Nederl. Geographie*, bl. 27 en 225) bezwaarlijk het eiland Wolfaartsdijk kan verstaan worden. Duidelijk wordt intusschen Wolfaartsdijk aangewezen, hoezeer ook nog niet onder dien naam vernoemd, in het charter van keizer OTTO II. van den 18 januarij 976, waarbij aan de abdij van St. Bavo te Gent hare zeeuwsche bezittingen bevestigd worden, o. a. »al den grond ten Z. van den Zuidvliet (in pago Bevelanda omnem terram a suthera Suthflieta usque Curtagosum et Campan)". Zie KLUIT, *Hist. Crit. Com. Holl.*, II. 1. 42, n°. 9 van den *Cod. dipl*; V. D. BERGH, *Handb. der Midd. Ned. Geogr.*, bl. 26—27, 83—84 en 224; DRESSELHUIS, *Aloud Zeel.*, bl. 96 en 99—100; id. *Maandb. der stad Goes*, 1^e jaarg., 1826, n°. 4, en V. D. AA, *Aardr. Woordenb.*, D. II, bl. 375.

Naar het gevoelen van wijlen den geleerden zeeuwschen oudheidkenner, mr. JACOB VERHEIJE VAN CITTERS, in zijne »Missive aan de WEd. heeren bezitters der ambachten, tienden en verdere regten uit het Leenstelsel, zoo gezegd afkomstig, te huis behoorende in Z.-Beveland en Wolfaartsdijk," gedateerd 8 maart 1799, in hands. zou dan ook de eerste opwas van Wolfaartsdijk »het eigenlijk gezegde Bavo- of Beveland geweest zijn," naar hetwelk later *Noord-* en *Zuidbeveland* vernoemd zijn geworden, toen het *Bavoland* als een eigendom aan WOLFAART VAN BORSSELE overgegaan zijnde, naar hem den naam van *Wolfaartsdijk* bekwam. Onder dezen naam — (wel is waar als *Wolfgersdike* opgenomen bij V. MIERIS, *Gr. Charterb.*, I. 78, enz.; doch een persoon, die WOLFGER of WOLFGEER heette, nergens nog ontmoet hebbende, en integendeel zooveel te meer den naam van WOLFAARD, durven wij *Wolfgersdike* gerustelijk voor eene schrijffout, of ook wel voor eene verkeerde lezing houden) — komt het althans nu eerst voor a° 1105, en vervolgens in 1270, enz. En naardien de naam WOLFAARD, ook wel WOLFAART, WOLFART en WOLFERT geschreven werd, blijven wij het verkieslijk achten, *Wolfaartsdijk* met *t* en niet met *d* te schrijven, te meer, nu zulks door het voortdurend gebruik alreeds gewettigd is geworden. Het beroep op *Ellewoutsdijk* doet hier, naar onze meening, minder af, wijl de naamsafleiding van deze plaats (volgens VERHEYE VAN CITTERS, de *dijk*, waarmede de *Elle gewoud* (bestierd) werd) allezins grond geeft, om daarin de *d* te gebruiken, in plaats van de *t*.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Spelling van Plaatsnamen. Naar aanleiding van het bovenstaande van den heer VAN DER BAAN, neem ik de vrijheid nog eenige vragen en opmerkingen mede te deelen.

VAN DEN BERGH twijfelt of de *terra Vulfras* Wolfaardsdijk zou kunnen beteekenen. De heer VAN DER BAAN meent dat dit bezwaarlijk zoo wezen kan. Hij zal mij genoegen doen, indien hij wil mededeelen welke gronden hij daarvoor heeft. Ik ben niet in de gelegenheid dat zelve te onderzoeken

Volgens VERHEYE VAN CITTERS, zegt de heer VAN DER BAAN, zou de eerste opwas van Wolfaardsdijk het eigenlijk gezegde Bavo- of Beveland geweest zijn. Uit de woorden »dan ook" meen ik te moeten opmaken, dat dit gevoelen berust op de aangehaalde plaats uit het charter van 976. Doch dat charter bewijst juist het tegendeel. Ondersteld dat *Curtagosa* Goes beteekent en dat hier dus van Wolfaardsdijk (en misschien Oostbeveland) gesproken wordt, dan wordt hier niet gesproken van geheel Beveland, maar van dat gedeelte van Beveland, wat gelegen is tusschen de Zuidvliet enz. Volgens VERHEYE VAN CITTERS zouden wij moeten vertalen: in den pagus Beveland, het geheele land, dat gelegen is enz. Uit de woorden *omnis terra* op zich zelven, is, wegens het slechte Latijn, dat men in dien tijd schreef, niet veel op te maken; *omnis* kan zoowel de eene als de andere beteekenis hebben en *terra* beteekent een stuk lands van grootere of kleinere uitgebreidheid: ik geloof dat het wel van een stuk zoo groot als Wolfaardsdijk zou kunnen gezegd zijn. Maar waartoe is het dan noodig geweest hier de grenzen zoo naauwkeurig aan te wijzen? Wanneer er van geheel Beveland gesproken werd, behoefden deze niet aangeduid te worden. En waarom wordt er dan gezegd »in den pagus Beveland alle grond" en niet liever »de geheele pagus Beveland?" Dit laatste zou vrij wat duidelijker zijn, ja ik geloof, dat niemand, die de woorden onbevooroordeeld leest, er uit op zal maken, dat hier geheel Beveland gemeend wordt. Eindelijk, er wordt gesproken van eenen *pagus* Beveland. En Wolfaardsdijk was toch waarlijk veel te klein, om eenen *pagus*, gouw, graafschap op zich zelven uit te maken.

Maar is het zoo zeker als de heer VAN DER BAAN meent, dat in deze oorkonde Wolfaardsdijk wordt aangewezen? Om hier te kunnen beslissen, is het van eenig belang, te weten, of Wolfaardsdijk toen reeds een eiland was, dat is door water zoowel van Zuid- als van Noordbeveland was afgescheiden. De heer VAN DEN BERGH (*Mnl. Geogr.* bl. 27) acht dit niet geheel zeker; wat hij evenwel onzeker acht, is niet duidelijk ten gevolge van eene vergissing. Op zijne kaart vinden wij tusschen Noordbeveland en Wolfaardsdijk een breed, tusschen dit en Zuidbeveland een smal water. Ik geloof ook, voor zoo verre ik in staat ben er over te oordeelen, dat de gesteldheid daar inderdaad zoo omtrent geweest is. De Zuidvliet toch vinden wij in het charter van 976 genoemd. Aan de noordkust van Zuidbeveland ligt de stad Goes. Zij wordt ook *ter Goes* geheeten, d. i. op of bij de Goes. Die Goes zal waarschijnlijk een water geweest zijn. Ik vermoed dit uit den ouden naam der stad (in 776) *Gusaha*. Is dit, zoo als ik waarschijnlijk acht, een zamengesteld woord, dan is het laatste deel daarvan *aha*, d. i. water. Gusaha zal dus oorspronkelijk de naam geweest zijn van een water, dat langs Goes liep en wel denkelijk Wolfaardsdijk van Zuidbeveland scheidde.

Spreekt nu het charter inderdaad van Wolfaardsdijk, dan kan men Curtagosus (of -um) wat daar genoemd wordt, kwalijk voor de stad Goes houden. Ten noorden een water als grens aan te wijzen, en ten zuiden twee steden of dorpen, terwijl daar ook een water is dat de grens van het land uitmaakt, dat zou, om niet meer te zeggen, vrij dwaas zijn. Want men zou dan de grens, die men zeer duidelijk kon aanwijzen, op zeer onduidelijke manier te kennen geven, en zoo iets kan men toch in een stuk van dezen aard niet verwachten. Wij kunnen dus niet anders dan, zoo wij hier aan Wolfaardsdijk (en Oostbeveland?) moeten denken, *Curtagosa* [1]) en *Campa* houden voor namen van de wateren, die dit eiland van Zuidbeveland scheiden. *Curtagosa* zouden wij dan moeten vertalen door de *Korte Goes* en deze in het Goesche diep, *Campa* in de Schengen zoeken.

Bij VAN DEN BERGH, die t. a. pl. meent, dat hier van het land tusschen de Zuidvliet en Zuidbeveland gesproken wordt, vinden wij op bl. 224 van het aangehaalde werk iets anders. Daar houdt hij het er voor. dat *Curtagosa* en *Campa*, Kortgene en Kamperland moeten beteekenen en dat hier dus gesproken wordt niet van Wolfaardsdijk maar van een gedeelte van Noordbeveland.

Van deze twee gevoelens komt het laatste mij het meest waarschijnlijk voor. Tegen het eerste zijn verscheidene bezwaren. Vooreerst moeten wij in plaats van *Curtagosum* lezen *Curtagosam*, omdat in onze taal

---

[1]) In dat geval zou ik, in plaats van *Curtagosum*, willen lezen *Curtagosam*.

de namen van rivieren, met weinige uitzonderingen, vrouwelijk zijn, en dit woord, indien het althans eene zamenstelling met *aha* is, niet tot die uitzonderingen kan behooren. 't Zou evenwel slechts eene kleine schrijffout zijn, zoo als er vele voorkomen. Maar ten anderen, en dit weegt wat zwaarder, moeten wij aannemen, dat *Campa* de oude naam van de Schengen is. Eindelijk *Campa* is als naam van eene landstreek, stad of dorp gemakkelijk te verklaren, en wij kennen verscheidene plaatsen die zoo heeten of wier naam met dit woord zamengesteld is, maar als waternaam ken ik het niet en is het mij onverklaarbaar. — Tegen het andere gevoelen is slechts één bezwaar, namelijk dat er waarschijnlijk in *Curtagosa*, dat van *Kortgene* wat veel verschilt, eene schrijffout is. Maar dat is ook het eenige. Is de Zuidvliet de zuidelijke grens, wij vinden dan in de beide genoemde plaatsen *Kortgene* en *Kampen* terug. Hier loopt geen water: een duidelijker grensbepaling kon dus niet gegeven worden.

Alles hangt hier echter af van de beteekenis der woorden *a suthera Suthflita.* Wat wil de schrijver van het stuk daarmede zeggen? »Bezuiden de Zuidvliet," of »van de ten zuiden gelegene Zuidvliet"? De heer VAN DER BAAN meent, het eerste. Ik zou eerder meenen, het laatste. *A* en *usque* staan hier tegen elkander over. Het eene geeft de plaats te kennen waar men begint, het andere de plaats waar men eindigt. *Suthera* is *zuider*, een adjectivum. Letterlijk vertaald staat er dus »van de zuider Zuidvliet tot aan" enz., en dit kan, dunkt mij, niet anders beteekenen dan »van de zuidelijke, ten zuiden gelegene, Zuidvliet." Had de schrijver willen zeggen *bezuiden*, hij had dan niet het adjectivum *suthera*, maar, indien hij zich van de praepositie *a* had willen bedienen, een substantivum gebezigd, of wel hij had eenvoudig gezegd *bisuthan*, zoo als men in dien tijd wel meer deed. Zoo vinden wij b. v. in den catalogus der goederen aan de kerk van Utrecht toebehoorende (bij V. D. BERGH, a. w. bl. 281), »et mansi jacent *binorthan* Flieta, sedilia autem quae hofstedi dicuntur, *bisuthan* Fliethа." Wie *suthera* gebruikte zou toch in *bisuthan* evenmin bezwaar vinden.

Ik geloof dus, dat in het charter van keizer OTTO niet van Wolfaardsdijk, maar van een gedeelte van Noordbeveland gesproken wordt.

Op de vraag of *Wolfgersdike* de oude vorm van den naam is, of eene schrijf- of drukfout, zal ik nu niet terug komen. Eer ik dit deed, zou ik wel wenschen te weten, wanneer men de BORSELENS het eerst vermeld vindt en wanneer Wolfaardsdijk in hun bezit gekomen is. Dit is mij niet bekend en ik ben niet in de gelegenheid het te onderzoeken. Ik wil alleen den heer VAN DER BAAN doen opmerken, dat het weinig ter zake doet, dat wij uit dien tijd geenen WOLFGEER kennen. Een zeer groot gedeelte onzer steden en dorpen zijn naar personen genoemd, en van bijna al die personen weten wij niets.

Dat de heer VAN DER BAAN *Wolfaartsdijk* (met *t*) schrijven wil, verwondert mij. Nemen wij aan dat het eiland naar eenen WOLFAARD heet, dan eischt de oorsprong van den naam dat wij dien met *d* schrijven. Dat men hier in vroegeren tijd de *t* schreef komt hier niet in aanmerking. Want toen volgde men alleen de uitspraak, men schreef ook *broot*, *bloet*, *moort*. In onzen tijd komt bij de bepaling der spelling van een woord ook de afleiding in aanmerking: daarom schrijven wij *brood*, *bloed*, *moord*. Namen van personen en plaatsen zijn ook woorden; ook bij de spelling van deze behooren wij dus naar de afleiding te vragen. Vele plaatsnamen worden tot nu toe meestal slecht gespeld. Nu kan men verschillen omtrent de vraag, hoe verre men bij het verbeteren daarvan gaan mag; maar ik geloof toch dat ieder dit ten minsten zal toestemmen, »dat men in de spelling van plaatsnamen alle verbeteringen kan en moet maken, die men maken kan, zonder daardoor aanleiding te geven tot eene uitspraak, van de gewone verschillende." Want een beschaafd volk, zoo min als een beschaafd mensch, betaamt het, in stand te houden wat het als slecht erkend heeft, alleen omdat het oud is. Wij schrijven daarom *Leiden* en *Muiden*, niet, zoo als men in de laatstvorige eeuwen deed en nu nog velen doen, *Leyden* en *Muyden*, niet alleen omdat deze laatste spelling niet de oudste is, want nog vroeger schreef men *Leithen* en *Muthen*, maar omdat de *ey* en *uy* in ons spellingsysteem niet te huis behooren, omdat wij ze in alle woorden waarin zij vroeger geschreven werden door *ei* en *ui* vervangen hebben, en derhalve in de beide genoemde namen hetzelfde behooren te doen. Wij schrijven niet meer *Zutphen*, want de oorspronkelijke naam dezer stad is *Zuidveen*. Zoo kunnen wij dien echter niet spellen, omdat wij dan van de algemeen gebruikelijke uitspraak te verre zouden afwijken en den naam voor velen onherkenbaar maken. Wij bepalen ons daarom hier bij de verandering van *ph* in *f*. Wij brengen zoo doende het woord in overeenstemming met ons spellingsysteem, dat de *ph* slechts toelaat in woorden van vreemden oorsprong, en, kunnen wij den oorsprong van den

naam niet duidelijk zigtbaar maken, wij beletten ten minsten dat de onkundige bij het zoeken daarnaar al terstond van het spoor gebragt wordt. Wij schrijven *Zieriksee* niet *Zierikzee*, zoo als in den laatsten tijd veeltijds geschied is, omdat het eene zamenstelling is met *ee*, niet met *zee* (*Zieriks-ee* niet *Zierik-zee*). Even zoo moeten wij ook schrijven WOLFAARD en (in den plaatsnaam hiermeê zamengesteld) *Wolfaardsdijk:* de *d* wordt hier door de etymologie geëischt en heeft de uitspraak niet tegen zich; de *t* heeft niets voor zich dan het gebruik van eenige eeuwen.

Ook om deze en om geene andere reden behoort men *Ellewoudsdijk* te schrijven, met *d*, niet met *t*. Dat m[r]. JACOB VERHEIJE VAN CITTERS van etymologie niet het minste begrip had, is den lezers van den *Navorscher* reeds vroeger gebleken en de heer VAN DER BAAN biedt er hun hier op nieuw een proefje van aan, waarbij men onwillekeurig aan de naamsafleidingen van BECANUS, als DAGOBERT = wiens baard in een punt uitloopt als eene dagge, PIPPIJN = die van pijn piept, en dergelijke denkt. 't Is bij beide, de woorden bloot op den klank af met elkander in verband brengen en tevens volslagene onbekendheid met de wijze, waarop persoons- en plaatsnamen ontstonden. En de door den heer VAN DER BAAN aangehaalde etymoloog geeft ons nog onzin op den koop toe. Want een dijk kan eene landstreek beschermen, een water keeren of in bedwang houden; maar wat van beide de Elle (die ik niet ken) ook wezen moge, zij kan door geen dijk *bestierd* worden. Maar al ware dat zoo, 't zou onzin blijven wat ons hier voor etymologische wijsheid verkocht wordt: want *gewoud worden* is juist even goed als *magt gehad worden*, waar wel niemand een gezonden zin in zal kunnen vinden. *Wouden* is een intransitief werkwoord, dat bij ons, even als in het Angelsaksisch den genitivus (in het Gothisch den dativus) bij zich heeft. Het beteekent *magt hebben*. Wij vinden het gebruikt van in werkelijkheid bestaande of verdichte persoonlijke wezens (b. v. de aventure), maar nooit van dijken of andere onbezielde voorwerpen.

Ellewoudsdijk heeft zijnen naam naar zekeren ELLENWOUD, die ons even onbekend is, en waarschijnlijk even weinig gedaan heeft dat der vermelding waardig was, als zij naar wie Leeuwarden, Dokkum, Bolsward en honderd andere van onze steden en dorpen genoemd zijn.

P. LEENDERTZ WZ.

Terp, dorp (vgl. XV. bl. 77). Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, in zijn *Handboek der Middel-Nederl. Geographie*, Leiden 1852, zegt, bl. 298: »Men leidt het woord *dorp* gewoonlijk van *terp* af, maar te onregt; het eerste is *onzijdig*, het laatste *vrouwelijk;* ook zijn alle *dorpen* op verre na niet op *terpen* gesticht. Het oud-nederlandseh heeft *thorp*, en onze *d* kan wel uit de *th*, maar niet uit de *t* voortkomen."

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Beteekenis van de verkorte uitdrukking: re. ge. In een zoogenaamd »Thiende pentie-register over Zeelandt bewesterschelde de anno XV[c]LXVIIJ" (1568), komt gedurig voor: »Dominus Comes zijn *re. ge.* aengecomen de thienden van N. N., bij faute van die jaere pentie nyet betaelt te hebben." Bij verzuim van de pensie-betaling (eene jaarlijksche rente, welke van de tienden moest betaald worden), vervielen die tienden aan het domein of de grafelijkheid (*Dominus Comes*). Wat beteekent intusschen hier te dien opzigte de verkorting *re. ge.?*

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Kattendijke (vgl. XV. bl. 152). De naamsoorsprong van *Kattendijke* is, naar het gevoelen van wijlen den geleerden zeeuwschen oudheidkenner, m[r]. JACOB VERHEIJE VAN CITTERS [1]), eenvoudig te zoeken in »Cadedyc", naardien de Wijtvliet toegeslikt, door eenen *Cadedyc* kon gesloten worden. Door het aldus afdammen van de Wijtvliet, en het indijken van de Zwake [Swaak-éе], is Wemeldinge, ontstaan zijnde in »'t lange wemelende water", vervolgens aan Zuidbeveland vastgehecht.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Kattendijke. Ik kan nu niet over de ruimte beschikken, die ik noodig zou hebben, om mijnen twijfel aan de juistheid der door den heer VAN DER BAAN medegedeelde afleidingen te motiveren. Bovendien zijn de oude vormen dier namen mij niet bekend. Maar ik moet toch vragen, of het niet zeer onwaarschijnlijk is, dat *Kattendijke* oudtijds *Kadedijk* zou geheeten hebben? *Kade* wordt dikwijls, gewoonlijk zelfs, in Holland althans, zamengetrokken tot *ka*, en eene dergelijke zamentrekking, met uitwerping der *d*, vindt plaats in een aantal

1) Zie de „Missive van ZHEd.geb. aan de WEd. heeren bezitters der ambachten, tienden en verdere regten uit het Leenstelsel, zoo gezegd afkomstig, te huis behoorende in Zuidbeveland en Wolfaartsdijk," gedateerd 's Hage 8 maart 1799, m. s. — Daarin wordt o. a. ook *Hoedekenskerke* afgeleid van *Ode-erka* of *Oede kin erka*. Zie de vraag dienaangaande, *Nav.* XV. bl. 153.

woorden. Maar de verandering van *d* in *tt*, zoo als hier zou hebben plaats gehad, is zoo ongewoon, dat wij de hier gegevene afleiding, geloof ik, veilig kunnen verwerpen, indien het dorp niet in vroegeren tijd inderdaad onder den naam van *Kadedijk* voorkomt. Op de afleiding der andere plaatsnamen hoop ik later terug te komen.

P. L. Wz.

Familienamen (vervolg van bl. 184).

7. Wij hebben gezien, dat somtijds dezelfde hypocoristische vorm in de plaats van twee verschillende namen treedt, b. v. HEZILO van HEINRICH en HERMAN. Deze verwarring zien wij later nog grooter worden, wanneer nieuwe reeksen van namen in gebruik komen. Tot in het midden der 12e eeuw is het getal der hebreeuwsche, grieksche en latijnsche namen, aan bijbelsche personen en heiligen ontleend, uiterst klein: zelfs bisschoppen en abten dragen nog doorgaans de oude duitsche namen. Maar in den tijd der HOHENSTAUFEN, eenen tijd waarin het verkeer met Italië toeneemt, de kerk krachtige pogingen doet om haar gezag en invloed uit te breiden en nieuwe geestelijke orden ontstaan, beginnen die namen in Duitschland meer voor te komen: het zijn vooral JOHANNES, NICOLAAS, PHILIPPUS, CHRISTIAAN, JACOB, ALEXANDER, MATTHIAS, ook ADAM, AEGIDIUS, DANIEL, en de vrouwennamen ANNA, ELISABETH, MARGARETA, CATHARINA. De naam MARIA is den schrijver, behalve bij eenige vreemde vorstinnen, vóór omstreeks 1400 in Duitschland niet voorgekomen: het verdient opmerking en staat misschien met de Mariavereering in verband. — Kort daarna komen daarnevens eene menigte namen in gebruik van heiligen op verschillende plaatsen bij voorkeur vereerd: URS en VICTOR in Solothurn, FELIX en REGULA in Zurich, MAURITIUS in Wallis, GALLUS en COLUMBANUS in St. Gallen, STEPHANUS in Oostenrijk, KILIAAN in Wurzburg, FLORENTIUS in Holland [1]). — Nieuwe rijen van namen brengt de hervorming aan; niet de volgers van LUTHER, die toonde op onze schoone duitsche namen prijs te stellen, maar de Gereformeerden, die, even als zij bij de godsdienstoefening uitsluitend psalmen lieten zingen, zoo ook hunnen kinderen liefst namen gaven uit het Oude Testament, ABRAHAM, ISAAC, JACOB, DAVID, SARA, REBEKKA, JUDITH, ESTHER, enz. — De katholijke reactie eindelijk, sedert het concilie van Trente, legde er zich op toe, waar zij er toe in staat was, de goede duitsche namen door tal van nieuwkatholijke te verdringen. Vandaar FRANCISCUS XAVERIUS, IGNATIUS, BONAVENTURA, ALOYSIUS, enz. Nergens vond de schrijver dit erger, dan in de horologiemakersdorpen van het Schwarzwald, waar men in hutten en werkplaatsen namen als HERCULES, DEMETRIUS, ALEXANDER, EUSTACHIUS, SEVERINUS, CONSTANTINUS, ZENO, aantreft: ja, een horologiemaker had daar de dwaasheid, van zijne zeven kinderen, die alle met hem werkten, de jongens PRIMUS, SECUNDUS, TERTIUS en QUARTUS, de meisjes PRIMA, SECUNDA, TERTIA, te noemen. »Und dergleichen römischer Unfug kommt auf dem *deutschen* Scharzwalde alltäglich vor.”

8. Dubbele namen, zoo als nu zeer gewoon zijn, b. v. ANNA MARIA, JOHAN GEORG, komen in het begin der 14e eeuw in gebruik, vooral onder den adel. Frankrijk heeft reeds in 1180 eenen koning PHILIPPUS AUGUSTUS. Ook uit deze dubbele namen ontstaan eigenaardige hypocoristische vormen, b. v. in Bazel BEBBI voor JOHAN JACOB; in Schafhausen MÄJE voor ANNA MARIA; in Thurgau SEPPA voor MARIA JOSEPHA; in Lucern SEPPLUNZ voor JOSEPH LEONTIUS.

Van deze zes verschillende soorten van namen, duitsche, oudkerkelijke, van plaatselijke beschermheiligen, gereformeerd-hebreeuwsche, nieuwkatholijke en dubbele namen, loopen de hypocoristische vormen in elkander. MANZ is het oudhoogduitsche MANTIO of MANZO der 8e eeuw, maar in Aargau ook MANFRED, in het Berner Oberland HERMAN; LENZ, het oudhoogduitsche LANZO (8e eeuw) of LENZI (11e eeuw), wordt in Opperduitschland algemeen gebruikt voor LAURENTIUS, en LENZI (meestal LUNZI) in Aargau voor LEONTIUS; BÄNI is BERNHARD, BENJAMIN en BENEDICTUS; MARX is MARCUS en MARKWARD; HÄMMI is in Bazel WILHELM, en ook ABRAHAM; BEPPI in Oostenrijk JOSEPH, maar in Bazel JOHAN JACOB.

De schrijver laat nu eenige voorbeelden volgen van de vele en verschillende namen uit éénen naam ontstaan. Hij bepaalt zich daarbij meestal tot Zwitserland en de daaraan grenzende deelen van Duitschland [1]).

ADALBERAHT (8e eeuw); ALBRECHT, ALBERT; in KÖNIGSHOFENS *Chronik* OBRECHT; ABERLE, ABERLI, ABERLIN, AEBERLIN; OBERLI, OBERLIN en, met de bij de Zwaben gewone verdikking der *o*, AUBERLEN, AUPPERLIN; in Bazel ALBI, BERTI; in het Ber-

---

[1]) Is het daaraan inderdaad toe te schrijven, dat de naam FLORIS hier te lande reeds vroeg niet zeldzaam is?

[1]) De friesche namen zijn in dit, zoowel als in verscheidene andere opzigten, bijzonder merkwaardig.

ner Oberland BRECH, BRECHT; in St. Gallen ALBE [1]).

BURGHARD (8e eeuw), BURKHARD en sedert de 15e eeuw BURCKHARDT; BURCKI, BÜRGI, BURCKELIN, BÜRCKLIN, BURKEL, BURKIS, BURTIN, misschien ook BURTZ; in de 12e eeuw BUCCO; in Frankrijk BOURQUIN [2]).

ODALRIC(8e eeuw), UODALRICH(11e eeuw), ULRICH; in Lucern nog tegenwoordig UDALRICH; te Neurenberg in 1450 ULL, in 1400 ULLEIN; in Zwitserland UOLI; in het Berner Oberland UELTSCH; als familienaam te Schopfheim UEHLIN, in het St. Blasische Schwarzwald JEHLE; ULMANN in 1427, UHLMAN, ULLMANN; in oostelijk Zwitserland URECH; URICH familien. in het Schwarzwald; AURICH voornaam te Bazel omstreeks 1630. In de 10e eeuw UOZO, later UTZ; dezelfde persoon heet 1321—1338, HOLRY, HOLRIS, HOURRIET, HORRY, HORRI en ULRICH. Familien. in Bazel HAURY, in België HORIKX. Hiervan nog UHLINGER, UEHLINGER, UTZINGER [3]).

NICOLAUS; NICK, NICKEL, NICKLE, KLAUS, KLOSS, CLAS, KLOSSMANN; in de 14e, 15e en 16e eeuw CLAVES, CLÄWI, CLEWI, CLEWIN, CLEYWY; in het Berner Oberland GLAEIS, CHLÄIS, NIGGI [4]).

MATTHEUS, MATTHIAS: THIES; in het Berner Oberland DELIS, DÄUS, DÄUSLI, DYSSLI; in St. Gallen DEBES; in Appenzell DEBUS; familien. in 1600 DEISS en DEYES: in Bazelland TEES; in Beieren HEIS, HIS, HIESEL [5]).

HIERONYMUS: Saksen GRUNER; Holstein HARMS; Zwitserland RONUS, ROHNER, RONI, MUSS, MÜSSI; Engadin JERONIS [6]); Weil bij Bazel in 1591 GORMS; 16e eeuw GROLMS; Hessen GROLMANN.

Omstreeks 1400 zien wij onder den woesten adel de gewoonte opkomen om aan den voornaam, vooral den hypocoristischen vorm daarvan, een adjectivum toe te voegen. B. v. SCHWARZREINHARD von Sickingen, 1400; Hannes von Rosheim GROSHANS seligen sun, 1374; Ulrich Bock CLEINULRICH Bocks sun, 1413; GROSFRITSCHE von Heiligenstein, 1372 (alle in Straatsburg); FRISCHHANSS von Bodman, 1440; WYSSPETER von Argon, burgemeester te Augsburg, 1440; WILDHANS von der Breiten-Landenberg, 1444; der JUNG-DIETRICH von Rathsamhausen, 1444; Fritz von Sachsenheim genannt SCHWARZ-FRITZ, 1444. Vele dergelijke namen komen als familienamen voor, b. v. ALTHANS, KLEINPAUL, LANGHEINTZ, JUNGHANS; te Bazel JUNGHÄNY, LANGHANS, HOCHULL. Die ze dragen weten nu, dat zij den eersten van hun geslacht, die zoo geheeten werd, in de 15e eeuw moeten zoeken.

Namen ontleend aan den naam of de ligging van huis of hofstede.

Tot de oudste namen van burgerfamiliën behooren ook vooral die, welke aan de woonplaats ontleend zijn. Hier geschiedde hetzelfde als bij de adellijken, die zich naar het goed dat zij in leen hielden of naar den burgt dien zij bewoonden, noemden.

Zoo vinden wij te Keulen in de 12e eeuw de familiën *von Neumarkt*, 1128; *von Wighus* (a domo bellica), 1141; *de Sancta Caecilia*, 1149; de *Sancto Albano*, 1149; *de Saltzgassen*, 1168; *de Ringazzin*, 1169; *de Minbernisloche*, 1169; *de foro*, 1170; *de monticulo; juxta Capellam*, 1178; *van der Schurin*, 1180; *de strata lapidea*, 1180. Zurich heeft in 1149 de familien *zer Linden*, *vom Neumarkt*, *von der Brugg*, 1220 *de Curta* of *im Hof*, *vom Hof; in der Gassen*, *am Rennweg;* 1223 *am Thor;* 1224 *von dem Graben*, *von der Hofstette;* 1240 *vom Thal;* 1246 *im Münsterhof* enz. Bazel in 1174 *zu Rine*, *de Schalon;* 1193 HUGO *de Walchun* en WERNHERUS *de Rivulo;* 1213 WERNERUS *in Angulo;* 1238 *de Novo Cellario; Vorgassun*; 1249 *de Cornemerck*, Heeft dus menige familie haren naam ontleend aan de plaats waar het huis stond, menige andere is naar den naam van het huis zelve genoemd. Het was toen een tijd vol leven: veel, wat nu door doode nommers en letters onderscheiden wordt, had toen zijnen naam. Nog worden meestal grachten en straten, dikwijls buitenplaatsen en hofsteden door bijzondere namen onderscheiden: toen had in vele steden, somtijds ook in dorpen, ieder huis zijn naam: het voorwerp, waar het naar heette, stond in den gevel uitgehouwen, of op een uithangbord geschilderd, om dien aan allen, ook aan hen die niet lezen konden, bekend te maken. Uit zulke namen

---

1) In Friesland nog ALBERT, ELBERT, ABE, EABE, ABELE, EABELE; misschien ABBE, EBBE, EPPE, EBBING; van een compositum met ADAL, onzeker van welk, ADEL, ADE, ADDE, EADE, EDE, EADJE, ALE, ALLE, ALKE, EALE, ALSE, EALSE, EALTJE, ELING, ATSE, EATSE, ASSE, EASSE, EASKE, ATE, ATTE, EATE.

2) In Friesland nog BORGERT, BORRIT, BOKE, BOKKE, BUCHE, BOTSE, BOTTE, BOTE, misschien BÔITSE, BÔITE, BÔIE, BÔIKE; in Frankrijk in de middeleeuwen BOUCHARD, waaruit weder in het Hollandsch BOTSAERT.

3) Nog in Friesland ORK, en van dit of andere composita met ODAL, ODE, UDE, OETS, OTSE, UTEKE, ULE, UILKE (d. i. ÛLKE), OLKE, UILTJE, OELTJE; misschien nog verscheidene andere.

4) In Holland KLAAS; in Friesland LIKLE.

5) Bij ons TIJS en TEEUWIS.

6) In Holland JEROEN. JERONIMUS kwam vroeger meer voor, doch is later meestal weer in den oorspronkelijken vorm veranderd. JERONIMO is mij hier te lande alleen voorgekomen in de familie DE BOSCH, die van spaanschen oorsprong was, en uit deze overgegaan in de familiën KEMPER en DE VRIES.

van huizen zijn eene menigte familienamen ontstaan. Te Keulen 1116 *zum Saphir*, 1178 *Lembechen* (lammetje), 1180 *Goltstein*, 1219 *von Gürzenich*, 1256 *van me Cranen*, 1262 *van me Hane, van der Vielin*. Te Zurich 1177 *zem Bluomin, Goltstein*. Te Bazel 1255 WALTHERUS *ad Stellam, zum Sternen;* 1262 ANSELM *zer Tannen;* later *zer Sonnen, zem Houpt, zer Rosen, zem Tracken, zem Angen, Agtstein*, enz. Daar nu de huizen meestal den naam droegen van een dier of eene plant of van de plaats, vanwaar de eigenaar kwam, moeten wij aan het grootste deel der familienamen, aan dieren en planten ontleend, dezen oorsprong toekennen, er zijn er ook onder de geslachten, die naar plaatsnamen genoemd zijn, verscheidene die langs dezen weg aan dien naam gekomen zijn. TUNSEL genaamd SILBERBERG b. v. heet zoo, niet naar de stad Silberberg in Silesiën, maar naar zijn huis *zum Silberberg* in de Utengasse te Bazel. En namen als te Zurich BIBER, BIBERLIN, SCHIFFILI 1149, VINCH 1224, BÖCKLI 1231, SCHAFLI 1243, SPIEGELBERG 1263, VISCHLIN 1276, de oude bazelsche namen LUCHS, BOCK, HAAS, KREBS, WYNTH (windhond) en vele uit den tegenwoordigen tijd als HIRSCH, HIRZEL, OTTER, MÜNKLIN, (marmotje), KINKELIN (konijntje), SCHWAN, GANS, STRAUSS, enz., hebben zonder twijfel aan namen van huizen hun ontstaan te danken. *Zum* viel gewoonlijk weg; slechts in enkele gevallen is het behouden gebleven.

Op het platte land is het even zoo gegaan. In Uri b. v.. komen in 1257 de namen W. *von Stigelîn*, H. in *Mitemedorf*, H. *von Rütl*, L. in *Oberndorf*, H. *Uffen Boële*, in den omtrek van Lucern in 1293 *ab Eggon, im Hove, im Bache, unter der Linden* enz. voor. De namen van hofsteden hebben er daar echter zoo vele niet opgeleverd.

Meestal verdwijnt de praepositie en wordt door den uitgang *er* vervangen. Dit is evenwel niet altijd het geval. In Unterwalden b. v. komt de bekende familienaam BAUMGARTEN voor als BOUMGARTEN, BAUMGARTER en BAUMGARTNER.

Tot dezelfde soort moeten wij eenige namen brengen, die den uitgang hebben van den latijnschen genitivus, b. v. JAKOBI, NICOLAI, PHILIPPI, PETRI, GEORGI, MARTINI. Zij behooren tot Nederduitschland. Daar gebruikt men nog, van kerken sprekende, dezen latijnschen vorm. Terwijl men te Bazel zegt, wanneer men spreekt van eene kerk of van de buurt waar zij staat, *zu Peter, zu Martin*, spreekt men te Hamburg en te Berlijn van *St. Nicolai, St. Petri, St. Martini*. Waarschijnlijk zijn deze namen op dezelfde wijze ontstaan, als de hier boven uit Keulen vermelde *de Sancta Caecilia, de Sancto Albano*, en gaven zij dus oorspronkelijk te kennen iemand, die bij St. Jakobi, St. Nicolai enz. woonde.

Namen aan ambten en waardigheden ontleend.

Wereldlijke ambten en waardigheden waren in de middeleeuwen zeer dikwijls erfelijk. Geen wonder dus, dat men het geheele hofpersoneel van wereldlijke en geestelijke vorsten in onze naamregisters en adresboeken terugvindt. De namen KAISER, KÖNIG, HERZOG, GRAF, RITTER, KNAPP, zullen wel tot de bijnamen behooren: PABST, BISCHOFF, ABT, PFAFF, MÖNCH insgelijks [1]). Daarentegen vergelijke men de volgende lijst der beambten van eenen duitschen vorst uit dien tijd met onze familienamen: dapifer, *Truchsess, Trost, Droste*; pincerna, *Schenk*; marescalcus, *Marschall;* camerarius, *Kämmerer;* causidicus of scultetus, *Schultheiss, Schulthess, Schulze, Scholz, Scholte;* advocatus, *Vogt, Vaut, Vögtlin;* minister, *Ammann*; vicedominus, *Vitztum*; villicus, *Meier* met zijne menigte van zamenstellingen; cellarius, *Keller, Kellner*; teloneurius, *Zoller, Zöllner*; decimarius, *Zehnter, Zehender*; magister coquinae, *Küchenmeister*; magister panificum, *Brotmeister;* monetarius, *Münzer, Münzmeister*; praeco, *Herold*; *Burggraf*; *Centgraf*. Daarnevens vinden wij een aantal namen van stads- klooster- policie- en krijgsambten, *Venner, Waibel, Heimlicher* (geheimraad), *Rath, Sacher* (advocaat), *Fürbringer* (hetz.), *Portner, Kuster, Glöckner, Messmer, Sigrist. Stocker* en *Sulzer* zijn gevangenbewaarders; *Pfander* en *Besserer* vorderen boeten in; *Fecht Fechter, Sinner, Aichner*, hebben het toezigt op maat en gewigt en het ijken *(fechten, sinnen)* daarvan. Ook *Mutter*, van *mutt*, eene inhoudsmaat voor graan en zout. *Waldner, Falkner, Bärwart, Holzwart, Marquart, Markwart, Hagman* behooren in het bosch en bij de jagt te huis. Daarentegen hebben de ambten van den nieuweren tijd weinig of geene namen opgeleverd: Kammerherr, Geheimrath, Präsident, Assessor, Director en dergelijke zijn geene familienamen en zullen het niet ligt worden.

Namen aan handwerk en bedrijf ontleend.

Deze namen zijn gewoonlijk duidelijk; niet altijd evenwel, omdat sommige handwerken in de eene landstreek eenen anderen naam dragen dan in de andere, omdat zij somtijds in verschillende tijden door verschillende namen uitgedrukt werden en

---

[1]) Er zijn er echter onder deze namen, altbans hier te lande, wier oorsprong men in gevelstukken en uithangborden moet zoeken.

omdat er eene menigte handwerken zijn, die nu niet meer bestaan, welker namen daarom ook niet meer verstaan worden.

Bakker heet in Nederduitschland *Becker*, in Opperduitschland *Beck*, te Bern *Pfister* of *Pfisterer* (van het latijnsche *pistor*). In vroegeren tijd schijnen er meer soorten van bakkers bestaan te hebben dan nu. Onder omstreeks 50 namen op *beck* uitgaande te Neurenberg 1300—1500 vindt men BRODBECK, SCHWARZPECK (die zwart brood bakt) WASSERBECK (die waterbrood bakt), FLADENPECK, TACHSPECK (later TÄGLICHSBECK, die alle dagen bakt), JUDENPEGK, (die voor de Joden bakt), PFENNIGSPECK (die broodjes van een pfennig bakt). Verder PAULSPECK (die bij den St. Paulus woont), SUNNENPECK (die in het huis de Zon woont), SWINPECK (die varkens houdt), WEINPECK (die wijn verkoopt) enz. Te Bazel heetten de bakkers, die voor de burgers het brood bakten, dat deze zelve te huis bereid hadden, *Hausfürer*, daarentegen hij, die brood verkocht, *Feilbeck*. Somtijds echter, vooral in Nederduitschland, vindt men namen, waarin *beck* verbastering is van *bach*, b. v. ESCHELBECK van ESCHELBACH. Dit zijn dus geen beroeps- maar plaatsnamen.

De schoenmakers noemde men oudtijds *schuochwürhte*, *schuworhte* (d. i. schoenwerkers): vandaar SCHUHWIRT, SCHUBERT, SCHUBART; met bijvoeging van den uitgang *hard*, SCHUCHARD. In Zwitserland gebruikte men het latijnsche *sutor*, vandaar SUTER, SAUTER, SEUTERLIN, SUTTERMEISTER; HALBSUTER, beter KALBSUTER, die in kalfsleder werkt; SCHUCHSUTER later SCHUCHSTER, eindelijk SCHUSTER. REIS, ALTREIS, RIESTERER is schoenlapper.

Smeden vindt men van velerlei soort. Want in vroegeren tijd smeedde men in Duitschland niet alleen ijzer, koper, zilver en goud, maar ook dingen van geheel anderen aard, als hoeven lands [1]), potten, doek, ja tot worsten toe. Wij spreken nog van »eenen aanslag *smeden*." In zulke gevallen beteekent het woord zamenvoegen, vervaardigen. Zoo beteekent *Hufschmid* hoefsmid, paardensmid, maar (zoo zegt ROCHHOLZ bij FROMMANN, *Deutsche Mundarten* VI. 313) »die Familie HUFSCHMID im Freien Amte hiess urkundlich HUOBSCHMID. Dieser Name bezeichnet denjenigen Steuerbeamten, der jede Hufe steuerbaren Landes dem Ernte-ergebniss nach ansetzt oder sie mit Gütern gleichen Werthes zusammenschlägt (schmiedet), verlehnt und den Steueransatz noch verzinsen lässt. In diesem Dorfgeschlecht HUFSCHMID war das Amt erblich geworden, Zinsträger des benachbarten Klosters Gnadenthal an der Reuss zu sein, d. h. die Zinsen der vom Kloster vergabten Lehensgüter einzuziehen." Een dergelijk ambt zullen de namen KORNSMID, HEUSMITZ, HEILIGENSMIT te Neurenberg te kennen geven. KALTSCHMID is koperslager, KLEINSCHMIEDE zijn de slotemakers, klokkemakers enz. De SEGENSCHMID, in Zwitserland SEGESER, smeedt zagen. SCHMITZ, SCHMITSON, SCHMIDLIN, SCHMITTMANN SCHMITTHENNER, SCHMIEDHEINI zijn patronymische vormen.

Wapensmeden zijn SCHWERTFEGER, KLINGENSCHMID, SCHAFFTER, BOLZER, ARMBRUSTER, HARNISTER, SARWURK, SCHILTER, SPORER, BRIDNER. Voor de verdere uitrusting van den krijgsman tot den togt zorgen de LERSNER (laarzenmaker), TASCHNER, NESTLER enz.

De slagters komen voor onder den naam van METZLER, FLEISCHER, FLEISCHMANN, FLEISCHHAUER, FLEISCHHACKER, SCHLACHTER, KNOCHENHAUER. Bij hen behooren de WURSTER, KUTLER, WAMSTLER, SELCHER, SULZER.

Van vele dezer namen, uit namen van handwerken ontstaan, treft men in Opperduitschland eenen bijzonderen vorm aan, namelijk den enkelen stam, hoewel de meeste nu van het achtervoegsel *er* voorzien zijn, b. v. BECK, BREU (brouwer), FASSBIND, PREISWERK, vroeger BRYSSWERK (passementwerker), SAGWORC 1456, PACK, JOST KÄSS (kaasboer) landamman in Uri 1444, ZUKÄSS (knecht van den kaasboer) in Schwijz en Unterwalden 1446, SCHÄR, LEITGEB en LEITHAUF (tapper), MANG, MENG, GREMP (kramer). Eene verzameling van deze namen aan handwerksnamen ontleend zou van veel belang zijn om ons den toestand der steden in vroegeren tijd te leeren kennen. Er is b. v. een merkwaardig verschil tusschen die, welke wij van 1200-1500 te Bazel, en die, welke wij van 1300 tot 1500 te Neurenberg aantreffen.

Namen aan de vroegere woonplaats ontleend.

De tegenwoordige bevolking onzer steden is daar gekomen voor een deel uit andere steden, voor het grootste deel echter van het platte land. In de steden sterven de familiën, de eene vroeger, de andere later, uit. De bevolking wordt gedurig uit de dorpen weer aangevuld. Deze inkomelingen noemden, toen zij nog geen familienaam hadden, niet alleen hunne huizen, maar ook zich zelven naar de plaats van waar zij kwamen of wel zij werden door hunne bekenden daarnaar genoemd. Vandaar de als familienamen veel voorkomende namen van *oudere* volkstammen, SCHWAB,

[1]) Hoeve is oorspronkelijk de naam van eene vlaktemaat.

BAYER, SACHS, PREUSS; namen daartegen als *Hanoveraner*, *Badenser*, *Wurtemberger* en dergelijke vindt men niet. HESS en DÜRING evenwel zullen misschien van de in vroegeren tijd niet zeldzame eigennamen HESSO en THÜRING afgeleid moeten worden. Van aan de plaatsnamen ontleende familienamen vindt men drieërlei vorm: den oorspronkelijken vorm, VON SPEIER, VON MECHEL, vormen met *er*, b. v. BASLER, ZÜRCHER, en eindelijk den enkelen plaatsnaam, HAGENBACH, KEHLSTADT. Alle drie vormen vindt men in de beroemde boekdrukkersfamilie AMERBACH te Bazel. De stamvader komt nu als VON AMORBACH, dan als AMERBACHER, dan weder als AMERBACH voor.

De namen, die persoonlijke eigenschappen te kennen geven, zijn vooreerst adjectiva. Zij behooren overal tot de oudste namen en vele, b. v. WIT, ZWART, ROOD, OUD, JONG, GROOT, KLEIN, LANG, KORT, RIJK, zoekt men nergens vergeefs. Zij zijn ontstaan zoo als bij de bazelsche familie REICH, die, zoo wij gezien hebben, van eenen *rijken* PETER afstamt, of moeten oorspronkelijk dienen om personen van denzelfden naam te onderscheiden. Zoo vinden wij te Keulen in 1141 en 1147 onder de dienstmannen der abdij St. Pantaleon eenen *witten*, eenen *rooden* en eenen *zwarten* HERMAN, eenen *witten* en eenen *zwarten* GERHARD. De oudste vorm was dus die met het artikel, die nog in Frankrijk de gewone (b. v. LEBLANC, LENOIR, LEJEUNE) en in ons vaderland (b. v. de JONGE, de GROOT, de VRIJ) niet zeldzaam is. Derhalve zijn die met den uitgang *e* (b. v. DE JONGE) ouder dan die zonder *e* (b. v. DE JONG). In Duitschland, Engeland en Italie hebben zij meestal het artikel verloren. In de tweede plaats behooren hiertoe substantiva b. v. WIRTH, HAUSWIRTH, GEBAUER, BAUER, vroeger BAUR, [1]) met een groot aantal zamenstellingen. Ook KNECHT heeft er vele: KLEINKNECHT, GROSSKNECHT, FRISCHKNECHT, HAUSKNECHT. Van JUD, JUDEMANN, een naam die te Zurich en te Keulen reeds vroeg, in Zwitserland nog voorkomt, blijkt de oorsprong uit hetgeen in een keulsche oorkonde van 1147 gelezen wordt: EVERHARDUS *ex judeo christianus* et frater ejus WALTERUS. Eene voorname keulsche familie stamde van dezen af. De naam *bastaard* werd door vertaling in het latijn (SPURIUS) wat minder duidelijk gemaakt; doch men vindt ook het duitsche KEGEL, wat hetzelfde beteekent.

In de derde plaats beantwoordt de schrijver de vraag; wat heeft de familienamen doen ontstaan. Hij zegt daaromtrent het volgende:

Diese Frage beantwortet sich eigentlich schon durch das bisher Besprochene und wird ganz klar, wenn man einen Blick auf die Zeit wirft, da die Geschlechtsnamen aufgekommen sind. Bis zu den Kreuzzügen war in Deutschland die Bevölkerung, hohe Fürsten abgerechnet, *bodenständig;* ein Jeder, vom Grafen bis zum letzten Hörigen, war ein mehr oder weniger freies oder abhängiges Zubehör der Scholle, die ihn nährte, des Gaues, der Grafschaft. Jeder kannte seine Nachbaren; in die Fremde gelangte er selten, Aus- und Einwanderung kam, die slavischen Marken abgerechnet, so gut als gar nicht vor. Da bedurfte es der Geschlechtsnamen so wenig als heute noch im Innern der Familie. Aber mit den Kreuzzügen änderte sich die Sache. Die alte Bodenständigkeit hörte auf; Haus und Hof wechselte den Besitzer; das Land wanderte in die Stadt; Fremde siedelten sich dort neben Fremden an; Handel und Wandel, mit ihren die Zahl der gerichtlichen Verträge nahmen zu; die alte Bezeichnungsweise genügte nicht mehr, bei der Abfassung von Urkunden nicht und nicht mehr im täglichen Leben. Wie nothwendig die neue Einrichtung war, beweisen Fälle wie folgende: In Cöln finden wir unter den Ministerialen 1141—1159 nicht weniger als 12 HERMANN vor, einen *weissen*, einen *rothen*, einen *mit dem Bart*, *von Wighus*, *von Neumarkt*, *Kalb*, *Minnefuss*, einen *Schultheiss*, BAZO's, einen *Vogt*, einen *Untervogt*, einen Sohn DITWIG's; und in einer Urkunde aus dem Schächenthal 1294 finden wir unter 59 Landleuten nicht weniger als 20 verschiedene WALTHER. In ähnlicher Weise war in Basel der Name BURKHARD, in Zürich HEINRICH verbreitet. Dass Bedürfniss einer genauern Bezeichnung, nicht der Person, sondern des ganzen Geschlechtes war zu dringend, und auffallend rasch bricht der neue Brauch sich Bahn.

Und zwar überall, wo, und sobald *bürgerlicher Verkehr* aufkommt: in der Lombardei an drei Jahrhunderte früher als bei uns am Rhein; hier früher als in Norddeutschland; bei den freien Landleuten von Uri viel früher als bei der St. Blasischen Leibeigenen auf dem Schwarzwald; in den Mooren Frieslands erst im letzten Jahrhundert. — Der Geschlechtsname ist überall die Besiegelung eines geordneten, freien bürgerlichen Zustandes der Familie, die, lebe sie auch im niedersten Stande, ihren Adel in einer Reihe rechtschaffener Väter und Enkel sucht und findet. Wo der Mensch

---

[1]) Bij de talrijke familiën BOER en DE BOER hier te lande is het meestal beroepsnaam.

aus diesem geordneten Zustande heraustritt, verhüllt oder verliert er auch seinen Geschlechtsnamen; der Pasquillant schreibt pseudonym, der Gauner streicht unter seinem Diebsnamen auf den Märkten umher und der Zuchthäusler bekommt eine Nummer.

Darum ist denn auch am Namen ein jeder *Buchstabe* von Wichtigkeit, wie irgend ein Symbol im adelichen Wappen. In der Zeit wo die meisten unserer heutigen Geschlechtsnamen aufkamen, im XV und XVI Jahrhundert, war, entsprechend der abenteuerlichen damaligen Kleidertracht und der Unbändigkeit in Sitte und Lebensweise, auch eine Art Rechtschreibung oder vielmehr Schlechtschreibung aufgekommen, an der wir noch jetzt zu verdauen haben. Man gefiel sich darin, statt der knappen, schlichten Schreibeweise des Mittelalters, Buchstaben auf Buchstaben zu häufen (z. b. *Annckchen* für Anken, Butter). Diese Häufung ist in vielen Namen sitzen geblieben, z. B. BIENTZ, WENCK, BURCKHARDT, SCHAAFF u. a. Wer einen solchen Namen führt, hat darin einen Adelsbrief, der wenigstens seine 300 Jahre alt ist; und wenn ein Basler BURCKHARDT sich zu BOURCARD verwälscht, so tritt er hiermit aus den Reihen dieses altberühmten Geschlechtes gewissermassen aus und wird ein Pariser »Nobody"."

Ik twijfel niet, of de lezers van den *Navorscher* zullen met belangstelling met het programm van den heer BECKER kennis hebben gemaakt. Ik heb mij bepaald bij het geven van een verslag daarvan; slechts eene enkele maal heb ik er iets van het mijne bijgevoegd. Voor het grootste gedeelte is wat door hem gezegd wordt ook op ons vaderland van toepassing; maar er is toch ook nog al het eene en andere, wat hier anders is dan in Zuidduitschland en het duitsche gedeelte van Zwitserland. Ik hoop daaromtrent later mede te deelen wat ik er van weet en noodig onze medewerkers en lezers uit, hetzelfde te doen. De belangrijkste vragen hieromtrent, geloof ik, zijn deze.

Wat is er in ons land over familienamen geschreven? Ik herinner mij alleen het door mij vermelde artikel van den heer VAN DEN BERGH, misschien echter vindt men hier en daar, in boeken of tijdschriften die minder bekend zijn of waar men zoo iets niet zoeken zou, iets omtrent dit onderwerp.

Wanneer zijn in de verschillende deelen van ons vaderland, in de steden, de familienamen ontstaan, en wanneer op het platte land?

Wat valt er merkwaardigs mede te deelen omtrent het ontstaan en het karakter der bijnamen (humoristische namen)?

Wat omtrent de voornamen als familienamen gebruikt en de verschillende vormen daarvan?

Wat in het bijzonder omtrent de heiligennamen, bijbelsche namen en dubbele namen, en wanneer is elke van deze soorten hier in gebruik gekomen?

Wanneer vindt men den naam MARIA het eerst?

Wat is er op te merken ten opzigte der huis- en hofstedenamen, de namen van ambten en bedrijven en die van plaatsnamen afgeleid?

Door mededeeling van hetgeen daaromtrent merkwaardig is, zal men tevens den ijverigen geleerde hulp bieden, wiens programm de voorlooper is van een uitvoeriger werk over de familienamen der duitsche volken, waarvoor hij reeds veel heeft verzameld. Vooral omtrent de nederlandsche familienamen wenscht hij meer te weten. Ik zal zorgen dat hetgeen onze medewerkers daaromtrent in den *Navorscher* mededeelen te zijner kennisse komt.

P. LEENDERTZ WZ.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht v. Loo (vgl. XV. bl. 93, 146). Zie ook: *Utrechtsche consultat. en advis.*, dl. 2, bl. 543—546; VAN DEN SANDE, *Gewys der saecken voor den hove van Vriesl.*, 4[de] boek, tit. 8, bl. 182, 194; VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 1015, 1462, 1475, 1476, 1478; GOUTHOEVEN, *Chron.*, bl. 87, 104, 105, bis, 107, 109, 111, 112, 120; BALEN, *Dordr.*, bl. 355, 417, 418, 419, 924, 1137, 1268; VAN DER CAPELLEN, *Gedenkschrift.*, dl. 1. bl. 427, 561; D'ABLAING, *Vel. Jonk.*, bl. 242; WAGENAAR, *Vad. Hist.*, dl. 6. bl. 357, 368, 373; dl. 7. bl. 98, 133, 134; *Bijv. en aanm. op* dl. 6, bl. 29; *Naleez.* dl. 1, bl. 218, 220; BUCHEL, *Descr. urb. Rheno-Trai.*, p. 28; *Codex diplom. v. h. Utr. Gen.*, 2[de] serie, 1[ste] dl., 1[ste] afd., bl. 159 [AELBRECHT VAN LOO, duerwerder — vroeger een aanzienlijk ambt — 1471]. — In mijn exemplaar der *Bat. Illustr.*, hierboven aangehaald, vind ik op p. 929 geen kwartier LOO-KRANENBURGH, wel op p. 1015.

Te Haarlem zaten in de regeering: SIMON PIETERSZ. VAN LOO, burgemr. 1483, 88, schepen 1475, 76, 85, 90, thesaurier 1481, kerkmr. 1485; JACOB SIMONSZ. LOO, schep.

1492, 93, kerkmr. 1492, 94; WILLEM VAN LOO, burgemr. 1510—13, schep. 1489, 98, 1500, 1, 2—4, thes. 1497, kerkmr. 1506, 7, 15—17, 19; JACOB JACOBSZ LOO, opperfabrijk 1532; CLAAS CLAASZ LOO, officier van den krijgsraad 1544; JOHAN of JAN CLAASZ LOO, burgemr. 1620, 23, 24, 26, 27, 29, 30, 32, 33, 35, 36, 39, 40, 43, 44, 48, 52, 53, 57, 58, schepen 1619, vroedschap 1618—1660, toen hij stierf $\frac{10}{8}$, kerkmr. 1621, 22, 25, gecomm. ter verg. van de stat. gen. 1649, offic. v. d. krijgsr. 1612, 21; JOHAN VAN LOO, weesmr. 1628, 31, 34, 37, 38, 41, 42, 44—47, 54—56, 59, 60, toen hij stierf, offic. v. d. krijgsr. 1636; JAN LOO, vroonmr. 1645, commiss. v. d. trekv. naar Amst. 1631, id. naar Leid. 1655; mr. CORNELIS LOO of VAN LOO, schepen 1664, 65, 70, 71, kerkmr. 1672, secret. 1636, 64, bewindh. v. d. o. en westind. c. ter kam. van Amst. 1668, offic. v. d. krijgsr. 1666; vroedschap 1664, † februarij 1673; NICOLAAS a LOO, curat. der lat. scholen, 1640; mr. PIETER LOO, commiss. v. de kleine bank van justitie 1665, offic. v. d. krijgsr. 1669, vendrig van 't burger Orange vendel 1665. Zie *Naamregister van de regeering van Haarlem*. N.B. de verschillende rangen der officieren van den krijgsraad toont de naamlijst aan.

Of deze VAN LOO's van de hofstede *de Loo*, later aan de POTTERS [1]) en de BRASSERS gekomen [VAN LEEUWEN, *Cost. van Rijnl.* bl. 28], herkomstig waren, is mij niet bekend, doch zal misschien kunnen blijken uit hun wapen, dat zeker voorkomt in het handschrift op den omslag n°. 2 van *Nav.* XIV. vermeld. Vele geslachten van dien naam in Brabant, Vlaanderen, Holland, enz., vindt men, met hunne wapens, bij LE ROUX, *Recueil de la noblesse etc.*, Lille 1715, p. 100, 101. Zie ook DE L'ESPINOY, *Rech. des antiq. et nobl. de Flandre*, p. 132, 139, 194, 270, 398, 498; D'HANE-STEENHUYSE, *La nobl. de Flandre etc.*, p. 53, 54, 113. — SMALLEGANGE [*Zeeuwsche Wapenkaart*] geeft een wapen van LOO: in blaauw eene gouden punt, van den linker benedenschildrand uitgaande; de *Wapenkaart van Dordrecht* dat van mr. CORN. VAN DER LOO, vroedschap: in zilver een groene boom met driedubbele kroon, geplant in een zwarte kuip waartegen twee zwarte hazewindhonden opspringen [eenige overeenkomst hebbende met dat van HEERJANSDAM, bij BALEN, bl. 958; VAN DER EYCK, bl. 53; OUDENH., *Z.-Holl.*, bl. 223].

M°.

Geslacht v. Loo. Vgl. met de opgegeven kwartieren de *Beschr. van Delft*, bij BOITET, bl. 167; KOK, *Wapenb.*, in DIEMEN, 7[de] gener.; VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 1015; *Stamb. v. d. Frieschen adel*, dl. II, *Nalez. en Verb.*, bl. 12, kol. 2. — CRANENBURG kwam uit den huize van WASSENAER [VAN LEEUWEN, a. p. bl. 1294], TEDING VAN CRANENBURG uit dat van EGMOND [denz. a. p. bl. 861]. SMALLEGANGE noemt in zijne *Holl. Wapenk.* dit laatste geslacht CRANENBROUCK, en geeft ook de wapens van CRABBENBURG en GRANENBROUCK [met weinig verschil], naar de afbeelding te oordeelen, ook uit EGMOND voortgekomen. Nog geeft hij aan GRANENBORCH, naar 't mij voorkomt, het wapen van ARKEL-GREVENBROEK.

Ook te Gonda zaten LOOS in de regering. Zie DE LANGE V. WIJNG., *Beschr. van Gouda*, dl. II. bl. 182, 232, 234, 260, 289, 290, 291, 293—296.

Onder de predikanten van Nieuw-Vossemeer noemt ERMERINS, in zijne beschrijving van die heerlijkheid, bl. 68, ook: »JACOBUS VAN LOO, proponent onder het E. Classis van Tholen en Bergen, beroepen door een Collegium Qualificatum op 18 dec. 1668, bevestigd 17 maart 1669:

---

[1]) Den 25 maart 1414/1415 ontving DIERC POTTER de hofstad van der Loo met alle toebehooren, onder Voorburg gelegen, na den dood van JAN VAN DEN WERVE, die ze ten rechten leen hield, ten onversterflijken erfleen voor hem en zijne nakomelingen. Zie MIERIS, *Charterb*, IV. 323, 465; ook 333, 448, 685, 808, 821, 997; en over leden van dit geslacht voorts *Chron. reg. op h. verv. van* MIERIS, *a. w.*, 19, 46; *Vaderl. Chron.*, 564, 574; DE RIEMER, *Beschr. v. 's Gravenh.*, II, 19, 28; GOUTH. a. p., 104, 120, 174, 433; VAN LEEUWEN a. p. 747, 1205, 1474, 1506; *Regist. op de Kron. v. h. Utr. Gen.*; *Codex] diplom. v. h. Utr. Gen.*, 2[de] serie, 1[ste] dl., 1[ste] afd., in 't regist.; enz.

DIRK POTTER bekleedde van 1478 tot 1505, toen hij stierf, de hoogste regeringsposten, als dien van burgem[r]., schepen en thesaurier, te Haarlem. DIRK POTTER LOO was aldaar kerkmeester, in 1486 en 87. Zie *Naaml. van de regeer. van Haarl.*

Nog leest men in het *Nobil. des Pays-Bas*, p. 312: „JEAN VAN DER LOO, conseill. et recev.-gen. de l'artill. des Pays-Bas, et ensuite conseill. et maître de la chamb. des compt. en Brab., obtint du roi PHILIPPE IV, par lettr. dépêch. à Madrid le 6 mars 1651, réhabilitation de noblesse en la famille de POTTER VAN DER LOO origin. de Holl., avec annobl. de nouveau en tant que besoin soit, et permiss. de continuer de porter pour armes: *un écu, d' arg., au chef de gueul., chargé de trois tours d'or, chaque tour donjonnée d'une petite tour de même; cet écu timbré d'un casque d' arg., grillé et liséré d'or, assorti de son bourlet et de ses lambreq. d'or et de gueul., et au-dessus en cimier, une tête et col de coq de sable semé d'hermines d'arg., becqué d'or, crêté et barbé de gueul.*" Met dit wapen, dat van het oude, hollandsche geslacht POTTER VAN DER LOO (zie SMALLEG., *Holl. Wapenk.*), vierendeelde het oud-patricische geslacht ONDERWATER, als blijkt uit de *Wapenk. van Dordrecht*, door DE LETH.

beroepen te Hontenisse in het land van Hulst a°. 1677."

» Het geslacht KLOECK, zegt SMALLEGANGE [*Wapenen der geslachten van Holland*], heeft sijnen ouden adel uit Gelderland, soo mede dat van LOO [met de punt in 't wapen?]"

M°.

Geslacht van Loo. Zonder inzage van het *Stamboek van den Frieschen Adel*, is het moeilijk de bedoeling der vraag van THEOBALD, door een bepaald afdoend berigt te beantwoorden; welligt kan het volgende, uit mijne aanteekeningen over dat geslacht, daartoe dienen.

Vooreerst blijkt, dat twee geslachten van den naam van VAN LOO hebben bestaan; het ééne voerde een wapen van *azuur met een leeuw van zilver;* het andere een d° van *keel* met *twee kruislings* (en sautoir) *staande degens*, en de *klaverbladen*, zoo als bij FERWERDA is afgebeeld. Het eerstgenoemde geslacht behoorde te Haarlem thuis, waarvan reeds in de oude kronijken in 1349 gewag wordt gemaakt; JACOB VAN LOO heeft in den slag van Damiate zijn geslacht luister bijgezet; voorts PIETER V. L, 1416, wiens zoon SIMON V. L. schepen geweest is in 1475, en gehuwd was met AGATHA VAN WISSEN; WILLEM V. L. 1501, burgem[er] 1510; JACOB V. L., 1528 vroedschap, gehuwd met ANNA VAN DER LAAN, hun zoon NICOLAAS V. L., licentiaat in de regten, trouwde CORNELIA VELSERMAN, 1558; dit geslacht heeft vele jaren te Haarlem gewoond, en is aldaar in aanzien geweest, en komt nog voor 1647 in JOHANNES VAN LOO, raad der stad, en den zoon van dezen, NICOLAAS, juris licent. en secretaris van schepenen, en curator der latijnsche school in de plaats van d[s]. CAMPIUS, die overleden was.

Zie hierover THEOD. SCHREVELIUS, *Harlemum* 1647, pag. 214 et seqq, en de vertaling daarvan, uitgave 1754, bladz. 335 en verv.

Van het geslacht VAN LOO is reeds in den *Navorscher* dl. IV. bl. 319 en dl. V. bl. 170, en *Bijblad* bl. lxxviii, melding gemaakt, op de vraag naar ALBRECHT VAN LOO, die in ALVA's tijd in Holland den tienden penning eischte; het schijnt echter, dat meer dan een uit dat geslacht den naam van ALBRECHT voerde.

ALBERT VAN LOO, of ALBERTUS V. L. wordt vermeld als griffier bij het hof van Holl. en Westvriesl[d]. 1506, in 1510 als extraordinair raad en tevens advocaat van het land (zie CERISIER, dl. II. bl. 233); van 1507 tot 1510 was hij pensionaris van Dordrecht; sterft in 1524.

GERRIT VAN LOO, rentmeester van de exploiten van 1516 tot 1521, tevens secretaris bij hetzelfde hof in 1516, en nog in 1543.

DIRK VAN LOO, kleinzoon van ALBERTUS hiervoren genoemd, wordt almede raad bij hetzelfde hof in 1562—1564, in welk laatste jaar hij schijnt overleden te zijn; wordt vervangen in 1565.

Deze alle voerden het wapen met de degens. ARENT VAN LOO schreef 1624 in het album van CORNELIS DE GLARGES, en was denkelijk een zoon van ALBERTUS en van MARIA VAN DER MYL of MYLE, hij wordt genoemd heer van Hodenpijl, hij was te Leiden in 1584 en trouwde HESTER V. AYLVA, dochter van JAN en van HESTER VAN LOO.

MARIA VAN LOO schreef insgelijks 1624 in het album van DE GLARGES. Zij was denkelijk eene zuster van ARENT.

Deze voerden het wapen met den zilveren leeuw op het veld van azuur.

Nog wordt een wapen van VAN LOO beschreven: » de sable au chef d'argent à deux » hures de sangliers du premier," zie FRAGINEUS, » *Genealogique des familles originaires » des Pays-Bas*, Rouen 1775, t. 1. p. 279, waaruit zoude volgen, dat nog een ander, een derde geslacht van dien naam moet bestaan hebben.

Zie voorts GOUDHOEVEN, bl. 104; VAN LEEUWEN, bl. 1018 en 1461; BALEN, *Dordt*, 924; FERWERDA op de registers der 3 dln. en den *Navorscher*, dl. V. bl. 170.

V. D. N.

Geslacht van Loo. G. BRANDT, *Historie der Ref.*, dl. I. bl. 248, spreekt van eenen JACOB VAN LOO, te Rijssel den 15[en] van sprokkelmaand 1561 om den geloove verbrand. Behoorde deze misschien tot dezelfde familie?

Geslacht van Diemen (vgl. XIV. bl. 179, 221, 246, 312; XV. bl. 146). Zie nog over eenigen van dien naam: VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 1046, 1068, 1107, 1171, 1265; denz., *Costum. v. Rijnl.*, Inl., bl. 86, 87, 88; MATTHAEUS, *Fundat. eccles.*, lib. 2, p. 452, 466; NIJHOFF, *Gedenkw.*, dl. 2, oorkonde van 1363, n°. 129; en over het testament van den gouverneur generaal VAN DIEMEN, *Utrechtsche consultat. en advys.*, dl. I. bl. 452—462; dl. III. bl. 110—112.

Hiervoren bl. 147, kol. 1, voor *Handb. der Wapenk.* lees *Handboeken*, zonder meer.— Om noodeloos geschrijf te voorkomen, merk ik hier op, dat mede aldaar, kol. 2, de regels 10—25 v. b., als behelzende eene opgave, verschillende van die van V. D. N., als niet gedrukt aangemerkt moeten worden. Het bestuur heeft verzuimd, ze in de kopij door te halen.

M°.

Petrus Peckius (vgl. XII. bl. 127; XIII. bl. 126; XV. bl. 148). Over 't dispuut van LIEFHEBBER, »vice-adm. over 't Esquadre van de Maes", met een »Capiteyn PECKIUS", na het behaalde voordeel op de Oostendenaars in 1628, spreekt VAN DER CAPELLEN, in zijne *Gedenkschriften*, dl. I. bl. 478.

Zie over den kanselier ook WAGENAAR, *V. H.*, in 't register; *Bergen o. d. Z. beleg. ende ontleg.*, bl. 9 seqq.

SMALLEGANGE geeft, in zijne *Hollandsche Wapenkaart*, een wapen van BROUCKHOVEN: *de gueules à trois fasces d'or, au chef d'or chargé d'un lion léopardé de gueules.*

M°.

Petrus Peckius. Bij mijne nasporingen in de *Trouwboeken* te Goes, ontmoette ik: mr. JACOB PECK, j. m., van Middelburg, en LIEVINA MARINUS, van Zieriksee, wed. van jonkh. MARTIN VAN DE WEERDE, ondertr. te Goes, 11 oct. en getr. ald. 29 dito 1603; mr. JACOB PECKIUS, wedr., van Middelburg, en jonkvr. SUSANNA MONIX, j. d., van Haarlem, ondertr. te Haarlem 1 mei 1615 en vervolgens getr. aldaar. Zoo mede in de *Resolutieboeken van Ambachtsheeren van Wolfaartsdijk*, waar in eene vergadering van 13 sept. 1690, als gemagtigde van CORNELIS DE PERPONCHER-SEDLNITSKY, verscheen mr. HENDRICUS PECKIUS.

Met het opgegevene uit het geslachtsregister van WEYTSEN (*Nav.* XV. bl. 149) kan ook vergeleken worden dat van DE HUYBERT, in KOK, *Vaderl. Woordenb. Bijv.* dl. III. bl. 79—81.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht van den Poele (vgl. XV. bl. 153). Uit de wapens welke SMALLEGANGE aan VAN DEN POEL en PALUDANUS en VAN DE POELE toekent, blijkt duidelijk, dat zij gevoerd werden door bastaarden van *Henegouwen-Holland.* Zie *Navorscher* IX. bl. 187—190.

Over het uit SCHENGEN gesproten geslacht VAN DE POELE spreekt ook TE WATER, in 't *Hoogadel. Zeelant*, in de *Voorreede*, n°. 79.— Een wapen van VAN DE POELE: *in..... negen..... leliën,* 3, 3, 2, 1, vindt men op de wapenkaarten achter dat werk. — Een zeeuwsch geslacht van dien naam komt herhaaldelijk in oude charters bij MIERIS, *Charterboek*, voor.

In Vlaanderen was een geslacht van dien naam 't welk voerde: *in goud een rood, met 5 zilveren schelpen beladen kruis, vergezeld van twaalf zoomswijze geplaatste roode meerlen*, en dus vermoedelijk uit den stam van MALDEGEM sproot. Van dit geslacht maken DE L'ESPINOY, *Recherche etc.*, pp. 343, 86, 453, 80, 619, 44, 51, 55, 62, 82, 89, 90, 93, 96, 98, 709, 10, 18, 24, 30, en VAN DYCKE, *Recueil hérald. de Bruges*, p. 344, gewag.

M°.

Wapen van Vinninge. — Geslacht de Vrieze van Oostende (vgl. XV. bl. 153). Zie over dit geslacht DE V. VAN O. o. a. *Nav.* XI. bl. 67, 68, en de aldaar aangehaalde schrijvers.

M°.

Geslacht Dopf (vgl. XV. bl. 154). Voor ruim 40 jaren leefde te Zieriksee een baron VAN (of VON) DOPFF, die er ook burgemeester is geweest. Zoons heeft hij niet nagelaten; wel dochters, van welke sommige gehuwd zijn, eene met den eerw. C. RICKEN, destijds evang. luth. predikant te Zieriksee, later te Zaandam, thans naar ik meen emeritus. Bij dezen zou men misschien op het spoor kunnen komen tot verdere navorsching. H. M. C. v. O.

Geslacht Dopff. De familie VAN DOPFF is van duitschen oorsprong. WOLF VON DOPFF was reeds in de 15ᵉ eeuw veldmaarschalk en werd tot baron in Duitschland verheven. De familie VAN DOPFF heeft deze papieren nog in handen.

Mauritz (vgl. XV. bl. 154). In de *Naaml.* van regeringspersonen te Vlissingen, achter TE WATER, *Inhuld. van* WILLEM V *te Vliss.*, komen voor BERNARD MAURITZ, werd rentmeester van 's heeren domeinen te Vlissingen, 24 mei 1748, raad aldaar, 15 mei 1751, was schepen van die stad, a°. 1740, 41, 43, 44, 46, 47, 49, 50, 52, 53, en overl. aldaar 30 dec. 1762. — Mr. JOHAN MAURITZ, werd raad te Vlissingen 7 januarij 1758, en was schepen aldaar 1755, 56, 58, 59, 61, 62, 64, 65, 67, 68.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht Cabeljau (vgl. A. R.; XIV. bl. 248, 280; XV. bl. 89, 155.) Ik heb voor mij een portret, waarop staat:

»Joncheere JOOS CABELIAU f. JOOS,
Heere van Mulhem"

benevens een wapen, aldus: twee zilveren visschen op rood 1 en 4, drie gouden meer bladen op groen of zwart 2 en 3; als helmteeken een staart van een dolfijn.

Links en regts van het hoofd staat:

moriatur	anima mea
morte	justorū et
flaut	novissima
mea horū	similia. Num.

B. D.

Geslacht Cabeljauw. In de S. Michielskerk te Gent vindt men de volgende grafsteenen van leden van dit geslacht

I.

MARTINS.	Hier light begraven	CABILLAU.
	Mher JACOB MARTINS, ruddere,	
	president in den Rade in Vlaenderen,	
....	die starf in 't jaer ons Heeren	DE VOOGHT.
	XV^c^LXXIII, den VI van maerte;	
BELLE of BELS.	ende Jonckvr. ELIZABETH CABILLAU,	HILDENBERGH.
	syn huisvrouwe,	
....	die starf den XXVI april XV^c^LXXI.	GOSSINES.
	Bidt voor de zielen.	

Wapen CABELLIAU, in rood twee ruggelings geplaatste zilveren visschen.

II.

Hier light
PIETER CABELLIAU, f^s^. PHILIPS, die
overleet a°. 1583, den 10^e^ juliet. Ende joncvrouwe
MARIE VAN GHISTEL, f^a^. JOOS, PIETERS
wyf was, die overleet a°. 1548, den 9^e^. december.
PIETER hadde daer by dry dochters: JOSYNE,
die a°. 1563 ghetrauwt hadde ANTHONIS
SNELLAERT, heere van Coquerie;
LYSEBETTE ende MARGRIETE.

Het wapen van CABELLIAU, hierop uitgehouwen, heeft een gouden ster in 't hoofd.

III.

Hier light
PHILIPS CABILLIAU, die overleet den
xxiv meye m. d. xxiv. Ende CATELINE COLINS,
zyne gheselnede, die overleet den xxvij april m. d. XI.

Wapen CABELLIAU met de gouden ster in 't hoofd.

In de Dominicanerkerk den volgenden grafsteen:

Sepulture
van joncvr. MARIE 'S HOOGHEN
fa. PIETERS, huysvr. was
van Sr. JACQUES CABILLIAU,
die overl. den VII january 1650.
Ende heeft bezet een eeuwigh jaerghetyde met het celebreren van
— — — — — — — — —
— — — — — — — — —
— — — — — — — — —
Bidt voor de ziel.

In de S. Martinskerk de volgende:

Sepulture van den
eersamen WILLEM CABILLIAU, cotidianiste
ende scholaster deser
kercke 44 jaren, overleet den 5 October 1574.

Wapen CABELLIAU met een zilveren klaverblad in 't hoofd.

Zie *Graf- en Gedenkschriften der Provincie Oost-Vlaenderen*, Gent 1864.

JEAN CABELLIAU, 1372, gehuwd met MARGUERITE DE BARONAIGE, dochter van JEAN DE BARONAIGE, ridder. (Zie: *Nobiliaire des Pays-Bas et du Comté de Bourgogne par* DE VEGIANO, *Sr. d'Hovel, et neuf de ses suppléments, rédigés et classés en un seul ouvrage, par le Baron* DE HERCKENRODE, p. 100.)

FRANÇOIS CABILIAU, heer van Mullem en Audegoede, gehuwd met AGNÈS DE SAINT-GENOIS, vrouwe van Melle.

Uit dit huwelijk eene dochter ANNE, gehuwd 1°. met DAVID, heer van Argenteau en l'Ecluse, en 2°. met JEAN DE BOUSIES, vicomte van Rouveroy, heer van Escarmaing, enz., zoon van ISEMBART DE BOU-

SIUS, heer van Escarmaing (leefde 1574) en MARGUERITE DE BRIART, vicomtesse van Rouveroy, enz. (Zie *Nob.* 294.)

CATHERINE CABILLAU, vrouwe van Ham, gehuwd met PIERRE DE VOS, heer van Beaupré, tot ridder verheven 28 nov. 1600. (Zie *Nob.* pag. 502.)

THÉRÈSE-BARBE CABELIAU (dochter van JOSEPH ALBERT, heer van Triponseau en MARIE BARBE DE LICHTERVELDE), was de tweede vrouw van SEBASTIEN FRANÇOIS D'HANE, keizerlijk kapitein der infanterie, † 22 dec. 1752. (Zie *Nob.* p. 954.)

WILLEM CABELLIAU, gehuwd met ANNA DE JONCHEERE, dochter van MAXIMILIAAN DE JONCHEERE, († 1460 te Yperen), en ANNA VAN COYGHEM. Hij voerde CABELLIAU met een zilveren wassenaar in 't hoofd. (Zie Manuscript genealogie, familie DE JONCHEERE). Cz.

Genealogie van Godin (vgl. XV. bl. 156). Door inzage eener vrij volledige genealogie van het geslacht DE WILDT ben ik in de gelegenheid gesteld, gedeeltelijk de gevraagde data enz. op te geven:

JAN CAREL GODIN, heer van Bolesteijn, graaf des h. roomschen rijks, geboren 26 junij 1752, stierf... maart 1787, trouwde ... october 1781 te Bloemendaal WENDELA ELEONORA TEN HOVE, vrouw van den Bosch, Doorn en Sleeburg, geboren ... augustus 1750, overleden 26 februarij 1814, dochter van mr. DAVID TEN HOVE en zijne tweede vrouw JACOBA JOHANNA SAUTIJN.

Mr. HIOB DE WILDT, geboren te Amsterdam 22 april 1637, huwde aldaar 1°. den 31 januarij 1662 SUSANNA REAEL, geboren ... 1638, overleden 19 december 1662 en 2°. den ... januarij 1665 BARBARA DE NEUFVILLE, geboren ...... 1644, overleden 26 november 1669.

Hij stierf te Amsterdam 5 junij 1704 en werd 18 december 1659 secretaris van het ed. mog. collegie ter admirt. te Amsterdam; in 1689 afgevaardigde van de staten generaal der Vereen. Nederlanden bij den koning van Groot-Brittanie WILLEM III en in 1691 vertegenwoordiger en zaakgelastigde van den koning voornoemd bij de collegiën ter admiraliteit.

Zijn zoon uit het eerste huwelijk, mr. DAVID DE WILDT, geboren te Amsterdam 28 november 1662, stierf aldaar 11 october 1729 en huwde 1°. aldaar 28 october 1689 ANNA REIJNST, overleden .... maart 1691 en 2°. te Gouda 10 julij 1693 CORNELIA VAN STRIJEN, geboren 11 mei 1675, overleden 12 mei 1715, dochter van mr. HUGO VAN STRIJEN en JOHANNA MARIA DE BAET.

Uit dezen tweeden echt werd o. a. eene dochter geboren JOHANNA MARIA den 12 januarij 1699, die te Utrecht overleed 10 april 1746 en den 2 februarij 1730 gehuwd was met JAN CAREL BARCHMAN WUIJTIERS, heer van Drakestein en de Vuursche, geboren te Utrecht 14 september 1700 en aldaar overleden 1 junij 1759, zoon van JAN BAPTIST BARCHMAN WUIJTIERS en ISABELLA LUCRETIA VOET.

JAN CAREL huwde ten tweeden male 16 mei 1747 CHARLOTTA MARIA DE CASEMBROOT, geboren 12 april 1707, overleden in 1790, dochter van CORNELIS LEONARD DE CASEMBROOT en zijne derde vrouw GEERTRUIJDA HILLEGONDA VAN BERGEN.

Mr. DAVID DE WILDT werd 23 januarij 1685, kanunnik van het kapittel van St. Maria te Utrecht; 6 mei 1688 secretaris van het edel mog. collegie ter admirt. van Amsterdam, hoogheemraad en kameraar van het groot waterschap van Woerden en 17 maart 1719 meesterknaap van Gooiland.

Mr. HIOB DE WILDT voerde, even als zijne thans levende nakomelingen, het volgende wapen:

In blaauw een gouden dwarsbalk (fasce relevée), vergezeld van drie zespuntige sterren van 't zelfde.

M. H. M.

Geslacht van Laren (vgl. XIV. bl. 154, 215 en 249). In de *Naaml.* van regeringspersonen te Vlissingen, achter te WATER, *Inhuld. van Willem V te Vlissingen*, komt voor: JOOS VAN LAREN, werd raad van Vlissingen 1 junij 1692.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Huwelijken van predikanten te Vlissingen (vgl. XIV. bl. 376 en XV. bl. 157). In het trouwboek te Goes staat aangeteekend: mr. JOHANNES BOSSCHAERT, pred. te Lillo, en CATHARINA VAN DE PUTTE, wed. van HENDRICUS SUÉRIUS, ondertr. 12 junij en getr. te Vlissingen, De opgaaf van LABORANTER, dat dit huwelijk in januarij te Vlissingen zou voltrokken zijn, is alzoo verkeerd en de opgaaf van VROLIKHERT, die zulks 28 julij (junij?) stelt, verdient eerder geloof.

Wolfaartsdijk, J. VAN DER BAAN.

Huwelijken van predikanten te Vlissingen. Gaarne heb ik ter voldoening aan het verlangen van den heer P. FRET mijne aanteekeningen nog eens nagezien en moet tot mijn leedwezen bekennen, dat eene minder duidelijke kopij aanleiding heeft kunnen geven tot eene minder juiste spelling der namen, ofschoon ik er tevens moet bijvoegen, dat het somtijds moeielijk was het stuk te lezen.

Dat men echter niet al te veel moet

bechten aan de wijze, waarop men vroeger de namen schreef, hiervan gaf ons de geachte redacteur een wenk; wie herinnert zich niet den pennenstrijd waartoe de naam van HOUTMAN, nu eenige jaren geleden, aanleiding gaf? terwijl de eene, en met regt, beweerde, dat FREDERICK HOUTMAN van Gouda dezelfde persoon was met FREDERICK DE HOUTMAN van Alkmaar, zag een ander hierin twee verschillende personen [1]).

Maar ik ga over tot eene nalezing op mijne aanteekeningen:

1609. THOMAS POTTS. Mogelijk is POTTS in 1609 in de maand december ondertrouwd.

1618. SAMUEL VAN LAREN met ADRIAENKEN TAETS. Dat de naam TAETS of TATS in dezen tijd niet vreemd was in Zeeland, ziet men in den stamboom van het geslacht DE MOOR, herkomstig uit Gent [2]). Daar leest men: LIEVEN JAN DE MOOR trouwt 1626 met AELKEN TATS en JAN DE MOOR trouwt 1634 met SAERTJE TATS; door mij werd in den *Nav.* 1860 bl. 62 opgegeven:

1626. LIEVEN JANSZ. DE MOOR j./g. van Vlissingen met AELTKEN TAETS j./d. van Arnemuyden.

1634. JAN DE MOOR j./g. met SAERTJE TATS j./d. beide van Vlissingen.

1638. JOOS DE MOOR j./g. van Brugge met CATHALIJNE TAETS j./d. Dit is echter foutief en moet zijn wed. van JACOB LOOS. Of de schrijver of bewerker van den geslachtboom, zijne opgave uit de trouwboeken van Vlissingen heeft getrokken, zoude ik niet durven beslissen. De door mij het laatst genoemde JOOS DE MOOR 1638 wordt daarin niet gevonden [3]).

1618. ELIAS MORIS vond ik ook geschreven MORUS en MOORIS. (Zie ook *Nederl. Archief voor Kerkel. Gesch.* 9e deel bl. 67 uit de familie-aanteekeningen van JOOS VAN LAREN de oude enz. [4]).

1624. CORNELIS FIERENS, als door mij is opgegeven.

Bij VALENTIJN in zij onschatbaar werk over Indië leest men [5]) dat er in 1641 een predikant in Indië was, die den naam droeg van ABRAHAM FIERENS. Hij was van Middelburg, bij huwde aldaar in dat jaar MARIA ARENTS [1]), en vertrok in 1650 weder naar het vaderland.

1625. Moet zijn mr. PIETER DE LUYCK, volgens mijne aanteekeningen.

1628. MAXIMILIAAN TEELGINCK, dit moet TEELLINCK zijn, doch bij mij staat duidelijk van Angers; *niet* dat hij daar geboren werd.

1629. ABRAHAM DAMBUSUS. Dit moet DAMBRINUS zijn. (In 1669 komt nog voor mr. JACOB DAMBRINUS en zijn huisvrouw met attestatie van Lillo.)

1630. JOHANNES ROE. Daar deze vermoedelijk een Engelschman geweest is, wordt zijn naam beter geschreven ROE dan ROO.

In 1619 werd door FREDERICK HOUTMAN (volgens zijn schrijven) aan de Kaap zijnde, ontmoet sir FREDERIC ROE, die als afgezant van JACOBUS I naar den grooten mogol was geweest.

1635. JOOS VAN LAREN trouwde, volgens mijne aanteekeningen, den 25 augustus met SOETGE SCHOUTENS.

1637. Bij mij staat letterlijk HEINDRIC ZWERIUS BOXHORNIUS, even zoo 1643 HENDRICUS BOXHORNIUS ZUERIUS.

1637. JOANNES of JOHANNES HAPPART te Woerden. Dit staat bij mij onduidelijk, dus ligt de fout aan mij, doch zoo veel te duidelijker staat de naam zijner huisvrouw SUSANNA TAETS geschreven.

1640. PIETER DE BUIJSSON. Bij mij staat *Kerckwerve.* Onder de lidmaten komt voor PETRUS BUYSSONIUS j./g. met attestatie van Leiden 1635.

1641. Staat bij DE LA BASSECOUR *Mulhorn*, moet zijn *Mulhem.*

1643. JOHANNES BOSSCHAERT (zie hier voren op 1637), moet zijn julij.

1656. BALDUINUS WATEUS moet zijn WALEUS.

1670. JONAS MAESHOUT moet zijn MAENHOUT.

De volgende huwelijken waren door mij nog niet opgegeven:

1602/4. Mr. JAN DE PRINCE Kerckendienaer binnen Tertolen, wedr van LIJSBETH VAN ZYPE, met TANNEKEN MONDEKENS, wede. van mr. DAVID ....?

1602/4. Mr. CORNELIS DE HONDT, dienaer des Goddel. woorts alhier, met BETKEN VAN DE WINCKEL, wed. van DIRCK GERRITS.

1634. Mr. JOHANNES STERTHEMIUS [2]), dienaer des Godd. woorts in Cadsant j./g. van Axel, met ANNA DE HAZE j./d. van Vlissingen.

---

[1]) Zie onder meer anderen ook de middelburgsche familiën SCOT, SCHOT en SCHOTTE, BISCOP, BUSCOP, BISCHOP en B SSCHOP, INGELS, INGEISSE en ENGELS, VAN CETERS en VAN CITTERS.

[2]) Zie *Kronijk van het Hist. Genootschap te Utrecht* 1854.

[3]) In het *Nederl. Archief van Kerkel. Geschied.* 9e deel bl. 67 uit de familie-aanteekeningen van JOOS VAN LAREN de oude enz., leest men ook, dat SAMUEL VAN LAREN getrouwd is met ADRIAENKEN CATS. Volgens een vlissingsch lidmatenboek kwam aldaar in 1658 met attestatie van Leiden, doctor DAVIT TATS.

[4]) Onder de lidmaten 1605 komt voor te Vlissingen GIDEON MORIS j./g. van Gendt, Notaris. SAMUEL MORIS met attestatie van der Veer 1607.

[5]) 4de deel 2de stuk fol. 117 en 125.

[1]) Zie *Nav.* 1864 bl. 379.

[2]) Deze naam komt ook in de papieren der oostind. comp. voor als STORTHEMIUS en STARTHEMIUS.

165 ? Mr. JOANNES BUISSONIUS [1]) j./g. van Vlissingen, dienaar des Godd. woorts tot Soutelande, met MAYKE VAN DORST j./d. van Honschoten.

1673. ANDRIES SNIPS van Glascouw, wed. van ERNESTINE PETRI, dienaer des Godd. woorts in de Schotsche gemeynte tot Veere en MAYCKEN JACOBS van Westkappel wed. van JACOB SIMON HENDRICKS.

1707. Mr. NICOLAES LINKENS j./g. van Aken, Predikant te Schoondijk, met ELISABETH MAERTENS j./d. van Vlissingen.

Voor alsnog kan ik tot mijn leedwezen den heer FRET op zijne vragen geen voldoend antwoord geven. LABORANTER.

Heeren van Axel (vgl. XIII. bl. 188, 254, 381; XIV. bl. 128, 216, 309, en XV. bl. 28). In het artikel door den heer F. CALAND medegedeeld, zie *Nav.* XIV. bl. 310, wordt in noot 3 het opschrift geleverd van eene grafzerk te Zuiddorpe, ten opzigte van mr. JAN VAN GHISTELE, wiens vrouw overl. in 1433 .... »dach van Laumaent .... naer hurrecht."

Ter opheldering van dit woord *hurrecht* moge dienen, dat dit ongetwijfeld zal moeten zijn: *naar Utrecht*, om daarmede *die* jaarrekening aan te duiden, waarbij men het jaar met 1 januarij begon, ter onderscheiding van den *hofstijl*, *stilus curiae*, ook wel *de stijl van 't hof van Holland*, of *fransche stijl* geheeten, bij welke men de jaren met het *paaschfeest* rekende aan te vangen. In het laatstgenoemde geval zou de gemelde sterftijd, in januarij, reeds behooren tot het jaar 1434. Zie *de Verhandeling over den Franschen schrijfstijl*, door ADR. 'S GRAVEZANDE, in de *Werken van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen.*

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Het geslacht van der Lisse (vgl. XIV. bl. 313 en XV. bl. 57 en 128). In een zoogenaamd »Thiende pentie-register over Zeelandt bewesterschelde de anno XVcLXVIIJ" (1568), vond ik de volgende leden van dit geslacht, destijds overleden, vermeld, als tienden in Noordbeveland bezeten hebbende:

LENAERT WISSEZN. VAN DER LISSE, folio 37, 41, 42, 43 en 45.

JAN PIETERSZN VAN DER LISSE, folio 38 en 42.

CORNELIS CLAESZN. VAN DER LISSE, folio 43.

En CORNELIE CLAESDOCHTERE VAN DER LISSE, folio 43.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

---

[1]) Mogelijk wel dezelfde familienaam met DE BUYSSON (zie boven). Zoo ook JAN BUSSON 1595 en JOSIAS BUISSONTIUS in 1627 student in de theologie te Leiden, volgens de lidmatenboeken.

Geslacht Raeshoorn (vgl. XV. bl. 30, 188.) Bij VON STEINEN. *Westph. Gesch.*, III. Th. S. 964, staat, in de stamlijst van MUNSTER, dat HENDRIK V. M. tot Ruinen, [1]) bij NESE VOS VAN STEENWIJK [haar moeder heette VAN ITTERSUM [2])], o. a. verwekte BEREND V. M., bij MARG. VAN GRAESDORP [anderen noemen haar MARG. VAN AESWIJN tot Gramsdorp] o. a. vader van: *a.* HENDRIK, man van SOPHIA, HENDR. SCHAAP tot Hellendonck [Hellendoorn?] en AREND VAN OSSENBROEK dr.; *b.* FHENDE, vrouw van WILLEM VAN RAESHOORN te Zutfen. Zie ook over eenigen uit dit geslacht, D' ABLAING, *Vel. Jonk.*, bl. 50, 291.

M°.

Dochters van Maarten van Rossem. (vgl. XIII. bl. 364; XIV. bl. 185, 309.) Zekere ms. *Levensbeschrijving van Maarten van Rossem*, waarvan in de *Kron. v. h. hist. gezelsch. te Utrecht*, V. (1849) bl. 169 en 400 volgg., verslag wordt gegeven, zal misschien kunnen uitwijzen, of SLICHTENHORST de waarheid gezegd heeft. Men kan daar lezen, hoe ongunstig de schrijver van dat handschrift zich over SLICHTENHORST uitlaat, hem o. a. een *dronken historijschrijver* noemende. M°.

Geslacht van Slingelandt en van Zuijlen van Nijevelt (vgl. X. bl. 102; XIII. bl. 379). XIII. bl. 380, k. 1, r. 6 v. o. staat: BEYREEN, lees: BEYEREN; r. 5 v. o. staat: beloofde »het castellynschap, lees: beloofde, na diens dood, »het castellynschap; k. 2, r. 17 v. b. staat: 2, 10, lees: 2, 4, 10; r. 25 v. o. staat: 1050, lees: 1080.

In ms. aanteekeningen vind ik volgende 8 kwartieren van DAVID GRASWINCKEL en E. C. VAN SLINGELAND:

Graswinckel.	Cadel.
Schuijl.	Stülh.
Mierop.	de Trenck.
Rijsburgh.	van der Woerd.
Slingeland.	Overschie.
Bleiswyk.	Ingelby.
de Beveren.	Cornets de Groot.
van der Goes.	van der Dussen.

deze 8 kwartieren van BARTHOUT VAN SLINGELAND en ELISABETH VAN BLEISWYK:

Slingeland.	de Beveren.
Beaumont.	Pyl.

---

[1]) Zoon van JOHAN, tot den Bosseler en Meinheuvel, en JOHANNA VAN RUINEN JANS dr., wed. RUTGER VAN LAER, erfdochter tot Ruinen. Vgl. hiermede HOOFT VAN IDDEKINGE, *Iets over de heerlijkh. Ruinen*, in de *Bijdr. tot de gesch. en oudhk. van de prov. Gron.*

[2]) VAN ECHTEN, zegt MAGNIN in de geslachtlijst van VOS VAN S.

Wenssen.	van den Eynde.
Slingeland.	't Jong.
van der Tympel.	
Bleiswyk.	v. d. Goes.
Joostens gez.	Helsdingen.
v. d. Meer.	
van der Dussen.	Keenooge.
van der Meer.	Hondhorst [1]).

deze 4 van ADOLPH CAREL BENTINCK:

Bentinck.	Slingeland.
Welveld.	van der Burgh. [2])

Zie voorts over eenigen uit dit geslacht, DE RIEMER, *Beschr. van 's Gravenhage*, II. 173—175; SCHOTEL, *Kerk. Dordr.*, I. 491, II. 142, 166, 187; *De ill. school te Dordr.*, 45, 46, 58, 61, 74, 113, 134, 139, 179, 219, 228, 240, 241; *Bezoeken in O.L.V.-kerk te Dordr.*, 24, 40, 42, 51, 55, 58, 66, 77; DE LANGE V. W., *Heeren v. d. Goude*, II. 263, 264, 293, 294; MIERIS, *Charterb.*, IV. 294 (?); *Troph. de Brab.*, II. 384*, *Suppl.*, II. 81, op de plaat; *Théatre sacré de Brab.*, I. 68, pl. 2. — Of WOLPHERT SLINGERLANDT, ook SLINGELANDT, burgemr., 1680, 82, raad en vroedschap, 1673, der stad Briele, door ALKEMADE en V. D. SCHELLING vermeld, tot dit geslacht behoorde, is mij niet gebleken. — »Het geslacht van den TEMPEL, met een dochter van SLINGELAND getrout, voert die wapenen 't saem gequartiert, nu SLINGELAND genoemt: anderen voeren SLINGELAND met het wapen van POT in den hoek." SMALLEGANGE, *Wapen. der oudadel. geslacht. in de republ. van Holl. en W.-Vriesl.*, die ook in zijne *Beschr. van den Zeel. adel* zegt: »SLYNGELAND, en SLYNGELAND VAN DEN TIMPEL, hollandsche edelen", en de wapens geeft, welke ook op vele plaatsen bij BALEN, VAN GOOR, *Beschr. van Breda*, onder die der drossaarten, op de *Wapenk. van Dordr.*, vóór de *Beschr. van 's Gravenh.*, door DE RIEMER, op de a. pl. der *Troph.* en het *Théâtre sacré de Brab.*, en elders, voorkomen.

Over het geslacht VAN ZUIJLEN VAN NIJEVELT raadplege men nog GOUTHOEVEN, *Chron.*, 76, 77, 85, 94, 115, 16, 26, 34, 50, 52, 57, 61, 66, 68, 70, 71, 73, 75, 81, 82, 87, 90, 91, 92, 94, 96—99, 201, 202, 209, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 19, in de lijsten der edelen en elders; BALEN, *Dordr.*, 6, 237, 934, 99, 1001, 1102, 97, 98, 1209 (?), 1341, 42; *Connoissance de la noblesse d'Utrecht;* HOOGSTRATEN, *Woordenb.*; de werken van MATTHAEUS, DRAKENBORCH, BURMAN, BUCHEL, MIERIS (*Charterb.*), *'t Utr. Genootsch.*, enz.; *Freiherrl.*, *Taschenb*, 1854, e. v. j.; LANG, *Adelsb. d. Königr. Baiern*, 274; ESTOR, *Anenprobe*, 10, waar de 8 kwartieren van MARG. VAN ZUYLEN, dr. van JAN en CLARA VAN OVERMEER, staan; *Théatre sacré cit.*, I. 387, I. p t. II. 9, II. p t. II. 63; LE CARPENTIER, *Hist. de Cambray*, in 't regist.; FAHNE, *Köln.*, *Jül. u. Berg. Geschl.*, I. 427, II. 152; D'ABLAING, *Vel. Jonk.*, in 't regist.; SMALLEGANGE, t. a. pl.; enz.

M°.

[1]) Hierbij staat aangeteekend: „HONDHORST: een zwarte (dubbele) „arend op een goud veld. — JAN was veertig te Leyden 1526."

[2]) Dezelfde ms. aant. geven ook de 4 kwartieren van ALLERT VAN HELSDINGEN en ELISAB. VAN HONDHORST: Heledingen, de Jong, Boele, Benninck, Hondhorst, Splinter, Vianen, van der Voort: De 8 van HENDR. VAN BLEISWYK en PHILIPPINA VAN DER GOES: Bleiswyk, v. d. Dussen, Fyck, de Huybert, Joostens gez. v. d. Meer, Nicolay gez. Knollert, d'Overschie, v. d Goes, Keinogen, Spangen, Carpentier, Helsdingen, Hondhorst, Boele, Vianen: De 4 van M. F. bn. VAN AERSSEN: Aerssen van Hogerheyde, Beyeren van Schagen, Bentinck, Welvelde.

Geslacht Clotterbooke-Couwenhoven (vgl. XV. bl. 189). De volgende losse aanteekeningen kunnen R. B. mogelijk van dienst zijn.

JACOB VAN COUWENHOVEN, zoon van: JACOB JACOBSE V. COUWENHOVEN en SARA VAN DER GRAAFF, geb. te Rotterdam 9 julij 1652.

WILLEM VAN COUWENHOVEN ob. te Rotterdam 23 julij 1659.

CORNELIS VAN COUWENHOVEN, zoon van EWOUT VAN COUWENHOVEN en CORNELIA ARKENBOUT, geb. te Rotterdam julij 1662.

JOHAN VAN COUWENHOVEN, zoon van CORNELIS VAN COUWENHOVEN en HELENA DE REUS, geboren te Rotterdam mei 1663.

PIETER VAN COUWENHOVEN huwt te Rotterdam, 20 october 1682, met DOROTHEA VAN GERVEN (VAN GERWEN?)

DAMMAS VAN COUWENHOVEN huwt te Rotterdam, 15 nov. 1682, met MACHTELD VAN DER STAEL (weduwe).

V.—D.—D.

Lowys van der of den Eede. 1682 is ten huyse van den Predicant HOORNBEEK in tegenwoordigheyt van den ouderling HENDRICK BARENTSCH? met belydenis van het geloof tot de gemeynte uit het Pausdom overgekomen, d' Heer LOWYS VAN DER EEDE, buyten de Rammekens poort." Is deze verwant aan den predikant van Ritthem FRANCISCUS VAN DER of DEN EEDE?

Schatter. — **Clant.** Te Haarlem zaten deze beide familien, en later die van CLANT SCHATTER, in de regering.

Hunne wapens waren?

M°.

Gijsbert Jan Feith, schepen en vendumeester te Batavia en in 1776 afgezant van den staat in Japan, trouwde 1742 met ANNA VAN SCHERPENBERG. Waar is hij gehuwd? Wie waren de ouders zijner vrouw?

D. B.

Geslacht Bergsma en van Berendrecht. Men vraagt: 1°. voornamen, namen, datum van geboorte, trouwen en overlijden van de ouders van ADRIANUS BERGSMA, getr. met MARGARETHA VAN BERENDRECHT, en de wapens.

2°. Datum van geboorte, trouwen en overlijden van genoemden ADRIANUS BERGSMA en van MARGARETHA BERENDRECHT.

Den ondergeteekende zal het aangenaam zijn zoo spoedig mogelijk antwoord te ontvangen.

Nymegen. VAN PABST VAN BINGERDEN.

Het geslacht van Sabbinge. Bij het opsporen van dit adellijke geslacht, mogt ik de volgende leden vermeld vinden:

GILLIS VAN SABBINGE, a°. 1213, bij VAN MIERIS I. 159 en KLUIT II. 360.

GILLIS VAN SABBINGE, 1208/9, 13 febr., bij KLUIT II. 339.

WOUTIER SOETE VAN SABBINGE, 1290, 2 en 12 junij, bij KLUIT II. 917 en 936.

JAN JANSZONE VAN SABBINGE en JAN GILLYSZONE VAN SABBINGE, 1321, 21 april, bij V. MIERIS, II. 262.

JAN VAN SABBINGE en zijne neven, 1358/59, 5 januarij, bij V. MIERIS, III, 74 en 83 en TE WATER II. 169.

JOHAN VAN SABBINGE, 1410 of 1420, bij TE WATER I. 73 en VAN LEEUWEN, 1206.

CORNELIS en WILLEM VAN SABBINGE, 1449, bij TE WATER, II. 169.

.... VAN SABBINGE REINIERSDR., gehuwd met WOLFERT VAN CATS, 1457, bij TE WATER II. 169—170; V. LEEUWEN, 901 en 1113, en BOXHORN, II. 356.

.... VAN SABBINGE, gehuwd met MAEIKEN VAN DER BOEDE, bij SMALL. 670.

.... VAN SABBINGE, gehuwd met WILLEM DE BUSSIER VAN DE WERVE, bij SMALL. 733 en 740.

GEERTRUID VAN SABBINGE, gehuwd met ARENT VAN SCHENGEN JANSZ., bij SMALL. 739.

PONTSIAEN VAN SABBINGE, was in 1409 overl. Zie *Kronijk van het Hist. Genootsch. te Utrecht*, 8ste jaarg. 1852, bl. 457.

WILLEM VAN SABBINGE en JAN ADRIAANSZ. VAN SABBINGE worden vermeld in »een Thiende pentie-register over Zeelandt bewesterschelde," van a°. 1568.

Waarschijnlijk bestaat van dit geslacht wel geen volledig register. Mogt men intusschen bij de hier opgegevene nog eenige andere leden kunnen voegen, dan zullen mij die hoogst welkom zijn. Daarenboven zou ik ook gaarne inlichting ontvangen nopens eene familie van dien naam, welke in de 17de eeuw te Goes gevestigd was, en of die in verband zou kunnen staan met het vermelde adellijke geslacht. Ik ontmoette van deze:

GERARD SABBINGE, GILLISZ., schepen te Goes van 1631—1658. Zie ook BOXHORN, *Chron. v. Zeel.* dl. I. 401.

JOHAN SABBINGE, schepen aldaar 1654—1656.

De eerstgenoemde, GERARD SABBINGE, hertrouwde te Goes 6 jan. 1656 met MARIA EVERSDIJK, wed. DIGNUS KEETLAER.

SALOMON SABBINGE, die gehuwd was met CORNELIA SABBINGE, en van welke eene dochter, CORNELIA, den 20 dec. 1684 te Goes huwde met ds. ALBERTUS BUYTENDIJK, pred. te Krabbendijke, en daarna, den 9 julij 1692 mede te Goes, met ADRIAAN DE JONGE, schout en dijkgraaf van Wolfaartsdijk.

JACOBA SABBINGE, die omstreeks 1664 à 67 getrouwd was met mr. DIGNUS KEETLAAR.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Ravires. — Petiet. — van Eertvelde. Kan iemand mij inlichtingen geven omtrent de belgische familiën: RAVIRES (voerende een gevierendeeld wapen: 1 en 4 in zwart een aanzienden gouden leeuwenkop; 2 en 3 in rood een gouden sautoir, vergezeld van vier zilveren meerlen), PETIET (voerende in goud vier groene schuinbalken), en VAN EERTVELDE (voerende in goud een rooden schuinbalk, beladen met drie klophamers of maillets, in de rigting van den schuinbalk)?

Cz.

MENGELINGEN.

Chineesche houding-geneeskunde (vgl. IX. bl. 98; XV. bl. 159). De steller der vraag schijnt onbekend te zijn met de *Mémoires concernant l' histoire, les sciences, les arts, les moeurs, les usages, etc. des Chinois, par les missionnaires de Pekin*, Paris 1779. In het IVe der 15 4°-deelen onder den titel: »*Notice du Cong-fou*" des Bonzes Tao-Sée p. 441 en v. vindt men eene tamelijk uitvoerige beantwoording van de gestelde vraag, toegelicht door 21 afbeeldingen.

Fig. 1. Pour dégager la poitrine, tempérer l' ardeur du sang, délasser.

Fig. 2. Contre l'asthme, les douleurs de reins & d'entrailles; il ne faut pas tourner la tête.

Fig. 3. Contre les songes & illusions nocturnes, & leurs suites.

Fig. 4. Contre les embarras d'estomac & obstruction, la jaunisse.

Fig. 5. Contre les maux de coeur, la maigreur d'épuisement, la soif accompagnée de chaleur dans le corps.

Fig. 6. Contre la plénitude et embarras dans les entrailles.

Fig. 7 & 8. Pour entretenir la santé.

Fig. 9. Contre les vertiges & éblouissemens.

Fig. 10. Contre les pesanteurs de tête, assoupissement.

Fig. 11. Contre les douleurs dans les genoux, les embarras dans les reins, les enflures de faiblesse.

Fig. 12. Contre la paralysie de quelque membre, la respiration courte et précipitée, les douleurs du bas-ventre avec tension.

Fig. 13. Contre les maux de coeur avec faiblesse, douleur & langueur.

Fig. 14. Contre les sueurs froides, la bouche amère, la difficulté de marche, etc.

Fig. 15. Contre la gravelle & les sables dans les reins; on en débite bien des effets en des cures.

Fig. 16. Contre la chaleur continuelle de la paume de la main et de la plante des pieds.

Fig. 17. Contre les embarras de poitrine & la suffocation.

Fig. 18. Pour entretenir la santé.

Fig. 19. Contre la pierre et les coliques néphrétiques.

Fig. 20. Contre les mouvemens des intestins, & les inquiétudes dans tout le corps.

W. L. DE STURLER.

Nederlandsche el. (Mètre) (vgl. XV. bl. 160.) De geachte medewerker, die den wensch naar onderrigt tot zinspreuk neemt, gaat klaarblijkelijk van eene verkeerde onderstelling uit, 't zij in ernst of in scherts: die namelijk, dat „de omvang der aarde van 12000 tot reeds beneden 5400 geogr. mijlen is verminderd." Bedoelt hij steeds verminderende uitkomsten der metingen? of: dat de aarde aanhoudend krimpt?

Ik betwijfel of hij wel ooit »elders" hebbe kunnen lezen, dat de aardbol eenen omtrek van 12000 *geogr.* mijlen zou hebben. Hij had wel, o. a. in de *Sterrekunde* van HERSCHEL (ned. vert. Franeker 1836), 25000 mijlen kunnen lezen; maar dit zijn engelsche. Sedert de bekende groote graadmeting, die in het laatst der vorige eeuw geleid heeft tot bepaling der lengte van den *meter* (waarover zie: VAN SWINDEN, *Verhand. over volmaakte maten en gewigten*, Amsterdam 1802), zijn wel enkele graadmetingen gedaan, welker uitkomst een weinig verschilde; maar dit verschil is vrij onbeduidend. Prof. KAISER geeft in zijn *De sterrenhemel beschreven* den omtrek van eenen meridiaan der aarde op als te bedragen 40,003,423 ned. ellen, met eene onzekerheid van 1500 ned. ellen; zoodat de juiste grootte van den meridiaan, aangenomen dat alle meridianen juist even groot, m. a. w. dat de gedaante der aarde volmaakt gelijkmatig zij, ten hoogsten 40,004,173 en ten minsten 40,003,673 ellen bedragen zou. Bij de bepaling der lengte van den meter heeft men daartoe aangenomen $\frac{1}{40,000,000}$ van den meridiaancirkel. En nu is het verschil van die 4173—3673 ellen zoo onbeduidend, dat men het voor eene bepaalde onmogelijkheid kan verklaren, twee afzonderlijke ellen te vervaardigen tot winkel- en huiselijk gebruik, van welke de eene $\frac{1}{40,004,173}$ en de andere $\frac{1}{40,003,673}$ van dezelfden meridiaan bedrage, gelijk het mede eene onmogelijkheid is, de meridianen zelve met grooter naauwkeurigheid te meten en te berekenen, dan met eene mogelijke fout van eenige honderden ellen, die voor eene afzonderlijke el tot duizendsten van strepen inkrimpt.

De sterrekunde leert, dat de grootte der aarde, immers voor veel meer dan de eeuwen over welke de waarneming te onzer beschikking staat, onveranderlijk is. Dat blijkt uit de onveranderlijke eenparigheid van hare aswenteling, die de lengte van het etmaal bepaalt. De standaard, de grootte van den meridiaancirkel, blijft dus even zeker; hij blijft ook even kenbaar, mits men er de verbazende moeite en de verbazende kosten voor over hebbe, om door uitvoerige graadmetingen uit te maken of de el een klein gedeelte der dikte van een vel mail-papier langer of korter moet genomen worden.

En dit, dat de el slechts het veertig millioenste deel van den eigenlijken standaard is, maakt eigenlijk zijne waarde uit, omdat, gesteld al dat men de graadmeting tot terugvinding der ware grootte van de el doet, het verschil altijd onmerkbaar klein blijft, hetgeen het geval niet in die mate van geringheid zou wezen, indien tot standaard ware aangenomen b. v. de lengte van den secondeslinger onder de linie — eene lengte die zich anders oneindig gemakkelijker en eenvoudiger laat terugvinden, dan die van den meter door eene omslagtige en kostbare graadmeting.

H. M. C. v. O.

GESCHIEDENIS.

Almeri (vgl. XV. bl. 108). Een geheel voldoend antwoord op deze vraag kan ik niet geven, omdat ik de middeleeuwsche werken niet kan raadplegen, waarin van Almeri gesproken wordt. Toch geloof ik, dat hetgeen wij daaromtrent bij VAN DEN BERGH, *Mnl. Geograph.*, bl. 51 en verv. en ACKER STRATINGH, *Aloude Staat*, dl. I. bl. 249, vinden, voldoende is om te bewijzen, dat wij hier noch aan de Alkmaarder noch aan de Haarlemer meer kunnen denken. Ik houd het er met beide genoemde schrijvers voor, dat alles wat wij er over vinden te zamen genomen, ons noodzaakt aan de Zuiderzee te denken. Immers, het water dat men bevaart om uit Utrecht in het tegenwoordige Friesland te komen, of omgekeerd, kan wel geen ander zijn. En volgens ACKER STRATINGH zijn er drie plaatsen, waar op die wijze van Almeri gesproken wordt. Eene andere vraag is het, hoe verre dit Almeri zich heeft uitgestrekt. Dat het zich ten zuiden nagenoeg even verre uitstrekte als in onzen tijd, heeft, dunkt mij, VAN DEN BERGH uit den naam *Amuthen* met voldoende zekerheid aangewezen. De noordelijke grens is nog niet juist bepaald. Ik geloof dat wij ook hier eenen plaatsnaam hebben die ons licht geeft, wat men echter tot nu toe, bij de behandeling van deze vraag niet heeft opgemerkt. Omtrent een half uur ten westen van Medemblik, onder Opperdoes, ligt *Almerdorp*, in vroegeren tijd een dorp, maar nu tot één huis verminderd. De beteekenis van dezen naam is waarschijnlijk »het dorp aan de Almeri gelegen." Er lagen zeker aan dat water een aantal dorpen. Waarom dan juist dit alleen Almerdorp geheeten? Ik vermoed, dat de reden daarvan hierin te zoeken is, dat op dit punt de Almeri gerekend werd te beginnen. Ik geloof, dat er in het frankische tijdvak tusschen Medemblik en Stavoren meer land gelegen heeft, dan de kaart van VAN DEN BERGH aanwijst, waarop wij aan de noordhollandsche en friesche kust een weinig meer land vinden aangewezen dan in onzen tijd en bovendien een eiland, waar nu de Kreupel ligt, en niet veel grooter dan deze. Daaromtrent mogen wij, zoo het mij voorkomt, de overlevering vertrouwen, door OTTEMA (*Vrije Fries*, dl. IV, blz. 210) medegedeeld, al twijfelen wij ook zeer aan de waarheid van het verhaal, dat men nog in 1255, met behulp van een rafter of dalye (plank), van Medemblik of Enkhuizen naar Stavoren kon wandelen en al vermoeden wij ook dat die hoek lands vroeger dan de 13e eeuw verdwenen is. De Zuiderzee of Almeri zal dus gerekend zijn te eindigen bij Almerdorp; daar kreeg men weder een wijd water en met dit water zal de kom der Zuiderzee gemeenschap hebben gehad door twee stroomen, waarvan de eene langs de kust van Noordholland, de andere langs de kust van Friesland liep. Aan den eenen lag Medemblik, aan den anderen Stavoren, of misschien lag deze laatste stad op eenigen afstand daarvan, meer binnenslands, en had er door een ander water gemeenschap mede. Nemen wij dit aan, dan wordt het ons ook duidelijk, hoe men de Almeri nu eens *lacus* of *stagnum*, dan *fretum*, dan weer *fluvius* kon noemen. Ebbe en vloed worden nu in de geheele Zuiderzee waargenomen. Vroeger, toen onze zeegaten zooveel minder wijd en diep waren, waren zij veel geringer dan vroeger. Ja mij is door oude lieden verhaald, dat honderd jaren geleden voor de Lemmer het verschil tusschen ebbe en vloed nog naauwelijks merkbaar was. In den tijd waarvan wij nu spreken was daarvan in de geheele Zuiderzee nog niets te bespeuren. Want deze had door twee stroomen met het wijdere water bezuiden Wieringen, en dit weder door het Flie en het Marsdiep met de Noordzee gemeenschap. Het derde gat, tusschen Tessel en Vlieland, was er toen nog niet; deze twee maakten nog één eiland uit. Daarenboven was de Zuiderzee op vele plaatsen ondiep, hier en daar misschien met eilandjes en platen. Reden genoeg om haar *stagnum* (poel) te noemen. De twee doortogten echter langs Medemblik en Stavoren behoorden er ook nog toe. Het waren breede stroomen *(fluvii)*, die echter, omdat zij het eene wijde water aan het andere verbonden, even goed straten *(freta)* konden genoemd worden.

P. L. Wz.

Justinus van Nassau (vgl. A. R.). Bij de tweede aflevering 4e stuk van het IIIde deel der *Algemeene geschiedenis des Vaderlands*, door J. P. AREND enz. is mij het portret van JUSTINUS VAN NASSAU geworden, waardoor het algemeen, als het ware, voor het eerst dien waardigen man aanschouwen kan. Het is hier de plaats, mijne bedenkingen op dat portret mede te deelen, eer het algemeen als echt wordt aangenomen. Niemand is meer met de geschiedenis der vinding van dat portret bekend, dan ik, en het is door mij, dat dr. SWALUE dit afbeeldsel het eerst heeft gezien, doch met mijne schriftelijke verklaring dat dit

het portret van JUSTINUS VAN NASSAU zou *kunnen* zijn, ofschoon er alsnog geen het minste bewijs voor de echtheid bekend was. Dr. SWALUE was opgetogen van blijdschap, toen hij het afbeeldsel zag, en verklaarde dit dadelijk voor het portret van JUSTINUS VAN NASSAU. Het was jammer, dat zijn werkje *Justinus van Nassau*, *meest naar onuitgegeven stukken*, Amsterdam, P. N. VAN KAMPEN, 1858, in 8°. reeds was afgedrukt, waarom er een los bijblaadje als *Naschrift* werd achter gevoegd, waarin hij zegt: »Na langen tijd vruchtelooze pogingen gedaan te hebben, om een portret van JUSTINUS VAN NASSAU te vinden, en nadat ik de hoop hierop reeds opgegeven had, in de meening dat er geen bestond, geraakte ik na het afdrukken mijner verhandeling op het spoor van een heerlijk afbeeldsel van hem, geschilderd door de hand van VAN MIERIS (sic), hem voorstellende op mannelijken leeftijd. Ik ben zoo gelukkig hiervan eene afbeelding te mogen laten vervaardigen, hetwelk aan eene bekwame hand zal worden toevertrouwd, welke de beeldtenis dan op steen zal overbrengen." Dit is dan trouwens ook uitmuntend volbragt en de noodige afdrukken vervaardigd. Het portret werd hem echter opgegeven als door MICHIEL JANSZEN MIEREVELD geschilderd; hoe kon hij dan zeggen »door VAN MIERIS," die, als men den ouden FRANS bedoelt, eerst vier jaren na den dood van JUSTINUS VAN NASSAU werd geboren. Ik houd dit portret voor geschilderd door PIETER NASON. Niemand had meer belang bij deze verklaring dan ik; doch ik vond het dan ook vreemd, dat dr. SWALUE het voor echt verklaarde, terwijl hij zelf erkent nimmer een afbeeldsel van JUSTINUS gezien te hebben. Verder lees ik op bl. 63 van zijne *Verhandeling over de grafzerk met de afbeeldingen van* JUSTINUS *en zijne gade* MERODE: »eene vergelijking van het afbeeldsel van JUSTINUS, met dat voorkomende op de beroemde schilderij van VELASQUEZ (de intogt van SPINOLA in Breda) doet overeenkomst zien en getuigt voor de goede gelijkenis." Deze verklaring is dus lang vóór het genoemde *Naschrift* afgelegd; wij hebben hier nu twee verklaringen. Maar ik moet vragen: heeft hij deze schilderij 11 voet hoog en 13 breed, welke in het *Real Museo de Pintura* te Madrid berust, gezien, of naar eene verkleinde prent de gelijkenis beoordeeld? Wanneer een geleerde jaren lang over JUSTINUS VAN NASSAU alles heeft bijeengebragt, wat tot heden niet algemeen bekend was, dan doet dit ons vertrouwen dat hij deugdelijke bijdragen tot de geschiedenis zal leveren; en ik kon dan ook niet onderstellen, dat datgene, waar hij zoo zeer naar zocht en dat zoo digt bij hem was, hem onbekend kan zijn, namelijk het portret op 's rijks museum te Amsterdam. Daar berusten veertig portretten van het geslacht ORANJE NASSAU, waaronder JUSTINUS VAN NASSAU, afkomstig van het huis te Honselaarsdijk. Deze aanwijzing deed mij derwaarts snellen, en ik werd aldaar toen overtuigd, dat dr. SWALUE, toen hij het boven vermelde portret als echt erkende, in dwaling verkeerde. Al deze portretten zijn echte afbeeldingen, zoo als die destijds op bijna alle vorstelijke huizen in ons land gevonden werden, en waarop met gouden letters in den achtergrond der schilderij de naam staat van den persoon dien zij voorstellen. Wat wil men meer? Dit alles kwam den ijverigen navorscher te laat ter ooren, en een sluier, als het ware, overdekt den geheelen loop der geschiedenis van dat portret. Was destijds de waarheid bekend gemaakt, wat, zoover ik weet, niet is geschied, dan had men niet gedwaald, door ter goeder trouw de afbeelding, welke men voor die van JUSTINUS VAN NASSAU hield, over te nemen en verder te verspreiden. Reeds vroeger heb ik gewezen op eene gelijke dwaling, namelijk ten opzigte van een portret, dat men verkeerdelijk voor dat van JAN VAN NASSAU, den grondlegger der Unie hield, waarvan VAN DE SPIEGHEL de schuld draagt en dat door AREND is overgenomen.

Dr. SWALUE zegt, bl. 63, dat het wapen, onder het portret gevoegd, is genomen naar dat op de genoemde grafzerk in de Hooglandsche kerk te Leiden, en dat het opmerkelijk is, dat in dit wapen en in een bekend zegel van hem geen *balk* voorkomt, »'twelk een bewijs te meer is, dat hij meer als een echte zoon van vader WILLEM, dan als basterd erkend is." Hoe kan dit zamen gaan, daar hij weder op bl. 49 schrijft, dat »bij de verdeeling van de nalatenschap zijns vaders, hem niets ten deel gevallen is, en hij alleen door zijn huwelijk in 't bezit van eenig fortuin was." Hieruit blijkt immers, dat hij basterd bleef, al noemde MAURITS hem, »monsieur monsieur de NASSAU, gouverneur de Breda, mon frère." Want dit is bij vorsten gebruikelijk en moet even als in andere gevallen de benaming van *cousin* worden opgenomen. Doch ter zake: mijn gevoelen hieromtrent is dit, wat ik onder verbetering hier meêdeel. Prins WILLEM I schonk zijn natuurlijken zoon zijn geslachtsnaam NASSAU. Deze verkreeg dus ook het wapen, evenals MAURITS dit aan zijn natuurlijken zoon schonk met de heerlijkheid Laleck. Dat JUSTINUS *Oranje* als *sur-le-tout* op *Nassau* heeft gevoerd, is hem stellig zonder eenige gevolgtrekking

door zijn vader vergund, hoogst waarschijnlijk omdat hij als Oranje-Nassau in die dagen op het staatstooneel wenschte op te treden, waaraan, vooral in die tijden, waarde en kracht was verbonden. Dat het alles hier op neer komt, heeft dr. SWALUE, zonder mijne bedenkingen te kennen, op bl. 66 bevestigd. »In 1616 toen hij gouverneur van Breda was, reisde door deze stad kapitein DE LANCHÈRE, die in dienst der staten, als courier, eene belangrijke zending naar het fransche hof had volbragt. Zijne opwachting bij JUSTINUS makende, vraagde deze hem, welk nieuws er in Frankrijk was, waarop hij antwoordde, »dat er niets belangrijks was dan de gevangenneming van den hertog van Auvergne." Toen JUSTINUS de reden hiervan vraagde, hernam LANCHÈRE, die de onwettige geboorte van JUSTINUS niet wist, terwijl hij hem op de schouders klopte: »weet gij dan niet mijnheer, dat een hoerenkind nooit veel in tel is?" JUSTINUS zweeg en liet hem niet bemerken, dat hij zich dit kon aantrekken. Eerst later vernam DE LANCHÈRE dat ook JUSTINUS bastaard was." De slotsom is, mijns inziens, deze, dat vader WILLEM het wapen van Oranje niet wettelijk aan zijn natuurlijken zoon kon geven; het is een erfelijk leen; men heeft immers reeds gezien, hoe het huis Brandenburg den titel van Oranje heeft betwist aan den frieschen stam NASSAU, toen deze bij ontstentenis der mannelijke lijn, na den dood van WILLEM III hem in het stadhouderschap opvolgde. Welk regt zouden de afstammelingen van JUSTINUS hebben kunnen inbrengen, als deze op grond van hun wapen, tot opvolgers in het stadhouderschap zouden hebben willen optreden? Het bloed zegt, natuurlijke regten; maar de menschelijke wetten zeggen, neen! Ik houd het er voor, dat *Oranje* als *surle-tout* op het wapen van *Nassau*, door JUSTINUS gevoerd, hem oogluikend is toegestaan, daar hij er hoog belang in stelde tot den stam van dien NASSAU te behooren, die prins van Oranje was. Aan mijn exemplaar *Justinus van Nassau*, door d^r. SWALUE, heb ik dan ook onder de hierboven gemelde protesten, in mijne verzameling van portretten van personen uit het stamhuis van NASSAU eene plaats gegeven.

U. C. KRAMM.

Johannes Rothe (vgl. XV. blz. 163). JOHANNES ROTHE was van goeden huize te Amsterdam, en veroorzaakte in 1677 veel opschudding, niet alleen in Holland maar ook in Duitschland. Hij was zeer godsdienstig, en geraakte door het nasporen van de geheimen van den godsdienst tot de zonderlingste denkbeelden. Hij droomde slechts van een duizendjarig rijk, en zou CHRISTUS in het oprigten daarvan behulpzaam zijn, Zekeren THEODORUS HUBI te Amsterdam drong hij 3000 gulden op, zeggende dat deze het tiende gedeelte zijner goederen waren, die hij, als ABRAHAM, aan HUBI, die bij hem MELCHISEDEK was, moest betalen. Hij liet HUBI volgens de joodsche manier besnijden, voorgevende zich van hem te willen bedienen tot de bekeering der joden. HUBI kreeg ten gevolge der besnijding eene gevaarlijke ziekte, maar ROTHE liet hem oppassen en op zijne kosten genezen. ROTHE kreeg vele aanhangers, waarmede hij naar Hamburg vertrok; maar ziende dat het beloofde koningrijk geen aanvang nam, kwamen zij weder naar Amsterdam. Verscheidene malen werd hij aangeklaagd, zoowel in den Haag als te Amsterdam, aangezien hij zich niet ontzag den prins te lasteren. Hij werd eindelijk gevangen genomen, maar op de bewijzen zijner vrienden, dat hij niet goed bij zijne zinnen was, losgelaten en door hen opgesloten.

A. C. D. G.

Immerseel (vgl. XV. blz. 163)., Het zal aan J. L. A. I. ongetwijfeld bekend zijn, dat een aanzienlijk geslacht van den naam IMMERSEEL in Brabant heeft bestaan, dat zich veelal aldus noemde naar de heerlijkheid van dien naam.

JEAN D'IMMERSEELE huwde MARIA DE LANNOY; hun zoon PHILIPPE DE LIERE, chevalier seign^r. d'Immerseele, etc., gehuwd met MARIA VAN DAELE, had een zoon ENGELBREGT DE LIERE, seign. d'Immerseele, etc. Deze huwde JOSENE VAN GREVENBROEK, en leefde omstreeks 1576; hij zal welligt de bedoelde persoon geweest zijn, onder wiens beleid P. en M. BAX het harnas aanschoten.

CAREL VAN IMMERSEEL, graaf van Bouckhoven, (niet Borchhoven, gelijk hij verkeerdelijk bij VAN DER AA, *Biogr. W. B.* genoemd wordt. Zie art. LIERE [WILLEM VAN], die zijn curator was) is de laatste van zijn geslacht geweest en gestorven 1740 te Loon op Zand.

De geslachten VAN IMMERSEEL, VAN LIERE en meer andere stamden af uit het geslacht van ARSCHOT, en voerden tot wapen 3 leliën (fleur de lis) van zilver, 2 en 1, met afgesneden voet, op sabel.

Zie LE CARPENTIER, *Hist. de Cambray;* TE WATER, *Verb. en Smeekschr. der Edelen*, dl. III. blz. 206; *Nobiliaire des Pays-Bas*, en daarvan inzonderheid de nieuwe uitgave door DE HERCKENRADE, 2^d volume, 2me & 3me liv., alwaar bl. 1212 het geslacht van

DE LIERE D'IMMERSEELE wordt vermeld, en ook het wapen is afgebeeld.

V. D. N.

Nederlandsche vlag (vgl. A. R.; XV. bl. 4). De bewering, dat de kleuren van onze vlag overgenomen zouden zijn van die der fransche, welke u—H ter l. a. pl. den lezers van den *Navorscher* herinnert, heeft d^r. P. J. VERMEULEN in dit jaar aanleiding gegeven tot een werkje over dit onderwerp (Utrecht, KEMINK en zoon). Hij bewijst daarin, op zulke goede gronden als men billijker wijze verlangen mag, dat die bewering onjuist is, dat onze vlag geene andere is dan de prinsenvlag en dat de kleuren daarvan dus oorspronkelijk geweest zijn, oranje, wit en blaauw.

Dublin belegerd door twee zeelieden (vgl. XV. bl. 163). A. v. R. kan het verhaal van die belegering (?) gelezen hebben in: »MÉRY, *les nuits anglaises.* Paris, MICHEL LEVY," onder den titel: »*Un acte de désespoir*," waar echter niet van 1600 maar van 1814 sprake is. Ik herinner mij, dat verhaal (waarschijnlijk als vertaling van het fransche) ook in het Hollandsch gelezen te hebben in een ouden jaargang v. h. *Nederlandsch magazijn.*

H. G. T.

Sterfdag van mr. Jacob Valcke (vgl. XV. bl. 106). In een ms. geslachtregister van eene goesche familie, vermaagschapt aan SMALLEGANGE, VALCKE, EVERSDIJK en anderen, vond ik, bl. 16, genoteerd: »1603 den 2 Junij is den Thresorier VALCKE in den Heere ontslapen, sijnde Ambassadeur extraordinair bij den Koning van Schotlandt als hij tot Koning van Engeland gekroond is." En lager: »In de kerke van der Goes, in 't choor, sijn de graven:

1°. van CORNELIS MATTHEUSE SMALLEGANGE, Borgermeester tot Goes,

2°. van MATTHEUS CORNELISSE SMALLEGANGE, Borgermeester tot Goes,

3°. van JAN CORNELISSE VALCKE,

4°. van den Thresorier JACOB CORNELISSE VALCKE."

Nu door den heer CALAND is ontdekt, dat het lijk van den beroemden staatsman VALCKE, uit Engeland overgevoerd, den 15 junij 1603 in de kerk te Goes is begraven, mag men, in verband met het hierboven opgegevene, dan nu ook wel voor bewezen houden, dat zijn sterfdag niet, gelijk DE LA RUE opgeeft, 9 julij geweest is, maar 2 junij 1603. Mogt men nu zoo gelukkig zijn, ook nog zijn geboortedatum of ten minsten het jaar zijner geboorte op te sporen! De doopregisters te Goes klimmen niet tot die hoogte op.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Het gebed voor Napoleon noodig tot zaligheid (vgl. VII. bl. 4). Merkwaardig is deze catechismus als bewijs van hetgeen NAPOLEON in dien tijd durfde en kon doen, en hoe gereed men was hem in alles te wille te zijn. De catechismus is uitgegeven in 1806 en heeft dezen titel: *Catéchisme à l'usage de toutes les Eglises de l'Empire français.* Unus Dominus, una fides, unum baptisma. St, Paul. Epist. ad Ephesios, cap. IV. v. 5. Paris chez la veuve NYON, née SAILLANT, rue du Jardinet, n°. 1; et à la librairie stéréotype, chez H. NICOLLE, rue des Petits-Augustins, n°. 15. (XII en 151 bl. in 12°).

De vragen, die de pligten jegens keizer NAPOLEON betreffen, vindt men in de 7e les, het zijn deze:

D. Quels sont les devoirs des chrétiens à l'égard des princes qui les gouvernent, et quels sont en particulier nos devoirs envers Napoleon 1er, notre Empereur?

R. Les chrétiens doivent aux princes qui les gouvernent, et nous devons en particulier à Napoleon 1er, notre Empereur, l'amour, le respect, l'obéissance, la fidélité, le service militaire, les tributs ordonnés pour la conservation et la défense de l'Empire et de son trône; nous lui devons encore des prières ferventes pour son salut et pour la prospérité spirituelle et temporelle de l'Etat.

D. Que doit-on penser de ceux qui manqueraient à leur devoir envers notre Empereur?

R. Selon l'apôtre S. Paul, ils résisteraient à l'ordre établi de Dieu même, et se rendraient dignes de la damnation éternelle.

D. Les devoirs dont nous sommes tenus envers notre Empereur nous lieront-ils également envers ses successeurs légitimes dans l'ordre établi par les constitutions de l'Empire?

R. Oui, sans doute, car nous lisons dans la sainte Ecriture que Dieu, Seigneur du ciel et de la terre, par une disposition de sa volonté suprême, et par sa providence, donne les empires, non-seulement à une personne en particulier, mais aussi à sa famille.

Deze catechismus is in NAPOLEONS tijd ingevoerd niet op kerkelijk gezag, maar volgens een besluit des keizers, dus luidende:

Au palais des Tuileries, le 4 avril 1806.

NAPOLEON, empereur des Français et roi d'Italie:

Sur le rapport de notre ministre des cultes,

Avons décrété et décrétons ce qui suit:

Art. 1. En éxécution de l'art. 39 de la loi du 18 germinal an X. le Catéchisme annexé au présent décret, approuvé par Son Em. le cardinal-légat, sera publié et seul en usage dans toutes les églises catholiques de l'Empire.

Art. II. Notre ministre des cultes surveillera l'impression de ce Catéchisme, et, pendant l'espace de dix années, il est spécialement autorisé à prendre à cet effet toutes les precautions qu'il jugera nécessaires.

Art. III. Le présent decret sera imprimé en tête de chaque exemplaire du Catéchisme, et inséré au Bulletin des Lois.

Art. IV. Notre Ministre des cultes est chargé de l'exécution du présent decret.

(Signé)

NAPOLEON.

In de approbatie zegt de kardinaal legaat CAPRARA onder anderen het volgende: »Nous après avoir fait examiner soigneusement cet écrit et avoir reconnu que les principaux points de la religion chrétienne y sont exposés d'une manière entièrement conforme à la doctrine de l'Eglise catholique, nous avons cru devoir nonseulement approuver cet ouvrage, mais encore en proposer et en recommander l'usage aux RR. evêques de l'Empire français, comme par le présent décret, en vertu de l'autorité apostolique dont nous sommes revêtus en qualité de légat *a latere* du S. Siége et de N. T. S. P. le pape PIE VII, nous l'approuvons et nous en proposons et recommandons l'usage."

De aartsbisschop van Parijs, na opgemerkt te hebben, dat hij er bijna geheel het werk van BOSSUET in heeft teruggevonden, »cet immortel défenseur de la foi dont l'Eglise gallicane se plaît tant à entendre répéter les éloquentes paroles" zegt er van: »Les devoirs des sujets envers les princes y sont expliqués avec plus d'étendue qu'ils ne l'ont été jusqu'à ce jour, par ce que les circonstances du temps où nous vivons ne ressemblent point à celles qui ont précédé. Mais les principes qui y sont enseignés sont de tous les siècles, par ce que la religion ne change pas de principes. En publiant aujourd'hui les obligations qu'elle nous impose envers l'empereur, nous ne faisons que ce que firent les premiers chrétiens; nous nous servons des mêmes expressions dont ils se servirent." Ten bewijze van dit laatste voegt hij er eenige zinnen uit den *Apologeticus* van TERTULLIANUS bij.

Daniel Raap (vgl. XV. bl. 108). Onder de stukken, DANIEL RAAP betreffende, vond ik ook zijne »*Vrijje Gedagten over het Rotterdammer Request.*" Het is als volgt.

DANIEL RAAPS

VRYJE GEDAGTEN OVER HET ROTTERDAMMER REQUEST,

OM DE AMPTEN, OFFICIEN EN BENEFICIEN TE VERKOPEN.

Lof werd verdiend, als men voorgaat in zake van nut, maar uit Nijd dit spoor niet te volgen, verdiend Laster; om hier van bevryd te blyven, zoo geve ik aan myn Mede-Burgers deze myn *Vryje Gedagten,* vry te overwegen. Ten aanzien van 't voornoemde *Request,* merk ik aan, dat hun klagte over de zware Lasten, Neeringloosheid der tyden, enz. overtolligheid is; wyl ik, en ik denk ook zy, wel zullen vertrouwen, dat hunne Regeering dit met leedwezen aanzien, gelijk ik het zelve ook van de onze denk, en kunnende niet omhelzen het gezeg, dat onder de Regenten zoodanige waren, diens oogmerken daarheen zoude strekken, dat een Arme Gemeente ligt valt te regeeren; in tegendeel vertrouw ik, dat als het in haare en onze Regeerders magt was, zij de Neeringloosheid, zoo wel als de zware Last zouden doen ophouden. Hun voorstel strekkende aan de Regenten, om de Ampten die zij, of de hare bezitten (welke met regt mag men zeggen zijn verkregen) af te staan, en dat enkel om die Reden, dat zij vermogen genoeg hebben om te bestaan, vinde ik zeer onbillijk; en ik ben van gedagten, dat indien hun *Request* een Presentatie in zich had vervat, om insgelijks af te staan van alles wat men zoude kunnen ontbeeren, heel weinig vermogende Lieden hun hand op dat *Request* gezet zouden hebben, en agt het dierhalven een verwerpelijke zaak te zijn. Nu tot de zaak zelfs: hier over gaan veelderhande redeneeringen, eenige zeggen wat agting zal dog de Regeering overblijven? Wie zal hun eerbied na behooren toedragen, als de hoop uit is, van daar t' eeniger tijd niet eens door bevoordeelt te kunnen worden? Wie zal die zware Ampten om niet willen bedienen? en in tegenspoed het algemeene ongenoegen dragen, wijl dog de Regent de rampen (hoe zeer die hun ook smerte) die den *Staat* treffen, aan dezelve worden te last gelegt; zegt men niet 't is Verraad dat'er schuild, ten minste betigt men haar, dat zij 't algemeene Welzyn agteloos verwaarloost hebben; 't zyn geen Mannen van Verstand die aan 't Roer zitten, en meer diergelijke

discoersen gaan agter haar om; deze smaadredenen te moeten dragen, en geen eigen voordeel te hebben, zegt men, zou het bezwaarlijk maken Mannen van Oordeel te vinden, om de Ampten van Burgermeesteren, Schepenen en Raden te bekleeden. Dit zal ik beantwoorden na ik mijn gedagten hebbe geuit over het verzoek zelfs.

Wat de Ampten aan belangt, zy zyn genoegzaam alle Belastingen van 't Gemeen, en werden door het algemeen gedragen, en kunnen dus de Bezitters daar van als Pagters werden aangemerkt, dat nu door het algemeen werd gedragen, zou dat niet billyk tot algemeen nut worden gebruikt? zyn 't geen Particulieren, die het heden bezitten, die daarom niet nutter aan 't Algemeen zyn, als de niet Bezitters; en by aldien de Ampten wierden verkogt, zou het Algemeen de nuttigheid van haar eigen last genieten, dat in alle gevallen billijk mag geagt worden, en dat wel te meer om het Loffelyk voorbeeld van *Zyn Doorlugtige Hoogheid*, de Prinse van Oranje, onze geliefde *Stadhouder* &c. &c. &c. met de aan Hem opgedragen *Posteryen* mildadig tot algemeene nut af te staan; een groot kenmerk van Liefde tot ons aller Welzyn, dat ik wensch in alle Regeerders mag woonen en uitblinken. Wat nu de geopperde zwarigheid betreft, dat de Regeering daar door haar Agtbaarheid zoude verliezen, ben ik in tegendeel van gevoelen, dat dit haar in top zoude doen stygen, wanneer dezelve zulke groote kenmerken van Liefde voor het Gemeen deden blijken, van allen eigen belang te verlaaten, en te doen zien dat zy ons, om onzent wil, Regeerde, en niet om haar zelfs; wie zou haar niet als getrouwe Vaders aanmerken, die het Huishouden regeerde om het goed te doen, dit zou een ware eerbied verwekken in het herte der Burgeren, die insgelijks uit geen Eigenbaat, maar uit een ware agting wierd gebooren. Dat men geen Mannen zoude vinde om die zware Ampten te bekleden, is met veel te geringen gedagten van onze Regeering gesprooken, en steld als of 't alleen uit Eigenbaat wierd bekleed; ik vertrouw ze alle, ja tot een toe zoo edelmoedig, dat geen zyn Ampt (schoon zy geen voordeelen genooten,) daarom zoude nederleggen, al was 't zelfs dat al de Inwoonders hun verzoek by dat van de Rotterdammers voegde; en ik vertrouw onze Regeering zoo goed voor den Burger en Inwoonder, dat zy niet van de laatste zoude zyn om het toe te staan. Ik vrees niet met een goed oogmerk wel te doen, en indien ik al mis, (tegens een voor myn verborgen wet) het doelwit is 't Algemeene nut te bevorderen, en verdiend daarom by billyke Regeerders verschooning: te meer, wyl ik woon in een Land waar van een regt *Patriot* zeid:

Gelukkig Vaderland, daar Volk en Overheid
Staan onder eenen Last, aan eenen Wet gebonden,
Daar niets te vreezen is, als straffen om de zonden,
En daar de Deugd alleen maakt al het onderscheid.

Dit onverbeterlijk Vers, is een kenmerk der ware Vryheid, en waar die in bestaat; dierhalven waardig in een ieder Neêrlands hert geschreven te zyn, waarom ik het mijne Mede-Burgeren, uit Liefde mede deelen; dit uit een zugt tot het Algemeene Welzijn, en Liefde voor 't Vaderland, door

DANIEL RAAP.

Letterlijk overgenomen.

A. C. D. G.

Adriaan Francois Lammens (vgl. XII. bl. 260, 300, 328: XIII. bl. 36). Ten opzigte van de familie LAMMENS hebben mijne nasporingen ter secretarie te Goes mij ook nog het volgende opgeleverd:

M^{r}. PIETER LAMMENS, geb. te Axel, werd aangesteld tot secretaris van Goes 18 januarij 1693 en als zoodanig ontslagen 23 junij 1702; werd raad der stad Goes 10 julij 1720 en schepen 14 junij 1721, overlijdende 6 julij 1732. Hij trouwde te Goes 15 oct. 1687 met JACOBA WESTHOECK, uit welk huwelijk aldaar geboren werden: ADRIAAN, ged. 13 april 1689; ELIZABETH, id. 10 maart 1690; MARIA JACOBA, id. 10 aug. 1691; DANKERT, id. 21 nov. 1692; JOOST, id. 10 nov. 1696; MAATJE, id. 9 aug. 1699; JASPER, id. 24 oct. 1700 en ADRIANA CORNELIA, id. 10 nov. 1702.

ADRIAAN LAMMENS, burgem^{r}. te Axel, als wed^{r}. van ELIZABETH DE BRUYNE, hertrouwde te Goes 23 april 1676 met JACOBA VAN CAMPEN, dochter van MATTHIJS VAN CAMPEN en JACOMINA DRIEWEGEN.

ADRIAAN LAMMENS (jongman en geboortig van Axel), kapitein, en LAURENTIA VAN CAMPEN WILLEMS dochter, wed. m^{r}. JOHAN VAN DORTH, getr. te Goes 10 mei 1714.

PIETER HOBIUS (jongman en geboortig van Goes), raad en schepen van Goes, en ELIZABETH LAMMENS (jonge dochter en geb. van Goes), ondertr. te Goes 5 april 1714 en getr. aldaar 25 d^{o}. Als wed^{r}. van ELIZ. LAMMENS, hertrouwde hij met MARGARITA VAN DER LUGHT, jonge dochter van Goes, ondertr. te Goes 18 junij en getr. aldaar 6 julij 1723.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Generaal Cambronne (vgl. XV. blz. 195). Ook in Frankrijk is reeds sedert geruimen tijd aan de waarheid van dit verhaal getwijfeld. CHATEAUBRIAND zegt in zijne *Mémoires d'Outre-Tombe* »le mot: *la garde meurt et ne se rend pas!* est une invention qu'on n'ose plus défendre." Of evenwel nu de zaak zoo geheel hopeloos staat? Wij weten, CHATEAUBRIAND is hier geen onpartijdig getuige.

Wilhelm von Truchses. Wat heeft WILHELM VON TRUCHSES, heer van Walpurch [die tusschen 1504 en 1515 door hertog GEORG VAN SAXEN tot hoofd der regering in Friesland werd aangesteld] merkwaardigs verrigt?

Hij huwde SIBBEL WUYTZA, dochter van DYE WUYTZA van Wuytza-State. Wie waren zijne ouders?

Waar is eene genealogie van dien tak van het geslacht VON TRUCHSES in te zien of te bekomen?

B. D.

Graaf Floris II en Galama. De eenige oude schrijver, bij wien ik dit verhaal gevonden heb, is OCKA van Scharl. Het luidt bij hem aldus:

»Anno 1119, hadde Graaf FLORIS van Holland, de tweede van die name, grote twist tegens GALO IGES van GALAMA, om het Bosch van de Creil, daar Graaf FLORIS dikwils, wanneer hij op Tenckelhuizen of Medenblik was, in ging jagen. En benam de Dienaars van GALAMA in 't zelve Jaar ook drie Windhonden, met twee Hazen en ander wildvang. 't Welk GALAMA zwoer te wreken aan des Graven goed en bloed, al zoude het hem zyn welvaart en leven kosten.

De graaf dit weder gezeid en geadverteerd zynde, meende dat het niet dan dreigwoorden waren, daar een man wel zeven Jaren na leefde, heeft even wel wanneer het hem te pas kwam, zyn komste en jagt aldaar gehouden. Dit GALAMA ziende, is met zyn vrienden en goedgunners daar by gekomen, heeft den Graaf om zyn verleden geweld en aangedaan verlies met een toornigen moed aangesproken, ook vergenoeginge en voldoeninge daar van begeerd, of anderzins woude hy hem zelf daarvan voldoen, en vergenoegen: Met meer andere kwaadsprekende woorden, 't welk by den Grave zeer kwalyk genomen wierde, en heeft GALAMA van zyn stout spreken zeer berispt. Waar op GALAMA zeide: zo verre ik een vrye Fries geboren ben, zal ik het myns voor u beschermen, of het zal my aan kragt en magt ontbreken, viel met dien toe, en zoude den Graaf doorstoken hebben, maar hy ontvielt, en wierde gekwetst in zyn regter arm, en wierde voort van zyn edellieden en dienaars, die by hem waren, beschermt, daar GALAMA twee van doorstak, en zouden haren heere wel eer voorgestaan en beschermt hebben, maar dogten niet dat die Fries zoude slaan. Dog de twist is ten laatste by des Graafs Edellieden opgenomen, en zy hebben beide haar zaken op GODEFROY, den Hertog van Braband, gegeven. Dog vermits die korts daar na in 't zelve Jaar storf, en is daar niet van gekomen."

Hetzelfde echter vind ik bij anderen anders verhaald. WINSEMIUS zegt: *Chron. van Vriesl.* fol. 131: »Doch is na 't schryven onzes Chroniques (welke wy in alsulcke saecken niet hebben connen uitsluyten) die twist tusschen beyde partyen door tusschen-spreken van GODEFRIJD Hertoge van Brabant nedergeleyt ende gemiddelt." Welke is die *Chronique?* Zeker niet die van OCKA van Scharl, want deze verhaalt den afloop van de zaak geheel anders, of liever, hij laat ons daaromtrent in het onzekere. Hij zegt, dat van die tusschenkomst van den hertog van Brabant niets gekomen is. Maar wat is er dan gebeurd? Noch graaf FLORIS noch GALAMA was er de man naar, om het er bij te laten zitten. Er moet een formeele zoen of een oorlog op gevolgd zijn. Het eerste zegt WINSEMIUS, het laatste WAGENAAR. Deze verhaalt, *Vaderl. Hist.* dl. II. bl. 214: »Toen spreekt de Fries Graave FLORIS onbezuisd genoeg om schadebetering aan. En naauwlyks had de Graaf begonnen te zeggen, dat men zynen landsheer beleefder behoorde te bejegenen, of GALAMA hadt het geweer reeds uit de schede, en trof 'er den graaf mede in den arm. 's Graven knegten schooten terstond toe, en vielen zoo fel op GALAMA aan. dat hy, binnen kort, van 't leven beroofd werdt. — Het ombrengen van GALAMA heeft veelligt, gelegenheid gegeven tot eenen kryg, tusschen de Hollanders en de Westfriezen."

Ziet daar dan het verhaal op driederlei wijze. Bij WAGENAAR is het een treurspel, bij WINSEMIUS een blijeindend treurspel, bij OCKA gaat het uit als een eindje nachtkaars.

Slordigheid kunnen wij hier niet vermoeden. Beide, WINSEMIUS en WAGENAAR, zijn te naauwkeurige geschiedschrijvers, om hen daarvan te mogen verdenken. Maar vanwaar hebben zij dan hunne berigten?

Er zijn er geweest, die aan de waarheid van dit geheele verhaal getwijfeld hebben. WAGENAAR noemt als zoodanig SCRIVERIUS en, zoo het schijnt, ook EIKELENBERG. Wat heeft hen daartoe bewogen? WAGENAAR,

ofschoon zoo als gewoonlijk zeer voorzigtig, is meer op de hand van hen die het voor waarheid aannemen, dan van hen die het verwerpen.

S. Z.

De ridderorde van het paveljoen. In het werk, getiteld *de Geographische onderwijzer* enz. *van* M^r. F. OSTERVALT enz. *met een voorrede door* D^r. B. BOSMA, te Amsterdam bij J. LOVERING, 1765, 2 deelen, in 8°. vind ik in de LII^ste les, Over Frankrijk, de ridderorden van dat rijk opgegeven, en ten slotte: »De tegenwoordige Koning heeft 'er in a°. 1723, de orden van 't *Paveljoen* bygevoegd." Nooit is mij de benaming dier orde, of dat eerteeken, aan eenig persoon verleend, voorgekomen; welligt wel aan een der lezers van den *Navorscher*, die dit alsdan, hoop ik, in het belang der geschiedenis wel zal willen meêdeelen. Misschien is die instelling in de geboorte blijven steken, zijnde waarschijnlijk het bedrijf geweest van den regent, hertog van Orleans, die in datzelfde jaar 1723, toen LODEWIJK XV op dertienjarigen leeftijd de kroon aanvaardde, even als diens beruchte leermeester DUBOIS overleed. Moet men bij het symbool dier orde denken aan het paviljoen te Versailles, of aan het paviljoen of de tent, waarin de volle wapens van Frankrijk en Navarre zijn gesteld?

C. K.

Meekrap. S. VAN LEEUWEN, *Batavia Illustrata*, 's Grav. 1685, p. 357 zegt: »Aan de mond van de Vegt of Oder, leid wel de Pomersche koopstad Stetin, dog de Schepen moeten nog vry hooger op, om de Silesise Lijnwaten, Garen en Tafel-Kleden, als mede de Breslausche Meekrappen af te halen."

Moest in dien tijd de meekrap hier te lande uit Silesien ingevoerd worden? Sedert wanneer is die plant hier in zoo groote hoeveelheid verbouwd, dat zij integendeel een artikel van uitvoer geworden is?

F. F.

Aannemen van familienamen. Wanneer men, door een of andere reden een familienaam bij den zijnen wilde voegen, aan wien moest men zich dan wenden om hiervoor inwilliging te verkrijgen? Ik meen wel gehoord te hebben, dat zulks aan den hoogen raad moest geschieden; doch is dit altijd zoo geweest? Zoo neen, tot wien vervoegde men zich in vroegeren tijd, en sedert wanneer heeft de hooge raad er zich mede ingelaten? Hoe was het bij voorbeeld van 1780—1800?

v. F. N.

Bestrating en verlichting. Wanneer is men begonnen in de voornaamste steden van ons vaderland de wegen te bestraten en des nachts te verlichten? Waren die wegen reeds in den beginne in het midden met keien, aan de beide zijden met gebakken steenen bevloerd? Vooral wenschte ik dit te weten ten opzigte der steden van Holland en Zeeland.

GERRIT.

Feria II prox. post dom. Reminiscere. Bij mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, *Register van Holl. en Zeeuwsche Oorkonden, die in de Charterboeken van* V. MIERIS en KLUIT *ontbreken*. Eerste afd. a°. 1861, wordt op bl. 83 eene oorkonde opgegeven, gedateerd: »Feria II prox. post dom. Remin. (27 febr.) 1278/79." Men gelieve mij daarvan de beteekenis op te geven. Wel weet ik, dat in 1279 de zondagsletter A en de epacta 17 was, zoodat Paschen toen inviel op 2 april, en dat Reminiscere (de 5de zondag vóór Paschen) alzoo 26 febr. aanwijst; — maar hoe beduidt die opgegevene datum dan nu 27 febr.?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Zerubabel. De *Letteroefeningen* van dit jaar n°. 7 deelen ons mede *Een paar bladzijden uit een Aegyptischen roman*. Daarin wordt o. a. gesproken van eenen Syrier uit Tyrus, die in gesprek was met eenen Israeliet, in Aegypte gekomen om voor den koning van Juda, ZERUBABEL, aegyptische paarden en wagens te koopen. Maar kan men eenen Tyrier onder de Syriers rekenen? En droeg ZERUBABEL den titel van koning van Juda? Ik meende neen. En ik kan toch noch van den duitschen schrijver, die in de geschiedenis en de antiquiteiten van dien tijd zoo goed blijkt te huis te zijn, noch van den vertaler den heer ROGGE denken, dat zij zich hier vergist zullen hebben.

S. Z.

Thraciers. Hetzelfde fragment geeft mij aanleiding tot nog eene vraag. RHODOPIS wordt daar bl. 447 gezegd, terwijl zij op het thracische strand met hare vriendinnetjes speelde, door phoenicische zeelieden geroofd te zijn. Maar bl. 459 wordt gesproken van haar »edel grieksch gelaat." Waren de Thraciers dan Grieken?

S. Z.

Thomas Hees. In een bundel hs. met gedichten, meestal over geestelijke onderwerpen, komt ten slotte voor het volgende grafschrift op THOMAS HEES: is den lezers van den *Navorscher* ook iets omtrent

dien persoon bekend? De dichter is vermoedelijk JAN BAGELAAR te Amsterdam, die ook in de *Naamrol* van PARS bl. 243 vermeld wordt.

Grafschrift.

Ter stede Wesep ruim voor zestig jaar gebooren,
Herkomstig en van kerk en burgerhoofds geslagt,
Op 't Leidse Hooge School tot leevens Arts bezworen,
Met taalen rijk voorzien, by grooten groot geagt,
Alom bereist om frans en brits, om zweeds te hooren,
So na der Muscou by-gestaan in winst en eer
Het Staatsgezandschap, als tot driemaal self verkoren,
Een afgezand te zijn by Mahometse Mooren,
En aan den Amstel uitgerust op Hooger Meer,
Sijn lijf is hier, en hy gereist na Grooter Heer.

B. v. D. M.

Pennen. Kan men ook nagaan, in welken tijd en door welk volk de pennen van ganzen of andere vogels het eerst als schrijfwerktuigen gebruikt zijn?

GERRIT.

Bevolking van Noordholland in de 17e en 18e eeuw (vgl. XV. bl. 104, 161). De heer H—G heeft t. l. a. pl. eene der oorzaken opgenoemd van de vermindering der bevolking van Noordholland tusschen 1632 en 1732, en zeker wel de voornaamste. Maar het is niet de eenige. Eene andere is het verval der visscherijen. Tot de groenlandsche visscherij werden omstreeks het laatstgenoemde jaar, zoo het schijnt, niet minder schepen gebruikt dan vroeger. De voordeelen die het bouwen en uitrusten der schepen gaf, bleven dus dezelfde, en het getal manschappen, die in deze vaart gebruikt werden, even groot. Daaronder echter waren van den beginne af altijd veel Denen geweest en deze maakten er nog een groot gedeelte van uit. Maar men ving gedurig minder visschen, en dit had niet alleen ten gevolge, dat de winsten der houders van aandeelen in de schepen kleiner werden, maar ook dat de traankokerijen en andere neringen, die van de walvischvangst afhingen, achteruitgingen. Dit zal iets toegebragt hebben tot het verval van Waterland en eenige daaraan grenzende dorpen, waar velen van de groenlandsche visscherij leefden.

Het zag er echter veel erger uit in Drechterland en de Noorderkoggen. Hier drukten de hooge dijkslasten het zwaarst. Maar hier ook deden de gevolgen van het verval der visscherijen zich het sterkst gevoelen. Van hier voer men meest ten haring. Vooral was dit het geval in de stad, wier wapen er ons nog van spreekt, Enkhuizen. Maar geheel Westfriesland nam er deel aan. De buizen waren ook niet, zoo als de groenlandsvaarders, voor een groot deel met vreemd volk bemand; het waren bijna alle Noordhollanders die er op voeren. Doch deze vaart was vreeselijk verminderd. Sedert het begin der 18de eeuw ging zij aanhoudend achteruit. Voor Enkhuizen was het nemen en verbranden van een groot aantal buizen door de Franschen in 1703 eene ramp, welk die stad nooit te boven is kunnen komen. Maar buitendien was de haringvloot vrij wat verminderd. In 1601 voeren uit Nederland vijftien honderd schepen ter haringvangst en later vermeerderde dat getal nog, al is ook de opgave van WALTER RALEIGH, die van drie duizend spreekt, overdreven te achten. Doch in 1736 waren er niet meer dan twee honderd vijftig overgebleven, waarvan acht en zestig uit Enkhuizen en dertien uit de Rijp, dus uit Noordholland in het geheel een en tachtig. Neemt men nu in aanmerking, dat men in laatstgenoemden tijd rekende, dat van de haringvangst en wat daaraan vast was twintig duizend menschen bestonden (*Teg. Staat*, dl. I. bl. 585), dan begrijpt men, dat in den tijd van den hoogsten bloei der groote visscherij het getal menschen, dat er van leefde, vele duizenden meer moet bedragen hebben. Onder de oorzaken van de vermindering der bevolking van Noordholland in de eerste helft der vorige eeuw, vooral van Westfriesland, van de Rijp en de omliggende dorpen, zal deze dus wel eene der voornaamste geacht moeten worden.

P. L. Wz.

Het geslacht Hattinga (vgl. A. R.; XI. bl. 296; XIII. bl. 235; XV. bl. 228, 262). **Anthony Hattinga, de bouwmeester der Delfsche poort te Rotterdam** (vgl. XIV. bl. 323, 359; XV. bl. 130). In antwoord op de vraag door v. W. gedaan in den *Navorscher* (XIV. bl. 323) kan ik melden, dat ik in het bezit ben van onderscheidene genealogiën van het geslacht HATTINGA, waartoe de beroemde ingenieurs DAVID WILLEM COUTRY HATTINGA en ANTHONY HATTINGA behoorden, die, zoo als bekend is, zich in de tweede helft der vorige eeuw vooral een naam maakten door het vervaardigen van schoone landkaarten (voornamelijk van de Zeeuwsche eilanden). De schoone

verzameling eigenhandig geteekende kaarten dier ingenieurs werd, na bijna 100 jaar in haar geheel bewaard te zijn gebleven, na het overlijden van den heer HATTINGA RAVEN, den 15 october 1860 te 's Gravenhage publiek verkocht en werd daarop voor het grootste gedeelte eigendom van het rijksarchief en van het departement van oorlog. In eene der genealogien nu van het geslacht HATTINGA, tot opschrift voerende: »Geslagt Register van DAVID WILLEM COUTRY HATTINGA en ANTHONY HATTINGA, opgemaakt anno 1775" leest men het volgende:

»ANTHONY HATTINGA, geboren te Lillo den 17 junij 1731; zijn peter is ANTHONY CAEN en zijn meter ELISABETH HATTINGA. Is geworden den 30 november 1748 vendrig en extraordinair ingenieur. Den 30 januarij 1751 luitenant ingenieur. Neemt zijne demissie met rang van capt.-luiten. den 9 september 1768, en werd commies van 's lands magazijnen van Lillo en Liefkenshoek, benevens ontvanger der gemeene middelen en contrarolleur van den graaffelijken tol te Lillo en *heeft zedert den* 16 *Aug.* 1768 *de directie over den opbouw der Delfse poort te Rotterdam tot den* 26 *April* 1772. Zedert te Lillo gewoont."

Uit die genealogie blijkt dus, dat ANTHONY HATTINGA de eigenlijke bouwmeester der Delfsche poort te Rotterdam is geweest. — ANTHONY HATTINGA was gehuwd met AMARENTIA VAN RUELO (geboren te 's Hertogenbosch den 24 jan. 1745) uit een voornaam geslacht, waarvan het geslachtswapen voorkomt op de wapenkaart der regering van 's Hertogenbosch. — Uit het huwelijk van zijn broeder DAVID WILLEM COUTRY HATTINGA met CHRISTINA SUSANNA GAILLARD (geb. in de Berbices den 29 sept. 1742), werden ANNA WILHELMINA HATTINGA, WILLEM MATTHEUS HATTINGA en PIETER ANTHONY HATTINGA geboren. De twee laatsten stierven op hun 3de en 4de jaar, terwijl ANNA WILHELMINA HATTINGA (de laatste van dit geslacht), geboren te Hulst den 12 maart 1765, in 1790 in het huwelijk trad met den heer JAN WORMERUS RAVEN, inspecteur generaal van 's lands zeewerken en burgemeester van Sas van Gendt (overleden in 1815) — DAVID WILLEM COUTRY HATTINGA en ANTHONY HATTINGA waren zoons van dr. WILLEM TIBERIUS HATTINGA, burgemeester van Hulst (geb. op de Leeck den 17 jan. 1700) en van ANNA MARIA COUTRY; dr. WILLEM TIBERIUS HATTINGA was de zoon van ABDIAS HATTINGA, theol. doct. (geb. te Sneek anno 1664) en van MARIA THIELENUS (geb. te Middelburg den 1 julij 1659), uit het aanzienlijke zeeuwsche geslacht der THIELENS, waarvan het geslachtswapen voorkomt in SMALLEGANGES *Beschrijvinge van den Zeelandschen Adel.* — Zij was de dochter van WILLEM THIELENUS (geb. te Londen den 15 julij 1634), groot stapelier van Zeeland, en van ELISABETH DE JONGE van Bruinisse. — ABDIAS HATTINGA is ook bekend door zijne geheime zending naar PETER den Groote van Rusland. — Het geslacht HATTINGA is waarschijnlijk van eene oud-adellijke friesche afkomst. (De heer VAN LENNEP in zijne *Roos van Dekema* voert personen van dat geslacht in dien roman op). — Het geslachtswapen der HATTINGAAS is als volgt: coupé, het bovenste gedeelte zwart, beladen met twee sterren van zilver; in het onderste gedeelte een pronkende paauw op een veld van zilver. — Dit wapen is nog te zien op de schoone marmeren grafzerk van het graf van WILLEM TIBERIUS HATTINGA in de groote kerk te Hulst; als motto voert dit wapen daar: »plus olei quam vini", terwijl in den rand des steens aan de ééne zijde staat: »non est mortale quod opto" en aan de andere zijde: »stat sua cuique dies."

(Zie wijders nog over het geslacht HATTINGA: den *Nederlandschen Spectator* van 22 sept. 1860 n°. 38; het *Supplement* op het werk van den heer C. KRAMM over de kunstschilders en graveurs; alsmede den *Navorscher* zelven in onderscheidene jaargangen.)

S. Laurentiusdag. In de *Statuten van Boelwerde Deckenye*, art. 14, wordt straf bedreigd tegen dengenen die de hooge heilige dagen niet viert. Maar verder heet het: »Dis Sneys fyra ende dae Apostola fyra, sinte Laurentius, sinte Nicolaus fyra, hwasoe brekt disse vorseyde hachtyda, dat hy naet en fyret, dy schil dy ban beta mey een hael pond." In de nieuwere redactie dezer statuten van 1404 worden in plaats van deze dagen gesteld: »Des Sonnendeys fyra ende Apostela fyra, sancte Laurentius fyra ende sancte Michielis fyra." Hier wordt de feestdag van S. Nicolaas weggelaten, wat opmerkelijk is, daar deze toch voor den beschermheilige van Friesland gehouden werd, maar de dag van S. Laurentius wordt behouden. Welke is de reden van de onderscheiding hier aan St. Laurentius bewezen? Vereerde men dien in Friesland of althans in de dekanij van Bolsward meer dan andere heiligen? Zoo ja, waarom?

ALIQUIS.

Gebed voor het eten. In vele, ja men zoude bijna kunnen zeggen, in alle chris-

ten huisgezinnen bestaat de gewoonte, om drie malen daags als men eet een gebed te doen, namelijk des morgens aan het ontbijt, 's namiddags aan het diner en des avonds aan het souper.

Gaarne wilde ik weten, van wanneer dit gebruik (veeltijds eene bloote formule) dagteekent; en waaraan het zijnen eersten oorsprong verschuldigd is. T.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Grafschriften in kerken (vgl. XV. bl. 111, 164, 195). In de Groote kerk te Goes teekende ik de volgende grafschriften op:

Hier leyt begraeve d'ed'le .... JAN VAN OOSTENDE, Ridder, heer vañ Oostende, vañ Oedekenskerke, vañ Vinninghe, vañ Score, die sterf in 't jaer ons heeren XV^cXVI den 10 dach in Octobris.

Hier leyt begrave vrouwe MAGDALENA EVERSDIJK, vrouw van d^r. CASPAR RONTVIS, overl. 6 Julij 1695. Eene dochter JOHANNA, overl. 9 Febr. 1705. CASPAR RONTVIS, overl. 21 Junij 1705. Een zoon JOHAN, heer van Wemeldinge, Yerseke en Kapelle, overl. 30 Oct. 1735. Jufvr. JOHANNA RONTVIS, Vrouwe van Wemeldinge, overl. 14 Mei 1715 [1]).

Hier leit begrave ANTHONIA MARINIS wilen weduwe van AERNOUT ADRIAENSEN VAN ROMMERSWALLE sterf den VI Octobris Anno XV^cLXXXI. Noch begrave GHELEIN AERNOUTSEN haeren sone sterf den XIX Junii A^o. XV^c LXXVIII. Noch begrave JOHANNA MARINIS haere suster sterf den eersten Martii Anno XV^cXCV. Noch begrave CORNELIA GELEYNSD^r. sterf den 18 April 1599. Hier leyt begrave den eersaemen ADRIAEN AERNOUTS VAN ROMMERSWALE, sterf den X Augusti A^o. 1603.

Hier leyt begraven d' H^r. HIERONIMUS VAN SUNDER in sijn leven Schepen der stadt Goes is gestorven op Kersnacht 1679.

Hier leyt begraven LEYN CORNELISSE DIJKWEL is gestorven den 27 October 1727. Dit is het graf voor al sijn nakomelingen.

Hier rust Juffrouw SUSANNA VAN BAERLE, huysvr. van D. JOHANNES THILENUS, V.D.M. gestorven den 18 Octob. A^o. 1661, en MARIA THILENUS haerlieder jonchste kindt gestorven den 3 November A^o. 1661.

Hier leyt begraven de Heer CORNELIUS OLDENDORPIUS Doctor Medicine der stadt Goes. Hij sterff den 17 Februwary 16.. MARIA LEENDERTS VOGEL sijn huisvrouwe sij sterff den 19 April 1650 ende JANNETTE OLDENDORPIUS sijne dochter sij sterff den 19 December 1649. [2])

Hier rusten JACOMINA VAN GRIJPSKERKE, wed. van Doct. JOH. HAYMAN, geb. den 29 Januarij 1636, gest. den 30 Sept. 1717. JACOB HAYMAN, geb. den 5 Febr. 1663, gest. den 6 Octob. 1718. Was Pred. 1. tot Baarland, 2. tot Brouwershaven, 3. tot Goes.

Hier rust ANNA JOHANNA BLAAUBEEN, geb. GRYMALLA, overleden den 19 Februarij 1828, oud bijna 54 jaren.

Dit is het graf van de H^r. M^r. WILHELMUS CHRISTIANUS DE CRANE. [3]).

EVERWIJN TEKELENBURGH, obiit den 1 December 1719. M. v. B.

M: A: TIELENS, 1783.

Hier leyt begraven AERNOUT HEYS van St. Geertruydenberg, overl. 26 Oct. 1620.

N° 20 Dit graf behoort aan d'Heer CORNELIS VAN CITTERS van Bruëlis.

Begraevenisz van DANCKAERT DANCKAERTSZ. sterf den 28 Apryl 1633 ende sijn huysvrouwe D..... BARTELMEUS sterf den 15 November 1619 en CORNELIA DANCKERS haar dochter sterf den 10 September 1628 ende ADRIAENKEN DANCKERS haerlieder dochter sterf den 23 Meije Anno 1633.

Hier leyt begrave DERK JANSEN SCHIPPER in sijn leven Secretaris tot Waarden sterf den 20 November 1683 out 60 jaren.

---

[1]) D^r. CASPAR RONTVIS, j. m. van Middelburg en MAGDALENA EVERSDIJK, j. d. van Goes, getr. te Goes 2 nov. 1678. — JOHAN RONTVIS, oud-schepen van Goes, j. m. van Goes, en ISABELLA WESTERWIJK, j. d. van Goes, getr. te Goes 9 maart 1714. — ISABELLA WESTERWIJK, vrouwe van Wemeldinge, wed. JOHAN RONTVIS, in leven heer van Wemeldinge, schepen en raad van Goes, en d^r. PIETER COOMANS, oudschepen en raad van Goes j. m. van Goes, getr. te Goes 28 junij 1739. (*Trouwboek te Goes.*)

[2]) D^r. CORNELIS MELCHIORSEN OLDENDORPIUS, wed^r. en MARIA VOGEL, j. d. van Bommenee, getr. te Goes dec. 1630. — JANNEKE OLDENDORPIUS gedoopt te Goes 4 april 1632; HELENA OLDENDORPIUS, ged. ib. 16 junij 1634. Deze HELENA is later getr. met m^r. WILLEM DE BRAVE, uit welk huwelijk te Goes geboren is ANNA, ged. 14 januarij 1663. (*Trouw- en Doopboek te Goes.*)

[3]) M^r. W. C. DE CRANE was sedert 1777 hoogbaillu, secretaris en griffier der leenmannen van de barony van Borssele. (*Goessche Naamwijzer.*)

Hier legt begrave Mevrouw JOHANNA GEERTRUYDA GERLAG huysvrouwe van de heere JOHANNES VAN STEELANT geboore den 12 february 1707 overlede den 14 April 1733.

Hier legt begrave JANNETYE HARTHOORN, huysvrouwe van GEERAARD DE LEECW, is geboren den 8 October 1741. Overleeden den 4 Jan. 1776.

Sepulture van d'heer CORNELIS KROOCK sterf den 6 April 1652.

Hier leyt begraven d'Heer ADRIAEN LAUWERISSE MEEBAELE binnen sijn leeven schepen der stadt Goes, rentmees^{r}. van de Edel mog. heeren staten van Zeelant, van tyenden, moelens, dyckgorsingen over de eylande van Zuytbeverlant oudt 49 jaren sterf den 12 April 1649 ende sijn huysvrouw joffrou MARYA ADRIAENS HOOGEWEGH oudt 58 jaren sterff den 3 Julyus An. 1649 ende hare dochter Joffrou CORNELIA MEEBAELE oudt 19 jaren sterff den 10 April A°. 1650 ende haren soone d'heer Mr. LAUWERENS MEEBAELE binnen syn leeven Commissaris van 't landreght der stadt Goes oudt 27 jaren sterff den 6 October A°. 1652.

Hier leyt begraven KATARINA WILLEBOORTS weduwe wijlen PIETER SIMONSEN SCHOTTE, in sijn leven dijckgrave van de Westwateringhe in het eylandt van Walcheren, sterf den 5 Martij 1620.

JAQUES JENOTEAU. 1783. [4])

Dit is 't graf van JACOBUS DE JONGH, obiit den 23 December Anno 1747.

Hier leyt begraven Juffrouw ELISABETH VAN HARDENBERGH, huysvrouw van d' heer DIGNUS NOLLENS, Burgemeester deser stede, sterf in 't jaer 1661 den 29 Decembris ende Juffrouw CATHARINA DE JONGE van Brunisse sijn tweede huisvrouwe sterf in 't jaer 1669 den 9 Martij.

Hier rust de beroemde zeeman en edele menschenvriend FRANS NAEREBOUT, geboren te Veere den 30 Augustus 1748, overleden aan het Sas van Goes den 29 Augustus 1818. De leden van het Goessche Departement der Maatschappij: tot Nut van 't Algemeen, ter zijner eere.

Ter nagedachtenis van den beroemden Goessenaar JACOB VALCKE, den medestander van Oranje, ter bevrijding des vaderlands; den grondlegger en medestichter der Oost-Indische Maatschappij, als gezant in Engeland overleden 1603 en alhier begraven: is het onderstaande opschrift, weleer op zijn graf geplaatst, doch bij den brand van 1618 vernietigd, hersteld in 1844.

Ik kreeg in Zeeland, en leide af in Eng'-
land 't leven;
Daár rust mijn ingewand, en in dit graf
mijn lijk.
'k Hebb' veel goeds in mijn land, daar
buiten meer bedreven.
Één aarddeel was te klein voor mij en
mijn bedrijf.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

[Wij zeggen onzen medewerkers dank, die aan onze uitnoodiging reeds voldaan hebben om ons merkwaardige grafschriften, in kerken in ons vaderland aanwezig, mede te deelen. Het zal ons aangenaam zijn, meer mededeelingen van dien aard te ontvangen. Wij nemen echter de vrijheid te doen opmerken, dat het ons niet te doen is om *alle* grafschriften, welke in onze kerken gevonden worden, maar alleen om die, welke, hetzij wegens den persoon of de familie die zij betreffen, hetzij om een andere reden, *merkwaardig* zijn. Zoodanige vindt men er niet overal even veel.]

Grafschriften in kerken. In de Oude kerk te Amsterdam vindt men, bij het inkomen van de zuider kerkdeur, een' grafsteen, versierd met de wapens van VAN DER SCHELLING en BANNING. De steen is geplaatst onder en achter de eerste hooge zitbanken. Het volgende grafschrift is op dezen steen te lezen.

Hier is begraven HENRICK KOEMANS VAN DER SCHELLINCK, stierf int jaer MCCCCXCV opten XIII dach in Septembre, daerna stierf int jaer MCCCCC MARGRIET DIRCKS syn huysvrouw opten XII dach in Januario. God verleene alle gelovige sielen vrede.

Deze HENRICK KOEMANS VAN DER SCHELLINCK, een vermogend burger der stad Amsterdam, was een van de stichters van het Minderbroeders klooster te dier stede.

A. C. D. G.

Medaille van Waterloo (vgl. XV. bl. 195.) Nadat mijne vraag t. a. pl. reeds ingezonden was, vond ik in de photographische afbeeldingen der medailles van Waterloo met bijschriften van J. F. G. MEIJER, de onderstaande eerepenningen:

1°. voor de vrijwillige jagers te paard te Amsterdam.
2°. aan de vrijwilligers te Rotterdam.
3°. aan de geldersche vrijwilligers.
4°. aan de kompagnie friesche vrijwillige jagers.
5°. aan de vrijwillige jagers te paard te Utrecht.

---

[4]) JAQUES JENOTEAU, gehuwd met MARIE ANNE CHARLOTTE EDET, was sedert 1780 onderwijzer in de fransche taal en voorlezer bij de walsche gem. te Goes (*Doopb.* der Walsche gem. te Goes en *Goessche Naamw.*)

6°. aan de vrijwillige jagers der utrechtsche studenten.

Nommer 2 en 4 zijn met oogjens. Aan welk lint werden die gedragen, door wie zijn die geschonken en bij welk besluit des konings magtiging verleend die te dragen?

B. J. A. M.

[Men zie hierover *Nav.* XIII. bl. 332 en verv.]

Penning van Sourabaya, 1834. In mijn indisch munt- en penningkabinet bevindt zich een uiterst zeldzame (welligt éénige) zilveren penning van 25 nederlandsche strepen diameter.

Voorzijde: Een van boven geopende eiken- en myrtenkrans, binnen welks onderste helft »*Gouverneur Generaal ad int*^m^."

Keerzijde: »Junij 1834," omgeven door het randschrift »*Nederlandsch-Indië-Soerabaya.*"

Aangezien J. C. BAUD, de eenige gouverneur generaal is, die Indië ad interim heeft bestuurd en het mij uit officiële bronnen gebleken is, dat hij bij gelegenheid eener inspectiereis over een gedeelte van het eiland Java, in junij 1834 te Soerabaya is geweest; zoo komt het mij niet onwaarschijnlijk voor, dat hij bij die gelegenheid het aldaar in 1842 gesupprimeerde muntetablissement heeft bezocht en men ter herinnering daarvan dezen penning heeft geslagen.

In dit vermoeden wordt ik versterkt, omdat de vorm der letters, het bloemwerk en de diameter van den penning zeer veel overeenkomst hebben met andere in mijn bezit zijnde te Soerabaya geslagen penningen.

Om ten dezen tot zekerheid te geraken, heb ik, te Soerabaya zijnde, een onderzoek naar den wezenlijken oorsprong van dezen penning ingesteld; maar dit is vruchteloos afgeloopen; terwijl de door mij zelven en anderen gedane nasporingen in de gouvernements archieven ook tot geene betere resultaten hebben geleid.

Zoude een der lezers van den *Navorscher* of een ander nederlandsch numismaticus mij hieromtrent eenige inlichtingen kunnen geven en tevens de vraag beantwoorden, waarom men den naam van J. C. BAUD niet op den penning heeft vermeld, iets waartoe de voorzijde ruimschoots de gelegenheid aanbood?

Batavia 1865. J. S. VAN COEVORDEN.

Afbeeldingen van penningen. Bestaan er, en zoo ja, in welke werken, beschrijvingen en afbeeldingen van de navolgende penningen:

M. W. COERTEKOE, PIETER DE BITTER,	*Navorscher* VIII. 78.
Begrafenis van den gouverneur generaal HENDRIK SWAERDEKROON,	*Navorscher* XIV. 323.
Verovering en vernieling der stad Palimbang door JAN VAN DER LAAN.	Resolutie van heeren XVII van 22 december 1662.

Batavia 1865. J. S. VAN COEVORDEN.

Looden draagteeken. Welke is de beteekenis van een zeker ovaal looden draagteeken, dat slechts aan één zijde gestempeld is? Het vertoont het amsterdamsche wapen te midden van lofwerk en tusschen de letters A W; onderaan 1807. Boven het wapen is een gat om een lint of koord aan te bevestigen; rondom het geheel een parelrand.

H. O.

Muntmeesters. Wie kan mij eene volledige of onvolledige lijst geven van de muntmeesters aan onze provinciale munthuizen; liefst met de jaren hunner aanstelling en aftreding?

H. O.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Medecijnboek van Christoph Wirtsung (vgl. XV. bl. 170). In dit werk, 't welk in de vertaling van CAROLUS BATTUS en in den druk van 1589 (Dordrecht, JAN CANIN, in folio) voor mij ligt, komt op fol. 98 het verhaal van COLETUS voor, ongeveer zoo als TWISCK dat heeft overgenomen. WIRTSUNG laat daarop een zeer uitgebreid recept volgen ter versterking van het geheugen, zonder bepaaldelijk aan te duiden, dat het van »eenen gedoopten Jode" afkomstig is, zoo als dat van COLETUS. Het bestaat in drie deelen: »Reyninghe des Hoofts"; »Wijn om de Memorie te stercken"; en »Salve om de Memorie te verstercken."

Mogt H—g er bijzonder belang in stellen om dat recept te kennen dan, maar ook dan alleen, zal ik mij de moeite getroosten om het voor hem af te schrijven.

— ll.

J. J. Calckman, R. Neuhusius 1674 (vgl. XV. 119, 168, 200). Het antwoord op bl. 168 bevat waarschijnlijk eenige ver-

gissing, of wel drukfouten in de cijfertallen, en is daardoor niet regt duidelijk.

EDO NEUHUSIUS in 1581 geboren, stierf den 7en maart 1638, oud ca. 57 jaren en zijn zoon REINERUS NEUHUSIUS, regtsgeleerde, rector te Alkmaar en ecclesiae senior aldaar, was geboren te Leeuwarden 1608 en stierf in 1662 in zijn 54ste jaar, van wien nu ook REINERUS NEUHUSIUS, die in 1674 leefde, een zoon kan geweest zijn. Deze is mij echter nog niet voorgekomen, zoodat ik mag veronderstellen, dat in het opgegeven jaartal abuis plaats heeft en vermoedelijk de gedane vraag den rector van Alkmaar kan betreffen. Over NEUHUSIUS, vader en zoon, zie men WITTE, *Diarium*.

V. D. N.

[Na het op bl. 168 gedrukte nog eens met de kopij vergeleken te hebben, kunnen wij den heer V. D. N. verzekeren, dat het geene drukfouten bevat.]

Thomas Greaves (vgl. XV. 136, 200). Bij de engelsche kerk te Rotterdam werd predikant THOMAS GREAVES in 1752, en is aldaar gestorven 1798. Ook gaf hij bij zich aan huis les in de engelsche taal aan jonge lieden uit den beschaafden stand, die waarschijnlijk thans reeds alle zullen overleden zijn. Behalve eenige anecdoten hem en zijne zonderlinge handelingen betreffende, is mij van zijn levensloop niets bekend.

V. D. N.

Joseph Hill enz. (vgl. XV. bl. 136, 201). JOSEPH HILL was predikant bij de engelsche kerk te Rotterdam in het laatst der 17de eeuw, 1699, en vertrok van daar 1717.

JOHN of JOHANNES PRICE werd zulks in 1661 te 's Gravenhage, en vertrok 1676 naar Guiana.

THOMAS SCOTT, een Engelschman, werd in 1622 te Utrecht beroepen uit de engelsche krijgsbezetting, die te Gorcum lag, en in mei aldaar bevestigd. Hij stierf in junij 1626 door de moorddadige hand van een soldaat.

WILLIAM PRICE werd beroepen van Londen te Amsterdam in de engelsche kerk in augustus 1648, is emeritus geworden 1660 en gestorven in julij 1669.

V. D. N.

[Onze lezers zullen bespeuren, dat er tusschen dit en de in het vorige nommer medegedeelde antwoorden hier er daar verschil bestaat.]

Nicolaas en Suzanna Borremans (vgl. XV. bl. 167). Dr. J. VAN VLOTEN zegt in zijne onlangs uitgekomene *Beknopte Geschiedenis der Nederl. letteren*, dat ANTONIDES zich in 1678 te Rotterdam met de predikantsdochter SUZANNA BORREMANS in den echt verbond.

Was zij dan eene dochter van den in den *Navorscher* meermalen vermelden NICOLAAS? Het is niet onmogelijk. Wij lezen toch *Nav.* XV. bl. 9, dat NICOLAAS den 1sten october 1645 te Amsterdam getrouwd is.

Fr. J. van Oldenburg, Adr. van de Vivere, enz. (vgl. XV. bl. 169). ADR. VAN DE VIVERE was boekverkooper en uitgever te Middelburg. Bij hem verscheen o. a. het *Nieuwe Testament* met aanteek. van FAUKELIUS in 1617, en de *CL Psalmen uyt het Fransoysche overgheset door* P. DATHENUM, 1617.

V. D. N.

Fabricius. In de *Wetenschappelijke bladen* voor 1865, 4de aflev. bl. 396, komt een belangrijk stuk voor over GALILEI, zijn leven en wetenschappelijke roeping, ontleend uit de *Revue des deux-mondes* en geschreven door J. BERTRAND, waarin bl. 416 gemeld wordt: »dat GALILEI aarzelde om zijne ontdekking van de zonnevlekken openbaar te maken, wijl hij, vermoeid door den voortdurenden strijd, vreesde dat daardoor weêr allerlei tegenwerpingen zouden worden uitgelokt; maar dat dit uitstel o. a. den Hollander FABRICIUS gelegenheid gaf hem voor te zijn; — — dat hij ten jare 1611 een werk in 't licht zond, waarin hij de stellingen verdedigde, dat de vlekken tot de zon zelve behooren, en dat haar regelmatige verplaatsing de wenteling der zon om een *as* bewijst." — Wie was die FABRICIUS? Ik ken geen ander uit dat tijdvak dan GUILLIELMUS FABRICIUS, die leefde van 1553—1626, theol. doct., conservator van de privilegiën der leuvensche hoogeschool. Maar dat was een Gelderschman. Trouwens de Franschen en de Duitschers maken van elk Nederlander een Hollander!

J. C. K.

Gesta Romanorum. Zeven wijzen van Rome. In den catalogus der zoo belangrijke bibliotheek van wijlen JOH. GEFFCKEN (Hamburg 1865), die in haar geheel of bij afdeelingen te koop wordt aangeboden, staat op bl. 5 onder de incunabelen, no. 124, het volgende werk aangeteekend: *Hie hebet sich an die glose u. der geistl. Sinn des Buchs Gesta Romanorum oder die* 7 *Meister*. s. l. e. a. fol. Wat is dit voor een boek? De *Gesta Romanorum* en de 7 *Meister* (in onze taal de *Zeven wijzen van Rome*) zijn twee verschillende werken. Moet men uit den titel opmaken, dat het genoemde boek de moralisatiën bevatte van de verhalen uit de *Gesta Romanorum* en de *Zeven wijzen?* Maar het is mij niet bekend dat er uitgaven van

de laatstgenoemde verzameling bestaan, waarin de verhalen gemoraliseerd zijn. Daarenboven luidt de titel: *des Buchs Gesta Romanorum oder* (niet *und*) *die 7 Meister*. Of is de schrijver onbekend geweest met de *Zeven wijzen*, en heeft hij gemeend, dat dit slechts een andere naam was voor de *Gesta Romanorum?*

De Génestet. In het levensberigt van PETRUS AUGUSTUS DE GÉNESTET, door J. C. ZIMMERMAN in den *Gids* van aug. 1861, wordt de plaats en tijd zijner geboorte opgegeven als Amsterdam den 21 nov. 1829, en VAN VLOTEN in zijne *Bloemlezing van Nederl. dichters*, II. 605, zegt, dat hij te Haarlem geboren is den 15 aug. 1830. — In onderscheidene levensberigten van geleerde mannen uit vroegere eeuwen is zulk een verschil van opgave geen vreemd verschijnsel. Maar in de 19e eeuw!!! — Wie heeft intusschen de regte plaats en den waren tijd aangewezen?

J. C. K.

Lied. Voyage qui voudra. In den *Intermédiaire* van dit jaar, bl. 37, wordt gevraagd uit welke opera of vaudeville het lied is, dat begint:

Ah! que j'ai donc d'impatience,
Mon cher pays, de te revoir....

Het refrain is:

Voyage (*bis*)
Désormais qui voudra. (*ter*)

Ik wenschte op die vraag ook wel een antwoord te vernemen, en men zal het hier misschien even goed kunnen geven als in Frankrijk. Want voor omstreeks vijftig jaar was het lied hier zeer bekend. In onze taal luidde het refrein:

Een ander (*bis*)
Mag vrij uit reizen gaan.
Voor mij is 't afgedaan. (*bis*)

Waarschijnlijk heeft er dus van het stuk eene hollandsche vertaling bestaan en is die op het amsterdamsche tooneel gespeeld.

P. G—i.

G. Mercator. De beroemde aardrijkskundige en kaartenteekenaar GERARDUS MERCATOR wordt door FOPPENS in zijne *Bibliot. Belg.*, p. 356, gezegd geboren te zijn te Rupelmonde 15 mei 1512. In de *Levensbeschrijving van beroemde en geleerde mannen, met hedendaagsche sterfgevallen*, VI. 537, wordt Roermonde als zijne geboorteplaats opgegeven. Beide geven hem G. MACROPEDIUS te 's Hertogenbosch tot leermeester. Bij wien schuilt de waarheid?

J. C. K.

De bruyloft van Krelis en Neeltje. Het is nog altijd onzeker, aan wien wij de *Bruiloft van Kloris en Roosje* te danken hebben, een stukje dat wel geene groote waarde heeft, maar dat toch dikwijls veel te ongunstig beoordeeld is. Bij het beoordeelen daarvan moet men wel in het oog houden, dat het niet bestemd is om gelezen, maar om gezien te worden, en dat het den schrijver, wie het dan ook moge geweest zijn, niet te doen was om een blijspel te geven, maar eenvoudig eene voorstelling van eene boerenbruiloft. Mij dunkt, dat hij hierin nog zoo kwalijk niet geslaagd is. De eerste uitgave die ik ken is van 1707, maar ik vermoed toch dat het stuk wel een weinig ouder zal zijn.

De dichter van *Kloris en Roosje* is echter de eerste niet geweest, die getracht heeft eene boerenbruiloft ten tooneele te brengen. Er bestaat een ouder tooneelstuk van dien aard, namelijk *De bruyloft van Krelis en Neeltje, Land-spelletje door Juffr.* N. N. Het schijnt zeer zeldzaam te zijn. De Maatschappij van letterkunde bezit het niet. Het eenige mij bekende exemplaar behoort tot de rijke verzameling van tooneelspelen van den heer JOH. HILMAN te Amsterdam. De titel ontbreekt er aan, en om die reden kan ik het jaar waarin het uitgegeven is niet noemen. Het heeft met de *Bruiloft van Kloris en Roosje* nog al overeenkomst en is zonder twijfel aan den auteur daarvan bekend geweest. Wie het geschreven heeft en wanneer, weet ik niet. Er zijn evenwel een paar dingen, die ons bij het zoeken daarnaar op den weg kunnen helpen. Vooreerst een lied dat gezongen wordt door JOORIS en PLEUNTJE, de ouders der bruid, die hier de hoofdrollen spelen, even als in *Kloris en Roosje* de ouders van den bruidegom.

JOORIS.

Dan begin ik eerst te leeven
Als ik de wyn zie in het glas,
Lestmaal heeft myn vrouw gekeeven,
Dat ik juyst niet nugteren was.

PLEUNTJE.

Denkt vry de wyn, is als een fenyn,
Die uw maar kweld van binnen.

JOORIS.

Als ik ze liet, wat zou ik dan zijn?
Wat zou ik dan beginnen?

—

JOORIS.

Wyn vervrolykt hert en nieren,
Zuyvert de maag en sterkt het hert,
Wat kunt gy uw zelver vieren,
Als 'er tee geschonken werd?

PLEUNTJE.

De tee is goed voor pyn in 't hoofd
Men mag 'er wel van drinken.

JOORIS.
Dat is wel voor de geen die 't geloofd,
Ik hou veel meer van klinken.

—

PLEUNTJE.
Wyn doet sneege zinnen doolen,
En hy verderft de natuur,
Als men in de kroeg verhoolen
Daar dan zit zoo menig uur.
JOORIS.
De tee is water in de maag,
Het en ken geen sterkte geeven.
PLEUNTJE.
Een lekker kopje dat behaagd
Is beter als dronken leeven.

—

PLEUNTJE.
Dronkaarts zyn maar kwaade geesten,
Dom en morsig als een swyn,
Ja zyn slimmer als de beesten,
Hoewel zy hebben een menschen schyn.
JOORIS.
Daar is geen slimmer tuyg als tee,
Ze is goed voor labbekakken.
PLEUNTJE.
De wyn is goed voor zulke meê,
Die houwen van lang plakken.

Dit verplaatst ons in den tijd, toen de thee meer algemeen in gebruik kwam, derhalve het midden der zeventiende eeuw. Er is nog iets dat op denzelfden tijd wijst, namelijk een lofdichtje voor het stuk geplaatst:

Op de Bruyloft van
KRELIS en NEELTJE.
door
Juffr. N.N.

Zo toond een frisse Roozeknop,
Zo dra Auroor begint te dagen,
Wat schoone bladen zy zal dragen,
Zo dra de zon haar uyt den dop
Doed springen, en haar Ambergeuren,
Verspreyd uyt Vorstelyke kleuren.

Zo ziet de Hovenier met vreugd,
Het entje weelig in zyn botten;
Dit voed zyn hoop, dit doed hem deugd,
Wyl hy 't onvrugtbaar af laat knotten.
Zo toond een jonge Maagd door vleyd,
Waar 't spoor der edele Digtkonst leyd.

Vaar voort, geliefde ROOZEKNOP,
De Digtkonst zal u wis gelukken:
Door yver klimt men op den top
Van Pindus, om Lauwrier te plukken.
Bemin de Konst, groey voort in deugd,
Tot heyl voor u en 's Oudèrs vreugd.
W. v. H.

Deze W. v. H. is vermoedelyk WILLEM VAN HEEMSKERK, fabrikeur te Leiden, omstreeks het midden der 17ᵉ eeuw, van wien een aantal gedichten zijn opgenomen in den *Bloemkrans van verscheiden gedichten*, Amst. 1659.

Maar wie is de schrijfster van de *Bruiloft van Krelis eu Neeltje?* Het was, dit blijkt uit het lofdichtje, eene vriendin van W. VAN HEEMSKERK. Was het misschien PERINA VAN LIMBURG of zijne nicht MARGARETA DE SANDRA, aan elke van wie wij een gedicht van hem vinden in den *Bloemkrans?* Of ligt in het woord *roozeknop*, dat wij niet alleen in het eerste, maar ook in het derde couplet van zijn lofdicht vinden, de laatste maal met kapitale letters, eene woordspeling met den naam der dichteres?

P. L. Wz.

—

Mr. Thimon Boey gaf in 1773 zijn beroemden *Woordentolk* uit. Hij was gehuwd met HENRIETTA ANTHONETTA HOP en is vóór 5 sept. 1793 overleden. Waar vindt men zijne levensbeschrijving, met aanwijzingen omtrent 's mans familie en wapen? Was hij of was zijne echtgenoot vermaagschapt aan de familie der gebroeders DE WITT? Waar en wanneer overleed gemelde echtgenoot? Zij maakte in 1793 (5 sept.) een testament ten overstaan van ANTHONY BOX, notaris te 's Gravenhage.

A. L. F. A.

—

Willem van Zuylen van Nijevelt, de oude. Met de mededeeling van eenige levensbijzonderheden omtrent dezen, den vervaardiger der *Souter liedekens* en vertaler van de *Fonteyne des levens*, of met de aanwijzing der bronnen waar ik die vinden kan, zal men zeer verpligten R—t.

—

Symbola Heroica. Gewis zullen zich onder de lezers van *den Navorscher* ook heraldici bevinden. Zij worden verzocht mij mede te deelen, of het volgende werkje 1°. waarde bezit, 2°. of het zeldzaam is, 3°. of het met vrucht kan geraadpleegd worden. De titel luidt aldus:

Symbola Heroica M. CLAUDII PARADINI *Bellivacensis canonici et D.* GABRIELIS SYMEONIS enz. Ex. officina Plantiniana. Apud CHRISTOPHORUM RAPHELENGIUM, Academiae Lugduno-Bat. Typographum CIↃ.IↃ.C.

—

Sibmachers wapenboek. Van dit beroemde wapenboek bestaan *verscheidene* uitgaven; de eerste druk zag het licht, geloof ik, in 1609 te Neurenberg; later werd het nog dikwijls herdrukt.

Kunnen heeren heraldici mij nu ook mededeelen welke de beste en naauwkeurigste is, in welk jaar die is uitgegeven en uit hoevele deelen die bestaat? Werden er later nog supplementen van in 't licht gegeven, en hoevele? —V—

—

KUNSTGESCHIEDENIS.

Een portret van Napoleon (vgl. XV. bl. 142). Het door A. C. de G. medegedeelde versje, getiteld: *Echte beeldtenis des veroveraars*, alsmede het aan het slot daarvan vermelde *welgelijkende portret van Napoleon*, zijn beide hoogstwaarschijnlijk genomen uit het oorspronkelijke (duitsche) sprekend gelijkende schimpportretje van Napoleon, waarbij de volgende beschrijving is gevoegd:

Wahre Abbildung des Eroberers.

Der Hut ist Preussens Adler, welcher mit seinen Krallen den Grossen gepackt hat und ihn nicht mehr loslässt.

Das Gesicht bilden einige Leichen von denen Hunderttausenden, welche seine Ruhmsucht opferte.

Der Kragen ist der grosse Blutstrom, welche für seinen Ehrgeiz so lange fliessen musste.

Der Rock ist ein stück der Landkarte des aufgelösten Rheinbundes. An allen darauf zu lesenden Orten verlohr er Schlachten. Das rothe Bändchen bedürfte des erklärenden Ortes (waarschijnlijk wordt Erfurt hiermede bedoeld) wol nicht mehr.

Der grosse Ehrenlegionsorden ist ein Spinnengewebe, dessen Faden über den ganzen Rheinbund ausgespant waren; allein in der *Epaulette* ist die mächtige Gotteshand ausgestreckt, welche das Gewebe zerreisst, womit Deutschland umgarnt war und die Kreuzspinne vernichtet, die da ihren Sitz hatte, wo ein Herz seyn sollte! —

Ter eere van den vertaler mag echter worden gezegd, dat het versje, wat hij naar deze door mij medegedeelde hoogduitsche beschrijving, in het Nederduitsch heeft vervaardigd, veel beter dan het oorspronkelijke klinkt.

Leeuwarden. ALEXANDER.

—

TAALKUNDE.

Venten, ventjagerij, ventjagen (vgl. XV. bl. 178). Den oorsprong dezer woorden behoeven wij niet verre te zoeken. Ieder kent het fransche *vente*, lat. *venditio*=verkooping. Vroeger zeide men *vente houden*= verkooping houden, *ter vente stellen* = te koop zetten (KIL. en VAN HASSELT ald.). Van dit woord *vente* uit Frankrijk naar Brabant en vandaar herwaarts overgekomen, is het werkwoord *venten* gemaakt, dat vooral gebruikt wordt van kooplieden, die bij de huizen rondgaan om hunne waren te koop aan te bieden. Zulk een koopman heet dan ook in Noordholland een *venter*.

Jagen heeft onder anderen ook de beteekenis van haast maken: hoe het woord er aan komt, is duidelijk. *Ventjager* is dus hij die haast maakt met het te koop aanbieden van zijne waar. Het woord behoort oorspronkelijk bij den haringhandel te huis. »Men houdt", zegt WAGENAAR in den *Tegenwoordigen Staat der Ver. Ned.* 1e dl. bl. 380, »den nieuwen haring hier te lande voor eene zeer gezonde en smaakelyke spyze. Nauwlyks zijn 'er tien dagen na den vier en twintigsten Juny verloopen, of elk watertandt 'er naar. Hier mede weeten eenige Luiden, *Ventjagers* genoemd, hun voordeel te doen, die de haringbuizen volgen, en den nieuwen haring van hun overneemen. Die de eerste Ton in de groote Steden van Holland brengt, wordt voor zynen arbeid rykelyk beloond. De Ventjagers ontzien zich dikwils niet, als de wind nadeelig is, om eene Ton haring op een Rytuig te leggen, en daar mede langs stranden en buitenwegen naar de naaste Steden te rennen, daar de gaauwste de beste mark treft. De hooge Overheid heeft ook verscheiden' Keuren gemaakt, die de Ventjagers betreffen. Zy mogen hunne neering niet langer doen, dan tot den vyftienden July; en geenen haring overneemen, dan van Ingezetenen onzes Lands: gelyk zy dien ook nergens dan hier te Lande te koop mogen brengen. De Schepen, die tot Ventjagers gebruikt worden, zijn doorgaans oude Buizen of kleiner' Vaartuigen." Men ziet hieruit dat ventjagers de personen zijn die er zich op toe leggen den nieuwen haring ten spoedigsten aan den man te brengen en vervolgens de vaartuigen waarvan zij zich bedienen, die wij nu gewoonlijk haringjagers noemen. Later is de naam op alle venters toegepast.

P. L. Wz.

—

Vreemde woorden in de nederlandsche taal. Bij het bespreken van het woord *daarstellen* (vgl. XIV. bl. 245, 274, 308; XV. bl. 72, 124, 172) zegt de heer J. VAN LENNEP o. a.: »Er steekt geen kwaad hoe»genaamd in, dat men zich nu en dan, »duidelijkheidshalve, of voor de *variatie*, »eens bedient van een fransch, hoogduitsch, »engelsch, latijnsch of ander aan eene

»vreemde taal ontleend woord, en ik b.v. »zal mij geheel niet *geneeren*, zulks te doen, »zoo vaak zulks in mijn kraam te pas »komt, enz."

Mij dunkt echter, hoe onvermijdelijk het velen met den heer VAN LENNEP ook mag toeschijnen, vreemde woorden in onze taal te bezigen, men er toch wel aan deed, die hoe meer hoe liever ongebruikt te laten. De nederlandsche taal is van zich zelven rijk genoeg, om ze te kunnen ontberen, en juist door het gebruik van vreemde woorden wordt het aanleeren dier taal voor buitenlanders eerder bemoeielijkt dan vergemakkelijkt, hoe weinigen hunner zich er ook op mogen toeleggen, die taal zich eigen te maken. Wij Nederlanders zijn in dat opzigt inderdaad wereldburgers — ik zou haast het uitheemsche woord *kosmopolieten* hebben willen bezigen — en wij beschouwen voor ons het aanleeren der fransche, hoogduitsche en engelsche taal vooral als iets hoogst noodzakelijks; ja er zijn, die welligt meer geoefend zijn in de evengenoemde talen dan in hunne moedertaal; van dáár welligt, dat er zoo weinigen worden aangetroffen, die werkelijk goed Hollandsch kennen. Door de bekendheid echter met vreemde talen kunnen wij ons gemakkelijker in het buitenland bewegen, dan de buitenlanders dit ten onzent kunnen doen, doch juist dáárom is het onnoodig in ons eigen land onze eigene taal met vreemde woorden, als ware het, te overladen. Ik denk hierbij onwillekeurig aan de klagte, die ik eens uit den mond eener amsterdamsche jufvrouw heb gehoord, nl. »dat het tegenwoordig niet meer in ons »land was uit te houden, want men ont»ving niets dan brabantsche centen, op »kantoren en winkels zag men niets dan »duitschers" (ik zeg *duitschers*, doch zij bezigde het woord *moffen*) »en de taal was »haast onkenbaar door de vele vreemde »stadhuiswoorden enz."

Wie er iets tegen heeft, zegge het aan

Leeuwarden. ALEXANDER.

Fooien (vgl. XIV. bl. 317, 380; XV. bl. 96). Er is wel reeds veel over den oorsprong van dit woord gezegd; doch, naar ik geloof, is nog niemand tot zekerheid daaromtrent gekomen. Mijns inziens echter kan het woord eerder van *foi* dan van *voie* zijn afgeleid, omdat de *fooi* als eene gift voor *trouwe* dienstvervulling mag worden beschouwd. Dat men hier en daar het woord *verval* gebruikt, dat ligter aan *toeval* of liever toevallige baat der dienstboden, dan aan *afval* doet denken, is niets vreemds. Doch welken naam men er ook aan geve, het blijft toch altijd iets dat ten deel valt, en derhalve kunnen zoowel *verval*, *afval* als *toeval* daarvoor worden gebezigd. Ik zeide hierboven, dat welligt het woord *fooi* van *foi* (trouw) kon zijn afgeleid, doch helaas! even als soms de beste zaken kunnen ontaarden, is dit met de *fooien* ook het geval. Er zijn voorbeelden genoeg, dat de dienstboden elkander onderling daardoor *ontrouw* worden, door nl. slechts een deel der ontvangen fooien aan elkaar te verantwoorden, of liever daarvan voor zich zelven te houden, wat hun gezamenlijk toekomt. Nog heb ik dit tegen de fooien, dat zij soms den schijn hebben, alsof de gast, op middellijke wijze, zijn gastheer het genotene wil vergoeden — en daarin ligt zooveel waars, dat algemeen de dienstboden bij betrekkelijk minder loon — op veel *verval*, zegge fooien, worden gehuurd.

Nogtans wensch ik ze niet geheel te zien afgeschaft, vooral omdat men zich daardoor nu en dan het genoegen verschaft, een vriendelijk gelaat te zien, terwijl, als men zich op openbare plaatsen bevindt, men daardoor de zekerheid erlangt goed en vlug te worden bediend. Hier en daar echter zijn de fooien, als ware het, eene verpligting geworden; zooals in Engeland, alwaar men overal bij elke vertering den »waiter" een penny of een half penny moet geven; en in de logementen of hôtels alwaar men voor »*service*" moet betalen, doch zonder daarvoor een woord in dank te ontvangen. Ik reken dit »*service*" echter volstrekt niet voor de dienstboden bestemd, en bij het voldoen mijner rekening geef ik hun toch, gelijk wel de meesten zullen doen, ... een fooi.

Leeuwarden. ALEXANDER.

Fooien. De heer VAN LENNEP zegt, dat *fooi* een echt duitsch woord is, dat van oudsher in onze taal bestaan heeft. Het zou hetzelfde zijn als het engelsche *fee*, heenwijzende naar het angelsaks. *fea* of *feah*, zoodat *fee*, *fooi* en *fief* inderdaad dezelfde woorden zouden zijn.

Opmerkelijk is het intusschen, dat in onze oudste woordenboeken het woord *fooi* niet voorkomt in den bedoelden zin van gift of drinkgeld. Zoo als reeds door den heer P. L. Wz. is opgemerkt, is *voye*, *foye letste*, bij KILIAEN *Vinum profectitium, symposium viae causa*. En in het oudere woordenboek van PLANTYN leest men: *De foy oft letze, la bienallée, le vin qu'on donne quand on s'en va en voyage. Vinum profectitium. De foy geven oft de letze besetten, payer sa bien allée. Propter viam coenam condicere, coenam profectitium dare, vinum profectitium elargiri.* In dezen zin komt het woord *fooi* dan ook, in de eerste plaats,

voor in het woordenboek van MARIN, namelijk als *afscheidsdronk*, *afscheidsmaal: verre de congé, repas d'adieu*, en ook bij den veel lateren MOOCK, als *afscheidsmaal: régal qu'on donne en partant; repas d'adieu*. In het spreekwoordenboek van TUINMAN wordt *fooi* ook gezegd een afscheidsonthaal te beteekenen en in het vervolg op zijn *Fakkel* bevestigt hij dit nader en wil het woord kennelijk door het fransche *voie*, van *via* hebben afgeleid. Ook volgens ALKEMADE, in zijne *Nederlandsche Displegtigheden*, dl. I. bl. 289, is *fooi*, in zijne eigenlijke beteekenis, een maal, ter gelegenheid, dat men zich op weg of op reis begeeft, en hij noemt het eene aloude spreekw ze *zijne voye, foye* of *leste* geven, dat is zijn afscheidsmaal of reiswijn te geven.

Ik geloof alzoo, dat de afleiding van v. G. (bl. 96 van dezen jaargang), die *fooi*, door het fransche *voie* van *via* laat komen, de voorkeur verdient. Ik moet echter opmerken, dat ALKEMADES afleiding bij FRANS BURMAN (zie zijne *Nieuwe aenmerkingen de nederduitsche tael* enz. *aengaende*, bl. 44) tegenspraak gevonden heeft. *Fooi* schijnt hem toe het oude fransche woord *fié*. Tot staving van zijn gevoelen brengt hij bij hetgeen DANIEL in zijne *Histoire de la milice française* uit DU CANGE overneemt aangaande het ceremonieel, dat gevolgd werd, als er een ridder der Bath-orde werd geslagen. De ridder moest dan aan eenige officianten, die bij den ridderslag tegenwoordig waren, zijn paard, sporen enz. als een *fié* afstaan. Dit oude gallische *fié* of *fé* zal wel hetzelfde zijn als het angelsax. *feh*, *fea* of *feah* en het engelsche *fee*. Maar is daardoor nu ook de afkomst van *fooi*, een woord van geheel anderen vorm en dat buitendien, geen 300 jaren oud, in gebruik schijnt te zijn geraakt in een tijd, die, mijns inziens en onder verbetering, kwalijk aan een angelsaksischen oorsprong kan doen denken, genoegzaam verklaard? De etymologie van dit woord verdient, meen ik, wel de aandacht onzer taalvorschers.

Haarlem. DIXI.

Schonissen (vgl. XIV. bl. 53). Nog altijd vruchteloos naar de beteekenis van dit woord zoekende, viel dezer dagen. bij het lezen van de belangrijke »*Verhandeling over de opkomst en den aauwas van de ambachtsheerlijkheid Poortvliet*," nagelaten door mr. J. VERHEIJE VAN CITTERS, en opgenomen in *Nehalennia*, *Zeeuwsch Jaarboekje voor* 1850, mijne aandacht op bl. 37, waar gesproken wordt van *Steennisse*. De geleerde schrijver, van de *Seltnering* gewagende, zegt daar: »dat men de gronden, uit welke het »zout gezoden werd, buitendijks haalde, en »dat wel uit de oude binnenwaters, alleszins »daartoe geschikt, want de spijs, daartoe »benoodigd, werd in dezelve bij elken vloed »op nieuw ingevoerd. Dit had mede plaats »ten opzigte van de stof uit welke de tegels »of baksteenen vervaardigd werden; en dit »vindt men bewezen, zoo uithoofde 1° om»dat de oude binnenwaters veeltijds *steen* »of *stein*, en de buitengronden *steennisse* »en *steenlanden*, (gemerkt dat dezelve de »steenspijs opleverden), genoemd worden; »alsmede 2° dat de gedeelten der ambach»ten, welke *steenblok*, *bevang* of *hoek* ge»naamd worden, — zijnde, naar mijn inzien, »de plaatsen waar de steenen vervaardigd »en gebakken werden, — vooral zoodanige »ligging hebben, dat dezelve eertijds de »oude binnenwaters tegen hunne oevers »hadden." — Zou hieruit, met hetgeen de schrijver verder, bl. 80 en 81, ten aanzien van het woord *over-ambacht* aanteekent, niet eenig licht te ontleenen zijn, om tot de beteekenis van het woord *schonissen* te geraken?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Spreekwijze. Van gat gaan (vgl. V. bl. 190; vr. 146). De heer STEINMETZ vermeent dat men deze spreekwijze hoort, wanneer het in een kroeg wat ruw toegaat, bij volksrumoer, enz.; zulks is mij niet bekend; doch ik meen die zegswijze gehoord te hebben bij het zien van een zeilschip, of schuit, die door een frissche koelte, vlak voor het lapje, goed vooruit schiet, de wind alzoo van achteren hebbende, die het goed *van gat doet gaan*.

V. D. N.

Apostolische geloofsbelijdenis. Een der artikelen van de *Apostolische geloofsbelijdenis* zegt: »Ik geloove in de gemeenschap der heiligen." Hoe de Protestanten dit verstaan hebben, en zeker voor het grootste gedeelte nog verstaan, blijkt uit het antwoord op de vraag dienaangaande, hetwelk de Heidelbergsche catechismus geeft, namelijk: »Eerstelijk, dat alle en elk geloovige als lidmaten aan den Heer Christus en alle zijne schatten en gaven gemeenschap hebben. Ten anderen, dat elk zich moet schuldig weten, zijne gaven ten nutte en ter zaligheid der andere lidmaten gewilliglijk en met vreugde aan te leggen."

Maar nu vind ik eene geheel andere verklaring in de *Bibliotheek voor moderne theologie*, dl. VI. bl. 189. Daar zegt A. VIGUIÉ: Wat moet men verstaan onder de gemeenschap der heiligen? Dit artikel is van denzelfden ouderdom als de nederdaling ter hel, misschien van later dagteekening, van

de vijfde of zesde eeuw. Het drukt niet, gelijk wij het tegenwoordig verklaren, het denkbeeld uit van de geestelijke gemeenschap der geloovigen (want het woord heilig had in de vijfde eeuw eene andere beteekenis dan bij PAULUS, die daarmeê alleen de christenen bedoelt); maar het denkbeeld van rechtstreeksche en vruchtbare betrekkingen tusschen de levenden en de heiligen, de martelaars, die gestorven zijn, die men moet aanbidden en die mede arbeiden tot ons heil.

Dat is de ware gedachte van dezen tijd, de eenige, die de zoo late bijvoeging van dit artikel verklaart en regtvaardigt. »De gemeenschap der heiligen, d. i.: de gemeenschap met de heiligen, die in dat geloof gestorven zijn, dat wij ontvangen hebben. De gemeenschap der heiligen, van die heiligen, die vereerenswaardig zijn, omdat zij ons tot de dienst van God en de begeerte naar het toekomend leven met verachting van den dood opwekken." De gemeenschap der heiligen is derhalve de betrekking der levende christenen tot de heiligen, in den katholieken zin van dat woord."

Wie kan en wil mij inlichten omtrent de ware beteekenis van dit artikel der *Apostolische geloofsbelijdenis?* Wat beteekent daarin het woord *heiligen?* Hebben de Protestanten zich daaromtrent drie eeuwen lang vergist, of vergist zich de fransche schrijver?

S. Z.

Driemaal is jodenregt. Dit gezegde hoort men in sommige gevallen, als iets ten derden male plaats vindt; doch gaarne zou ik willen weten, wat men daarmede bedoelt, of waar deze zegswijze haren oorsprong vindt?

Leeuwarden. ALEXANDER.

Brugman. *Al konde gij kallen als Brugman.* Dit spreekwoord wordt door P. J. HARREBOMME in zijn *Spreekwoordenboek der Nederlandsche taal* enz., aldus verklaard: »De welbespraakte monnik JAN BRUGMAN, zich in 1462 te Amsterdam gevestigd hebbende, kreeg daar zooveel toeloop, dat men zijn persoon als model van overreding stelde." Redenaars als deze zijn er legio geweest, zonder dat hunne namen mede tot een dergelijk spreekwoord zijn geworden. Doch men heeft vergeten de hoofdzaak zijner krachtsontwikkeling te vermelden. In de *Handvesten* enz. *der stad Amsterdam*, Ibid., 1662 in f°., vindt men op de *Naamlijst van de Schouten*, *Burgemeesteren enz.*, eenige hoogst merkwaardige historische bijzonderheden, als kantteekeningen, er bijgevoegd; onder anderen het volgende op het jaar 1462: »Den 22 November is BRUGMAN, wesende van de oorden der Minne-broeders in dese stad gekomen, en *tegen de wille der Heeren Magistraten in de stad gebleven* door zijn welsprekenheyd aan de devote gemeente, waar van nog een spreekwoord is gebleven: *Al kost gij praten als Brugman.*" *Nu* is reden te vinden voor dat spreekwoord, dat na vier eeuwen thans nog van kracht is gebleven. Bij WAGENAAR in zijne *Geschiedenis der stad Amsterdam* kan men verder van zijne predikatiën lezen; zoodat men hier niet aan een kallenden monnik, maar eerder aan een soort van LACORDAIRE of SPURGEON van dien tijd te denken heeft.

Wat de uitlegging van dat spreekwoord door TUINMAN, in zijne *Nederduitsche spreekwoorden* enz. I. bl. 56 betreft, die slaat den bal geheel mis, daar hij BRUGMAN eene eeuw later in de spaansche woelingen laat spreken, en hem te gelijk met broer KORNELIS van Brugge vergelijkt.

U. C. KRAMM.

Porcheron. Eene opera van GRISAR heet *Les Porcherons.* Wat beteekent dat woord? In mijne woordenboeken vind ik het niet.

Tramway (of zoogenaamd *paardenspoor*). Wie kan mij zeggen, wat het woord *tram* beteekent? Men zegt ook wel *tremway* en *tromway*; doch *tramway* is toch het meest gebruikelijk. — Het woord is mij te nieuw, om er in woordenboeken een afleiding van te zoeken, en ik weet, dat een der grootste nederlandsche letterkundigen, die algemeen bekend is, als het Engelsch en de engelsche gebruiken te kennen, het woord *tram* nergens weet te huis te vinden.

Leeuwarden. ALEXANDER.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht Dopf (vgl. XV. bl. 154, 217.) DANIEL WOLF DOPF, ongeveer ten jare 1655 in de duitsche staten geboren, werd wegens zijne heldhaftige krijgsbedrijven en zijne bijzondere persoonlijke deugden door den keizer van Oostenrijk, LEOPOLD I, op den 27 october 1685 in den adelstand verheven, met het predikaat van baron; en daarbij geregtigd om voortaan te schrijven: DANIEL WOLF baron VAN DOPF.

Later, mogelijk eerst zijn' zoon, hebben zij zich geteekend VAN DOPFF.

DOPFF was heer van Aigremont, Ruif, Eben en Herselstein; terwijl hij in 1700 in het bezit werd gesteld der heerlijkheid Neder-Canne. [1])

In het laatst der zeventiende eeuw kwam DOPFF, als kwartiermeester generaal, in dienst van de republiek der Vereenigde Nederlanden, alwaar hij vervolgens tot luitenant generaal en gedeputeerde te velde bevorderd werd.

De baron VAN DOPFF stond zeer in gunst bij koning WILLEM III, die in 1706 van zijne diensten met vrucht gebruik maakte.

Hij onderscheidde zich onder prins EUGENIUS van Savoie, voornamelijk bij de belegering en inneming van Rijssel in 1708.

Hij behoorde met zijn regiment dragonders tot het legerkorps van den graaf van TILLY, die als veldmaarschalk het nederlandsche leger aanvoerde, en hij was tegenwoordig bij den slag van Malplaquet, 11 september 1709.

In 1710 verontrustte hij, als luitenant generaal, aan het hoofd van een aanzienlijk legerkorps, den vijand aan de Maaskanten bij Soignies.

VAN DOPFF was ook zeer gezien bij den hertog van Marlborough, wiens vertrouwen hij in groote mate bezat.

In 1714 bouwde of herstelde hij de r. c. kerk bij zijn kasteel Canne of Kan, gelegen een half uur ten zuidwesten van Maastricht, gemeente Oud Vroenhoven, thans in België.

Boven den ingang op den voorgevel dezer kerk vindt men het adellijke familiewapen VAN DOPFF, waaronder deze woorden voorkomen: »DANIEL WOLF Baron DE DOPFF „Seigneur de Neder-can, de Ruif et Eben, »Général des Dragons et de Cavallerie de »l'Etat, Feld-maréchal de sa Majesté Im»périale, Quartier-maître, Général des ar»mées de l'Etat des Provinces-Unies, Che»valier de l'ordre de la Générosité de sa »Majesté le Roi de Prusse, Colonel des »Regiments des Dragons et Gouverneur »de Maastricht."

Terwijl even boven de deuren staat:

SEPVL+CHRO+DOMINI+IESV+G LORIOSO

dat is:

Aan het roemrijke graf van onzen heer JESUS (waaruit 1714).

Deze stamvader van de familie VAN DOPFF is te Maastricht overleden in den jare 1723.

De zoon van DANIEL WOLF baron VAN DOPFF was:

FREDERIK KAREL baron VAN DOPFF, heer van Nedercanné, generaal in nederlandschen dienst. Nog kapitein zijnde in het leger van den staat, onderscheidde hij zich te Bergen in Henegouwen, onder prins van Hessen-Philipsthal, die daar als oppergouverneur het bevel voerde. De sterke vesting moest zich, niettegenstaande de dapperheid der bezetting, aan de Franschen, onder den maarschalk MAURITS van Saksen overgeven, op den 11 julij 1746.

Hij was gehuwd met de baronnesse HUYSSE VAN KATTENDIJKE.

Uit dit huwelijk is geboren

WILLEM JACOB FREDERIK, baron VAN DOPFF, die, op het kasteel te Nedercanne den 27 februarij 1721 het eerste levenslicht zag. (Het kasteel en de heerlijkheid Nedercanne of Kan is, in de tweede helft der achttiende eeuw aan een andere adellijke familie overgegaan.)

Deze DOPFF was generaal majoor der infanterie, adjudant generaal van Z. D. H. den heer prins van Oranje en Nassau, kolonel over een regiment te voet dat zijn naam voerde, ten dienste van H. H. M. de heeren staten generaal der Vereenigde Nederlanden.

In 1770 was hij kommandant van Breda, daarna kommandant van de stad en forten van Hulst; in 1788 kommandant der troepen en der stad Amsterdam.

In hetzelfde jaar stichtte hij, bij zijn kasteel de Strijdhoef (door hem eenige jaren vroeger gebouwd bij het dorp Udenhout, provincie Noordbrabant) een protestantsch kerkje, van hetwelk zijne jongste dochter de baronnesse ELEONORE GABRIELLE ADRIENNE SEIJNA den eersten steen heeft gelegd.

---

[1]) Ten onrechte beweert SICCO VAN GOSLINGA en op zijn gezag waarschijnlijk VAN DER AA in zijn *Biographisch Woordenboek*, dat DOPFF van geringe geboorte was. — Het tegendeel blijkt uit de copie van den adelbrief, die in mijne handen is. „DOPFF," luidt het daar, „so wohl als auch „geziement beruhmt worden, wie seine erbare red„liche vor Eltern, von denen er erzeiget, den „Chur Fürstlichen Haus Pfaltz, auch der Gräfli„chen Hanauischen Familie in honorablen bedie„nungen verwandt waren, und dass von ihnen er „in Seiner jugend zu allen guten adelichen tugen„den und aufrichtigen wandel angehalten, als er „zu Seinen jahren kommen; ehr und ruhm zu „erlangen Kriegsdienst angenohmen, wie dan der „selbe in die sechzehen jahr würklich darinn ge„standen, und in solcher-Zeit meisten theils, allen „occasionen, so in den Letztern Niederlandischen „Krieg" enz.

En verder:

„..diese besondere gnadgethan und ihne samt „seinen ehelichen leibserben und derselben erbens„erben mann und weibs personen, in den stand „und grad des Adels Unseren und des H. Romi„schen Reichs auch unseren Erb-Konigreich Fur„stenthum und Landen, recht geborenen Lebens „Turnirs Genoss und Rittermässigen Edlleuten „er hebt, als ob sie von ihren vier Ahnen Vatter „und Mutter geschlechten beiderseits recht Edlge„born Lebens Turniersgnoss und Rittermässige „Edlleut wären."

In 1794 werd de generaal, door de verkeerde behandeling van eene verouderde wond, die hij gedurende zijne veldtogten had opgedaan, ongesteld, en bezweek spoedig daarna.

Hij is te Amsterdam op den 2 augustus 1794 in de Nieuwe kerk op het hooge koor begraven in het graf 1a E, n°. 109, toebehoorende aan het edelmogend collegie ter admiraliteit te Amsterdam.

DOPFF was gehuwd met SEIJNA ANNA ELISABETH, baronnesse VAN BORSELE, geboren te Zaltbommel den 25 december 1733, overleden te Breda den 3 augustus 1816. Zij was de dochter van WILLEM HENDRIK baron VAN BORSELE, heer van Geldermalsem, burgemeester der stad Zaltbommel, en ALBERTINA CLASINA VAN BRAKEL.

—

De tweede zoon van FREDERIK KAREL baron VAN DOPFF was WILLEM baron VAN DOPFF.

Hij diende als hoofdofficier in het leger van de republiek der Vereenigde Nederlanden, doch hij verliet den dienst uithoofde van zijn huwelijk met de baronnesse DE MATHA, die het r. c. geloof was toegedaan.

Uit dit huwelijk zijn twee zoons en drie dochters geboren, die alle den roomschen godsdienst beleden, en dus den roomschen tak der DOPFFS uitmaakten.

Er leven in België nog nakomelingen van den tweeden zoon, FERDINAND JEAN GUILLAUME MARIE baron VAN DOPFF, in leven lid van de ridderschap van Limburg, kamerheer van Z. M. den koning der Nederlanden, ridder van den nederlandschen leeuw.

Hij overleed te Maastricht in augustus 1833. Hij had zich, in 1819 of 1820 in den echt begeven met zijne nicht ELISABETH ANNE MARIE, baronnesse DE MATHA. Zij overleed in julij 1860, nalatende een zoon en drie dochters.

—

De oudste zoon van W. J. F. baron VAN DOPFF en S. A. E. baronnesse VAN BORSELE heette ANNE baron VAN DOPFF.

Hij was generaal majoor der infanterie, lid van de ridderschap van Noordbrabant en getrouwd met SOPHIE JULIE BOUQUET, dochter van den generaal BOUQUET. Hij overleed te Breda omstreeks 1815.

Uit dit huwelijk is voortgesproten WILLEM FREDERIK LODEWIJK ANNE, baron VAN DOPFF, die, in 1812, in dienst getreden is als kapitein adjudant van een generaal bij het fransche leger, en, in den oorlog met Rusland, bij den terugtogt, in een hospitaal overleden.

Hij was getrouwd met CORNELIA JACOBA KRAIJENHOFF, dochter van den generaal KRAIJENHOFF en van CLARA JACOBA DE MAN, overleden 17 maart 1808.

Zij hadden één zoon en ééne dochter.

De zoon, LODEWIJK FREDERIK WILLEM ALEXANDER WOLF, baron VAN DOPFF, is geboren te Breda den 30 september 1806.

Deze was tweemaal gehuwd, eerst met jonkvrouw WILHELMINA THEODORA VAN DEN BURCHT VAN LICHTENBERG, overleden in 1835, daarna in 1838 met jonkvrouwe JEANNE HENRIETTE JACQUELINE PASIJN.

Dit zijn de laatste nakomelingen van de protestantsche DOPFFS, die tegenwoordig ook in België zijn gevestigd.

(In deze genealogie is hoofdzakelijk melding gemaakt van de mannelijke afstammelingen.)

Nijmegen. B. DE R.

—

Opgave van eenige huwelijken te Batavia bevestigd 1622—1660 (vgl. XIV. bl. 378).

1622 julij. AUGUSTINUS STROBANUS van 's Gravenhage, phil. med. en der beyder rechten doctor, advocaat in Indië met CATARINA JANS van Amsterdam.

1622 septb. LEONARD VAN DER DUSSEN van Delft in 't land met het schip Amsterdam, adsistent, met AELTKEN JANS van Bremen.

1623 jan. JAN VAN HASEL van Middelburg, opper coopman, tegenwoordig burger dezer stede met BONSOU deri Patanij [1]) . . . . . . SUSANNA.

1624 jan. JAN VAN HASEL van Middelburg met ELISABETH van Patania.

1624 aug. BOYKE BOUCKENS van Emden [2]) met ELSKEN ABELS van Meppelen (in Hanover?) beyden in 't land met het schip Gouda.

1625 febr. ANDRIES DUREUS jonckman uyt Schotland, opperchirurgijn in het Fort met SARA SERVYEN, jonge dochter van Amsterdam.

1625 junij. NICOLAES CASEMBROOT oppercoopman j/m. van Amsterdam met CATARINA JANSSEN van Amsterdam, wed. van wijlen den fiscael Zal. A. STROBANUS.

1626 jan. FRANS FLORISSEN VAN BERCKEROO [3]), wedr van ANGENIETKEN ARIAENS,

—

[1]) Van Patani.

[2]) Dit was de oom van den lateren gouverneur generaal RIJCKLOFF VAN GOENS.

[3]) Zie over deze beroemde kaartenmakersfamilie het door den heer BODEL NIJENHUIS voorgelezene in de vergad. der 2de kl. van het Kon. Ned. Inst. den 30sten jan. 1845. Genoemde FRANS FLORISZ. was vervaardiger van eene kaart van de belegering van Batavia in 1628. Zie deze kaart in de *Bijdragen van het Kon. Inst. voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederl. Indië*, 2de deel, bl. 305, der nieuwe volgreeks.

met ANNEKEN JANS van Bremen, wed. van JAN ARENSEN, in syn leven corporael.

1627 jan. Sr HANS PUTMANS j/m. van Middelburg. President van den Eersamen Raad van Schepenen met ELISABETH QUINA j/d. van Parys in Vranckryk.

1627 Maart. JAN VAN DER BURCH [4]) van Delft Oppercoopman van het fort met ADRIANA QUINA j/d. van Nantul (Nanteuil?) in Vranckryck.

1627 sept. S[r] ANTONIE HURDT Ondercoopman wed. van CATALINA VAN GALISIE met OCTAVIA SEPPEMA wed. van PIETER VAN BEUNINGEN.

1627 dec. Doctor JACOBUS BONTIUS wed[r] van wijlen ANGENIETKEN VAN BERGEN met SARA GERAERTS wed. wylen HEYNDRICK PAUWELS, Secretaris van den Ed. Heer Generael.

1628 julij. Doctor JACOBUS VAN DOORESLAER j/m. van Amsterdam met Juffr. MARIA DE MEESTER j/d. van Amsterdam.

1629 jan. S[r] HENDRICK KERCKRYNCK j/g Oppercoopman op het jacht Wieringen met Juffr. CATHARINA LUIPAERTS jd. van Dordrecht.

1629 jan. M[r] ANTHONIUS VAN DEN HEUVEL Advocaet Fiscael wed[r] van Juffr. JANNETGEN LOURENS VAN DEN BROECK met Juffr. ANNETGEN VAN MACKUM, wed. van S[r] JAN DE COSTER Oppercoopman.

1629 febr. M[r] ANDRIES DUREUS Chirurgyn wed[r] van SARA SERVYEN met ANNA VAN NEDERHOVEN van Dortrecht.

1629 maart. Sr HANS PUTMANS President van 't Collegie van Schepenen Wed[r] van Juffr. ELISABETH KYNA (QUINA) met Juffr. MARIA DE MEESTER, wed. van Doctor JACOBUS DORESLAER Wylen Secretaris van Ed. Heer Generael.

1629 mey. De Heer Gouverneur PETRUS VLACK [5]) Doctor* in de beyde rechten Raed van Indië, met d' Eerbare Juffr. ELISABETH MEUL j/d. van Amsterdam.

1629. aug. S[r]. JOHANNES TOMBERGEN j/m. van der Goude, Oppercoopman met MARIA AREPHDY van Suratte wed. van WILLEM JACOBSZ.

1630 jan. De Heer ANTONIE VAN DIEMEN [6]) Raedt van Indië geboortig van Cuylenburg met Juffr. MARIA AELST Wed. van Sr BARTHOLOMEUS CUNST Zal.

1630 jan. BARENT ARENTSZ CAMPHUYS j/m. van Haerlem met HELENA JANS VAN BREECKHOFF wed. van wylen JAN ALLAERTS gewezen Coopman op 't Schip Euckhuysen.

1630 april. CORNELIS VAN DER LYN [7]) ondercoopman j/m. van Alckmaer met LEVYNTGE POLET j/d. van Breda.

1630 sept. JACOBUS BONTIUS, doctor in de medicijnen en fiscael in Indië, laetst wed. van SARA GERARDY, met MARIA ADAMS, wed. van wijlen JOHANNIS CAVALIER, bedienaer des goddelijcken woorts alhier.

1631 dec. HUGO BORREUS, doctor in de medicijnen j/m., van Schoonhoven, met JANNETJE RIJNENBURG, wed. van wijlen MICHIEL HARMS.

1632 febr. De heer GERRET GARDENYS [8]), extra ordin. raed van Indië, boeckhouder generael, j/m. van der Goude, met juff. GEERTRUYT BUYS j/d., uit den Hage.

1632 dec. S[r]. LAURENS PIT j/m., geboren van Bremen, adsistent in dienst der comp., met ELISABETH MAERTENSE VOGEL j/d., geboortig van Ternate.

1633 Jan. S[r]. ABRAHAM WELSING, raedspersoon in den achtbaren raed van justitie, met jufvr. NEELTGE HERMANS, van Amsterdam, wed. wylen s[r]. GREGORIUS CORNELIJ, in syn leven president van schepenen en oppercoopman.

1633. apr. De heer HANS PUTMANS [9]), van Middelburg, raed van Indie, gouverneur van Tayouan, met juffr. JOHANNA SOLEMME j/d., van Breda.

1633 apr. PAULUS TRAUDENIUS [10]), van der Gou, oppercoopman met ELISABETH DE MEESTER j/d., van Rotterdam.

1633 mey. De heer MARTEN ISBRANTS [11]), raed van Indië, gouverneur Cust van Cormandel met juffr. HESTER DE MEESTER, beide geboren te Rotterdam.

1633 mey. THOMAS PEDEL [12]), van Utrecht, corporael van de adelborsten in dienst der Comp. met FRANCHINA CUMMEGENS, geboren van Siam j/d.

1634 maart. LAURENS FORCENBURG [13]), van Halmagen (?) sergeant in de comp. van capitein JOCHEM ROELOFSZ VAN DEUTECOM met JANNETIEN POSTAES (?) van Oosterhout, wed. van GERRIT VAN ALENBURG, in leven burger dezer stede.

1634 april. S[r]. BARENT PIETERSZ. [14]), van Hoorn, wed. van CATHARINA PAETS, oppercoopman, met juffr. AELTIEN JANS van Bremen, wed. van NICOLAES BEH....?

---

[4]) Als gouverneur van Tayouan overleden 1640.

[5]) In 1634, 31 dec., naar het vaderland teruggekeerd.

[6]) Gouverneur generaal 1636—1645, overleden 19 april 1645.

[7]) Gouverneur generaal 1645—165., overleden te Alkmaar 167.?

[8]) Overleden 16 julij 1643.

[9]) In 1636 naar het vaderland terug.

[10]) Als gouverneur te Tayouan overleden 9 julij 1643.

[11]) In 1635 naar het vaderland terug.

[12]) Als kapitein gesneuveld tegen de Chinezen op Tayouan, in mei 1661.

[13]) Als kapitein te Malacca in 1645 verraderlijk vermoord.

[14]) 1641 overleden.

1634 dec. JAQUES PARS van Middelburg, wed. van BARBARA TOL, met ELISABETH VAN SIAM, wed. ADOLPH THOMASZ.

1635 april. Sr. CORNELIS DE VLAMINGH VAN OUTSHOORN, van Amsterdam, der rechten doctor j/m. en burger deser stede, met BARBARA ROELANDS, j/d., van Rotterdam.

1636 jan. Sr. PIETER SOURI van Rotterdam, coopman, j/m., met juffr. AGNIETA CLUYTEN van Gelder, wed. van HANS WEDERHUYSEN, laetst vaendrig in dienst der comp.

1636 junij. MINNE WILLEMSZ.[15]), (CAERTEKOE) van Amsterdam, schipper in dienst der comp., wedr. van BELYTJE JANS dr. met GEERTRUY JANS dr. van Amsterdam, wed. van JAN SANDERS, in leven schoolmeester alhier.

1636 oct. Sr. BARENT WIGMANS van Deventer, ondercoopman, met SARA VAN HASEL, geboren van Patany j/d.

1636 nov. De heer JOHAN OTTENS [16]), van Amsterdam, extra ordinair raed van Indië, gewesen president in de eylanden van Moluco j/m., met juffr. ELISABETH GOOSSENS, geboren van Dantzig j/d.

1636 dec. Sr. SIMON VAN ALPHEN van Leyden, der beyden rechten doctor en raetsheer in den achtbaren raed van justitie, met juffr. ANNETIE HENDRICKS van Utrecht, wed. van wylen ARENT AELST [17]), van Aerdenburg, in syn leven capiteyn in dienst der comp.

1637 febr. Sr. SEBALT WONDERAER van Amsterdam, sabandaer in dienst der comp., wedr. van wijlen DONA LUYSIA, met juffr. PETRONELLA MAESDYCK van Maeslandsluys.

1637 july. SALOMON SWEERS van Nymegen, ondercoopman j/m., met CATHARINA JANS van Hoorn, wed. van DIRCK JEMMING, secretaris van den achtbaren raed van justitie.

1637 julij. Commandeur WILLEM JACOBSZ. COSTER [18]) van Akersloot. wedn. van WILLEMTJE REM, met juff. JOHANNA GOOSSENS, van Dantzig j/d.

1637 Aug. Mr. ANDREAS DUREUS van Ansterhude in Schotland, ouderling der gemeynte en opperchirurgijn, in 't Hospitael, wedn. van ANNA VAN NEDERHOVEN met CATHARINA STROOMBERGEN, van Campen, wed. van PIETER NANNICKSZ.

1637 novb. PIETER MESDAG van Amsterdam, secretaris van den ed. heer generael en den raed van Indië, j/m., met juff. MARIA CAEN, van Poeloe Ay en Banda j/d.

1637 novb. MAXIMILIAEN BONTEMPS, van Breda, Luitenant in dienst der Comp. met Juffr. SUSANNA CAEN van Batavia j/d.

1638 septb. De Heer NICOLAES JACOBSZ OVERSCHIE van Delft, gewezen Opperhoofd in Persië met Juffr. BRIGITTA GOOSENS van Hamburg j/d.

1639 jan. Commandeur MATHYS QUAST [19]) van Schiedam, Raetspersoon in den achtbaren Raed van Justitie j/m. met CATHARINA HAVAERTS van Amsterdam, wed. van DANIEL VAN VLIET.

1639 maart. ADRIAEN VAN DER STEL [20]) van Dortrecht j/m. vrycoopman en burger alhier met MARIA LIEVENS van Batavia, j/d.

1639 april. MAERTEN GERRITSZ VRIES [21]) van Harlingen, Schipper, met JOSINA DE FRESE van Gent j/d.

1639 mey. De Heer ADRIAEN ANTHEUNISSEN [22]) van 's Hertogenbosch, Majoor in dienst der comp. met Juffr. MARIA AUX BREBIS van Hamburg, wed. van DANIEL DE BUCQUOI, in leven Weesmeester.

1639. juny. Commandeur CORNELIS SIMONSZ [23]). geboortig van der Veer j/m. met MARIA BERCKENVELDT van Meppen in Oostvriesland.

1640 july. Sr. CORNELIS JANSZ SILVIUS, j/m. van Amsterdam, Oppercoopman met JANNEKEN VAN HAEREN van Haerlem, wed. van NICOLAES MOLINEUS in leven Bedien. der Gem. J. C. alhier.

1640 aug. RYCKLOFF VOLCKERTS VAN GOENS [24]) Ondercoopman j/m. met JACOMYNTJE BARTHOLOMEUS van Leyden, wed. van JAN LIEVENS, in leven Provisioneel Luitenant der Comp.

1640 Novb. Sr. PIETER MESDAGH van Amsterdam, Secretaris van de E. Heer Generael, wed. van MARIA CAEN met ADRIANA SCHOUTENS, j/d. van Rotterdam.

1641 jan. Sr. GERAERT HERBERS j/m. van der Gou Oppercoopman met BARBARA ROELANDS van Rotterdam, wed. van CORNELIS

---

15) Als commandeur veroveraar van Malacca in 14 januarij 1641, overleden te Amsterdam 1644.

16) Overleden 14 aug. 1641.

17) Hij was de zwager van den gouverneur generaal VAN DIEMEN.

18) Als president op Ceilon 1640 vermoord.

19) Bekend door zijne ontdekkingsreizen in de eilanden van Japan 1639, aan bekomen wonden overleden in het slaan tegen een portugeesche carack bij Goa 1641.

20) Op Ceilon vermoord 1646, 19 mei.

21) Beroemd door zijne reize en ontdekkingen in het noorden en oosten van Japan in 1643, uitgegeven door het *Kon. Inst. voor Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederl. Indië* 1858. Commdr. FRIES (zoo als hij zich onderteekent) overleed in eene expeditie tegen Manilla, waar hij als admiraal het bevel voerde in 1647.

22) Als sergeant majoor en bevelhebber in de belegering van Malakka aldaar op den 18den november 1640 overleden.

23) Op den 6den december van hetzelfde jaar gesneuveld tegen de Portugezen, in de rivier Carly, op de vaste kust van Indië.

24) Gouverneur generaal 1678—1680, te Amsterdam overleden 1682.

DE VLAMINCK, in leven Fiscael van de vloot van Ceylon.

1641 mey. Sr. ARNOLDUS DE VLAMINCK VAN OUTSHOORN, j/m. van Beverwyck, Secretaris van den Achtb. raed van Justitie, met MARIA BUTTENS van Amsterdam, wed. van PIETER LODEWYCKSZ EYLOFF.

1641 juny. BARENT JANSZ van Cuylenburg, Luitenant, j/m. met ANNEKEN DE VREESE [25]) van Gent, wed. van JOHANNES HEY, Provisioneel Luitenant.

1642 apr. JOHANNES LAMOTIUS [26]), van 's Gravenhage, Sergeant-Majoor des Garnisoens alhier met CATHARINA HAVAERT, van Amsterdam, Wed. van den Commandeur MATHIAS QUAST, zal:

1642 july. JEREMIAS VAN VLIET [27]), van Schiedam, j/m., Commissaris in dienst van de E. Comp. met CATHARINA SWEERS, van Nymegen j/d.

1642 octb. WILLEM VAN DER BEECK, van Amsterdam, Sergeant-Majoor van 't Garnisoen alhier, Wedn. van MARIA VAN SOLOR met ELISABETH VAN SIAM, wed. van JAQUES PERS [28]), Vryburger en Capiteyn van de Burgery.

1643 febr. De Heer PIETER SOURY, van Rotterdam, wedr. van AGNYTIEN CLUYTEN, Commissaris in dienst der E. Comp. met Juffr. JOHANNA GOOSENS, van Dantsig, Wed. van de Heer WILLEM JACOBSEN COSTER, in leven Vice-Gouverneur over de Nederlantsche forten op 't Eylant Ceylon.

1643 july. PIETER VAN REGEMORTERS [29]), van Schoonhoven, Oppercoopman, met CATHARINA SPEGHT j/d., van Batavia.

1645 febr. HENDRIK VAN ZEELST, van Amsterdam, Cassier in dienst der E. Compagnie j/m. met CATHARINA SPECHT, Wed. van den Predicant LAURENTIUS PERSANT.

1645 febr. PIETER HACKIUS, van Leyden j/m., Secretaris van Schepenen met GEERTRUYDT JANS van Utrecht, Wed. van JACQUES ROMBOUTS, Schipper in dienst der E. comp.

1645 juny. Sr. FREDERICK COYET [30]), Oppercoopman j/m., van Stockholm met Juffr. SUSANNA BOUDAENS, van 's Gravenhage j/d.

---

[25]) Waarschijnlijk de zuster van de vrouw van MAERTEN GERRITSZ VRIES, ofschoon de naam niet op dezelfde wijze wordt geschreven, (zie hiervoor).

[26]) Als sergeant majoor bij de bestorming van Malakka op den 14den januarij 1641 tegenwoordig.

[27]) De 2de gouverneur van Malakka 1642—1645, in december 1647 naar het vaderland teruggekeerd.

[28]) PARS. (Zie 1634).

[29]) In dat jaar, op Cambodia als gezant zijnde, vermoord.

[30]) De beklagenswaardige gouverneur van Tayouan op Formosa, bij de overgave daarvan aan de Chinezen in 1662.

1647 jan. MAERTEN GERRITSZ. DE VRIES, van Harlingen, Commandeur in dienst der E. Comp., Wedn. van wylen JOSINA VREESE met CATHARINA VAN GOCH, van de Weert.

1647 jan. LEONARD WINNINCX van Amsterdam, Oppercoopman j/m., met juffr. HELENA WONDERAER, van Batavia j/d.

1647 dec. JAN JACOBSSEN PARS, van Rotterdam, Burger dezer Stede j/m., met ELISABETH VAN HASEL, Wed. van wylen JAN VAN HASEL, in leven Directeur in Dienst van de E. Comp.

1648 jan. JACOBUS HENSBROECK, van Delft, Oppercoopman, Wedn. van MACHALINA VAN DEN BERGH met CATHARINA VAN GOCH, van Weerdt, Wed. van wylen MARTEN GERRITSEN DE VRIES, in leven Commandeur van de E. Comp.

1648 jan. ZACHARIAS WAGENAER [31]), Eerste Clerq ter Generale Secretarie met juffr. MARIE AUX PRÉBIS, Wed. van wylen JACOB SWEERS, in leven Oppercoopman.

1648 jan. Mr. JOHAN CUNEUS [32]), van Leyden, Baillu der Stadt Batavia j/m. met juffr. SUSANNA CALANDRINI, van Amsterdam, j/d.

1648 febr. NICOLAES WAGENAER, van Hadersleben, Adelborst, j/m. met CATHARINA van Borneo.

1648 febr. Sr. ABRAHAM DE BUCK, van Alckmaer, Coopman, Wedn. van CLEMENTIA WANDELMAN met juffr. ADRIANA POLET, van Breda, Wed. van GERRIT JANSEN, van Bierum.

1648 Maart. MELCHIOR HERMANSSEN, van Ceulen, Ondercoopman, Wedn. van MARIA DE BONT (?) met SUSANNA DE BRUL, Wed. van Do. DANIEL VAN ARCKEL, in leven Dienaer des H. E. te Batavia.

1648 mey. De Heer CAREL REYNIERSSEN [33]), Geboortich van Amsterdam, Raedt van Indie, Wedn. van zal. JUDITH BARA met juffr. FRANÇOISE DE WITH, van Mazulipatnam j/d.

1648 juny. De Heer HENDRICK VAN GENT, van Hoorn, Schepen dezer Stad, Wedr. van Juffr. ELISABETH JOOSTEN, met Juffv. MARIA LIEVENS, van Batavia, Wed. van ADRIAEN VAN DER STEL, Commandeur in dienst der E. Comp.

1648 july. Sr. DIRCK SCHOORL, van Alkmaer, Oppercoopman, j/m. met ANNICA DE HARDE, Wed. van den Oppercoopman DIRCK JANSZ. PUYT, Opperhooft in Jamby.

1649 maart. DANIEL SIX, van Middelburg, Ondercoopman in dienst der E. Compagnie met SARA GERRITS, van Amsterdam, j/d.

---

[31]) Commandeur aan de Kaap de Goede Hoop, 1662—1666.

[32]) In 1658 in het vaderland terug.

[33]) Gouverneur generaal van 1650—1653, overleden te Batavia 18 mei van laatstgenoemd jaar.

1649 junij. S^r^. ANDRIES FRISIUS van 's Gravenhage, ondercoopman j/m. met juffr. FEMMETJE TEN BROECKE, wed. van S^r^. HUYBRECHT VAN DEN BROECK, oppercoopman.

1650 febr. PIETER STERTHEMIUS van Middelburg, oppercoopman, j/m. met MARIA CALANDRINI van Amsterdam j/d.

1650 junij. ALEXANDER VAN HARTEN van Amersfoort, ondercoopman, met LUCRETIA BLOCKHOVIUS van Hoorn.

1650 novb. De heer ARNOLD DE VLAMING VAN OUTSHOORN, uyt de Beverwyck, Raad van Indië, wed^r^. van MARIA RUTTENS, met juffr. BARBARA PARS van Batavia j/d.

1651 april. JAN VAN MUYDEN van Amsterdam, coopman, j/m. met SYTJEN JANS van Amsterdam, wed. van D^o^. JAN JANSZ. BRANDT, bedienaar des H. Evang.

1651 julij. CRISPYN JOCHUMSZ. van Lubeck, schipper, j/m. met CATHARINA OOSTERZEE, wed. van D^o^. ANTHONIUS STAMPERIUS, bedienaar des H. Evang.

1651 octob. De heer HERMANUS KLENCK VAN ODESSE, advocaat fiscaal van Indiën j/m. van Amsterdam met juffr. CATHARINA BLANX van Meurs j/d.

Op *Formosa.*

1650 julij. PIETER VAN ALPHEN van Leyden, coopman, j/m. met HELENA DE STERKE van Amsterdam j/d.

1650 julij. SYMON KEERDEKOE van Hoorn, j/m. ondercoopman, met LYSBETH DE PAEUW van Middelburg.

1651 jan. S^r^. FRANÇOIS MANNIS van Nijmegen j/m, coopman, met juffr. MARIA VAN DEN BERGE van Amsterdam wed. van PHILIPPUS SCHILLEMANS.

1652 mey. JORIS DIRCKX PONTANIS van Rotterdam j/m., adsistent, met VAKA TAMA TIDAMA j/d. van Sinckan.

1652 october. NICOLAES LOENIUS van 's Gravenhage, ondercoopman, j/m. met juffr. JOHANNA HOOCHCAMER van der Goes, j/d.

1652 october. PIETER PAUWELS OUTHOUT van Hoorn wed. van AELTJEN ARENTS van Delft met juffr. MARIA HOGERS wed. van den predicant JOANNES ROGERY LUTGENS.

1654 mey. De capiteyn HANS PIETER TSCHIFLY wed^r^. met juffr. MARIA HOOGKAMER wed. van den Eerw. predicant GILBERT HAPPART Zal.

1655 july. S^r^. JACOBUS VALENTIJN van Amsterdam, coopman secretaris, wed^r^. van CATHARINA VAN REVELD met juffr. RACHEL MULLERS wed. van den adsistent PIETER VAN GRISPER.

1655 Aug. S^r^. PIETER BOONS van Amsterdam j/m., politicq in 't Sinckansch district met juffr. SARA PEDEL [34]) van Tayouan wed. van den ondercoopman JACOB VAN DEN BROECK.

1656 decemb. Mr. LEONARD BOLLEKEN van 's Gravenhage, opper-chirurgyn deses casteels, wed^r^. van juffr. ELISABETH HAMILTON met juffr. JOSINA AMPSINGH [35]) van Haerlem j/d.

1658 nov. Mr. LEONARD DE LEONARDUS van Campen j/m. fiscaal en baillu hier ter stede met juffr. CORNELIA KOECKEBAKKER van Firando j/d.

1658 nov. De heer FREDERICK COYETT van Stockholm, gouverneur dezer eylande Formosa wed. van wijlen juffr. SUSANNA BOUDAENS met de eerbare juffr. HELENA DE STERKE wed. van den E. heer PIETER VAN ALPHEN.

1658 decb. EVERT SYMON MANS van Roomsdal j/m. Stierman met juffrouw JOHANNA VAN RYSSEN van Haarlem wed. van wijlen D^s^. JACOBUS AMPSINGH [36]) zal.

1659 jan. JOHANNES VAN DER BURGH van Amsterdam j/m. Eerste Adsistent met juffr. HELENA HAMBROECK [37]) Geboortig van Schipluy j/d. getrouwd te Mattauw.

1659 mey. Sr DOMINICUS VAN VORSTER Geboren van Rotterdam j/m., onderkoopman met HENRIKA HAMBROECK [37]) geboren van Schipluy j/d.

1660 Sept. S^r^. JOHAN DE RIDDER van Amersfoort secretaris in den Achtbaren Raed van Justitie wed. van ENGELTJE GOMES met LEONORA NOORWITS (NORWICH) geboren van Delft wed. van wijlen GUILHELMUS VINDERUS.

Geslacht van Laren (vgl. XIV. bl. 154, 215, 249; XV. bl. 219). Uit een ms. geslachtregister van eene goesche familie, vermaagschapt aan SMALLEGANGE, EVERSDIJK en anderen, ontleen ik het volgende: Doctor HIERONYMUS SMALLEGANGE, schepen van Goes (zoon van burgem. MATTHEUS CORNELISSE SMALLEGANGE, † 28 januarij 1594, en van GEERTRUYD WILLEMSE EVERSDIJK), trouwde den 17 febr. 1613 te Goes, met BERNARDINA SCHOTTE, en liet bij zijn overl. in 1620 een' zoon na: PIETER SMALLEGANGE, die 24 junij 1636 trouwde met CATALINA HOLLAARTS, uit welk huwelijk 2 dochters voortsproten: CATHARINA en BERNARDINA, van welke de tweede trouwde met JAN VAN LAREN (zoon van JOOS VAN LAREN, pred. op Mauritsfort), eene dochter nalatende,

---

[34]) Dochter van THOMAS PEDEL (zie Batavia 1633).

[35]) Dochter van den predikant JACOBUS AMPSINGH.

[36]) Deze is dus niet in 1662 onthoofd, zoo als men uit de lijst der predikanten bij VALENTIJN (4^e^ deel 2^e^ stuk fol. 93) zou opmaken, en door hem op fol. 91 wordt opgegeven volgens de waarschijnlijkste berigten.

[37]) Dochters van ANTONIUS HAMBROUCK (zoo als hij ondertekent), predikant aldaar en op last van COXINGA in 1661 onthoofd.

CATHARINA VAN LAREN, die trouwde met JACOB PANT.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht Cabeliau (vgl. A. R.; XIV. bl. 248, 280; XV. bl. 89, 155, 186, 217). In de Koorkerk te Middelburg vindt men onder nº. 128 een graf, waarvan de zerk tot opschrift draagt: »Tombe van Jkhr. WILLEM JAN CABELJAU." Zie NAGTGLAS, *Grafschriften* in die kerk, opgenomen in JANSSEN en V. DALE, *Bijdr. v. Z. Vlaanderen*, dl. IV. bl. 234.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Het geslacht van der Lisse (vgl. XIV. bl. 313; XV. bl. 57. 128, 221). Men vindt dien naam op de lijsten der regering van 's Gravenhage, bij DE RIEMER.

In Holland was een geslacht VAN LIS bekend:

GERARD VAN LIS, edelman in het jaar 1285; blijkt bij opene brieven. VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 1201.

CLAES VAN LIS, vermeld in thesauriersrekening van Leiden 1399, 1400. *Kron. Utr. Gen.* VII. bl. 189.

GERRIT VAN LISSE stond, 1441, over 't huwelijk van FREDERIK VAN ZEVENDER en WILLEMIJNE VAN VLIET. Ib. bl. 1187; GOUTH., *Chron.*, bl. 216.

»FLORIS VAN MONTFOORT leende in 't jaer 1407, doen Gorcum beklommen werde, 10 nobelen, als vermelt is in de secretarye van Leyden, in seker boeck daer toe zijnde, fol. 17. Had getrout Joffr. LIJSBETH VAN DEN BOSSCHE, HUGENS dochter [1]). Hy wan JACOB V. M., ghetr. met Joffr. MARCELIA VAN TOL, FLORIS dr., ende van Joffr. MACHTILD VINCK; liet nae FLORIS V. M., sterf te Bergen op Zoom. Had getr. Joffr. BEATRIS VAN LIS, KERSTANT NANNINX dochter, vermelt in de Chronijck van Hollandt 1481. Wiens vader was NANNE VAN LIS, die in 't voorsz. jaer 1407, te Leyden oock gheleent heeft 25 nobelen, als blijckt fol. 18. Wan JACOB V. M., sterf den 17 maert, in 't jaer 1554. Begraven in de Nonnekerck, onder eenen sarck met sijn naem ende 4 quartierē, MONTFOORT, TOL, LIS, ende MYE, ghelijck die noch tegenwoordigh leyt, daer de Theologanten lesen, zijnde de Academie eertijdts gheweest de Nonnekerck. Hy voerde selve MONTFOORT, met LIS gequarteleert [2]). Had ghetr. Joffr. DIRCKSGEN BOELEN van Lindenburgh, DIRCKS dr., Borgemeesters in Amsterdam 1453. Lieten nae enz." VAN BEVERWIJCK, *Beschr. van Dordrecht*, bl. 64, 65. Vgl. VAN LEEUWEN. a. p. bl. 1010; HOOGSTRATEN, *Woordenb.*, i. v.

MACHTILD VAN LISSE by Haerlem, nonne ter Lee. GOUTH., a. p. bl. 116.

Te Dordrecht zaten in de regering:

JACOB LISSE, CLEYS OEM en HUYE FEITOP, Goede Luyden van den Twaalven 1381. »Deze waren in Gelreland gezonden, om een recht, nopende onze stad, en werden derhalven vermeld in de rekeningen der tresoriers." BALEN, *Dordr.*, bl. 349.

JACOP LISSE, burgemr. 1382, 83, 85.

JACOP LISSE, HERMANS soen, van Colen, schepen 1391, 92, 1403. JACOP LISSE HERMANS zoen, burgemr. 1395, 96. Bij BEVERWIJCK en BALEN.

Onder de prioren der Augustijnen te Dordrecht, vermeldt BALEN, a. p. bl. 130: 1428, 1429. JACOP LISSE.

1432 [3]), 1433, 1434, 1439. JACOP LISSE, Bisscop van Tripolis 1443. Vgl. *Zuidholl. Oudh.*, bl. 56, 63, 64.

Mº.

[1]) „HUGE VAN DEN BOSSCHE, vermelt collateur van de proeven op 't heyligh kruys in S. Pieters kerck te Leydē;" wiens vrouw GEERTRUYT WILLEM VEEKS dochter. Zie BEVERWIJCK, t. a. t. h. pl., bl. 70, die hem zoon noemt van ENGELBRECHT, knape 1344, en kleinzoon van GIJSBRECHT VAN DEN BOSSCHE, uyt het geslacht van IJSELSTEYN ende AMSTEL, en van N. VAN ALBLAS, dr. van JAN, die leefde 1273, 1288, 1311, GIJSBERT VAN NYENRODES zwager. Vgl. BALEN en VAN LEEUWEN, in ALBLAS. Bij VAN SPAEN, *Hist. der heeren van IJsselstein*, vind ik geen dezer personen genoemd. Komen zij bij andere schrijvers voor?

[2]) 't Wapen van LIS [bij BEVERWIJCK, bl. 65] vertoont een ankerkruis, beladen met een schildje met drie leliën.

[3]) In dit jaar komt JACOP LIJS ook onder de broederen van 't zelfde klooster voor, bij denz.

Geslacht Bax (vgl. A. R.; XIV. bl. 247). »Capiteyn PISETH, leggende met syn compagnie in guarnisoen binnen den Briel, is in den jaare 1639 met syn comp. van daar afgevaaren; hebbende, door bevel van syn Hoogheyt den Heer Prins van Orangie, syn schip en comp. ten anker geset voor Bergen o. d. Zº.; al waar hy ook ordre had ontfangen om met syn comp. daar te scheep te moeten blyven, en het commando van syn Hoogh. te verwagten, beneffens veel ander krygsvolk, dat aldaar ook ten anker lag; de welke alle daar na gebruykt zyn geweest in de togt en aanslag op Callo.

Den voorn. PISETH heeft, al daar voor Bergen t' scheep leggende, gemaakt syn testament, met syn eygen hand geschreeven, en by hem ook alleen onderteekend; daar by hy, hebbende geïnstitueerd tot syne erfgenaamen die van synen bloede, gelegateerd heeft aan Juffr. ELISABETH BAX, huysvrouw van capiteyn JAN VAN DER MEULEN, syn huysvrouws suster, eene Hoeve Lands, geleegen in Oud Crabbendyk, groot om-

trent 86 gemeeten." LOENIUS, *Decisien en observat.*, *cas.* 95, bl. 613, 614, waar men nog leest dat P., in den voorz. togt gekwetst, zes of zeven maanden daar na nog geleefd had.

M°.

Hogendorp (vgl. A. R.; XI. bl. 122; XII. bl. 126 en XV. bl. 184 en 185). Van de kinderen uit het huwelijk van PIETER DAMAS, graaf VAN HOGENDORP en CORNELIA DE GROOT, door den heer CALAND uit het doopboek van de Walsche gem. te Goes opgegeven, vond ik in het trouwboek der Nederd. herv. gem. aldaar, dat MARIA PETRONELLA, den 27 mei 1800 huwde met WILLEM VAN CITTERS en SARA JOHANNA, den 11 sept. 1800 met JOHAN WILLEM THIBAUT D'AAGTEKERKE, jongman, geboortig van Middelburg.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Afstammelingen van W. J. Blaeu (vgl. XIV. bl. 87, 154). T. l. a. pl. werd als zijn wapen opgegeven in lazuur een zilveren voet; terwijl RIETSTAP in zijn *Handboek der Wapenkunde* opgeeft in .... een sfeer van .... Wie heeft hier gelijk? Ik zou meenen, dat eerstgenoemd wapen gevoerd werd door eene andere familie BLAAUW, tot welke W. J. BLAEU in geene familiebetrekking stond. Of is dit anders?

O.

Wapen van Wassenaar (vgl. VII. bl. 191, 348; bl. VIII. 137). Reeds is door L. J. t. l. a. pl. bedenking gemaakt tegen het dl. V. bl. 348 gestelde. Den aldaar vermelden bijbel met opdragt heb ik niet gezien, maar bij KOK en FERWERDA kan men zien dat JAN VAN DUIVENVOORDE in 1590 het wapen van WASSENAAR weêr aannam. Hieruit volgt, dat dit wapen in den tak van DUIVENVOORDE tusschentijds veranderd was. De assertie van S. P. L., dat PHILIP gehuwd met AGNES PERSIJN van Waterland, den naam Wassenaar aannam naar het huis dat door hem gesticht zou zijn, is ook bedenkelijk. Hij schijnt zich VAN DUIVENVOORDE genoemd te hebben, terwijl de andere tak den naam VAN WASSENAAR voerde. Vrage, wat juist zij, en van wien de tegenwoordige personen die zich VAN WASSENAAR schrijven afstammen in verband met de lijsten bij FERWERDA en KOK?

MAURITIUS.

Geslachten Clotterbooke en Couwenhoven (vgl. XV. bl. 189, 222). Een geslacht COUWENHOVEN, dat te Leuven in de regering geweest is, 't welk voerde: *de gueules au lion d'or, armé et lampassé d'argent, accollé d'un serpent d'azur, mordant la langue du lion,* vermeldt PETRUS DIVAEUS, *Rerum Lovan.*, p. 68, n°. 27. »Cette noble maison, — zegt DE HERCKENRODE, *Collect. de tombes, etc.*, p. 713 (2), — originaire de la Hollande, est, selon plusieurs généalogistes, issue des comtes souverains de Hollande; elle s'établit à Louvain vers l'année 1520." — De stamlijst is bij KOK, *Wapenb.*, en vangt aan met NICOLAAS VAN CAUWENHOVEN, van Ter Goes. 't Wapen ziet men o. a. op de graftombe van den burggraaf van Dormael, JAKOBUS VAN BRUXELLES, heer van Giessendam enz., † 21 april 1652, en den baron , van Attenrode, PHILIPPUS DANEELS, hoogschout van Mechelen, † 23 nov. 1660 [1]), in het koor der Rekollecten te Leuven, onder de kwartieren van den laatsten:

Daneels.	Hovyne.
Candries.	Cambry.
Thonys.	Beghin.
Couwenhove.	Preys [2])

Vermoedelijk behoorden tot dit geslacht, WILLEM ADRIAENSZ VAN COUWENHOVE, heer van Holij, † te Vlaardingen, 20 sept. 1609, een honderdjarige [zie *Nav.* IX. bl. 68, 195], en JAN VAN COUWENHOVEN, burgemr. van Schoonhoven, genoemd in eene sententie van den Secreten Raad, van 20 julij 1545, bij VAN DE WALL, *Handv. van Dordr.*, 5de afd. bl. 1090. Zie ook TE WATER, *Verb. der Edelen*, 2de stuk, bl. 327.

Een ander geslacht van dien naam, gewoonlijk COUDENHOVEN geheeten, 't welk de heerlijkheden van Tongerle, Gendtbrugghe, Loire, enz., heeft bezeten, en vermaagschapt was met de geslachten van AMERONGEN, SANDELIN, SNOY, VAN DER LAEN, LEEFDAEL, OEM, en andere, voerde: *d'or à la bande ondée de gueules.* Zie *Nobil. des Pays-Bas*, p. 65; *Le nouv. vrai suppl. au dit Nobil.* [édit. de Gand, 1861], p. 11, 28, 151, 152; *Suite du Suppl.*, t. I. p. 34—39; TE WATER, t. a. pl. »Cette famille — zegt LE ROUX, *Rec. de la noll. de Flandre, etc.*, p. 56,— est assez connuë à Gand par les emplois qu'elle y a eu és deux bancqs de

---

1) Beider gemalin was ELEONORA MARIA OEM, dochter van JAN en KORNELIA GRIJPH, wier moeder VAN DEN EYNDE; en kleindochter van JAN en ELEONORA VAN SLINGELAND, wier moeder DE CLERCK. Zij trouwde 3°. KAREL LEVINUS VAN COUDENHOVEN gez. DU QUESNOY, baron van der Loire, 1668, wien zij geene kinderen baarde, en die hertrouwde met ANTONETTA THERESIA VAN BELLEFOURIERE. Hij † 10 julij 1700. Zie BALEN, *Dordr.*, bl. 1179, vergel. met BEVERWIJCK, *Dordr.*, bl. 335, en KOK, *Woordenb.*, op WYNGAARDEN, dl. 33, bl. 211; *Suite du suppl. au Nobil. des Pays Bas*, t. I. p. 38.

2) Zie *Théatre sacré de Brab.*, t. I. p. 68, pl. 2; *Suppl. aux Troph. de Brab.*, t. II. p. 81, op de plaat.

la kenre & des Parchons." Vgl. SMALLEGANGE, *Beschr. v. d. Zeel. adel*, die verwijst naar L'ESPINOY, *Recherche de la nobl. de Flandres*, p. 444, 770; D' HANE-STEENHUYSE, *La nobl. de Flandre*, p. 84.

Mr. CORNELIS VAN COUWENHOVEN werd in 1688 raad in de vroedschap der stad Briele [ALKEMADE en V. D. SCHELLING, *Beschr. van Briele*, bl. 96]; in welke stad ook de geslachten van CLEYBURG of KLEIBURG [3]), CLOOTERBOKE, ARKENBOUT, BRIEL, in de regering zaten. Ibid. bl. 91—97.

Mr. NIKOLAAS VAN COUWENHOVEN, raadpensionaris van den Briel [niet door ALKEMADE en V. D. S., t. b. a. p., vermeld], trouwde JOHANNA VAN BEAUMONT, dochter van mr. HERBERT, pensionaris van Dordrecht, 1634—40, enz., en ELISAB. DE JONGE, uit Zieriksee. BALEN, *Dordr.*, bl. 935; KOK, *Wapenb.*, 8e gen. BEAUMONT.

KATHARINA VAN KOUWENHOVEN, dochter van WILLEM, burgemr. van Rotterdam, werd de derde vrouw van FRANCOYS REES, burgemr. van 't gerecht 1670, 71, schepen 1669, 70, acht 1647—50, tresorier 1653—60, in Dordrecht; zoon van MATTHEUS REES en KORNELIA VAN WESEL, en kleinzoon van GILLIS REES, heer van der Heyden, burgemr. der stad Yperen in Vlaanderen. BALEN, bl. 1277, 78, die ook, bl. 974, 1001, 1114, huwelijken der KOUWENHOVENS vermeldt, met die van PAETS te Leiden, BOOT, NEDERVEEN.

Mr. JOHAN VAN KOUWENHOVE, leenman des lands van Voorne, uit de breedste geërfden, 1728. ALKEMADE, t. a. p. bl. 163.

WILLEM COUWENHOVEN, gecommitteerde raad van Holland wegens de stad Briel, 1622. Ibid., t. a. p. bl. 47 (4); VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 1455.

»In 't jaar 1490 wierd het pleyn bij den toren [van S. Laurens kerk te Rotterdam] door de burgery voor niet en by beurten geheyt. Welk pleyn de tuin was geweest van JAN KOUWENHOVE, woonende op de Hoogstraat." *Oudh. en gest. van Zuidkoll. en Schiel.*, bl. 392. — VAN REYN zegt in zijne *Beschr. van Rotterd.*, bl. 241, dat die tuin lag achter »het huis *de Spieghel*, aan de noordzijde der Hoogstraat" (in zijn tijd Wijk G, no. 66), mede het eigendom van JAN VAN KOUWENHOVEN [vgl. bl. 86—88], en in gezegd jaar aangekocht werd, om aldaar het hooge koor aan de oostzijde van genoemd kerkgebouw te stichten.

Sedert 1631 komt het geslacht VAN COUWENHOVEN voor op de naamlijst van den magistraat van Rotterdam, bij LOIS, *Chronycke van Rotterdam*, bl. 187—228; zie ook bl. 139, 145; VAN SPAAN, *Beschr van Rotterd.*, bl. 261; VAN REYN, t. a. p., bl. 262. — Mr. ALDERT, secretaris der stad Rotterdam, komt voor bij ALKEMADE, a. p., *Privil.* no. 169 (van 1670).

Tot een van deze geslachten zal ook behoord hebben, zekere »weduwe edel van geslachte, jonckvrouw CATHARYNA VAN KOUDENHOVE," te Delft, die, omstreeks 1381, tien oude gouden schilden, ter opbouwing van eene kerk [die van S. Ursula] aldaar, heeft opgeschoten. Zie *Oudh. en gest. van Delft*, bl. 66; BLEISWIJK; en de *Beschr. van Delft* bij BOITET, bl. 218. Mo.

Ravires. — Petiet. — van Eertvelde (vgl. XV. bl. 223). Moet voor VAN EERTVELDE ook gelezen worden VAN DEN HEETVELDE; welk geslacht, in *Nav.* XV. bl. 149 vermeld, het door Cz. opgegeven wapen voerde (zie o. a. SMALLEGANGES *Zeeuwsche Wapenkaart*)? Mo.

---

[3]) Van dit geslacht, 'twelk SMALLEGANGE a. p., op de gelijkheid der wapens afgaande, vermoedt ééren oorsprong te hebben met dat van BEVERWIJCK uit Dordrecht, zijn mij voorgekomen: CORNELIS GILLISZE VAN CLEYBURG, die in 1475, 16 junij, van hertog KAREL van Bourgondiën, en in 1479, 5 en 15 sept., van de hertogen MAXIMILIAAN en MARIA, eenige gorsen in Oostvoorne in erfpacht en ter bedijking verkreeg [*Privil. v. d. Briel en Voorn*, achter gemelde beschr., no. 154, 156, 157, 166], en denkelijk de vader was van MARGARETHA, † 1537, die ten man kreeg BOUWEN WILLEMSZE VAN DRENCWAERT, baljuw en rentmr. van den Briel en Voorn, † 4 sept. 1496, oud 28 j.; van ADRIAAN, man van DIGNA, BOUWENS zuster voorn. [BEVERWIJCK, *Dordr.*, bl. 19, 20; *Catal* SCHINKEL, no. 16; RAPPARD, *Fundat. d. Zielbroed. te Utr.*, in *Tijdschr. voor Utr.*, dl. V. VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 938]; en van JORIS VAN KLEYENBURG, rentmr. van Zuidholland in 1501 [BALEN, *Dordr.*, bl. 10; V. D. EYCK, vóór zijne *Beschr. v. Z.-Holl.*; VAN LEEUWEN, a. p. bl. 1408; GOUTH., *Chron.*, bl. 76]. ADRIAAN WILLEMSZE VAN KLEYBURG, baljuw van den Briel en Voorn. ALKEMADE, a. p. bl. 91, die ook, in de *Privil.*, no. 171, § 3, in 't zelfde jaar een ADR. KORNELIS VAN KLEYBURG, baljuw van Voorn, vermeldt, aan wien 't klooster van Rugge, bij den Briel, den uitgors Klinkerland, bij de Nieuwe Tonge, gezamenlijk met heer JAKOB OEM V. W. te bedijken uitgaf JOES CORNELISZE VAN CLEYENBURGH, rentmr. van den Briel en Voorn 1511 [ALKEMADE, a. p., *Privil.* no. 159]; misschien dezelfde met JOOST CORNELISZE VAN KLEIBURG, kastelein van Oostvoorn en rentmr als voorz. in 1521, baljuw en schepen van den Briel. Ib. a. p. bl. 358, 362. JACOB CORN. CLEYBURG, wegens 't land van Voorne, 3 febr. 1579 gecommitteerd ter dagvaart in den Briel. Ib. bl. 346. CHRISTIAAN VAN CLEYBURG, dijkgraaf van Schieland 1586. VAN LEEUWEN, a. p. bl. 1509. CHRISTIAEN WILLEMSSEN VAN KLEYBURG, gecommitteerd ter admiraliteit in Zeeland, den 7 sept. 1605. SMALLEG., *Cron. v. Zeel.*, bl. 427. PIETER CORNELISZ CLEYBURG, als gecommitteerde van de leenmannen 's Lands van Voorne, genoemd in eene sententie van den hoogen raad van Holland, van 24 febr. 1607, bij ALKEMADE, a. p. *Privil.* no. 126. ADRIAAN CLEYBURGH, burgemr. van den Briel 1603, 65. Ib. bl. 93.

Geslacht van Asselt, en de Graaf. Aan wien, wanneer, en bij welke gelegenheid zijn aan het geslacht VAN ASSELT brieven van adeldom geschonken? Welk wapen heeft dit geslacht? Waar kan ik er eene geslachtslijst van vinden?

Hetzelfde wordt ook gevraagd van het geslacht DE GRAAF. Met de beantwoording dezer vragen zal men zeer verpligten

J. W. B.

[Over het geslacht VAN ASSELT is in de vorige deelen van den *Navorscher* reeds meermalen gesproken.]

Het geslacht Hop. Deze familie leverde gedurende de republiek der Vereenigde Provincien vele regenten en gezanten op. Men vindt er eenigen vermeld bij WAGENAAR. Waar kan men eene meer of min volledige lijst der afstammelingen vinden? Welke waren de functiën van mr. WILLEM HENDRIK HOP, die gehuwd was met WILHELMINA ANTONETTA BIESE? Deze vrouw komt, als zijne weduwe, voor in 1772. Welk was het familiewapen? Door welken HOP, en wanneer, zijn de *haagsche hopjes* in de mode gebragt?

Ook in de familie BIESE stelt men belang. Evengemelde weduwe had in 1772 achterkleinkinderen, als blijkt uit haar testament (30 nov.), verleden voor PIETER GLASMAKER, notaris te 's Gravenhage.

A. L. T. A.

Baron Sloet van Zwanenburg. Is Zwanenburg de naam van eene boerenplaats, zoo ja, waar is zij gelegen? Is het oude adel? Wanneer zijn der familie SLOET brieven van adeldom verleend? Wie kan mij daaromtrent inlichtingen geven?

ZOÏLUS.

Prof. Jan ten Brink. De geslachtswapens van JAN TEN BRINK en van zijne echtgenoot HELENA WYVA GLASIUS (waar en in welk jaar gehuwd?) verzoekt men te beschrijven, en tevens de namen hunner ouders op te geven door middel van den *Navorscher* aan

G. B.

Geslacht van Lochteren. Welken titel heeft het edele geslacht VAN LOCHTEREN vroeger gevoerd? Het was o. a. vermaagschapt aan de geslachten VAN BRIENEN, TAETS VAN AMERONGEN, STRICK VAN LINSCHOTEN, DE HUIJBERT, HEECKEREN, RECHTEREN VAN HEMERT, STAKEBRANT, enz.

Q.

Etienne en Bernard Picart. X. verlangt te weten: de namen der kinderen en *die hunner echtgenooten* van BERNARD PICART (geb. te Parijs 11 junij 1673, overl. 1 mei 1733) en zijne echtgenoot ANNA VINCENT (?) welke hij huwde zoo ik meen te Amsterdam in het jaar 1810; zoo mede eene naauwkeurige beschrijving *hunner beider* geslachtswapens. Weet men mij tevens te zeggen met wie BERNARD PICARTS vader ETIENNE PICART (bijgenaamd *le Romain*, geboren in 1632 te Parijs en overleden te Amsterdam in 1721) gehuwd was, en of hij behalve genoemden BERNARD nog meer kinderen had; en zijn er voor zoo verre men weet nog afstammelingen van in leven?

Geslachten Couwenburch, de Keyzer. Wie waren de ouders van SEBASTIANA COUWENBURCH, gehuwd met JAN DE KEYZER, med. doct. te Zieriksee (?), zoon van HERMAN, burgemeester aldaar en MAGDALENA STAVENISSE?

Ter Hooge. VON BRUCKEN FOCK.

Geslachten Mathias en Sandra. Wie kan met opgave van data en plaatsen van geboorte, huwelijken en overlijden en der ambten deze twee stamboomen aanvullen?

N.N. MATHIAS trouwde N N. — N.N. ZIMMERMANN trouwde N.N. — N.N. V. D. MERCT trouwde N.N. — PIETER BOUDAEN (bekend) trouwde CATHARINA FOURMENOIS.

N. N. MATHIAS trouwde — N. N. ZIMMERMANN. — N. N. V. D. MERCT trouwde — CONSTANTIA BOUDAEN.

N. N. MATHIAS trouwde — N. N. VAN DER MERCT.

Mr. JOHAN CONSTANTIJN MATHIAS, schepen, raad, burgemeester van Middelburg, bewindhebber der oostind. comp., geb.? †? trouwde 1718 SARA WILHELMINA SANDRA

N. N. SANDRA trouwde N. N. — ALBERT WALLERAN trouwde N. N.

JEAN SANDRA trouwde — JACOBA WALLERAN, geb. febr. 1636 te Middelburg.

JOHAN WALLERAN SANDRA, gedoopt 25 febr. 1661 te Middelburg, burgemeester van Middelburg, trouwde 16 aug. 1698 SARA VAN HOORN.

C. Q. X.

MENGELINGEN.

Buitengewone vruchtbaarheid (vgl. A. R.; bl. 25, 186, 320; XII. bl. 128; XIII. bl. 128; XIV. bl. 250, 318; XV. bl. 94). Onder de voorbeelden daarvan zullen velen, die het hier volgende grafschrift gelezen hebben, zonder twijfel den man gerekend hebben op wien het betrekking heeft:

HIC JACET QUI TRIBUS ANNIS VIGINTI QUATUOR PROCREAVIT LIBEROS.

Want waarschijnlijk zullen zij vertalen: hier ligt hij die in drie jaren vier en twintig kinderen heeft verwekt. Zij zullen er echter zooveel wonders niet meer in vinden, wanneer zij het in gewoon letterschrift lezen, met kapitale letters daar waar zij behooren, aldus:

Hic jacet qui tribus Annis viginti quatuor procreavit liberos (hier ligt de man die bij drie Annaas vier en twintig kinderen verwekt heeft).

Nederlandsche el (mètre) (vgl. XV. bl. 160, 224). Volgens hetgeen EN LEERE MIJ gelezen heeft is de omtrek der aarde verminderd van 12000 tot beneden de 5400 geografische mijlen, en derhalve zal dan ook de el, niet meer het veertig millioenste gedeelte van dien omtrek zijn.

Prof. J. DE GELDER, zegt in zijne *Wiskundige lessen*, eersten cursus: »De natuur levert twee grootheden op, welke tot éénheden der lengtemaat zouden kunnen dienen; te weten: de lengte van den secundeslinger en den omtrek der aarde: de eerste hangt af van de hoeveelheid stofs, welke de aardbol inhoudt, en de tweede van zijne grootte en gedaante. Voor zoo verre nu alle natuurkundige gronden medebrengen, dat deze twee grootheden onveranderlijk blijven, (en voorzeker zou deze verandering alleen een gevolg van eene geduchte omwenteling in ons zonnestelsel kunnen zijn, welke ten hoogste onwaarschijnlijk is, en welke, indien zij wezenlijk éénmaal konde plaats hebben, het geheele oppervlak onzer planeet met alles, wat er op leeft, verdelgen zou,) zouden zij, elk afzonderlijk, als de grondslag van de éénheid der lengtematen, kunnen worden aangenomen. Bij nadere overweging zal het echter blijken: dat de eerste daartoe minder dan de tweede geschikt is; want, daar de lengte des secundeslingers, van de eene tot de andere breedte, verschilt, valt altijd de vraag: welk punt van den aardbol zullen alle natiën, nu en altijd, als het bevoorregte punt erkennen, dat de lengte des slingers, welke aldaar, in ééne secunde, zijne slingering volbrengt, als de éénheid der lengtemaat zal opleveren? De zucht tot het land zijner geboorte, elke natie ingeplant, maakt het niet waarschijnlijk, dat er immer zulk eene overeenstemming zou kunnen plaats grijpen. Veel natuurlijker is het derhalve, den omtrek van den aardbol als den grondslag der lengtematen aan te nemen; die lengte, niets met de plaatselijke bijzonderheden van eenig land gemeen hebbende, heeft elk volk daarop eene gelijke betrekking en dezelfde voorliefde: de franschen hebben dan ook, om die reden het bijzondere, dat hun land zou hebben kunnen opleveren, ter zijde stellende, het *vierde gedeelte van den omtrek des middags-cirkels* als den grondslag der lengtematen aangenomen." Zie verder bladz. 263 tot 267. Ook zijne *Verhandeling om den inhoud van het oppervlak van eenig Koningrijk, Gemeenebest of Landschap te bepalen* enz. in de noot op bladz. 52 enz., en zijne *Cosmographische lessen* bladz. 47 enz. In al het daar gezegde is de ned. el standvastig. De afplatting der aarde is evenmin in rekening te brengen. Voegt men de laatste uitkomsten van STRUVE voor de graadmetingen in Rusland, bij die, welke in Engeland, Frankrijk, Rusland, Pruisen, Hanover en in andere landen opgemeten zijn, dan krijgt men voor de afmetingen der aarde:

Halve aequatoriaal middellijn . . .	20.926.330	Eng.	voeten
» pool-as. .	20.855.240	»	»
Afplatting . . .	$\frac{1}{294.36}$		

of in metermaat

Halve middellijn des aequators.	6.378.230	meters
» pool-as . .	6.356.562	»
dus afplatting . . .	21.668	»

De omtrek van den aequator geeft dus (verh. 7 : 22). . . . . . $40.091731^3/_7$ meters
die van eenen meridiaan $39.955532^1/_7$ »
verschil in omtrek. . . $136199^2/_7$ »
of daar een geografische mijl $7407^2/_9$ meter is $18\frac{100313}{259259}$ geografische mijlen.

EN LEERE MIJ zal mij zeer verpligten, met het werk op te geven, waarin hij dit aanmerkelijke verschil gelezen heeft. Welligt is er dan meer van te zeggen.

A. C. D. G.

Het juffertje van de Domkerk (vgl. XV. bl. 192). In de ets welke S. VAN LAMSWEERDE in 1660 vervaardigde van »Den Dom ofte St. Martens Kerck en tooren binnen Utrecht" en welke de uitgever, CAROLUS ALLARD, aan JOANNES VAN REEDE, heer van Renswoude en aan de overige kanunniken van den Dom opdroeg, is tusschen deze hoofdkerk en het collegium Sti Petri een huis afgebeeld, waarboven staat: »De woningh van Juf. SCHURMANS."

Zou deze beroemde vrouw ook het juffertje van de Domkerk kunnen geweest zijn, waarnaar de heer C. KRAMM vorscht?

—ll.

Het juffertje van de Domkerk. *Eene conjectuur.* Ofschoon niet regtstreeks de letterkunde beoefend hebbende, ben ik toch niet zoo zeer een vreemdeling in de geschiedenis daarvan, dat ik niet ruimschoots kennis zou dragen van de jagt op aardigheden, waartoe de makers van conjecturen zich ligt laten verleiden, van de randglosse af tot het hekelschrift toe. Ik ben daarom verdacht op de verbaasde gezigten, die ik niet zien zal, zoowel als op de randglossen, die ik misschien wel onder de oogen krijgen zal. Enfin! ik wil daarom mijne onderstelling niet terughouden.

Ik denk dat het woord *juffertje* doodeenvoudig eene bedorven lezing is (men ziet ik houd mij zelfs aan den officiëlen term) en wel voor *instorten!* — Het moge zoo dol klinken als het wil, ik vind er niets vreemds in. Gaan wij de letters na. I en J worden, of werden ten minsten vroeger veelvuldig verwisseld; de verwisseling van *u* en *n* in slecht schrift ligt voor de hand; nog gemakkelijker die van *f* en *ſ*; de volgende, die van *f* met *t*, misschien niet zoo zeer, evenwel als men het schrift met lange halen van dien tijd in aanmerking neemt, is het toch ook nog niet ver gezocht; *e* en *o* verwisselen ook weder zeer gemakkelijk; de twee volgende letters *r* en *t* blijven. Het twijfelachtigste zoude dan gelegen zijn in de beide laatste letters *je*, die *en* zouden moeten worden. Maar ieder die iets van *zetten* van drukwerk weet, en in zijn leven wat drukproeven gecorrigeerd heeft, zou bijdragen kunnen leveren tot eene curieuse verzameling van vreemde dingen, die de zetter somtijds al uit een handschrift te voorschijn bragt. Het vreemdste zoude voor mij blijven, dat de schrijver (HOET) deze curieuse verwisseling op de drukproeven niet bemerkt heeft; maar... dat ziet men ook meer. Ik zoude daarvan op het oogenblik een curieus voorbeeld kunnen leveren.

Het zij hoe het wil, ik heb de ijverige onderzoekingen van den heer KRAMM, welke ik zeer op prijs stel, getracht te ondersteunen, al is het ook maar *met eene conjectuur.*

W. J. F.

Het juffertje van de Domkerk. Wij danken onzen geachten medearbeider voor zijne vernuftige conjectuur. De wijze waarop de schilderij in den catalogus vermeld wordt maakt die allezins waarschijnlijk. Eerst wordt gezegd wat de schilderij voorstelt »de stad Utrecht", dan waarvan het gezigt daarop genomen is »langs den Rhijn westwaards", vervolgens hoedanig de afbeelding is »vrij uitvoerig verbeelt." Als nu de beschrijving voortgaat »zoo als die zich vertoonde voor —" dan verwachten wij, én omdat de plaats waarvan het gezigt genomen is reeds is aangeduid, en eene naauwkeuriger aanduiding daarnevens, en niet hier, had behooren te staan, én wegens den verleden tijd »vertoonde" hier geene plaats- maar eene tijdsbepaling. Zijn de »toren aan de Mariekerk" en »de oude Tollentoorn" ook vóór het jaar 1752, toen de catalogus gemaakt werd, verdwenen, dan heeft, dunkt ons, de conjectuur van W. J. F. groote waarschijnlijkheid, want dan noemt ons de schrijver van den catalogus achtereenvolgens drie gebouwen op, die in zijnen tijd anders waren dan vroeger. Is dit zoo niet, dan zijn de deelen van den volzin ordeloos door elkander geworpen, en wij moeten aannemen dat er een gebouw, of tuin of wie weet wat, geweest is, het *Juffertje van den Domkerk* geheeten. Maar het zou dan toch vreemd zijn, dat de heer KRAMM, zoo goed bekend met al wat Utrecht betreft, daar nooit iets van gehoord had.

BESTUUR.

Almanakspeld (vgl. XV. bl. 159). In mijne jeugd heb ik menigmaal een almanak in handen gehad, die, even als een zakboekje door een potlood, door een almanakspeld gesloten werd. Deze diende, om op blaadjes in den almanak te schrijven, die met een witte stof bedekt waren, en waarvan de letters weer konden afgewreven worden; de speld was van metaal, welk weet ik niet, maar zeker nog al scherp: want mijn vader verhaalde ons eens, dat zeker chirurgijn er zich van bediend had, om zijne vrouw te vermoorden, door haar de speld, in den slaap, in het weeke der zijde te drijven, hetgeen toevallig ontdekt werd door een kind, dat bij de schouwing van het lijk binnengeslopen, de knop zag.

A. BR.

GESCHIEDENIS.

Hendrik Zwaerdecroon (vgl. A. R.; XIV. blz. 294, 323). Er is in den *Navorscher* en in het *Bijblad* reeds veel over HENDRIK ZWAERDECROON (den gouverneur generaal van O. I.) en diens geslacht geschreven. Intusschen is het mij voorgekomen der moeite wel waardig te zijn, op deze vraag nogmaals terug te komen.

Eenige medewerkers van den *Navorscher* hebben beweerd, dat hij in 1660 of 1667 te Rotterdam of Leiden zoude zijn geboren, ofschoon zijne doopacte bij de remonstrantsche gemeente aldaar niet te vinden is; doch ik geloof, dat hij in 1660 te Delft is geboren [1]; want op den 11den mei 1678 is aan de leidsche hoogeschool als student ingeschreven HENRICUS ZWAERDECROON, van Delft, oud 18 jaren, wonende bij WILLEM VAN BERENDRECHT op de Breêstraat. Hiermede stemmen dus de berigten van VALENTIJN overeen, die ons meldt, dat hij, bij zijn vertrek naar O. I. in 1684, den ouderdom van 23 of 24 jaren bereikt had.

Volgens den *Navorscher* XIV. blz. 323 had hij zich, bij zijn vertrek naar O. I., opgegeven als jongman van Leiden, waardoor men echter verstaan moet, dat hij daar het laatst gewoond heeft. [2])

Zijn vader heette THEOPHILUS ZWAERDECROON, rentmeester van GIJSBRECHT VAN MATHENESSE. Dit blijkt uit een proces (en vonnis van het hof van Holland van 2 april 1694) tusschen DANIEL COUPER AERNOUTZ. ter eenre en mr. DANIEL en PETRUS ZWAERDECROON ter andere zijde, waaruit wij leeren, dat THEOPHILUS ZWAERDECROON, bij testament, tot voogden over zijne minderjarige kinderen had gesteld mr. DANIEL ZWAERDECROON, advocaat voor den hove van Utrecht, en PETRUS ZWAERDECROON, medic. doctor te Rotterdam; terwijl in een later vonnis, van den jare 1703 en tot de zelfde zaak behoorende, mr. CORNELIS VAN BERENDRECHT (gehuwd met HILLEGONDE ZWAERDECROON) van zijnen uitlandigen schoonbroeder HENDRIK ZWAERDECROON spreekt.

Het schijnt dat THEOPHILUS Z. te 's Gravenhage, tusschen 1684 en 1691 is overleden [3]), omdat de voogden zijner kinderen verantwoording voor de schepenen van 's Gravenhage hebben moeten doen, betreffende de nalatenschap, die, zoo als later bleek, in geen gunstigen toestand was.

Omtrent HENDRIK ZWAERDECROON, den grootvader van den gouverneur generaal van O. I., kan ik nog mededeelen, dat hij in 1595 te Leiden is geboren, en aan de hoogeschool aldaar heeft gestudeerd. Na in 1619 als conrector te Leiden bedankt te hebben, bleef hij er tot 1627 wonen, en vertrok toen naar Noordwijk, alwaar hij tot 1631 vertoefde. Van 1631—1651 was hij rector te Rotterdam. In 1651 heeft hij de hofstede Cronestein, onder Soeterwoude, van den raadsheer PANHUYSEN gehuurd, *om er kostkinderen te houden* en *ze de latijnsche taal te leeren* [4]). Op Cronestein bleef hij tot 1656 wonen, en vertrok toen naar Schipluiden. Van 1660—1665 vind ik hem nogmaals te Noordwijk woonachtig, en na dien tijd te Rotterdam, zijnde hij in of vóór 1671 overleden.

Uit zijn eerste huwelijk met MACHTELD JANSD. VAN DER PLUYM had hij drie kinderen.

1. Mr. BERNARDUS, advocaat te 's Gravenhage in 1647; geboren te Leiden 1618—1619, rentmeester en secretaris van Schieland in 1671.
2. ELISABETH (minderjarig in 1647); den 14den junij 1654 te Leiden gehuwd met PIETER ROYAERT, de jonge, wedr. van CATHARINA HARMANDr. VAN RINGELENBERCH. Zij schijnt, zonder kinderen na te laten, overleden te zijn.
3. WILHELMINA, eerst gehuwd met BARENT ZWAERDECROON [5]) WOLPHARTSZ., van Utrecht, en naderhand met OLIVIER VAN VLIERDEN, brouwer te Rotterdam [6]).

Uit zijn tweede huwelijk met SARA VAN DEN BROUCK, had hij o. a. nog een zoon DANIEL, die te Leiden is aangeteekend, maar te Noordwijk getrouwd den 14den sept. 1660, met CORNELIA VAN DER MAERSCHE;

---

[1]) De doopboeken der Remonstranten van Delft over die jaren ontbreken, en die van Leiden zijn onvolledig. Hij wordt daarin niet gevonden.

[2]) Dit kon ook plaats gehad hebben bij zijne inschrijving als student, waar hij zich van Delft afkomstig noemt, ofschoon hij, op de gedenkpenningen bij zijn overlijden, gezegd wordt te Rotterdam geboren te zijn. Men kan in dit geval niet beter doen, dan de woonplaatsen zijner ouders of voogden opzoeken.

[3]) Volgens het *Bijblad* 1854 bl. 77, zouden hij en zijne vrouw MARGARETHA VAN HEULEN te Noordwijk in den grafkelder naderhand zijn bijgezet. Men zou daar moeten onderzoeken, van waar de lijken kwamen.

[4]) *Missivenboek* L van Leiden, dd. 22 junij 1651.

[5]) Hij had nog twee broeders CORNELIS en HERMAN. Zie protocol van notaris H. RUYSCH te Utrecht, van 23 aug. 1637.

[6]) Opdragtsbrieven van Leiden van 26 mei 1647 en 1671.

hij wordt bij zijne aanteekening genoemd jongman van Noordwijk, wonende te Alkmaar; terwijl de woorden: »bedienaer der Remonstrantsche gemeente te Alkmaar," zijn doorgehaald.

Onder de kinderen van BERNARDUS ZWAERDECROON, gewezen rector te Leiden en Utrecht, en ELISABETH VAN LOENRESLOOT, komen nog voor ELISABETH, in 1628 weduwe van HENDRIK VAN GALEN, rector te Bommel; en ANNA, geboren te Leiden in 1601, die den 30ⁿ mei 1626 overleed, als blijkt uit eenen lijfrentebrief van 31 sept. 1603.

Er is ook gevraagd naar PIETER VAN DER BROUCK. Daarop kan ik nog antwoorden, dat hij eenigen tijd te Noordwijk heeft gewoond; want uit de registers van den 200ᵉⁿ penning over Noordwijk van den jare 1631 is het mij gebleken, dat hij daar voor *f* 150 was aangeslagen, maar reeds vóór dien tijd naar Amsterdam was vertrokken. Hij wordt in die registers genoemd: »gewesen commandeur in Oost-Indië."

Ten slotte voeg ik hierbij eene opgave van de ZWAERDECROONS, die te Leiden als studenten zijn ingeschreven.

24 maart 1585. BERNARDUS SUERDECRON, van Barneveld, Stud. Bon. Litt.

8 maart 1593. BERNARDUS ZUUERDECROON, van Amersfoort, St. Theol.

18 feb. 1603. JOANNES ZWAERDECROON, Ultrajectensis, an XVI. Stud. Med.

18 april 1613. HENRICUS SWAERDECROON, Leidensis, an XVIII.

23 maart 1627. BERNARDUS SWAERDECROON, filius D. HENRICI, Leidensis, an. 8. St. Bon. Litt. habit. apud parentes.

18 sept. 1638. BERNARDUS S , Leidensis, an 18 Stud. Litt. woont bij DOMINICUS VAN DER PLUYM.

8 april 1627. DANIEL S., Leidensis, an. 19 St. Jur., habit. apud patrem.

26 feb. 1632. DANIEL S., Ultrajectensis, an 22 St. Jur. woont bij DOMINICUS JANS (VAN DER PLUYM), in de Nieuwsteeg.

1 Sept. 1642. BERNARDUS S., Leidensis, an. 20. St. Jur. apud D. VAN DER PLUYM, in de Nieuwsteeg.

4 mei 1678. HENRICUS ZWAERDECROON, van Delft, oud 18 jaren, woont bij WILLEM VAN BERENDRECHT op de Breestraat.

Dit geslacht schreef zich somtijds met Z, somtijds met S. — doch de oudste handteekening van den leidschen en utrechtschen rector, BERNARDUS, is met Z. geschreven. Deze BERNARDUS is ook leermeester van den graaf van Cuylenburg geweest en dat is de reden waarom in het archief van Cuylenburg eenige brieven van hem te vinden zijn. Zijn zoon WOPHART [7]) is te Cuylenburg geboren, en ging bij zijnen vader te Leiden op de latijnsche school in 1602.

. . ELSEVIER.

Belofte der Doopsgezinden (vgl. XIII. bl. 299; XV. bl. 68). Omtrent de moeielijkheid der gestelde vraag, nog deze bijdrage: GHYSEL HEBBERECHT, leeraar der Doopschgezinden te Aardenburg (midden der 17ᵉ eeuw) (zie over hem J. H. VAN DALE in *Cadzandria*, te Schoondijke bij A. J. BRONSWIJK 1857) deed, volgens de acteboeken van Aardenburg, nu eens de belofte »op syner mannen waerheyt" dan legde hy weêr den eed af.

G. P. ROOS.

Roosters op de kerkhoven (vgl. XV. bl. 107). Het is bekend, dat oudtijds aan den ingang van kerken en kerkhoven, een tamelijk wijde rooster lag, om het vee te weren, speciaal de varkens, die de graven konden omwroeten. Volgens het oude bijgeloof, kon ook de duivel met zijne bokspooten daar niet over. Ik vermoed, dat de gewoonte, om op dien rooster (*waarop de duivel niet staan kon*), den eed af te leggen, met dit bijgeloof in verband staat.

Dublin belegerd door twee zeelieden (vgl. XV. bl. 163, 228). Deze geschiedenis is te vinden in een der vele jaargangen (welken weet ik niet) van het *Leeskabinet* van den heer H. FRIJLINK.

G. P. ROOS.

Generaal Cambronne (vgl. XV. bl. 195, 231). Kan B. I. A. M. ook hebben gelezen hetgeen hieromtrent voorkomt in *l'Intermédiaire*, t. I. p. 31, 352?

—pd—

Thomas Basin (vgl. XV. bl. 194). Ofschoon onbekend met hetgeen over dezen in het *Magasin Pittoresque* is gezegd, wil ik de aandacht vestigen vooreerst op hetgeen in de *Biographie universelle*, Brux. 1843, in voce, over hem voorkomt, alwaar men leest dat »SIXTUS IV le nomma Vi»caire de DAVID LE BOURGUIGNON, évêque »*d'Utrecht*, et lui donna le titre d'Arché»vêque de Cesarée; il mourut à Utrecht le »30 Dec. 1491;" maar vooral op hetgeen in de *Bibliothèque Historique de la France* par LE LONG, Tom. II, nº. 17320 is vermeld, *Fragmentum historicum ex Breviloquio*

---

7) Waarschijnlijk te lezen WOLPHART.

RED.

peregrinationis THOMAE BASIN, Episcopi Lexoviensis, scripto anno 1488, waarbij aangeteekend staat; »Cet Eveque ayant encouru »la haine du Roi LOUIS XI parcequ'il n'a»voit pas voulu violer le serment de fidé»lité qu'il avoit fait à CHARLES, Duc de »Normandie, frere du Roi, fut obligé de»sortir du Royaume. Apres plusieurs voy»ages en divers endroits, s'étant retiré à »Utrecht, il y composa un Journal en 1488. »Ce fragment est conservé dans la Bibli»othèque de S. Victorles Paris" (?). Waarschijnlijk zal bedoeld *Journal* ook eenige bijzonderheden aangaande zijn verblijf en betrekkingen te Utrecht bevatten. Zijne begraafplaats staat welligt opgeteekend in een of ander obituarium der kerken te Utrecht, alwaar hij denkelijk begraven is; te eerder mag men dit vermoeden, daar men leest, dat zijn broeder NICOLAS BAŽYN, insgelijks naar Utrecht geweken en overleden in 1495, is begraven in de St. Jans kerk aldaar; zie het *Archief van Utrecht* door DODT V. F., dl. III. bl. 180, 181.

Volgens LE LONG, t. a. p. n°. 17211, bestaat er een ms., getiteld: *Opinio et Consilium* THOMAE *Lexoviensis Episcopi, super Processu Joannae Puellae Aurelianensis*, cette piece se trouve dans la Bibliothèque Vaticane, num°. 1832.

V. D. N.

Slot Honingen (vgl. XV. blz. 194). LUMEY vraagt naar de geschied- en oudheidkundige herinneringen aan dit slot verbonden; doch reeds zijn naam verraadt, dat hij met de geschiedenis daarvan niet geheel onbekend is; ook heeft reeds de *Navorscher* van dit slot gewag gemaakt, zie dl. VI. blz. 345/6 en VII. 160, alwaar eenige bijzonderheden zijn vermeld. Het eerste slot werd gebouwd door HUGO VAN CRALINGEN, ridder, stadhouder of baljuw van Holland, in den jare 1233, het was in 1282, bij het leggen van den Hoogendijk, binnengedijkt, en is in 1426 geruïneerd en verbrand door WILLEM NAGEL, kapitein onder vrouwe JACOBA, doch in 1462 wederom opgemaakt door heer FLORIS VAN CRALINGEN, heer van Rodenrijs, gehuwd met ELISABETH VAN CATS. Dit tweede slot was, volgens de afbeeldingen daarvan (twee teekeningen bij mij, eene naar het schijnt vrij oud en met de pen gedaan, eene andere door G. VAN ROSSUM, in 1778 fraai gewasschen), een groot en schoon gebouw, met een gecreneleerden vierkanten hoofdtoren, met hooge spits, en vier zware ronde hoektorens, liggende geheel in het water, en toegankelijk over een ophaalbrug; men wil dat dit slot den naam van *Honingen* verkreeg, doordien het verscheiden malen werd beschadigd en gehoond. Dat graaf WILLEM VAN DER MARCK, heer van Lumey in 1572 aldaar eenigen tijd werd gevangen gehouden, totdat hij, op voorbidding van prins WILLEM van Oranje, werd ontslagen, is uit zijne geschiedenis genoegzaam bekend; in 1574 werd het slot, bij de inlandsche troebelen, geruïneerd, bedorven en verbrand, en op den 26 januarij 1671 is de groote vierkante toren ingestort; waarop in den zomer van 1672, op last der heeren van Rotterdam, die sedert 1669 in het bezit daarvan waren, al het overige tot den grond toe afgebroken is geworden.

Men leze voorts over dit slot JUNIUS, *Batavia*, bl. 312, 490, 517; GOUDHOEVEN, *Chronijk*, bl. 83, 309; *Handvest Chronijk*, dl. I. bl. 135; HOOFT, *Nederl. Hist.*, bl. 278; VAN SPAAN, *Beschr. v. Rotterdam; SMIDS, Nederl. Oudh.*, en *Aanhangsel* door VAN BRUSSEL 1778, beide in voce.

V. D. N.

Slot Honingen. Een zich noemende LUMEY wenscht het een en ander aangaande het slot Honingen te weten. Moest hij even als zijn beruchte naamgenoot achter grendels en traliën zitten brommen (hetgeen niemand hem zal toewenschen), dan zou hij overvloedig tijd hebben om in boeken, »welke in ieders handen zijn," over genoemd onderwerp zelf het een en ander op te zoeken. Daar dit het geval niet schijnt te zijn, neemt hij zijne toevlugt tot den *Navorscher*. Gaarne wil ik LUMEYS weetlust eenigzins trachten te bevredigen, daar eenige manuscripten en bescheiden in mijn bereik liggen, welke welligt iets meer behelzen dan gedrukte werken, naar welke ik hem tevens verwijzen wil.

Het slot Honingen, hetwelk even als de sloten Bulgerstein, Wena, enz., in een naauw verband staat met de opkomst der stad Rotterdam [1], lag oudtijds buiten den Oudendijk [2], een klein half uur gaans ten oosten van het tegenwoordige Rotterdam, aan de overzijde der Hoflaan, die er haren naam van ontleend en behouden heeft. Zeer schoone vischrijke vijvers omringden, na het leggen van den zeedijk, die, denkelijk eerst als zomerkade omstreeks 1255 van Schiedam tot het slot Honingen zou opgeworpen zijn, het slot, en werden door eene in dien dijk liggende sluis van versch

---

[1]) Zie G. VAN REYN, *Geschiedk. Beschr. der Stad Rotterdam*, bl. 5 en 27.

[2]) Door sommigen voor een oude heerbaan der Romeinen gehouden, en die zich van de Maas tot aan de vijf sluizen tusschen Schiedam en Vlaardingen uitstrekte.

water voorzien, over welke sluis later hevige geschillen oprezen.

De eerste stichting is niet juist te bepalen, doch wordt met genoegzame zekerheid aan een' der heeren uit het aloude geslacht van Kralingen toegeschreven, wier geslachtsnaam, naar veler gevoelen, aan keizer KAREL den Grooten ontleend, en naderhand ook op het dorp Kralingen overgebragt is. De meeste schrijvers, die zich met onderzoekingen omtrent dit slot hebben bezig gehouden, noemen ridder HUGO VAN KRALINGEN als bouwheer, die in 1230 stadhouder of baljuw van Zuidholland was, en in 1235 het beruchte tournooi te Corbië bijwoonde, alwaar graaf FLORIS IV verraderlijk vermoord werd. Evenwel is het volgens echte bescheiden vermoedelijk, dat dit stamhuis reeds vóór het begin der XIIIe eeuw is aanwezig geweest, en het is niet onwaarschijnlijk dat er reeds vroeger te dier plaatse een slot gestaan heeft. In den brief van ELIZABETH, nagelaten gemalin van graaf JAN, van 24 november 1299 [3]), wordt het koopen van land »tusschen Rubroeck en Hoeninghe", zonder bewilliging, verboden.

Ook de naamsoorsprong schuilt zeer in het duister. Sommigen leiden den naam Honingen van den honig der bijen af; terwijl anderen [4]) denken aan de herhaalde vijandelijke aanvallen, door welke dit gebouw, gedurende de binnenlandsche verdeeldheden, zoude beleedigd of *gehoond* zijn. Beide verklaringen zijn echter vrij gezocht. Het is opmerkelijk, dat ELISABETH, dochter van heer DANIEL VAN KRALINGEN, in den aanvang der XV[e] eeuw gehuwd was met zekeren heer JAN HONIGH, en dat diens geslachtswapen, nevens dat der heeren van Kralingen, nog ten jare 1648 in een' hardsteenen schoorsteenmantel in de overblijfselen van het slot Honingen gevonden werd. Nogtans blijkt nergens met zekerheid, dat het geslacht der HONIGHEN immer eenig eigendom aan dit slot gehad heeft, waarom dan ook deze naamsafleiding onder de gissingen blijft behooren.

Behalve vrij uitgestrekte bezittingen, waaronder ook het Duifhuis in Krooswijk, genoten de heeren van Kralingen vele voorregten; maar daarentegen was het slot Honingen belast met zekere renten, gevestigd op de kapellerij van Honingen, ten voordeele der kanunniken in den Briel, benevens de drie kerken van Kralingen, Ouderschie en Ysselmonde; ook was het slot verpligt eene koe voor het Gasthuis van Rotterdam des zomers te weiden.

Van tijd tot tijd heeft het aloud geslacht van Kralingen groote diensten aan het vaderland bewezen. Volgens ALKEMADE [5]) behoorde GILLIS VAN KRALINGEN onder de dapperen, die in 1227 met OTTO II, bisschop van Utrecht, voor Koevorden omkwamen. De plaatsruimte gedoogt niet om lang bij de goede werken van Kralingens heeren stil te staan. Alleen zij nog gezegd, dat OGIER of OETZIER VAN KRALINGEN den 7[den] december 1383 zonder nood en uit liefde het slot Honingen opdroeg aan vrouwe MARGARETHA, gravin van Holland, met al zijne wallen, grachten, singels enz., hetgeen zij hem ten onsterfelijken leene wedergaf [6]).

Hoe Honingen zich omstreeks 1420 voor het oog vertoonde, blijkt uit een schetsje van CORNELIS VAN ALKEMADE met de pen geteekend. Nadat het zes jaren daarna (1426) door WILLEM NAGEL, aanvoerder der Hoekschen, verwoest en verbrand was, werd het in 1462 door FLORIS VAN KRALINGEN, ridder, heer van Rodenrijs, veel luisterrijker herbouwd. Deze FLORIS was een zoon van GILLIS VAN KRALINGEN en SYMONTJE VAN TEYLINGEN, en gehuwd met ELIZABETH VAN CATS, eene vrouw zeer beroemd wegens hare bijzondere schoonheid. Hij bewoonde een aanzienlijk huis, dat zelfs den naam van hof droeg, op het Roode Zand te Rotterdam, ten noorden van het slot Bulgerstein.

Het slot Honingen was, na als een feniks uit zijne asch verrezen te zijn, het grootste en prachtigste gebouw in Schieland. Het besloeg een vierkant van 100 voeten breedte. Aan de beide zijden van den noordergevel verhieven zich zware achtkante torens met sierlijke spitsen, en de gevel aan de westzijde werd beschermd door een zwaren ronden toren, boven met een achtkant overstek bemetseld; terwijl midden uit het dak een hooge vierkante toren verrees, gedekt met een vierkante spits, om welke eene vierkante overstekende borstwering met schietgaten gemetseld was. Het slot werd omringd met eene zeer breede gracht, en aan een groot voorplein, dat met eene steenen kaai en borstwering omringd was, vond men eene houten brug bevestigd, en in het midden daarvan eene ophaalbrug, welke naar den hoofdingang aan de noordzijde geleidde. Aan de westzijde stond een steenen poorthuis, met eene valbrug aan den buitenkant voorzien, van waar zich een uitpad westwaarts tot in de Hoflaan uitstrekte.

---

[3]) Te vinden in het *Charterboek* van VAN MIERIS, dl. I. bl. 619.

[4]) Zie M. VAN DER HOEVEN, *Charter Kronijk*, dl. I. bl. 135.

[5]) *Jonker Fransen oorlog*, bl. 89.

[6]) Zie den brief bij VAN MIERIS, dl. III. bl. 406.

Nadat DOMINICUS VAN KRALINGEN in den jare 1540 als laatste telg van zijn aloud stamhuis zonder kinderen overleden was, verstierf het slot Honingen, benevens de ambachtsheerlijkheid Kralingen, op CHRISTINA VAN KRALINGEN, gehuwd met DIRK VAN ASSENDELFT, waardoor dus dit adellijk goed in het geslacht van ASSENDELFT is overgegaan.

Ongetwijfeld heeft het slot Honingen gedurende onzen oorlog met Spanje zwaar geleden, zoo als blijkt uit eene oude afbeelding van 1574. In mei 1573 scheen het echter nog geschikt genoeg te zijn om tot gevangenis te dienen voor WILLEM graaf VAN DER MARK, heer van LUMEY. Deze wist evenwel een middel te vinden om uit den kerker te geraken en had nog de stoutheid (zegt de eerzame BOR [7])) van openbaar in Rotterdam te verschijnen, ja met eene verklaring door hem geteekend en gezegeld, bij het stadhuis te komen, daar de schutterij ter wacht optrok, en hier liet hij die verklaring door een notaris overluid voorlezen [8]).

Nadat Honingen in het geslacht van ASSENDELFT was overgegaan, is het daarin gebleven tot den jare 1668, toen WILLEM VAN ALPHEN, secretaris van den hove van Holland, als voogd, ten overstaan van CORNELIS FRANÇOIS, raad in denzelfden hove, als commissaris, volgens koopvoorwaarde van den 12 october deszelfden jaars, de ambachtsheerlijkheid van Kralingen, het slot Honingen, alsmede de kapel met het graf in de groote kerk te Rotterdam [9]) hebben verkocht aan burgemeesters en regeerders van Rotterdam voor *f* 88,000. Daarna heeft de regering van die stad een sterfheer uit hunne vroedschap als ambachtsheer van Kralingen en heer van Honingen aangesteld. In den jare 1673 is LEONARD VAN NAERSSEN, oudburgemeester en ontvanger der gemeenelands middelen te Rotterdam, met de ambachtsheerlijkheid Kralingen en Honingen wegens de stad Rotterdam verleid [10]).

De verdere lotgevallen van den voormaals zoo trotschen burgt kunnen met korte woorden vermeld worden. Den 26 januarij 1671 is de groote vierkante toren geheel ter neder gevallen, en werd de Hoflaan met de puin gehoogd. In het volgende jaar, toen de Franschen te Bodegraven waren, is al hetgeen van het slot nog overig was gebleven [11]) door de vaderlandsche ijveraars, zonder kennis der regering, geheel geslecht, opdat de vijand er niet in zoude nestelen. KORTEBRANT verhaalt [12]), hoe oude lieden hem wel verzekerd hebben, dat zelfs de binnenvader van het weeshuis KLAAS VOLKERTSE met de weesjongens daar ook aan bezig is geweest.

Na die geheele slooping is de grond beplant met sierlijke lanen en tuinen; ook werd er een woonhuis opgetrokken, en wat zuidelijker dan vroeger met een uitpad in de Hoflaan voorzien, hetwelk door een houten hek, waarop het wapen der stad Rotterdam door twee leeuwen vastgehouden, was afgebeeld, gesloten werd. Het woonhuis met tuin werd door de stad aan bijzondere personen verhuurd, o. a. in het laatst der vorige eeuw aan mr. ISAAC VAN TEYLINGEN, later burgemeester van Rotterdam. Thans is de tuin gesplitst en wordt nog aan twee aanzienlijke ingezetenen van Rotterdam verhuurd. Het gedeelte, dat zich naar den 's Gravenweg uitstrekt, wordt genaamd het Singel of de Hoftuin.

In het begin der vorige eeuw is het houten hek met stads wapen, dat bouwvallig was geworden, weggenomen, en door een eenvoudige houten deur vervangen, op wier posten de wandelaar nog ten huidigen dage den naam *Honingen* leest, welligt om hem SALOMOOS woord te herinneren: »IJdelheid der ijdelheden, het is alles ijdelheid."

J. VAN REYN.

[Ook van K. v. S. no. 2 en H. O. ontvingen wij antwoorden op deze vraag. Zij bevatten echter niets, wat niet ook in het bovenstaande antwoord vermeld wordt.]

---

7) Boek VI. bl. 314b (uitgave van 1625).

8) Zie vooral het opstel over de „Gorcumsche Martelaren" van prof. R. FRUIN, geplaatst in een der jongste nummers van den *Gids*, waarin natuurlijk LUMEY ter sprake komt.

9) Toen men omtrent den jare 1490 het koor der Groote of St. Laurenskerk bouwde, werd deze kapel gesticht door GILLIS VAN KRALINGEN, zoon van FLORIS VAN KRALINGEN, van wien boven sprake was. Deze GILLIS was gehuwd met GERARDINA VAN NIJVELDT, uit welk huwelijk 21 kinderen geboren werden, doch waarvan slechts 6 in leven bleven. Genoemde kapel, welke gevonden wordt aan de noordzijde achter het praalgraf van KORTENAER, en voor welke men in 1664 met gouden letteren den naam van KRALINGEN zag pronken, werd door de stad Rotterdam afzonderlijk gekocht voor *f* 1600, en in 1686 weder verkocht aan den admiraal WILLEM BASTIAANSZ. SCHEPERS, voor *f* 3000, die aldaar den 1 februarij 1704 plegtig begraven werd. (Zie omtrent deze begrafenis G. VAN REYN, t. a. p. bl. 89 der *Aanteekeningen*.) Toen de nieuwe eigenaar deze begraafplaats deed ontruimen, werd het overschot der voormalige heeren van Kralingen in looden kisten aldaar gevonden.

10) BALEN, *Beschr. van Dordrecht*, bl. 115

11) Afbeeldingen van de ruïne van het Honingen, zoo als die zich in het midden der XVIIe eeuw vertoonde, zijn o. a. te vinden in RADEMAKERS *Kabinet van Ned en Kleefsche Oudheden*, dl. IV, en L. SMIDS, *Schatkamer der Ned. Oudheden*.

12) *Beschrijving van Schieland*. ms.

Markgraaf (vgl. XV. bl. 194). Wat was dat voor een ambt? Oorspronkelijk een bevelhebber aan de grenzen (marken) om die te verdedigen. Reeds ten tijde van KAREL *den Grooten* komen marken en markgraven in Duitschland, b. v. de mark Oostenrijk voor.

In de 10ᵉ eeuw rigtte koning HENDRIK I de marken *Meissen, Noord-Saksen en Sleeswijk* op. Voor het grootste gedeelte stonden de markgraven niet onder hertogen, maar onmiddellijk onder den keizer. Gewoonlijk werden die edellieden tot markgraven verheven, die in de grenslanden, welke hun ter bewaring en verdediging werden toevertrouwd, aanzienlijke landgoederen hadden. In de 12ᵉ eeuw werd de waardigheid van markgraaf erfelijk en later rijksvorstelijk, zoodat een markgraaf ten aanzien van zijnen rang boven de graven en beneden de hertogen stond.

K. v. S. nᵒ. 2.

Markgraaf. Markgraaf was van ouds een titel of waardigheid aan een persoon verleend, doch later erfelijk gemaakt, zoo veel als mark- of grensregter; in Frankrijk wordt ook marquis genoemd iemand, die een aanzienlijk gebied van land bezit, dat tot een marquisaat of markgraafschap verheven is; deze volgt in rang na de hertogen, doch in Engeland eerst na de graven; zie hierover o. a. NIEUWENHUIS, *Woordenboek*, op *markgraaf*. Zoo voerde de *markgraaf* van Antwerpen, door BRANDT t. a. p. genoemd, dien titel en het gebied over de stad van dien naam en over een uur gaans in den omtrek; zoo waren de prinsen van Oranje vroeger markgraven van Veere en Vlissingen, en bezat de keurvorst van Paltz-Beieren het markgraafschap van Bergen-op-zoom, ook spreekt KLUIT, *Holl. Staatsreg.*, dl. IV. bl. 374, van het markgraafschap van Vlaardingen, door de hollandsche graven bezeten en waarvan zij den titel voerden.

V. D. N.

Het geslacht Zoete de Laeke (vgl. XII. bl. 265, 292, 322; XIII. bl. 3, 129, 166, 196, 225, 322, 354; XIV. bl. 3, 228). SMALLEGANGE zegt in zijne *Beschr. v. d. Zeel. adel:* »HAUTAIN, is van hoogen Vlaemschen adel;" en geeft hem het wapen van ZOETE [zonder het schildje], gevierendeeld met CRUNINGEN (?).

Op de registers van den Tempel [1]) stond ook de naam van PHILIPPE DE ZOETTE DE HAUTEIN 1554. [vgl. *Nav.* XIII. bl. 129 [1]).] Zie MENESTRIER, l. c. p. 385.

AGNES DE SOETE VAN HOCTERINGE (HAUTAIN?), barones *de Villiers*, was, volgens SCHELTEMA, *Stk. Nederl.*, I. bl. 515, de derde vrouw van RUTGER HUYGHENS, ridder van St. Michiel, heer van Klarenbeek, burgemʳ. van Arnhem, † 21 aug. 1666.

Mᵒ.

1) Les plus anciens Registres du Temple de Paris sont de 1355, qui est le temps auquel l'ordre de S. Jean de Jerusalem succeda en France aux biens des Templiers. MENESTRIER, *De la cheval. anc. et mod.*, p. 371.

Het ophangen van walvischribben aan muren van gebouwen. Ik meen eene dergelijke vraag in den *Navorscher* ontmoet te hebben †). en deel daarom mede wat ik vind in de *Gesch. des Rathhauses in Bremen, von Senator* Dʳ. DENEKEN [Brem. 1831], S. 10 en 11, en in de *Gesch.- letter- en oudhdk. uitsp. door* G. D. J. SCHOTEL [Utr. 1840], bl. 93 en 94.

»Das Gerippe eines im Jahre 1669 in der Leessum gestrandeten Wallfisches — Baläna Boops — dessen Länge 29 Fusz und dessen Umfang 12 Fusz betrug, war mit einer Kette an dem Boden der groszen Halle des Rathhauses aufgehängt worden. Im Jahre 1809 wurde solches auf Ansuchen der Direction des Museums, dieser Gesellschaft zur Vermehrung ihrer Naturaliensammlung überlassen. Eine Abbildung dieses Fisches in Lebensgrösse, nebst dessen Beschreibung blieb jedoch in der Halle des Rathhauses; wo man noch mehrere Abbildungen von kleinen Cetaceen; vorzüglich aber eine Darstellung von Bremen im Jahre 1606 und von dem Hanseatischen oder Oesterschen Hause in Antwerpen erblickt."

»Nog in 1816 zag men eene der ribben van eenen kleinen walvisch met kettingen aan den buitenkant van een der torens [van het huis Develstein bij Dordrecht], in 1572 door de vlammen gespaard [1]), vastgehecht. Volgens eene oude overlevering zoude, voor de indijking van 1332, op de hille [zie bl. 55] een toren, of wel een zeebaken, juist ter plaatse, waar in 1594 de voortrap gesteld werd, gestaan hebben, en aldaar, bij gelegenheid eener overstrooming of doorbraak, een walvisch, 62 voet lang, gestrand zijn, en DUVENVOORDE [stichter van Develstein], ter gedachtenis dezer gebeurtenis, eene der ribben van den visch aan den buitenmuur van het nieuw gebouwde kasteel gehecht, en een schouderblad van denzelven aan de kerk van Oudelands-ambacht vereerd hebben. Volgens dezelfde overlevering, had men het volgende opschrift, in

†) *Nav.* IV. bl. 352; vgl. V. bl. 140, VI. bl. 313, 373. BEST.

1) In gezegd jaar werd D. door BOSSU's soldaten in brand gestoken.

oude Duitsche letters, op dit schouderblad geplaatst: »*Dit byn is van een walvis groi 62 voet.*" M[a].

Le Gazetier de Hollande) (vgl. VI. bl. 10 en 185). Ter laatst aangehaalder plaatse wordt de bedoelde hollandsche dagbladschrijver gezegd te zijn genoemd FRANCHIN. Mr. W. P. SAUTIJN KLUIT in zijne *Bijdrage omtrent de Fransche Amsterdamsche en Leidsche couranten*, in NIJHOFFS *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde. Nieuwe reeks*, dl. IV 1e st., is geneigd aan te nemen, dat bedoeld wordt JEAN TRONCHIN DUBREUIL. Ik doe intusschen opmerken, dat in de *Mémoires de* FOUCAULT, *publiés et annotés par* F. BAUDRY, 1862, de persoon, van wien te dezen sprake is, genoemd wordt CHAUVIGNY, »qui mourut au Mont-Saint-Michel, après une captivité de vingt ans. On le tenait enfermé dans une cage de bois. Son crime était d'avoir rédigé l'une de ces gazettes qu'on appelait »lardon d'Hollande."" Zie E. SCHERER, *Nouvelles études sur la littérature contemporaine*. Paris, 1865. p. 70.

—pd—

Admiraal Bürkle. In de *Encyklopädie des gesammten Erziehungs- und Unterrichtswesens*, von Dr. K. A. SCHMID, B. IV S. 177, vindt men in de noot, onder de uitstekende mannen, die in de kleine latijnsche scholen van Wurtemberg hunne eerste vorming ontvangen hebben, opgenoemd den nederlandschen admiraal »BÜRKLE († 1697)." Kan iemand mij aanwijzen, waar iets omtrent dien zeevoogd te vinden is?

—pd—

Paul Brunet. De edelman PAUL BRUNET, heer van Rochebrune, geboren te la Rochelle, was in 1695 kolonel kommandant van het regiment Oranje Friesland en kamerheer van Z. H. den prins van Oranje Nassau, stadhouder van Friesland, in 1703 kommandant der forten Frederik Hendrik en Kruisschans, in 1709 kommandant van de citadel te Luik.

Wordt gevraagd, waar en wanneer overleden?

B. DE R.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Politieke speeltuigjes (vgl. XIV. bl. 359; XV. bl. 131 en 198.) Dat dergelijke schilderijtjes niet zoo uiterst zeldzaam zijn, en het schilderijtje, dat zich in de familie van FRANCESCO bevindt, niet eenig in zijne soort is, blijkt mij uit onderstaande nrs. van den *Catalogus der Tentoonstelling van Oudheden en Merkwaardigheden voorhanden in de Prov. Zuid-Holland, gehouden te Delft* 1863.

N°. 1361. De portretten van WILLEM V en de princes, met allegorisch bijwerk. In zilver.

Geplaatst achter dubbel glas, waartusschen was. Op het oog schijnt het een agaatsteen in lijstje, doch door verwarming van het glas wordt de was vloeibaar en komen de portretten te voorschijn.

N°. 1362. Twee dito schilderijtjes.

N°. 1363. Twee dito transparanten met WILLEM V, de princes en den oranjeboom.

K. v. S. N°. 2.

Politieke speeltuigjes. De schilderijtjes, door FRANCESCO bedoeld, zijn zoo zeldzaam niet als hij denkt. In den boedel van mijne grootouders was er een, dat volmaakt met de beschrijving, door F. gegeven, overeenstemde. Achter het dubbele glas, waartusschen zich was, en geene geheimzinnige spiritus bevond, was echter geen borstbeeld van den prins, maar van HOOFT verborgen, met het volgende bijschrift:

»Hij leeft, bedekt door eene wolk,
In het hart van het Bataafsche volk."

H. R.

Grafschriften in kerken (vgl. XIV. bl. 327; XV. bl. 111, 164, 195, 235). Het zij mij vergund, naar aanleiding der zeer belangwekkende lijst van grafschriften te Vlissingen, medegedeeld op de laatst aangehaalde bladzijde, een paar vragen te doen.

1°. Is het wapen op de zerk n°. 383 welligt eene ster met zeven punten? — en zou het devies daaronder ook kunnen zijn: T IS AL OUT?

2°. Draagt de steen in den muur, die 't graf van JAN ALMAN aanwijst, ook blijken van uit dien tijd te zijn? Of is hij, als ik uit stijl en spelling zou vermoeden, achttiende-eeuwsch?

J. TER GOUW.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Jubileum ter eere van Shakspere in 1769 (vgl. XV. bl. 136). Dat vrager in de door hem geraadpleegde »talrijke, zoo binnen- als buitenslands uitgekomen, gedenkschriften" ter gelegenheid van het laatste Shakespeare-jubileum. niets heeft kunnen vinden over dat van 1769, is voor mij onbegrijpelijk. Haast alle grootere of kleinere brochures in mijn bezit weiden er breedvoerig over uit.

In 1769 was DAVID GARRICK, de alom beroemde tooneelspeler, op het toppunt van zijn roem. Ook de stad Stratford wilde den gevierden vertolker van *hun* SHAKSPERE een bewijs van hulde aanbeden, en men vond niets zoo toepasselijk, als hem met het burgerregt te beschenken van de stad waar SHAKSPERE geboren werd.

In mei 1769 werd aan GARRICK het document, dat burgerregt betreffende, onder de gebruikelijke formaliteiten aangeboden in een fraai besneden doos, vervaardigd uit het hout van den beroemden moerbeziënboom, die volgens de overlevering door S. geplant was, en voor eenigen tijd door een zwartgallig geestelijke, die welligt niet dulden kon dat zijn steile preken minder gelezen werden dan de werken van een comediant, omvergehaald.

GARRICK was zeer gestreeld met dit eerbewijs, en organiseerde te Stratford een feest ter verheerlijking van S.

Woensdag, 6 september 1769, 's morgens te 5 uur, werd het feest geopend met kanongebulder, klokkengelui en een optogt door de stad met muzijk, uitgevoerd door de muzikanten en zangers van *Drury-Lane-Theatre*. Om 8 uur verzamelde zich de regering, om te 9 uur op het stadhuis te ontbijten. Van te voren hadden burgemeester en raden van Stratford bij GARRICK hun opwachting gemaakt en hem het »*prime-stewardship*", of, zooals wij zeggen zouden, het voorzitterschap van het feest aangeboden, met toepasselijke insigniën, waaronder een medaille van het beroemde moerbeziënhout, waarop de buste van S. gegraveerd was; 't geheel kostbaar in goud gevat. Aan 't ontbijt verschenen de dames en heeren, waaronder de eerste adel van Engeland, versierd met den feeststrik. Deze vertoonde alle kleuren van den regenboog, een toespeling op het alomvattend en veelkleurig genie van den grooten dichter. Na het ontbijt begaf men zich naar de kerk, waar voor het eerst het oratorium *Judith* werd uitgevoerd, onder toezigt van dr. ARNE. Van de kerk ging men in processie naar de feesttent, die aan de oevers van de Avon was opgeslagen. Zij was gebouwd in den vorm van een achthoek, en kon meer dan duizend toeschouwers bevatten. Het dak rustte op acht pilaren in corinthischen stijl, en in het midden van het prachtig geschilderd plafond hing een verbazend groote lichtkroon, bestaande uit achthonderd lichten, die de tent in een waar tooverpaleis herschiepen. Het schilder- en beeldhouwwerk, in de tent aangebragt, was zoo fraai, dat kunstkenners den korten duur van zooveel schoons betreurden. Reeds gedurende den bouw van de tent vloeiden van alle kanten zooveel toeschouwers naar Stratford, en waren de wegen zoo bezaaid met menschen, als slechts gezien werd in de dagen toen LEICESTER zijne koningin op Kenilworth onthaalde. Woensdag te drie uur begon het feestmaal, en het smakelijkst geregt was zeker GARRICKS muzikale voordragt van eenige liederen ter eere van SHAKSPERE. Een beker, vervaardigd uit het meergenoemde hout, in de hand, eveneens een geschenk van de stad, zong GARRICK o. a. een lied, dat de geestdrift van de feestvierders niet weinig verhoogde. Het eerste couplet zal ik mededeelen:

Behold this fair goblet, 't was carved from the tree,
Which, o my sweet Shakspeare, was planted by thee;
As a relic, I kiss it, and bow at the shrine;
What comes from thy hand must be ever divine!
All shall yield to the mulberry tree;
Bend to thee,
Blest mulberry;
Matchless was he
Who planted thee;
And thou like him, immortal shall be.

's Avonds was er groot bal in de feesttent, dat tot laat in den morgen duurde.

De tweede dag begon weder met kanonschoten, optogten en klokkengelui, en daarna moest het stadhuis van Stratford, dat voor korten tijd voltooid was, door GARRICK ingewijd worden. Hij was bij deze gelegenheid gekleed in een bruin gewaad, rijk met goud versierd, terwijl op de borst de insigniën van zijn »*prime-stewardship*" prijkten. In de hand hield hij een staf van het beroemde hout. Hij declameerde een fraaie inwijdingsode, en de geestdrift steeg ten top toen het standbeeld van SHAKSPERE, door GARRICK aan het

gebouw geschonken, onthuld werd. Na een fraaie lofreden op S., daagde hij, even als in de riddertijden wel het gebruik was, een ieder uit, die iets tegen S. of zijn genie had in te brengen. Daarop sprong de beroemde tooneelspeler KING op het orchest, gekleed als *macaroni* (zooals de *dandys* van die dagen genoemd werden), en begon S. te beschuldigen van lompheid en gebrek aan beschaving, omdat hij zijne lezers deed weenen en lachen wanneer *hem* goeddacht, wat hij van een comediant niet dulden kon, en wat ook geheel in strijd was met de etiquette en fijne beschaving. Ofschoon de meesten begrepen, dat de zaak een grap was, en een negatieve aanranding van S., was de geestdrift voor »sweet WILLIAM" toch zoo hoog gestegen, dat velen den komediant KING te lijf wilden.

Deze feestdag werd besloten met een prachtige maskerade, zoo als ze slechts ten tijde van ELISABETH gezien werden. Vooral trokken drie dames, die de heksen in *Macbeth* voorstelden, en *Dame Quickly*, uit de *Merry Wives of Windsor*, de aandacht. BOSWELL, die juist een werk over Corsika geschreven had, was gekleed als een corsikaansch bendehoofd, en stelde zich zeer dwaas aan; o. a. prijkte zijn hoed met de namen *Corsika* en *Boswell*, om toch vooral zijn feestgenooten opmerkzaam te maken, welk doorluchtig persoon zij de eer hadden in hun midden te zien. Geheel zonder rampen liep het feest niet af. Vrijdags vielen er vreeselijke stortbuien, en het plan om een maskerade op grooter schaal te houden, waarin alle helden en heldinnen uit SHAKSPERES werken zouden voorgesteld worden, viel in duigen, doch werd later in *Drury-Lane-Theatre* door GARRICK ten uitvoer gebracht. De feestwedren ging door, ofschoon paarden en toeschouwers tot aan de knieën door het slijk waadden. Des zaturdags eindigde het feest met een bal, waarop mrs. GARRICK met zeer veel gratie een menuet danste. Over 't geheel liep het feest echter gelukkig van stapel, wat de vijanden van GARRICK en de benijders van zijn nieuwe lauweren ook gezegd mogen hebben. Er verschenen verscheidene pamfletten en opschriften; o. a. gaf de humorist SAMUEL FOOTE in een satirisch blijspel, »*The Devil on two sticks,*" de volgende definitie van een jubileum: »Zoo als onlangs bleek is een jubileum een openbare uitnoodiging, om per post zonder postpaarden te gaan naar een duister landstadje zonder volksvertegenwoordiger, bestuurd door een burgemeester en raden die geen geregtspersonen zijn; om daar een groot dichter, die door zijn eigen werken beroemd is, te verheerlijken met een ode zonder poëzie, muziek zonder melodie, maaltijden zonder spijzen, en logementen zonder bedden, een maskerade waar de meesten ongemaskerd verschijnen, een wedren in een modderpoel, vuurwerken die vuurproef zijn en een amphitheater van zoeten koek, dat juist wanneer het feest geëindigd is, als een kaartenhuis ineenzakt." (*London Magazine*, *Gentleman's Magazine* 1769; *The official Programme of the S. Tercentenary Festival*, *S. Memorial*, *Chambers's Book of Days*, 1864 enz.)

Een beschrijving of afbeelding van de medaille in kwestie heb ik niet ontmoet; wel meldt *The official Programme*, dat er een medaille geslagen is. De woorden D. G. STEWARD, die op den penning gevonden worden, zullen m. i. beteekenen D (DAVID), G (GARRICK), *Steward* (*ceremoniemeester*).

Onder mijne Shaksperiana vind ik, dat op de verkooping van m[rs]. GARRICK de vermelde houten feestbeker door een m[r]. JOHNSON werd gekocht, die hem later voor twee honderd guinjes van de hand deed. De doos van moerbeziënhout, hierboven vermeld, werd op dezelfde auctie toegewezen aan den tooneelspeler MATHEWS, op wiens verkooping van boeken en zeldzaamheden zij na een hevigen kamp voor zeven en veertig guinjes gegund werd aan GEORGE DANIEL te Islington.

L—F—T.

Fransche courantiers in Nederland (vgl. XV. bl. 204). In den *Utrechtschen Volksalmanak* voor 1858 vindt men een opstel over de utrechtsche couranten, waarin ook de fransche bladen en fransche courantiers besproken worden. Welligt kan het utrechtsche archief over dit onderwerp nog het eene en andere opleveren.

J. v. R.

Pierre Marteau (vgl. XV. bl. 169). **La fausse Vestale.** Er schijnt op den zoo gangbaren naam van PIERRE MARTEAU ook gespeculeerd te zijn. In mijn bezit is een boekje, getiteld: »*La fausse Vestale ou l'ingrate Chanoinesse, nouvelle galante. A Cologne, chez* ADRIEN L'ENCLUME, *Gendre de* PIERRE MARTEAU, 1707." Een gedeelte van het verhaal is getiteld: »*Histoire de l'ordre de la Patamargo.*"

Het boekje bevat een curieuse geschiedenis uit de chronique scandaleuse van de regering van LODEWIJK XIV. De geschiedschrijver DUCHESNE speelt een hoofdrol. Zekere AUDIDIER, genealoog van beroep, die voor geld valsche geslachtlijsten maakte en menig roturier tot den adelstand verhief, is mede een held van 't verhaal. De laatste is mij als historisch persoon onbekend, waarschijnlijk is AUDIDIER een pseu-

doniem. Weet iemand mij daaromtrent in te lichten, en iets te zeggen over de historische en bibliografische waarde van het boekje?

Het is waarschijnlijk dat »*les Héritiers de* P. MARTEAU" en »ADRIEN L'ENCLUME (aanbeeld), *Gendre de* PIERRE MARTEAU" denzelfden graad van verwantschap hadden met den populairen PIERRE MARTEAU. Beide zullen den naam van hun zoo gezocht quasi-familielid gebruikt hebben om hun beurs te stijven en prullen aan den man te brengen.

L—F—T.

Christianus Meese (vgl. A. R.; XII. bl. 336). Zie *Navorscher* XV. bl. 157.

M°.

Verkeerd gedateerde boeken (vgl. XV. bl. 11, 70, 134). Ik vereenig mij geheel met A. v. R., doch meen zijn antwoord nog te mogen aanvullen. Ik vermoed, dat de dwaasheid alleen bij romans en kinderwerkjes gepleegd wordt. Tot solide werken, bijzondere vermelding waardig, schijnt men die nog niet uit te strekken. Ik heb ook eens achter de schermen gekeken. Een uitgever-drukker liet een fransch prul vertalen, het drukken duurde jaar en dag, om zijne knechts bezig te houden: de man woont op het platte land en daar heeft de drukkerij geen dagelijksch werk. Toen zag ik ook den gegraveerden titel twee jaren te voren gereed gemaakt.

G. P. ROOS

Oude almanakken (vgl. XIV. bl. 208; XV. bl. 136). Onder vele door mij bewaarde almanakken (b.v. al die van 't Nut waaraan slechts de jaren 1796—1800 ontbreken), bezit ik ook *Marretjes Almanack*, vroeger 't eigendom van M. W. VAN DE VONDEL (volgens 't schutblad). De titel is: *Marretjes Almanach voor het jaar* 1796. Alom te bekomen, de prijs is 4 stuivers.

Buiten de gewone almanaks-opgaven bevat het boekske niets anders dan een afzonderlijk gepagineerd stukje (van 1 tot 40 in 64 form. gedrukt) getiteld: *Zamenspraak gehouden op vrijdag den* 1 *januarij* 1796.

De zamenspraak is tusschen Zaartje, Marretje (behoudende) en een Representant. Is het een vermomd staatkundig pamflet? Waarom heet het *Marretjes Almanach?*

G. P. ROOS.

Jonkvrouwe Agnes Isabella Emilia van Tuyll van Serooskerken (vgl. XIV. bl. 363; XV. bl. 9, 115). De laatste schets betreffende het leven en de werken van deze schrijfster, is van JULIA KAVENAGH in haar *French Women of Letters*, TAUCHNITZ 1862. Wij zien daar de vrouw beoordeeld door een vrouw.

L—F—T.

W. Scott, Leven van Napoleon (vgl. XV. bl. 117). Ik stem volkomen met u—H. in, in zijn oordeel over dit werk. Ik ben van gedachte, dat het juist om zijne onpartijdigheid in Frankrijk zoo miskend wordt. In de laatste Waterloodagen sloeg ik een aantal fransche (bourbonsche) verhalen over dien slag op, ik vergeleek ze met onzen KNOOP en met THIERS, eindelijk ook met WALTER SCOTT en — het feit is mij niet duister meer. Hadde sir WALTER, in plaats van als advocaat voor den maarschalk GROUCHY op te treden, tegen dezen het openbaar ministerie ten behoeve van god NAPOLEON waargenomen, de Franschen hadden den eenen met den anderen vergood. Nog hoorde ik, met Franschen sprekende, meermalen zeggen: »ware GROUCHY maar verschenen!" »hadde GROUCHY maar zijn pligt gedaan!"

G. P. ROOS.

Vondel en Starter (vgl. XIII. bl. 308, 335; XIV. bl. 118). Dat VONDEL en STARTER elkander gekend hebben, is mogelijk. *De Kuysheits-Kamp* echter geeft daar geen bewijs voor. De letters H. S. onder drie gedichten daarin opgenomen, beteekenen niet HANS STARTER, maar HENDRIK SPIEGHEL. Het eene,

Wel benje noch sieckjes, ghy sieter soo blieckjes,

kan men weêrvinden in VLAMINGS uitgave van den *Hertspieghel*, bl. 312. De andere,

Lichtvaerdich avontuyr wilt doch versachten

en

Dats weer een wond op nieuw, het oude schaers ghenesen,

komen daar niet voor. Vindt men ze elders ook gedrukt?

P. L. Wz.

Gedichten van P. C. Hooft. In de »Rey van Aemstellandsche Jofferen" aan 't slot van 't vierde bedrijf van den *Geeraerdt van Velzen* komen deze verzen voor:

De lofkrans groenens nimmer moê,
Die komt het hair der zulken toe,
Die 't al voor 't algemeene waagen:
Gelijk de Heer van Aemstel tracht; enz.

Ik heb in mijne *Studiën over Wapen- en Zegelkunde*, bl. 195, de gissing gewaagd, dat

de drossaart bij 't schrijven dier verzen gezinspeeld heeft op het cimier van AMELIS VAN AEMSTEL VAN MIJNDEN, zoo als dit voorkomt op een zegel van 1458: *twee armen die een krans vasthouden*, en dat hij voor 't aloude cimier der AEMSTELS gehouden kan hebben.

't Was maar eene gissing. omdat ik toen dat cimier alleen uit dit oude zegel kende, en 't toch vrij onzeker was, of HOOFT dat onder 't oog had gehad.

Onlangs echter zag ik, in het album van JANUS AB AMSTEL A MIJNDEN van den jare 1600, datzelfde cimier terug boven de wapens zoowel van dezen JANUS als van JODOCUS AB AMSTEL A MIJNDEN. 't Blijkt dus, dat die tak van AEMSTEL dat cimier ook nog in de 17de eeuw voerde, en dat HOOFT het dus zeer wel kan hebben gekend. En hierdoor wordt dus aan mijne gissing, dat hij in de aangehaalde verzen op dat cimier gezinspeeld heeft, wel eenige waarschijnlijkheid bijgezet.

Tevens zag ik, in een ander album, dat van ADAM PUSCH van Breslau 1596, twee zeer karakteristieke gravures, die almede mij aan HOOFTS poëzy deden denken. Tot dit album is gebezigd het in 1596 te Frankfort gedrukte werk;

Emblemata saecularia, mira et jucunda varietate saeculi hujus mores ita exprimentia, ut Sodalitatum symbolis insignibusque conscribendis et depingendis praecommoda sint. Versibus Latinis rithmisqus Germanicis, Gallicis, Belgicis: speciali item Declamatione de Amore exornata.

Weltliche lustige neuwe kunststück, der jetzigen Weltlauf fürbildende, mit artlichen, Lateinischen, Teutschen, Frantzösischen und Niederländischen Carminibus und Reimen geziert, fast dienstlich zu einem zierlichen Stamm- und Wapenbüchlein.

Artificiosé et eleganter omnia in aere sculpta, recenterq. publicata per JO. THEODORUM et JO. ISRAELEM DE BRY, Francoforti MDXCVJ.

De beide gravures, die zoo bijzonder mijne aandacht trokken, waren de voorstellingen van de *magere* en de *vette keuken*. Van de daarbij behoorende rijmen schrijf ik alleen de fransche en hollandsche uit:

La grace cuisine.

Hors dici Maigre dos avec hideuse mine,
Tu nas que faire ici car cest Grasse-cuisine.

Die vette kuecken.

Wech Magherman van hier hoe hongerich ghy siet,
T is hier al vette kuecken, ghy en dient hier niet.

Gravures en rijmen herinnerden mij de *Voor-reden* van den *Ware-nar*, waar de *Miltheidt* de *Gierigheidt* het huis uitjaagt, en uitroept:

Her uit ouwe toveres met jou mag're bek.

En

Ghij hebt hier lang genoegh mag're kooken gehouwen.

Zou HOOFT die gravures niet gekend hebben? en zouden ze hem niet bij 't schrijven van die *Voor-reden* voor den geest gestaan, — welligt onder 't oog gelegen hebben?

Beide hier genoemde albums zijn het eigendom van jhr. mr. F. A. ridder VAN RAPPARD te Utrecht, van wiens keurige verzameling alba amicorum uit de 16de en 17de eeuw, een zeer uitvoerig en belangrijk »Overzigt" met eenige facsimiles te vinden is in de *Nieuwe reeks van Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden*, VIIde deel, 2de stuk.

Nog eene opmerking en vraag aangaande den *Ware-nar*.

De barbier, die in den maneschijn met zijn wijf een kerkhofje omwandelde, en in 't knielsvat naar een doodshoofd ging zoeken, dat kars en vars en gaaf en goed was, zei tegen haar:

Wacht, dat ik 'er ien zonder wortel zoek.

Wat beduidt *een doodshoofd zonder wortel?* BILDERDIJK gaf er een explicatie van, want wat was er dat BILDERDIJK niet wist? En ik zou ook gaarne in zijne explicatie berusten, ware 't niet, dat ik in mijn exemplaar van HOOFTS werken (bij JACOB LESCAILJE, 1671) iets anders vond.

Dit boek is een present-exemplaar geweest, door ARNOUT HOOFT geschonken aan zijne zuster, volgens de inscriptie op den franschen titel:

Aan zijne bijzondere vrind-houdende suster SUSANNA BARTOLOTTI, weduwe van den heer JOHAN VAN NIJPOORT, tot gedaghtenis van den Schrijver, en betuijgingh van oprechte liefde, zendt dit boek,

Haerer E. Dienstwillighste broeder
.... HOOFT.

(Op de plaats door stippen aangeduid schijnt ARNOUT te hebben gestaan; doch daarvan zijn slechts een paar halen zigtbaar, de rest is door een scheur in 't blad verdwenen).

In dit exemplaar zijn hier en daar verbeteringen en aanteekeningen op den kant gemaakt. En zoo is ook de w van *wortel* doorgehaald, en op den kant aangeteekend: *mortel, gruis.*

Wat moet het nu zijn? *Een doodshoofd zonder wortel?* of *een doodshoofd zonder mortel*, een dat nog niet gedeeltelijk vermorteld of vergruisd was, en dus als de barbier 't begeerde gaaf en goed?

J. TER GOUW.

Gedichten van P. C. Hooft. De heer TER GOUW heeft mij veel genoegen gedaan door het mededeelen van deze opmerkingen. Het zal mij bijzonder aangenaam zijn, van hem of van andere medewerkers van ons tijdschrift dergelijke opmerkingen, HOOFTS gedichten betreffende, te ontvangen.

Op de laatste vraag ben ik in staat hem reeds dadelijk te antwoorden. DE VRIES in zijne uitgave van den *Warenar* kiest de lezing *mortel*, welk woord hij in de aanteekening verklaart. Het is, zegt hij, »gruis, puin. — De meening van den barbier is: wacht een oogenblik, dat ik een doodshoofd zonder puin zoek, te weten, dat er goed en rein uitziet." Ik geloof, dat hij de meening van den barbier nagenoeg, maar toch niet geheel juist gevat heeft. Meester WYBRANT wandelt met zijne vrouw bij het kerkhof, dat aan de westzijde der Nieuwe kerk lag, langs. Nu bevangt hem de lust, daar een doodshoofd te kapen, om het als een bekken in zijn scheerwinkel te pronk te hangen. Hij zegt dat zijne vrouw, en klimt meteen het knekelhuis in.

Zy begon te roepen: meester WYBRANT wat hebje in je sin?
Komt ras of,

want zij vreesde dat hij betrapt mogt worden. Maar hij was nog zoo spoedig niet gereed:

Wacht, seyd' hy, dat icker ien sonder mortel soeck.

Hij wilde dus een mooi doodshoofd hebben, waar hij zijnen winkel meê opppronken kon, een »zonder mortel." Dit zal wel niet beteekenen zonder puin, want puin, gruis van kalk en steen, zal in het knekelhuis wel niet te vinden zijn geweest. Mij dunkt, hij zegt hier met andere woorden hetzelfde, wat hij een oogenblik vroeger zeide, toen hij aan zijne vrouw het voorstel deed:

Wijfjen ofwe hier ien doots-hooft uytsochten,
Dat kars inne vars was, inne gaef, inne goedt.

Hij zoekt er een, dat nieuw en gaaf is, dat nog niet afbrokkelt, waar nog geen *mortel*, d. i. beenderengruis, dat er half afgebroken is, aanhangt, of dat reeds aan het vermolmen is, en dus stoffig. Men ziet, ik verkies zonder bedenken de lezing *mortel*. Ik zou dat echter niet zonder schroom doen, indien ik alleen de uitgave van DE VRIES voor mij had. Dáár toch lees ik in den tekst *mortel;* maar daarop is onder aan de bladzijde aangeteekend »A, en de folio-uitgave van 1677 hebben *wortel*." Met de folio-uitgave van 1677 wordt blijkbaar bedoeld de door G. BRANDT in 1671 bezorgde uitgave van HOOFTS *Mengelwerken:* het is vreemd, dat die, niet te dezer plaatse alleen, maar overal in dit werk van DE VRIES verkeerdelijk op het jaar 1677 wordt gesteld. [1]). Deze uitgave nu is de eerste der *Gedichten*, waarin de *Warenar* voorkomt: in die van 1636, 1644, 1657 en 1668 ontbreekt dit stuk. Het was, zoo het schijnt, HOOFT niet deftig genoeg, om het in de uitgave van 1636, onder zijn toezigt door VAN DER BURGH bezorgd, op te nemen, en later achtte men het ook die eere niet waardig, tot dat BRANDT er zich in het einde over ontfermde. Wat door DE VRIES A genoemd wordt, is de eerste uitgave van den *Warenar*, Amsterdam voor CORNELIS LODOWIJCKSEN VAN DER PLASSEN, aende Beurs, in de Italiaensche Bybel, 1617, 4°. Er bestaan voorts (vóór 1671) nog uitgaven van 1630, 1634, 1638, 1657, 1661 en 1667. DE VRIES noemt deze alle, doch schijnt alleen (behalve die van 1617) die van 1638 gezien te hebben: want van de overige zegt hij, dat zij hier of daar *vermeld* worden. Vóór de lezing *wortel* zouden wij dus als getuigen hebben den *Warenar* van 1617, zeer waarschijnlijk naar HOOFTS handschrift en vermoedelijk onder zijn toezigt gedrukt en de uitgave der *Gedichten* door den naauwkeurigen BRANDT onder goedkeuring van 's dichters zoon AERNOUT HELLEMANS HOOFT bezorgd; vóór *mortel* de uitgaven van den *Warenar* van 1634 (aangehaald in het *Woordenb. op Hooft* op *mortel*), en van 1638, beide misschien buiten weten van HOOFT gedrukt, en er zou dus wel reden zijn om *wortel* te blijven lezen, al is dat woord ons, die twee eeuwen later leven, niet regt duidelijk, en al laten wij het vertelseltje van BILDERDIJK voor hetgeen het is — indien niet de opgave van DE VRIES eene tweede, veel ergere fout bevatte. Het is deze: de uitgave van 1617, ik bezit daarvan een exemplaar en op dit oogenblik ligt het voor mij, heeft niet *wortel*, maar *mortel*. De *m* heeft in dezen druk geen fraaien vorm en is vooral op deze plaats niet bijzonder duidelijk, zoodat men, niet zeer naauwkeurig toeziende,

[1]) Of is de uitgave van BRANDT in 1677 herdrukt? Mij is dit niet bekend. En al mogt dit zoo zijn, dan is toch zeker de oudste druk het best te vertrouwen.

die wel voor eene *w* kan aanzien. Hoe er gelezen moet worden, is nu niet twijfelachtig meer: de overeenstemming van den *Warenar* van 1617 en het door AERNOUT HOOFT verbeterde exemplaar van BRANDTS uitgave der *Mengelwerken* bewijzen, dat het *mortel* moet zijn, wat hier zeer goed past, en dat *wortel*, waar wij geen weg meê weten, eene drukfout is.

Ik voeg hier eene vraag bij. Men heeft mij de opmerking gemaakt, dat ik in de eerste aflevering verscheidene woorden en gezegden niet verklaard heb, die verklaring behoefden. Waar men verklaart, is het niet gemakkelijk den gulden middenweg te houden en noch te veel noch te weinig te geven. Om niet tot het eerstgemelde euvel te vervallen en de bladzijden met onnoodige aanteekeningen te vullen, ben ik er, zoo het schijnt, te spaarzaam meê geweest. Maar ik heb de gemaakte aanmerking ter harte genomen en in de volgende aflevering meer verklaard. Er is echter één gedicht, waarin de meeste lezers zonder twijfel een aantal regels zullen vinden, die zij niet verstaan, en die ik onverklaard gelaten heb — omdat ik ze ook niet versta. Het is de berijmde brief, die blz. 68—72 gevonden wordt. Van dit belangrijke en geestige gedicht kon ik, helaas! slechts een fragment geven. Het beslaat in hs. zes bladzijden folio. Onder aan de laatste dier bladzijden staat als custos, *Ontbeit hoe*, een bewijs, dat het niet een onafgewerkt stuk is, maar dat de rest verloren is gegaan. Het valt zeker later dan 1603. De wijze, waarop blz. 70 gesproken wordt van BAUDIUS, die in dat jaar hoogleeraar werd, bewijst het. Er is buitendien veel meer helderheid en orde in dan in HOOFTS stukken uit dien tijd, en wij merken hier eene gemakkelijkheid op, om zijne gedachten uit te drukken, die hij zelfs in 1605, toen hij zijne *Granida* schreef, nog niet in die mate bezat. Het laatste gedeelte van de 69e en het eerste van de 70e bladzijde wijzen ons, dunkt mij, aan, dat het moet zijn uit den tijd toen hij te Leiden studeerde (1606 en 1607) of kort daarna. Zeker valt het niet alleen vóór het bestand (1609), omdat, blz. 69, gesproken wordt van het geld

> dat Jan gat [de Spanjaard] aen u maetrosen telt
> In cluiten quaet fatsoen, waer mee ghij hout u landen,

maar ook vóór 7 december 1608. In het gedicht toch van dien dag, bl. 86, begint HOOFT het bezittelijk voornaamwoord van den 2en persoon, dat hij vroeger zonder *w* schreef, met eene *w* te schrijven en hij doet dat in het vervolg altijd. Nog ééns, 21 december van hetzelfde jaar vergiste hij zich en schreef:

> Ghij zekert Hus sijn lijf, Sigmund, en doet hem moorden:
> Duidt, zoo ghij wilt, *u* rêen, ghij moocht geen schand ontgaen;

in de volgende regel echter lezen wij:

> Ghij zijt gebonden niet aen 't luiden van *uw* woorden;
> Maer aen den zin, die ghij daer door wilt doen verstaen.

In mijne uitgave zijn ze een weinig anders opgenomen, volgens eene verandering door den dichter twee dagen later gemaakt. — Hier vinden wij nog altijd *u*. De vriend, aan wien HOOFT schrijft, was reeds eenigen tijd te voren uit Amsterdam vertrokken, want hem wordt verweten, dat hij zoo lang wacht met schrijven; het zal evenwel niet langer dan weinige weken geleden zijn geweest, omdat hem hier van een brand verteld wordt, die den dag na zijn vertrek had plaats gehad. Dit moet vroeg in het jaar geweest zijn, want tulpen en crocussen stonden in bloei. Liefst zou ik denken aan het voorjaar van 1607. Het gedicht zou dan vóór de twee voorgaande moeten staan.

Wat ik omtrent dit gedicht zou wenschen te weten is het volgende.

1°. Wie is de vriend aan wien HOOFT schrijft? hij was kort geleden uit Amsterdam vertrokken. Hij had daar zijn verblijf gehad in TIMONS huis, waar zijne boeken nog waren. Of hij daar woonde of er maar tijdelijk geweest was, blijkt niet. In welke buurt dat huis van TIMON stond, kunnen wij uit het voorgaande opmaken. Er wordt daar gesproken van een brand op het Hoerenpad, een pad buiten de stad, die zich toen nog niet verder dan het Singel uitstrekte, tusschen de Reguliers- en Heiligewegspoort, omtrent waar nu de Spiegelstraat is. In mijne aanteekening staat bij vergissing *Vijzelstraat.* Ik bemerkte die vergissing nog voor dat de eerste aflevering gereed was en heb die aan den drukker opgegeven om op den omslag aan te wijzen; hij heeft dat echter verzuimd. — Nadat de dichter vermeld heeft, hoe het *quaerenda pecunia primum est, virtus post nummos* (het onderwerp van deze satyre) bij deze gelegenheid in praktijk gebragt werd door de onmeedoogende boeren, die het geld en goed uit den brand haalden, maar er de koeien in lieten omkomen, zegt hij:

> Int eerst wert mij geseit, den brandt had aengetast
> De buiten-heil'ge wech; waerom ick hoopten vast

Datter cruidtickers [1]) met een meulen opgeblasen
Souden van Timons huis nu niet alleen de glasen
Doen knacken hebben, met het broossche pannendack,
Maer huis, hof, goedt verbrandt tot asschen, sonder tack
Van boom, jae sonder tulp of geele croock te spaeren,
Om datjer recht waert daechs to vooren wtgevaeren.

De »Buiten-heil'ge wech" was, meen ik, dat gedeelte van den Heiligen weg, dat buiten de poort lag, derhalve wat nu Leidsche straat en Overtoomsche weg heet. Hier moet het de eerstgenoemde straat zijn, waarachter het Hoerenpad liep. Het schijnt, dat daar een buskruidmolen gestaan heeft, en dat TIMON in dien omtrek woonde. Of TIMON de naam is van den bedoelden persoon (hij zal dan wel TIMAN of TIMEN geheeten hebben) of een pseudoniem, weet ik niet.

2°. Tot hiertoe is het gedicht mij duidelijk. Alleen de *vaart van Pieter Joosten* is mij onbekend. Weet iemand ook waar die te vinden is?

3°. Nu zegt de dichter:

Dat jck had mogen doch van uwentwegen staen,
Gelijck de knecht die wt de meulen was gegaen
Tot aen de poort wanneer de slach begon tot snoecken.

Hij wil er, geloof ik, dit meê zeggen: om uwentwil wenschte ik dat ik daar bij gestaan had, maar op een afstand, zonder een hand uit te steken om te helpen, even als de knecht die, toen de slag begon, waardoor de molen, waar hij diende, gevaar zou loopen, zijn biezen pakte en bij de poort ging om snoeken te vangen. Was dit in HOOFTS tijd eene bekende aardigheid? Hij vervolgt — het zou ook eigenlijk niet om uwentwille geweest zijn, maar

van wegen uwe boecken
Al vloochdij selver op; het is nu de manier
Dat watmen selve niet en voelt dat doet geen sier [zeer]:
Des aventuirt [waag] u niet op hoop dat vriendt of magen
U sullen, sneuvelt ghij, van harten wat beclagen.
Ghij denckt dat jck niet deuch, en dat ick Timon haet:
Ick deuch; jck doe [ja zeker]; die schae wenscht' ick hem om geen quaet,
Maer om mijn eigen lust, en 't hart met vreucht te spoelen,
Waerin ick (beurden t) sou soo veel geneuchten voelen
Als t Pecus legens, met haer man en dochters vlug
Dicht in een someravondt op de logenbrug.
Of is 't onredelijck dat ick om mijn vermaken
Wensch dat een ander grijns die van de schae moet smaken?
Ick meen jae; 't vollick neen;

't Pecus legens zijn de babbelaarsters, wier grootste lust het is nieuwtjes te hooren en te vertellen en die tegen de leuning van de brug hangende 's avonds na afloop van den gewonen arbeid, zich met dat belangrijke werk bezig houden. Ik geloof niet, dat hier een bepaalde brug bedoeld wordt; de brug waar zij gewoon zijn hare bijeenkomsten te houden, zal door HOOFT *logenbrug* geheeten worden, evenals de stoepbanken, waarop 's avonds de buren te zamenkomen om te zitten praten, in sommige streken van ons land *leugenbanken* heeten. 't Zou kunnen zijn, dat hier met *logenbrug* eene bepaalde brug, en met *Pecus legens* een bepaald persoon gemeend werd, maar ik geloof het toch niet. Voor het overige zijn deze regels duidelijk.

4°. Maar het volgende is mij geheel onverstaanbaar:

en t is ['t] gevoelen dus
Van joncker Loes, die 't weet door sijn toecomend jus,
Behangen met de key als Coppen met de schollen,
Een tuirluir als de man van Swaentje Dirrick Dollen
Den sakermentschen wl bij solennelen eedt
Verclaerden wat hij was: sijn neus op kricken reed.
Hij slingert hier noch al bij straet, en ick vermoeden
Dat Baudius sijn neus al had geroockt voort bloeden,
En dwong sijn Almacht, die (gelijck als ghij de puts)
Te draegen op sijn knie, daer hijse met sijn muts,
Soo dickwils als hij groet, wel louter soude beucken,
Dat sij niet lieflijck weer sal nae Medea jeucken,
Voor hij en can te deech Syntaxis op sijn duim.

Met opzet heb ik niets verklaard, omdat ik er zoo weinig van begreep. Maar het zou toch misschien goed geweest zijn, in-

[1]) Buskruit-duivels.

dien ik althans aangewezen had wat mij duidelijk was. Laat ik het hier doen. Bekend is de spreekwijze: »hij komt achteraan als Coppen (of: als Matje) met de schollen." In HOOFTS tijd schijnt men ook gezegd te hebben van iemand die met iets rondom behangen of overdadig versierd was: »hij is er mee behangen als Coppen met de schollen." Zoo wordt jonker LOES hier voorgesteld, »behangen met de key." Weer eene in dien tijd zeer gewone spreekwijze, die men echter toen reeds niet regt meer begreep. Zij is uit de riddertijden afkomstig en vindt haren oorsprong in de romans van koning Arthur. Een zijner ridders, die bijna in elken van die romans voorkomt, is KEYE. Het ontbreekt hem, zoo weinig als zijnen medgezellen, aan moed en bedrevenheid in den strijd, maar des te meer aan humaniteit: hij kan niet nalaten op ieder te schimpen, ieder te beleedigen. Dit heeft ten gevolge, dat KEYE in het einde er altijd slecht afkomt en eene gekke figuur maakt. De gedichten van dezen fabelkring vielen niet in den smaak van het volk: en waar het ze las of hoorde lezen, was KEYE de eenige persoon die de aandacht trok; en wat de middeleeuwsche poorter in hem opmerkte en in het geheugen bewaarde, waren niet zijne ridderlijke eigenschappen, maar zijne dwaasheden. Zoo werd KEYE gelijkbeteekenend met *dwaas*. Later, toen de romans van koning Arthur geheel en al in het vergeetboek geraakt waren en men ook KEYE niet meer kende, bleven sommige spreekwijzen aan hem ontleend nog wel in gebruik.

Zoo zegt BREDERO, *Sp. Brabander:*

Maer wat een malle kay is Meester Kackedoris,
Die vent was geck, en hy mienden goet schick dat hy wijs was.

en HOOFT, *Schijnheiligh.*: Het spreekwoordt zejdt men moest kay oft koning gebooren wesen.

Zelfs nog PAFFENRODE, *Hopman Ulrich*, bl. 68 (*Gedichten* 7ᵉ dr. 1676).

Key is geen kleyntje t' jonwent keuning, fijn man, je selt niet gek worden inje ouwe dagen.

Maar de meesten, die nooit gehoord hadden van eenen man die KEYE heette, moesten noodzakelijk aan iets anders, en wel aan een *keisteen* denken: vandaar reeds in denzelfden tijd spreekwijzen als, »hij heeft een kei in 't hoofd, de kei leutert hem, laatje van de kei snijden" en dergelijke.

Het »behangen met de *kei*" in het gedicht van HOOFT, zegt ons dus, dat het er in de bovenste verdieping van jonker LOES armoedig uitzag, terwijl het »toecomend jus", waarvan in het vorige vers gesproken wordt, hem ons, dunkt mij, als student in de rechten leert kennen. Even onbekend als hij, is mij de man van SWAANTJE DIRRICK DOLLEN, d. i. SWAANTJE de dochter van DIRK DOL, bij wien hij vervolgens vergeleken wordt. Jonker LOES schijnt van de syntaxis niet overveel kennis gehad te hebben. Was dit gebleken bij gelegenheid dat hij, hetzij op een collegie, hetzij bij een examen, eene plaats uit de *Medea* moest verklaren? Of hàd hij zich misschien aan eene vertaling daarvan gewaagd? Hij schijnt van zich zelven eenen hoogen dunk gehad te hebben: dit wil de dichter zeker met de woorden *zijne Almacht* te kennen geven. Beteekent nu »zijn neus op kricken reed" en hetgeen verder gezegd wordt, dat hij eens geweldig den neus gestooten had? en dat BAUDIUS die hem op een examen of bij eene andere gelegenheid onder handen gehad had, zijne onkunde zoo duidelijk aan het licht had doen komen, dat hij nu den neus niet meer, als te voren, in de hoogte stak, maar dien zoo laag droeg »als ghij de puts"? (Men kent het gedeelte van de broek dat met dit laatste woord bedoeld wordt, of wie het niet kent, zie het *Woordenboek op Bredero* o. h. w.). Of wil de dichter hier iets anders zeggen? Wie kan eene goede verklaring dezer regels geven of iets tot verklaring daarvan bijdragen? Wie vermeldt ons meer van het snuggere paar, dat later nog eens genoemd wordt:

Hier sal mij een pedant seggen, d'allegorij
Die ghij hier maeckt van pen tot buick comt niet veel bij,
Wae! die metaphores vervolgen al te mager,
T' is een nieuwe figuer van Dirrick Dollen swager,
Of joncker Loes, die woud dat hij (als t les begon)
Om geen pedant te sijn, sijn A, B, C niet con.

5°. Behalve hetgeen hier omtrent die beide heeren gezegd wordt, is dit en heel het overige deel van het gedicht verstaanbaar. Slechts is Mayken Appelpents ons onbekend en zal ons vermoedelijk ook wel onbekend blijven. Maar opmerking verdient het, dat onze dichter het hier zoo op de Brabanders geladen heeft. De pedant, die in de laatst aangehaalde verzen spreekt, is een Brabander; zijn »wae!" zegt het ons. Later, na een hevigen uitval tegen de zeeroovers, zegt hij:

't Lant voor te staen is recht alsmen t verstandt gaet slijpen.
Ay, doen sijt om slants nut? of doen sijt om het grijpen?

Wonmen maer ses percent, en dat het overschot
Besijen 's borgers kist verviel tot s' lants genot,
Met wat geschreeu sou dan cooman Braetvarcken tieren?
»Voor Princen staeget vrij niet voor particulieren."

Uit zijn »staeget" blijkt ons wat landsman cooman Braetvarcken is.

Daarop
crijt een brabbelaer »ontbeijt, ontbeijt, ick hoors,
Een botten hoycaes scheert de geck met ons mayoors.
Den spotter is sijn lust ons 't vuilste te verwijten."

Ook dezen maakt zijne spraak openbaar. Op »cooman Braetvarcken" moeten wij nog even terugkomen. Van zeeroovers sprekende, denkt de dichter aan die kooplieden of vereenigingen van kooplieden, die behoorlijk gewapende schepen uitzonden, ja, ook om handel te drijven, maar toch vooral om, indien het mogelijk was, een of meer spaansche koopvaardijschepen prijs te maken. Dit heette dan, zegt hij, tot 's lands voordeel te geschieden: intusschen staken de reeders de grove winsten op die manier verkregen in den zak. En wilde men eens beproeven of zij meenden wat zij zeiden, door eene wet te maken, dat al wat op zulk eene wijze boven de zes percent gewonnen werd in 's lands schatkist moest vloeien, hoe luid zouden dan cooman Braetvarcken en zijne kornuiten roepen: »ziet dat mogen de vorsten en regeringen wel doen, maar ons, particulieren, wordt het belet." Zou HOOFT hier niet den eenen of anderen brabantschen koopman, die nu te Amsterdam woonde, bedoelen? Wij vinden hem nog eens genoemd, namelijk in den *Warenar*, 2[de] bedr. 1[ste] toon., waar de brabantsche hofmeester en kok aan LECKER vertellen:

We hebbent nu rechtevoort vry wat drock,
Sieur Braetvarcken heeft gasten ghebeen teghen morghen,
Daer moeten wy al de spijs met haer ordonnancy besorghen.
Bidd' ouwen Baes dat hy tot overmorghen wacht,
Sieur voorschreven heeft ghenoyt al zijn geslacht,
Soo wy hem begaven dat waer te stout dolen.

Sieur is de titel van den koopman. In de satyre en in den *Warenar* vinden wij dus denzelfden persoon. In dit laatste stuk wordt wel niets anders van hem gezegd, dan dat hij voornemens is een groot gastmaal te geven; maar dit stuk is vol toespelingen op personen, toestanden en gebeurtenissen uit dien tijd, tot in kleinigheden toe. Hier, in eene satyre, geschreven aan eenen vriend, die even als hij Amsterdam goed kende, kunnen wij ons naauwelijks voorstellen, dat *Braetvarcken* moet beteekenen *den eenen of anderen* van de kooplieden die op zulk eene wijze grof geld wonnen. Hij moet hier gedacht hebben aan eenen bepaalden brabantschen koopman, wien men algemeen, wien vooral zijn vriend' als zoodanig kende. *Braetvarcken* is zeker geen eigennaam; maar het kan een bijnaam wezen, waaronder de bedoelde koopman in de stad bekend was, of dien men hem althans gaf in den kring waarin HOOFT en zijn ons nog onbekende vriend verkeerden. Wie deelt ons zijnen waren naam mede?

P. LEENDERTZ WZ.

Kamphuysen, Meische morgenstond (vgl. XIV. bl. 364; XV. bl. 135). Hoe kan in dezen verschil over den maker van het eeuwig schoone en ware stukje bestaan, daar het te vinden is in het derde deel, bl. 403 der *Stichtelijke rijmen van* D. R. KAMPHUYSEN, uitg. kl. 8°. te Amsterdam, bij de wed. P. ARENTS, 1693?

G. P. ROOS.

Kamphuysen, Meische morgenstond. In de latere drukken der *Stichtelyke Rijmen* zijn gedichten bijgevoegd, die niet van KAMPHUYSEN zijn. In de uitgave die ik voor mij heb (Amst. bij JAN RIEUWERTSZ, 1716) staat vooraan o. a. een gedicht van OUDAEN, waarin gezegd wordt:

Gelijkt hier iet 't geen na KAMPHUYZEN niet gelijkt,
Omdat somtyds de maat wat van haar voeten wijkt,
Of in het lezen hort? men achte, 't goed genoegen
Van, wat KAMPHUYZENS is, dee dit by d'and're voegen,
Na 't eerste en ruyg bewerp gevonden van zyn hand:
Wy weten ook, dat iet uyt enkel misverstand,
Of uyt voorbarigheyd, en mangel van goed oordeel,
Uyt 's Drukkers eygenbaat, en snood bejag van voordeel,
Ja dingen die in stof en tyd hem tegen gaan
(Door nieuw en nieuwen druk) hier worden by gedaan,

En dus word menig werk gehakkelt en gehetert,
Wanneer de Drukker schrijft, *vermeerdert en verbetert;*
Hoewel dit meerendeel, 't kenteken van zyn aard
Op 't voorhoofd dragend', zich by 't zyne niet en paart;
Op dat het echter min voor 't zyne zy gerekent,
Is 't billik dat het sta byzonderlijk geteekent;
Des 't geen m' onzeker houd en twyffelig voor 't zyn,
Verstrek het *vierde Deel*, enz.

Dit gedicht moet voor eene vroegere uitgave gemaakt zijn, want OUDAEN stierf in 1692. Waarschijnlijk vindt men dus ook reeds in vroegere uitgaven het voorberigt van den drukker voor het vierde deel. Deze deelt ons daarin mede, »dat KAMPHUYZEN zelve, op eene tyd, namelyk het Jaar 1622, twee Boekjes van verscheide Liedjes heeft geschreven, en aan een zelve persoon vereert, met byzegging; Al dat in dat eene Boekje staat is myn Werk, en al dat in 't andere, is van anderen: zonder nogtans dat by een van beiden eenigen naam gevoegt is." Zoo konden gemakkelijk gedichten van anderen op zijnen naam in omloop komen, wat ook inderdaad gebeurd is. De drukker evenwel zegt, dat hij de echte en onechte van elkander afgezonderd heeft. »'t Geen nu daar aan getwijffeld word, als daar niet aan getwijffeld en word [d. i. wat stellig niet van KAMPHUYSEN is] doen wij hier volgen onder den naam van *Vierde Deel*, en zoude niet onbillyk kunnen achter wege gelaten worden, gelyk wy doen zouden, indien niet iemant aan zoodanige vermindering zijn ongenoegen mochte nemen." — Van al de negen gedichten die het vierde deel bevat, behalve van het eerste alleen, wordt vervolgens ook aangewezen, dat zij niet van KAMPHUYSEN zijn.

Men zou volgens de laatst aangehaalde woorden van den drukker verwachten, dat *al* de onechte of betwijfelde stukken in het vierde deel zoude opgenomen zijn, en dat dus het derde deel geene gedichten van dien aard zou bevatten. De voorgaande volzin echter leert ons het tegendeel. De drukker zegt daar: »Het Lied *Staat op myn Bruyd myn schoone Vrouwe*, etc. p. 290, heeft door lange bezitting de plaats in, doch word evenwel voor KAMPHUYZENS niet gehouden." Dit lied wordt gevonden in het derde deel. Een blijk dus, dat plaatsing in het derde deel nog geen bewijs is van de echtheid. In dat zelfde deel vinden wij den *Meyschen morgenstond*. — Ik geloof wel, dat wij dit schoone lied aan KAMPHUYSEN te danken hebben. Zoowel de inhoud als de vorm wijzen op hem. Ja, het is zoo geheel zijne manier, dat indien de dichter onbekend ware, ik het eerst aan hem zou denken. Doch verlangt men uitwendig bewijs, dan zal men moeten onderzoeken, of het in de eerste, door den dichter zelven bezorgde uitgave voorkomt, en is dit het geval niet, of men daaromtrent elders eenig berigt vindt, dat te vertrouwen is.

P. L. Wz.

Gedichten aan Kamphuysen toegeschreven. In de voorrede van het vierde deel, in het voorgaande artikel vermeld, zegt de drukker o. a.: »Het zesde en zevende lied, namentlijk *Weend Nederland* en *o Wereld die ons hert* als ook 't Graf-dicht op STARTER, spreken van zelfs dat menze eenen onrechten Vader toewijst; en is te verwonderen dat d' Autheur, die noch leeft, dit zoo geduldig aanziet: of zou hy zich wel kittelen met die eeragting, dat iets van 't zyne voor KAMPHUIJZENS genomen wordt? Is dit zijn oogwit, hy is veroordeelt of vermaakt zich in 't oordeel van onbedreve luyden, en dien Drukker, die om gewins wil d' eerstemaal hem zoodanige dienst gedaan heeft." Wie is de auteur van die drie liederen? Wanneer zijn zij het eerst op KAMPHUYSENS naam uitgegeven? In welke uitgave komt de voorrede van den drukker voor het vierde deel het eerst voor?

P. L. Wz.

Couranten. Bij de vlijtige nasporingen, die men thans in het werk stelt om den oorsprong onzer dagbladen uit te vorschen, is het goed ook eens den blik op andere landen te slaan, om te zien wanneer die bladen daar het eerst voorkomen. Zoo deel ik hier mede wat mij voor eenigen tijd deswegens omtrent Bohemen is voorgekomen. HASCHTALSKY, in zijne korte schets van de geschiedenis der boheemsche letterkunde, Praag 1856, bl. 14, verhaalt, dat men in 1597 reeds, op bevel van keizer RUDOLF, in dit land boheemsche couranten uitgaf. Uitvoeriger berigt vindt men daarover in de verhandeling van G. J. DLABACZ, *Nachricht von den in böhmischer Sprache verfassten und herausgegebenen Zeitungen* in de *Abhandl. der k. böhm. Gesellsch. der Wissensch.* 1804. Uit het door hem bijgebragte blijkt namelijk, dat men reeds omstreeks de helft der 16[e] eeuw in Bohemen eene soort van couranten of vliegende blaadjes met nieuws drukte en dat keizer RUDOLF in 1597, ten einde die beter bewaard zouden blijven, last gaf om maan-

delijks zulke bladen, een overzigt van de nieuwste gebeurtenissen bevattende, in het licht te geven. Dat hierin ook onze kamp tegen Spanje ter sprake zal gekomen zijn, laat zich wel verwachten, bij het opzien dat die toen in geheel Europa verwekte, en DLABACZ haalt er dan ook een aan van 1567 met den titel: *Sprawa Antorffsky baurky, kteraz se mesy Rzymany a Kalwiani zbehla* 1567, 13 *a* 15 *dne mesyce Brzigna,* d. i.: »Berigt van de antwerpsche onlusten, die tusschen de roomschgezinden en calvinisten plaats hadden op den 13en en 15en maart 1567." (WAGENAAR, VI, 226.) Zeker zeer onzuivere bronnen voor de geschiedenis, maar die toch voor bijzonderheden niet te verachten zijn. — Waarschijnlijk zijn die nieuwsbladen meestal vertaald uit het Hoogduitsch; daar toch waren zij veel verspreid; de utrechtsche bibliotheek bezit er verscheidene; maar zouden die niet evenzoo in het Hollandsch bestaan hebben, hetzij dan vertaald of oorspronkelijk? Hierop wenschte ik de aandacht der navorschers te vestigen, opdat blijke of men zulke nieuwstijdingen in de 16e eeuw, gedurende den oorlog, ook bij ons regelmatig uitgaf en of zij slechts ééne gebeurtenis, dan wel allerlei nieuws inhielden. Misschien zijn zij meer in duitsche, gelijk de duitsche wederkeerig in onze bibliotheken te vinden, maar werden zij van regeringswege ondersteund of bleven zij bijzondere ondernemingen?

P. Q.

Bilderdijk geen hoogleeraar. In 1815 werd aan het athenaeum te Amsterdam een leerstoel opgerigt voor vaderlandsche letteren en historie. Het gerucht wilde, dat die leerstoel was opgerigt met het oog op BILDERDIJK, en algemeen verwachtte men, dat die hem ten deel zou vallen. Maar neen, de man, wien men, en niet ten onrechte, onzen eersten geleerde in dat opzicht achtte, werd voorbijgegaan en VAN CAPPELLE, een nieuweling in het vak, kreeg de plaats. Dit is zeker niets nieuws of vreemds in ons gezegend vaderland. Maar wat vreemd is — de wijze, waarop BILDERDIJK werd geweerd. Aan kruiwagens, 't zoo onmisbare meubel! ontbrak het hem niet. KEMPER had hem in den Haag aanbevolen en met zoo goed gevolg, dat de regering van Amsterdam van 's konings wege werd aangezocht, om op BILDERDIJK de keuze te doen vallen. Het amsterdamsche bestuur was bereid, daar gehoor aan te geven, en niemand twijfelde meer aan den afloop der zaak, toen twee hoogleeraren het keerden, die hun ontslag aanboden, ingeval BILDERDIJK benoemd werd. »De beide mannen hadden vroeger tot de patriotsche partij, de een in democratischen, de ander in meer aristocratischen zin behoord. Nu stonden zij in het weeren van den ouden balling van 1795 vereenigd, en zij verkregen (hoe kon het bijna anders, bij het gezag aan hunne namen verbonden) hun opzet." Zoo verhaalt DA COSTA, *De mensch en de dichter Bilderdijk*, blz. 300. Wie zijn die beide mannen geweest, en waarom waren zij er zoo vreeselijk bang voor, BILDERDIJK tot collega te krijgen?

S. Z.

Bilderdijk vertaler. Wie is de »tijdgenoot van BILDERDIJK, zelf niet onverdienstelijk Hollandsch dichter destijds, die in een voor Frankrijk bestemd overzicht van den toestand onzer Nederlandsche poëzy in de dagen van koning LODEWIJK, goedgevonden had den dichter van den *Elius*, den *Floris de vierde*, de *Assenede* in den vreemde bepaaldelijk onder den titel van loffelijken overzetter aan te kondigen"? DA COSTA, *de mensch en de dichter* BILDERDIJK, bl. 154.

S. Z.

J. A. Comenius of Komensky. Te Brandeis aan de Adler, zeggen de dagbladen, is het standbeeld geplaatst, dat ter eere van JOHANN AMOS KOMENSKY op 5 sept. 1865 zal worden onthuld. Het monument staat ter plaatse, waar voor 50 jaren nog gevonden werd het huisje, in hetwelk hij zijn *Labyrinth der Welt* en *Paradies des Herzens*, heeft geschreven. Op het gedenkteeken is het volgende opschrift geplaatst in de boheemsche taal: Aan JOHANN AMOS KOMENSKY, de dankbare natie in september 1865. Waar kan ik naauwkeurige levensberigten van dezen man vinden, en zijn zijne verdiensten inderdaad zoo groot, dat zij hem aanspraak geven op een standbeeld?

S. Z.

G. Mercator (vgl. XV. bl. 239). Na hetgeen SWEERTIUS en FOPPENS van dezen vermelden, kan het niet twijfelachtig zijn, of MERCATOR is te Rupelmonde geboren: immers wordt gezegd, dat het *opschrift* op het monument, door zijn zoon hem ter eere gesticht, bij zijn graf te Duisburg, heeft GERARDO MERCATORI FLANDRO RUPELMUNDANO. Zie ook bij A. SANDERUS, *De scriptoribus Flandriae*, Antv. 1624, pag. 60.

V. D. N.

Symbola heroica (vgl. XV. bl. 240). Men behoeft geen heraldicus te zijn, om dit werk van CLAUDE PARADIN te beoordeelen, daar het meer zinnebeeldig dan wapenkundig is.

De oudste uitgaven van dit boek zijn alle *zeldzaam*, en vandaar dat de nu en dan voorkomende exemplaren worden gewild en goed betaald. In de *verbeterde* en *vermeerderde* uitgave van 1615 tot Leyden, zegt JOOST VAN RAVELENGHIEN in het woord »totten Leser", »dat dit boecxken eerstelyck »in het Fransch is gemaect en daernae in het »jaer 1563 in het Nederlantsch uitgegeven »van WILLEM SILVIUS, en dat hy op ver»soeck van sommigen wederom in druc laet »uitgaen, doch daer in nu wat verandert »heeft, maer niet den tytel van *Princelicke* »*Devisen* al is het dat den Franschen naem »*Devises Heroiques* en de Latynsche *Symbola* »*Heroica* verder strect," enz. enz.

Zijne waarde blijft het werk, ofschoon zeer betrekkelijk, door de daarin voorkomende, naar ik meen, houtsneêfiguren nog altijd behouden, die tevens als *emblemes* kunnen geraadpleegd worden.

V. D. N.

Symbola heroica. De *Symbola heroica* van PARADINUS zijn zeldzaam. Het werk werd in 1833 voor *f* 3,25, in 1864 voor *f* 1,70 verkocht.

Sibmachers Wapenboek (vgl. XV. bl. 240). De eerste druk bestond uit twee deelen, Neurenberg, 1605 en 1609, 226 en 164 bladz. langwerpig 4[to]. Het is ook in 4 deelen in folio gedrukt. Er verscheen in julij 1854 een prospectus eener nieuwe uitgave, waarbij gewaagd werd van 6 deelen en 12 supplementen van vroegeren tijd. Dit prospectus kondigt eene nieuwe omgewerkte uitgave aan, in 5 deelen of 50 maandelijks verschijnende afleveringen, met tekst (die vroeger ontbrak), à fl 2.40 kr. per aflevering, te verschijnen weder te Neurenberg, bij BAUER en RASPE, in groot 4to.

L. B.

Willem van Zuylen van Nijevelt (vgl. XV. bl. 240). De meest volledige levensberigten van dezen voortreffelijken staatsman en geletterde, naar ik meen, zijn die bij TE WATER, *Hist. v. h. verbond der Edelen*, en de schrijvers aldaar aangehaald te vinden: tot de laatsten behooren o. a. GOUTHOEVEN, VAN LEEUWEN, BURMAN *Traj. erud.*, BOR, HOOFT, 'S GRAVESANDE, *Synode van Wezel*, V. D. WALL, *Privil. v. Dordrecht*, enz.

V. D. N.

Mr. Thimon Boey (vgl. XV. bl. 240). Eene levensbeschrijving van dezen is mij niet bekend, doch hij wordt vermeld in de *woordenboeken* van CHALMOT en van VAN DER AA, ook bij IDSINGA, *Staatsregt*, dl. II. bl. 395. Zijne ouders waren CORNELIS BOEY en ANGELICA VAN SCHOONHOVEN. Hij werd in 1740 secretaris bij het hof v. Holland, Zeeland en Westfriesland, en in 1755 substituut griffier, en bleef zulks tot in 1777, in welk jaar hij werd vervangen en denkelijk overleden is. Hij had gehuwd HENRIETTA ANTOINETTA HOP, overleden den 15 mei 1798 te s' Gravenhage. Haar geslacht, thans, naar het schijnt, uitgestorven, was vroeger aan de aanzienlijkste, inzonderheid te Amsterdam, vermaagschapt.

Het wapen van BOEY is van zilver met een gewoon kruis van lazuur, beladen met vijf gouden leliën 1, 3, 1 geplaatst.

Zijne grootouders waren CORNELIS BOEY en ANNA MARIA VAN DER HOEVEN.

Zijne overgrootouders CORNELIS BOEY en ANNA VAN BLOCKLAND.

Zie over hen de genoemde *woordenboeken*, voorts nog DE LA RUE, *Gelett. Zeeland*, KOK, *Vaderl. woordenboek*, SCHELTEMA, *Staatk. Nederland*, en vele anderen.

V. D. N.

De Génestet (vgl. XV. bl. 239). Ik kan den vrager verzekeren, dat 21 nov. 1829 zijn geboortedag was. Maar V. VLOTEN vergist zich wel eens meer, met of zonder opzet. Ik had het voorregt DE GÉNESTET mijnen neef te mogen noemen.

L. B.

Lied: Voyage qui voudra (vgl. VIII. bl. 239). Dit komt voor in de vroeger zeer bekende opera van GRÉTRY *Azémia ou les sauvages*, die ik in mijn jeugd meermalen heb zien opvoeren, zoo dat ik het lied mij nog zeer goed herinner: het luidt als volgt:

Ah! qu'il me tarde après l'absence
Mon cher pays, de te revoir,
Et de pouvoir, avec aisance,
M'y reposer matin et soir.
Je vais revoir ma femme,
ma femme et ma patrie.
Ah! c'est un grand plaisir que celui-là.
Ma ménagère est si jolie,
Comme elle me caressera.
Et puis mes enfants: »mon petit papa,
Comment vous voilà?
Contez nous donc ça." —
Qui me baisera
Qui m'embrassera?
[*Gesproken*] *Ce sera moi, moi* enz.
Oh! quand je verrai ça,
Voyage (bis)
Desormais qui voudra (ter).

Pour s'enquérir de mon voyage
Viendront chez moi les curieux:
Je mentirai, selon l'usage,
Et l'on ne m'en croira que mieux.
J'amuserai ma femme (enz. als voren).

Ik haal uit mijn geheugen aan; want den Franschen tekst bezit ik niet. Wel heb ik de Nederduitsche vertaling gehad, doch kan het boekje niet terugvinden. Op het repertoire van den Amsterdamschen schouwburg van 't einde der vorige en 't begin dezer eeuw komt het zangspel herhaaldelijk voor.

J. VAN LENNEP.

Melchior Lorichs (vgl. VI. bl. 369, vr. 569). B. E. wenschte iets van dien Duitscher te vernemen, doch de *Navorscher* gaf hem daarop tot heden geen antwoord. Zie hier wat van M. L. gezegd wordt: hij was van Flensburg, en oefende zich te Lubeck in de schilder- en de graveerkunst. Op zijne veelvuldige reizen bezocht hij ook Holland in 1548, doch ging in 1558 met den gezant van den keizer van Oostenrijk naar Konstantinopel, alwaar hij drie jaren verbleef. Later, in 1579, reisde hij nogmaals daarheen en bleef er weder eenige jaren, doch kwam naar Duitschland terug, en gaf eene *Beschrijving van het Turksche rijk*, met 136 *afbeeldingen* van gebouwen en beloofde insgelijks eene beschrijving der gewoonten, zeden, enz. van dat land; of deze echter verschenen is, schijnt onzeker, zoo ook de tijd van zijn overlijden. Van hem gewaagt MÖLLER in zijn *Cimbria litterata*, en van daar ook JÖCHER, *Gelehrten-Lexicon* in voce.

V. D. N.

Hoogduitsche vertaling van Vollenhoves Kruistriomf (vgl. VI. bl. 367, vr. 563). Noch WITSEN GEYSBEEK, noch VAN DER AA, noch HERINGA maken gewag van JOHAN CHRISTIAAN CUNO, den vertaler van dit voortreffelijk gedicht; doch bij ADELUNG *Gelehrten-Lexicon* wordt hij vermeld. Uit dat berigt schijnt te blijken, dat deze *vertaling* weinig verdiensten heeft; immers wordt gezegd dat CUNO, in Berlijn geboren, aldaar en te Halle gestudeerd hebbende, tot den krijgsdienst geroepen, na 15 jaren ontslagen zijnde, naar Holland ging, alwaar hij door een voordeelig huwelijk groote handelszaken verkreeg en daarin in 1750 nog werkzaam was; dat hij zijnen vrijen tijd aan de dichtkunst wijdde »*zonder echter de vereischte bekwaamheid daartoe te bezitten*, *zelfs zonder de* »*waarde en zuiverheid der taal te kennen.*" Ondertusschen heeft men van hem, *Moralische Briefe in Reime*, Amst. 1747, 8°. — *Des Herrn* J. VOLLENHOVE *Creutz-Triumph in Deutsche verse* (*Reime*) *übersetzt*, Amst. 1748, 8°.. — *Ode über seinen Garten*, Amst. 1749, 8°., etc., etc.

Een exemplaar van de vertaling weet ik E. B. niet aan te wijzen.

V. D. N.

Bockeberg. In het *Vad. Woordenboek* van KOK wordt gezegd, dat de hss.* van dezen geschiedschrijver bij het opstellen der *Batavia sacra* gediend hebben, door tusschenkomst van den boekhandelaar P. VAN DER AA; doch dat onbekend is, waar die naderhand »vervaren zijn". Zijn zij thans nog, even als in 1787, verborgen gebleven?

H. R.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Moncornet. Bestaat er ook eene handleiding voor verzamelaars van portretten door MONCORNET vervaardigd? en weet men ook hoe groot dit getal portretten is?

Een portret van Napoleon (vgl. XV. bl. 142 en 241.) Wij hebben het bedoelde niet kunnen vinden in den *Revolutions almanach*, die sinds 1793 te Göttingen werd uitgegeven; daarom kon het er toch in staan; er wordt veel over NAPOLEON in gemeld, en zoo ook over andere revolutiehelden. In 1803 en 1804 werd die almanak voortgezet onder den titel *Friedensalmanach*. Ik bezit twaalf deeltjes, 1793—1804; of er meer zijn, is mij onbekend, zoo ook wie dit belangrijk werkje uitgaf. Het is rijk aan caricaturen en portretten (ook van DAENDELS, P. PAULUS, WINTER en HAHN in 1795). Het portret van BUONAPARTE komt voor in 1798, tegenover dat van PITT; in 1799 ook op eene medaille met randschrift, *All Italico* en op de keerzijde *l'Inzubria libera* 1797. In 1802 dat van BONAPARTE 1^r consul met zijne beide collegaas; ook dat van den generaal DUMAS (vader van ALEXANDRE) en m^{me} BONAPARTE, geb. DE LA PAGERIE (JOSEPHINE). 1803 nog weer BONAPARTE 1^r consul op eene medaille, na den vrede van Lunville. In 1799 LUDWIG XVIII, *Prätendent von Frankreich*; en nog eens in 1803. De Franschen worden er gemeenlijk in betiteld als *Neufranken*. In 1800 NELSON en VON BLÜCHER. In 1801 ook nog LUCIEN PONAPARTE. In 1803 onze WILLEM V.

N. Muys. In mijn bezit is een door dezen geschilderd familieportret van 1771. Was hij een beroemd schilder? en waar kan men iets meer van hem vernemen?

L. N.

Portret van H. Cannegieter. Bestaat er van den arnhemschen rector mr HENRIK CANNEGIETER, overleden 1770, ergens bij zijne nakomelingen of bloedverwanten eene geschilderde of gecrayonneerde, misschien eene gegraveerde, afbeelding? (Die van zijnen zoon, den franekerschen hoogleeraar, is bekend). — Zoo ja, dan zou de kennisneming daarvan zeer aangenaam zijn aan

L. B.

TAALKUNDE.

Tramway. (vgl. XV. bl. 244.) Waarom dit woord te nieuw zou zijn om er in woordenboeken eene afleiding van te zoeken, is mij niet regt duidelijk. Zoo ALEXANDER gelegenheid heeft om WORCESTER *Dictionary of the English Language* London 1860 »the best existing English Lexicon" volgens het Athenaeum, na te slaan, zal hij aldaar kunnen vinden, en diensvolgens aan eenen der grootste nederlandsche letterkundigen kunnen mededeelen, dat *this kind of road derived its name from mr.* OUTRAM, *a gentleman extensively connected with the collieries.* Verder geeft WORCESTER eene nitvoerige beschrijving van de bedoeling van *tramroads* of *tramways* (niet *trem*ways en *trom*ways) en is het woord insgelijks te vinden in the *International English and French Dictionary by* SMITH *and* HAMILTON, Paris FAURANT, 1865, en welligt in menige andere dergelijke welke mij niet bekend zijn.

u—H.

Les Porcherons. (vgl. XVI. bl. 244.) Dit woord, zegt BESCHERELLE in zijnen *Dictionaire national*, zonder twijfel een verkleinwoord van *porcher* (varkenshoeder) is de oude benaming die men aan de voorstad Montmartre gaf, waar de kruisweg van *les Porcherons* was, die zich vormde voor de straten van *Montmartre*, *St. Lazare des Martyrs* et *Coquenard*. Dit kwartier, voorheen buiten de barrières gelegen, werd slechts door herbergen ingenomen.

Te Parijs geweest zijn zonder de Courtille te zien,
Waar het vrolijke volk door elkander wemelt,
Zonder *les Porcherons* bezocht te hebben,
De plaats waar al wat vrolijk is bij een komt,
Is even goed of men naar Rome gaat en den paus niet ziet. (VADÉ).

B. J. A. M.

Pietgijzenburg. (vgl. VII. bl. 12.) Aldus genoemd naar den grooten reeder, en bouwer van schepen tot Zaardam, PIETER GYSEN, van wien SOETEBOOM spreekt, in zijne *Oudh. van Zaanl.*, Amst. 1702, in 8°. bl. 536? Men dient echter *deze* vraag te doen voorafgaan. Wanneer werd die brug vervaardigd, en wanneer komt zij het eerst onder dien naam voor?

M°.

Groote en kleine visscherij. Waarom wordt de haringvangst, de groote, de walvischvangst de kleine visscherij genoemd?

S. Z.

Riviernamen. Geene woorden zijn moeilijker te verklaren dan de eigennamen, wat natuurlijk is, daar zoo vele overoud en verbasterd zijn. De namen van plaatsen zijn wel iets duidelijker dan die van personen, maar evenwel tot heden voor een groot deel nog weinig opgehelderd. Moeilijker nog zijn misschien de namen van rivieren, wier oorsprong tot de eerste tijden des volks opklimt, ook is hieraan nog weinig gedaan. Iedere poging daartoe kan dus nuttig zijn en zoo wensch ik mede te deelen, wat mij daaromtrent gebleken is.

Onze riviernamen meen ik in drie reeksen te kunnen verdeelen, namelijk 1°. die de beteekenis van *water* of *vaart* hebben, 2°. die met de beteekenis van *grensscheiding* en 3°. de nog onverklaarbare. Tot de eerste reeks behooren de volgende: *de Aa*, *de Delf*, *de Vliet* en *het Haringvliet*, *de Lede het Marsdiep*, *Hollandsche diep* en *Schuitendiep*, *de Zijp* en *de Lauwers*, oudtijds *Laubachi*, d. i. boschbeek, mogelijk ook de *Eem*.

Tot de tweede reeks (grensscheiding) behooren *de Rijn*, *de Lek*, *de Laak*, *de Schie*, *de Schade*, (bij Schardam afgedamd), *de Twisck*.

Tot de derde reeks (de nog onverklaarbare) behooren verreweg de meeste, als *de Schelde*, *de Maas*, *de Diese*, *de Dommel*, *de Berkel*, *de Slink*, *de Rotte*, *de Amstel*, *de Mye*, *de Zaan*, *de IJssel*, *de Gouwe*, oudtijds *Golda*) *het Sparen*, *de Vecht*, en andere.

Van twijfelachtige verklaring beschouw ik de volgende: *de Schermer*, misschien te verklaren het graauwe meer, *de Wormer*, het slangen- of palingmeer? *de Drecht*, mogelijk naar een veer aldus genoemd, en *de Does*, welligt vaart of wetering?

Ik kan hier in geene uitvoerige beschouwingen treden, om deze verklaringen te motiveren, maar wie de woordenboeken der

oude duitsche taal naslaan wil, zal althans gedeeltelijk die verklaring vinden.

Men kan niet twijfelen, of alle onze riviernamen zijn uit de landtaal ontleend: dat vele nog onverklaarbaar zijn, pleit voor hunne hooge oudheid.

Sommige plaatsnamen zijn ook van wateren ontleend, zooals *Gouda*, *Borculo*, *Almerdorp*, *Leimuiden*, *Werkendam*, *Delft* en vele andere. Misschien behooren hiertoe ook *Jisp*, *de Gaasp*, *het Gein*, *Mardum*, *de Lier* en andere.

Voor wie in dit onderwerp belang stelt, kan ik ter vergelijking het *Wörterbuch der deutschen Ortsnamen* van dr. FÖRSTEMANN aanraden en het angelsaxisch charterboek van KEMBLE, hij zal daarin menige opheldering vinden.

P. Q.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Westenberg (vgl. XV. bl. 85 en 146). De aanmerkingen van den heer L. D. R., in den *Navorscher* XV. bl. 146, zijn in 't algemeen juist, wat betreft de veelvuldigheid van geslachtsnamen, die eensluidend zijn, maar nogthans geheel in oorsprong verschillen. — Wij meenen echter, ter beantwoording, in dit bijzondere geval, de volgende bedenkingen aan zijn oordeel te mogen onderwerpen.

1°. dat in verschillende der opgegevene heraldische werken, waarbij ook HELLBACH, *Adelslexicon*, kan gevoegd worden, bepaaldelijk het geslacht WESTENBERG, ook VESTENBERG en FESTENBERG geschreven, wordt vermeld als een oud duitsch riddergeslacht.

2°. dat welligt in Nederland ook meer geslachten van denzelfden naam worden aangetroffen, maar dat de volgorde en het verband der aanteekeningen, in den *Navorscher* XV. bl. 85 medegedeeld, allezins bewijzen, dat deze op één en hetzelfde geslacht betrekking hebben.

3°. dat de hoeve of landgoed bij Gildehaus, waar zich omstreeks 1496 een of twee leden van het geslacht vestigden, of die door hen gesticht werd, eigenlijk de *Westenbergshoek* — of *hof* werd genaamd, terwijl bovendien nog uit de omstandigheid dat in die streek geene bergen zijn, volgt, dat het geslacht zijn naam *aan* de hoeve gaf, in stede van dien *daaraan* te ontleenen;

4°. eindelijk, dat het aangehaalde wapen uit SIBMACHER, II. 70, een witte bok, lozangé de gueules, op een veld van lazuur, eene geheel andere familie toebehoort, uit Silezië afkomstig, maar die ook in Frankenland bezittingen had.

Deze voerde bij bedoelden naam ook dien van PACKISCH, zoodat zij meestal werd geschreven FESTENBERG of VESTENBERG genannt PACKISCH.

Dit geslacht bezat de heerlijkheden Kreibe, Schellersdorf en Leysersdorf. Verscheidene leden daarvan waren in het landsbestuur der vorstendommen Liegnitz, Oels, en in keursaksischen dienst.

HEINRICH V. VESTENBERG genannt PACKISCH huwde BARBARA V. GLAUBITZ, stierf in 1681, liet een zoon na, HANS SIGISMUND, die heer werd van Kayserswaldau en in den echt trad met BARBARA HELENA V. ABLEBEN, uit welk huwelijk een zoon werd geboren, HEINRICH WILHELM, welke in november 1729 met SUSANNA CATHARINA V. STOSCH huwde. — In 1742 was een lid van dit geslacht kon. pruisisch landraad te Glogau.

GAUHEN, II. bl. 285, SINAPIUS, *Schles. Curios.* I. bl. 687 en II. bl. 855, gelijk ook HELLBACH, I. bl. 358 verzekeren echter bepaald, dat dit geslacht geheel verschillend is van datgene, 't welk in den *Navorscher*, XV. bl. 85 wordt bedoeld, en waarvan het oorspronkelijke stamwapen bij SIBMACHER, I. bl. 101 wordt opgegeven. Daar nu waarschijnlijk uit de papieren van den oudheid- en geschiedkundige, door den heer L. D. R. genoemd, ook wel zal blijken dat diens moederlijke voorzaten (althans wanneer die tot dezelfde, en niet tot eene verschillende familie behoorden), onder keizer FREDERIK III, nog in duitschen rijksdienst waren, en mitsdien uit het binnenste van Duitschland kwamen, om zich in of nabij Nederland te vestigen, zal de geëerde inzender ons wel toestemmen, dat de opgaven in den *Navorscher*, XV. bl. 85 gedaan, met allen grond voor juist kunnen gehouden worden.

PHILARCHUS.

Geslacht van Diemen. (vgl XIV. bl. 179, 221 246, 312; XV. bl. 146, 216.) Uit eene informatie, enz., bij BORT, *Alle de wercken* (Notabl. poinct. die men useert i. d. leenh. van Hollant), bl. 392, blijkt, dat „mr. WILLEM VAN DIEMEN, Raedt ordinaris in den Hove van Wtrecht," op den 19den october 1574 64 jaren oud was. — De aangeh. *Notabl. poinct.*, enz., zijn ook afzonderlijk uitgegeven, te 's Gravenh., in 1649; zie ald. bl. 33.

DIRK SCHELTE bezong den 77sten verjaardag (den 28 maart 1684) van zijn oom mr. GYSBERTUS VAN DIEMEN: „de oudste regtsgeleerde in Neerlands grootste stad"

(*Rymwerken*, Amst. 1714, bl. 537); het overlijden van MARIA BACKER, huisvrouw van den adt. GYSBERTUS VAN DIEMEN, in het 65ste jaar haars ouderdoms, den .. aug. 1679, in Amsterdam (ibid. bl. 785); de bruiloft van den heer JERONIMO PARENZI en mej. ANNA MARIA VAN DIEMEN, den 1 sept. 1675 (ib. bl. 594, 596); en spreekt ook, bl. 957, van cousyn C. VAN DIEMEN.
M°.

——

Geslacht van Diemen. Men vraagt: VAN DIEMENS bij land en zeemagt in vroegere jaren.

——

't Wapen van M. H. Tromp (vgl. A. R.) vindt men ook beschreven in de *Beschr. van Delft*, bij BOITET, bl. 209. RICHELIEU zal hem een gedeelte van zijn eigen wapen [in zilver drie roode kepers] hebben geschonken. M°.

——

Genealogie van Godin (vgl. XV. bl. 156 en 219). De t.l.a.p. genoemde JAN CAREL BARCHMAN WUYTIERS was meesterknaap van Gooiland, schout bij nacht ter admiraliteit te Amst. 1750: zie genealogie DE CASEMBROOD 8e generatie. Hij werd begraven in de Jacobi kerk te Utrecht met 8 kwartieren; bij zijne 2e vrouw had hij geen kinderen; bij zijne eerste vrouw, MARIA DE WILDE, had hij eene dochter. Zie genealogie van VAN DAM 12e gen. bij FERWERDA Wapenboek.
V. D. N.

——

Geslacht Pelgrom (vgl. XIV. bl. 348; XV. bl. 29, 91, 148). Van 't huis Blyenburg, te Dordrecht, waren in BALENS tijd voor het grootste gedeelte eigenaars, AARNOUD de PILGRIM en zijne zuster LUCRETIA, beide hiervoren bl. 92 vermeld. *Beschr. van Dordr.*, bl. 70. — Beider broeder GERARDUS, » oudsten Dom-Heer te S. Gereon binnen Keulen," wordt in de *Beschr. der stad Aken*, XIVe hfdst., § II. bl. 208, onder diegenen genoemd, die door het drinken des badwaters genezen werden.

In het *Armorial de Flandre, publ. par* BOREL D'HAUTERIVE (Paris, 1856), staat, p. 311, het wapen van JEAN PÉLERIN, advokaat te Avesnes: D'azur, à deux bourdons passés en sautoir d'argent, pometés d'or, chargés en coeur d'une coquille aussi d'or, et un chef cousu de gueules, chargé de trois coquilles d'or; bij SMALLEGANGE (*Holl. wapenk.*), dat van een geslacht PELGROM: in zilver een zwarte balk, beladen met drie verkorte zilveren S. Andrieskruisen, en vergezeld van drie blaauwe meerlen.

WILLEM LERING, raadsvriend van Zutfen 1453, wordt zoon genoemd van ANDRIES PILGRIMS, geheten LERING, scholtus binnen en buiten Zutfen; en vader van CATHARINA LERING, vrouwe tot Velde (bij Zutfen), die getrouwd was met HENDRIK BENTINCK, rentmr van Veluwe. Zie D'ABLAING, *Vel. Jonk.*, bl. 35. Het wapen van LERING vind ik onder de kwartieren van ANNA BENTINCK, dochter van WILLEM, kapitein, en THEODORA VAN BEURSE [1]), aldus: in rood drie zilveren schijven, elk met een verkort rood kruis beladen. — 't Zegel van WILLEM LERINK hangt nog aan een perk. brief van 17 maart 1351, vermeld onder de oorkonden in NIJHOFFS *Gedenkw.*, II. n°. 51.
M°.

——

Colenaer (vgl. A. R.). Zie ook over eenigen van dien naam LOENIUS, *Decis. en observat. Cas.* L. LI. bl. 325—331, en de aldaar, bl. 325, aangehaalde *Nederl. Adv.* 3de dl. bl. 495 en volgg. [bl. 315 verwijst hij naar dezelfde bladz. van 't 2de dl.]. — MARIA DE COLENAER was de vrouw van ABRAHAM BRACONIER. Ald. bl. 331.
M°.

——

Van Uffelen (vgl. XIII. bl. 213, 280, 319). SUSANNA DE HAAS, wed. JACOMO VAN UFFELEN, en hare dochter AGNETA VAN UFFELEN, genoemd in een extract uit de geprivileg. rolle der stad Amsterdam, van 1674, 13 febr., bij LOENIUS, *Decis. et observat. Cas.*, L. p. 319.

D'ABLAING vermeldt eenigen van dien naam, *Veluw. Jonk.*, bl. 326, 331, 385.

Een geslacht VAN UFFELEN, of UFFELN, welks stamhuis bij Werl in Westfalen lag, komt voor bij VON STEINEN, *Westph. gesch.*, II. thl. S. 1635, 1636, die o.a. noemt: » 1370. » WILHELM VON UFFELN, Burgmann zu Werl, » hat einen fortschreitenden Baar im Siegel."
M°.

——

Onbekende wapens (vgl. XV. bl. 190.) Het eerste gevraagde is waarschijnlijk van VISVLIET, dat, volgens de *Genealogische kwartierstaten*, in de kwartieren van jhr. ANTONY JOHAN VAN DER HEIM voorkomt als coupé, zilver op goud met eene fasce ondée van lazuur brochant over het coupé. Het zilver beladen met vier staande visschen van sinopel rangés en fasce. Het goud beladen met eene roos (quartefeuille) van keel. Vergelijk RIETSTAP in voce.

Het andere kan ik zoo spoedig niet vindn.
S. I.

——

[1]) In de stamlijst van BENTINCK, bij FERWERDA en KOK (*Wapenb.* en *Woordenb.*), heet hare moeder CLARA STELCKE; maar uit echte bescheiden blijkt, dat het THEODORA V. B. was. Vgl, *Nav.* XIII. bl. 190.

Huwelijken van predikanten, te Goes gesloten of aldaar aangeteekend. [1])

1596, ondertr. 3 jan. en getr. 28 dito JOHANNES DAMBRINUS, wedr. van PHILIPPE LANSBERGIUS, van Brussel, pred. te Kapelle en Bieselinge, en SUSANNA VAN EEDE, j. d. van Antwerpen.

1615, ondertr. 7 febr. te Heinkenszand en getr. ald. SAMUEL NOTHAEUS, [2]) wedr. van BEATRIX DOMINICUS, en JOSIJNTJE PIETERS, wed. van GILLIS COUSSAERT, in leven pred. te Heinkenszand, en wonende aldaar.

1627, getr. 2 nov. te Zieriksee. ABRAHAM HAPPART, pred. te Goes, wedr. van Domburg, en HELENA ROLLAND, wed., van Zieriksee. In 1647 ondertr. 11 jan. te Goes, en getr. ald. 30 dito ABRAHAM HAPPART, wedr., en MAGDALENA JACOBS, wed. JAN HUYGHEN.

1643, ondertr. 12 junij, en getr. te Vlissingen, JOHANNES BOSSCHAERT, pred. te Lillo, en CATHARINA VAN DE PUTTE, wed. van HENDRICUS SUERIUS, in leven pred. te Neusen.

1643, ondertr. 25 julij, en getr. te Ovezande, JAN HOVAER, pred. te Ovezande en Driewegen, wedr., en MARIA GOETGHEBUER, wed.

1645, ondertr. 20 jan. te Vlissingen en getr. aldaar HENDRIK DE RIDDER, j. m. van Romerswaal, pred. te Haamstede, en CHRISTINA VAN DE PUTTE, van Vlissingen, wed. van JACOBUS BOSSCHAERT, in leven pred. te Goes.

1647, ondertr. 4 dec., en getr. 22 dito, GILBERTUS HAPPART, prop. theol. j. m. van Goes, zoon van den pred. ABRAH. HAPPART ald., en MARIA HOOCHKAMER, j. d. van Goes, dochter van WILLEM HOOCHKAMER.

1648, ondertr. 29 aug. en getr. 16 sept., NICOLAAS OOSTDIJK, j. m. van Goes, en pred. te Kattendijke, en JOHANNA FEYTS, wed. WILLEM OYÉ.

1649, ondertr. 25 sept. en getr. 13 oct., JACOBUS VAN RENTERGHEM, j. m. van Middelburg en pred. te Hontenisse, en GEERTRUYD DE JONGE, j. d. van Goes. ABR. BEEKMAN, rector te Goes, oom van den bruidegom en mr. JOHAN DE JONGE, vader der bruid. In 1666, ondertr. 12 maart en getr. 21 april PETRUS SURENDONK, j. m. van Rotterdam, rector te Goes, en MAGDALENA TROUWERS. van Middelburg, wed. van JACOBUS VAN RENTERGHEM, in leven pred. te Heinkenszand.

1650, ondertr. 5 febr. en getr. 2 maart JOHANNES EVERSDIJK, j. m. van Goes, pred. te Ellewoudsdijk, en CORNELIA VAN CAMPEN, j. d. van Goes.

1652, ondertr. 12 april en getr. te Hulst MATTHEUS PORCELIS, pred. te Hulst, en LUCRETIA GALIÈRES, vun Goes.

1654, ondertr. 10 julij en getr. 29 dito WILLEM VAN DER HEYST, pred, te Ovezande en Driewegen, en JAQUEMYNTJE LOENHOUT, jonge lieden, beide van Goes.

1654, ondertr. 13 juny te 's Heerhendrikskinderen en getr. 15 julij te Goes, SAMUEL MERIZON, pred. te Colijnsplaat, en JOSYNA ANTHONIS, j. de van Goes.

1655, ondertr. 15 jan. te Tholen en getr. ald. PETRUS VAN SYNDEREN, j. m. van Goes, pred. te Princeland, en DINA VERLUCHT, j. d. van Tholen.

1657, ondertr. 3 nov. en getr. 21 dito ABRAHAM STROOBANT, pred. te Calishoek ['s Heerenhoek], j. m. van Haamstede, en JANNEKE CORNELSSSE CRAEYENSTEYN, j. d. van Goes. MAGDALENA STROOBANT, moeder des bruidegoms, en CORNELIS HUYGHEN CRAEYENSTEYN, vader der bruid.

1659, ondertr. 11 julij te Ossenisse en getr. te Hengstdijk MELCHIOR CLOCKIUS, j. m. van Gapinge, pred. te Hengstdijk, en CORNELIA VAN SUNDER, j. d. van Goes. HIERONYMUS VAN SUNDER, pred. te Hontenisse, broeder der bruid.

1661, ondertr. 14 april en getr. 11 mei MATTHEUS PARENT, j. m. van Sluis, pred. te Kruiningen, en CATHARINA DE JONGE, j. d. van Goes.

1663, ondertr. 25 april te 'sGravenhage en getr. aldaar JOHANNES THILENUS, wedr van SUSANNA VAN BAERLE, pred. te Goes, en ARNOLDINA VAN BEAUMONT, j.d. van 'sGravenhage.

1668, ondertr. 5 mei en getr. te 's Heerhendrikskinderen JUSTUS GUILLELMUS MOLLERUS, wedr, pred. te Manheim in de Paltz, en MARIA VAN GROENINGEN, wed. van den ontvanger JACOB GALIÈRES.

1671, ondertr. 17 julij en getr. te Baarland JOHANNES DAMBRINUS, j. m. van Borssele, pred. te Driewegen, en FORTUNATA GORT, j. d. van Kruiningen.

1671, ondertr. 17 julij en getr. 5 aug. GODEFRIDUS DEYS, j. m. van Ommeren in Gelderland, pred. te Waarde, en MARIA CALLOO, j. d. van Goes.

1671, ondertr. 1 nov. en getr. 3 dec. te 's Gravenpolder, ANTONY CAERMAN, pred. te 'sGravenpolder, en CORNELIA VAN OOSTEE, jonge lieden, beide van Goes. Dezelfde als wed. van ANT. CAERMAN, ondert. 15 nov. en getr. 4 dec. 1686 met CORNELIS DE LERSE, schepen van Goes, en wedr van ELISABETH SCHOTTE.

1671, ondertr. dec. te Rotterdam en getr. aldaar NICOLAUS BARENTZONIUS, wedr van DOROTHEA DE REUS, en wed. PIETER BOLLE, wonende te Rotterdam.

---

[1]) Waar bij *ondertr.* of *trouw* geene plaats vermeld staat, bedoelt men Goes.

[2]) Rector der lat. school te Goes.

1672, ondertr. 29 april en getr. te 's Heerenhoek ELIAS SURENDONK, j. m. van Utrecht, pred. te 's Heerenhoek, en ANNA TROUWERS, van Middelburg, wed. van JOHANNES TRELICAET, in leven waalsch pred. te Goes.

1674, ondertr. 27 julij en getr. 15 aug. JOHANNES MISPELBLOEM, j. m. van Goes, pred. te 's Heerenhoek, en CORNELIA VERSTELLE, j. d. van 's Heerarendskerke.

1677, ondertr. 3 mei en getr. 26 d°. JOHANNES VAN DORTH, wed[r] van MARIA PARENT, pred. te Goes. en ANNA GRUIWARTH, wed. JAN VAN STAPELEN.

1679, ondertr, 12 aug. te Amsterdam en getr. ald. JACOBUS DE VISSCHER, pred. te 's Heerabts- en Sinoutskerke, en MARGRIETA SCHIPPERS, wed.

1679, ondertr. 8 dec., en getr. te 's Heerarendskerke, BALDUINUS DRIEWEGEN, j.m. van Goes, pred. te 's Heerarendskerke,en PIETERNELLE WESTHOEVE, j.d. van 's Heerarendskerke.

1680, ondertr. 31 aug. en getr. 18 sept. JACOBUS VAN FLODORP, wed[r] van MARIA VAN DER HAGE, pred. te Goes, en ANNA LA GRAPPE, wed. WILLEM VAN DOORNE.

1680, ondertr. 5 sept. te Kapelle, en getr. in de Waalsche kerk te Goes, WIJNANDUS CEINTE, j.m. van Amsterdam, pred. bij de waalsche gem. te Goes, en mevr. ANNA VAN SWAECHWYCK, wed. van den kap[n]. serg. majoor, WILLEM VAN CAMPEN.

1681, ondertr. 15 aug., en getr. te Hoedekenskerke 2 sept. MICHAEL EVERSDIJK, pred. te Hoedekenskerke, wed. van MARGARETHA DE NEVE, en ANNA BOUTEN, wed. van den rentm. LEONARD PEUTEMAN.

1682, ondertr. 28 aug., en getr. 23 sept. JACOBUS BROEDELET, j.m. van Utrecht, pred. te Baarland, en JOHANNA VAN STRYEN, j.d. van Goes. — 1687, ondertr. 25 april en getr. 21 mei THOMAS HOOG, j.m. van Larbet in Schotland, rector te Goes, en JOH. VAN STRYEN, wed. van d[s]. JAC[s]. BROEDELET.

1684, ondertr. 1 dec., en getr. 20 d°. ALBERTUS BUYTENDYCK, j.m. van Dordrecht, en CORNELIA VAN SABBINGE, j.d. van Goes.— 1692, ondertr. 13 junij, en getr. 9 julij, ADRIAAN DE JONGE, schout en dijkgr. van Wolfaartsdijk, wed[r] van HELENA KEMPE, en CORN. VAN SABBINGE, wed. van d[s]. ALB[s]. BUYTENDYCK.

1685, ondertr. 24 april te Rotterdam, en getr. ald. WYNANDUS DOESBURG, en JOHANNA KOCKS, j.d. van Rotterdam.

1687, ondertr. 5 dec., en getr. 26 d°., TOBIAS COORNE, j.m. van Middelburg (?), en MARIA LEVENDALE, j.d. van Goes.

1691, ondertr. 28 febr., en getr. 21 maart te Oudelande HIERONYMUS PEUTEMAN, j.m. van Goes, en pred, te Oudelande, en JOZINA VAN DORTH, j.d. van Sluis.

1695, ondertr. april, te Ovezande, en getr. ald., MARTINUS VAN BEISSELAAR, pred. te Ovezande en Driewegen, j.m. van Goes, en SARA VAN OPHOVEN, j.d. van Delft.

1696, ondertr. te Kloetinge, en getr. ald. 2 julij FREDERICUS HENDRICUS DE LOOS, j.m. van Scherpenzeel, en JOHANNA WESTHOEVE, j.d. van 's Heerarendskerke.

1699, ondertr. 30 maart te 's Gravenpolder, en getr. te Goes 29 april, ADOLPH KEETLAER, pred. te Axel, j.m. van Goes, en JOHANNA HOBIUS, j.d. van Goes.

1702, ondertr. te Waarde 18 april, en getr. ald. 11 mei, HUBERTUS PIEROOM, j.m. van Bieselinge, pred. te Waarde, en SIMONA HOGENHOED, j.d. van Goes en ald. wonende.

1706, ondertr. te Kattendijke 6 april en getr. ald. SIMSON DE KUIJSER, j.m. van Middelburg, pred. te Kattendijke, en PETRONELLA GRUYWART, j.d. van Middelburg, wonende te Goes.

1712, ondertr. 28 jan., en getr. te Borssele, JOHANNES WEKSTEEN, pred. te Borssele, j.m. van Colijnsplaat, en CORNELIA STROOBAND, j.d. van Goes.

1714, ondertr. 11 junij en ook getrouwd te Goes, PETRUS HAYMAN, heer van Zonnemaire, emer. pred. te Elkersee, wed[r] van ELISABETH HAYMAN, en ISABELLA EVERSDIJK, j.d. van Goes.

1724, ondertr. 26 april, en getr. 17 mei, PETRUS VAN ROYEN, wed[r]. van WINANDA GODIJN, pred. te Goes, en JOHANNA GRUYWART, wed. JOHAN ROEBERGE.

1726, ondertr. 6 junij, en getr. 25 d°., JOHANNES ANDRIESSEN, pred. te Goes, wed[r]. van CORNELIA PETRONELLA BROUWER, en DIGNA VAN ANGEREN, wed. van burgem[r]. ADOLPH WESTERWIJK.

1727, ondertr. 26 junij, en getr. te Wissekerke, CORNELIS TEERLING, van Middelburg, predikant te Wissekerke in Noordbeveland, wed[r]. van APOLLONIA CLOETS, en CATHARINA PIEROOM, j.d. van Nisse.

1730, ondertr. 26 april en getr. 17 mei, JACOBUS SCHOVEL, pred. op den Hoek, j.m. van Middelburg, en JOHANNA ANDRIESSEN, j.d. van Goes, dochter van JOHANNES ANDRIESSEN, pred. te Goes.

1731, ondertr. 5 maart, en ook getr. te Goes, NICOLAAS ANDRIESSEN, pred. te Waterlandkerkje en CHRISTINA EMERICK, jonge lieden, beide van Goes.

1733, ondertr. 17 sept, en getr. 5 oct., JOHANNES MYSERAS, pred. te 's Heerenhoek, j.m. van Middelburg, en PIETERNELLA VAN WINKE, j.d. van Goes.

1742, ondertr. te Goes, en getr. ald. 10 sept., LAMBERTUS TE WINKEL, emer. pred. te Goes, wed[r]. van ISABELLA EVERSDIJK, en CORNELIA DRIEWEGEN, wed. PETRUS DE MEIJER, in leven schepen en raad van Goes.

1743, ondertr. 14 sept., en getr. 30 d°., AEGIDIUS STORMANS, pred. te Goes, wedr. van MARIA VAN DALE, en CATHARINA PIEROOM, wed. van CORNELIS TEERLINCK, in leven pred. te Wissekerke in Noord-beveland.

1756, ondertr. 21 julij, en getr 13 aug., MARTINUS WESTERHOUT, pred. te Brouwershaven, wedr. van MARIA VAN DER HEYDEN. en JACOBA DE VROE, wed. van ZACHARIAS PASPOORT, in leven pred. te Brouwershaven, wonende te Goes.

1775, ondertr. 26 april, en getr. 17 mei, FREDERIK WILLEM PRUMERS, pred. te Meliskerke, j.m. van Steinfurt, en MARIA WAWELAAR, j.d. van Goes.

1781, ondertr. 7 dec., en getr. 24 d°., JOHANNES LUDOVICUS LOTICHIUS, pred. te Goes, wedr. van CONSTANTIA SIEVERTS, en ADRIANA CLASINA CANISIUS, wed. van dr. COENRAAT COENRAATS.

1788, ondertr. 12 sept, en getr. 29 d°., JOHAN DE STOPPELAAR, pred. te Goes, wedr van SUSA. OLYMPE L'ANGE, en JOHANNA CONSTANTIA VAN VISVLIET, j.d. van Middelburg.

1803. ondertr. 6 jan. en getr. te Goes. JEAN ARNOLD BEVIER, van Maastricht, waalsch pred. te Goes, en ADRIANA SUSANNA KEETLAER.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Aanteekeningen ten opzigte van predikanten, uit doop- en begraafboeken en van grafzerken.

Begraafboeken te Goes:

1595, den 20 januarij, de moeder van NICOLAAS VAN DER STEENE, pred. te 'sGravenpolder.

1640, den 31 maart, HELENA ROLLAND, vrouw van ABRAHAM HAPPART, pred. te Goes; 1647, den 29 nov. MAGDALENA JACOBS, vrouw van idem.

1643, den 4 mei, JACOBUS BOSSCHAERT, pred. te Goes.

1653, den 15 oct., HENRICUS WEMMERUS, pred. te Goes.

1679, dec., PETRUS VAN DEN BERGH, pred. te Goes.

1682, den 9 april, NICOLAAS BARENTZONIUS, emer. pred. te Goes.

1686, den 17 junij, JACOBUS FLODORP, pred. te Goes.

1689, den 29 oct., het lijk van jufvr. MEYTS, vrouw van ADR. BEUKELAER, pred. te Goes, uit Goes naar Sluis vervoerd, om daar begr. te worden.

1692, den 27 januarij, JOHANNES VAN DORTH, en 1695, den 30 nov., zijne weduwe, ANNA GRUYWARTH

1699, den 12 nov., CORNELIS VAN DER STRATEN, emer. pred. van 'sHeerhendrikskinderen.

1701, den 3 nov., JUSTUS SCHALKWIJK VAN DE VELDE, pred. te Goes.

1702, den 11 sept., JOHANNES LEYDECKER, pred. te Goes.

1704, den 25 julij, FRANÇOIS SOHIER, pred. te Goes.

1707, april, PETRUS SCHERMER, pred. te Goes.

1707, april, HIERONYMUS PEUTEMAN, emer. pred. te Goes, en 1715, den 21 dec. zijne wed. JOZINA VAN DORTH.

1721, den 12 mei, ADOLPH KEETLAAR, pred. te Goes.

1727, den 5 dec., PETRUS HAYMAN, emer. pred. van Elkersee.

1735, WILHELMUS LA MOTTHE, emer. pred. van Nisse, en 1747 zijne weduwe.

1735, ALIDA SLICHER, wed. van CORNs. OSSEWAARDE, in leven pred. te Baarland.

1742, den 11 nov., MARIA VAN DALEN, vrouw van AEGIDIUS STOKMANS, pred. te Goes.

1747, den 11 junij, JOHANNES ANDRIESSEN, pred. te Goes, en 1749 den 15 aug., zijne weduwe, DIGNA VAN ANGEREN.

1747, den 6 nov., LAMBERTUS TE WINKEL, emer. pred. te Goes.

1751, den 27 sept., HUBERTUS ABSALOMS, pred. te Hulst.

1802, dec. C. DEN APPEL, wed. van ABRAHAM LANKHORST, in leven pred. te Ovezande, c. a.

Grafzerken in de Groote Kerk te Goes:

1661, den 18 oct., overl. SUSANNA VAN BAERLE, huysvr. van JOHANNES THILENUS, V. D. M. en 1661, den 3 nov, MARIA, haerlieder jonchste kindt.

1718, den 6 octob,, overl., JACOBUS HAYMAN, geb. den 5 febr. 1663, was pred. tot Baarland, Brouwershaven en Goes.

1828, den 19 febr., overl. ANNA JOHANNA GRYMALLA, echtgen. van GERARDUS BLAAUBEEN, pred. te Goes, oud bijna 54 jaren

Grafzerken te Nisse:

1613, den 15 nov., overl. WILHELMUS MARTYNI, pred. te Nisse, en 1613, den 17 mei SUSANNA VAN RENTERGHEM, zijne huysvrouw.

1638, den 16 april, overl. PIETER VAN LAREN, pred. te Nisse.

1698, den 30 oct. overl. SARA MARIA LACCHER, in haar 23ste jaar, huisvrouw van JOHAN DE CRANE, pred. te Nisse.

Grafzerken te Kloetinge:

1647, overl. PHILIPPUS LANSBERGIUS, PHILIPPI Astrologi filius, oud 63 jaar; Minist. Eccles. 39 jaar en medic. 30 jaar.

1668, den 26 junij, overl. JOHANNES BIJSWERCKER, oud 51 jaar, was 17 jaar pred. te Kloetinge.

Doopboeken te Goes:

1617, den 10 nov. gedoopt CORNELIS GENTMAN, later pred. te Heinkenszand, Hulst en Utrecht.

1646, den 22 aug. gedoopt CORNELIS OSSEWAARDE, later pred. te Wolfaartsdijk en Middelburg.

1655, den 5 jan. gedoopt BALDUINUS DRIEWEGEN, later pred. to 'sHeerarendskerke.

1658, den 18 aug. gedoopt ABRAHAM RATEL, later pred. te Axel, Heinkenszand en Vlissingen.

1664, den 22 oct. gedoopt HIERONYMUS PEUTEMAN, later pred. te Oudelande, Axel en Goes.

1665, den 23 aug. gedoopt BAREND SMYTEGELD, later pred. te Borsele, Goes en Middelburg.

1667, den 3 april, gedoopt MARTINUS VAN BEYSSELAAR, later pred. te Ovezande en Driewegen, 's Heerenhoek, Oostsouburg en Vlissingen.

1669, den 26 maart, gedoopt ADOLPH KEETLAER, later pred. te Axel, Oudelande en Goes.

1694, den 24 maart, gedoopt MELCHIOR DE GEYSER, later pred. te Ellewoudsdijk, Dreischor en Sluis.

1755, den 19 jan. gedoopt en 17 dito geboren IZAÄK MATTHIAS VOYER, later pred. te Oudelande, Nieuwe Tonge, 's Heerabtsen Sinoutskerke in Walcheren en Heinkenszand.

Doopboek te Wolfaartsdijk:

1658, den 15 sept. gedoopt DAVID DE VOLDER, later pred. te Ellewoudsdijk.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Ouders van Catharina en Jacoba van Orleans. Hoe heetten de ouders van CATHARINA VAN ORLEANS, wier avonturen zoo onderhoudend beschreven zijn door mr. J. VAN LENNEP in, *Een schaking in de 17e eeuw*, en haar zuster JACOBA VAN ORLEANS, gehuwd met mr. JACOB DE WITTE VAN HAEMSTEDE te Zieriksee?

Waar en wanneer waren deze twee dames en hare ouders geboren? Welke posten bekleedde haar vader? Waar en wanneer zijn zij gestorven?

De naam VAN ORLEANS wordt ook ORLIENS gevonden. Het wapen was rood met een gouden geluipaarden leeuw en 2 zilveren palen brochant sur le tout. Waar kwam de familie van daan?

Ter Hooge. VON BRUCKEN FOCK.

Ouders van Catharina en Jacoba van Orleans. Over de schaking van eerstgenoemde is reeds gesproken *Nav.* V. bl. 34, 230, VI. bl. 17. Hare ouders worden noch bij VOET VAN OUDHEUSDEN, *Beschrijving van Culemborg*, noch in de *Bijvoegsels op Wagenaar*, dl. XIII, genoemd. Of AITZEMA ze opgeeft, is ons onbekend; maar wij twijfelen niet, of de *Resolutiën* van Holland van het jaar 1664 zullen daaromtrent wel eenig licht geven.

BESTUUR.

Geslachten Mogge, van Bronckhorst. — Wie waren de ouders en grootouders van JACOB MOGGE, gehuwd met JACOBA VAN BRONCKHORST, dochter van ANTHONI VAN BRONCKHORST, opperhoofd der negotie en afgezant van den keizer van Japan (waar geboren en gestorven? wie waren zijn ouders?) en van HELENA STAVENISSE (ouders bekend)? Zijn deze BRONCKHORSTEN met den leeuw?

VON BRUCKEN FOCK.

Geslacht de Cocq. Wie waren de ouders van CORNELIA DE COCQ, gehuwd met MARINUS DE JONGE, burgemeester van Zieriksee?

VON BRUCKEN FOCK.

Chambre héraldique te Brussel. Wanneer heeft de ergste verwarring in de koninklijke, later keizerlijke *chambre héraldique* te Brussel geheerscht, toen men voor geld af kon stammen van wien men verkoos, en welke *hérauts d'armes* zijn het meest daarin betrokken geweest? Gelden de in dien tijd afgegeven verklaringen voor officiëel, en welke krachtdadige maatregelen heeft het gouvernement tegen die kwade praktijken genomen?

VON BRUCKEN FOCK.

Roskam.—Boon. 't Wapen van ROSKAM: in goud 5 roode roskammen. *Nav.* VII. bl. 184.

VAN DER BOON: gev.: 1 en 4 in zilver 3 regtstandig nevens elkander geplaatste groene boonstengels; 2 en 3 in goud een roode leeuw. Ib. bl. 183. — Op het titelblad van de gedichten van mr. KORNELIS BOON VAN ENGELANT [1]) [Delft, bij R. BOITET, 1724], bevindt zich een [zijn?] wapen, gelijk aan 1 en 4 van VAN DER BOON, alleen met dit verschil, dat de boonstengels daar geplaatst zijn 2 en 1. — Op een wapenbord van PIETER MEERMANS weduwe, JACOBA CATH. VAN SCHOONHOVEN, ambachtsvrouwe van Oud-Beierland en Piershil, in

---

1) Zie over hem de in SCHOTELS *Kerk. Dordr.*, II. bl. 278, aangehaalde schrijvers.

de kerken van beide deze dorpen, staan deze kwartieren:

Schoonhoven.	Withein.
van Arzele [1]).	Boon.
Tinhback.	Meerman.
Wessels.	van den Velden.

Het kwartierschild van BOON vertoont slechts één groenen boonstengel in zilver.

Men leest bij VAN OLLEFEN, *Nederl. staden en dorp-beschr.* (Oud-Beiërland), dat de kapitale bouwmanswoning op den Beer (bedijkte plaat) tegenover en t. n. van O.-B., aangelegd werd door den heer CORNELIS ANTHONY BOON van Engeland, in den jare 1705, die als toen bruiker van dat goed was; zijn broeder mr. CORNELIS BOON [2]), heeft hetzelve laater merkelijk verbeterd, en het met een gedicht, *Beerezang* genaamd, vereerd.

Den naam BOON ontmoet men op de lijsten van den magistraat van Dordrecht, Rotterdam, Gorcum; onder de ontvangers van het hoogheemraadschap van Delfland, de schouten van Alblas en hoogheemraden van den Alblasserwaard, de tollenaren van Geervliet, de kapiteinen van 't stapelregt te Dordrecht, de raden van Brabant, enz. Zie BALEN; LOIS; KEMP; *Oudh. en gest. van Delfl.*, *Inl.* bl. c; *Handv. v. d. Alblasserw.*, in 8°., 2de dr., bl. 16; VAN DE WALL, *Handv. van Dordr.*, 5de afd., bl. 983, 1033; BUTKENS, *Troph. de Brab.*, t. 2. p. 570. M°.

[1]) d. i. HERZEELE, en 't wapen eenigzins anders dan bij WELEVELD.

[2]) Hij was, als enkel leenbezitter, in 1728 lid van het collegie van baljuw en leenmannen van den Lande van Voorne. ALKEMADE, *Beschr. v. d. Briel en Voorn*, bl. 164. — Onder zijne gedichten zijn er op de afbeelding zijner grootmoeder, MARIA VAN HEEL, geb. STARMAN, Vrouwe van Engelant, in Langebakkers oort, Deifelsbroek, enz.; op het Verjaergetyde zijner moeie MARIA VAN HEEL, Vrouwe in Langebakkersoort, Deifelsbroek, enz.; en op anderen van zijn geslacht.

MENGELINGEN.

Middelen tegen slangengift (vgl. III. bl. 98; IV. bl. 82; V. bl. 127, 210. Bijbl. 1855. bl. XXXVIII, VIII. bl. 8; IX. bl. 73; XIII. bl. 61, 256). Onder de middelen tegen het slangengif, in de hierboven vermelde artikelen aangegeven, spreekt mijn vriend, de heer I. HAGEMAN JCZ., over den rhinoceroshoorn als het beste middel tot genezing van slangenbeten en tot mijne groote verwondering maakt genoemde heer, die met de indische literatuur zoo ongemeen bekend is, geen gewag van het vermelde in het tijdschrift *Bianglala*, (Regenboog) *Indisch leeskabinet tot aangenaam en gezellig onderhoud* onder redactie van W. L. RITTER en mr. L. J. A. TOLLENS (Batavia, LANGE & C°.). Aldaar leest men in jaargang I, dl. 1 blz. 93 een opstel over den rhinoceroshoorn, aldus luidende:

In het *Tijdschrift van Neerlandsch Indië* 8sten jaargang, fol. 110 en 111, lezen wij (de redactie van *Bianglala*) het navolgende uittreksel uit een' brief van den heer P. W. HOFLAND te Pasoeroean:

»..... Ik moet u eenige buitengewone »uitwerkselen mededeelen van den rhinoȥceroshoorn. De heer BAUMGARTEN, van »Kraton, heeft aan zijne betrekkingen te »Malacca geschreven, hem een paar slan»gensteenen te zenden, om slangenbeten »te genezen. Men kon echter aan zijn »verzoek niet voldoen, daar dergelijke »steenen moeijelijk te verkrijgen waren, »maar men zond hem eenige kleine stukjes »rhinoceroshoorn, en meldde hem, dat »deze even goed aan het doel zouden be»antwoorden, door ze twee of drie minuten »in azijn te leggen en dan op de wond te »doen. Ik heb dit experiment bij vijf per»sonen toegepast, die door slangen gebeten »waren, te Taloon, Kraton en Winogan, »en ze binnen een half uur volkomen ge»nezen. Te Kraton was een koeli door »een slang gebeten in zijnen vinger; het »was in den nacht, en voor men den heer »BAUMGARTEN gewekt had, bevond zich de »arme man in eenen stervenden toestand. »Onmiddellijk wendde de heer BAUMGAR»TEN den hoorn aan, op de wijze als bo»ven is gezegd, en in een half uur was »de gewonde geheel hersteld. De hoorn »doet eene buitengewone uitwerking; gij be»hoeft de plaats, waar de slang gebeten heeft, »niet te wrijven; leg den hoorn zelfs eenig»zins daarvan verwijderd, en hij trekt on»willekeurig naar die plaats toe. Als gij »den hoorn er weder afneemt, leg hem dan »een half uur in melk of water, om er het »vergif uit te laten trekken, en de hoorn »is weder zoo goed als te voren. Het stuk »hoorn is ongeveer $^1/_3$ streep dik, en de »omtrek van een *gobang* (koperen munt ad »twee duiten ter grootte van een gulden) »is voldoende. Ik doe u deze mededeelin»gen, omdat ze misschien menig leven »kunnen redden, als het middel wordt aan»gewend."

De kundige en verlichte redactie van het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* voegde bij den hierboven vermelden brief de volgende noot:

»Het verhaal, hier voorkomende, is zoo »zonderling en buitengewoon, dat wij daar»aan onmiddellijk alle geloof zouden wei»geren, indien de goede trouw der daarin »voorkomende personen en van den ge»eerden schrijver van den brief, zoowel »als van den inzender, niet boven alle »verdenking was verheven. Daarom plaat»sen wij dit uittreksel zoo als wij het ont»vangen hebben."

Alsnu laat de redactie van *Bianglala* volgen:

»De redactie van het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* noemt dit verhaal *zonderling* en *buitengewoon*, en werkelijk moest hetzelve ten dien tijde (in 1846) nog zóó toeschijnen, edoch een naauwgezet onderzoek en eene menigvuldige aanwending van dit middel, hebben schrijver dezes zoodanig van de verwonderingbarende geneeskracht van den rhinoceroshoorn overtuigd, dat hij, in een noodzakelijk geval, er niet de minste zwarigheid in zien zoude de vergiftigste slang met de bloote hand aan te vatten.

Een lang verblijf in de Soendalanden heeft schrijver de gelegenheid verschaft, ten minsten een twintigtal inlanders, door de aanwending van den rhinoceroshoorn, genezen te zien.

De heer HOFLAND zegt, dat men de stukjes hoorn eerst twee of drie minuten in azijn legt en dan op de wond doet, wijders dat men den hoorn zelfs eenigzins daarvan verwijderd kan leggen, dewijl deze onwillekeurig naar de gekwetste plaats toetrekt, alsmede dat men het vergif uit den hoorn doet trekken door dezen een half uur in melk of water te leggen, en eindelijk dat de patient binnen een half uur genezen is.

Onze ondervinding heeft hierop aan te merken, dat het leggen in azijn van den hoorn ten eenemale overbodig is, en dat die zoogenaamde magnetische aantrekkingskracht ons een weinig te sterk voorkomt, en het leggen van het schijfje hoorn op de wonde, in elk geval, wel beter wezen zal, dan de applicatie van denzelven op eene gezonde plaats; wijders dat de lijder, ja de ergste! binnen een half uur ten eenemale genezen zoude zijn, is mede niet overeenkomstig onze proefnemingen; zoodra de hoorn zich op de wonde heeft vastgehecht, gevoelt de gekwetste bereids verligting en men moet zich wel onthouden den hoorn van de wonde af te trekken, maar afwachten tot deze er van zelven afvalt, iets dat gewoonlijk tusschen 16 à 24 uren geschiedt. Men bespeurt alsdan aan den binnenkant van den hoorn een paar droppels vocht als zuiver water, zijnde het uitgetrokken vergif. Gedurende de aanwending, en vooral in den beginne, gevoelt de patient een kriebelachtig en jeukend gevoel, dat echter langzamerhand ten eenemale verdwijnt.

Schrijver dezes heeft inlanders gezien, door vergiftigde slangen gebeten, die, bereids onmagtig en blaauw opgezet, voor dood ter nederlagen (bewijs, dat het vergif zich geheel door het bloed verspreid had), en door de aanwending van den hoorn reeds den volgenden dag in staat waren hunne werkzaamheden te hervatten.

Nadat het schijfje hoorn van de wonde is afgevallen, legt men hetzelve eenige minuten in kokenden azijn en niet in melk of water, zooals de berigtgever in het *Tijdschrift van Neerlandsch Indië* meldt; een diergelijk stukje hoorn kan verschillende reizen gebruikt worden en verliest niets van deszelfs kracht.

Het gebruik en de waarde van den rhinoceroshoorn schijnt thans langzamerhand onder de bewoners der Soendalanden bekend te worden, daar zij den hoorn niet dan voor den vijf of zesdubbelen prijs van vroeger afstaan.

Eenige jaren geleden (1848 en 1849) kocht men een rhinoceroshoorn van middelmatige grootte, in de omstreken van Garoet, waar zich, en vooral op de nabijliggende Telaga Bodas, eene menigte rhinocerossen bevinden, en zoo ook op Tjikandang en Bodjong Rando, aan de zuidkust der Preanger, voor 8, 9 en 10 guldens, terwijl men thans niet, dan met vele moeite, voor 40, 45 en 50 guldens zulk een hoorn erlangt.

Het is bekend, dat de Chinezen dezen hoorn te allen tijde als medicijn hebben beschouwd, om verloren krachten terug te erlangen; of de hoorn dat effect heeft is ons onbekend; zeker echter is het, dat de Chinezen dien hoorn zooveel mogelijk opkoopen.

Wij herinneren ons, in vroegere jaren, van Persische, Arabische en Chinesche vorsten te hebben gelezen, die nimmer dan uit prachtig gemonteerde drinkhoornen eenigen drank tot zich namen, uit vrees van vergiftigd te worden, daar toch die hoorn (waarschijnlijk die van den rhinoceros) onmiddelijk den drank, wanneer er vergif in aanwezig was, aan het bruisen bragt en uit den beker wierp. Wij zijn werkelijk gezind, dat zoo lang ook door ons als sprookje beschouwd verhaal, als waarheid aan te nemen.

Menigwerf is ons door reizigers verhaald, dat de Bengalees sinds onheugelijke tijden met de genezende kracht van den rhinoceroshoorn bekend is geweest; zoo ziet

men, dat de nuttigste uitvindingen soms het langste geheim blijven!

Zoude de rhinoceroshoorn in het moederland niet, met het beste gevolg, voor de genezing van den dollehondsbeet kunnen worden aangewend? Wij gelooven van ja; die proeve ware gemakkelijk te nemen en de redactie van den *Bianglala* zoude zich verheugen, door de plaatsing van het bovenstaande, haar door eene geachte hand toegezonden, welligt iets tot redding van de lijdende menschheid te hebben bijgebragt."

Naar aanleiding van bovenstaand opstel werd aan de redactie van het tijdschrift *Bianglala*, het volgende stuk ingezonden en in den IIen jaargang, Ie deel blz. 36 opgenomen; het luidt aldus:

»In het eerste nummer van den eersten jaargang van dit tijdschrift (*Bianglala*), plaatste ik een klein opstel over den rhinoceroshoorn en toonde het nut van deszelfs aanwending, ook bij de gevaarlijkste slangenbeten aan.

Verblijdend was het voor mij, eenige dagen geleden, van een geloofwaardig persoon eenige regelen te ontvangen, waarin hij mij meldde, dat hij, door het in de *Bianglala* geplaatste opstel op het denkbeeld gekomen was de aldaar voorgeschreven behandeling op een door eene slang zwaar gewonden persoon toe te passen. Het relaas dier genezing is te belangwekkend, om niet hier in zijn geheel te worden opgenomen, te meer daar, door een algeheele bekendheid en aanwending van dit geneesmiddel, zoo menig slagtoffer van slangenbeten in het leven gespaard en voor de maatschappij behouden zal blijven.

»Op vrijdag den 3den december van het »afgeloopen jaar (1852)," zoo schreef mij de berigtgever, »was een inlander, ge»naamd ANNA, uitgegaan om, op het land »Tapos, toebehoorende aan den heer VAN »RIEMSDIJK, hout te kappen. Eene drooge »sloot willende overspringen, werd hij »door eene slang aan het regterbeen ge»wond en het ondier hield hem zoodanig »vast, dat hij genoodzaakt was hetzelve »met den regtervoet af te trappen. Dit »gelukte hem, edoch niet zonder ernstig »aan het regterbeen gewond te zijn. Eerst »des maandags middags, en dus drie volle »dagen na het ontvangen van den beet, »werd de inlander ten mijnent gebragt; »de ongelukkige was geheel opgezwollen »en het vergif zoodanig door het gansche »ligchaam gedrongen, dat hem de tanden »los in den mond stonden en het hem »onmogelijk was eenig voedsel te nuttigen, »hebbende de patient dan ook bereids ge»durende drie etmalen niets gebruikt. Het »opstel over den rhinoceroshoorn in uw »geacht tijdschrift 1e jaarg. deel 1, bladz. 93 »opgenomen, schoot mij als een lichtstraal »door de gedachten en, een rhinoceros»hoorn bezittende, besloot ik dadelijk de »proeve van deszelfs genezende kracht op »den gewonde te nemen. Ik lag dadelijk »een schijfje rhinoceroshoorn gedurende »drie minuten in azijn en plaatste het »daarna op de wonde: dit zal omstreeks $5^1/_4$ »in den namiddag geweest zijn. Al spoedig »begon de hoorn te werken en tegen den »avond gevoelde de patient zware trekkin»gen in het linkerbeen, welke telkens hoo»ger opschoten om in het regterbeen over »te gaan, aan hetwelk hij, in de nabijheid »van den hoorn, eene hevige jeuking ge»voelde. Den volgenden morgen (dings»dag) was de pijn reeds zooveel vermin»derd, dat de inlander eenig voedsel konde »nuttigen, terwijl alle gevoeligheid uit het »linkerbeen verdwenen was. Des woens»dags, den 8en December, verdween alle »smartelijke aandoening uit de beide armen »en des donderdags uit de borst, doch »dien dag spoog hij eene massa bloed, het»welk geheel zwart was. Des vrijdags »bespeurde hij meerdere vastheid in de tan»den, maar raakte door den mond nog »veel bloed kwijt. Des zaturdags waren »alle pijnen in het ligchaam verdwenen, »maar de mond bleef onder de kin en de »regterwang nog steeds gezwollen. Des »avonds van dien dag voelde de gewonde »eene zware trekking in het regterbeen, »welke met tusschenpoozen aanhield; den »volgenden morgen (zondag) was de zwel»ling aan de wangen veel verminderd en »ook het bloedverlies uit den mond hield »op, edoch op de plaats van het been, »waar de hoorn gelegd was, gevoelde hij »nog zware jeukingen. Maandag den 13den »was de wonde geheel genezen en gevoelde »hij nog alleen pijn aan de kin; dingsdags »verminderde deze en hield des woensdags »ten eenenmale op; onder de kin was nog »altijd eene zwelling zigtbaar en de hoorn »bleef nog steeds vast zitten, zonder ech»ter eenige jeuking meer te veroorzaken. »Des donderdags morgens om $6^1/_2$ lag de »hoorn los en verdraaid op de wonde; de »binnenkant was geheel droog, maar voor »een gedeelte zwart. Aangezien de lijder »op nieuw eenige pijn onder de kin ge»voelde, zoo legde ik nog een stukje hoorn »op de wonde, dat op nieuw begon te »trekken. Vrijdag den 17den was de smart »veel verminderd en zaturdag den 18den »was de zieke geheel genezen en ook het »stukje hoorn afgevallen. Maandag den »20sten ging de inlander, even alsof er »niets met hem gebeurd was, weder ge»zond en vergenoegd aan zijnen arbeid.

»Een uur omstreeks nadat hij gebeten »was, zocht en vond men de slang op de»zelfde plaats onder ramboetan-bladeren, »waarmede hij zich gedekt had, liggen; de »soort waartoe die slang behoort is Bidoe»dak Moetja pait genaamd, en dezelve is »nog steeds onder mijne berusting."

Hier eindigt het mij toegezonden relaas, hetwelk van den heer J. P. HEIJS, postopziener te Tandjong oost, afkomstig is, en met genoegen voldeed ik aan zijnen geuiten wensch, om dit belangrijk stuk in de *Bianglala* op te nemen, in de hoop dat deze zoo welgeslaagde proeve op een persoon, die, naar alle menschelijke berekening, geen dag meer zoude geleefd hebben, bij voorkomende gelegenheden zal worden nagevolgd.

Kort na de ontvangst van dit relaas ontving de redactie van het tijdschrift *Bianglala* van den heer M.... te Ternate de navolgende, regelen, welke ik almede, als op dit onderwerp betrekking hebbende, met het meeste genoegen hier opneem.

Ternate, 15 october 1852.

»Geëerde Heeren!

»Op bladz. 93 en volgende van het 1e »deel van den eersten jaargang van uw »tijdschrift *Bianglala* komt een stuk voor »de Rhinoceroshoorn betiteld.

»In dat belangrijk stuk, hetwelk zoo wél »de strekking van uw tijdschrift om het »nuttige met het aangename te paren doet »uitkomen, wordt over de genezende kracht »van dien hoorn bij slangenbeten gehan»deld en de vraag geopperd, of die hoorn »niet met het beste gevolg in het moeder»land, tegen den dollehondsbeet, zoude »kunnen worden aangewend. De schrijver »beantwoordt die vraag toestemmend en »hoopt door zijn opstel iets te hebben bij»gedragen tot redding van de lijdende »menschheid. Het schijnt hem echter nog »twijfelachtig toe, of de rhinoceroshoorn »ook de kracht bezit, om een drank, die »vergiftigd is, aan het bruisen te brengen »en uit den beker (van een zoodanigen »hoorn vervaardigd) te werpen.

»Het is mijn doel niet om dit punt thans »theoretisch of practisch te bevestigen of »omverre te werpen; alleen zij het mij »vergund der redactie mede te deelen, dat »ik korten tijd geleden, de kamer mijner »vrouw binnentredende, aldaar het werk »van mevrouw de weduwe A. B. VAN MEER»TEN-SCHILPEROORT: »de *Penelope* voor »1834" zag liggen; toevallig sloeg ik dit »boekje open en vond een stuk van den »navolgenden titel: *Dagverhaal van eene* »*reize naar de Kaap de Goede Hoop en in* »*de binnenlanden van Afrika, door jonkvr.* »AUGUSTA UITENHAGE DE MIST, *in de jaren* »1802 *en* 1803. — Daar ik zelf aan de »Kaap geweest was, zoo las ik dat verhaal »met de meeste belangstelling en ontmoette »daarin de volgende zinsnede:

»Onze gastheer schonk mij een bokaal, »gemaakt uit den hoorn van een rhino»ceros. Ik bewaar dien zorgvuldig, doch »meer als eene herinnering dan wel om »de eigenschap, welke men aan de hoor»nen van dit dier toeschrijft, om het »vergif, dat men er in zou willen schen»ken, uit te werpen."

»Aan de Kaap de Goede Hoop derhalve »zijn de eigenschappen van den rhinoce»roshoorn bekend, en ik kan verzekeren, »dat vijf en twintig jaren geleden, toen ik »mij te Cheribon bevond, mij een derge»lijke hoorn door een inlandsch hoofd ten »geschenke gegeven is, onder verzekering, »dat die hoorn de eigenschap bezat alle »soorten van vergif uit te werpen.

»Ik heb dit echter nimmer beproefd en »ik hield het toen ook voor een sprookje, »en, geen liefhebber zijnde, om met al »wat schadelijk is proeven te nemen, zoo »heb ik den hoorn weggelegd, weggegeven, »verloren of wel is hij mij ontvreemd; ge»noeg, ik bezit dien niet meer, hetgeen mij »nu zeer spijt, daar ik anders het raadsel »zoude hebben kunnen oplossen. De man, »die mij denzelven gegeven heeft, was »destijds koewoe van de dessa Linga djati, »als hij bereids niet tot betere gewesten »is ingegaan, alsdan kan hij als getuige »in dezen voor mij optreden.

»Het komt mij ook *zonderling* en *buiten*»*gewoon* voor, dat de kracht van den rhi»noceroshoorn eerst in 1836 op Java bekend »zou zijn geworden, daar zulks bereids in »1802 en 1803 aan de Kaap plaats had, »welke kolonie destijds nog aan Nederland »toebehoorde; het is ook vreemd, dat er »niets bij overlevering of uit het reisverhaal »van mej. DE MIST zoude zijn bekend ge»worden, doch ik geef de plegtige verze»kering, dat men in 1826 in de residentie »Cheribon, omtrent de eigenschappen van »dien hoorn was ingelicht.

»Heeft dus die hoorn de eigenschap om »vergiften, wanneer die er in gedaan wor»den, uit te werpen, alsdan kan het, naar »mijn gevoelen, ook niet missen, dat, wan»neer men een stukje daarvan op eene »vergiftigde wond legt, dit ook de eigen»schap bezit het venijn tot zich te trekken, »en, niet in de gelegenheid zijnde het weg »te werpen, hetzelve aan zich doet kleven.

»Ik hoop hiermede de redactie overtuigd »te hebben, dat de eigenschap, die men »aan den rhinoceroshoorn toeschrijft, reeds

»lang bekend was, jammer maar, dat ik »thans niet in de gelegenheid ben, om die »proefondervindelijk te bewijzen, daar de »rhinoceros op ons eiland niet te vinden is.

»Ik hoop echter, dat dit mijn schrijven »den lust moge opwekken door bevoegde »personen te doen onderzoeken, welke eigen»schappen de rhinoceroshoorn bezit en »welk nut daaruit kan worden getrokken.

Met de meeste achting, enz.

Wij hebben op dezen brief van den geachten schrijver slechts eene aanmerking te maken, namelijk daar, waar ZEd. zijne verwondering betuigt, dat de kracht van den rhinoceroshoorn eerst in 1836 op Java zoude zijn bekend geworden, en zulks wel om reden, die kracht reeds in 1802 aan de Kaap de Goede Hoop bekend was.

De steller van den medegedeelden brief vergeet, dat juist de eenvoudigste, doch tevens heilzaamste geneesmiddelen, in eene zoo hoog geroemde eeuw, zoo niet geheel onbekend blijven, dan toch dikwerf jaren lang niet benuttigd worden, terwijl de armzaligste voortbrengselen van kwakzalverij als zoovele panaceeën worden uitgekreten en overal een grooten aftrek vinden.

Uit den *Home News* van den 8sten november 1852 blijkt het, dat ook het zich zoo zeer op verlichting beroemend Engeland, hetwelk de Kaapkolonie reeds zoo vele jaren onder zijne bezittingen telt, nog ten eenemale met de genezende kracht van den rhinoceroshoorn is onbekend gebleven.

Wij lezen toch in dit teregt geacht blad, dat, naar aanleiding van den dood van een der wachters in den zoölogischen tuin te Londen, die door een slang gebeten was, vele dagbladen vertoogen van geneesheeren en oud-residenten in Britsch-Indië over slangenbeten en de geneeswijze van dezelve hebben opgenomen, edoch wij vinden onder al de in dat blad opgesomde middelen den rhinoceroshoorn niet vermeld. Ik ben onbekend, of de daarin opgenoemde zaken, als cauterisering, galvanisering, electrisering enz., of de toediening van eau-de-luce, zoutwater en diergelijke soort van middelen eenig gunstig effect tegen den slangenbeet opleveren, doch ik durf gerust beweren, dat derzelver kracht in geene deele bij die des rhinoceroshoorns halen kan, als hebbende ik gedurende mijn verblijf in de Soendalanden (West-Java), mij meermalen van de buitengewone en nimmer falende kracht des laatsten mogen overtuigen. Als een even beproefd middel schijnt ook de Guaco of slangenplant van Zuid-America, die tevens tot voorbehoedmiddel strekken kan, genoemd te mogen worden. Eene zeer merkwaardige beschrijving hierover las ik onlangs in het wetenschappelijk Duitsch Dagblad »*das Ausland*", welk stuk ik in onze taal overbragt en in den *Javabode* van den 20 Nov. 1852, n°. 30 plaatste.

Ook de zoogenaamde slangensteen moet dezelfde genezende krachten bezitten, ten minsten wanneer wij afgaan op een artikel in de *Javasche Courant* van den 13den december 1837 n°. 99 geplaatst, waar door een ooggetuige eene merkwaardige genezing van den slangenbeet door dien steen, beschreven wordt. Ik was nimmer in de gelegenheid eene zoodanige behandeling bij te wonen en heb ook nimmer een zoodanigen steen bezeten."

Het *Tijdschrift van Neerlandsch Indië* deelt, in den 3den jaargang, deel 2, fol. 443, het navolgende omtrent den slangensteen mede:

»Het is genoeg bekend en verdient ook »algemeen geloof, dat de beet eener ver»giftige slang dikwijls op eene wonder»dadige wijze, door de oplegging van den »zoogenaamden slangensteen, is genezen. »Er zijn voorbeelden, dat het bezeerde deel »van het ligchaam des lijders bereids ge»heel was opgezwollen, dat zijne oogen »uit de holten puilden, dat zich het bloed »uit den mond des patients ontlastte, in »één woord, dat de dood zijne prooi reeds »had aangegrepen, en dat toen de kracht »van den slangensteen eenen gelukkigen »ommekeer in de kwaal deed ontstaan en »eene geheele herstelling ten gevolge had. »Hoe spoediger men na het ontvangen van »eenen beet, den steen, na dien in melk »ververscht te hebben, op de wonde legt, »hoe spoediger de herstelling volgt. De »steen kleeft op de wonde, en laat niet »los, dan nadat alle gevaar geweken is."

Verder deelt de redactie van het tijdschrift *Bianglala* nog mede, dat op haar verzoek in de correspondentie van n°. 1 van den 1sten jaargang gedaan, om eenige inlichtingen over de aanwending en genezende kracht van den slangensteen te ontvangen, door haar nimmer eenig antwoord is bekomen en herhaalt zij dus, in het belang der menschheid, dringend hare vroegere bede, terwijl zij zich haasten zal, elke op gronden steunende mededeeling, door haar tijdschrift bekend te maken.

De ondergeteekende, de mededeeler van bovenstaande uittreksels en in het bezit zijnde van een rhinoceroshoorn, stelt dien geheel of gedeeltelijk ter beschikking van heeren navorschers, vooral wanneer het proefnemingen geldt tegen den dollehondsbeet.

H. WITTICH.

GESCHIEDENIS.

Generaal Cambronne (vgl. XV. bl. 195, 231, 258). Mijne vraag t. e. g. pl. gedaan is nog niet beantwoord. Het op goede gronden steunende verhaal las ik in een courant of tijdschrift, uitgegeven in dit jaar, en dit wenschte ik gaarne terug te vinden
B. J. A. M.

Almeri (vgl. XV. bl. 108, 225). F. F. geeft geene werken op, en ik laat in 't midden wat P. L. Wz. bijbrengt; alleen merk ik op, dat ook nog bekend is *Almenroy*, bij Bommel, eene heerlijkheid, behoord hebbende aan de familie van Arkel, zoo als aan WALRAVEN in de XVI[de] eeuw en diens zoon GEORGE, die overleed ten gevolge van brandwonden, bij den brand van het slot Almenroy.

Almeri. De naam *Almenroy* geeft hier geen licht. Het zal wel zijn *Almen-roy*, en het laatste gedeelte datzelfde *rode*, wat wij ook in *Berkenrode*, *St. Oedenrode*, *Zandrode* (*Zundert*) enz. hebben, Maar *Almeri* houd ik voor *Al-meri* en het laatste gedeelte voor ons *meer* (lacus). Bovendien, waar men ook de *Almeri* moge zoeken, in den omtrek van den Bommelerwaard is zij zeker niet te vinden.
P. L. Wz.

Immerseel (vgl. XV. bl. 168, 227). OTTO VAN ARKEL WALRAVENS zoon (bij CATHARINA basterd van Gelder) † 1567, zijnde bij Herwijnen van een wagen gevallen met zijn oor in een degen, was gehuwd geweest met MARIA VAN IMMERSEEL, dochter van PHILIPS, bij Antwerpen. Zij hertrouwde tweemalen, eerst met JAQUES DE LIGNES, heer van Cressoniers in Artois, en daarna met ADRIAEN DE NOYELLES, heer van Marles, gouverneur van Utrecht. Uit haar eerste huwelijk werd geboren MARIA VAN ARKEL (van Heukelom), die † 1595 »ongetrout, to Utrecht, daer haer moeder verheylickt was, en kwamen haer Goederen op haer moeye ELISABETH VAN ARKEL"; als de oudste toen levende. Misschien leidt dit tot opsporing van den kapitein. *Uit een hs. van de bibliotheek der akademie te Groningen.*

Daniel Raap (vgl. XV. bl. 108, 229). Mogt de heer A. C. d. G. meer liedjes op RAAP begeeren, hij zal er eene menigte, en daaronder ook het door hem medegedeelde, vinden in het *Dichtkundig praaltooneel van Neerlands wonderen*. Te Embden, gedrukt voor de Liefhebbers 1754, 6 dln. 8°. In het 2[de] en 4[de] dl. komen slechts enkele voor, maar het 6[de] is bijna uitsluitend aan hem gewijd. Op bl. 31 wordt boven het versje »Raap is dood" gelezen: »Door een groote meenigte Volks, verzeldt van twee Muziekanten, wierd op den 14 January 1754 des avonds langs de Vygendam, door de Kalverstraat en Cingel, de volgende Lied gezongen. Stem: *Zou ik zoo*."
D. te D.

Bestrating en verlichting (vgl. XV. bl. 232). Hierover bestaat eene zeer zaakrijke verhandeling van wijlen mr. S. DE WIND, *Vroegere bestrating en verlichting hier te lande en meer bepaaldelijk te Middelburg. Zeeland* jaarboekje 1854, blz. 220.
B.

Nederlandsche vlag (vgl. A. R.; XV. bl. 4, 228). Naar aanleiding van een art. in *Nav.* XV. bl. 228, zou ik moeten veronderstellen, dat de vraag, door mij in *Nav.* XV. bl. 4 gedaan, ten gevolge heeft gehad de uitgave van het werkje van den heer VERMEULEN over de *Nederl. vlag.* Dit verwondert mij echter des te meer, omdat in genoemd werkje mijne vraag *nergens* wordt vermeld, hoewel er meermalen van dit tijdschrift sprake is. Het heeft mij dan ook ten opzigte mijner vraag onvoldaan gelaten, vermits er wel gesproken wordt van »hetgeen zou kunnen wezen" en van »hetgeen waarschijnlijk en vermoedelijk is", doch geen antwoord gegeven, *niet* op *mijne* bewering, maar op het schrijven van FOURNIER, *que la Hollande fit demander à Henri IV qu'on lui accordât le droit de s'attribuer les couleurs françaises.* Ik herhaal dus mijne vraag: »Weet iemand mij den grond voor deze bewering aan te wijzen, of met andere woorden, op welk gezag heeft ED. FOURNIER zulks kunnen schrijven," en zulks vooral omdat FOURNIER, zoo als blijkt uit zijne werken, zelf veel te naauwkeurig navorscher is om zoo iets (gelijk men 't in 't Hollandsch noemt) uit zijne mouw te schudden.
u—H.

De jonkvrouwe van Mechelen (vgl. A. R., XIII. bl. 143). Er heerscht nog veel onzekerheid te dezen opzigte. Wel blijkt het m. i., dat haar voornaam was MARGARETHA, doch wie was dan de *dame d'honneur* van de prinses douarière van Oranje? Dat zij MARGARETHA heette schijnt te volgen uit het

testament van prins MAURITS (*Nav.* IV. bl. 205) en uit de omstandigheid, dat WILLEMIJNE (hare zuster) gehuwd was (stellig) met AERNOUT VAN DUVENVOORDE 1604, en daarna nog een ander huwelijk deed. Zoo ja, wie was dan die MARGARETHA, welke huwde met PHILIPS VAN STEELANT?

A. L. T. A.

De Villattes (vgl. X. bl. 50, 110). Hoe bestond MARIA DE VILLATTES aan de reeds genoemde personen van dien naam? Zij huwde met KAREL LODEWIJK, baron VAN WASSENAAR, heer van Doeveren, die in 1685 geboren was. Uit dit huwelijk werden vier kinderen geboren.

Waar en wanneer huwde zij; waar en wanneer is zij geboren en overleden? Wie waren hare ouders en grootouders?

A. L. T. A.

Chrestien de la Quellerie (vgl. A. R.). ERASMUS DE LA CUUELLERIE was in 1570 en 1571 schepen te Vere. ERMERINS, *Z. Oudh.*, *Vere*, III. st., bl. 65.

LE CARPENTIER vermeldt een geslacht DE QUELLERIE (vroeger KILLERIS, KELERIES, enz.), 't welk voerde: in blaauw een gouden keper, beladen met een roode roos, en vergezeld van drie sterren van het tweede. Dit geslacht heeft uitgeleverd: »SIMON DE QUELLERIE, Sr. de Sirieu l'an 1310, cap^{ne}. de Cambray", en was vermaagschapt met HERTAIN, HERAUGIÈRES, en anderen. *Hist. de Cambray*, part. III. p. 920; ook p. 366, 682, 686.

M°.

Een Metternich in 1708 (vgl. A. R.). Zie over hem ook de *Byv. en aanmerk. op het* 17de *deel van* WAGENAARS *Vad. Hist.*, bl. 81—83, en *Naleez.*, dl. II, blz. 358, 359.

M°.

M. S. Kaarten van Indië, Nieuw Guinea, Nieuw Holland, enz., uit de 17de en 18de eeuw (vgl. XV. bl. 194). De heer BODEL NYENHUIS heeft de welwillendheid gehad, mij uit zijn rijke kaartverzameling van tijd tot tijd een aantal kaarten op te geven, waarmede ik mijne lijsten heb kunnen aanvullen. Hem zij daarvoor mijn welmeenende dank toegebragt.

Ik neem bij dezen de vrijheid, aan mijne vraag nog toe te voegen de 19de eeuw, en tevens de vraag uit te strekken tot Afrika en Amerika; want behalve de bezittingen, die wij in die werelddeelen nog hebben, zijn er een aantal voor ons verloren gegaan, waarvan vermoedelijk ook nog wel geteekende kaarten zullen aanwezig zijn, als van de Kaap de Goede Hoop, en Zuidafrika, de eilanden St. Helena en Mauritius, in Noordamerika, Nieuw Nederland, in Zuidamerika, Brazilië, Essequebo, Demerary, Berbice, het eiland Tabago enz. Men zal mij met deze opgaven ten hoogsten verpligten, en mogt men met mij hierover in correspondentie willen treden, dan verzoek ik dit door tusschenkomst van den uitgever van dit tijdschrift.

LABORANTER.

Omwenteling van 1813 (vgl. XIII. bl. 298, 331, 367; XIV. bl. 1, 33, 65, 100, 130, 198; XV. bl. 103).

Gelegenheidsverzen.

Le depart de Rotterdam de CAPRON, MARIVAULT etc. etc.

Air: *Partant pour la Syrië.*

De peur pour la Russie,
Le douanier CAPRON,
Regagnant sa patrie,
S'enfuit comme un poltron,
Il réunit sa bande
Et s'écrie en partant:
Adieu ducats d'Hollande }
Produit des passavants } *bis.*

Voulant sauver sa vie,
Monsieur de MARIVAULT
Est de la Compagnie,
Mais veut s'enfuir par eau.
La Société brigande
S'écrie, étant à bord:
Adieu florins d'Hollande, }
Produit des passeports. } *bis.*

Le Controleur D' LA NOUE
Avec ses inférieurs,
Bravant saison et boue,
Fut saisi de frayeur.
Cette race truande
Criait en s'enrageant:
Adieu ducats d'Hollande, }
Produit des vins manquans. } *bis.*

O comble de disgrace!
Le valeureux STASSART,
Sans faire volte-face,
S'enfuit comme un hussard.
Il poursuivit sa route,
Crut par là se sauver.
NAPOLEON s'en doute }
Et le fait enfermer. } *bis.*

L'Empereur, en colère
En voyant ses sujets,
Dit: que venez vous faire,
Sont ce la mes décrets?
Hélas! excusez, Sire,
Le BRUN et FERINO,
Qu'on a forcé de dire }
Vive Orange Nassau! } *bis.*

Pour terminer l'Histoire,
On voit CLERGET, VARLET,
Qui, sans manger ni boire,
S'enfuient sur des bidets.
Et puis toute la bande
Dit d'un ton agité:
Hélas! trésors d'Hollande } *bis.*
Nous devons te quitter. }

Le départ pour Sibérie de ST. CYR, VAN DAMME etc.

Air: *Partant pour la Syrie.*

Allant en Siberie
ST. CYR, VAN DAMME, LORCET
Disaient: adieu patrie,
Adieu tous nos Français!
Viens nous rendre visite,
Nous voir incessamment.
ECKMÜHL viendra bien vite: } *bis.*
Nous irons en avant. }

On trace sur la pierre
Des Héros les malheurs
Et bien loin de la guerre
On en verse des pleurs!
Je vous rendrai visite,
Dit NAPOLEON pleurant.
ECKMÜHL viendra bien vite: } *bis.*
Il ira en avant. }

Tanchelijn. De bronnen voor de kennis van den zoogenaamden aartsketter TANCHELIJN zijn, zoo verre ik weet, de volgende: een getuigenis van PETRUS ABELARD, een dank- en klaagbrief der utrechtsche kerk aan den keulschen aartsbisschop FREDERIK, het *vita Norberti* en het medegedeelde door ROBERTUS A MONTE. Aangenaam zou het mij zijn te mogen vernemen, of er, behalve deze, ook nog andere bronnen aanwezig zijn. Ik bedoel niet latere kerkgeschiedschrijvers, als TRITHEMIUS, MOSHEIM enz., maar schrijvers, die gelijktijdig met of niet zeer lang na TANCHELIJN leefden. Meldt b. v. MAERLANT niets van hem? Zijn er geene oude kronijken, die van hem gewagen? Is er niet een schrijver van de 12de tot de 16de eeuw, die melding van hem maakt? Bij den grooten opgang, dien TANCHELIJN gemaakt, en het rumoer, dat hij veroorzaakt heeft, zou het te verwonderen zijn, dat allen hem stilzwijgend waren voorbijgegaan. Met de opgave van bronnen zal men mij zeer verpligten, ook maar met de opgave, dat er, buiten het boven opgenoemde, niets meer van hem door zijne tijdgenooten of twee of drie eeuwen later levenden is medegedeeld.

SPERO DUM SPIRO.

Benedicta Henriette Philippine, geb. 1652, dochter van den paltzgraaf EDUARD VAN SIMMERN, huwde met JOHAN FRIEDRICH, keurvorst van Hannover. De palatijnsche prinses, hertogin van Orleans, hare volle nicht, schreef van haar, zeggende: „J'aurais volontiers épousé le Prince d'Orange (later WILLEM III), par ce mariage j'aurais eu l'espoir de rester auprès de ma chère électrice" (de Hanôvre). Deze keurvorstin overleed in 1730 bij Parijs. Men vraagt: hoe hare relatie was met WILLEM III, zóó dat de hertogin van Orleans hopen kon, door een huwelijk met WILLEM III bij de keurvorstin te blijven? De zuster van BENEDICTA, genaamd SOPHIA, trouwde met den keurvorst ERNEST AUGUST van Hannover, van wien de koningin van Engeland afstamt. BENEDICTA en hare zuster SOPHIA waren, als kleindochters van JACOBUS I, *susgermaines* van de prinses royaal van Oranje, moeder van WILLEM III; doch daaruit volgt nog niet *de hoop op zamenwoning,* waarom het hier te doen is.

A. L. T. A.

De pinken te Scheveningen in 1795. Er waren er twee; in de eene was WILLEM de V met zijne beide zoons. Deze werd gecommandeerd door den graaf VAN HEIDEN, later admiraal in russischen dienst; de andere, die gevoerd werd door den stuurman MICHIEL DE MEYER, bevatte den pas tweejarigen kleinzoon des stadhouders (later WILLEM II) gedragen door zijne baker, voorts zijne moeder en grootmoeder. In een dier pinken was ook de kamerheer F. C. VAN HEERDT, geb. 1761, † 1844). Vrage of deze berigten juist zijn, en of er nog meer personen bij waren? Men zal mij tevens genoegen doen door mededeeling der verdere bijzonderheden omtrent den genoemden admiraal en den kamerheer, en al wat meer wetenswaardig is omtrent den togt, hoelang deze duurde, enz.

H. R.

Goejanverwellesluis. Bij het voorval in 1787 waren, wat de tegengehoudenen betreft, tegenwoordig de kwartiermeester generaal V. R., baron BENTINCK, de graaf H. W. STAMFORD, de kamerheer graaf GEORGE VAN RANDWIJCK, de freule J. J. E. VAN WASSENAAR STARRENBURG en JACOB ARNOLD KEUCHENIUS. Vrage de levensaanwijzingen (in 't kort) van deze personen, en of de freule VAN WASSENAAR was ISABELLE, dochter van WILLEM LODEWIJK, of wie anders?

H. R.

Claudius Pieter Gevers. Deze was, volgens BOSSCHA, *Het leven van* WILLEM I, I. 22, II. 137, en anderen, betrokken in de terugroeping van het huis van Oranje in 1813. Men vraagt nadere bijzonderheden omtrent zijn leven en geslacht. Er zijn thans vele takken van de familie GEVERS, zoo als GEVERS DEIJNOOT, GEVERS LEUVEN, GEVERS VAN ENDEGEEST; hebben zij een *stipes communis* en *zoo ja*, wie is die? en vanwaar die bijnamen? D. C. GEVERS, heer van Kethel en Spaland, † 1839 en liet uit twee huwelijken drie zoons na. AARNOUT PIETER GEVERS LEUVEN huwde in de vorige eeuw met LOUISE LISBETTA PARKER in Engeland, en had even als eerstgemelde talrijke afstammelingen, die bekend zijn.

A. L. T. A.

Gouverneurs van Palembang. Kan iemand mij eene *volledige* naamlijst mededeelen van de opperhoofden van Palembang gedurende de 18de eeuw?

P.

Een dey van Algiers in 1765 door een hollandschen scheepschirurgijn behandeld en genezen. In een handschrift, dat tot bovenschrift heeft: »*Eenige byzonderheden, waargenoomen op de Reyze na Algiers en andere Plaatsen in de Middelantsche Zee, met de fregatten van Oorlog de Pollux en het Hoff St. Jans kerke, onder het commando van den Wel Ed. Gestr. Heer Capt.* J. VAN GENNIP. *Door* SIMON BAKE, *eerste Chirurgijn op de voornoemde scheepen, in de jaeren* 1765 *en* 1766," komt, onder anderen, een niet onaardig verhaal voor van de wijze waarop de toenmalige dey van Algiers den schrijver geraadpleegd en deze hem met goed gevolg behandeld had. Ik laat het hier, wel met uitlating van eenige volzinnen, maar voor het overige altijd met de eigen woorden van het hs. volgen.

Op eene beschrijving der stad Algiers volgt deze persoonsbeschrijving: »De Deij die tegenswoordig te Algiers regeert is genaamd ALIJ PASCHA, zynde geboortig een quartier uurs van Smyrna, uit een slegt dorp; zynde hy van geringe afkomst en in zijn jeugt een schaapherder. Hy quam met de recruten te Algiers, en van soldaat door zijn manhaftigheyd van trap tot trap opklimmende, wierd hy door IBRAHIM PASCHA aga of generaal van de troepen gemaakt. En wanneer IBRAHIM PASCHA in 't jaar 1754 wierd vermoord, was hy op zijn landgoed, en alzoo er op dien dag twee Deijs agter elkanderen wierden gekoosen en met een weder vermoord, wierd hy van de Janitzaaren, die hem zeer beminden, van zijn landgoed gehaalt, en tegen zijn zin en wel met geweld gedwongen zig als Deij te laten uytroepen, waarop, als gewoonlijk, al het geschut van de kasteelen en batteryen wierd gelost, en zijn verkiezing aan het volk bekent gemaakt, die groote vreugde daarover bedreeven. — Hy is een man van 64 jaeren oud, redelijk blank, met een witte baard, blauwe oogen, hebbende een schielijk opslag van dezelve. De duym van zijn regterhand is hij quyt, hy is zeer zagt van spraak, en een statieus gezigt, maar vertoond iets opregts in hetzelve; hy is van een middelbaare lengte en dikte; hy is zeer bemind, maar tevens zeer gevreest, alzoo hy streng van inborst is, hebbende met zijn eige hand wel 1000, zoo Mooren als Arabieren omgebragt. Zijn vrouw de koningin is een Grieksche slaavin geweest, zijnde nu een renegate en 38 jaar oud. Zy is zeer mooij, maar wordt ook al zeer dik (zoo als mevrouw de Consules ELLINKHUYSE mij heeft verhaalt, die haer verscheyden reijsen heeft bezogt.) Hy heeft twee dogters by haar gewonnen. Zy woond in een byzonder huijs agter het paleijs. Den Deij gaat haar ordinair donderdagh tegen den avond bezoeken, blijft er dan die nagt, en gaat Vrijdags morgens van haar na de mosqué, en daarvan weder na zijn paleijs. Wanneer hy na haar of na de mosqué gaat, wandeld hy te voet, verzeld van zijn ministers en lijfwagt, maar buyte de stad rijd hy te paard."

De eerste ontmoeting tusschen den dey en onzen scheepschirurgijn had den 8 november 1765 plaats, en wordt door dezen laatsten dus verhaald: »Ik ging met den commandant BRAACK, de capiteijnen VAN GENNIP en VAN KRUYNEN, de consul ELLINKHUIJSEN, de kanselier REIJS, den tolk, de secretarissen DE EURE en BOGAART, en eenige officieren by den Deij in de particuliere audientie, des morgens omtrend 10 uuren. Ik kuste den Deij de hand, hy vraagde wie ik was, en verstaande dat ik de doctor van een der oorlogschepen was, begeerde hy mijn advijs te hooren, over een beeving die hy in de hand zeedert een langen tijd gehad had; ik zeyde mijn gedagte door den tolk aan hem, het welk hem behaagde; hij verzogt daarop hulp van mijn, 't geen ik beloofde Zijn Excelentie te bezorgen, maar zeyde (hij) gij moet weder zelvs by mijn komen. Ik kuste hem weder de hand en vertrok.

Ik voer nog dienzelven voormiddag na boort om de medicijnen voor den Deij gereed te maken, en quam in de namiddag weder aan de wal en bij de Hollandsche consul met dezelve. Den 9de liet mijn den Dey des morgens door een chiaux roepen. Ik ging met den canselier bij den Dey,

maakte het gewoone compliment van de handkus, dat men ook doet als men weder vertrekt. Ik gaf het middel voor zijn hande over, en zeijde hoe het moeste gebruyckt worden. Zijn Excelentie klaagde, dat hij een groote zwakheyd van zijn ligchaam gevoelde. Ik deed hem eenige vragen door den canselier, die mijn tolk was, doen, welke zulks weder aan den Deij door den casnadar of particulier thesaurier (die de grootste favoriet van den Deij is) deed, schoon dat den Dey hem wel konde verstaan, maar om de koninglijke Majesteit te toonen, is er altijd een tussenspreker; den Deij deed myn op] myn vragen antwoorden, en lagte daarop zeer vriendelijk tegens myn, nemende daarop mijn hand en drukte dezelve in de zyne. Ik beloofde hem medicynen tot versterking te zullen bezorgen, hij beschonk mijn met 3 zechini; ik nam daarop het gewoonlijk afscheyd en vertrok.

»Ik gaf berigt van mijn verrigting aan de Commandeurs en Capiteyns, die betuigden en betoonden zeer verblyd te zijn over het vertrouwen en vriendelijke behandeling van den Dey 't mijwaarts.

»Den 10 dito vertrok ik voor de middag na boort, en quam in de namiddag, met de medicijnen voor de Deij, weder aan de wal en bij de Consul. Den 11 dezer ging ik weder met de Canselier bij den Deij. Ik werd zeer vriendelijk van hem ontfangen; ik zeyde dat ik de medicijnen voor Zijn Excelentie by my hadde, maar intussen bedenkende dat hy een oud man was, en somtyds de medicynen, schoon hoe goet, wel eens eenige ontroering in de lighaamen maaken, en dit hier gebeurende hij misschien quaade (schoon ongegronde) gedagten mogt opvatten, deed ik hem zeggen, dat het de gewoonte in ons land was, als een doctor medicynen aan een vorst gaf, dat hy dezelve eerst in zijn tegenwoordigheid zelvs gebruykte; hierop deed ik een kop met caneelwater eyschen, dat mijn terstond door een slaav wierd gebragt; hierin deed ik zoo veel van de medicijnen, als ik gezegd hadde dat den Dey telkens moest gebruyken, en Zijn Excelentie gezontheyd en goed succes van de medicijnen hebbende gewenst, dronk ik het uyt; deeze gezegdens en wyze van doen door mijn behaagde den Deij, betoonende zijn genoegen daarover; hij zeyde dat hij zig zelve beter bevond, met het gebruyk van het voorige middel, en verzogt er nog een fles van; en daarop mijn hand nemende, zeyde hij: »doctor, gij moet met het eerste schip dat uijt Holland komt weder bij myn komen, dat ik met een buyging beantwoorde, en daarop het afscheyds compliment gemaakt hebbende, vertrokken wij.

»Beneden in het paleis komende, wierd ik geconsuleerd door den Caja, schrijver der paarden, ik gaf hem raad, en wierd door dien vriendelijken Turk zeer minzaam bedankt.

»Den 13 dito ging ik weder na boord, om mijn zaken daar te bezorgen, en de medicynen voor den Deij gereed te maken. Den 14de quam ik weder aan de wal, en bij de Consul, maar alzoo het laat was en er voor de namiddag geen occasie om by den Deij te gaan, ging ik dan namiddag met de Canselier na het paleijs, maar den Dey een middagslaapje neemende, moeste wij wat wagten. Intusschen wierden drie renegaten, die weggeloopen waaren, als twee Spanjaards en een Napolitaan, die in het gebergte door de Mooren gevat waren, in het palijs gevangen gebragt. Den Deij daar kennis van gegeeven zijnde, dagt yder in het paleys dat den Deij zoude ordonneeren, hen aanstonds, en wel voor het paleijs, den kop af te slaan, alzoo hij geen vriend der renegaaten is, zeggende gemeenelijk van dat volk, dat dewijl zij haar God niet getrouw blijven, zij het hem ook niet zullen zijn, maar hij, zeekerlijk in een goeden luijm zijnde, gaf order, haar na het gevangenhuis te brengen, en met 200 stokslagen yder te straffen, waarop zij terstond door de chiaux werden aangegrepen en weggebragt. Kort daarna deed mij den Deij roepen, hij ontving mij weder zeer vriendelijk, en zeyde zig veel beter te gevoelen, verzoekende nog een fles van de inwendige medicijnen; hij beschonk mijn met zes halve zechini, en de Canselier met 4, waarna wij hem de hand kusten en vertrokken, enz."

»Den 17 november ging ik weder aan de wal, en met den Canselier by den Deij, kuste hem de hand en wierd zeer minnelyk van hem ontfangen. Ik gaf de fles met inwendige medicynen over, den Deij vragende hoe hy zig met het gebruyk van mijn medicynen gevoelde, deed zijn Excelentie mijn antwoorden, dat hij gevoelde dat de medicynen hem versterkten. »Maar doctor, zeyde hy, wat zal ik doen, als gy vertrokken zijt, en uw medicynen zijn opgebruykt? Ik kan dan geen andere van uw krijgen." En na een weynig stilzwygens zeyde hy, mijn aanziende: »Zoude gy myn die medicynen wel in geschrift willen geeven?" Ik zeyde dat hetzelve tot Zyn Excelentie zyn orders waaren. »Wel, zeyde hy, dat zal myn aangenaam zijn, laat dan de Canselier het translateeren, en dan kan ik het in de hospitaalapotheek doen bereyden." Wy beloofden zulks te zullen doen; hy beschonk myn weder met 5 zechinen, zeggende: »doctor, dat is voor uw middag-

maal." Ik bedankte hem en nam het gewoonlijk afscheyd."

Nu volgen eenige bijzonderheden omtrent andere ziektegevallen, in welke BAKE geraadpleegd werd, onder anderen door den koning of opperregter der Joden, en door de echtgenoot van den engelschen consul KIRKE, alles met gewenscht gevolg, waarna hij dus andermaal op zijnen vriend den Dey terug komt:

»Deezen morgen (7 december) te 9 uure, ging den Commandant en de Capiteins van het esquader afscheyd neemen by den Deij. Haar welEd. Gestr. waaren verzeld met haar Secretarissen, met de Counsul, Canselier, de tolk, eene menigte officieren van het esquader, en wy met ons vier opperchirurgyns van de scheepen. Wy gingen in de publijke audientie. Wanneer ik by den Deij quam, zeide hij: »doctor, hoe is het met uw gezondheyt?" Ik zeyde zeer wel te zijn, en dat ik hoopte dat Zyn Excelentie zig ook wel bevond, en dat mijne gegeeven medicynen van goed effect voor Zyn Excelentie waaren. Hy zeyde dat hy ondervond dat zy hem goed deeden en het lighaam versterkten, gelyk ook de Capiteyns en de heer DE LURE getuygden dat de Deij beeter er uyt zag en de beeving in de handen zeer vermindert was. De Deij klaagde myn dat hy eenige pyn in de buyk gevoelde; ik zeyde dat zulks van de koude lugt wierd veroorzaakt, daar Zyn Excelentie zig zoo vroeg aan bloot stelde, en dat hy een kop caneelwater zoude gebruyken, en dat Zijn Excelentie wel deed van zich warm te kleeden, hebbende hy een groen zatyne japon off pels aan, gevoerd met kostelyk bruyn bont, marter genaamt. Ik zeyde, daarop wyzende: »Uw Excelentie moet dat altoos 's morgens aan doen."

»Hierop haalde ik het recept, 't welk nu in het Italiaansch vertaald was, uit mijn zak, en presenteerde het aan den Deij, die de nevens hem staande tolk zeyde het van mijn aan te neemen, hetwelke die deed. Hier naar nam myn den Dey by de hand, en die in de zyne drukkende, zeide hy: »doctor, ik bedank u daarvoor, en gy moet dog met het eerste schip dat uyt Holland koomt weder by myn komen," dat ik met een buyging beantwoorde, en zyn Excelentie een langduurige gezontheyd gewenscht hebbende, en hem de hand te hebben gekust, nam ik mijn afscheyd. Ik zonde zeekerlyk een present van den Deij gehad hebben, indien het in de particuliere audientie was geweest, maar het was de begeerte van den heer Commandant DE BEER, dat ik het recept in het publiek zoude overgeeven, en daar werden nooyt presenten gegeven.

»Daarop nam den treyn afscheyd van den Casnadi off groot thesaurier, en van den Coja, eerste schrijver der paarden, die nog lang met onze eerste schrijver, den heer DE LURE, sprak, en buyten het paleys namen wy afscheyd van den Aga, off generaal van al het krygsvolk."

Wij zullen den gelukkigen scheepsdoctor niet verder op zijnen togt volgen, en zouden ook van hem voor goed afscheid kunnen nemen, als ik niet dacht dat sommige lezers van den *Navorscher* misschien wenschen te weten wie hij eigenlijk geweest is. Ter bevrediging van dien wensch diene het volgende uit mijne familie-aanteekeningen:

SIMON BAKE was Rotterdammer van geboorte, en huwde in december 1755 ADRIANA, dochter van JAN VAN ALPHEN GYSBERTSZOON, (mijn overgrootvader van moeders zijde), in der tijd een zeer geacht chirurgijn hier ter stede, en, volgens overlevering, de leermeester van BAKE. Deze laatste stierf hier den 27 september 1772, zijne weduwe met de twee overgeblevene hunner vier kinderen achterlatende, namelijk eene dochter, die in 1833 ongehuwd overleed, en het thans in mijn bezit zijnde ms. haars vaders achter liet, en een zoon, met wiens nagelaten zoon SIMON BAKE althans die mannelijke tak der familie BAKE den 30 april 1814 is uitgestorven. Of SIMON BAKE de oudere zich, na den afloop zijner zeereizen, hier te Rotterdam als chirurgijn, volgens toenmalig gebruik, heeft nedergezet, weet ik niet met zekerheid, maar wel, dat er van de zechinen van den deij van Algiers enz. voor zijnen kleinzoon niet veel was overgebleven.

Rotterdam. G. VAN REYN.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Looden draagteeken (vgl. XV. bl. 237). Het bedoelde draagteeken is een belastingloodje op de honden te Amsterdam, in 1797 ten voordeele van het Aalmoeseniers weeshuis geheven, doch in 1807 weder ingetrokken. Van al deze jaren bestaat een verschillend loodje van verschillenden vorm. De letters A. W. beteekenen Aalmoeseniers Weeshuis. Zie v. ORDEN. *Bijdr. tot de Penningkunde*, bl. 21.

FR. II.

Afbeeldingen van penningen (vgl. XV. bl. 237). Daar de geachte vrager zich niet hier te lande bevindt, nemen we op ons den naam COERTEKOE [1]) te verbeteren in CAERTEKOE.

Eene beschrijving van dien penning vindt men in stukken, betrekkelijk het beleg en de verovering van Malakka op de Portugezen in 1640—1641, door P. A. LEUPE in de *Berigten van het Historisch Genootschap*, 2ᵉ serie, 2ᵉ deel, 1ᵉ stuk, blz. 4, alwaar men leest:.... »goetgevonden MINNE WILLEMSZ. te vereeren met een gouden ketting en medaille, ter waerde van vijfhondert guldens, ende *waerop zal worden gesneden, aen de eene syde de stad Malacca* ende *aen de andere syde het wapen van de Comp.*" Zie ook door opgenoemden schrijver: »Iets over eenige gedenkpenningen en andere vereeringen, door of van wege de O. I. Comp. gedaan," in de *Bijdragen tot de Taal- Land- en Volkenkunde van Nederl.-Indië*, 8ᵉ dl, N. R., blz. 197, waar deze veronderstelt, dat de penning aan PIETER DE BITTER vereerd, op denzelfden stempel zal geslagen zijn, als die aan den deenschen generaal CLAES VAN ALEFELT en den commandeur CICIGNON werden vereerd, en waarop het voorschreven conflict stond gegraveerd, namelijk de slag tegen de Engelschen in de haven van Bergen in Noorwegen, in het jaar 1665 door den commandeur PIETER DE BITTER als admiraal van de oostindische retourvloot geleverd.

De heer VAN COEVERDEN stelt voorop, dat de penning, door de vergadering van 17ᵉⁿ aan JOHAN VAN DER LAEN geschonken, hem vereerd is voor de verovering en vernieling van Palembang. Dit is wel mogelijk, doch het blijkt uit de resolutie van den 22 december 1662 niet, waar wij letterlijk het volgende lezen:

»Gehoort synde het rapport van de Heeren Commissarissen over de pretentien van d'E JOHAN VAN DER LAEN, gewesen sergeant maior in Oost Indien, hebbende gebesogneert, is nae voorgaende deliberatie goet gevonden ende verstaen, de voorsz pretentien, als ongefondeert af te slaen, doch ver mits hy sich genegen thoont, om hem weder in den dienst van de Compᵉ in te laten, dat hem tot *betuyginge dat syne diensten de vergadering aengenaem syn geweest*, sal worden vereert een goude ketting met een medalie, ter waerdye van 1800 Guldˢ. synde in sulcke gelegentheyt geresolveert dat het tractement van 150 gldˢ. ter maent in geniger mate sal werden geexcedeert. Het welcke by hem aengehoort synde, heeft het selve in bedencken genomen."

Den volgenden dag verscheen VAN DER LAEN weder in de vergadering, waar als toen het volgende besluit genomen werd:

»Is op het versoecq van d'E VAN DER LAEN ter vergadering comparerende denselven aengenomen voor sergeant major, onder een tractement van hondert vijftig guldens ter maent, met toevoeginge van 20 realen ter maent tot randsoen of soo veel meer als den tegenwoordigen major tot Batavia is genietende te weten, soo lang als aldaer tot Batavia buyten employ soude mogen remoreren, mits dat gedurende syn verblijf aldaer sal hebben den rang en sessie naest den voorschreven major en dit behalven het honorarium van *achthien hondert guldens* in een *goude ketting*, met een *medalie* daer onder, volgens de resolutie van den 22ᵉ deses maents."

Men ziet hier uit, dat er geen bepaald feit gepreciseerd en er alleen in te kennen gegeven wordt, de *betuiging dat zijne diensten der vergadering aangenaam zijn geweest.*

LABORANTER.

[1]) Zoo heeft de copij. Wij houden het echter met LABORANTER voor eene schrijffout. Want wij hebben den naam altijd CAERTEKOE of KEERTEKOE, maar nooit COERTEKOE geschreven gevonden.

Twee penningen op Laurens Coster (vgl. XV. bl. 132 en 198). De penning met de liefde op een wereldkloot heeft voor een familiepenning gediend, zie catalogus SMIDT VAN GELDER, nº. 3799, aldus omschreven: Een jong gevleugeld kind met fakkel, enz. zit op de wereldkloot, het eene been op een rad, steunende aan den kloot, bij eene opkomende zon, aan de andere zijde van de wereld een uitstortende hoorn.

»Dees dag vervult het 60 jaar,
Door gunst van den Alzegenaar."

Beneden in het schild gesneden: »WILHELMINA DE JONG, geb. 3 julij 1696, beschonke door C. D. K. 1756."

B. J. A. M.

Munt van Holland (vgl. XV. bl. 132). De hier beschrevene munt is niet van Holland, maar geslagen te Munster, toen graaf JAN VAN HOIJA bestuurder van dit bisdom was. De letter I in HOIJA zal door den graveur, die de afbeelding voor den beeldenaar maakte, verkeerd gelezen en voor eene L aangezien zijn. Het wapen op de voorzijde, twee beerenklaauwen (geene arendspooten zooals H. O. meent) is dat der graven van HOIJA, dat op de keerzijde het wapen van Munster.

H. v. I.

Gesneden steenen van den heer van Hoorn. De heer VAN HOORN (vermoedelijk wel mʳ. HENDRIK DANIEL), omstreeks 1787

naar Frankrijk uitgeweken, gaf aldaar voor zijne vrienden een catalogus zijner verzameling van cameën enz. uit, onder den titel van: *Recueil d'Inscriptions et de Camées antiques, tirées du cabinet de M.* VAN HOORN VAN VLOOSWIJCK, Paris, 1804. 18 feuilles, klein 4°. Deze inscriptiën, deels oostersche, deels grieksche en latijnsche, zijn fraai uitgevoerd en in Nederland zeer zeldzaam. Kan ook iemand ze ter inzage verschaffen aan eenen oudheidkundige, door middel van den *Navorscher*? Alle inlichting omtrent een exempl. is aangenaam. Twee exempl. waren in 1823 in den catalogus van prof. TE WATER, te Leiden, bl. 198, n°. 1084, beide in der tijd aan commissionairs, de boekhandelaars THIJSSENS en HERDINGH verkocht. — In 1809 is de verzameling te Parijs op een catalogus verkocht. Dezen catal. kent men.

L. B.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Walter Scott, Leven van Napoleon (vgl. XV. bl. 117, 266). u—H. klaagt over de ongunstige en in zijn oog onregtvaardige oordeelvelling, die SCOTTS werk steeds is te beurt gevallen. Ten einde dat werk te rehabiliteren, citeert u—H. tot staving van zijn meening CHATEAUBRIAND, zeker niet bedenkende, dat een beroep op dien man van het ancien régime, die, helaas! honderd jaren te laat geboren is, zeer negatief moet werken in het voordeel van zijn protégé. Aan een oordeel van CHATEAUBRIAND over geschiedenis of staatkunde moet men niet te veel waarde hechten. Als volbloed tory kon W. SCOTT nooit een onbevooroordeeld geschiedschrijver van die tijden zijn. »*Tory to the backbone*" kon hij zelfs met den besten wil zijn natuur niet verloochenen. Daargelaten de vele onnaauwkeurigheden en de onregelmatigheid van bewerking, die nu eens verbazend gerekt, dan weder te beknopt is, — vruchten van den spoed waarmede het werk geschreven werd — heeft *The Life of Bonaparte* nooit de goedkeuring kunnen verwerven van hen, die in de fransche omwenteling iets meer zien dan de saturnaliën van eenige heethoofden. Men vindt in de *Life of Bonaparte* eer eene apologie voor het »toryism," dan een degelijk geschiedkundig werk, even als men in de *Histoire de Jules César* eene verheerlijking van de napoleontische denkbeelden, en geene doorwrochte geschiedenis van CAESAR moet zoeken. Als bibliografische bijzonderheid verdient opmerking, dat de negen deelen van het *Leven van Napoleon* in slechts dertien maanden geschreven werden, en de schrijver een honorarium van veertienduizend pond sterling ontving.

L—F—T.

Jonkvrouw Agnes Isabella Emilia van Tuyll van Serooskerke (vgl. XIV. bl. 363; XV. bl. 9, 115, 266.) Er wordt gevraagd: welke geschriften, enz., enz. bestaan van mad°. de CHARRIÈRE geb. baronnesse VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN? — Zie hierover *Revue des revues* maart 1839 en verder in de *Revue suisse*, tome XX 1857, *Lettres-memoires de madame de Charrière*, par GAULLIERS, Libraire de CH. LEIDECKER, à Neuchâtel.

Symbola heroica (vgl. XV. bl. 240). De beantwoording der drie vragen aan anderen overlatende, meende ik, dat het niet onbelangrijk was te vermelden, dat ik daarvan acht verschillende uitgaven uit verkoopcatalogussen genoteerd heb, van: 1551, 1557, 1563, 1567, 1583, 1600, 1615 en 1622.

Waar de uitgave van 1557 van Lyon voorkomt, wordt deze als de *eerste* vermeld. De voorrede van CL. PARADIN is gedateerd 15 januarij 1556; doch elders vind ik aangegeven dat de heer YEMENIZ te Lyon eene uitgave bezit van 1551.

Het boekje is in het Fransch geschreven.

De eerste hollandsche vertaling was van 1563, terwijl daarvan in 1615 eene veranderde verscheen.

De editiën van vóór 1600, meen ik, dat zeer zelden voorkomen.

Zoo iemand van dit boekje meer uitgaven kan opgeven, houd ik mij daarvoor aanbevolen.

C. M. VAN GOGH.

Fabricius (vgl. XV. bl. 238). De door J. C. K. bedoelde FABRICIUS was genaamd JOHANNES, en zoon van DAVID.

Hij werd te Osterla in Oostfriesland geboren, en overleed in de eerste helft der 17° eeuw.

Men vindt den uitslag zijner ontdekking of opmerking beschreven, in een werk getiteld: »De maculis in sole observatis, et apparente earum cum sole conversione narratio." Wittemberg 1611, klein 4°.

Nijmegen. VAN EMDE JZ.

G. Mercator (vgl. XV. bl. 239 en 274). Voor het folio werk: »GERARDI MERCATORIS *Atlas sive Cosmographicae Meditationes de*

Fabrica Mundi et Fabricati Figura. Denuo auctus. Excusum sub Cani vigilante (zeker met zinspeling op JODOCUS DE HONDT, HONDIUS?) Editio Quarta Sumptibus et Typis aeneis JUDOCI HONDIJ, Amsterodami An. D. 1619," staat een levensbericht van MERCATOR: »La vie du celebre et illustre GERARD MERCATOR," waaruit wij duidelijk leeren dat hij: »nasquit au monde l'an du salut 1512, le 5 de mars," en dat zijne ouders van Gulik waren en genoemd HUBERT MERCATOR, de vader, EMERENTIANE (zonder meer) de moeder: »demourant (vervolgt de tekst) lors a Rupelmonde aux fins du Côté de Flandres au logis de leur oncle nommé GISBERT MERCATOR, Pasteur du dit lieu."

G. MERCATOR onderwees zijnen neef de beginselen van het Latijn en deed hem te 's Hertogenbosch de studiën dezer taal voortzetten. Van daar bezocht hij de hoogeschool te Leuven en werd aldaar »mis en pension au College du Porc." Daar de wijsbegeerte hem geen onderhoud voor een gezin beloofde, legde hij zich op de wiskunde toe en begon landkaarten in koper te snijden. Op 24 jarigen ouderdom trouwde hij BARBETTE SCHELLEKEN van Leuven, met wie hij drie zonen en drie dochters won. Zijne eerste kaart was die van 't H. land, op 37 jarigen ouderdom vervaardigd. Op 52 jarigen ouderdom vestigde hij zich te Duisburg (Kleef), waar hij onder anderen eene aardglobe »de pur cristal" vervaardigde. Nadat hij 50 jaren met zijne eerste vrouw gehuwd was geweest, verloor hij deze den 24 augustus 1686 en hertrouwde zeer spoedig; met wie, wordt niet vermeld. In den ouderdom van 82 jaren en eenige weken ontsliep hij, aan de gevolgen van een zijdewee, zachtelijk in den Heer. Er is in bovenstaande opgave eenig verschil met hetgeen onder zijn portret, in 't aangehaalde werk, te lezen staat: 5 mars is misschien eene drukfout, het onderschrift luidt: GERARDUS MERCATOR, natus Rupelmundae III Non. Martii. Ann. LXXXII M. VIII. D. XXVI. Denatus IV Non. Decembris CIƆIƆXCIV [1]). G. P. ROOS

Sibmachers wapenboek (vgl. XV. bl. 240, 275). De oudste uitgave van het wapenboek van J. SIBMACHER († 1611, graveur te Neurenberg), is van 1605, en voert tot titel: New Wapenbuch: darinnen dess H. Röm. Reichs Teutscher Nation Hoher potentaten, fürsten, herren und adelspersonen auch anderer ständt und stätte wapen an der Zahl ober 3320 beneden ihren schilt und helmkleinoten mit besonderen fleiss erkundiget und uff kupferstück zum truck verfertigt durch JOHANN SIEBMACHER von Nürnberg dergleichen vorn niemals ausgegangen. Norimbergae, sumtibus auctoris CIƆIƆCV. 4°. Als aanhangsel bevindt er zich bij eene: Declaration Vnd Nothwendige vermeldung aller zu einem jedwedern Wapen in sonderheit gehörigen Farben damit man nicht allein dieselbigen, zu ergentzung dess Wercks in gemein wissen, Sondern auch ein jeder emptor, deme es beliebte, sie also seinem gefallen nach illumineren vnd erhöhen lassen könne.

Nieuwe uitgaven, en reeds met een tweede deel vermeerderd, zijn volgens sommigen verschenen in 1609, 1612 en 1617.

Onder den titel van: »Das erneuerte Teutsche Wappenbuch," enz. Eerste deel, verscheen het in 1657 op nieuw te Neurenberg bij PAULUS FÜRSTEN. Het 2e deel kwam uit in 1665, het 3e in 1667, het 4e mede in 1667, en het 5e benevens een aanhangsel in 1668. 4°. Eene tweede uitgave van het zoo vermeerderde wapenboek verscheen in 1703 in folio bij RUDOLPH JOHANN HELMERS te Neurenberg.

Eene derde uitgave werd bezorgd door den toenmaligen professor te Altorf, later te Göttingen, JOHANN DAVID KÖHLER, en verscheen te Neurenberg bij WEIGEL, 1734 in fol., en wel onder den titel: Das grosse vollständige, anfangs Siebmachersche, hernach Fürstische und Helmerische, nun aber Weigelische Wappenbuch in sechs Theilen. Ditzelfde werk komt ook voor als uitgegeven te Neurenberg bij RASPE, 1735.

Eene vierde uitgave verscheen in 1772 en aan deze sluiten zich de van 1772—1806 bij RASPE te Neurenberg uitgekomen 12 supplementbanden.

In den laatsten tijd verscheen eene geheel nieuwe en omgewerkte uitgave van dit belangrijke werk, onder den titel: J. SIEBMACHERS grosses und allgemeines Wappenbuch, in einer neuen, vollständig geordneten und reich vermehrten Auflage, in Verbindung mit Mehrerer herausgegeben und mit heraldischen und historisch-genealogischen Erläuterungen begleitet von OTTO TITAN VON HEFNER, Dr. der Philosophie und mehrerer gelehrten Gesellschaften Mitglied, Nürnberg, Verlag von BAUER und RASPE (JULIUS MERZ), 1853—1862.

Cz.

Willem van Zuylen van Nijevelt (vgl. XV. bl. 240, 275). De bronnen waaruit men iets kan putten omtrent WILLEM VAN ZUYLEN VAN NIJEVELT Sr. worden opgegeven in den 1sten jaargang van den *Nav.* blz. 79 en 139. Levensbijzonderheden staan er niet van hem geboekt, wel uitvoerige berigten omtrent de door hem uitgegevene

[1]) III. non. mart. is 5 maart. RED.

Souter liedekens. Of hij de vertaler is van de *Fonteyne des levens*, of zijn zoon van denzelfden naam, is mij onbekend.

J. C. K.

J. J. Starter, Steekboekjen, ofte het vermaak der jeugdelijker Herten, om daardoor te weeten, der Herten secreeten. Nog is hier agter mede by gevoegt het plakkaet van Marcolphus, waer in verhaeld werden alle de oudheden, ordonnantien, wetten en privilegien van den Covel. Alles heel vermakelijk en wonderlijk om te lezen. Te Amsterdam bij S. en W. KOENE, boekdrukkers op de Lindegracht 1786, in 12° oblongo met portret en andere houtsneêplaatjes. De voorrede is van May 1642.

Is dit boekje werkelijk zoo zeldzaam, en zijn hier meer uitgaven van bekend?

J. J. Starter, Steekboekjen. Ook de heer EEKHOFF, die beter dan iemand anders met de verschillende drukken van STARTERS werken bekend is, kende in 1862 nog slechts deze uitgave. Het volgende jaar echter noemde en beschreef de heer G. P. ROOS (*Nav.* XIII. bl. 179) er ons eene van 1727. Maar het zou mij niet minder aangenaam zijn dan den vrager, indien men ons omtrent andere uitgaven iets wist mede te deelen, en wel om deze reden. De voorreden is, ook in de uitgave van 1727 gedateerd, »den lesten Mey 1642." In datzelfde jaar zegt TENGNAGEL (volgens VAN VLOTEN, in zijne uitgave van den *Frieschen lusthof).*

den grooten Bruilofthymen
STARTER meen ik, die de maat
Van zijn staat verloor door rijmen
En moest sterven als soldaat.

Men weet, dat omtrent STARTER niets meer bekend is, na 1626, toen hij den graaf VAN MANSFELD, wien hij in het vorige jaar naar Duitschland gevolgd was, zijnen *Voorloper van de Mansfeldische Helden-daden* tot eene nieuwjaarsgift aanbood. Hij heet op den titel 's graven *historicus.* Nog in november van hetzelfde jaar stierf MANSFELD, en wat er van STARTER geworden is, weten wij niet. Wat moeten wij nu gelooven? Zocht TENGNAGEL ons een leugen wijs te maken? Hoe weinig respect wij voor het overige voor hem hebben, wij kunnen geene reden vinden, waarom hij dat doen zou. Is, zoo als EEKHOFF gist, 1642 in het *Steekboekjen* eene drukfout voor 1624? Hoe slordig de latere uitgaven ook geweest zijn (of dat met de vroegere ook zoo was weten wij niet) zulk eene drukfout is wat al te grof. Of is STARTER in 1642, na den laatsten mei, en voor dat TENGNAGEL de aangehaalde regels schreef, overleden? Oude uitgaven van het *Steekboekjen* zouden hieromtrent licht kunnen geven. Wie ze bezit of weet te vinden, helpe ons!

P. L. Wz.

Pseudo-lofredenen (vgl. A. R.) »PIERIUS VALERIANUS has written an eulogium on beards; and we have had a learned one recently, with due gravity and pleasantry, entitled: »*Eloge de Perruques.*" HOLSTEIN has written an eulogium on »the north wind;" MENAGE „*The Transmigration of the Parasitical Pedant to a Parrot*" and also »*the Petition of Dictionaries*". SYNESIUS composed a Greek Panegyric on »Boldness."

(Is. DISRAELI, *Curios. of Litter.* London 1863. Vol. I. pag. 39.)

D. te D.

Pater Adriaan- Poirters, Het masker van de werelt. Dr. J. VAN VLOTEN meent in zijne *Beknopte Geschiedenis der Nederlandsche letteren*, dat hiervan reeds een vijftig of zestig uitgaven zijn verschenen. De heer GUSTAVE BRUNET berigt in september 1864, dat te Gent in 1843 de 33e uitgave daarvan is uitgekomen. Kan iemand ook het juiste getal uitgaven daarvan opgeven? Ik heb hiervan de eerste uitgave in 4°. 't Hantwerpen by de Wed. en erfgen. JAN CNOBBAERS van 1646; den 12en druk in 12° 't Antwerpen voor PHILIP VAN EYK van 1676; en den 7en druk in 12° 't Antwerpen by J. F. VAN SOEST van 1741 met privilegie van 1714 (dus vermoedelijk de 7en uitgave na dit privilegie).

Ook vind ik vermeld, dat POIRTERS eene vertaling heeft uitgegeven van de voornaamste stukken van: *Imago primi saeculi Societatis Jesu;* Antwerpen 1640. Zoo iemand van deze vertaling een exemplaar bezit, zou ik dit zeer gaarne eens ter inzage hebben of zoo mogelijk overnemen.

Voorts zijn nog van hem: *Het duyfken in de steenrots; Het leven van St. Rosalie; Het heyligh hert;* terwijl zijn laatste werk, ofschoon niet door hem afgemaakt, 21 jaren na zijn dood is uitgekomen onder den titel van: *Heyligh Lof van den keyser Theodosius.*

C. M. VAN GOGH.

De stad Amsterdam verdeedigd *tegen alle Partijen en inzonderheid tegen die van 't Hof en waarin ten klaarsten word aangetoond, hoe wel en voorzichtig die stad gehandelt heeft, in teegenoverstelling van die van de andere kant. Alles in een klaar daglicht gesteld en betoogd door een waare Amsterdammer, en een vriend van 't Vaderland* [NIC. HOEFNAGEL] enz. Kan iemand mij

ook zeggen of deze brochure werkelijk het licht heeft gezien; en zoo ja, waar en wanneer?
D. te D.

Barend Cornelis Koekkoek, landschapschilder, heeft zich niet alleen als zoodanig naam gemaakt, maar heeft ook zijne verdienste als *dichter*, volgens J. IMMERSEEL, *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders* enz., II. 125. Zien er dichtstukken van hem het licht? Waar en wanneer uitgegeven?
J. C. K.

Oordeel over van der Palm. WILLEM DE CLERCQ, in zijne Prijsverhandeling, vertelt ons van eenen landgenoot, »die den stijl van VAN DER PALM nog eenigzins kon dulden, doch zich echter beklaagde, dat de Taal zoo *plat* klonk." Wie is dat geweest?
LAMED.

Mr. J. C. Honig. Deze zal wel dezelfde zijn als de bij VAN DER AA, *Biogr. Woordenboek*, vóorkomende J. HONIG, tooneeldichter. Men wordt daar echter, zonder meer, verwezen naar den catalogus der boekverkoop. van BOM, mei 1845, bl. 65; HERINGA, *Lijst van Ned. Dichters*, bl. 52. — Dergelijke teleurstellende verwijzingen worden meer in dat *Woordenboek* gevonden. Niet ieder kan toch de opgegeven werken naslaan; en *enkel* naar de bronnen verwezen te worden, voldoet toch immers niet aan de eischen, die men het woordenboek stellen mag? De lezers van den *Navorscher*, die in de gelegenheid mogten zijn, mij eene opgave te doen van de tooneelspelen, 't zij vertaalde of oorspronkelijke, door mr. J. C. HONIG of J. HONIG in het licht gegeven, zouden mij daardoor zeer verpligten. Zij zijn van het begin dezer eeuw.
H.

KUNSTGESCHIEDENIS.

T. Bleuet (vgl. VI. blz. 223, vr. 342). Levensbijzonderheden van dezen schoonschrijver zijn mij niet voorgekomen, doch op de vraag van D. F. wil ik, naar aanleiding van een exemplaar van een portret van hem, aanmerken, dat daarbij zijn naam in het omschrift aldus staat: THEODORE BLEVET *Mr. D'escole Françoise*, voorts *aetatis* XLII, 1640, en een vierregelig fransch vers er bij. Dit portret is door T. MATHAM, naar F. HALS gegraveerd, hetgeen doet veronderstellen dat hij te Haarlem zal t'huis behoord hebben. Zijn portret in den catalogus van F. MULLER n°. 460 vermeld, is van SAVRY naar T. VAN HOOGSTRATEN op jeugdiger leeftijd, *aetatis* 29 (alzoo van 1627), waarbij hij alleen als schoonschrijver schijnt genoemd te zijn.
V. D. N.

Frans Greenwood, schilder en dichter, beoefende tevens de kunst, om op eene door hem uitgevondene manier op glas te teekenen. Zoo was een bokaal met VONDELS portret in 't bezit van den dichter A. HOOGVLIET, zoo als blijkt uit het bijschrift van zijne hand onder F. GREENWOODS portret:

»De wakkre GREENWOOD, d' eer van 't Nederduitsch gedicht;
De roem der teekenkunst, wordt hier vertoont naar 't leven:
De vriendelijke deugt, te zien in 't aangezicht,
Strijdt met de kunst, wie hem den grootsten naam zal geven.
Die met den diamant, op mijne Drinkbokaal,
Aan VONDEL 't leven gaf, leeft dus door SCHOUMAN's staal."

Is die bokaal nog aanwezig, even als een andere, die in 1863 onder n°. 3840 op de *Tentoonstelling van Nederl. Oudheden* enz. te Delft prijkte?
J. C. K.

TAALKUNDE.

Apostolische Geloofsbelijdenis (vgl. XV. bl. 243). Zoo als de vraag van S. Z. t. a. p. in haar geheel staat, geeft zij aanleiding tot eene vrij uitvoerige verhandeling. Doch daar het zeker niet met de bestemming van dit tijdschrift zou overeenkomen, in een opzettelijk historisch-dogmatisch onderzoek aangaande den oorsprong en de verschillende opvattingen van het artikel: »de gemeenschap der heiligen" te treden, zij het volgende hier ter plaatse genoeg.

Ten tijde van AUGUSTINUS schijnen de bedoelde woorden nog niet in de geloofsbelijdenis opgenomen te zijn geweest. Ten minsten, die kerkvader schrijft *Enchir. ad Laurent.*), dat in de *Confessio* het artikel

van de »vergeving der zonden" volgt op dat der »heilige, algemeene kerk." Maar men hechte aan deze woorden niet te veel, want in de westersche kerk worden te allen tijde, gelijk in de R. C. nog tegenwoordig, de bewuste woorden aangemerkt als een aanhangsel van de woorden: »ik geloof in eene heilige, algemeene kerk." Indien de verklaring van VIGUIÉ als de ware moest worden aangemerkt, zou men haar natuurlijk wel het allereerst in de R. C. kerk moeten zoeken. Doch de officiële *Catechismus Romanus* (zie de laatste en beste uitgave van STREITWOLF en KLENER, *Libri Symb. Eccl. Cath.*, Göttingen 1846, t. I. p. 207) vermeldt alleen deze, natuurlijk naar het exclusive standpunt van het romanisme gewijzigde verklaring, welke ook in den door S. Z. aangehaalden *Heidelb. Cat.* ten grondslag ligt: de onderlinge vereeniging der leden van de christelijke gemeente, gegrond op hun gemeenschappelijk deelhebben aan de goddelijke genadegaven, met de voorregten en verpligtingen daaruit voortvloeiende. Van eene betrekking der aardsche gemeente tot de hemelsche, van die der »strijdende kerk" tot de »zegepralende" geen enkel woord; gelijk dan ook zoodanige opvatting gewraakt wordt door de uitdrukking van het artikel: »gemeenschap," niet »met de", maar »der heiligen" (t. w. onderling).

»Modern" is echter de verklaring, in de *Biblioth. voor moderne theologie* gegeven, in geenen deele. Men vindt haar ook in den *Mechelschen* R. C. *Catechismus*, maar de gewettigde kerkelijke opvatting is zij niet.

Zegt VIGUIÉ teregt, dat de bedoelde woorden te gelijk met de »nederdaling der helle" in de *Geloofsbelijdenis* zijn gekomen? Zijn zij er in geplaatst vóór of nà het invoeren van de vereering der »heiligen?" Welke beteekenis had het woord »heiligen" in de 5de eeuw? Welke later?.... Ziedaar een paar vragen, met vele te vermeerderen, tot welker beantwoording de vraag aanleiding zoû kunnen geven, doch tot welker behandeling *de Navorscher* mij de plaats niet toeschijnt. S. Z. zal het er wel voor kunnen houden, dat »heiligen" hier eenvoudig de paulinische beteekenis heeft van Christenen, schoon ik niet ontken dat men er bij de invoering ten tijde de donatistische twisten misschien eene beperkter beteekenis aan kan hebben toegekend; en tevens, dat VIGUIÉ niet *uitlegt*, maar *inlegt*.

H. M. C. V. O.

Tramway (vgl. XV. bl. 244, 277). Als TRENCH in Lecture II van zijn onderhoudend boekske »*English, Past and Present*" de wijze bespreekt, waarop dikwijls uit namen van historische of mythische personen nieuwe woorden gevormd zijn, vermeldt hij o. a., dat in *tram-road* de tweede lettergreep van den naam des uitvinders OUTRAM nog in leven is.

Leeuwarden. P. H. v. M.

[Ook van J. H. en G. P. ROOS ontvingen wij antwoord op deze vraag.]

Fooien (vgl. XIV. bl. 317, 380; XV. bl. 96, 242). Misschien verdient met een woord vermeld te worden, dat in Zeeland, althans op Schouwen, eene fooi genoemd wordt het onthaal van werklieden na eenen voltooiden arbeid. De huismoeder geeft aan dienstboden en schoonmaaksters »de fooi van het schoonmaken" als zij haar na het afloopen dier voorjaarswerkzaamheid op boterhammen met suiker bij koffij of melk onthaalt; desgelijks de aannemer of eigenaar, na het afwerken van eenen bouw, aan timmerlieden en metselaars enz. In dit gebruik van het woord ligt dus ook eenigermate de beteekenis van »afscheidsmaal."

H. M. C. v. O.

Groote en kleine visscherij (vgl. XV. bl. 277). De visscherij op den haring heet de *groote* visscherij, omdat zij de aanzienlijkste was, de meeste menschen bezig hield, de grootste welvaart aanbragt. Reeds in 1582 vinden wij haar onder dien naam vermeld. De kleine visscherij is echter niet, zoo als de vrager meent, de walvischvangst, maar de kabeljauwvangst. Soms echter wordt onder dezen naam ook de vangst van anderen visch begrepen. Men zie den *Teg. Staat der Nederl.* 1^e^ dl. bl. 583 en vlg.

P. L. Wz.

Verbuiten, vermangelen (vgl. XIV. bl. 341; XV. bl. 20). *Verbuiten* (de zeeuwsch-vl. scheldnaam *verbuut*, *verbut* en *but* is er waarschijnlijk van afgeleid) zegt B. J. D., is natuurlijk verruilen. Vrage: is dat zeker? *Verruilen* en *vermangelen* (in Zeeuwsch Vlaanderen *mangelen* en *ruilen*) zijn wel gelijkbeteekenend, evenwel schijnt *ruilen* in den meer bepaalden zin van ruilhandel drijven te dienen, terwijl *mangelen* in engeren zin van voorwerpen, die niet bepaald handelsvoorwerpen zijn, schijnt gebezigd te worden. Bij *verbuiten* komt het mij voor, dat gedacht wordt aan hetgeen gemakkelijk is verkregen, goedkoop gekocht en daarna met voordeel verruild wordt, in een woord, ik zou denken dat het wel eenigzins verwant is met *buit gemaakt*. Heeft de heer L. mij

hieromtrent niets te leeren, alweêr ten dienste mijner latere z.-vl. woordenlijst?

G. P. ROOS.

Les Porcherons (vgl. XV. bl. 244, 277). »Het woord *porcheron*, dat maar hoogst, hoogst zelden meer bij de tegenwoordige fransche auteurs aangetroffen wordt, is (niet zeer) oud fransch, en wel een verkleinwoord van *porcher*. Bijgevolg vindt men het bij oudere auteurs, zoo als onder anderen bij VADÉ,die in den tijd der régence leefde, en van wien onderstaand versje afkomstig is:

Voir Paris sans la Courtille
Où le peuple joyeux fourmille
Sans fréquenter les Porcherons
Le Rendez-vous des bon temps, (?)
C'est voir Rome sans le Pape.

Ter opheldering van dit versje, nog het volgende:

De merovingische en ook later de karlovingische koningen bezaten noch staatsdomein noch staatsinkomsten, maar trokken deze laatste uit eigene bezittingen, zoodat zij buiten hunne *politieke* waardigheid, niets meer dan grondbezitters waren, op gelijke lijn staande met hunne *politieke* vasallen. Deze laatsten waren menigmalen magtiger dan hunne leenheeren, door dat deze met beleening van goederen, hunne »leude" voor de eene of andere daad zochten te beloonen, en zich daardoor uitputteden. Als grondbezitters hadden zij dan ook hunne kudden hoornvee, zwijnen, enz. enz., welke laatste, benevens hunne opzigters enz., destijds gevestigd waren ter plaatse waar nu de faubourg Montmartre zich bevindt. Deze kudden bleven langen tijd een gedeelte der bezittingen des konings uitmaken tot op PHILIPPE I, die er zich op de eene en andere wijze van ontdeed en wel voor een gedeelte er de stad Parijs mede beschonk. Toen naderhand door successievelijke uitleggingen der stad Parijs, ook die weiden met gebouwen bezet werden, verkreeg dit gedeelte den naam van »*les Porcherons*", welke later veranderd werd in dien van *faubourg Montmartre*. In deze wijk was gelegen de »*Carrefour des Porcherons*", op welk plein de straten *Rue du Faubourg Montmartre*, *St. Lazare*, *des Martyrs* en *Coquenard* uitliepen. Dit kwartier, eertijds buiten de barrière gelegen, bestond uit niets anders dan kroegen en bordeelen, waardoor het eene bijzondere beruchtheid verwierf, en waarop het versje van VADÉ dan ook doelt.

L.

Spreekwijze »van gat gaan" (vgl. V. bl. 190; XV. bl. 243). »*Van gat gaan*" moet zijn »*van bil gaan*" en is eene vulgaire uitdrukking, tehuis behoorende in bordeelen, en onder de lagere volksklasse gebruikt wordende. Het is volstrekt geen technische uitdrukking bij of van de scheepvaart.

L.

Nederlandsche voornamen (vgl. XV. bl. 23). Met belangstelling las ik bovenstaand artikel van den heer P. L. Wz.: ik wensch er eenige »verscheidenheden" op dit gebied bij te voegen.

Daar worden besproken BARTELE, THEODORUS en DIRK. In Zeeuwschvl. heeft men:

BARTHEL, BARTEL: dit is immers eene verkorting van BARTHOLOMEUS (een naam beteekenende den zoon van TOLOMEUS)? De vorm is reeds oud: JAN DE BRUNE (*Wetsteen der vernuften*) laat een edelman, tegen MARIA DE MEDICIS (stekelig genoeg doch verdiend tevens) zweren bij St. BARTEL (zinspelende op den Bartholomeusnacht). BARTEL ENTES van Mentheda is beroemd en berucht.

Onlangs had ik mij in officiële schrifturen nog bijzonder goed te houden om ten gevolge van letterzifterij geen regt te verliezen: zekere THEODORUS V. D. B. heette in de eene akte DIRK, in de andere THEODORUS, 't is immers 't zelfde als THEODORIK, DIEDERIK, DIED-RIJK, DIRK?

Is het Z.vl. MERKUS = MARKUS?

Onder fr. Fr. Vl. namen komt voor: CHARLOTTE, in de wandeling LIENTJE. Even als CHARLOT het verkleinwoord is van CHARLES, CAROLUS, is immers CHARLOTTE (gew. LOTJE) de verkleining van CAROLINA of de vertaling van CAROLIJNTJE of KAROLIJN, in Z.Vl. ook KARLINA.

Apropos van DIRK! Daar valt mij in DIRK RAFELZ of RAPHELSZ CAMPHUIJSEN. Was hij een zoon of afstammeling van RAPHAEL? In Z.Vl.komt (doch zeldzaam) RAFEL als voornaam voor.

Als hier verdwenen of verouderde vrouwennamen teeken ik aan:

IJKE.
PRINE (PRIJNE, PHRIJNE?)
JERINA, JERIENTJE.
LORA.
ABIGEL (ABIGAËL?)
JIJTJE (?)

Echt cadzandsche nog in gebruik zijnde namen zijn:

JANNEKE en JANNETJE (vervormingen van JEANNETTE, JOHANNAATJE, JOHANNA?)
LEINTJE (LEENTJE?)
TANNEKE, TANNETJE.

Wilde ik de lijst van de namen der Roomschen alleen in Aardenburg leveren,

ik zou eenen nederlandschen, griekschen, latijnschen, hebreeuwschen en franschen kalender dienen te plunderen; tot zelfs de invloed der Saltzburgers en Spanjaarden is hier nog merkbaar in: men vindt daar b. v. POLYCARPUS LUDOVICUS, JOZUA en JOZIAS, PIUS, BEGGA enz. enz.

G. P. ROOS.

Familienamen (vgl. XIV. bl. 179, 209). **Geslacht de Bosch.** In den *Navorscher* 1865 bl. 210 noot 6, zegt de schrijver: »JERO-»NIMO is mij hier te lande alleen voorge-»komen in de familie DE BOSCH, die van »spaanschen oorsprong was, en uit deze »overgegaan in de familiën KEMPER en DE »VRIES." Het is juist, dat de naam JERONIMO alleen in de familiën KEMPER en DE VRIES hier te lande voorkomt; doch het is niet waarschijnlijk, dat de familie DE BOSCH, uit welke de naam JERONIMO is ontleend, van spaanschen oorsprong zoude zijn. — Reeds klinkt de geslachtsnaam DE BOSCH niet spaansch, maar zuiver nederduitsch. — Het is echter allezins waar, dat de voornaam JERONIMO ontleend is aan het verblijf van een lid van dit geslacht in Spanje, en waarschijnlijk aldáár verwisseld tegen den in Nederland meer gebruikelijken voornaam HIERONYMUS; welke laatste zeker zeer oud is, als men denkt niet alleen aan den kerkvader HIERONYMUS, maar nog vroeger, aan HIERONYMUS, zoon van HIERO, koning van Syracuse.

Van de betrekking nu der familie DE BOSCH op Spanje en Italië, is het volgende bekend:

Van JERONIMO DE BOSCH, toegenaamd VAN WOLFSWINKEL, kwam in 1649 te Amsterdam bij JOHANNES COLOM, boeckverkooper, op den Dam, in *de vuyrige Colom*, een werkje uit in 12°: *De geest van Ferrante Pallavicino. In t' Samen-spraack vervattende de gelegentheit van zijn doodt, neffens de misbruicken van de Paus, en der Geestelijcken. Vermenght met eenighe redenen over den stant der Geesten, en 't gevoelen van eenige huidendaaghsche Schrijvers. Uytet Italiaans vertaelt Door J. D. B.*

In 1667 in 's Graven-hage, by JOHANNES TONGERLOO, Boeckverkoper in de Veenstraet, verscheen van dezelfde hand, mede in 12° formaat: *Eenige Stichtelyke Tractaatjes van Don Francisco de Quevedo. Ridder van de Ordre van St. Jacop. Uyt het Spaans vertaalt door J. de B.* [1])

Deze beide werkjes in één hoornen bandje werden aangekocht uit de bibliotheek van wijlen d^r^. ABRAHAM DE VRIES te Haarlem, die er bij aanteekende: »FERRANTE PALLAVICINO werd ter zake van zijne hekelschriften tegen den Paus te Avignon onthoofd in 1644."

Volgens de opdragt en de gedichtjes aan zijnen vriend WILLEM VAN HEEMSKERK te Leiden, geplaatst vóór het laatstgenoemde geschrift, was deze JERONIMO DE BOSCH in 1665 te Madrid, in 1666 te Cadix; naderhand, volgens zijnen uitersten wil, te St. Domingo. Een man van letteren en van vrij wat bezittingen in Spanje zijnde, werd hij, naar gedachte, het slagtoffer van zijn vrijmoedig geloof en wettig verkregen vermogen. Immers stierf hij, volgens overlevering, aan een langzaam werkend vergif, hem door de Spanjaarden ingegeven. Hij was een man van aanzien, en schijnt, van wege den staat, met eenige, hetzij openbare, hetzij geheime, zending in Spanje belast te zijn geweest.

Men zie de aanteekeningen van JERONIMO DE VRIES achter de Lofrede op JERONIMO DE BOSCH van m^r^. D. J. VAN LENNEP, uit het Latijn vertaald door C. W. WESTERBAEN. 1820. *Mnemosyne* VIIIe stuk.

Volgens eene aanteekening van wijlen d^r^. A. DE VRIES was het geslacht ELZEVIER ook met dat van DE BOSCH vermaagschapt. SIMON ELZEVIER, zoon van IZAAK ELZEVIER, geb. 1621 te Leiden, luitenant ter zee en naderhand koopman te Delft, had tot tweede vrouw JEANNE MARGUERITE DE BOSCH DE WOLFSWINKEL.

Bekend is mede de familiebetrekking tusschen het geslacht DE BOSCH en dat van JAN VAN DER HEIDEN, den uitvinder der slangbrandspuiten te Amsterdam.

Amst. J. d. V. Jzn.

Staart, bijnaam van den Engelschman (vgl. A. R.; XIV. bl. 94, 190). Dat de scheldnaam *staartman*, *staartdrager* of wel, kort weg, *staart*, aan onze engelsche naburen nog in de zeventiende eeuw gegeven, zeer oud is, veel ouder zelfs dan in eenig der op de vraag gegeven antwoorden vermoed wordt, blijkt uit het volgende uittreksel uit »*The Athenaeum*" van 26 augustus 1865 blz. 273:

»In a French state document, the English of those days (1259—1307) are contemptuously called »caudati." We were called so by the *gamins de Paris* before JOAN OF ARC fixed upon us the epithet of *Goddams* and the red-heeled gentry of Versailles typified us as *John Bull*.

—II.

---

[1]) Inzender kocht onlangs uit de bibliotheek van m^rs^. J. D. en A. D. MEIJER, advocaten te Amsterdam, mei 1865, bij F. MULLER: *Les Oeuvres de Don* FRANCISCO DE QUEVEDO VILLEGAS, *Chevalier Espagnol. Traduit de l'Espagnol par le Sr.* RACLOTS *Parisien.* Bruxelles, 1718, 2 tomes 12° met vele zonderlinge gravures.

Porc. De eene vraag doet de andere ontstaan. Heeft het collegie du Porc te Leuven zijnen naam ontleend aan *porc*, varken of aan *porche* = portique? Vgl. *Nav.* XV. bl. 244 en mijn antwoord daarop. College du porc zou in het laatste geval de inleiding tot de academie, de latijnsche school, kunnen zijn.

G. P. ROOS.

Woorden in Zeeuwsch Vlaanderen en op de vlaamsch-belgische grens in gebruik (vgl. A. R; XI. bl. 177, 211, 276; XII. bl. 25, 183). Dezer dagen ontwaar ik toevallig eene prijsvermindering, ten gevolge van fondsverkoop, van eenige taalkundige werken van dr. A. DE JAGER.

In die reeks werken vind ik tot mijn groot genoegen de »*Taalkundige handleiding tot de staten overzetting des Bijbels, bevattende eene verklaring van verouderde of min verstaanbare woorden en spreekwijzen, in die overzetting voorkomende.* Te Rotterdam bij F. J. WYNHOUEN HENDRIKSEN, 1837" en »*Latere verscheidenheden uit het gebied der Nederduitsche Taalkunde.* Te Deventer bij A. TER GUNNE, 1859" en in dit laatste werk de »*Verklarende Woordenlijst op de kantteekeningen van den Staten-bijbel.*" De gezette lezing dier beide stukken heeft mij op nieuw overtuigd van de juistheid der opmerking door den heer VAN LENNEP op KOUSENMAKERS woordenlijst gemaakt (zie *Nav.* XIV. bl. 21), en mijne lijst vertoont weer eene menigte doorhalingen! Dit achtte ik echter geene schade. Verstoken van eene geleerde opvoeding, arbeidende met eene moeite, en worstelende tegen bezwaren, die de geleerde niet kent, rekent de dilettant iederen stap op de baan der kennis met moeite en arbeid verkregen, eene welverworven winst.

Ik geef daarom uit beide lijsten de woorden weder, die daarin als verouderd zijn opgegeven, doch bij ons nog in gebruik zijn. Men zal zien, met welk een gemak de ongeletterde Vlaming de oude nederlandsche geschriften gebruikt. Ik zeg met nadruk *nederlandsche*, want BREERO, SPIEGHEL en anderen schreven eigenlijk minder Nederlandsch dan wel Hollandsch; voor CATS, HUYGHENS doorgaans, DE DECKER en de veel ouderen hebben wij geene woordenboeken noodig.

Oordeelt nu de heer LEENDERTZ, wien wij door middel van den *Navorscher* reeds zooveel verschuldigd zijn, dat ik geen nutteloos werk deed en geeft hij dat werk eene bescheidene plaats in de kolommen van dat tijdschrift, dan is mijne moeite ruim beloond, en het zal mij niet verdrieten, al moest ik al onze eigenaardigheden openbaar eigendom zien worden, in dezen zin te blijven voortwerken.

Ik geef dan die woorden, welke doctor DE JAGER als verouderd of min verstaanbaar opgeeft, en wel in dezelfde orde, eerst die uit den tekst, daarna die uit de kantteekeningen, mij hier en daar nog eene enkele aanteekening, opmerking of gissing van taalkundigen aard veroorlovende.

Ik heb de volgende verkortingen en teekens, kortheids- en gemakshalve gebezigd: Zvl. = Zeeuwsch Vlaanderen. A. = Aardenburg. Vl. = Vlaamsch België, meer bepaald een deel van Oost- en Westvlaanderen; Fr. = fransch.

De ´ en ˆ beteekenen dat de letters, waar zij op staan uitgesproken worden, gelijk in het fransch, waar zij die teekens dragen: *gh* beteekent eene *g*, die in de uitspraak naar de fransche *g* zweemt.

Bijbeltekst.

Achterlage: Zvl. hinderlaag; ook figuurlijk wanneer er gesproken wordt van iemand te willen vangen, foppen en dg.

Aendragen: zvl. Andragen. ('t nederl. aan is in Zvl. altoos an). In Vl. zegt men: aanbrengen bij den rechter.

Afstellen: Vl. en Zvl. van een post ontzetten.

Als Zvl. Dan wordt in Zvl. nooit gebruikt.

Antwoord: ook in Vl. vrouwelijk.

Apotekerse en een aantal andere woorden met denzelfden uitgang, bakkerse, meesterse (bakkerin, meesteres) Vl.

Bagge: Zvl. Een bijzonder gevormde sluitmand, bestemd om met riemen, even als de randsel op den rug gedragen te worden of paarswijze op een ezel te worden geladen. Daarvan afgeleid is baggeren, opbaggeren, de mand vullen, de bagge laden, ook overdrachtelijk iets verkrijgen. Aardig is het, dat *en* in beteekenis *en* in spelling en klank, dit baggeren en opbaggeren zooveel overeenkomst heeft met het in Holl. gebruikelijke baggeren, uitbaggeren van rivieren, havens en modderslooten.

Bancket: Vl. maaltijd, eeremaal, gelegenheidsmaal. Na het taalkongres vereenigden de leden zich aan een banket. Zvl. Suikergebak met amandelen. Werkw. banketteren; fr. banquetter.

Bedrucken, zvl. vervormd tot bedruppen: behelpen, in droefheid nood, ongelegenheid, enz.

Beeste: in Vl. en Zvl. is het juist vrouwelijk wegens de achtergevoegde *e*. De Zvl. kent eigenlijk geen onzijdig geslacht. Is 't niet consequenter ook? De beeste is in Zvl. bij uitnemendheid de koe of het slachtdier.

Begonsten: Vl.

Begost: Zvl.
Bekennen: Zvl. Alleen bij het kaartspel in gebruik. Die troef heeft moet bekennen of volgen; die niet bekent of loochent, zuurt (speelt valsch).
Bemerken: Vl. Aanmerken. Bemerking: aan- of opmerking. Zonderling ook in Nederl. bij de r.-cath. schrijvers in gebruik. Bij LUTKIE en CRANENBURG zijn Bijbelsche geschiedenissen met leerzame bemerkingen verschenen.
Bemodderd: zeldzaam in Zvl. voor beschreid.
Benauwd: Zvl. Kamers kunnen nog benauwd zijn, b. v. door heete lucht, door afsluiting, drukking, in een eng vertrek. Iemand die zweet, heeft het benoud. Een klein gesloten kamertje is bange.
Bernen: Vl. letterwissel van branden, even als terten voor treden, trappen: *e* en *a* waren eensluidend of eensbeteekenend.
Bert: meerv. berderen: Vl. Bord. School-, aanplak-, uithang-, lepelbord.
Betuijnen: Zvl. Betunen: ui is er altoos u of uu.
Bles: Zvl. blisse. Volgens de Zvl. hebben èn BILDERDIJK èn HUYGHENS gelijk. Bles is een witte streep voor den kop des paards, soms ook een haarlok.
Boeten: Zvl. Verboeten voor gestorven planten, plantsoen (kleine boomen), vruchtboomen enz., andere in de plaats stellen. Ook inboeten, bijboeten, d. i. het ontbrekende aanvullen of inhalen.
Bosch: Zvl. Mannelijk.
Bussel: Vl. Nog wel eens het verkl. w. busselken. In onze amerikaansche brieven lezen wij van eene koornmaat, *bushel.* HONDIUS leefde in Zeeuwsch Vlaanderen, waar de Moffeschans lag.
Bijkomen: Zvl. Spreekwijze: 'k za je bikommen ('k zal u bijkomen), vinden, straffen, bezoeken ten oordeel. Openb. 2: 5, zal wel deze beteekenis hebben.
Cortse: Vl.
Die, dat. In Zvl. in gebruik op dezelfde wijze (overtollig) zoo als WEILAND opmerkt. Z'n reize *die* is verre, z'n huus *dad* 'is zwak.
Dier: Zvl. diere voor duur. Duurbaar schrijven de Vl. voor dierbaar. Uu daarentegen klinkt in Zvl. vaak ie, b. v. viervlam, stierman.
Doen (van) hebben: Nog Vl.
Doende: Evenzoo. Zvl. spreekwijze: By je weer doende? (zijt gij weder bezig met kwaad doen?)
Doppen (= doopen): Zvl. ook indoppen. De kerkelijke doop uitgezonderd: dat is dôpen.
Eemer (= emmer): Vl. en zvl. immer.
Egdisse: Vl. en Zvl. akketisse.
Elfste: Vl. en Zvl.

De telling is in Vlaanderen:
Eeste, ook in Zvl doch steeds met *den* of onzijdig *'t*.
Tweeste.
Drijste.
Vierste, ook in Zvl.
Vijfste — vufste, Zvl. vuufste.
Zesste.
Zevenste, ook in Zvl.
Achste id.
Negenste id.
Tienste.
Elfste enz.
Zvl. den eesten, 't eeste, den elfden, 't elfste, enz.
En: Als ontkennend woordje in Vl. Ten doet (het doet niet, het is zoo niet.) Zvl. bê'ten doet.
En: Ook in Zvl. in: twee 'n twee, enz.
Gaen: Heeft in Zvl. eene groote rol te vervullen. Ik gaan, ik leeren, en in honderd andere gevallen even als in den tekst.
Gebreken: Vl.
Gedachte: Vl.
Gekroockt: Zvl. gekrakt, genikt (genekt; nek is nikke). Kroken, kreuken is in Zvl. verkreukelen: de o wordt in zeer vele gevallen eu, b. v. deurgaan (doorgaan), steuren (storen), veuren (voren van den ploeg), beuter (boter).
Geluw: Vl. geluwe.
Gerden: Zvl. in zeer triviale beteekenis. Schrijlings is in zvl. Schērliings, de ii kort.
Gesmijde: Zvl. gesmiië, zoo als alle ij's er als i of ii worden uitgesproken. Gesmiië is echter in Zvl. altoos adjectivum en beteekent zacht, eenigzins blinkend, vet, »'t is zoo gesmiië a(l)s beuter."
Gereetschap: Het eenige voorbeeld mij bekend van een onzijdig woord in Zvl. In Vl. vr., de gereeschappe. Zvl. 't grêschap.
Gewant: Zvl. want. Vl. gewan = paardentuig. *Ezech.* XXVII. 20 komt na bij het Zvl.
Groenscl: Zvl. voor kleine toekruiden tot moes gehakt. Groenselmoes, groenselkappen (-hakken) -snijden.
Guijchelaer: In Kadzand bedorven voor huichelaar. Nogthans opmerkelijk; immers tusschen een guichelaar of goochelaar en een huichelaar is geen hemelsbreed verschil.
Haest: In Zvl. nog hier en daar voor spoedig.
Hanthave: Zvl. antave, (h's hebben wij niet noodig). De ringen aan koffers en kisten, vooral doodkisten, waarmede zij opgeheven worden. Overdrachtelik, »'n goeje antâve," voor een goede hulp, ondersteuning in een bepaald geval of bepaalde zaak.
Hantvol: Zvl. ansvul. O wordt ook veeltijds u: krol wordt krul, vol, vul, dol, dul, enz. Wol is in Vl. wulle.

Hegge: Zou dit in de aangehaalde plaats een bosch beteekenen? In Vl. heeft men de kanthagen, Zvl. elskanten, als doorgaans van elzenhout. In de Vl. zandgronden liggen de landen op nette akkers en zijn de boorden der reeën (dulven, afwateringslooten) aan weêrszijden met elzen, zeldzaam met wilgen, nog zeldzamer met esschen, berken of eikenstruiken beplant. »Gaat uit in de wegen en achter de hagen," geeft dunkt mij een goeden zin. Vlaanderen was een geschikt land voor de »hagepreken", en is het nog voor de schooljeugd, om »achter d' age (de haag) te loopen" (te spijbelen, school te verzuimen). Op de vl. grenzen is nog het gezegde in zwang van een zwerver: »i leupt (loopt) achter agen en kanten."

Honichrate. Zv. Euniinkratel (de o is weêr eu geworden.

Honichseem. Vl. Zeem.

Hooch dach: In Vl. en Zvl. Ook heeft men daar hoogdag voor heiligdag, feestdag.

Hoÿ: In Zvl. ooi. Ook wordt het voor de zeis bestemde groeiende gras zoo genoemd.

Huy: Zv. ui. »Ui, ui! past 'n bitje op:" Hé, he! wees een beetje voorzigtig.

Huyve. Schoon de huif of kuif in Zvl. uit de mode is, kent men daar nog de huve en de kuve: huve = vrouwenhoofddeksel; kuve: = vrouwen haartoer, op het voorhoofd gerold. De wagenhuif heet wite, Vl. wijte.

Indoppen: Zie doppen.

Jonger: In Zvl. in 't meervoud joenghers (jongers) nog in gebruik: in het enkelvoud joenghen, verkleinw. joenghetje.

Keeren: In Vl. voor vegen.

Kevie: Vl. voor kooi: anders ook mite of mute (muite).

Koetze: Vl. voor bedstede.

Korten (In) = binnen kort: Vl. en Zvl.

Kostelik = duur, kostbaar: Zvl.

Kotgen: Zvl. voor hokje.

Krauwel: Zvl.

Krausel: De schurft heet in Zvl. de kroute.

Lanteern: Zvl. en Vl. lantern, fr.: lanterne.

Leeder = (ladder). Vl. leere.

Leege. Zvl. en Vl. voor laag.

Leem: Vl. Soort van witgele klei, pottebakkersklei.

Leger: Zvl. Slaapstede van den haas.

Lene: In Zvl. nog alleen voor leuning. Ook zegt men (wanneer men iemand fatsoenlijk wil te kennen geven, dat men niet gaarne ziet, dat hij op of tegen ons leunt) »m'en moeder ij me geen Leene laten heeten" mijne moeder heeft mij niet Leene (MAGDALENA, LEENTJE) genoemd.

Lengde: is in Zvl. langte; maar ook in sommige streken lingte.

Levendich: Zvl. = levend.

Litsken: Verklw. van lis. Zvl. lisse.

Lijnen: Vl. voor linnen (b. v. lijnen hemden).

Lossen: Zvl. voor losmaken, overdrachtelijk betalen, om 't welk te doen men de banden der beurs moest losmaken.

Luchten en luchter: zijn in Zvl. niet bekend; wel luchte, op de vl. grenzen. Luchte is daar de lamp of het licht. Steek de luchte an! Steek licht op!

Male: Zvl. zak; doch uitsluitend in postmaal, brievenmaal.

Malkander: Zvl. malkanderen.

Mas: Zvl. een masje (dikke streng) garen. Welligt verwánt met massa.

Meesteren: Zvl. voor bij den geneesheer in behandeling zijn.

Met dat: Vl. voegwoord. Ook in Zvl. op zeer enkele plaatsen.

Missaken: In Zvl. op zeer weinige plaatsen.

Nae (= naar): Zvl.

Om: (zonder *te* bij de onbepaalde wijze), Vl.

Onbetuyght: Zvl. onbetuugt.

Onderlaten (= nalaten): Vl.

Ongestuymich: Zvl. ongestumig.

Onkost: Zvl.

Onnoosel: Zvl. doch steeds overdrachtelijk. Onnoozel is anders simpel, idioot.

Ontrent: Zvl.

Ontwee: Vl.

Oog: Zvl. vrouwel. d'ooge.

Oor: id. d' oore.

Ordentelick: Nog in Zvl. met den klemtoon op de tweede lettergreep. Zoo ook onordentelijk.

Pand: Vl. de galerij der hal te Brugge is de pand. Hier staan de kermiskramen: van daar dat men zegt de brugsche pand voor de brugsche kermis.

Plateel. Zvl. doch verouderd, als komende de fransche plateelkoopers hier niet meer. Men noemde aldus zeker fransch aardewerk.

Rotelen: Zvl. reutelen.

Sate: Stellig van zitten. Oud kadzandsch zate = zitstede, eene verhevenheid (divan) langs den wand in sommige boerenkamers, meest om een keldergewelf ten deele te maskeeren.

Scheyde. Zvl. op eene enkele plaats, namelijk te Sluis, voor scheede. 't Komt mij voor meer tot het Zeeuwsch te behooren. Nu stamt de sluische bevolking grootendeels van de vlissingsche af; van daar de bijzondére uitspraak te Sluis van butter voor beuter = boter, schuttel voor scheutel = schotel, enz.

Schoeffel: Zvl. voor tuinschoffel.

Schouwsel: (=schrikbeeld, vogelverschrikker) enkele malen in Zvl. schou, anders noemt men het een schu (w).

Sint: (=sedert) Vl. en Zvl.

Slom: Zvl. krom en slom = verward.

Smijten (=vechten): Vl.

Snee (=sneeuw): Zvl. snê.

Spangsel, spansel: keelspansel, in Zvl. tot een kinderkleedingstuk behoorende, is een fraai bewerkt linnen bandje, opdat het kind het hoofd niet in den nek zou werpen.

Storten: Zvl. en Vl. van het vallen der paarden, door uitputting na een langen, snellen rid.

String: Zvl. striinghe, streng (garen). Ook de trektouwen der paarden heeten striinghen.

Stuer (=stuursch): Zvl.

Stuericheyt: Zvl. stuursichheit.

Sweer: in Zvl. onder verschillende benamingen: rechtszwerds (volle neven) anderszwerds (achterneven).

Tachtentig: Zvl. tachentig.

Tas: Zvl. is de stapel graan in de schuur »d'n tas."

Tee (=teen): Ook in Zvl.

Tegen: In plaats van jegens, Zvl.

Tnegentig: Zvl.

Toesluyten: Zvl. zeer dikwijls als onzijdig werkw. Dr. DE JAGERS voorbeeld nog bepaald in gebruik.

Tsestich. Zvl. Vl. Tjestich.

Tuyn: Zvl. tuun, het doophek in de kerk en eene gevlochten omtuining, waarvan die der holl. maagd op de oude munten en wapens eene zeer goede afbeelding is. De gevlochten omtuining heet om hare digtheid in Zvl. verkenstuun. De gewone omtuining der weiden heet vermaak = afmaak; onder deze zouden de varkens door loopen, door den digten tuin kan dit niet.

Twaelfste: Vl.

Uytbordelen: Zvl. uutburrelen, uutpruussen (bruisen.)

Uytnemen: Zvl. uutnemen. Dat is schoon, »da neemt er van uut."

Uytschuyfelen: Zvl. uutschufelen, van schufelen, fluiten en wel bepaald trillend fluiten. De Zvl. maakt onderscheid tusschen fluiten en schufelen. Schufelen, trillend fluiten is meer een soort van nabootsing van 't gezang sommiger vogelen. De meerle b. v. schufelt.

Bij uitzondering spreekt de Zvl. fluiten uit met ui, wat anders volgens zijn taaleigen fluten zou moeten zijn.

Het oude deuntje heeft

,En waarom zouwe 'k ik treuren?
M'n lief is nog ni(et) dood:
Ik ên (heb) 'm ooren schufelen,
Aan 't kantje van de sloot!

Venster: Vl. venster, vinster, veinster of vunster en steeds vrouwelijk: »doet de vunster toe, vermaekt de vunster."

Verbernen: Vl. zie bernen.

Verdreyghen (= bedreigen): Zvl. Vl.: verdreegen. 't Laatste ook op sommige punten van Zvl.

Vergeet ('t): Zvl. 't vergeet en 't vergeetboekje.

Verstellen: Zvl. nog al eigenaardig bij de lezing in 1 Samuel XXVIII, 8. Kleeren verstellen voor lappen.

Vertrek (= afgezonderd verblijf, schuilplaats): Zvl. In Vlaanderen voor 't privaat.

Verzeren: Zvl. overdrachtelijk in de spreekwijs: verzeer je ni, d. i. wees niet zoo geraakt, neem het zoo kwalijk niet.

Vijfste: Zvl. vuufste.

Viver: nog zuiver Zvl.

Voorderen (= bevorderen): Vl.

Voortsetting (= aanwas, vermeerdering): Zvl. doch alleen van planten, bloemen en vee, zoo ook vortzetten.

Wachten (= bewaken): Zvl. alleen van vee. De koeien wachten, d. i. onder opzigt op onomtuinde velden of wegen laten grazen. Holl. hoeden.

Wijnbrauw: Zvl. wiin- of wiinkbrouwe.

Willen: Vl. Iemand willen. Een jongeling *wil* een meisje.

Windel: Zvl.

Wrochten: Vl. vrochten, d. i. arbeiden.

Ydel: Vl. idel = ledig; iil, Zvl.; iil in 't oofd, = leeg van hoofd.

In de verklaring van dit woord vind ik woon-hutte-krot. In Zvl. heeft men een werkwoord: (h) ottekrotten, alleen sjouwen, ondoelmatig, ongeschikt werken.

Yet wat: Zvl. op enkele plaatsen ietefat of itefatte.

Hierna heeft d[r] DE JAGER:

Eenige algemeene opmerkingen..

Ik teeken er op aan:

I. De eerste naamval den vierden gelijk. Nog in Zvl.

II. De uitgang lik (lijk) in Zvl. doorgaans achter de zelfst. naamwoorden., aandachtelik, eenparelik, eeuwelik en erfelik, enz.

III. In Zvl. de stoffelijke bijvoegelijke naamwoorden steeds zonder n, oute, isere, gouwe, zulvere, kopere enz. voor houten, ijzeren, gouden, zilveren, koperen.

V. Voornaamwoorden. Tusschen hen en hun wordt geen onderscheid gemaakt: voor beide zegt men ulder in Zvl. Haar is steeds (h) eur. Voor zich, in Zvl. mann. (h) im of z'n eigen (zich zelven); vrouw. eur of eur eigen.

Ze waschten eur of eur eigen; i scheerden im of z'n eigen.

VII. 't Enkel en meervoud der gebiedende wijs is in Zvl. 't zelfde.

IX. Enkel ongelijkvloeiende werkwoorden vindt men bijna niet. Zoo gebruikt men b. v. van bakken, biek of bakte, van smaken, smiek of smaakte. Buiten zwemmen, zwom en slaan, sloeg zou ik geen voorbeelden kunnen aanhalen van werkwoorden die alleen een ongelijkvloeienden verleden tijd hebben. Nevens droeg vindt men ook draagde, nevens vroeg vraagde.

Dwong is dwoeng of dwiinghden (dwingde). Gesteken komt zeldzaam voor; sprong is sproengh; verdierf en bedierf worden verderfde, bederfde. Verschrok gebruikt men, maar evenzoo verschrikte enz.

Zeer goed onderscheidt men hier leggen en liggen, gelijk ik reeds elders heb opgemerkt. In den verleden tijd echter niet meer. Men zegt »hij lei te bed" en »de hen lei een ei"; doch altijd daarentegen »de man moest te bed liggen" en »het hoen ging een ei leggen."

(*Wordt vervolgd*). G. P. ROOS.

Spelling. Kindschheid of kindsheid (vgl. XIII. bl. 377; XIV. bl. 48, 375). Ik heb nog niet geantwoord op hetgeen prof. VAN VLOTEN, t. l. a. pl., omtrent dit punt heeft gezegd, en ik bemerk, dat men mijn stilzwijgen voor toestemming houdt. Dit is evenwel geenszins het geval. Werd de zaak door autoriteiten beslist, dan zeker zou ik moeten toegeven, want niet alleen, zoo als ons reeds gebleken is, VAN VLOTEN en BRILL, maar ook DE VRIES en TE WINKEL verklaren zich voor de spelling zonder *ch*. De laatstgenoemden schijnen het zelfs met de waardigheid van hun boek in strijd te achten, zich daarin met zulke quaestiën op te houden. Zij zeggen (*Grondbeginselen der nederl. spelling.* Voorber. bl. XI.): »*Uitwijden* voor *uitweiden*, *ten aanhoore* voor *ten aanhooren*, de verbogen deelwoorden *gehaatte*, *vergoodde*, voor *gehate, vergode*, de verwarring van *kindschheid* en *kindsheid*, of de onchristelijke spelling van *kersfeest*, *kersnacht*, voor *kerstfeest*, *kerstnacht*, en dergelijke slordigheden meer, hoe gewoon zij ook mogen zijn, het blijven feilen en niets meer. Zaken die bij alle deskundigen sedert lang uitgemaakt zijn, behoeven niet meer geregeld te worden, en lagen dus buiten onze beschouwing." 't Is wel jammer, dat die schrijvers de genoemde spellingswijzen zoo *ex tripode* veroordeelen. Want er zullen er wel zijn, die hen op het gebied der spelling als erfgenamen van de onfeilbaarheid en het gezag van SIEGENBEEK beschouwen, en die daarom, sedert zij dat voorbericht gelezen hebben, naauwkeurig zullen toezien dat zulke afschuwelijke slordigheden hun niet uit de pen vloeien. Maar onder de onkundigen, die niet weten »dat die zaken bij alle deskundigen sedert lang uitgemaakt zijn," vindt men er ook, die, wat minder gedwee, slechts voor bewijzen het hoofd buigen, en bij hun gevoelen blijven, zoolang men hun niet bewezen heeft dat zij dwaalden. Ik ben, ik weet het, de eenige niet. Nu behoeft het wel geen bewijs, dat men *ten aanhooren* en niet *ten aanhoore* moet schrijven: *gehaatte* en *vergoodde* zal men zelden geschreven vinden, hoewel het niet ieder duidelijk zal wezen, waarom dat niet mag geschieden; en dat wij *uitweiden* niet *uitwijden* moeten schrijven, heeft d^r^. DE JAGER op voldoende wijze aangetoond in een artikel, waarheen ik, nog niet lang geleden, toen dit onderwerp in den *Navorscher* ter sprake gebragt werd, den vrager heb verwezen. Maar die onchristelijke spelling *kersfeest* — ik zal die niet verdedigen: ik geef de voorkeur aan *kerstfeest*, en voor mij, die over de beginselen, welke de spelling onzer taal moeten regelen, eenigzins anders denk dan de redactie van het *Woordenboek*, bestaat daartegen geen bezwaar. Maar wanneer die redactie het schrijven van *kersfeest* zonder *t*, een slordigheid noemt, eene blijkbare fout, waar het niet meer noodig is over te spreken, dan beweer ik dat zij zich aan inconsequentie schuldig maakt, dat zij aan hare beginselen ongetrouw wordt, van de door haar gestelde regels afwijkt. Immers wij lezen § 122, bl. 95: »De Redactie acht het ongeraden zoodanige letters, die in de uitspraak geheel verdwenen zijn, alleen op grond der afleiding in het schrift te herstellen. Daarom meent zij de *d* in *thans* en *althans*, en evenzoo in de participiale vormen *doorgaans*, *nopens*, *volgens*, *wetens*, *willens* enz., niet weder te mogen aannemen, om dezelfde reden, waarom wel niemand het gewone *bijkans* voor den oorspronkelijken vorm *bijkants* zou wenschen te verruilen. De spelling *thands*, *doorgaands* enz. doet wel is waar de afleiding dezer woorden beter kennen, doch deze kennis kan weinig of niets strekken ter opheldering hunner beteekenis, en dit toch zou de eenige denkbare reden kunnen zijn om in strijd met de regels der uitspraak en der welluidendheid te handelen. Daarenboven zou die spelling lichtelijk aanleiding kunnen geven tot eene verharde uitspraak, die de taal blijkbaar door het allengs weglaten der *d* heeft trachten te vermijden." De *t* in *kerstfeest* behoort tot de letters die geheel verdwenen zijn. Hooren wij slechts wat WEILAND zegt in

zijn *Handwoordenboek*, »Kerst, (*kersten*) nu *christen;* een oud woord, in zamenstelling, met weglating der *t*, alleen nog in gebruik. *Kersavond*, *kersdag*, *kersdicht*", enz. De spelling *kerstfeest* zou wel de afleiding beter doen kennen, maar daar toch *kerst* niet meer in gebruik en de beteekenis daarvan niet algemeen meer bekend is, zou die kennis weinig of niets strekken tot ophelderlng der beteekenis van het woord, nog minder zeker dan b. v. de invoeging der *d* in *doorgaans*, waarin ieder dan terstond het partic. *doorgaand* zou vinden, al begreep hij misschien niet wat de *s* aan het einde beteekent. Dat BILDERDIJK weer begonnen is *kerstfeest* te schrijven, en dat die spelling nog, in navolging van hem, bij sommige schrijvers gevonden wordt, kan voor de redactie van het woordenboek niets afdoen; want behoudt zij daarom de *t* in *kerstfeest*, zij zou dan om dezelfde reden in *thands* de *d* moeten behouden. Ik zou omtrent deze § nog meer kunnen aanmerken, maar ik geloof dat ik bewezen heb, wat ik bewijzen wilde, dat er voor de redactie geene enkele denkbare reden bestaat om van de door haar verworpene slordige schrijfwijze *kersfeest* af te wijken en er eene *t* in te voegen, en ik ga terstond over tot de vraag omtrent de spelling van het woord *kindschheid*.

De redactie zal toch wel niet berusten in hetgeen daaromtrent in het *Magazijn van nederl. taalkunde*, dl. I. bl. 50 en verv. door den heer OUDEMANS gezegd is? Ik heb dat in februarij 1864 in den *Navorscher* (dl. XIV. bl, 48 en verv.) weêrlegd. En ik kan niet ontkennen, dat het mij wel eenigzins bevreemdt, dat een jaar later de redactie van het *Woordenboek* nog beweert, dat er onderscheid gemaakt moet worden tusschen *kindschheid* en *kindsheid* en dat dit tot de zaken behoort die bij alle deskundigen sedert lang uitgemaakt zijn. Want wat ik daaromtrent gezegd heb, heb ik niet losweg beweerd, maar *bewezen*. Ik heb bewezen, dat onze schrijvers uit de 13ᵉ en 14ᵉ eeuw *kindsch* gebruikten in de beteekenis van »hetgeen eens kinds is, tot een kind behoort", en *kindschheid* (met *ch*) in de beteekenis van »leeftijd van het kind", dat derhalve het laatstgenoemde woord ook in die beteekenis afgeleid is van het adj. *kindsch*, niet van het subst. *kind*. Ik heb voorts gezegd, dat in de 17ᵉ eeuw en later *sch* aan het einde van eene lettergreep in een deel van ons vaderland uitgesproken werd als *s*, en bijgevolg dikwijls *s* geschreven waar *sch* behoorde te staan, dat het dus niets bewijst of SPIEGHEL, HOOFT en anderen uit denzelfden tijd *kintsheit* spellen. Bewijs was hier niet noodig, want het is iets, wat ieder weet en toestemt [1]). Eindelijk heb ik tegen den heer OUDEMANS — die zegt dat het woord (in de beteekenis van *kindschen leeftijd*) met enkele *s* geschreven wordt door BILDERDIJK, VAN KAMPEN en VAN CAPPELLE — beweerd, dat men nu, even als in de 17ᵉ eeuw, bij het uitspreken van dit woord de *ch* weglaat, dat de schrijfwijze zonder *ch* of een gevolg is van slordigheid, of van eene verkeerde meening omtrent den oorsprong van het woord, en dat derhalve voorbeelden uit schrijvers van onzen tijd niets afdoen. Is er echter iemand die op het gebied der spelling het gebruik den hoogsten wetgever acht, of die boven alles aan autoriteiten hecht, laat ik hem aanwijzen, dat er in dit opzigt van geen gebruik sprake kan zijn en dat tegen de genoemde autoriteiten andere overstaan [1]). De heer OUDEMANS noemt BILDERDIJK, maar geheel ten onregte: want BILDERDIJK schreef het woord nu eens zonder, dan eens met *ch*. Van het eene en het andere laat ik een paar voorbeelden volgen:

dl. XII. (uitg. v. KRUSEMAN) bl. 138.

De *kindsheid* kan zich 't hart aan zot gewoel vergapen,

en op bl. 213 van hetzelfde deel heet een gedicht: *Herinnering aan mijne kindsheid;* maar dl. X. bl. 6:

Wen 's warelds *kindschheid*, vrij van zorgen,
Het boschjen tot heur wieg, de melk tot spijs, genoot.

en dl. XII. bl. 392:

Mijn *kindschheid*, jeugd en bloei, was ééne reeks van plagen.

Even zoo is het met VAN DER PALM.

---

[1]) Voor wie het door voorbeelden wenscht bewezen te zien, voeg ik er hier een paar plaatsen bij. Ik neem ze bij voorkeur uit HOOFT, omdat wij bij hem zeker zijn, dat wij zijne eigene spelling, en niet die van zijnen uitgever hebben. In zijn *Lotsin* spreekt hij van

De kintsheidt sorgheloos die ons soo ras ontschiet.

In zijnen brief *Aen de Camer in Liefd' bloeyende* zegt hij:

Waerof Melpomene en ghij [Thalia] dick t samen streden
Als ghy haer neuswijs noempt en sij diet kintsheit acht,
De rimpels voor int hóóft verbreende soetlijck lacht.

Op de eene plaats spreekt hij van kindschen leeftijd, op de andere van kindsche handelwijze, kinderachtigheid. De schrijfwijze is dus alleen het gevolg van slordige uitspraak. Had HOOFT over den oorsprong des woords even zoo gedacht, als de heeren OUDEMANS, TE WINKEL enz., hij zou het dan op de eerste der aangehaalde plaatsen zonder, op de laatste met *ch* geschreven hebben.

[1]) Dat in het woordenboek van WEILAND alleen *kindschheid* gevonden wordt, is reeds opgemerkt

Hij schrijft, *Redevoeringen en verhandelingen*, bl. 207: In de eerste *kindsheid* des menschen strekt zij zich naauwelijks verder uit dan tot de zucht van zelfsbehoud,

en bl. 214: Hadden zij in hunne eerste *kindsheid* door gebrek aan teedere moederzorg gekwijnd;

maar in hetzelfde werk, bl. 104: Ziet daar de zee in hare *kindschheid*, van rondom in nacht en wolken ingezwachteld,

en bl. 134: Over geen gedeelte van MAHOMETS leven zijn meer beuzelachtige verhalen in omloop, dan over zijne *kindschheid*.

DA COSTA schrijft er de *ch* in. Ik vind het bij hem o. a. driemaal op ééne bladzijde, *De mensch en de dichter W. Bilderdijk*, bl. 11, »die aangename omstreken van Frankfort waarin zich GOETHES *kindschheid* vermeidde. — Doch wat eene ziel als die van BILDERDIJK reeds in de vroegste *kindschheid* tot weemoedige mijmeringen stemde.— Van die zijde in het bijzonder was BILDERDIJKS *kindschheid* eene zeer merkwaardige en buitengewone." En boven deze en nog zeven andere bladzijden staat »*Kindschheid* en jeugd."

Ik geloof dat deze voorbeelden voldoende zullen zijn om aan te wijzen. dat *kindschheid* in de beteekenis van kindschen leeftijd op verschillende wijze geschreven wordt en dat er dus geen vaststaand gebruik is, waarop men zich in dezen beroepen kan.

Prof. VAN VLOTEN in zijne repliek (*Nav.* XIV. bl. 375) zegt, dat hij zich volkomen vereenigen kan met hetgeen ik over de afleiding en geschiedenis dezer woorden gezegd heb, maar dat ik daarbij het punt der tegenwoordige spelling geheel heb in het midden gelaten. Hij acht het voorstel van prof. BRILL en anderen om, waar van werkelijke kinderen gesproken wordt, *kindsheid* te spellen het aanneemlijkst, omdat nu *kindsch* eenmaal meer bepaaldelijk voor den vervallen toestand der grijsheid gebruikt wordt. Men zou dan voortaan ook de gelukkige *kindsheid* van den mensch van zijn jammerlijke *kindschheid* ook in de spelling kunnen onderscheiden.

Hierop antwoord ik:

1°. Het is mij niet duidelijk, of prof. VAN VLOTEN hier wil te kennen geven dat de spelling *kindsheid* in onzen tijd algemeen aangenomen is, en dit als grond voor zijn gevoelen laten gelden. Ik geloof het niet. Maar mogt het zoo zijn, dan is deze bewering door het boven aangemerkte voldoende weêrlegd.

2°. Hij beweert, dat *kindsch* nu meer bepaaldelijk voor den vervallen toestand der grijsheid gebruikt wordt, derhalve dat het woord in zijne eerste beteekenis verouderd is. Het tegendeel valt gemakkelijk te bewijzen.

TOLLENS zegt, *Gedichten* (Rott. 1822), dl. II. bl. 76:

Hoe zijn *kindsche* teederheid,
Als met duizend liefdelonken,
Die mij 't hijgend hart ontvonken,
Duizend zoete woordjes zeit.

Ald. bl. 101:

Eerst het woelig bed bezocht
En de kreb genaakt,
En den *kindschen* ademtogt
In de ziel gesmaakt!

BILDERDIJK, a. u., dl. IX, bl. 450:
In mijn vroege *kindsche* dagen.

DA COSTA, *De mensch en de dichter* W. BILDERDIJK, bl. 13, »dat die hier en daar verspreide berichten omtrent het denken en weten en lijden zijner *kindsche* jaren in de groote trekken eene wezenlijke zielsgeschiedenis bevatten."

Een woord door TOLLENS, BILDERDIJK en DA COSTA gebruikt, zal toch wel niemand verouderd noemen.

3°. Eene verschillende spelling aan te nemen, alleen om verschil van beteekenis uit te drukken, is iets ongerijmds, omdat zij noch op verschil van oorsprong, noch op verschil van uitspraak, maar alleen op willekeur berust. De redactie van het *Woordenboek* keurt met regt de spelling *air* (arista), *hair* (crinis), *meir* (lacus) af, door sommigen gebezigd als middel, om deze woorden van *aar* (vena), het bezittel. voorn. *haar* en den comparat. *meer* te onderscheiden. Toch hebben wij hier nog te doen met woorden van verschillenden aard en oorsprong, die niets met elkander gemeen hebben dan den klank. Het is dus veel erger, als wij één en hetzelfde woord, waar het eene andere gewijzigde beteekenis aanneemt, alleen om die reden anders gaan spellen. Want dan leiden wij bovendien, uit overgroote begeerte om het onzen lezers regt duidelijk te maken, hen van het spoor, daar wij hen in den waan brengen, dat het twee verschillende woorden zijn die wij gebruiken. En dat wij eene zoodanige onderscheiding noodig achten, bewijst of, dat wij overtuigd zijn dat wij een slechten moeielijk verstaanbaren stijl schrijven, of dat wij onze lezers voor tamelijk dom aanzien. Het eerste zal wel het geval geweest zijn bij HOOFT, toen hij in eene van zijne zangen schreef:

Ghij hebt mijn ziel *vergeven*
Vergeeven jck mijn ziel.

Want ujt uw' aemend' óóghen
't Vergift zij dorstigh dronk.

Zich waenende te zóóghen
Verswolgh zij vonk op vonk.
Ick, om haer te verhóóghen
Haer aen uw ziele schonk.

Vergeven is hier vergiftigd, *vergeeven*, weggegeven. 't Is één en hetzelfde woord, maar in verschillende beteekenis. Niemand zal dit zeker goedkeuren en, in navolging van HOOFT, *vergeeven* met *ee* schrijven, wanneer hij dat woord in de laatstvermelde beteekenis gebruikt. Maar dan schrijve men ook niet langer *kindsheid:* want dan schrijft men even slecht.

De redactie van het *Woordenboek* zij in het vervolg voorzigtiger en neme niet zonder onderzoek als wel bewezen aan, wat niet alleen onbewezen, maar, erger nog, onbewijsbaar is.

P. LEENDERTZ, WZ.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Van Heerdt en van Heerde (vgl. VIII. bl. 111). *Wapens van zutfensche en veluwsche geslachten verlangd.* M°. schreef: »dat HEERDE en VAN HEERDT wel één en hetzelfde geslacht zal zijn." Wij kunnen dit zoo dadelijk niet toegeven, doch wij mogen het ook wel lijden. Onlangs kwamen wij in de gelegenheid eenige aanteekeningen te zien, betreffende het geslacht VAN HEERDT. Daaruit bleek ons, dat de opsteller dier aanteekeningen eenigermate van het gevoelen was van M°. Althans deze aanteekeningen vangen aan met »WAMBERTUS DE HEERDA, getuige van GODFRIED, bisschop van Utrecht. 1176. (BONDAM.....?) — WATRINUS DE HERDA, *Nobilis homo,* getuige van het verdrag tusschen Brabant en Gelre 1203. (BONDAM.....?) PILGRIM VAN HUERDE, getuige van graaf OTTO van Gelre bij de privilegien van Zutfen PONTANUS.....?) Dan volgt HEIJNRIJCK VAN HEERDE, burgemeester van Harderwijk, door die stad op den Hansedag van Lubeck gezonden 1369, (en waarbij tevens gesteld is »Elburg burgemeester gemeld 1375.")— SEINE VAN HEERDT zegelt met FREDERIK VAN EZE 1349; met toestemming van den leenheer *van den Buchhorst* verkoopt hij een goed 1359. Bij toestemming van zijn dochtersman en hare zoons, geeft hij op en laat vrij aan EVERT VAN ULFT, den bijvang in Angerlo, als hij dien van gedachten EVERTS vader, heer FREDERIK VAN ULFT, ridder in leen hield. Deze SEINE VAN HEERDT komt voor, als hebbende ééne dochter, genaamd MECHTELD, wier man was DIRK VAN DEN RUTENBORGH 1369. Daarop volgt GHIJSBRECHT VAN HEERDT, GHIJSBRECHTSZOON, hulder van zijne moeder 1402 en 1404, met de hoeve te Rhede beleend 1431. (Geldersche Leenkamer.....?) Item door den heere van Keppel met het goed te Didam beleend 1433, en met het goed te Rhede 1439. (Leenkamer van Keppel.....?) Hij bezegelt met de ridderschap der Veluwe het verbond der landschap 1418. Met zijne aanhangers plundert hij en neemt die van Zwol gevangen. De stad gebruikt *représaillles* 1435. De landschap klaagt daarover 1436. † 1461. Hij had een broeder, die met hem voorkomt op de riddercedulle (van Veluwe) te Rhede circa 1460. Zijne vrouw heette ..... VAN AEM. De bedoelde broeder heette (naar het schijnt) DIRK (Arnhemsch archief 1426).

Van iets, dat naar *eene genealogie* gelijkt, komt in deze aanteekeningen (in hs.) niets voor; doch in dezelfde aanteekeningen komt voor die PALICK VAN HEERDT († 1665) wiens echtgenoot was JUDITH VAN SMULLING († eod. a°.). De tak der VAN HEERDTS VAN VOSHOEVEN, waartoe deze PALICK behoorde, schijnt, in het mannelijk oir, uitgestorven te zijn in de XVII^de^ eeuw. Wij stellen ons voor, het spoor te vervolgen; doch verzoeken inmiddels medewerking. Het wapen van de familie VAN HEERDT is van zilver *à la bande de sable;* Bij FERWERDA komt het gecarteleerd voor met VAN COEVORDEN II. tab. IIII. Het eigenlijke wapen is als gemeld en kon men nu opsporen de wapens, waarvan zich de hierboven aangeduide VAN HEERDES (HUERDA of HERDA) bedienden, dan zou de veronderstelling van M°. kunnen blijken al dan niet gegrond te zijn.

In zeker *Handschrift,* dat te Groningen berust in de bibliotheek der akademie komt pag. 337 het wapen VAN HEERDT voor d'argent à la bande de sable, (zonder gecarteleerd te zijn) met bijschrift: »ANNA VAN »ARKEL (van Heukelom) trouwde DIRCK »DIMMER, capitein en commandeur van »Orangen, hebben mede kinders naegelae»ten." Het wapen wordt voorgesteld als dat van dien DIMMER. Deze ANNA was eene dochter van ROELOF VAN ARKEL (JANSZOON), drossaart van Gorinchem en van zijne tweede vrouw ANNA VAN STEELANT.

De vader van dezen ROELOF was JAN VAN ARKEL (basterd, doch *wettig verklaard,* bij akte van 1591, door de staten van Holland en ook als oom erkend door OTTO VAN ARKEL in 1636); hij was gehuwd met

joffer WILLEMINA VAN TUIJL, van Bulkestein. Dit staat ook bij KOK V. W. in V. ARKEL.

De vader van dien JAN was WALRAVEN, zoon van OTTO VAN ARKEL en van WALRAVINE VAN BROEKHUIJSEN.

Vrage nu, of iets van dezen kapitein DIMMER bekend is, en of hij soms tot het geslacht VAN HEERDT kan gerekend worden te behooren? Zijn leeftijd valt omtrent het midden der XVII^de^ eeuw.

De gemelde ANNA (gehuwd met DIMMER) had eene zuster WILLEMINE, gehuwd met JACOB VAN PAFFENRODE, eenen broeder JAN, gehuwd met LUCRETIA VAN DER WEL (brigadier en commandeur van Bergen op Zoom) nog een broeder FLORIS, gehd. met MARIA VAN NOBELAAR. Gemeld *Handschrift* stelt, dat uit al deze huwelijken afstammelingen zijn geboren, ook uit dat van ANNA met kapitein DIMMER. ROELOF voormeld had bij zijne eerste vrouw ook een zoon WALRAVEN VAN ARKEL, die huwde met MARIA RUIJSCH tot Utrecht en zeven kinderen naliet. Hij was heer van Pijlsweert: zijne moeder, eerste vrouw van ROELOF, »heette ..... HULSEN van Voorst, abusief »bij GOUTHOVEN, STIX genaamd, zoo als kan »gezien worden uit de quartieren op de »Sepulture." ANNA VAN STEELANT was eene zuster van den drossaart van Bueren.

LINIUS.

Het geslacht van der Lisse (vgl. XIV. bl. 313; XV. bl. 57, 128, 221, 251). WILLEM JANSEN VAN DER LISSE, en PANCRAES, SIMONS CELENZ., uit Zeeland, moesten graaf WILLEM met 3 gewapenden komen dienen in het beleg van Hagestein en Everstein. MIERIS, *Charterb.*, IV. 28, charter van 22 oct. 1405.

M°.

Afstammelingen van W. J. Blaeu (vgl. XIV. bl. 87, 154; XV. bl. 252.) De aanmerking t. a. pl. door O. vermeen ik dat juist is, en dat RIETSTAP in zijn *Handboek* gelijk heeft, die het wapen van BLAEU opgeeft te zijn »in *blaauw* een *gouden sfeer*" mij dunkt tevens geheel eigenaardig voor den persoon die het voerde; — het wapen met den zilveren voet op blaauw is dat van het regeringsgeslacht BLAAUW te Amsterdam; mij is echter nog een ander wapen van BLAAUW voorgekomen, zijnde van lazuur met een klimmenden leeuw van goud, gevoerd wordende door MICHIEL CORNELISZ. BLAAUW 1593—1627, wiens dochter ALIDA huwde 13 mei 1613 GERBRAND PANCRAS, die in 1639 burgemeester te Amsterdam werd.

V. D. N.

Afstammelingen van W. J. Blaeu. Op de vraag van O, betreffende *het wapen van* W. J. BLAEU, kan ik mededeelen, dat het wapen van mr. JOAN BLAEU, raad en schepen van Amsterdam, zoon van WILLEM JANSZ. BLAEUW, onder anderen afgedrukt voorkomt op de *Platte grond van de oude en nieuwe roijinge der stadt Amsterdam van* D. STALPAERT, 1662: het is een *zilveren voet in lazuur*, terwijl op den helm een *stralende gouden zon* voorkomt.

De *sfeer* die op het titelblad van vele werken, door de BLAEUWEN uitgegeven, voorkomt, acht ik eerder te zijn een fabrijksmerk of wel het uithangbord van het huis waarin zij op het Water of Damrak te Amsterdam hun winkelnering uitoefenden. Zoo vond men in den *Zeespiegel*, beschreven door WILLEM JANSZOON BLAEUW, de volgende woorden op het titelblad: gedrukt bij WILLEM JANSZOON BLAEUW, *in de vergulde sonnewijser*, zonder de spreuk: *indefessus agendo*, die eerst later tot zinspreuk door de BLAEUWEN aangenomen schijnt te zijn.

A. T.

Afstammelingen van J. W. Blaeu. In het begin der 17^e^ eeuw waren familienamen nog niet algemeen en bestond er dus behoefte, personen, vooral indien zij denzelfden naam hadden, op andere wijze te onderscheiden. Daartoe gaf o. a. het uithangbord of gevelstuk van het huis dat men bewoonde een middel aan de hand. In de meeste steden van Holland en ook in vele steden van Frankrijk en Duitschland had ieder huis zijnen naam. Het voorwerp naar hetwelk het genoemd was werd of op een steen in den gevel of op een uithangbord afgebeeld gezien. Van beide wijzen (de eerste is de oudste) vindt men nog overblijfselen. Men voegde den naam van het huis dikwijls bij den naam van den persoon. Op de regeringslijsten van Amsterdam bij WAGENAAR vindt men daar een aantal voorbeelden van, b. v. onder de schepenen, in de 15^e^ eeuw PIETER CLAASZ VAN NECK in de keyser, CLAAS HEIJN in den arm, PIETER LOURENSZ in den haan, PIETER JACOBS SAEL in Hamburg; in de 16^e^ eeuw CLAES JACOBSZ KROONENBURG in 't paradijs, HENRICK CORNELISZ VAN MARCKEN in de roo meulen, CLAES JACOBSZ in de meulen, JAN CLAESZ SAMSON in de drie koningen, ARENT HENRICKSZ LOEF in Weesp, EVERT CORSSEN in 't marsjen, CORNELIS JANSZOON in 't Romenijboot. Uit sommige dezer voorbeelden ziet men, dat men dikwijls den naam van het huis bleef bijvoegen, al droeg de persoon die er woonde een familienaam. „Hetzelfde vinden wij bij

de boekverkoopers uit dien tijd. Men zie b. v. de titels van boeken te Amsterdam uitgegeven bij HANS MATTHIJSZ in de pascaert, JAN JANSZ, in de pascaert (hetzelfde huis op het Water), DIRK PIETERSZ in de witte persse, CORNELIS LODEWIJCKSEN VAN DER PLASSEN in de italiaansche bijbel. Nog lang duurde dit gebruik voort, hoewel het gedurig minder algemeen werd: zoo vindt men o. a. THOMAS FONTEYN in de gekroonde druckerij, Haarlem 1644, JOANNES NAERANUS in den boekbinder, Rott. 1649, JOOST PLUIMERT, in Seneka, Amst. 1657, MEIJNERD MUL in de bonte drukker, Enkh. 1684, wed. GIJSBERT DE GROOT, in de groote bijbel, Amst. 1696, ISAAK TIRION, in Hugo Grotius, Amst. 1740.

Maar niet alleen vindt men op menigen titel den naam van het huis des uitgevers genoemd, daarnevens komt ook wel eens de afbeelding voor van het gevelstuk. Zoo b. v. vermeldde NICOLAAS BIESTKENS, de drukker der eerste uitgave van den *Warenar*, Amst. bij C. L. VAN DER PLASSEN, 1617, aan het einde van het boek niet alleen zijn adres »op de Keysersgracht, in de Lelie onder de Doornen", maar hij plaatste daarboven eene afbeelding van die lelie, met doornen omgeven, met het opschrift »Ghelijck een lelie onder de doornen, So is mijn vriendinne onder de dochteren, Cant. 2 : 2." Op den titel de *Verscheyde Nederduytsche gedichten*, Amst. voor LODEWIJCK SPILLEBOUT, Boeckverkooper in de Kalverstraet, in d' Amsterdamsche Bibliotheek in 't jaer 1651 zien wij eene bibliotheek afgebeeld. Op den titel der *Apophthegmata Christiana* van BAUDARTIUS, Amst. bij PAULUS MATTHYSZ. in de Stoofsteegh, in 't Musyc-boeck, gedruckt 1665, prijkt een engel, een muzijkboek in de hand houdende met het opschrift *Musica dis curae est.*

De spreuk vinden wij ook wel op den titel, zonder afbeelding van het voorwerp waar het huis naar heette. Zoo komt op sommige door DIRK PIETERSZ. in de witte persse, uitgegevene werken alleen zijne spreuk voor: *patientia vincit invidiam.*

Ik geloof dus, dat de figuur, die wij zien op den titel van boeken, door WILLEM JANSZOON en later door zijn zoon JOHAN BLAEU uitgegeven, geen wapen is, maar eenvoudig de vergulde zonnewijzer, die ook voor hnn huis te zien was.

Zou WILLEM JANSZOON ook wel een wapen gehad hebben? Een wapen toch vindt men gewoonlijk, bij burgerfamiliën althans, eerst dan, wanneer er een familienaam bestaat en in gebruik is. Maar van onzen boekverkooper vinden wij dien eerst vrij laat. HOOFT noemt hem in 1608 eenvoudig WILLEM JANSZOON (zie mijne uitg. der *Gedichten*, dl. I, bl. 75.) Hij zelve noemt zich zoo op den titel van werken, die hij uitgaf in 1611 (HOOFT *Enblemata Amatoria*, 1e dr.) 1616 (D. HEINSII, *Ned. Poëmata*), 1617 (HOOFT, *Brief van Menelaus*, idem *Lijkklacht op* P. D. HASSELAAR), 1618, HOOFT, *Emblemata*, 2de dr., D. HEINSII, *Lof-sanck*). Maar in 1626 op den titel der eerste uitgave van den *Baeto* heet hij WILLEM JANSZ. BLAEU.

Op de regeringslijsten van Amsterdam, bij WAGENAAR vinden wij de volgende BLAEUWS

CORNELIS MICHIELSZ, 1626,
JAN MICHIELSZ, 1643,
Dr. JOAN, 1651,
Mr. JOAN, 1690,
Mr. WILLEM 1667.

De eerstgenoemde twee zijn waarschijnlijk zonen van den door V. D. N. vermelden MICHIEL CORNELISZ, die den klimmenden leeuw van goud op lazuur voerde. De overige, de voornamen doen het reeds vermoeden, zullen afstammelingen geweest zijn van den drukker. Zij zijn dus omtrent het midden der 17e ceuw in de regering geraakt en het is niet onwaarschijnlijk, dat zij toen of iets vroeger het wapen, een zilveren voet op lazuur, aangenomen hebben.

P. L. Wz.

Geslacht Clotterbooke-Couwenhoven (vgl. XV. bl. 189, 222, 252). Den 25 junij 1412, beleende graaf WILLEM, GHERIT OEDZIERS *zoen* VAN COUWENHOVEN, met de woning Bulgerstein, en zes morgen lands, daar de woning op staat, in 't westeinde van Rotterdam gelegen; hem aangekomen en bestorven bij den dood van OEDZIER GHERYTSZ., zijnen vader voorz., die ze van den graaf te leen te houden plag. Zie MIERIS *Charterb.*, dl. IV. bl. 205, en vgl. VAN RYN, *beschr. van Rotterd.*, bl. 80.

In *Le nouv. vrai suppl, au nobil. des Pays-Bas* [Gand 1861], p. 189, wordt het wapen van JAQUES FRANÇOIS GODIN, die den 30 sept. 1704, bij brieven gegeven te Madrid, den titel van baron verkreeg [zie *Nobil. d. P.-B.*, p. 621], aldus opgegeven: gevierendeeld: 1. in groen een gedekte gouden beker, voor GODIN; 2. BOISOT; 3. LETTIN; 4. CAUWENHOVE, *qui est de gueules, au lion d'or, armé et lampassé d'azur, le col tortillé d'un serpent de même;* hartschild groen, met drie gedekte gouden bekers, ook voor GODIN [1]). De afstamming is als volgt:

JACOB GODIN, heer van Aubrecicourt, advokaat bij den grooten raad te Mechelen, tr. FRANCISKA LETTIN, † 1586: FRANS GO-

---

1) Zie onder bij JAN FRANS, ridder, enz.

DIN, secretaris van denzelfden raad, geadeld 7 jan. 1589 [1]), tr. ADRIANA BOISOT, dr. van ADRIAAN en FRANCISKA of KATHARINA VAN COUWENHOVEN, JANS dr., bij ADRIANA THYMONT: JAN FRANS, hr. van Beaumez, baljuw van Reumes, krijgt wapenverandering 23 dec. 1642, wordt ridder gemaakt 5 junij 1651: JAN FRANS baron GODIN, voorn. Zie *Nobil. d. P.-B*,, p. 79, 80, 273, 313; LE CARPENTIER, *Hist. de Cambray*, pt. III. p. 620, 621; TE WATER, *Verbond*, 4[de] st., bl. 430; LE ROUX, *Rec. d. l. nobl.*, p. 91, 275, 296, 385; *Suppl. aux Troph. de Brab.*, t. II. p. 171.

KATHARINA VAN KOUWENHOVEN, heeren WILLEMS dochter, was in 1675 moeder [regentes] van 't H. sacraments gasthuis te Dordrecht. BALEN, *Dordr.*, bl. 172.

DIRK VAN KOUDENHOVEN, ridder, vermaakte, in 1240, land of geld aan de abdij van Rijnsburg tot vrome aelmissen. SCHOTEL, *Abdij van Rijnsb.*, bl. 111, 342.

CERSTANT JANSZ. VAN COUDENHOVE was schepen te Delft, 1334, 37, 38, en denkelijk dezelfde als CERSTANT JANSZ., die mede, in 1329, 39, 42, 43, 46 en 47, als schepen dier stad voorkomt. Zie de *Beschr. van Delft*, bij BOITET, bl. 97, 98, Aan hem zullen verwant geweest zijn: VRIESE VAN COUDENHOVE, vermeld 1324 in de archieven der gebeneficieerden van Holland [VAN LEEUWEN, a. w., bl. 1195]; CLEMENTIA VAN COUDENHOVE, WILLEMS dochter, die in 1358, weduwe zijnde van FLORIS VAN DE VELDE, bezitter van de hofstede Velde in Maasland, DIRK VAN DER BURG, haren neef [moeizegger], voor haar liet zegelen, daar zij zelf geen zegel had [2]). [Ibid. bl. 1129, 1131]; en CATHARYNA VAN COUDENHOVE, hiervoren bl. 253 vermeld.

M°.

Geslachten Clotterbooke en Couwenhoven. In het koor der kerk te Harmelen (prov. Utrecht), vindt men onder anderen de volgende wapenborden van leden van het bekende geleerde geslacht der BURMANS, die in de nabijheid van genoemd dorp op het thans gesloopte Batestein hun buitenverblijf hielden:

I. Het wapenbord van JACOB FABRICIUS BURMAN, geb. Utrecht 13 nov. 1718; † 's Gravenhage 7 mei 1766. Zijne kwartieren er op vermeld zijn: Burman, Clotterbooke, Heidanus, Couwenhoven, — de la Bassecourt, Boddens, van de Putte, Cranenburg.

Het wapen van CLOTTERBOOKE er op afgebeeld, is: Ecartelé: aux 1 et 4, de gueules, à la bande coticée d'or, chargée de trois tourteaux de sable, et accompagnée de six merlettes d'or; aux 2 et 3 d'azur, au lion d'argent, accompagné en chef de trois coquilles du même.

Het wapen van COUWENHOVEN: d'azur au croix d'argent.

II. Dat van ANGELINA BURMAN, geb. 8 mei 1726, † 10 nov. 1767, echtgenoot van JAN FREDERIK VAN SENDEN (voert: de gueules au croissant d'argent; accompagné en chef d'une étoile d'or). Dezelfde kwartieren als hierboven.

III. Een ruitschild, waarop het wapen van CLOTTERBOOKE, en daaronder: Obiit XVIII Juni A. MDCCXXVIII.

IV. In den muur bevindt zich een zwart marmeren gedenkteeken ter nagedachtenis van: PETRUS BURMAN, hoogleeraar in de geschiedenis, grieksche letteren en welsprekendheid, eerst te Utrecht, later te Leiden, (geb. Utrecht 6 julij 1668, † Leiden 21 maart 1741; zoon van FRANS en van MARIA HEIDANUS); en van zijne vrouw EVA CLOTTERBOOKE (geb. Brielle 22 oct. 1668; † Batestein 22 augustus 1743), dochter van CASPER, raad der stad Brielle, en van EVA VAN COUWENHOVEN.

Cz.

Heeren van Axel (vgl. XIII. bl. 188, 254, 381; XIV. bl. 128, 216, 309; XV. bl. 28, 221). M[r]. A. ALEWYN bezong den verjaardag van den ed. heer BALTHASAR JACOT, majoor onder het Regiment van .... *Zede- en Harpgez.*, 3[de] druk, bl. 87.

Toen BOXHORN de kronijk van REYGERSBERG uitgaf, stonden nog te vervullen de plaatsen van onderscheidene bewindhebbers van de O. I. comp. ter kamer van Zeeland, o. a. die van JOHANNES JAKOT, als

---

[1]) Twee van zijne broeders werden mede geadeld: CHRISTOFFEL, raad en rentmr. gen. van 's konings domeinen en finantiën in de Nederlanden, den 9 dec. 1588; en JAKOB, raad en rekenmr. van Holland [GOUTH., bl. 112; VAN LEEUWEN, *Bat. ill.*, bl. 1461], den 7 jan. 1589. Cf. *Nobil. cit.*, LE ROUX; enz.

[2]) Dat zij geen zegel had, bewijst niets tegen hare aanzienlijke herkomst. Dat aanzienlijken, bij gebrek aan eigen zegel, anderen voor hen lieten zegelen, blijkt uit tal van oude oorkonden. SCHEIDT [*Vom hohen und niedern adel in Teutschl.*] brengt vele voorbeelden bij, § 26, zelfs van vorstelijke, meerderjarige, personen; alhoewel zijn beweren, dat vrouwen uit den lagen adel voor de 15[de] eeuw geen eigen zegel gebruikten, weerlegd wordt door den vrijheer VON LEDEBUR, die in zijn geschriftje: *Ueber die Frauen-Siegel des Deutschen Mittelalters* [Berl. 1859], vele dergelijke zegels uit vroegere eeuwen aanwijst. — Een merkwaardig voorbeeld van eene aanzienlijke vrouw, getrouwd aan den voornaamsten adel hier te lande, die geen zegel had, — ELISABETH VAN COLLEGHEM, vrouw van WOUTER VAN WYNEGHEM, ridder, en weduwe van heer DIRK VAN HEENVLIET, broeder van HUGO VAN VOORNE, — vindt men in MIERIS *Charterboek*, dl. I. bl. 54, charter van 8 nov. 1291.

boekhouder. Zie ald. dl. I. bl. 173. SMALLEGANGE geeft ook het wapen van JACQUOT: in blaauw een gouden balk, beladen met een zwarten wassenaar, en vergezeld van drie zespuntige zilveren sterren, 2 en 1.
M°.

Geslacht Raeshoorn (vgl. XV. bl. 30, 188, 221). Ook verwant aan BENTINCK en EVERSDYCK, volgens de stamlijsten van deze geslachten, bij FERWERDA en KOK, [*Wapenb.* en *Woordenb.*]; zie ook *Suppl. au Nobil. des Pays-Bas*, art. EVERSDYCK.
M°.

Geslacht Viruly (vgl. XV. bl. 93, 188). Wat over CHARLES VIRULY is medegedeeld, leest men ook in *Le grand théatre sacré de Brab.*, t. I. p. 136; en mede aldaar, p. 120, volgend opschrift in de kerk van de priorij van S. Maarten te Leuven.

Hoc Monumento Conditum est Corpus præstantis Domini CAROLI VIRULI qui præfuit Pedagogio Lilii cum summa gloria sex & quinquaginta annis, magnus hujus Cænobii, dum vixit, Suffragator, ac pauperum Elemosinarius, Universitatis quoque Lovaniensis in Litteris humanis, & omni Humanitati decus. Obiit autem V. idus Maii, a natali Christi Anno CIↃ. CCCC. XCIII. agens annum ætatis octogesimum.

Volgend grafschrift, in de St. Pieterskerk te Turnhout nog aanwezig, door den abt STROOBANT op de plaats zelve afgeschreven, wordt medegedeeld in de *Annales de l'acad. d'archéol. de Belg.*, t. I. (1843), van welke akademie gezegde abt een der ijverigste leden was.

Reverendo Domino CAROLO VIRULI
hujus ecclesiae canonico
CAROLI VIRULI senioris in Acad. Lovaniensi
olim professoris clariss. nepoti
qui celebrato jubilaeo
condito in pios usus testamento
imprimis vero alendis hujus municipii
pauperibus
C. florenorum annuorum legato facto
nonagenarius decessit
anno Christi mdcxx
xv januarii
varii hæredes monumentum P. C.
Carolus hic situs est *Viruli* qui nomine dictus
Sed pietas *magnum* quem probat esse *virum*.
M°.

Kwartieren van Jean Piron (vgl. XV. bl. 190). SMALLEGANGE vermeldt onder de zeeuwsche geslachten ook dat van PIERON of PIRON, *edelen uit Vlaenderen*, voerende: effen vair, en een vrij-kwartier van goud met een dubbelen zwarten adelaar. — Op bl. 441 van zijne *Chronijk*, noemt hij eenen CORNELIS PIRON onder de commissarissen van de kamer van kleene saken te Middelburg.

Het geslacht BARRADOT was mede in Zeeland bekend en vermaagschapt. RICHARD BARRADOT, was schepen 1564—68, 73, burgemr. 1569—72, 75, 76, en baljuw 1584—86 der stad Vere. Zie ERMERINS, *Z. Oudh.*, *Vere*, 3de stuk, bl. 63—66, 69, 166, 167, die hem ook onder de eerste 24 raden dier stad genoemd vond, onder bijvoeging: dat hij in 1583 vertrokken was. [Zie bl. 137, 140].

»Het kan waar en hy terug gekomen »wezen [voegt hij er, bl. 167, bij]; van »'s mans overlyden vinden wy geene aan»teekening, maar wel dat in 1588 hier »bailliu is geweest jr. JACQUES DE MAL»DERE." — Verder, bl. 194, 195, telt ERMERINS hem onder de vermaarde mannen van Vere op, en zegt aldaar, en op bl. 172, dat hij gehuwd was aan jonkvr. CHARLOTTA VAN DER VERE [1]), wed°. van den secretaris JAN SIMONSEN of SIMONSZ. »Uit dit of een »ander huwelyk liet hy agter drie dochters, »FRANCOISE, SUSANNA en LUCRETIA. SUSANNA »is getrouwd geweest met jr. JOHAN DE »RYCKE, en LUCRETIA met mr. GUILLAUME »BONTE, die wylen do. JACOBUS DE SCHOE»ZETTER te dezer stede in 't jaar 1782 »overleden, onder zyne voorouderen telde. »Onze BARRADOT was waarschynlyk uit het »adelyk huis van BARRADOT in 't bisdom »Soissons, wiens wapenschild is *d'azur à »la face d'or, accompagnée de trois roses »d'argent.* Hetzelve is my uit verscheidene »schepenen brieven by hem bezegeld, ge»bleken, en wie dat huis verder kennen »wil, kan by *l'Abbé* DE VERTOT *Hist. de »Malthe* T. V. pag. 280 en 293, te regt »komen [2])."
M°.

---

[1]) Dochter van HENDRIK CORNELIS VAN DER VERE, vermoedelijk van een bastaard van BORSSELEN afstammende, secretaris van Vere en te gelijk baljuw van Domburg en Westkappelle, † 1535, en van DOROTHEA VAN SCHENGEN. ERMERINS, t. a. p., bl. 171, 172; vgl. SMALLEG., bl. 740.

[2]) VERTOT vermeldt t. a. p. alleen twee malthezer ridders van dien naam, beide BERNARD geheeten, gebroeders; de eerste in 1658, de ander in 1671; 't wapen geeft hij op als boven. Mij zijn nog voorgekomen: mr. RICHARD en mr. MAXIMILIAAN BARRADOT, beide geheimschrijvers van den grooten raad van FILIPS den Schoonen in 1499, en mr. RICHARD BARRADOT, geheimschrijver van den bijzonderen raad in 1517, daarna audiencier van de landvoogdes MARGARETHA van Oostenrijk; gehuwd met MARGARETHA VAN MONTFOORT, dr. van FLORIS en BEATRIX VAN LIS, en wed. van HENDRIK VAN PAFFENRODE, en begraven in S. Pieter te Mechelen. Zie *Suppl. aux Troph. de Brab.*, t. I. livr. VII. pag. 192*, **189; BEVERWIJCK, *Dordr.*, bl. 64; VAN LEEUWEN, *Batt. ill.*, bl. 1010.

Geslacht Voorhout of Vorholt (vgl. XIII. bl. 280, 350; XIV. bl. 57, 87, 217, 281; XV. bl. 152).

VAN DEN BOGAERDE berigt ons, volgens SANDERUS, dat het kasteel van Voorhoute reeds vóór het jaar 837 in het land van Waes in aanzien was. *Het district St. Nikolaas, voorheen land van Waes* [St. Nik. 1825], II. 41.

Dezelfde schrijver vermeldt voorts:

ROGIER VAN VOORHOUTE, ridder, hoofdschepen van Waes 1322. II. 385.

HECTOR V. V., ridder, kastelein van Saftingen voor LODEWIJK VAN MALE, zijn schoonvader, 1380, 81. II. 84, 85.

HECTOR V. V., wegens 't land van Waes, met anderen afgevaardigd naar Gent, in april 1412. II. 104. — In 't zelfde jaar komt als hoofdschepen van Waes voor: HECTOR de tweede VAN VEURHOUTE, ridder, kastelein van Saftinge, gehuwd met........ VAN BORSELE. II. 386. — Onder de edellieden uit het land van Waes, die met hertog FILIPS van Bourgondië, om zijns vaders dood te wreken, in 1421 optrokken tegen den dolfijn van Frankrijk, bevonden zich ook HECTOR en ROBERT VAN VOORHOUTE. II. 107. — Ten tijde gezegde hertog de orde van het gulden vlies instelde, werden onder de edellieden in 't land van Waes residerende, als schildknapen genoemd: FLORYNS VAN SAEMSLACH, HECTOR VAN VOORHOUTE, BOUDEWYN SCHOUTHEET, JAN en BOUDEWIJN DE NEVE, gebroeders, en vele anderen. »Ende waeren doe te tyde, in »den register van den garde du Thoison »d'Or gesteld ende geënregistreert alle de »voors. edelmannen met haerl. waepenen van »Vlaenderen, daer men die originele waepen »sal vinden behoorlick geblasonneert staene." II. 109, uit de handv. van Waes. [1])

In 1452 legden de misnoegde Gentenaren het kasteel van ADRIAAN V. V., te Kemseke in assche, om dat hij in des graven dienst tegen hen dapperlijk had gestreden. II. 128. — Den 12 mei van 't volgende jaar werden ADRIAAN V. V. en zijn zwager JAN VAN BERCHEM [2]), beide ridders, uit Saftingen tegen de stad Hulst en de Vier Ambachten opgetrokken, door de Gentenaren ten getale van 400 uit het garnizoen van Hulst, overvallen en totaal geslagen. II. 130. — In 1467 was ADRIAAN V. V. hoofdschepen van Waes, en reisde in 1477, 8 aug., voor dat land, met andere schepenen naar Gent, om bij de plegtige intrede van den aartshertog MAXIMILIAAN binnen die stad, tegenwoordig te zijn. Hij wordt nog in 1481 en 84 vermeld, en schijnt bij de inkomst van den aartshertog FILIPS binnen het land van Waes, den 7 junij 1497, nog hoofdschepen geweest te zijn. II. 386, 144, 147, 149, 158.

Op den eersten april 1469 pachtte JACOB V. V. het baljuwschap van Waes voor 1030 ponden parisis [1]); deze werd in 1479 baljuw van Hulst. SANDERUS, p. 405. II. 140*).

Een HECTOR VAN VEURHAUTE vinden wij nog genoemd in een arrest van den grooten raad van Vlaanderen, van 12 oct. 1509, aangehaald in *Eclaircissement du droit de souveraineté du conseil de Flandre.* [Gand 1660. fol.], p. 24, art. 114.

De naamlijst van schouten, burgemeesteren, schepenen, enz. der stad Delft, in de *Beschr. van Delft,* bij BOITET, bevat velen uit dit geslacht: zie o. a. op de jaren 1380, 81, 86, 88, 1433, 63—68, 74, 85, 87, 98, 1501, 3, 5, enz. Zie ook gemelde *Beschr.*, bl. 167.

Huwelijksverbintenissen van dit geslacht, met die van LEYS [LEYNS?] en BAERSDORP, blijken uit SMALLEGANGES *Cron. van Zeel.*, bl. 393, 400; en in *Le nouv. vrai Suppl. au Nobil. des Pays-Bas* [édit. de Gand 1861, p. 201] leest men, dat WILLEM DE NEVE, † 1348, bij MARIA VAN GEND, dochter van WOUTER, heer van Voorde, en van ALEID VAN VOORHOUTE, verwekte GILLIS DE NEVE, die woonde op 't slot Grauwensteen in 't land van Waes, en in 1386 stierf. Zie ook aldaar voor het wapen, p. 141, — in welk wapen bij L'ESPINOY [p. 176, 654, 680] telkens de balk, en niet het kruis, over alles heen gaat.

In het testament van REINALD graaf van Gelre, ten behoeve van een aantal geestelijke gestichten, van 27 maart 1335 [bij NIJHOFF, *Gedenkw.*, dl. I, oorkonde n°. 301], wordt onder de »testamentore" genoemd: »heer HERMAN VAN VORHOLTE canonic van Embric, onse ['s graven] capellane."

Dominus REINHARDUS DE VORENHOLTE wordt in eene oorkonde van april 1324

---

[1]) In 1447 komt, in 't boek van 't goudsmedengilde te Gent, een PIETER V. V. voor; en in 1478, in 't boek der gebannenen, een JAN V. V. — D'HANE-STEENHUYSE et HUYTENS, *La nob. de Flandre, etc.*, p. 148. — HECTOR VAN VEURHAUTE, ridder, was in 1440 raad in den raad van Vlaanderen. Ib. p. 186.

[2]) Getrouwd met MARGARETHA V. V., en, bij haar, vader van ADAM, ridder, † 1492, die bij KATH. VAN OPHEM, wier moeder GRIMBERGEN-ASSCHE, o. a. naliet JOHANNA V. B. [vrouw van JAN VAN DER BORCH, schepen te Leuven], † 30 julij 1543, die met volgende kwartieren te Leuven, in S. Michielskerk, begraven ligt: Berchem, Voorhout, Ophem, Grimberghe. Zie *Troph. de Brab.*, t. II. p. 242, 243; P. DIVAEUS, *Rer. Lov.*, p. 49, n°. 20; *Theatre sacré de Brab.*, t. I. p. 103.

[1]) L'ESPINOY zegt, pag. 206, dat hij den heer VAN PRAET den 1sten april 1468 in 't baljuwschap opvolgde.

vermeld, bij GRUPEN; *Orig. et antiq. Hanover.*, p. 379, die ook, p. 380, zijn zegel aldus geeft:

Vier ringen, geplaatst 1, 2, 1, met een st. Andries kruis. Omschrift S. REINHARDI DE VORENOLTE [1]).

REINHARDUS DE VARNHOLTE, *miles*, was in 1307 getuige van GODFRIED, bisschop van Minden, als blijkt uit eene oorkonde van dat jaar [bij SCHEIDT, *Vom hohen und niedern adel in Teutschl.*, S. 115], in welke ook genoemd wordt: *Dominus* FREDEKEN DE VARENHOLTE.

Het stamhuis van deze edelen VAN VARENHOLTE, VARNHOLTE, VORHOLTE of VORENHOLTE, — hier alleen vermeld, omdat hun naam veel overeenkomst heeft met dien van het geslacht 't welk ons bezig houdt, — kan gelegen hebben in het kerspel Weitmar, ambt Bockum [Mark]. Zie VON STEINEN, *Westph. Gesch.*, III. Thl. S. 296, die vond, dat 13.. CONRAD DE VORNHOLTE getuige te Stirum geweest is, en ook medegedeelt, dat er in het ambt Stromberg, stift Munster, een slot Varenholt ligt, en een ander van denzelfden naam in 't graafschap Lippe.

M°.

Van den Abeele (vgl. XV. bl. 60). Zie over eenigen uit dit geslacht MIERIS, *Charterb.*, III. bl. 110, 248, 331; IV. 28, 159, 174, 282, 497, 526, 582, 1084, en elders; GOUTHOEVEN, bl. 104, 105, 206, 212: waar staat, dat GERRIT OEM [TIELMANSZ., 1412, 17 en verv., schepen te Dordr., en van MARGRIET VAN SLINGELANDT] trouwde MEYNSGEN VAN HERLAER, wed. van heer FLORIS VAN DEN ABEELE; vgl. BALEN, bl. 1174, en zie ald. ook bl. 1339, waar die schrijver, volgens een oud boekje, FLORIS VAN ABELE, *heere van Vlissingen*, in 1436 onder de raden van Holland vermeldt [2]).

't Geslacht V. D. ABEELE was ook in Vlaanderen wel bekend, vermaagschapt met BARLAIMONT, MULLEM, BORLUUT, AXEL-*Morslede*, en te Gent in de regering. Zie L'ESPINOY, p. 520; HANE-STEENHUYSE *et* HUYTENS, *La nobl. de Fland.*, p. 60; VAN DYCKE, *Recueil hérald. de Brug.*, p. 1, 126, 323, 456, die nog leden van dit geslacht, — volgens hem uit Zeeland oorspronkelijk — in de eerste helft der 18de eeuw levende, opnoemt.

M°.

Geslacht de Rochemont. Deze oorspronkelijk fransche familie behoort waarschijnlijk tot de zoogenaamde *emigrés*, uit de tijden der Hugenoten. Volgens overlevering bleef in Frankrijk een tak der familie achter, genaamd RENÉE DE ROCHEMONT, en naar de mededeeling van den schilder VAN SPAANDONK, die in 1830 zich in Frankrijk ophield, moet de familie DE ROCHEMONT van grafelijke afkomst zijn.

In Nederland wonen tegenwoordig nog verscheidene leden dezer familie, o. a. te Breda een gepensioneerde majoor in O. I. dienst, wiens vader in 1806 in nederlandschen dienst en wiens grootvader makelaar in Amsterdam was, welke laatste zijn geheel vermogen moet hebben verloren. Een der neven van den te Breda wonenden gepens. majoor DE ROCHEMONT, gepens. kapitein in O. I. dienst, bezitter der familiepapieren, stamlijst en wapen, stierf in een geldersch dorp, welke papieren enz. echter door onbegrijpelijke omstandigheden te zoek zijn geraakt. — Men zal een lid der familie hoogelijk verpligten, zoo men omtrent deze papieren of omtrent andere zaken of omstandigheden, de familie DE ROCHEMONT betreffende, door middel van den *Navorscher* eenige inlichtingen weet te geven aan

Leeuwarden. ALEXANDER.

Geslacht Renesse. Mr. JOHAN VAN RENESSE werd, volgens DE RIEMER [*Beschr. van 's Gravenh.* 2de dl. bl. 186], den 6den november 1732 secretaris van 's Gravenhage, en voerde — volgens de wapens van den magistraat dier stad, geplaatst vóór DE RIEMERS tweede deel, — het wapen van het oude huis van RENESSE.

Wie waren zijne ouders, en had hij nakomelingen?

---

[1]) Eigenlijk staat er op de naauwkeurige afbeelding, door onzen geachten medewerker er bijgevoegd VORENOLIE. De I zal echter wel oorspronkelijk eene T geweest zijn, die door afslijting aan beide kanten verloren heeft.

BESTUUR.

[2]) Voor *Vlissingen* zal denkelijk *Welsingen*, welke heerlijkheid in het geslacht VAN DEN ABEELE was, moeten gelezen worden. Vlissingen toch, kwam in 1414/15 aan LODEWIJK, den bastaard van Holland, en in 1425/26 aan FLORIS VAN BORSSELEN [MIERIS, a. w. IV. bl. 311, 824], en behoorde in 1434 aan HENDRIK VAN BORSSELEN, heer van der Veer [ib. bl. 1058], in welk jaar heer FLORENS VAN DEN ABEELE, heer te Welsingen, ook als raad van hertog FILIPS voorkomt [ib. bl. 1053]. Nog in 1440 behoorde Vlissingen aan den heer van der Veer. [DE RIEMER, *Beschr. van 's Gravenh.*, I. bl. 379, 380.] Zie verder BOXHORN op REYGERSBERG, I. bl. 185; II. 228, 287;] ERMERINS, *heeren van Vere u. d. huize van Borssele*, bl. 74; *Chron. reg. op het vlg. van Mieris Chtb.*, bl. 22, 31, 164; *Z. H. recht op Vere en Vliss.*, bl. 93, n°. 6. — Ik meen ook ergens gevonden te hebben, dat hertog JAN VAN BEIEREN zijnen bastaard in het bezit van gezegde heerlijkheid gesteld, en er den bastaard LODEWIJK uitgezet heeft; 't welk ook zoude blijken uit het aangehaalde charter bij MIERIS, IV. bl. 824.

Men vindt nog VAN RENESSES te 's Gravenhage, Gorcum, Nuenen [zie *Haarlemsche courant* van 7 en 14 febr. 1862].

Welke wapens voeren deze?

M°.

Heusden en verwante geslachten. Men vraagt: namen, wapens, dagteekening van geboorte, huwelijk en overlijden der navolgende personen:

Vrouw en hare ouders van DIDERIK, 2den graaf van Kleef, na 742 ook van Teisterbant.

Ouders en grootouders van ALIDA van Ardenne en Limburg, geh. met REINARD, graaf van Kleef en Teisterbant.

Ouders, grootouders en overgrootouders van ALEID, dochter van SIGEBERT, hertog van Guinne, geh. met RUDOLF, graaf van Kleef en Teisterbant.

Ouders, grootouders en overgrootouders van CUNEGOND, dochter van den graaf van Hoei, geh. met ROBBERT, graaf van Teisterbant.

Vrouw van LODEWIJK, graaf van Geneve, wiens dochter HILDEGAARD gehuwd was met BOUDEWIJN, graaf van Kleef en Teisterbant.

Vrouw, beider ouders en grootouders, van HENDRIK, graaf van Kuik, wiens dochter ADA geh. was met ROBBERT, heer van Heusden.

Ouders van ADELHEID, dochter van den graaf van Zutfen, geh. met ROBBERT, 3den heer van Heusden.

Ouders en grootouders van HILLEGARDIS, dochter van den graaf van Sein, geh. met EDMUND, 4den heer van Heusden.

Ouders, grootouders en overgrootouders van MARGARETHA, dochter van den graaf van Loon, gehuwd met JAN, 5den heer van Heusden.

Ouders van ALEIDIS, dochter van den heer van Gennip, gehuwd met BALDEWIJN, 7den heer van Heusden.

Ouders en grootouders van MACHTILD, dochter van den heer van Steinfurt, geh. met JAN, achtsten heer van Heusden.

Ouders, grootouders en overgrootouders van JOHANNA, dochter van den heer van Altena, geh. met ROBBERT, 9den heer van Heusden.

Ouders van CHRISTINA, dochter van den graaf van Arensberge, geh. met JAN, 11den heer van Heusden.

Ouders en grootouders van ELISABETH, dochter van den graaf van Leiningen, geh. met WILLEM, 12den heer van Heusden.

Ouders, grootouders en overgrootouders van MARIA, dochter van den graaf van Salm, geh. met ARNOUD, 13den heer van Heusden.

Huwelijken van doctoren te Vlissingen

1612. Doctor CHRISTIAEN VAN HASEL, j/g. van Goch, met MARIA of MAIKEN VAN BEST, BAST of BEEST, j/d. van Middelburg.

1613. Doctor HIERONYMUS SMALLEGANGE, van Ter Goes, j/g. met BERNARDINE SCHOTTE, van Vlissingen.

1627. Doctor REYNIER VAN DE PUTTE, j/g. van Vlissingen, met MAYKEN DINGEMANS, wed. van CORNELIS JANSZ. DE MOOR [1]).

1635. Doctoor ANTONIUS PALUDANUS, j/g. van Gorcum, met LYSBET VERRON [2]), j/d. van Vlissingen.

1639. Doctor DOMMINICUS D'ELCORNE [3]), j/g. van Zierickzee, met JANNETGE COSTER, j/d. van Vlissingen.

1640. Doctor CORNELIUS DAGH, j/g. bij Sluys, met JANNETJE BLEECKERS, j/d. bij Middelburg.

1657. Doctor VINCENTIUS KETELAER, j/g. van Vlissingen, met KATHARINA BORRENDAMME, j/d. van Middelburg. Ondertrouwd te Zierickzee.

1708. De heer mr. JOHAN DE LANOY, j/m. van Vlissingen, doctor in de medicijnen, en juff. CORNELIA EVERTSE, wed. van den hr PIETER VAN DER BURGH. (Zie *Nav.* 1860, bl. 62.)

LABORANTER.

Geslacht Pelgrom (vgl. XIV. bl. 348; XV. bl. 29, 91, 148, 279). HENDRICK PILLEGROMS wordt als schepen van Amsterdam vermeld in 1406, bij WAGENAAR, *Beschr. van Amst.*; MEERTE PELGRUM of PILGEROM, onder de afgevaardigden uit die stad, die ter dagvaart kwamen te Zieriksee, in aug. 1436, en in den Haag, op den 25 aug. van 't zelfde jaar, bij BOEY, *Bedenk. ov. de oudh. v. d. hove v. Holl.*, byl. no. 25.

Mr. A. ALEWYN maakte een bruiloftsdicht op het huwelijk van PIETER BODART en CLEMENTIA PELGROM, 30 maart 1704. *Poezy*, 3de druk, bl. 104.

In 1694 werd een zilveren penning vervaardigd op het »vertrek der familie PELGROM naar Oost-Indië." Zie *Catal. van Duren.* [Amst. 1865, bij BOM], bl. 71, no. 1757.

M°.

Geslacht Bacx (vgl. A. R.; XIV. bl. 247; XV. bl. 251). ELISABETH BACX of BAX had tot wapen de sable a trois gourdes d'or. Dit wapen is ook gevoerd door de 3 gebroeders JOHAN, PAULUS en MARCELIS BACX (zie *Kronijk v. h. Hist. gen. v. Utrecht*

---

[1]) Zie *Nav.* 1860, bl. 62.

[2]) Deze naam komt ook voor VERON.

[3]) Deze naam wordt ook DELCORNE geschreven.

1859), maar hunne familiebetrekking weet ik niet. Hoe is die?

JEAN VAN DER MEULEN (moet zijn VAN DER MUELEN) was de zoon van ANDRIES VAN DER MUELEN, heer van Ranst en Millegem, schepen van Antwerpen, *Navorscher* dl. II. bl. 125 en elders. Zijn wapen en dat van zijn broeder ANDRIES was ecartelé 1, 4 van lazuur met 4 gouden molenwieken en sautoir, 3 van zilver met een dorren zwarten uitgerukten boom (het oude familiewapen) 2 groen met 2 zilveren bellen en chef een gouden en pointe (SEGERS).

M. D. V.

Geslacht van Asselt en de Graaf (vgl. XV. bl. 254). Over het amsterdamsche geslacht DE GRAAF, of, liever, DE GRAEFF, vindt men veel bij G. VAN ENST KONING, *Het huis te Ilpendam en deszelfs voornaamste bezitters*, Amst. 1836; alsmede in de beschrijvingen van Amsterdam; bij SCHELTEMA, *Staatk. Nederl.;* enz. — Eene geslachtlijst is, meen ik, nooit in druk uitgekomen, maar een genealogisch fragment in mijn bezit.

Bij eerstgenoemden leest men, bl. 44, aant. 17: »ANDRIES DE GRAEFF [burgemr. van »Amst.] is geboren den 19 febr. 1611, en »overl. den 30 nov. 1678. — Keizer LEO»POLD heeft den 19 julij 1677 aan hem »een diploma doen uitreiken, waarbij hij »wordt bevestigd in den adeldom, welke »(zoo als in dat stuk wordt vermeld) op »hem is overgebragt door zijne voorvade»ren uit Tirol afkomstig, en die aldaar »den naam van VON GRABEN hadden ge»voerd."

Dit geslacht voerde in rood eene regtopstaande omgekeerde zilveren spade; sommige leden dit wapen ook gedeeld en gevierendeeld, als bij WAGENAAR, *Amst.*, in folio, dl. 2, op de plaat tegenover bl. 101, kan gezien worden.

M°.

MENGELINGEN.

Één pond wijn. Hoe veel is één pond wijn van onze maat? De hoogl. W. MOLL te Amst. spreekt daarvan in zijne allerbelangrijkste: *Kerkgesch. van Nederland vóór de Hervorming*, dl. I. bl. 311, waar hij o. a., uit de akensche kerkwet van 816, het volgende mededeelt: »Bij de rijke kapittelen... zal ieder kanonik dagelijks 5 *ponden wijn* ontvangen, of, zoo de wijn schaarsch is, drie ponden en drie ponden bier." Jammer dat het werk door zoo vele uitheemsche woorden ontsierd wordt; voor den leek abracadabra.

J. C. K.

Nederlandsche spot- en scheldnamen (vgl. A. R.; XII. bl. 32, 95, 156, 286; XIII. bl. 223; XIV. bl. 31, 317). Ter vergelijking met de nederlandsche deel ik onzen lezers eene lijst van fransche mede, die ik in den *Intermédiaire* 1865 p. 168 vond. Les ânes de Courgy. — Les ânes de Saint-Florentin. — Les ânes de Beaune. — Les barbares de Sémur. — Les beuzons de Brienon. — Les beyeux de Saint-Quentin. — Les buveurs d'Auxerre. — Les chanteurs de Sens. — Les chiens d' Orleans. — Les cocus de Nesle. — Les corbeaux de Seignelay. — Les crapauds de Sens. — Les docteurs de Serbonnes. — Les dormeurs de Compiègne. — Les foirards d'Auxerre. — Les foireux de Blois. — Les friands de Noyon. — Les grenouilles de Voisines. — Les hiboux de Villeneuve-le-Roi. — Les ivrognes de Péronne. — Les jolis coeurs de Mont-Saint-Sulpice. — Les larrons de Vermand. — Les maillotins de Joigny. — Le oisons d'Avallon. — Les picavoines de Hauterive. — Les sabotiers de Courlon. — Les singes de Chauny. — Les sorciers de Chéu. — Les sorciers de Montigny. — Les sorciers de Vaumont. — Les veaux d'Ervy.

Er zijn er zeker veel meer. Zijn alle van denzelfden aard als de hier vermelde, dan bestaat er bij veel overeenkomst, toch ook een opmerkelijk verschil tusschen deze en de nederlandsche, vooral de noordhollandsche en friesche. Zij zijn mij echter niet alle even duidelijk. *Beuzons* en *beyeux* zijn mij geheel onverstaanbaar.

Ned. el (mètre) (vgl. XV. bl. 160, 224, 255). Bij deze vraag wensch ik eene andere vraag te voegen. Het komt er niet veel op aan of de omvang der aarde reeds ruim met de helft verminderd is (gesteld dit zij waar!), want te Parijs en te Delft liggen als standaards voor ons stelsel van maten en gewigten eene el (of een palm) uit platina vervaardigd. Men nam platina, zegt men, omdat dit metaal ter naauwernood van inkrimping of uitzetting weet. Vrage: is dit waar?

G. P. ROOS.

De groote klok te Delft (vgl. XV. bl. 192). In *Oudheden en Gestichten van Delfland* vindt ik omtrent de groote klok in den toren der Oude of Sint Hippolytus

kerk aangeteekend: »De toren is ook voor»zien met groote klokken, die ieder haar »byzonderen naam hebben. De grootste »werd gezeit 18000 ponden te wegen: en »haar galm of geluid kan over de Maas, »drie mijlen buiten de stad gehoort wer»den. Op de klok staan de volgende woor»den in 't Latijn en Nederduitsch te lezen: »Sacro sanctae individuae Trinitati Uni »Soli Deo vero et vivo S. Dese clock is »gegoten ter eeren des hoechwairghe heij»lige Drievuldigheijt, eens waerachtichs »onverscheijden Godheijts doer HEINDRICK »VAN TRIER in 't jaer Ons Heeren 1570. »Kerckmeester wesende SASBOUTSSOEN, ende »LAMBRECHT MICHIELSSOEN.

»Op de tweede klok staat dit opschrift »met oude monniksletteren en met verkor»tinge van woorden: Anno 1536. Wilt »wel verstaen, heeft mij den brand heel »doen vergaen, maer door genaden van »boven hoijch gepresen, bin ick Maria 't »jaer 39 weder geresen. GERRIT VAN WOUW »ende JAN TER-STEGE goeten mij.

K. v. S. n°. 2.

't Huis de Popta. Wie weet mij te zeggen of er in Friesland een huis, stins of state bestaat, of vroeger bestaan heeft, met den naam van *de Popta?*

Als verzamelaar van eenen atlas van Amsterdam, trekt al wat in Amsterdam te zien is mijne aandacht. En zoo viel meermalen bij mijne omwandelingen, mijn oog op den naam van een pakhuis op de Brouwersgracht bij de Driehoekstraat, dat den naam voert: *'t Huis de Popta.* Bij onderzoek der grondbrieven, die ik heb ingezien bij den tegenwoordigen eigenaar van 't pakhuis, den metselaar BOEKHOORN op den O. Z. Voorburgwal bij de Heintjehoeksteeg, is mij gebleken, dat het gesticht is door HENDRIK en LENARD JACOBSZ. POPTA in 1649. Aangaande deze POPTAAS ben ik nu voldoende ingelicht: ik weet dat zij broeders waren, kooplieden te Amsterdam, wonende op den Nieuwendijk, doch van Leeuwarden geboortig, en ook dat HENDRIK JACOBSZ. POPTA de vader is geweest van dien HENDERIJK POPTA, die in maart 1674 huwde met ANNA TER GOUW, en op wier bruiloft ANTONIDES een gedicht maakte, dat op bl. 102 (3de druk, 1714) in den bundel zijner gedichten voorkomt. Ook weet ik, dat deze POPTAAS van eene andere linie waren dan die, welke tot de heerschende kerk behoorden, en waarvan enkelen regeringsposten te Amsterdam bekleed hebben; — deze namelijk waren dissenters, vermoedelijk doopschgezind. Doch wat ik wenschte te weten is dit: of die naam *'t Huis de Popta* ontleend is aan eenig in Friesland bestaand kasteel; — en zoo ja, waar ik daarvan eene prent of teekening vinden kan.

LOUIS SPLITGERBER.

Een bosje stroo (vgl. XIV. bl. 318, 380; XV. bl. 63, 160). Voor een 40 jaar geleden heb ik in Westvlaanderen meermalen gezien, dat men ten platten lande, als iemand gestorven was, onverwijld twee bossen stroo tot een kruis gevormd voor de deur legde, om te beletten dat de duivel het lijk haalde.

A. BR.

Schilda en Krähwinkel (vgl. XV. bl. 30, 96). »Kön. Preussen, Regierungsbezirke Mersseburg Elbkreise, Schildau 1550 E. Geburtsort des Feldmarschall VON GNEYSENAU." K. F. R. SCHNEIDER, *Handbuch der Erdbeschreibung* enz. Glogau en Leipzig 1857. Is dit echter Schilda? Er bestaat een kl. 8° werkje in 't Nederlandsch: *Reis naar Schilda.* Krähwinkel wordt door SCHNEIDER niet vermeld op zijne 2204 bladz., evenmin als door CANNABICH of MALTEBRUN in zijne *Dict. Geogr. de* VOSGIEN, die toch heeft: Krähwincklerbrück us. et forge Pr. rhén. crc. Lennep sur Wipper.

G. P. ROOS.

Honderdjarigen. Thomas Parr (vgl. A.R.; XIV. bl. 210, 254, 282, 319, 349; XV. bl. 32, 61, 95). Het portret, waarvan de heer KRAMM melding maakt, is waarschijnlijk naar de schilderij van RUBENS, zeer korten tijd voor den dood van PARR geschilderd. PARR leefde toen in het *Strand,* op kosten van den graaf VAN ARUNDEL, die, in 1635 zijne landerijen in Shropshire bezoekende, met den Methusalem van den nieuweren tijd kennis had gemaakt.

Getroffen door PARRS eerbiedwaardig voorkomen en gezonde redeneringen, had hij hem uitgenoodigd Londen te komen bezoeken. Op den bestemden tijd zond de graaf een draagstoel met twee paarden, alsmede een paard voor PARRS schoondochter LUCY, die hem vergezellen zou. Verder bevond zich onder zijn gevolg een langgebaard, ondachtig manneke, JACKE of JOHN THE FOULE genaamd, die PARR gedurende de reis moest opvrolijken, en dus als lijfnar fungeerde. Het toezigt over 't gezelschap was toevertrouwd aan BRIAN KELLI, een beproefd bediende van den edelen gastheer, die zorgen moest, dat de togt in korte dagreizen geschiedde, en alle uitgaven moest betalen. Ondanks deze vaderlijke, of liever kinderlijke, zorgen is PARR kort na de reis aan de gevolgen eener hem ongewone levenswijze gestorven. De beroemde d[r]. HARVEY, die het lijk onderzocht,

heeft niet het minste spoor van verval van krachten of eenige kwaal kunnen ontdekken, en zonder de goede bedoelingen van den graaf van Arundel en den abnormalen toestand van PARR, zou de laatste nog verscheidene jaren hebben kunnen leven.

Gedurende het korte verblijf van PARR in Londen, werd hij door het hof en de voornaamste edellieden bezocht; RUBENS maakte zijn portret en JOHN TAYLOR, in de engelsche letterkunde onder den naam van den »*Water-poet*" bekend, schreef een boekje getiteld: »*The Olde, Olde, very Olde Man, or the Age and Long Life of Thomas Parr.*" Het is opmerkelijk hoe een hooge ouderdom in sommige familiën erfelijk is. Ook een kleinzoon van THOMAS, ROBERT PARR, geboren te Kinver in 1633, overleed eerst in 1757. In Engeland wordt onder 't volk nog druk gebruik gemaakt van een gezondheidsdrank, die naar PARR genoemd wordt, en dienen moet om 't leven te verlengen.

Voor eenige jaren deelde een vriend mij mede, dat hij op zijn reizen door Engeland dikwijls kwakzalvers ontmoet had, die bij hunne uitstallingen een tableau vertoonden, met het portret van PARR. Niet zelden was het een afstammeling van dien aartsvader, en *zijn* recept het eenige ware, zoo als THOMAS PARR het bij zijn leven gebruikt had om oud te worden! L—F—T.

Honderdjarigen. Onder de in den *Navorscher* opgenoemde werken zag ik nog geene melding gemaakt van: »Nauwkeurige Aantekeningen van eenige hondert Personen, van allerleij rang, die over de hondert jaren geleeft hebben, waar onder vele geleerde geweest zijn. Beschryvende hun zomtyds zeldzaam Leven, Gedrag, en Afkomst op een korte en nette wijze. Opgesteld volgens 't A, B, C. Het geen van een yder met nut en vermaak zal kunnen gelezen worden. Te Leeuwarden, Gedrukt by ABRAHAM FERWERDA, 1752." — Een werkje in klein octavo, groot, behalve het voorberigt, zeventig bladzijden.

H. v. I.

———

Een reus en een dwerg (vgl. A. R.). Bij LOIS, *Beschr. van Rotterd.*, leest men, bl. 145:

»1651. In Augusty, op kermis soo trock »hier tot Rotterdam in de Schuttery een »groote Reus gebooren tot Leckerkerck; hy »was 8. voeten lang, en den langsten man »van Hollant ging onder synen uitgestreck»ten arm door sonder raken, en was seer »overmate groot van handen en voeten, hy »is in de maent van Mey 1668. tot Lec»kerkerck gestorven, en met toeloop van »veel menschen die van alle quartieren »quamen op syn begraeffenisse, tot Lecker»kerck op de Leck in de Kerck begraven." Had hy JAN MANDEVYL op zijne reizen vergezeld, hoe verwonderd zoude hij niet hebben staan te kijken naar de reuzen van 28 of 30 voeten lang, door dezen op zeker eiland aangetroffen. M°.

———

Herfstdraden (vgl. A. R.). J. F. MARTINET, pred. te Edam, verwijst in zijn antwoord op eene door de Holl. maatsch. der wetensch. gedane vraag [Werken dier m. st. XI. dl. 2. bl. 111], naar zijne *Waarnemingen omtr. de herfstdraaden, die in ons Vaderl., en in welke prov. het meest vliegen. Vaderl. Letteroefen.* 6[de] d., Mengelwerk, bl. 119. M°.

———

Het juffertje van de Domkerk (vgl. XV. bl. 192, 256). Geheel in waarde latende wat ter opheldering is bijgebragt, merk ik toch op, dat men zekere *balken* ook wel *juffers* noemt, en dat het mij niet zoo vreemd zou voorkomen, indien de woorden: »uitvoerig verbeelt, zoo als die" (de stad Utrecht) »sig vertoonde voor het juf»fertje van de Domkerk" enz., niets anders beteekenden dan een gezigt op de stad vóór de Domkerk *gestut* was door een *juffer* of *balk*, ten gevolge van de gedeeltelijke uitstorting van het gebouw. In den *Studenten-almanak der utrechtsche akademie*, voeg ik (gelegenheidshalve, hoewel zonder regtstreeksche betrekking tot het *juffertje*) hierbij, las men in 1828 (of circa) de navolgende regelen, waarvan de maker mij bekend is, en die zagen op de wijze hoe destijds de Domkerk hersteld was.

Wie dorst van smaak ontbloot zijn luimen bot te vieren?
Wie zonder kunstgevoel te lappen aan Gods huis?
Wie 't buitenwerk des Doms zoo knoejig optesieren?
Het is geen sterveling; het is de groote Ζεύς! [1])

Ik bezit eene teekening, hoe zich het werk vóór die opsiering vertoonde.

L. J. N. T. A.

[Wij hebben de palen, waar L. J. N. T. A van spreekt, wel *juffers*, maar nooit *juffertjes* hooren noemen. Hare groote lengte maakt den laatsten naam ook minder gepast. Evenwel men vindt er, die zoo groote liefhebbers van deminutiva zijn, dat zij den Montblanc een *bergje* en GOLIATH een *reusje* zouden noemen. Of de uitgever dezer prent daartoe behoorde weten wij niet; maar wel gelooven wij dat, indien men om de kranke Domkerk te schoren juffers gebruikt heeft, er meer dan eene toe noodig zal zijn geweest.]

———

[1]) De architect heette ZUIS.

GESCHIEDENIS.

Wilhelm von Truchses (vgl. XV. bl. 231). Dat deze veel merkwaardigs als stadhouder of hoofd der regering in Friesland heeft verrigt, blijkt niet. De geschiedenis maakt weinig melding van hem; in de *Chronycke* van OCKO VAN SCHARL wordt zijne aanstelling met die van meer anderen door hertog GEORG vermeld op het jaar 1504. WILLEM TRUCX, zoo wordt hij aldaar genoemd, behoorde tot de duitsche regeerders met SJUURDT LUTSINGH (beide waren ridders en geleerde mannen) en met den kanselier, ook een zeer geleerd man en doctor; de andere drie waren Friezen, »doch van alle deze was heer WILLEM TRUCX die overste." Zijn bestuur was echter van korten duur, want in de genoemde *Chronijk* op het jaar 1506, leest men, dat op den 16den julij op een gemeenen landsdag binnen Leeuwarden gehouden, »die regenten die »Hertog GEORGE in Vrieslandt gezet hadt, »*weder zyn afgeset*, en graaf HENDRIK VAN »STOLBURCH van den Hertog weder tot »Stadhouder geordonneert", waarmede ik vermeen dat de vervanging der in 1504 aangestelde regeerders zal bedoeld zijn.

Wie zijne ouders waren, zal men kunnen vernemen bij HOOGSTRATEN, *Algem. W. B.* op het art. *Waldpurg*, of bij de auteurs door dezen aldaar opgenoemd, waaronder ook de *Tafelen* van HUBNER, alwaar op de 507ste—9de tafel de TRUCHSES VAN WALDBURG worden vermeld; nog zie men het *Neues Preussischer Adels Lexicon* van Fr. L. V. ZEDLITZ-NEUKIRCH, band 4. pag. 277, over de graven VON TRUCHSES.

De ouders waren zeer denkelijk JOHANNES TRUCHSES VAN WALDBURG in Scheer te Friedeberg, die stierf 1507, en ANNA, dochter van WILHELMUS graaf van Oettingen, die stierf 1517; WILHELM had gehuwd zijne nicht SIBYLLA, dochter van ANDREAS VAN WALDBURG; hij stierf 1557, maart 17.

Ook de jaargangen van het duitsche *Genealogische Staats- und Handbuch* vermelden deze geslachten.

V. D. N.

Ridderorde van het paviljoen (vgl. XV. bl. 232). Deze orde werd in 1717 door LODEWIJK XV, koning van Frankrijk, toen oud tusschen de 7 en 8 jaren, ingesteld voor de jonge edellieden, die hem het hof maakten (pour les jeunes seigneurs qui lui faisoient la cour).

Het kruis dezer orde was van geëmailleerd goud; op het midden van de eene zijde was een paviljoen, en aan de andere zijde een draaiende ring (un anneau tournant); het lint, waaraan dit kruis was gehecht, was gestreept van wit en blaauw. Doch deze orde heeft slechts kort bestaan. Men zie die vermeld en beschreven bij ET. DAMBREVILLE, *Abregé chronologique de l'Histoire des ordres de Chevallerie*, pag. 282.

V. D. N.

Zerubabel (vgl. XV. bl. 232). Ik kan den heer S. Z. zeer kort antwoorden, door hem beleefd te verzoeken in het *Bijbelsch Woordenboek* eenvoudig de artikelen *Syrië* en *Zerubabel* na te lezen. Ik geloof dat hij dan wel opgehelderd zal vinden wat hem in den tekst van EBERS en in mijne vertaling vreemd is voorgekomen.

H. C. ROGGE.

Thraciers (vgl. XV. bl. 232). In den uitgebreidsten zin waren de Thraciers, schoon buiten eigenlijk Griekenland wonende, Grieken. Deze nu hadden vele koloniën zelfs tot in Italië, aan de zeekusten buitenslands, en RHODOPIS was zeker eene Grieksche.

G. P. ROOS.

Hogguer (vgl. XIV. bl. 356; XV. bl. 104). Wij kunnen niet inzien, welke overeenkomst er bestaat tusschen het geval van den onschuldig veroordeelden koetsier en dat van den lijfknecht. Misschien kan echter de hr. CH. het laatste geval ophelderen en voeg ik mij bij den uitgedrukten wensch.

H. R.

Plundering van Hattem in 1786 (vgl. XV. bl. 69). u—H. vraagt naar *onpartijdige* bescheiden over deze gebeurtenis. *Onpartijdig* schreef geen mensch in de Vereenigde gewesten in 1786; maar wil hij bouwstoffen, zoo verwijzen wij hem naar het zoo even verschenen *negende* deel van het *Vervolg* op VAN LOONS *Nederl. historiepenningen*, bl. 298 (1), alwaar een vijftal bronnen worden opgegeven.

J. D. / L.

Generaal Rosecrans (vgl. XIII. bl. 298; XIV. bl. 6, 70, 113). In een ms. register met de wapens en namen van de leden der regering van Rotterdam, beginnende a°. 1494, treft men onder de vroedschappen den naam van ROSENCRANS aan, nl.: WIGGER JACOBSZ. ROSENCRANS »*gecoren*" 14 april 1580.

Zijn wapenschild is evenwel oningevuld; verder leest men er deze aanteekening bij: »*is in mey* 1585 *uit Rotterdam vertrocken en elders gaen wonen.*"

Ik waag de onderstelling, dat WIGGER JACOBSZ. ROSENCRANS katholiek is geweest en zich met de verandering van zaken te Rotterdam genoodzaakt heeft gezien die stad te verlaten en zich in het nog spaanschgezinde Amsterdam met der woon heeft gevestigd.

Men zou mijns inziens slechts de poorterboeken te Amsterdam van 1585 te raadplegen hebben, om van zijne komst *aldaar* zeker te zijn; en in dat geval kan men hem aanmerken als den stamvader van het amsterdamsche geslacht van dien naam, waarover meermalen in den *Navorscher* gehandeld is, en uit welk geslacht dan ook generaal ROSENCRANS zou afstammen, wiens naam in den jongsten amerikaanschen burgeroorlog bekend is geworden.

F. O.

Paalworm. (vgl. XIII. bl. 240; XV. bl. 162). Mijn antwoord op deze vraag was reeds verzonden, toen ik in den *Catalogus der verzameling van handschriften*, nagelaten door jhr. BEELDSNIJDER te Utrecht, een' brief aantrof van D. G. FAHRENHEIT, dato Amsterdam 16 dec. 1732, aan G. VELZEN, klerk der gedeputeerden, betreffende palen geprepareerd voor den worm, met een stuk van de palen door de paalwormen doorknaagd. Ook WAGENAAR, *Vaderl. hist.*, XIX^{de} dl. bl. 91 en volgg., gewaagt van den paalworm en van de wijze van zeewering door middel van steen, uitgevonden door P. STRAAT en P. VAN DER DEURE, waarvan het ontwerp in 1733 en 1735 is gedrukt. De heer HARTING noemt den paalworm *eenen kleinen, doch magtigen vijand van ons vaderland;* doch WAGENAAR eindigt zijn verslag met de bewoordingen; »De plaag der zeewormen, om welker afwending de Hemel op bevel der Hooge Overheid, in de kerken deezes Lands, ernstelijk, gesmeekt werdt (1732), is bij de uitkomst, gebleken, *tot een zegen voor de ingezetenen geweest te zijn.*"

J. L. A. I.

Brief van J. B. Petersen aan den luitenant admiraal Cornelis Tromp, 1677. (vgl. XIV, bl. 226, 291). Naar aanleiding eener kopij van dezen brief, waarvan mede een afschrift voorkomt in den *Catalogue de Manuscrits, etc.*, te 's Gravenhage in 1862 verkocht, vraagt men: Wat is er bekend van de zaken door PETERSEN den admiraal TROMP te laste gelegd en waarvan in dezen brief gesproken wordt? en, wie was deze PETERSEN? Daarop dient tot antwoord, dat dr. BROERS in de notulen van de stad Utrecht hierover het eene en andere, en op het provinciaal archief het geheele proces heeft gevonden en later zal bekend maken; doch wie deze PETERSEN was, is twijfelachtig; daar hij door dr. BROERS een slooper geheeten wordt, en in een der stukjes betrekkelijk deze zaak, in TIELES *Bibliotheek van Nederl. Pamfletten* beschreven, hij zich zelven »Baron van PETERSEN, raad, resid. en commiss. gen. van.... Hannover enz.".... noemt.

J. L. A. I.

Stadhouders in de nederl. provinciën tot op de afzwering van Filips (vgl. XIV. bl. 323, 359). In 1737 is te 's Gravenhage uitgegeven een werkje: *Aanstellingen der Stadhouderen* enz.; doch over dit onderwerp had de geleerde J. DE RIEMER, bekend door zijne *Beschrijving van 's Gravenhage*, een belangrijk handschrift nagelaten, dat voor de drukpers gereed lag, toen de dood hem overviel, en het door hem vermaakt werd aan zijnen, door WAGENAAR om zijne uitgebreide historiekennis hoog geroemden, behuwdbroeder F VAN LIMBORGH, die hem, onder de bewerking, met zijne navorschingen trouw had bijgestaan. Het handschrift, getiteld: *Naamlijsten en korte beschrijvinge der Stadhouders van Holland, Zeeland, enz. Zedert de overdragte der Landen door Jacob van Beijeren in* 1433... tot heden toe, en vervat in 3 dln. f°., wordt uitvoerig beschreven in den *Catalogue de Manuscrits etc.*, te 's Gravenhage, in 1862, verkocht; en is voorzeker eene rijke bron voor den toekomstigen schrijver eener geschiedenis der stadhouders (*Nar.* XIII. bl. 136), welke, uitgezonderd die der friesche stadhouders door J. VAN DEN BOSCH, niet bestaat.

J. L. A. I.

Gedeeltelijke lijst van eischen door de Engelschen aan onzen staat gedaan, denkelijk bij de vredespropositiën (vgl. XIII. bl. 359). Of de geheele lijst van engelsche eischen nog in ons staatsarchief of in eenig ander bestaat, is mij onbekend; maar wel weet ik, dat zij, even als die der eischen van onzen kant, bewaard is gebleven. Beide waren berustende in de bibliotheek van P. VAN MUSSCHENBROEK, te Leiden in 1826 verkocht, en zijn op den catalogus onder de handschriften aldus beschreven: *Liste des prétensions des habitans et sujéts des Provinces Unies contre l'État ou quelques particuliers sujéts du Roi de la Grande Brétagne, à cause de dommages souferts par la prise et le pillage de leurs vaisseaux, depuis* 1653 *en plusieurs parties du Monde ; et Catalogue des dommages dont*

les Anglois demandent reparation, Aout 1664, 102 pagg. in f°.

J. L. A. I.

Begrafenissen bij avond (vgl. XIII. bl. 259, 322, 353; XIV. bl. 4, 33, 65, 135). In *Ferdinand en Constantia* door mr. RHIJNVIS FEITH, dl. I, komt bij bl. 145 eene plaat voor, eene begrafenis bij fakkellicht voorstellende, en die naar den inhoud van het boek 's avonds te 10 ure plaats vond.

Leeuwarden. ALEXANDER.

Mevrouw van Wassenaer in 1783 (vgl. X. bl. 59). Wie was de dame van dien naam, bij wie JOHN WESLEY in den Haag op theevisite kwam?

A. L. T. A.

Ambachtsheerlijkheid der Souburgen. Ten jare 1860 verscheen bij de heeren J. C. en W. ALTORFFER te Middelburg een boekje, getiteld: *De gemeente Oost- en West-Souburg*, waarin op blz. 7 voorkomt de volgende opgaaf van heeren dezer heerlijkheden, zoo als die elkander zouden opgevolgd zijn:

Van Oostsouburg.

1575. De stad Middelburg.
1679. Mr. ALEXANDER DE MUIJNCK.
1691. BARTHELOMEUS WOUTERS.
1694. CORNELIS VAN PERE.

Van Westsouburg.

1575. PHILIPS VAN MARNIX.
1598. JACOB VAN MARNIX.
1599. Jonkvr. WALBURG VAN MARNIX.
1638. De stad Middelburg.
1679. ISAÄC VAN PERE.
1690. CORNELIS VAN PERE.

Van Oost- en Westsouburg beide:

1746. Mr. ADRIAAN STEENGRACHT.
1774. Mr. CORNELIS STEENGRACHT.
1781. enz.

Nu schijnt het jaar van opvolging door mr. ADRIAAN STEENGRACHT juist te zijn, daar de heer CORNELIS VAN PERE, volgens de lijst van regeringspersonen, achter de beschrijving der inhuldiging van prins WILLEM V te Vlissingen door J. W. TE WATER, den 3 junij 1746 overleden is.

Volgens bovenstaande opgaaf zou dan de heer CORNELIS VAN PERE 50 jaar van Oosten 56 jaar van Westsouburg ambachtsheer geweest zijn. — Wel schijnt het destijds een tijd van oude luidjes te Westsouburg geweest te zijn, naardien, volgens berigt in de *Middelburgsche courant* van 20 oct. 1764, een tijdgenoot van VAN PERE, zekere JAKOB AARNOUTSE SCHAVOUTERS, den 12 oct. 1764 overleed, oud 92 jaar 7 maanden en 1 dag, nadat hij gedurende 50 jaar het schepensambt te Westsouburg had bekleed — bijzonderheden, welke, ten aanzien van den heer CORNELIS VAN PERE, volgens voornoemde lijst van TE WATER, nog zeldzamer worden, daar de heer CORNELIS VAN PERE aldaar reeds in 1689 als heer van Souburg voorkomt. Dit zal dan van Oostsouburg moeten geweest zijn, want de heer ISAÄC VAN PERE van Westsouburg overleed, volgens de lijst van TE WATER, den 6 maart 1690, welk jaar van opvolging dus juist schijnt opgegeven. Maar dan is er verschil met de opgaaf van Oostsouburg. En wat verder de opgaaf van Westsouburg betreft, — onlangs op het nog aanwezige kerkhof dezer voormalige gemeente zijnde, las ik daar op een voor een deel met gras begroeide grafzerk het volgende: »*Hier legt begraven* SIMON WILLEM HUYGENS, *Heer van West-Souburg*, *Breede geërfde van den eilande van Walcheren*, *overleden* 8 *Augustus* 1694." — Dit nu levert mede omtrent de opgaaf van Westsouburg een verschil, hetwelk men evenmin als het eerste weet te vereffenen, omdat men niet kan inzien, waar en op welk jaar genoemde heer SIMON WILLEM HUYGENS eene plaats moet vinden. Misschien kan en wil mij wel iemand teregt helpen.

P. FRET.

Willem van Nassau. Bij mr. J. SCHELTEMA, *Staatk. Nederl.*, dl. II, 1ste stuk, vindt men bl. 147—149 vermeld: WILLEM VAN NASSAU, heer van Odijk, enz., als geb. 1632 overl. 1705, die, gehuwd aan ELISABETH VAN DER NISSE, bij haar een talrijk gezin naliet. Gaarne zag ik mij aangewezen: waar en op welke data deze staatsman geb. en overl. is, met opgaaf van zijn nagelaten kroost.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Fathimiten. De *Biographie Universelle* (1811) in v. »*Ali*" verzekert, dat de drie zoons van ALI en van FATHIMA, dochter van MAHOMET, jong gestorven zijn. Het is bekend, dat na het overlijden van FATHIMA, ALI vele andere vrouwen nam, die hem twaalf zoons en achttien dochters gaven met talrijke nakomelingschap. D'HERBELOT (*Bibl. Orient.* in v. »*Fathemiah*") steekt den draak met de beweringen der Fathimiten, die zich honderden jaren, na den dood van ALI, in Egypte als khalifen opwierpen, als zijnde afstammelingen niet alleen van ALI maar ook van FATHIMA. Intusschen bestaat er twijfel, en wenschte ik te weten,

of het bewijsbaar is, dat de afstammelingen van FATHIMA hun vader niet hebben overleefd en zoo al ja, wanneer zijn zij uitgestorven.

H. R.

Schotsche clans. Men verzoekt vriendelijk eene opgaaf van schrijvers, waarbij over deze omstandig gehandeld wordt, vooral hierover, in hoeverre de zich noemende stamgenooten het aannemelijk hebben gemaakt, dat zij inderdaad eenen gemeenen stamvader hadden, zoo als men voorgaf of waande. H. R.

Brand te Londen in 1666. De oorzaak van deze ramp, ofschoon Roomschen en Labadisten van euveldaad werden verdacht, ligt in het duister. Wat is er van zekeren VAN GANGELT bekend, die zijne bedenkingen over dezen brand in hetzelfde jaar (1666) te Parijs heeft uitgegeven?

J. L. A. I.

D. Vz. Coornhert werd in 1568 op bevel van MARGARETHA VAN PARMA, in 'sGravenhage gekerkerd, omdat, zoo als sommigen willen, de landvoogdesse vernomen had, dat hij in 1566 door prins WILLEM I belast was geworden, zijne *eerste verantwoording* wegens zijn verzet tegen Spanje zamen te stellen. Is deze bewering gegrond, of bestond er eene andere reden om hem te kerkeren en welke?

J. L. A. I.

Vermogen van eenige fransche ministers. In eenen brief van onzen ambassadeur VAN HOEY van 8 febr. 1743 aan den griffier der staten generaal komt de volgende opgave voor:

»De nalaatenschap van den Heere Cardinaal D'AMBOISE, eerste Minister van wylen Koning LODEWYK de twaalfde, bedroeg elf millioenen livres, en het marcq Silver het welke nu vyftig livres geld, was alsdoen niet meer als tien livres waardig.

»Den Cardinaal MAZARYN hadde agtienmaal honderd duizend livres 's jaars inkomen, en desselfs nalaatenschap wierd op twee en twintig millioenen livres geschat, en de prys van het marcq Silver was op die tyd seeven en twintig livres.

"De inkomsten van den Cardinaal DE RICHELIEU, waaren meede boven maaten groot, en sijne successie wierd geagt de rykdom van die van de rykste Particulier van geheel Europa, in sijnen tyd, seer verre te boven te gaan.

»Wanneer nu het gesag dat boven gemelde eerste Ministers van Staat, by de koningen LODEWIJK de XII, XIII en de XIV hebben gehad, word vergeleken by het volkoomen vertrouwen, dat den koning op wylen sijn Eminentie [DE FLEURY] hadde geplaatst, soo word het vermoogen van de eerst gemelden bevonden te weesen alsoo veel beneeden het reële gewigt van het credit van de laatstgemelde, als haare rykdommen de sijne te boven gingen."

DE FLEURY had volgens een' brief van VAN HOEY van 4 febr. 1743 een inkomen van 91,000 livres, en liet naauwelijks 80,000 livres na, met inbegrip der waarde van zijne meubelen, zilver, enz. Aan het einde van dienzelfden brief zegt v. H. vergeten te hebben, »dat de Cardinaal 12,000 livres jaarlijks genoot als geweesen Precepteur van den Koning" en dat hij gewoon was het grootste gedeelte van de inkomsten zijner abdijen (bedragende 40,000 liv.) aan de armen te geven.

D. te D.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Grafschriften in kerken (vgl. XIV. bl. 327; XV. bl. 111, 164, 195, 235, 263). Uit het *Begraafregister* te Goes is mij gebleken, dat d[r]. CORNELIUS OLDENDORPIUS aldaar begraven werd den 20[sten] febr. 1654. Het uitgesletene jaartal op zijne grafzerk (zie bl. 235, kol. 2, reg. 3) is alzoo 1654.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Grafschriften in kerken. In de kerk te Kloetinge nam ik van een' gebarstenen en bijna versletenen steen dit grafschrift:

»hier leet jōcfrouw LIJSBETH HEIJNRIJCX
»die bastert vād *Maelstede* d[r], sij sterft int
»jaer mccccLxxxviij (1488) xiij daghe in
meije-"-

Wapen: parti, — 1°. MAELSTEDE, 2°. een staand kruis (croix).

In de kerk te Nisse:

»Hier leet begravē URSELA de huysvraūwe vā ADRIJAN LEYSEN wa........sen [?] in Zeelant sterf a°. xv[c] ēn lviij de iij Julius—"

Wie weet de ontbrekende letters van *wa.......sen* aan te vullen?

In de kerk van Hoedekenskerke:

Hier leet begravē OLIVIER COERNELIS zone — hij sterf int jaer mccccLxxxij. xxviij daghe in Januario —
bit voer de ziele.

Hier leet begraven vroeder CLAES JANS-

SONE, leuke [leek] der observanten te Hulst, hij sterf int jaer mccccLxxxij, xxvij daghe in april

bit voer ziele.

Hier leet begrā MATHIJSZ CLAESSZ, sterf a° xv^c....... den xxij dach Junius — bidt voer de ziele.

Hier leet begravē JOHANES CORNELISSZ, sterf a° xv^c en vij de xviij dach.....

Hier is begrā JACOB LAUWERSSZ mijiocker [?] kerkm̄.......a° xv^c xxxj de vj......
Op den steen staat een oud sprietschip.

Hier leet begravē JAN WILLEMSZ DE HAZE sterf a° xv^c..... dach april. God heb de ziele. [1])

Hier leyt begravē VIERLOES VIERLOESSEN sterff a° xv^c...... dach in Januario — God heb de ziele.

Hier leijt begraven meester CLAIJS OLCERTSzoon wt Deenscher paalen.... mccccLxxxviij.... in maio — God hebbe sin siele —

Hier leyt begrā WILLEM de bastert van HEENVLIET sterf a° xv^c xij, xix daghe ī april ēn GEERTRUIJDT VĀN OPINE sȳ huijsvrouwe sterf a° xv^c x, xxij augusti — bidt voer de ziele [2]).

Hier leijt begravē JAÑEKEN meester GILLIS VĀ ALPHINS dochter, de huijsvrouw̄ was van JAN V̄HUELEN, sterf de xxix meije a° xv^cLxj [3]).

Hier liaaghē begravē GILLIS VĀ OESTĒDĒ PIETERSZ sterf a° xiiij^cxc, ix dach in maerte en WILLEM VĀ OESTĒDĒ sȳ broeder sterf a° xv^cj, xvj dach ī Junio — bidt vō de ziele [4]).

Hier leet begravē JAN BERTHALAME [?] sone lantmeter hi sterf int jaer MCCCC en LXXXIIJ, xiij dach in .... Godt heb de ziele.

Goes. F. CALAND.

Grafschriften in kerken. Ter beantwoording van de vragen door den heer TER GOUW gesteld dient, dat de wapens op de zerk n°. 383 mij niet duidelijk genoeg voorkwamen om ze te beschrijven.

Wat het devies betreft vermeen ik te moeten lezen:

T' is al kool in de wereld.

Is dit soms de zinspreuk geweest van den burgemeester COOLEN?

De steen in den muur ter eere van JAN ALMAN is, zoo mijn geheugen mij niet bedriegt, van lateren tijd, mogelijk wel uit de 18de eeuw.

LABORANTER.

Penning op Willem Muilman (vgl. XIII. bl. 146, 174, 203). Als standplaatsen van den predikant WIGBOLD MUILMAN worden t. a. p., bl. 203, genoemd: Muiden, Brielle, Enkhuizen en ^ds Gravenhage. Dat zijne eerste standplaats St. Anna parochie in Friesland was, blijkt uit de aanteekeningen op een gedicht, getiteld: *Op de blyde aankomst van den eerwaardigen, godsaligen, en hooggeleerden heer* WIGBOLDUS MUILMAN, *beroepen leeraar in de gereformeerde gemeente binnen Enchuysen, op den 27 van zomermaand* 1709. 't Enkh., by de wed: HENR. VAN STRALEN, 1709. — Uit dezelfde aanteekeningen blijkt mede, dat hij GERHARDUS RUITER, gestorven den 11^den en begraven den 17^den van wintermaand 1708, te Enkhuizen als predikant opvolgde. Nog een ander gedicht op zijne beroeping in laatstgemelde stad is in mijn bezit. Beide zijn zonder naam van dichter.

M°.

Politieke speeltuigjes (vgl. XIV. bl. 359; XV. bl. 131, 198, 263). Ik bezit een tweetal prenten in den vorm van brieven gevouwen, die onder deze rubriek kunnen gerangschikt worden.

N°. 1 is in den vorm van een kruis met even groote armen, uit een groot half vel papier gesneden. De vier armen zijn op het middenste vierkant gevouwen. Op den rechter en linker arm staat een predikant in ambtsgewaad afgebeeld, in 't verschiet een raadhuis, aan zijne rechterhand de vrijheidshoed op de speer, waartegen een keeshond, met leeuwentronie zijn achterpoot opligt. Deze beide armen openslaande zijn predikant en hond verdwenen: de predikant heeft zijn bijbel en ambtsgewaad neêrgelegd voor het raadhuis; hij zelve staat als gewapend burger met het geweer op schouder te post; aan zijnen rechter voet liggen verscheurde privilegiën, in 't verschiet een gehangene, eene burgerpatrouille, eene veldtent en een vat. Den bovensten arm opslaande ziet men dezelfde hoofdfiguur, doch nu met een grenadiers-

---

1) SMALLEGANGE zegt in zijne beschrijving van den zeelandschen adel: „.... de HASE quamen uit Vlaenderen."

2) Zie SMALLEGANGE, bl. 739.

3) Het randschrift van dezen steen luidt aldus: A° 1608 is die zerck gheaelt wt de k̄ [kerk] van Vinnighe by FRANS MAURIS.

4) In de *Kronijk van het Hist. Genootschap te Utrecht* A° 1860, bl. 263—265 geeft wijlen de heer VAN HASSELT een register van het geslacht DE VRIESE VAN OOSTENDE, doch teekent volgens S. V. LEEUWEN bl. 754, alleen GILLIS aan als zoon van PIETER VAN OOSTENDE; dit grafschrift leert ons echter nog een zoon van PIETER kennen en wel WILLEM, ongetwijfeld naar zijn grootvader WILLEM, geh. met MARGRIETE GILLISd. VAN ARNEMUIDEN.

muts op 't hoofd, en de handen smeekend zaamgevouwen op den buik: bijbel en ambtsgewaad liggen nog ter zijde. Houdt men nu dezelfde figuur tegen 't licht, dan ziet men den smeekeling in een keten door satan (in wiens kop men weêr den keeshond erkent) aan eene galg hangen met zijne wapenen aan de linker zijde naast hem.

N°. 2 is viermaal kleiner: op dezelfde wijze gevouwen. Op de toegevouwen linker en rechter kruisarmen is eene legerplaats afgebeeld, waarvoor een burger op schildwacht staat. Deze armen openende, ziet men den burger door eenen officier vervangen, op den achtergrond »het huis plonderen", links in 't verschiet eene burgerpatrouille. De onder- en boven-kruisarmen opligtende, staat de officier op eene rots met de handen in 't haar, terwijl hoed en degen hem ontvallen.

Houdt men nu het blad tegen 't licht, dan ziet men links eene galg; bliksemstralen bedreigen uit eene donkere wolk het hoofd des mans, terwijl rechts twee officieren een derden geboeid heenleiden.

Beide prenten (zonder jaartal) zinspelen waarschijnlijk op onzen bekenden keezentijd.

De 4° prenten, tabaks- en snuifdoozen, sigarenkokers enz., waarop de geesten van NAPOLEON I, FREDERIK de groote enz. afgebeeld zijn, staande tusschen treurwilgen bij hunne graven, zijn bekend.

Aardig was ook een in den tijd der belgische revolutie uitgekomen prentje, voorstellende het exerceren van eenige nederlandsche artilleristen in 't vuur; in den rook van het geschut zag men de omtrekken der beeltenis van VAN SPEYK.

G. P. ROOS.

Penning op Anselm Franz von Thurn-und-Taxis (vgl. XV. bl. 132). J. D. V. JZN. zal omtrent dezen persoon de hoogduitsche biographiën moeten raadplegen. Het geslacht van TAXIS is van hoogduitschen oorsprong, reden waarom het zich laat verklaren, dat de beschrevene medaille door den beroemden neurenberger medailleur PETER PAUL WERNER is gestempeld.

J. L. A. I.

Twee vragen naar penningen. Welke personen stelt de volgende penning voor:

1). Geslagen en van lood. Vz. Regts gewend borstbeeld, 40/50 jaren oud, krachtig, met opstaanden kraag, harnas, halsketen (?) *Omschrift:* NIT * BIT * ALTIT † 1602. Is gedragen geweest. Het draaggat maakt het *eenigzins* onzeker of het jaartal ook 1607 is. Kz: Dergelijk borstbeeld, doch met fijner trekken, en gedekt met een doctoralen hoed en in eene met pels (hermelijn?) omzoomde toga. *Omschrift:* GOD † IS MIN † TROEST † MIN + TOVOERLAET. De penning is volgens V. GELDERS muntmeter groot 25. Onlangs bij Leeuwarden gevonden in eene vaart.

2). Geel koperen zeer dunne eenzijdige plaat, groot 41 volgens VAN GELDERS muntmeter. De letters zijn monnikenschrift en vrij moeielijk te lezen. Een paus en face in vol costuum, aan beide zijden van hem in het veld een hangende *hoorn*. *Omschrift:* S. CARNELIS.VERDEVN (misschien VERTEVN [virtuen]) HVLPT ONS. INT. EVIGHE LEVEN. Door wien is dit medaillon geslagen? door CORNELIS VAN BERGEN bisschop van Luik?? of door het *Cornelis Munster*, abdij bij Aken? *of:* enz. Kunnen de horens ook een spoor aangeven? De luiksche bisschoppen VAN HOORN heeten echter ARNOLD en JAN. Paus CORNELIS vindt men bij MORERI als den marteldood in het jaar 253 gestorven.

J. D / L.

Opschrift te Vianen. Mij wordt medegedeeld, dat 't volgende opschrift gevonden wordt te Vianen op 't houten beschot, geplaatst voor de kapel van 't graf der VAN BREDERODES.

LADIEV + TVE + 1542 +
VNG + METOVT.

Wie is in staat eene behoorlijke oplossing te geven van dit opschrift, dat Fransch schijnt te zijn en dat door den tijd geene verandering heeft ondergaan? De vorm der letters en cijfers toch is geheel uit de zestiende eeuw.

U. A. v. R.

Zilveren penning op de bevestiging der zwitsersche onafhankelijkheid (1648). — Aldus beschreven in den catalogus van mr. J°. DE VRIES, a°. 1854 n°. 1126, weegt 28 wigtjes.

Deze medaille, zonder jaartal, vertoont op de eene zijde: een krijgsman, staande blootshoofds, met de regterhand een speer houdende, waarop de vrijheidshoed, en de andere hand in de zijde; hij is gewapend met degen en ponjaard; omschrift: *quam gestas vigili studio servato coronam;* onderaan de voorletters van den naam des makers H. I. G. Op de andere zijde: om den rand: de zaâmgevoegde wapenschilden der zwitsersche cantons: op het veld in 't midden: *Fortissimvm. Concordia. libertatis. propvgnacvlvm.* Op de afsnede: *Helvetia.*

Men wenscht te weten: op welk jaartal deze medaille moet gebragt worden, of waarom op 1648; voorts, waar zij afgebeeld of beschreven is.

Het verbond van STAUFFACHER met WALTER FÜRST en ULRICH VON MELCHTHAL tegen de oostenrijksche overheersching dagteekent van het jaar 1307. MADAI echter, n°. 2114, bij de beschrijving eener andere medaille, brengt dit tot het jaar 1296.

Amsterdam. J. D. V. Jz.

IJzeren harnas van Piet Hein. Op een »Inventaris der goederen die bij den West-Indischen Handel, Departement Maze zijn leggende, waarvan eenigte tot gebruik zijn, zoo tot lossen van scheepen als anderzints," opgemaakt te Rotterdam den 31 october 1795, door J^s. KAMERLING en door hem geteekend, komen onder een aantal andere goederen voor, de volgende:

1 IJzer Harnas van PIET HEYN.
1 Roeper van dito en
1 Kooperen keetel van dito.

Vrage, zouden deze stukken bewaard zijn gebleven, zoo ja, waar bevinden zij zich thans?

LABORANTER.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

W. Scott, Leven van Napoleon. Oordeelvellingen daarover (vgl. XV. bl. 117, 266). Eene der meest juiste was deze korte: W. SCOTT schreef het *Leven van Napoleon* in *tien* deelen (zoovele beslaat de nederduitsche vertaling.) omdat hij geen tijd had om het in *twee* deelen te schrijven. Het was trouwens juist in den tijd van zijnen geldnood, waaruit hij zich zoo waardig heeft gered, al was het ook door een op speculatie geschreven *Leven van Napoleon.*

J. D.
L.

Sibmachers wapenboek (vgl. XV. bl. 240, 275, 297). Tot de onderscheidene uitgaven van dit werk behoort die van 1666 met het privilegie door keizer LEOPOLD bij vernieuwing voor 10 jaren verleend, waarbij blijkt, dat in 1655 door wijlen zijnen vader keizer FERDINAND gelijk privilegie was verleend. De uitgave van 1666 bestaat uit 5 dln., en verscheen te Nurnberg bij PAULUS FURSTENS weduwe en erven. De beste uitgave zal zijn die, welke E. A. EBERT vermeldt in zijn *Allgemeines Bibliogr. Lexicon* in voce *Siebmacher*, bestaande uit »6 *Theilen, mit* »*einer Vorr. von* J. D. KOHLER, *Nrb.*, WEIGEL »1734 fol. und 12 *Supplementen* mit *Kup*»*fern* 2 Bde.

V. D. N.

Bilderdijk geen hoogleeraar (vgl. XV. bl. 274). S. Z. kan het antwoord op zijn vraag vinden op bl. 50 van het *Leven van D. J. van Lennep* II^de stuk (Amst. bij FRED. MULLER 1862), waar het gebeurde omtrent het weren van BILDERDIJK uit den leerstoel der geschiedenis vrij omstandig wordt verhaald.

Intusschen dwaalt S. Z., wanneer hij meent, dat die leerstoel eerst in 1815 was opgerigt. Het onderwijs in de geschiedenis des vaderlands behoorde onder de vakken, die, die aan den *professor historiae* waren opgedragen, doch was door VAN LENNEP, om redenen, in het hierboven genoemde werk (I^ste stuk bl. 257) vermeld, reeds in 1807 aan H. BOSSCHA afgestaan.

ZOROBABEL.

P. en J. J. Elsevier (vgl. XII. bl. 273, 309, 374; XIII. bl. 14, 206). In mijne verzameling van gedrukte gelegenheidsgedichten vind ik ook deze:

Ter welkoomste en bevestiginge van den letterbraeven, deugtryken, en lofwaerden heer, PETRUS ELSEVIER; *nadat hy in 't verklaerampt der goddelyke schrift t' Enkhuizen verkoren was, den 6 van slachtmaendt,* 1710. Onder staat: *Testudinem Belgicam Pulsavi.* t' Enkh., gedrukt by DIRK LANDMAN, op de Oude Ried Dyk, 1710.

Treur Galm uytgeboezemt over het droevig, ontydig, dog zalig overlyden van den deugdsamen en nooit volpresen juffr. mejuffr. ANNA ELIZABET ORTWYN, *huisvrouw van den zeer geleerden heer, de heer* PETRUS ELZEVIER, *bedienaar des Godlyken woorts tot Enkhuysen Uit het aardze moort toneel in de onveranderlykheid opgebeurd den* 8 *augusty* 1715. *en den* 12 *derzelver maand en jaar het aards dood-zalet rouwstatig opgedragen.* Door Maria VD.RLI.

Op de beroepinge van den eerwaarde, godsalige en hooggeleerde heer PETRUS ELZEVIER, *tot herder en leeraar in de gereformeerde gemeente te Amsteldam, op den* 23sten *van herfstmaand* 1721. Door G. VAN DULKEN.

Ook bevindt zich in dezelfde verzameling een *Grafschrift op den weledelen heer* JOHAN HOMAN ELZEVIER, *overleden den* XX. *van oogstmaand* 1738. *Ter aarde besteld den* XXIV. *In de Wester-Kerk te Amsteldam.* Door K. V. W.

M°.

P. F. Vegilin van Claerbergen (vgl. VI. bl. 236; VII. bl. 47). Onder de *Gedichten*

van mr. KORNELIS BOON VAN ENGELANT (te Delft bij REINIER BOITET, 1724. in 4°.), vindt men er een (bl. 121—124) »Op het Verjaergetyde van den Hoogedelen Welgeboren Heere, Hre. FLIPS FREDERIK VEGILIN VAN KLAERBERGEN. Grietman over Haskerlant. Lit des Raets van Staten. Gevolmachtigden te velde van de Gemeene-Staten der Vereenigde Nederlanden enz. enz. enz."

Dat verjaargedicht bevat o. a. volgende regels:

o Dag, die eerst zoo groot een licht zaegt ryzen,
Hoe zal hoe kan 'k u eers genoeg bewyzen?
Wat heil bracht gy met 's mans geboort den staet
Niet aen! wie is zoo wars van eigenbaet?
Wie wakkrer in by dagen en by nachten
't Gemeene nut als eigen te betrachten?
Wie spaert zich zelf zoo weinig steeds, indien
Hy het belang des Lants daer in kan zien?

o Dag, die zulk een dichter bracht ter aerde,
Wie weet, in welk eene ongemeene waerde
Gy op Parnas niet zyt? wie weet, hoe gy
Om 't plechtigste niet vast geviert word by
Apollo, en de negen Zanggodinnen?
Wie weet, wat ze u ter eere niet beginnen?
Wie weet, hoe zy, aenheffend te gelyk
Om 't lieflyxte in een hemelsch koormuzyk
Zyn' deugden, die oneindig overtreffen
De deugden van onze eewe, niet verheffen?

Ook zong BOON, bl. 239—247, »Ter uitvaerte van den Heere JOH. VAN BROEKHUIZEN", en droeg dit gedicht op aan denzelfden heer FLIPS FREDERIK VEGILIN VAN KLAERBERGEN, dien hij aldus aanspreekt:

Myn VEGILIN, op wiens verstant
Zich mag de hulk des Raets van Staten
In het vereenigdt Nederlant,
Als op een Palinuer, verlaten,
Hoe vreeselyk de krygsorkaen
Haer dreige haer te doen ve(r)gaen.
o Roem der edele Geslachten,
Waer uit ge reest, om hunne deugt
Niet min, dan oude trouwe te achten.
o Eer uws oorts. o Lust en vreugd
Van Febus en de Zanggodinnen,
Die uwe lier om stryt beminnen.
't Zy ge eene Grieksche, of Roomsche wys,
Of Duitsche stelt op uwe snaren,
En in het spelen wint den prys
Van alle dichtren, hoe ervaren,
Wien de Grineesche Godt der zon
Steeds toegang gunt op Helikon.

Mo.

—

J. A. Comenius of Komensky (vgl. XV. bl. 274). Aan den wensch van S. Z. kan voldaan worden door na te slaan wat in den *Navorscher* over hem is medegedeeld, III. bl. 68, 128. IV. bl. 110. Bijblad 1854 bl. xlviii, xcviii; waarbij nog gevoegd kan worden: *Nieuw Christelijk Maandschrift* van den ring van Amsterdam, jaargang 1828 bl. 643 v. v.

E. A. P.

J. A. Comenius of Komensky. Dat de den 15 november 1671 te Amsterdam als 80jarig grijsaard overledene onderwijs-hervormer JOHAN AMOS, naar zijne geboorteplaats COMENIUS bijgenaamd, een standbeeld verdiende, blijkt reeds voldoende uit de *Geschiedenis der Nederlandsche paedagogiek* van J. W. BEGT, te Gouda bij G. B. VAN GOOR, 1862.

G. P. ROOS.

J. A. Comenius. »COMENIUS, Bischof der böhmischen Brüder, der die unglückliche Zeit der gewaltsamen Katholisirung Böhmens und Mährens und der greulichen verwüsting dieser Länder selbst mit erleben müsste. Er war geboren in Mähren (zu Komna?) den 23 März 1592 und starb nach einem sehr bewegten Leben den 15 November 1671 in Amsterdam. Seine Leiche soll nach Naarden gebracht und dort begraben worden sein. Hier hatte er sich bis an sein Ende grossen Wohlwollen von Seiten der reichen und frommen holländischen Herren LUDWIG und LORENZ DE GEER zu erfreuen. Auf Kosten dieser hohen Gönner war es ihm möglich einzelne böhmische Bücher in Amsterdam drucken zu lassen, die unter den evangelischen Böhmen noch bis jetzt zu den gesuchtesten gehören, z. B. das Amsterdamer Gesangbuch, mit den Psalmen und beigedruckten Noten; eine Taschenbibel, die er aber Handbibel, *mannalnik* nennt, in Taschenformat, die böhmische Verfolgungsgeschichte u. s. w.

(Uit: *Geschichtliche Skizze der Gründung und Entwickelung der evangelischen Gemeinen in Böhmen*, Vortrag gehalten zu Elberfeld von HERMANN VON TARDY, reformirtem Pastor und Consenior aus Horatev bij Nyenburg in Böhmen, den 20 April 1865).

Q—R.

J. A. Comenius of Komensky. JOHANN AMOS KOMENSKY werd in 1692 in Moravië geboren. Hij was leeraar der Boheemsche of Moravische broederschap en tevens letterkundige, die zich, onder zijne geloofsgenooten, beroemd heeft gemaakt door de verbetering, welke hij in het onderwijs poogde in te voeren. Sedert het uitvaardigen van het edict, in 1624, waarbij de leeraars zijner gezindheid en ook hij uit Moravië werden

gebannen, nam hij de wijk naar Bohemen, vervolgens naar Polen, Engeland, Zweden, Pruisen, Zevenbergen, Silezië, Frankfort aan den Oder, Hamburg, en vestigde zich eindelijk, na een zwervend leven vol van onrust, onverhinderd te Amsterdam, alwaar hij in 1671 overleed. Naauwkeurige levensberigten van dezen werkzamen en hoogst verdienstelijken man zijn te vinden in zijne levensbeschrijving door den geleerden ADELUNG, waarin eene opgave van 92 zijner geschriften.

J. L. A. I.

Casper Casparius (vgl. XIV. bl. 361). Het exemplaar van CASPAR CASPARII *Princeps Auriacus sive libertas defensa*, was mij bekend, vóór dat SCHINKEL er bezitter van werd. Meer dan waarschijnlijk is het door CASPARIUS ten geschenke gegeven aan JOAN VAN OLDENBARNEVELT, later overgegaan aan WILLEM VAN OLDENBARNEVELT en heeft vervolgens toebehoord aan CONSTANTIJN HUYGENS; zoo als blijkt uit de handteekening van den eersten op het schutblad, en van den laatsten, *zonder inscriptie*, op het titelblad. De opheldering, door den auteur van den catalogus gegeven, als zoude CASPAR CASPARIUS, een bekend latijnsch dichter, de pseudoniem zijn van CONSTANTIJN HUYGENS, heeft dus meer duisternis dan licht verspreid.

J. L. A. I.

Bernard (vgl. XIV. bl. 138). De bedoelde BERNARD is JACQUES BERNARD, prof. phil. math. en waalsch predikant te Leiden, alwaar hij in 1718 aan eene borstkwaal, veroorzaakt door overmaat van werkzaamheden, op 59jarigen ouderdom overleed. Na de herroeping van het edict van Nantes, vestigde hij zich in 's Gravenhage, opende aldaar eenen cursus voor de wijsbegeerte, de fraaie letteren en de wiskunde, en belastte zich tevens in 1693 tot in 1710 met het vervolgen der *Républiqué des lettres*, een tijdschrift, hetwelk BAYLE beroemd had gemaakt. Sedert 1716 hervatte hij dien arbeid, en was intusschen een der medewerkers van het *Journal litéraire*, waarvan de 1ste reeks, te 's Gravenhage van 1713 tot 1721 gedrukt, bestuurd werd door 's GRAVESANDE, MARCHAND, VAN EFFEN, SALLENGRE, ALEXANDRE en SAINT-HYACINTHE. Zijn stijl is gebrekkig, wijdloopig en vol van dubbelzinnige spreekwijzen. L. SPRINGER heeft zijn portret in kleuren gelithographeerd. Zie verder *Dict. hist.* en dr. W. BISSCHOP. *Justus van Effen.*

J. L. A. I.

Fabricius (vgl. XV. bl. 238, 296). De door BERTRAND, in de *Revue des deux mondes* bedoelde FABRICIUS is de sterrekundige JOHANNES FABRICIUS, een Oostfries, die, met behulp der stralenbrekende verrekijkers, de eerste ontdekker is geweest der zonnevlekken, welke ontdekking aan GALILEI wordt toegeschreven. De uitkomst zijner waarnemingen gaf hij uit onder den titel van: JOH. FABRICII *physici de maculis in sole observatis, et apparente earum cum sole conversione narratio. Wittenberg,* 1611, in kl. 4°., die door LALANDE in de *Supplémens* van het 4de deel van zijn *Traité d'astronomie* en in de *Mém. de l'acad.* voor 1778, bijna geheel zijn overgenomen. Zijn vader, DAVID FABRICIUS, mede een sterrekundige, ontdekte in 1596 de bekende ster in den Walvisch.

J. L. A. I.

Willem van Zuylen van Nijevelt. (vgl. XV., bl. 240, 275, 297). In NIJHOFFS *Bijdragen voor vaderl. Geschied- en Oudheidk.,* 3e dl., 4e st., vindt men over WILLEM VAN ZUYLEN VAN NIJEVELT eene bijdrage door dr. G. D. J. SCHOTEL.

J. L. A. I.

Maandelijksche berigten uit de andere wereld (vgl. XV. bl. 117). De heer C. EKAMA is kwalijk onderrigt dat van de *Samenspraak tusschen Laurens Jans. Koster, eerste uitvinder der Boekdruk konst, Lucius Annaeus Seneca, Roomsch wijsgeer, leermeester van Nero, en Johannes Hus, eerste Hervormer der kerken,* slechts *twee* exemplaren bekend zouden zijn. Het is slechts het nommer voor januarij 1758, van het tijdschrift: *Maandelijksche Berichten uit de andere wereld of Sprekende Dooden,* dat in 99 dln., compleet, zeldzaam voorkomt.

J. L. A. I.

Bockeberg (vgl. XV. bl. 276). „Hij (BOCKENBERG en niet BOCKEBERG) beloofde de volkomen algemeene en byzondere Beschrijving en Geschiedenissen van Holland, by een boeksken, gedrukt 1592; maar hoewel hy eerst 1617 gestorven is, zoo zyn dezelve tot nog toe niet in 't licht gekomen, niet wetende waar zij steken mogen." Aldus PARS in zijne *Naamrol,* in 1701 gedrukt, en KOK, in zijn *Woordenboek,* 1787, zegt, dat onbekend is waar die (na 1725, het jaar der uitgave van het laatste deel der *Batavia Sacra,* door HEUSSEN en VAN RIJN), »vervaren zijn." Verborgen zijn zij echter niet gebleven, want de bedoelde handschriften waren in 1826 berustende in de bibliotheek van P. VAN MUSSCHEN-

BROEK, alstoen te Leiden verkocht, en zijn op den catalogus aldus beschreven:

P. C. BOCKENBERGII Annales, ab orbe condito ad ann. Chr. 1570, 5 perspissa voll.; eorundemque annalium breviarium ab ipso confectum, 1 vol., in-f°.

—— Centuriae 16, ab a. U. C. 608. ad finem Saec. XVI nostrae aerae. 9 voll., in-f°., p.

—— Adversaria historica alphabetice ordinata. in-f°., p.

—— Batavicae Reipublicae aut ei injunctorum populorum prisca nobilitas. in-f°.,

—— Imperatorum, Regum, et Pontif. Ultraj. de bonis Ecclesiae Traj. diplomata. in-f°., p.

—— Apostoli Divique tutelares in Holl., Zel., Westfr. et Traj. olim clari. — Ejusd., Austriacorum Hollandiae Zelandiaeque Comitum, Frisiae dominorum, acta. — Ejusd. praecipua praecipuae vetustatis Eccl. Trajectinae Bavadraeque (?) diplomata. — Acta Pontificum Traject., item Abbatus Egmundani. 5 voll. formâ quartâ. — Insignis collectio.

Bij mr. J. T. BODEL NIJENHUIS, te Leiden, die den catalogus heeft geredigeerd, zal welligt inlichting zijn te bekomen, wie alstoen kooper is geworden, hetwelk tot verdere ontdekking kan leiden waar deze handschriften zich thans bevinden.

J. L. A. I.

Academische graad aan officieren (vgl. VI. bl. 42). In den *Navorscher* 1856 iets nalezende, vond ik daar op bl. 42 de vraag van JOHANNES naar officieren, die eenen graad aan een der hoogescholen verkregen hebben, en daar ik mij niet kan herinneren, dat op deze vraag ooit geantwoord is, zoo is mijn antwoord, dat de baron VAN ALDERWERELT-HOUTUIJN reeds den 19den maart 1807 te Utrecht gepromoveerd is als j. u. doctor op theses en voor twee hoven gepostuleerd, in 1809 testimonium als notaris bekomen heeft, in 1814 den lande als militair gediend en de veldslagen medegemaakt heeft, en reeds sedert 1844 gepensioneerd is als luit.-kolonel der kavallerie.

VERITAS.

Pierre Marteau (vgl. XV. bl. 169, 265). Voor mij ligt eene brochure van 8 blz. zonder titel; aan het hoofd van blz. 1 staat: *Goude en zilvere Gedenkpenningen, dewelke te bekomen zijn te Keulen bij* PIERRE MARTEAU. Het behoort tot den tijd van den oostenrijkschen successie-oorlog, doch de gedenkpenningen zijn, naar 't mij voorkomt, gefingeerd: 't zijn illustratiën van bijbelteksten. Welligt is hier ook de naam slechts gebezigd om het pamfletje aftrek te doen vinden.

D. te D.

Mr. Thimon Boey. (vgl. XV. bl. 215). Ingekomen is de navolgende geslachtlijst die tot nadere opsporingen kan leiden.

1. JAN BOEY, burgem. Zieriksee 1471.

De relatie tusschen 1 en 2 is niet bepaald aangewezen.

2. JAN JANSEN B., item 1526, tr. 1520 LOUISE CLAASd. VAN CROBEL. Verder schijnt de afstamming te sluiten.

|

3. JACOB JANSEN B., geb. 1522, tr. M... JAN HERMANSd. DE HUBERT, † 1573, hij was te Zieriksee 5 malen burgemeester.

|

4. JAN JACOBSZ. B., geb. 1550 (b. te Z.), tr. 1572 ELISAB. WILLEMSd. CROEZER.

|

5. CORNELIS JANSEN B., geb. 1573 (b. te Z.), tr. MARIA ANTONISd. MOGGE VAN HAEMSTEDE.

|

6. CORNELIS B., geb. 1611, tr. ANNA WILLEMSZE BRANDWIJK van Blockland, dochter van WILLEM BRANDWIJK hr. v. Blockland. burgem. te Dordrecht, was fiskaal en procr genl. van Holland enz. In 1653 verheven in den adelstand door LOD. XIV. (met de nakomelingen).

|

WILLEM, geb. 1657, tr. 1685 ANNA MARIA VAN DER HOUWEN, dr. van JACOB hr. van Heeswijk en Dinter.
(dit wijkt af van de opgaven van V. D. N.)

|

CORNELIS geb. 1686, tr. AGNETA (dit wijkt ook af) van Schoonhoven, dr. van TIMON B. te Rotterdam, raadpensionaris te Rotterdam tot 1785, toen secretaris der staten van Holland en

|

TIMON of THIMON B., geb. 1713, tr. H. A. HOP.

|

WILLEM CORNELIS B., geb. 1741, was drossaart en dijkgraaf van het graafschap Leerdam en de baronnie van Acquoy. Of hij afstammelingen naliet is onbekend.

H. R.

Symbola Heroica (vgl. bl. 240, 274). Ik ben in in het bezit van *Devises Heroiques et Emblemes*, de M. CLAUDE PARADIN; Revues et augmentées de moytie, Avec Privilege du Roi. A Paris, ches JEAN MILLOT. Zonder jaartal: maar onder het Extrait du privilege du Roy, hetwelk er achter gedrukt is, staat 1614. De daarin voorkomende platen zijn geen houtsneefiguren,

meer koperen platen. Over CLAUDIUS PARADINUS kan men zien in SAXII *Onomast.* III. 294. Wie het verlangt te zien of te bezitten, melde zich aan bij

Tiel. P. H. TYDEMAN.

D. de Bakker. Door VONDEL en HUYGENS werd aan dezen hooge achting toegedragen. VONDEL gaf hem een zijner werken ten geschenke, onderteekend J. V. VONDELEN, en HUYGENS een exemplaar zijner *Heilige dagen*, met geschreven vers. Wat is er verder van D. DE BAKKER bekend?

J. L. A. I.

Steven Burmania. Deze is de schrijver van een werk, getiteld: *De bello Anglicano injuste Belgis illato*, 1652, in 4°. Is er meer over hem geboekt? J. L. A. I.

Albert Girard Samielois. Werken van SIMON STEVIN, den beroemden wiskundige en vriend van MAURITS van Nassau, zijn in het Fransch uitgegeven en gecommentarieerd door ALBERT GIRARD, insgelijks een zeer bekwaam wiskundige, die in al zijne werken achter zijnen naam het woord *Samiélois* plaatste. Nergens heb ik de beteekenis van dat woord kunnen vinden, hoewel ik een aantal artikelen omtrent de STEVINS, vader en zoon, en ook over ALBERT GIRARD gelezen heb. Wat wil dat woord *Samiélois* zeggen. Weet een der lezers van den *Navorscher* het ook op te helderen?

Ik heb den joodschen wiskundige TERQUEM, overleden te Parijs in 1862, hooren beweren, dat dit *Samiélois* wil zeggen, dat GIRARD uit S. Mihiel, een stadje in Lotharingen, afkomstig was; maar de inwoners van S. Mihiel noemen zich *Saintmihiellois*, en bovendien GIRARD heeft te veel op met het Nederlandsch en ziet te laag neer op het Fransch, om een Franschman te zijn.

Brussel. BUISSON.

Joost Dudinck, in de XVII[de] eeuw, domheer van Ressen, in het hertogdom Gelderland, wordt voor den schrijver gehouden van twee bibliographische werken, die, zelfs in handschrift, dermate zeldzaam zijn, dat niemand ze te lezen heeft kunnen bekomen, en in de catalogussen van GROSCHUFF en van VOGT derzelver titels niet dan voorwaardelijk worden opgegeven. VALERIUS ANDREAS vermeent echter, in zijne *Bibliotheca Belgica*, dat een dezer werken gedrukt zoude zijn te Keulen 1643 in 8°., en schrijft aan DUDINCK nog twee dergelijke werken toe, waarvan het bestaan evenmin is bewezen. Wat is hiervan?

J. L. A. I.

»Adelyk Toneel ende geslachteboomen »der Adelijcke voortreffelijke ende aansienn»delicke Heeren Prinsen en Graeven etc." Onder dezen titel berust ter boekerij van de akademie te Groningen een hs., in f°. ... deelen, bevattende eenige honderden wapens, meestal net geteekend en gekleurd, met genealogische aanteekeningen. De eerste honderd bladzijden bevatten *het geslacht van Nassau*, en de volgende tot 145 betreffen *het huis van Oranje*, van WILLEM I. (den zwijger) tot aan het overlijden van zijn achterkleinzoon koning WILLEM III, met vermelding van diens overlijden, alles met vermaagschappingen Daarop volgen de familiën ABBENBROEK, ADRICHUM (sic), AMSTEL, ALBLAS, ALKEMADE, ALMMONDE, ARKEL, met de zestien kwartieren van JAN, zijnde de laatste van dien stam, † 1428, en verder de descendenten van OTTO VAN HEUKELOM (tot in 1622), ASPEREN (ook uit ARKEL), ASSENDELF, BAKENESSE, BEKESTEYN, BERKENROODE, BERKHOUT, BERK, BEVEREN, BLIJENBURG, BEVERWIJCK, BEAUMONT, BOETZELAAR, BOOTH, BOSCHHUYSEN en BOECKHORST. Bij enkele der laatstgemelden zijn de wapens niet volledig uitgewerkt, en alleen half gekleurd of nog ongekleurd. Tallooze vertakkingen door vermaagschapping, soms met uitgebreide uitweidingen, komen er in voor. Van lateren tijd dan het einde der XVII eeuw, meen ik niet, dat er vermeld zijn. Niets is er bekend omtrent den naam des opstellers; het schijnt, ofschoon eene compilatie, toch een oorspronkelijk werk te zijn, en soms heeft de schrijver of een latere bezitter dwalingen verbeterd. Intusschen blijkt het ook, dat deze genealogiën veelal gelijk zijn aan die, welke VAN LEEUWEN gaf in zijne *Batavia illustr.*, zoodat de bijvoeging der wapens het voornaamste is.

Brievenverzameling te Deventer. J. H. HALBERTSMA liet in 1828 eene belangrijken brief van CH. DE NIELLES aan J. AUGUSTIJNS afdrukken. Hij verklaart dezen brief geligt te hebben uit eene zeer belangrijke brievenverzameling van een zijner vrienden te Deventer, en dat die verzameling een menigte brieven bevatte van DE GROOT, EPISCOPIUS, en andere Remonstranten. Ik stel er veel belang in te weten, of die verzameling te Deventer of elders nog aanwezig is.

Leiden. H. C. ROGGE.

Vragen aangaande journalistiek. 1. In den catalogus van de provinciale bibliotheek van Zeeland (1863) komt voor onder de daarin vermelde boekwerken de *Gazette royale de Hollande*, de 25 juin—31 dec. 1806.

Was deze *gazette* hetzelfde als de toenmalige *koninklijke staatscourant*, of wel een afzonderlijk dagblad? Was zij in het laatste geval een officiëel orgaan en hoe lang heeft zij bestaan?

2. In denzelfden catalogus komt voor de *Feuille politique du département du Zuiderzee*, année 1812 et 1 janvier—30 sept. 1813; was dit een officieel orgaan? Hoe lang heeft het bestaan?

3. In denzelfden catalogus komt voor de »*Amsterdamsche advertentiën*" van 2 dec. 1811—30 sept. 1813. Wat voor soort van dagblad was dit en hoe lang heeft het bestaan?

4. Vóór mij heb ik liggen het *Staatkundig dagblad van de Zuiderzee*, van 1 dec. tot 31 dec. 1813. — Was dit een officiëel orgaan en hoe lang heeft het bestaan?

5. Welk officiëel orgaan is opgevolgd aan den *Courier d'Amsterdam*, eindigende 30 november 1811? Met 1°. januarij 1814 toch heeft men de *Nederlandsche staatscourant* gekregen, doch welk officiëel orgaan vult de gaping tusschen genoemden *Courier* en de *Nederlandsche staatscourant* aan?

6. Wanneer is de *Amsterdamsche courant* begonnen? Komt deze van primo januarij tot en met 4 mei 1814 ook voor onder den naam van *Departementaal dagblad van de Zuiderzee en Amsterdamsche courant?* Zoo ja, wat is de reden daarvan?

Met eene eenigzins spoedige beantwoording dier vragen zal men mij zeer verpligten.

R.

Aanhaling. Kan een der lezers van den *Navorscher* mij het versje in zijn geheel mededeelen, dat *ongeveer* aldus aanvangt:

Lief nachtegaaltje, klein vogeltje koen,
Wil je bij mijn zoetelief een boodschap doen? enz.

D....t.

De nieuwe Rarekiek. Bij mij berust het afschrift van een gedicht, dat niet lang na den tijd der belgische onlusten moet zijn opgesteld, en den titel voert: »*De nieuwe Rarekiek*, vertoonende de weêrgalooze daden van den fameusen Daine en zooveel andere Belgische helden in de roemruchtige tien-dagen van 2 tot 12 Augustus 1831." Het is in den vorm van een gesprek tusschen ARLEKIJN, den vertooner der rarekiek, en TEUNIS, een boerenzoon. De eerste wordt voorgesteld als een Belg, terwijl de laatste in sterk anti-belgischen geest zich uitlaat. De slotwoorden (van TEUNIS) zijn:

»Sluit nou jou kast, en denk dat TEUNIS,
Ofschoon hij maar ien boerenzeun is,
Zich nooit van snoevers bluffen laat,
Maar durft te zeggen, waar 't op staat.
En wil jij nog voor 't laatst ien prentje,
Zoo schilder op jou kermistentje.
Ien hiele, hiele groote gans,
Vooral nieuwmodisch op zen Fransch,
Gekwikt met Jacobijnsche veêren,
En schrijf er bij: Hier is te leeren,
Hoe mooi een gans lawaai verkoopt,
En hoe gezwind een kievit loopt."

Zou een der lezers van den *Navorscher* mij ook kunnen zeggen, wie de schrijver is van dit stuk?

J. MARANGE.

Het wetboek der Bramines. In het jaar 1710 werd door den predikant en rector van het Singaleesche seminarium te Colombo op Ceylon, PETRUS SINJEU, aan gouverneur generaal en raden van Indië opgedragen:

»*Het wetboek der Bramines* ofte het eerste Goddelyk boek derselven, vervattende hunne eerste beginselen van den Godsdienst en waaruyt alle overige boeken getrocken zijn uyt het Samoskredams (Sanskrit?) in de Nederduytsche tale vertolkt; bekleet met eene doorgaande vertalinge der woorden, vergelijking met de Singaleesche en Malabaarsse tale en seer breede uytleggingen, zoo getrocken uit de tale als hunne overige boeken geschiktkundige [1]) en andere. Waaraan achterbygevoegt is een vergelijking van eenige Historiën uyt de boeken der Bramines, met de geschiedenissen van MOSES voorgedragen en desselfs overeenkomst."

Het jaar te voren, in 1709, was door hem aan den gouverneur van Ceilon HENDRIK BECKER opgedragen: *Een ontwerp van de Godtgeleertheyt der Bramins.* Kan men ons ook opgeven, of deze beide werken door den druk het licht hebben gezien?

Zoude de tijd niet gekomen zijn, dat een daartoe bevoegde de verdiensten van eenen ROGERIUS, BALDEUS, DE MEY, DE VUIST, CRAMER, KAT, RUEL, SYNJEU, CONYN, enz., die de waardige voorgangers van JONES, WILKENS, WINTER en anderen geweest zijn, — in het licht stelde; van mannen, die bij de geringe hulpmiddelen, waarover zij konden beschikken, toch betrekkelijk veel hebben gedaan, om tot de kennis te geraken der Vedaas en andere schriften, die op den alouden indischen godsdienst betrekking hebben?

Er wordt toch in deze dagen, vooral in het buitenland, veel werk gemaakt van het beoefenen dier schriften in de taal, waarin

---

[1]) Geschichtkundige?

zij werden geschreven, en het is pligtmatig dat men niet voorbijzie, wat er in dezen, reeds meer dan anderhalve eeuw geleden, door onze wetenschappelijke mannen in Indië verrigt is.

LABORANTER.

Pierre Massuet. Wie was PIERRE MASSUET, een schrijver, die omstreeks 1740 geleefd heeft? Wat is er omtrent zijnen levensloop bekend, en welke werken zijn door hem geschreven?

Q—R.

KUNSTGESCHIEDENIS.

N. Muijs (vgl. XV. bl. 276). NICOLAAS MUIJS, zoon van WILLEM, en broeder van ROBERT (de eerste een bekwaam historie- en portretschilder, de andere een bekwaam kunstgraveur), werd geboren in 1740 te Rotterdam en leerde het schilderen bij zijnen vader en AART SCHOUMAN. Hij was verdienstelijk in het schilderen van binnenhuizen, die hij hoogst uitvoerig bewerkte. Uit de verzameling van V. D. POT V. GROENEVELD werd in 1808 een marktgezigt van hem voor *f* 310 verkocht. Als portretschilder wordt hij *niet* vermeld, en ik vermeen, dat hij tot de beroemde schilders in *dat* vak zeker niet behoorde. Hij stierf te Rotterdam in het jaar 1808.

Zie IMMERZEEL, *de Levens en Werken der Kunstschilders* enz. in voce; en C. KRAMM, in voce ROBERT en WILLEM MUYS.

V. D. N.

Petty en Pond (vgl. VII. bl. 71). GEORGE PETTY, van wiens portret t. a. pl. gesproken wordt, welligt dezelfde als GEORGE PETTIE uit Oxfordshire, geb. in 1548, die kapitein was en zich door zijn geschriften bemind maakte. Hij schreef: *A petite pallace of Pettie his pleasure*, en vertaalde in het Engelsch GUAZZI, *De conversatione civili.* Hij stierf 1589 en wordt vermeld bij WOOD, *Athenae Oxonienses.*

Den naam van POND of PONT vindt men in Noordholland.

V. D. N.

Schilderijen behoorende aan de oostind. comp. (vgl. XV. bl. 138). CHR. vraagt waar zijn zij? Op het museum op 't Mauritshuis, of bij de veroverde vlaggen? Hij zie eens in het ministerie van koloniën in gangen en op zolders.

J. D.
L.

Platen betreffende de geschiedenis des vaderlands in den jare 1622 (vgl. XIII. bl. 213, 269; XIV. bl. 176). De togt, in 1624, der (elf) amsterdamsche burgers naar Bommel, die zich dapper tegen den vijand kweten, en waarvan prof. SIEGENBEEK in zijne *Geschied. der Burgerwapening*, bl. 97, gewaagt, is in 1787 in plaat gebragt door R. VINKELES, naar de teekening van BUIJS.

J. L. A. I.

»Wandalisme, een waarschuwend woord tot allen wien de vaderlandsche kunst onverschillig is." Onder dezen titel heeft onze geachte medewerker CHR. te Leiden bij T. HOOIBERG en zoon een stukje van 16 bl. 8° uitgegeven, naar aanleiding van het afbreken der Witte poort te Leiden. Het bevat eene klagt over het onbarmhartig sloopen onzer schoone, sierlijke gebouwen uit de zeventiende eeuw, die meestal slechts door stijve, smakelooze steenklompen vervangen worden. Moge het door ieder wien het aangaat gelezen en ter harte genomen worden!

BESTUUR.

Niman. De algemeene staten gaven in 1618 aan zekeren HERMANSZ. NIMAN octrooi, om de toets- en marmersteenen, door middel eener, bij hem uitgevonden molen en zonderlinge bereiding zoo zacht te maken, dat uit dezelve niet alleen kolommen, tafels enz. zonder iets te loor te doen gaan, konden gemaakt, maar ook daarop alles, als ware het papier, geprent konde worden, en wel met eenen glans, die den schoonsten spiegel evenaarde (*Bijvoegs.* op WAGENAAR, X. bl. 38.) Wat is dit voor eene kunst, heeft zij opgang gemaakt en is zij later veel in practijk gebragt?

T. G.

Nikolaas van Zwinderen. Deze medailleur en stempelsnijder vervaardigde gedenkpenningen op de verkiezing van prins WILLEM KAREL HENDRIK FRISO tot stadhouder enz. van Holland en van Utrecht. Zie *Nederl. Jaerb.* van May en Juny 1747, dl. I. bl. 349 en 419.

Wie noemt mij de ouders en de geboorteplaats van dien medailleur?

M°.

Gezigten uit Amsterdam. In het wel geschreven werkje van den heer HARTEVELT, *Herinneringen uit Algiers*, leest men op bl. 238, dat hij te Fouka in Algerië in eene kleine herberg oude gravuren tegen den wand zag hangen, »voorstellende gezigten uit Amsterdam met Spaansche onderschriften, gedateerd 1560." Zijn zoodanige gezigten ook hier te lande aan de verzamelaars bekend, en wat stellen zij voor?

u—H.

TAALKUNDE.

Nederlandsche plaatsnamen (vgl. XV. bl. 46, 77, 122, 145, 205). *Kerk* (vgl. XIV. blz. 179, 341; XV. bl. 19). Van de afleiding van kerk, *κυριακόν*, zegt de heer P. L. bl. 19, dat zij meer dan eene gissing is, en op goede gevoelens steunt. Wij hadden die gaarne nader ook met voorbeelden gestaafd gezien. Behoort daaronder b. v. ook de plaats in *Vita* s. *Willehadi* bij PERTZ, II. p. 380, waarin van hem omstreeks 770 gezegd wordt: ad locum qui dicitur *Dockynchirica* of *Docyncyrca*. Zie *Kooph. der Friezen*, bl. 70 (1), alwaar ook, bl. 67 (2), staat te lezen: *Docke* is *navale, stabulum, armentarium, ligplaats der schepen, haven* volgens KILIAAN. Zie *It Aade Friesche terp* (van den taalkundigen JOH. HILARIDES), Leeuw. 1834. p. 22, en de aanteekening van J. VAN LEEUWEN aldaar bl. 328. »De heer P. L. zegt *Nav.* X. bl. 48 »of de oude Friezen het woord *dok* gekend hebben, weet ik niet" en zegt ook »de afleiding *om niet meer te zeggen* van *Dokkum*, van *dok* komt mij ten hoogsten onwaarschijnlijk voor," Ik ben geen *taalman*, en ben op het gezag van HILARIDES te werk gegaan, bl. 22. »*Dokke* zeggen de geleerden is in oud *Duitsch* (770 is vrij oud) een haven: *dock* wordt in Friesland ook in de beteekenis van een kinder-*poppetje* gebruikt." Willen de *Dockumers* daarvan liever hunnen naam afleiden? Per me licet. Maar VAN LEEUWEN vond de verklaring zeer juist. De heer P. L. zegt *Tockingen* = *Doccingheim* (recte); maar *dokke* = *haven*, dus hier *het erf van het dok*," »louter onzin zoude dit zijn." Neen, *het land* rondom, bij de haven, waar de haven lag, zoo als *Rauwerderhem*, de grietenij, waarin Rauwerd ligt. De belangrijkheid van Dokkum als een plaats van handel, en dus waar schepen aanlagen, die langs den tot 1729 voor eb en vloed bloot liggenden stroom, de Ee, doordrongen, blijkt nog uit het verbazende aantal van variëteiten der Dokkumer munten uit de elfde eeuw. Zij zijn toch in het hart van Rusland *en* in Rome gevonden. Nu moge het grammaticaal onmogelijk zijn, dat *Doccinga* de *ga*, go, *γῆ*, waar DE *haven* is, beteekent en *Docyncyrca* of *Dockynchirica*, *de kerk aan* of *van de* haven, *de havenkerk* aanduidt; maar dat dit van een *docke, popje* of DOOKE, een mansnaam (mij onbekend) zoude afkomen, het is mij nog niet helder, en mij dunkt, het ware veel eervoller voor de Dokkumers om hunne stad in de 8ste eeuw de *havenkerk* dan de *popjekerk* genaamd te zien. Maar DOCKE, zegt men, is het latere DOEKE. Het bewijs van deze verwisseling van een *medeklinker* in een *klinker* verwacht

J. D.
L.

Kerk. Nederlandsche plaatsnamen. Ik heb nagelaten door voorbeelden aan te wijzen, dat het woord *kerk* in de oude duitsche talen voorkomt, omdat ik het niet noodig rekende. Ik achtte het voldoende te zeggen, dat het in het Oudhoogduitsch en Angelsaksisch gevonden wordt: want wie er voorbeelden van wenscht te zien, kan die in de woordenboeken van GRAFF en BOSWORTH vinden. In het Friesch is zeker het door den heer $\frac{\text{J. D.}}{\text{L.}}$ vermelde een der oudste, waarschijnlijk het allueroudste. Wat den oorsprong van den naam *Dokkum* betreft, de autoriteit van JOHANNES HILARIDES doet hier niet het minste af. Hij moge in zijnen tijd voor eenen taalkenner zijn doorgegaan, en misschien wist hij er iets meer van dan zijne meeste tijdgenooten; maar men vergete niet, dat in het land der blinden éénoog koning is. In de 17de eeuw was er niemand die eenig juist begrip van onze taal had: al wie er toen over geschreven hebben, hebben meer bedorven dan verbeterd. Het zou te wenschen geweest zijn, dat niemand in die eeuw op de onzalige gedachte gekomen ware, om over nederlandsche taal te schrijven en zoodoende een blinde leidsman voor blinden te worden. Indien het ons niet te doen is, om te weten hoe wonderlijk men met onze taal omgesprongen heeft, maar om daaromtrent iets te leeren, laten wij dan alles gerust op zijde schuiven wat ouder is dan het jaar 1723. Met dat jaar, met LAMBERT TEN KATE, begint de geschiedenis der nederlandsche taalkunde. Vóór dien tijd kan men enkel spreken van taalliefhebberij, van knutselen en kwakzalveren. Wilde men den oorsprong van

eenen naam aanwijzen, men zocht zoolang tot men een woord vond,dat er zoo wat op geleek en bragt dien daarmeê, zoo goed en zoo kwaad als dit gaan kon,in verband.Zoo deden allen, ook de geleerde JOHANNES HILARIDES. Wij zien dit b. v. als hij van Ylst zegt (bl.116, uitg.van1743)» indien 'er een *yleStins* geweest is, schijnt het niet ongelooffelyk, dat het daar van haare naam ontleent heeft, volgens gebruikelyke verkortinge en zamentrekkinge der woorden" en als hij den naam van Haarlem afleidt van eenen heer LEM of WILLEM, die het zou gesticht hebben, welken LEM hij eerst (bl. 35) in de 4[de] eeuw en later (bl. 46) nog eens in de 6[de] eeuw laat leven en zijne stad stichten. En wij leeren daaruit, dat het geene zaak is, naamsafleidingen voor juist te houden, alleen omdat zij het gezag van HILARIDES voor zich hebben. *Dokke*, zegt hij, » wordt in Friesland in de beteekenis van een kinderpoppetje gebruikt." Of het in Friesland nog in gebruik is, weet ik niet; ik heb het er nooit gehoord. KILIAAN geeft het als hoogduitsch op. Daarin echter vergist hij zich. *Dokke* behoort wel degelijk ook tot onze taal, men hoort het nog in Noordholland. Daar is het een zamengevouwene en ineengedraaide dodde stroo, die men bij het maken van een dak bezigt om de openingen tusschen de pannen aan te vullen. Men noemt zulk een voorwerp ook wel *pop*. Waarschijnlijk is dit de oudste beteekenis van *dokke*. De oudste poppen waarmede de kinderen hier te lande zich vermaakten zullen zulke dodden van stroo zijn geweest, waaraan men bij toenemende beschaving langzamerhand eene meer menschelijke gedaante gegeven heeft. Het woord *pop*, dat voor *dokke* in plaats gekomen is, is uit het Latijn overgenomen. HILARIDES wil van *dokke*, in deze beteekenis den naam *Dokkum* niet afleiden, en dat hij hierin gelijk heeft, zal, vertrouw ik, in onzen tijd wel geen bewijs meer behoeven. Hij vertaalt dien naam liever door *havenslot*, want » dokke, zeggen de geleerden, is in oud Duitsch een haven." Wie die geleerden zijn, weet ik niet, maar dit weet ik wel, dat of zij of HILARIDES zich vergist hebben. Dat het in het oude Duitsch bestaan heeft, geloof ik wel, want en het Engelsch en onze taal bezit het en ik vind geen reden om het voor een woord van vreemden oorsprong te houden. Doch het is dan niet *dokke* geweest, maar *dok*, een klein onderscheid, maar dat hier toch van eenig belang is. Op de vraag of de oude Friezen het woord *dok* gekend hebben, wil ik nu niet terugkomen, de *mogelijkheid* heb ik niet ontkend. Maar al had de heer $\frac{\text{J. D.}}{\text{L.}}$ mij het bewijs kunnen leveren, dat eene haven oudtijds in Friesland *dok* geheeten werd, nog zou ik niet te veel gezegd hebben, toen ik zeide » mij komt die afleiding [*Dokkum* van *dok*], om niet meer te zeggen, ten hoogsten onwaarschijnlijk voor." Ik had meer kunnen zeggen; ik had kunnen zeggen, zij is buiten allen twijfel verkeerd.

Vooreerst *heim* (*hiem*) beteekent in Friesland altijd een erf waar een huis op staat: gebruiken andere duitsche volken het in eenigzins andere beteekenis, van de Friezen, noch van de oudere noch van de latere, is mij dit nooit gebleken. *Rauwerderhem* bewijst het tegendeel niet. Want deze naam is geene zamenstelling met *heim*, maar met *hem*. Dit laatste woord beteekent volgens KILIAAN, *pascuum*, *pratum*, weiland. *Rauwerderhem* is ook het weiland dat bij Rauwerd ligt. Het is het land bij dat dorp, dat vroeger een deel der Middelzee uitmaakte, maar later door aanspoeling gedurig hooger werd, totdat men het eindelijk indijkte. De dijk die er om heen gelegd is heet de *Hem*dijk, deze loopt digt bij Rauwerd langs, maar het dorp zelve ligt daarbuiten. Ik vind hierin dus nog geen bewijs, dat *hiem* in Friesland iets anders dan *erf*, *huisstede* beteekend heeft, en zoolang ik dat niet gevonden heb, kan ik reeds daarom niet begrijpen, hoe *Dokkingheim* het land rondom of bij de haven zou kunnen beteeken.

Maar ten anderen, wat hier alles afdoet, is wat ik reeds, bl. 48, met de woorden van den heer VAN DEN BERGH gezegd heb. Ik meende dat dit duidelijk genoeg zou zijn. Daar echter de heer $\frac{\text{J. D.}}{\text{L.}}$ er nog bezwaren tegen schijnt te hebben, zal ik het daar gezegde wat breeder ontwikkelen. Het woord *dok* is onzijdig en wordt sterk gedeclineerd: het heeft in den genitivus *doks*. Beteekende derhalve Dokkum het heim van het dok, dan zouden wij het in ouden tijd genoemd vinden *Dokkesheim*. Zoo evenwel vinden wij het nergens geschreven. De oude vormen van den naam die wij kennen zijn *Dockynchirica* of *Docyncyrca* (zie boven), *Doccinga* en *Tochingen* of *Tokingen* (V. D. BERGH, *Mnl. Geographie*, bl. 137, 138). De laatste vormen vinden wij in de *Traditiones fuldenses*: daarin is door hoogduitsche uitspraak de *d* in *t* en de *k* in *ch* veranderd. In *Dockynchirica* en ook in *Doccinga*, indien dit eene zamenstelling met *ga* is, is het eerste deel *Dokken*: dit is een zwakke genitivus, waaruit ons blijkt dat de nominativus is *Dokke* (en niet *dok*). *Tochingen* moet oorspronkelijk geweest zijn *Dokkingheim*: het eerste deel dezer zamenstelling is derhalve *Dokking*. Nu is het

bekend dat door middel van den uitgang *ing* patronymica gevormd worden. *Dokking* is zulk een patronymicum en beteekent den zoon of afstammeling van DOKKE. Laat ik hier de opmerking bijvoegen, dat wij in plaatsnamen en bijzonder in zulke die met *heim* zamengesteld zijn zeer dikwijls patronymica aantreffen. Om een paar voorbeelden te geven, Hillegom heette oudtijds *Hillinghem*, Beusekom, *Buosinchem*, Renkum, *Redinchem*, dat is het erf van den zoon van HILLO, den zoon van BUOSO, den zoon van REDO.

Dokkum is dus het *hiem* van DOKKE of van den afstammeling van DOKKE. Dezen naam DOKKE heeft de heer $\frac{\text{J. D.}}{\text{L.}}$ nooit aangetroffen. Toch bestaat die of bestond ten minsten nog niet zeer lang geleden. Want hij komt voor op de lijst van WASSENBERGH (*Bijdr.* dl. II bl. 100) als toen nog in gebruik zijnde, en werd door hem niet zoo zeldzaam geacht, dat hij het noodig oordeelde op te geven waar hij dien gevonden had, zoo als hij omtrent een aantal andere namen doet (bl. 135 en verv.). Laat ik er bijvoegen, dat de lijst van WASSENBERGH zeer naauwkeurig is en zich daardoor van de meeste andere mij bekende lijsten van voornamen gunstig onderscheidt.

Ik heb niet beweerd, dat DOEKE uit DOKKE ontstaan en dat in dien naam een medeklinker in een klinker veranderd is. Uit de door mij (bl. 80) aangehaalde woorden van den heer VAN DEN BERGH »DOCKO, dat den genitivus op *in* vormt en zoo ik meen de latere naam DOEKE is" heb ik dat niet gelezen. Zij zeggen, dunkt mij, alleen, dat DOKKE en het later meer voorkomende DOEKE één en dezelfde naam is. Dit heb ik den heer VAN DEN BERGH toegestemd en ik geloof te kunnen bewijzen, dat dit zoo is. De oorspronkelijke naam is DIEDWARD. Hier werd eerst in de uitspraak de *d* uitgeworpen: het werd dus DIEWARD. Even zoo is DIEMER ontstaan uit DIEDMAR, TIMAN uit TIEDMAN, enz. Nu maakt de *w* waarmede eene volgende lettergreep begint de uitspraak van de vocaal of den tweeklank die daarvoor gaat zeer weifelend. Veeltijds neemt die den *u*-klank aan. Ieder weet b. v. dat *nieuw* (d. i. *niew*) door velen wordt uitgesproken *nuw*. Zoo wordt de vrouwennaam DIEWERDJE in Noordholland gewoonlijk uitgesproken DUWERDJE of zamengetrokken DUURDJE. De friesche mansnaam DUURD is ook niets anders dan eene zamentrekking van DUWERD d. i. DIEWERD, en LUURD van LUWERD d. i. LIEWERD, LIEDWARD. Maar bij deze verandering blijft het niet. De *u* in dergelijke namen neemt op hare beurt dikwijls den klank aan van *ou*, *o* of *oe*. Zoo maakt

LIEWERD: niet alleen LUWERD, LUURD, maar ook LOUWERD.

RIWERD (d. i. RIKWARD); niet allen RUWERD, RUURD, maar ook RIOVERD, ROVERD, en RIOERD.

RIEUWKE, (verkleining van RIWERD, RIWE); ROUKE.

SIWERD (d. i. SIGIWARD); SJOERD.

SIEUWKE (verkleining van SIWERD, SIWE); SJOUKE en SJOEKE.

SIEUWTJE (verkleining van denzelfden naam): in Noordholland niet alleen SUWTJE, maar ook SOETJE.

BEWE (d.i. BERNWOLD, BERWOLD): BUWE.

Even zoo wordt:

DIEWARD: niet alleen DUURD, maar ook DJOERD, en de verkorting van dezen naam,

DIEUWE, wordt DOUWE, DOWE, en DOEWE, van welke namen men weder de verkleiningen vindt: DUKO (van DUWE, voor DIEUWE); DOUKE, DOKKE en DOEKE. Dat DOKKE met dubbele *k* geschreven wordt, maakt geen bezwaar. Het zou geen bezwaar maken, al bewees het in de 8ᵉ eeuw voorkomende *Docyncyrca* niet, dat men in dezen naam reeds toen nu ééne *k* schreef, dan twee. In het Friesch toch heeft men eene menigte dergelijke namen, die nu eens met enkele, dan weder met dubbele consonant geschreven worden. Soms is de eene, soms de andere vorm de oudste. Men denkt aan ATE, ATTE; OBE, OBBE; FOKE, FOKKE enz. Indien deze vormen *o* hebben, staan er daarnevens niet zelden met *oe*. Gewoonlijk zijn die met *oe* meer in Friesland, die met *o* meer in Groningen in gebruik. Misschien dat onze medewerkers in laatstgenoemde provincie ons nog wel voorbeelden van den naam DOKO of DOKKO weten aan te wijzen.

P. LEENDERTS TH.

Tramway (vgl. XV. bl. 244, 277, 300). *Tramway* is geen nieuw woord en de heer ALEXANDER had het in WALKERS *Pronouncing dictionary* kunnen vinden. *Trams* zijn de kleine wagens in de ijzermijnen, gebruikt ter vervoering van het ijzererts, en de *tramroads* of *tramways*, de wegen voor deze wagens, gemakkelijk te berijden gemaakt door middel van ijzeren rails, bestonden lang voor de invoering der tegenwoordige spoorwegen.

B. B.

Tramway (of zoogenaamd paardenspoor). Vogens de »*Encyclopaedia Britannica*" 8ᵗʰ edition, vol. XVIII. p. 752, 753, komt de oorsprong van het woord *tramway* op het volgende neder:

»The rapid wear of timber led to the structure of cast iron rails to replace the

wooden ones, and being limited in width, they were formed with a continuous flange or ledge on their inner edge, to keep the wheels on the track. The roads were then called *tram-roads*, having been first laid down, it was said, by OUTRAM, from whose name, omitting the first syllable, the word is said to have been derived. The derivation would apply equally well to the word *trammel*, the rail-flanges being in reality *trammels* to guage the road and confine the wheels."

ALEXANDER kan hieruit tevens zien: 1°. hoe spoedig de oorsprong van eene geheel niet onverschillige benaming twijfelachtig wordt, en 2°. hoezeer die benaming in korten tijd eene andere beteekenis erlangen kan, dan er bij haar ontstaan aan gehecht werd.

—ll.

Fooien (vgl. XIV. bl. 317, 380; XV. bl. 93, 242, 300). Ook in de Meierij van 's Hertogenbosch is het de gewoonte, degenen die bij het »aardappelsteken" werkzaam waren te onthalen, hetgeen men de *aardappelfooi* noemt.

R.

Spreekwoord. *Driemaal is Jodenregt* (vgl. XV. bl. 244) is mij onbekend, wèl »driemaal is scheepsregt," en vermits vroeger de straf van driemaal strengelijk gelaarsd of gekielhaald te worden niet ongewoon was, zou ik vermoeden, dat de eerste spreekwijze is verbasterd, en dat de tweede aan gemelde strafoefeningen moet worden ontleend.

U—H.

Spreekwoord. *Driemaal is Jodenregt.* — Vooreerst vindt men in den bijbel zeer dikwijls hetzelfde woord driemaal herhaald, b. v. in Jes. *Kados*, in Jer. *Hechal*, in Ezech. *Eretz* enz., maar vooral in de boeken der Rabbijnen: z. a. in *'Sekalim* cap. III. misna 3; *Jebamoth* cap. XII. m. 6; *Mena'hoth* cap. X. m. 3; *Parah* cap. III. m. 10 en op eene menigte plaatsen meer. Dat deze spreekwijze zoo algemeen is geworden, komt daar van daan, dat in de synagogen, het veilen der kerkelijke voorregten (nu onlangs afgeschaft) werd besloten met den uitroep: »*zum dritt.*"

H.

Spreekwoord. *Driemaal is Jodenregt.* Das auch in Deutschland gebräuchliche Sprüchwort: »Drei Mal ist Judenrecht" wurzelt in der Bestimmung שלש פעמים הוי חזקה, die im Ritus wie in der Jurisprudenz mannigfach ihre Anwendung findet. Wer mehr darüber lesen will und kann, der möge folgende Stellen aufsuchen: *Orach Chajim* cap. 39, 301; *Jore Dea* cap. 2, 187, 263; *Choschen ha-Mischpat* 140, 141, 146; *Eben ha-Eser* cap. 8.

Zwolle. DIOKTOS.

Joffrou-rack (vgl. X. bl. 230 vr. 272). Rak of rek komt mij voor ook de beteekenis van naauwte, vernaauwing, te hebben. Het *Kreekerak*, een tak der Schelde, is werkelijk eene sterke vernaauwing der rivier; het *Scager-rak* is eene zee-engte, enz. In Zeeuwsch Vlaanderen heeft men droogrekken. Het zijn vier palen, welke door middel van een langen stok, waarop zij draaien, tentvormig kunnen opgezet, en wanneer men ze niet gebruikt, even als een vouw- of klapstoeltje toegeslagen worden. Meestal zijn er nog eenige latten aan. Het geheel dient, om in de opene lucht, ter drooging van de wasch, gedragen te worden.

Het komt mij voor dat BILDERDIJK *rak* zeer goed verklaart door reeks, streek en zoo wandelbaan, beter dan de verklaring van OUDEMANS. In Zeeuwsch Vlaanderen zijn de plaatsen, geplaveide pleinen tusschen de woonhuizen en de tuinen, veelal omrasterd: ook zulk eene afgeslotene ruimte is een *rek* of *rak* = naauwte, daar de dus genoemde *plaatsen*, in vergelijking met de tuinen, werkelijk naauw zijn. *Rak* is dus eene *naauwte* door iets omgeven en juffers zijn palen. Tusschen de boomen van 't Voorhout zijn inderdaad engten of naauwten.

G. P. ROOS.

Joffrou-rack. De beteekenis van *rak* wordt ons duidelijk aangewezen door die van het werkwoord *reken*, tot welks verleden tijd, *rak*, het behoort. *Reken* is hetzelfde als het grieksche ὀρέγω, ὀρέγνυμι en het latijnsche *rego*, namelijk zich uitstrekken. Dat dit de eerste beteekenis is van *rego* blijkt zeer duidelijk uit *regio*, eene lange regte strook lands, *regula*, een lang regt stuk hout, en *rectus*, zich in de lengte uitstrekkende, regt.

De eerste beteekenis van *reken* komt uit in den plaats uit den *Walewein* vs. 3312:

Doe ghinc die coninc daert lach
Met enen pellele bewonden,
Ende reket voort ten selven stonden.

Er wordt daar gesproken van een zwaard, en *voortreken* beteekent er voor den dag halen, naar voren uitstrekken [1]). — De beweging welke het werkwoord *reken* te ken-

---

[1]) *Voort* beteekende bij onze oude en beteekent nog in sommige zamenstellingen *naar voren.*

nen geeft, geschiedt gewoonlijk om iets aan te raken, te grijpen, of naar zich toe te halen. Vandaar dat wij bij onze ouden *gereken* vinden voor slagen (d. i. datgene raken, grijpen, waar men de hand naar uitstrekt) en transit. tot stand brengen, en *reken* voor harken, schrapen. De hark toch (de houten hooihark heet nog *reek*) is het werktuig waarmede men iets naar zich toe haalt. — Zeer duidelijk is weer de eerste beteekenis des woords zigtbaar in het factitivum *rekken*, d. i. *zich doen uitstrekken*, en in *rak*.

Rak komt in beteekenis eenigzins overeen met het lat. *regio*. Het is namelijk eene regtuitloopende streek. Meestal wordt het van water gezegd. Het is in Friesland een algemeen bekend en veel gebruikt woord. Een water tusschen Woudsend en de Heeger meer heet de Rakken: het is niet lang, maar neemt gedurig eene andere rigting aan, zoodat het inderdaad uit een aantal rakken bestaat. Nog vele andere wateren of gedeelten van wateren vindt men in die provincie, welke den naam van *rak* dragen. — Een gedeelte van hunnen weg waar zij tegenwind hebben noemen de schippers en de schaatsenrijders *een rak in den wind*. *Langerak* en *Gouderak* in Zuidholland schijnen oorspronkelijk waternamen te zijn. Het *Damrak* te Amsterdam, de regte streek waters tusschen den Dam en het IJ, en het *Scagerrak* zijn bekend.

Maar *rak* wordt niet alleen van water gezegd. HUYGHENS, *Voorhout* (*Korenbl.* Amst. 1672, 4°, 1ste dl.), bl. 91, van Londen sprekende, zegt:

Sal ick daer als op-getogen,
  Staen aenschouwen 't lange *rack*
Van de vier en veerthien bogen
  Met haer' fellen water-smack?

Dat *rack* is eene brug over den Teems.

HOOFT sprak in zijn schoonen brief aan den baron VAN ASPEREN (*Ged.* bl. 155) van den koning,

Die aan den Oeverburch den Tichelhof en wooning
Verhelen dede door dees groote gallerij.

d. i. van HENDRIK IV, die de Louvre en de Tuileriën door eene galerij aan elkander verbond. Later veranderde hij de laatste woorden in

door 't rak der groote galerij;

(Z. uitg. v. 1636. bl. 353).

Even als nu HOOFT aan eene galerij en HUYGENS aan eene brug, zoo geeft deze laatste aan het Voorhout in den Haag (zoo wel als die beide een regte streek) den naam van *rak*. Hij noemt het *joffrou-rack*, daar het het rak de streek was, waar de haagsche dames van zijnen tijd heen en weêr wandelden. In navolging van hem vinden wij dat woord nog bij eenige anderen, als bij J. LUYT, die, in zijn gedicht op het Voorhout, gedrukt vóór dat werk in de *Otia* (niet in de *Korenbloemen*), zegt, dat HUYGHENS

  In 't Haeghjen, onder Linden
Voor deure, met ghemack
In 't groene Joffrou-rack,
  Lauriertjes weet te vinden;

bij een ongenoemden in een gedicht aan HUYGHENS (*Korenbl.* I. bl. 300), op zijn *Hofwyck*, die zegt dat de linden op die buitenplaats

Maecken ruyme wandel-dreven
Die het quaelick willen geven,
Voo 't Voorhoutse Joffren-rack,

en *wandelrak* bij WESTERBAEN, die in een gedicht op de *Zeestraet* van HUYGHENS (*Korenbl.* I. bl. 393) van dezen zegt:

Die in zijn groene jeugd het Haegs Voorhout beschreef,
Dat koele wandel-rack, die schoone Lindendreef,
Verdiende door zyn pen een eer-krans van Laurieren.

HOOFT gebruikt *rak* in den zin van een eind weegs, zonder juist aan een regten weg te denken. TACIT. *Jaarb.* XV. c. 16, zeggende »dat PAETUS op eenen dag een rak (spatium) van veertigh mylen afgeleidt heeft." Van L. VOLUSUIS zegt hij ald. XIII. c. 30 »Die tot rak van leeven (spatium vivendi) drieënneegentigh jaaren gehadt heeft." *Rak* geeft daar eenvoudig eene zekere uitgestrektheid, lengte te kennen, even als in *Brief* 388, waar hij aan BAAK schrijft, dat hij »hier weder een rak uit TACITUS by zendt." Van een langen weg wordt nog in Noordholland gezegd: »dat is mij een rak," en van den door eene groote wandeling vermoeiden »hij heeft het rak aan gekregen" *Nav.* VII. bl. 259.

Rak of *rek* (in Friesland met *a*, in Holland met *e* uitgesproken) is voorts een zich in de lengte uitstrekkende, dus horizontaal geplaatste, paal of plank. Bepaaldelijk wordt zoo genoemd de boom of stok in het kippenhok. Vandaar een meubel uit verscheidene zoodanige latten of planken bestaande. In deze beteekenis is *rak* of *rek* nog algemeen in gebruik, ook in onderscheidene zamenstellingen als *droogrek*, *boekenrek*, *lepelrek*, enz.

Is *juffers rack* in het spel *Het daget uyt den Oosten* iets anders dan bij HUYGHENS? De heer OUDEMANS, *Woordenb. op Bredero*,

bl, 501, meent het. Hij zegt »denkelijk heining of houten staketsel, aldus naar de *juffers* of palen genoemd." De plaats waar het voorkomt is niet gemakkelijk te verstaan. Margriet zegt, nadat er aan de achterdeur geklopt is maar niet opengedaan,

Klop hart, waar is het Volck, ick loof niet datse slapen,
Of achter in den Hof, aen 't Juffere rack vergapen.

Zij spreekt hier een zeer slecht Hollandsch, want een intransitief *vergapen* bestaat niet; het zal, meen ik, moeten beteekenen *staan te gapen*. Maar wordt dat hier nu genomen in zijne eerste beteekenis, zoo als de heer OUDEMANS meent, en wil Margriet dus zeggen, dat zij slaperig tegen het houten staketsel staan te leunen? Ik geloof het niet, want vooreerst kan ik niet denken, dat men een heining of houten staketsel tot afschutting van een erf of buitenplaats ooit *rak* geheeten heeft. Ten anderen, er wordt vermoed, — of dat de bedienden slapen, en in dat geval zullen zij wel binnenshuis geweest zijn, want het was in den avond, — of dat zij achter in den hof aan het *juffere rack* zich vergapen; en dat zij loom en slaperig tegen de schutting van den tuin zouden hangen was niet te denken: want het was avond en, zoo als de vorige regel ons leert, niet verre over vijven, derhalve in het midden van den winter, en in dien tijd van het jaar zoekt men gewoonlijk een warmer plaats om te gapen en te luieren.

Beteekent *vergapen* hier zoo als mij waarschijnlijker voorkomt, »met open mond staan te kijken", dan moeten wij ons voorstellen, dat achter den tuin langs een regte laan liep, welke aan de dames tot wandelplaats diende, en dat Margriet nu vermoedde, dat de knechts bij die laan, daar waar die aan den tuin grensde, stonden te gapen, te kijken. *Juffere rack* heeft hier dan dezelfde beteekenis als bij HUYGHENS.

HUYGHENS gaf zijne *Otia* uit in 1625. Het spel *Het daget uyt den Oosten* behoort tot die, welke BREDERO bij zijnen dood onvoltooid achterliet. Het werd voor het eerst uitgegeven in 1638 en was waarschijnlijk toen eerst afgewerkt. De plaats waar het woord *juffere rack* voorkomt behoort niet meer tot het kleine deel van het spel, dat van BREDERO zelven afkomstig is, maar tot het werk van den onbekende, die het voortzette en voltooide.

HUYGHENS in zijn *Voorhout*, dat in de *Otia* is opgenomen, schijnt de eerste geweest te zijn, die het woord *juffrourak* gebruikt heeft. Dat het de aandacht trok van velen, blijkt uit de boven aangehaalde gedichten van LUYT en anderen, waarin hetzij dit woord zelve, hetzij *wandelrak* voorkomt. De dichter van het laatste en grootste deel van het spel *Het daget uyt den Oosten* zal het ook wel door het genoemde gedicht van HUYGHENS hebben leeren kennen en, is dit zoo, dan zal hij het ook wel in dezelfde beteekenis gebruikt hebben waarin het daar voorkomt.

P. L. Wz.

Honingen. (vgl. A. R.; XV. bl. 194, 259). **Wena, Wapen van Boeckel.** In den *Navorscher* n°. 9 komt een stuk voor, waarin met enkele woorden gesproken wordt over den oorsprong van den naam *Honingen*. Mij dunkt dat die niet moet gezocht worden in *hoon* het slot aangedaan. Zoo bijzonder dikwijls is het niet belegerd en het droeg in elk geval dien naam waarschijnlijk reeds bij zijne stichting — noch in *honing*, in die streken zooveel gewonnen — 't zou dan *honig* moeten zijn en zoo uitstekend geschikt voor bijenteelt zijn Rotterdams omstreken nooit geweest — noch om het geslacht HONIGH, dat eerst zeer laat tot het slot in eenige betrekking heeft gestaan, eeuwen nadat het *Honingen* heette. De afleiding schijnt mij veel eenvoudiger. Den uitgang *ingen* vinden wij in ontelbare plaatsnamen. Wat beteekent het? In Overijssel — Twenthe met name — komt menigmaal de uitgang *inck* voor, zoowel in namen van landgoederen en boerenerven als personen, het laatste volgens het oude, nog bestaande gebruik, om een persoon niet te noemen bij zijn geslachtsnaam maar bij den naam van zijn huis — de *hoesnaôme*. *Inck* nu is *weiland*, meer algemeen *ontgonnen grond*, v. d. *erve, bezitting, landgoed*. *Jannink* = erve van JAN. *Brijink*, *Dubbelink* = breede, dubbele erve. — *Averink* = goed aver (aôver = over) de daar voorbijstroomende beek, — *Ingen* is in 't Hollandsch dunkt mij, hetzelfde, 't oude *ingha*. Zoo *Wateringen* = waterrijk goed (misschien *Scheveningen* = 's graven ingen 's graven landgoed in tegenoverstelling van *'s Graven hage* = 's graven slot of lustplaats). *Kralingen* = Karel ingen, Karels bezitting. Zoo ook in *Honingen*. Maar wat is nu *Ho?* Met het oog op het dorp en de heerlijkheid *Hoogmade*, zelfs in officiële stukken ook *Homade* genoemd, aarzel ik niet Honingen eenvoudig te houden voor eene zamentrekking van *hooge(n) ingen*, *de hooge erve*. Zeker hebben de stichters in het omliggende lage land, toen nog door geen' dijk beschermd, naar een betrekkelijk hoog gelegen stuk gronds omgezien om er hun

slot op te grondvesten en tegen gedurige overstroomingen beveiligd te zijn.

Bij deze gelegenheid wensch ik ook de vraag in het midden te brengen, naar den oorsprong van den naam *Wena.* Wat door oude schrijvers gezegd is, die er het werkwoord *weenen* met eene zeer aandoenlijke geschiedenis of de hoofdstad *Weenen* met eene ongeloofelijke gebeurtenis bij te pas bragten, kan niet in aanmerking komen. Mij is voorgekomen, dat wij hier hebben te denken aan *Wijde(n) A.* 't Slot lag nabij de Rotte, en wel daar waar de rivier een groote bogt maakte en dus tamelijk breed zal zijn geweest. *A* is, zoo als bekend is, *water* (er zijn er zelfs die *Rotte* afleiden van *roode A*). De geliefkoosde *n* die er werd tusschen gevoegd en de *d* die er uitviel (wij spreken ook niet van Wijde kerksteeg b. v. maar *wije* steeg, broek enz.) maakte van Wijde A. in de uitspraak ligtelijk *Wena.*

Eens aan de rotterdamsche oudheden bezig neem ik de gelegenheid waar, den heer HOFDIJK te vragen of het wapen op de wapenkaart der kennemer edelen (*Kennemerland. Balladen*, dl. II) als van het geslacht BOECKEL bij Alkmaar opgegeven, inderdaad door dit geslacht is gevoerd, en niet door de edelen aan wie Boeckelstein en Wena bij Rotterdam behoorden. Volgens VAN REIJN stonden die beide familiën in geene betrekking; volgens HOFDIJKS wapenkaart wèl. Of heeft H. het wapen ten onregte daar opgenomen?

R. C.

Onderscheid tusschen musket en roer (vgl. XI. bl, 117; XIII. bl. 26, 94, 184, 214, 317). Aan majoor K. en aan LABOBANTER schijnt onbekend te zijn de *Res. der Staten Gen.*, 1610. »over eene algemeene montering, en verder over monstering en beschikkingen voor den krijgsdienst", en de *Res. der Staten van Holland*, 14 nov. 1712 betreffende ingebragte klagt door VEGELIN VAN CLAERBERGEN, gecommitteerde te velde, over het in onbruik geraakt zijn van 't musquet, waarin de soldaten zoo goed als geheel onbedreven waren, en waarin de prins van Savoie (EUGENIUS) zeer ernstig voorziening had te nemen. De 2de en vermeerderde druk van BOXELS *Exercitie Memorie*, waarvan een exemplaar in de koninklijke bibliotheek te 's Gravenhage berust, verscheen in 1671.

J. C. A. J.

Grève. Strike. Wat beteekenen eigenlijk deze woorden? — waarvan het eerste in Frankrijk en het laatste in Engeland wordt gebezigd bij het staken der werkzaamheden bij sommige bedrijven, waarvan dit jaar zooveel gewag is gemaakt. Ik kan er geen woord in onze taal voor vinden.

Leeuwarden. ALEXANDER.

John Bull. In het *London Journal* van 3 junij ll., lees ik het volgende: *Languages.* „The Spaniards have a saying to the effect »that the Spanish is the language of Gods; »the German of horses; the French of »dancing-masters; and the English of oxen. »We presume that is the reason why we »are called »JOHN BULL."

Zou dit laatste waar zijn, of heeft de naam van JOHN BULL een anderen oorsprong.

Leeuwarden. ALEXANDER.

Woorden in Zeeuwsch Vlaanderen en op de vlaamsch-belgische grens in gebruik (vgl. A. R.; XI. bl. 177, 211, 276; XII. bl. 25, 183; XV. bl. 303). (Zie Verklarende woordenlijst op de kantteekeningen van den statenbijbel, door dr. A. DE JAGER in *Latere verscheidenheden op het gebied der Nederduitsche taalkunde,* bl. 151 en verv.).

Achterdencken = nadenken, argwanen: Zvl. Achterdiinken.

Achterhalen = inhalen, betrappen, verrassen, van *woorden* gezegd. Zvl.: achteralen.

Aandragen: zie tekst.

Afgaan. Vl. Zvl. voor aftreden.

Altijds. Zvl.: Altiis.

Auwe. Zvl.: ouwe, voor koornaar.

Bediensticheijt = gedienstigheid: Zvl.

Beenen (op de). Ook in Zvl., met weglating echter der *n*, zoo ook: snel te beene, ergens te voete heen gaan. Van dit laatste »te voete", heeft men zelfs een werkwoord met een fr. uitgang gemaakt. Zult gij rijden? neê(n), 'k za(l) voetéren, hebt gij gereden? neê 'k ên (ik heb) gevoeteerd.

Beest. In de aangehaalde regel van WESTERBAEN

»Het beest maakt hier de beest"

zou men in Zvl. op beide plaatsen *den* gebruiken:

»D'n beest maakt ier d'n beest."

Ik twijfel aan de juistheid van DE JAGERS verklaring der plaats uit VAN EFFEN (*Holl. Spect.* III. 492). Het beest maken in 't lanterluispel is heel iets anders dan het fransche se faire bête. Men weet dat de aanteekening op het bord bij het lanterlui aldus gebeurt: uit een cirkel schieten er zooveel stralen of strepen als er spelers zijn; ieder speler heeft zijn eigen gemerkte streep. Gewoonlijk zet men ieder vijf dwarsstreepjes aan, welke ten minsten $2^1/_2$ ct. doen. Ieder die deelt betaalt $2^1/_2$ ct., tot hij zijne streepjes kwijt geraakt is, terwijl hij die

mede speelt, doch verliest, een dwarsstreepje krijgt, en $2^1/_2$ ct. schuld maakt. Dit nu noemt men bepaald in 't lanteren of lanterlui beesten maken, omdat de dwarsstreepjes op het bord beesten heeten. Het geheele spel lanterlui schijnt een landelijk spel te zijn. Vroeger werd het veel gespeeld, en ook ten platten lande nu nog wel; van daar dat VAN EFFEN, die kenner derhollandsche zeden en gewoonten, dit ook zoo naauwkeurig vermeldt. Lanteren zonder zuren (zonder oneerlijk spelen) is een Zvl. spreekwoord, eerlijken handel of spel bedoelende.

Beklaecht = aangeklaagd: Zvl.

Belet = hinder: Zvl.

Beliefte: Zvl. en Vl. — Vl.: wat isser van ou beliefte.

Bemiddelen = te weeg brengen en middelen = slechten, vereffenen (een geschil). Zvl.

Bescheeren = bij een brengen: in Zvl. veelal opscharrelen.

Beslach. Zvl.: beslach, beslach maken, hetzelfde als het ingelijks gebruikelijke woord: windmaken. Windmaker, voor pronker, bluffer, fat.

Besmoockt: ook in Zvl. berookt en besmookt. Vl. heeft het werkwoord smooren voor rooken (tabak).

Bespuijgen: Zvl. weêr met de *u* in plaats van *ui*, en dus nader bij bespuwen. 't Werkw. is er gelijkvloeiend en ongelijkvloeiend: bespuigd en bespogen.

Betrapen: Vl. en Zvl. den franschen vorm trappéren.

Blader: Zvl. blaar.

Blesse: zie tekst. Nu eerst ken ik de beteekenis goed van het Vl. en Zvl. blare een koeiennaam en in het spreekwoord: er zijn meer koeien die *blare* heeten. D^r^. DE JAGER zegt: voor *bles* zeide men voorheen ook *blaar*. Hij zal daarvoor genoegzamen grond hebben, en ik neem 't dan ook maar op zijn gezag aan. Een bles zal dus een *paard* met een witte voorhoofdsvlak — blare, eene koe met eene witte voorhoofdsvlak — zijn.

Blinthocken. Bij al het aangeteekende zou ik niets te voegen hebben, dan dat men in Zvl. (vgl. DE JAGERS aanhaling uit het *Brem. Nieders. Wörterb.*) ook de koeien blinddoekt, door ze een lap voor te hangen, en dat men er een werkwoord duken (duiken) heeft, dat wel eenige overeenkomst heeft met in het water duiken of duikelen, in zoover men dan overdekt wordt. Het duken van iets geschiedt in Zvl. steeds met een doek of voorschoot, het voorwerp wordt dus gedoekt, van een doek voorzien. Het spel elders schuilewinkeltje, zich verschuilen genaamd, heet wegduken, dukertje de weg spelen, omdat een der vormen daarvan is, het hoofd onder een meisjesvoorschoot bergen. Doch er is, bij mij iets meer (misschien vermetel genoeg). D^r^. DE JAGER zegt namelijk, dat het woord *blindhokt* bij BILDERDIJK in de verzen,

Ach, wat is 't blijken in onze oogen,
Hartdoorgronder?
Sluipt, bij 't volkomen licht, daar niets
dat blindhokt, onder?

onverstaanbaar is, tenzij men aan blinddoeken denke. Ik denk dat dit wel verstaanbaar is. Buitendien WEYLAND, zegt de d^r^., heeft teregt aangemerkt, dat men soms *blindhoeken* vindt. Nu bestaat er een onpersoonlijk werkwoord hokken. Ik beken dat ik het nergens aantrof dan in het kaartspelen, en wel in dat wat men noemt commetten, een soort van kleuren of commercen, en waarvan het fr. nain janne eene moderne variatie schijnt. In 't commetten speelt ruiten 9, in den nain jaune ruiten 7 de hoofdrol. In dat commetten nu speelt hij, die naast den deeler zit, zooveel kaarten uit als hij kan; is echter eene kaart, die zou moeten volgen, niet in omloop, dan zegt men: dat hokt, zooveel als dat staakt, dat houdt op, dat wordt belet, en de overhandsche speler begint op nieuw. Dit werkwoord hokken moet toch wel ergens van daan komen. Zvl. is het niet, en de blinde, de ongeziene kaart, doet inderdaad hokken, kan het dus verwant zijn met blindhokken? Ik ben geen kaartspeler, maar het luid geroep: dat hokt! in gezelschappen, trok vaak mijne aandacht, — ik teekende 't woord aan, en ik meende de vermelding daarvan zou hier mogelijk eenig licht kunnen aanbrengen.

Bloot vinden: ook zeldzaam in Zvl.

Boetsmaker: zou dit woord verwant zijn met boetseren, naäpen? Zvl.: poetsen maken. Hier heeft men ook het bijv. naamw. gepoetst, glad, rap. Het poetsen of potsen maken bestaat veel in gebaren, enz. nadoen. KILIAAN heeft er ook gesticulator voor. 't Zvl. heeft twee met poets zamengestelde spreekwijzen, iemand een poets spelen en een poets bakken, voor foppen, ten dupe stellen.

Bogger: Is in Zvl. totaal vreemd, maar d^r^. DE JAGER teekent er onder meer bij aan uit RUSTING

»Ga deur, gij bugger als gij bent!"

Is nu dit *deurgaan* werkelijk niets anders dan voortgaan, voorbijgaan, zoo als de Hollanders volhouden, ofschoon het westelijk Zvl. taalgebruik het tegenspreekt?

Dit *deurgaan* laat ik niet los voor ik ten volle op dat punt overtuigd ben.

Brekelick: In Zvl. bepaald in gebruik, doch alleen als bijvoegelijk naamw. Bre-

kelikke waar (manden met aardewerk, kisten met glas, enz.).

Busselken: zie tekst op »Bussel."

Byzitter: Met d^r. DE JAGER zou ik er het *assessor* voor willen geven. In 't gemeentebestuur zijn wij er van verlost: de assessoren zijn nu wethouders geworden. In Vl. is bijzitter (van gezworenen bij de teregtzittingen) in gebruik.

Ciere = goed of vrolijk onthaal: Vl. sier.

Deucht doen: De leden van het taalkongres te Brugge hebben het gebruikt knnnen zien in het rijmpje bij den beer: »het deed hem deugt, dat men voor taal 'n feeste gaf." In Zvl. heeft men het veel: geneesmiddelen die den zieke deugd doen, het wrijven vooral doet iemand deugd, die jeukte heeft, enz.

Diefte: wekelijks lees ik haast in de vlaamsche dagbladen, dat de rechter dezen of genen wegens diefte veroordeeld heeft.

Doender: Zvl.

Eenigheydt = eendragt, eensgezindheid: komt in Zvl. niet, oneenigheid daarentegen wel voor.

Eerlickheyt = heerlijkheid en vereerlicken = verheerlijken, evenzoo in Zvl.

Eyselick: wordt in Zvl. (doch den Zeeuwen ontleend) tot in 't overdre ene gebruikt, men spreekt er zelfs van iselik mooi weer, dat toch niet om te ijzen is!

Fijn: Zvl. heeft ook fiin koud en fiintjes koud.

Frijten en fruyten = braden: Vl. en Zvl. fruten. Vl. fruutvisch. Zvl. steeds in overdrachtelijken zin: i eit dad ees knap gefruut = hij heeft dat eens knap (stil, met overleg, zonder dat iemand het merkte) gedaan.

Gabberen: spottend lachen is in Zvl. gachelen en chichelen of ook giggelen.

Ganck (op den): In Zvl. zegt men van iemand die van eene ziekte is hersteld: i is toch weêr op de ganck of op de beene.

Gebaer: Omdat het in de alph. volgorde dus te pas komt, teeken ik hier aan het werkwoord gebaren, in Zvl. in gebruik: »Ik heb het u in vertrouwen gezegd, maar gij moet er tegen geen sterveling van gebaren", dus het zelfs niet door uwe gebaren uitbrengen of verklappen. »Gebaart er ni van." Houdt het stil, houdt het voor u.

Gedachte: In Zvl. de spreekwijze: Daar is geen gedacht van. Het is zoo niet, het bestaat niet.

Geefs (te) = te geef, ook in Zvl.

Gelitten: meerv. van gelid, Zvl. ook litten voor leden.

Gesweer: zie tekst.

Getuijch = tuig: ook in Zvl. getuug, vooral overdragtelijk in den zin van 't holl. ontuig.

Gevanck: Vl. alleen voor gevangenis.

Glatte = gladde: Zvl.

Goets moets = in koelen bloede: Zvl.

Gros (in 't) = in 't groot, in 't algemeen. Zvl.

Habyt = kleeding. Vl. habiit.

Half: In Zvl. altoos twee en half, drie en half en een en half, ook onder (ander) half.

Hals (om): Zvl. om als kommen.

Hanthave: Zvl. zie tekst.

Hantvollen: idem.

Heerstraet wordt in Vl. en Zvl. niet meer in de spreek-, wel in de schrijftaal gebruikt, doch steeds als naam: Heerewech Heerenweg, als of men zei de weg dien de heeren bewandelen.

Houters: meerv. van hout, Zvl.

Kael: Het kaal excuus is ook in Zvl. binnengesmokkeld.

Keeselingsteen: in Vl. voor kersensteen of pit, zooals de kersenboom er keezelaar of keiselaar heet. Zvl. keêzeneutje, keêzeboom.

De kiezelsteen heet in Zeeuwschvl. kittelsteen.

Knoteren: Zvl. (westhoek) knutteren, dus eigenlijk kneuteren, dat zij (zeeuwsche vorm) even als butter en schuttel met u gebruiken.

Korthoofdig: 't Zvl. heeft kort gebakerd.

Korts = kort (bijw.), kort geleden. Evenzoo in Zvl. met de variant: korteliinghe.

Kranseling wordt in Zvl. bepaald onderscheiden van »'t kraakje" (de krakeling) en heet ook wel frinzekommetje, omdat zij den vorm van een schoteltje hebben, dat met aardbeien (fr. fraises) aangevuld en alzoo met suiker gegeten wordt. Dat men dit gebak kranseling noemt is naar den vorm; de rand der bakjes of kommetjes toch is gekarteld, kransvormig.

Langst = langs. In Zvl. nooit anders.

Levedage = leeftijd. Vl.

Lochtink = tuin, hof. Vl.

Loopscheyt wordt in Zvl. van de honden in den paartijd gebruikt.

Loteren = slap zijn, wankelen. Zvl. leuteren, doch overdragtelijk: »z'n mond stat ni stille van leuteren, i leutert op de pof," hij kletst, hij is een bakkelaar, i is 'n wouwelaar."

Luchten: zie tekst.

Meesteren: zie tekst, in Zvl. meestert de geneesheer iemand of over iemand.

Merckelik: Zvl. De zieke is merckelik beter.

Misval: in Zvl. alleen voor misdracht.

Moeien: Zvl.

Mogen: Zvl. meugen (weer die ö) wordt in den regel in den verl. tijd voor moe-

ten gebruikt. Ik moest naar Sluis = ik mogt naar Sluis.

Moortel: Zvl.: zelfs in de geslachtsnamen: Moortelgem (Moortel-heim of huis) Moortelman enz.

Neien: = hinniken, is in Zvl. onbekend. De aanteekeningen van dr. DE JAGER geven mij echter de verklaring van »brimstig" den toestand der zeugen in den paartijd.

Noest: in Zvl. neute (in 't hout) fr. noeud.

Om: in Vl. om schoonst enz.

Onderlaten = nalaten, ophouden Vl.

Opperste: In Zvl. heet een overste, den oppersten, den hoogsten: de vliering, d'n opperste zolder.

Overdragen = overbrengen, oververtellen, Vl.

Overhoop: In Zvl. steeds = verward. Oneensgezind met iemand leven is met iemand overhoop liggen. De boel overhoop gooien, in verwarring brengen; de vrouw »ligt overhoop" als ze pas bevallen is.

Overschatting: ook in Zvl. voor te hooge schatting.

Overtreffen: is in Zvl. doorgaans gelijkvl., heeft in 't Vl. den ongelijkvl. vorm, overtrief. Deze ie is echter slechts aan sommige streken eigen: hij durfde niet, i dierf niet, ook i darf niet en i derf niet.

Overwatering: in Zvl. van overstrooming onderscheiden, daar het eerste 't denkbeeld van *met kracht*, *geweld* insluit, terwijl het tweede meer eenvoudig overloopen te kennen geeft. Het is ook scheepsterm: de holle stroom doet overwateren, over de scheepsboorden namelijk.

Pappel: Daar groote taalkenners in de uitlegging van dit woord verschillen, waag ik het ook mijne meening meê te deelen: pappel, poppel, popel, populier, peuplier, populus, komt mij voor een beweging nabootsend woord te zijn. Eigenaardig toch is het trillen van het loof der boomen, zoowel van den fraaien lombardischen of italiaanschen, als van den canadaaschen en bijna gelijkvormigen (iets donkerder groen van blad) amerikaaschen en van den abeel (Zvl. blekker) zelfs bij windstilte. De bladeren der malue of malva nu hebben wel eenige overeenkomst met die van den abeel. Zou dus de naam niet ontleend zijn aan het trillen, popelen of pappelen der bladeren?

Partij: In Zvl. als in 't fr. partie, doch de stomme e zacht hoorbaar. Zoo ook heeten de akkers en stukken van landerijen, partieën.

Peijsteren: In Zvl. zeer wel bekend. Ook op een speelridje aan een herberg of op een stil plaatsje stil honden. De Zvl. uitspraak is peisteren. De uitlegging bij Gen. XXIV. 18 is juist, die bij Gen. XXXV. 27 komt mij onjuist voor: »eene voederinghe, ofte *peijsteringhe* lants, dat is, sooveel lants als men reijst eer men peijstert." Een ander peisteren in Zeeuwsch Vl. geeft, in verband met bovenstaand *voederinghe*, eene betere verklaring: want het eigenlijk peisteren is niets anders dan voederen en wel bepaald paarden voederen, nader bepaald met *groene* klaver, lucernen of vitsen (wikken). Wat is dus eene peistering lands? In den voorzomer kan men het in Zvl. bij iedere landhoeve van eenige beteekenis aanschouwen: men ziet aan het begin van een klaverveld, vierkante vakken, waarop de klaver verschillende lengte heeft, omdat men gewoon is dagelijks te peisteren, dat is als der paarden arbeid tegen den middag verrigt is maait de ploegknecht eenige karrebakken haver of wikken af om op stal te voederen terwijl de paarden rusten, gewoonlijk van 9 à 10 tot 1 à 2 uren. Daar dit dagelijkt geschiedt, kan men de peisteringen lands eenige vierkante ellen groot gemakkelijk onderscheiden. Dr. DE JAGER heeft dus wel gelijk met eerst en vooral aan voederen te denken en verwantschap met het fr. paître op te merken. Sommige woorden toch hebben wij Zvl. of direct van de refugiés of ze maken den togt uit Frankrijk door Vlaanderen tot ons; als daar zijn, voijage, in speel-voojasje, gide (guides) leizeelen, brankaarts (brancards) rijtuig armen, fournituren, harnassures, grilles enz. enz.

Pelleken: vel (niet *huid* echter). Pel, schil of schel zijn Zvl. synoniem. Pellen van gekookte aardappelen doch schellen van ongekookte is uitzondering.

Pene: komt in Zvl. zelden, in Vl. veel in de schrijftaal voor. Het is verboden hier over te gaan, op pene (boete of straf) volgens de wet. Hiermede schijnt verwant: pine (pijn), in den zin van moeite. 't Is de pine ni wêrd (het is niet de moeite waard).

Persone: in Zvl. zeldzaam vrouwelijk (zeggende men meest vrouwspersoon), meermalen mannelijk. Als kunstwoord der spraakkunst is het niet bekend, tenzij bij hen die leeren, en dan volgens 't Hollandsch.

Plechten: (verl. tijd van plegen), plachten. Kadzand variëert echter met plechten.

Pluymstrijcken: Zvl. Pluumstriken, en gelijkvl. pluumstriikten. Zelfstandig naamw.: pluumgestriik. Zegswijze: mee (met) al je gevleem en pluumgestriik.

Popelen: zie Pappel. Ik teeken er alleen bij aan, dat ook dit popelen even als mompelen, beweging nabootsend is, immers mompelen is eenigermate trillend.

Pracht: Zvl. mannel. Even als 't aangehaalde: d'n pracht en d'n oogmoet.

Prijsering: Zvl., vooral op de grenzen. Prizering van prisie, schatting bij het over-

nemen van sommige voorwerpen op landhoeven. In huurcontracten leest men de bepaling: bij het verlaten der huur (sic) heeft de aankomende pachter het recht om van den *afgaanden* tegen prizie over te nemen en te aanvaarden alle de hekkens en heiningen, levende doornhagen, kanthagen en vermaken op de hofstede, waarvan de prisering zal geschieden door twee deskundigen, enz.

Deze deskundigen, schatters, worden in de spreektaal prisers genoemd. Fr. prix, waarde is er meê verwant.

Puckel: Zvl. voor zeer klein zweertje.

Rampaneren: Zvl. ontramponeeren, verontramponeerd, voor gehavend, bedorven. Dr. DE JAGER erkent het rempenierungh der geldersche rekeningen niet te huis te kunnen brengen; ik waag eene gissing, die ik met den tekst vóór mij welligt niet te berde zou brengen (nu kan ze vergeleken worden door den dr. zelf). Kan het daar niet beteekenen, iets aan 't rijtuig herstellen, dat op reis gebroken was: onkosten veroorzaakt ten gevolge eener rampenierungh?

Recht uyt: Zvl. voor rond uit. Spreek ma(ar) recht uit!

Rechtszweer: zie tekst op zweer, enz.

Rijven: Zvl. bedrijvend werkwoord: riven = harken. Vl.: rakelen en raken van rake = hark. Kan de ruwheid van het verhemelte hiermede in verband staan, of is de naam rake voor verhemelte ontleend van het raken (om te smaken) der spijzen aan hetzelve, die toch door de tong daar ieder oogenblik meê in aanraking komen?

Ringelen = schudden of trekken door middel van een ring. Een Zvl. bedrijvend werkw. riinghelen bestaat nog en wordt eigenlijk en overdragtelijk gebruikt.

Riinghelen (ringen) doet men de varkens, met een gedraaid ijzer- of koperdraad door den neus, om ze 't wroeten te beletten. Riinghelen (verwant met ringelooren) doet men den kinderen, wanneer men ze hevig bij de armen schudt.

Ros = rood, roodachtig. Zvl.: rost.

Samentroppen = tot troepen vereenigen. In Zvl. (met behoud van trop voor troep), zamentroppelen. De aanhaling: »in troppen na Gods huis wandelen" is ook Zvl. verkleind tropjes. Voor krijgstroepen behoudt men echter het steeds meer gebezigde »troepen", de troepen, de militairen, even als in Holland.

Sas. Sas en spuie in Vl. en Zvl. wel bekend. Sas van Gend, Sas van Slikke, Axelsche sassing. Een Sas is een schutsluis of dubbelde sluis. Tusschen twee sluizen ligt eene kom, daarin laat men de schepen uit het kanaal, welks water niet afloopen mag. Zoodra nu een schip in de kom is, worden de deuren der kanaalsluis gesloten en die der kom geopend, om het schip in de rivier of de zee of een ander kanaal te laten, dit noemt men sassen of schutten, ook wel doorlaten.

Eene spuie is een spuisluis, die uitsluitend dient, om eene haven of geul open te houden. Er is eene kom achter, die men bij hoog water vol laat loopen, en daarna sluit tot de volle ebbe, wanneer men de sluis weêr opent en alzoo met het verzamelde water de havengeul spuit of schuurt of schrobt. Suatie- of uitwateringssluizen dienen zeer goed tot hetzelfde einde.

Schouw = afkeer: Vl. Zvl. schu, schuw.

Schuyfelen: zie den tekst. Ik teeken er nog bij aan de zegswijze »schufelt er achter", fluit er na (van iets dat gestolen of verloren is). Wie heeft dat gedaan? Ja! schufelt er achter, fluit daarna (de dader is verdwenen, onbekend).

Seffens en 't seffens: Vl., veel in gebruik voor dadelijk. Zvl.: derekt, fr. direct.

Slom: zie den tekst.

Smijdich: zie tekst. Smiiich, gesmiie.

Speuren: Zvl. heeft speur, voor spoor, doch steeds van wild.

Spreed: verl. tijd van 't werkw. spreejen (spreiden).

Stellen: in Zvl. voor zich ter verdediging bij aanranding gereed maken. De geregtsdienaar wou em *pakken* (wilde hem gevangen nemen), maar i stelden im, hij stelde zich (hij maakte zich gereed om zich te weêr te stellen).

Stobbe: Zvl. strobbe, meer nog strubbe, niet struik, maar de massa wortelen van struiken.

Strobbeling: Zvl. strubbeliinghe. Met veel strubbelen of strubbeliinghe (moeite) kwam hij er.

Stuer: Zvl. Aanm. Is *een stoer matroos*, bij SCHIMMEL een stuursch of een verweerd matroos? Uit den zin van het stukje: *Een aalmoes* (onlangs las ik het in een of ander tijdschrift) schijnt men aan een verweerden zeerob te moeten denken.

Suckelen: Zvl. (ook sukkelaar), van iemand die gedurig ziek en lijdende is: hij sukkelt aan de jicht. Overdragtelijk, hij is een sukkelaar op de wereld, hij sukkelt voort, van 't een naar 't ander.

Swaricheyt: Zvl. Is er zwarigheid? Is er een ongeluk gebeurd?

Taelman = tolk: Zvl. taalsman.

Teen: meerv. van tee (teen, toon) in Zvl. teeën voor teenen of tonen.

Tellieurlicker: Vl. taljoor = tafelbord.

Toedecken: in Zvl. voor afrossen. (Afrossen = roskammen?)

Trotten: fr. trotter, draven.

Tuck: Zvl. i eiter (hij heeft er) geen tuk in (trek naar).
Twee: Zvl. met z'n tweeën of tweën.
Uyteren: Zvl. utegen (zich uiten).
Uyt hebben = gedaan hebben, afgedaan hebben: Zvl. uut ên.
Uytnemen: zie den tekst.
Uytschrift = kopij: Zvl. alleen uutschriven, afschrijven.
Uytstaende hebben: Zvl. uutstaans: 'k ên (ik heb) geen uutstaans mee je (met u), 'k heb niet met je noodig!
Uytstrijcken: Zvl. uutstriken (bedriegen). Vl. ongelijkvl. deelw. uutgestreken.
Vaddicheyt = vadzigheid: Zvl. vassigheit.
Verachteren: ook in Zvl. synoniem met achteruitgaan in zijne zaken, verarmen.
Verhaestigen = verhaasten, bespoedigen: Vl.
Verneerdert = vernederd: Zvl.
Verschrimpelen = verkrimpen: Zvl. verschrompelen.
Versopen: zie tekst.
Vertoogen = aantoonen: Vl.
Verzeerigen: zie verzeren in den tekst.
Vijl = laag. Ons Zvl. heeft men vileinig (het fr. vilain) present gedaan.
Vitse: Zvl. wik, eene peulvrucht, ook groen als beestenvoeder gebruikt, de vrucht noemt men duvenboontjes. Men zegt dat het meel van deze het hoofdbestanddeel is der revalenta arabica!
Vlicken (Tsamen): Zvl. uitsluitend van den schoenlapper, schoenenflikker. In *Jan Barends of Jan de lapper* (wie is de dichter?):

Neen! sprak JAN BARENDS, admiraal,
Kaptein of schoenenflikker!

Voorderen = bevorderen: Vl.
Watering: in Zvl. heeft men nog het werkwoord de koeien wateren, dat is, wanneer zij op stal verblijven, naar den waterput leiden om te drinken.
Wechwaeyen: transitief werkw. Zvl.
Weduwaer: Vl. weewaere. Zonderling heeft men in Kadzand voor weduwe of weeuw, weve. Elders in Zvl. weewenaar voor weduwnaar, en wewe voor weduwe, soms deftig wewevrouwe.
Wercken, (By de) = bij de hand: Zvl. bi de werke.
Wesen: in Zvl. alleen voor gelaat, vandaar ook holl. wezenstrekken.
Wieck: Vl. lampwieke.
Wyse: 't Zvl. heeft wiis vo(or) beurte = beurtswijze.
Wyds en zydsch: Zvl. wiids en ziids.
Woorde te woorde (van): Vl.

Verschillende spreekwijzen en spreekwoorden, in Zvl. in gebruik;

Aessem halen: ook in Zvl. in den zin van verademing erlangen, adem scheppen.
Noch te biten, noch te breken, of noch te bikken noch te breken.
Gepackt en gesackt (gereed tot de reis).
In den eedt doen komen: Zvl. in den eed nemen, in 't ootje nemen, voor foppen.

Nalezing op de
Latere verscheidenheden.

Potevine = zekere kleine munt. Zou daar ook de vlaamsche fooibenaming, pot wijns, van daan komen?
Lins, lens (van den wagen): 't Zvl. heeft wagenlinze, zoowel als elders lenze, maar ook lusse.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht van Loo (vgl. XV. bl. 93, 146, 214—216). »Meester AELBRECHT VAN LOO, in zynen leven raadt ordinarys in den Raide van Hollandt", is overleden den 5den januarij 1524, als blijkt uit een stuk uit het eerste memoriaal van den griffier SANDELYN, fol. 349 verso, als Byl. nº. 19, gevoegd achter BOEYS *Bedenk. ov. de oudh. v. d. hove van Holl.*

Het geslacht VAN LOO, 't welk voerde: »de sable au chef d'argent, à deux hures »de sanglier [affrontées] du premier" [zie hier voor, bl. 216], behoorde in Gend te huis. Vgl. LE ROUX, a. w., p. 101; L'ESPINOY, p. 194, 498; enz. — 't Huis van GENT voerde: »de sable au chef d' argent."

Te Rotterdam zaten eenigen van dien naam in de regering, o. a. in 1618 en 19, een JAN VAN LOO, en in 1640, 43, 44, 45, 47, 48, een JAN VAN LOO *de Jonge*, ook JAN VAN LOON *de Jonge* en enkel JAN, of JOHAN, VAN LOON genaamd, als schepenen. Zie bij LOIS, bl. 123, 175 seqq. — Waren deze uit het geslacht VAN LOON, welks stamlijst bij FERWERDA is, en dat te R. gewoond heeft?

Dat het kwartier LOO-KRANENBURGH, LOO-CRANENBROUCK moet zijn, wordt waarschijnlijk door eene in *Navorscher* IV. bl. 97, over laatstgenoemd geslacht gedane mededeeling, waarin men o. a. leest van »ADRI-»AEN NANNO VAN CRANENBROUCQ, [duer-»waerder van t Leenhoff van 1519 tot

»1543] ouders suster, juffrou DIEUWER VAN »CRANENBROUCQ, genoemd moer Loo [1]."

In de *Verzameling van Gedenkst.*, door P. TIMARETEN, wordt, dl. II. (*'s Gravenh.*) bl. 201, het grafschrift medegedeeld van »JOHAN BERTHOUT VAN LOO, in syn leven »Agent van de Quartieren van Vlaende-»ren", † 25 julij 1637, en zijne vrouw JUSTINA DE FYAENE, † 28 dec. 1639.

M°.

Schatter-Clant (vgl. XV. bl. 222). Niettegenstaande de onbescheidene, en naar ik meen, zeer onverdiende bejegening van M°. (zie *Nav.* XV, bl. 146, kol. 2), wil ik de moeite nemen, deze zijne vraag te beantwoorden, daar het mij genoegen doet, dat, ofschoon hij wil toonen veel beter te weten, het blijkt, dat hij toch niet alles weet.

JUSTUS CLANT SCHATTER, kommandeur ter zee, schepen en raad der stad 's Hertogenbosch, huwde GEORGETTE HENRIETTE JACOBA COLLOT D'ESCURY. — Uit de *Naamlijst en Wapenkaart* der regeringsleden van genoemde stad (zie plaat XIV) blijkt, dat hij in 1750 die betrekking aldaar aanvaardde, in 1760 overleden is, en dat hij het wapen voerde van het geslacht CLANT, zoo als dat bij FERWERDA, *Wapenboek*, voorkomt, zonder meer, zijnde van goud met een regter schuinbalk van sinopel, beladen met drie visschen regtop staande, van zilver.

Het wapen van SCHATTER echter, dat men veelmalen ziet op de *Wapenkaart der Vroedschap van Haarlem*, bestaat uit een gevierendeeld schild, 1 en 4 van zilver met een klimmenden leeuw van sabel; 2 en 3 van sabel met een linker schuinbalk van goud, beladen met 3 verkorte kruisjes, 2 en 1, van keel, voorts een ecusson, gedeeld, regts van zilver met een molenrad van sabel, links van goud met een klimmenden leeuw van sabel.

V. D. N.

Clant en Schatter. M°. kan de beschrijving van beide de wapens vinden in RIETSTAP, *Armorial Général*, en de afbeelding bovendien van het wapen van CLANT bij FERWERDA.

CORNELIS CLANT huwde 14 september 1695 CORNELIA SCHATTER, dochter van PIETER SCHATTER, raad en burgemeester te Haarlem, en van JOHANNA BON. Hij heeft den naam van SCHATTER bij den zijnen aangenomen en, even als later zijne kinderen, geschreven CLANT SCHATTER.

Wapen: gecarteleerd, 1 en 4 CLANT; 2 en 3 SCHATTER.

RIETSTAP maakt melding van twee familiën SCHATTER met verschillende wapens. Het hier bedoelde is dat, hetwelk bij RIETSTAP in de tweede plaats wordt vermeld.

's Gravenhage. C.

Het geslacht en het wapen van Hazelkamp (vgl. XV. bl. 157). In de provincie Groningen is geene plaats, *Eusum* genaamd, bekend, wel een huis van dien naam, nu eenige jaren geleden afgebroken. — »*Eusum*, *Ewsum* of *Evesum* [zeggen de bewerkers van het *Stamb. v. d. Frieschen adel*, dl. I. bl. 165] is eene plaats in Oostfriesland, welke reeds in 1254 vermeld wordt." Zij verwijzen daarbij naar WIARDA, *Ostfr. Gesch.*, I. 214.

M°.

Heeren van der Nisse (vgl. XIV. bl. 186, 248, 312, 348; XV. bl. 88, 187). Hoe moet de kleur zijn van de 3 leliën in het wapen dier familie? Overal is die zwart, doch op het diploma van den hoogen raad van adel staat het wapen dier gemeente met groene leliën. Wie heeft gelijk? Van welke familie is het wapen van goud met een faas van rood met 3 groene klaverbladen en chef, voorkomende op een bank, als vrouwewapen naast dat van VAN DER NISSE?

Wanneer is de roode keper in het wapen dier familie gekomen? Hij komt niet voor op de grafzerk van GERARD VAN DER NISSE en ANDREA VAN OSTENDE, en ook niet op de klok te Nisse, waar staat NISSE ecartelé met WATERVLIET.

TE WATER, *Hoog Adelijk Zeeland*, zegt bl. 108, VAN DER NISSE... »wordt gehouden uit de oude edelen van CLOETINGEN afkomstig te zijn." Wie weet hier iets van? Het wapen van de edelen van CLOETINGEN was goud met 3 groene leliën.

M. D. V.

Geslachtlijsten der familiën Palm en Pain et Vin (vgl. A. R.). Van laatstgenoemde familie zijn mij voorgekomen:

De bekende kolonel van dien naam, over wien gesproken wordt in de *Naleez. op* WAGENAAR, dl. II. bl. 230, 231, 460, 461, en in de *Nalez. mijner herinn. van Gouda*, 's Grav. 1822, bl. 28, 29, en bijl. C. en D.

LAMBERT PAIN ET VIN, schepen te 's Hertogenb., in 1707, 10, 13. Zie BUTKENS, *Troph. de Brab.*, t. II. p. 570—72.

Een JOHAN PAIN, commies generaal van het collegie ter admiraliteit in Zeeland geworden, den 21 oct. 1686, vermeldt SMALLEGANGE, bl. 427.

[1]. Dat ADRIAEN VAN CRAENENBROUGK, „deur„wairder ordinaris in den hove van Hollant" was, blijkt o. a. uit een door hem, op 1 sept. 1534, onderteekend relaas, bij VAN DE WALL, *Handv. van Dordr.*, 5de afd., bl. 982.

Het wapen van den reeds gemelden kolonel MOZES PAIN ET VIN was: gevierendeeld: 1 en 4 gedeeld, van blaauw met een gestengelde en gebladerde gouden korenaar (PAIN), en van blaauw met een zilveren gebladerden druiventros (VIN); 2 en 3 gevierendeeld: 1 in rood, met zilveren zoom, een van den regter bovenhoek uitgaande zilveren balk; 2, 3 en 4, in zwart een gouden leeuw. N.B. De afbeelding, in de *Nalez. mijner herinner.* enz., en niet de beschrijving van dit wapen, in de *Nalez. op* WAGEN., is hier gevolgd.

Vrage: met welke wapens vierendeelde de kolonel? M°.

Zegel van Heymerick van Dordrecht. Daar mijne vraag naar dat zegel (zie *Nav.* XV. bl. 154), het bestuur van het N.-Brab. genootschap misschien niet onder de oogen is gekomen, zal ieder die het kent, mij met de opgave verpligten.

M°.

Geslacht Röver. Den catalogus eener verkooping, te Delft in 1805, der nagelaten boeken van MATTHIAS RÖVER inziende, vond ik in eene keurige latijnsche voorrede door den heer VAN WESELE SCHOLTEN (zijnen neef) eene beschrijving zijner loffelijke hoedanigheden; dat hij was de zoon van VALERIUS RÖVER en CORNELIA VAN DER DUSSEN, dat hij zijne broeders en zijne zuster overleefde, enz. Over dien persoon en zijn geslacht naziende, vond ik bij A. FERWERDA op HOOGEVEEN, 9de gen., dat zijne zuster CATHARINA ELISABETH gehuwd was met mr. ADRIAAN VAN HOOGEVEEN, en daarbij had een zoon GERARD, — en op VAN DER DUSSEN, 13e gen., dat zijn vader VALERIUS, geb. 6 junij 1686, was de zoon van VALERIUS DE RÖVER en van CATHARINA ELISABETH BODE, MATTHIJS' dochter.

Zoude ook een lezer van den *Navorscher* mijn verlangen kunnen bevredigen, om iets te weten omtrent de broeders van den geleerden MATTHIAS DE RÖVER, en omtrent zijne voorouders, alsook omtrent het wapen dat zij gevoerd hebben?

R. A.

Geslachten Mathias en Sandra (vgl. XV. bl. 254). Mr. JOHANNES CONSTANTIJN MATHIAS, geb. te Middelburg, schepen en raad der gemelde stad, meermalen burgemeester en bewindhebber der oostind. compagnie ter kamer Zeeland, overl. te Middelburg, 20 april 1765, oud 74 j. 2 m., trouwde 4 oct. 1718 SARA WILHELMINA SANDRA, geb. te Middelburg, 11 febr. 1700, overl. aldaar 4 maart 1744, dochter van JEAN WALLERAN SANDRA en SARA VAN HOORN.

JEAN WALLERAN SANDRA, zoon van JEAN SANDRA en JACOBA WALLERAN, werd te Middelburg geb. 25 febr. 1661, was raad en burgemeester van Middelburg, trouwde 1° junij 1683 MARIA MAGDALENA BUTEUX, geb. te Middelburg, zonder oir.

2°. april 1687: JOSINA DE SMIT, geb. te Colchester, zonder oir.

3°. oct. 1688 te 's Gravenhage: CATHARINA STIPEL, waarbij eene dochter, JACOBA MARIA.

4°. aug. 1698. SARA VAN HOORN, geb. te Vlissingen, uit welk huwelijk eene dochter, SARA WILHELMINA SANDRA, geb. te Middelburg 11 febr. 1700.

5°. aug. 1712. SUSANNA RADEMAKER, wed. WILLEM THIBAUT, waterbaljuw van Zeeland.

Hij overleed 14 dagen na zijn vijfden trouwdag.

Zijn vader JEAN SANDRA werd geboren tot Middelburg, 8 aug. 1625, was de 4e zoon van JASPER SANDRA en LOUISE SEGAR, hij trouwde 10 junij 1649 JACOBA WALLERAN, geb. te Middelburg, febr. 1636, dochter van PIERRE WALLERAN en CATHARINA HOEKMANS. Hij overleed 16 april 1672. Zijne wede. JACOBA WALLERAN hertrouwde te Middelburg, 25 maart 1676, met PIERRE BUTEUX, weduwnaar. Zij overl. te Middelburg 8 jan. 1692, en werd begraven in de Oostkerk te Middelburg in n°. 56 en 57. Zij had bij haar eersten man 9 kinderen.

JASPER SANDRA, geb. te Turquoin onder Rijssel, 1593, was de zoon van JEAN SANDRA en MARGARIETA DU FORET. Zij overleed te Middelburg, 1617. Trouwde 14 augt. 1618 te Middelburg LOUISE SEGAR, geb. te Moiveau, onder Rijssel, driekoningennacht 1593, dochter van MATHIEU SEGAR. JASPER SANDRA werd 22 febr. 1628 poorter te Middelburg, hij overleed 9 junij 1637, en is begraven in de Walen kerk te Middelburg in n°. 63.

Den 13 mei 1639 hertrouwde zijne wede. LOUISE SEGAR met PIERRE BUTEUX, zoon van CHARLES, geb. te Rijssel. Zij overl. te Middelburg, 15 febr. 1658.

Den 30sten octb. 1658 hertr. PIERRE BUTEUX met ANNA EVERAARS.

Den 23sten maart 1676 tr. hij ten derden male met JACOBA WALLERAN wede. JEAN SANDRA.

Rotterdam. J. H. S.

Prof. Jan ten Brink (vgl. XV. bl. 254). Men leest in het *Biogr. Woordenb.* van VAN DER AA, op den naam: „BRINK (JAN TEN), zoon van BAREND TEN BRINK, en van HILLETJE TROMP, geboren den 8sten sept. 1771 [te....?] waar zijn vader hoe-

denmaker was, enz." — Ook wordt aldaar gezegd, dat hij in 1804 tot hoogleeraar benoemd werd, en den 14den augt. 1797 in eerste huwelijk kreeg HELENA WYVA GLASIUS, en den 12den augt. 1828 in tweede huwelijk JOHANNA VAN STADEN, wed. van ALBERT JAN GLASIUS. Waar hij gehuwd is, is misschien ook aldaar te vinden, maar door mij niet opgeteekend.

Daar de vader hoedenmaker was, zal de zoon wel aan geen wapen gedacht hebben.

M°.

Baron Sloet van Zwanenburg (vgl. XV. bl. 254). Ik kan slechts het eerste gedeelte der vraag beantwoorden. Waar vroeger het kasteel Zwanenburg stond, — afgebroken in 't begin dezer eeuw, — ligt thans een boerenerf, meermalen door mij betreden, in het geldersche dorp Vorgten.

J. C. K.

Baron Sloet van Zwanenburg. Zwanenburg, voorm. havezathe op de Overveluwe, prov. Gelderland. De vroegere bezitters waren dijkgraven van de Veluwe. Bij deze havezathe was eene leenkamer, leenroerig aan den huize Doddendaal, eene heerlijkheid onder Ewijk, in het rijk van Nijmegen. Er stond aldaar vroeger een oud kasteel, dat zich op zijne hoogte trotsch verhief, doch in 1829 met de overige gebouwen gesloopt is. Alleen vindt men er nog de grachten, die het omringden, terwijl de plaats waar het huis eertijds stond, door een bouwhuis is ingenomen, hetwelk het eigendom was van den heer A. F. baron SLOET VAN ZWANENBURG.

K. v. S. n°. 2.

Geslacht Hop (vgl. XV. bl. 254). Men vindt de 8 kwartieren van mr. CORNELIS des H. rijks baron HOP, geb. 3 junij 1685, met data, betrekkingen die de leden dezer familie bekleed hebben, en de wapens in de *Genealogische kwartierstaten van Nederlandsche geslachten*, uitgave V. DOORN EN ZN. te 's Gravenhage:

HOP.	HOOFT.
CLOECK.	HASSELAAR.
FORTUYN.	HOUTLOOCK.
HOOFT.	OVERRIJN VAN SCHOTERBOSCH.

Mr. CORNELIS HOP, grootvader van CORNELIS bovengemeld, had tot 2e vrouw ANNA PARS. Uit het eerste huwelijk 7, uit het tweede een kind.

1. JOHANNA, geb. 11 octb. 1652, getr. JAN GOES VAN OBSMADE, schepen en raad te Leiden.

2. Mr. JACOB HOP (zie kwartierstaten) 5 kinderen.

3. PIETER HOP, geb. 1655; ongeh.

4. Mr. CORNELIS HOP, geb. 1658; tr. CONSTANTIA LATEN: 3 kinderen.

5. Mr. JAN HOP, geb. 1660; tr. JUDITH VERLOO, 2 kinderen.

6. Mr. HENDRIK HOP, tr. SARA JOHANNA BAILLY: 4 kinderen.

7. SIMON HOP, geb. en stierf 1664.

De zoon uit het tweede huwelijk was mr. WILLEM HENDRIK HOP, tr. WILHELMINA ANTOINETTE BIESE, en hebben 2 kinderen.

1. ANNA CATHARINA HOP trouwde mr. PIETER ALSTORPIUS, raad en burgem. van Groningen, een zoon A.

2. HENRIETTA ADRIANA HOP, trouwde 1738 mr. THEYNIC (sic) BOEYE: 2 kinderen B. Hij werd door koning LODEWIJK XV voor fransch edelman verklaard.

A. Mr. JAN ALSTORPIUS, raad van Groningen, trouwde CATHARINA SUSANNA VAN AFFELEN, hebben 1 dochter C, zij hertr. I DANIEL HOOGENBURGH, zonder kinderen, II .... zonder kinderen.

B. Jonkvr. CORNELIA BOEYE, geb. 1740, trouwde JAN ADRIAAN, baron VAN HEERDT, heer van Everbergen, 4 kinderen.

2. Jr. mr. WILLEM CORNELIS BOEYE, geb. 1741, burgemeester van Haarlem, trouwde 1: MARIA FEIGNART, 2.... ALLEYNE, 3.... 4: MARIA ANTOINETTA JONCK, geen kinderen.

C. WILHELMINA ALSTORPIUS trouwde PIETER THEODOR VAN HEMERT, geen kinderen.

M. D. V.

Het geslacht Hop. Onder mijne papieren heb ik den navolgenden geslachtboom gevonden:

Mr. WILLEM HENDRIK HOP, geb. 21 aug. 1682, trouwt vrouwe WILHELMINA ANTONETTA BISE geb. 13 nov. 1701.

Twee dochters

1. HENRIETTE ANTONETTA HOP, geb. 13 jan. 1721, trouwt 14 decb. 1738 mr. THYMAN BOEY, geb. 6 oct. 1713, oudste secretaris en 1e griffier van den hove van Holland, Zeeland en Westfriesland.

Deze hadden 2 kinderen:

a. WILLEM CORNELIS BOEY, geb. 20 april 1741.

en *b.* CORNELIA CHARLOTTA BOEY, geb. 4 jan. 1740, ob. 17 feb. 1766, trouwt 23 aug. 1757 jonkheer JOHAN ADRIAAN baron van HEERDT tot Eversberg, verschreven in de ridderschap van Overijsel, geb. 1728, ob. 27 jan. 1765.

Deze hadden 4 kinderen.

JOHANNA ROEBERDINA ELIZABETH, geb. 2 aug. 1759.

THYMAN CORNELIS, geb. 22 jan. 1761.

JACOB CAREL FREDERIK, geb. 17 mei 1762.

ADRIAAN HAZE, geb. 27 aug. 1763.

2. ANNA CATHARINA HOP, geb. 14 april

1727, tr. 22 mei 1742 mr. PIETER ALSTORPHIUS, geb. 30 jan. 1712, burgemeester der stad Groningen en wegens haar meermalen gecommitteerd zoo ter vergadering van den hoogmogenden raad van state als ter gener. rekenkamer, mr. knaap van de houtvestinge, bewindhebber der westind. compagnie

Deze hadden één zoon mr. JAN ALSTORPHIUS, geb. 9 maart 1747.

Elders vind ik de navolgende kwartieren van de familie HOP.

HOP	HOOFT
KLOEK	HASSELAAR
FORTUIN	HOUTLOOK
HOOFT	SCHOTERBOSCH

Wapen der familie HOP:

Een vogel natuurlijke kleur, zittende op een bal van azuur, gouden veld.

Wapen der familie BISE:

Een stier van keel met pooten en hoorn van goud, op een zilveren veld.

A. T. R.

Het geslacht Hop. Mr. WILLEM HENDRIK HOP, zoon van mr. CORNELIS HOP, pensionaris van Amsterdam, en van ANNA PARS, wede HENDRIK KLOECK: hij liet bij zijne vrouw WILHELMINA ANTOINETTA BIEZE twee dochters na: *a.* ANNA CATHARINA HOP, getrouwd met mr. PIETER ALSTORPHIUS, raad en burgemeester te Groningen, en *b.* HENRIETTE ADRIANA, welke in 1738 trouwt met mr. TYMEN BOEY, secretaris der staten van Holland en Westfriesland, zij leefde nog als weduwe in 1795; hare eenige dochter CORNELIA CHARLOTTA BOEY was getrouwd met JAN ADRIAAN baron VAN HEERDT VAN DEN EVERTSBERG.

Het wapen is te vinden in de *Genealogische kwartierstaten*, welke bij VAN DOORN & zoon te 's Gravenhage uitkomen.

Wapen van de Crauwelaer. In *Nav.* XIV. bl. 221, wordt gezegd, dat het geslacht DE CRAUWELAER verwant was aan dat van MEPSCHE.

Het zoude mij aangenaam zijn, met die verwantschap nader bekend gemaakt te worden. M°.

Wapen van het ambacht het Nieuwland of de Vier Polders (vgl. XIV. bl. 221). Zie over dit wapen ook ALKEMADE, *Beschr. van Briele en Voorn*, bl. 132, en ald. aangeh. VAN LOON, *Nederl. Historiepenn.* I. 148, 149. M°.

Daendels. Lemker. van Dam. Hagen. Gevraagd de ouders van:

LUYER DAENDELS, burgem. v. Hattem en schout v. Heerde 1659.

Mr. JOHAN LEMKER, burgemeester van Vollenhoven (wiens vrouw was RUDOLPHINA TER BAUGHORST).

ARNOLD VAN DAM, burgem. v. Doetinchem, raad in den hove v. Gelderland, en van zijne vrouw

ANNA HELENA HAGEN.

B. D.

Geslacht Rothschild. De stamvader (geb. 1743, † 1812) liet tien kinderen na, waarvan vijf zoons: ANSELM, geb. 1773, SALOMON 1774, NATHAN 1777, KAREL 1788 en JAMES of JACOB 1792. Deze laatste is gehuwd met eene dochter van SALOMON. NATHAN overleed in 1836, nalatende vier zoons, waarvan de oudste, LIONEL, werd geb. 1808. Vrage de namen der dochters met huwelijk, overlijden, enz. al het vereischte tot het formeren van een volledigen stamboom.

H. R.

Andries van Havere. Zou iemand mij kunnen opgeven, of ANDRIES VAN HAVERE of HAVRE ook voorkomt op de regeringslijsten der stad Gend? Hij leefde op het einde der 15de of begin der 16de eeuw.

Cz.

Van Elst. — De Pusterle. Men vraagt berichten omtrent de vlaamsche familiën V. ELST (voerende in zwart drie zilveren kepers), en DE PUSTERLE (voerende in zilver een goud gekroonden, zwarten adelaar).

Cz.

Onbekend familiewapen gevraagd. Ik bezit een mansportret met het wapen d'argent à la croix d'azur chargée de cinq lys d'or.

Boven hetzelve eene kroon, naar 't schijnt van een markies, en daarboven nog eene gouden lelie.

Van welk geslacht mag dit zijn?

Wapens gevraagd. Wat is het wapen van GERARDUS JOHANNES BESSELING echtgen. van GEERTRUIDA VAN DEN BERG, a°. 1781 te Rotterdam?

Mr. LIEBRECHT HAVREMAN, geb. 1708, st. 1774, directeur generaal van Neerl.Indië, van zilver? met een regter schuinbalk van? vergezeld regts boven met 4 bezans van? links onder id.

Mr. HENDRICUS JOHANNES WIERINGA, geb.? gest.? welk wapen? tr. jonkvr. BERTHA JOHANNA V. IDDEKINGE, circa 1770.

M. D. V.

Het geslacht van Sabbinge (vgl. XV. bl. 223). Na aangemerkt te hebben, dat in mijne opgaaf aldaar, kolom 1, reg. 3 v. o., ten gevolge van eene drukfout, de naam WILLEM DE BUSSIER VAN DE WERVE, moet verbeterd worden door: WILLEM DE BUISER VAN DE WERVE, kan ik, ten opzigte van de aldaar tevens vermelde goessche familie, den naam SABBINGE voerende, nog het volgende bijvoegen: GILLES GEERTSE SABBINGE, overl. te Goes aug. 1623 en zijne vrouw oct. 1600, nalatende 3 zoons en 3 dochters.

1. Dr. MATTHYS SABBINGE, overl. te Goes febr. 1648.

2. JOHAN SABBINGE, schepen te Goes, overl. ald. 1683 en zijne vrouw 1655.

3. GERARD GILLISSE SABBINGE, schepen, rentmeester en kerkmeester te Goes, was driemaal gehuwd, laatst met DIGNA VAN OOSTEE en met MARIA EVERSDIJK, en overl. te Goes 1658.

4. MAEIJKE GILLISSE SABBINGE, trouwde 1629 met BARTHOLOMEUS DANCKERTS.

5. GEERTRUYD GILLISSE SABBINGE, trouwde 1630 met JOB CORNELISSE LOENHOUT en hertr. 1644 met KRIJN PIETERSE VAN DE MOERE.

6. ...... GILLISSE SABBINGE, trouwde 1630 met IZAÄK PIETERSE BOLBERGHE.

Mitsgaders hunne verdere afstammelingen, van welke de geslachtsnaam SABBINGE nog in de 17 eeuw is opgelost in de familiën van WESTERWIJK en KĘETLAER te Goes.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht Bergsma en van Berendregt (vgl. XV. bl. 223). Op de vragen hieromtrent kan ik het volgende antwoorden:

1°. de ouders van mr. ADRIANUS BERGSMA waren PIETER BERGSMA en CATHARINA (DE) WENDT (gehuwd in 1698), dochter van EYSO WENDT, burgemeester van Dokkum, geb. 1636, † 1686, en MARIA UNIA. Het wapen van BERGSMA is te vinden in FERWERDA's *Wapenboek*, vgl. ook RIETSTAP, *Handb. der Wapenkunde*. Het wapen van DE WENDT wordt gebruikt door den overachterkleinzoon van EYSO WENDT, den heer mr. ECO DE WENDT te Leeuwarden.

2°. mr. ADRIANUS BERGSMA, geb. in 1702, was advokaat fiskaal van Neerlands Indië, in welke betrekking hij waarschijnlijk zijn schoonvader mr. CORNELIS VAN BERENDREGT opvolgde, later (1740) burgemeester van Sneek en lid van de staten generaal; in 1735 trad hij in het huwelijk met MARGARETHA VAN BERENDREGT, den 2den januarij 1738 te Batavia begraven. Hij hertrouwde in 1743 met CATHARINA REGINA VAN BYNKERSHOEK, dochter van den president CORNELIS VAN BYNKERSHOEK, en overleed te 's Gravenhage den 20 julij 1780.

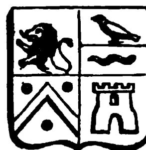
Hetgeen bij SCHELTEMA (*Staatk. Nederl.* bl. 86) is opgeteekend, als zoude mr. ADRIANUS BERGSMA gehuwd geweest zijn met eene dochter van HENRIC SWAARDECROON is blijkbaar eene vergissing. HILLEGONDA SWAARDECROON was de vrouw van mr. CORNELIS VAN BERENDREGT en de moeder van MARGARETHA VAN BERENDREGT. De aanstellingen van mr. CORN. VAN BERENDREGT tot waterfiskaal van 16 november 1707 en van HENRIC SWAARDECROON tot gouverneur generaal van 10 september 1720 bevinden zich onder mijne familiepapieren.

Utrecht. R. BERGSMA.

Wapen van Eenens. Volgens een zegel voerde de oud-groninger familie EENENS drie dubbele arenden, geplaatst 2 en 1, en als helmteeken een arend uit het schild. Wie kan mij de kleuren opgeven?

H. v. I.

Vraag naar een wapen.

Onder mijne adversaria, handschriften, heraldieke teekeningen enz. bevindt zich eene oude afbeelding van bovenstaand wapen, waarop echter de émaux (kleuren) noch van het veld noch van de stukken zijn aangeduid.

Wie deelt mij mede:

1°. Eene *naauwkeurige* opgave der kleuren, zoowel van het veld als van de stukken.

2°. Den naam der familie die dit wapen voert, en waardoor men zulks bewijzen kan (oppervlakkige gissingen worden niet verlangd).

3°. Waar men nog elders dit wapen beschreven of afgebeeld kan vinden?

Heerda en van Heerdt (vgl. XV. bl. 310). Bij FERWERDA, I. tab. 23 komt het wapen van VAN HEERDA voor. Dit is nagenoeg hetzelfde als dat van VAN HEERDT, te weten van zilver à la bande de sable; het eenige onderscheid is, dat de bedoelde bande bij HEERDA op de beide uiteinden is uitgetand. Men houde in het oog, dat het wapen van HEERDT zoo als dit mede bij FERWERDA, II. tab. 4 is afgeteekend, niet is het eenvoudige oorspronkelijke, zoo als het thans ook weder door de familie gevoerd wordt, maar is gecarteleerd met dat van COEVERDEN.

MENGELINGEN.

Op het uiteinde der fransche republiek (vgl. XV. bl. 61, 159, 192).

Onder de rubriek Mengelingen komt op bl. 61 van den loopenden jaargang van den *Navorscher* een vierregelig versje op het einde der 1e fransche republiek voor. Die vier regels zijn een fragment van een grooter vers, dat, daar die zaak nu eenmaal op het tapijt is gebragt, niet overbodig zal wezen hier te worden opgenomen.

Ik vond het, benevens eene hollandsche vertaling in versmaat, in een brief van den hoogleeraar GADSO COOPMANS, dien ik hier woordelijk laat volgen, met uitlating van eenige gedeelten die op bijzondere aangelegenheden betrekking hebben.

»Ik vraage U.... vergeving, dat ik tot hier toe uitgesteld hebbe Uwen altoos aangenaamen te beantwoorden, waar van eene reize naar Altona, ten einde den Heer HARTOG, aan eene ontsteking in de ingewanden krank liggende, zo mogelijk, te redden, de reden is; tot ons aller leedwezen hadt het gewelt zijner ziekte reeds eenige uuren vóór mijne aankomst zijn belangrijk leven geëindigd; ik hebbe mij echter daar eenigen tijd opgehouden, & U.... brieven hier bij mijne terugkomst voorgevonden.

Ik filiciteere ook U, en allen die het aangaat, met de nieuwe constitutie, & wensch hartelijk, dat deze de beste van alle zijn moge, en de rust en het geluk eindelijk wederkeere!

Voor eenigen tijd wierdt mij een klein Fransch vaersje, ik' weete niet uit welk een periodieq werkje, gecommuniceerd, 't welk ik, schoon ik mij met geene politique zaaken volstrekt bemoeije, niet nalaaten kan geestig te vinden: misschien vindt Gij het ook zó, zie hier is het:

Billet d'Enterrement
de la haute et puisante Citoyenne
Republique Française.

Requiescat in pace.

Citoyens, Frères et Amis,
Et de Provinçe et de Paris;
Partisans de la Republique,
Grands raisonneurs en politique
Dont je partage la douleur;
Venez assister en Famille,
Au grand convoi de votre Fille,
Morte en couche d'un Empereur.
l'Indivisible citoyenne,
Qui ne devait jamais perir,
N'a pu supporter, sans mourir,
L'opération césarienne,
Mais vous ne perdez presque rien,
ô Vous que cet accident touche;
Car si la Mère est morte en couche.
L'Enfant du moins se porte bien.

Lijkbede ter Begraaffenis
van de hoog edele en hoogmagtige Burgeres
de Fransche Republicq.

Requiescat in pace.

Gij Burgers, Broeders, Vrinden, Helden!
Van welken oort, van welk Gewest,
Grondleggers van 't Gemeenebest,
Die juk en dwang ter neder velden!
Koomt, bidde ik, ter begraaffenis
Van uwe Dochter, waard aan allen,
Die van een Keizer pas bevallen,
In 't kraambed overleden is.
D'ondeelb're maagd, ô stof tot klaagen!
Schoon aan d'onsterflijkheit gewijd,
Kon, zonder sterven voor haar' tijd,
Geen keiserlijke sneê verdraagen.
Maar laat de droefheit niet te snel
U allen zoeten troost doen derven,
Want moest, ô smart, de moeder sterven,
Het kind, God dank! bevindt zich wel.

Adieu! mijn waarde..... ontvang onze hartelijke groetenissen, en zijt verzekerd, dat ik met hoogachting ben

U.... Gehoorzame de genegen Dienaar
GADSO COOPMANS.

Oegaard 25 Maart 1805.

Het blijkt niet uit dezen brief, wie de maker van de hollandsche vertaling is. Misschien is die wel van de hand van professor COOPMANS.

Uit de woorden: »*Schoon ik mij met geen politique zaaken volstrekt bemoeije*" meenen wij te mogen opmaken, dat COOPMANS ten onregte als medehelper tot het zamenstellen der *Groninger Raarekiek* werd genoemd in den *Navorscher*, 1865. bl. 71.

H. v. J.

De morisschendans (vgl. XV. bl. 34). De zoogenaamde *morris-dance*, die in de werken van SHAKSPERE en zijn tijdgenooten zoo dikwijls genoemd wordt, is ook hier te lande reeds vroeg in gebruik geweest. De heer CALAND geeft in een uittreksel van eene rekening der gemeente Axel de oudste hollandsche vermelding van den *morisschendans*, die mij bekend is. In Frankrijk heeft men die in aanteekeningen van de vijftiende eeuw gevonden. Zoo als de naam aanduidt (sp. morisco (moor),

fr. morisque, eng. morris, ned. morisschendans) is de dans van moorschen oorsprong, en nit Spanje door Frankrijk, enz. over Europa verspreid. In sommige streken van Engeland is hij ook nu nog in gebruik, doch zonder de versieringen, bellen, enz., waarmede hij vroeger werd uitgevoerd. Willen de lezers van den *Navorscher* meer over dit onderwerp weten, dan zal ik er welligt later op terugkomen. Maar vindt men bij onze hollandsche dichters en schrijvers van dien dans gewag gemaakt?

Wat is er van den »calvedans" bekend?

L—F—T.

Blaauw porcelein. Gelijk men weet, worden genoegzaam jaarlijks groote hoeveelheden nieuw blaauw porcelein nit China of Japan naar Europa overgevoerd, en te Amsterdam of elders geveild. Daaronder komen dikwerf soorten voor, welke het oude (zoogen. *pieterselie*) porcelein zoo al niet evenaren, toch voor 't oog in kwaliteit zeer nabij komen. Volgens den Heer DEMMIN in zijn' *Guide de l'amateur de faiences et porcelaines*, Paris 1863 (pag. 418), is het dan ook een der eerste vereischten voor den kenner, doch tevens eene moeilijkheid, om het oude wèl van het nieuwe te onderscheiden, te meer omdat, gelijk hij er bijvoegt, »het *nieuwe* in vergelijking met het *oude* blaauw betrekkelijk geringe waarde heeft, en dagelijks in prijs vermindert." Waaraan zulks is toe te schrijven, en waarin het verschil bestaat, wordt echter niet vermeld, tenzij (pag. 132) met de weinige woorden »qu'on reconnaît le mo»derne de l'ancien par ses nuances ordi»nairement *plus fonceés*." Deze aanwijzing (evenzeer als het gemis van merken, gelijk anderen beweren; immers japansch porcelein, hoe oud ook, heeft zelden of ooit merken) is evenwel te oppervlakkig en faalt ook te dikwijls, dan dat zij tot vast kenteeken kan worden aangenomen. Trouwens, zegt de heer D. zelve (pag. 141), dat hij zijne inlichtingen over chineesch en japansch porcelein louter mededeelt »par »acquit de conscience; collectionner ces »porcelaines (voegt hij er bij) c'est faire »preuve d'un goût bourgeois. Ni l'artiste »ni l'homme de goût artistique ne voudraient »rassembler des objets qui ne peuvent être »classés que dans la catégorie du bric-à»brac", etc. — In hoeverre deze term van »bric-à-brac" rijmt met de verklaring (pag. 119) in hetzelfde werk »que la vraie porce»laine à pâte dure, inventée par BÖTTCHER, »se rappoche le plus de la porcelaine Chi»noise, quoique celle-ci lui reste toujours su»périeure par sa finesse. Ni l'Allemagne, ni »la France, ni les autres pays de l'Europe »n'out détrôné l'ancienne porcelaine Chi»noise" zij aan het oordeel van den schrijver zelven overgelaten. Men vraagt evenwel: waarin verschillen de bestanddeelen van het oude en nieuwe chineesche of japansche porcelein, zijnde het oude zamengesteld uit de zoogenaamde ka-ho-lin en uit feldspath (pétunzé)? Bestaat er inderdaad eene bekende en gegronde reden om de kwaliteit van het oude verre boven het nieuwe te verkiezen en het verschil in prijzen te wettigen, bepaaldelijk, ten opzigte van dit laatste, van het helder witte doorschijnende porcelein, *niet* van de brooze glasachtige soorten, die men daar veel onder aantreft, en hoedanig eindelijk is de waarschijnlijke *prognose* omtrent de waarde van dit *thans* nieuwe porcelein, wanneer het eenmaal ook eenen respectabelen ouderdom zal hebben bereikt? Om kort te gaan, steunt het verschil van prijs tusschen het oude en nieuwe porcelein en de minachting van het laatste op werkelijk verschil in intrinsique bestanddeelen en zamensmelting, of heeft men hier ook voor een groot gedeelte aan win- en modezucht te denken, eensdeels om het *nieuwe* te declineren ten einde het duur verkregene *oude* zoolang mogelijk in waarde te behouden, anderdeels om het *oude*, enkel omdat het oud is, tot prijzen op te voeren, welke den oningewijde met verbazing vervullen?

u—H.

Een wafelbakker. In het werk der hh. DE GONCOURT, *La Société Française pendant le Directoire*, pag. 75 (édit. 1864) leest men »Le fameux marchand de gaufres *à la fla»mande*, VAN ROOSMALEN, est toujours digne »de sa renommée", met verwijzing naar den *Almanach des Gourmands*, 1801. Geen ex. hiervan bezittende, vraag ik of iemand ook nadere mededeelingen omtrent »ce fameux VAN ROOSMALEN" weet te geven?

u—H.

Graden bij de Hindus. Volgens MENU's wetten is de 6e graad van bloedverwantschap eene reden van uitsluiting tot huwelijk. D^{r}. LUCAS zegt in zijn *Traité de l'hérédité naturelle*, dat de *zevende* graad daarbij verboden is, maar in de duitsche vertaling der gemelde wetten door HÜTTNER (1797), de eenige die ik bezit, en die eene vertaling is naar de engelsche vertaling van sir WILLIAM JONES, is de 6e, niet de 7e graad verboden. Hoe telden of tellen de Brahminen enz. de graden? Stemt die telling overeen met het romeinsche en hedendaagsche, of met het kanonieke regt? of welke andere telling volgen zij?

GESCHIEDENIS.

Kloeke en edele daad van den prins van Oranje in den slag bij Waterloo. Bij gelegenheid van den vijftigsten verjaardag van den zoo hagchelijken strijd, waarin het wel of het wee van Europa's volken zou beslist worden, herinnerde ik mij, in der tijd eene bijzonderheid omtrent onzen toenmaligen erfprins vermeld gevonden te hebben, waarvan bij onze vaderlandsche schrijvers noch toen, nog later eenig gewag is gemaakt; zelfs de levensbeschrijver van koning WILLEM II, ofschoon er opmerkzaam op gemaakt, heeft begrepen de zaak met stilzwijgen te moeten voorbijgaan. De bron echter, waaraan het verhaal ontleend is, komt mij zoo zuiver voor en de wijze, waarop het wordt medegedeeld, zoo eenvoudig en kunsteloos, dat men aan eene opzettelijke verdichting niet denken kan, waarvoor trouwens bij den schrijver geene de minste reden bestond.

Doch alvorens de waarde van het verhaalde verder te beoordeelen, willen wij eerst met een woord over den schrijver en zijn werk spreken, en dan het verhaal zelve, zoo als het daarin voorkomt, in zijn geheel meêdeelen.

In het jaar 1817 kwam er te Parijs bij LE NORMANT een werk in het licht in vier deelen, ten titel voerende: *Histoire des campagnes de* 1814 *et de* 1815, *redigée sur des matériaux authentiques ou inédits, par M.* ALPHONSE DE BEAUCHAMP, *chevalier de l'ordre royal de la légion-d'honneur.* De twee laatste deelen maken, als *seconde partie*, ook een afzonderlijk werk uit, behelzende de gebeurtenissen van 1815, derhalve de ontsnapping van NAPOLEON van Elba met al hare gevolgen tot aan zijn tweeden val. Omtrent den schrijver heb ik thans geene gelegenheid levensbijzonderheden te vermelden, maar uit dit zijn werk blijkt genoegzaam, dat hij geen aanhanger van de keizerlijke regering was en de herstelling der BOURBONS met blijdschap had begroet, schoon hij verre was van in te stemmen met hunne staatkunde en de wederinvoering eener regeringswijze, die door de omwenteling onmogelijk was geworden. Met een onpartijdig oog beoordeelt hij dan ook de menschen en gebeurtenissen zonder aanzien van personen. Als ijverig en kundig geschiedvorscher schrijft hij niets, dan hetgeen hij na naauwgezet onderzoek voor waar houdt, en geeft hij bronnen op waaruit hij putte. Zijne voorstelling en stijl zijn beide levendig en helder, zonder gezwollen te zijn: alles draagt het kenmerk van de zucht, om zijne landgenooten omtrent hunne ware belangen in te lichten. In de uitvoerige en zeer duidelijke beschrijving nu van de gebeurtenissen van 16, 17 en 18 junij komen twee plaatsen voor, beide hoogst vereerende voor den prins van Oranje. In de eerste wordt als in het voorbijgaan aldus van hem melding gemaakt. Toen in den morgen van den 17^den^ WELLINGTON, ten gevolge van den tegenspoed der Pruisen te Ligne, zijne troepen tot zich trok en eene achterwaartsche beweging met zijn leger maakte naar Genappe en Waterloo, was NAPOLEON in den waan, dat de vijand hem zocht te ontkomen en zich door eenen spoedigen terugtogt in veiligheid zocht te stellen. Brandend van drift om hem te achterhalen, rukt hij op: *toute l'armée le suit et accélère son mouvement sur Bruxelles. Comme lui ses troupes brûlent d'ardeur et frémissent d'impatience: elles voient dans la retraite des Anglais une déroute qui ne doit s'arrêter qu'à leur rembarquement*; *Bruxelles conquise et les Belges, épiant l'instant propice de passer sous les drapeaux français. L'armée s'étonne qu'ils n'arrivent point en foule au-devant d'elle. Abusé aussi par cet espoir de défection, Napoléon étoit lui-même dans l'attente; il ignoroit que le prince d'Orange, soit par son propre exemple, soit par la confiance qu'il avoit témoignée aux Belges, avoit excité en eux des sentimens d'émulation et d'honneur; en un mot, qu'ils venoient combattre aux Quatre-Bras, où ils avoient fait leur devoir.*

De tweede plaats vermeldt op meer bepaalde wijze het feit, 't welk ik in den aanvang bedoelde. Nadat de schrijver de bewegingen en wederzijdsche aanvallen der beide legers op den 18^den^ heeft beschreven en gekomen is tot de beslissende oogenblikken, dat de Franschen, al meer en meer grond winnende, door NAPOLEON telkens op nieuw tegen het vuur van den vijand worden voortgedreven, maar ook van de andere zijde nieuwe versterking wordt aangevoerd, gaat hij aldus voort: *Entrainé par son ardeur, au milieu de l'action, le prince d'Orange se voit entouré par la cavalerie française: le septième bataillon belge vole à son secours et parvient à le dégager. Le prince prend la décoration de son ordre et la jette au milieu du bataillon: „Mes enfans, s'écrie-t-il, vous l'avez tous méritée." Les Belges l'attachent à leur drapeau sur le champ de bataille, aux cris répétés de* ***vive le prince héréditaire!***

Dit moet gebeurd zijn kort nadat de engelsche generaal majoor PONSONBY, met zijn paard in een omgeploegd bouwland gestruikeld zijnde, door een escadron fransche lanciers zoo jammerlijk werd afgemaakt, en korten tijd voordat de prins zelf gewond van het slagveld werd gedragen. Is dit verhaal een louter verzinsel, dan vraag ik wat toch een franschen schrijver tot zulk eene verdichting bewogen kan hebben? Ik althans kan er geene reden hoegenaamd voor uitdenken. Maar hoe is dan die daad zoo geheel in vergetelheid gekomen, dat er bij ons nooit gewag van is gemaakt? Zie hier mijne gissing. Wij kennen de bron niet, waaruit BEAUCHAMP heeft geput, en het is ligt mogelijk, dat het verhaal niet in alle bijzonderheden naauwkeurig is; ik houd die bron echter voor zuiver. Het kan b. v. zeer wel zijn, dat het toegeworpen ridderkruis in de hitte van den strijd niet aan het vaandel heeft kunnen gehecht worden en zoo al opgevangen, toch later verloren is geraakt. Indien dat bataillon geweest is het zevende van linie, dan bestond het werkelijk meest uit Belgen en heeft in dien slag ontzaglijk veel dooden gehad. Zou het een zoo groot wonder zijn, dat de herinnering aan het gebeurde wel in het geheugen der weinige getuigen bewaard bleef, maar het stoffelijk bewijs er van te loor gegaan is? Voeg hierbij, dat de spoedig gevolgde verwonding van den prins hem een geruimen tijd van het leger verwijderd hield en hij zelf zeker die daad niet ter sprake zal hebben gebragt, dan laat het zich, dunkt mij, wel verklaren, dat zij later onder enkele Belgen bekend is gebleven, maar verder geene algemeene ruchtbaarheid gekregen heeft.

Hoe het zij, ik voelde mij bij deze gelegenheid gedrongen, deze bijzonderheid uit het leven van onzen geëerden vorst eens ter sprake te brengen, aan anderen een nader onderzoek aanbevelende.

SAXO SYLVIUS.

De gardes d'honneur in 1813. Nog niet vele dagen geleden viel mij een brief in handen, waarvan de inhoud schier geheel mijn geheugen ontsnapt was, waarschijnlijk door de angstige dagen, die wij toen beleefden en het eerlang verrijzen van de zon der vrijheid, die ons eensklaps ruimer deed ademhalen en onzen blik op een blijder verschiet vestigen. Die brief echter, geschreven uit Amsterdam 31 junij 1813 (ik zelf bevond mij buiten Utrecht op het land), bevat eenige misschien weinig bekende bijzonderheden uit dien kommervollen tijd, wel waardig voor den nakomeling bewaard te worden. De lezer oordeele:

»Gij thans buiten zijnde kunt het schoone »weêr met het fraaije saisoen genieten, maar »hier in stad is alles met het rouwfloers der »treurigheid overtogen. Verleden zaturdag »is een gedeelte der gardes d'honneur van »hier vertrokken. Veelen hunner waren al »meê de knapsten onzer stad. Hartverscheurend waren de tooneelen, die in »hunne familie moesten doorgestaan wor»den. Ik zelf heb er eenige van bijgewoond, »die den vreesselijksten indruk op mij maak»ten. Gij weet zeker dat ook (de jonge »advocaat) VAN HALL vertrokken is: en »hoeveel der knapste jongens met hem! »Duizende menschen waren, naar ik hoor, »bij hun vertrek; ik zelf ben er niet ge»weest, omdat niet er toe gevraagd zijnde »door een hunner, ik nu ook hunne el»lende niet wilde aanschouwen. Welk eene »nieuwsgierigheid, ja ongevoeligheid moet »men niet bij zulke bloote toeschouwers »veronderstellen; mij althans was het on»mogelijk zoo iets mede aan te zien, te »meer daar er verscheiden mijner goede »bekenden onder waren. Verbeeld onder »anderen het ijsselijke der familie ENGEL»BERTS, waar en de zoon, die op het punt »staat van te huwen en ook BL. VAN »TRESLONG, die met zijn zuster trouwen »zou, beide zijn vertrokken. Wie rilt niet, »als men zich zulke kringen voor den geest »haalt? hoeveel te erger dan voor hen, die »er meê in betrekking staan.

»Ik zou zoo voortgaande weldra eene »bijdrage tot *Karel van Karelsbergen* kunnen »leveren, en waarlijk, in de opsomming »der menschelijke ellenden zou SALTZMAN »bezwaarlijk een ramp kunnen vinden, die »elke betrekking meer deed lijden, dan »juist deze. . Voor dat ik echter van dit »chapitre afstap, wil ik u nog een klein »bewijs geven van de welwillendheid van »onzen prefect. Verleden week zijn er »op nieuw acht jongelieden opgeroepen, »die tot nog toe niet tot guardes d'honneur »waren bestemd. Gister was de dag, dat »ze moesten verschijnen en werd hun be»rigt, dat indien ze niet elk 1500 fr. be»taalden, hij prefekt hen dan tot guarde »d'honneur zou benoemen; dat hij hun ech»ter den langen termijn van — 24 uren »stelde, om dit te kunnen doen, en dat »na afloop van die bepaling zij *designeerd* »zouden zijn, zoo ze niet hadden betaald. »De kwitantie, die ze bekwamen voor hun »geld, luidt evenwel *d'avoir reçu* 1500 *fr.* »*pour frais d'équipement.* Wat beduidt dit? »waarom weigerde men hun op hunne aan»vraag eene kwitantie van eenen anderen »inhoud?"

Dusverre de brief. Het antwoord op de laatste vraag zou niet moeilijk te geven

zijn, maar eene andere vraag voeg ik er bij: zou er ook nog eene dier kwitantien ergens bewaard worden? Voorts merk ik op, dat niet al de eerst opgeroepenen werkelijk zijn uitgetrokken: zoo zijn noch mijn broeder, ofschoon *gedesigneerd*, noch ik en eenige anderen later verder gemoeid. Mijn benoemings- of oproepingsbrief bewaar ik voor mijne kinderen.

SAXO SYLVIUS.

Generaal Cambronne (vgl. XV. bl. 195, 231, 258, 289). Over hetgeen hij te Waterloo gezegd zou hebben, zie den *Intermédiaire*, I. 31, 352, en II. 573, en, als ik mij wel herinner, VICTOR HUGO's *Misérables*.

B. D.

Generaal Cambronne. Vele lezers van den *Navorscher* zullen wel geene lezers van den *Intermédiaire* zijn, en wij vertrouwen daarom dat het hun aangenaam zal zijn te vernemen, wat op de laatstvermelde bladzijde van dat tijdschrift gezegd wordt.

In het *Journal des Débats* van 16 dec. 1818 leest men daaromtrent het volgende: »Tout Paris a pu savoir, de la bouche du général CAMBRONNE, qu'il avait appris cette exclamation monumentale (*la garde meurt, mais elle ne se rend pas!*) par la *Gazette*, et qu'il ne se souvenait nullement d'avoir rien dit qui en approchât. Il est donc juste d'en restituer la gloire à qui elle appartient, c'est-à-dire à un redacteur du *Journal Général*, qui l'a proférée, trois jours après l'affaire, à la tête d'une des *colonnes*.... de ce journal, auquel le sobriquet de *journal militaire* est resté."

In de *Revue des Deux-Mondes* 1 febr. 1851, in het artikel *La Corrèze et Roc-Amadour, Rèveries à travers champs* zegt ALEXIS DE VALON: »Je sais que CAMBRONNE se fâchait quand on lui rappelait son cri superbe à Waterloo: »La garde meurt et ne se rend pas!" Cri d'autant plus bête, disait-il, que *je ne suis pas mort* et que *je me suis rendu.* — J'ai même découvert que ce mot a été inventé par un membre de l'Insitut, pour la plus grande satisfaction des lecteurs du *Nain jaune,* où il écrivait, en 1815, avec B. CONSTANT et beaucoup d'autres mécontents célèbres."

Eindelijk wordt gewezen op een artikel in *l'Ami des livres* n°. 11 van julij 1862, getiteld *Le mot de Cambronne* en onderteekend PIERRE FRANCKAERT, waarin een zekere GENTY genoemd wordt als degene die CAMBRONNE dit woord heeft in den mond gelegd.

Het schijnt dus vrij zeker dat de generaal bij Waterloo zoo niet gesproken heeft, maar nog onzeker wie het is die hem het eerst zoo heeft laten spreken.

BESTUUR.

De nederlandsche vlag (vgl. A. R.; XV. bl. 4, 228, 289). Welligt zal het volgende den Heer u—H. van eenig nut kunnen zijn:

»Le drapeau tricolore rouge, blanc et »bleu, devint, dès le règne de CHARLES VII, »les couleurs propres aux Français. Lorsque »les Hollandais, soulevés contre l'Espagne, »voulaient secouer le joug de cette puis»sance, ils pensèrent que leur premier devoir »était de laisser au Roi de France HENRI IV »le choix du pavillon qu'arborerait la Hol»lande. HENRI IV leur donna les couleurs »de la France, le drapeau tricolore." — Getrokken uit het werk van J. AMBERT, »*Soldat.*" bladz. 445.

N. VAN EMDE.

Fransche scholen in het begin dezer eeuw (vgl. XV. bl. 110). In de *Zwolsche Courant* van 27 junij 1804 staan de volgende advertentiën:

»Ouders en voogden, genegen hunne kinderen of kweekelingen, door het onderwijs in het Latijn, Grieksch en Hebreeuwsch, ook in het Hoogduitsch en Fransch, tot de academie-lessen te laaten voorbereiden, kunnen zich bij den ondergeteekende melden; die voor *f* 500 des jaars, voor kost en onderwijs, belooft, zijne leerlingen op de kortste en gemakkelijkste wijze daar toe te zullen bekwaam maken. Hij geeft ook uit: »*De bijzondere Hoope der eerste Christenen op de spoedige terugkomst van Jezus of verhandeling over het zugtend en wagtend schepsel*, Rom. 8, vs. 19 tot 23" voor *f* 3.

Get. P. VOS.
Leeraar der Luthersche Gemeente te Kampen."

F. TORDOIR, geexamineerd en geadmitteerd Fransche Meester op den Dijk te Zwolle, heeft de eer aan het geëerd publiek bekend te maken, dat hij thans een Kostschool houdt. Hij recommandeert zich aan alle ouders en voogden, die hunne kinderen en pupillen aan zijn zorg en onderwijs zullen gelieven toe te vertrouwen."

In gemelde courant van 5 maart 1806 staat:

»Curator en scholarchen van het Institut van Opvoeding te Elburg, maaken hiermede bekend, dat de Heer J. TIMMERMAN deszelfs bloeiend en gerenommeerd Kostschool met den eersten Mai aanstaande van Barneveld na de gem. stad zal overbrengen. Dat in hetzelve, behalve in de Gronden der Nederduitsche Taal, de Schrijf- en Reken-

kunde, het Boekhouden en verdere Commerciele Kundigheden, grondig onderwijs zal gegeven worden in de Engelsche, Fransche en Hoogduitsche Taalen. Dat de kweekelingen, welke tot eenig vak van studie worden opgeleid, daar en boven van het Latijnsche school en het Physisch en Mathematisch Collegie, zo wel als van het bijzonder onderwijs in de Muziek, Teken, Dans en Schermkunst, op eene voordeelige wijze kunnen profiteren. Zullende onder het onmiddelijk opzicht van Scholarchen, voor eene verstandige, Zedelijke en Godsdienstige Opvoeding en Beschaving in allen opzigte gezorgt worden."

v. A.

Dirk Schaey of Schey (vgl. XIV. bl. 324; XV. bl. 104). Over de afstammelingen van dezen zie men DE JONGE, *Geschied. v. h. Nederl. Zeewezen*, dl. III. bl. 282 en verv. Uit zijn huwelijk met NELLA HARWARDE zijn twaalf kinderen voortgesproten. De oudste, insgelijks DIRK geheeten, heeft aan verscheidene scheepstogten en zeeslagen als kapitein deelgenomen. Hij stierf 65 jaren oud te Amsterdam in 1679 en is aldaar in de Oude kerk begraven. Zijn broeder JAN vergezelde als luitenant DE RUYTER op zijnen togt naar Guinea en woonde als kommandeur of bevelhebber der buitengewoon uitgeruste schepen, de gevechten van den tweeden engelschen oorlog bij. Een zoon van laatstgenoemden DIRK was de bekende vice-admiraal GILLIS SCHEY, wiens jongere broeder DIRK insgelijks als zeeofficier het vaderland gediend heeft.

ALIQUIS.

Roosters op de kerkhoven (vgl. XV. bl. 107, 258). Het is mogelijk, dat men eertijds roosters aan den ingang van kerkhoven plaatste om het vee te weren; als algemeene reden kan dit echter niet gelden. Ik herinner mij ten minsten te Herpen, een dorp in het voormalige land van Ravestein, dat ik in mijne jeugd dikwijls bezocht heb, roosters aan de drie ingangen van het kerkhof, dat de kerk omringt, gevonden te hebben, schoon althans twee daarvan eenige voeten hooger dan de dorpsstraat gelegen waren, en eene trap van ten minsten vier of vijf treden er toegang toe verleende. Ik heb destijds wel als reden voor het bestaan dezer roosters hooren opgeven, dat ze daar aangebragt waren om te verhinderen, dat de gewijde aarde van het kerkhof door de kerkgangers op den gewonen weg werd overgebragt. Het komt mij voor, dat deze reden allezins aannemelijk is.

Maastricht. M.

Johannes Küchlinus (vgl. A. R.). Het is nu aan de mededeelingen in den *Navorscher* te danken, dat drie huwelijken van dien leidschen professor, geb. 1546, overl. 1606, officiëel bekend zijn, als met:

1. ANNE JACOBS;
2. 27 febr. 1587 met HESTER HERMANSdr.;
3. 10 dec. 1596 met GEERTJE JACOBS.

Maar nu zou (zie *Nav.* IV. bl. 340) KÜCHLINUS *op aanraden zijner vrouw* in 1576 of 1577 door Emden naar Holland vertrokken zijn. Dus was hij toen reeds getrouwd met ANNE JACOBS, vermoedelijk eene hollandsche, hoewel hij toen nog niet in Holland geweest was?

Ik vind eene aanteekening van prof. FRANS BURMAN, dat hij gehuwd was met JANNE DE CARMER JANSdr. en daarbij o. a. HERMAN had, die MARIA V. D. WERCKEN trouwde.

In eene ms. genealogie wordt dit huwelijk opgegeven als gesloten te Emden in 1569, dus 7 of 8 jaren vóór bovenvermeld vertrek naar Holland, met de bijvoeging: »Zij sterft zonder oir"; — en verder een tweede huwelijk in 1578 met MARIA VAN BLEISWIJK, waaruit zouden gesproten zijn:

1. HERMAN, pred. te Edam en Leiden, † ongeh.
2. MARIA, de vrouw van PETRUS BERTIUS.
3. JACOB, getrouwd met MARIA V. D. WERCKEN (afwijkende van BURMAN, die haar man HERMAN en van eene andere genealogie, die haar man JOHANNES noemt).
4. ANNA, de vrouw van FESTUS HOMMIUS.

Hoe is dit alles te rijmen? Wie van die vrouwen was de moeder zijner kinderen? Heette de echtgenoot van MARIA V. D. WERCKEN JACOB, HERMAN of JOHANNES? Wie was de vader van CORNELIS, HERMAN, JOHANNES, JACOBUS en JOHANNA KÜCHLINUS, alle in 'sHertogenbosch bekend en getrouwd?

B. D.

De Villattes (vgl. X. bl. 50, 110; XV. bl. 290). Afstammende van CORNELIA HILLEGONDA, baronnesse DE VILLATES, gehuwd geweest met mr. ENGELBERT IMANSZOON PAUW, is mij bij familie-overlevering bekend, dat de familie DE VILLATTES, oorspronkelijk uit Champagne, bij de herroeping van het edict van Nantes, Frankrijk heeft verlaten, en zich in de Vereenigde provincien heeft gevestigd. Met JEAN HENRI baron DE VILLATTES, bekend door de rol, door hem gespeeld gedurende de patriotsche woelingen van 1787, is die familie in de mannelijke lijn uitgestorven. In mijn bezit heb ik alleen bijgeplaatste extract-genealogie.

Meer inlichtingen of bijzonderheden betrekkelijk die familie zullen steeds welkom zijn. T.....n.

HENRI baron DE VILLATTES tot Champagny, geb. , tr. .. FAGEL, dochter van GASPER, raadpensionaris van Holland en Westfriesland, enz.

1. MARIA, baronesse DE VILLATTES, geb.
trouwt:
KAREL LODEWIJK, baron VAN WASSENAAR DUIVENVOORDE, geb. 1685; heer van Doeveren, enz.
(Zie J. KOK, *Vaderl. Woordenb.*, dl. 25, bl. 285.

2. HENRI, baron DE VILLATTES tot Champagny, tr. ELISABETH ELSABÉ, baronesse VAN ECK VAN PANTALEON, vrouwe van Gent en Erlekom.
(Hij was gouverneur van de barriere-vesting Namen).

3. CHARLOTTE, baronesse DE VILLATTES, geb. sterft ongeh. te 's Hertogenbosch, in het laatst der vorige of het begin dezer eeuw.

Kinderen van 2. Henri:

1. HENRI, baron de VILLATTES, geb. sterft 1750 ongeh.

2. DIRK BERTRAM, baron DE VILLATTES, geb. sterft 1753 ongeh.

3. GERARD WILLEM JOHANNES, baron de VILLATTES, heer van Gent en Erlekom, geb. sterft 18 , ongeh.; generaal in staatschen dienst.

4. ALEXANDER AUGUSTUS, baron DE VILLATTES, heer van Spanbroek enz. raadsheer in den hove van Holland en Westfriesland, geb. trouwt ANNA PETRONELLA, gravin VAN HEEMSKERCK.

5. MARIA, baronesse DE VILLATTES, geb. sterft 18.., ongeh. te Nijmegen.

Kinderen van 4. Alexander Augustus:

1. JEAN HENRI, baron DE VILLATTES, geb. sterft 179., trouwt 1795 te 's Gravenhage CORNELIA LIBERTINA VAN DER WYDE, geb. sterft
Zie WAGENAAR, *Vervolg*.

2. CORNELIA HILLEGONDA, baronesse DE VILLATTES, geb. 20 julij 1753, sterft 22 maart 1802; tr. 1774 mr. ENGELB. IMANSZN PAUW, burgem. van Delft, geb. 7 septb. 1752, sterft 30 maart 1803 te 's Gravenhage.

3. ANNA PETRONELLA, baron. DE VILLATTES, geb. sterft tr. mr. JAN WILLEM GRASWINCKEL, burgemeester van Delft.

Kind van 1. Jean Henri:

HENRIETTA CORNELIA, baron. DE VILLATTES, geb. 1794 te Nieuwveen, sterft te 's Gravenhage, 27 oct. 1857, tr. 1° DESSAU, 2° GEORGE CHRISTOFFORUS HARTZ, kapitein bij de artillerie: zonder oir.

Almeri (vgl. XV. bl. 108, 225, 289). *Almenroy* is geene heerlijkheid bij Bommel; wel *Ammerzoden*, dat in de wandeling algemeen Amelroy heet. Hetgeen de geachte redacteur dus, bl. 289, aangaande den uitgang *rode* zegt, vervalt.

H. M. C. v. O.

Draagkoetsjes (vgl. XV. bl. 69). Sedan Chairs. So called from Sedan, on the Meuse, in France. The first seen in England was in 1581. One was used in the reign of JAMES I by te duke of Buckingham, to the great indignation of the people, who exclaimed that he was employing his fellow creatures to the service of beasts. Sedan Chairs came into fashion in London in 1634, when sir FRANCIS DUNCOMB, obtained the sole privilege to use, let, and hire a number of such covered chairs for fourteen years. They became in very general use in 1649. Zie HAYDN, *Dictionary of Dates*, bl. 555, alsmede CHAMBER's *Book of Days*, I. bl. 231.

Breda. C. VAN MAANEN.

Willem van Nassau, heer van Odijk, Cortgeene, Zeist, Driebergen, enz., eerste edele van Zeeland (Vgl. XV. bl. 323).

Volgens mijne aanteekeningen werd hij geboren in 1630, en overleed hij te 's Gravenhage den 21 sept. 1702. Zijn nagelaten kroost bestond, uit:

1. CORNELIS, graaf v. Nassau, heer van Cortgeene, afgevaardigde van Zeeland. Hij † 5 maart 1708.

2. LODEWIJK ADRIAAN, gr. v. N. hr. v. Zeist, lid der edelen van Utrecht. Geh. met SUSANNA CORNELIA VAN TEYLINGEN van Bergen. Hij † 1743.

3. ELISABETH WILHELMINA. Getr. met MAURITS LODEWIJK, gr. v. NASSAU LA LECK, haren neef.

4. MAURITIA MARGARETHA, getr. 1708, tegen den wil der geheele familie, met JAN HUGETAN, een rijk boekhandelaar uit Frankrijk, naar Nederland gekomen, en later tot baron van het heilige rijk en drossaart van Vianen benoemd. Vroeger was hij in Denemarken, en werd graaf van Guldenstein, alsmede ridder van den Olifant.

5. AMALIA, getr. met ALBERTUS VAN BUIJSENBURG.

6. CHARLOTTE, getr. met MAURITS, graaf van NASSAU-OUWERKERK, haren neef.

7. LOUISA CATHARINA.

8. WILLEM HENDRIK, gr. v. Nassau, hr. v. Blickenburg, kolonel van de kavalerie; later luit. generaal. Hij sneuvelde bij Luik, in 1702. Getr. met HENRIETTA, dochter van THOMAS BUTLER en van AMALIA V. NASSAU, dochter van LODEWIJK, gr. v. NASSAU, natuurlijken zoon van prins MAURITS.

9. MAURITS LODEWIJK, gr. v. NASSAU, hr. van Driebergen. Hij † 1745.

LODEWIJK ADRIAAN V. NASSAU, (boven onder 2 vermeld) had een zoon,

WILLEM ADRIAAN, gr. v. NASSAU, hr. v. Bergen, van Cortgeene en van Blickenburg, getr. met ADRIANA PETRONELLA VAN DER DOES, dochter van WIGBOLD, baron VAN DER DOES, hr. van de beide Noordwijken en Oefsem.

Van deze de volgende kinderen:

1. LOUISA SUZANNA, geb. 3 oct. 1726, getr., 1750, met FREDERIK CHRISTOFFEL, graaf v. DEGENFELD-SCHAUENBURG, ord. ambassadeur te Weenen. Hij † 10 maart 1781. Zij † 1808.

2. WILHELMUS LUDOVICUS, hr. v. Bergen, Mijle, Crabbe en Nadort. Hij † ongehuwd.

3. WIGBOLD ADRIANUS, gr. v. NASSAU LA LECK, burgemeester van Alkmaar, heer van Woudenberg en, na zijnen broeder, van Bergen, enz., getr. met HESTER VAN FOREEST. Zij zijn beide begraven te Bergen in Kennemerland in den grafkelder der graven van Nassau. (Deze tak stierf hiermede uit.)

Hunne dochter:

ADRIANA PETRONELLA, gravin VAN NASSAU, getr. met JOACHIM ERNST baron MULERT, heer van den Leemcule, geboren in 1750, den 8 mei.

Nijmegen. VAN EMDE.

Instructie voor schoolmeesters (vgl. A. R.). In het *Kerker. Actaboek* van de Herv. gem. te Nisse, in Zuidbeveland vindt men de volgende *schoolmeesters-instructiën* of *reglementen* geboekt, welke wij curieus genoeg vinden om die hier letterlijk mede te deelen:

In 1629 werd aangesteld CORNELIS JANSEN HOLLANDER op de volgende voorwaarden:

»1. Dat gy sal gehouden syn soowel des soomers als des winters schoole te houden; 2. dat gy voor niet sal leeren 12 kinderen van de armen; 3. hy sal goed versorgen het uyrwerk en op het luyden passen soo des sondags als in weke nae gewoonte; 4. hy sal vyermael sjaers, dat is alle dry maenden eens de kerke vagen, daertoe hem de besemen van kerkenwegen sullen bekostigt werden; 5. hy sal sondags voor- en nae de middag voorlesen en voorsyngen, den kerkeraedt in hare vergaderingen dienen, den wyn des Avontmaels houden en des noots synde in absentie des Dienaers of Ouderlingen door syn ordre maken, dat den dienst des woorts versorgt werde, 6. en eyndelyk sal gy hem onderwerpen in alles de goede vermaeningen soo van magistraet als van kerkenraedt."

In 1666 werd benoemd mr. HUBBEGT JANSE DE VRIESE op de volgende conditiën: »1. dat gy naerstiglyk sal waernemen beyde syne ampten die met Godsaeligen wandel sal soeken te bekleeden; 2. dat gy de jonge jeught sal onderwysen in stightelyke en nuttige boecken, die de minste smaeck ofte geur niet en hebben na het Pausdom; 3. de kinderen de vraegen en antwoorden van de Gereformeerden Catechismus na hare jaren van buyten leeren en die ten minstens eens in de weeke laten opseggen; 4. de kinderen te laaten leeren hare gebeden en de schoole metten gebede te beginnen en oock te eyndigen; 5. de kinderen scherpelyck te verbieden den alderh. name Godts noyt te misbruyken het sy by de weege ofte by de straate op grootte straffe daertoe te stellen; 6. de schoolkinderen ernstich te vermaenen tot den Godtsdienst op sondagen en Bededagen en desgelijks de catechesatiën en de repatities *(sic)* van predicaties naarstige bywoonen; 7. op de predicdagen alles te besorgen dat tot de openbaaren Godsdienst van nooden is, oock hetgeene behoort tot het gebruyc van h. sacramenten, de klock ter bequamer tyt te laten slaen; 8. als er niet gepredickt wort door absentie of indispositie des predikants te voorlesen eenige Capittelen uyt Godts h. woort en te singen eenige psalmen Davidts; 9. gedurende de consistoriale vergaderinge, naerstig op te passen en trouwelyck te verrighten tgene hem van zelve belast wert; 10. de kercklyke discipline syn selven te onderwerpen, soo gy syn selven quam te misgaen in leer ofte in leeven."

In 1713 ontving de beroepen onderwijzer JACOBUS DE BLOCK de volgende instructie:

»De mr. sal gehouden syn, syn schoole soo wel des soomers als des winters waer te nemen en de kinderen wiens ouders van den armen leven of hulpe hebben voor niet leeren mits dat syn ed. uit de diacony voor alle sal trecken 10 schell. des jaers. Ook sal syn E. gehouden wesen om by sieckte ofte absentie van den predikant een ander predikant te gaen versoecken opdat den predikdienst niet ledigh mach staen soo het mogelyck is een ander te becomen, ofte selfs met lesen en singen de Gem. te stichten."

In 1784 werd tot schoolmeester, koster, enz. benoemd FRANÇOYS VILLÉE.

»Reglementen en conditiën, die de schoolmeester bij het aanvaarden van zijnen dienst zal moeten ondertekenen.

Hoofdstuk I. Hy zal gehouden zijn het Kerkenampt, bestaande in het voorlezen en zingen of het speelen der Psalmen op 't orgel waarnemen, op zulke uuren en dagen als hem zullen gezet worden door den Predikant of Kerkenraad en zich reguleren naar de ordres, die hem de Predikant zal gelasten. Hy zal gezond zijnde den dienst zelfs waarnemen, tenzij hij permissie van den Predikant verzoeke en verkryge, om het door een anderen te laten doen. Hy zal de Psalmen vervolgens zingen of speelen en den Bybel in het lezen vervolgen des morgens uit het Oude en des namidd. uit het N. Test., uitgezondert in buitengewoone gelegenheden van het Avondmaal, Feestdagen, Dank-, Vast- en Biddagen, of ook wanneer het den Predikant zal goedvinden, op welke tyden hij leezen of zingen of speelen zal hetgeen hem door den Pred. werd opgegeeven.

Hoofdstuk II. Hij zal gehouden zijn het geheele jaar door school te houden. De schooltijd zal beginnen 's morgens ten 9 en eindigen ten 12 uuren, 's namiddags om Een en eindigen ten 4 uuren dog in de kortste dagen zullen de Kinderen, die van buiten het dorp komen ten 3 uuren 's namiddaags mogen uitgaan. De schoolmr. zal zoo voor- als namiddag de school met den gebede beginnen en eindigen, ook zal hij tweemalen ter week 's woensdaags en zaturdaags zijne leerlingen chatechizeren uit die vraagboekjes, die hem de Pred. zal aanwijzen, en wanneer het den Pred. gelieven zal in de kerk de kinderen te catechizeren, zal hij er om de goede ordre en stilte te bewaren moeten tegenwoordig zijn. Hij zal dagelijks met zijne leerlingen een vers of twee uit de Psalmen zingen. Hy zal zyne leerlingen geen Paapsche, kettersche of onkuische Boeken laaten gebruiken. De Meester zal met alle naarstigheid zijne leerlingen onderwijzen in het spellen, leezen, schrijven en cyfferen, en zal hun op het hoogste de beleefdheid en andere goede manieren inscherpen, en daarin met een goed voorbeeld voorgaan. De Mr. zal gedurende den schooltijd gehouden zijn in school te blijven en daarin voor dien tijd geen ander werk als alleen schoolwerk verrigten. Voor schoolgeld zal hij per maand hebben: van die geenen die A B C, spellen en leeren lezen 4 stuiv., die leeren schryven en leezen 6 stuiv. en die leeren leezen, schryven en cyfferen 10 stuiv. Edog ouderlose kinderen, die van armmeesters onderhouden worden, of kinderen, welker ouderen van de diaconie ondersteund worden, zal hij met dezelve naarstigheid als de anderen, voor niet moeten onderwijzen. De schoolmr. zal de school zuiver en rein houden en de schoorstijn behoorlijk schoon maken, en voorts geen Lummen van vlas stoken.

Hoofdstuk III. Hy zal gehouden wezen uit last van den Predikant of by deszelfs aflyvigheid van den Kerkeraad in tijds te verzoeken zoodanigen Predikant of Proponent als hem zal worden aangewezen of bij absentie van den Pred. of ziekte of anderzints den Predikdienst waar te nemen, welke ordre hij zal moeten opvolgen op eigen kosten. Wanneer een ander Predikant zal prediken of de Pred. elders den dienst zal waarnemen, zoo zal de koster den Ambagt Hr. en Vrouw betijds daarvan kennis geven. Wanneer hij bij noodzakelijkheid voor eenigen tijd ergens heen moet gaan, zal hij zulks aan den WelEd. Ambagt Hr. en Pred. verzoeken en zorgen dat zijn dienst in dien tusschentijd door een bekwaam persoon, die naar genoegen is, waargenomen worde. Hij zal moeten ten dienste staan aan het WelEd. en WelEerw. Coll. qual. en de consistorie, 't zij die op ordre van den Predikant te beleggen, 't zij in het doen van boodschappen als anderzints en tot dat einde present zijn in de Kerke, zoo lange als het E. Coll. qual. of de Kerkeraad zal vergaderd zijn, ook zal hij voor het Coll. qual. of den Kerkeraad verschaffen penne en Inkt. Hy zal hebben te zorgen, dat het Water tot den H. Doop en het Doopbekken wel gereinigd in de kerke zij als het noodig is, en des Winters maken dat het matig warm zij; den tafel tot het H. Avondmaal zal hij toestellen, het tafellaken, de servetten, de schotelen en bekers behoorlyk reyn en glanssig houden en by zich zorgvuldig bewaren. Hy zal het brood tot het Avondmral en den wijn op ordre der Kerkmeesters halen en in de Kerk beschikken en 't overgeschoten brood en wijn na het gebruik des H. avondmaals terstond bij den AmbagtHr. bezorgen. En in de week of des Zondags, wanneer de Pred. catechizeerd de kerke openen, de klok luiden en de kaarssen aansteken. De predikstoel zal hij altijd zinlijk houden, viermalen in het jaar voor het houden van het avondmaal de Kerk en Consistoriekamer stoffen, den Predikstoel, Thuyn, Ambagt Hr. en Vrouw alsmede Schepenen en Kerkeraadsbanken met zand strooijen en de Kussens in die banken zoo dikwijls zij gebruikt zijn, opschudden; de stoelen in de Kerk, na het uitgaan van ieder Predikatie of Catechizatie wederom in ordre stellen, en tweemaal des jaars te weten voor het Avondmaal in April en October de koper kroon, mitsgaders al het Koper aan den Predikstoel en Voorzangersplaats enz. enz. enz. glansrijk schuuren of doen schuuren zonder overslaan, het nodig gereedschap zal hem verzorgt of aangewezen worden. Hy zal naauwkeurig op het uurwerk passen en zorg dragen, dat de klok en wijzers met de zon overeenkomen; hij zal in de week, het gansche jaar door, driemaal daags luyden, namelijk 's morgens agt, middaags ten 12 uuren en 's avonds zeven uuren, des zondags op den gewonen tijd hier gebruikelijk; ook zal hij voor het laaste luiden den Predikant vraagen of het hem gelegen komt, dat er werde opgeluid en zich na deszelfs antwoord schikken. Alle vierendeeljaars zal hij verpligt wezen voor den Predikant of Kerkeraad een wagen tot de Classis of Huisbezoeking nodig van den Ambagt Hr. verzoeken.

Voorts houd de WelEd. Gestr. Ambagt Hr. het regt van ampliatie of vermindering deezer Reglementen en Conditiën overeenkomstig alle redelijkheid en billijkheid aan zich."

Nisse. J. KOUSEMAKER, PZ.

Dartiendach. Het oudste stuk in het archief der gemeente Oostburg is een vonnis [wijsdoem] van schepenen aan ...... »om te moeten gheven ende betalen der wet van *Brucghe* [1]) alle jare oppe den karsavende *vicftiene pare scapinre anscoen* oppe eene paijne van tiene voude crachten." Dit vonnis is een uitvloeisel van het vonnis waarbij *Oostburg* »*eeuwelike ende aervelike* aan zijn *wetteliken hoofde der stede van Brucghe*" die vijftien paren schapenlederen handschoenen betalen en geven moest, en dat het volgens gevoelen van m[r]. J. E. RISSEEUW moet gekregen hebben door zijne oproerigheid tegen den vlaamschen graaf LODEWIJK VAN MALE. Dit stuk is gedateerd: *tsondaghes naer dartiendach int jaer* 1367. Welke dag is dat? waar kan ik iets over het gebruik van zoo te dateren lezen?

F. CALAND.

[Dertiendag is driekoningendag, de dertiende dag na kersttijd. De Engelschen, die den dag waarvan men de rekening aanvangt, niet mede tellen, noemen driekoningendag twelfthtide.]

Begraafplaats van Ph. Rovenius. Ik lees in een belangrijk opstel van d[r]. A. H. A. EKKER over *de katholieke kerk in Nederland in de* 16de *en* 17de *eeuw,* in de *Vaderlandsche Letteroefeningen* voor maart 1865, n°. 3, dat deze aartsbisschop van Utrecht gedurende de laatste 25 jaren zijns levens de bescherming en gastvriendschap van jonkvrouwe HENRIËTTE VAN DUIVENVOORDE daar ter stede genoten heeft, en in haar huis in

---

[1]) Brucghe — van de eerste lettergreep Bruc met eene x er achter, maakte men Brucxambacht.

1651 overleden en begraven is. Is het ook bekend waar dit huis gelegen was? Ik herinner mij in mijne vroegste jeugd eenigen tijd te hebben doorgebragt in eene woning in de Romerburgerstraat, destijds bewoond door den heer mr. F. K. MOORREES, later het eigendom van den hoogleeraar WOLTERBEEK, waarvan men verhaalde, dat zij vroeger bewoond was geweest door eene roomsche jufvrouw, die eene kamer op de eerste verdieping, welke nog werd aangeduid, tot kerk of kapel had doen inrigten, terwijl in den kelder een priester begraven was, wiens graf nog door eenig beeldhouwwerk werd aangewezen. Kan dit de bedoelde woning ook zijn?

Maastricht. M.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Grafschriften in kerken. (vgl. XIV. bl. 327; XV. bl. 111, 164, 195, 235, 263, 324). In de kerk te Oldebroek staan o. a. de volgende grafschriften:

Int Jaer ons Heren 160. den 19 dach des maents mart starft joffer ARNOLDA VAN FURSTENBERCH op ten 35 dagh ires olderdoms. Int jaer ons Heren 1605 den 6 Avgusti starft joncker ARNT VAN FURSTENBERCH, op den 17 dag ires Olderdoms. Beide dochterken vnd sontien van Joncker WILLEM VAN FURSTENBERCH vnd joffer JOHANNA TER HERNHAEFF, wens selen Godt in der evicheit erfrovwen muet.

Anno 1618 den 4 October is den E jonker WILLEM VAN FURSTENBERCH Richter int Oldebroeck in den Heer gherust.

(Nevens het wapen staan de volgende kwartieren:)

Furstenburg.	Cranevelt.
Driel.	Bausele.
Winberge.	Singem.
..... (onleesbaar)	Cabiliaus.
Scherpen.	Sasbout.
Markolf	Van den Mei.
Teinckink.	Hermalen.
Mom van Kel.	Sonnevelt.

Int jaer ons heeren 1605 den 10 augusti is die E joffer JOHANNA TEN HERENHOF vroue van den E... WILLEM VAN FURSTENBERCH in den here gherust wens siele Godt in der ewicheit erfrowen muet.

V. A.

Grafschriften in kerken. In de St. Bavokerk te Aardenburg teekende ik dit grafschrift aan:

»Hier lijcht begraven de heer JACOB DE HASERT in sijn leven Schepen der Stede ende Schependomme van Ardenburch, die overleed xie dach van oct. 1670 oudt synde 50 jaeren ende sijne huysvrouwe FRANCIJNTIE GEERITS die overleden is den 17 febr. 1672 oudt 50 jaeren — De Heer JACOB 'D HASERT burchemeester deser Stede oudt 62 jaeren overleden 31 aug. 1712, juffrauw ANNA BOELAERT syne huijsvrouw oudt 59 jaeren, die overleedt 5 Sept. 1712; juffrauw MARIA DE VREESE vrauwe van Heer Burchemeester ISAÄC BOELAERT oudt 52 jaeren overleden 3 maert 1705. JACOBUS DE HASERT filius JACOB overleden 10 maert 1705 oudt 30 jaeren —"

Op een anderen steen staat:

»dit is het graf van JACOB DE HASERT de oude."

Wie weet mij iets over deze fam. DE HASERT mede te deelen? Van waar kwam zij? Welk is haar wapen, alsmede dat van BOELAERT en DE VREESE? Is het geslacht uitgestorven?

In het eerste graf werd nog in 1804 mijne overgrootmoeder A. C. VAN HERKHUIJZEN vrouw van SERVAAS TAK en dochter van ROETERT VAN HERKHUIJZEN en APOLLONIA DE HASERT, bijgezet.

F. CALAND.

Grafschriften in kerken. Op eene der grafzerken in de fraaie kerk der Herv. gem. te Nisse, staat, behalve aan eene zijde, duidelijk te lezen: »Hier leit begraave URSELA de huysvrouwe vā ADRYAEN LEYSEN W........sen in Zeelant sterf a°. xvc en lvijj de iii julius." Het grootendeels uitgesletene schijnt eene betrekking aangeduid te hebben, welke ADRIAEN LEYSEN in Zeeland bekleed heeft. Zou men mij dienaangaande gewenschte inlichting kunnen geven?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Politieke speeltuigjes (vgl. XIV. bl. 359; XV. bl. 131, 198, 263, 325). Het schilderijtje, waarvan door FRANCESCO eene beschrijving wordt gegeven, is voorzeker zoo zeldzaam niet als hij meent. — Dergelijke »spielereien" waren in het laatst der voorgaande eeuw ten minsten zeer gewoon en komen tegenwoordig op verkoopingen niet zelden voor. — Nu had men deze dan gene beeltenis achter de »bruine glasmassa," zoo als F. haar noemt, verborgen.

Nog onlangs bezat ik zulk een schilderijtje, waarin zich het borstbeeld vertoonde van HOOFT, op een voetstuk voorzien van een tweeregelig versje en twee zwevende

engeltjes ter zijde van het beeld; — alles verguld en op een zwarten achtergrond. Het stukje droeg, meen ik, het jaartal 1787.

Maar het verwondert mij, dat FRANCESCO in allen ernst en nog wel in een wetenschappelijk tijdschrift spreekt van eenen »geheimzinnigen spiritus, die geneutraliseerd wordt en later zijn gebied weer herovert." Dit riekt mijns bedunkens te veel naar de mystische uitdrukkingen der alchemisten, en de tijd om daarmede de goê gemeente te bedotten is, dunkt me, toch voorbij. — De zaak van 't verdwijnen en weder te voorschijn komen van de beeltenis is trouwens zeer eenvoudig en wordt in bijna ieder zoogenaamd tooverboek als een goochelstukje mede gedeeld.

Men heeft nl. twee groote horologieglazen en daartusschen eene gelijkmatige laag van zooveel mogelijk kleurloos vet; de beide randen der glazen zijn hermetisch digt geplakt.

Bij verwarming wordt het vet vloeibaar en doorschijnend of liever doorzigtig; — het daarachter verborgen voorwerp kan zich hierdoor aan het oog vertoonen; — doch langzamerhand bekoelt de vetmassa weder en schuift zich als een wolk tusschen den beschouwer en de beeltenis. — Het beste vet om tusschen de twee glazen te verbergen is eene compositie, bestaande uit varkenssmeer, witte was en gezuiverde lijnolie.

Munt van Holland (vgl. XV. bl. 132), herschapen in een munt van Munster van graaf JAN VAN HOYA (vgl. XV. bl. 295), door mijnen jongen vriend H. v. J. Den vrager H. O. verwijzen wij nog naar H. GROTE, *Munzstudien*, IV, Leipzig 1857, I. bl. 270, alwaar een monographie »*Die Münstersche Münzen des Mittelalters*" is te vinden, eene omwerking van H. PH. CAPPE's werk *Die Mittelalter-Münzen von Munster, Osnabruck* u. s. w., Dresden 1850. Een der *schillingen* van 1450—1457, afgebeeld bij CAPPE, V. 70, en GROTE, Taf. 18 n°. 20, heeft tot model voor de houtsneegravure in het Antwerper muntboekje van 1580 (*Nav.* XV bl. 132 aangehaald) gediend.

J. D.
L.

Thurn und Taxis (vgl. XV. bl. 132, 326). J. L. A. I. verwijst naar hoogduitsche biographiën; in het *Conv. Lexicon* (BROCKHAUS) staat wel een art. over het geslacht THURN UND TAXIS, maar den naam ANSELM FRANZ behoeft J. DE V. JZN. er niet te zoeken. Wel echter vindt men er, dat de familie van italiaanschen oorsprong is en haren stamvader heeft in MARTIN I DELLA TORRE, † 1147. Zij is van milaneeschen, niet gelijk J. L. A. I. schrijft, van hoogduitschen oorsprong.

v. O.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Walter Scott, Leven van Napoleon (vgl. XV. bl. 117, 266, 296, 327). Dat W. S. niet behoort tot de volbloed liberalen, en als zoodanig geene apologie schrijft van de saturnaliën der fransche revolutie, welker protectie aan een *virulent whiggism* blijve overgelaten, geeft ondergeteekende volkomen toe. Is dat echter de oorzaak van de minachting, welke het bedoelde werk in Frankrijk heeft ondervonden, dan ligt de verklaring voor de hand, dat zij grootendeels uit partijzucht voortvloeit.

Naar aanleiding evenwel van het antwoord van L—T—F, schijnt thans de oorspronkelijke vraag genoegzaam opgelost, en dat nog wel daarenboven door CHATEAUBRIAND zelven (Ei lieve! Waarom is deze helaas! honderd jaren te laat geboren?), dien ik hier nogmaals citeer, op 't gevaar af van *mijn* protégé [1]) nog verder te benadeelen:

[1]) Dank aan L—F—T voor de eer van zulk een patrocinaat; men zou met minder tevreden wezen.

»WALTER SCOTT a perdu le mérite de »ses condescendances, pour avoir dans son »avertissement fait entendre cette simple »vérité: »»Si le système général de NAPO»»LÉON a reposé sur la violence et la »»fraude, ce n'est ni la grandeur de ses »»talents, ni le succès de ses entreprises »»qui doit étouffer la voix, ou éblouir les »»yeux de celui qui s'aventure à devenir »»son historien.""

u—H.

Bilderdijk geen hoogleeraar (vgl. XV. bl. 274, 327). Op bladzijde 274 van den *Navorscher* staat de vraag: wie zijn die beide mannen geweest en waarom waren zij er zoo vreeselijk bang voor, om BILDERDIJK tot collega te krijgen?

Ik zou verzoeken, dat die vraag onbeantwoord bleef: DA COSTA heeft te regt om goede redenen de namen verzwegen.

Prof. TYDEMAN in de voorrede voor BILDERDIJKS *Geschiedenis des Vaderlands*, bl. XI, meldt hetzelfde: in de bijvoegselen op

dl. I. bl. 219, schrijft hij, dat de beide professoren reeds lang ter ziele zijn. — Dit schreef hij in 1832.

Prof. MOLL heeft, zoo ik meen in den *Letterbode*, die laatste uitdrukking aan prof. TYDEMAN verweten en tevens de namen genoemd.

Na deze inlichtingen zal de steller van de vraag het misschien ook raadzaam achten de zaak te laten rusten.

E. G.

[De geachte medewerker heeft er ons nog niet van overtuigd. Nu van degenen, die in deze zaak betrokken waren, niemand meer in leven is, zien wij niet waartoe het noodig zou zijn er van te zwijgen, of aan de antwoorden, op de vraag ontvangen, eene plaats te weigeren.]

Bilderdijk geen hoogleeraar. De twee amsterdamsche hoogleeraars, die dreigden hun ontslag te nemen, wanneer BILDERDIJK hun tot ambtgenoot werd gegeven, waren CRAS en VAN SWINDEN.

Maastricht. M.

Fabricius (vgl. XV. bl. 238). ADELUNG, *Fortsetzung zu* JÖCHERS *Gelehrten-Lexicon*, noemt JOHANN FABRICIUS, zoon van DAVID FABRICIUS, prediker te Osterla bij Norden in Oostfriesland, die 1617 aldaar door een boer werd vermoord en over wien een berigt bij JÖCHER in voce. JOHANN FABRICIUS, te Osterla geboren, was een bekwaam wisen sterrekundige; hij deed eene reis door Holland, ontdekte in 1611, bij zijnen vader zijnde, door een teleskoop de zonnevlekken. en gaf datzelfde jaar daarover zijn geschrift *de maculis in sole ab initio Januarii ad initium Junii* 1611, *a se observatis*, te Wittenberg in 4° in het licht. In 1617, het jaar van den dood zijns vaders, leefde hij nog. — Voorts wordt verwezen naar BERTRAMS *Parerga Ostfris.* S. 195; doch het zal J. C. K. genoeg zijn te weten, dat de benaming van *Hollander* op eene dwaling berust.

V. D. N.

Pater Adriaan Poirters (vgl. XV. bl. 298). De heer VAN GOGH verlangt opgave van het juiste getal der uitgaven van POIRTERS werk, *het Masker van de Werelt.* Ofschoon de meening van d^r. VAN VLOTEN, dat er reeds 50 of 60 uitgaven verschenen zijn, zeker wat te ruim zal zijn, geloof ik toch, dat het bezwaarlijk zal zijn aan zijn verlangen te voldoen.

De heer WILLEMS in zijne *Verhandeling over de Nederduitsche Taal- en Letterkunde*, 1820, dl. II. bl. 95, zegt, dat het genoemde werk *na de eerste* uitgave van 1646, meer dan 25 malen herdrukt is. Bij mij is een exemplaar van 1688, Antwerpen, voor JOANNES STICHTER, zijnde volgens hetgeen op den titelplaat staat, *den* 12*den* *druck*, en alzoo verschillende van de opgave van den heer VAN GOGH, die daarvoor 1676 stelt.

Reeds in 1636 heeft POIRTERS de overwinning door den prins kardinaal FERDINAND voor Calloo op de Hollanders behaald, bezongen. WILLEMS t. a. p. zegt van hem te bezitten *Den allerheyligsten naem J. H. S. voor een Nieuwjaergift*, Antw. 1647; *De Ydelheyt des Werelts* (waarvan bij mij een exemplaar der uitgave te Antwerpen 1714 met privilegie van 1712, en approbatiën van 1713; de uitgever ROBIJNS zegt in de opdragt: »dat het over veel jaeren eerst gedrukt is geweest);" van het *Duyfken in de steenrots* de 8ste druk; *Het heyligh Hof* (niet Lof) *van den keyser Theodosius* ver: cierd met sinnebeelden, enz., uitgegeven te Iperen 1696, met *goetkeuringe* van 1695 te Iperen en Antwerpen, waardoor het waarschijnlijk wordt, dat het sterfjaar van POIRTERS was julij 1674, zoo als FOPPENS, *Bibl. Belg.* t. I. p. 18 zegt, en niet 1675, gelijk WILLEMS wil, die de 21 jaren na POIRTERS overlijden, dat dit zijn werk voor den druk gereed werd gemaakt, zal hebben afgetrokken van het jaar der uitgave; het werk zelve schijnt weinig bekend, doch wordt door de kenners teregt geprezen. Zie ook over hem WITSEN GEYSBEEK, *W. B. over de Dichters*, d. V. bl. 92.

V. D. N.

Hoppenbrouwer (Antonius) vgl. (XV. bl. 117). Hij was te Arnhem geboren, als student te Groningen ingeschreven 1 nov. 1665, en proponent toen hij in oct. 1676 te Lunteren op de Veluwe beroepen werd, ging in 1679 naar Wormerveer, in 1680 naar Zutfen, waar hij in jan. 1716 emeritus werd en er overl. 4 jan. 1720.

TITAMA (JOHANNES), te Groningen geboren, zoon van BERNARDUS, laatst pred. te Dijlerschans, werd in 1685 student te Franeker, als proponent beroepen in 1691 op het Ameland; daar om zijn ergelijk gedrag in zijnen dienst geschorst, ging hij naar Noordholland, waar hij zich bij eenige gemeenten zocht in te dringen; in 1697 werd hij van zijne censure ontslagen en weder beroepbaar verklaard. Hij is niet lang daarna als pred. naar St. Thomas vertrokken.

T. A. R.

Mr. Johannes in de Betouw (vgl. XV. bl. 11, 115). Er wordt gevraagd of er een portret bestaat van mr. JOHANNES IN DE BETOUW. Als er één is zal dat bij

mevrouw de wed. GUIJOT te 's Gravenhage of bij den heer VAN DER VOORT IN DE BETOUW te Amsterdam zijn.

Ik meen dat er voor den titel van een der door hem geschreven werken een gegraveerd afbeeldsel van hem voorkomt.

J. D. B.

Symbola heroica (vgl. XV. bl. 239, 274, 296, 311). Achter G. VAN ORDEN *Handleiding voor verzamelaars van Nederl. Historiepenningen* (2de deel bl. 45—172) vindt men *Princelyke devysen* van CLAUDE PARADIN, GABRIEL SIMON en anderen. Uit het Fransch in het Duitsch gebragt door N. N., volgens den oudsten druk van Antwerpen by mr. WILLEM SYLVIUS, 1563. VAN ORDEN nam echter alleen die over, welke op gedenk- en legpenningen bij VAN MIERIS, VAN LOON en in zijne *Naamlijst van Nederl. legpenningen* voorkomen. Vermits het werkje zelve, volgens den *Navorscher* XV. bl. 275, zeldzaam in de oudste uitgaven voorkomt, zoo verwijst, ook volledigheidshalve, daarnaar nog

J. D.
L.

Gedichten aan Kamphuyzen toegeschreven (vgl. XV. bl. 273). Het *Grafdicht op Starter* is van CHRISTOFEL LANGERAEK, den afgezetten predikant van Harmelen. Het werd het eerst in de langwerpige uitgave van COLOM aan KAMPHUYZEN toegedicht. Verg. de nadere uiteenzetting van een en ander in de *Dietsche Warande*, VII. bl. 94 en 276.

V.

Gedichten van P. C. Hooft (vgl. XV. bl. 269). »*Wie is de vriend, aan wien* HOOFT *schrijft?* — Denkelijk wel geen ander dan zijn neef en medestudent P. JANSZ. HOOFT, die in nov. 1606 met hem te Leiden was ingeschreven, en daar in *de stadt Loeven* met hem zamenwoonde. (Zie HOOFTS *Brieven*, nieuwe uitg., I. bl. 14, aant.) Denkelijk was deze in 't voorjaar van 1607 hem vooruitgereisd; hij zelf althans werd eerst 21 maart (en dus vrij laat na den 8$_{en}$ febr.) bij den nieuwen rector ingeschreven. (Zie ald. bl. 1. aant.[2]:) — Wat de versregels betreft, op de volg. bladzijden aangehaald en omtrent welker volledige verklaring LEENDERTZ onzeker is, zij komen mij, even als hem, voor van een paar hunner medestudenten en kennissen te gelden. Jh^{r}. LOES (*loos*) en de schoonzoon van DIRK DOL, zijn natuurlijk verdichte namen, om met den eersten het tegendeel van dien, met den laatsten evenzeer een ander dwaashoofd aan te duiden; van daar dat hij zijn »metafora's" een »figuur" van hunne vinding noemt. Dat de onder den eersten naam bedoelde op een collegie van BAUDIUS aan de *Medea* den neus zou gestooten, d. i. daar gereden hebben, laat zich mede licht aannemen. Verder zullen we in de verklaring ook wel niet komen. De »parten van Mayken Appelpents" zullen wel een zinspeling op de min aangename gevolgen van een overdadig genot van zuren appelkoek zijn, die HOOFT zijn neef, tot straf van zijn stilzwijgen, in zijn buik, gelijk al de grillen van »d' ikkers" in zijn pen wenscht. Hij komt dan zelf te recht tegen 't min of meer verwarde dezer »allegorie" van »pen tot buik" op.

V. VI.

De Pentateuch van 1593. Onlangs kwam mij, door een vriendenhand, onder de oogen: »*Das alde Testament.* D. MART. LUTH. *opt nije mit vlijte vth der Biblien. Gedrücket tho Magdeborch, dorch* ANDREAM GENE. *In vorleginge* AMBROSII KIRCHNERS." Dit laatste wordt op het einde van 't boek herhaald, met 't jaartal M.D.XCIII. Het bevat slechts de 5 boeken van Mozes in 8°. met akelige houtsneepl. De lederen band, vroeger met koperen klampen voorzien, is versierd met beeldjes en relief, behalve de middenste, voorstellende een gekruisten Christus en Adam en Eva onder een boom. — Niet in de gelegenheid om J. LE LONGS *Boekzaal der Nederd. Bijbels* te raadplegen, weet ik niet of er ook nog oudere drukken van dit werk bestaan. — Hoe het ook zij, 't is altoos een kostbaar stuk voor liefhebbers van dergelijke oudheden.

J. C. K.

J. van Holst, laatst pred. te Leeuwarden, gaf in het licht *Kort verhaal van de Commeeten;* waar en wanneer is het gedrukt? Indien hij meer uitgaf, wat dan, waar en wanneer?

T. A. R.

Lenaert der Kinderen. Deze LENAERT DER KINDEREN moet in Emden geleefd hebben omstreeks het jaar 1563 en aldaar boekhandelaar en uitgever van bijbels geweest zijn. Ik was gaarne ingelicht omtrent zijne afstammelingen, beginnende van zijne kinderen, alsook of er nu nog afstammelingen vam hem in leven zijn. Eene *uitvoerige* beschrijving van het familiewapen DER KINDEREN wordt tevens verlangd door

X[2].

Proeve van wansmaak in eenen kanselredenaar der 18de eeuw. Onder de predikanten in de Nederl. Herv. kerk, welke gedurende de 17de en 18de eeuw zich aan kanselontluistering schuldig maakten, behoorde

ook dr. JOHANNES BALTHAZAR BENNET, pred. te Nisse van 1744—1751, en daarna te Sassenheim tot aan zijn overlijden op 4 junij 1758. Een staaltje daarvan heeft hij geleverd in eene door hem in druk uitgegevene *Lykreden op* ADAM ADRIAAN VAN DER DUYN, Vrijheer van 's Gravenmoer, 's Gravenhage 1744, aangehaald bij V. D. AA, in zijn *Biogr. Woordenb.*, dl. II. bl. 315—317. Zie ook: COLLOT D'ESCURY, *Hollands Roem*, dl. IV. stuk II. A., bl. 748—750, en *de Kansel-ontluistering*, door SINCERUS, 1853, bl. 136—137. Tot nadere overtuiging hiervan, deelen wij hier mede de volgende eigenhandige aanteekening van hem, zoo als hij die letterlijk geboekt heeft in het *Kerker. Actaboek* van Nisse:

»Het was op den 28 der gepasseerde maand may, wanneer deze Eerw. vergadering mondeling aan den pred. en aan vier leden dezes vergad. namentlyk Broeder MARINUS ZINKE, Broeder CORNELIUS REMYNSE, Ouderlingen, als Broeder JACOB EVERTSE en MARINUS COLE, Diakenen, voorstelde om zijn hoogheid den Heere prince d'Oranje en Nassouw, enz. enz. enz., stadhouder der seven vereenigde provintiën hier komende uit naam deses Eerwaarde vergadering te complimenteren, welke Commissie de ondergeschreevene zeer gerne hebben op sig genoomen, waarvan wij tegenwoordig (anders al over lang door veel besigheeden belet zijnde) de Eere hebbe rapport te doen.

Het was op den 31 may deses jaars 1747 wanneer syn Hoogheid mondeling door Een Heer van het Hof van zyn Hoogheid, die de praeses het geluk gehad heeft te mogen logeeren, liet aanseggen dat de Kerkenraad des anderen daags 'smorgens om half agt uren vóór het vertrekken van zyn Hoogheid moesten komen; dat zyn Hoogheid dan aan dezelve audientie soude verleenen; gelijk wij de Eer hadde daar komende, in Een der beste vertrekken door Een Edelman te worden ingelijd, en wanneer wij na Een weinig vertoeving in hetzelve geweest waren, hadden wij de Eer, dat zijn hoogheid na ons toekwam, met zeer veel vriendelijkheid in de tegenwoordigheid van den gantschen adel van het Vorstelijke hof, ja in de tegenwoordigheid van den ambagtsheer [1]), uit wiens gelaat en verscheiden bewegingen zeer wel bleek, hoe ongern hij den Kerkenraad niet alleen in alle tijden en gelegentheden, maar bysonder in sulke Een plegtige Commissie daar zag. En nadat de praeses zijn Hoogheid naderde, na Een kleine Buiging des lichaams voor dat dierbaar hoofd, van wien de spreker gedurende desselfs aanspraak seer sterk dog teffens deftig wierd aangesien sonder de ogen van den spreeker af te houden. De aanspraak die de praeses uit naam deses vergadering dede luid als volgt:

Allerdoorlugstigste Vorst!

De Kerkenraadt van deze plaats verzoekt op het allernedrigste tot UE. Hoogheid te naderen, waarvan UE. Hoogheids voorbidder bij God de Eer en 't geluk heeft de mond te zijn, te regt een geluk, also hij naast God aan UE. Hoogheid betuigt het opsiendersampt schuldig te zijn, door die menigvuldige weldaden, die zijn jongst overleedene vader [2]) in de tijd van sijne bijna vijftigjarige dienst aan de raad van UE. Hoogheid de Eere gehad heeft te genieten. Vergun mij dan Doorlugtige Vorst! uw UE. Hoogheid mijne ware dankzegging te betuigen, teffens bij deze gelegentheid UE. Hoogheid al biddende Gods Kerk in 't gemeen als de leeden derzelve die geplant zijn aan deeze plaats onder UE. Hoogheids bescherming en gunst aan te beveelen. Was Er een tijd doorlugtigste Vorst! waarin Gods Kerk de aloude Oranjes bescherming nodig had, het is deze tijd, waarin wij UE. Hoogheid op 't voetspoor Uwer hoogloffelijke voorvaderen (wier namen altoos in regtschapene nederlanders in zegeningen tot het Einde der Eeuwen blijven zullen) tot hulp en bescherming voor dier gekogte vrijheid en godsdienst, door Gods wonderhand tot stadhouder Capitijn generaal en admiraal mogen geboren zien. Vergun ons dan Doorlugtige Vorst! dat wij in dese onse regtmatige blijdschap onse Boesems, die vol van zegeningen zijn, voor UE. Hoogheid mogen uitstorten. Onze zielenwensch is, dat Jehova uwer vaderen God opvare ter Uwer Eeuwige hulpe om uwen God te zijn, in alle UE. Hoogheids hoogwigtige ampten. Jehova God zij uwe God als DAVIDS Godt in alles tot bevestiging van de stoel Uwer Hoogheid, Hij die de volheid der wijsheid is vervulle UE. Hoogheids doorstralende wijsheid meer en meer. Hij geve UE. Hoogheid altoos DANIËLS ligt en wijsheid, SIMSONS dapperheid zij altoos over UE. Hoogheid. God stelle UE. Hoogheid altoos over 't volk als 't sweert van GIDEON, de Geest des Heeren Ruste op UE. Hoogheid om als OTHNIËL een overwinnaar te zijn onser vijanden,

[1]) De WEd. geb. Heer, Mr. GERARD CORNELIS VAN DER NISSE, burgemeester der stad Goes.

[2]) Zijn vader, ROELOF BENNET, werd, den 21 nov. 1746, 74 jaar oud, en zou, indien hij geleefd hadde tot sept. 1747, 50 jaren dienst gehad hebben bij het hof van Oranje.

OBADJA's godvrugtigheid zij en blijve over UE. Hoogheid en hoog loffelijke naam. HISKIA's opregtigheid zij en blijve in Uw huis tot in Eeuwigheid. Jehova God scheure ook de wolken zijner heerlijkheid en druipe met de allerdierbaarste zegeningen uit sijn heiligdom over UE. Hoogheids Gemalinne. God zegene haar Hoogheid met zijne allerdierbaarste zegeningen uit den hemel, met zegeningen des afgronds die daarop zijn. Hij zegene haar met zegeningen der Borsten en der Baarmoeder, opdat UE. Hoogheids naam met een heilig mannelijk zaat gezegent zij tot verduring aller Eeuwen, tot verrotting aller nijd. God beware nog lange 't cieraadt uwes huwelijkbed tot een lust Uwer Hoogheids oogen, en tot eene kroone Uwer grijsigheid in de allerbeste zegeningen van zijn gunst. God vergunne UE. Hoogheden nog te aanschouwen uit haar spruiten van een goddelijke planting en werken van Jehovaas handen, opdat zij voor UE. Hoogheids huis in navolging van UE. Hoogheids gemalinne bevonden zal mogen worden Eene DEBORA eene regte moeder in ons nederlands Israël. Ja God stelle haar nog Eens als eertijds EUNICHE was aan haaren zoon TIMOTHEUS. Dit is onse zielen Bede tot den Grooten God van hemel en aarde voor en over UE. Hoogheid en dezelfs geagte en hoogloffelijk huis!

Dezen zegen uitgesprooken hebbende bogen wij ons Een weinig op een zeer nedrige wijse, gelijk zijn Hoogheid tot verscheide maalen onder de aanspraak sig ten blijken van zijn genoegen gebogen had, maar wanneer de praeses nu gedaan hadde, Boog zig zijn Hoogheidt En antwoorde de navolgende woorden: Ik bedank de Eerwaarde Kerkenraad van deze plaats voor de Eer, die zij mij hebben aangedaan, en wens en bid God almagtig, dat het Hem behagen mag mij op 't voetspoor mijner vaderen als een middel in zijn hand te gebruiken tot redding van 't benaauwde vaderland en tot behoudenis van waare godsdienst. Ik vergun deze Kerk mijn vrije toegang, en wens over deselve Gods dierbaaren zegen als over UE. Eerw. persoonen en heilige bedieningen! — Waarop wij ons nederbogen En den praeses zeide: God bevestige dit alsoo! En wij wensche UE. Hoogheid een gelukkige Rijs. De Heere zij en blijve overal over UE. Hoogheids persoon Een Banniere en altoos in alles Een Eeuwige Beschutting, — na welke woorden wij ons gebogen hebbende met het alleruiterste genoegen vertrokken.

Nisse, (*get.*) J. B. BENNET."

28 Sept. 1747.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Agapetus. Dialogi Castilionis. Volgens VAN MIERIS en VAN ALPHEN, *Beschryving der stad Leyden*, dl. II. bl. 440, werd daar ter plaatse, zoo het schijnt in 1600, aan de latijnsche school aangesteld »JACOB VAN LOO, Leydenaer, ondermeester, met last om tusschen zeven en acht uuren de Quartaners voor te lezen AGAPETUM, en Grammaticam Graecam: van een tot twee uuren VIRGILII *Ecloga*, en Prosodiam: en van vier tot vijf uuren, voor de Quartaners, *Dialogos* CASTILIONIS, op de wedde van twee honderd en vyftig gulden." Wie is AGAPETUS en wat zijn de *Dialogi* CASTILIONIS?

ALIQUIS.

Bedoeling van satirieke schriften. Bij het verloop van tijd en het veranderen van zeden, gewoonten enz., wordt de bedoeling van oudere satirieke schriften hoe langer zoo duisterder. Dit is ook het geval met *Gullivers Reizen*, bijna tot een kinderboekjen geworden, maar eigenlijk eene toespeling op personen, voorvallen en zaken van SWIFTS tijd. Bestaat er een sleutel op? Zoo ja, dan wenschte ik dat boek te kennen. Van STOLBERGS *Onderaardsche reis van Claas Klim* moet eene hoogduitsche uitgave bestaan »mit historisch-literarischen Erläuterungen von WERLAUFF", gedrukt in 1841. Bezit een der lezers van den *Navorscher* haar, en wil hij mij haar leenen?

H. M. C. VAN OOSTERZEE.

KUNSTGESCHIEDENIS.

N. Muijs (vgl. XV. bl. 276, 333). De *Geschiedenis der vaderlandsche schilderkunst*, door VAN EYNDE en VAN DER WILLIGEN, dl. II. bl. 301, vermeldt hem aldus: NICOLAAS MUYS werd te Rotterdam 21 april 1740 geboren. Zijn eerste onderwijzer in de schilderkunst was zijn vader WILLEM MUYS (geb. te Schiedam in 1712; overleden te Rotterdam in 1763) en vervolgens AART SCHOUMAN, in 's Gravenhage. De verkiezing van N. MUYS was het schilderen van uitvoerige zoogenaamde moderne kabinetstukken; binnenhuizen en portretten heeft hij veel geschilderd. Deze meester gaf ook onderwijs in de teekenkunst en heeft eenige prentjes geëtst. Hij overleed te Rotterdam 28 febr. 1808. Zijn broeder was de graveur ROBBERT MUYS.

L. de Jonge. Heeft er iemand van dien naam bestaan, die zich in de beeldhouwkunst verdienstelijk maakte? Ik bezit iets van dien aard, gesneden van zeer oud eikenhout, waarop de naam L. DE JONGE en verder het jaartal 1.24 (1624?) vermeld staat. Weet men verder iets meer betreffende dezen persoon?

J.—e.

Portretten bij van Mander. Bij K. VAN MANDER, *Het leven der Nederl. schilders* enz., uitgave van JAC. DE JONGH, komen, in 't 2e deel tusschen blz. 88 en 89 twee platen voor, elk met drie portretten, welke in de Naamlijst worden aangeduid als volgt: plaat II n°. 1 MICHIEL JANSZEN MIEREVELD, n°. 2 ALBERT SIMONSZ., n°. 3 JACOB WILLEMSZEN DELFT. — Plaat KK n°. 1 JAN MICHIELSZEN MIEREVELD, n°. 2 ALBERT SIMONSZ., n°. 3 JACOB WILLEMSZEN DELFT. Dus op elke plaat 2 maal dezelfde persoon. Die op plaat II n°. 3 staat aangeduid als JAC. WZ. DELFT, is niemand anders dan ISAÄK OLIVIERS, een Engelschman. Maar wie is nu n°. 2 met zijn jeugdig en zoetsappig gezigt, daar het portret van ALBERT SIMONSZ. van Haarlem afgebeeld staat op plaat KK n°. 2? DE JONGH schijnt die onnaauwkeurigheid niet opgemerkt te hebben.

J. C. K.

B. Louwers. Men vindt omtrent BALTHAZAR LOUWERS de tegenstrijdigste berigten, welke wij kortelijk willen mededeelen, in de hoop, dat de een of ander navorscher ze zal kunnen in 't reine brengen. — K. VAN MANDER in het *Leven der schilders* enz. uitg. v. JAC. DE JONGH in 8°. II. 152 berigt: dat PAULUS BRIL te Rome een discipel had, genaamd BALTHAZAR LOUWERS (in 't register LAUWERS), een Nederlander, oud omtrent 28 jaar en gehuwd, zijnde een fraai landschapschilder. Hierbij heeft DE JONGH de volg. aanteekening. »Deze B. LOUWERS is in den jare 1576 geboren, heeft in Italie door zijne kunst grooten lof behaald; doch zich naderhand onder een naauwgezette soort van Mennoniten, die de schilderkunst voor ongeoorloofd houden (?), begeven hebbende, heeft hij deezer edeler oefeninge vaarwel gezegd, en is in vervolg van tijd leeraar onder die gezindheid geworden." — Nu komt het portret van LOUWERS bij VAN MANDER II tegenover blz. 210 n°. 2, sprekend overeen met dat in H. SCHIJNS *Gesch. der Mennoniten*, III. 252, onder den naam van BARTEL LOUWER, te Goch geboren, leeraar en oudste der vereenigde vlaamsche, friesche en hoogduitsche Mennoniten te Amsterdam, van wien, na zijn dood, in 1664, is uitgegeven: *Een kort verhaal eens gespreks, voorgevallen in der Wildae of Vijlnae in Littauwen, tusschen een Prior-munnik en* B. LOUWER, waarvan de hoofdinhoud te lezen staat in de gemelde *Gesch. der Mennoniten.* J. IMMERZEEL in de *Levens en werken van Holl. en Vlaamsche kunstschilders*, II. 160, zegt van den schilder BALTHAZAR LAURI, dat hij omtrent het jaar 1570 te Antwerpen het levenslicht ontving, en zich reeds in jeugdigen leeftijd naar Rome begaf, waar hij onder de leiding van PAUL BRIL een bekwaam landschapschilder werd. De heer C. KRAMM maakt op dit art. de aanmerking, dat BALTHAZAR LAURI, niemand anders is dan BALTHAZAR LAUWERS, de stamvader van een aantal italiaansche kunstenaars van dien naam, die, dewijl BALTHAZAR reeds in zijne jeugd naar Rome is vertrokken enz., naderhand daar bleef wonen, en onder de italiaansche kunstenaars als zoodanig beschreven staat.

J. C. K.

Tapijten uit het kasteel van Breda. In A. J. VAN DER AA, *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden*, 1840, in voce Breda, vindt men gewag gemaakt van kostbare huissieraden en daaronder prachtige tapijten met goud en zijde doorweven, met de levensgroote afbeeldingen der heeren en vrouwen van Breda uit het huis van NASSAU, die vóór 1795 het kasteel versierd hebben, doch in dat jaar weggenomen en openlijk te 's Gravenhage verkocht zijn. Men vraagt wie was kooper, voor hoeveel zijn die stukken verkocht en waar zijn zij thans.

H. v. I.

TAALKUNDE.

Tramway. (vgl. XV. bl. 277, 300, 336.) Na mijn schrijven over dit woord, werd ik opmerkzaam gemaakt, dat de *Stoompost* van 2 april 1865, en dus voor dat de vraag zelve was verschenen, reeds eene afleiding in denzelfden geest als WORCESTER's *Dictionary* heeft medegedeeld, met bijvoeging dat BENJAMIN OUTRAM in het begin dezer eeuw in Engeland leefde. Ten bewijze eindelijk dat het woord alles behalve nieuw is, volge hier een uittreksel uit het *Penny Magazine* van 30 april 1833: »From 1768 to 1776 »is the period when the plate rail-road »(more generally known as the *tram-road*) »was first used."

u—H.

Tramway. Aangaande den oorsprong van het woord *tram* of *tramway* zijn de lezingen verschillend. Zoo als bekend is, waren reeds voor het einde der 17de eeuw in de mijndistricten van noordelijk Engeland op de wegen tot afvoer der mijnproducten naar de inschepingsplaatsen, houten sporen in zwang, waarover de geladen wagens met minder arbeid dan over genoemde wegen konden vervoerd worden. Later werden op die houten liggers ijzeren sporen aangebragt. In het jaar 1800 nu gebruikte zekere BENJAMIN OUTRAM, in Derbyshire, in zijne werken (works) in plaats van de houten onderliggers, steenen neuten tot ondersteuning en verbinding tevens van de einden der ijzeren sporen. Sedert werden de aldus ingerigte spoorwegen »*Outram-roads*" of bij verkorting »*tramroads*" genaamd. Eene andere, doch minder waarschijnlijke lezing is deze, dat lang voor OUTRAMS tijd, de wagens tot vervoer van steenkolen enz. uit de mijnen, in de noordelijke engelsche provinciën bekend waren onder den volksnaam van »*trams*," en de wegen waarop zij liepen daarnaar genoemd zijn.

P.

Verbuiten, vermangelen (vgl. XIV. bl. 341; XV. bl. 20, 300). *Vermangelen*, doch meer *mangelen*, in de beteekenis van ruilen is ook op Schouwen in gebruik. In vroeger tijd kwamen in havenplaatsen, vooral ten tijde der kermis, in Zeeland, meer dan nu men er altijd van alles bekomen kan, schepen met potten en pannen. Deze werden in de landtaal ook *ruilbuiten* genoemd en de *ui* niet als in andere woorden *uu* (*stuiver, stuver*) uitgesproken. Dreven die schippers oudtijds ruilhandel, en hadden hunne vaartuigen daarnaar den naam? 't Zou dan een pleonasmus zijn als *portebriséedeur*.

H. M. C. V. O.

Porcherons (vgl. XV. bl. 244, 277, 301). Op oude kaarten van Parijs, o. a. van DE L'ISLE en van TIRION zal men het gedeelte, dat thans ten N. van de Boulevards des Capucines et des Italiens is gelegen, en zich tot Montmartre uitstrekt, met de namen van *Les Porcherons*, *Marais des Porcherons*, *Rue des Porcherons* enz. bestempeld vinden. Gelijk L. teregt aanmerkt was het kwartier alles behalve *illustre;* ten blijke daarvan nog het volgende uit *Le nouveau Vadé:*

Or, ce fut après leurs besognes
Que nos trois gars à rouges trognes
S'en allèrent en vrais lurons
Pour riboter aux Porcherons,
Et célébrer ce jour aimable
En la passant entier à table.
Nicole, Jeanneton, ainsi
Que Javotte y furent aussi......

enz., enz.

u—H.

Woorden in Zeeuwsch Vlaanderen en op de vlaamsch-belgische grens in gebruik (vgl. A. R.; XI. bl. 177, 211, 276; XII. bl. 25, 183; XV. bl. 303, 340). Het volgende diene als nalezing op de lijst van verouderde of min verstaanbare woorden en spreekwijzen in de staten-overzetting des bijbels, t. a. pl.

Afstellen. Al de provinciale reglementen op de kerkelijke administratie bij de Hervormden hebben een artikel over de »aan- en afstelling" van kerkelijke bedienden.

Bagge. Op Schouwen sluitmand in het algemeen.

Banket, in de beteekenis van maaltijd, is uit Vlaanderen, misschien door de »taalcongressen," naar ons land overgewaaid.

Beeste. vr. Vooral van eene koe, op Schouwen mede in gebruik.

Bekennen, bij het kaartspel, algemeen in gebruik.

Boeten, inplanten, ook op Schouwen.

Die, dat. Ook op Schouwen.

Dier. Ook op Schouwen.

Doen (van) hebben. Ook op Schouwen.

Doende. Ook op Schouwen.

Guychelaar. Ook op Schouwen.

Hanthave. Ook op Schouwen.

Hegge. Ook op Schouwen.

Koetze. Ook op Schouwen.

Leege. Ook op Schouwen.

Leem. Dit woord is van algemeen nederlandsche beteekenis.

Leger. Insgelijks

Mas. Ook op Schouwen.

Meesteren. Ook op Schouwen.

Onnoozel. Op Schouwen ziekelijk, sukkelende.

Schoeffel. Ook op Schouwen.

String. Ook op Schouwen.

Tachentig. Ook op Schouwen.

Tuyn. Ook op Schouwen.

Verstellen. Algemeen in Nederland.

Wachten. Ook op Schouwen.

Wrochten. Ook op Schouwen.

H. M. C. v. O.

Goud uit de Gortsteeg (vgl. A. R.). De verklaring daarvan in den *Navorscher* gegeven, strekt zich niet verder uit, dan dat er ten tijde van bisschop DAVID VAN BOURGONDIE omstreeks 1482, meer dan waarschijnlijk te Utrecht in de Gortsteeg looden noodmunten zijn geslagen; betreffende het

te Utrecht gebruikelijke spreekwoord *goud uit de Gortsteeg*, door vroegere bewijzen gestaafd, vindt men niets. Looden noodmunten en legpenningen in benarde omstandigheden van 's lands geldmiddelen op last van de rekenkamer geslagen, kunnen toch tot geen bedrog leiden; men wist, dat men eene mindere waarde bezat dan de beeldenaar aanwees. Zelfs koning FREDERIK II van Pruisen heeft in bijna gelijke omstandigheden even zoo gehandeld, en maakte van drie millioen zilver, dat hij van Engeland leende, elf millioen, met de bepaling, die nieuwe munt op 's rijks kantoren niet aan te nemen, vóór dat al het goede oude geld in zijne schatkist op dezelfde wijze was hermunt. Daardoor verkreeg dat pruisische zilvergeld den naam »dat het rood van schaamte werd", doelende op het verhevenste deel der munt, het hoofd, en bepaaldelijk de wang, die bij de behandeling het meest rood werd. Het artikel *goud uit de Gortsteeg*, door wijlen mijn vriend N. VAN DER MONDE, voor zijne *Beschrijving van Utrechts pleinen, straten* enz, voor de pers gereed zijnde, werd, zoo als gewoonlijk, eerst aan mij ter lezing gezonden, en toen reeds maakte ik de opmerking, dat er geen bewijs voor de oudheid der bedoelde spreuk in te vinden was, en alles bloot op gissingen berustte. Ik, die vooral met het gild der goud- en zilversmeden in het begin dezer eeuw te Utrecht van nabij bekend was, deelde hem mede, dat het bewuste feit geheel persoonlijk was geweest, en noemde hem den man, die mij door den oudsten keurmeester destijds met al de geruchtbarende omstandigheden zeer bekend en als lid der kamer door hem behandeld, genoemd was. Hier was het alleen het goud, dat ongehoord lage waarde had, en door dien man in de Gortsteeg verkocht werd, dat, zoo als het meestal gaat, meer bij den wederverkoop dan bij den inkoop gewaardeerd werd. Dit vond plaats, en die ontdekking werd algemeen bekend, zoodat, en waarlijk geen wonder, de nering van dien man geheel verliep. De keurkamer was natuurlijk in de zaak betrokken, als die de voorwerpen ter goeder of ter kwader trouw gekeurmerkt had. Alles werd in het werk gesteld om een en ander te sussen, doch de kashouders waren bij den inkoop van goud zeer op hunne hoede, om vooral op het jaar en naammerk van dat bewuste *goud uit de Gortsteeg* te letten, en vonden zij een voorwerp van dezen beruchten leverancier, dan waren zij zoo beleefd, om wegens de achtbare familie, zijn naam niet te noemen, maar eenvoudig te zeggen *goud uit de Gortsteeg*, en gaven bij gevolg slechts de ware goudwaarde op, die het voorwerp had. Een dergelijk geval over zilverwerk, dat tot meerdere ruchtbaarheid aanleiding gaf, had omstreeks dien zelfden tijd te Schoonhoven plaats, doch daar waren de voornaamste zilversmeden keurmeesters, en het was daar dat de fabrieken van zoogenoemd grootwerk zich meer en meer uitbreidden, terwijl dit werk door het geheele land tegen zulke lage prijzen werd afgezet, dat niemand daartegen kon wedijveren. De achterdocht deed den bommel uitbreken en de straf voor dit feit was, dat Schoonhoven het regt tot keuren had verbeurd, en verpligt was al het daar gemaakte werk ter keurkamer te Utrecht te doen keuren, zoo als dan ook heeft plaats gehad. Een natuurlijk gevolg hiervan was, dat al het zilver met Schoonhovensch merk, bij het oude zilver in den handel ten verkoop gebragt, steeds afzonderlijk gewogen werd, en daarvoor zooveel minder aan waarde, dan het keurmerk daarop uitdrukte, werd betaald. Even als met het bovengenoemde goud werd alsdan aan den verkooper gezegd, b. v. van een tabaksdoos, *een Schoonhovenaar;* zoodat dit zilver uit Schoonhoven en het goud uit de Gortsteeg, mijns inziens, wel als eenen gelijken oorsprong hebbende mogen worden beschouwd, en mitsdien de gedachte spreuk van veel later tijd is dan die van DAVID VAN BOURGONDIE, want men moet hier alleen denken aan vervalsching en niet aan geheel valsch metaal; het zou alsdan verguld of verzilverd geweest zijn, en hier is sprake van goud. Ook is het spreekwoord hier niet doelende op verguld koperen sieraden, maar op het fransche goudwerk, dat in het begin dezer eeuw begon ingevoerd te worden en door den fatsoenlijken stand, wegens het groote onderscheid van kleur (rood goud), bij voorkeur werd gedragen, en zich alzoo van het zoogenoemde boeren- of geel goud kennelijk onderscheidde. Dit had nog ten gevolge, dat de burgers en boeren van dat *goud uit de Gortsteeg*, dat de boeren *fransch goud* noemden, niets willen weten. Het is, voor zoover mij bekend is, sedert het in gebruik komen van fransch goud, dat de toen nog zoo versch in het geheugen liggende geschiedenis uit de Gortsteeg, niet zuinig en als het ware met een alarmkreet werd opgedischt, om dien franschen goudhandel zoo veel mogelijk tegen te gaan.

U. C. KRAMM.

Op de straat (vgl. XIV. bl. 372; XV. bl. 75, 122, 143). Op taalkundig gebied is door bevoegde mannen de vreemdsoortige aanduiding van *in* of *op* eene straat te wonen, ter sprake gebragt; de reden van

dit verschil is overwogen, en de uitkomst heeft voor alsnog geleid tot de verklaring, dat een andere sleutel zal moeten worden gezocht om den waren oorsprong der vreemde aanwijzing *in* of *op* te leeren kennen, dan die daarvoor in den *Navorscher* gegeven is. Met belangstelling heb ik den loop van dat onderzoek nagegaan, dewijl ik dat alles reeds voor goed in mijne aanteekeningen over Utrecht had afgedaan, en wel buiten het gebied der taalkunde, want dit is mijn departement niet, maar op historisch gebied, op de gebruiken onzer voorouders acht gevende, die alles noemden, zoo als zij de dingen zagen en vonden. De ware weg werd mij geopend door den natuurlijken grondslag van Utrecht, en niet uit de voorhanden zijnde kaarten, maar zooals ik dien van tijd tot tijd leerde kennen, waardoor ik onder de bestaande straten de natuurlijke en gemaakte wegen heb leeren onderscheiden, en door de veelvuldige verbouwingen, die er, ook onder mijn beheer, zijn geschied. Ik heb een opmerkzaam oog op de geschiedenis van den ondergrond gevestigd, en dit heeft mij gereedelijk het benoodigde licht doen bekomen. Even als nog bij ons op een heidegrond de eerste wegen door het wagenspoor worden gevormd, evenzoo zijn de wegen in de rigting naar gehuchten, buurten en dorpen ontstaan, die spoedig gemeentewegen werden, waarop als eene eerste behoefte kapellen of kerken zijn gesticht. Waar het volk is, is de nering, en op dat punt of op die steê vormde zich van lieverlede eene buurt. Als eene tweede behoefte was er eene herberg noodig, waar rondom en bij meer buurten ontstonden, die al spoedig aan beide zijden der wegen geregeld met woningen werden bebouwd, en de benaming van dorp verkregen wanneer er tevens een gemeenteregthuis aan verbonden werd. In de kom van het dorp, dat zich dikwijls ver uitstrekte, al naar gelang de kerken van elkander verwijderd waren, lagen al de woningen en erven zeer ongeregeld dooreen. Dat gedeelte van de neringdoende en gegoede gemeente, die hunne woningen het eerst bij de kerk vestigden, vormde van zelven eene straat, en werd als het ware de city der gemeente. Die daar nu woonden, woonden *in* het dorp, en die in de kom der gemeente woonde, woonde *op* het dorp. Onze voorouders noemden alles in hunne taal, zooals de zaken en voorwerpen waren. Een weg, die aan beide zijden was afgepaald door gebouwen of tuinen enz., was voor hen gelijk aan een gang in een woonhuis, en bij gevolg woonden zij in die gang of straat. Hoofdwegen waren er zooveel, als tot de voornaamste dorpen of steden voor de gemeenschap als van zelven ontstonden en werden dus gemeentewegen, zeer noodzakelijk voor de veiligheid en gezelligheid der voer- en landlieden. Het lag in den aard van den toestand, dat veel erven ver van die hoofdwegen waren gelegen, en dus zeer ongeriefliјk tot het vervoer per as. Het gevolg daarvan was, dat onder de eigenaars er velen waren, die van tijd tot tijd bijwegen tot gemeenschap met de gemeentewegen wilden maken; doch dit verzoek mogt niet dan aan het hooge bestuur worden gedaan, dewijl de gemeentebesturen daar niet over mogten beschikken. Dit zal wel noodig bevonden zijn, dewijl zij zelve, de meeste en voornaamste erven bezittende, meer voor zich zelven dan voor anderen zullen gezorgd hebben. Die wegen nu hebben zij zelve omtuind en beplant, en er van tijd tot tijd hunne woningen aan gebouwd enz. — Daardoor ontstonden straten die ook wel naar den stichter genoemd werden, of wanneer er meer dan een ingeland had toe bijgedragen, *heerenstraten* genoemd. Dit eigendomsregt is na verloop van tijd aan de gemeente vervallen. Bij deze stichting was het al weder door de gegeven afsluiting of de bepaling der rooilijn aan de beide zijden van den weg, dat de belende *in* de straat of *in* de heerenstraat woonde. Deze straten kregen dus, om op de gemeentewegen aansluitend uit te loopen, bogten of maakten regte of scherpe of stompe hoeken met die lijnen, die ze met de hoofdwegen verbonden. Deze ongeregelde aanleg van dorpen en steden had dus zijnen grond in den meerderen of minderen vooruitgang van dorpen tot steden, waarmede eeuwen gemoeid zijn geweest, zoodat de thans zoo dikwijls herhaalde grieven, alsof onze voorouders geene de minste zorg of doorzigt ten opzigte van geriefelijkheden voor het algemeen hebben betoond, eene beschuldiging is, die uit onkunde voorkomt, en ik vraag, of wij van zulke beschuldigers meer zouden kunnen verwacht hebben, ja, of zij met de beschaving en de middelen van die tijden nog zooveel tot stand zouden gebragt hebben? Al dit aangevoerde is volkomen van toepassing op Utrecht. Men vindt daar vele gemeentewegen, die niet in eens bepaald zijn afgetuind, bemuurd, of met woningen in eene gegeven rigting tot straten gevormd, ten gevolge waarvan de erven, die daaraan gelegen waren, zeer ongeregeld door elkander lagen en een eenigszins onbepaald adres hadden. Daar kon men alleen deze aanwijzing geven, dat N. N. zoowat *op* die straat woonde: men kwam dan toch op het terrein, waar men verder wel zou teregt komen. Het is bekend, dat eer die wegen tot geregelde straten ge-

worden zijn, er eeuwen zijn voorbijgegaan. Vóórdat de nieuwe aanbouw van woningen, volgens stedelijke ordonnantie, in eene gegeven rigting aan de straten kon geschieden, werden zij naar de benaming der stichters, of naar een kerk, klooster of andere geestelijke of wereldlijke instelling, soms naar woonhuizen genoemd, waardoor de eens aangenomen benaming van *op* die straat, van geslacht tot geslacht is gebleven. Daarentegen zijn, en zelfs nog in veel later tijd, door het stedelijk bestuur nieuwe wegen aangelegd: om maar een voorbeeld te noemen, in 1658 de *Boothstraat* van het *St. Janskerkhof* af tot de *Voorstraat*, en hier is het weer *in de Boothstraat*, zoodat men nog zegt dat men gaat *over* het St. Janskerkhof *door* de Boothstraat *over* de Voorstraat naar de Wittevrouwenpoort, die niet meer bestaat. Doch wat meer is, bij de stichting der akademie in 1636, heeft de stad eene breede openbare wandeling door de Oudwijkervelden, die uit zeven lanen bestond, aangelegd, waarvan de middelste, die de breedste was, voor een gedeelte tot Maliebaan, hoofdzakelijk tot uitspanning voor de studerende jeugd werd bestemd. Hierdoor verkregen de daaraan grenzende belendende erven en woningen, de aanwijzing, dat die gelegen zijn IN de *Maliebaan*, en men bij gevolg daar ook IN en niet OP woonde. Vóór dien aanleg woonden allen *op* het Oudwijkerveld en gingen er *over*: doch nu gaat men *door* de Maliebaan en *over* het overgebleven gedeelte van 't Oudwijkerveld naar hen die daar*op* wonen. Dat de hoofdwegen of straten op poorten uitloopen en dat men daarom zegt *op* die straat wonen, zoo als gemeend wordt, is naar mijn oordeel niet juist. De hoofdwegen, die op poorten uitloopen, zijn te Utrecht zulke, die groote gemeentewegen zijn en onmiddellijk aansluiten aan die van andere gemeenten. Toen de oude wallen dezer stad later door wallen van steen zijn vervangen is tegelijk de omvang der stad toegenomen en zijn er erven in opgenomen, die te voren buiten de wallen lagen, gelijk b. v. de Geertruidenkerk. Het is immers duidelijk, dat daar de wallen de groote hoofdwegen doorsneden, er poorten moesten zijn; zoodat eigenlijk die wegen geene verandering ondergingen, en men daar*op* bleef wonen. Ook waren de erven daar gelegen, niet spoedig bebouwd, omdat de bevolking, al nam die toe, toch natuurlijk altijd liefst binnen de muren wilde wonen, waardoor de city als het ware opgehoopt en op elkander gedrongen bewoond werd. Zoo is het te Utrecht en in alle oude steden mij bekend. Nu is het anders: na het ontmantelen der steden, worden de buitenerven bij voorkeur bebouwd. Zoodanig was de toestand der hoofdwegen te Utrecht, van de Neude af tot aan de Wittevrouwenpoort en verder naar de Bilt, alsmede de Lange Nieuwstraat van de Hamburgerstraat af tot aan het Fundatiehuis van Renswoude; het Springweg heeft lang in eene ongeregelde rooilijn bestaan; hierdoor is het heden gebleven, dat men OP de Voorstraat, OP de Wittevrouwenstraat, OP de Bildstraat, OP de Langenieuwstraat, OP den Springweg woont en daar altijd *over* en niet *door* gaat. Voor mij is dus de slotsom, dat waar ééne rij huizen te gelijk gebouwd wordt, men *op* den weg of *op* de straat woont, doch waar eene dubbele rij gebouwd wordt daar woont men *in* de straat. Het zal, wanneer men slechts eene halve eeuw verder is, voor die steden, welke groote veranderingen ondergaan hebben en daar onder ook Utrecht, tot nog oneindig meer verwarringen omtrent de plaatsen en straten aanleiding geven: want men zegt nog te Utrecht, „ik ga naar het Sterrebosch om naar het manoeuvreren der artillerie en kavallerie te zien," wat voor een vreemdeling niet te begrijpen is; want komt deze het zien, dan vindt hij een klein Champ de Mars, alleen door eene laan boomen omgeven, terwijl het nu reeds meer dan eene halve eeuw is geleden, dat dit sterrebosch is geveld, en de plaats waar het stond tot een militair oefeningsplein is ingerigt.

U. C. KRAMM.

Namen en beschermheiligen van gilden. Als oude namen van gilden zijn mij voorgekomen: *wantsnijders*, *snijders*, *louwers*, *cordewaniers*, *oudecordewaniers*, *oudewantsniders*, *grauwerkers*, *bijlhouwers* en *kalanders*. Daar deze namen wel wat ouderwetsch zijn uitgevallen, zoo verzoek ik den medewerkers van den *Navorscher*, die in wat nieuwer Hollandsch over te brengen. Het zoude mij tevens zeer aangenaam zijn te vernemen, welke heiligen als patronen van de gilden in de middeleeuwen opgenoemd worden.

Th.

Namen van gilden. *Wantsnijders* zijn kleermakers, *oudewantsnijders* zijn zij, die oude kleeren verstellen. *Snijders* zal waarschijnlijk een andere benaming zijn van de eerstgenoemden: althans reeds in 1475 was te Amsterdam het *snijdersgild* dat der kleermakers. *Louwers* zijn looiers, *corduwaniers* schoenmakers, *oudecorduwaniers* schoenlappers, *grauwerkers* bontwerkers. Wie van de verschillende soorten van menschen, die de bijl hanteeren hier *bijlhouwers* geheeten worden, weet ik niet. *Kalanders* zijn zij die het laken opmaken en glanzen.

P. L. Wz.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Wapen van Wassenaar (vgl. VII. bl. 191, 348; VIII. bl. 137; XV. bl. 252). Door de volgende mededeeling vertrouw ik MAURICIUS geen ondienst te doen, in antwoord op zijne vraag, voorkomende *Nav.* XV. bl. 252.

PHILIP, de tweede zoon van den leidschen burgtkastelein ELYNAND, is de stichter geweest van het geslacht VAN WASSENAAR. Hetzij die door hem zelven gebouwd, of bij erfenis of huwelijk verkregen zijn, altoos blijkt het later, dat hij in het bezit was van vele en kapitale goederen, waaronder *Duyvenvoorde* [1]), *Cranenburg*, *Sandhorst*, *Polanen*, *Groeneveld*, *Monster* en andere meer. Gehuwd met AGNES VAN PERSIJN van Waterland, verwekte hij bij haar twee zonen, DIRK en PHILIP, en eene dochter ODA.

De oudste zoon DIRK volgde in 1226, als hoofd of eerste (stamhouder) van het geslacht, zijn vader op. Hij was gehuwd met BERTHA VAN TEYLINGEN en won bij haar:

PHILIP, die zijn vader opvolgde;

DIRK, aan wien *Sandhorst* ten deel viel, waarom hij zich daarna DIRK VAN SANDHORST noemde;

JACOB, vroeg overleden;

BARTHOLOMEUS, die *Cranenburg* erfde en zich daarnaar noemde;

AREND, aan wien de goederen van *Groeneveld* toevielen (de hofstede met 25 morgen land); hij noemde zich daarnaar AREND VAN GROENEVELD;

JACOBA en BADELOGE blijven buiten aanmerking.

De tweede zoon van PHILIP VAN WASSENAAR, mede PHILIP geheeten, verkreeg de goederen van *Duyvenvoorde* en van *Polanen*, en noemde zich daarnaar PHILIP VAN DUYVENVOORDE. Gehuwd met N. N. VAN STREYEN, won hij bij haar

[2]) AREND I, welke zijn vader als hoofd van het geslacht VAN DUYVENVOORDE volgde, en JAN I, aan wien de goederen van *Polanen* overgingen, waarnaar hij zich JAN VAN POLANEN noemde.

Er bestonden nu zes geslachten, wel van verschillende namen, maar alle onmiddellijk aan elkander verwant en direct afkomende van dat van WASSENAAR, namelijk WASSENAAR, SANDHORST, CRANENBURG, GROENEVELD, DUYVENVOORDE en POLANEN.

AREND I VAN DUYVENVOORDE was gehuwd met N. N. VAN CRAYENHORST, bij wie hij vijf kinderen verwekte, waarvan zijn oudste zoon FLORIS hem als hoofd van het geslacht volgde.

In junij 1287 verkreeg PHILIP VAN WASSENAAR van graaf FLORIS V de tienden van het uitgestrekte ambacht van Wassenaar (ofschoon niet de heerlijkheid). Hij kon dus het ambachtswapen op zijn schild voeren, waarin dus ook al de descendenten van het geslacht WASSENAAR konden deelen, behoudens de noodige wijzigingen toen gebruikelijk. Dien ten gevolge voerde

WASSENAAR van keel met 3 wass. manen van zilver.

GROENEVELD van sinopel met 3 w. manen van zilver.

DUYVENVOORDE van goud met 3 w. manen van sabel.

POLANEN van zilver met 3 w. manen van sabel.

SANDHORST en CRANENBURG waren spoedig bij andere geslachten ingesmolten of uitgestorven.

FLORIS VAN DUYVENVOORDE was gehuwd met N. N. VAN DER WOUDE. Zij schonk hem

AREND II VAN DUYVENVOORDE, die gehuwd was met N. N. VAN ARKEL, bij wie hij won

AREND III VAN DUYVENVOORDE, die gehuwd was met SOPHIA BUGGE, bij wie hij verwekte

AREND IV VAN DUYVENVOORDE, die gehuwd was met ELBURG VAN CRALINGEN, bij wie hij won

AREND V VAN DUYVENVOORDE, kinderloos overleden. JAN I, welke zijn vader als hoofd van het geslacht opvolgde, was gehuwd met MARIA VAN VYANEN. Zij schonk hem

AREND VI VAN DUYVENVOORDE, welke huwde met MARGARETHA VAN IJSSELSTEYN, waaruit zijn geboren 3 zonen:

1. JAN II, gehuwd met ELISABETH VAN RENESSE, verkreeg van haar AREND VII, kinderloos overleden. JAN III, welke zijn vader opvolgde, en huwde met HALEWIJE VAN RENESSE, welke hem schonk AREND VIII. Gehuwd met THEODORA VAN SCHERPENSEEL, won hij JAN III, welke weder den naam van WASSENAAR verkreeg in 1288.

2. GIJSBERT I, eerst gehuwd met ARNOLDINA VAN ALMONDE daarna met ANNA VAN NOORDWIJK, won hij JACOB, heer van Opdam, Deze gehuwd met GEERTRUI VAN LIER, won GIJSBERT II, welke huwde met ANNA RANDERODE VAN DER AA, waaruit is geboren JACOB, welke en zijne 3 zusters, den naam van WASSENAAR verkre-

---

[1]) Oorspronkelijk DUVENVOORDE.

[2]) Daar de namen AREND en JAN dikwijls in dit geslacht voorkomen, was de aanduiding I, II, III, noodig geworden.

gen, en dien van DUYVENVOORDE lieten varen.

3. JAN VAN WARMOND, gehuwd met MARIA VAN MATHENES. Uit hen sproot JACOB, welke huwde met HENRICA VAN EGMOND, en bij haar won JAN VAN WARMOND EN ALKEMADE. Deze huwde met ODILIA VALKENAAR, die hem 16 kinderen schenk, welke alle weder den naam verkregen van WASSENAAR.

Het is opmerkelijk, maar voorzeker niet bij toeval, dat de descendenten van alle drie de zonen van AREND VI VAN DUYVENVOORDE (als het ware te gelijker tijd) hun geslachtnaam lieten varen, en dien van WASSENAAR aannamen. Wat mag daartoe aanleiding hebben gegeven?

De oorspronkelijke stam van WASSENAAR was, door het huwelijk in 1523, opgelost in het geslacht des prinsen van LIGNE, en van een hoofdtitel in een bijtitel veranderd.

De zijtak GROENEVELD was door het overlijden van den laatsten van dien naam in 1603 verloren gegaan.

De zijtak van POLANEN eerst overgegaan in het geslacht VAN DER LECKE, smolt weg in het geslacht van den graaf VAN DEN BERG, heer van 's Heerenberg, Byland, Hoornach, enz.

De zijtak VAN CRANENBURG en die van SANDHORST waren al mede in andere geslachten versmolten of verstorven.

De zijtak VAN DUYVENVOORDE was dus de eenige, welke nog aan den naam van WASSENAAR kon herinneren, ofschoon daaraan alle glans was ontvallen. Zoo lang een descendent van GROENEVELD leefde, had deze de prioriteit, om zijn ouden geslachtsnaam te hernemen, hij deed het niet. Toen deze nu in 1585 overleden was, schijnt zijn zoon AREND hem niet meer te zijn opgevolgd, hij had ook geen kinderen. Hierdoor was nu de zijtak van DUYVENVOORDE de naaste geworden, om dien ouden naam weder in het leven te roepen. Daaraan schijnen de toen levende drie neven dan ook omstreeks het jaar 1590 gevolg te hebben gegeven, want alle verdere descendenten bleven den naam van WASSENAAR voeren, zonder echter den rijkdom, de magt en het aanzien der vroegere heeren te erven. Welligt heeft daartoe ook medegewerkt, dat een zoon van JAN II VAN DUYVENVOORDE, gehuwd met ELISABETH VAN RENESSE, ADRIAAN genaamd, hoewel eene hooge geestelijke betrekking bekleedende, bij zijn overlijden in 1573 eenige bastaarden naliet, die zich nog al voortdrongen (een was zelfs gouverneur van Geertruidenberg) en zoowel de vóórnamen als den geslachtsnaam van de wettige DUYVENVOORDE's bleven aanhouden. Voorzeker geen maagschap om er trotsch op te wezen. Met den naam vonden zij dus ook den weg om het *wassenaarsche wapen* weder aan te nemen en dat van DUYVENVOORDE te verlaten.

Ik vertrouw hiermede aan het eerste punt van de vraag van MAURICIUS te hebben voldaan. Aan het tweede punt is minder te beantwoorden, dat zouden de talrijke naamvoerders zelve moeten doen, voor zoo veel dit mogelijk is op te sporen.

S. P. L.

Geslacht van Wassenaer. Kan iemand mij ook zeggen welke de ouders waren van TITIA (ook wel voorkomende als TEDJE) VAN WASSENAER in 1740—1760, gehuwd geweest met WILLEM HIDDE BOK te Amsterdam, en aldaar gewoond hebbende?

QUER.

Het geslacht van Wissekerke. In het *Archief*, IV, uitgegeven door het *Z. Gen. der Wetensch.*, wordt, bl. 56—60, melding gemaakt van jkhr. GILLIS VAN WISSEKERKE en zijn zoon JAN, en daarbij aangevoerd, dat »in de Nederl. beroerten die van dit geslacht zich aan de Roomschgezinde godsdienst hielden, en die voortgeplant hebben tot op den laatsten nakomeling."

Intusschen bestond er in de 16de en 17de eeuw eene adellijke familie van dien naam te Goes en in Zuidbeveland, welke den hervormden godsdienst beleed. Behoorde deze dan niet tot het oude en aanzienlijke geslacht VAN WISSEKERKE? — Mij zijn daarvan voorgekomen:

ADRIAAN ANDRIESSE VAN WISSEKERKE, schepen, dijkgraaf en kerkmeester te Goes, waar hij † 1 nov. 1624.

HUYBRECHT ADRIAANSE VAN WISSEKERKE, schepen en commissaris van 't landrecht te Goes.

JOHAN VAN WISSEKERKE, schepen te Goes.

Mr. ADRIAAN ADRIAANSE VAN WISSEKERKE, geh. met MAGDALENA VAN MARIEVOORDE, dochter van mr. ADRIAAN, uit Vere. Hij † julij 1652 en zijne vrouw † dec. 1655.

JOHAN VAN WISSEKERKE, geb. te Goes in febr. 1630, was geh. met CATHARINA VAN BRAKEL (behoorende tot het zeeheldengeslacht van dien naam, dewijl als getuigen bij den doop hunner kinderen verschenen: 27 jan. 1656 ANNA DE WILDE, wed. kaptn. CORNs. V. BRAKEL, en 21 nov. 1658 WILLEMINA V. BRAKEL, vrouw van den scheepsbevelhebber ANTHONY CHARLES DE LIEDEKERKE). Hij werd begr. te Wissekerke 14 nov. 1687 en zijn wed. mede ald. 12 april 1695.

Mr. ADRIAAN VAN WISSEKERKE, heer van Wissekerke, geb. te Goes in januarij 1627, was gehuwd met FRANCINA DIGNUSSE KEETLAER, en werd begr. te Wissekerke

in 1691, na in oct. 1682 te Middelburg nog hertr. te zijn met JOSINA SCHORER, geb. van Middelburg.

Mr. GUALTHERUS VAN WISSEKERKE, geb. te Goes febr. 1671, was schepen van Goes, en overl. reeds in 1702.

CATHARINA VAN WISSEKERKE, geb. te Goes april 1662, trouwde 11 maart 1682 met den fiscaal BERNARD SCHORER, geb. van Middelburg.

Aan het einde der 17[de] eeuw schijnt het, dat de mannelijke leden van deze familie uitgestorven waren.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Afstammelingen van W. J. Blaeu (vgl. XIV. bl. 87, 154; XV. bl. 151, 252, 311). Verleden jaar heb ik gevraagd naar de afstammelingen van W. J. BLAEU en verschillende antwoorden ontvangen, die mij weinig of liever niets gebaat hebben. Op eene plaats schijnt men zich wat te hebben verward tusschen de familiën BLAAUW en BLAEU; zijnde eerstgenoemde eene familie, waarvan, meen ik, nog leden bestaan te Amsterdam, terwijl laatstgenoemde, waartoe de beroemde W. J. BLAEU behoorde, een uitgestorven geslacht is, volgens RIETSTAPS *Armorial Général*, die ook de (*beide van elkander verschillende*) wapens opgeeft. Ik herhaal dus hierbij nog mijne vraag en verzoek eene genealogie der afstammelingen van W. J. BLAEU, welke, dunkt mij, niet te uitvoerig zal zijn voor den *Navorscher*, daar, zoo ik meen, die familie in de vorige eeuw is uitgestorven. — Een der medewerkers (XIV. bl. 153) is *begonnen* met die afstammelingen op te noemen, doch altijd onvolledig en eindigt (*mijns* inziens ten onregte) met het wapen der familie BLAAUW als dat der BLAEU's op te geven. T[s].

Afstammelingen van W. J. Blaeu. Het is mogelijk dat P. L. Wz. gelijk heeft, als hij gelooft, dat de figuur op de boeken van BLAEU *geen* wapen is, maar in dat geval dwaalt de *wapenkaart der hh. raaden van Amsterdam*, uitgegeven bij DE LETH, alwaar het wapen van d[r]. JOHAN BLAAUW, 1651, wordt voorgesteld te zijn: van lazuur met de gulden sfeer, terwijl dat van m[r]. JAN BLAAUW, raad 1695, heeft van lazuur met den voet van zilver, waaruit mag worden ondersteld dat, al ware het dat het eerste wapen door het laatste is vervangen, en dat beide genoemde leden van den raad tot één en hetzelfde geslacht behoorden, toch WILLEM JANSZOON BLAEU, de sfeer, voor zooveel noodig, als zijn wapen zal gevoerd hebben. V. D. N.

Geslachten Clotterbooke en Couwenhoven (vgl. XV. bl. 189, 222, 252, 312). Zie nog over eenigen uit het geslacht van COUWENHOVEN, *Zyn Hoogh. recht op Vere en Vliss.*, bl. 101, num. 10, 105, num. 13; *Utr. consult. en adv.*, III. bl. 411; *Binnel. borgerl. beroert. in Holl. en Zeel. voorgev. in* 1672, achter dl. I. van *'t Ontr. Nederl.*, bl. 62, 154.

SMALLEGANGE zegt in zijne *Cron. van Zeel.*, bl. 475, in zijne jeugd nog twee heeren uit het geslacht van GRYPSKERKE gekend te hebben. » Onder hare quartieren (vervolgt hij) hadden sy het wapen van ZUIDWEGE, een oud edel Zeeuwsch geslacht, voerende *eenen gouden klimmenden leeuw op een veld van keel, wiens hals dobbel omwrongen was van een synople slang;* van welk geslacht ook is geweest de moeder van de thresorier JACOB VALCKES vader; gelijk men aen de quartiering van zijn wapen in de kerk ter Goes noch kan sien." Ook in zijne *Beschr. van den Zeel. adel*, noemt hij ZUYDWEGEN onder de *oude edele huisen in Zeeland.* — Het is opmerkelijk, dat het wapen van dit geslacht, 't welk ik bij TE WATER niet vermeld vind, op ééne enkele uitzondering na, overeenkomt met dat van COUWENHOVEN, hiervoren, bl. 252, omschreven.

M°.

Leenvervolg van N. Waddinxveen en St. Hubrecht geregt. — Geslacht van Belle (vgl. A. R.; XV. blz. 150). JOSUA VAN BELLE, vrijheer van St. Huybertsgeregt, heer van Noordwaddinxveen, Graeuswaard, Peulie en Suijdelwijk, schepen der stad Rotterdam 1676, vroedschap 1677, bew. oostind. comp. 1678, hoofdofficier 1699, burgemeester 1705, trouwt 19 julij 1675 IDA CATHARINA VAN DER MEYDE, dochter van JOHAN VAN DER MEYDE, heer van Sleewijk, vroedschap der stad Rotterdam 1639, bewindhebber oostind. compagnie 1642, burgemeester 1649.

13 kinderen.

1. JOHAN, 2. MAGTILDA, 3. CORNELIA, 4. PHILIPPUS en 5. PETRONELLA, alle binnen het jaar overleden, 6. JACOBA WILHELMINA, ob. 29 aug. 1698, tr. 31 oct. 1694 JAN VAN DER MANDEREN — geene kinderen. — 7. JOSUA — 1706 bewindhebber der oostind. comp. te Rotterdam, 1710 schepen, tr. 13 dec. 1707 JACOBA WILHELMINA VAN HOORN, dochter van JACOB VAN HOORN, raad en burgemeester, mitsgaders bewindhebber der oostind. comp. te Vlissingen (twee dochters, WILHELMINA CATHARINA en JOZINA JACOBA, beide ongeh. overleden). 8. MAGTILDA CORNELIA, tr. 21 dec. 1708 PIETER BRANDWYK VAN BLOKLAND, vrijheer van

Blokland, oud raad en burgem. van Dordrecht; — zij ob. 10 junij 1711 zonder kinderen. — 9. JOAN VAN BELLE, ob. 11 april 1712, oud 29 jaren, ongeh. 10. IDA CATHARINA VAN BELLE, ob. 6 febr. 1721, ongeh., oud 28 jaren. 11. JACOB VAN BELLE, 11 febr. 1710, secretaris der stad Rotterdam, tr. 13 maart 1717 SARA JACOBA VAN HOORN, dochter van JOHAN VAN HOORN, commissaris generaal van Zeeland; hij ob. 30 maart 1762; — deze had 2 dochters: *a.* JACOBA CATHARINA VAN BELLE, vrouw van St. Huybertsgeregt, vrouw van Noord-Waddinxveen en Sleewijk, geb. 16 jan. 1718, ob. 13 april 1798. Zij was de laatste van haar geslacht, tr. 1 april 1744 mr. ADRIAAN REEPMAKER, heer van Strevelshoek, geb. 1 maart 1719 te Dordrecht, ob. 14 febr. 1780 te Rotterdam, in 1739 hoogheemraad van den Zwijndrechtschen waard, 1749 schepen, 1749 raad en vroedschap der stad Rotterdam, van mei 1751 tot mei 1754 gecommitteerd ter vergadering van haar hoogmogenden in 's Gravenhage, van mei 1763 gecommitteerd voor 5 jaren tot baljuw en dijkgraaf van Schieland, 1769 burgemeester der stad Rotterdam, 1755 kerkmeester der publieke kerken en *b.* JOHANNA WILHELMINA VAN BELLE, ob. 26 oct. 1745, oud 27 jaren, ongehuwd. 12. ALIDA ANNA VAN BELLE, tr. 29 sept. 1734 JOHAN TIMMERS, secretaris der stad Rotterdam, ob. 1 oct. 1741, zonder kinderen; en 13. ELEONORA CONSTANTIA VAN BELLE, tr. 2 nov. 1744 NICOLAAS DEVEKE, heer van Nieuwland, geheim legatieraad en residerenden minister van den hertog van Brunswijk en Wolfenbuttel en van de steden Lubek en Bremen. Zij ob. 3 mei 1756.

Volgens overlevering zoude de familie VAN BELLE uit Schotland afkomstig zijn; zij heeft later in Vlaanderen gewoond. — JAN VAN BELLE was raad en thesaurier van PHILIPPUS I van Spanje, en later van zijn zoon KAREL V, hij huwde AGNES BOELE, dochter van JAN BOELE, canselier van PHILIPPUS I en ontvanger generaal van Vlaanderen. (Zie ook F. VAN DIJKE, *Recueil Heraldique de familles nobles et patriciennes de la ville et du franconat de Bruges*).

A. A. R.

Hogendorp (vgl. A. R.; XI. bl. 122; XII. bl. 126 en XV. bl. 184, 185 en 252). Na aangemerkt te hebben, dat de echtgenoot van PIETER DAMAS graaf VAN HOGENDORP, niet CORNELIA alleen, maar CORNELIA WILHELMINA DE GROOT heette, is mij gebleken, dat zij, als diens weduwe, hertrouwd is met mr. LAURENS JAN VAN DE SPIEGEL, en dat deze later mede hertrouwd is met CORNELIA MARIA NIJSSEN.

Vrage nu:

Waar en wanneer overl. P. D. graaf VAN HOGENDORP?
» » hertr. zijne wed. met mr. L. J. V. D. SPIEGEL?
» » overl. CORNa. WILH. DE GROOT?
» » hertr. mr. L. J. V. D. SPIEGEL met C. M. NIJSSEN?

Te Utrecht is overl. 3 dec. 1832 SUSANNA MARIA gravinne VAN HOGENDORP, douairière van mr. WILHEM AARNOUT VAN CITTERS, in leven oud-raadpensionaris van Zeeland (*Goessche Cour.*, n°. 98 van 1832).

Voorts teekende ik ten stadhuize te Goes nog aan:

MARIA PETRONELLA VAN HOGENDORP, j. d. van Goes, en WILLEM VAN CITTERS, j. m. van Middelburg, ondertr. te Goes 9 mei en getr. aldaar 27 mei 1800, uit welken echt te Goes geboren werden:

PIETER DAMAS VAN CITTERS, gedoopt 2 mei 1802.

WILLEM VAN CITTERS, ged. 14 aug. 1803. Getuig. mr. AARNOUT WILLEM VAN CITTERS en vrouw, JACOBA ISABELLA OCKERSSE.

WILHELMINA PETRONELLA VAN CITTERS, ged. 21 april 1805. Get. P. DAMAS graaf VAN HOGENDORP.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Van Aarssen. Wie was de ed. heer VAN AARSSEN, ook de jonge heer VAN AARSSEN genoemd, die bij het stranden van het schip het Huys in 't Bosch, op de moorsche kust den 20sten december 1751 in de golven omkwam (zie *Journ. weg. de rampsp. reystocht met het oorlogschip gen. het Huys in 't Bosch*, bl. 8*, 9)?

M°.

Maarten van Rossum. Men vraagt zijne zestien kwartieren.

Kapitein Dirck Dimmer. Deze huwde met ANNA VAN ARKEL in de XVIIde eeuw. Hij was commandeur van Orangen en voerde het wapen van HEERDT: *d'argent à la bande de sable; niet* het gecarteleerde wapen, met dat van COEVERDEN, dat bij FERWERDA II. tab. IIII. voorkomt. Omtrent zijne echtgenoot kan men zien bij V. LEEUWEN, *Batavia illustr.* p. 851. Vrage wat er van dien kapitein en zijne familie bekend is?

De laatste van der Does van Noordwijk. In 1787 komt WIGBOLD JOHAN THEODOOR baron VAN DER DOES *vrijheer van beide de Noordwijken* en die vele gewigtige betrekkingen vervulde, voor als de oudste der negen heeren, welke destijds sinds 1755 (WILLEM

V niet mede gerekend) beschreven waren in de ridderschap van Holland. Hij is niet lang daarna overleden, althans 6 maart 1789 overleed zijne weduwe. In 1790 komt in gemelde ridderschap voor zijn broeder jonkheer GERLACH JAN DOIJS baron VAN DER DOES, heer van beide Noordwijken en die ook andere betrekkingen vervulde. Hunne moeder was DOROTHEA DOIJS. Er heeft ook nog een broeder bestaan BRUNO genaamd. Vrage nu naar de genealogie van deze DOROTHEA met aanwijzing van geboortejaren en -plaatsen van de overige gemelde personen, hun overlijden en bijvoeging van 't geen verder belangrijk kan zijn, vooral uit het oogpunt, wie »de laatste VAN DER DOES van Noordwijk" was?

HORA RUIT.

Geslacht van Huls. Bij FERWERDA komen enkele vermeldingen voor, doch zij zijn te onbeduidend om er eene genealogie uit op te maken. SAMUEL VAN HULS, 1712 burgemeester van den Haag, had twee dochters, eene gehuwd (1734) met HENDRIK VAN DER DUSSEN. Zij heette BALETTA ELISABETH, en de andere SARA ALEYDE, die huwde met ONNO ZWIER VAN HAREN. Nog komt CAROLINA W. VAN HULS voor, als gehuwd (1747) met mr. SIMON BOGAERT VAN BELOYS. Gemelde SAMUEL schijnt niet dezelfde als mr. SAMUEL, raad in 1739 te Delft en verder in Breda geplaatst in onderscheidene betrekkingen 1752—5, zijnde gehuwd met CATHARINA VAN BEAUMONT, wed^e. van W. C. BOGAERT VAN BELOYS.

Wie kan en wil eene stamlijst geven of aanwijzingen verstrekken, waar men 't een en ander mogt kunnen vinden? Was ONNO ZWIER aan zijne vrouw vermaagschapt?

De Châlons. Welke zijn de kleuren van het wapen van de familie van dezen naam? Het staat afgebeeld bij DE LA PISE boven den stamboom tusschen de pgg. 88 en 89, doch zonder de kleuren; althans, zoo men bedoelde

d'argent à la bande de gueules,

dan is het niet duidelijk genoeg aangewezen om dit te kunnen aannemen.

Goethe's voorouders. Uit de levensbeschrijving van den grooten dichter door H. VIEHOFF (1858) zijn zijne acht kwartieren (niet van adel juist) bekend en van de zestien kwartieren kent men den naam des overgrootvaders van vaderszijde (HANS CHRISTIAAN, smidsknecht) met de namen van twee voornamere overgrootvaders van moederszijde (GEORGE WEBER of TEXTOR † 1706 en d^r. CORNELIUS LINDHEIMER), maar de overgrootmoeders en de vader van CORNELIA SCHELHORN (deze CORNELIA † 1754 *na* des dichters geboorte) worden niet vermeld. Gemelde CORNELIA was wed^e. van JOHANNES SCHELHORN (naar het schijnt haar neef † 1704).

Vrage: of men later niet de onvermelde leden der opklimmende lijn heeft gevonden, en bij name of niet aanwijsbaar is de graad van bloedverwantschap tusschen CORNELIA en haren eersten man, met berigt of uit dit huwelijk kinderen zijn gesproten? De dichter had vele ooms en tantes. Ook omtrent deze vraagt men genealogische aanwijzingen. Hij schijnt slechts ééne zuster, geen broeder, gehad te hebben, en had zelf niet meer dan twee (buiten echt geborene) kinderen, waarvan althans één nakomelingen had, en *per subsequens matrimonium* gewettigd werd.

Wapen van Witte C. de With. Voor mij ligt een teekening, omstreeks het midden der vorige eeuw vervaardigd, van de graftombe van WITTE CORNELISZOON DE WITH in de St. Laurenskerk te Rotterdam; o. a. ziet men hierop 's mans wapen, hetwelk thans te vergeefs zou gezocht worden op de tombe, als zijnde in 1795 uitgehakt.

Het zijn drie zittende vogels (welke vogels?) op een veld van? het schild gedekt met een scheepskroon en omhangen met de insigniën der orde van St. Michiel.

Mijne eerste vraag is van wien en bij welke gelegenheid heeft onze zeeheld dit wapen *gekregen*? Immers is het bekend, dat hij uit boeren-ouders in den omtrek van den Briel geboren werd, — ten zij men veronderstellen kan dat hij dit wapen heeft *aangenomen*, hoewel dit moeielijk overeen te brengen is met de eenvoudigheid en nederigheid onzer vlootvoogden.

Ten tweeden wenschte ik te weten de kleuren van het wapen, en of het thans nog door personen van den naam van DE WITH of DE WIT gevoerd wordt. Of is zijn geslacht uitgestorven?

F. O.

Geslacht van de Spiegel. In het *Staatk. Nederl.* van mr. J. SCHELTEMA, dl. II, 1ste stuk, wordt op bl. 330—333 melding gemaakt van den staatsman LAURENS PIETER VAN DE SPIEGEL. Men leest daar, dat hij geboortig was van Goes [moet zijn Middelburg], en dat hij bij zijne echtgenoot CORNELIA DIGNA OSSEWAARDE [moet zijn: DIGNA JOHANNA OSSEWAARDE] 10 kinderen naliet. Trouwens, in het *huwel. register* te Goes vond ik aangeteekend: »Mr. LAURENS PIETER VAN DE SPIEGEL, secretaris, j. m. van Middelburg, en DIGNA JOHANNA

OSSEWAARDE, j. d. van Goes, ondertr. te Goes 13 junij en getr. ald. 3 julij 1759." Wie zou mij nu de namen hunner 10 kinderen kunnen opgeven, met bijvoeging van plaats en tijd der geboorte?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Wapen van Hordijk. Een afdruk in lak, genomen van een brief, door iemand van deze familie geschreven, vertoont het wapen van WASSENAER, gevierendeeld met dat der burggraven van Leiden, doch met andere kleuren en eene vlugt tot helmteeken. Maakt de familie HORDIJK aanspraak op afstamming uit WASSENAER, en heeft zij vroeger te Dordrecht gewoond [zie BALEN, bl. 191]?

M°.

Geslachten Borrendamme en Sonmans. »In de Beschryv. v. d. Zeeuwschen Adel," zegt TE WATER, in de voorrede van 't *Hoogadel. Zeel.*, bl. 131, n°. 140, »noemt SMALLEGANGE dit geslacht *een voornaem geslacht van Zierikzee*, en getuigt elders dat het van aanzienlyken adel geweest zij [*Chron.* bl. 523]; schoon ik het onder de oude edelen van Zeelant nergens gevonden hebbe." [1]).

Het wapen geeft TE WATER, volgens het Wapenb. van den heer van Maelstede, PHILIBERTUS VAN TUYL V. S., t. a. p. bl. 126, aldus: *d'argent à cinq lozanges de gueules*, 2, 2 *et* 1, — welk wapen SMALLEGANGE ook aan de heerlijkheid van *Borrendamme* [beoosterschelde] toekent, maar aan 't geslacht van dien naam 't volgende: gevierendeeld: 1 in rood eene gouden zon; 2 en 3 in blaauw drie zespuntige gouden sterren; 4 in rood een omgewende zilveren wassenaar.

Waar SMALLEGANGE dit laatste wapen als dat van het zeeuwsche geslacht VAN BORRENDAMME aangetroffen heeft, is mij niet gebleken, wel, dat het bijna in alles overeenkomt met het wapen van SONMAENS [ook SON EN MAENS, SONMANS en SONNEMANN]; want dit geslacht, 't welk te Dordrecht en te Rotterdam in de regering zat, en ook te Keulen heeft gewoond, voerde: gevierendeeld: 1 in blaauw eene gouden zon; 2 en 3 in blaauw drie zespuntige gouden sterren; 4 in blaauw een omgewende gezigts-wassenaar; als bij BALEN, op de wapenkaart tegenover bl. 346, kan gezien worden [2]).

Vrage: valt hier aan een misslag te denken, of waren BORRENDAMME en SONMAENS uit éénen stam?

M°.

Wapen van Herkingen. SMALLEGANGE geeft, onder de wapens der landen, en heerlijkheden beoosterschelde, dat van Herkinge aldus: in goud eene roode krab, de scharen naar boven; terwijl bij ALKEMADE, *Beschrijv. van Briele en Voorn*, op de generale caarte v. d. lande van Voorne in den lande van Over Flacquee, als wapen van deze heerlijkheid voorkomt: in blaauw een ......?, vergezeld van drie zilveren [gouden?] krabben, de scharen naar beneden ['t wapen van KLEYBURG?].

Van waar dit verschil?

Werd Herkingen bedijkt en in eigendom bezeten door iemand uit het geslacht van KLEYBURG?

M°.

Ouders van Catharina en Jacoba van Orleans (vgl. XV. bl. 283). Uit zeker *verbaal*, waaraan de graaf van Kuilenburg, in zijn antwoord aan de staten, d°. 22 maart 1664, zich refereert, bleek, dat de schaker (MORTAIGNE genaamd) en de geschaakte, zich als jonggetrouwde lieden hadden aangegeven, dat zij geene ouders had, en dat hare vrienden haar tegen haren zin wilden uithuwelijken. De afgevaardigden van het hof bevonden zulks ook alzoo; doch, of hierdoor verstaan moet worden dat zij ouderloos was of den naam harer ouders niet kon of wilde noemen, laat ik onbeslist. Zie verder: *Hist. verhaal van C. en J. de Witt*, 1677; waarin de rapt, zoo als men het in dien tijd noemde, omstandig wordt verhaald.

J. L. A. I.

Geslacht Cabeljau (vgl. A. R.; XIV. bl. 248, 280; XV. bl. 89, 186, 217, 251). In de verzameling van handschriften en rariteiten, nagelaten door jhr. BEELDSNIJDER te Utrecht, berust onder de handschriften een door VAN MARCKE geteekend stuk, met wit opgedrukt stadszegel: »De stad Ghent doet cont, dat die van CABELIAU, voerende zeker wapen, zijn *praeclaram et honestissimam inter primae nobilitatis proceres*

[1]) SMALLEGANGE vermeldt ook eenigen van denzelfden naam, bl. 607, 769, 770, 771.

[2]) Op de wapenkaart van Dordr., door DE LETH, voert ARENT SONNEMAENS JACOBSZ., heer van Rijsoort, oudraad te Dordrecht 1657: 1 en 4 eene zon; 2 en 3 drie sterren; met een hartschild van Rijsoort. Bij FAHNE, *Köln., Jül. u. Berg. Geschl.*, II. 138, komt in 't wapen van SONNEMANN geen gezigts-, maar een gewone omgewende wassenaar voor. — BERND geeft in zijn *Handb. der Wappenw.* taf. 10, n° 3, een wapen van SONNEMANN: in blaauw een balk [*barre*], gedeeld van zilver en zwart; beladen met drie olijftakjes(?), en vergezeld in den boven-regterhoek van eene zon, en in den linker-benedenhoek van een omgewende gezigts-wassenaar, beide van goud.

familiam, etc."; en onder de rariteiten de ridderorde, door GUSTAAF ADOLF, geschonken aan J. CABELIAU, een voorzaat van moederszijde van jhr. BEELDSNIJDER, en van vader tot zoon op denzelven overgegaan. J. L. A. I.

Arent Crul (vgl. VIII. bl. 293, vr. 359). Het wapen van dezen wordt gevraagd. De heer HERINGA, *K.- en L.-Bode*, 1848, bl. 88, hem vermeldende, gist, dat, daar hij een zoon HERMAN gehad heeft, deze welligt de vader van JAN HERMANSZ KRUL kan geweest zijn, die, ofschoon smid van zijn ambacht, een bekwaam dichter was. Dit vermoeden wordt versterkt doordien in de *Bruijlofts-ghedichten* van J. H. KRUL voorkomt: *Echts eerdicht over de vereeninghe van den eersamen Jonghman* ARENT HERMANSZ KRUL en de *d'eerbare Jonghe Dochter* ANSKIE BANNIER, den 22 junij a°. 1631. Deze bruidegom zal een broeder van JAN en waarschijnlijk een kleinzoon van ARENT CRUL geweest zijn; de bruid was, volgens het dicht, uit Friesland, doch kwam naar Amsterdam.

Het verlangde wapen zal alzoo, indien het bestaan heeft, zoo niet in Friesland, inzonderheid te Amsterdam, moeten gezocht worden; mij is het niet bekend.

V. D. N.

Geslacht Gravenhorst. Volgens familie-overlevering stamt de familie GRAVENHORST af van het huis van ARKEL. Mij is daaromtrent het volgende bekend: eene VAN ARKEL huwde met den heer URDALL, waarvan eene dochter trouwde in het derde huwelijk met BERCH, waarvan wederom eene dochter huwde met den heer GRAVENHORST, den vader van den eenige jaren geleden overleden president der regtbank op Curaçao, die zich schreef BENNEBROEK GRAVENHORST.

Zoude ook een der lezers van den *Navorscher* mij hieromtrent iets kunnen mededeelen?

FELIX.

Cecilia Brant. De eerste echtgenoot van RUBENS, heette ISABELLA BRANT. Was CECILIA BRANT aan haar vermaagschapt, in welken graad, en met wien was zij gehuwd?

J. L. A. I.

Geslacht Schouw. Kan men mij ook opgeven het wapen van JAN SCHOUW, notaris te Oirschot, aldaar overleden 7 april 1819, zoon van JAN SCHOUW en van ELISABETH JOSINA TERCROIJE?

K. v. S. n°. 2.

Geslacht van Loo (vgl. XV. bl. 93, 146, 214, 345). Kan dit weinigje soms ook dienstig zijn? Op een inventaris van het slot te Gorinchem, genaamd »*den Blauwen Thoren*", van het jaar 1526, komen voor als commissarissen, belast met de inventarisatie: NYCLAES COEBEL, rentmeester generaal van Zuidholland; GERYT VAN LOO »clerk ordinarys vander camere vander Rekeninge jnden Hage." Volgens een ander dergelijk document is GERRIT VAN LOO, in 1530, te Leeuwarden en wordt genoemd »Secretaris jnden Raet jn Hollant." In 1535 is »hij K. mat[ts] rentmeester generaal in Vriesland," en is zulks ook nog in 1542. Op een ander administratief stuk van het jaar 1543 wordt mr. ALBERT VAN LOO vermeld als: »auditeur van Zijne ma[te] Rekencamer in den Hage." Deze betrekking bekleedt hij nog in 1547. Tusschen 1532 en 1534 wordt GERARD RENOY als zoodanig genoemd.

Majoor K.

Geslacht van der Nisse van Watervliet (vgl. XIV. bl. 186, 248, 312, 348; XV. bl. 88, 187, 346). Ik ken het wapen niet van mr. W. NIJSSEN, volgens het poorterboek van Goes, geb. te Middelburg. De heer A. KAKEBEEKE JZ. te Goes bezit een porceleinen stel, gekocht te Waarden uit een boedel denkelijk afkomstig van de heeren van Waarden. Op de kopjes staat het volgende wapen, misschien wel van mr. NIJSSEN, wiens echtgenoot vrouw van Waarden was:

parti: 1 coupé *a* de gu. à l'étoile d'or. *b* de sinople,

2 de gu. à la barre d'arg. acc. en chef d'un ...... [1]) et en p. de trois étoiles mises en barre.

Cimier: l'étoile du champ

Lambrequins d'or et de gu.

F. CALAND.

Baron Sloet van Zwanenburg (vgl. XV. bl. 254, 348). Zwanenburg is eene kleine boerenplaats onder Vorgten, gemeente Heerde, provincie Gelderland, doch in grachten gelegen; aan het boerenhuis is eene zoogenaamde landheerskamer. Het behoort thans aan den heer mr. ANTONIE FREDERIK baron SLOET VAN ZWANENBURG, rijks ontvanger te Twello, zoon van den heer BOLDWIJN REIJNT WOUTER baron SLOET TOT HAGENSDORP en vrouwe CATHARINA ELISABETH LOUISA baronnesse VAN DEDEM, beide overleden.

---

[1]) Ik ken deze figuur niet. Het is een liggend vierkant, voorzien aan iederen hoek van een vier kant knopje, ik zou het een geknopt vierkant noemen; misschien is het eene mislukte ster.

Zwanenburg wordt in het werk *de Ridderschap van Veluwe* gevonden in het bezit der familie VAN ESSEN en later van de familie VAN DEDEM.

Wanneer der familie SLOET brieven van adeldom verleend zijn is mij niet bekend, doch de naam SLOET wordt veel gevonden in oude stukken der provincie Overijsel.

V. A.

Geslacht van der Lisse (vgl. XIV. bl. 313; XV. bl. 57, 128, 221, 251, 311). In een der protocolboeken van Sas van Gent heb ik gevonden:

DOROTHEA VAN DER LISSE was geh. met den commandant CORNELIS VLACQ.

F. CALAND.

Geslachten Piron en Baradot (vgl. XV. bl. 190, 314). Op bl. 314 van dezen jaargang wordt ééne der dochters van RICHARD BARADOT gezegd FRANÇOISE te heeten. Volgens mijne aanteekening trouwde JEAN PIRON, de colonel commandeur te Neuzen, met FRANÇOISE BARADOT uit 's Gravenhage, welke hertrouwde met GUILLAUME POTTER te Vere. Die beide FRANÇOISES schijnen wel dezelfde te zijn? O.

Westenberg (vgl. XV. bl. 85, 146, 278). Gaarne zal de ondergeteekende de juistheid der genealogische opgaven door PHILARCHUS gedaan erkennen, zoodra hij zal vernomen hebben, dat de Gilhuiserberg, welks aanwezen door hem *Nav.* XV, bl. 278, aanm. 3, krasweg geloochend wordt, in waarheid zal bevonden zijn niet te bestaan, en dat alzoo geen geslacht, als ten westen van dien berg wonende, zijn naam daarvan heeft kunnen ontleenen.

L. D. R.

Aanteekeningen ten opzigte van predikanten uit doop- en begraafboeken en van grafzerken (vgl. XV. bl. 282). Na opgemerkt te hebben, dat er een tweetal drukfeilen in mijne opgaven zijn ingeslopen, n. l,. bl. 282, kol. 1, reg. 10 v. o., waar gelezen moet worden: 1686, den 17 junij, begr. ANNA LA GRAPPE, vrouw van JACOBUS FLODORP, pred. te Goes; alsmede blz. 83, kol. 1, reg. 24 v. o., waar, achter 's Heer abts- en Sinoutskerke, de standplaats Koudekerke in Walcheren, is uitgevallen, kunnen die aanteekeningen nog aangevuld worden met:

Begraven te Goes:

In april 1789 JACOBUS VAN HATTINGEN, emer. pred. van Nisse.

In mei 1788 HELENA SOPHIA BURGER, wed. van ANDREAS DE LANGE. in leven pred. te 's Heerenhoek.

In dec. 1789 de emer. pred. CANISIUS.

In julij 1791 HARTMAN MARTINUS BURGER, emer. pred. van Borssele.

In dec. 1785 OTTO HENRY DE LA BROUE, pred. bij de W. gem. te Goes.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Wapen en geslacht van Manmaker (vgl. XIII. bl. 57, 285, 347; XIV. bl. 24, 152). Uit een *Register van de Graeffelijcke Thienden van bewestenschelt*, ms., fol. 139, blijkt, dat CHARLES VAN MANMAKER in 't Oosterland van Wolfaartsdijk bezat: 10 gem. 289 r. 4 vt. 6 dm. tienden, welke den 17 januarij 1690 verheven zijn op zijne 5 nagelatene dochters:

ANNA oud 38, JACOBA 29, ANNA MARIA 27, PHILIPPOTA WILLEMINA 25 en LOUISA MANMAKER oud 24 jaar, elk voor een 1/5 part.

Bij doode van JACOBA, als geen capabel oir nagelaten hebbende, werd haar 1/5 part den 21 nov. 1694 door de grafelijkheid verkocht; gelijk zulks om dezelfde reden ook plaats had den 25 mei 1741 met de beide vijfde parten van wijlen PHILIPPOTA WILHELMINA en ANNA MARIA.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Willem van Asselt of van Hasselt (vgl. XIII. bl. 29, 125, 217, 251, 281; XIV. bl. 152, 215). In de *Doop- en Trouwb.* van Wolfaartsdijk ontmoette ik BARENDINA VAN HASSELT. Bij de huwelijksaanteekening toch van CORNELIS DE KEMP, stadhouder over Wolfaartsdijk, geb. van Delft, die den 8sten april 1733 te Rotterdam trouwde met MARTINA GILSEMANS, geboortig van Rotterdam, worden de ouders der bruid genoemd: JAN GILSEMANS en BARENDINA VAN HASSELT. Een tweede kind van den stadhouder DE KEMP werd dan ook bij den doop op 29 julij 1736 naar haar BARENDINA geheeten. Weduwe geworden zijnde, kwam zij bij hare kinderen te Wolfaartsdijk inwonen, en overleed er in 1761, in de kerk te dier plaatse begraven wordende.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Kwartieren van Caesar. Zou iemand in staat en genegen zijn, althans acht kwartieren te leveren van C. JULIUS CAESAR, imp.? Uit GLANSDORP, *Onomastic. Hist. Rom.*, maak ik op, dat de ouders van den imperator waren C. JULIUS CAESAR, praetorius, die te Pisa overleed, en AURELIA. Zijne vier grootouders schijnen te zijn geweest C. JULIUS CAESAR (PLINIUS, *H. N.*, VII. 53) en MARTIA van vaderszijde en M. AURELIUS COTTA (CICERO, *pro Muraena*), en RUTILIA van moederszijde. Verder heb ik het niet gebragt, zoodat

alsnu nog ontbreken althans de acht overgrootouders, zijnde daaronder vermoedelijk QUINTUS MARTIUS REX, die in 610 u. c. praetor was. Soortgelijke vraag wordt gedaan, omtrent den aangenomen zoon van den imperator, OCTAVIUS, naderhand OCTAVIANUS, en meer bekend onder den naam van AUGUSTUS. Zijn vader was C. OCTAVIUS (eerste praetor uit de familie), zijne moeder ACTIA, eene dochter der zuster van C. JULIUS CAESAR imp., welke zuster gehuwd was met ACTIUS BALBUS. H. R.

Van Alphen. De geslachtlijst bij KOK, *V. W.* in v., laat veel te wenschen over, vooral wat betreft de tak SIMONS. De laatste bij V. LEEUWEN (*Batavia ill.*) vermelde VAN ALPHEN was DIRK, zoon van DANIËL, en van ADELHEIDE VAN SWIETEN, zullende overleden zijn in 1477 of iets later. Deze zou gehad hebben één zoon DANIËL, weder met één zoon SIMON, en uit den zoon van dezen (SIMON) genaamd PIETER, zouden gesproten zijn SIMON, † 1592 en CORNELIS SIMONS (?). Laatstgemelde SIMON had twee zoons JAN en DANIËL. Deze JAN † 1678 in bijna honderdjarigen ouderdom. Zijn jongere broeder (DANIËL) † 1692. Van dezen wordt niet vermeld, dat hij honderd jaren zou bereikt hebben. Dit echter moet nagenoeg het geval zijn geweest, indien hij de zoon was van den in 1592 overleden SIMON? Wie kan omtrent deze bedenkelijkheid eenige inlichting geven?

H. R.

Hochepied. Waar vindt men eene genealogie van deze familie? H. R.

Geslacht Canneman. De familie CANNEMAN is afkomstig uit Hasselt in Overijsel en kwam later naar Amsterdam, waar ELIAS CANNEMAN geboren was. Is er te Hasselt iets van die familie bekend, of zijn däár nog leden van dien naam in leven?

Men zoude hierop gaarne eenig antwoord erlangen in een volgend nummer van den *Navorscher*. A.

Geslacht Middelhoven. Kan men ook eenige inlichtingen geven, betreffende de familie VAN MIDDELHOVEN en het wapen welk zij voerde? Omstreeks 1618 huwde onder anderen zekere MICHAËL HERMANSZ. VAN MIDDELHOVEN, met een lid der familie van hem die om bovenstaande inlichtingen verzoekt.

A + B.

[Over het geslacht van MIDDELHOVEN is reeds meermalen in den *Navorscher* gesproken. Men vgl. het Alg. Reg.]

Van Waarden. Van vele oude en aanzienlijke zeeuwsche geslachten is weinig of niets bekend; ik wil daarom hier mijne aanteekeningen uit de doop-, trouw- en begraafboeken der stad Goes laten volgen omtrent het thans uitgestorven geslacht VAN DE WEERDE. Mogt mijn voorbeeld navolging vinden.

a. Doopboek:

1622, 29 julij, CORNELIS, zoon van jhr. MAR. VAN WEERDE.

1624, 4 junij, LEVINA, dochter van idem.

1627, 18 julij, PIETERNELLA, dochter van id.

b. Trouwboek:

1603, 11 oct., ondertrouw van mr. JACOB PECK van Middelburg, met LIVINA MARINUS van Zieriksee, wed. van jhr. MARTEN VAN DE WEERDE.

1607, 21 april, ondertrouw van jhr. BOUDEWIJN VAN DE WEERDE van Goes, met jonkvr. CATHARINA VAN WACHTENDONCK van Antwerpen.

1618, 21 april, ondertrouw van jhr. MARINUS VAN DE WEERDE van Goes, met LIVINA COOPERS van Zieriksee.

1620, 21 julij, ondertrouw van jhr. LOUWIJS DE LA TER HUELLE, wed^{r}., heer van Rijhoven, gouverneur van Bergen op Zoom, kolonel van een regiment paardenvolk, ridmeester eener compagnie curassiers, met MARIA VAN WEERDE, jd., wonende te Goes (de moeder der bruid heette MAGDALENA VAN WEERDE).

c. Begraafboeken:

1581, dec., voor begraven van mej. VAN DE WEERDE en van steenen voor eene tombe £ 0—18—4.

1592, 27 oct. Zuster van huisvr. van jhr. MARTEN VAN WERDE.

1595, 31 maart, jhr. MAERTEN VAN WAERDE [1]).

1603, 24 mei }
1604, 28 nov. } kinderen van ADOLF VAN WEERDE.
1612, 5 junij }

1620, 17 nov., MARIA VAN WAARDE, vrouw van Rijhoven.

1623, 29 julij, zoon van jhr. MAR. VAN WEERDE.

1625, 30 jan., dochter van jhr. VAN WAARDE.

1626, 1 aug., jufvr. V. WAERDE.

1632, 17 jan., jhr. MAR. VAN WAERDE [2]).

---

1) In *Adellijk Zeeland* staat dat MAARTEN overleed den 19^{den} maart 1595, en

2) MARINUS 15 febr. 1632. In 1621—25, 27 was hij schepen van Goes en werd 3 maart 1629 door z. exc. aangesteld als superintendent.

Aan een der pilaren bezuiden het orgel hingen volgens eene lijst van 1666 drie wapens der jonkers VAN DE WAERDE.

1633, 24 dec., jhr. ANTHONIE VAN DE WEERDE.
1635 wed. jhr. MAR. VAN WAERDE.
1637, 17 junij, dochter } van jhr. MAR. VAN
1637, 19 aug., dochter } WEERDE.

F. CALAND.

Geslacht van Brienen. Wie waren de ouders van JACOBA VAN BRIENEN, die in 1607 te Leiden huwde met JOAN VAN LOCHTEREN? Zij was geboren 6 junij 1579, overleden te Zutfen 15 maart 1614.

Q.

MENGELINGEN.

Straten en andere woonplaatsen te Vlissingen. Bij het nagaan van oude registers der hervormde gemeente te Vlissingen kwamen mij, bij menige herhaling, namen van straten en andere woonplaatsen te Vlissingen voor, welke ik nog nooit heb hooren noemen, en waarvan eenige zeker niet meer bestaan, als b. v.: *wonende in Egypte — in de A-b-c-straat — in de Kei-straat — achter den blinden Ezel — op Bakkers-dorp — in de Saracijn-straat — achter de Mast — in de Samaritaan-straat — achter Bakkersdorp — op de Zoutkade — in de Gravestraat — in de bogt van Guinée — in de Boogaardstraat — in de Korenstraat — in 't land Gozen.* Dit laatste werd nog ten jare 1785 als woonplaats te Vlissingen opgegeven.

Ligt mogelijk heb ik menigmaal, doch onbekend met bovenstaande benamingen, al deze plaatsen bezocht. Nu eenmaal mijn weetgierigheid opgewekt is, zoude ik gaarne aanwijzing erlangen van de tegenwoordige plaatsen, welke weleer onder genoemde namen bekend waren, of waarvan enkele misschien nog heden dien naam dragen. Ik wil dus mondelijk — en hiermede ook schriftelijk pogingen aanwenden, om informatiën desaangaande in te winnen, ten einde niet langer als vreemdeling in Egypte, in 't land Gozen, enz. te verkeeren.

P. FRET.

Huwelijken tusschen bloedverwanten (vgl. XII. bl. 256, 299; XIII. bl. 287; XIV. bl. 30, 96, 288.) Heeft vader CATS daarover niets gezegd? Was zijne vrouw soms zijne nicht? Zij baarde hem immers slechts twee dochters?

Huwelijken tusschen bloedverwanten. *Nav.* XIV. bl. 288 wordt eene plaats uit QUINTILIANUS vertaald. Waar staat bij QUINTILIANUS die plaats?

H. R.

Ned. el (mètre) (vgl. XV. bl. 160, 224, 255, 318). Wel zeker is dit waar. Platina heeft van alle metalen het kleinste uitzettingsvermogen en blijft daarenboven onveranderd door verschillende stoffen, die andere metalen scheikundig aantasten. — Daarom is het zoo geschikt voor *legger.* — Ieder, ook het kleinste natuurkundig handboekje, zal u dit zeggen.

Nederlandsche el. Gaarne voldoe ik aan het verlangen van A. C. D. G. en deel mede, dat het lezen van blz. 9 (v. o.) en blz. 10 van *De Kleine Kosmos, enz.*, naar het Hoogduitsch van J. W SCHMITZ, door JOHS. PHS. VAN GOETHEM (Utrecht N. DE ZWAAN 1853), mij vreemd genoeg voorkwam, om de gevolgtrekking te maken, die mij de vraag in de pen gaf aan *den Navorscher* — en waar beter? — gedaan.

Ik lees daar: »De oude Grieken, bovenal THALES, bepaalden, voor 2500 jaren, den omtrek der aarde op 11920 mijlen. ARCHIMEDES, de grootste aller wiskunstenaren, vond, in het jaar 250 v. C., den omtrek der aarde slechts 8948 mijlen, vervolgens ERATOSHENES 7875. Daarop verliepen er 10 tot 11 eeuwen, voor dat er weder op bevel van een kalif van Bagdad, eene wiskundige meting van eenige graden der aarde, op de oevers der Roode zee plaats had. Vervolgens vonden in 't jaar 880, de moorsche sterrekundigen, in Spanje, onder welke ALBATEGNIUS, 7450 mijlen. REGIOMONTANUS bepaalde, in het jaar 1460, den omtrek der Aarde op 7194 mijlen. FERNELIUS leidde, in het jaar 1510 uit eene graadmeting door omwenteling van het wagenrad, 6022 mijlen af. COPERNICUS vond, in het jaar 1535, uit de middellijn der Aarde, 5966 mijlen voor haren omtrek, terwijl TYCHO-BRAHE, in 1585, slechts 5850 mijlen vond. In het jaar 1612 berekende CRÜGER, de leermeester van HEVEL, met groote naauwkeurigheid, den omtrek op 5734 mijlen.

In de 17e ceuw bleef men vervolgens bij eenen omtrek van 5400 mijlen stil staan. In het jaar 1815 vond BODE 5398 mijlen, en in 1825 GRUITHUYZEN 5397. In het jaar 1834 leverde de uitgebreide graadmeting in Oostpruisen en Rusland eene uitkomst op van 5382 mijlen, terwijl de jongste berekeningen weder eene verandering tot op 5376 mijlen opleveren. De steeds aanhoudende inkrimping of afne-

ming bedroeg, in vroeger tijden, jaarlijks drie mijlen van den omtrek, en duurt tegenwoordig met nog slechts $^1/_2$ mijl jaarlijks voort," enz. En op blz. 24 in het midden, lees ik: »haar omvang of omtrek is van 12000 tot op 5376 mijlen verminderd."

Ik meen deze lezing eenvoudig, en algemeen begrijpelijk te moeten opnemen; alsmede dat de mijlen, gedurig genoemd, dezelfde zijn. Of de mijlen der oude Grieken van gelijke lengte waren als de tegenwoordig zoogenoemde geografische mijlen, weet ik niet: ik meen, dat men in *de Reizen van den jongen Anacharsis* dat vindt opgegeven; maar dat men in de hier opgegeven beschrijving dezelfde mijlen bedoelt, lijdt, dunkt mij, geen twijfel. Vergis ik mij hierin, of in geheel mijne opvatting van het hier gelezene, men geve mij bescheiden antwoord,

EN LEERE MIJ.

't Huis de Popta (vgl. XV. bl. 319). Het dorp Marsum, ongeveer een uur van Leeuwarden, is beroemd door het fraaie *Poptagasthuis*, waarin 26 oude vrouwen worden verzorgd. Het is in het jaar 1713 gesticht door een advokaat POPTA.

Honderdjarigen (vgl. XV. bl. 320). Men vindt vele belangrijke berigten bij d^r^. PROSPER LUCAS, *Traité de l'hérédité naturelle*, I. p. 254 s. s. 1847, met tabellen van fransche, russische en andere centenaires, waaruit blijkt, dat de aanteekeningen duizenden personen betreffen.

In Frankrijk zijn er tusschen 1824—37 jaarlijks veel meer dan honderd opgeteekend. In Rusland telde men er in 1814 niet minder dan 3631 (van 891.652 overledenen), in 1827 wijst men er van het mannelijke geslacht aan 943, waaronder een van 160 jaren. In 1838 weder 1238, waaronder een van 160 en een ander van 165 jaren.

JEAN ROWIR werd 172 en zijne vrouw 164 jaren. Hun oudste zoon was bij zijns vaders overlijden 115 jaren oud, enz. Men zie ook: FLOURENS, *De la longevité humaine*, 1860 (4me édition).

De automaat schaakspeler (vgl. A. R.). De hedendaagsche te Parijs zoo beruchte toovenaars, de gebroeders DAVENPORT, door den franschen burggraaf DE CASTOR »vendeurs de bonne aventure" genoemd, herinnerden mij den *automaat-schaakspeler*, die in 1818, ook in ons land, door zijn tooverwerk het algemeen tot bewondering verstrekte, en een raadsel voor de bezoekers gebleven is; waarvan men de oplossing veertig jaren later in den *Navorscher* getracht heeft te geven. Er is daar veel tot opheldering van dat geheim vermeld, doch de verklaring, der eindoorzaak ontbreekt nog. Ik zal dus trachten deze geheime zaak, die zeer eenvoudig is, op te lossen. Ik zal in geen herhalingen van al het reeds aangevoerde treden, want de vertooning van dat spelen werd, en met reden, nu en dan met veranderingen herhaald; tevens werd gezorgd, dat er berigten over dat geheim door de buitenlandsche persen verspreid werden, die natuurlijk door onze drukpersen werden overgenomen, en tot niet weinig voordeel van den automaat moesten verstrekken. Zij hadden tevens het doel om door die afleiding tot bewaring van het geheim mede te werken.

Om kort te gaan, ik heb alles zelf zoowel vóór als achter de schermen gezien, toen die fraaie Turk in de St. Mariakerk te Utrecht in 1818 zijn begoochelend talent vertoonde. Wat het werktuigkundige van den ledeman (mannequin) en alle verdere toebereidselen daarbij gebezigd, betreft, dit zal ik stilzwijgend voorbijgaan en alleen de kern van het geheim verklaren.

Het *schaakbord* was aan de onderzijde even als de bovenzijde een *schaakbord*. De man in het hok had ook een gewoon schaakbord met een stel schaakstukken voor zich. Deze was dus de sterke speler. Eveneens had de automaat een vol spel, met zijne tegenpartij uit het publiek voor zich. Hoe kon de onzigtbare speler nu weten, welk stuk door zijne publieke tegenpartij verzet was? Al de schaakstukken waren sterk magnetisch gewapend. Onder het schaakbord van den automaat was, op eenen korten afstand, een plat vlak geplaatst, waarop eene massa zeer kleine stukjes staaldraad verspreid lag. Wanneer nu alles in slagorde stond, waren al de ruiten waarop aan de bovenzijde van het bord de schaakstukken stonden, aan de onderzijde van het bord. van zulke staaldraden voorzien. Wanneer de tegenspeler een stuk opnam of verschoof, dan vielen die draden neder, en hechtten zich weder aan daar waar het schaakstuk verder werd geplaatst. Verlangde nu de geheime speler op zijne beurt den automaat zijn begeerde zet te doen verrigten, dan werd het een zoowel als het ander door hem op zijn eigen schaakbord zorgvuldig nagevolgd. Het geheel komt dus hier op neder, dat hij voor zich in eene afgesloten plaats een natuurlijken verklikker had bedacht, om hem onfeilbaar aan te wijzen wat in het openbaar voorviel, en door dit kunstje geen kleine winst wist te maken.

U. C. KRAMM.

LIJST DER VRAGEN UIT HET XIVDE DEEL WAAROP GEEN ANTWOORD IS INGEKOMEN.

BLADWIJZER.

H.

I.

J.

K, C = K.

L.

T.

U.

V.

W.

MEDEWERKERS.

H.

I.

J.

K.

L.

M.

N.

O.

P.

W.

X.

Y.

Z.

LEES-, SCHRIJF- EN DRUKFOUTEN.

In Dl. XIV.

Bl. 4, Kol. 1, r. 19 v. o. staat: 210; lees: 200.
— 26, — 1, r. 27 v. b. — GEUHE; lees: GAUHE.
— 26, — 1, r. 7 v. o. — dit deel; lees: dl. XIII.
— 55, — 1, r. 24 v. o. — *en;* lees- *er.*
— 58, — 1, r. 24 v. o. — en eut; lees: et en eut;
— 60, — 1, r. 14 v. o. — L'SP; lees: L'ESP.
— 60, — 2, r. 15 v. o. — meerendeel; lees: meermaal.
— 86, — 2, r. 19 v. o. — ongewend; lees: omgewend.
— 91, — 1, r. 23 v. b. — 89; lees: 39.
— 92, — 2, r. 10 v. b. — VI; lees: IV.
— 93, — 1, r. 7 v. b. — SANDEFORT; lees: SANDIFORT.
— 102, — 2, r. 13 v. b. — KAREL, EDUARD; lees: KAREL EDUARD,
— 103, — 1, r. 8 v. o. — DOUGALD, GRAHAM; lees: DOUGALD GRAHAM.
— 128, — 1, r. 27 v. o. — Haeghoort; lees: Haeghoort et.
— 128, — 1, r. 26 v. o. — de; lees: et de.
— 128, — 1, r. 9 v. o. — SMALLEGANGE,; lees: SMALLEGANGE;.
— 151, — 1, r. 2 v. o. — II; lees: VII;
— 157, — 2, r. 18 v. o. — VAN AERSCHOT; lees: van Aerschot.
— 179, — 1, r. 10 v. o. — stukken; lees: stukken,.
— 180, — 2, r. 8 v. o. — „Een; lees: Een.
— 180, — 2, r. 7 v. o. — Arnh.; lees: „Arnh.
— 181, — 2, r. 13 v. o. — HEYRIX; lees: HEYNRIX.
— 183, — 2, r. 23 v. o. — (Wyck); lees: (Wyck?).
— 183, — 2, r. 4 v. o. — bl. 209; lees: II. bl. 209.
— 187, — I, r. 7 v. o. — 1553; lees: 1558.
— 188, — 1, r. 33 v. b. — 1601; lees: 1681.
— 189, — 1, r. 24 v. o. — SCHOTELS; lees: SCHOTEL.
— 217, — 2, r. 22 v. o. — HEYRICS; lees: HEYNRICS.
— 217, — 2, r. 21 v. o. — *Oesterlande;* lees: *Oestenlande.*
— 228, — 2, r. 24 v. b. — puisé; lees: puisné.
— 355, — 1, r. 31 v. b. — 38; lees: 48.
— 355, — 1, r. 11 v. o. — Floruit; lees: Terruit.
— 355, — 1, r. 9 v. o. — Abs te; lees: Aestu.
— 359, — 1, r. 8 v. b. — 564; lees: 364.
— 359, — 1, r. 18 v. b. — 377; lees: 337.
— 359, — 2, r. 13 v. o. — 1696; lees: 1796.
— 359, — 2, r. 12 v. o. — op; lees: of.
— 360, — 2, r. 19 v. b. — Mulde; lees: Musch.
— 361, — 1, r. 18 v. b. — XIV; lees: XIII.
— 361, — 2, r. 22 v. o. — libertus; lees: libertas.
— 369, — 2, r. 9 v. b. — aankiezen; lees: verkiezen.

In Dl. XV.

— 23, — 1, r. 28 v. o. — *doodbezwaard;* lees: *doodbenaauwd.*
— 23, — 1, r. 25 v. o. — *doodkoud;* lees: *doodkoud, doodbedaard.*
— 24, — 2, r. 22 v. o. — SIMON; lees: SIMEN.
— 32, — 2, r. 17 v. o. — 135: lees: 105.
— 37, — 2, r. 17 en 15 v. o. — Trijntje; lees: Prijntje.
— 48, — 1, r. 26 v. b. — Rauwenderhem; lees: Rauwerderhem.
— 53, — 2, r. 29 v. o. — werd in; lees: in werd.

Bl. 56, —— 1, r. 32 v. b. —— du prince; lees: au prince.
— 57, —— 2, r. 7 v. b. —— Grafiario; lees: Grifiario.
— 58, —— 1, r. 1 v. o. —— waren; lees: verwant waren.
— 79, —— 1, r. 7 v. o. —— *Kallansoog;* lees: *Kallingsoög.*
— 90, —— 1, r. 19 v. o. —— WESSALID; lees: WESSALIA.
— 111, —— 2, r. 31 v. b. —— BEDEMMER; lees: BEDEEMER.
— 116, —— 1, r. 16 v. o. —— XI; lees: IX.
— 118, —— 2, r. 9 v. o. —— 20 junij; lees: 20 januarij.
— 118, —— 2, r. 7 v. o. —— 5 mei; lees· 9 mei.
— 130, —— 1, r. 14 v. o. —— fuerunt; lees: *fuerunt.*
— 130, —— 2, r. 22 v. b. —— tour; lees: tous.
— 130, —— 2, r. 30 v. o. —— VAN MALE?; lees: VAN MALE,.
— 135, —— 1, r. 13 v. b. —— opsloot; lees: opslaat.
— 135, —— 2, r. 6 v. b. —— XIV. bl. 111, 361; lees: XIII. bl. 111; XIV. bl 361,
— 142, —— 1, r. 1 v. o. —— 47; lees: 17.
— 144, —— 1, r. 21 v. o. —— er *aan;* lees: er *in.*
— 147, —— 1, r. 24 v. b. —— *Handb. der wapenk.;* lees: *Handbooken.*
— 148, —— 2, r. 6 v. b. —— HEEMSKERK, VAN BEEST; lees: HEEMSKERK VAN BEEST.
— 150, —— 1, r. 23 v. b. —— PECK; lees: PECX.
— 150, —— 1, r. 26 v. o. —— lettre; lees: lettres.
— 150, —— 1, r. 18 v. o. —— VAN DIJCKE; lees: VAN DEN DIJCKE.
— 150, —— 1, r. 17 v. o. —— seigneur; lees: seigneuries.
— 150, —— 2, r. 20 v. b. —— t. a. t. h. pl.; lees: t. a. pl.
— 155, —— 1, r. 31 v. b. —— nog; lees; van.
— 187, —— 1, r. 4 v. o. —— burgr.; lees: een kind van den burgr.
— 187, —— 2, r. 26 v. b. —— aug.; lees: 19 aug.
— 187, —— 2, r. 32 v. b. —— S. A.; lees: J. A
— 188, —— 1, r. 11 v. b. —— 19 febr. lees: 19 maart.
— 188, —— 1, r. 12 v. b. —— CORNELIS; lees: CORNELIA.
— 190, —— 2, r. 28 v. o. —— Zuid-Beverland; lees: Zuidbeveland.
— 197, —— 2, r. 7 v. o. —— Grafschrift; lees: Grafschriften.
— 204, —— 1, r. 2 v. b. —— daar; lees: ftaarvan.
— 205, —— 1, r. 12 v. b. —— van Croostwijck; lees. van Troostwijk;
— 221, —— 2, r. 11 v. b. —— AREND; lees: ANNA.
— 245, —— 1, r. 12 v. b. —— in 1706; lees: 1706 gedurende den oorlog tegen Frankrijk.
— 246, —— 2, r. 12 v. b. —— PASIJN; lees: PATIJN.
— 246, —— 2, r. 25 v. b. —— advocaat; lees: advocaat fiscaal.
— 246, —— 2, r. 43 v. b. —— SERVYEN; lees: SEROYEN.
— 247, —— 1, r. 22 v. b. —— Amsterdam; lees: Rotterdam.
— 247, —— 1, r. 33 v. b. —— SERVYEN; lees: SEROYEN.
— 247, —— 1, r. 47 v. b. —— AREPHDY; lees: ARIPHDY.
— 248, —— 1, r. 34 v. b. —— subandaer; lees: sabandaer.
— 248, —— 1, r. 2 v. o. —— en Banda; lees: in Banda.
— 249, —— 1, r. 1 v. b. —— van de vloot; lees: in de vloot.
— 249, —— 1, r. 11 v. b. —— HEY; lees: HEYMANS.
— 249, —— 1, r. 24 v. b. —— VAN SOLOR, lees: van Solor,
— 229, —— 1, r. 25 v. b. —— VAN SIAM; lees: van Siam.
— 254, —— 2, r. 21 v. b. —— 1810; lees: 1710.
— 277, —— 1, r. 7 v. o. —— Pietgijzenburg; lees: Pietgijzenbrug;
— 283, —— 2, r. 17 v. o. —— 5 roode roskammen; lees: 3 roode roskammen, 2 en 1.
— 298, —— 2, r. 11 v. o. —— *Lof;* lees: *Hof.*
— 330, —— 2. r. 20 v. o. —— van Schoonhoven; lees: VAN SCHOONHOVEN.
— 333, —— 1, r. 23 v. o. —— FETTIE; lees. PETTIE.
— 348, —— 2, r. 2 v. b. —— LATEN; lees: LOTEN.